Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯେ

ଇତିୱୁତ୍ତକ-ଅଟ୍ଠକଥା

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥା

ମହାକାରୁଣିକଂ ନାଥଂ, ଞେଯ୍ୟସାଗରପାରଗୁଂ;

ୱନ୍ଦେ ନିପୁଣଗମ୍ଭୀର-ୱିଚିତ୍ରନଯଦେସନଂ।

ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନା, ଯେନ ନିଯ୍ୟନ୍ତି ଲୋକତୋ;

ୱନ୍ଦେ ତମୁତ୍ତମଂ ଧମ୍ମଂ, ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧପୂଜିତଂ।

ସୀଲାଦିଗୁଣସମ୍ପନ୍ନୋ, ଠିତୋ ମଗ୍ଗଫଲେସୁ ଯୋ;

ୱନ୍ଦେ ଅରିଯସଙ୍ଘଂ ତଂ, ପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତଂ ଅନୁତ୍ତରଂ।

ୱନ୍ଦନାଜନିତଂ ପୁଞ୍ଞଂ, ଇତି ଯଂ ରତନତ୍ତଯେ;

ହତନ୍ତରାଯୋ ସବ୍ବତ୍ଥ, ହୁତ୍ୱାହଂ ତସ୍ସ ତେଜସା।

ଏକକାଦିପ୍ପଭେଦେନ , ଦେସିତାନି ମହେସିନା;

ଲୋଭାଦୀନଂ ପହାନାନି, ଦୀପନାନି ୱିସେସତୋ।

ସୁତ୍ତାନି ଏକତୋ କତ୍ୱା, ଇତିୱୁତ୍ତପଦକ୍ଖରଂ;

ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକା ଥେରା, ସଙ୍ଗାଯିଂସୁ ମହେସଯୋ।

ଇତିୱୁତ୍ତକମିଚ୍ଚେୱ, ନାମେନ ୱସିନୋ ପୁରେ;

ଯଂ ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯସ୍ମିଂ, ଗମ୍ଭୀରତ୍ଥପଦକ୍କମଂ।

ତସ୍ସ ଗମ୍ଭୀରଞାଣେହି, ଓଗାହେତବ୍ବଭାୱତୋ;

କିଞ୍ଚାପି ଦୁକ୍କରା କାତୁଂ, ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନା ମଯା।

ସହସଂୱଣ୍ଣନଂ ଯସ୍ମା, ଧରତେ ସତ୍ଥୁ ସାସନଂ;

ପୁବ୍ବାଚରିଯସୀହାନଂ, ତିଟ୍ଠତେୱ ୱିନିଚ୍ଛଯୋ।

ତସ୍ମା ତଂ ଅୱଲମ୍ବିତ୍ୱା, ଓଗାହେତ୍ୱାନ ପଞ୍ଚପି;

ନିକାଯେ ଉପନିସ୍ସାଯ, ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାନଯଂ।

ନିସ୍ସିତଂ ୱାଚନାମଗ୍ଗଂ, ସୁୱିସୁଦ୍ଧଂ ଅନାକୁଲଂ;

ମହାୱିହାରୱାସୀନଂ, ନିପୁଣତ୍ଥୱିନିଚ୍ଛଯଂ।

ପୁନପ୍ପୁନାଗତଂ ଅତ୍ଥଂ, ୱଜ୍ଜଯିତ୍ୱାନ ସାଧୁକଂ;

ଯଥାବଲଂ କରିସ୍ସାମି, ଇତିୱୁତ୍ତକୱଣ୍ଣନଂ।

ଇତି ଆକଙ୍ଖମାନସ୍ସ, ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ ଚିରଟ୍ଠିତିଂ;

ୱିଭଜନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ସତ୍ଥଂ, ନିସାମଯଥ ସାଧୱୋତି।

ତତ୍ଥ ଇତିୱୁତ୍ତକଂ ନାମ ଏକକନିପାତୋ, ଦୁକନିପାତୋ, ତିକନିପାତୋ, ଚତୁକ୍କନିପାତୋତି ଚତୁନିପାତସଙ୍ଗହଂ। ତମ୍ପି ୱିନଯପିଟକଂ, ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକଂ, ଅଭିଧମ୍ମପିଟକନ୍ତି ତୀସୁ ପିଟକେସୁ ସୁତ୍ତନ୍ତପିଟକପରିଯାପନ୍ନଂ; ଦୀଘନିକାଯୋ ମଜ୍ଝିମନିକାଯୋ, ସଂଯୁତ୍ତନିକାଯୋ, ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରନିକାଯୋ, ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯୋତି ପଞ୍ଚସୁ ନିକାଯେସୁ ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯପରିଯାପନ୍ନଂ; ସୁତ୍ତଂ, ଗେଯ୍ୟଂ, ୱେଯ୍ୟାକରଣଂ, ଗାଥା, ଉଦାନଂ, ଇତିୱୁତ୍ତକଂ, ଜାତକଂ, ଅବ୍ଭୁତଧମ୍ମଂ, ୱେଦଲ୍ଲନ୍ତି ନୱସୁ ସାସନଙ୍ଗେସୁ ଇତିୱୁତ୍ତକଙ୍ଗଭୂତଂ।

''ଦ୍ୱାସୀତି ବୁଦ୍ଧତୋ ଗଣ୍ହିଂ, ଦ୍ୱେସହସ୍ସାନି ଭିକ୍ଖୁତୋ;

ଚତୁରାସୀତି ସହସ୍ସାନି, ଯେ ମେ ଧମ୍ମା ପୱତ୍ତିନୋ''ତି। (ଥେରଗା। ୧୦୨୭) –

ଏୱଂ ଧମ୍ମଭଣ୍ଡାଗାରିକେନ ପଟିଞ୍ଞାତେସୁ ଚତୁରାସୀତିଯା ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସହସ୍ସେସୁ କତିପଯଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହଂ। ସୁତ୍ତତୋ ଏକକନିପାତେ ତାୱ ସତ୍ତୱୀସତି ସୁତ୍ତାନି, ଦୁକନିପାତେ ଦ୍ୱାୱୀସତି, ତିକନିପାତେ ପଞ୍ଞାସ, ଚତୁକ୍କନିପାତେ ତେରସାତି ଦ୍ୱାଦସାଧିକସୁତ୍ତସତସଙ୍ଗହଂ। ତସ୍ସ ନିପାତେସୁ ଏକକନିପାତୋ ଆଦି, ୱଗ୍ଗେସୁ ପାଟିଭୋଗୱଗ୍ଗୋ, ସୁତ୍ତେସୁ ଲୋଭସୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସାପି ''ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା''ତିଆଦିକଂ ଆଯସ୍ମତା ଆନନ୍ଦେନ ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତିକାଲେ ୱୁତ୍ତଂ ନିଦାନମାଦି। ସା ପନାଯଂ ପଠମମହାସଙ୍ଗୀତି ୱିନଯପିଟକେ ତନ୍ତିମାରୁଳ୍ହା ଏୱ। ଯୋ ପନେତ୍ଥ ନିଦାନକୋସଲ୍ଲତ୍ଥଂ ୱତ୍ତବ୍ବୋ କଥାମଗ୍ଗୋ , ସୋପି ସୁମଙ୍ଗଲୱିଲାସିନିଯା ଦୀଘନିକାଯ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱୁତ୍ତୋଯେୱାତି ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ନିଦାନୱଣ୍ଣନା

ଯଂ ପନେତଂ ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତାତିଆଦିକଂ ନିଦାନଂ। ଏକଧମ୍ମଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଜହଥାତିଆଦିକଂ ସୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ଭଗୱତାତିଆଦୀନି ନାମପଦାନି। ଇତୀତି ନିପାତପଦଂ। ପଜହଥାତି ଏତ୍ଥ ପ-ଇତି ଉପସଗ୍ଗପଦଂ, ଜହଥା-ତି ଆଖ୍ୟାତପଦଂ। ଇମିନା ନଯେନ ସବ୍ବତ୍ଥ ପଦୱିଭାଗୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅତ୍ଥତୋ ପନ ୱୁତ୍ତସଦ୍ଦୋ ତାୱ ସୌପସଗ୍ଗୋ ଅନୁପସଗ୍ଗୋ ଚ ୱପନେ ୱାପସମକରଣେ କେସୋହାରଣେ ଜୀୱିତୱୁତ୍ତିଯଂ ପୱତ୍ତଭାୱେ ପାୱଚନଭାୱେନ ପୱତ୍ତିତେ ଅଜ୍ଝେସନେ କଥନେତି ଏୱମାଦୀସୁ ଦିସ୍ସତି। ତଥା ହେସ –

''ଗାୱୋ ତସ୍ସ ପଜାଯନ୍ତି, ଖେତ୍ତେ ୱୁତ୍ତଂ ୱିରୂହତି;

ୱୁତ୍ତାନଂ ଫଲମସ୍ନାତି, ଯୋ ମିତ୍ତାନଂ ନ ଦୁବ୍ଭତୀ''ତି। –

ଆଦୀସୁ (ଜା। ୨।୨୨।୧୯) ୱପନେ ଆଗତୋ। ''ନୋ ଚ ଖୋ ପଟିୱୁତ୍ତ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୨୮୯) ଅଟ୍ଠଦନ୍ତକାଦୀହି ୱାପସମକରଣେ। ''କାପଟିକୋ ମାଣୱୋ ଦହରୋ ୱୁତ୍ତସିରୋ''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୨।୪୨୬) କେସୋହାରଣେ। ''ପନ୍ନଲୋମୋ ପରଦତ୍ତୱୁତ୍ତୋ ମିଗଭୂତେନ ଚେତସା ୱିହରତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ଚୂଳୱ। ୩୩୨) ଜୀୱିତୱୁତ୍ତିଯଂ। ''ସେଯ୍ୟଥାପି ନାମ ପଣ୍ଡୁପଲାସୋ ବନ୍ଧନା ପୱୁତ୍ତୋ ଅଭବ୍ବୋ

ହରିତଚ୍ଛାୟା’’ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୯୨; ପାଚି। ୬୬୬; ମହାୱ। ୧୨୯) ବନ୍ଧନତୋ ପଞ୍ଚୁତ୍ତଭାୱୋ। ‘‘ୟେସମିଦଂ ଏତରହି, ବ୍ରାହ୍ମଣା, ପୋରାଣଂ ମନ୍ତପଦଂ ଗୀତଂ ପୱୁତ୍ତଂ ସମିହିତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ପାୱଚନଭାୱେନ ପୱତ୍ତିତେ। ଲୋକେ ପନ – ‘‘ୱୁତ୍ତୋ ଗଣୋ ୱୁତ୍ତୋ ପାରାୟନୋ’’ତିଆଦୀସୁ ଅଜ୍ଝେନେ। ‘‘ୱୁତ୍ତଂ ଖୋ ପନେତଂ ଭଗୱତା ଧମ୍ମଦାୟାଦା ମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭୱଥ, ମା ଆମିସଦାୟାଦା’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୩୦) କଥନେ। ଇଧାପି କଥନେ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ କଥିତଂ ଭାସିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଦୁତିୟୋ ପନ ୱୁତ୍ତସଦ୍ଦୋ ୱଚନେ ଚିଣ୍ଣଭାୱେ ଚ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ହି-ଇତି ଜାତୁ ୱିଦୁନ୍ତି ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ସୋ ଇଦାନି ୱୁଚ୍ଚମାନସୁତ୍ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ୱିଦୁତଂ ଭାସିତଭାୱଂ ଜୋତେତି। ୱାଚକସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନେ ହି ପୟୁତ୍ତା ନିପାତା। ତେହି ୱତ୍ତବ୍ବମତ୍ଥଂ ଜୋତେନ୍ତି। ଏତନ୍ତି ଅୟଂ ଏତସଦ୍ଦୋ –

‘‘ୟୋ ଚ ବୁଦ୍ଧଞ୍ଚ ଧମ୍ମଞ୍ଚ, ସଙ୍ଘଞ୍ଚ ସରଣଂ ଗତୋ;

ଚତ୍ତାରି ଅରିୟସଚ୍ଚାନି, ସମ୍ମପ୍ପଞ୍ଞାୟ ପସ୍ସତି।

‘‘ଦୁକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖସମୁପ୍ପାଦଂ, ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ଅତିକ୍କମଂ;

ଅରିୟଞ୍ଚଟ୍ଠଙ୍ଗିକଂ ମଗ୍ଗଂ, ଦୁକ୍ଖୂପସମଗାମିନଂ।

‘‘ଏତଂ ଖୋ ସରଣଂ ଖେମଂ, ଏତଂ ସରଣମୁତ୍ତମଂ;

ଏତଂ ସରଣମାଗମ୍ମ, ସବ୍ବଦୁକ୍ଖା ପମୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। (ଧ। ପ। ୧୯୦-୧୯୨) –

ଆଦୀସୁ ୟଥାୱୁତ୍ତେ ଆସନ୍ନପଚ୍ଚକ୍ଖେ ଆଗତୋ। ‘‘ଅପ୍ପମତ୍ତକଂ ଖୋ ପନେତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଓରମତ୍ତକଂ ସୀଲମତ୍ତକଂ, ୟେନ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ତଥାଗତସ୍ସ ୱଣ୍ଣଂ ୱଦମାନୋ ୱଦେୟ୍ୟା’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୭) ପନ ୱକ୍ଖମାନେ ଆସନ୍ନପଚ୍ଚକ୍ଖେ। ଇଧାପି ୱକ୍ଖମାନେୟେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସଙ୍ଗାୟନୱସେନ ୱକ୍ଖମାନଞ୍ହି ସୁତ୍ତଂ ଧମ୍ମଭଣ୍ଡାଗାରିକେନ ବୁଦ୍ଧିୟଂ ଠପେତ୍ୱା ତଦା ‘‘ଏତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଭଗୱତାତି ଏତ୍ଥ ଭଗୱାତି ଗରୁୱଚନଂ। ଗରୁଂ ହି ଲୋକେ ଭଗୱାତି ୱଦନ୍ତି। ତଥାଗତୋ ଚ ସବ୍ବଗୁଣୱିସିଟ୍ଠତାୟ ସତ୍ତାନଂ ଗରୁ, ତସ୍ମା ଭଗୱାତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପୋରାଣେହିପି ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଭଗୱାତି ୱଚନଂ ସେଟ୍ଠଂ, ଭଗୱାତି ୱଚନମୁତ୍ତମଂ;

ଗରୁ ଗାରୱୟୁତ୍ତୋ ସୋ, ଭଗୱା ତେନ ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି।

ସେଟ୍ଠୱାଚକଞ୍ହି ୱଚନଂ ସେଟ୍ଠଗୁଣସହଚରଣତୋ ସେଟ୍ଠନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ୱୁଚ୍ଚତୀତି ୱଚନଂ, ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମା ଭଗୱାତିୱଚନଂ ସେଟ୍ଠନ୍ତି ଭଗୱାତି ଇମିନା ୱଚନେନ ୱଚନୀୟୋ ୟୋ ଅତ୍ଥୋ, ସୋ ସେଟ୍ଠୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଭଗୱାତି ୱଚନମୁତ୍ତମନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଗାରୱୟୁତ୍ତୋତି ଗରୁଭାୱୟୁତ୍ତୋ ଗରୁଗୁଣୟୋଗତୋ, ଗରୁକରଣଂ ୱା ସାତିସୟଂ ଅରହତୀତି ଗାରୱୟୁତ୍ତୋ, ଗାରୱାରହୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ଗୁଣୱିସିଟ୍ଠସତ୍ତୁତ୍ତମଗରୁଗାରୱାଧିୱଚନମେତଂ ୟଦିଦଂ ଭଗୱାତି। ଅପିଚ –

‘‘ଭଗୀ ଭଜୀ ଭାଗୀ ୱିଭତ୍ତୱା ଇତି,

ଅକାସି ଭଗ୍ଗନ୍ତି ଗରୂତି ଭାଗ୍ୟୱା;

ବହୂହି ଞାୟେହି ସୁଭାୱିତତ୍ତନୋ,

ଭୱନ୍ତଗୋ ସୋ ଭଗୱାତି ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। –

ନିଦ୍ଦେସେ ଆଗତନୟେନ –

‘‘ଭାଗ୍ୟୱା ଭଗ୍ଗୱା ଯୁତ୍ତୋ, ଭଗେହି ଚ ୱିଭତ୍ତୱା;

ଭତ୍ତୱା ୱନ୍ତଗମନୋ, ଭୱେସୁ ଭଗୱା ତତୋ’’ତି।

ଇମିସ୍ସା ଗାଥାଯ ଚ ୱସେନ ଭଗୱାତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସୋ ପନାଯଂ ଅତ୍ଥୋ ସବ୍ବାକାରେନ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ବୁଦ୍ଧାନୁସ୍ସତିନିଦ୍ଦେସେ ୱୁତ୍ତୋତି। ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅପରୋ ନଯୋ – ଭାଗୱାତି ଭଗୱା, ଭତୱାତି ଭଗୱା, ଭାଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା, ଭଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା, ଭତ୍ତୱାତି ଭଗୱା, ଭଗେ ୱମୀତି ଭଗୱା, ଭାଗେ ୱମୀତି ଭଗୱା।

‘‘ଭାଗୱା ଭତୱା ଭାଗେ, ଭଗେ ଚ ୱନି ଭତ୍ତୱା;

ଭଗେ ୱମି ତଥା ଭାଗେ, ୱମୀତି ଭଗୱା ଜିନୋ’’।

ତତ୍ଥ କଥଂ ଭାଗୱାତି ଭଗୱା? ଯେ ତେ ସୀଲାଦଯୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧା ଗୁଣକୋଟ୍ଠାସା, ତେ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣା ନିରତିସଯା ତଥାଗତସ୍ସ ଅତ୍ଥି ଉପଲବ୍ଭନ୍ତି। ତଥା ହିସ୍ସ ସୀଲଂ, ସମାଧି, ପଞ୍ଞା, ୱିମୁତ୍ତି, ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନଂ, ହିରୀ, ଓତ୍ତପ୍ପଂ, ସଦ୍ଧା, ୱୀରିଯଂ, ସତି, ସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ, ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧି, ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧି, ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧି, ସମଥୋ, ୱିପସ୍ସନା, ତୀଣି କୁସଲମୂଲାନି, ତୀଣି ସୁଚରିତାନି, ତଯୋ ସମ୍ମାୱିତକ୍କା, ତିସ୍ସୋ ଅନୱଜ୍ଜସଞ୍ଞା, ତିସ୍ସୋ ଧାତୁଯୋ, ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା, ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନା, ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା, ଚତ୍ତାରୋ ଅରିଯମଗ୍ଗା, ଚତ୍ତାରି ଅରିଯଫଲାନି , ଚତସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦା, ଚତୁଯୋନିପରିଚ୍ଛେଦକଞାଣାନି, ଚତ୍ତାରୋ ଅରିଯୱଂସା, ଚତ୍ତାରି ୱେସାରଜ୍ଜଞାଣାନି, ପଞ୍ଚ ପଧାନିଯଙ୍ଗାନି, ପଞ୍ଚଙ୍ଗିକୋ ସମ୍ମାସମାଧି, ପଞ୍ଚଞାଣିକୋ ସମ୍ମାସମାଧି, ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି, ପଞ୍ଚ ବଲାନି, ପଞ୍ଚ ନିସ୍ସାରଣୀଯା ଧାତୁଯୋ, ପଞ୍ଚ ୱିମୁତ୍ତାଯତନଞାଣାନି, ପଞ୍ଚ ୱିମୁତ୍ତିପରିପାଚନୀଯା ସଞ୍ଞା, ଛ ଅନୁସ୍ସତିଟ୍ଠାନାନି, ଛ ଗାରୱା, ଛ ନିସ୍ସାରଣୀଯା ଧାତୁଯୋ, ଛ ସତତୱିହାରା, ଛ ଅନୁତ୍ତରିଯାନି, ଛ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯା ସଞ୍ଞା, ଛ ଅଭିଞ୍ଞା, ଛ ଅସାଧାରଣଞାଣାନି, ସତ୍ତ ଅପରିହାନିଯା ଧମ୍ମା, ସତ୍ତ ଅରିଯଧନାନି, ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା, ସତ୍ତ ସପ୍ପୁରିସଧମ୍ମା, ସତ୍ତ ନିଜ୍ଜରୱତ୍ଥୂନି, ସତ୍ତ ସଞ୍ଞା, ସତ୍ତ ଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟପୁଗ୍ଗଲଦେସନା, ସତ୍ତ ଖୀଣାସୱବଲଦେସନା, ଅଟ୍ଠ ପଞ୍ଞାପଟିଲାଭହେତୁଦେସନା, ଅଟ୍ଠସମ୍ମତ୍ତାନି, ଅଟ୍ଠ ଲୋକଧମ୍ମାତିକ୍କମୋ, ଅଟ୍ଠ ଆରମ୍ଭୱତ୍ଥୂନି, ଅଟ୍ଠ ଅକ୍ଖଣଦେସନା, ଅଟ୍ଠ ମହାପୁରିସୱିତକ୍କା, ଅଟ୍ଠ ଅଭିଭାଯତନଦେସନା, ଅଟ୍ଠ ୱିମୋକ୍ଖା, ନୱ ଯୋନିସୋମନସିକାରମୂଲକା ଧମ୍ମା, ନୱ ପାରିସୁଦ୍ଧିପଧାନିଯଙ୍ଗାନି, ନୱ ସତ୍ତାୱାସଦେସନା, ନୱ ଆଘାତପ୍ପଟିୱିନଯା, ନୱ ସଞ୍ଞା, ନୱ ନାନତ୍ତା, ନୱ ଅନୁପୁବ୍ବୱିହାରା, ଦସ ନାଥକରଣା ଧମ୍ମା, ଦସ କସିଣାଯତନାନି, ଦସ କୁସଲକମ୍ମପଥା, ଦସ ସମ୍ମତ୍ତାନି, ଦସ ଅରିଯୱାସା, ଦସ ଅସେକ୍ଖା ଧମ୍ମା, ଦସ ତଥାଗତବଲାନି, ଏକାଦସ ମେତ୍ତାନିସଂସା, ଦ୍ୱାଦସ ଧମ୍ମଚକ୍କାକାରା, ତେରସ ଧୁତଗୁଣା, ଚୁଦ୍ଦସ ବୁଦ୍ଧଞାଣାନି, ପଞ୍ଚଦସ ୱିମୁତ୍ତିପରିପାଚନୀଯା ଧମ୍ମା, ସୋଳସୱିଧା ଆନାପାନସ୍ସତି, ସୋଳସ ଅପରନ୍ତପନୀଯା ଧମ୍ମା, ଅଟ୍ଠାରସ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମା, ଏକୂନୱୀସତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣାନି, ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସ ଞାଣୱତ୍ଥୂନି, ପଞ୍ଞାସ ଉଦଯବ୍ବଯଞାଣାନି, ପରୋପଣ୍ଣାସ କୁସଲଧମ୍ମା, ସତ୍ତସତ୍ତତି ଞାଣୱତ୍ଥୂନି, ଚତୁୱୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସସମାପତ୍ତିସଞ୍ଚାରିମହାୱଜିରଞାଣଂ, ଅନନ୍ତନଯସମନ୍ତପଟ୍ଠାନପୱିଚଯପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଦେସନାଞାଣାନି, ତଥା ଅନନ୍ତାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଅନନ୍ତାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଆସଯାଦିୱିଭାୱନଞାଣାନି ଚାତି, ଏୱମାଦଯୋ ଅନନ୍ତା ଅପରିମାଣଭେଦା ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣା ନିରତିସଯା ଗୁଣଭାଗା ଗୁଣକୋଟ୍ଠାସା ୱିଜ୍ଜନ୍ତି ଉପଲବ୍ଭନ୍ତି। ତସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତୱିଭାଗା ଗୁଣଭାଗା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଭାଗୱାତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ଆକାରସ୍ସ ରସ୍ସତ୍ତଂ କତ୍ୱା ‘‘ଭଗୱା’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଏୱଂ ତାୱ ଭାଗୱାତି ଭଗୱା।

‘‘ଯସ୍ମା ସୀଲାଦଯୋ ସବ୍ବେ, ଗୁଣଭାଗା ଅସେସତୋ;

ୱିଜ୍ଜନ୍ତି ସୁଗତେ ତସ୍ମା, ଭଗୱାତି ପୱୁଚ୍ଚତି’’।

କଥଂ ଭତୱାତି ଭଗୱା? ଯେ ତେ ସବ୍ବଲୋକହିତାଯ ଉସ୍ସୁକ୍କମାପନ୍ନେହି ମନୁସ୍ସତ୍ତାଦିକେ ଅଟ୍ଠ ଧମ୍ମେ ସମୋଧାନେତ୍ୱା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଯା କତମହାଭିନୀହାରେହି ମହାବୋଧିସତ୍ତେହି ପରିପୂରେତବ୍ବା ଦାନପାରମୀ, ସୀଲନେକ୍ଖମ୍ମପଞ୍ଞାୱୀରିଯଖନ୍ତିସଚ୍ଚଅଧିଟ୍ଠାନମେତ୍ତାଉପେକ୍ଖାପାରମୀତି ଦସ ପାରମିଯୋ, ଦସ ଉପପାରମିଯୋ, ଦସ ପରମତ୍ଥପାରମିଯୋତି ସମତିଂସ ପାରମିଯୋ, ଦାନାଦୀନି ଚତ୍ତାରି ସଙ୍ଗହୱତ୍ଥୂନି, ଚତ୍ତାରି ଅଧିଟ୍ଠାନାନି, ଅତ୍ତପରିଚ୍ଚାଗୋ, ନଯନଧନରଜ୍ଜପୁତ୍ତଦାରପରିଚ୍ଚାଗୋତି ପଞ୍ଚ ମହାପରିଚ୍ଚାଗା, ପୁବ୍ବଯୋଗୋ, ପୁବ୍ବଚରିଯା, ଧମ୍ମକ୍ଖାନଂ, ଲୋକତ୍ଥଚରିଯା, ଞାତତ୍ଥଚରିଯା, ବୁଦ୍ଧତ୍ଥଚରିଯାତି ଏୱମାଦଯୋ ସଙ୍ଖେପତୋ ୱା ପୁଞ୍ଞସମ୍ଭାରଞାଣସମ୍ଭାରା ବୁଦ୍ଧକରଧମ୍ମା, ତେ ମହାଭିନୀହାରତୋ ପଟ୍ଠାଯ କପ୍ପାନଂ

ସତସହସ୍ସାଧିକାନି ଚତ୍ତାରି ଅସଙ୍ଖେୟ୍ୟାନି ଯଥା ହାନଭାଗିଯା, ସଂକିଲେସଭାଗିଯା , ଠିତିଭାଗିଯା, ୱା ନ ହୋନ୍ତି; ଅଥ ଖୋ ଉତ୍ତରୁତ୍ତରି ୱିସେସଭାଗିଯାୱ ହୋନ୍ତି; ଏୱଂ ସବ୍ବଞ୍ଚ ନିରନ୍ତରଂ ଅନୱସେସତୋ ଭତା ସମ୍ଭତା ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଭତୱାତି ଭଗୱା; ନିରୁତ୍ତିନଯେନ ତକାରସ୍ସ ଗକାରଂ କତ୍ୱା। ଅଥ ୱା ଭତୱାତି ତେଯେୱ ଯଥାୱୁତ୍ତେ ବୁଦ୍ଧକରଧମ୍ମେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଭରି ସମ୍ଭରି ପରିପୂରେସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱମ୍ପି ଭତୱାତି ଭଗୱା।

''ଯସ୍ମା ସମ୍ବୋଧିଯା ସବ୍ବେ, ଦାନପାରମିଆଦିକେ;

ସମ୍ଭାରେ ଭତୱା ନାଥୋ, ତସ୍ମାପି ଭଗୱା ମତୋ''।

କଥଂ ଭାଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା? ଯେ ତେ ଚତୁୱୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସସଙ୍ଖା ଦେୱସିକଂ ୱଳଞ୍ଜନକସମାପତ୍ତିଭାଗା, ତେ ଅନୱସେସତୋ ଲୋକହିତତ୍ଥଂ ଅତ୍ତନୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରତ୍ଥଞ୍ଚ ନିଚ୍ଚକପ୍ପଂ ୱନି ଭଜି ସେୱି ବହୁଲମକାସୀତି ଭାଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା। ଅଥ ୱା ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟେସୁ ଧମ୍ମେସୁ କୁସଲାଦୀସୁ ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ଚ ଯେ ତେ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟାଦିୱସେନ ସଙ୍ଖେପତୋ ୱା ଚତୁବ୍ବିଧା ଅଭିସମଯଭାଗା, ୱିତ୍ଥାରତୋ ପନ ''ଚକ୍ଖୁ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟଂ ...ପେ... ଜରାମରଣଂ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟ''ନ୍ତିଆଦିନା (ପଟି। ମ। ୧।୨୧) ଅନେକେ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟଭାଗା, ''ଚକ୍ଖୁସ୍ସ ସମୁଦଯୋ ପହାତବ୍ବୋ...ପେ... ଜରାମରଣସ୍ସ ସମୁଦଯୋ ପହାତବ୍ବୋ''ତିଆଦିନା ପହାତବ୍ବଭାଗା, ''ଚକ୍ଖୁସ୍ସ ନିରୋଧୋ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବୋ...ପେ... ଜରାମରଣସ୍ସ ନିରୋଧୋ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବୋ''ତିଆଦିନା ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଭାଗା, ''ଚକ୍ଖୁନିରୋଧଗାମିନୀପଟିପଦା ଭାୱେତବ୍ବା...ପେ... ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା ଭାୱେତବ୍ବା''ତିଆଦିନା ଚ ଅନେକଭେଦା ଭାୱେତବ୍ବଭାଗା ଚ ଧମ୍ମା, ତେ ସବ୍ବେ ୱନି ଭଜି ଯଥାରହଂ ଗୋଚରଭାୱନାସେୱନାନଂ ୱସେନ ସେୱି। ଏୱମ୍ପି ଭାଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା। ଅଥ ୱା ଯେ ଇମେ ସୀଲାଦଯୋ ଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧା ସାୱକେହି ସାଧାରଣା ଗୁଣକୋଟ୍ଠାସା ଗୁଣଭାଗା, କିନ୍ତି ନୁ ଖୋ ତେ ୱେନେୟ୍ୟସନ୍ତାନେସୁ ପତିଟ୍ଠହେୟ୍ୟୁନ୍ତି ମହାକରୁଣାଯ ୱନି ଅଭିପତ୍ଥଯି। ସା ଚସ୍ସ ଅଭିପତ୍ଥନା ଯଥାଧିପ୍ପେତଫଲାୱହା ଅହୋସି। ଏୱମ୍ପି ଭାଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା।

''ଯସ୍ମା ଞେୟ୍ୟସମାପତ୍ତି-ଗୁଣଭାଗେ ତଥାଗତୋ;

ଭଜି ପତ୍ଥଯି ସତ୍ତାନଂ, ହିତାଯ ଭଗୱା ତତୋ''।

କଥଂ ଭଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା? ସମାସତୋ ତାୱ କତପୁଞ୍ଞେହି ପଯୋଗସମ୍ପନ୍ନେହି ଯଥାୱିଭୱଂ ଭଜୀଯନ୍ତୀତି ଭଗା, ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରା ସମ୍ପତ୍ତିଯୋ। ତତ୍ଥ ଲୋକିଯେ ତାୱ ତଥାଗତୋ ସମ୍ବୋଧିତୋ ପୁବ୍ବେ ବୋଧିସତ୍ତଭୂତୋ ପରମୁକ୍କଂସଗତେ ୱନି ଭଜି ସେୱି, ଯତ୍ଥ ପତିଟ୍ଠାଯ ନିରୱସେସତୋ ବୁଦ୍ଧକରଧମ୍ମେ ସମନ୍ନାନେନ୍ତୋ ବୁଦ୍ଧଧମ୍ମେ ପରିପାଚେସି। ବୁଦ୍ଧଭୂତୋ ପନ ତେ ନିରୱଜ୍ଜସୁଖୂପସଂହିତେ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣେ ଲୋକୁତ୍ତରେପି ୱନି ଭଜି ସେୱି। ୱିତ୍ଥାରତୋ ପନ ପଦେସରଜ୍ଜିସ୍ସରିଯଚକ୍କୱତ୍ତିସମ୍ପତ୍ତିଦେୱରଜ୍ଜସମ୍ପତ୍ତିଆଦିୱସେନ ଝାନୱିମୋକ୍ଖସମାଧିସମାପତ୍ତିଞ୍ଞାଣଦସ୍ସନମଗ୍ଗଭାୱନାଫଲ- ସଚ୍ଛିକିରିଯାଦିଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମୱସେନ ଚ ଅନେକୱିହିତେ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣେ ଭଗେ ୱନି ଭଜି ସେୱି। ଏୱଂ ଭଗେ ୱନୀତି ଭଗୱା।

''ଯା ତା ସମ୍ପତ୍ତିଯୋ ଲୋକେ, ଯା ଚ ଲୋକୁତ୍ତରା ପୁଥୂ;

ସବ୍ବା ତା ଭଜି ସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ତସ୍ମାପି ଭଗୱା ମତୋ''।

କଥଂ ଭତ୍ତୱାତି ଭଗୱା? ଭତ୍ତା ଦଳ୍ହଭତ୍ତିକା ଅସ୍ସ ବହୂ ଅତ୍ଥୀତି ଭଗୱା। ତଥାଗତୋ ହି ମହାକରୁଣାସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାଦିଅପରିମିତନିରୁପମପ୍ପଭାୱଗୁଣୱିସେସସମଙ୍ଗିଭାୱତୋ ସବ୍ବସତ୍ତୁତ୍ତମୋ, ସବ୍ବାନତ୍ଥପରିହାରପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ନିରୱସେସହିତସୁଖୱିଧାନତପ୍ପରାଯ ନିରତିସଯାଯ ପଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ସଦେୱମନୁସ୍ସାଯ ପଜାଯ ଅଚ୍ଚନ୍ତୂପକାରିତାଯ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସମହାପୁରିସଲକ୍ଖଣଅସୀତିଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନବ୍ୟାମପ୍ପଭାଦି- ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣଗୁଣୱିସେସପଟିମଣ୍ଡିତରୂପକାଯତାଯ, ଯଥାଭୁଚ୍ଚଗୁଣାଧିଗତେନ ''ଇତିପି ସୋ ଭଗୱା''ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତେନ ଲୋକତ୍ତଯବ୍ୟାପିନା ସୁୱିପୁଲେନ ସୁୱିସୁଦ୍ଧେନ ଚ ଥୁତିଘୋସେନ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ଉକ୍କଂସପାରମିପ୍ପତ୍ତାସୁ ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାସନ୍ତୁଟ୍ଠିତାଦୀସୁ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତଭାୱତୋ ଦସବଲଚତୁୱେସାରଜ୍ଜାଦିନିରତିସଯଗୁଣୱିସେସସମଙ୍ଗିଭାୱତୋ ଚ ରୂପପ୍ପମାଣୋ ରୂପପ୍ପସନ୍ନୋ, ଘୋସପ୍ପମାଣୋ ଘୋସପ୍ପସନ୍ନୋ, ଲୂଖପ୍ପମାଣୋ ଲୂଖପ୍ପସନ୍ନୋ, ଧମ୍ମପ୍ପମାଣୋ ଧମ୍ମପ୍ପସନ୍ନୋତି ଏୱଂ ଚତୁପ୍ପମାଣିକେ ଲୋକସନ୍ନିୱାସେ ସବ୍ବଥାପି ପସାଦାୱହଭାୱେନ ସମନ୍ତପାସାଦିକତ୍ତା ଅପରିମାଣାନଂ ସତ୍ତାନଂ ସଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ ଆଦରବହୁମାନଗାରୱାଯତନତାଯ ପରମପେମସମ୍ଭତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ। ଯେ ଚ ତସ୍ସ ଓୱାଦେ ପତିଟ୍ଠିତା ଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସାଦେନ ସମନ୍ନାଗତା ହୋନ୍ତି, କେନଚି ଅସଂହାରିଯା ତେସଂ ସମ୍ଭତ୍ତି ସମଣେନ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣେନ ୱା ଦେୱେନ

ୱା ମାରେନ ୱା ବ୍ରହ୍ମୁନା ୱା। ତଥା ହି ତେ ଅତ୍ତନୋ ଜୀୱିତପରିଚ୍ଚାଗେପି ତଷ୍ଷ ପସାଦଂ ନ ପରିଚ୍ଚଜନ୍ତି, ତସ୍ସ ୱା ଆଣଂ ଦଳ୍ହଭତ୍ତିଭାୱତୋ। ତେନେୱାହ –

''ଯୋ ୱେ କତଞ୍ଞୂ କତୱେଦି ଧୀରୋ;

କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତୋ ଦଳ୍ହଭତ୍ତି ଚ ହୋତୀ''ତି। (ଜା। ୨।୧୭।୭୮);

''ସେଯ୍ୟଥାପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ମହାସମୁଦ୍ଦୋ ଠିତଧମ୍ମୋ ୱେଲଂ ନାତିୱତ୍ତତି; ଏୱମେୱ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯଂ ମଯା ସାୱକାନଂ ସିକ୍ଖାପଦଂ ପଞ୍ଞତ୍ତଂ, ତଂ ମମ ସାୱକା ଜୀୱିତହେତୁପି ନାତିକ୍କମନ୍ତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୮।୨୦; ଉଦା। ୪୫; ଚୂଳଅ। ୩୮୫) ଚ।

ଏୱଂ ଭତ୍ତୱାତି ଭଗୱା ନିରୁତ୍ତିନଯେନ ଏକସ୍ସ ତକାରସ୍ସ ଲୋପଂ କତ୍ୱା ଇତରସ୍ସ ଗକାରଂ କତ୍ୱା।

''ଗୁଣାତିସଯଯୁତ୍ତସ୍ସ, ଯସ୍ମା ଲୋକହିତେସିନୋ;

ସମ୍ଭତ୍ତା ବହୱୋ ସତ୍ତୁ, ଭଗୱା ତେନ ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି।

କଥଂ ଭଗେ ୱମୀତି ଭଗୱା? ଯସ୍ମା ତଥାଗତୋ ବୋଧିସତ୍ତଭୂତୋପି ପୁରିମାସୁ ଜାତୀସୁ ପାରମିଯୋ ପୂରେନ୍ତୋ ଭଗସଙ୍ଖାତଂ ସିରିଂ ଇସ୍ସରିଯଂ ଯସଞ୍ଚ ୱମି ଉଗ୍ଗିରି ଖେଳପିଣ୍ଡଂ ୱିଯ ଅନପେକ୍ଖୋ ଛଡ୍ଡଯି। ତଥା ହିସ୍ସ ସୋମନସ୍ସକୁମାରକାଲେ, ହତ୍ଥିପାଲକୁମାରକାଲେ, ଅଯୋଘରପଣ୍ଡିତକାଲେ, ମୂଗପକ୍ଖପଣ୍ଡିତକାଲେ, ଚୂଳସୁତସୋମକାଲେତି ଏୱମାଦୀସୁ ନେକ୍ଖମ୍ମପାରମିପୂରଣୱସେନ ଦେୱରଜ୍ଜସଦିସାଯ ରଜ୍ଜସିରିଯା ପରିଚ୍ଚତ୍ତଭାୱାନଂ ପରିମାଣଂ ନତ୍ଥି। ଚରିମଭତ୍ତଭାୱେପି ହତ୍ଥଗତଂ ଚକ୍କୱତ୍ତିସିରିଂ ଦେୱଲୋକାଧିପଚ୍ଚସଦିସଂ ଚତୁଦ୍ଦୀପିସ୍ସରିଯଂ ଚକ୍କୱତ୍ତିସମ୍ପତ୍ତିସନ୍ନିସ୍ସଯଂ ସତ୍ତରତନସମୁଜ୍ଜଲଂ ଯସଞ୍ଚ ତିଣାଯପି ଅମଞ୍ଞମାନୋ ନିରପେକ୍ଖୋ ପହାଯ ଅଭିନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ। ତସ୍ମା ଇମେ ସିରିଆଦିକେ ଭଗେ ୱମୀତି ଭଗୱା। ଅଥ ୱା ଭାନି ନାମ ନକ୍ଖତ୍ତାନି, ତେହି ସମଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଭଗା , ସିନେରୁଯୁଗନ୍ଧରଉତ୍ତରକୁରୁହିମୱନ୍ତାଦିଭାଜନଲୋକୱିସେସସନ୍ନିସ୍ସଯା ସୋଭା କପ୍ପଟ୍ଠିତିଯଭାୱତୋ। ତେପି ଭଗୱା ୱମି ତଂନିୱାସିସତ୍ତାୱାସସମତିକ୍କମନତୋତପ୍ପଟିବଦ୍ଧଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନେନ ପଜହୀତି। ଏୱମ୍ପି ଭଗେ ୱମୀତି ଭଗୱା।

''ଚକ୍କୱତ୍ତିସିରିଂ ଯସ୍ମା, ଯସଂ ଇସ୍ସରିଯଂ ସୁଖଂ;

ପହାସି ଲୋକଚିତ୍ତଞ୍ଚ, ସୁଗତୋ ଭଗୱା ତତୋ''।

କଥଂ ଭାଗେ ୱମୀତି ଭଗୱା? ଭାଗା ନାମ କୋଟ୍ଠାସା। ତେ ଖନ୍ଧାଯତନଧାତାଦିୱସେନ, ତତ୍ଥାପି ରୂପୱେଦନାଦିୱସେନ, ଅତୀତାଦିୱସେନ ଚ ଅନେକୱିଧା। ତେ ଚ ଭଗୱା ସବ୍ବଂ ପପଞ୍ଚଂ, ସବ୍ବଂ ଯୋଗଂ, ସବ୍ବଂ ଗନ୍ଥଂ, ସବ୍ବଂ ସଂଯୋଜନଂ, ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଅମତଧାତୁଂ ସମଧିଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ୱମି ଉଗ୍ଗିରି ଅନପେକ୍ଖୋ ଛଡ୍ଡଯି, ନ ପଚ୍ଚାଗମି। ତଥା ହେସ ସବ୍ବତ୍ଥକମେୱ ପଥୱିଂ, ଆପଂ, ତେଜଂ, ୱାଯଂ, ଚକ୍ଖୁଂ, ସୋତଂ, ଘାନଂ, ଜୀୱ୍ହଂ, କାଯଂ, ମନଂ, ରୂପେ, ସଦ୍ଦେ, ଗନ୍ଧେ, ରସେ, ଫୋଟ୍ଠବ୍ବେ, ଧମ୍ମେ, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ...ପେ... ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଂ, ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଂ ...ପେ... ମନୋସମ୍ଫସ୍ସଂ, ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ୱେଦନଂ...ପେ... ମନୋସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ୱେଦନଂ, ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ସଞ୍ଞଂ...ପେ... ମନୋସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ସଞ୍ଞଂ; ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ଚେତନଂ...ପେ... ମନୋସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ଚେତନଂ; ରୂପତଣ୍ହଂ ...ପେ... ଧମ୍ମତଣ୍ହଂ; ରୂପୱିତକ୍କଂ...ପେ... ଧମ୍ମୱିତକ୍କଂ; ରୂପୱିଚାରଂ...ପେ... ଧମ୍ମୱିଚାରନ୍ତିଆଦିନା ଅନୁପଦଧମ୍ମୱିଭାଗୱସେନପି ସବ୍ବେୱ ଧମ୍ମକୋଟ୍ଠାସେ ଅନୱସେସତୋ ୱମି ଉଗ୍ଗିରି ଅନପେକ୍ଖପରିଚ୍ଚାଗେନ ଛଡ୍ଡଯି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଯଂ ତଂ, ଆନନ୍ଦ, ଚତ୍ତଂ ୱନ୍ତଂ ମୁତ୍ତଂ ପହୀନଂ ପଟିନିସ୍ସଟ୍ଠଂ, ତଂ ତଥାଗତୋ ପୁନ ପଚ୍ଚାଗମିସ୍ସତୀତି ନେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତୀ''ତି। (ଦୀ। ନି। ୨।୧୮୩) –

ଏୱମ୍ପି ଭାଗେ ୱମୀତି ଭଗୱା। ଅଥ ୱା ଭାଗେ ୱମୀତି ସବ୍ବେପି କୁସଲାକୁସଲେ ସାୱଜ୍ଜାନୱଜ୍ଜେ ହୀନପ୍ପଣୀତେ କଣ୍ହସୁକ୍କସପ୍ପଟିଭାଗେ ଧମ୍ମେ ଅରିଯମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣମୁଖେନ ୱମି ଉଗ୍ଗିରି ଅନପେକ୍ଖୋ ପରିଚ୍ଚଜି ପଜହି, ପରେସଞ୍ଚ ତଥତ୍ତାଯ ଧମ୍ମଂ ଦେସେସି। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ –

''ଧମ୍ମାପି ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପହାତବ୍ବା ପଗେୱ ଅଧମ୍ମା, କୁଲ୍ଲୂପମଂ, ୱୋ ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମଂ ଦେସେସ୍ସାମି, ନିତ୍ଥରଣତ୍ଥାଯ ନୋ ଗହଣତ୍ଥାଯା''ତିଆଦି। (ମ।

ନି। ୧।୨୪୦) –

ଏୱମ୍ପି ଭାଗେ ୱମୀତି ଭଗୱା।

‘‘ଖନ୍ଧାଯତନଧାତାଦି-ଧମ୍ମଭେଦା ମହେସିନା;

କଣ୍ହସୁକ୍କା ଯତୋ ୱନ୍ତା, ତତୋପି ଭଗୱା ମତୋ’’।

ତେନ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଭାଗୱା ଭତୱା ଭାଗେ, ଭଗେ ଚ ୱନି ଭତ୍ତୱା;

ଭଗେ ୱମି ତଥା ଭାଗେ, ୱମୀତି ଭଗୱା ଜିନୋ’’ତି।

ତେନ ଭଗୱତା। ଅରହତାତି କିଲେସେହି ଆରକତ୍ତା, ଅନୱସେସାନଂ ୱା କିଲେସାରୀନଂ ହତତ୍ତା, ସଂସାରଚକ୍କସ୍ସ ୱା ଅରାନଂ ହତତ୍ତା, ପଚ୍ଚଯାଦୀନଂ ଅରହତ୍ତା, ପାପକରଣେ ରହାଭାୱାତି ଇମେହି କାରଣେହି ଅରହତା। ଅଯମେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପୋ। ୱିତ୍ଥାରୋ ପନ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଏତ୍ଥ ଚ ଭଗୱତାତି ଇମିନାସ୍ସ ଭାଗ୍ୟୱନ୍ତତାଦୀପନେନ କପ୍ପାନଂ ଅନେକେସୁ ଅସଙ୍ଖେଯ୍ୟେସୁ ଉପଚିତପୁଞ୍ଞସମ୍ଭାରଭାୱତୋ ସତପୁଞ୍ଞଲକ୍ଖଣଧରସ୍ସ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସମହାପୁରିସଲକ୍ଖଣଅସୀତିଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନ- ବ୍ୟାମପ୍ପଭାକେତୁମାଲାଦିପଟିମଣ୍ଡିତା ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣା ରୂପକାଯସମ୍ପତ୍ତିଦୀପିତା ହୋତି। ଅରହତାତି ଇମିନାସ୍ସ ଅନୱସେସକିଲେସପ୍ପହାନଦୀପନେନ ଆସୱକ୍ଖଯପଦଟ୍ଠାନସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାଧିଗମପରିଦୀପନତୋ ଦସବଲଚତୁୱେସାରଜ୍ଜଛଅସାଧାରଣଞ୍ଞାଣଅଟ୍ଠାରସାୱେଣିକବୁଦ୍ଧଧମ୍ମାଦି- ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାପରିମେଯ୍ୟଧମ୍ମକାଯସମ୍ପତ୍ତି ଦୀପିତା ହୋତି। ତଦୁଭଯେନପି ଲୋକିଯସରିକ୍ଖକାନଂ ବହୁମତଭାୱୋ, ଗହଟ୍ଠପବ୍ବଜିତେହି ଅଭିଗମନୀଯତା, ତଥା ଅଭିଗତାନଞ୍ଚ ତେସଂ କାଯିକଚେତସିକଦୁକ୍ଖାପନଯନେ ପଟିବଲଭାୱୋ, ଆମିସଦାନଧମ୍ମଦାନେହି ଉପକାରିତା, ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରେହି ଗୁଣେହି ସଂଯୋଜନସମତ୍ଥତା ଚ ପକାସିତା ହୋତି।

ତଥା ଭଗୱତାତି ଇମିନା ଚରଣଧମ୍ମେସୁ ମୁଦ୍ଧଭୂତଦିବ୍ବୱିହାରାଦିୱିହାରୱିସେସସମାଯୋଗପରିଦୀପନେନ ଚରଣସମ୍ପଦା ଦୀପିତା ହୋତି। ଅରହତାତି ଇମିନା ସବ୍ବୱିଜ୍ଜାସୁ ସିଖାପତ୍ତଆସୱକ୍ଖଯଞ୍ଞାଣାଧିଗମପରିଦୀପନେନ ୱିଜ୍ଜାସମ୍ପଦା ଦୀପିତା ହୋତି। ପୁରିମେନ ୱା ଅନ୍ତରାଯିକନିଯ୍ୟାନିକଧମ୍ମାନଂ ଅୱିପରୀତୱିଭତ୍ତଭାୱଦୀପନେନ ପଚ୍ଛିମୱେସାରଜ୍ଜଦ୍ୱଯସମାଯୋଗୋ, ପଚ୍ଛିମେନ ସୱାସନନିରୱସେସକିଲେସପ୍ପହାନଦୀପନେନ ପୁରିମୱେସାରଜ୍ଜଦ୍ୱଯସମାଯୋଗୋ ୱିଭାୱିତୋ ହୋତି।

ତଥା ପୁରିମେନ ତଥାଗତସ୍ସ ପଟିଞ୍ଞାସଚ୍ଚୱଚୀସଚ୍ଚଞାଣସଚ୍ଚପରିଦୀପନେନ, କାମଗୁଣଲୋକିଯାଧିପଚ୍ଚଯସଲାଭସକ୍କାରାଦିପରିଚ୍ଚାଗପରିଦୀପନେନ, ଅନୱସେସକିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରପରିଚ୍ଚାଗପରିଦୀପନେନ, ଚ ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନଚାଗାଧିଟ୍ଠାନପାରିପୂରି ପକାସିତା ହୋତି; ଦୁତିଯେନ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରୂପସମସମଧିଗମପରିଦୀପନେନ, ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିପରିଦୀପନେନ ଚ, ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନପାରିପୂରି ପକାସିତା ହୋତି। ତଥା ହି ଭଗୱତୋ ବୋଧିସତ୍ତଭୂତସ୍ସ ଲୋକୁତ୍ତରଗୁଣେ କତାଭିନୀହାରସ୍ସ ମହାକରୁଣାଯୋଗେନ ଯଥାପଟିଞ୍ଞଂ ସବ୍ବପାରମିତାନୁଟ୍ଠାନେନ ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନଂ, ପାରମିତାପଟିପକ୍ଖପରିଚ୍ଚାଗେନ ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନଂ, ପାରମିତାଗୁଣେହି ଚିତ୍ତୱୂପସମେନ ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନଂ, ପାରମିତାହି ଏୱ ପରହିତୂପାଯକୋସଲ୍ଲତୋ ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନଂ ପାରିପୂରିଗତଂ।

ତଥା ‘ଯାଚକଜନଂ ଅୱିସଂୱାଦେତ୍ୱା ଦସ୍ସାମୀ’ତି ପଟିଜାନନେନ ପଟିଞ୍ଞଂ ଅୱିସଂୱାଦେତ୍ୱା ଦାନେନ ଚ ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନଂ, ଦେଯ୍ୟପରିଚ୍ଚାଗତୋ ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନଂ, ଦେଯ୍ୟପଟିଗ୍ଗାହକଦାନଦେଯ୍ୟପରିକ୍ଖଯେସୁ ଲୋଭଦୋସମୋହଭଯୱୂପସମେନ ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନଂ, ଯଥାରହଂ ଯଥାକାଲଂ ଯଥାୱିଧି ଚ ଦାନେନ ପଞ୍ଞୁତ୍ତରତାଯ ଚ ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନଂ ପାରିପୂରିଗତଂ। ଇମିନା ନଯେନ ସେସପାରମୀସୁପି ଚତୁରାଧିଟ୍ଠାନପାରିପୂରି ୱେଦିତବ୍ବା। ସବ୍ବା ହି ପାରମିଯୋ ସଚ୍ଚପ୍ପଭାୱିତା ଚାଗାଭିବ୍ୟଞ୍ଜିତା ଉପସମାନୁବ୍ରୂହିତା ପଞ୍ଞାପରିସୁଦ୍ଧାତି ଏୱଂ ଚତୁରାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗତସ୍ସ ତଥାଗତସ୍ସ ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନଂ ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧି, ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଆଜୀୱୱିସୁଦ୍ଧି, ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧି, ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧି। ତଥା ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନସ୍ସ ସଂୱାସେନ ସୀଲଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ସଂୱୋହାରେନ ସୋଚେଯ୍ୟଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଆପଦାସୁ ଥାମୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ସାକଚ୍ଛାଯ

ପଞ୍ଞା ୱେଦିତବ୍ବା।

ତଥା ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଅଦୁଟ୍ଠୋ ଅଧିୱାସେତି, ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଅଲୁଦ୍ଧୋ ପଟିସେୱତି, ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଅଭୀତୋ ପରିୱଜ୍ଜେତି, ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଅମୂଳ୍ହୋ ୱିନୋଦେତି। ତଥା ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଚସ୍ସ ନେକ୍ଖମ୍ମସୁଖପ୍ପତ୍ତି, ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ପୱିୱେକସୁଖପ୍ପତ୍ତି, ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଉପସମସୁଖପ୍ପତ୍ତି, ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ସମ୍ବୋଧିସୁଖପ୍ପତ୍ତି ଦୀପିତା ହୋତି। ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ୱା ୱିୱେକଜପୀତିସୁଖପ୍ପତ୍ତି, ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ସମାଧିଜପୀତିସୁଖପ୍ପତ୍ତି, ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଅପୀତିଜକାଯସୁଖପ୍ପତ୍ତି, ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ସତିପାରିସୁଦ୍ଧିଚୌପେକ୍ଖାସୁଖପ୍ପତ୍ତି। ତଥା ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ପରିୱାରସମ୍ପତ୍ତିଲକ୍ଖଣପଚ୍ଚଯସୁଖସମାଯୋଗୋ ପରିଦୀପିତୋ ହୋତି ଅୱିସଂୱାଦନତୋ, ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ସନ୍ତୁଟ୍ଠିଲକ୍ଖଣସଭାୱସୁଖସମାଯୋଗୋ ଅଲୋଭଭାୱତୋ, ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ କତପୁଞ୍ଞତାଲକ୍ଖଣହେତୁସୁଖସମାଯୋଗୋ କିଲେସେହି ଅନଭିଭୂତଭାୱତୋ, ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ୱିମୁତ୍ତିସମ୍ପତ୍ତିଲକ୍ଖଣଦୁକ୍ଖୂପସମସୁଖସମାଯୋଗୋ ପରିଦୀପିତୋ ହୋତି, ଞାଣସମ୍ପତ୍ତିଯା ନିବ୍ବାନାଧିଗମନତୋ।

ତଥା ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଅରିଯସ୍ସ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଅନୁବୋଧପ୍ପଟିୱେଧସିଦ୍ଧି, ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଅରିଯସ୍ସ ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ, ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଅରିଯସ୍ସ ପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ, ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନସମୁଦାଗମେନ ଅରିଯସ୍ସ ୱିମୁତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ଅନୁବୋଧପ୍ପଟିୱେଧସିଦ୍ଧି ଦୀପିତା ହୋତି। ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣେନ ଚ ତପସିଦ୍ଧି, ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣେନ ସବ୍ବନିସ୍ସଗ୍ଗସିଦ୍ଧି, ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରସିଦ୍ଧି, ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣେନ ବୁଦ୍ଧିସିଦ୍ଧି, ତେନ ଚ ନିବ୍ବାନସିଦ୍ଧି। ତଥା ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣେନ ଚତୁଅରିଯସଚ୍ଚାଭିସମଯପ୍ପଟିଲାଭୋ, ଚାଗାଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣେନ ଚତୁଅରିଯୱଂସପ୍ପଟିଲାଭୋ, ୦।ଉପସମାଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣେନ ଚତୁଅରିଯୱିହାରପ୍ପଟିଲାଭୋ, ପଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନପରିପୂରଣେନ ଚତୁଅରିଯୱୋହାରପ୍ପଟିଲାଭୋ ଦୀପିତୋ ହୋତି।

ଅପରୋ ନଯୋ – ଭଗୱତାତି ଏତେନ ସତ୍ତାନଂ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରସମ୍ପତ୍ତିଅଭିନିବ୍ବତ୍ତନଦୀପନେନ ତଥାଗତସ୍ସ ମହାକରୁଣା ପକାସିତା ହୋତି। ଅରହତାତି ଏତେନ ପହାନସମ୍ପତ୍ତିଦୀପନେନ ପହାନପଞ୍ଞା ପକାସିତା ହୋତି। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଞାଯସ୍ସ ଧମ୍ମରଜ୍ଜପତ୍ତି, କରୁଣାଯ ଧମ୍ମସଂୱିଭାଗୋ; ପଞ୍ଞାଯ ସଂସାରଦୁକ୍ଖନିବ୍ବିଦା, କରୁଣାଯ ସଂସାରଦୁକ୍ଖସହନଂ; ପଞ୍ଞାଯ ପରଦୁକ୍ଖପରିଜାନନଂ, କରୁଣାଯ ପରଦୁକ୍ଖପ୍ପଟିକାରାରମ୍ଭୋ। ପଞ୍ଞାଯ ପରିନିବ୍ବାନାଭିମୁଖଭାୱୋ , କରୁଣାଯ ତଦଧିଗମୋ; ପଞ୍ଞାଯ ସଯଂ ତରଣଂ, କରୁଣାଯ ପରେସଂ ତାରଣଂ; ପଞ୍ଞାଯ ବୁଦ୍ଧଭାୱସିଦ୍ଧି, କରୁଣାଯ ବୁଦ୍ଧକିଚ୍ଚସିଦ୍ଧି। କରୁଣାଯ ୱା ବୋଧିସତ୍ତଭୂମିଯଂ ସଂସାରାଭିମୁଖଭାୱୋ, ପଞ୍ଞାଯ ତତ୍ଥ ଅନଭିରତି। ତଥା କରୁଣାଯ ପରେସଂ ଅୱିହିଂସନଂ, ପଞ୍ଞାଯ ସଯଂ ପରେହି ଅଭାଯନଂ; କରୁଣାଯ ପରଂ ରକ୍ଖନ୍ତୋ ଅତ୍ତାନଂ ରକ୍ଖତି, ପଞ୍ଞାଯ ଅତ୍ତାନଂ ରକ୍ଖନ୍ତୋ ପରଂ ରକ୍ଖତି। ତଥା କରୁଣାଯ ଅପରନ୍ତପୋ, ପଞ୍ଞାଯ ଅନତ୍ତନ୍ତପୋ। ତେନ ଅତ୍ତହିତାଯ ପଟିପନ୍ନାଦୀସୁ ଚତୁତ୍ଥପୁଗ୍ଗଲଭାୱୋ ସିଦ୍ଧୋ ହୋତି ।

ତଥା କରୁଣାଯ ଲୋକନାଥତା, ପଞ୍ଞାଯ ଅତ୍ତନାଥତା; କରୁଣାଯ ଚସ୍ସ ନିନ୍ନତାଭାୱୋ, ପଞ୍ଞାଯ ଉନ୍ନତାଭାୱୋ। ତଥା କରୁଣାଯ ସବ୍ବସତ୍ତେସୁ ଜନିତାନୁଗ୍ଗହୋ, ପଞ୍ଞାନୁଗତତ୍ତା ନ ଚ ନ ସବ୍ବତ୍ଥ ୱିରତ୍ତଚିତ୍ତୋ; ପଞ୍ଞାଯ ସବ୍ବଧମ୍ମେସୁ ୱିରତ୍ତଚିତ୍ତୋ, କରୁଣାନୁଗତତ୍ତା ନ ଚ ନ ସବ୍ବସତ୍ତାନୁଗ୍ଗହାଯ ପୱତ୍ତୋ। ଯଥା ହି କରୁଣା ତଥାଗତସ୍ସ ସିନେହସୋକୱିରହିତା, ଏୱଂ ପଞ୍ଞା ଅହଂକାରମମଂକାରୱିନିମୁତ୍ତାତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ୱିସୋଧିତା ପରମୱିସୁଦ୍ଧାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଞାଖେତ୍ତଂ ବଲାନି, କରୁଣାଖେତ୍ତଂ ୱେସାରଜ୍ଜାନି। ତେସୁ ବଲସମାଯୋଗେନ ପରେହି ନ ଅଭିଭୁଯ୍ୟତି, ୱେସାରଜ୍ଜସମାଯୋଗେନ ପରେ ଅଭିଭୱତି। ବଲେହି ସତ୍ଥୁସମ୍ପଦାସିଦ୍ଧି, ୱେସାରଜ୍ଜେହି ସାସନସମ୍ପଦାସିଦ୍ଧି। ତଥା ବଲେହି ବୁଦ୍ଧରତନସିଦ୍ଧି, ୱେସାରଜ୍ଜେହି ଧମ୍ମରତନସିଦ୍ଧୀତି ଅଯମେତ୍ଥ ''ଭଗୱତା ଅରହତା''ତି ପଦଦ୍ୱଯସ୍ସ ଅତ୍ଥଯୋଜନାଯ ମୁଖମତ୍ତଦସ୍ସନଂ।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ''ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା''ତି ୱତ୍ୱା ପୁନ ''ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ? ଅନୁସ୍ସୱପଟିକ୍ଖେପେନ ନିଯମଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଯଥା ହି କେନଚି ପରତୋ ସୁତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ଯଦିପି ଚ ଜାନନ୍ତେନ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ତେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ ପରେନପି ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ନ ଚ ତଂ ତେନ ୱୁତ୍ତମେୱ, ଅପିଚ ଖୋ ସୁତମ୍ପି, ନ ଏୱମିଧ। ଭଗୱତା ହି ପରତୋ ଅସୁତ୍ୱା ସଯମ୍ଭୁଞାଣେନ ଅତ୍ତନା ଅଧିଗତମେୱ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇମସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ''ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ''ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା'' ତଞ୍ଚ ଖୋ ଭଗୱତାୱ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଅଞ୍ଞେନ, ୱୁତ୍ତମେୱ ଚ, ନ ସୁତନ୍ତି। ଅଧିକୱଚନଞ୍ହି ଅଞ୍ଞମତ୍ଥଂ ବୋଧେତୀତି ନ ପୁନରୁତ୍ତିଦୋସୋ। ଏସ ନଯୋ ଇତୋ ପରେସୁପି।

ତଥା ପୁବ୍ବରଚନାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ''ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଭଗୱା ହି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧତାଯ ଠାନୁପ୍ପତ୍ତିକପ୍ପଟିଭାନେନ ସମ୍ପତ୍ତପରିସାଯ ଅଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି, ନ ତସ୍ସ କାରଣା ଦାନାଦୀନଂ ୱିଯ ପୁବ୍ବରଚନାକିଚ୍ଚଂ ଅତ୍ଥି। ତେନେତଂ ଦସ୍ସେତି – ''ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା, ତଞ୍ଚ ଖୋ ନ

ପୁବ୍ବରଚନାୱସେନ ତକ୍କପରିୟାହତଂ ୱୀମଂସାନୁଚରିତଂ, ଅପିଚ ଖୋ ୱେନେୟ୍ୟଜ୍ଝାସୟାନୁରୂପଂ ଠାନସୋ ୱୁତ୍ତମେୱା’’ତି।

ଅପ୍ପଟିୱତ୍ତିୟୱଚନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱା ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ‘‘ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୟଞ୍ହି ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତଂ, ୱୁତ୍ତମେୱ ତଂ, ନ କେନଚି ପଟିକ୍ଖିପିତୁଂ ସକ୍କା ଅକ୍ଖରସମ୍ପତ୍ତିୟା ଅତ୍ଥସମ୍ପତ୍ତିୟା ଚ। ୱୁତ୍ତଂ ହେତଂ –

‘‘ଏତଂ ଭଗୱତା ବାରାଣସିୟଂ ଇସିପତନେ ମିଗଦାୟେ ଅନୁତ୍ତରଂ ଧମ୍ମଚକ୍କଂ ପୱତ୍ତିତଂ ଅପ୍ପଟିୱତ୍ତିୟଂ କେନଚି ସମଣେନ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣେନ ୱା’’ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୮୧; ମହାୱ। ୧୭)।

ଅପରମ୍ପି ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆଗଚ୍ଛେୟ୍ୟ ସମଣୋ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ୱା ‘ନ ୟିଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିୟସଚ୍ଚଂ, ୟଂ ସମଣେନ ଗୋତମେନ ପଞ୍ଞତ୍ତଂ, ଅହମିଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିୟସଚ୍ଚଂ ଠପେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିୟସଚ୍ଚଂ ପଞ୍ଞାପେସ୍ସାମୀ’ତି, ନେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦି। –

ତସ୍ମା ଅପ୍ପଟିୱତ୍ତିୟୱଚନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥମ୍ପି ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ‘‘ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅଥ ୱା ସୋତୂନଂ ଅତ୍ଥନିପ୍ଫାଦକଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ‘‘ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୟଞ୍ହି ପରେସଂ ଆସୟାଦିଂ ଅଜାନନ୍ତେନ ଅସବ୍ବଞ୍ଞୁନା ଅଦେସେ ଅକାଲେ ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ସଚ୍ଚମ୍ପି ସମାନଂ ସୋତୂନଂ ଅତ୍ଥନିପ୍ଫାଦନେ ଅସମତ୍ଥତାୟ ଅୱୁତ୍ତଂ ନାମ ସିୟା, ପଗେୱ ଅସଚ୍ଚଂ। ଭଗୱତା ପନ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଭାୱତୋ ସମ୍ମଦେୱ ପରେସଂ ଆସୟାଦିଂ ଦେସକାଲଂ ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧିଞ୍ଚ ଜାନନ୍ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ଏକନ୍ତେନ ସୋତୂନଂ ୟଥାଧିପ୍ପେତତ୍ଥନିପ୍ଫାଦନତୋ ୱୁତ୍ତମେୱ, ନତ୍ଥି ତସ୍ସ ଅୱୁତ୍ତତାପରିୟାୟୋ। ତସ୍ମା ସୋତୂନଂ ଅତ୍ଥନିପ୍ଫାଦକଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥମ୍ପି ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ‘‘ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅପିଚ ୟଥା ନ ତଂ ସୁତଂ ନାମ, ୟଂ ନ ୱିଞ୍ଞାତତ୍ଥଂ ୟଞ୍ଚ ନ ତଥତ୍ତାୟ ପଟିପନ୍ନଂ, ଏୱଂ ନ ତଂ ୱୁତ୍ତଂ ନାମ, ୟଂ ନ ସମ୍ମା ପଟିଗ୍ଗହିତଂ। ଭଗୱତୋ ପନ ୱଚନଂ ଚତସ୍ସୋପି ପରିସା ସମ୍ମଦେୱ ପଟିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ତଥତ୍ତାୟ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି। ତସ୍ମା ସମ୍ମଦେୱ ପଟିଗ୍ଗହିତଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥମ୍ପି ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ‘‘ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅଥ ୱା ଅରିୟେହି ଅୱିରୁଦ୍ଧୱଚନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ‘‘ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୟଥା ହି ଭଗୱା କୁସଲାକୁସଲସାୱଜ୍ଜାନୱଜ୍ଜଭେଦେ ଧମ୍ମେ ପୱତ୍ତିନିୱତ୍ତିୟୋ ସମ୍ମୁତିପରମତ୍ଥେ ଚ ଅୱିସଂୱାଦେନ୍ତୋ ୱଦତି, ଏୱଂ ଧମ୍ମସେନାପତିପ୍ପଭୁତୟୋ ଅରିୟାପି ଭଗୱତି ଧରମାନେ ପରିନିବ୍ବୁତେ ଚ ତସ୍ସେୱ ଦେସନଂ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ୱଦନ୍ତି, ନ ତତ୍ଥ ନାନାୱାଦତା। ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତମରହତା ତତୋ ପରଭାଗେ ଅରହତା ଅରିୟସଙ୍ଘେନାପୀତି ଏୱଂ ଅରିୟେହି ଅୱିରୁଦ୍ଧୱଚନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥମ୍ପି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଅଥ ୱା ପୁରିମେହି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେହି ୱୁତ୍ତନୟଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ‘‘ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସତିପି ହି ଜାତିଗୋତ୍ତାୟୁପ୍ପମାଣାଦିୱିସେସେ ଦସବଲାଦିଗୁଣେହି ୱିୟ ଧମ୍ମଦେସନାୟ ବୁଦ୍ଧାନଂ ୱିସେସୋ ନତ୍ଥି, ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅତ୍ତନା ଚ ତେ ପୁବ୍ବେନାପରଂ ଅୱିରୁଦ୍ଧମେୱ ୱଦନ୍ତି। ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ୟଥା ବୁଦ୍ଧେହି ଅତ୍ତନା ଚ ପୁବ୍ବେ, ଇଦାନିପି ଅମ୍ହାକଂ ଭଗୱତା ତଥେୱ ୱୁତ୍ତଂ ଅରହତାତି ଏୱଂ ପୁରିମବୁଦ୍ଧେହି ଅତ୍ତନା ଚ ସୁତ୍ତନ୍ତରେସୁ ୱୁତ୍ତନୟଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥମ୍ପି ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ‘‘ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଦେସନାୟ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅୱିରୋଧୋ ଦୀପିତୋ ହୋତି।

ଅଥ ୱା ‘‘ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୟଦେତଂ ଦୁତିୟଂ ପଦଂ, ତଂ ଅରହନ୍ତୱୁତ୍ତଭାୱୱଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା ଅରହତାପି ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ଏକଧମ୍ମଂ, ଭିକ୍ଖୱେ’’ତିଆଦିକଂ ଇଦାନି ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ୱଚନନ୍ତି। ଅଥ ୱା ‘‘ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୟଦେତଂ ଦୁତିୟଂ ପଦଂ, ତଂ ନ ୱଚନତ୍ଥଂ, ଅଥ ଖୋ ୱପନତ୍ଥଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନେତଂ ଦସ୍ସେତି – ‘‘ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା, ତଞ୍ଚ ଖୋ ନ ୱୁତ୍ତମତ୍ତଂ, ନ କଥିତମତ୍ତଂ; ଅଥ ଖୋ ୱେନେୟ୍ୟାନଂ କୁସଲମୂଲଂ ୱପିତ’’ନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ୟଦେତଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦୁତିୟଂ ପଦଂ, ତଂ ୱୁତନତ୍ଥଂ। ଅୟଂ ହିସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ – ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା ଅରହତା, ତଞ୍ଚ ଖୋ ନ ୱୁତ୍ତମତ୍ତଂ, ଅପିଚ ତଦତ୍ଥଜାତଂ ୱୁତ୍ତଂ ଚରିତନ୍ତି। ତେନ ‘‘ୟଥା ୱାଦୀ ଭଗୱା ତଥା କାରୀ’’ତି ଦସ୍ସେତି। ଅଥ ୱା ୱୁତ୍ତଂ ଭଗୱତା, ୱୁତ୍ତୱଚନଂ ଅରହତା ୱୁତ୍ତଂ ୟୁତ୍ତେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅଥ ୱା ‘‘ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ସଙ୍ଖେପକଥାଉଦ୍ଦିସନଂ ସନ୍ଧାୟାହ, ପୁନ ‘‘ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱିତ୍ଥାରକଥାନିଦସ୍ସନଂ। ଭଗୱା ହି ସଙ୍ଖେପତୋ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଚ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି। ଅଥ ୱା ଭଗୱତୋ ଦୁରୁତ୍ତୱଚନାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା’’ତି ୱତ୍ୱା ପୁନ ‘‘ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସବ୍ବଦା ଞାଣାନୁଗତୱଚୀକମ୍ମତାୟ ହି ଭଗୱତୋ ସୱାସନପହୀନସବ୍ବଦୋସସ୍ସ ଅକ୍ଖଲିତବ୍ୟପ୍ପଥସ୍ସ କଦାଚିପି ଦୁରୁତ୍ତଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ୟଥା କେଚି ଲୋକେ ସତିସମ୍ମୋସେନ ୱା ଦୱା ୱା ରୱା ୱା କିଞ୍ଚି ୱତ୍ୱା ଅଥ ପଟିଲଦ୍ଧସଞ୍ଞା ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଂ ଅୱୁତ୍ତଂ ୱା କରୋନ୍ତି ପଟିସଙ୍ଘରୋନ୍ତି ୱା, ନ ଏୱଂ ଭଗୱା।

ଭଗୱା ପନ ନିଚ୍ଚକାଲଂ ସମାହିତୋ। ଅସମ୍ମୋସଧମ୍ମୋ ଅସମ୍ମୋହଧମ୍ମୋ ଚ ସଦ୍ଦଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସମୁପବ୍ରୂହିତାଯ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାଯ ଉପନୀତମହନ୍ତଂ ଅପରିମିତକାଲଂ ସନ୍ତତପୁଞ୍ଞସମ୍ଭାରସମୁଦାଗତେହି ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣେହି ୱିସଦୱିସୁଦ୍ଧେହି କରଣୱିସେସେହି ସୋତାଯତନରସାଯନଭୂତଂ ସୁଣନ୍ତାନଂ ଅମତୱସ୍ସଂ ୱସ୍ସନ୍ତୋ ୱିଯ ସୋତଦ୍ଦସାରଂ ସୱନାନୁତ୍ତରିଯଂ ଚତୁସଚ୍ଚଂ ପକାସେନ୍ତୋ କରୱୀକରୁତମଞ୍ଜୁନା ସରେନ ସଭାୱନିରୁତ୍ତିଯା ୱେନେଯ୍ଯଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପଂ ୱଚନଂ ୱଦତି, ନହି ତସ୍ସ ୱାଲଗ୍ଗମତ୍ତମ୍ପି ଅୱକ୍ଖଲିତଂ, କୁତୋ ପନ ଦୁରୁତ୍ତାୱକାସୋ। ତସ୍ମା ''ଯଂ ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ୱୁତ୍ତମେୱ, ନ ଅୱୁତ୍ତଂ ଦୁରୁତ୍ତଂ ୱା କଦାଚି ହୋତୀ''ତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ – ''ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା''ତି ୱତ୍ୱା ପୁନ – ''ୱୁତ୍ତମରହତା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ନ ଏତ୍ଥ ପୁନରୁତ୍ତିଦୋସୋତି। ଏୱମେତ୍ଥ ପୁନରୁତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସ ସାତ୍ଥକତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଇତି ମେ ସୁତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଇତୀତି ଅଯଂ ଇତିସଦ୍ଦୋ ହେତୁପରିସମାପନାଦିପଦତ୍ଥୱିପରିଯାଯପକାରନିଦସ୍ସନାୱଧାରଣାଦିଅନେକତ୍ଥପ୍ପଭେଦୋ। ତଥା ହେସ – ''ରୁପ୍ପତୀତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତସ୍ମା ରୂପନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୩।୭୯) ହେତୁଅତ୍ଥେ ଦିସ୍ସତି। ''ତସ୍ମାତିହ ମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମଦାଯାଦା ଭୱଥ, ମା ଆମିସଦାଯାଦା। ଅତ୍ଥି ମେ ତୁମ୍ହେସୁ ଅନୁକମ୍ପା – କିନ୍ତି ମେ ସାୱକା ଧମ୍ମଦାଯାଦା ଭୱେଯ୍ଯୁଂ, ନୋ ଆମିସଦାଯାଦା''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୩୦) ପରିସମାପନେ। ''ଇତି ୱା ଇତି ଏୱରୂପା ୱିସୂକଦସ୍ସନା ପଟିୱିରତୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧। ୧୦) ଆଦିଅତ୍ଥେ। ''ମାଗଣ୍ଡିଯୋତି ୱା ତସ୍ସ ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ସଙ୍ଖା ସମଞ୍ଞା ପଞ୍ଞତ୍ତି ୱୋହାରୋ ନାମଂ ନାମକମ୍ମଂ ନାମଧେଯ୍ଯଂ ନିରୁତ୍ତି ବ୍ଯଞ୍ଜନଂ ଅଭିଲାପୋ''ତିଆଦୀସୁ (ମହାନି। ୭୫) ପଦତ୍ଥୱିପରିଯାଯେ। ''ଇତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସପ୍ପଟିଭଯୋ ବାଲୋ, ଅପ୍ପଟିଭଯୋ ପଣ୍ଡିତୋ; ସଉପଦ୍ଦୱୋ ବାଲୋ, ଅନୁପଦ୍ଦୱୋ ପଣ୍ଡିତୋ; ସଉପସଗ୍ଗୋ ବାଲୋ , ଅନୁପସଗ୍ଗୋ ପଣ୍ଡିତୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୩।୧) ପକାରେ। ''ସବ୍ବମତ୍ଥୀତି ଖୋ, କଚ୍ଚାନ, ଅଯମେକୋ ଅନ୍ତୋ, ସବ୍ବଂ ନତ୍ଥୀତି ଖୋ, କଚ୍ଚାନ, ଅଯଂ ଦୁତିଯୋ ଅନ୍ତୋ''ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୨।୧୫) ନିଦସ୍ସନେ । ''ଅତ୍ଥି ଇଦପ୍ପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣନ୍ତି ଇତି ପୁଟ୍ଠେନ ସତା, ଆନନ୍ଦ, ଅତ୍ଥୀତିସ୍ସ ୱଚନୀଯଂ। କିଂପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣନ୍ତି ଇତି ଚେ ୱଦେଯ୍ଯ, ଜାତିପଚ୍ଚଯା ଜରାମରଣନ୍ତି ଇଚ୍ଚସ୍ସ ୱଚନୀଯ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୯୬) ଅୱଧାରଣେ, ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେତି ଅତ୍ଥୋ। ସ୍ୱାଯମିଧ ପକାରନିଦସ୍ସନାୱଧାରଣେସୁ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ତତ୍ଥ ପକାରତ୍ଥେନ ଇତିସଦ୍ଦେନ ଏତମତ୍ଥଂ ଦୀପେତି – ନାନାନଯନିପୁଣମନେକଜ୍ଝାସଯସମୁଟ୍ଠାନଂ ଅତ୍ଥବ୍ଯଞ୍ଜନସମ୍ପନ୍ନଂ ୱିୱିଧପାଟିହାରିଯଂ ଧମ୍ମତ୍ଥଦେସନାପଟିୱେଧଗମ୍ଭୀରଂ ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ସକସକଭାସାନୁରୂପତୋ ସୋତପଥମାଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ୱଚନଂ ସବ୍ବପ୍ପକାରେନ କୋ ସମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାତୁଂ, ସବ୍ବଥାମେନ ପନ ସୋତୁକାମତଂ ଜନେତ୍ୱାପି ଇତି ମେ ସୁତଂ, ମଯାପି ଏକେନ ପକାରେନ ସୁତନ୍ତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ଏକତ୍ତନାନତ୍ତଅବ୍ଯାପାରଏୱଂଧମ୍ମତାସଙ୍ଖାତା ନନ୍ଦିଯାୱଟ୍ଟତିପୁକ୍ଖଲସୀହୱିକ୍କୀଳିତଦିସାଲୋଚନଅଙ୍କୁସସଙ୍ଖାତା ଚ ୱିସଯାଦିଭେଦେନ ନାନାୱିଧା ନଯା ନାନାନଯା। ନଯା ୱା ପାଳିଗତିଯୋ, ତା ଚ ପଞ୍ଞତ୍ତିଅନୁପଞ୍ଞତ୍ତିଆଦିୱସେନ ସଂକିଲେସଭାଗିଯାଦିଲୋକିଯାଦିତଦୁଭଯୱୋମିସ୍ସତାଦିୱସେନ, କୁସଲାଦିୱସେନ, ଖନ୍ଧାଦିୱସେନ, ସଙ୍ଗହାଦିୱସେନ, ସମଯୱିମୁତ୍ତାଦିୱସେନ, ଠପନାଦିୱସେନ, କୁସଲମୂଲାଦିୱସେନ, ତିକପଟ୍ଠାନାଦିୱସେନ ଚ ନାନପ୍ପକାରାତି ନାନାନଯା। ତେହି ନିପୁଣଂ ସଣ୍ହଂ ସୁଖୁମନ୍ତି ନାନାନଯନିପୁଣଂ।

ଆସଯୋୱ ଅଜ୍ଝାସଯୋ, ସୋ ଚ ସସ୍ସତାଦିଭେଦେନ ଅପ୍ପରଜକ୍ଖତାଦିଭେଦେନ ଚ ଅନେକୱିଧୋ। ଅତ୍ତଜ୍ଝାସଯାଦିକୋ ଏୱ ୱା ଅନେକୋ ଅଜ୍ଝାସଯୋ ଅନେକଜ୍ଝାସଯୋ। ସୋ ସମୁଟ୍ଠାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିହେତୁ ଏତସ୍ସାତି ଅନେକଜ୍ଝାସଯସମୁଟ୍ଠାନଂ।

କୁସଲାଦିଅତ୍ଥସମ୍ପତ୍ତିଯା ତଦ୍ଦୀଭାୱନବ୍ଯଞ୍ଜନସମ୍ପତ୍ତିଯା ସଙ୍କାସନପକାସନୱିୱରଣୱିଭଜନଉତ୍ତାନୀକରଣପଞ୍ଞତ୍ତିୱସେନ ଛହି ଅତ୍ଥପଦେହି ଅକ୍ଖରପଦବ୍ଯଞ୍ଜନାକାରନିରୁତ୍ତିନିଦ୍ଦେସୱସେନ ଛହି ବ୍ଯଞ୍ଜନପଦେହି ଚ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ଅତ୍ଥବ୍ଯଞ୍ଜନସମ୍ପନ୍ନଂ।

ଇଦ୍ଧିଆଦେସନାନୁସାସନୀଭେଦେନ ତେସୁ ଚ ଏକେକସ୍ସ ୱିସଯାଦିଭେଦେନ ୱିୱିଧଂ ବହୁୱିଧଂ ୱା ପାଟିହାରିଯଂ ଏତସ୍ସାତି ୱିୱିଧପାଟିହାରିଯଂ। ତତ୍ଥ ପଟିପକ୍ଖହରଣତୋ ରାଗାଦିକିଲେସାପନଯନତୋ ପଟିହାରିଯନ୍ତି ଅତ୍ଥେ ସତି ଭଗୱତୋ ପଟିପକ୍ଖା ରାଗାଦଯୋ ନ ସନ୍ତି ଯେ ହରିତବ୍ବା, ପୁଥୁଜ୍ଜନାନମ୍ପି ୱିଗତୂପକ୍କିଲେସେ ଅଟ୍ଠଗୁଣସମନ୍ନାଗତେ ଚିତ୍ତେ ହତପଟିପକ୍ଖେ ଇଦ୍ଧିୱିଧଂ ପୱତ୍ତତି। ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତୱୋହାରେନ ଚ ନ ସକ୍କା ଇଧ ପାଟିହାରିଯନ୍ତି ୱତ୍ତୁଂ। ଯସ୍ମା ପନ ମହାକାରୁଣିକସ୍ସ ଭଗୱତୋ ୱେନେଯ୍ଯଗତା ଚ କିଲେସା ପଟିପକ୍ଖା, ତସ୍ମା ତେସଂ ହରଣତୋ ପାଟିହାରିଯଂ। ଅଥ ୱା ଭଗୱତୋ ସାସନସ୍ସ ଚ ପଟିପକ୍ଖା ତିତ୍ଥିଯା, ତେସଂ ହରଣତୋ ପାଟିହାରିଯଂ। ତେ ହି ଦିଟ୍ଠିହରଣୱସେନ ଦିଟ୍ଠିପ୍ପକାସନେ ଅସମତ୍ଥଭାୱେନ ଚ ଇଦ୍ଧିଆଦେସନାନୁସାସନୀହି ହରିତା ଅପନୀତା ହୋନ୍ତି। ପଟୀତି ୱା ପଚ୍ଛାତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମା ସମାହିତେ ଚିତ୍ତେ ୱିଗତୂପକ୍କିଲେସେ କତକିଚ୍ଚେନ ପଚ୍ଛା ହରିତବ୍ବଂ ପୱତ୍ତେତବ୍ବନ୍ତି ପଟିହାରିଯଂ। ଅତ୍ତନୋ ୱା ଉପକ୍କିଲେସେସୁ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନମଗ୍ଗେହି ହରିତେସୁ ପଚ୍ଛା ହରଣଂ ପଟିହାରିଯଂ। ଇଦ୍ଧିଆଦେସନାନୁସାସନିଯୋ ଚ ୱିଗତୂପକ୍କିଲେସେନ କତକିଚ୍ଚେନ ସତ୍ତହିତତ୍ଥଂ ପୁନ ପୱତ୍ତେତବ୍ବା, ହରିତେସୁ ଚ ଅତ୍ତନୋ ଉପକ୍କିଲେସେସୁ ପରସନ୍ତାନେ ଉପକ୍କିଲେସହରଣାନି ହୋନ୍ତୀତି ପଟିହାରିଯାନି ଭୱନ୍ତି। ପଟିହାରିଯମେୱ ପାଟିହାରିଯଂ, ପଟିହାରିଯେ ୱା

ଇଦ୍ଧିଆଦେସନାନୁସାସନିସମୁଦାଯେ ଭଣ୍ଡଂ ଏକେକଂ ପାଟିହାରିଯନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଟିହାରିଯଂ ୱା ଚତୁନ୍ତ୍ତଦ୍ଧାନଂ ମଗ୍ଗୋ ଚ ପଟିପକ୍ଖହରଣତୋ, ତତ୍ଥ ଜାତଂ, ତସ୍ମିଂ ୱା ନିମିତ୍ତଭୂତେ, ତତୋ ୱା ଆଗତନ୍ତି ପାଟିହାରିଯଂ।

ଯସ୍ମା ପନ ତନ୍ତିଅତ୍ଥଦେସନାତଦ୍ଭୋହାରାଭିସମଯସଙ୍ଖାତା ହେତୁହେତୁଫଲତଦୁଭଯପଞ୍ଞତ୍ତିପଟିୱେଧସଙ୍ଖାତା ୱା ଧମ୍ମତ୍ଥଦେସନାପଟିୱେଧା ଗମ୍ଭୀରା, ଅନୁପଚିତସମ୍ଭାରେହି ସସାଦୀହି ୱିଯ ମହାସମୁଦ୍ଦୋ ଦୁକ୍ଖୋଗାଠହା ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟପ୍ପତିଟ୍ଠା ଚ। ତସ୍ମା ତେହି ଚତୂହି ଗମ୍ଭୀରଭାୱେହି ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଧମ୍ମତ୍ଥଦେସନାପଟିୱେଧଗମ୍ଭୀରଂ।

ଏକୋ ଏୱ ଭଗୱତୋ ଧମ୍ମଦେସନାଘୋସୋ ଏକସ୍ମିଂ ଖଣେ ପୱତ୍ତମାନୋ ନାନାଭାସାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଭାସାୱସେନ ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମଂ ଗହଣୂପଗୋ ହୁତ୍ୱା ଅତ୍ଥାଧିଗମାଯ ହୋତି। ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟୋ ହି ବୁଦ୍ଧାନଂ ବୁଦ୍ଧାନୁଭାୱୋତି ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ସକସକଭାସାନୁରୂପତୋ ସୋତପଥମାଗଚ୍ଛତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ନିଦସ୍ସନତ୍ଥେନ – ''ନାହଂ ସଯମ୍ଭୂ, ନ ମଯା ଇଦଂ ସଚ୍ଛିକତ''ନ୍ତି ଅତ୍ତାନଂ ପରିମୋଚେନ୍ତୋ – ''ଇତି ମେ ସୁତଂ, ମଯାପି ଏୱଂ ସୁତ''ନ୍ତି ଇଦାନି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସକଲଂ ସୁତ୍ତଂ ନିଦସ୍ସେତି।

ଅୱଧାରଣତ୍ଥେନ – ''ଏତଦଗ୍ଗଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମମ ସାୱକାନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ବହୁସ୍ସୁତାନଂ ଯଦିଦଂ ଆନନ୍ଦୋ, ଗତିମନ୍ତାନଂ, ସତିମନ୍ତାନଂ, ଧିତିମନ୍ତାନଂ, ଉପଟ୍ଠାକାନଂ ଯଦିଦଂ ଆନନ୍ଦୋ''ତି (ଅ॰ ନି॰ ୧.୨୧୯-୨୨୩) ଏୱଂ ଭଗୱତା, ''ଆଯସ୍ମା ଆନନ୍ଦୋ ଅତ୍ଥକୁସଲୋ ଧମ୍ମକୁସଲୋ ବ୍ୟଞ୍ଜନକୁସଲୋ ନିରୁତ୍ତିକୁସଲୋ ପୁବ୍ବାପରକୁସଲୋ''ତି (ଅ॰ ନି॰ ୫.୧୬୯) ଏୱଂ ଧମ୍ମସେନାପତିନା ଚ ପସତ୍ଥଭାୱାନୁରୂପଂ ଅତ୍ତନୋ ଧାରଣବଲଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସତ୍ତାନଂ ସୋତୁକମ୍ୟତଂ ଜନେତି – ''ଇତି ମେ ସୁତଂ, ତଞ୍ଚ ଖୋ ଅତ୍ଥତୋ ୱା ବ୍ୟଞ୍ଜନତୋ ୱା ଅନୂନମନଧିକଂ, ଏୱମେୱ, ନ ଅଞ୍ଞଥା, ଦଟ୍ଠବ୍ବ''ନ୍ତି। ଅଞ୍ଞଥାତି ଭଗୱତୋ ସମ୍ମୁଖା ସୁତାକାରତୋ ଅଞ୍ଞଥା, ନ ପନ ଭଗୱତା ଦେସିତାକାରତୋ। ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନୁଭାୱା ହି ଭଗୱତୋ ଦେସନା, ସା ନ ସବ୍ବାକାରେନ ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋୱାଯମତ୍ଥୋ। ସୁତାକାରାୱିରୁଜ୍ଝନମେୱ ହି ଧାରଣବଲଂ। ନ ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥନ୍ତରତାପରିହାରୋ ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଅତ୍ଥାନଂ ଏକୱିସଯତ୍ତା। ଇତରଥା ହି ଥେରୋ ଭଗୱତୋ ଦେସନାଯ ସବ୍ବଥା ପଟିଗ୍ଗହଣେ ସମତ୍ଥୋ ଅସମତ୍ଥୋତି ୱା ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି।

ମେ-ସଦ୍ଦୋ ତୀସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ଦିସ୍ସତି। ତଥା ହିସ୍ସ – ''ଗାଥାଭିଗୀତଂ ମେ ଅଭୋଜନେଯ୍ୟ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ସଂ॰ ନି॰ ୧.୧୯୪; ସୁ॰ ନି॰ ୮୧) ମଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ସାଧୁ ମେ, ଭନ୍ତେ, ଭଗୱା ସଂଖିତ୍ତେନ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତୂ''ତିଆଦୀସୁ (ସଂ॰ ନି॰ ୪.୮୮; ୫.୩୮୧; ଅ॰ ନି॰ ୪.୨୫୭) ମଯ୍ହନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଧମ୍ମଦାଯାଦା ମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭୱଥା''ତିଆଦୀସୁ (ମ॰ ନି॰ ୧.୨୯) ମମାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଧ ପନ ''ମଯା ସୁତ''ନ୍ତି ଚ ''ମମ ସୁତ''ନ୍ତି ଚ ଅତ୍ଥଦ୍ୱଯେ ଯୁଜ୍ଜତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ଯୋ ପରୋ ନ ହୋତି, ସୋ ଅତ୍ତାତି ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବେ ନିଯକଜ୍ଝତ୍ତସଙ୍ଖାତେ ସକସନ୍ତାନେ ୱତ୍ତନତୋ ତିୱିଧୋପି ମେ-ସଦ୍ଦୋ ଯଦିପି ଏକସ୍ମିଂଯେୱ ଅତ୍ଥେ ଦିସ୍ସତି, କରଣସମ୍ପଦାନାଦିୱିସେସସଙ୍ଖାତୋ ପନସ୍ସ ୱିଜ୍ଜତେୱାଯଂ ଅତ୍ଥଭେଦୋତି ଆହ – ''ମେ-ସଦ୍ଦୋ ତୀସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ଦିସ୍ସତୀ''ତି।

ସୁତନ୍ତି ଅଯଂ ସୁତ-ସଦ୍ଦୋ ସଉପସଗ୍ଗୋ ଅନୁପସଗ୍ଗୋ ଚ ଗମନୱିସ୍ସୁତକିଲିନ୍ନୂପଚିତାନୁଯୋଗସୋତୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରୱିଞ୍ଞାତାଦିଅନେକତ୍ଥପ୍ପଭେଦୋ। କିଞ୍ଚାପି ହି କିରିଯାୱିସେସକୋ ଉପସଗ୍ଗୋ, ଜୋତକଭାୱତୋ ପନ ସତିପି ତସ୍ମିଂ ସୁତ-ସଦ୍ଦୋ ଏୱ ତଂ ତଂ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତୀତି ଅନୁପସଗ୍ଗସ୍ସ ସୁତସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରେ ସଉପସଗ୍ଗୋପି ଉଦାହରୀଯତି।

ତତ୍ଥ ''ସେନାଯ ପସୁତୋ''ତିଆଦୀସୁ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ''ସୁତଧମ୍ମସ୍ସ ପସ୍ସତୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଉଦା॰ ୧୧) ୱିସ୍ସୁତଧମ୍ମସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଅୱସ୍ସୁତା ଅୱସ୍ସୁତସ୍ସା''ତିଆଦୀସୁ (ପାଚି॰ ୬୫୭) କିଲିନ୍ନା କିଲିନ୍ନସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ତୁମ୍ହେହି ପୁଞ୍ଞଂ ପସୁତଂ ଅନପ୍ପକ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଖୁ॰ ପା॰ ୭.୧୨) ଉପଚିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଯେ ଝାନପ୍ପସୁତା ଧୀରା''ତିଆଦୀସୁ (ଧ॰ ପ॰ ୧୮୧) ଝାନାନୁଯୁତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଦିଟ୍ଠଂ ସୁତଂ ମୁତ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ମ॰ ନି॰ ୧.୨୪୧) ସୋତୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ''ସୁତଧରୋ ସୁତସନ୍ନିଚଯୋ''ତିଆଦୀସୁ (ମ॰ ନି॰ ୧.୩୩୯) ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରୱିଞ୍ଞାତଧରୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଧ ପନସ୍ସ ''ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରେନ ଉପଧାରିତ''ନ୍ତି ୱା ''ଉପଧାରଣ''ନ୍ତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ମେ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ହି ମଯାତି ଅତ୍ଥେ ସତି ''ଇତି ମେ ସୁତଂ, ମଯା ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରେନ ଉପଧାରିତ''ନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ମମାତି ଅତ୍ଥେ ସତି ''ଇତି ମମ ସୁତଂ ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରେନ ଉପଧାରଣ''ନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଏୱମେତେସୁ ତୀସୁ ପଦେସୁ ଯସ୍ମା ସୁତସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନେ ପଯୁତ୍ତେନ ଇତିସଦ୍ଦେନ ସୱନକିରିଯାଜୋତକେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ତସ୍ମା ଇତୀତି

ସୋତୱିଞ୍ଞାଣାଦିୱିଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚନିଦସ୍ସନଂ। ମେତି ୱୁତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣସମଙ୍ଗିପୁଗ୍ଗଲନିଦସ୍ସନଂ। ସବ୍ବାନିପି ୱାକ୍ୟାନି ଏୱକାରତ୍ଥସହିତାନିଯେୱ ଅୱଧାରଣଫଲତ୍ତା। ତେନ ସୁତନ୍ତି ଅସ୍ସୱନଭାୱପଟିକ୍ଖେପତୋ ଅନୂନାୱିପରୀତଗ୍ଗହଣନିଦସ୍ସନଂ। ଯଥା ହି ସୁତଂ ସୁତମେୱାତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହତି, ତଂ ସମ୍ମା ସୁତଂ ଅନୂନଗ୍ଗହଣଂ ଅୱିପରୀତଗ୍ଗହଣଞ୍ଚ ହୋତୀତି। ଅଥ ୱା ସଦ୍ଦନ୍ତରତ୍ଥାପୋହନୱସେନ ସଦ୍ଦୋ ଅତ୍ଥଂ ୱଦତୀତି, ଯସ୍ମା ସୁତନ୍ତି ଏତସ୍ସ ଅସୁତଂ ନ ହୋତୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ, ତସ୍ମା ସୁତନ୍ତି ଅସ୍ସୱନଭାୱପଟିକ୍ଖେପତୋ ଅନୂନାୱିପରୀତଗ୍ଗହଣନିଦସ୍ସନଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଇତି ମେ ସୁତଂ, ନ ଦିଟ୍ଠଂ, ନ ସଯମ୍ଭୁଞାଣେନ ସଚ୍ଛିକତଂ, ନ ଅଞ୍ଞଥା ୱା ଉପଲଦ୍ଧଂ, ଅପିଚ ସୁତଂୱ, ତଞ୍ଚ ଖୋ ସମ୍ମଦେୱାତି। ଅୱଧାରଣତ୍ଥେ ୱା ଇତିସଦ୍ଦେ ଅଯମତ୍ଥଯୋଜନାତି ତଦପେକ୍ଖସ୍ସ ସୁତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ନିଯମତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତୀତି ଅସ୍ସୱନଭାୱପଟିକ୍ଖେପୋ, ଅନୂନାୱିପରୀତଗ୍ଗହଣନିଦସ୍ସନତା ଚ ୱେଦିତବ୍ବା। ଏୱଂ ସୱନହେତୁସୱନୱିସେସୱସେନ ପଦତ୍ତଯସ୍ସ ଅତ୍ଥଯୋଜନା କତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ତଥା ଇତୀତି ସୋତଦ୍ୱାରାନୁସାରେନ ପୱତ୍ତାଯ ୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଯା ନାନତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନଗ୍ଗହଣତୋ ନାନପ୍ପକାରେନ ଆରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତିଭାୱପ୍ପକାସନଂ ଆକାରତ୍ଥୋ ଇତିସଦ୍ଦୋତି କତ୍ୱା। ମେତି ଅତ୍ତପ୍ପକାସନଂ। ସୁତନ୍ତି ଧମ୍ମପ୍ପକାସନଂ ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଯା ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମାରମ୍ମଣତ୍ତା। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପୋ – ନାନପ୍ପକାରେନ ଆରମ୍ମଣେ ପୱତ୍ତାଯ ୱିଞ୍ଞାଣୱୀଥିଯା କାରଣଭୂତାଯ ମଯା ନ ଅଞ୍ଞଂ କତଂ, ଇଦଂ ପନ କତଂ, ଅଯଂ ଧମ୍ମୋ ସୁତୋତି।

ତଥା ଇତୀତି ନିଦସ୍ସିତବ୍ବପ୍ପକାସନଂ ନିଦସ୍ସନତ୍ଥୋ ଇତି-ସଦ୍ଦୋତି କତ୍ୱା ନିଦସ୍ସେତବ୍ବସ୍ସ ନିଦସ୍ସିତବ୍ବତ୍ତାଭାୱାଭାୱତୋ। ତସ୍ମା ଇତିସଦ୍ଦେନ ସକଲମ୍ପି ସୁତଂ ପଚ୍ଚାମଟ୍ଠନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ମେତି ପୁଗ୍ଗଲପ୍ପକାସନଂ। ସୁତନ୍ତି ପୁଗ୍ଗଲକିଚ୍ଚପ୍ପକାସନଂ। ସୁତ-ସଦ୍ଦେନ ହି ଲବ୍ଭମାନା ସୱନକିରିଯା ସୱନୱିଞ୍ଞାଣପ୍ପବନ୍ଧପ୍ପଟିବଦ୍ଧା, ତତ୍ଥ ଚ ପୁଗ୍ଗଲୱୋହାରୋ। ନ ହି ପୁଗ୍ଗଲୱୋହାରରହିତେ ଧମ୍ମପ୍ପବନ୍ଧେ ସୱନକିରିଯା ଲବ୍ଭତି। ତସ୍ସାଯଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଯଂ ସୁତ୍ତଂ ନିଦ୍ଦିସିସ୍ସାମି, ତଂ ମଯା ଇତି ସୁତନ୍ତି।

ତଥା ଇତୀତି ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନସ୍ସ ନାନାରମ୍ମଣପ୍ପୱତ୍ତିଯା ନାନତ୍ଥବ୍ୟଞ୍ଜନଗ୍ଗହଣଂ ହୋତି, ତସ୍ସ ନାନାକାରନିଦ୍ଦେସୋ ଆକାରତ୍ଥୋ ଇତିସଦ୍ଦୋତି କତ୍ୱା। ଇତୀତି ହି ଅଯଂ ଆକାରପଞ୍ଞତ୍ତି ଧମ୍ମାନଂ ତଂ ତଂ ପୱତ୍ତିଆକାରଂ ଉପାଦାଯ ପଞ୍ଞାପେତବ୍ବସଭାୱତ୍ତା। ମେତି କତ୍ତୁନିଦ୍ଦେସୋ। ସୁତନ୍ତି ୱିସଯନିଦ୍ଦେସୋ। ସୋତବ୍ବୋ ହି ଧମ୍ମୋ ସୱନକିରିଯାକତ୍ତୁପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସୱନକିରିଯାୱସେନ ପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ ହୋତି। ଏତ୍ତାୱତା ନାନପ୍ପକାରପ୍ପୱତ୍ତେନ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନେନ ତଂସମଙ୍ଗିନୋ କତ୍ତୁ ୱିସଯେ ଗହଣସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି।

ଅଥ ୱା ଇତୀତି ପୁଗ୍ଗଲକିଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୋ। ସୁତାନଞ୍ହି ଧମ୍ମାନଂ ଗହିତାକାରସ୍ସ ନିଦସ୍ସନସ୍ସ ଅୱଧାରଣସ୍ସ ୱା ପକାସନଭାୱେନ ଇତିସଦ୍ଦେନ ତଦାକାରାଦିଧାରଣସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲୱୋହାରୂପାଦାନଧମ୍ମବ୍ୟାପାରଭାୱତୋ ପୁଗ୍ଗଲକିଚ୍ଚଂ ନାମ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ହୋତୀତି। ସୁତନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚନିଦ୍ଦେସୋ। ପୁଗ୍ଗଲୱାଦିନୋପି ହି ସୱନକିରିଯା ୱିଞ୍ଞାଣନିରପେକ୍ଖା ନ ହୋତୀତି। ମେତି ଉଭଯକିଚ୍ଚଯୁତ୍ତପୁଗ୍ଗଲନିଦ୍ଦେସୋ । ମେତି ହି ସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତି ଏକନ୍ତେନେୱ ସତ୍ତୱିସେସୱିସଯା, ୱିଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚଞ୍ଚ ତତ୍ଥେୱ ସମୋଦହିତବ୍ବନ୍ତି। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପୋ – ମଯା ସୱନକିଚ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସମଙ୍ଗିନା ପୁଗ୍ଗଲେନ ୱିଞ୍ଞାଣୱସେନ ଲଦ୍ଧସ୍ସୱନକିଚ୍ଚୱୋହାରେନ ସୁତନ୍ତି।

ତଥା ଇତୀତି ଚ ମେତି ଚ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥୱସେନ ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି। ସବ୍ବସ୍ସ ହି ସଦ୍ଦାଧିଗମନୀଯସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ପଞ୍ଞତ୍ତିମୁଖେନେୱ ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବତ୍ତା ସବ୍ବପଞ୍ଞତ୍ତୀନଞ୍ଚ ୱିଜ୍ଜମାନାଦୀସୁ ଛସ୍ୱେୱ ପଞ୍ଞତ୍ତୀସୁ ଅୱରୋଧୋ, ତସ୍ମା ଯୋ ମାଯାମରୀଚିଆଦଯୋ ୱିଯ ଅଭୂତତ୍ଥୋ, ଅନୁସ୍ସୱାଦୀହି ଗହେତବ୍ବୋ ୱିଯ ଅନୁତ୍ତମତ୍ଥୋ ଚ ନ ହୋତି। ସୋ ରୂପସଦ୍ଦାଦିକୋ ରୁପ୍ପନାନୁଭୱନାଦିକୋ ଚ ପରମତ୍ଥସଭାୱୋ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥୱସେନ ୱିଜ୍ଜତି। ଯୋ ପନ ଇତୀତି ଚ ମେତି ଚ ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ଆକାରାଦିଅପରମତ୍ଥସଭାୱୋ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥୱସେନ ଅନୁପଲବ୍ଭମାନୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି ନାମ, କିମେତ୍ଥ ତଂ ପରମତ୍ଥତୋ ଅତ୍ଥି, ଯଂ ଇତୀତି ୱା ମେତି ୱା ନିଦ୍ଦେସଂ ଲଭେଥ। ସୁତନ୍ତି ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି। ଯଞ୍ହି ତଂ ସୋତେନ ଉପଲଦ୍ଧଂ, ତଂ ପରମତ୍ଥତୋ ୱିଜ୍ଜମାନନ୍ତି।

ତଥା ଇତୀତି ସୋତପଥମାଗତେ ଧମ୍ମେ ଉପାଦାଯ ତେସଂ ଉପଧାରିତାକାରାଦୀନଂ ପଚ୍ଚାମସନୱସେନ। ମେତି ସସନ୍ତତିପରିଯାପନ୍ନେ ଖନ୍ଧେ କରଣାଦିୱିସେସୱିସିଟ୍ଠେ ଉପାଦାଯ ୱତ୍ତବ୍ବତୋ ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତି। ସୁତନ୍ତି ଦିଟ୍ଠାଦୀନି ଉପନିଧାଯ ୱତ୍ତବ୍ବତୋ ଉପନିଧାପଞ୍ଞତ୍ତି। ଦିଟ୍ଠାଦିସଭାୱରହିତେ ସଦ୍ଦାଯତନେ ପୱତ୍ତମାନୋପି ସୁତୱୋହାରୋ ଦୁତିଯଂ, ତତିଯନ୍ତି ଆଦିକୋ ୱିଯ ପଠମାଦିଂ ନିସ୍ସାଯ ‘‘ଯଂ ନ ଦିଟ୍ଠମୁତୱିଞ୍ଞାତନିରପେକ୍ଖଂ, ତଂ ସୁତ’’ନ୍ତି ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟତ୍ତା ଦିଟ୍ଠାଦୀନି ଉପନିଧାଯ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ହୋତି। ଅସୁତଂ ନ ହୋତୀତି ହି ସୁତନ୍ତି ପକାସିତୋଯମତ୍ଥୋତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ଇତୀତି ୱଚନେନ ଅସମ୍ମୋହଂ ଦୀପେତି। ପଟିୱିଦ୍ଧା ହି ଅତ୍ଥସ୍ସ ପକାରୱିସେସା ଇତୀତି ଇଧ ଆଯସ୍ମତା ଆନନ୍ଦେନ ପଚ୍ଚାମଟ୍ଠା, ତେନସ୍ସ ଅସମ୍ମୋହୋ ଦୀପିତୋ। ନ ହି ସମ୍ମୂଳ୍ହୋ ନାନପ୍ପକାରପ୍ପଟିୱେଧସମତ୍ଥୋ ହୋତି, ଲୋଭପ୍ପହାନାଦିୱସେନ ନାନପ୍ପକାରା ଦୁପ୍ପଟିୱିଦ୍ଧା ଚ ସୁତ୍ତନ୍ତା ନିଦ୍ଦିସୀଯନ୍ତି । ସୁତନ୍ତି ୱଚନେନ ଅସମ୍ମୋସଂ ଦୀପେତି ସୁତାକାରସ୍ସ ଯାଥାୱତୋ ଦସ୍ସିଯମାନତ୍ତା। ଯସ୍ସ ହି ସୁତଂ ସମ୍ମୁଟ୍ଠଂ ହୋତି, ନ ସୋ କାଲନ୍ତରେ ମଯା ସୁତନ୍ତି ପଟିଜାନାତି। ଇଚ୍ଚସ୍ସ ଅସମ୍ମୋହେନ ସମ୍ମୋହାଭାୱେନ ପଞ୍ଞାଯ ଏୱ ୱା ସୱନକାଲସମ୍ଭୂତାଯ ତଦୁତ୍ତରିକାଲପଞ୍ଞାସିଦ୍ଧି, ତଥା ଅସମ୍ମୋସେନ ସତିସିଦ୍ଧି। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଞାପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ସତିଯା ବ୍ଯଞ୍ଜନାୱଧାରଣସମତ୍ଥତା। ବ୍ଯଞ୍ଜନାନଞ୍ହି ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବୋ ଆକାରୋ ନାତିଗମ୍ଭୀରୋ, ଯଥାସୁତଧାରଣମେୱ ତତ୍ଥ କରଣୀଯନ୍ତି ସତିଯା ବ୍ଯାପାରୋ ଅଧିକୋ, ପଞ୍ଞା ତତ୍ଥ ଗୁଣୀଭୂତା ହୋତି ପଞ୍ଞାଯ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମାତି କତ୍ୱା। ସତିପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ପଞ୍ଞାଯ ଅତ୍ଥପ୍ପଟିୱେଧସମତ୍ଥତା। ଅତ୍ଥସ୍ସ ହି ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବୋ ଆକାରୋ ଗମ୍ଭୀରୋତି ପଞ୍ଞାଯ ବ୍ଯାପାରୋ ଅଧିକୋ, ସତି ତତ୍ଥ ଗୁଣୀଭୂତା ହୋତି ସତିଯା ପୁବ୍ବଙ୍ଗମାତି କତ୍ୱା। ତଦୁଭଯସମତ୍ଥତାଯୋଗେନ ଅତ୍ଥବ୍ଯଞ୍ଜନସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଧମ୍ମକୋସସ୍ସ ଅନୁପାଲନସମତ୍ଥତାଯ ଧମ୍ମଭଣ୍ଡାଗାରିକତ୍ତସିଦ୍ଧି।

ଅପରୋ ନଯୋ – ଇତୀତି ୱଚନେନ ଯୋନିସୋମନସିକାରଂ ଦୀପେତି। ତେନ ୱୁଚ୍ଚମାନାନଂ ଆକାରନିଦସ୍ସନାୱଧାରଣତ୍ଥାନଂ ଉପରି ୱକ୍ଖମାନାନଂ ନାନପ୍ପକାରପ୍ପଟିୱେଧଜୋତକାନଂ ଅୱିପରୀତସଦ୍ଧମ୍ମୱିସଯତ୍ତା। ନ ହି ଅଯୋନିସୋ ମନସିକରୋତୋ ନାନପ୍ପକାରପ୍ପଟିୱେଧୋ ସମ୍ଭୱତି। ସୁତନ୍ତି ୱଚନେନ ଅୱିକ୍ଖେପଂ ଦୀପେତି, ନିଦାନପୁଚ୍ଛାୱସେନ ପକରଣପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ୱକ୍ଖମାନସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ସୱନଂ ନ ସମାଧାନମନ୍ତରେନ ସମ୍ଭୱତି ୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ସୱନାଭାୱତୋ। ତଥା ହି ୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ସବ୍ବସମ୍ପତ୍ତିଯା ୱୁଚ୍ଚମାନୋପି ‘‘ନ ମଯା ସୁତଂ, ପୁନ ଭଣଥା’’ତି ୱଦତି। ଯୋନିସୋମନସିକାରେନ ଚେତ୍ଥ ଅତ୍ତସମ୍ମାପଣିଧିଂ ପୁବ୍ବେକତପୁଞ୍ଞତଞ୍ଚ ସାଧେତି, ସମ୍ମା ଅପ୍ପଣିହିତତ୍ତସ୍ସ ପୁବ୍ବେ ଅକତପୁଞ୍ଞସ୍ସ ୱା ତଦଭାୱତୋ। ଅୱିକ୍ଖେପେନ ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନଂ ସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସଯଞ୍ଚ ସାଧେତି, ଅସ୍ସୁତୱତୋ ସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସଯରହିତସ୍ସ ଚ ତଦଭାୱତୋ। ନ ହି ୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତୋ ସଦ୍ଧମ୍ମଂ ସୋତୁଂ ସକ୍କୋତି, ନ ଚ ସପ୍ପୁରିସେ ଅନୁପସ୍ସଯମାନସ୍ସ ସୱନଂ ଅତ୍ଥି।

ଅପରୋ ନଯୋ – ‘‘ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନସ୍ସ ନାନାକାରପ୍ପୱତ୍ତିଯା ନାନତ୍ଥବ୍ଯଞ୍ଜନଗ୍ଗହଣଂ ହୋତି, ତସ୍ସ ନାନାକାରନିଦ୍ଦେସୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ଚ ସୋ ଭଗୱତୋ ୱଚନସ୍ସ ଅତ୍ଥବ୍ଯଞ୍ଜନପ୍ପଭେଦପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ସକଲସାସନସମ୍ପତ୍ତିଓଗାହନେନ ନିରୱସେସପରହିତପାରିପୂରିକାରଣଭୂତୋ ଏୱଂଭଦ୍ଦକୋ ଆକାରୋ ନ ସମ୍ମା ଅପ୍ପଣିହିତତ୍ତନୋ ପୁବ୍ବେ ଅକତପୁଞ୍ଞସ୍ସ ୱା ହୋତି, ତସ୍ମା ଇତୀତି ଇମିନା ଭଦ୍ଦକେନ ଆକାରେନ ପଚ୍ଛିମଚକ୍କଦ୍ୱଯସମ୍ପତ୍ତିମତ୍ତନୋ ଦୀପେତି, ସୁତନ୍ତି ସୱନଯୋଗେନ ପୁରିମଚକ୍କଦ୍ୱଯସମ୍ପତ୍ତିଂ। ନ ହି ଅପ୍ପତିରୂପେ ଦେସେ ୱସତୋ ସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସଯରହିତସ୍ସ ୱା ସୱନଂ ଅତ୍ଥି। ଇଚ୍ଚସ୍ସ ପଚ୍ଛିମଚକ୍କଦ୍ୱଯସିଦ୍ଧିଯା ଆସଯସୁଦ୍ଧି ସିଦ୍ଧା ହୋତି, ସମ୍ମା ପଣିହିତତ୍ତୋ ପୁବ୍ବେ ଚ କତପୁଞ୍ଞୋ ୱିସୁଦ୍ଧାସଯୋ ହୋତି, ତଦୱିସୁଦ୍ଧିହେତୂନଂ କିଲେସାନଂ ଦୂରୀଭାୱତୋ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ସମ୍ମା ପଣିହିତଂ ଚିତ୍ତଂ, ସେଯ୍ଯସୋ ନଂ ତତୋ କରେ’’ତି (ଧ। ପ। ୪୩) ‘‘କତପୁଞ୍ଞୋସି ତ୍ୱଂ, ଆନନ୍ଦ, ପଧାନମନୁଯୁଞ୍ଜ, ଖିପ୍ପଂ ହୋହିସି ଅନାସୱୋ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୨୦୭) ଚ। ପୁରିମଚକ୍କଦ୍ୱଯସିଦ୍ଧିଯା ପଯୋଗସୁଦ୍ଧି। ପତିରୂପଦେସୱାସେନ ହି ସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସଯେନ ଚ ସାଧୂନଂ ଦିଟ୍ଠାନୁଗତିଆପଜ୍ଜନେନପି ୱିସୁଦ୍ଧପ୍ପଯୋଗୋ ହୋତି। ତାଯ ଚ ଆସଯସୁଦ୍ଧିଯା ଅଧିଗମବ୍ଯତ୍ତିସିଦ୍ଧି, ପୁବ୍ବେ ଏୱ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିସଂକିଲେସାନଂ ୱିସୋଧିତତ୍ତା ପଯୋଗସୁଦ୍ଧିଯା ଆଗମବ୍ଯତ୍ତିସିଦ୍ଧି। ସୁପରିସୁଦ୍ଧକାଯୱଚୀପଯୋଗୋ ହି ୱିପ୍ପଟିସାରାଭାୱତୋ ଅୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତୋ ପରିଯତ୍ତିଯଂ ୱିସାରଦୋ ହୋତି। ଇତି ପଯୋଗାସଯସୁଦ୍ଧସ୍ସ ଆଗମାଧିଗମସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱଚନଂ ଅରୁଣୁଗ୍ଗମନଂ ୱିଯ ସୂରିଯସ୍ସ ଉଦଯତୋ, ଯୋନିସୋମନସିକାରୋ ୱିଯ ଚ କୁସଲଧମ୍ମସ୍ସ, ଅରହତି ଭଗୱତୋ ୱଚନସ୍ସ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଂ ଭୱିତୁନ୍ତି ଠାନେ ନିଦାନଂ ଠପେନ୍ତୋ ଇତି ମେ ସୁତନ୍ତିଆଦିମାହ।

ଅପରୋ ନଯୋ – ଇତୀତି ଇମିନା ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ନାନପ୍ପକାରପ୍ପଟିୱେଧଦୀପକେନ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ଥପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାସମ୍ପତ୍ତିସବ୍ଭାୱଂ ଦୀପେତି। ସୁତନ୍ତି ଇମିନା ଇତିସଦ୍ଦସନ୍ନିଧାନତୋ ୱକ୍ଖମାନାପେକ୍ଖାଯ ୱା ସୋତବ୍ବଭେଦପ୍ପଟିୱେଧଦୀପକେନ ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାସମ୍ପତ୍ତିସବ୍ଭାୱଂ ଦୀପେତି। ଇତୀତି ଚ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଯୋନିସୋମନସିକାରଦୀପକଂ ୱଚନଂ ଭାସମାନୋ ‘‘ଏତେ ମଯା ଧମ୍ମା ମନସାନୁପେକ୍ଖିତା ଦିଟ୍ଠିଯା ସୁପ୍ପଟିୱିଦ୍ଧା’’ତି ଦୀପେତି। ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମା ହି ‘‘ଇଧ ସୀଲଂ କଥିତଂ, ଇଧ ସମାଧି, ଇଧ ପଞ୍ଞା, ଏତ୍ତକା ଏତ୍ଥ ଅନୁସନ୍ଧିଯୋ’’ତିଆଦିନା ନଯେନ ମନସା ଅନୁପେକ୍ଖିତା ଅନୁସ୍ସୱାକାରପରିୱିତକ୍କସହିତାଯ ଧମ୍ମନିଜ୍ଝାନକ୍ଖନ୍ତିଭୂତାଯ ଞାତପରିଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତାଯ ୱା ଦିଟ୍ଠିଯା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତରୂପାରୂପଧମ୍ମେ ‘‘ଇତି ରୂପଂ, ଏତ୍ତକଂ ରୂପ’’ନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ସୁଟ୍ଠୁ ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ପଟିୱିଦ୍ଧା ଅତ୍ତନୋ ପରେସଞ୍ଚ ହିତସୁଖାୱହା ହୋନ୍ତୀତି। ସୁତ୍ତନ୍ତି ଇଦଂ ସୱନଯୋଗପରିଦୀପକୱଚନଂ ଭାସମାନୋ ‘‘ବହୂ ମଯା ଧମ୍ମା ସୁତା ଧାତା ୱଚସା ପରିଚିତା’’ତି ଦୀପେତି। ସୋତାୱଧାନପ୍ପଟିବଦ୍ଧା ହି ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମସ୍ସ ସୱନଧାରଣପରିଚଯା। ତଦୁଭଯେନପି ଧମ୍ମସ୍ସ ସ୍ୱାକ୍ଖାତଭାୱେନ ଅତ୍ଥବ୍ଯଞ୍ଜନପାରିପୂରିଂ ଦୀପେନ୍ତୋ ସୱନେ ଆଦରଂ ଜନେତି। ଅତ୍ଥବ୍ଯଞ୍ଜନପରିପୁଣ୍ଣଞ୍ହି ଧମ୍ମଂ ଆଦରେନ ଅସ୍ସୁଣନ୍ତୋ ମହତା ହିତା ପରିବାହିରୋ ହୋତୀତି ଆଦରଂ ଜନେତ୍ୱା ସକ୍କଚ୍ଚଂ ଧମ୍ମୋ ସୋତବ୍ବୋ।

ଇତି ମେ ସୁତନ୍ତି ଇମିନା ପନ ସକଲେନ ୱଚନେନ ଆଯସ୍ମା ଆନନ୍ଦୋ ତଥାଗତପ୍ପୱେଦିତଂ ଧମ୍ମୱିନଯଂ ଅତ୍ତନୋ ଅଦହନ୍ତୋ ଅସପ୍ପୁରିସଭୂମିଂ

ଅତିକ୍କମତି, ସାୱକତ୍ତଂ ପଟିଜାନନ୍ତୋ ସପ୍ପୁରିସଭୂମିଂ ଓକ୍କମତି। ତଥା ଅସଦ୍ଧମ୍ମା ଚିତ୍ତଂ ୱୁଟ୍ଠାପେତି, ସଦ୍ଧମ୍ମେ ଚିତ୍ତଂ ପତିଟ୍ଠାପେତି। ''କେୱଲଂ ସୁତମେୱେତଂ ମଯା, ତସ୍ସେୱ ପନ ଭଗୱତୋ ୱଚନ''ନ୍ତି ଦୀପେନ୍ତୋ ଅତ୍ତାନଂ ପରିମୋଚେତି, ସତ୍ଥାରଂ ଅପଦିସତି, ଜିନୱଚନଂ ଅପ୍ପେତି, ଧମ୍ମନେତ୍ତିଂ ପତିଟ୍ଠାପେତି।

ଅପିଚ ଇତି ମେ ସୁତନ୍ତି ଅତ୍ତନା ଉପ୍ପାଦିତଭାୱଂ ଅପ୍ପଟିଜାନନ୍ତୋ ପୁରିମସ୍ସୱନଂ ୱିୱରନ୍ତୋ ସମ୍ମୁଖା ପଟିଗ୍ଗହିତମିଦଂ ମଯା ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଚତୁୱେସାରଜ୍ଜୱିସାରଦସ୍ସ ଦସବଲଧରସ୍ସ ଆସଭଟ୍ଠାନଟ୍ଠାଯିନୋ ସୀହନାଦନାଦିନୋ ସବ୍ବସତ୍ତୁତ୍ତମସ୍ସ ଧମ୍ମିସ୍ସରସ୍ସ ଧମ୍ମରାଜସ୍ସ ଧମ୍ମାଧିପତିନୋ ଧମ୍ମଦୀପସ୍ସ ଧମ୍ମସରଣସ୍ସ ସଦ୍ଧମ୍ମୱରଚକ୍କୱତ୍ତିନୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ। ନ ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥେ ୱା ଧମ୍ମେ ୱା ପଦେ ୱା ବ୍ୟଞ୍ଜନେ ୱା କଙ୍ଖା ୱା ୱିମତି ୱା କାତବ୍ବାତି ସବ୍ବଦେୱମନୁସ୍ସାନଂ ଇମସ୍ମିଂ ଧମ୍ମୱିନଯେ ଅସ୍ସଦ୍ଧିଯଂ ୱିନାସେତି, ସଦ୍ଧାସମ୍ପଦଂ ଉପ୍ପାଦେତି। ତେନେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

''ୱିନାସଯତି ଅସ୍ସଦ୍ଧଂ, ସଦ୍ଧଂ ୱଡ୍ଢେତି ସାସନେ;

ଇତି ମେ ସୁତମିଚ୍ଚେୱଂ, ୱଦଂ ଗୋତମସାୱକୋ''ତି।

ଏତ୍ଥାହ – ''କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଯଥା ଅଞ୍ଞେସୁ ସୁତ୍ତେସୁ 'ଏୱଂ ମେ ସୁତଂ, ଏକଂ ସମଯଂ ଭଗୱା'ତିଆଦିନା କାଲଦେସେ ଅପଦିସିତ୍ୱାୱ ନିଦାନଂ ଭାସିତଂ, ଏୱଂ ନ ଭାସିତ''ନ୍ତି? ଅପରେ ତାୱ ଆହୁ – ନ ପନ ଥେରେନ ଭାସିତତ୍ତା। ଇଦଞ୍ହି ନିଦାନଂ ନ ଆଯସ୍ମତା ଆନନ୍ଦେନ ପଠମଂ ଭାସିତଂ ଖୁଜ୍ଜୁତ୍ତରାଯ ପନ ଭଗୱତା ଉପାସିକାସୁ ବହୁସ୍ସୁତଭାୱେନ ଏତଦଗ୍ଗେ ଠପିତାଯ ସେକ୍ଖପଟିସମ୍ଭିଦାପତ୍ତାଯ ଅରିଯସାୱିକାଯ ସାମାୱତିପ୍ପମୁଖାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇତ୍ଥିସତାନଂ ପଠମଂ ଭାସିତଂ।

ତତ୍ରାଯଂ ଅନୁପୁବ୍ବୀକଥା – ଇତୋ କିର କପ୍ପସତସହସ୍ସମତ୍ଥକେ ପଦୁମୁତ୍ତରୋ ନାମ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଲୋକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ପୱତ୍ତିତୱରଧମ୍ମଚକ୍କୋ ହଂସୱତିଯଂ ୱିହରତି। ଅଥେକଦିୱସଂ ହଂସୱତିଯଂ ଏକା କୁଲଧୀତା ସତ୍ଥୁ ଧମ୍ମଦେସନଂ ସୋତୁଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀହି ଉପାସିକାହି ସଦ୍ଧିଂ ଆରାମଂ ଗତା। ସତ୍ଥାରଂ ଏକଂ ଉପାସିକଂ ବହୁସ୍ସୁତାନଂ ଏତଦଗ୍ଗେ ଠପେନ୍ତଂ ଦିସ୍ୱା ଅଧିକାରଂ କତ୍ୱା ତଂ ଠାନନ୍ତରଂ ପତ୍ଥେସି। ସତ୍ଥାପି ନଂ ବ୍ୟାକାସି ''ଅନାଗତେ ଗୋତମସ୍ସ ନାମ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ସାୱିକାନଂ ଉପାସିକାନଂ ବହୁସ୍ସୁତାନଂ ଅଗ୍ଗା ଭୱିସ୍ସତୀ''ତି। ତସ୍ସା ଯାୱଜୀୱଂ କୁସଲଂ କତ୍ୱା ଦେୱଲୋକେ ନିବ୍ବତ୍ତିତ୍ୱା ପୁନ ମନୁସ୍ସେସୂତି ଏୱଂ ଦେୱମନୁସ୍ସେସୁ ସଂସରନ୍ତିଯା କପ୍ପସତସହସ୍ସଂ ଅତିକ୍କନ୍ତଂ। ଅଥ ଇମସ୍ମିଂ ଭଦ୍ଦକପ୍ପେ ଅମ୍ହାକଂ ଭଗୱତୋ କାଲେ ସା ଦେୱଲୋକତୋ ଚୱିତ୍ୱା ଘୋସକସେଟ୍ଠିସ୍ସ ଗେହେ ଦାସିଯା କୁଚ୍ଛିସ୍ମିଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଗଣ୍ହି, ଉତ୍ତରାତିସ୍ସା ନାମଂ ଅକଂସୁ। ସା ଜାତକାଲେ ଖୁଜ୍ଜା ଅହୋସୀତି ଖୁଜ୍ଜୁତ୍ତରାତ୍ୱେୱ ପଞ୍ଞାଯିତ୍ଥ। ସା ଅପରଭାଗେ ଘୋସକସେଟ୍ଠିନା ରଞ୍ଞୋ ଉଦେନସ୍ସ ସାମାୱତିଯା ଦିନ୍ନକାଲେ ତସ୍ସା ପରିଚାରିକଭାୱେନ ଦିନ୍ନା ରଞ୍ଞୋ ଉଦେନସ୍ସ ଅନ୍ତେପୁରେ ୱସତି।

ତେନ ଚ ସମଯେନ କୋସମ୍ବିଯଂ ଘୋସକସେଟ୍ଠିକୁକ୍କୁଟସେଟ୍ଠିପାୱାରିକସେଟ୍ଠିନୋ ଭଗୱନ୍ତଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ତଯୋ ୱିହାରେ କାରେତ୍ୱା ଜନପଦଚାରିକଂ ଚରନ୍ତେ ତଥାଗତେ କୋସମ୍ବିନଗରଂ ସମ୍ପତ୍ତେ ବୁଦ୍ଧପ୍ପମୁଖସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ୱିହାରେ ନିଯ୍ୟାଦେତ୍ୱା ମହାଦାନାନି ପୱତ୍ତେସୁଂ, ମାସମତ୍ତଂ ଅତିକ୍କମି। ଅଥ ନେସଂ ଏତଦହୋସି – ''ବୁଦ୍ଧା ନାମ ସବ୍ବଲୋକାନୁକମ୍ପକା, ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି ଓକାସଂ ଦସ୍ସାମା''ତି କୋସମ୍ବିନଗରୱାସିନୋପି ଜନସ୍ସ ଓକାସଂ ଅକଂସୁ। ତତୋ ପଟ୍ଠାଯ ନାଗରା ୱୀଥିସଭାଗେନ ଗଣସଭାଗେନ ମହାଦାନଂ ଦେନ୍ତି। ଅଥେକଦିୱସଂ ସତ୍ଥା ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘପରିୱୁତୋ ମାଲାକାରଜେଟ୍ଠକସ୍ସ ଗେହେ ନିସୀଦି। ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ଖୁଜ୍ଜୁତ୍ତରା ସାମାୱତିଯା ପୁପ୍ଫାନି ଗହେତୁଂ ଅଟ୍ଠ କହାପଣେ ଆଦାଯ ତଂ ଗେହଂ ଅଗମାସି। ମାଲାକାରଜେଟ୍ଠକୋ ତଂ ଦିସ୍ୱା ''ଅମ୍ମ ଉତ୍ତରେ, ଅଜ୍ଜ ତୁଯ୍ହଂ ପୁପ୍ଫାନି ଦାତୁଂ ଖଣୋ ନତ୍ଥି, ଅହଂ ବୁଦ୍ଧପ୍ପମୁଖଂ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘଂ ପରିୱିସାମି, ତ୍ୱମ୍ପି ପରିୱେସନାଯ ସହାଯିକା ହୋହି, ଏୱଂ ଇତୋ ପରେସଂ ୱେଯ୍ୟାୱଚ୍ଚକରଣତୋ ମୁଚ୍ଚିସ୍ସସୀ''ତି ଆହ। ତତୋ ଖୁଜ୍ଜୁତ୍ତରା ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭତ୍ତଗ୍ଗେ ୱେଯ୍ୟାୱଚ୍ଚଂ ଅକାସି। ସା ସତ୍ଥାରା ଉପନିସିନ୍ନକଥାୱସେନ କଥିତଂ ସବ୍ବମେୱ ଧମ୍ମଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହି, ଅନୁମୋଦନଂ ପନ ସୁତ୍ୱା ସୋତାପତ୍ତିଫଲେ ପତିଟ୍ଠାସି।

ସା ଅଞ୍ଞେସୁ ଦିୱସେସୁ ଚତ୍ତାରୋୱ କହାପଣେ ଦତ୍ୱା ପୁପ୍ଫାନି ଗହେତ୍ୱା ଗଚ୍ଛତି, ତସ୍ମିଂ ପନ ଦିୱସେ ଦିଟ୍ଠସଚ୍ଚଭାୱେନ ପରସନ୍ତକେ ଚିତ୍ତଂ ଅନୁପ୍ପାଦେତ୍ୱା ଅଟ୍ଠପି କହାପଣେ ଦତ୍ୱା ପଚ୍ଛିଂ ପୂରେତ୍ୱା ପୁପ୍ଫାନି ଗହେତ୍ୱା ସାମାୱତିଯା ସନ୍ତିକଂ ଅଗମାସି। ଅଥ ନଂ ସା ପୁଚ୍ଛି ''ଅମ୍ମ ଉତ୍ତରେ, ତ୍ୱଂ ଅଞ୍ଞେସୁ ଦିୱସେସୁ ନ ବହୂନି ପୁପ୍ଫାନି ଆହରସି, ଅଜ୍ଜ ପନ ବହୁକାନି, କିଂ ନୋ ରାଜା ଉତ୍ତରିତରଂ ପସନ୍ନୋ''ତି? ସା ମୁସା ୱତ୍ତୁଂ ଅଭବ୍ବତାଯ ଅତୀତେ ଅତ୍ତନା କତଂ ଅନିଗୂହିତ୍ୱା ସବ୍ବଂ କଥେସି। ଅଥ ''କସ୍ମା ଅଜ୍ଜ ବହୂନି ଆହରସୀ''ତି ଚ ୱୁତ୍ତା ''ଅଜ୍ଜାହଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଧମ୍ମଂ ସୁତ୍ୱା ଅମତଂ ସଚ୍ଛାକାସିଂ, ତସ୍ମା ତୁମ୍ହେ ନ ୱଞ୍ଚେମୀ''ତି ଆହ। ତଂ ସୁତ୍ୱା ''ଅରେ ଦୁଟ୍ଠଦାସି, ଏତ୍ତକଂ କାଲଂ ତଯା ଗହିତେ କହାପଣେ ଦେହୀ''ତି ଅତଜ୍ଜେତ୍ୱା ପୁବ୍ବହେତୁନା ଚୋଦିଯମାନା ''ଅମ୍ମ, ତଯା ପୀତଂ ଅମତଂ, ଅମ୍ହେପି ପାଯେହୀ''ତି ୱତ୍ୱା ''ତେନ ହି ମଂ ନ୍ହାପେହୀ''ତି ୱୁତ୍ତେ ସୋଳସହି

ଗନ୍ଧୋଦକଘଟେହି ନ୍ହାପେତ୍ୱା ଦ୍ୱେ ମଟ୍ଟସାଟକେ ଦାପେସି। ସା ଏକଂ ନିୱାସେତ୍ୱା ଏକଂ ପାରୁପିତ୍ୱା ଆସନଂ ପଞ୍ଞାପେତ୍ୱା ଆସନେ ନିସୀଦିତ୍ୱା ୱିଚିତ୍ରବୀଜନିଂ ଆଦାୟ ନୀଚାସନେସୁ ନିସିନ୍ନାନି ପଞ୍ଚ ମାତୁଗାମସତାନି ଆମନ୍ତେତ୍ୱା ସେଖପଟିସମ୍ଭିଦାସୁ ଠତ୍ୱା ସତ୍ଥାରା ଦେସିତନିୟାମେନେୱ ତାସଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେସି। ଦେସନାୱସାନେ ତା ସବ୍ବା ସୋତାପତ୍ତିଫଲେ ପତିଟ୍ଠହିଂସୁ। ତା ସବ୍ବାପି ଖୁଜ୍ଜୁତ୍ତରଂ ୱନ୍ଦିତ୍ୱା ‘‘ଅମ୍ମ, ଅଜ୍ଜ ପଟ୍ଠାୟ ତ୍ୱଂ କିଲିଟ୍ଠକମ୍ମଂ ମା କରି, ଅମ୍ହାକଂ ମାତୁଟ୍ଠାନେ ଆଚରିୟଟ୍ଠାନେ ଚ ପତିଟ୍ଠାହୀ’’ତି ଗରୁଟ୍ଠାନେ ଠପୟିଂସୁ।

କସ୍ମା ପନେସା ଦାସୀ ହୁତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତାତି? ସା କିର କସ୍ସପସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧକାଲେ ବାରାଣସିୟଂ ସେଟ୍ଠିଧୀତା ହୁତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତା। ଏକାୟ ଖୀଣାସୱତ୍ଥେରିୟା ଉପଟ୍ଠାକକୁଲଂ ଗତାୟ ‘‘ଏତଂ ମେ ଅୟ୍ୟେ, ପସାଧନପେଳିକଂ ଦେଥା’’ତି ୱେୟ୍ୟାୱଚ୍ଚଂ କାରେସି। ଥେରୀପି ‘‘ଅଦେନ୍ତିୟା ମୟି ଆଘାତଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ନିରୟେ ନିବ୍ବତ୍ତିସ୍ସତି, ଦେନ୍ତିୟା ପରେସଂ ଦାସୀ ହୁତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତିସ୍ସତି, ନିରୟସନ୍ତାପତୋ ଦାସିଭାୱୋ ସେୟ୍ୟୋ’’ତି ଅନୁଦ୍ଦୟଂ ପଟିଚ୍ଚ ତସ୍ସା ୱଚନଂ ଅକାସି। ସା ତେନ କମ୍ମେନ ପଞ୍ଚ ଜାତିସତାନି ପରେସଂ ଦାସୀୟେୱ ହୁତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତି।

କସ୍ମା ପନ ଖୁଜ୍ଜା ଅହୋସି? ଅନୁପ୍ପନ୍ନେ କିର ବୁଦ୍ଧେ ଅୟଂ ବାରାଣସିରଞ୍ଞୋ ଗେହେ ୱସନ୍ତୀ ଏକଂ ରାଜକୁଲୂପକଂ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧଂ ଥୋକଂ ଖୁଜ୍ଜଧାତୁକଂ ଦିସ୍ୱା ଅତ୍ତନା ସହୱାସୀନଂ ମାତୁଗାମାନଂ ପୁରତୋ ପରିହାସଂ କରୋନ୍ତୀ ୟଥାୱଜ୍ଜଂ କେଳିୱସେନ ଖୁଜ୍ଜାକାରଂ ଦସ୍ସେସି, ତସ୍ମା ଖୁଜ୍ଜା ହୁତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତି।

କିଂ ପନ କତ୍ୱା ପଞ୍ଞୱନ୍ତୀ ଜାତାତି? ଅନୁପ୍ପନ୍ନେ କିର ବୁଦ୍ଧେ ଅୟଂ ବାରାଣସିରଞ୍ଞୋ ଗେହେ ୱସନ୍ତୀ ଅଟ୍ଠ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧେ ରାଜଗେହତୋ ଉଣ୍ହପାୟାସସ୍ସ ପୂରିତେ ପତ୍ତେ ପରିୱତ୍ତିତ୍ୱା ପରିୱତ୍ତିତ୍ୱା ଗଣ୍ହନ୍ତେ ଦିସ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତକାନି ଅଟ୍ଠ ଦନ୍ତୱଲୟାନି ‘‘ଇଧ ଠପେତ୍ୱା ଗଣ୍ହଥା’’ତି ଅଦାସି। ତେ ତଥା କତ୍ୱା ଓଲୋକେସୁଂ। ‘‘ତୁମ୍ହାକଞ୍ଞେୱ ତାନି ପରିଚ୍ଚତ୍ତାନି, ଗହେତ୍ୱା ଗଚ୍ଛଥା’’ତି ଆହ। ତେ ନନ୍ଦମୂଲକପବ୍ଭାରଂ ଅଗମଂସୁ। ଅଜ୍ଜାପି ତାନି ୱଲୟାନି ଅରୋଗାନେୱ। ସା ତସ୍ସ ନିସ୍ସନ୍ଦେନ ପଞ୍ଞୱନ୍ତୀ ଜାତା।

ଅଥ ନଂ ସାମାୱତିପ୍ପମୁଖାନି ପଞ୍ଚ ଇତ୍ଥିସତାନି ‘‘ଅମ୍ମ, ତ୍ୱଂ ଦିୱସେ ଦିୱସେ ସତ୍ଥୁ ସନ୍ତିକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଭଗୱତା ଦେସିତଂ ଧମ୍ମଂ ସୁତ୍ୱା ଅମ୍ହାକଂ ଦେସେହୀ’’ତି ୱଦିଂସୁ। ସା ତଥା କରୋନ୍ତୀ ଅପରଭାଗେ ତିପିଟକଧରା ଜାତା। ତସ୍ମା ନଂ ସତ୍ଥା – ‘‘ଏତଦଗ୍ଗଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମମ ସାୱିକାନଂ ବହୁସ୍ସୁତାନଂ ଉପାସିକାନଂ ୟଦିଦଂ ଖୁଜ୍ଜୁତ୍ତରା’’ତି ଏତଦଗ୍ଗେ ଠପେସି। ଇତି ଉପାସିକାସୁ ବହୁସ୍ସୁତଭାୱେନ ସତ୍ଥାରା ଏତଦଗ୍ଗେ ଠପିତା ପଟିସମ୍ଭିଦାପ୍ପତ୍ତା ଖୁଜ୍ଜୁତ୍ତରା ଅରିୟସାୱିକା ସତ୍ଥରି କୋସମ୍ବିୟଂ ୱିହରନ୍ତେ କାଲେନ କାଲଂ ସତ୍ଥୁ ସନ୍ତିକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ସୁତ୍ୱା ଅନ୍ତେପୁରଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ସାମାୱତିପ୍ପମୁଖାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇତ୍ଥିସତାନଂ ଅରିୟସାୱିକାନଂ ସତ୍ଥାରା ଦେସିତନିୟାମେନ ୟଥାସୁତଂ ଧମ୍ମଂ କଥେନ୍ତୀ ଅତ୍ତାନଂ ପରିମୋଚେତ୍ୱା ସତ୍ଥୁ ସନ୍ତିକେ ସୁତଭାୱଂ ପକାସେନ୍ତୀ ‘‘ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତମରହତାତି ମେ ସୁତ’’ନ୍ତି ନିଦାନଂ ଆରୋପେସି।

ୟସ୍ମା ପନ ତସ୍ମିଂୟେୱ ନଗରେ ଭଗୱତୋ ସମ୍ମୁଖା ସୁତ୍ୱା ତଦହେୱ ତାୟ ତାସଂ ଭାସିତଂ, ତସ୍ମା ‘‘ଏକଂ ସମୟଂ ଭଗୱା କୋସମ୍ବିୟଂ ୱିହରତୀ’’ତି କାଲଦେସଂ ଅପଦିସିତୁଂ ପୟୋଜନସମ୍ଭୱୋୱ ନତ୍ଥି ସୁପାକଟଭାୱତୋ। ଭିକ୍ଖୁନିୟୋ ଚସ୍ସା ସନ୍ତିକେ ଇମାନି ସୁତ୍ତାନି ଗଣ୍ହିଂସୁ। ଏୱଂ ପରମ୍ପରାୟ ଭିକ୍ଖୂସୁପି ତାୟ ଆରୋପିତଂ ନିଦାନଂ ପାକଟଂ ଅହୋସି। ଅଥ ଆୟସ୍ମା ଆନନ୍ଦୋ ତଥାଗତସ୍ସ ପରିନିବ୍ବାନତୋ ଅପରଭାଗେ ସତ୍ତପଣ୍ଣିଗୁହାୟଂ ଅଜାତସତ୍ତୁନା କାରାପିତେ ସଦ୍ଧମ୍ମମଣ୍ଡପେ ମହାକସ୍ସପପ୍ପମୁଖସ୍ସ ୱସୀଗଣସ୍ସ ମଜ୍ଝେ ନିସୀଦିତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ସଙ୍ଗାୟନ୍ତୋ ଇମେସଂ ସୁତ୍ତାନଂ ନିଦାନସ୍ସ ଦ୍ୱେଳ୍ହକଂ ପରିହରନ୍ତୋ ତାୟ ଆରୋପିତନିୟାମେନେୱ ନିଦାନଂ ଆରୋପେସୀତି।

କେଚି ପନେତ୍ଥ ବହୁପ୍ପକାରେ ପପଞ୍ଚେନ୍ତି। କିଂ ତେହି? ଅପିଚ ନାନାନୟେହି ସଙ୍ଗୀତିକାରା ଧମ୍ମୱିନୟଂ ସଙ୍ଗାୟିଂସୁ। ଅନୁବୁଦ୍ଧା ହି ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକମହାଥେରା, ତେ ସମ୍ମଦେୱ ଧମ୍ମୱିନୟସ୍ସ ସଙ୍ଗାୟନାକାରଂ ଜାନନ୍ତା କତ୍ଥଚି ‘‘ଏୱଂ ମେ ସୁତ’’ନ୍ତିଆଦିନା, କତ୍ଥଚି ‘‘ତେନ ସମୟେନା’’ତିଆଦିନା, କତ୍ଥଚି ଗାଥାବନ୍ଧୱସେନ ନିଦାନଂ ଠପେନ୍ତା, କତ୍ଥଚି ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ନିଦାନଂ ଅଟ୍ଠପେନ୍ତା ୱଗ୍ଗସଙ୍ଗହାଦିୱସେନ ଧମ୍ମୱିନୟଂ ସଙ୍ଗାୟିଂସୁ। ତତ୍ଥ ଇଧ ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତନ୍ତିଆଦିନା ନିଦାନଂ ଠପେତ୍ୱା ସଙ୍ଗାୟିଂସୁ, କିଞ୍ଚି ସୁତ୍ତଗେୟ୍ୟାଦିୱସେନ ନୱଙ୍ଗମିଦଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ। ୟଥା ଚେତଂ, ଏୱଂ ସବ୍ବେସମ୍ପି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ‘‘ଅପ୍ପକଞ୍ଚ ନେସଂ ଅହୋସି ସୁତ୍ତଂ ଗେୟ୍ୟ’’ନ୍ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଇତିୱୁତ୍ତକଙ୍ଗସ୍ସ ଅଞ୍ଞଂ କିଞ୍ଚି ନ ପଞ୍ଞାୟତି ତବ୍ଭାୱନିମିତ୍ତଂ ଠପେତ୍ୱା ‘‘ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ…ପେ… ମେ ସୁତ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ୱଚନଂ। ତେନାହୁ ଅଟ୍ଠକଥାଚରିୟା ‘‘ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତାତି ଆଦିନୟପ୍ପୱତ୍ତା ଦ୍ୱାଦସୁତ୍ତରସତସୁତ୍ତନ୍ତା ଇତିୱୁତ୍ତକ’’ନ୍ତି। ତସ୍ମା ସତ୍ଥୁ ଅଧିପ୍ପାୟଂ ଜାନନ୍ତେହି ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକେହି ଅରିୟସାୱିକାୟ ୱା ଇମେସଂ ସୁତ୍ତାନଂ ଇତିୱୁତ୍ତକଙ୍ଗଭାୱଞ୍ଞାପନତ୍ଥଂ ଇମିନାୱ ନୟେନ ନିଦାନଂ ଠପିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

କିମତ୍ଥଂ ପନ ଧମ୍ମୱିନୟସଙ୍ଗହେ କୟିରମାନେ ନିଦାନୱଚନଂ? ନନୁ ଭଗୱତା ଭାସିତୱଚନସ୍ସେୱ ସଙ୍ଗହୋ କାତବ୍ବୋତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ଦେସନାୟ

ଠିତିଅସମ୍ମୋସସଦ୍ଧେମ୍ମଭାୱସମ୍ପାଦନତ୍ଥଂ। କାଲଦେସଦେସକପରିସାପଦେସେହି ଉପନିବନ୍ଧିତ୍ୱା ଠପିତା ହି ଦେସନା ଚିରଟ୍ଠିତିକା ହୋତି ଅସମ୍ମୋସଧମ୍ମା ସଦ୍ଧେମ୍ମା ଚ ଦେସକାଲକତ୍ତୁହେତୁନିମିତ୍ତେହି ଉପନିବଦ୍ଧୋ ୱିଯ ୱୋହାରୱିନିଚ୍ଛଯୋ। ତେନେୱ ଚ ଆଯସ୍ମତା ମହାକସ୍ସପେନ ବ୍ରହ୍ମଜାଲମୂଲପରିଯାଯସୁତ୍ତାଦୀନଂ ଦେସାଦିପୁଚ୍ଛାସୁ କତାସୁ ତାସଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କରୋନ୍ତେନ ଧମ୍ମଭଣ୍ଡାଗାରିକେନ ''ଏୱଂ ମେ ସୁତ''ନ୍ତିଆଦିନା ନିଦାନଂ ଭାସିତଂ। ଇଧ ପନ ଦେସକାଲସ୍ସ ଅଗ୍ଗହଣେ କାରଣଂ ୱୁତ୍ତମେୱ।

ଅପିଚ ସତ୍ଥୁ ସମ୍ପତ୍ତିପ୍ପକାସନତ୍ଥଂ ନିଦାନୱଚନଂ। ତଥାଗତସ୍ସ ହି ଭଗୱତୋ ପୁବ୍ବରଚନାନୁମାନାଗମତକ୍କାଭାୱତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଭାୱସିଦ୍ଧି। ନ ହି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ପୁବ୍ବରଚନାଦୀହି ଅତ୍ଥୋ ଅତ୍ଥି ସବ୍ବତ୍ଥ ଅପ୍ପଟିହତଞାଣାଚାରତାଯ ଏକପ୍ପମାଣତ୍ତା ଚ ଞେଯ୍ୟଧମ୍ମେସୁ। ତଥା ଆଚରିଯମୁଟ୍ଠିଧମ୍ମମଚ୍ଛରିଯସାସନସାୱକାନୁରାଗାଭାୱତୋ ଖୀଣାସୱଭାୱସିଦ୍ଧି। ନ ହି ସବ୍ବସୋ ଖୀଣାସୱସ୍ସ ତେ ସମ୍ଭୱନ୍ତୀତି ସୁୱିସୁଦ୍ଧସ୍ସ ପରାନୁଗ୍ଗହପୱତ୍ତି। ଏୱଂ ଦେସକସଂକିଲେସଭୂତାନଂ ଦିଟ୍ଠିସୀଲସମ୍ପଦାଦୂସକାନଂ ଅୱିଜ୍ଜାତଣ୍ହାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତାଭାୱସଂସୂଚକେହି ଞାଣସମ୍ପଦାପହାନସମ୍ପଦାଭିବ୍ୟଞ୍ଜକେହି ଚ ସମ୍ବୁଦ୍ଧୱିସୁଦ୍ଧଭାୱେହି ପୁରିମୱେସାରଜ୍ଜଦ୍ୱଯସିଦ୍ଧି, ତତୋ ଚ ଅନ୍ତରାଯିକନିଯ୍ୟାନିକଧମ୍ମେସୁ ଅସମ୍ମୋହଭାୱସିଦ୍ଧିତୋ ପଚ୍ଛିମୱେସାରଜ୍ଜଦ୍ୱଯସିଦ୍ଧୀତି ଭଗୱତୋ ଚତୁୱେସାରଜ୍ଜସମନ୍ନାଗମୋ ଅତ୍ତହିତପରହିତପଟିପତ୍ତି ଚ ନିଦାନୱଚନେନ ପକାସିତା ହୋତି, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସମ୍ପତ୍ତପରିସାଯ ଅଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପଂ ଠାନୁପ୍ପତ୍ତିକପଟିଭାନେନ ଧମ୍ମଦେସନାଦୀପନତୋ। ଇଧ ପନ ଅନୱସେସତୋ କାମଦୋସପ୍ପହାନଂ ୱିଧାଯ ଦେସନାଦୀପନତୋ ଚାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ସତ୍ଥୁ ସମ୍ପତ୍ତିପ୍ପକାସନତ୍ଥଂ ନିଦାନୱଚନ''ନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ''ଭଗୱତା ଅରହତା''ତି ଇମେହି ପଦେହି ଯଥାୱୁତ୍ତଅତ୍ଥୱିଭାୱନତା ହେଟ୍ଠା ଦସ୍ସିତା ଏୱ।

ତଥା ସାସନସମ୍ପତ୍ତିପ୍ପକାସନତ୍ଥଂ ନିଦାନୱଚନଂ। ଞାଣକରୁଣାପରିଗ୍ଗହିତସବ୍ବକିରିଯସ୍ସ ହି ଭଗୱତୋ ନତ୍ଥି ନିରତ୍ଥକା ପଟିପତ୍ତି ଅତ୍ତହିତା ୱା। ତସ୍ମା ପରେସଂଯେୱତ୍ଥାଯ ପୱତ୍ତସବ୍ବକିରିଯସ୍ସ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ସକଲମ୍ପି କାଯୱଚୀମନୋକମ୍ମଂ ଯଥାପୱତ୍ତଂ ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକପରମତ୍ଥେହି ଯଥାରହଂ ସତ୍ତାନଂ ଅନୁସାସନଟ୍ଠେନ ସାସନଂ, ନ କବ୍ବରଚନା। ତଯିଦଂ ସତ୍ଥୁ ଚରିତଂ କାଲଦେସଦେସକପରିସାପଦେସେହି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ନିଦାନୱଚନେହି ଯଥାରହଂ ପକାସିଯତି। ଇଧ ପନ ଦେସକପରିସାପଦେସେହୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ସାସନସମ୍ପତ୍ତିପ୍ପକାସନତ୍ଥଂ ନିଦାନୱଚନ''ନ୍ତି।

ଅପିଚ ସତ୍ଥୁନୋ ପମାଣଭାୱପ୍ପକାସନେନ ସାସନସ୍ସ ପମାଣଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ନିଦାନୱଚନଂ। ତଞ୍ଚସ୍ସ ପମାଣଭାୱଦସ୍ସନଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯାନୁସାରେନ ''ଭଗୱତା ଅରହତା''ତି ଇମେହି ପଦେହି ୱିଭାୱିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଇଦମେତ୍ଥ ନିଦାନୱଚନପ୍ପଯୋଜନସ୍ସ ମୁଖମତ୍ତନିଦସ୍ସନନ୍ତି।

ନିଦାନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୧। ଏକକନିପାତୋ

୧। ପଠମଵଗ୍ଗୋ

୧। ଲୋଭସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୧। ଇଦାନି ଏକଧମ୍ମଂ, ଭିକ୍ଖଵେ, ପଜହଥାତିଆଦିନା ନଯେନ ଭଗଵତା ନିକ୍ଖିତ୍ତସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ଵଣ୍ଣନାଯ ଓକାସୋ ଅନୁପ୍ପତ୍ତୋ। ସା ପନେସା ଅତ୍ଥଵଣ୍ଣନା ଯସ୍ମା ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପଂ ଵିଚାରେତ୍ଵା ଵୁଚ୍ଚମାନା ପାକଟା ହୋତି, ତସ୍ମା ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପଂ ତାଵ ଵିଚାରେସ୍ସାମ। ଚତ୍ତାରୋ ହି ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପା – ଅତ୍ତଜ୍ଝାସଯୋ, ପରଜ୍ଝାସଯୋ, ପୁଚ୍ଛାଵସିକୋ, ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକୋତି। ଯଥା ହି ଅନେକସତଅନେକସହସ୍ସଭେଦାନିପି ସୁତ୍ତନ୍ତାନି ସଂକିଲେସଭାଗିଯାଦିପଟ୍ଠାନନଯେନ ସୋଳସଵିଧତଂ ନାତିଵତ୍ତନ୍ତି, ଏଵଂ ଅତ୍ତଜ୍ଝାସଯାଦିସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପଵସେନ ଚତୁବ୍ବିଧତଂ ନାତିଵତ୍ତନ୍ତୀତି। ତତ୍ଥ ଯଥା ଅତ୍ତଜ୍ଝାସଯସ୍ସ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ପରଜ୍ଝାସଯପୁଚ୍ଛାଵସିକେହି ସଦ୍ଧିଂ ସଂସଗ୍ଗଭେଦୋ ସମ୍ଭଵତି ଅତ୍ତଜ୍ଝାସଯୋ ଚ ପରଜ୍ଝାସଯୋ ଚ, ଅତ୍ତଜ୍ଝାସଯୋ ଚ ପୁଚ୍ଛାଵସିକୋ ଚ, ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକୋ ଚ ପରଜ୍ଝାସଯୋ ଚ, ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକୋ ଚ ପୁଚ୍ଛାଵସିକୋ ଚାତି ଅଜ୍ଝାସଯପୁଚ୍ଛାନୁସନ୍ଧିସମ୍ଭଵତୋ; ଏଵଂ ଯଦିପି ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଅତ୍ତଜ୍ଝାସଯେନପି ସଂସଗ୍ଗଭେଦୋ ସମ୍ଭଵତି, ଅତ୍ତଜ୍ଝାସଯାଦୀହି ପନ ପୁରତୋ ଠିତେହି ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିଯା ସଂସଗ୍ଗୋ ନତ୍ଥୀତି ନିରଵସେସୋ ପଟ୍ଠାନନଯୋ ନ ସମ୍ଭଵତି। ତଦନ୍ତୋଗଧତ୍ତା ଵା ସମ୍ଭଵନ୍ତାନଂ ସେସନିକ୍ଖେପାନଂ ମୂଲନିକ୍ଖେପଵସେନ ଚତ୍ତାରୋ ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପା ଵୁତ୍ତାତି ଵେଦିତବ୍ବଂ।

ତତ୍ରାଯଂ ଵଚନତ୍ଥୋ – ନିକ୍ଖିପୀଯତୀତି ନିକ୍ଖେପୋ, ସୁତ୍ତଂ ଏଵ ନିକ୍ଖେପୋ ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପୋ। ଅଥ ଵା ନିକ୍ଖିପନଂ ନିକ୍ଖେପୋ, ସୁତ୍ତସ୍ସ ନିକ୍ଖେପୋ ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପୋ, ସୁତ୍ତଦେସନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ତନୋ ଅଜ୍ଝାସଯୋ ଅତ୍ତଜ୍ଝାସଯୋ, ସୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥି କାରଣଭୂତୋତି ଅତ୍ତଜ୍ଝାସଯୋ, ଅତ୍ତନୋ ଅଜ୍ଝାସଯୋ ଏତସ୍ସାତି ଵା ଅତ୍ତଜ୍ଝାସଯୋ। ପରଜ୍ଝାସଯେପି ଏସେଵ ନଯୋ। ପୁଚ୍ଛାଯ ଵସୋତି ପୁଚ୍ଛାଵସୋ। ସୋ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ପୁଚ୍ଛାଵସିକୋ। ସୁତ୍ତଦେସନାଯ ଵତ୍ଥୁଭୂତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି ଅତ୍ଥୁପ୍ପତ୍ତି , ଅତ୍ଥୁପ୍ପତ୍ତି ଏଵ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତି ଥ-କାରସ୍ସ ଠ-କାରଂ କତ୍ଵା, ସା ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକୋ। ଅଥ ଵା ନିକ୍ଖିପୀଯତି ସୁତ୍ତଂ ଏତେନାତି ନିକ୍ଖେପୋ, ଅତ୍ତଜ୍ଝାସଯାଦି ଏଵ। ଏତସ୍ମିଂ ପନ ଅତ୍ଥଵିକପ୍ପେ ଅତ୍ତନୋ ଅଜ୍ଝାସଯୋ ଅତ୍ତଜ୍ଝାସଯୋ। ପରେସଂ ଅଜ୍ଝାସଯୋ ପରଜ୍ଝାସଯୋ। ପୁଚ୍ଛୀଯତୀତି ପୁଚ୍ଛା, ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୋ ଅତ୍ଥୋ, ପୁଚ୍ଛାଵସେନ ପଵତ୍ତଂ ଧମ୍ମପଟିଗ୍ଗାହକାନଂ ଵଚନଂ ପୁଚ୍ଛାଵସଂ, ତଦେଵ ନିକ୍ଖେପସଦ୍ଦାପେକ୍ଖାଯ ପୁଚ୍ଛାଵସିକୋତି ପୁଲ୍ଲିଙ୍ଗଵସେନ ଵୁତ୍ତଂ। ତଥା ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତି ଏଵ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକୋତି ଏଵମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ।

ଅପିଚ ପରେସଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରିପାକାଦିକାରଣନିରପେକ୍ଖତ୍ତା ଅତ୍ତଜ୍ଝାସଯସ୍ସ ଵିସୁଂ ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପଭାଵୋ ଯୁତ୍ତୋ, କେଵଲଂ ଅତ୍ତନୋ ଅଜ୍ଝାସଯେନେଵ ଧମ୍ମତନ୍ତିଠପନତ୍ଥଂ ପଵତ୍ତିତଦେସନତ୍ତା। ପରଜ୍ଝାସଯପୁଚ୍ଛାଵସିକାନଂ ପନ ପରେସଂ ଅଜ୍ଝାସଯପୁଚ୍ଛାନଂ ଦେସନାପଵତ୍ତିହେତୁଭୂତାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଯଂ ପଵତ୍ତିତାନଂ କଥଂ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିଯଂ ଅନଵରୋଧୋ, ପୁଚ୍ଛାଵସିକଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକାନଂ ଵା ପରଜ୍ଝାସଯାନୁରୋଧେନ ପଵତ୍ତିତାନଂ କଥଂ ପରଜ୍ଝାସଯେ ଅନଵରୋଧୋତି? ନ ଚୋଦେତବ୍ବମେତଂ। ପରେସଞ୍ହି ଅଭିନୀହାରପରିପୁଚ୍ଛାଦିଵିନିମୁତ୍ତସ୍ସେଵ ସୁତ୍ତଦେସନାକାରଣୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିଭାଵେନ ଗହିତତ୍ତା ପରଜ୍ଝାସଯପୁଚ୍ଛାଵସିକାନଂ ଵିସୁଂ ଗହଣଂ। ତଥା ହି ବ୍ରହ୍ମଜାଲଧମ୍ମଦାଯାଦସୁତ୍ତାଦୀନଂ (ଦୀ। ନି। ୧।୧ ଆଦଯୋ) ଵଣ୍ଣାଵଣ୍ଣଆମିସୁପ୍ପାଦାଦିଦେସନାନିମିତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ପରେସଂ ପୁଚ୍ଛଂ ଵିନା ଅଜ୍ଝାସଯମେଵ ନିମିତ୍ତଂ କତ୍ଵା ଦେସିତୋ ପରଜ୍ଝାସଯୋ, ପୁଚ୍ଛାଵସେନ ଦେସିତୋ ପୁଚ୍ଛାଵସିକୋତି ପାକଟୋଯମତ୍ଥୋତି।

ଯାନି ଭଗଵା ପରେହି ଅନଜ୍ଝିଟ୍ଠୋ କେଵଲଂ ଅତ୍ତନୋ ଅଜ୍ଝାସଯେନେଵ କଥେତି, ସେଯ୍ଯଥିଦଂ – ଆକଙ୍ଖେଯ୍ଯସୁତ୍ତଂ, ତୁଵଟକସୁତ୍ତନ୍ତିଏଵମାଦୀନି (ସୁ। ନି। ୯୨୧ ଆଦଯୋ; ମ। ନି। ୧।୬୪ ଆଦଯୋ), ତେସଂ ଅତ୍ତଜ୍ଝାସଯୋ ନିକ୍ଖେପୋ।

ଯାନି ପନ ‘‘ପରିପକ୍କା ଖୋ ରାହୁଲସ୍ସ ଵିମୁତ୍ତିପରିପାଚନୀଯା ଧମ୍ମା, ଯଂନୂନାହଂ ରାହୁଲଂ ଉତ୍ତରିଂ ଆସଵାନଂ ଖଯେ ଵିନେଯ୍ଯ’’ନ୍ତି ଏଵଂ ପରେସଂ ଅଜ୍ଝାସଯଂ ଖନ୍ତିଂ ଅଭିନୀହାରଂ ବୁଜ୍ଝନଭାଵଞ୍ଚ ଓଲୋକେତ୍ଵା ପରଜ୍ଝାସଯଵସେନ କଥିତାନି, ସେଯ୍ଯଥିଦଂ – ରାହୁଲୋଵାଦସୁତ୍ତଂ, ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପଵତ୍ତନସୁତ୍ତନ୍ତିଏଵମାଦୀନି (ମ। ନି। ୨।୧୦୭ ଆଦଯୋ; ୩।୪୧୬ ଆଦଯୋ; ସଂ। ନି। ୩।୫୯; ମହାଵ। ୧୯-୨୦), ତେସଂ ପରଜ୍ଝାସଯୋ ନିକ୍ଖେପୋ।

ଭଗଵନ୍ତଂ ପନ ଉପସଙ୍କମିତ୍ଵା ଦେଵା ମନୁସ୍ସା ଚତସ୍ସୋ ପରିସା ଚତ୍ତାରୋ ଵଣ୍ଣା ଚ ତଥା ତଥା ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛନ୍ତି ‘‘ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି, ଭନ୍ତେ, ଵୁଚ୍ଚନ୍ତି, ନୀଵରଣା ନୀଵରଣାତି ଵୁଚ୍ଚନ୍ତୀ’’ତିଆଦିନା , ଏଵଂ ପୁଟ୍ଠେନ ଭଗଵତା ଯାନି କଥିତାନି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗସଂଯୁତ୍ତାଦୀନି (ସଂ। ନି। ୫।୧୮୬) ତେସଂ

ପୁଚ୍ଛାୱସିକୋ ନିକ୍ଖେପୋ।

ଯାନି ପନ ତାନି ଉପ୍ପନ୍ନଂ କାରଣଂ ପଟିଚ୍ଚ କଥିତାନି, ସେୟ୍ୟଥିଦଂ – ଧମ୍ମଦାୟାଦଂ, ପୁତ୍ତମଂସୂପମଂ, ଦାରୁକ୍ଖନ୍ଧୂପମନ୍ତିଏୱମାଦୀନି (ମ। ନି। ୧।୨୯; ସଂ। ନି। ୨।୬୩), ତେସଂ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକୋ ନିକ୍ଖେପୋ।

ଏୱମିମେସୁ ଚତୂସୁ ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପେସୁ ଇମସ୍ସ ସୁତ୍ତସ୍ସ ପରଜ୍ଝାସୟୋ ନିକ୍ଖେପୋ। ପରଜ୍ଝାସୟୱସେନ ହେତଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତଂ। କେସଂ ଅଜ୍ଝାସୟେନ? ଲୋଭେ ଆଦୀନୱଦସ୍ସୀନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ। କେଚି ପନ ''ଅତ୍ତଜ୍ଝାସୟୋ''ତି ୱଦନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ଏକଧମ୍ମଂ, ଭିକ୍ଖୱେତିଆଦୀସୁ ଏକସଦ୍ଦୋ ଅତ୍ଥେୱ ଅଞ୍ଞତ୍ଥେ ''ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚ, ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ ମୋଘମଞ୍ଞନ୍ତି ଇତ୍ଥେକେ ଅଭିୱଦନ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୨୭)। ଅତ୍ଥି ସେଟ୍ଠେ ''ଚେତସୋ ଏକୋଦିଭାୱ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୨୨୮; ପାରା। ୧୧)। ଅତ୍ଥି ଅସହାୟେ ''ଏକୋ ୱୂପକଟ୍ଠୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୪୦୫)। ଅତ୍ଥି ସଙ୍ଖାୟଂ ''ଏକୋୱ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଖଣୋ ଚ ସମୟୋ ଚ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟୱାସାୟା''ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୮।୨୯)। ଇଧାପି ସଙ୍ଖାୟମେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଧମ୍ମ-ସଦ୍ଦୋ ପରିୟତ୍ତିସଚ୍ଚସମାଧିପଞ୍ଞାପକତିପୁଞ୍ଞାପତ୍ତିସୁଞ୍ଞତାଞେୟ୍ୟସଭାୱାଦୀସୁ ଦିସ୍ସତି। ତଥା ହିସ୍ସ ''ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ଧମ୍ମଂ ପରିୟାପୁଣାତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୫।୭୩) ପରିୟତ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୨୯୯) ସଚ୍ଚାନି। ''ଏୱଂଧମ୍ମା ତେ ଭଗୱନ୍ତୋ ଅହେସୁ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୧୩; ୩।୧୪୨) ସମାଧି। ''ସଚ୍ଚଂ ଧମ୍ମୋ ଧିତି ଚାଗୋ, ସୱେ ପେଚ୍ଚ ନ ସୋଚତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ଜା। ୧।୧।୫୭) ପଞ୍ଞା। ''ଜାତିଧମ୍ମାନଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତାନଂ ଏୱଂ ଇଚ୍ଛା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୯୮) ପକତି। ''ଧମ୍ମୋ ହୱେ ରକ୍ଖତି ଧମ୍ମଚାରି''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଜା। ୧।୧୦।୧୦୨) ପୁଞ୍ଞଂ। ''ତିଣ୍ଣଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅଞ୍ଞତରେନ ୱଦେୟ୍ୟ ପାରାଜିକେନ ୱା ସଙ୍ଘାଦିସେସେନ ୱା ପାଚିତ୍ତିୟେନ ୱା''ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୪୪୪) ଆପତ୍ତି। ''ତସ୍ମିଂ ଖୋ ପନ ସମୟେ ଧମ୍ମା ହୋନ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୧୨୧) ସୁଞ୍ଞତା। ''ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ସବ୍ବାକାରେନ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଞାଣମୁଖେ ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ମହାନି। ୧୫୬; ଚୂଳନି। ମୋଘରାଜମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୮୫) ଞେୟ୍ୟୋ। ''କୁସଲା ଧମ୍ମା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା''ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ତିକମାତିକା ୧) ସଭାୱୋ ଅତ୍ଥୋ । ଇଧାପି ସଭାୱୋ। ତସ୍ମା ଏକଧମ୍ମନ୍ତି ଏକଂ ସଂକିଲେସସଭାୱନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଏକୋ ଚ ସୋ ଧମ୍ମୋ ଚାତି ଏକଧମ୍ମୋ, ତଂ ଏକଧମ୍ମଂ।

ଭିକ୍ଖୱେତି ଭିକ୍ଖୂ ଆଲପତି। କିମତ୍ଥଂ ପନ ଭଗୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋ ଭିକ୍ଖୂ ଆଲପତି, ନ ଧମ୍ମମେୱ ଦେସେତୀତି? ସତିଜନନତ୍ଥଂ। ଭିକ୍ଖୂ ହି ଅଞ୍ଞଂ ଚିନ୍ତେନ୍ତାପି ଧମ୍ମଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତାପି କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ମନସି କରୋନ୍ତାପି ନିସିନ୍ନା ହୋନ୍ତି। ତେ ପଠମଂ ଅନାଲପିତ୍ୱା ଧମ୍ମେ ଦେସିୟମାନେ ''ଅୟଂ ଦେସନା କିଂନିଦାନା, କିଂପଚ୍ଚୟା''ତି ସଲ୍ଲକ୍ଖେତୁଂ ନ ସକ୍କୋନ୍ତି। ଆଲପିତେ ପନ ସତିଂ ଉପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ସଲ୍ଲକ୍ଖେତୁଂ ସକ୍କୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ସତିଜନନତ୍ଥଂ ''ଭିକ୍ଖୱେ''ତି ଆଲପତି। ତେନ ଚ ତେସଂ ଭିକ୍ଖନସୀଲତାଦିଗୁଣଯୋଗସିଦ୍ଧେନ ୱଚନେନ ହୀନାଧିକଜନସେୱିତଂ ୱୁତ୍ତିଂ ପକାସେନ୍ତୋ ଉଦ୍ଧତଦୀନଭାୱନିଗ୍ଗହଂ କରୋତି। ''ଭିକ୍ଖୱେ''ତି ଇମିନା କରୁଣାୱିପ୍ଫାରସୋମ୍ମହଦୟନୟନନିପାତପୁବ୍ବଙ୍ଗମେନ ୱଚନେନ ତେ ଅତ୍ତନୋ ମୁଖାଭିମୁଖେ କରୋନ୍ତୋ ତେନ ଚ କଥେତୁକମ୍ୟତାଦୀପକେନ ୱଚନେନ ନେସଂ ସୋତୁକମ୍ୟତଂ ଜନେତି। ତେନେୱ ଚ ସମ୍ବୋଧନତ୍ଥେନ ସାଧୁକଂ ସୱନମନସିକାରେପି ନିୟୋଜେତି। ସାଧୁକଂ ସୱନମନସିକାରାୟତ୍ତା ହି ସାସନସମ୍ପତ୍ତି।

ଅଞ୍ଞେସୁପି ଦେୱମନୁସ୍ସେସୁ ପରିସପରିୟାପନ୍ନେସୁ ୱିଜ୍ଜମାନେସୁ କସ୍ମା ଭିକ୍ଖୂ ଏୱ ଆମନ୍ତେସୀତି? ଜେଟ୍ଠସେଟ୍ଠାସନ୍ନସଦାସନ୍ନିହିତଭାୱତୋ। ସବ୍ବପରିସସାଧାରଣା ହି ଭଗୱତୋ ଧମ୍ମଦେସନା, ପରିସାୟ ଚ ଜେଟ୍ଠା ଭିକ୍ଖୂ ପଠମୁପ୍ପନ୍ନତ୍ତା, ସେଟ୍ଠା ଅନଗାରିୟଭାୱଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ସତ୍ଥୁ ଚରିୟାନୁୱିଧାୟକତ୍ତା ସକଲସାସନପଟିଗ୍ଗାହକତ୍ତା ଚ, ଆସନ୍ନା ତତ୍ଥ ନିସିନ୍ନେସୁ ସମୀପୱୁତ୍ତିୟା, ସଦାସନ୍ନିହିତା ସତ୍ଥୁସନ୍ତିକାୱଚରତ୍ତା। ଅପିଚ ତେ ଧମ୍ମଦେସନାୟ ଭାଜନଂ ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପଟିପତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ, ୱିସେସତୋ ଚ ଏକଚ୍ଚେ ଭିକ୍ଖୂ ସନ୍ଧାୟ ଅୟଂ ଦେସନାତି ତେ ଏୱ ଆଲପି।

ପଜହଥାତି ଏତ୍ଥ ପହାନଂ ନାମ ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନଂ, ୱିକ୍ଖମ୍ଭନପ୍ପହାନଂ, ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନଂ, ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପ୍ପହାନଂ, ନିସ୍ସରଣପ୍ପହାନନ୍ତି ପଞ୍ଚୱିଧଂ। ତତ୍ଥ ଯଂ ଦୀପାଲୋକେନେୱ ତମସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ ଅଲୋଭାଦୀହି ଲୋଭାଦିକସ୍ସ, ନାମରୂପପରିଚ୍ଛେଦାଦିୱିପସ୍ସନାଞାଣେହି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅନତ୍ଥସ୍ସ ପହାନଂ। ସେୟ୍ୟଥିଦଂ – ପରିଚ୍ଚାଗେନ ଲୋଭାଦିମଲସ୍ସ, ସୀଲେନ ପାଣାତିପାତାଦିଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟସ୍ସ, ସଦ୍ଧାଦୀହି ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟାଦିକସ୍ସ, ନାମରୂପୱତ୍ଥାନେନ ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠିୟା, ପଚ୍ଚୟପରିଗ୍ଗହେନ ଅହେତୁୱିସମହେତୁଦିଟ୍ଠୀନଂ, ତସ୍ସେୱ ଅପରଭାଗେନ କଙ୍ଖାୱିତରଣେନ କଥଂକଥୀଭାୱସ୍ସ, କଲାପସମ୍ମସନେନ ''ଅହଂ ମମା''ତି ଗାହସ୍ସ, ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗୱୱତ୍ଥାନେନ ଅମଗ୍ଗେ ମଗ୍ଗସଞ୍ଞାୟ, ଉଦୟଦସ୍ସନେନ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିୟା, ୱୟଦସ୍ସନେନ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିୟା, ଭୟଦସ୍ସନେନ ସଭୟେସୁ ଅଭୟସଞ୍ଞାୟ, ଆଦୀନୱଦସ୍ସନେନ ଅସ୍ସାଦସଞ୍ଞାୟ, ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନେନ ଅଭିରତିସଞ୍ଞାୟ, ମୁଚ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାଞାଣେନ

ଅମୁଞ୍ଚିତୁକମ୍ୟତାଯ ଉପେକ୍ଖାଞାଣେନ ଅନୁପେକ୍ଖାଯ, ଅନୁଲୋମେନ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତିଯା, ନିବ୍ବାନେନ ପଟିଲୋମଭାୱସ୍ସ, ଗୋତ୍ରଭୁନା ସଙ୍ଖାରନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହସ୍ସ ପହାନଂ, ଏତଂ ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନଂ ନାମ।

ଯଂ ପନ ଉପଚାରପ୍ପନାଭେଦେନ ସମାଧିନା ପୱତ୍ତିଭାୱନିୱାରଣତୋ ଘଟପ୍ପହାରେନେୱ ଉଦକପିଟ୍ଠେ ସେୱାଲସ୍ସ ତେସଂ ତେସଂ ନୀୱରଣାଦିଧମ୍ମାନଂ ପହାନଂ, ଏତଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନପ୍ପହାନଂ ନାମ। ଯଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିଯମଗ୍ଗାନଂ ଭାୱିତତ୍ତା ତଂତଂମଗ୍ଗୱତୋ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ “ଦିଟ୍ଠିଗତାନଂ ପହାନାଯା”ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୨୭୭; ୱିଭ। ୬୨୮) ନଯେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ସମୁଦଯପକ୍ଖିଯସ୍ସ କିଲେସଗଣସ୍ସ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତିଭାୱେନ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନଂ, ଇଦଂ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନଂ ନାମ। ଯଂ ପନ ଫଲକ୍ଖଣେ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧତ୍ତଂ କିଲେସାନଂ, ଏତଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପ୍ପହାନଂ ନାମ। ଯଂ ପନ ସବ୍ବସଙ୍ଖତନିସ୍ସଟତ୍ତା ପହୀନସବ୍ବସଙ୍ଖତଂ ନିବ୍ବାନଂ, ଏତଂ ନିସ୍ସରଣପ୍ପହାନଂ ନାମ। ଏୱଂ ପଞ୍ଚୱିଧେ ପହାନେ ଅନାଗାମିକଭାୱକରସ୍ସ ପହାନସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା ଇଧ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତସ୍ମା ପଜହଥାତି ପରିଚ୍ଚଜଥ, ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦଥାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅହନ୍ତି ଭଗୱା ଅତ୍ତାନଂ ନିଦ୍ଦିସତି। ୱୋତି ଅଯଂ ୱୋସଦ୍ଦୋ ପଚ୍ଚତ୍ତୋପଯୋଗକରଣସାମିୱଚନପଦପୂରଣସମ୍ପଦାନେସୁ ଦିସ୍ସତି। ତଥା ହି “କଚ୍ଚି, ପନ ୱୋ ଅନୁରୁଦ୍ଧା, ସମଗ୍ଗା ସମ୍ମୋଦମାନା”ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୩୨୬) ପଚ୍ଚତ୍ତେ ଆଗତୋ। “ଗଚ୍ଛଥ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଣାମେମି ୱୋ”ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୨।୧୫୭) ଉପଯୋଗେ। “ନ ୱୋ ମମ ସନ୍ତିକେ ୱତ୍ଥବ୍ବ”ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୨।୧୫୭) କରଣେ। “ସବ୍ବେସଂ ୱୋ, ସାରିପୁତ୍ତ, ସୁଭାସିତ”ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୩୪୫) ସାମିୱଚନେ। “ଯେ ହି ୱୋ ଅରିଯା ପରିସୁଦ୍ଧକାଯକମ୍ମନ୍ତା”ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୩୫) ପଦପୂରଣେ। “ୱନପତ୍ଥପରିଯାଯଂ ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦେସେସ୍ସାମୀ”ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୧୯୦) ସମ୍ପଦାନେ। ଇଧାପି ସମ୍ପଦାନେ ଏୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ପାଟିଭୋଗୋତି ପଟିଭୂ। ସୋ ହି ଧାରଣକଂ ପଟିଚ୍ଚ ଧନିକସ୍ସ, ଧନିକଂ ପଟିଚ୍ଚ ଧାରଣକସ୍ସ ପଟିନିଧିଭୂତୋ ଧନିକସନ୍ତକସ୍ସ ତତୋ ହରଣାଦିସଙ୍ଖାତେନ ଭୁଞ୍ଜନେନ ଭୋଗୋତି ପଟିଭୋଗୋ, ପଟିଭୋଗୋ ଏୱ ପାଟିଭୋଗୋ। ଅନାଗାମିତାଯାତି ଅନାଗାମିଭାୱତ୍ଥାଯ। ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣୱସେନ ହି କାମଭୱସ୍ସ ଅନାଗମନତୋ ଅନାଗାମୀ। ଯୋ ଯସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଧିଗମେନ ଅନାଗାମୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ସଫଲୋ ସୋ ତତିଯମଗ୍ଗୋ ଅନାଗାମିତା ନାମ। ଇତି ଭଗୱା ୱେନେଯ୍ୟଦମନକୁସଲୋ ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯାନୁକୂଲଂ ତତିଯମଗ୍ଗାଧିଗମଂ ଲହୁନା ଉପାଯେନ ଏକଧମ୍ମପୂରଣତାମତ୍ତେନ ଥିରଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେସି ଯଥା ତଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ। ଭିନ୍ନଭୂମିକାପି ହି ପଟିଘସଂଯୋଜନାଦଯୋ ତତିଯମଗ୍ଗୱଜ୍ଝା କିଲେସା କାମରାଗପ୍ପହାନଂ ନାତିୱତ୍ତନ୍ତୀତି।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଭଗୱା ଅତ୍ତାନଂ ପାଟିଭୋଗଭାୱେ ଠପେସି? ତେସଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗାଧିଗମାଯ ଉସ୍ସାହଜନନତ୍ଥଂ। ପସ୍ସତି ହି ଭଗୱା “ମଯା ‘ଏକଧମ୍ମଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଜହଥ, ଅହଂ ୱୋ ପାଟିଭୋଗୋ ଅନାଗାମିତାଯା’ତି ୱୁତ୍ତେ ଇମେ ଭିକ୍ଖୂ ଅଦ୍ଧା ତଂ ଏକଧମ୍ମଂ ପହାଯ ସକ୍କା ତତିଯଭୂମିଂ ସମଧିଗନ୍ତୁଂ, ଯତୋ ଧମ୍ମସ୍ସାମି ପଠମମାହ ‘ଅହଂ ପାଟିଭୋଗୋ’ତି ଉସ୍ସାହଜାତା ତଦତ୍ଥାଯ ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ ମଞ୍ଞିସ୍ସନ୍ତୀ”ତି। ତସ୍ମା ଉସ୍ସାହଜନନତ୍ଥଂ ଅନାଗାମିତାଯ ତେସଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଅତ୍ତାନଂ ପାଟିଭୋଗଭାୱେ ଠପେସି।

କତମଂ ଏକଧମ୍ମନ୍ତି ଏତ୍ଥ କତମନ୍ତି ପୁଚ୍ଛାୱଚନଂ। ପୁଚ୍ଛା ଚ ନାମେସା ପଞ୍ଚୱିଧା – ଅଦିଟ୍ଠଜୋତନାପୁଚ୍ଛା, ଦିଟ୍ଠସଂସନ୍ଦନାପୁଚ୍ଛା, ୱିମତିଚ୍ଛେଦନାପୁଚ୍ଛା, ଅନୁମତିପୁଚ୍ଛା , କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛାତି। ତତ୍ଥ ପକତିଯା ଲକ୍ଖଣଂ ଅଞ୍ଞାତଂ ହୋତି ଅଦିଟ୍ଠଂ ଅତୁଲିତଂ ଅତୀରିତଂ ଅୱିଭୂତଂ ଅୱିଭାୱିତଂ, ତସ୍ସ ଞାଣାଯ ଦସ୍ସନାଯ ତୁଲନାଯ ତୀରଣାଯ ୱିଭୂତତ୍ଥାଯ ୱିଭାୱନତ୍ଥାଯ ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛତି, ଅଯଂ ଅଦିଟ୍ଠଜୋତନାପୁଚ୍ଛା। ପକତିଯା ଲକ୍ଖଣଂ ଞାତଂ ହୋତି ଦିଟ୍ଠଂ ତୁଲିତଂ ତୀରିତଂ ୱିଭୂତଂ ୱିଭାୱିତଂ। ସୋ ଅଞ୍ଞେହି ପଣ୍ଡିତେହି ସଦ୍ଧିଂ ସଂସନ୍ଦନତ୍ଥାଯ ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛତି, ଅଯଂ ଦିଟ୍ଠସଂସନ୍ଦନାପୁଚ୍ଛା। ପକତିଯା ସଂସଯପକ୍ଖନ୍ଦୋ ହୋତି ୱିମତିପକ୍ଖନ୍ଦୋ ଦ୍ୱେଳ୍ହକଜାତୋ – “ଏୱଂ ନୁ ଖୋ, ନ ନୁ ଖୋ, କିଂ ନୁ ଖୋ, କଥଂ ନୁ ଖୋ”ତି, ସୋ ୱିମତିଚ୍ଛେଦନତ୍ଥାଯ ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛତି, ଅଯଂ ୱିମତିଚ୍ଛେଦନାପୁଚ୍ଛା। ଭଗୱା ହି ଅନୁମତିଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛତି – “ତଂ କିଂ ମଞ୍ଞଥ, ଭିକ୍ଖୱେ, ରୂପଂ ନିଚ୍ଚଂ ୱା ଅନିଚ୍ଚଂ ୱା”ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୩।୫୯; ମହାୱ। ୨୧), ଅଯଂ ଅନୁମତିପୁଚ୍ଛା। ଭଗୱା ଭିକ୍ଖୂନଂ କଥେତୁକମ୍ୟତାଯ ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛତି – “ଚତ୍ତାରୋମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆହାରା ଭୂତାନଂ ୱା ସତ୍ତାନଂ ଠିତିଯା ସମ୍ଭୱେସୀନଂ ୱା ଅନୁଗ୍ଗହାଯ। କତମେ ଚତ୍ତାରୋ”ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୧) ଅଯଂ କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛା।

ତତ୍ଥ ପୁରିମା ତିସ୍ସୋ ପୁଚ୍ଛା ବୁଦ୍ଧାନଂ ନତ୍ଥି। କସ୍ମା? ତୀସୁ ହି ଅଦ୍ଧାସୁ କିଞ୍ଚି ସଙ୍ଖତଂ ଅଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତଂ ୱା ଅସଙ୍ଖତଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ ଅଦିଟ୍ଠଂ ଅତୁଲିତଂ ଅତୀରିତଂ ଅୱିଭୂତଂ ଅୱିଭାୱିତଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ତେନ ନେସଂ ଅଦିଟ୍ଠଜୋତନାପୁଚ୍ଛା ନତ୍ଥି। ଯଂ ପନ ତେହି ଅତ୍ତନୋ ଞାଣେନ ପଟିୱିଦ୍ଧଂ, ତସ୍ସ ଅଞ୍ଞେନ ସମଣେନ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣେନ ୱା ଦେୱେନ ୱା ମାରେନ ୱା ବ୍ରହ୍ମୁନା ୱା ସଦ୍ଧିଂ ସଂସନ୍ଦନକିଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥି, ତେନ ନେସଂ ଦିଟ୍ଠସଂସନ୍ଦନାପୁଚ୍ଛାପି ନତ୍ଥି। ଯସ୍ମା ପନ ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ ଅକଥଂକଥୀ ତିଣ୍ଣୱିଚିକିଚ୍ଛା ସବ୍ବଧମ୍ମେସୁ ୱିଗତସଂସଯା, ତେନ ନେସଂ ୱିମତିଚ୍ଛେଦନାପୁଚ୍ଛାପି ନତ୍ଥି। ଇତରା ପନ ଦ୍ୱେ ପୁଚ୍ଛା ଅତ୍ଥି, ତାସୁ ଅଯଂ କଥେତୁକମ୍ୟତାପୁଚ୍ଛାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଇଦାନି ତାଯ ପୁଚ୍ଛାଯ ପୁଟ୍ଠମଙ୍ଗଂ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଲୋଭଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକଧମ୍ମ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଲୁବ୍ଭନ୍ତି ତେନ, ସଯଂ ୱା ଲୁବ୍ଭତି, ଲୁବ୍ଭନମତ୍ତମେୱ ୱା ତନ୍ତି ଲୋଭୋ। ସ୍ୱାଯଂ ଆରମ୍ମଣଗ୍ଗହଣଲକ୍ଖଣୋ ମକ୍କଟାଲେପୋ ୱିଯ, ଅଭିସଙ୍ଗରସୋ ତତ୍ତକପାଲେ ପକ୍ଖିତ୍ତମଂସପେସି ୱିଯ, ଅପରିଚ୍ଚାଗପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ ତେଲଞ୍ଜନରାଗୋ ୱିଯ, ସଂଯୋଜନିଯେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଅସ୍ସାଦଦସ୍ସନପଦଟ୍ଠାନୋ, ତଣ୍ହାନଦିଭାୱେନ ୱଡ୍ଢମାନୋ ଯତ୍ଥ ସମୁପ୍ପନ୍ନୋ, ସୀଘସୋତା ନଦୀ ୱିଯ ମହାସମୁଦ୍ଦଂ ଅପାଯମେୱ ତଂ ସତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ଗଚ୍ଛତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। କିଞ୍ଚାପି ଅଯଂ ଲୋଭସଦ୍ଦୋ ସବ୍ବଲୋଭସାମଞ୍ଞୱଚନୋ, ଇଧ ପନ କାମରାଗୱଚନୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସୋ ହି ଅନାଗାମିମଗ୍ଗୱଜ୍ଝୋ।

ପୁନ ଭିକ୍ଖୱେତି ଆଲପନଂ ଧମ୍ମସ୍ସ ପଟିଗ୍ଗାହକଭାୱେନ ଅଭିମୁଖୀଭୂତାନଂ ତତ୍ଥ ଆଦରଜନନତ୍ଥଂ। ପଜହଥାତି ଇମିନା ପହାନାଭିସମଯୋ ୱିହିତୋ, ସୋ ଚ ପରିଞ୍ଞାସଚ୍ଛିକିରିଯାଭାୱନାଭିସମଯେହି ସଦ୍ଧିଂ ଏୱ ପୱତ୍ତତି, ନ ୱିସୁନ୍ତି ଚତୁସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନାନି ଚତ୍ତାରିପି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା କିଚ୍ଚାନି ୱିହିତାନେୱ ହୋନ୍ତି। ଯଥା ଚ ''ଲୋଭଂ ପଜହଥା''ତି ୱୁତ୍ତେ ପହାନେକଟ୍ଠଭାୱତୋ ଦୋସାଦୀନମ୍ପି ପହାନଂ ଅତ୍ଥତୋ ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତି, ଏୱଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚୱିସଯେ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିକିଚ୍ଚେ ପହାନାଭିସମଯେ ୱୁତ୍ତେ ତସ୍ସା ସହକାରୀକାରଣଭୂତାନଂ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପାଦୀନଂ ସେସମଗ୍ଗଙ୍ଗାନମ୍ପି ସମୁଦଯସଚ୍ଚୱିସଯକିଚ୍ଚଂ ଅତ୍ଥତୋ ୱୁତ୍ତମେୱ ହୋତୀତି ପରିପୁଣ୍ଣୋ ଅରିଯମଗ୍ଗବ୍ୟାପାରୋ ଇଧ କଥିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଇମିନା ନଯେନ ସତିପଟ୍ଠାନାଦୀନମ୍ପି ବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମାନଂ ବ୍ୟାପାରସ୍ସ ଇଧ ୱୁତ୍ତଭାୱୋ ଯଥାରହଂ ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବୋ।

ଅପିଚେତ୍ଥ ଲୋଭଂ ପଜହଥାତି ଏତେନ ପହାନପରିଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା। ସା ଚ ତୀରଣପରିଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନା, ତୀରଣପରିଞ୍ଞା ଚ ଞାତପରିଞ୍ଞାଧିଟ୍ଠାନାତି ଅୱିନାଭାୱେନ ତିସ୍ସୋପି ପରିଞ୍ଞା ବୋଧିତା ହୋନ୍ତି। ଏୱମେତ୍ଥ ସହ ଫଲେନ ଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ପରିପୁଣ୍ଣଂ କତ୍ୱା ପକାସିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ଲୋଭଂ ପଜହଥାତି ସହ ଫଲେନ ଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧି ଦେସିତା। ସା ଚ ପଟିପଦାଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିସନ୍ନିସ୍ସଯା…ପେ…
ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧିସୀଲୱିସୁଦ୍ଧିସନ୍ନିସ୍ସଯା ଚାତି ନାନନ୍ତରିକଭାୱେନ ସହ ଫଲେନ ସବ୍ବାପି ସତ୍ତ ୱିସୁଦ୍ଧିଯୋ ୱିଭାୱିତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଏୱମେତାଯ ୱିସୁଦ୍ଧିକ୍କମଭାୱନାଯ ପରିଞ୍ଞାତ୍ତଯସମ୍ପାଦନେନ ଲୋଭଂ ପଜହିତୁକାମେନ –

''ଅନତ୍ଥଜନନୋ ଲୋଭୋ, ଲୋଭୋ ଚିତ୍ତପ୍ପକୋପନୋ;

ଭଯମନ୍ତରତୋ ଜାତଂ, ତଂ ଜନୋ ନାୱବୁଜ୍ଝତି।

''ଲୁଦ୍ଧୋ ଅତ୍ଥଂ ନ ଜାନାତି, ଲୁଦ୍ଧୋ ଧମ୍ମଂ ନ ପସ୍ସତି;

ଅନ୍ଧତମଂ ତଦା ହୋତି, ଯଂ ଲୋଭୋ ସହତେ ନରଂ''। (ଇତିୱୁ। ୮୮);

ରତ୍ତୋ ଖୋ, ଆୱୁସୋ, ରାଗେନ ଅଭିଭୂତୋ ପରିଯାଦିନ୍ନଚିତ୍ତୋ ପାଣମ୍ପି ହନତି, ଅଦିନ୍ନମ୍ପି ଆଦିଯତି, ସନ୍ଧିମ୍ପି ଛିନ୍ଦତି, ନିଲ୍ଲୋପମ୍ପି ହରତି, ଏକାଗାରିକମ୍ପି କରୋତି, ପରିପନ୍ଥେପି ତିଟ୍ଠତି, ପରଦାରମ୍ପି ଗଚ୍ଛତି, ମୁସାପି ଭଣତି। ତଦପି ତେସଂ ଭୱତଂ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ଅଜାନତଂ ଅପସ୍ସତଂ ଅୱେଦଯତଂ ତଣ୍ହାନୁଗତାନଂ ପରିତସ୍ସିତଂ ୱିପ୍ଫନ୍ଦିତମେୱ (ଅ। ନି। ୩।୫୪)।

''ତଣ୍ହାଦୁତିଯୋ ପୁରିସୋ, ଦୀଘମଦ୍ଧାନ ସଂସରଂ;

ଇତ୍ଥଭାୱଞ୍ଞଥାଭାୱଂ, ସଂସାରଂ ନାତିୱତ୍ତତି''। (ଇତିୱୁ। ୧୫, ୧୦୫);

''ନତ୍ଥି ରାଗସମୋ ଅଗ୍ଗି, ନତ୍ଥି ଦୋସସମୋ କଲି''। (ଧ। ପ। ୨୦୨, ୨୫୧);

''କାମରାଗେନ ଡଯ୍ହାମି, ଚିତ୍ତଂ ମେ ପରିଡଯ୍ହତି''। (ସଂ। ନି। ୧।୨୧୨);

''ଯେ ରାଗରତ୍ତାନୁପତନ୍ତି ସୋତଂ, ସଯଂକତଂ ମକ୍କଟକୋୱ ଜାଲ''ନ୍ତି। (ଧ। ପ। ୩୪୭) ଚ –

ଏୱମାଦିସୁତ୍ତପଦାନୁସାରେନ ନାନାନଯେହି ଲୋଭସ୍ସ ଆଦୀନୱଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ତସ୍ସ ପହାନାଯ ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ।

ଅପିଚ ଛ ଧମ୍ମା କାମରାଗସ୍ସ ପହାନାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି, ଅସୁଭନିମିତ୍ତସ୍ସ ଉଗ୍ଗହୋ, ଅସୁଭଭାୱନାନୁଯୋଗୋ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରତା, ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୁତା, କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତତା, ସପ୍ପାଯକଥାତି। ଦସୱିଧଞ୍ହି ଅସୁଭନିମିତ୍ତଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସାପି କାମରାଗୋ ପହୀଯତି, କାଯଗତାସତିଭାୱନାୱସେନ ସୱିଞ୍ଞାଣକେ ଉଦ୍ଧୁମାତକାଦିୱସେନ ଅୱିଞ୍ଞାଣକେ ଅସୁଭେ ଅସୁଭଭାୱନାନୁଯୋଗମନୁଯୁତ୍ତସ୍ସାପି, ମନଚ୍ଛଟ୍ଠେସୁ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ସଂୱରଣୱସେନ ସତିକୱାଟେନ ପିହିତଦ୍ୱାରସ୍ସାପି , ଚତୁନ୍ନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ୱା ଆଲୋପାନଂ ଓକାସେ ସତି ଉଦକଂ ପିୱିତ୍ୱା ଯାପନସୀଲତାଯ ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୁନୋପି। ତେନେୱାହ –

‘‘ଚତ୍ତାରୋ ପଞ୍ଚ ଆଲୋପେ, ଅଭୁତ୍ୱା ଉଦକଂ ପିୱେ;

ଅଲଂ ଫାସୁୱିହାରାଯ, ପହିତତ୍ତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ’’ତି। (ଥେରଗା। ୯୮୩);

ଅସୁଭକମ୍ମଟ୍ଠାନଭାୱନାରତେ କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତେ ସେୱନ୍ତସ୍ସାପି, ଠାନନିସଜ୍ଜାଦୀସୁ ଦସଅସୁଭନିସ୍ସିତସପ୍ପାଯକଥାଯପି ପହୀଯତି। ତେନେୱାହ –

‘‘ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅସୁଭନିମିତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ ଯୋନିସୋମନସିକାରବହୁଲୀକାରୋ, ଅଯମାହାରୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦାଯ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ପହାନାଯା’’ତି।

ଏୱଂ ପୁବ୍ବଭାଗେ କାମରାଗସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଲୋଭସ୍ସ ପହାନାଯ ପଟିପନ୍ନୋ ୱିପସ୍ସନଂ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତ୍ୱା ତତିଯମଗ୍ଗେନ ତଂ ଅନୱସେସତୋ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଲୋଭଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକଧମ୍ମଂ ପଜହଥ, ଅହଂ ୱୋ ପାଟିଭୋଗୋ ଅନାଗାମିତାଯା’’ତି।

ଏତ୍ଥାହ ‘‘କୋ ପନେତ୍ଥ ଲୋଭୋ ପହୀଯତି, କିଂ ଅତୀତୋ, ଅଥ ଅନାଗତୋ, ଉଦାହୁ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ’’ତି? କିଞ୍ଚେତ୍ଥ – ନ ତାୱ ଅତୀତୋ ଲୋଭୋ ପହୀଯେଯ୍ଯ, ନ ଅନାଗତୋ ୱା ତେସଂ ଅଭାୱତୋ। ନ ହି ନିରୁଦ୍ଧଂ ଅନୁପ୍ପନ୍ନଂ ୱା ଅତ୍ଥୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ୱାଯାମୋ ଚ ଅଫଲୋ ଆପଜ୍ଜତି। ଅଥ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ, ଏୱମ୍ପି ଅଫଲୋ ୱାଯାମୋ ତସ୍ସ ସରସଭଙ୍ଗତ୍ତା, ସଂକିଲିଟ୍ଠା ଚ ମଗ୍ଗଭାୱନା ଆପଜ୍ଜତି, ଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତୋ ୱା ଲୋଭୋ ସିଯା, ନ ଚାଯଂ ନଯୋ ଇଚ୍ଛିତୋତି। ୱୁଚ୍ଚତେ – ନ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ଲୋଭୋ ପହୀଯତି। ସେଯ୍ଯଥାପି ଇଧ ତରୁଣରୁକ୍ଖୋ ଅସଞ୍ଜାତଫଲୋ, ତଂ ପୁରିସୋ କୁଠାରିଯା ମୂଲେ ଛିନ୍ଦେଯ୍ଯ, ତସ୍ସ ରୁକ୍ଖସ୍ସ ଛେଦେ ଅସତି ଯାନି ଫଲାନି ନିବ୍ବତ୍ତେଯ୍ଯୁଂ, ତାନି ରୁକ୍ଖସ୍ସ ଛିନ୍ନତ୍ତା ଅଜାତାନି ଏୱ ନ ଜାଯେଯ୍ଯୁଂ, ଏୱମେୱ ଅରିଯମଗ୍ଗାଧିଗମେ ଅସତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହୋ ଲୋଭୋ ଅରିଯମଗ୍ଗାଧିଗମେନ ପଚ୍ଚଯଘାତସ୍ସ କତତ୍ତା ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଅଯଞ୍ହି ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ‘‘ଭୂମିଲଦ୍ଧୁପ୍ପନ୍ନୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱିପସ୍ସନାଯ ହି ଆରମ୍ମଣଭୂତା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ତସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜନଟ୍ଠାନତାଯ ଭୂମି ନାମ। ସା ଭୂମି ତେନ ଲଦ୍ଧାତି କତ୍ୱା ଭୂମିଲଦ୍ଧୁପ୍ପନ୍ନୋ। ଆରମ୍ମଣାଧିଗ୍ଗହିତୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭିତୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅସମୂହତୁପ୍ପନ୍ନୋତି ଚ ଅଯମେୱ ୱୁଚ୍ଚତି।

ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ। ଏତନ୍ତି ଏତଂ ଅତ୍ଥଜାତଂ। ଇଦାନି ଗାଥାବନ୍ଧୱସେନ ୱୁଚ୍ଚମାନଂ। ଇତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି କେନ ପନ ୱୁଚ୍ଚତି? ଭଗୱତା ୱ। ଅଞ୍ଞେସୁ ହି ତାଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ସଙ୍ଗୀତିକାରେହି ଉପନିବନ୍ଧଗାଥା ହୋନ୍ତି, ଇଧ ପନ ଭଗୱତା ୱ ଗାଥାରୁଚିକାନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯୱସେନ ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଗାଥା ଭାସିତା।

ତତ୍ଥ ଯେନ ଲୋଭେନ ଲୁଦ୍ଧାସେ, ସତ୍ତା ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଦୁଗ୍ଗତିନ୍ତି ଯେନ ଆରମ୍ମଣଗ୍ଗହଣଲକ୍ଖଣେନ ତତୋ ଏୱ ଅଭିସଙ୍ଗରସେନ ଲୋଭେନ ଲୁଦ୍ଧା ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରେସୁ ଆଯତନେସୁ ଗିଦ୍ଧା ଗଧିତା। ସେତି ହି ନିପାତମତ୍ତଂ। ଅକ୍ଖରଚିନ୍ତକା ପନ ଇଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ସେ-କାରାଗମଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ତଥା ଲୁଦ୍ଧତ୍ତା ଏୱ କାଯସୁଚରିତାଦୀସୁ କିଞ୍ଚି ସୁଚରିତଂ ଅକତ୍ୱା କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀନି ଚ ଉପଚିନିତ୍ୱା ରୂପାଦୀସୁ ସତ୍ତୱିସତ୍ତତାଯ ସତ୍ତାତି ଲଦ୍ଧନାମା ପାଣିନୋ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତିଟ୍ଠାନତାଯ ଦୁଗ୍ଗତୀତି ସଙ୍ଖଂ ଗତଂ ନିରଯଂ ତିରଚ୍ଛାନଯୋନିଂ ପେତ୍ତିୱିସଯଞ୍ଚ ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣୱସେନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଉପପଜ୍ଜନ୍ତି।

ତଂ ଲୋଭଂ ସମ୍ମଦଞ୍ଞାଯ, ପଜହନ୍ତି ୱିପସ୍ସିନୋତି ତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଲୋଭଂ ସଭାୱତୋ ସମୁଦଯତୋ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମତୋ ଅସ୍ସାଦତୋ ଆଦୀନୱତୋ ନିସ୍ସରଣତୋତି ଇମେହି ଆକାରେହି ସମ୍ମା ଅୱିପରୀତଂ ହେତୁନା ଞାଯେନ ଅଞ୍ଞାଯ ଞାତତୀରଣପରିଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତାଯ ପଞ୍ଞାଯ ଜାନିତ୍ୱା ରୂପାଦିକେ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେ ଅନିଚ୍ଚାଦୀହି ୱିୱିଧେହି ଆକାରେହି ପସ୍ସନତୋ ୱିପସ୍ସିନୋ ଅୱସିଟ୍ଠକିଲେସେ ୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞାପୁବ୍ବଙ୍ଗମାଯ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନୱସେନ ପଜହନ୍ତି, ନ ପୁନ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତୁଂ ଦେନ୍ତି। ପହାଯନ ପୁନାଯନ୍ତି, ଇମଂ ଲୋକଂ କୁଦାଚନନ୍ତି ଏୱଂ ସହଜେକଟ୍ଠପହାନେକଟ୍ଠେହି ଅୱସିଟ୍ଠକିଲେସେହି ସଦ୍ଧିଂ ତଂ ଲୋଭଂ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ପଜହିତ୍ୱା ପୁନ ପଚ୍ଛା ଇମଂ କାମଧାତୁସଙ୍ଖାତଂ ଲୋକଂ ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣୱସେନ କଦାଚିପି ନ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତି ଓରମ୍ଭାଗିଯାନଂ ସଂଯୋଜନାନଂ ସୁପ୍ପହୀନତ୍ତା। ଇତି ଭଗୱା ଅନାଗାମିଫଲେନ ଦେସନଂ ନିଟ୍ଠାପେସି।

ଅଯମ୍ପି ଅତ୍ଥୋତି ନିଦାନାଓସାନତୋ ପଭୁତି ଯାଓ ଗାଥାପରିଯୋସାନା ଇମିନା ସୁତ୍ତେନ ପକାସିତୋ ଅତ୍ଥୋ। ଅପି-ସଦ୍ଦୋ ଇଦାନି ଓକ୍ଖମାନସୁତ୍ତତ୍ଥସମ୍ପିଣ୍ଡନୋ। ସେସଂ ଵୁତ୍ତନଯମେଓ। ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ସରୂପେନେଓ ଆଗତଂ, ପହାନାପଦେସେନ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଂ। ଇତରଂ ସଚ୍ଚଦ୍ୱଯଞ୍ଚ ତଦୁଭଯହେତୁତାଯ ନିଦ୍ଧାରେତବ୍ବଂ। ଗାଥାଯ ପନ ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯମଗ୍ଗସଚ୍ଚାନି ଯଥାରୁତଓସେନେଓ ଞାଯନ୍ତି, ଇତରଂ ନିଦ୍ଧାରେତବ୍ବଂ। ଏସେଓ ନଯୋ ଇତୋ ପରେସୁପି ସୁତ୍ତେସୁ।

ପରମତ୍ଥଦୀପନିଯା ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ

ଇତିଵୁତ୍ତକଓଣ୍ଣନାଯ ପଠମସୁତ୍ତଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୋସସୁତ୍ତଓଣ୍ଣନା

୨।ଵୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ…ପେ… ଦୋସନ୍ତି ଦୁତିଯସୁତ୍ତଂ। ତତ୍ରାଯଂ ଅପୁବ୍ବପଦଓଣ୍ଣନା। ଯଥା ଏତ୍ଥ, ଏଓଂ ଇତୋ ପରେସୁପି ସବ୍ବତ୍ଥ ଅପୁବ୍ବପଦଓଣ୍ଣନଂଯେଓ କରିସ୍ସାମ। ଯସ୍ମା ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ଦୋସବହୁଲାନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯଂ ଓଲୋକେତ୍ୱା ଦୋସଵୂପସମନତ୍ଥଂ ଦେସିତଂ, ତସ୍ମା ''ଦୋସଂ, ଭିକ୍ଖଓେ, ଏକଧମ୍ମଂ ପଜହଥା''ତି ଆଗତଂ। ତତ୍ଥ ଦୋସନ୍ତି ''ଅନତ୍ଥଂ ମେ ଅଚରୀତି ଆଘାତୋ ଜାଯତୀ''ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୯୬୦) ନଯେନ ସୁତ୍ତେ ଵୁତ୍ତାନଂ ନଓନ୍ନଂ, ''ଅତ୍ଥଂ ମେ ନାଚରୀ''ତିଆଦୀନଞ୍ଚ ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତୋ ସିଦ୍ଧାନଂ ନଓନ୍ନମେଓାତି ଅଟ୍ଠାରସନ୍ନଂ ଖାଣୁକଣ୍ଟକାଦିନା ଅଟ୍ଠାନେନ ସଦ୍ଧିଂ ଏକୂନଓୀସତିଯା ଅଞ୍ଞତରାଘାତଓତ୍ଥୁସମ୍ଭଓଂ ଆଘାତଂ। ସୋ ହି ଦୁସ୍ସନ୍ତି ତେନ, ସଯଂ ଓା ଦୁସ୍ସତି, ଦୁସ୍ସନମତ୍ତମେଓ ଓା ତନ୍ତି ଦୋସୋତି ଵୁଚ୍ଚତି। ସୋ ଚଣ୍ଡିକ୍କଲକ୍ଖଣୋ ପହଟାସୀଓିସୋ ଓିଯ, ଓିସପ୍ପନରସୋ ଓିସନିପାତୋ ଓିଯ, ଅତ୍ତନୋ ନିସ୍ସଯଦହନରସୋ ଓା ଦାଓଗ୍ଗି ଓିଯ, ଦୁସ୍ସନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ ଲଦ୍ଧୋକାସୋ ଓିଯ ସପତ୍ତୋ, ଯଥାଵୁତ୍ତଆଘାତଓତ୍ଥୁପଦଟ୍ଠାନୋ ଓିସସଂସଟ୍ଠପୂତିମୁତ୍ତଂ ଓିଯ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ପଜହଥାତି ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦଥ। ତତ୍ଥ ଯେ ଇମେ –

''ପଞ୍ଚିମେ, ଭିକ୍ଖଓେ, ଆଘାତପଟିଓିନଯା, ଯତ୍ଥ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ଆଘାତୋ ସବ୍ବସୋ ପଟିଓିନେତବ୍ବୋ। କତମେ ପଞ୍ଚ? ଯସ୍ମିଂ, ଭିକ୍ଖଓେ, ପୁଗ୍ଗଲେ ଆଘାତୋ ଜାଯେଥ, ମେତ୍ତା ତସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲେ ଭାଓେତବ୍ବା…ପେ… କରୁଣା…ପେ… ଉପେକ୍ଖା, ଅସତିଅମନସିକାରୋ ତସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲେ ଆପଜ୍ଜିତବ୍ବୋ, ଏଓଂ ତସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲେ ଆଘାତୋ ପଟିଓିନେତବ୍ବୋ। ଯସ୍ମିଂ, ଭିକ୍ଖଓେ, ପୁଗ୍ଗଲେ ଆଘାତୋ ଜାଯେଥ, କମ୍ମସ୍ସକତା ତସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲେ ଅଧିଟ୍ଠାତବ୍ବା 'କମ୍ମସ୍ସକୋ ଅଯମାଯସ୍ମା କମ୍ମଦାଯାଦୋ…ପେ… ଭଓିସ୍ସତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୫।୧୬୧) –

ଏଓଂ ପଞ୍ଚ ଆଘାତପ୍ପଟିଓିନଯା ଵୁତ୍ତାଯେଓ।

''ପଞ୍ଚିମେ, ଆଓୁସୋ, ଆଘାତପଟିଓିନଯା, ଯତ୍ଥ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ଆଘାତୋ ସବ୍ବସୋ ପଟିଓିନେତବ୍ବୋ। କତମେ ପଞ୍ଚ? ଇଧାଓୁସୋ, ଏକଚ୍ଚୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅପରିସୁଦ୍ଧକାଯସମାଚାରୋ ହୋତି ପରିସୁଦ୍ଧଓଚୀସମାଚାରୋ; ଏଓରୂପେପି, ଆଓୁସୋ, ପୁଗ୍ଗଲେ ଆଘାତୋ ପଟିଓିନେତବ୍ବୋ''ତି (ଅ। ନି। ୫।୧୬୨) –

ଏଓମାଦିନାପି ନଯେନ ପଞ୍ଚ ଆଘାତପଟିଓିନଯା ଵୁତ୍ତା, ତେସୁ ଯେନ କେନଚି ଆଘାତପଟିଓିନଯଓିଧିନା ପଚ୍ଚଓେକ୍ଖିତ୍ୱା। ଅପିଚ ଯୋ –

''ଉଭତୋଦଣ୍ଡକେନ ଚେପି, ଭିକ୍ଖଓେ, କକଚେନ ଚୋରା ଓଚରକା ଅଙ୍ଗମଙ୍ଗାନି ଓକନ୍ତେଯ୍ୟୁଂ, ତତ୍ରାପି ଯୋ ମନୋ ପଦୂସେଯ୍ୟ, ନ ମେ ସୋ ତେନ ସାସନକରୋ''ତି (ମ। ନି। ୧।୨୩୨) ସତ୍ଥୁ ଓୋଦୋ।

''ତସ୍ସେଓ ତେନ ପାପିଯୋ, ଯୋ କୁଦ୍ଧଂ ପଟିକୁଜ୍ଝତି;

କୁଦ୍ଧଂ ଅପ୍ପଟିକୁଜ୍ଝନ୍ତୋ, ସଙ୍ଗାମଂ ଜେତି ଦୁଜ୍ଜଯଂ।

''ଉଭିନ୍ନମତ୍ଥଂ ଚରତି, ଅତ୍ତନୋ ଚ ପରସ୍ସ ଚ;

ପରଂ ସଙ୍କୁପିତଂ ଞତ୍ୱା, ଯୋ ସତୋ ଉପସମ୍ମତି। (ସଂ। ନି। ୧।୧୮୮);

''ସତ୍ତିମେ , ଭିକ୍ଖଓେ, ଧମ୍ମା ସପତ୍ତକନ୍ତା ସପତ୍ତକରଣା କୋଧନଂ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତି ଇତ୍ଥିଂ ଓା ପୁରିସଂ ଓା। କତମେ ସତ୍ତ? ଇଧ, ଭିକ୍ଖଓେ, ସପତ୍ତୋ ସପତ୍ତସ୍ସ

ଏୱଂ ଇଚ୍ଛତି, ‘ଅହୋ ୱତାଯଂ ଦୁବ୍ବଣ୍ଣୋ ଅସ୍ସା’ତି। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁ? ନ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସପତ୍ତୋ ସପତ୍ତସ୍ସ ୱଣ୍ଣୱତାଯ ନନ୍ଦତି। କୋଧନୋଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁରିସପୁଗ୍ଗଲୋ କୋଧାଭିଭୂତୋ କୋଧପରେତୋ କିଞ୍ଚାପି ସୋ ହୋତି ସୁନ୍ହାତୋ ସୁୱିଲିତ୍ତୋ କପ୍ପିତକେସମସ୍ସୁ ଓଦାତୱତ୍ଥୱସନୋ, ଅଥ ଖୋ ସୋ ଦୁବ୍ବଣ୍ଣୋୱ ହୋତି କୋଧାଭିଭୂତୋ। ଅଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଠମୋ ଧମ୍ମୋ ସପତ୍ତକନ୍ତୋ ସପତ୍ତକରଣୋ କୋଧନଂ ଆଗଚ୍ଛତି ଇତ୍ଥିଂ ୱା ପୁରିସଂ ୱା।

‘‘ପୁନ ଚପରଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସପତ୍ତୋ ସପତ୍ତସ୍ସ ଏୱଂ ଇଚ୍ଛତି ‘ଅହୋ ୱତାଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ ସଯେଯ୍ଯା’ତି…ପେ… ନ ପଚୁରତ୍ଥୋ ଅସ୍ସାତି…ପେ… ନ ଭୋଗୱା ଅସ୍ସାତି…ପେ… ନ ଯସୱା ଅସ୍ସାତି…ପେ… ନ ମିତ୍ତୱା ଅସ୍ସାତି…ପେ… କାଯସ୍ସ ଭେଦା ପରଂ ମରଣା ଅପାଯଂ ଦୁଗ୍ଗତିଂ ୱିନିପାତଂ ନିରଯଂ ଉପପଜ୍ଜେଯ୍ଯାତି। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁ? ନ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସପତ୍ତୋ ସପତ୍ତସ୍ସ ସୁଗତିଗମନେ ନନ୍ଦତି। କୋଧନୋଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁରିସପୁଗ୍ଗଲୋ କୋଧାଭିଭୂତୋ କୋଧପରେତୋ କାଯେନ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ ଚରତି, ୱାଚାଯ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ ଚରତି, ମନସା ଦୁଚ୍ଚରିତଂ ଚରତି। ସୋ କାଯେନ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ ଚରିତ୍ୱା ୱାଚାଯ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ ଚରିତ୍ୱା ମନସା ଦୁଚ୍ଚରିତଂ ଚରିତ୍ୱା କାଯସ୍ସ ଭେଦା ପରଂ ମରଣା…ପେ… ନିରଯଂ ଉପପଜ୍ଜତି କୋଧାଭିଭୂତୋ’’ତି (ଅ। ନି। ୭। ୬୪)।

‘‘କୁଦ୍ଧୋ ଅତ୍ଥଂ ନ ଜାନାତି, କୁଦ୍ଧୋ ଧମ୍ମଂ ନ ପସ୍ସତି…ପେ…। (ଅ। ନି। ୭।୬୪);

‘‘କୋଧଂ ଜହେ ୱିପ୍ପଜହେଯ୍ଯ ମାନଂ, ସଂଯୋଜନଂ ସବ୍ବମତିକ୍କମେଯ୍ଯ। (ଧ। ପ। ୨୨୧);

‘‘ଅନତ୍ଥଜନନୋ କୋଧୋ, କୋଧୋ ଚିତ୍ତପ୍ପକୋପନୋ…ପେ…। (ଅ। ନି। ୭।୬୪);

‘‘କୋଧଂ ଛେତ୍ୱା ସୁଖଂ ସେତି, କୋଧଂ ଛେତ୍ୱା ନ ସୋଚତି;

କୋଧସ୍ସ ୱିସମୂଲସ୍ସ, ମଧୁରଗ୍ଗସ୍ସ ବ୍ରାହ୍ମଣା’’ତି। (ସଂ। ନି। ୧।୧୮୭);

‘‘ଏକାପରାଧଂ ଖମ ଭୂରିପଞ୍ଞ,

ନ ପଣ୍ଡିତା କୋଧବଲା ଭୱନ୍ତୀ’’ତି। –

ଏୱମାଦିନା ନଯେନ ଦୋସେ ଆଦୀନୱେ ୱୁତ୍ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତୋ ଦୋସପ୍ପହାନେ ଆନିସଂସେ ଚ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ପୁବ୍ବଭାଗେ ଦୋସଂ ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନାଦିୱସେନ ପଜହିତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନଂ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତ୍ୱା ତତିଯମଗ୍ଗେନ ସବ୍ବସୋ ଦୋସଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦଥ, ପଜହଥାତି ତେସଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ତତ୍ଥ ନିଯୋଜନଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦୋସଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକଧମ୍ମଂ ପଜହଥା’’ତି। ଦୁଟ୍ଠୋସେତି ଆଘାତେନ ଦୂସିତଚିତ୍ତତାଯ ପଦୁଟ୍ଠା। ସେସମେତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ପଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ଦୁତିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ମୋହସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩। ତତିଯେ ମୋହନ୍ତି ଅଞ୍ଞାଣଂ। ତଞ୍ହି ଦୁକ୍ଖେ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯେ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧେ ଅଞ୍ଞାଣଂ, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନିଯା ପଟିପଦାଯ ଅଞ୍ଞାଣନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ୱିଭାଗେନ ଅନେକପ୍ପଭେଦମ୍ପି ମୁଯ୍ହନ୍ତି। ତେନ ସଯଂ ୱା ମୁଯ୍ହତି ମୁଯ୍ହନମତ୍ତମେୱ ୱା ତନ୍ତି ମୋହୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନ୍ଧଭାୱଲକ୍ଖଣୋ, ଅଞ୍ଞାଣଲକ୍ଖଣୋ ୱା, ଅସମ୍ପଟିୱେଧରସୋ, ଆରମ୍ମଣସଭାୱଚ୍ଛାଦନରସୋ ୱା, ଅସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ, ଅନ୍ଧକାରପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ ୱା, ଅଯୋନିସୋମନସିକାରପଦଟ୍ଠାନୋ, ସବ୍ବାକୁସଲାନଂ ମୂଲନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଇଧାପି ପଜହଥାତି ପଦସ୍ସ –

‘‘ମୂଳ୍ହୋ ଅତ୍ଥଂ ନ ଜାନାତି, ମୂଳ୍ହୋ ଧମ୍ମଂ ନ ପସ୍ସତି;

ଅନ୍ଧତମଂ ତଦା ହୋତି, ଯଂ ମୋହୋ ସହତେ ନରଂ’’। (ଇତିୱୁ। ୮୮);

‘‘ଅନତ୍ଥଜନନୋ ମୋହୋ…ପେ…। (ଇତିୱୁ। ୮୮);

‘‘ଅୱିଜ୍ଜା, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସମାପତ୍ତିଯା’’ (ଇତିୱୁ। ୪୦);

‘‘ମୋହସମ୍ବନ୍ଧନୋ ଲୋକୋ, ଭବ୍ବରୂପୋୱ ଦିସ୍ସତି’’; (ଉଦା। ୭୦);

‘‘ମୋହୋ ନିଦାନଂ କମ୍ମାନଂ ସମୁଦଯାଯ’’ (ଅ। ନି। ୩।୩୪);

‘‘ମୂଳ୍ହୋ ଖୋ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମୋହେନ ଅଭିଭୂତୋ ପରିଯାଦିନ୍ନଚିତ୍ତୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକମ୍ପି ଭଯଂ ୱେରଂ ପସୱତି, ସମ୍ପରାଯିକମ୍ପି ଭଯଂ ୱେରଂ ପସୱତୀ’’ତି ଚ –

ଆଦିନା ନଯେନ ‘‘ଯୋ କୋଚି ଧମ୍ମୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିସଂକିଲେସଧମ୍ମେହି ନିବ୍ବତ୍ତେତବ୍ବୋ, ଅତ୍ଥତୋ ସବ୍ବୋ ସୋ ମୋହହେତୁକୋ’’ତି ଚ ମୋହେ ଆଦୀନୱଂ ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତୋ ମୋହପ୍ପହାନେ ଆନିସଂସଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିପ୍ପହାନକ୍କମେନେୱ ପୁବ୍ବଭାଗେ ତଦଙ୍ଗାଦିୱସେନ ମୋହଂ ପଜହନ୍ତା ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ଯଥାୱୁତ୍ତଲୋଭଦୋସେକଟ୍ଠଂ ମୋହଂ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ପଜହଥାତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅନାଗାମିମଗ୍ଗୱଜ୍ଝୋ ଏୱ ହି ମୋହୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋତି। ମୂଳ୍ହାସେତି କୁସଲାକୁସଲସାୱଜ୍ଜାନୱଜ୍ଜାଦିଭେଦେ ଅତ୍ତନୋ ହିତାହିତେ ସମ୍ମୂଳ୍ହା। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ତତିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। କୋଧସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪। ଚତୁତ୍ଥେ କୋଧନ୍ତି ଦୋସଂ। ଦୋସୋ ଏୱ ହି କୋଧପରିଯାଯେନ ବୁଜ୍ଝନକାନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯୱସେନ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତୋ। ତସ୍ମା ଦୁତିଯସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅପିଚ କୁଜ୍ଝନଲକ୍ଖଣୋ କୋଧୋ, ଆଘାତକରଣରସୋ, ଚିତ୍ତସ୍ସ ବ୍ୟାପତ୍ତିଭାୱପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ, ଚେତସୋ ପୂତିଭାୱୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋତି ଅଯମ୍ପି ୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଚତୁତ୍ଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ମକ୍ଖସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫। ପଞ୍ଚମେ ମକ୍ଖନ୍ତି ପରଗୁଣମକ୍ଖନଂ। ଯଦିପି ହି ସୋ ଗୂଥଂ ଗହେତ୍ୱା ପରଂ ପହରନ୍ତୋ ୱିଯ ଅତ୍ତନୋ କରଂ ପଠମତରଂ ମକ୍ଖେତିଯେୱ, ତଥାପି ପରେସଂ ଗୁଣମକ୍ଖନାଧିପ୍ପାଯେନ ପୱତ୍ତେତବ୍ବତ୍ତା ‘‘ପରଗୁଣମକ୍ଖନୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଥା ହି ସୋ ଉଦକପୁଞ୍ଛନମିୱ ନ୍ହାତସ୍ସ ସରୀରଗତଂ ଉଦକଂ ପରେସଂ ଗୁଣେ ମକ୍ଖେତି ପୁଞ୍ଛତି ୱିନାସେତି , ପରେହି ୱା କତାନଂ ମହନ୍ତାନମ୍ପି କାରାନଂ ଖେପନତୋ ଧଂସନତୋ ମକ୍ଖୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସୋ ପରଗୁଣମକ୍ଖନଲକ୍ଖଣୋ, ତେସଂ ୱିନାସନରସୋ, ତଦୱଚ୍ଛାଦନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ପରେସଂ ଗୁଣମକ୍ଖନାକାରେନ ପୱତ୍ତୋ ଦୋମନସ୍ସସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପଜହଥାତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତପ୍ପଭେଦଂ ଦୋସଂ, ଦୋସେ ଚ ୱୁତ୍ତନଯଂ ଆଦୀନୱଂ, ପହାନେ ଚସ୍ସ ଆନିସଂସଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ପୁବ୍ବଭାଗେ ତଦଙ୍ଗାଦିୱସେନ ପଜହନ୍ତା ୱିପସ୍ସନଂ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତ୍ୱା ତତିଯମଗ୍ଗେନ ଅନୱସେସଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ମକ୍ଖାସେତି ମକ୍ଖିତା ମକ୍ଖିତପରଗୁଣା, ପରେସଂ ଗୁଣାନଂ ମକ୍ଖିତାରୋ, ତତୋ ଏୱ ଅତ୍ତନୋପି ଧଂସିତଗୁଣାତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ପଞ୍ଚମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ମାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬। ଛଟ୍ଠେ ମାନନ୍ତି ଜାତିଆଦିୱତ୍ଥୁକଂ ଚେତସୋ ଉନ୍ନମନଂ। ସୋ ହି ‘‘ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀ’’ତିଆଦିନା ନଯେନ ମଞ୍ଞନ୍ତି ତେନ, ସଯଂ ୱା ମଞ୍ଞତି, ମାନନଂ ସମ୍ପଗ୍ଗହୋତି ୱା ମାନୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସ୍ୱାଯଂ ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋ, ସଦିସୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋ, ହୀନୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋତି ଏୱଂ ତିୱିଧୋ। ପୁନ ସେଯ୍ୟସ୍ସ ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋ, ସେଯ୍ୟସ୍ସ ସଦିସୋ, ସେଯ୍ୟସ୍ସ ହୀନୋ; ସଦିସସ୍ସ ସେଯ୍ୟୋ, ସଦିସସ୍ସ ସଦିସୋ, ସଦିସସ୍ସ ହୀନୋ; ହୀନସ୍ସ ସେଯ୍ୟୋ, ହୀନସ୍ସ ସଦିସୋ, ହୀନସ୍ସ ହୀନୋହମସ୍ମୀତି ମାନୋତି ଏୱଂ ନୱୱିଧୋପି ଉନ୍ନତିଲକ୍ଖଣୋ, ଅହଂକାରରସୋ, ସମ୍ପଗ୍ଗହରସୋ ୱା, ଉଦ୍ଧୁମାତଭାୱପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ, କେତୁକମ୍ୟତାପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ ୱା, ଦିଟ୍ଠିୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଲୋଭପଦଟ୍ଠାନୋ ଉମ୍ମାଦୋ ୱିଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ପଜହଥାତି ତସ୍ସ ସବ୍ବସ୍ସପି ଅତ୍ତୁକ୍କଂସନପରୱମ୍ଭନନିମିତ୍ତତା, ଗରୁଟ୍ଠାନିଯେସୁ ଅଭିୱାଦନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନଅଞ୍ଜଲିକମ୍ମସାମୀଚିକମ୍ମାଦୀନଂ ଅକରଣେ କାରଣତା,

ଜାତିମଦପୁରିସମଦାଦିଭାୱେନ ପମାଦାପତ୍ତିହେତୁଭାୱୋତି ଏୱମାଦିଭେଦଂ ଆଦୀନୱଂ ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତୋ ନିରତିମାନତାଯ ଆନିସଂସଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ରାଜସଭଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତୋ ଚଣ୍ଡାଲୋ ୱିଯ ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀସୁ ନୀଚଚିତ୍ତୋ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ପୁବ୍ବଭାଗେ ତଦଙ୍ଗାଦିୱସେନ ତଂ ପଜହନ୍ତୋ ୱିପସ୍ସନଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନାଗାମିମଗ୍ଗୱଜ୍ଝୋ ଏୱ ହି ମାନୋ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ। ମତ୍ତାସେତି ଜାତିମଦପୁରିସମଦାଦିୱସେନ ମାନେନ ପମାଦାପତ୍ତିହେତୁଭୂତେନ ମତ୍ତା ଅତ୍ତାନଂ ପଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଚରନ୍ତା। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ଇମେସୁ ପନ ପଟିପାଟିଯା ଛସୁ ସୁତ୍ତେସୁ ଗାଥାସୁ ୱା ଅନାଗାମିଫଲଂ ପାପେତ୍ୱା ଦେସନା ନିଟ୍ଠାପିତା। ତତ୍ଥ ଯେ ଇମେ ଅୱିହା ଅତପ୍ପା ସୁଦସ୍ସା ସୁଦସ୍ସୀ ଅକନିଟ୍ଠାତି ଉପପତ୍ତିଭୱୱସେନ ପଞ୍ଚ ଅନାଗାମିନୋ, ତେସୁ ଅୱିହେସୁ ଉପପନ୍ନା ଅୱିହା ନାମ। ତେ ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯୀ, ଉପହଚ୍ଚପରିନିବ୍ବାଯୀ, ଅସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯୀ, ସସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯୀ, ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀତି ପଞ୍ଚୱିଧା, ତଥା ଅତପ୍ପା, ସୁଦସ୍ସା, ସୁଦସ୍ସିନୋ। ଅକନିଟ୍ଠେସୁ ପନ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀ ପରିହାଯତି। ତତ୍ଥ ଯୋ ଅୱିହାଦୀସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଆଯୁୱେମଜ୍ଝଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ଅରହତ୍ତପ୍ପତ୍ତିଯା କିଲେସପରିନିବ୍ବାନେନ ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଅଯଂ ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯୀ ନାମ। ଯୋ ପନ ଅୱିହାଦୀସୁ ଆଦିତୋ ପଞ୍ଚକପ୍ପସତାଦିଭେଦଂ ଆଯୁୱେମଜ୍ଝଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଅଯଂ ଉପହଚ୍ଚପରିନିବ୍ବାଯୀ ନାମ। ଯୋ ଅସଙ୍ଖାରେନ ଅଧିମତ୍ତପ୍ପଯୋଗଂ ଅକତ୍ୱା ଅପ୍ପଦୁକ୍ଖେନ ଅକସିରେନ ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଅଯଂ ଅସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯୀ ନାମ। ଯୋ ପନ ସସଙ୍ଖାରେନ ଅଧିମତ୍ତପ୍ପଯୋଗଂ କତ୍ୱା ଦୁକ୍ଖେନ କିଚ୍ଛେନ କସିରେନ ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଅଯଂ ସସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯୀ ନାମ। ଇତରୋ ପନ ଅୱିହାଦୀସୁ ଉଦ୍ଧଂୱାହିତଭାୱେନ ଉଦ୍ଧମସ୍ସ ତଣ୍ହାସୋତଂ, ୱଟ୍ଟସୋତଂ, ମଗ୍ଗସୋତମେୱ ୱାତି ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ। ଅୱିହାଦୀସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଯାୱତାଯୁକଂ ଠତ୍ୱା ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣୱସେନ ଅକନିଟ୍ଠଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀ।

ଏତ୍ଥ ଚ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀ, ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ନ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀ, ନ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀ, ନ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ନ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀତି ଚତୁକ୍କଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। କଥଂ? ଯୋ ଅୱିହତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଚତ୍ତାରୋ ଦେୱଲୋକେ ସୋଧେତ୍ୱା ଅକନିଟ୍ଠଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଅଯଂ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀ ନାମ। ଯୋ ପନ ହେଟ୍ଠା ତଯୋ ଦେୱଲୋକେ ସୋଧେତ୍ୱା ସୁଦସ୍ସୀଦେୱଲୋକେ ଠତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଅଯଂ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ନ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀ ନାମ। ଯୋ ଇତୋ ଅକନିଟ୍ଠମେୱ ଗନ୍ତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯତି , ଅଯଂ ନ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀ ନାମ। ଯୋ ପନ ହେଟ୍ଠା ଚତୂସୁ ଦେୱଲୋକେସୁ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଅଯଂ ନ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ, ନ ଅକନିଟ୍ଠଗାମୀ ନାମାତି।

ତତ୍ଥ ଅୱିହେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା କପ୍ପସତତୋ ଉଦ୍ଧଂ ପରିନିବ୍ବାଯିକୋ, ଦ୍ୱିନ୍ନଂ କପ୍ପସତାନଂ ମତ୍ଥକେ ପରିନିବ୍ବାଯିକୋ, ପଞ୍ଚକପ୍ପସତେ ଅସମ୍ପତ୍ତେ ପରିନିବ୍ବାଯିକୋତି ତଯୋ ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯିନୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ''ଉପପନ୍ନଂ ୱା ସମନନ୍ତରା ଅପ୍ପତ୍ତଂ ୱା ୱେମଜ୍ଝ''ନ୍ତି (ପୁ। ପ। ୩୬)। ୱା-ସଦ୍ଦେନ ହି ପଠମତ୍ତୋପି ସଙ୍ଗହିତୋତି। ଏୱଂ ତଯୋ ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯିନୋ, ଏକୋ ଉପହଚ୍ଚପରିନିବ୍ବାଯୀ ଏକୋ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ। ତେସୁ ଅସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯିନୋ ପଞ୍ଚ, ସସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯିନୋ ପଞ୍ଚାତି ଦସ ହୋନ୍ତି। ତଥା ଅତପ୍ପାସୁଦସ୍ସାସୁଦସ୍ସୀସୁପି ଚତ୍ତାରୋ ଦସକା ଚତ୍ତାରୀସଂ ଅକନିଟ୍ଠେ ପନ ଉଦ୍ଧଂସୋତସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ତଯୋ ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯିନୋ, ଏକୋ ଉପହଚ୍ଚପରିନିବ୍ବାଯୀତି ଅସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯିନୋ ଚତ୍ତାରୋ, ସସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯିନୋ ଚତ୍ତାରୋତି ଅଟ୍ଠ, ଏୱମେତେ ଅଟ୍ଠଚତ୍ତାରୀସଂ ଅନାଗାମିନୋ। ତେ ସବ୍ବେପି ଇମେସୁ ସୁତ୍ତେସୁ ଅୱିସେସୱଚନେନ ଗହିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଛଟ୍ଠସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ସବ୍ବପରିଞ୍ଞାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୭। ସତ୍ତମେ ସବ୍ବନ୍ତି ଅନୱସେସଂ। ଅନୱସେସୱାଚକୋ ହି ଅଯଂ ସବ୍ବ-ସଦ୍ଦୋ। ସୋ ଯେନ ଯେନ ସମ୍ବନ୍ଧଂ ଗଚ୍ଛତି, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅନୱସେସତଂ ଦୀପେତି; ଯଥା ''ସବ୍ବଂ ରୂପଂ, ସବ୍ବା ୱେଦନା, ସକ୍କସକ୍କାଯପରିଯାପନ୍ନେସୁ ଧମ୍ମେସୂ''ତି। ସୋ ପନାଯଂ ସବ୍ବ-ସଦ୍ଦୋ ସପ୍ପଦେସନିପ୍ପଦେସୱିସଯତାଯ ଦୁୱିଧୋ। ତଥା ହେସ ସବ୍ବସବ୍ବଂ, ପଦେସସବ୍ବଂ, ଆଯତନସବ୍ବଂ, ସକ୍କାଯସବ୍ବନ୍ତି ଚତୂସୁ ୱିସଯେସୁ ଦିଟ୍ଠପ୍ପଯୋଗୋ। ତତ୍ଥ ''ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ସବ୍ବାକାରେନ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଞାଣମୁଖେ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛନ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ଚୂଳନି। ମୋଘରାଜମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୮୫) ସବ୍ବସବ୍ବସ୍ମିଂ ଆଗତୋ। ''ସବ୍ବେସଂ ୱୋ, ସାରିପୁତ୍ତା, ସୁଭାସିତଂ ପରିଯାଯେନା''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୩୪୫) ପଦେସସବ୍ବସ୍ମିଂ। ''ସବ୍ବଂ ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦେସେସ୍ସାମି, ଚକ୍ଖୁଞ୍ଚେୱ ରୂପଞ୍ଚ…ପେ…। ମନଞ୍ଚେୱ ଧମ୍ମେ ଚା''ତି (ସଂ। ନି। ୪।୨୩-୨୫) ଏତ୍ଥ ଆଯତନସବ୍ବସ୍ମିଂ। ''ସବ୍ବଧମ୍ମମୂଲପରିଯାଯଂ ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦେସେସ୍ସାମୀ''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୧) ସକ୍କାଯସବ୍ବସ୍ମିଂ। ତତ୍ଥ ସବ୍ବସବ୍ବସ୍ମିଂ ଆଗତୋ ନିପ୍ପଦେସୱିସଯୋ, ଇତରେସୁ ତୀସୁପି ଆଗତୋ ସପ୍ପଦେସୱିସଯୋ । ଇଧ ପନ ସକ୍କାଯସବ୍ବସ୍ମିଂ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ୱିପସ୍ସନାଯ ଆରମ୍ମଣଭୂତା ତେଭୂମକଧମ୍ମା ହି ଇଧ ''ସବ୍ବ''ନ୍ତି ଅନୱସେସତୋ

ଗହିତା।

ଅନଭିଜାନନ୍ତି ‘‘ଇମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା, ଇମେ ଅକୁସଲା, ଇମେ ସାୱଜ୍ଜା, ଇମେ ଅନୱଜ୍ଜା’’ତିଆଦିନା ‘‘ଇମେ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା, ଇମାନି ଦ୍ୱାଦସାଯତନାନି, ଇମା ଅଟ୍ଠାରସ ଧାତୁଯୋ, ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚଂ, ଅଯଂ ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯୋ ଅରିଯସଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ଚ ଆଦିନା ସଙ୍ଖେ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟେ ଧମ୍ମେ ଅୱିପରୀତସଭାୱତୋ ଅନଭିଜାନନ୍ତୋ ଅଭିୱିସିଟ୍ଠେନ ଞାଣେନ ନ ଜାନନ୍ତୋ। ଅପରିଜାନନ୍ତି ନ ପରିଜାନନ୍ତୋ। ଯୋ ହି ସଙ୍ଖଂ ତେଭୂମକଧମ୍ମଜାତଂ ପରିଜାନାତି, ସୋ ତୀହି ପରିଞ୍ଞାହି ପରିଜାନାତି – ଞାତପରିଞ୍ଞାଯ, ତୀରଣପରିଞ୍ଞାଯ, ପହାନପରିଞ୍ଞାଯ। ତତ୍ଥ କତମା ଞାତପରିଞ୍ଞା? ସଙ୍ଖଂ ତେଭୂମକଂ ନାମରୂପଂ – ‘‘ଇଦଂ ରୂପଂ, ଏତ୍ତକଂ ରୂପଂ, ନ ଇତୋ ଭିଯ୍ୟୋ। ଇଦଂ ନାମଂ, ଏତ୍ତକଂ ନାମଂ, ନ ଇତୋ ଭିଯ୍ୟୋ’’ତି ଭୂତପ୍ପସାଦାଦିପ୍ପଭେଦଂ ରୂପଂ, ଫସ୍ସାଦିପ୍ପଭେଦଂ ନାମଞ୍ଚ, ଲକ୍ଖଣରସପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନପଦଟ୍ଠାନତୋ ୱୱତ୍ଥପେତି। ତସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜାଦିକଞ୍ଚ ପଚ୍ଚଯଂ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତି। ଅଯଂ ଞାତପରିଞ୍ଞା। କତମା ତୀରଣପରିଞ୍ଞା? ଏୱଂ ଞାତଂ କତ୍ୱା ତଂ ସଙ୍ଖଂ ତୀରେତି ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ରୋଗତୋତି ଦ୍ୱାଚତ୍ତାଲୀସାଯ ଆକାରେହି। ଅଯଂ ତୀରଣପରିଞ୍ଞା। କତମା ପହାନପରିଞ୍ଞା? ଏୱଂ ତୀରଯିତ୍ୱା ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେନ ସଙ୍ଖସ୍ମିଂ ଛନ୍ଦରାଗଂ ପଜହତି। ଅଯଂ ପହାନପରିଞ୍ଞା।

ଦିଟ୍ଠିୱିସୁଦ୍ଧିକଙ୍ଖାୱିତରଣୱିସୁଦ୍ଧିଯୋପି ଞାତପରିଞ୍ଞା। ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗପଟିପଦାଞାଣଦସ୍ସନୱିସୁଦ୍ଧିଯୋ କଲାପସମ୍ମସନାଦିଅନୁଲୋମପରିଯୋସାନା ୱା ପଞ୍ଞା ତୀରଣପରିଞ୍ଞା। ଅରିଯମଗ୍ଗେନ ପଜହନଂ ପହାନପରିଞ୍ଞା। ଯୋ ସଙ୍ଖଂ ପରିଜାନାତି, ସୋ ଇମାହି ତୀହି ପରିଞ୍ଞାହି ପରିଜାନାତି। ଇଧ ପନ ୱିରାଗପ୍ପହାନାନଂ ପଟିକ୍ଖେପୱସେନ ୱିସୁଂ ଗହିତତ୍ତା ଞାତପରିଞ୍ଞାଯ ତୀରଣପରିଞ୍ଞାଯ ଚ ୱସେନ ପରିଜାନନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଯୋ ପନେୱଂ ନ ପରିଜାନାତି, ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଅପରିଜାନ’’ନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତଂ ଅୱିରାଜଯନ୍ତି ତସ୍ମିଂ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟୱିସେସେ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟେ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନଂ ନ ୱିରାଜଯଂ, ନ ୱିରଜ୍ଜନ୍ତୋ; ଯଥା ତତ୍ଥ ରାଗୋ ନ ହୋତି, ଏୱଂ ୱିରାଗାନୁପସ୍ସନଂ ନ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପ୍ପଜହନ୍ତି ୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞାସହିତାଯ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ ତତ୍ଥ ପହାତବ୍ବଯୁତ୍ତକଂ କିଲେସୱଗ୍ଗଂ ଅନୱସେସତୋ ନ ପଜହନ୍ତୋ। ଯଥା ଚେତଂ, ଏୱଂ ଅଭିଜାନନାଦଯୋପି ମିସ୍ସକମଗ୍ଗୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବା। ପୁବ୍ବଭାଗେ ହି ନାନାଚିତ୍ତୱସେନ ଞାତତୀରଣପହାନପରିଞ୍ଞାହି କମେନ ଅଭିଜାନନାଦୀନି ସମ୍ପାଦେତ୍ୱା ମଗ୍ଗକାଲେ ଏକକ୍ଖଣେନେୱ କିଚ୍ଚୱସେନ ତଂ ସଙ୍ଖଂ ନିପ୍ଫାଦେନ୍ତଂ ଏକମେୱ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତୀତି। ଅଭବ୍ବୋ ଦୁକ୍ଖକ୍ଖଯାଯାତି ନିବ୍ବାନାଯ ସକଲସ୍ସ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଖେପନାଯ ନ ଭବ୍ବୋ, ନାଲଂ ନ ସମତ୍ଥୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ସଙ୍ଖଞ୍ଚ ଖୋତି ଏତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ବ୍ୟତିରେକେ, ଖୋ-ସଦ୍ଦୋ ଅୱଧାରଣେ। ତଦୁଭଯେନ ଅଭିଜାନନାଦିତୋ ଲଦ୍ଧବ୍ବଂ ୱିସେସଂ ଦୁକ୍ଖକ୍ଖଯସ୍ସ ଚ ଏକନ୍ତକାରଣଂ ଦୀପେତି। ଅଭିଜାନନାଦୀସୁ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ୱୁତ୍ତମେୱ। ତତ୍ଥ ପନ ପଟିକ୍ଖେପୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଇଧ ୱିଧାନୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅଯମେୱ ୱିସେସୋ। ଅପିଚ ଅଭିଜାନନ୍ତି ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକସଙ୍ଖାତଂ ସଙ୍ଖାଯସଙ୍ଖଂ ସରୂପତୋ ପଚ୍ଚଯତୋ ଚ ଞାଣସ୍ସ ଅଭିମୁଖୀକରଣୱସେନ ଅଭିଜାନନ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱାକାରାଦିପରିଗ୍ଗହେନ ତଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିଲକ୍ଖଣେହି ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନୱସେନ ପରିଜାନନ୍ତୋ। ୱିରାଜଯନ୍ତି ସମ୍ମଦେୱ ସ୍ସ ଅନିଚ୍ଚତାଦିଅୱବୋଧେନ ଉପ୍ପନ୍ନଭଯାଦୀନୱନିବ୍ବିଦାଦିଞାଣାନୁଭାୱେନ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତଂ ୱିରତ୍ତଂ କରୋନ୍ତୋ ତତ୍ଥ ଅଣୁମତ୍ତମ୍ପି ରାଗଂ ଅନୁପ୍ପାଦେନ୍ତୋ। ପଜହନ୍ତି ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱିପସ୍ସନାସହିତାଯ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ ସମୁଦଯପକ୍ଖିଯଂ କିଲେସୱଗ୍ଗଂ ପଜହନ୍ତୋ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନ୍ତୋ। ଭବ୍ବୋ ଦୁକ୍ଖକ୍ଖଯାଯାତି ଏୱଂ କିଲେସମଲପ୍ପହାନେନେୱ ସଙ୍ଖସ୍ସ କମ୍ମୱଟ୍ଟସ୍ସ ପରିକ୍ଖୀଣତ୍ତା ଅନୱସେସୱିପାକୱଟ୍ଟଖେପନାଯ ସକଲସଂସାରୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖପରିକ୍ଖଯଭୂତାଯ ୱା ଅନୁପାଦିସେସାଯ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ଭବ୍ବୋ ଏକନ୍ତେନେତଂ ପାପୁଣିତୁନ୍ତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଯୋ ସଙ୍ଖଂ ସବ୍ବତୋ ଞତ୍ୱାତି ଯୋ ଯୁତ୍ତଯୋଗୋ ଆରଦ୍ଧୱିପସ୍ସକୋ ସଙ୍ଖଂ ତେଭୂମକଧମ୍ମଜାତଂ ସବ୍ବତୋ ସବ୍ବଭାଗେନ କୁସଲାଦିକ୍ଖନ୍ଧାଦିୱିଭାଗତୋ ଦୁକ୍ଖାଦିପୀଳନାଦିୱିଭାଗତୋ ଚ। ଅଥ ୱା ସବ୍ବତୋତି ସବ୍ବସ୍ମା କକ୍ଖଳଫୁସନାଦିଲକ୍ଖଣାଦିତୋ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ଚାତି ସବ୍ବାକାରତୋ ଜାନିତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନାପୁବ୍ବଙ୍ଗମେନ ମଗ୍ଗଞାଣେନ ପଟିୱିଜ୍ଝିତ୍ୱା, ୱିପସ୍ସନାଞାଣେନେୱ ୱା ଜାନନହେତୁ। ସବ୍ବେସୁ ନ ରଜ୍ଜତୀତି ସବ୍ବେସୁ ଅତୀତାଦିୱସେନ ଅନେକଭେଦଭିନ୍ନେସୁ ସଙ୍ଖାଯଧମ୍ମେସୁ ନ ରଜ୍ଜତି, ଅରିଯମଗ୍ଗାଧିଗମେନ ରାଗଂ ନ ଜନେତି। ଇମିନାସ୍ସ ତଣ୍ହାଗାହସ୍ସ ଅଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ତଂ ନିମିତ୍ତତ୍ତା ଦିଟ୍ଠିମାନଗ୍ଗାହାନଂ ‘‘ଏତଂ ମମ ଏସୋହମସ୍ମି, ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତା’’ତି ଇମସ୍ସ ମିଚ୍ଛାଗାହତ୍ତଯସ୍ସପି ଅଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ସ ୱେତି ଏତ୍ଥ ସ-ଇତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ୱେ-ତି ବ୍ୟତ୍ତଂ, ଏକଂସେନାତି ୱା ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ସବ୍ବପରିଞ୍ଞାତି ସବ୍ବପରିଜାନନତୋ, ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ସଙ୍ଖସ୍ସ ଅଭିସମଯୱସେନ ପରିଜାନନତୋ। ସୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ଯୋଗାୱଚରୋ, ଅରିଯୋ ଏୱ ୱା। ସବ୍ବଦୁକ୍ଖମୁପଚ୍ଚଗାତି ସଙ୍ଖଂ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖଂ ଅଚ୍ଚଗା ଅତିକ୍କମି, ସମତିକ୍କମୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ସତ୍ତମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ମାନପରିଞ୍ଞାସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୮। ଅଟ୍ଠମେ ଅପୁବ୍ବଂ ନତ୍ଥି, କେଵଲଂ ମାନଵସେନ ଦେସନା ପଵତ୍ତା। ଗାଥାସୁ ପନ ମାନୁପେତା ଅଯଂ ପଜାତି କମ୍ମକିଲେସେହି ପଜାଯତୀତି ପଜାତି ଲଦ୍ଧନାମା ଇମେ ସତ୍ତା ମଞ୍ଞନଲକ୍ଖଣେନ ମାନେନ ଉପେତା ଉପଗତା। ମାନଗନ୍ଥା ଭଵେ ରତାତି କିମିକୀଟପଟଙ୍ଗାଦିଅତ୍ତଭାଵେପି ମାନେନ ଗନ୍ଥିତା ମାନସଂଯୋଜନେନ ସଂଯୁତ୍ତା। ତତୋ ଏଵ ଦୀଘରତ୍ତଂ ପରିଭାଵିତାହଂକାରଵସେନ ‘‘ଏତଂ ମମା’’ତି ସଙ୍ଖାରେସୁ ଅଜ୍ଝୋସାନବହୁଲତ୍ତା ତତ୍ଥ ନିଚ୍ଚସୁଖଅତ୍ତାଦିଵିପଲ୍ଲାସଵସେନ ଚ କାମାଦିଭଵେ ରତା। ମାନଂ ଅପରିଜାନନ୍ତାତି ମାନଂ ତୀହି ପରିଞ୍ଞାହି ନ ପରିଜାନନ୍ତା। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣେନ ଵା ଅନତିକ୍କମନ୍ତା, ‘‘ମାନଂ ଅପରିଞ୍ଞାଯା’’ତି କେଚି ପଠନ୍ତି। ଆଗନ୍ତାରୋ ପୁନବ୍ଭଵନ୍ତି ପୁନ ଆଯାତିଂ ଉପପତ୍ତିଭଵଂ। ପୁନପ୍ପୁନଂ ଭଵନତୋ ଵା ପୁନବ୍ଭଵସଙ୍ଖାତଂ ସଂସାରଂ ଅପରାପରଂ ପରିଵତ୍ତନଵସେନ ଗନ୍ତାରୋ ଉପଗନ୍ତାରୋ ହୋନ୍ତି, ଭଵତୋ ନ ପରିମୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯେ ଚ ମାନଂ ପହନ୍ତ୍ଵାନ, ଵିମୁତ୍ତା ମାନସଙ୍ଖଯେତି ଯେ ପନ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ସବ୍ବସୋ ମାନଂ ପଜହିତ୍ଵା ମାନସ୍ସ ଅଚ୍ଚନ୍ତସଙ୍ଖଯଭୂତେ ଅରହତ୍ତଫଲେ ନିବ୍ବାନେ ଵା ତଦେକଟ୍ଠସବ୍ବକିଲେସଵିମୁତ୍ତିଯା ଵିମୁତ୍ତା ସୁଟ୍ଠୁ ମୁତ୍ତା। ତେ ମାନଗନ୍ଥାଭିଭୁନୋ, ସବ୍ବଦୁକ୍ଖମୁପଚ୍ଚଗୁନ୍ତି ତେ ପରିକ୍ଖୀଣଭଵସଂଯୋଜନା ଅରହନ୍ତୋ ସବ୍ବସୋ ମାନଗନ୍ଥଂ ମାନସଂଯୋଜନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନେନ ଅଭିଭଵିତ୍ଵା ଠିତା, ଅନଵସେସଂ ଵଟ୍ଟଦୁକ୍ଖଂ ଅତିକ୍କମିଂସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଏଵମେତସ୍ମିଂ ସତ୍ତମସୁତ୍ତେ ଚ ଅରହତ୍ତଂ କଥିତନ୍ତି।

ଅଟ୍ଠମସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯-୧୦। ଲୋଭଦୋସପରିଞ୍ଞାସୁତ୍ତଦ୍ଵଯଵଣ୍ଣନା

୯-୧୦। ନଵମଦସମେସୁ ଅପୁବ୍ବଂ ନତ୍ଥି। ଦେସନାଵିଲାସଵସେନ ତଥା ବୁଜ୍ଝନକାନଂ ଵେନେଯ୍ୟାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯଵସେନ ଵା ତଥା ଦେସିତାନୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ନଵମଦସମସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଠମଵଗ୍ଗଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁତିଯଵଗ୍ଗୋ

୧-୩। ମୋହପରିଞ୍ଞାଦିସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୧୧-୧୩। ଦୁତିଯଵଗ୍ଗେପି ପଠମାଦୀନି ତୀଣି ସୁତ୍ତାନି ଵୁତ୍ତନଯାନେଵ, ତଥା ଦେସନାକାରଣମ୍ପି ଵୁତ୍ତମେଵ।

୪। ଅଵିଜ୍ଜାନୀଵରଣସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୧୪। ଚତୁତ୍ଥେ – ‘‘ନାହଂ, ଭିକ୍ଖଵେ’’ତିଆଦୀସୁ ନ-କାରୋ ପଟିସେଧତ୍ଥୋ। ଅହନ୍ତି ଭଗଵା ଅତ୍ତାନଂ ନିଦ୍ଦିସତି। ଅଞ୍ଞନ୍ତି ଇଦାନି ଵତ୍ତବ୍ବଅଵିଜ୍ଜାନୀଵରଣତୋ ଅଞ୍ଞଂ। ଏକନୀଵରଣମ୍ପୀତି ଏକନୀଵରଣଧମ୍ମମ୍ପି। ସମନୁପସ୍ସାମୀତି ଦ୍ଵେ ସମନୁପସ୍ସନା – ଦିଟ୍ଠିସମନୁପସ୍ସନା ଚ ଞାଣସମନୁପସ୍ସନା ଚ। ତତ୍ଥ ‘‘ରୂପଂ ଅତ୍ତତୋ ସମନୁପସ୍ସତୀ’’ତିଆଦିନା (ଅ। ନି। ୪।୨୦୦; ପଟି। ମ। ୧।୧୩୦) ଆଗତା ଅଯଂ ଦିଟ୍ଠିସମନୁପସ୍ସନା ନାମ। ‘‘ଅନିଚ୍ଚତୋ ସମନୁପସ୍ସତି, ନୋ ନିଚ୍ଚତୋ’’ତିଆଦିନା (ପଟି। ମ। ୩।୩୫) ପନ ଆଗତା ଅଯଂ ଞାଣସମନୁପସ୍ସନା ନାମ। ଇଧାପି ଞାଣସମନୁପସ୍ସନାଵ ଅଧିପ୍ପେତା। ‘‘ସମନୁପସ୍ସାମୀ’’ତି ଚ ପଦସ୍ସ ନ-କାରେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଇଦଂ ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି – ‘‘ଅହଂ, ଭିକ୍ଖଵେ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସଙ୍ଖାତେନ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁନା ସବ୍ବଧମ୍ମେ ହତ୍ଥାମଲକଂ ଵିଯ ଓଲୋକେନ୍ତୋପି ଅଞ୍ଞଂ ଏକନୀଵରଣମ୍ପି ନ ସମନୁପସ୍ସାମୀ’’ତି।

ଯେନ ନୀଵରଣେନ ନିଵୁତା ପଜା ଦୀଘରତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଵନ୍ତି ସଂସରନ୍ତୀତି ଯେନ ନୀଵରଣକସଭାଵତ୍ତା ନୀଵରଣେନ ଧମ୍ମସଭାଵଂ ଜାନିତୁଂ ପସ୍ସିତୁଂ ପଟିଵିଜ୍ଝିତୁଂ ଅଦତ୍ଵା ଛାଦେତ୍ଵା ପରିଯୋନନ୍ଧିତ୍ଵା ଠାନେନ ଅନ୍ଧକାରେନ ନିଵୁତା ସତ୍ତା ଅନାଦିମତସଂସାରେ ଅପରିମାଣେ କପ୍ପେ ମହନ୍ତେସୁ ଚେଵ ଖୁଦ୍ଦକେସୁ ଚ ଭଵାଦୀସୁ ଅପରାପରୁପ୍ପତ୍ତିଵସେନ ସବ୍ବତୋ ଧାଵନ୍ତି ଚେଵ ସଂସରନ୍ତି, ଚ। ଆରମ୍ମଣନ୍ତରସଙ୍କମନଵସେନ ଵା ସନ୍ଧାଵନଂ, ଭଵନ୍ତରସଙ୍କମନଵସେନ ସଂସରଣଂ। କିଲେସାନଂ ବଲଵଭାଵେନ ଵା ସନ୍ଧାଵନଂ, ଦୁବ୍ବଲଭାଵେନ ସଂସରଣଂ। ଖଣିକମରଣଵସେନ ଵା ଏକଜାତିଯଂ ସନ୍ଧାଵନଂ, ଵୋହାରମରଣଵସେନ ଅନେକାସୁ ଜାତୀସୁ ସଂସରଣଂ। ଚିତ୍ତଵସେନ ଵା ସନ୍ଧାଵନଂ, ‘‘ଚିତ୍ତମସ୍ସ ଵିଧାଵତୀ’’ତି ହି ଵୁତ୍ତଂ, କମ୍ମଵସେନ

ସଂସରଣଂ। ଏୱଂ ସନ୍ଧାୱନସଂସରଣାନଂ ୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଯଥයିଦନ୍ତି ଯଥା ଇଦଂ। ଯ-କାରୋ ପଦସନ୍ଧିକରୋ, ସନ୍ଧିୱସେନ ରସ୍ସତ୍ତଂ। ଅୱିଜ୍ଜାନୀୱରଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପୂରେତୁଂ ଅଯୁତ୍ତଟ୍ଠେନ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦି ଅୱିନ୍ଦିଯଂ ନାମ, ଅଲଦ୍ଧବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂ ଅୱିନ୍ଦିଯଂ ୱିନ୍ଦତୀତି ଅୱିଜ୍ଜା। ୱିପରୀତତୋ କାଯସୁଚରିତାଦି ୱିନ୍ଦିଯଂ ନାମ, ତଂ ୱିନ୍ଦିଯଂ ନ ୱିନ୍ଦତୀତି ଅୱିଜ୍ଜା। ଖନ୍ଧାନଂ ରାସଟ୍ଠଂ, ଆଯତନାନଂ ଆଯତନଟ୍ଠଂ, ଧାତୂନଂ ସୁଞ୍ଞଟ୍ଠଂ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଆଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠଂ, ସଚ୍ଚାନଂ ତଥଟ୍ଠଂ ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ ପୀଳନାଦିୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ଅତ୍ଥଂ ଅୱିଦିତଂ କରୋତୀତିପି ଅୱିଜ୍ଜା। ଅନ୍ତୱିରହିତେ ସଂସାରେ ସତ୍ତେ ଜୱାପେତୀତି ୱା ଅୱିଜ୍ଜା, ପରମତ୍ଥତୋ ୱା ଅୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ଇତ୍ଥିପୁରିସାଦୀସୁ ଜୱତି ପୱତ୍ତତି, ୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ନ ଜୱତି, ନ ପୱତ୍ତତୀତି ଅୱିଜ୍ଜା। ଅପିଚ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣାନଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମାନଂ ଛାଦନତୋପି ଅୱିଜ୍ଜା। ଅୱିଜ୍ଜାୱ ନୀୱରଣନ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜାନୀୱରଣଂ।

ଅୱିଜ୍ଜାନୀୱରଣେନ ହି, ଭିକ୍ଖୱେ, ନିୱୁତା ପଜା ଦୀଘରତ୍ତଂ ସନ୍ଧାୱନ୍ତି ସଂସରନ୍ତୀତି ଇଦଂ ପୁରିମସ୍ସେୱ ଦଳ୍ହୀକରଣତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। ପୁରିମଂ ୱା – ''ଯଥයିଦଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅୱିଜ୍ଜାନୀୱରଣ''ନ୍ତି ଏୱଂ ଓପମ୍ମଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଇଦଂ ନୀୱରଣାନୁଭାୱଦସ୍ସନୱସେନ। କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାୱ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତା, ନ ଅଞ୍ଞେ ଧମ୍ମାତି? ଆଦୀନୱପଟିଚ୍ଛାଦନେନ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୀନଂ ୱିସେସପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ। ତଥା ହି ତାଯ ପଟିଚ୍ଛାଦିତାଦୀନୱେ ୱିସଯେ କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦଯୋ ପୱତ୍ତନ୍ତି।

ନଯିଦଞ୍ଚେତି ଆଦିକା ଗାଥା ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅୱୁତ୍ତସ୍ସ ଚ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସଙ୍ଗଣ୍ହନୱସେନ ଭାସିତା। ତତ୍ଥ ନିୱୁତାତି ନିୱାରିତା ପଲିଗୁଣ୍ଠିତା, ପଟିଚ୍ଛାଦିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅହୋରତ୍ତନ୍ତି ଦିୱା ଚେୱ ରତ୍ତିଞ୍ଚ, ସବ୍ବକାଲନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯଥାମୋହେନ ଆୱୁତାତି ଯେନ ପକାରେନ ଅୱିଜ୍ଜାନୀୱରଣସଙ୍ଖାତେନ ମୋହେନ ଆୱୁତା ପଟିଚ୍ଛାଦିତା ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମ୍ପି ଅଜାନନ୍ତିଯୋ ପଜା ସଂସାରେ ସଂସରନ୍ତି, ତଥାରୂପୋ ଅଞ୍ଞୋ ଏକଧମ୍ମୋପି ଏକନୀୱରଣମ୍ପି ନତ୍ଥୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଯେ ଚ ମୋହଂ ପହନ୍ତ୍ୱାନ, ତମୋଖନ୍ଧଂ ପଦାଲଯୁନ୍ତି ଯେ ପନ ଅରିଯସାୱକା ପୁବ୍ବଭାଗେ ତଦଙ୍ଗାଦିପ୍ପହାନୱସେନ, ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗେହି ୱା ତଂତଂମଗ୍ଗୱଜ୍ଝଂ ମୋହଂ ପଜହିତ୍ୱା ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେନ ୱଜିରୂପମଞାଣେନ ମୋହସଙ୍ଖାତମେୱ ତମୋରାସିଂ ପଦାଲଯିଂସୁ, ଅନୱସେସତୋ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦିଂସୁ। ନ ତେ ପୁନ ସଂସରନ୍ତୀତି ତେ ଅରହନ୍ତୋ –

''ଖନ୍ଧାନଞ୍ଚ ପଟିପାଟି, ଧାତୁଆଯତନାନ ଚ;

ଅବ୍ବୋଚ୍ଛିନ୍ନଂ ୱତ୍ତମାନା, ସଂସାରୋତି ପୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି। –

ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେ ଇମସ୍ମିଂ ସଂସାରେ ନ ସଂସରନ୍ତି ନ ପରିବ୍ଭମନ୍ତି। କିଂ କାରଣା? ହେତୁ ତେସଂ ନ ୱିଜ୍ଜତି, ଯସ୍ମା ସଂସାରସ୍ସ ହେତୁ ମୂଲକାରଣଂ ଅୱିଜ୍ଜା, ସା ତେସଂ ନ ୱିଜ୍ଜତି, ସବ୍ବସୋ ନତ୍ଥି ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତାତି।

ଚତୁତ୍ଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ତଣ୍ହାସଂଯୋଜନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୫। ପଞ୍ଚମେ ଯସ୍ସ ୱିଜ୍ଜତି, ତଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ଦୁକ୍ଖେହି, କମ୍ମଂ ୱା ୱିପାକେହି, ଭୱଯୋନିଗତିୱିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିସତ୍ତାୱାସେ ୱା ଭୱନ୍ତରାଦୀହି ସଂଯୋଜେତୀତି ସଂଯୋଜନଂ। ତଣ୍ହାଯନଟ୍ଠେନ ତଣ୍ହା, ତସତି ସଯଂ ପରିତସତି, ତସନ୍ତି ୱା ଏତାଯାତି ତଣ୍ହା। ସଞ୍ଞୁତ୍ତାତି ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ଅଭିନିୱେସୱତ୍ଥୂସୁ ବଦ୍ଧା। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାଯପି ସଂଯୋଜନଭାୱୋ ତଣ୍ହାଯ ଚ ନୀୱରଣଭାୱୋ ଅତ୍ଥିଯେୱ, ତଥାପି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପଟିଚ୍ଛାଦିତାଦୀନୱେହି ଭୱେହି ତଣ୍ହା ସତ୍ତେ ସଂଯୋଜେତୀତି ଇମସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପୁରିମସୁତ୍ତେ ଅୱିଜ୍ଜା ନୀୱରଣଭାୱେନ, ଇଧ ଚ ତଣ୍ହା ସଂଯୋଜନଭାୱେନେୱ ୱୁତ୍ତା। କିଞ୍ଚ ନୀୱରଣସଂଯୋଜନପ୍ପଧାନସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଯଥା ହି ନୀୱରଣଭାୱେନ ଅୱିଜ୍ଜା ସଂକିଲେସଧମ୍ମାନଂ ପଧାନଭୂତା ପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଚ, ଏୱଂ ସଂଯୋଜନଭାୱେନ ନେସଂ ତଣ୍ହାତି ତଦଧୀନପ୍ପଧାନଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ସୁତ୍ତଦ୍ୱଯେ ଏୱମେତେ ଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତା। ଅପିଚ ୱିସେସେନ ଅୱିଜ୍ଜା ନିବ୍ବାନସୁଖଂ ନିୱାରେତୀତି ''ନୀୱରଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତା, ତଣ୍ହା ସଂସାରଦୁକ୍ଖେନ ସତ୍ତେ ସଂଯୋଜେତୀତି ''ସଂଯୋଜନ''ନ୍ତି।

ଦସ୍ସନଗମନନ୍ତରାଯକରଣତୋ ୱା ୱିଜ୍ଜାଚରଣୱିପକ୍ଖତୋ ଦ୍ୱଯଂ ଦ୍ୱିଧା ୱୁତ୍ତଂ। ୱିଜ୍ଜାଯ ହି ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକଭୂତା ଅୱିଜ୍ଜା ନିବ୍ବାନଦସ୍ସନସ୍ସ ଅୱିପରୀତଦସ୍ସନସ୍ସ ଚ ୱିସେସତୋ ଅନ୍ତରାଯକରା, ଚରଣଧମ୍ମାନଂ ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକଭୂତା ତଣ୍ହା ଗମନସ୍ସ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯା ଅନ୍ତରାଯକରାତି; ଏୱମଯଂ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ନିୱୁତୋ ଅନ୍ଧୀକତୋ ତଣ୍ହାଯ ସଂୱୁତୋ ବଦ୍ଧୋ ଅସ୍ସୁତୱା ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ଅନ୍ଧୋ ୱିଯ ବଦ୍ଧୋ ମହାକନ୍ତାରଂ, ସଂସାରକନ୍ତାରଂ

ନାତିଓଉତି। ଅନତ୍ଥୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଦ୍ୱୟଦସ୍ସନତ୍ଥମ୍ପି ଦ୍ୱୟଂ ଦ୍ୱିଧା ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱିଜ୍ଜାଗତୋ ହି ପୁଗ୍ଗଲୋ ବାଲଭାୱେନ ଅତ୍ଥଂ ପରିହାପେତି, ଅନତ୍ଥଞ୍ଚ ଅତ୍ତନୋ କରୋତି, ଅକୁସଲୋ ୱିୟ ଆତୁରୋ ଅସପ୍ପାୟକିରିୟାୟ। ଜାନନ୍ତୋପି ବାଲୋ ବାଲଭାୱେନ ଅତ୍ଥଂ ପରିହାପେତି, ଅନତ୍ଥଞ୍ଚ କରୋତି ଜାନନ୍ତୋ ୱିୟ ରୋଗୀ ଅସପ୍ପାୟସେୱୀ। ମକ୍କଟାଲେପୋପମସୁତ୍ତଂ ଚେତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସାଧକଂ।

ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦସ୍ସ ମୂଲକାରଣଦସ୍ସନତ୍ଥମ୍ପେତ୍ଥ ଦ୍ୱୟଂ ଦ୍ୱିଧା ୱୁତ୍ତଂ। ୱିସେସେନ ହି ସମ୍ମୋହସ୍ସ ବଲୱଭାୱତୋ ଅୱିଜ୍ଜାଖେତ୍ତଂ ଅତୀତୋ ଅଦ୍ଧା, ପତ୍ଥନାୟ ବଲୱଭାୱତୋ ତଣ୍ହାଖେତ୍ତଂ ଅନାଗତୋ ଅଦ୍ଧା। ତଥା ହି ବାଲଜନୋ ସମ୍ମୋହବହୁଲୋ ଅତୀତମନୁସୋଚତି, ତସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚୟା ସଙ୍ଖାରାତି ସବ୍ବଂ ନେତବ୍ବଂ। ପତ୍ଥନାବହୁଲୋ ଅନାଗତଂ ପଜପ୍ପତି, ତସ୍ସ ତଣ୍ହାପଚ୍ଚୟା ଉପାଦାନନ୍ତିଆଦି ସବ୍ବଂ ନେତବ୍ବଂ। ତେନେୱ ତାସଂ ପୁବ୍ବନ୍ତାହରଣେନ ଅପରନ୍ତପଟିସନ୍ଧାନେନ ଚସ୍ସ ଯଥାକ୍କମଂ ମୂଲକାରଣତା ଦସ୍ସିତାତି ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି।

ଗାଥାସୁ ତଣ୍ହାଦୁତିୟୋତି ତଣ୍ହାସହାୟୋ। ତଣ୍ହା ହି ନିରୁଦକକନ୍ତାରେ ମରୀଚିକାୟ ଉଦକସଞ୍ଜ୍ଞା ୱିୟ ପିପାସାଭିଭୂତଂ ଅପ୍ପଟିକାରଦୁକ୍ଖାଭିଭୂତମ୍ପି ସତ୍ତଂ ଅସ୍ସାଦସନ୍ଦସ୍ସନୱସେନ ସହାୟକିଚ୍ଚଂ କରୋନ୍ତୀ ଭୱାଦୀସୁ ଅନିବ୍ବିନ୍ନଂ କତ୍ୱା ପରିବ୍ଭମାପେତି, ତସ୍ମା ତଣ୍ହା ପୁରିସସ୍ସ ''ଦୁତିୟା''ତି ୱୁତ୍ତା। ନନୁ ଚ ଅଞ୍ଞେପି କିଲେସାଦୟୋ ଭୱାଭିନିବ୍ବତ୍ତିୟା ପଚ୍ଚୟାୱ? ସଚ୍ଚମେତଂ, ନ ପନ ତଥା ୱିସେସପ୍ପଚ୍ଚୟୋ ଯଥା ତଣ୍ହା। ତଥା ହି ସା କୁସଲେହି ୱିନା ଅକୁସଲେହି, କାମାୱଚରାଦିକୁସଲେହି ଚ ୱିନା ରୂପାୱଚରାଦିକୁସଲେହି ଭୱନିବ୍ବତ୍ତିୟା ୱିସେସପ୍ପଚ୍ଚୟୋ, ଯତୋ ସମୁଦୟସଚ୍ଚନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି। ଇତ୍ଥଭାୱଞ୍ଞଥାଭାୱନ୍ତି ଇତ୍ଥଭାୱୋ ଚ ଅଞ୍ଞଥାଭାୱୋ ଚ ଇତ୍ଥଭାୱଞ୍ଞଥାଭାୱୋ। ସୋ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଇତ୍ଥଭାୱଞ୍ଞଥାଭାୱୋ ସଂସାରୋ, ତଂ ତତ୍ଥ ଇତ୍ଥଭାୱୋ ମନୁସ୍ସତ୍ତଂ, ଅଞ୍ଞଥାଭାୱୋ ତତୋ ଅୱସିଟ୍ଠସତ୍ତାୱାସା। ଇତ୍ଥଭାୱୋ ୱା ତେସଂ ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅତ୍ତଭାୱୋ, ଅଞ୍ଞଥାଭାୱୋ ଅନାଗତତ୍ତଭାୱୋ। ଏୱରୂପୋ ୱା ଅଞ୍ଞୋପି ଅତ୍ତଭାୱୋ ଇତ୍ଥଭାୱୋ, ନ ଏୱରୂପୋ ଅଞ୍ଞଥାଭାୱୋ। ତଂ ଇତ୍ଥଭାୱଞ୍ଞଥାଭାୱଂ ସଂସାରଂ ଖନ୍ଧଧାତୁଆୟତନପଟିପାଟିଂ ନାତିୱତ୍ତତି, ନ ଅତିକ୍କମତି।

ଏତମାଦୀନୱଂ ଞତ୍ୱା, ତଣ୍ହଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସମ୍ଭୱନ୍ତି ଏତଂ ସକଲୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସମ୍ଭୱଂ ସମୁଦୟଂ ତଣ୍ହଂ ଆଦୀନୱଂ ଆଦୀନୱତୋ ଞତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ଏତମାଦୀନୱଂ ଞତ୍ୱାତି ଏତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ସଂସାରନାତିୱତ୍ତନଂ ଆଦୀନୱଂ ଦୋସଂ ଞତ୍ୱା। ତଣ୍ହଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସମ୍ଭୱନ୍ତି ତଣ୍ହଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତନୟେନ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପଧାନକାରଣନ୍ତି ଞତ୍ୱା। ୱୀତତଣ୍ହୋ ଅନାଦାନୋ, ସତୋ ଭିକ୍ଖୁ, ପରିବ୍ବଜେତି ଏୱଂ ତୀହି ପରିଞ୍ଞାହି ପରିଜାନନ୍ତୋ ୱିପସ୍ସନଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ମଗ୍ଗପଟିପାଟିୟା ତଣ୍ହଂ ୱିଗମେନ୍ତୋ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେନ ସବ୍ବସୋ ୱୀତତଣ୍ହୋ ୱିଗତତଣ୍ହୋ, ତତୋ ଏୱ ଚତୂସୁ ଉପାଦାନେସୁ କସ୍ସଚିପି ଅଭାୱେନ ଆୟତିଂ ପଟିସନ୍ଧିସଙ୍ଖାତସ୍ସ ୱା ଆଦାନସ୍ସ ଅଭାୱେନ ଅନାଦାନୋ, ସତିୱେପୁଲ୍ଲପ୍ପତ୍ତିୟା ସବ୍ବତ୍ଥ ସତୋକାରିତାୟ ସତୋ ଭିନ୍ନକିଲେସୋ ଭିକ୍ଖୁ ପରିବ୍ବଜେ ଚରେୟ୍ୟ, ଖନ୍ଧପରିନିବ୍ବାନେନ ୱା ସଙ୍ଖାରପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ଅପଗଚ୍ଛେୟ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଞ୍ଚମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ପଠମସେଖସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୬। ଛଟ୍ଠେ ସେଖସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ କେନଟ୍ଠେନ ସେଖୋ? ସେକ୍ଖଧମ୍ମପଟିଲାଭତୋ ସେଖୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''କିତ୍ତାୱତା ନୁ ଖୋ, ଭନ୍ତେ, ସେଖୋ ହୋତୀତି? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୁ, ସେଖାୟ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିୟା ସମନ୍ନାଗତୋ ହୋତି…ପେ… ସେଖେନ ସମ୍ମାସମାଧିନା ସମନ୍ନାଗତୋ ହୋତି। ଏତ୍ତାୱତା ଖୋ, ଭିକ୍ଖୁ, ସେଖୋ ହୋତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୩)।

ଅପିଚ ସିକ୍ଖତୀତି ସେଖୋ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ –

''ସିକ୍ଖତୀତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୁ, ତସ୍ମା ସେଖୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। କିଞ୍ଚ ସିକ୍ଖତି? ଅଧିସୀଲମ୍ପି ସିକ୍ଖତି, ଅଧିଚିତ୍ତମ୍ପି ସିକ୍ଖତି, ଅଧିପଞ୍ଞମ୍ପି ସିକ୍ଖତି। ସିକ୍ଖତୀତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୁ, ତସ୍ମା ସେଖୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୩।୮୬)।

ଯୋପି କଲ୍ୟାଣପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ଅନୁଲୋମପ୍ପଟିପଦାୟ ପରିପୂରକାରୀ ସୀଲସମ୍ପନ୍ନୋ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେସୁ ଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରୋ ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୂ ଜାଗରିୟାନୁୟୋଗମନୁଯୁତ୍ତୋ ପୁବ୍ବରତ୍ତାପରରତ୍ତଂ ବୋଧିପକ୍ଖିୟାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଭାୱନାନୁୟୋଗମନୁଯୁତ୍ତୋ ୱିହରତି – ''ଅଜ୍ଜ ୱା ସ୍ୱେ ୱା ଅଞ୍ଞତରଂ ସାମଞ୍ଞଫଲଂ ଅଧିଗମିସ୍ସାମୀ''ତି, ସୋପି ୱୁଚ୍ଚତି ସିକ୍ଖତୀତି ସେଖୋତି। ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ନ ପଟିୱିଦ୍ଧନ୍ତୋୱ ସେଖୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ଅଥ ଖୋ କଲ୍ୟାଣପୁଥୁଜ୍ଜନୋପି। ଅପ୍ପତ୍ତଂ ମାନସଂ ଏତେନାତି ଅପ୍ପତ୍ତମାନସୋ। ମାନସନ୍ତି ''ଅନ୍ତଲିକ୍ଖଚରୋ ପାସୋ, ୟ୍ୱାୟଂ ଚରତି ମାନସୋ''ତି (ସଂ। ନି। ୧।

୧୫୧; ମହାୱ। ୩୩) ଏତ୍ଥ ରାଗୋ ମାନସନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋ। ‘‘ଚିତ୍ତଂ ମନୋ ମାନସ’’ନ୍ତି (ଧା। ସ। ୬୩, ୬୫) ଏତ୍ଥ ଚିତ୍ତଂ। ‘‘ଅପ୍ପତ୍ତମାନସୋ ସେଖୋ, କାଲଂ କୟିରା ଜନେ ସୁତା’’ତି (ସଂ। ନି। ୧।୧୫୯) ଏତ୍ଥ ଅରହତ୍ତଂ। ଇଧାପି ଅରହତ୍ତମେୱ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ତେନ ଅପ୍ପତ୍ତଅରହତ୍ତସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଅନୁତ୍ତରନ୍ତି ସେଟ୍ଠଂ, ଅସଦିସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଚତୂହି ୟୋଗେହି ଖେମଂ ଅନୁପଦ୍ଦୁତନ୍ତି ୟୋଗକ୍ଖେମଂ, ଅରହତ୍ତମେୱ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ପତ୍ଥୟମାନସ୍ସାତି ଦ୍ୱେ ପତ୍ଥନା ତଣ୍ହାପତ୍ଥନା, କୁସଲଚ୍ଛନ୍ଦପତ୍ଥନା ଚ। ‘‘ପତ୍ଥୟମାନସ୍ସ ହି ଜପ୍ପିତାନି, ପୱେଧିତଂ ୱାପି ପକପ୍ପିତେସୂ’’ତି (ସୁ। ନି। ୯୦୮; ମହାନି। ୧୩୬) ଏତ୍ଥ ତଣ୍ହାପତ୍ଥନା।

‘‘ଛିନ୍ନଂ ପାପିମତୋ ସୋତଂ, ୱିଦ୍ଧସ୍ତଂ ୱିନଳୀକତଂ;

ପାମୋଜ୍ଜବହୁଲା ହୋଥ, ଖେମଂ ପତ୍ଥେଥ ଭିକ୍ଖୱୋ’’ତି। (ମ। ନି। ୧।୩୫୨);

ଏତ୍ଥ କତ୍ତୁକମ୍ୟତାକୁସଲଚ୍ଛନ୍ଦପତ୍ଥନା, ଅୟମେୱ ଇଧାଧିପ୍ପେତା। ତେନ ପତ୍ଥୟମାନସ୍ସାତି ତଂ ୟୋଗକ୍ଖେମଂ ଗନ୍ତୁକାମସ୍ସ ତନ୍ନିନ୍ନସ୍ସ ତପ୍ପୋଣସ୍ସ ତପ୍ପବ୍ଭାରସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିହରତୋତି ଏକଂ ଇରିୟାପଥଦୁକ୍ଖଂ ଅଞ୍ଞେନ ଇରିୟାପଥେନ ୱିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଅପରିପତନ୍ତଂ ଅତ୍ତଭାୱଂ ହରତୋ। ଅଥ ୱା ‘‘ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଅନିଚ୍ଚାତି ଅଧିମୁଚ୍ଚନ୍ତୋ ସଦ୍ଧାୟ ୱିହରତୀ’’ତିଆଦିନା ନିଦ୍ଦେସନୟେନ ଚେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଜ୍ଝତ୍ତିକନ୍ତି ନିୟକଜ୍ଝତ୍ତସଙ୍ଖାତେ ଅଜ୍ଝତ୍ତେ ଭୱଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକଂ। ଅଙ୍ଗନ୍ତି କାରଣଂ। ଇତି କରିତ୍ୱାତି ଏୱଂ କତ୍ୱା। ନ ଅଞ୍ଞଂ ଏକଙ୍ଗମ୍ପି ସମନୁପସ୍ସାମୀତି ଏତ୍ଥ ଅୟଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ସମୁଟ୍ଠିତଂ କାରଣନ୍ତି କତ୍ୱା ଅଞ୍ଞଂ ଏକକାରଣମ୍ପି ନ ସମନୁପସ୍ସାମି ୟଂ ଏୱଂ ବହୂପକାରଂ, ୟଥୟିଦଂ ୟୋନିସୋ ମନସିକାରୋତି ଉପାୟମନସିକାରୋ, ପଥମନସିକାରୋ, ଅନିଚ୍ଚାଦୀସୁ ଅନିଚ୍ଚାଦିନୟେନେୱ ମନସିକାରୋ, ଅନିଚ୍ଚାନୁଲୋମିକେନ ୱା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଆୱଜ୍ଜନା ଅନ୍ୱାୱଜ୍ଜନା ଆଭୋଗୋ ସମନ୍ନାହାରୋ ମନସିକାରୋ। ଅୟଂ ୟୋନିସୋ ମନସିକାରୋ।

ଇଦାନି ୟୋନିସୋ ମନସିକାରସ୍ସ ଆନୁଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ୟୋନିସୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ମନସି କରୋନ୍ତୋ ଅକୁସଲଂ ପଜହତି, କୁସଲଂ ଭାୱେତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ୟୋନିସୋ ମନସି କରୋନ୍ତୋତି ‘‘ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିୟସଚ୍ଚଂ, ଅୟଂ ଦୁକ୍ଖସମୁଦୟୋ ଅରିୟସଚ୍ଚଂ, ଅୟଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧୋ ଅରିୟସଚ୍ଚଂ, ଅୟଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନୀ ପଟିପଦା ଅରିୟସଚ୍ଚ’’ନ୍ତି ଚତୂସୁ ଅରିୟସଚ୍ଚେସୁ ୟୋନିସୋ ମନସିକାରଂ ପୱତ୍ତେନ୍ତୋ।

ତତ୍ରାୟଂ ଅତ୍ଥୱିଭାୱନା – ୟଦିପି ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ଅୱିସେସେନ ସେକ୍ଖପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ଆଗତଂ, ଚତୁମଗ୍ଗସାଧାରଣୱସେନ ପନ ସଙ୍ଖେପେନେୱ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ କଥୟିସ୍ସାମ। ୟୋ ଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନିକୋ ୟୋଗାୱଚରୋ ‘‘ତଣ୍ହାୱଜ୍ଜା ତେଭୂମକା ଖନ୍ଧା ଦୁକ୍ଖଂ, ତଣ୍ହା ସମୁଦୟୋ, ଉଭିନ୍ନଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତି ନିରୋଧୋ, ନିରୋଧସମ୍ପାପକୋ ମଗ୍ଗୋ’’ତି ଏୱଂ ପୁବ୍ବେ ଏୱ ଆଚରିୟସନ୍ତିକେ ଉଗ୍ଗହିତଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନୋ। ସୋ ଅପରେନ ସମୟେନ ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଂ ସମାରୁଳ୍ହୋ ସମାନୋ ତେଭୂମକେ ଖନ୍ଧେ ‘‘ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି ୟୋନିସୋ ମନସି କରୋତି, ଉପାୟେନ ପଥେନ ସମନ୍ନାହରତି ଚେୱ ୱିପସ୍ସତି ଚ। ୱିପସ୍ସନା ହି ଇଧ ମନସିକାରସୀସେନ ୱୁତ୍ତା। ୟା ପନାୟଂ ତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସମୁଟ୍ଠାପିକା ପୁରିମଭୱିକା ତଣ୍ହା, ଅୟଂ ଦୁକ୍ଖସମୁଦୟୋତି ୟୋନିସୋ ମନସି କରୋତି। ୟସ୍ମା ପନ ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଅୟଞ୍ଚ ସମୁଦୟୋ ଇଦଂ ଠାନଂ ପତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି ନ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ତସ୍ମା ୟଦିଦଂ ନିବ୍ବାନଂ ନାମ , ଅୟଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧୋତି ୟୋନିସୋ ମନସି କରୋତି। ନିରୋଧସମ୍ପାପକଂ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକଂ ମଗ୍ଗଂ, ‘‘ଅୟଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନୀ ପଟିପଦା’’ତି ୟୋନିସୋ ମନସି କରୋତି, ଉପାୟେନ ପଥେନ ସମନ୍ନାହରତି ଚେୱ ୱିପସ୍ସତି ଚ।

ତତ୍ରାୟଂ ଉପାୟୋ – ଅଭିନିୱେସୋ ନାମ ଖନ୍ଧେ ହୋତି, ନ ୱିୱଟ୍ଟେ, ତସ୍ମା ଅୟମତ୍ଥୋ – ‘‘ଇମସ୍ମିଂ କାୟେ ପଥୱୀଧାତୁ, ଆପୋଧାତୂ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୨।୩୭୮) ନୟେନ ଚତ୍ତାରି ମହାଭୂତାନି ତଦନୁସାରେନ ଉପାଦାରୂପାନି ଚ ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଅୟଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତି ୱୱତ୍ଥପେତି। ତଂ ୱୱତ୍ଥାପୟତୋ ଉପ୍ପନ୍ନେ ତଦାରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତଚେତସିକଧମ୍ମେ ‘‘ଇମେ ଚତ୍ତାରୋ ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧା’’ତି ୱୱତ୍ଥପେତି। ତତୋ ‘‘ଇମେ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି ୱୱତ୍ଥପେତି। ତେ ପନ ସଙ୍ଖେପତୋ ନାମଞ୍ଚ ରୂପଞ୍ଚାତି ଦ୍ୱେ ଭାଗା ହୋନ୍ତି। ଇଦଞ୍ଚ ନାମରୂପଂ ସହେତୁ ସପ୍ପଚ୍ଚୟଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଅୟଂ ଅୱିଜ୍ଜାଭୱତଣ୍ହାଦିକୋ ହେତୁ, ଅୟଂ ଆହାରାଦିକୋ ପଚ୍ଚୟୋତି ହେତୁପ୍ପଚ୍ଚୟେ ୱୱତ୍ଥପେତି। ସୋ ତେସଂ ପଚ୍ଚୟାନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନାନଞ୍ଚ ୟାଥାୱସରସଲକ୍ଖଣଂ ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ‘‘ଇମେ ଧମ୍ମା ଅହୁତ୍ୱା ଭୱନ୍ତି, ହୁତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି, ତସ୍ମା ଅନିଚ୍ଚା’’ତି ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣଂ ଆରୋପେତି, ‘‘ଉଦୟବ୍ବୟପଟିପୀଳିତତ୍ତା ଦୁକ୍ଖା’’ତି ଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣଂ ଆରୋପେତି, ‘‘ଅୱସୱତ୍ତନତୋ ଅନତ୍ତା’’ତି ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ ଆରୋପେତି।

ଏୱଂ ତିଲକ୍ଖଣାନି ଆରୋପେତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନ୍ତୋ ଉଦୟବ୍ବୟଞ୍ଚାଣୁପ୍ପତ୍ତିୟା ଉପ୍ପନ୍ନେ ଓଭାସାଦିକେ ୱିପସ୍ସନୁପକ୍କିଲେସେ ‘ଅମଗ୍ଗୋ’ତି ଉଦୟବ୍ବୟଞ୍ଚାଣମେୱ ‘‘ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ ଉପାୟଭୂତୋ ପୁବ୍ବଭାଗମଗ୍ଗୋ’’ତି ମଗ୍ଗାମଗ୍ଗଂ ୱୱତ୍ଥପେତ୍ୱା ପୁନ ଉଦୟବ୍ବୟଞ୍ଚାଣଂ ପଟିପାଟିୟା ଭଙ୍ଗଞ୍ଚାଣାଦୀନି ଚ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତୋ

ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗାଦଯୋ ପାପୁଣାତି। ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ଏକପଟିଵେଧେନେଵ ପଟିଵିଜ୍ଝତି, ଏକାଭିସମଯେନ ଅଭିସମେତି। ତତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଞ୍ଞାପଟିଵେଧେନ ପଟିଵିଜ୍ଝନ୍ତୋ, ସମୁଦଯଂ ପହାନପ୍ପଟିଵେଧେନ ପଟିଵିଜ୍ଝନ୍ତୋ ସବ୍ବଂ ଅକୁସଲଂ ପଜହତି, ନିରୋଧଂ ସଚ୍ଛିକିରିଯାପଟିଵେଧେନ ପଟିଵିଜ୍ଝନ୍ତୋ ମଗ୍ଗଂ ଭାଵନାପଟିଵେଧେନ ପଟିଵିଜ୍ଝନ୍ତୋ ସବ୍ବଂ କୁସଲଂ ଭାଵେତି। ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ହି ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ କୁଚ୍ଛିତସଲନାଦିଅତ୍ଥେନ କୁସଲୋ, ତସ୍ମିଞ୍ଚ ଭାଵିତେ ସବ୍ବେପି କୁସଲା ଅନଵଜ୍ଜବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମା ଭାଵନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି। ଏଵଂ ଯୋନିସୋ ମନସି କରୋନ୍ତୋ ଅକୁସଲଂ ପଜହତି, କୁସଲଂ ଭାଵେତି। ତଥା ହି ଵୁତ୍ତଂ – ''ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଯୋନିସୋ ମନସି କରୋତି, ଅଯଂ ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯୋତି ଯୋନିସୋ ମନସି କରୋତୀ''ତିଆଦି (ମ। ନି। ୧।୨୧)। ଅପରମ୍ପି ଵୁତ୍ତଂ ''ଯୋନିସୋ ମନସିକାରସମ୍ପନ୍ନସ୍ସେତଂ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଭିକ୍ଖୁନୋ ପାଟିକଙ୍ଖଂ – ଅରିଯଂ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକଂ ମଗ୍ଗଂ ଭାଵେସ୍ସତି, ଅରିଯଂ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକଂ ମଗ୍ଗଂ ବହୁଲୀକରିସ୍ସତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୫୫)।

ଯୋନିସୋମନସିକାରୋତି ଗାଥାଯ ଅଯଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ସିକ୍ଖତି, ସିକ୍ଖାପଦାନି ତସ୍ସ ଅତ୍ଥି, ସିକ୍ଖନସୀଲୋତି ଵା ସେଖୋ। ସଂସାରେ ଭଯଂ ଇକ୍ଖତୀତି ଭିକ୍ଖୁ। ତସ୍ସ ସେଖସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଉତ୍ତମତ୍ଥସ୍ସ ଅରହତ୍ତସ୍ସ ପତ୍ତିଯା ଅଧିଗମାଯ ଯଥା ଯୋନିସୋ ମନସିକାରୋ, ଏଵଂ ବହୁକାରୋ ବହୂପକାରୋ ଅଞ୍ଞୋ କୋଚି ଧମ୍ମୋ ନତ୍ଥି। କସ୍ମା? ଯସ୍ମା ଯୋନିସୋ ଉପାଯେନ ମନସିକାରଂ ପୁରକ୍ଖତ୍ୱା ପଦହଂ ଚତୁବ୍ବିଧସମ୍ମପ୍ପଧାନଵସେନ ପଦହନ୍ତୋ, ଖଯଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପାପୁଣେ ସଂକିଲେସଵଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପରିକ୍ଖଯଂ ପରିଯୋସାନଂ ନିବ୍ବାନଂ ପାପୁଣେ ଅଧିଗଚ୍ଛେଯ୍ଯ, ତସ୍ମା ଯୋନିସୋ ମନସିକାରୋ ବହୁକାରୋତି।

ଛଟ୍ଠସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଦୁତିଯସେଖସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୧୭। ସତ୍ତମେ ବାହିରନ୍ତି ଅଜ୍ଝତ୍ତସନ୍ତାନତୋ ବହି ଭଵଂ। କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତତାତି ଯସ୍ସ ସୀଲାଦିଗୁଣସମ୍ପନ୍ନୋ ଅଘସ୍ସ ଘାତା , ହିତସ୍ସ ଵିଧାତା ସବ୍ବାକାରେନ ଉପକାରକୋ ମିତ୍ତୋ ହୋତି, ସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତୋ, ତସ୍ସ ଭାଵୋ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତତା। ତତ୍ରାଯଂ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତୋ ପକତିଯା ସଦ୍ଧାସମ୍ପନ୍ନୋ ହୋତି ସୀଲସମ୍ପନ୍ନୋ ସୁତସମ୍ପନ୍ନୋ ଚାଗସମ୍ପନ୍ନୋ ଵୀରିଯସମ୍ପନ୍ନୋ ସତିସମ୍ପନ୍ନୋ ସମାଧିସମ୍ପନ୍ନୋ ପଞ୍ଞାସମ୍ପନ୍ନୋ। ତତ୍ଥ ସଦ୍ଧାସମ୍ପତ୍ତିଯା ସଦ୍ଦହତି ତଥାଗତସ୍ସ ବୋଧିଂ, ତେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିହେତୁଭୂତଂ ସତ୍ତେସୁ ହିତସୁଖେସିତଂ ନ ପରିଚ୍ଚଜତି, ସୀଲସମ୍ପତ୍ତିଯା ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀନଂ ପିଯୋ ହୋତି ଗରୁ ଚ ଭାଵନୀଯୋ ଚୋଦକୋ ପାପଗରହୀ ଵତ୍ତା ଵଚନକ୍ଖମୋ, ସୁତସମ୍ପତ୍ତିଯା ଖନ୍ଧାଯତନସଚ୍ଚପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦାଦିକାନଂ ଗମ୍ଭୀରାନଂ କଥାନଂ କତ୍ତା ହୋତି, ଚାଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅପ୍ପିଚ୍ଛୋ ହୋତି ସନ୍ତୁଟ୍ଠୋ ପଵିଵିତ୍ତୋ ଅସଂସଟ୍ଠୋ, ଵୀରିଯସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅତ୍ତନୋ ପରେସଞ୍ଚ ହିତପ୍ପଟିପତ୍ତିଯଂ ଆରଦ୍ଧଵୀରିଯୋ ହୋତି, ସତିସମ୍ପତ୍ତିଯା ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସତି ହୋତି ପରମେନ ସତିନେପକ୍କେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ଚିରକତମ୍ପି ଚିରଭାସିତମ୍ପି ସରିତା ଅନୁସ୍ସରିତା, ସମାଧିସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅଵିକ୍ଖିତ୍ତୋ ହୋତି ସମାହିତୋ ଏକଗ୍ଗଚିତ୍ତୋ, ପଞ୍ଞାସମ୍ପତ୍ତିଯା ଅଵିପରୀତଂ ପଜାନାତି। ସୋ ସତିଯା କୁସଲାକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଗତିଯୋ ସମନ୍ୱେସନ୍ତୋ ପଞ୍ଞାଯ ସତ୍ତାନଂ ହିତସୁଖଂ ଯଥାଭୂତଂ ଜାନିତ୍ୱା ସମାଧିନା ତତ୍ଥ ଏକଗ୍ଗଚିତ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା ଵୀରିଯେନ ସତ୍ତେ ଅହିତତୋ ନିସେଧେତ୍ୱା ଏକନ୍ତହିତେ ନିଯୋଜେତି। ତେନେଵାହ –

''ପିଯୋ ଗରୁ ଭାଵନୀଯୋ, ଵତ୍ତା ଚ ଵଚନକ୍ଖମୋ;

ଗମ୍ଭୀରଞ୍ଚ କଥଂ କତ୍ତା, ନୋ ଚାଟ୍ଠାନେ ନିଯୋଜକୋ''ତି। (ନେତ୍ତି। ୧୧୩);

କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତୋ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଭିକ୍ଖୁ ଅକୁସଲଂ ପଜହତି, କୁସଲଂ ଭାଵେତୀତି କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତଂ ନିସ୍ସାଯ କମ୍ମସ୍ସକତାଞାଣଂ ଉପ୍ପାଦେତି, ଉପ୍ପନ୍ନଂ ସଦ୍ଧଂ ଫାତିଂ କରୋତି, ସଦ୍ଧାଜାତୋ ଉପସଙ୍କମତି ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ସୁଣାତି। ତଂ ଧମ୍ମଂ ସୁତ୍ୱା ତଥାଗତେ ସଦ୍ଧଂ ପଟିଲଭତି, ତେନ ସଦ୍ଧାପଟିଲାଭେନ ଘରାଵାସଂ ପହାଯ ପବ୍ବଜ୍ଜଂ ଅନୁତିଟ୍ଠତି, ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲଂ ସମ୍ପାଦେତି, ଯଥାବଲଂ ଧୁତଧମ୍ମେ ସମାଦାଯ ଵତ୍ତତି, ଦସକଥାଵତ୍ଥୁଲାଭୀ ହୋତି, ଆରଦ୍ଧଵୀରିଯୋ ଵିହରତି ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସତି ସମ୍ପଜାନୋ ପୁବ୍ବରତ୍ତାପରରତ୍ତଂ ବୋଧିପକ୍ଖିଯାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଭାଵନାନୁଯୋଗମନୁଯୁତ୍ତୋ, ନଚିରସ୍ସେଵ ଵିପସ୍ସନଂ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତ୍ୱା ଅରିଯମଗ୍ଗାଧିଗମେନ ସବ୍ବଂ ଅକୁସଲଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦତି, ସବ୍ବଞ୍ଚ କୁସଲଂ ଭାଵନାପାରିପୂରିଂ ଗମେନ୍ତୋ ଵଡ୍ଢେତି। ଵୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତସ୍ସେତଂ, ମେଘିଯ, ଭିକ୍ଖୁନୋ ପାଟିକଙ୍ଖଂ କଲ୍ୟାଣସହାଯସ୍ସ କଲ୍ୟାଣସମ୍ପଵଙ୍କସ୍ସ 'ଯଂ ସୀଲଵା ଭଵିସ୍ସତି, ପାତିମୋକ୍ଖସଂଵରସଂଵୁତୋ ଵିହରିସ୍ସତି ଆଚାରଗୋଚରସମ୍ପନ୍ନୋ, ଅଣୁମତ୍ତେସୁ ଵଜ୍ଜେସୁ, ଭଯଦସ୍ସାଵୀ ସମାଦାଯ ସିକ୍ଖିସ୍ସତି, ସିକ୍ଖାପଦେସୁ'।

''କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତସ୍ସେତଂ…ପେ… କଲ୍ୟାଣସମ୍ପଵଙ୍କସ୍ସ 'ଯଂ ଯାଯଂ କଥା ଅଭିସଲ୍ଲେଖିକା ଚେତୋଵିଵରଣସପ୍ପାଯା ଏକନ୍ତନିବ୍ବିଦାଯ…ପେ… ନିବ୍ବାନାଯ

ସଂୱତ୍ତତି। ସେୟ୍ୟଥିଦଂ – ଅପ୍ପିଚ୍ଛକଥା, ସନ୍ତୁଟ୍ଠିକଥା, ପୱିୱେକକଥା, ଅସଂସଗ୍ଗକଥା, ୱୀରିୟାରମ୍ଭକଥା, ସୀଲକଥା, ସମାଧିକଥା…ପେ… ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନକଥା। ଏୱରୂପାୟ କଥାୟ ନିକାମଲାଭୀ ଭୱିସ୍ସତି ଅକିଚ୍ଛଲାଭୀ ଅକସିରଲାଭୀ'।

''କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତସ୍ସେତଂ …ପେ… କଲ୍ୟାଣସମ୍ପୱଙ୍କସ୍ସ 'ଯଂ ଆରଦ୍ଧୱୀରିୟୋ ୱିହରିସ୍ସତି ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ପହାନାୟ କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଉପସମ୍ପଦାୟ ଥାମୱା ଦଳ୍ହପରକ୍କମୋ ଅନିକ୍ଖିତ୍ତଧୁରୋ କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୁ'।

''କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତସ୍ସେତଂ…ପେ… କଲ୍ୟାଣସମ୍ପୱଙ୍କସ୍ସ 'ଯଂ ପଞ୍ଞୱା ଭୱିସ୍ସତି, ଉଦୟତ୍ଥଗାମିନିୟା ପଞ୍ଞାୟ ସମନ୍ନାଗତୋ ଅରିୟାୟ ନିବ୍ବେଧିକାୟ ସମ୍ମା ଦୁକ୍ଖକ୍ଖୟଗାମିନିୟା'''ତି (ଉଦା। ୩୧)।

ଏୱଂ ସକଲୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖପରିମୁଚ୍ଚନନିମିତ୍ତଂ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତେନେୱାହ –

''ମମଞ୍ହି, ଆନନ୍ଦ, କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତଂ ଆଗମ୍ମ ଜାତିଧମ୍ମା ସତ୍ତା ଜାତିୟା ପରିମୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଜରାଧମ୍ମା ସତ୍ତା ଜରାୟ ପରିମୁଚ୍ଚନ୍ତୀ''ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୧।୧୨୯)।

ତେନ ୱୁତ୍ତଂ – ''କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ଅକୁସଲଂ ପଜହତି, କୁସଲଂ ଭାୱେତୀ''ତି।

ଗାଥାୟ ସପ୍ପତିସ୍ସୋତି ପତିସ୍ସୱସଙ୍ଖାତେନ ସହ ପତିସ୍ସେନାତି ସପ୍ପତିସ୍ସୋ, କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତସ୍ସ ଓୱାଦଂ ସିରସା ସମ୍ପଟିଚ୍ଛକୋ ସୁବଚୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ହିତସୁଖେ ପତିଟ୍ଠାପନେନ ପତି ଇସେତୀତି ପତିସ୍ସୋ, ଓୱାଦଦାୟକୋ। ଗରୁଆଦରଯୋଗେନ ତେନ ପତିସ୍ସେନ ସହ ୱତ୍ତତୀତି ସପ୍ପତିସ୍ସୋ, ଗରୂସୁ ଗରୁଚିତ୍ତୀକାରବହୁଲୋ। ସଗାରୱୋତି ଛବ୍ବିଧେନପି ଗାରୱେନ ଯୁତ୍ତୋ। କରଂ ମିତ୍ତାନଂ ୱଚନନ୍ତି କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତାନଂ ଓୱାଦଂ କରୋନ୍ତୋ ଯଥୋୱାଦଂ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତୋ। ସମ୍ପଜାନୋତି ସତ୍ତଟ୍ଠାନିୟେନ ସମ୍ପଜଞ୍ଞେନ ସମନ୍ନାଗତୋ। ପତିସ୍ସତୋତି କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଫାତିଂ , ଗମେତୁଂ ସମତ୍ଥାୟ ସତିୟା ପତିସ୍ସତୋ ସତୋକାରୀ। ଅନୁପୁବ୍ବେନାତି ସୀଲାଦିୱିସୁଦ୍ଧିପଟିପାଟିୟା, ତତ୍ଥ ଚ ୱିପସ୍ସନାପଟିପାଟିୟା ଚେୱ ମଗ୍ଗପଟିପାଟିୟା ଚ। ସବ୍ବସଂଯୋଜନକ୍ଖୟନ୍ତି କାମରାଗସଂଯୋଜନାଦୀନଂ ସବ୍ବେସଂ ସଂଯୋଜନାନଂ ଖେପନତୋ ସବ୍ବସଂଯୋଜନକ୍ଖୟସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସ ପରିଯୋସାନଭୂତଂ ଅରହତ୍ତଂ, ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଭୂତଂ ନିବ୍ବାନମେୱ ୱା। ପାପୁଣେ ଅଧିଗଚ୍ଛେୟ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇତି ଇମେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ସୁତ୍ତେସୁ ଅରିୟମଗ୍ଗାଧିଗମସ୍ସ ସହାରା ପଧାନଙ୍ଗଂ ନାମ ଗହିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ସତ୍ତମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ସଙ୍ଘଭେଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୮। ଅଟ୍ଠମେ ଏକଧମ୍ମୋତି କତରୋୟଂ ସୁତ୍ତନିକ୍ଖେପୋ? ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିକୋ। ତତ୍ରାୟଂ ସଙ୍ଖେପକଥା – ଦେୱଦତ୍ତୋ ହି ଅଜାତସତ୍ତୁଂ ଦୁଗ୍ଗହଣଂ ଗାହାପେତ୍ୱା ତସ୍ସ ପିତରଂ ରାଜାନଂ ବିମ୍ବିସାରଂ ତେନ ମାରାପେତ୍ୱାପି ଅଭିମାରେ ପୟୋଜେତ୍ୱାପି ସିଲାପୱିଜ୍ଝନେନ ଲୋହିତୁପ୍ପାଦକମ୍ମଂ କତ୍ୱାପି ନ ତାୱତା ପାକଟୋ ଜାତୋ, ନାଳାଗିରିଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା ପନ ପାକଟୋ ଜାତୋ। ଅଥ ମହାଜନୋ ''ଏୱରୂପମ୍ପି ନାମ ପାପଂ ଗହେତ୍ୱା ରାଜା ୱିଚରତୀ''ତି କୋଲାହଲଂ ଅକାସି, ମହାଘୋସୋ ଅହୋସି। ତଂ ସୁତ୍ୱା ରାଜା ଅତ୍ତନା ଦୀୟମାନାନି ପଞ୍ଚ ଥାଲିପାକସତାନି ପଚ୍ଛିନ୍ଦାପେସି, ଉପଟ୍ଠାନମ୍ପିସ୍ସ ନାଗମାସି। ନାଗରାପି କୁଲଂ ଉପଗତସ୍ସ କଟଚ୍ଛୁଭତ୍ତମ୍ପିସ୍ସ ନାଦଂସୁ। ସୋ ପରିହୀନଲାଭସକ୍କାରୋ କୋହଞ୍ଞେନ ଜୀୱିତୁକାମୋ ସତ୍ଥାରଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ପଞ୍ଚ ୱତ୍ଥୂନି ଯାଚିତ୍ୱା ''ଅଲଂ, ଦେୱଦତ୍ତ, ଯୋ ଇଚ୍ଛତି, ସୋ ଆରଞ୍ଞିକୋ ହୋତୂ''ତିଆଦିନା (ପାରା। ୪୦୯; ଚୂଳୱ। ୩୪୩) ଭଗୱତା ପଟିକ୍ଖିତ୍ତୋ ତେହି ପଞ୍ଚହି ୱତ୍ଥୂହି ବାଲଂ ଲୂଖପ୍ପସନ୍ନଂ ଜନଂ ସଞ୍ଞାପେନ୍ତୋ ପଞ୍ଚସତେ ୱଜ୍ଜିପୁତ୍ତକେ ସଲାକଂ ଗାହାପେତ୍ୱା ସଙ୍ଘଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱାୱ ତେ ଆଦାୟ ଗୟାସୀସଂ ଅଗମାସି। ଅଥ ଦ୍ୱେ ଅଗ୍ଗସାୱକା ସତ୍ଥୁ ଆଣାୟ ତତ୍ଥ ଗନ୍ତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେତ୍ୱା ତେ ଅରିୟଫଲେ ପତିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ଆନୟିଂସୁ। ଯେ ପନସ୍ସ ସଙ୍ଘଭେଦାୟ ପରକ୍କମନ୍ତସ୍ସ ଲଦ୍ଧିଂ ରୋଚେତ୍ୱା ତଥେୱ ପଗ୍ଗୟ୍ହ ଠିତା ସଙ୍ଘେ ଭିଜ୍ଜନ୍ତେ ଭିନ୍ନେ ଚ ସମନୁଞ୍ଞା ଅହେସୁଂ, ତେସଂ ତଂ ଦୀଘରତ୍ତଂ ଅହିତାୟ ଦୁକ୍ଖାୟ ଅହୋସି ।

ଦେୱଦତ୍ତୋପି ନ ଚିରସ୍ସେୱ ରୋଗାଭିଭୂତୋ ବାଳ୍ହଗିଲାନୋ ମରଣକାଲେ ''ସତ୍ଥାରଂ ୱନ୍ଦିସ୍ସାମୀ''ତି ମଞ୍ଚକସିୱିକାୟ ନୀୟମାନୋ ଜେତୱନପୋକ୍ଖରଣିତୀରେ ଠପିତୋ ପଥୱିୟା ୱିୱରେ ଦିନ୍ନେ ପତିତ୍ୱା ଅୱୀଚିମ୍ହି ନିବ୍ବତ୍ତି, ଯୋଜନସତିକୋ ଚସ୍ସ ଅତ୍ତଭାୱୋ ଅହୋସି କପ୍ପଟ୍ଠିୟୋ ତାଲକ୍ଖନ୍ଧପରିମାଣେହି ଅୟସୂଲେହି ୱିନିୱିଦ୍ଧୋ। ଦେୱଦତ୍ତପକ୍ଖିକାନି ଚ ପଞ୍ଚମତ୍ତାନି କୁଲସତାନି ତସ୍ସ ଲଦ୍ଧିୟଂ ଠିତାନି ସହ ବନ୍ଧୱେହି ନିରୟେ ନିବ୍ବତ୍ତାନି। ଏକଦିୱସଂ ଭିକ୍ଖୂ ଧମ୍ମସଭାୟଂ କଥଂ ସମୁଟ୍ଠାପେସୁଂ ''ଆୱୁସୋ, ଦେୱଦତ୍ତେନ ସଙ୍ଘଂ ଭିନ୍ଦନ୍ତେନ ଭାରିୟଂ କମ୍ମଂ କତ''ନ୍ତି। ଅଥ ସତ୍ଥା

ଧମ୍ମସଭଂ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ‘‘କାଯ ନୁତ୍ଥ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଏତରହି କଥାଯ ସନ୍ନିସିନ୍ନା’’ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ‘‘ଇମାଯ ନାମା’’ତି ୱୁତ୍ତେ ସଙ୍ଘଭେଦେ ଆଦୀନୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଇମଂ ସୁତ୍ତଂ ଅଭାସି। କେଚି ପନ ଭଣନ୍ତି ‘‘ଦେୱଦତ୍ତସ୍ସ ତପ୍ପକ୍ଖିକାନଞ୍ଚ ତଥା ନିରଯେ ନିବ୍ବତ୍ତଭାୱଂ ଦିସ୍ୱା ସଙ୍ଘଭେଦେ ଆଦୀନୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଭଗୱା ଅତ୍ତନୋ ଅଜ୍ଝାସଯେନେୱ ଇମଂ ସୁତ୍ତଂ ଦେସେସୀ’’ତି।

ତତ୍ଥ ଏକଧମ୍ମୋତି ଏକୋ ଅକୁସଲୋ ମହାସାୱଜ୍ଜଧମ୍ମୋ। ଲୋକେତି ସତ୍ତଲୋକେ। ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଏତ୍ଥ ଭେଦସଂୱତ୍ତନିକେସୁ ଭଣ୍ଡନାଦୀସୁ ସଙ୍ଘେ ଉପ୍ପନ୍ନେସୁପି ‘‘ଧମ୍ମୋ ଅଧମ୍ମୋ’’ତିଆଦୀସୁ ଅଟ୍ଠାରସଭେଦକରୱତ୍ଥୂସୁ ଯସ୍ସ କସ୍ସଚି ଦୀପନୱସେନ ୱୋହରନ୍ତେସୁପି ତତ୍ଥ ରୁଚିଜନନତ୍ଥଂ ଅନୁସ୍ସାୱେନ୍ତେସୁପି ଅନୁସ୍ସାୱେତ୍ୱା ସଲାକାଯ ଗାହିତାଯପି ସଙ୍ଘଭେଦୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ ହୋତି, ସଲାକାଯ ପନ ଗାହିତାଯ ଚତ୍ତାରୋ ୱା ଅତିରେକା ୱା ଯଦା ଆୱେଣିକଂ ଉଦ୍ଦେସଂ ୱା ସଙ୍ଘକମ୍ମଂ ୱା କରୋନ୍ତି, ତଦା ସଙ୍ଘଭେଦୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନାମ। କତେ ପନ ତସ୍ମିଂ ସଙ୍ଘଭେଦୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ନାମ? କମ୍ମଂ, ଉଦ୍ଦେସୋ, ୱୋହାରୋ, ଅନୁସ୍ସାୱନା, ସଲାକଗ୍ଗାହୋତି ଇମେସୁ ହି ପଞ୍ଚସୁ ସଙ୍ଘସ୍ସ ଭେଦକାରଣେସୁ କମ୍ମଂ ୱା ଉଦ୍ଦେସୋ ୱା ପମାଣଂ, ୱୋହାରାନୁସ୍ସାୱନସଲାକଗ୍ଗାହା ପନ ପୁବ୍ବଭାଗାତି।

ବହୁଜନାହିତାଯାତିଆଦୀସୁ ୦।ମହାଜନସ୍ସ ଝାନମଗ୍ଗାଦିସମ୍ପତ୍ତିନିୱାରଣେନ ଅହିତାଯ, ସଗ୍ଗସମ୍ପତ୍ତିନିୱାରଣେନ ଅସୁଖାଯ, ଅପାଯୂପପତ୍ତିହେତୁଭାୱେନ ଅନତ୍ଥାଯ। ଅକୁସଲଧମ୍ମୱସେନ ୱା ଅହିତାଯ, ହିତମତ୍ତସ୍ସପି ଅଭାୱା ସୁଗତିଯମ୍ପି ନିବ୍ବତ୍ତନକକାଯିକଚେତସିକଦୁକ୍ଖାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ । ଦେୱମନୁସ୍ସାନନ୍ତି ଇଦଂ ‘‘ବହୁନୋ ଜନସ୍ସା’’ତି ୱୁତ୍ତେସୁ ଉକ୍କଟ୍ଠପୁଗ୍ଗଲନିଦ୍ଦେସୋ। ଅପରୋ ନଯୋ – ବହୁଜନାହିତାଯାତି ବହୁଜନସ୍ସ ମହତୋ ସତ୍ତକାଯସ୍ସ ଅହିତତ୍ଥାଯ, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକଅନତ୍ଥାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସୁଖାଯାତି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକଅସୁଖତ୍ଥାଯ, ଦୁୱିଧଦୁକ୍ଖତ୍ଥାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନତ୍ଥାଯାତି ପରମତ୍ଥପଟିକ୍ଖେପାଯ। ନିବ୍ବାନଞ୍ହି ପରମତ୍ଥୋ, ତତୋ ଉତ୍ତରିଂ ଅତ୍ଥୋ ନତ୍ଥି। ଅହିତାଯାତି ମଗ୍ଗପଟିକ୍ଖେପାଯ। ନିବ୍ବାନସମ୍ପାପକମଗ୍ଗତୋ ହି ଉତ୍ତରିଂ ହିତଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ଦୁକ୍ଖାଯାତି ଅରିଯସୁଖୱିରାଧନେନ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖତାଯ। ଯେ ହି ଅରିଯସୁଖତୋ ୱିରଦ୍ଧା ତଂ ଅଧିଗନ୍ତୁଂ ଅଭବ୍ବା, ତେ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖେ ପରିବ୍ଭମନ୍ତି, ଅରିଯସୁଖତୋ ଚ ଉତ୍ତରିଂ ସୁଖଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ‘‘ଅଯଂ ସମାଧି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସୁଖୋ ଚେୱ ଆଯତିଞ୍ଚ ସୁଖୱିପାକୋ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୫୫; ଅ। ନି। ୫।୨୭)।

ଇଦାନି ‘‘ସଙ୍ଘଭେଦୋ’’ତି ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତସ୍ସ ଅହିତାଦୀନଂ ଏକନ୍ତହେତୁଭାୱଂ ପକାସେତୁଂ ‘‘ସଙ୍ଘେ ଖୋ ପନ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିନ୍ନେ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଭିନ୍ନେତି ନିମିତ୍ତତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମଂ ଯଥା ‘‘ଅଧନାନଂ ଧନେ ଅନନୁପ୍ପଦୀଯମାନେ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୯୧), ଭେଦହେତୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଭଣ୍ଡନାନୀତି ଚତୁନ୍ନଂ ପରିସାନଂ ତପ୍ପକ୍ଖିକାନଞ୍ଚ ‘‘ଏସୋ ଧମ୍ମୋ, ନେସୋ ଧମ୍ମୋ’’ତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ୱିୱଦନାନି। ଭଣ୍ଡନଞ୍ହି କଲହସ୍ସ ପୁବ୍ବଭାଗୋ। ପରିଭାସାତି ‘‘ଇଦଞ୍ଚିଦଞ୍ଚ ୱୋ ଅନତ୍ଥଂ କରିସ୍ସାମା’’ତି ଭଯୁପ୍ପାଦନୱସେନ ତଜ୍ଜନା। ପରିକ୍ଖେପାତି ଜାତିଆଦିୱସେନ ପରିତୋ ଖେପା, ଦସହି ଅକ୍କୋସୱତ୍ଥୂହି ଖୁଂସନୱମ୍ଭନା। ପରିଚ୍ଚଜନାତି ଉକ୍ଖେପନିଯକମ୍ମକରଣାଦିୱସେନ ନିସ୍ସାରଣା। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ସଙ୍ଘଭେଦେ, ତନ୍ନିମିତ୍ତେ ୱା ଭଣ୍ଡନାଦିକେ। ଅପ୍ପସନ୍ନାତି ରତନତ୍ତଯଗୁଣାନଂ ଅନଭିଞ୍ଞା। ନ ପସୀଦନ୍ତୀତି ‘‘ଧମ୍ମଚାରିନୋ ସମଚାରିନୋ’’ତିଆଦିନା ଞାଯଂ ଭିକ୍ଖୂସୁ ପସାଦନାକାରୋ, ତଥା ନ ପସୀଦନ୍ତି, ତେସଂ ୱା ସୋତଙ୍କଂ ସଦ୍ଧାତଙ୍କଂ ନ ମଞ୍ଞନ୍ତି। ତଥା ଚ ଧମ୍ମେ ସତ୍ଥରି ଚ ଅପ୍ପସନ୍ନାୱ ହୋନ୍ତି। ଏକଚ୍ଚାନଂ ଅଞ୍ଞଥତ୍ତନ୍ତି ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ଅୱିରୁଳ୍ହସଦ୍ଧାନଂ ପସାଦଞ୍ଞଥତ୍ତଂ।

ଗାଥାଯଂ ଆପାଯିକୋତିଆଦୀସୁ ଅପାଯେ ନିବ୍ବତ୍ତନାରହତାଯ ଆପାଯିକୋ। ତତ୍ଥପି ଅୱୀଚିସଙ୍ଖାତେ ମହାନିରଯେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ନେରଯିକୋ। ଏକଂ ଅନ୍ତରକପ୍ପଂ ପରିପୁଣ୍ଣମେୱ କତ୍ୱା ତତ୍ଥ ତିଟ୍ଠତୀତି କପ୍ପଟ୍ଠୋ। ସଙ୍ଘଭେଦସଙ୍ଖାତେ ୱଗ୍ଗେ ରତୋତି ୱଗ୍ଗରତୋ। ଅଧମ୍ମିଯତାଯ ଅଧମ୍ମୋ। ଭେଦକରୱତ୍ଥୂହି ସଙ୍ଘଭେଦସଙ୍ଖାତେ ଏୱ ଚ ଅଧମ୍ମେ ଠିତୋତି ଅଧମ୍ମଟ୍ଠୋ। ଯୋଗକ୍ଖେମା ପଧଂସତୀତି ଯୋଗକ୍ଖେମତୋ ହିତତୋ ପଧଂସତି ପରିହାଯତି, ଚତୂହି ୱା ଯୋଗେହି ଅନୁପଦ୍ଦୁତତ୍ତା ଯୋଗକ୍ଖେମଂ ନାମ ଅରହତ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ, ତତୋ ପନସ୍ସ ଧଂସନେ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞତୋ ସଂହତଭାୱେନ ସଙ୍ଘଂ, ତତୋ ଏୱ ଏକକମ୍ମାଦିୱିଧାନଯୋଗେନ ସମଗ୍ଗଂ ସହିତଂ। ଭେତ୍ୱାନାତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣେନ ସଙ୍ଘଭେଦେନ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା। କପ୍ପନ୍ତି ଆଯୁକପ୍ପଂ। ସୋ ପନେତ୍ଥ ଅନ୍ତରକପ୍ପୋୱ। ନିରଯମ୍ହୀତି ଅୱୀଚିମହାନିରଯମ୍ହି।

ଅଟ୍ଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ସଙ୍ଘସାମଗ୍ଗୀସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୯। ନୱମେ ଏକଧମ୍ମୋତି ଏକୋ କୁସଲଧମ୍ମୋ ଅନୱଜ୍ଜଧମ୍ମୋ। ‘‘ଅଯଂ ଧମ୍ମୋ, ନାଯଂ ଧମ୍ମୋ’’ତିଆଦିନା ସଚେ ସଙ୍ଘେ ୱିୱାଦୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ଯ, ତତ୍ଥ ଧମ୍ମକାମେନ ୱିଞ୍ଞୁନା ଇତି ପଟିସଞ୍ଚିକ୍ଖିତବ୍ବଂ ‘‘ଠାନଂ ଖୋ, ପନେତଂ ୱିଜ୍ଜତି, ଯଦିଦଂ ୱିୱାଦୋ ୱଡ୍ଢମାନୋ ସଙ୍ଘରାଜିଯା ୱା ସଙ୍ଘଭେଦାଯ ୱା

ସଂୱଡ୍ଢେୟ୍ୟା’’ତି। ସଚେ ତଂ ଅଧିକରଣଂ ଅଭ୍ତନା ପଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଠିତୋ, ଅଗ୍ଗିଂ ଅକ୍କନ୍ତେନ ୱିୟ ସହସା ତତୋ ଓରମିତବ୍ବଂ। ଅଥ ପରେହି ତଂ ପଗ୍ଗହିତଂ ସୟଞ୍ଚେତଂ ସକ୍କୋତି ୱୂପସମେତୁଂ, ଉସ୍ସାହଜାତୋ ହୁତ୍ୱା ଦୂରମ୍ପି ଗନ୍ତ୍ୱା ତଥା ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବଂ, ଯଥା ତଂ ୱୂପସମ୍ମତି। ସଚେ ପନ ସୟଂ ନ ସକ୍କୋତି, ସୋ ଚ ୱିୱାଦୋ ଉପରୂପରି ୱଡ୍ଢତେୱ, ନ ୱୂପସମ୍ମତି। ଯେ ତତ୍ଥ ପତିରୂପା ସିକ୍ଖାକାମା ସବ୍ରହ୍ମଚାରିନୋ, ତେ ଉସ୍ସାହେତ୍ୱା ଯେନ ଧମ୍ମେନ ଯେନ ୱିନୟେନ ଯେନ ସତ୍ଥୁସାସନେନ ତଂ ଅଧିକରଣଂ ଯଥା ୱୂପସମ୍ମତି, ତଥା ୱୂପସମେତବ୍ବଂ। ଏୱଂ ୱୂପସମେନ୍ତସ୍ସ ଯୋ ସଙ୍ଘସାମଗ୍ଗିକରୋ କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ, ଅୟମେତ୍ଥ ଏକଧମ୍ମୋତି ଅଧିପ୍ପେତୋ। ସୋ ହି ଉଭତୋପକ୍ଖିୟାନଂ ଦ୍ୱେଳ୍ହକଜାତାନଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ, ତେସଂ ଅନୁୱତ୍ତନୱସେନ ଠିତାନଂ ଭିକ୍ଖୁନୀନଂ ଉପାସକାନଂ ଉପାସିକାନଂ ତେସଂ ଆରକ୍ଖଦେୱତାନଂ ଯାୱଦେୱ ବ୍ରହ୍ମାନମ୍ପି ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହଂ ଅହିତଂ ଦୁକ୍ଖାୱହଂ ସଂକିଲେସଧମ୍ମଂ ଅପନେତ୍ୱା ମହତୋ ପୁଞ୍ଞରାସିସ୍ସ କୁସଲାଭିସନ୍ଦସ୍ସ ହେତୁଭାୱତୋ ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ହିତସୁଖାୱହୋ ହୋତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଏକଧମ୍ମୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଲୋକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ବହୁଜନହିତାୟା’’ତିଆଦି। ତସ୍ସତ୍ଥୋ ଅନନ୍ତରସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତୱିପରିୟାୟେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସଙ୍ଘସାମଗ୍ଗୀତି ସଙ୍ଘସ୍ସ ସମଗ୍ଗଭାୱୋ ଭେଦାଭାୱୋ ଏକକମ୍ମତା ଏକୁଦ୍ଦେସତା ଚ।

ଗାଥାୟଂ ସୁଖା ସଙ୍ଘସ୍ସ ସାମଗ୍ଗୀତି ସୁଖସ୍ସ ପଚ୍ଚୟଭାୱତୋ ସାମଗ୍ଗୀ ସୁଖାତି ୱୁତ୍ତା। ଯଥା ‘‘ସୁଖୋ ବୁଦ୍ଧାନମୁପ୍ପାଦୋ’’ତି (ଧ॰ ପ॰ ୧୯୪)। ସମଗ୍ଗାନଞ୍ଚନୁଗ୍ଗହୋତି ସମଗ୍ଗାନଂ ସାମଗ୍ଗିଅନୁମୋଦନେନ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନଂ ସାମଗ୍ଗିଅନୁରୂପଂ, ଯଥା ତେ ସାମଗ୍ଗିଂ ନ ୱିଜହନ୍ତି, ତଥା ଗହଣଂ ଠପନଂ ଅନୁବଲପ୍ପଦାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସଙ୍ଘଂ ସମଗ୍ଗଂ କତ୍ୱାନାତି ଭିନ୍ନଂ ସଙ୍ଘଂ ରାଜିପତ୍ତଂ ୱା ସମଗ୍ଗଂ ସହିତଂ କତ୍ୱା। କପ୍ପନ୍ତି ଆୟୁକପ୍ପମେୱ। ସଗ୍ଗମ୍ହି ମୋଦତୀତି କାମାୱଚରଦେୱଲୋକେ ଅଞ୍ଞେ ଦେୱେ ଦସହି ଠାନେହି ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ଦିବ୍ବସୁଖଂ ଅନୁଭୱନ୍ତୋ ଇଚ୍ଛିତନିପ୍ଫତ୍ତିୟା ୱ ମୋଦତି ପମୋଦତି ଲଲତି କୀଳତୀତି।

ନୱମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ପଦୁଟ୍ଠଚିତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୦। ଦସମସ୍ସ କା ଉପ୍ପତ୍ତି? ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିୟେୱ। ଏକଦିୱସଂ କିର ଭିକ୍ଖୂ ଧମ୍ମସଭାୟଂ ସନ୍ନିସିନ୍ନା କଥଂ ସମୁଟ୍ଠାପେସୁଂ – ‘‘ଆୱୁସୋ, ଇଧେକଚ୍ଚୋ ବହୁଂ ପୁଞ୍ଞକମ୍ମଂ କରୋତି, ଏକଚ୍ଚୋ ବହୁଂ ପାପକମ୍ମଂ, ଏକଚ୍ଚୋ ଉଭୟୱୋମିସ୍ସକଂ କରୋତି। ତତ୍ଥ ୱୋମିସ୍ସକାରିନୋ କୀଦିସୋ ଅଭିସମ୍ପରାୟୋ’’ତି? ଅଥ ସତ୍ଥା ଧମ୍ମସଭଂ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ପଞ୍ଞତ୍ତୱରବୁଦ୍ଧାସନେ ନିସିନ୍ନୋ ତଂ କଥଂ ସୁତ୍ୱା ‘‘ଭିକ୍ଖୱେ, ମରଣାସନ୍ନକାଲେ ସଂକିଲିଟ୍ଠଚିତ୍ତସ୍ସ ଦୁଗ୍ଗତି ପାଟିକଙ୍ଖା’’ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଇମାୟ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିୟା ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ଦେସେସି।

ତତ୍ଥ ଇଧାତି ଦେସାପଦେସେ ନିପାତୋ। ସ୍ୱାୟଂ କତ୍ଥଚି ପଦେସଂ ଉପାଦାୟ ୱୁଚ୍ଚତି ‘‘ଇଧେୱ ତିଟ୍ଠମାନସ୍ସ, ଦେୱଭୂତସ୍ସ ମେ ସତୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ॰ ନି॰ ୨।୩୬୯)। କତ୍ଥଚି ସାସନଂ ଉପାଦାୟ ‘‘ଇଧେୱ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମଣୋ ଇଧ ଦୁତିୟୋ ସମଣୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ମ॰ ନି॰ ୧।୧୩୯; ଅ॰ ନି॰ ୪।୨୪୧)। କତ୍ଥଚି ପଦପୂରଣମତ୍ତେ ‘‘ଇଧାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭୁତ୍ତାୱୀ ଅସ୍ସଂ ପୱାରିତୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ମ॰ ନି॰ ୧।୩୦)। କତ୍ଥଚି ଲୋକଂ ଉପାଦାୟ ୱୁଚ୍ଚତି ‘‘ଇଧ ତଥାଗତୋ ଲୋକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଅ॰ ନି॰ ୩।୬୧)। ଇଧାପି ଲୋକେ ଏୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏକଚ୍ଚନ୍ତି ଏକଂ, ଅଞ୍ଞତରନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁଗ୍ଗଲନ୍ତି ସତ୍ତଂ। ସୋ ହି ଯଥାପଚ୍ଚୟଂ କୁସଲାକୁସଲାନଂ ତବ୍ବିପାକାନଞ୍ଚ ପୂରଣତୋ ମରଣୱସେନ ଗଲନତୋ ଚ ପୁଗ୍ଗଲୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଦୁଟ୍ଠଚିତ୍ତନ୍ତି ପଦୋସେନ ଆଘାତେନ ଦୁଟ୍ଠଚିତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ପଦୁଟ୍ଠଚିତ୍ତନ୍ତି ଦୋସେନ ରାଗାଦିନା ପଦୂସିତଚିତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ଏକଚ୍ଚନ୍ତି ଇଦଂ ପଦୁଟ୍ଠଚିତ୍ତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ୱିସେସନଂ। ଯସ୍ସ ହି ପଟିସନ୍ଧିଦାୟକକମ୍ମଂ ଓକାସମକାସି, ସୋ ତଥା ୱୁତ୍ତୋ। ଯସ୍ସ ଚ ଅକୁସଲପ୍ପୱତ୍ତିତୋ ଚିତ୍ତଂ ନିୱତ୍ତେତ୍ୱା କୁସଲୱସେନ ଓତାରେତୁଂ ନ ସକ୍କା, ଏୱଂ ଆସନ୍ନମରଣୋ। ଏୱନ୍ତି ଇଦାନି ୱତ୍ତବ୍ବାକାରଂ ଦସ୍ସେତି। ଚେତସାତି ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତେନ ଚେତୋପରିୟଞ୍ଞାଣେନ। ଚେତୋତି ତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ। ପରିଚ୍ଚାତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ପଜାନାମି। ନନୁ ଚ ଯଥାକମ୍ମୁପଗଞ୍ଞାଣସ୍ସାୟଂ ୱିସୟୋତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ତଦା ପୱତ୍ତମାନଅକୁସଲଚିତ୍ତୱସେନ ପନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଇମମ୍ହି ଚାୟଂ ସମୟେତି ଇମସ୍ମିଂ କାଲେ, ଇମାୟଂ ୱା ପଚ୍ଚୟସାମଗ୍ଗିୟଂ, ଅୟଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଜୱନୱୀଥିୟା ଅପରଭାଗେ କାଲଂ କରେୟ୍ୟ ଚେତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ହି ଜୱନକ୍ଖଣେ କାଲଂକିରିୟା ଅତ୍ଥି। ଯଥାଭତଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତୋ ଏୱଂ ନିରୟେତି ଯଥା ଆଭତଂ କିଞ୍ଚି ଆହରିତ୍ୱା ଠପିତଂ, ଏୱଂ ଅତ୍ତନୋ କମ୍ମୁନା ନିକ୍ଖିତ୍ତୋ ନିରୟେ ଠପିତୋ ଏୱାତି ଅତ୍ଥୋ। କାୟସ୍ସ ଭେଦାତି ଉପାଦିନ୍ନକ୍ଖନ୍ଧପରିଚ୍ଚାଗା। ପରଂ ମରଣାତି ତଦନନ୍ତରଂ ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତକ୍ଖନ୍ଧଗ୍ଗହଣେ। ଅଥ ୱା କାୟସ୍ସ ଭେଦାତି ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ଉପଚ୍ଛେଦା। ପରଂ ମରଣାତି ଚୁତିତୋ ଉଦ୍ଧଂ।

ଅପାୟନ୍ତିଆଦି ସବ୍ବଂ ନିରୟସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ। ନିରୟୋ ହି ଅୟସଙ୍ଖାତା ସୁଖା ଅପେତୋତି ଅପାୟୋ; ସଗ୍ଗମୋକ୍ଖହେତୁଭୂତା ୱା ପୁଞ୍ଞସମ୍ମତା

ଅୟା ଅପେତୋତିପି ଅପାୟୋ। ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଗତି ପଟିସରଣନ୍ତି ଦୁଗ୍ଗତି; ଦୋସବହୁଲତ୍ତା ୱା ଦୁଟ୍ଠେନ କମ୍ମୁନା ନିବ୍ବତ୍ତା ଗତୀତିପି ଦୁଗ୍ଗତି। ୱିୱସା ନିପତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଦୁକ୍କଟକମ୍ମକାରିନୋ, ୱିନସ୍ସନ୍ତା ୱା ଏତ୍ଥ ନିପତନ୍ତି ସମ୍ଭିଜ୍ଜମାନଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗାତି ୱିନିପାତୋ। ନତ୍ଥି ଏତ୍ଥ ଅସ୍ସାଦସଞ୍ଞିତୋ ଅୟୋତି ନିରସ୍ସାଦଟ୍ଠେନ ନିରୟୋ। ଅଥ ୱା ଅପାୟଗ୍ଗହଣେନ ତିରଚ୍ଛାନୟୋନି ୱୁଚ୍ଚତି। ତିରଚ୍ଛାନୟୋନି ହି ଅପାୟୋ ସୁଗତିତୋ ଅପେତତ୍ତା, ନ ଦୁଗ୍ଗତି ମହେସକ୍ଖାନଂ ନାଗରାଜାଦୀନଂ ସମ୍ଭୱତୋ। ଦୁଗ୍ଗତିଗ୍ଗହଣେନ ପେତ୍ତିୱିସୟୋ। ସୋ ହି ଅପାୟୋ ଚେୱ ଦୁଗ୍ଗତି ଚ ସୁଗତିତୋ ଅପେତତ୍ତା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ଗତିଭୂତତ୍ତା, ନ ୱିନିପାତୋ ଅସୁରସଦିସଂ ଅୱିନିପାତତ୍ତା। ୱିନିପାତଗ୍ଗହଣେନ ଅସୁରକାୟୋ। ସୋ ହି ୟଥାୱୁତ୍ତେନ ଅତ୍ଥେନ ଅପାୟୋ ଚେୱ ଦୁଗ୍ଗତି ଚ, ସବ୍ବସମ୍ପତ୍ତିସମୁସ୍ସୟେହି ୱିନିପତିତତ୍ତା ୱିନିପାତୋତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। ନିରୟଗ୍ଗହଣେନ ଅୱୀଚିଆଦିଅନେକପ୍ପକାରୋ ନିରୟୋୱ ୱୁଚ୍ଚତି। ଇଧ ପନ ସବ୍ବପଦେହିପି ନିରୟୋୱ ୱୁତ୍ତୋ। ଉପପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ପଟିସନ୍ଧିଂ ଗଣ୍ହନ୍ତି।

ଗାଥାସୁ ପଠମଗାଥା ସଙ୍ଗୀତିକାଲେ ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକତ୍ଥେରେହି ଠପିତା। ଞତ୍ୱାନାତି ପୁବ୍ବକାଲକିରିୟା। ଞାଣପୁବ୍ବକଞ୍ହି ବ୍ୟାକରଣଂ। ହେତୁଅତ୍ଥୋ ୱା ତ୍ୱା-ସଦ୍ଦୋ ୟଥା ‘‘ସୀହଂ ଦିସ୍ୱା ଭୟଂ ହୋତୀ’’ତି, ଜାନନହେତୂତି ଅତ୍ଥୋ । ବୁଦ୍ଧୋ, ଭିକ୍ଖୂନଂ ସନ୍ତିକେତି ବୁଦ୍ଧୋ ଭଗୱା ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତିକେ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଏତଂ ପରତୋ ଦ୍ୱୀହି ଗାଥାହି ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ଅତ୍ଥଂ ବ୍ୟାକାସି। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନୟମେୱ।

ଦସମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦୁତିୟୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ତତିୟୱଗ୍ଗୋ

୧। ପସନ୍ନଚିତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୧। ତତିୟୱଗ୍ଗସ୍ସ ପଠମେ ପସନ୍ନଚିତ୍ତନ୍ତି ରତନତ୍ତୟସଦ୍ଧାୟ କମ୍ମଫଲସଦ୍ଧାୟ ଚ ପସନ୍ନମାନସଂ। ସୁଗତିନ୍ତି ସୁନ୍ଦରଂ ଗତିଂ, ସୁଖସ୍ସ ୱା ଗତିନ୍ତି ସୁଗତିଂ। ସଗ୍ଗନ୍ତି ରୂପାଦିସମ୍ପତ୍ତୀହି ସୁଟ୍ଠୁ ଅଗ୍ଗନ୍ତି ସଗ୍ଗଂ। ଲୋକନ୍ତି ଲୋକିୟନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପୁଞ୍ଞପାପଫଲାନି, ଲୁଜ୍ଜନଟ୍ଠେନେୱ ୱା ଲୋକଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ସୁଗତିଗ୍ଗହଣେନ ମନୁସ୍ସଗତିପି ସଙ୍ଗୟ୍ହତି, ସଗ୍ଗଗ୍ଗହଣେନ ଦେୱଗତି ଏୱ। ସେସଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନୟମେୱ।

ପଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ମେତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୨। ଦୁତିୟେ ମା, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁଞ୍ଞାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ମାତି ପଟିସେଧେ ନିପାତୋ। ପୁଞ୍ଞସଦ୍ଦୋ ‘‘କୁସଲାନଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମାନଂ ସମାଦାନହେତୁ ଏୱମିଦଂ ପୁଞ୍ଞଂ ପୱଡ୍ଢତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୩।୩୮୦) ପୁଞ୍ଞଫଲେ ଆଗତୋ। ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାଗତୋୟଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁରିସପୁଗ୍ଗଲୋ ପୁଞ୍ଞଞ୍ଚେ ସଙ୍ଖାରଂ ଅଭିସଙ୍ଖରୋତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୨।୫୧) କାମରୂପାୱଚରସୁଚରିତେ। ‘‘ପୁଞ୍ଞୂପଗଂ ଭୱତି ୱିଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ସୁଗତିୱିସେସଭୂତେ ଉପପତ୍ତିଭୱେ। ‘‘ତୀଣିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁଞ୍ଞକିରିୟୱତ୍ଥୂନି – ଦାନମୟଂ ପୁଞ୍ଞକିରିୟୱତ୍ଥୁ, ସୀଲମୟଂ ପୁଞ୍ଞକିରିୟୱତ୍ଥୁ, ଭାୱନାମୟଂ ପୁଞ୍ଞକିରିୟୱତ୍ଥୂ’’ତିଆଦୀସୁ (ଇତିୱୁ। ୬୦; ଅ। ନି। ୮।୩୬) କୁସଲଚେତନାୟଂ। ଇଧ ପନ ତେଭୂମକକୁସଲଧମ୍ମେ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଭାୟିତ୍ଥାତି ଏତ୍ଥ ଦୁୱିଧଂ ଭୟଂ ଞାଣଭୟଂ, ସାରଜ୍ଜଭୟନ୍ତି। ତତ୍ଥ ‘‘ୟେପି ତେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦେୱା ଦୀଘାୟୁକା ୱଣ୍ଣୱନ୍ତୋ ସୁଖବହୁଲା ଉଚ୍ଚେସୁ ୱିମାନେସୁ ଚିରଟ୍ଠିତିକା , ତେପି ତଥାଗତସ୍ସ ଧମ୍ମଦେସନଂ ସୁତ୍ୱା ୟେଭୁୟ୍ୟେନ ଭୟଂ ସଂୱେଗଂ ସନ୍ତାସଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୪।୩୩) ଆଗତଂ ଞାଣଭୟଂ। ‘‘ଅହୁଦେୱ ଭୟଂ, ଅହୁ ଛମ୍ଭିତତ୍ତଂ, ଅହୁ ଲୋମହଂସୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୧୮) ଆଗତଂ ସାରଜ୍ଜଭୟଂ। ଇଧାପି ସାରଜ୍ଜଭୟମେୱ। ଅୟଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ – ଭିକ୍ଖୱେ, ଦୀଘରତ୍ତଂ କାୟୱଚୀସଂୟମୋ ୱତ୍ତପଟିୱତ୍ତପୂରଣଂ ଏକାସନଂ, ଏକସେୟ୍ୟଂ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦମୋ, ଧୁତଧମ୍ମେହି ଚିତ୍ତସ୍ସ ନିଗ୍ଗହୋ, ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞଂ, କମ୍ମଟ୍ଠାନାନୁୟୋଗୱସେନ ୱୀରିୟାରମ୍ଭୋତି ଏୱମାଦୀନି ୟାନି ଭିକ୍ଖୁନା, ନିରନ୍ତରଂ ପୱତ୍ତେତବ୍ବାନି ପୁଞ୍ଞାନି, ତେହି ମା ଭାୟିତ୍ଥ, ମା ଭୟଂ ସନ୍ତାସଂ ଆପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖସ୍ସ ଉପରୋଧଭୟେନ ସମ୍ପରାୟିକନିବ୍ବାନସୁଖଦାୟକେହି ପୁଞ୍ଞେହି ମା ଭାୟିତ୍ଥାତି। ନିସ୍ସକ୍କେ ହି ଇଦଂ ସାମିୱଚନଂ।

ଇଦାନି ତତୋ ଅଭାୟିତବ୍ବଭାୱେ କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସୁଖସ୍ସେତ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସୁଖସଦ୍ଦୋ ‘‘ସୁଖୋ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଉପ୍ପାଦୋ, ସୁଖା ୱିରାଗତା ଲୋକେ’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ପ। ୧୯୪) ସୁଖମୂଲେ ଆଗତୋ। ‘‘ୟସ୍ମା ଚ ଖୋ, ମହାଲି, ରୂପଂ ସୁଖଂ ସୁଖାନୁପତିତଂ ସୁଖାୱକ୍କନ୍ତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ସଂ।

ନି। ୩।୬୦) ସୁଖାରମ୍ମଣେ। ''ଯାଓଞ୍ଚିଦଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ନ ସୁକରଂ ଅକ୍ଖାନେନ ପାପୁଣିତୁଂ ଯାଓ ସୁଖା ସଗ୍ଗା''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୨୫୫) ସୁଖପଚ୍ଚଯଟ୍ଠାନେ। ''ସୁଖୋ ପୁଞ୍ଞସ୍ସ ଉଚ୍ଚଯୋ''ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ପ। ୧୧୮) ସୁଖହେତୁମ୍ହି। ''ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖୱିହାରା ଏତେ ଧମ୍ମା''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୮୨) ଅବ୍ୟାପଜ୍ଜେ। ''ନିବ୍ବାନଂ ପରମଂ ସୁଖ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ପ। ୨୦୪; ମ। ନି। ୨।୨୧୫) ନିବ୍ବାନେ। ''ସୁଖସ୍ସ ଚ ପହାନା''ତିଆଦୀସୁ (ଚୂଳଅନି। ଖଗ୍ଗୱିସାଣସୁତ୍ତନିଦ୍ଦେସ ୧୨୫) ସୁଖୱେଦନାଯଂ। ''ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଂ ସନ୍ତଂ, ସୁଖମିଚ୍ଚେୱ ଭାସିତ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୪।୨୫୩; ଇତିୱୁ। ୫୩) ଉପେକ୍ଖାୱେଦନାଯଂ। ''ଦ୍ୱେପି ମଯା, ଆନନ୍ଦ, ୱେଦନା ୱୁତ୍ତା ପରିଯାଯେନ ସୁଖା ୱେଦନା, ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୨। ୮୯) ଇଟ୍ଠସୁଖେ। ''ସୁଖୋ ୱିପାକୋ ପୁଞ୍ଞାନ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ପେଟକୋ। ୨୩) ସୁଖୱିପାକେ। ଇଧାପି ଇଟ୍ଠୱିପାକେ ଏୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଇଟ୍ଠସ୍ସାତିଆଦୀସୁ ଏସିତବ୍ବତୋ ଅନିଟ୍ଠପଟିକ୍ଖେପତୋ ଚ ଇଟ୍ଠସ୍ସ, କମନୀଯତୋ ମନସ୍ମିଞ୍ଚ କମନତୋ ପୱିସନତୋ କନ୍ତସ୍ସ, ପିଯାଯିତବ୍ବତୋ ସନ୍ତପ୍ପନତୋ ଚ ପିଯସ୍ସ, ମାନନୀଯତୋ ମନସ୍ସ ପୱଡ୍ଢନତୋ ଚ ମନାପସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଯଦିଦଂ ପୁଞ୍ଞାନୀତି ''ପୁଞ୍ଞାନୀ''ତି ଯଦିଦଂ ୱଚନଂ, ଏତଂ ସୁଖସ୍ସ ଇଟ୍ଠସ୍ସ ୱିପାକସ୍ସ ଅଧିୱଚନଂ ନାମଂ, ସୁଖମେୱ ତଂ ଯଦିଦଂ ପୁଞ୍ଞନ୍ତି ଫଲେନ କାରଣସ୍ସ ଅଭେଦୂପଚାରଂ ୱଦତି। ତେନ କତୂପଚିତାନଂ ପୁଞ୍ଞାନଂ ଅୱସ୍ସଂଭାୱିଫଲଂ ସୁତ୍ୱା ଅପ୍ପମତ୍ତେନ ସବ୍ବଙ୍ଗଂ ପୁଞ୍ଞାନି କାତବ୍ବାନୀତି ପୁଞ୍ଞକିରିଯାଯଂ ନିଯୋଜେତି, ଆଦରଞ୍ଚ ନେସଂ ତତ୍ଥ ଉପ୍ପାଦେତି।

ଇଦାନି ଅତ୍ତନା ସୁନେତ୍ତକାଲେ କତେନ ପୁଞ୍ଞକମ୍ମେନ ଦୀଘରତ୍ତଂ ପଚ୍ଚନୁଭୂତଂ ଭୱନ୍ତରପଟିଚ୍ଛନ୍ନଂ ଉଳାରତମଂ ପୁଞ୍ଞୱିପାକଂ ଉଦାହରିତ୍ୱା ତମତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କରୋନ୍ତୋ ''ଅଭିଜାନାମି ଖୋ ପନାହ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅଭିଜାନାମୀତି ଅଭିୱିସିଟ୍ଠେନ ଞାଣେନ ଜାନାମି, ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ବୁଜ୍ଝାମି। ଦୀଘରତ୍ତନ୍ତି ଚିରକାଲଂ। ପୁଞ୍ଞାନନ୍ତି ଦାନାଦିକୁସଲଧମ୍ମାନଂ। ସତ୍ତ ୱସ୍ସାନୀତି ସତ୍ତ ସଂୱଚ୍ଛରାନି । ମେତ୍ତଚିତ୍ତନ୍ତି ମିଜ୍ଜତୀତି ମେତ୍ତା, ସିନିଯ୍ହତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ମିତ୍ତେ ଭୱା, ମିତ୍ତସ୍ସ ୱା ଏସା ପୱତ୍ତୀତିପି ମେତ୍ତା। ଲକ୍ଖଣାଦିତୋ ପନ ହିତାକାରପ୍ପୱତ୍ତିଲକ୍ଖଣା, ହିତୂପସଂହାରରସା, ଆଘାତୱିନଯପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା, ସତ୍ତାନଂ ମନାପଭାୱଦସ୍ସନପଦଟ୍ଠାନା। ବ୍ୟାପାଦୂପସମୋ ଏତିସ୍ସା ସମ୍ପତ୍ତି, ସିନେହାସମ୍ଭୱୋ ୱିପତ୍ତି। ସା ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ମେତ୍ତଚିତ୍ତଂ। ଭାୱେତ୍ୱାତି ମେତ୍ତାସହଗତଂ ଚିତ୍ତଂ, ଚିତ୍ତସୀସେନ ସମାଧି ୱୁତ୍ତୋତି ମେତ୍ତାସମାଧିଂ ମେତ୍ତାବ୍ରହ୍ମୱିହାରଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ଚେୱ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ଚ। ସତ୍ତ ସଂୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟକପ୍ପେତି ସତ୍ତ ମହାକପ୍ପେ। ସଂୱଟ୍ଟ-ୱିୱଟ୍ଟଗ୍ଗହଣେନେୱ ହି ସଂୱଟ୍ଟଟ୍ଠାଯି-ୱିୱଟ୍ଟଟ୍ଠାଯିନୋପି ଗହିତା। ଇମଂ ଲୋକନ୍ତି କାମଲୋକଂ। ସଂୱଟ୍ଟମାନେ ସୁଦନ୍ତି ସଂୱଟ୍ଟମାନେ। ସୁଦନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ ୱିନସ୍ସମାନେତି ଅତ୍ଥୋ। ''ସଂୱତ୍ତମାନେ ସୁଦ''ନ୍ତି ଚ ପଠନ୍ତି। କପ୍ପେତି କାଲେ। କପ୍ପସୀସେନ ହି କାଲୋ ୱୁତ୍ତୋ। କାଲେ ଖୀଯମାନେ କପ୍ପୋପି ଖୀଯତେୱ। ଯଥାହ –

''କାଲୋ ଘସତି ଭୂତାନି, ସବ୍ବାନେୱ ସହତ୍ତନା''ତି। (ଜା। ୧।୨।୧୯୦);

''ଆଭସ୍ସରୂପଗୋ ହୋମୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତେଜୋସଂୱଟ୍ଟୱସେନେତ୍ଥ କପ୍ପୱୁଟ୍ଠାନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଆଭସ୍ସରୂପଗୋତି ତତ୍ଥ ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣୱସେନ ଆଭସ୍ସରବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ଉପଗଚ୍ଛାମୀତି ଆଭସ୍ସରୂପଗୋ ହୋମି। ୱିୱଟ୍ଟମାନେତି ସଣ୍ଠହମାନେ, ଜାଯମାନେତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁଞ୍ଞଂ ବ୍ରହ୍ମୱିମାନଂ ଉପପଜ୍ଜାମୀତି କସ୍ସଚି ସତ୍ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ନିବ୍ବତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ସୁଞ୍ଞଂ, ଯଂ ପଠମଜ୍ଝାନଭୂମିସଙ୍ଖାତଂ ବ୍ରହ୍ମୱିମାନଂ ଆଦିତୋ ନିବ୍ବତ୍ତଂ, ତଂ ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣୱସେନ ଉପପଜ୍ଜାମି ଉପେମି। ବ୍ରହ୍ମାତି କାମାୱଚରସତ୍ତେହି ସେଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ତଥା ତଥା ବ୍ରୂହିତଗୁଣତାଯ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରତୋ ନିବ୍ବତ୍ତଟ୍ଠେନ ଚ ବ୍ରହ୍ମା। ବ୍ରହ୍ମପାରିସଜ୍ଜବ୍ରହ୍ମପୁରୋହିତେହି ମହନ୍ତୋ ବ୍ରହ୍ମାତି ମହାବ୍ରହ୍ମା। ତତୋ ଏୱ ତେ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ଠିତତ୍ତା ଅଭିଭୂ। ତେହି କେନଚି ଗୁଣେନ ନ ଅଭିଭୂତୋତି ଅନଭିଭୂତୋ। ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୂତି ଏକଂସୱଚନେ ନିପାତୋ। ଦସୋତି ଦସ୍ସନସୀଲୋ, ସୋ ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଦସ୍ସନସମତ୍ଥୋ, ଅଭିଞ୍ଞାଣେନ ପସ୍ସିତବ୍ବଂ ପସ୍ସାମୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସବ୍ରହ୍ମାନଂ ଇଦ୍ଧିପାଦଭାୱନାବଲେନ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତଞ୍ଚ ମମ ୱସେ ୱତ୍ତେମୀତି ୱସୱତ୍ତୀ ହୋମୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତଦା କିର ବୋଧିସତ୍ତୋ ଅଟ୍ଠସମାପତ୍ତିଲାଭୀପି ସମାନୋ ତଥା ସତ୍ତହିତଂ ଅତ୍ତନୋ ପାରମିପରିପୂରଣଞ୍ଚ ଓଲୋକେନ୍ତୋ ତାସୁ ଏୱ ଦ୍ୱୀସୁ ଝାନଭୂମୀସୁ ନିକନ୍ତିଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ମେତ୍ତାବ୍ରହ୍ମୱିହାରୱସେନ ଅପରାପରଂ ସଂସରି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ସତ୍ତୱସ୍ସାନି…ପେ… ୱସୱତ୍ତୀ''ତି।

ଏୱଂ ଭଗୱା ରୂପାୱଚରପୁଞ୍ଞସ୍ସ ୱିପାକମହନ୍ତତଂ ପକାସେତ୍ୱା ଇଦାନି କାମାୱଚରପୁଞ୍ଞସ୍ସାପି ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଛତ୍ତିଂସକ୍ଖତ୍ତୁ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସକ୍କୋ ଅହୋସିନ୍ତି ଛତ୍ତିଂସ ୱାରେ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଅନୁପପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରନ୍ତରଂ ସକ୍କୋ ଦେୱାନମିନ୍ଦୋ ତାୱତିଂସଦେୱରାଜା ଅହୋସିଂ। ରାଜା ଅହୋସିନ୍ତିଆଦୀସୁ ଚତୂହି ଅଚ୍ଛରିଯଧମ୍ମେହି ଚତୂହି ଚ ସଙ୍ଗହୱତ୍ଥୂହି ଲୋକଂ ରଞ୍ଜେତୀତି ରାଜା। ଚକ୍କରତନଂ ୱତ୍ତେତି, ଚତୂହି ସମ୍ପତ୍ତିଚକ୍କେହି ୱତ୍ତତି, ତେହି ଚ ପରଂ ୱତ୍ତେତି, ପରହିତାଯ ଚ ଇରିଯାପଥଚକ୍କାନଂ ୱତ୍ତୋ ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥୀତି ଚକ୍କୱତ୍ତୀ। ରାଜାତି ଚେତ୍ଥ ସାମଞ୍ଞଂ, ଚକ୍କୱତ୍ତୀତି ୱିସେସଂ। ଧମ୍ମେନ ଚରତୀତି ଧମ୍ମିକୋ। ଞାଯେନ ସମେନ ୱତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଧମ୍ମେନେୱ ରଜ୍ଜଂ ଲଭିତ୍ୱା ରାଜା ଜାତୋତି ଧମ୍ମରାଜା। ପରହିତଧମ୍ମଚରଣେନ ୱା ଧମ୍ମିକୋ, ଅତ୍ତହିତଧମ୍ମଚରଣେନ ଧମ୍ମରାଜା, ଚତୁରନ୍ତାଯ ଇସ୍ସରୋତି ଚାତୁରନ୍ତୋ, ଚତୁସମୁଦ୍ଦନ୍ତାଯ ଚତୁବ୍ବିଧଦୀପୱିଭୂସିତାଯ ଚ ପଥୱିଯା ଇସ୍ସରୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ କୋପାଦିପଚ୍ଚତ୍ଥିକେ, ବହିଦ୍ଧା ଚ ସବ୍ବରାଜାନୋ ଅଦଣ୍ଡେନ ଅସତ୍ଥେନ ୱିଜେସୀତି ୱିଜିତାୱୀ। ଜନପଦେ ଥାୱରଭାୱଂ

ଧୁୱଭାୱଂ ପତ୍ତୋ, ନ ସକ୍କା କେନଚି ତତୋ ଚାଲେତୁଂ ଜନପଦୋ ୱା ତମ୍ହି ଥାୱରିଯପ୍ପତ୍ତୋ ଅନୁଯୁତ୍ତୋ ସକମ୍ମନିରତୋ ଅଚଲୋ ଅସମ୍ପୱେଧୀତି ଜନପଦତ୍ଥାୱରିଯପ୍ପତ୍ତୋ।

ଚକ୍କରତନଂ, ହତ୍ଥିରତନଂ, ଅସ୍ସରତନଂ, ମଣିରତନଂ, ଇତ୍ଥିରତନଂ, ଗହପତିରତନଂ, ପରିଣାଯକରତନନ୍ତି ଇମେହି ସତ୍ତହି ରତନେହି ସମୁପେତୋତି ସତ୍ତରତନସମନ୍ନାଗତୋ। ତେସୁ ହି ରାଜା ଚକ୍କୱତ୍ତି ଚକ୍କରତନେନ ଅଜିତଂ ଜିନାତି, ହତ୍ଥିଅସ୍ସରତନେହି ୱିଜିତେ ସୁଖେନେୱ ଅନୁୱିଚରତି, ପରିଣାଯକରତନେନ ୱିଜିତମନୁରକ୍ଖତି, ସେସେହି ଉପଭୋଗସୁଖମନୁଭୱତି। ପଠମେନ ଚସ୍ସ ଉସ୍ସାହସତ୍ତିଯୋଗୋ , ପଚ୍ଛିମେନ ମନ୍ତସତ୍ତିଯୋଗୋ, ହତ୍ଥିଅସ୍ସଗହପତିରତନେହି ପଭୂସତ୍ତିଯୋଗୋ ସୁପରିପୁଣ୍ଣୋ ହୋତି, ଇତ୍ଥିମଣିରତନେହି ତିୱିଧସତ୍ତିଯୋଗଫଲଂ। ସୋ ଇତ୍ଥିମଣିରତନେହି ପରିଭୋଗସୁଖମନୁଭୱତି, ସେସେହି ଉପଭୋଗସୁଖଂ। ୱିସେସତୋ ଚସ୍ସ ପୁରିମାନି ତୀଣି ଅଦୋସକୁସଲମୂଲଜନିତକମ୍ମାନୁଭାୱେନ ସମ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ମଜ୍ଝିମାନି ଅଲୋଭକୁସଲମୂଲଜନିତକମ୍ମାନୁଭାୱେନ, ପଚ୍ଛିମମେକଂ ଅମୋହକୁସଲମୂଲଜନିତକମ୍ମାନୁଭାୱେନାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ ପଦେସରଜ୍ଜସ୍ସାତି ଖୁଦ୍ଦକରଜ୍ଜସ୍ସ।

ଏତଦହୋସୀତି ଅତ୍ତନୋ ସମ୍ପତ୍ତିଯୋ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ପଚ୍ଛିମେ ଚକ୍କୱତ୍ତିକାଲେ ଏତଂ ''କିସ୍ସ ନୁ ଖୋ ମେ ଇଦଂ କମ୍ମସ୍ସ ଫଲ''ନ୍ତିଆଦିକଂ ଅହୋସି। ସବ୍ବତ୍ଥକମେୱ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଭୱେ ଏତଦହୋସିଯେୱ। ତତ୍ଥାଯଂ ଚକ୍କୱତ୍ତିକାଲୱସେନ ଯୋଜନା। ଏୱଂମହିଦ୍ଧିକୋତି ମଣିରତନହତ୍ଥିରତନାଦିପ୍ପମୁଖାଯ କୋସୱାହନସମ୍ପତ୍ତିଯା ଜନପଦତ୍ଥାୱରିଯପ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ଏୱଂମହିଦ୍ଧିକୋ। ଏୱଂମହାନୁଭାୱୋତି ଚକ୍କରତନାଦିସମନ୍ନାଗମେନ କସ୍ସଚିପି ପୀଳଂ ଅକରୋନ୍ତୋୱ ସବ୍ବରାଜୂହି ସିରସା ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତସାସନୱେହାସଗମନାଦୀହି ଏୱଂ ମହାନୁଭାୱୋ। ଦାନସ୍ସାତି ଅନ୍ନାଦିଦେଯ୍ୟଧମ୍ମପରିଚ୍ଚାଗସ୍ସ। ଦମସ୍ସାତି ଚକ୍ଖାଦିଇନ୍ଦ୍ରିଯଦମନସ୍ସ ଚେୱ ସମାଧାନୱସେନ ରାଗାଦିକିଲେସଦମନସ୍ସ ଚ। ସଂଯମସ୍ସାତି କାଯୱଚୀସଂଯମସ୍ସ। ତତ୍ଥ ଯଂ ସମାଧାନୱସେନ କିଲେସଦମନଂ, ତଂ ଭାୱନାମଯଂ ପୁଞ୍ଞଂ , ତଞ୍ଚ ଖୋ ମେତ୍ତାବ୍ରହ୍ମୱିହାରଭୂତଂ ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ। ତସ୍ମିଞ୍ଚ ଉପଚାରପ୍ପନାଭେଦେନ ଦୁୱିଧେ ଯଂ ଅପ୍ପନାପ୍ପତ୍ତଂ, ତେନସ୍ସ ଯଥାୱୁତ୍ତାସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଝାନଭୂମୀସୁ ଉପପତ୍ତି ଅହୋସି। ଇତରେନ ତିୱିଧେନାପି ଯଥାରହଂ ପତ୍ତଚକ୍କୱତ୍ତିଆଦିଭାୱୋତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଇତି ଭଗୱା ଅତ୍ତାନଂ କାଯସକ୍ଖିଂ କତ୍ୱା ପୁଞ୍ଞାନଂ ୱିପାକମହନ୍ତତଂ ପକାସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତମେୱତ୍ଥଂ ଗାଥାବନ୍ଧେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ପୁଞ୍ଞମେୱା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ପୁଞ୍ଞମେୱ ସୋ ସିକ୍ଖେଯ୍ୟାତି ଯୋ ଅତ୍ଥକାମୋ କୁଲପୁତ୍ତୋ, ସୋ ପୁଞ୍ଞଫଲନିବ୍ବତ୍ତନତୋ, ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନଂ ପୁନନତୋ ଚ ''ପୁଞ୍ଞ''ନ୍ତି ଲଦ୍ଧନାମଂ ତିୱିଧଂ କୁସଲମେୱ ସିକ୍ଖେଯ୍ୟ ନିପ୍ଫାଦେଯ୍ୟ ଉପଚିନେଯ୍ୟ ପସୱେଯ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆଯତଗ୍ଗନ୍ତି ୱିପୁଲଫଲତାଯ ଉଳାରଫଲତାଯ ଆଯତଗ୍ଗଂ, ପିଯମନାପଫଲତାଯ ୱା ଆଯତିଂ ଉତ୍ତମନ୍ତି ଆଯତଗ୍ଗଂ, ଆଯେନ ୱା ଯୋନିସୋମନସିକାରାଦିପ୍ପଚ୍ଚଯେନ ଉଳାରତମେନ ଅଗ୍ଗନ୍ତି ଆଯତଗ୍ଗଂ । ଦକାରୋ ପଦସନ୍ଧିକରୋ। ଅଥ ୱା ଆଯେନ ପୁଞ୍ଞଫଲେନ ଅଗ୍ଗଂ ପଧାନନ୍ତି ଆଯତଗ୍ଗଂ। ତତୋ ଏୱ ସୁଖୁଦ୍ରଯଂ ସୁଖୱିପାକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

କତମଂ ପନ ତଂ ପୁଞ୍ଞଂ, କଥଞ୍ଚ ନଂ ସିକ୍ଖେଯ୍ୟାତି ଆହ ''ଦାନଞ୍ଚ ସମଚରିଯଞ୍ଚ, ମେତ୍ତଚିତ୍ତଞ୍ଚ ଭାୱଯେ''ତି। ତତ୍ଥ ସମଚରିଯନ୍ତି କାଯୱିସମାଦୀନି ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା କାଯସମାଦିଚରିତଂ , ସୁୱିସୁଦ୍ଧଂ ସୀଲନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଭାୱଯେତି ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ଉପ୍ପାଦେଯ୍ୟ ୱଡ୍ଢେଯ୍ୟ। ଏତେ ଧମ୍ମେତି ଏତେ ଦାନାଦିକେ ସୁଚରିତଧମ୍ମେ। ସୁଖସମୁଦ୍ଦଯେତି ସୁଖାନିସଂସେ, ଆନିସଂସଫଲମ୍ପି ନେସଂ ସୁଖମେୱାତି ଦସ୍ସେତି। ଅବ୍ୟାପଜ୍ଜଂ ସୁଖଂ ଲୋକନ୍ତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦିବ୍ୟାପାଦୱିରହିତତ୍ତା ଅବ୍ୟାପଜ୍ଜଂ ନିଦ୍ଦୁକ୍ଖଂ, ପରପୀଳାଭାୱେ ପନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ନତ୍ଥି। ଝାନସମାପତ୍ତିୱସେନ ସୁଖବହୁଲତ୍ତା ସୁଖଂ, ଏକନ୍ତସୁଖଞ୍ଚ ବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ଝାନପୁଞ୍ଞାନଂ, ଇତରପୁଞ୍ଞାନଂ ପନ ତଦଞ୍ଞଂ ସମ୍ପତ୍ତିଭୱସଙ୍ଖାତଂ ସୁଖଂ ଲୋକଂ ପଣ୍ଡିତୋ ସପ୍ପଞ୍ଞୋ ଉପପଜ୍ଜତି ଉପେତି। ଇତି ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ଗାଥାସୁ ଚ ୱଟ୍ଟସମ୍ପତ୍ତି ଏୱ କଥିତା।

ଦୁତିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଉଭଯତ୍ଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୩। ତତିଯେ ଭାୱିତୋତି ଉପ୍ପାଦିତୋ ଚ ୱଡ୍ଢିତୋ ଚ। ବହୁଲୀକତୋତି ପୁନପ୍ପୁନଂ କତୋ। ଅତ୍ଥୋତି ହିତଂ। ତଞ୍ହି ଅରଣୀଯତୋ ଉପଗନ୍ତବ୍ବତୋ ଅତ୍ଥୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସମଧିଗଯ୍ହ ତିଟ୍ଠତୀତି ସମ୍ମା ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଅଭିଜହିତ୍ୱା ୱତ୍ତତି। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକନ୍ତି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମୋ ୱୁଚ୍ଚତି ପଚ୍ଚକ୍ଖଭୂତୋ ଅତ୍ତଭାୱୋ, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମେ ଭୱଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକଂ, ଇଧଲୋକପରିଯାପନ୍ନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ପରାଯିକନ୍ତି ଧମ୍ମୱସେନ ସମ୍ପରେତବ୍ବତୋ ସମ୍ପରାଯୋ, ପରଲୋକୋ, ସମ୍ପରାଯେ ଭୱଂ ସମ୍ପରାଯିକଂ, ପରଲୋକପରିଯାପନ୍ନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

କୋ ପନେସ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକୋ ନାମ ଅତ୍ଥୋ, କୋ ୱା ସମ୍ପରାୟିକୋତି? ସଙ୍ଖେପେନ ତାୱ ଯଂ ଇଧଲୋକସୁଖଂ, ଯଞ୍ଚେତରହି ଇଧଲୋକସୁଖାୱହଂ, ଅୟଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକୋ ଅତ୍ଥୋ। ସେଯ୍ୟଥିଦଂ – ଗହଟ୍ଠାନଂ ତାୱ ଇଧ ଯଂ କିଞ୍ଚି ୱିଭୂପକରଣଂ, ଅନାକୁଲକମ୍ମନ୍ତତା, ଆରୋଗ୍ୟସଂୱିଧାନଂ, ୱଡ୍ଢୁୱିସଦକିରିୟାଯୋଗୱିହିତାନି ସିପ୍ପାୟତନୱିଜ୍ଜାଟ୍ଠାନାନି ସଙ୍ଗହିତପରିଜନତାତି ଏୱମାଦି। ପବ୍ବଜିତାନଂ ପନ ଯେ ଇମେ ଜୀୱିତପରିକ୍ଖାରା ଚୀୱରପିଣ୍ଡପାତସେନାସନଗିଲାନପ୍ପଚ୍ଚୟଭେସଜ୍ଜପରିକ୍ଖାରା। ତେସଂ ଅକିଚ୍ଛଲାଭୋ, ତତ୍ଥ ଚ ସଙ୍ଖାୟ ପଟିସେୱନା , ସଙ୍ଖାୟ ପରିୱଜ୍ଜନା, ୱଡ୍ଢୁୱିସଦକିରିୟା, ଅପ୍ପିଚ୍ଛତା, ସନ୍ତୁଟ୍ଠି, ପୱିୱେକୋ, ଅସଂସଗ୍ଗୋତି ଏୱମାଦି।
ପତିରୂପଦେସୱାସସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସୟସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନଯୋନିସୋମନସିକାରାଦୟୋ ପନ ଉଭୟେସଂ ସାଧାରଣା ଉଭୟାନୁରୂପା ଚାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅପ୍ପମାଦୋତି ଏତ୍ଥ ଅପ୍ପମାଦୋ ପମାଦପ୍ପଟିପକ୍ଖତୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। କୋ ପନେସ ପମାଦୋ ନାମ? ପମଜ୍ଜନାକାରୋ। ୱୁତ୍ତଂ ହେତଂ –

‘‘ତତ୍ଥ କତମୋ ପମାଦୋ? କାୟଦୁଚ୍ଚରିତେ ୱା ୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତେ ୱା ମନୋଦୁଚ୍ଚରିତେ ୱା ପଞ୍ଚସୁ ୱା କାମଗୁଣେସୁ ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱୋସ୍ସଗ୍ଗୋ ୱୋସ୍ସଗ୍ଗାନୁପ୍ପାଦନଂ କୁସଲାନଂ ୱା ଧମ୍ମାନଂ ଭାୱନାୟ ଅସକ୍କଚ୍ଚକିରିୟତା ଅସାତଚ୍ଚକିରିୟତା ଅନଟ୍ଠିତକିରିୟତା ଓଲୀନୱୁତ୍ତିତା ନିକ୍ଖିତ୍ତଛନ୍ଦତା ନିକ୍ଖିତ୍ତଧୁରତା ଅନାସେୱନା ଅଭାୱନା ଅବହୁଲୀକମ୍ମଂ ଅନଧିଟ୍ଠାନଂ ଅନନୁଯୋଗୋପମାଦୋ। ଯୋ ଏୱରୂପୋ ପମାଦୋ ପମଜ୍ଜନା ପମଜ୍ଜିତତ୍ତଂ। ଅୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି ପମାଦୋ’’ତି (ୱିଭ। ୮୪୬)।

ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତୋ ଅପ୍ପମାଦୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅତ୍ଥତୋ ହି ସୋ ସତିୟା ଅୱିପ୍ପୱାସୋ, ନିଚ୍ଚଂ ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସତିୟା ଏତଂ ନାମଂ। ଅପରେ ପନ ‘‘ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞଯୋଗେନ ପୱତ୍ତା ଚତ୍ତାରୋ ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧା ଅପ୍ପମାଦୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି।

‘‘ଭାୱିତୋ ବହୁଲୀକତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, କଥଂ ପନାୟଂ ଅପ୍ପମାଦୋ ଭାୱେତବ୍ବୋତି? ନ ଅପ୍ପମାଦଭାୱନା ନାମ ୱିସୁଂ ଏକଭାୱନା ଅତ୍ଥି। ଯା ହି କାଚି ପୁଞ୍ଞକିରିୟା କୁସଲକିରିୟା, ସବ୍ବା ସା ଅପ୍ପମାଦଭାୱନାତ୍ୱେୱ ୱେଦିତବ୍ବା। ୱିସେସତୋ ପନ ୱିୱଟ୍ଟୂପନିସ୍ସୟଂ ସରଣଗମନଂ କାୟିକୱାଚସିକସଂୱରଞ୍ଚ ଉପାଦାୟ ସବ୍ବା ସୀଲଭାୱନା, ସବ୍ବା ସମାଧିଭାୱନା, ସବ୍ବା ପଞ୍ଞାଭାୱନା, ସବ୍ବା କୁସଲଭାୱନା, ଅନୱଜ୍ଜଭାୱନା, ଅପ୍ପମାଦଭାୱନାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ‘‘ଅପ୍ପମାଦୋ’’ତି ହି ଇଦଂ ମହନ୍ତଂ ଅତ୍ଥଂ ଦୀପେତି, ମହନ୍ତଂ ଅତ୍ଥଂ ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି। ସକଲମ୍ପି ତେପିଟକଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଆହରିତ୍ୱା ଅପ୍ପମାଦପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ କଥ୍ୱା କଥେନ୍ତୋ ଧମ୍ମକଥିକୋ ‘‘ଅତିତ୍ଥେନ ପକ୍ଖନ୍ଦୋ’’ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। କସ୍ମା? ଅପ୍ପମାଦପଦସ୍ସ ମହନ୍ତଭାୱତୋ। ତଥା ହି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ କୁସିନାରାୟଂ ୟମକସାଲାନମନ୍ତରେ ପରିନିବ୍ବାନସମୟେ ନିପନ୍ନୋ ଅଭିସମ୍ବୋଧିତୋ ପଟ୍ଠାୟ ପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସାୟ ୱସ୍ସେସୁ ଅତ୍ତନା ଭାସିତଂ ଧମ୍ମଂ ଏକେନ ପଦେନ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ – ‘‘ଅପ୍ପମାଦେନ ସମ୍ପାଦେଥା’’ତି ଭିକ୍ଖୂନଂ ୱୋଦମଦାସି। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ସେଯ୍ୟଥାପି, ଭିକ୍ଖୱେ , ଯାନି କାନିଚି ଜଙ୍ଗଲାନଂ ପାଣାନଂ ପଦଜାତାନି, ସବ୍ବାନି ତାନି ହତ୍ଥିପଦେ ସମୋଧାନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ହତ୍ଥିପଦଂ ତେସଂ ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାୟତି ଯଦିଦଂ ମହନ୍ତତ୍ତେନ; ଏୱମେୱ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯେ କେଚି କୁସଲା ଧମ୍ମା, ସବ୍ବେତେ ଅପ୍ପମାଦମୂଲକା ଅପ୍ପମାଦସମୋସରଣା, ଅପ୍ପମାଦୋ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାୟତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୩୦୦)।

ଗାଥାସୁ ଅପ୍ପମାଦଂ ପସଂସନ୍ତୀତି ଦାନାଦିପୁଞ୍ଞକିରିୟାସୁ ଅପ୍ପମାଦଂ ଅପ୍ପମଜ୍ଜନଂ ପଣ୍ଡିତା ସପ୍ପଞ୍ଞା ବୁଦ୍ଧାଦୟୋ ପସଂସନ୍ତି, ୱଣ୍ଣେନ୍ତି ଥୋମେନ୍ତି। କସ୍ମା? ଯସ୍ମା ଅପ୍ପମତ୍ତୋ ଉଭୋ ଅତ୍ଥେ ଅଧିଗଣ୍ହାତି ପଣ୍ଡିତୋ। କେ ପନ ତେ ଉଭୋ ଅତ୍ଥାତି ଆହ – ‘‘ଦିଟ୍ଠେ ଧମ୍ମେ ଚ ଯୋ ଅତ୍ଥୋ, ଯୋ ଚତ୍ଥୋ ସମ୍ପରାୟିକୋ’’ତି, ଏୱମେତ୍ଥ ପଦଯୋଜନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଇଧାପି ଦିଟ୍ଠେ ଧମ୍ମେ ଚ ଯୋ ଅତ୍ଥୋତି ଗହଟ୍ଠସ୍ସ ତାୱ ‘‘ଅନୱଜ୍ଜାନି କମ୍ମାନି, ଅନାକୁଲା ଚ କମ୍ମନ୍ତା’’ତିଆଦିନା ନୟେନ ୱୁତ୍ତୋ କସିଗୋରକ୍ଖାଦିୱିଧିନା ଲଦ୍ଧବ୍ବୋ ଅତ୍ଥୋ, ପବ୍ବଜିତସ୍ସ ପନ ଅୱିପ୍ପଟିସାରାଦିଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଯୋ ଚତ୍ଥୋ ସମ୍ପରାୟିକୋତି ପନ ଉଭୟେସମ୍ପି ଧମ୍ମଚରିୟାୱ ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଅତ୍ଥାଭିସମୟାତି ଦୁୱିଧସ୍ସପି ଅତ୍ଥସ୍ସ ହିତସ୍ସ ପଟିଲାଭା, ଲଦ୍ଧବ୍ବେନ ସମିତି ସଙ୍ଗତି ସମୋଧାନନ୍ତି ସମୟୋ, ଲାଭୋ। ସମୟୋ ଏୱ ଅଭିସମୟୋ, ଅଭିମୁଖଭାୱେନ ୱା ସମୟୋ ଅଭିସମୟୋତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅଭିସମୟୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଧିତିସମ୍ପନ୍ନତ୍ତା ଧୀରୋ। ତତିୟେନ ଚେତ୍ଥ ଅତ୍ଥ-ସଦ୍ଦେନ ପରମତ୍ଥସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସାପି ସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ। ଇତି ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ୱଟ୍ଟସମ୍ପତ୍ତି ଏୱ କଥିତା। ଗାଥାୟଂ ପନ ୱିୱଟ୍ଟସ୍ସପି ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଅପ୍ପମାଦୋ ଅମତପଦଂ, ପମାଦୋ ମଚ୍ଚୁନୋ ପଦଂ;

ଅପ୍ପମତ୍ତା ନ ମୀୟନ୍ତି, ଯେ ପମତ୍ତା ଯଥା ମତା।

‘‘ଏୱଂ ୱିସେସତୋ ଞତ୍ୱା, ଅପ୍ପମାଦମ୍ହି ପଣ୍ଡିତା;

ଅପ୍ପମାଦେ ପମୋଦନ୍ତି, ଅରିୟାନଂ ଗୋଚରେ ରତା।

‘‘ତେ ଝାୟିନୋ ସାତତିକା, ନିଚ୍ଚଂ ଦଳ୍ହପରକ୍କମା;

ଫୁସନ୍ତି ଧୀରା ନିବ୍ବାନଂ, ୟୋଗକ୍ଖେମଂ ଅନୁତ୍ତର’’ନ୍ତି। (ଧ। ପ। ୨୧-୨୩);

ତସ୍ମା ‘‘ଅତ୍ଥାଭିସମୟା’’ତି ଏତ୍ଥ ଲୋକୁତ୍ତରତ୍ଥୱସେନପି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତତିୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅଟ୍ଠିପୁଞ୍ଜସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୪। ଚତୁତ୍ଥେ ଏକପୁଗ୍ଗଲସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ପୁଗ୍ଗଲୋତି ଅୟଂ ୱୋହାରକଥା। ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ହି ଭଗୱତୋ ଦୁୱିଧା ଦେସନା ସମ୍ମୁତିଦେସନା ଚ ପରମତ୍ଥଦେସନା ଚାତି। ତତ୍ଥ ‘‘ପୁଗ୍ଗଲୋ, ସତ୍ତୋ, ଇତ୍ଥୀ, ପୁରିସୋ, ଖତ୍ତିୟୋ, ବ୍ରାହ୍ମଣୋ, ଦେୱୋ, ମାରୋ’’ତି ଏୱରୂପା ସମ୍ମୁତିଦେସନା। ‘‘ଅନିଚ୍ଚଂ, ଦୁକ୍ଖଂ, ଅନତ୍ତା, ଖନ୍ଧା, ଧାତୁ, ଆୟତନା, ସତିପଟ୍ଠାନା’’ତି ଏୱରୂପା ପରମତ୍ଥଦେସନା। ତତ୍ଥ ଭଗୱା ଯେ ସମ୍ମୁତିୱସେନ ଦେସନଂ ସୁତ୍ୱା ୱିସେସମଧିଗନ୍ତୁଂ ସମତ୍ଥା, ନେସଂ ସମ୍ମୁତିଦେସନଂ ଦେସେତି। ଯେ ପନ ପରମତ୍ଥୱସେନ ଦେସନଂ ସୁତ୍ୱା ୱିସେସମଧିଗନ୍ତୁଂ ସମତ୍ଥା, ତେସଂ ପରମତ୍ଥଦେସନଂ ଦେସେତି।

ତତ୍ରାୟଂ ଉପମା – ଯଥା ହି ଦେସଭାସାକୁସଲୋ ତିଣ୍ଣଂ ୱେଦାନଂ ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନକୋ ଆଚରିୟୋ ଯେ ଦମିଳଅଭାସାୟ ୱୁତ୍ତେ ଅତ୍ଥଂ ଜାନନ୍ତି, ତେସଂ ଦମିଳଅଭାସାୟ ଆଚିକ୍ଖତି। ଯେ ଅନ୍ଧକଭାସାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରାୟ, ତେସଂ ତାୟ ତାୟ ଭାସାୟ। ଏୱଂ ତେ ମାଣୱକା ଛେକଂ ବ୍ୟତ୍ତଂ ଆଚରିୟମାଗମ୍ମ ଖିପ୍ପମେୱ ସିପ୍ପଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଆଚରିୟୋ ୱିୟ ବୁଦ୍ଧୋ ଭଗୱା, ତୟୋ ୱେଦା ୱିୟ କଥେତବ୍ବଭାୱେ ଠିତାନି ତୀଣି ପିଟକାନି, ଦେସଭାସାକୋସଲ୍ଲମିୱ ସମ୍ମୁତିପରମତ୍ଥକୋସଲ୍ଲଂ, ନାନାଦେସଭାସା ମାଣୱକା ୱିୟ ସମ୍ମୁତିପରମତ୍ଥୱସେନ ପଟିୱିଜ୍ଝନସମତ୍ଥା ୱେନେୟ୍ୟା, ଆଚରିୟସ୍ସ ଦମିଳଅଭାସାଦିଆଚିକ୍ଖନଂ ୱିୟ ଭଗୱତୋ ସମ୍ମୁତିପରମତ୍ଥୱସେନ ଦେସନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଆହ ଚେତ୍ଥ –

‘‘ଦୁୱେ ସଚ୍ଚାନି ଅକ୍ଖାସି, ସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ୱଦତଂ ୱରୋ;

ସମ୍ମୁତିଂ ପରମତ୍ଥଞ୍ଚ, ତତିୟଂ ନୂପଲବ୍ଭତି।

‘‘ସଙ୍କେତୱଚନଂ ସଚ୍ଚଂ, ଲୋକସମ୍ମୁତିକାରଣା;

ପରମତ୍ଥୱଚନଂ ସଚ୍ଚଂ, ଧମ୍ମାନଂ ଭୂତକାରଣା।

‘‘ତସ୍ମା ୱୋହାରକୁସଲସ୍ସ, ଲୋକନାଥସ୍ସ ସତ୍ଥୁନୋ;

ସମ୍ମୁତିଂ ୱୋହରନ୍ତସ୍ସ, ମୁସାୱାଦୋ ନ ଜାୟତୀ’’ତି।

ଅପିଚ ଅଟ୍ଠହି କାରଣେହି ଭଗୱା ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି – ହିରୋତ୍ତପ୍ପଦୀପନତ୍ଥଂ, କମ୍ମସ୍ସକତାଦୀପନତ୍ଥଂ, ପଚ୍ଚତ୍ତପୁରିସକାରଦୀପନତ୍ଥଂ, , ଆନନ୍ତରିୟଦୀପନତ୍ଥଂ, ବ୍ରହ୍ମୱିହାରଦୀପନତ୍ଥଂ, ପୁବ୍ବେନିୱାସଦୀପନତ୍ଥଂ, ଦକ୍ଖିଣାୱିସୁଦ୍ଧିଦୀପନତ୍ଥଂ, ଲୋକସମ୍ମୁତିୟା ଅପ୍ପହାନତ୍ଥଂ, ଚାତି। ‘‘ଖନ୍ଧଧାତୁଆୟତନାନି ହିରିୟନ୍ତି ଓତ୍ତପ୍ପନ୍ତୀ’’ତି ହି ୱୁତ୍ତେ ମହାଜନୋ ନ ଜାନାତି, ସମ୍ମୋହଂ ଆପଜ୍ଜତି, ପଟିସତ୍ତୁ ୱା ହୋତି – ‘‘କିମିଦଂ ଖନ୍ଧଧାତୁଆୟତନାନି ହିରିୟନ୍ତି ଓତ୍ତପ୍ପନ୍ତି ନାମା’’ତି? ‘‘ଇତ୍ଥୀ ହିରିୟତି ଓତ୍ତପ୍ପତି, ପୁରିସୋ, ଖତ୍ତିୟୋ, ବ୍ରାହ୍ମଣୋ, ଦେୱୋ, ମାରୋ’’ତି ପନ ୱୁତ୍ତେ ଜାନାତି, ନ ସମ୍ମୋହଂ ଆପଜ୍ଜତି, ନ ପଟିସତ୍ତୁ ୱା ହୋତି। ତସ୍ମା ଭଗୱା ହିରୋତ୍ତପ୍ପଦୀପନତ୍ଥଂ ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି।

‘‘ଖନ୍ଧା କମ୍ମସ୍ସକା, ଧାତୁୟୋ ଆୟତନାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ତସ୍ମା କମ୍ମସ୍ସକତାଦୀପନତ୍ଥମ୍ପି ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି।

‘‘ୱେଠଉୱନାଦୟୋ ମହାୱିହାରା ଖନ୍ଧେହି କାରାପିତା, ଧାତୂହି ଆୟତନେହୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ତଥା ‘‘ଖନ୍ଧା ମାତରଂ ଜୀୱିତା ୱୋରୋପେନ୍ତି, ପିତରଂ, ଅରହନ୍ତଂ, ରୁହିରୁପ୍ପାଦକମ୍ମଂ, ସଙ୍ଘଭେଦକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତି, ଧାତୁୟୋ ଆୟତନାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ‘‘ଖନ୍ଧା ମେତ୍ତାୟନ୍ତି, ଧାତୁୟୋ ଆୟତନାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ‘‘ଖନ୍ଧା ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତି, ଧାତୁୟୋ ଆୟତନାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେପି ଏସେୱ ନୟୋ। ତସ୍ମା ଭଗୱା ପଞ୍ଚଉପୁରିସକାରଦୀପନତ୍ଥଂ ଆନନ୍ତରିୟଦୀପନତ୍ଥଂ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରଦୀପନତ୍ଥଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସଦୀପନତ୍ଥଞ୍ଚ ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି।

‘‘ଖନ୍ଧା ଦାନଂ ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି, ଧାତୁୟୋ ଆୟତନାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତେପି ମହାଜନୋ ନ ଜାନାତି, ସମ୍ମୋହଂ ଆପଜ୍ଜତି, ପଟିସତ୍ତୁ ୱା ହୋତି ‘‘କିମିଦଂ ଖନ୍ଧା ଧାତୁୟୋ ଆୟତନାନି ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି ନାମା’’ତି? ‘‘ପୁଗ୍ଗଲା ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତୀ’’ତି ପନ ୱୁତ୍ତେ ଜାନାତି, ନ ସମ୍ମୋହଂ ଆପଜ୍ଜତି, ନ ପଟିସତ୍ତୁ ୱା ହୋତି। ତସ୍ମା ଭଗୱା ଦକ୍ଖିଣାୱିସୁଦ୍ଧିଦୀପନତ୍ଥଂ ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି।

ଲୋକସମ୍ମୁତିଞ୍ଚ ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ ନ ପଜହନ୍ତି, ଲୋକସମଞ୍ଞାୟ ଲୋକନିରୁତ୍ତିୟା ଲୋକାଭିଲାପେ ଠିତାୟେୱ ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତି। ତସ୍ମା ଭଗୱା ଲୋକସମ୍ମୁତିୟା ଅପ୍ପହାନତ୍ଥମ୍ପି ପୁଗ୍ଗଲକଥଂ କଥେତି। ସୋ ଇଧାପି ଲୋକୱୋହାରୱସେନ ଦେସେତବ୍ବମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଏକପୁଗ୍ଗଲସ୍ସା’’ତିଆଦିମାହ।

ତତ୍ଥ ଏକପୁଗ୍ଗଲସ୍ସାତି ଏକସତ୍ତସ୍ସ। କପ୍ପନ୍ତି ମହାକପ୍ପଂ। ୟଦିପି ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂୟୋଗେ ଇଦଂ ଉପୟୋଗୱଚନଂ, ୟତ୍ଥ ପନ ସତ୍ତାନଂ ସନ୍ଧାୱନଂ ସଂସରଣଂ ସମ୍ଭୱତି, ତସ୍ସ ୱସେନ ଗହେତବ୍ବଂ। ଅଟ୍ଠିକଙ୍କଲୋତି ଅଟ୍ଠିଭାଗୋ। ‘‘ଅଟ୍ଠିଖଲୋ’’ତିପି ପଠନ୍ତି, ଅଟ୍ଠିସଞ୍ଚୟୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଟ୍ଠିପୁଞ୍ଜୋତି ଅଟ୍ଠିସମୂହୋ। ଅଟ୍ଠିରାସୀତି ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ। କେଚି ପନ ‘‘କଟିପ୍ପମାଣତୋ ହେଟ୍ଠା ସମୂହୋ କଙ୍କଲୋ ନାମ, ତତୋ ଉପରି ୟାୱ ତାଲପ୍ପମାଣଂ ପୁଞ୍ଜୋ, ତତୋ ଉପରି ରାସୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ତଂ ତେସଂ ମତିମତ୍ତଂ। ସବ୍ବମେତଂ ସମୂହସ୍ସେୱ ପରିୟାୟୱଚନଂ ୱେପୁଲ୍ଲସ୍ସେୱ ଉପମାଭାୱେନ ଆହଟତ୍ତା।

ସଚେ ସଂହାରକୋ ଅସ୍ସାତି ଅୱିପ୍ପକିରଣୱସେନ ସଂହରିତ୍ୱା ଠପେତା କୋଚି ୟଦି ସିୟାତି ପରିକପ୍ପନୱସେନ ୱଦତି। ସମ୍ଭତଞ୍ଚ ନ ୱିନସ୍ସେୟ୍ୟାତି ତଥା କେନଚି ସମ୍ଭତଞ୍ଚ ତଂ ଅଟ୍ଠିକଙ୍କଲଂ ଅନ୍ତରଧାନାଭାୱେନ ପୂତିଭୂତଂ ଚୁଣ୍ଣୱିଚୁଣ୍ଣଞ୍ଚ ଅହୁତ୍ୱା ସଚେ ନ ୱିନସ୍ସେୟ୍ୟାତି ପରିକପ୍ପନୱସେନେୱ ୱଦତି। ଅୟଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ – ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକସ୍ସ ସତ୍ତସ୍ସ କମ୍ମକିଲେସେହି ଅପରାପରୁପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ଏକଂ ମହାକପ୍ପଂ ସନ୍ଧାୱନ୍ତସ୍ସ ସଂସରନ୍ତସ୍ସ ଏୱଂ ମହାଅଟ୍ଠିସଞ୍ଚୟୋ ଭୱେୟ୍ୟ, ଆରୋହପରିଣାହେହି ୟତ୍ତକୋୟଂ ୱେପୁଲ୍ଲପବ୍ବତୋ। ସଚେ ପନସ୍ସ କୋଚି ସଂହରିତ୍ୱା ଠପେତା ଭୱେୟ୍ୟ, ସମ୍ଭତଞ୍ଚ ତଂ ସଚେ ଅୱିନସ୍ସନ୍ତଂ ତିଟ୍ଠେୟ୍ୟାତି। ଅୟଞ୍ଚ ନୟୋ ନିକ୍କୁଡପ୍ପଦୀପେ ୱିୟ ଭିଜ୍ଜନସଭାୱେ କଠଏୱରନିକ୍ଖେପରହିତେ ଓପପାତିକତ୍ତଭାୱେ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଅନଟ୍ଠିକେ ଚ ଖୁଦ୍ଦକତ୍ତଭାୱେ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋ। କେଚି ପନ ‘‘ପରିକପ୍ପନୱସେନ ଇମସ୍ସ ନୟସ୍ସ ଆହଟତ୍ତା ତେସମ୍ପି ୟଦି ସିୟା ଅଟ୍ଠିକଙ୍କଲୋ, ତେନାପି ସହେୱ ଅୟଂ ଅଟ୍ଠିପୁଞ୍ଜପରିମାଣୋ ୱୁତ୍ତୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ଅପରେ ପନ ‘‘ନୟିଦମେୱଂ ଲବ୍ଭମାନସ୍ସେୱ ଅଟ୍ଠିପୁଞ୍ଜସ୍ସ ୱସେନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଇମସ୍ସ ପରିମାଣସ୍ସ ୱୁତ୍ତତା। ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ’’ତି।

ଗାଥାସୁ ମହେସିନାତି ମହନ୍ତେ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦୟୋ ଏସତି ଗୱେସତୀତି ମହେସୀ, ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ। ‘‘ଇତି ୱୁତ୍ତଂ ମହେସିନା’’ତି ଚ ଭଗୱା ‘‘ଦସବଲସମନ୍ନାଗତୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତୋ’’ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ ଅତ୍ତାନଂ ଅଞ୍ଞଂ ୱିୟ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେତି। ୱେପୁଲ୍ଲୋତି ରାଜଗହଂ ପରିୱାରେତ୍ୱା ଠିତେସୁ ପଞ୍ଚସୁ ପବ୍ବତେସୁ ୱିପୁଲଭାୱତୋ ୱେପୁଲ୍ଲୋତି ଲଦ୍ଧନାମୋ। ତତୋ ଏୱ ମହା, ଠିତଦିସାଭାଗୱସେନ ଉତ୍ତରୋ ଗିଜ୍ଝକୂଟସ୍ସ। ଗିରିବ୍ବଜେତି ଗିରିବ୍ବଜପୁରନାମକସ୍ସ ରାଜଗହସ୍ସ ସମୀପେ।

ଏତ୍ତାୱତା ଭଗୱା ‘‘ଏତ୍ତକେନାପି କାଲେନ ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ନଭୱମୂଲସ୍ସ ଅପରିଞ୍ଞାତୱତ୍ଥୁକସ୍ସ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ଅୟମୀଦିସୀ କଟସିୱଡ୍ଢନା’’ତି ୱଟ୍ଟେ ଆଦୀନୱଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ୟେସଂ ଅରିୟସଚ୍ଚାନଂ ଅନନୁବୋଧା ଅପ୍ପଟିୱେଧା ଅନ୍ଧପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ଏୱଂ କଟସିୱଡ୍ଢନା, ତାନି ଅରିୟସଚ୍ଚାନି ଦିଟ୍ଠୱତୋ ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅୟଂ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ୟତୋ ଚ ଅରିୟସଚ୍ଚାନୀ’’ତିଆଦିମାହ।

ତତ୍ଥ ୟତୋତି ୟଦା। ଅରିୟସଚ୍ଚାନୀତି ଅରଣୀୟତୋ ଅରିୟାନି, ଅୱିତଥଭାୱେନ ସଚ୍ଚାନି ଚାତି ଅରିୟସଚ୍ଚାନି, ଅରିୟଭାୱକରାନି ୱା ସଚ୍ଚାନି ଅରିୟସଚ୍ଚାନି, ଅରିୟେହି ୱା ବୁଦ୍ଧାଦୀହି ପଟିୱିଜ୍ଝିତବ୍ବାନି ସଚ୍ଚାନି ଅରିୟସଚ୍ଚାନି। ଅଥ ୱା ଅରିୟସ୍ସ ସଚ୍ଚାନି ଅରିୟସଚ୍ଚାନି। ସଦେୱକେନ ହି ଲୋକେନ ସରଣନ୍ତି ଅରଣୀୟତୋ ଅରିୟୋ ଭଗୱା, ତେନ ସୟମ୍ଭୁଞାଣେନ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ତସ୍ସ ସଚ୍ଚାନୀତି ଅରିୟସଚ୍ଚାନି। ସମ୍ମପ୍ପଞ୍ଞାୟ ପସ୍ସତୀତି ସମ୍ମା ହେତୁନା ଞାୟେନ ୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞାସହିତାୟ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାୟ ପରିଞ୍ଞାପହାନସଚ୍ଛିକିରିୟାଭାୱନାଭିସମୟୱସେନ ପସ୍ସତି। ଦୁକ୍ଖନ୍ତିଆଦି ଅରିୟସଚ୍ଚାନଂ ସରୂପଦସ୍ସନଂ। ତତ୍ଥ ଅନେକୂପଦ୍ଦୱାଧିଟ୍ଠାନତାୟ କୁଚ୍ଛିତଭାୱତୋ ବାଲଜନପରିକପ୍ପିତଧୁୱସୁଭସୁଖତ୍ତୱିରହେନ ତୁଚ୍ଛଭାୱତୋ ଚ ଦୁକ୍ଖଂ। ଦୁକ୍ଖଂ

ସମୁପ୍ପଜ୍ଜତି ଏତେନାତି ଦୁକ୍ଖସମୁପ୍ପାଦୋ, ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯୋ। ଦୁକ୍ଖଂ ଅତିକ୍କମତି ଏତେନ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭୂତେନ, ଏତ୍ଥ ୱାତି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅତିକ୍କମୋ, ନିବ୍ବାନଂ। ଆରକତ୍ତା କିଲେସେହି ଅରଣୀଯତୋ ଚ ଅରିଯୋ। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦୀନଂ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ଅଙ୍ଗାନଂ ୱସେନ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ। ମାରେନ୍ତୋ କିଲେସେ ଗଚ୍ଛତି, ନିବ୍ବାନତ୍ଥିକେହି ମଗ୍ଗୀଯତି, ସଯଂ ୱା ନିବ୍ବାନଂ ମଗ୍ଗତୀତି ମଗ୍ଗୋ। ତତୋ ଏୱ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଉପସମଂ ନିରୋଧଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଦୁକ୍ଖୂପସମଗାମୀ। ଯତୋ ସମ୍ମପଞ୍ଞାଯ ପସ୍ସତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ସସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପରମଂ, ସନ୍ଧାୱିତ୍ୱାନ ପୁଗ୍ଗଲୋତି ସୋ ଏୱଂ ଚତୁସଚ୍ଚଦସ୍ସାୱୀ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲୋ ସୋତାପନ୍ନୋ ସଦ୍ଧମ୍ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିଯୋ ସମାନୋ ସତ୍ତୱାରପରମଂଯେୱ ଭୱାଦୀସୁ ଅପରାପରୁପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ସନ୍ଧାୱିତ୍ୱା ସଂସରିତ୍ୱା। ଏକବୀଜୀ, କୋଲଂକୋଲୋ, ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମୋତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ତିକ୍ଖମଜ୍ଝିମମୁଦୁଭାୱେନ ତଯୋ ହି ସୋତାପନ୍ନା। ତେସୁ ସଦ୍ଧମୁଦିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ୱସେନିଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ସ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପରମଂ, ସନ୍ଧାୱିତ୍ୱାନା''ତି । ଦୁକ୍ଖସ୍ସନ୍ତକରୋ ହୋତୀତି ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅନ୍ତକରୋ ପରିଯୋସାନକରୋ ହୋତି। କଥଂ? ସବ୍ବସଂଯୋଜନକ୍ଖଯା ଅନୁପୁବ୍ବେନ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଂ ଅଧିଗନ୍ତ୍ୱା ନିରୱସେସାନଂ ସଂଯୋଜନାନଂ ଖେପନାତି ଅରହତ୍ତଫଲେନେୱ ଦେସନାଯ କୂଟଂ ଗଣ୍ହି।

ଚତୁତ୍ଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ମୁସାୱାଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୫। ପଞ୍ଚମେ ଏକଧମ୍ମଂ ଅତୀତସ୍ସାତି କା ଉପ୍ପତ୍ତି? ଭଗୱତୋ ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘସ୍ସ ଚ ମହାଲାଭସକ୍କାରୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜି, ତିତ୍ଥିଯାନଂ ପରିହାଯି। ତେ ହତଲାଭସକ୍କାରା ନିପ୍ପଭା ନିତ୍ତେଜା ଇସ୍ସାପକତା ଚିଞ୍ଚମାଣୱିକଂ ନାମ ପରିବ୍ବାଜିକଂ ଉଯ୍ୟୋଜେସୁଂ – ''ଏହି, ତ୍ୱଂ ଭଗିନି, ସମଣଂ ଗୋତମଂ ଅଭୂତେନ ଅବ୍ଭାଚିକ୍ଖସ୍ସୂ''ତି। ସା ଭଗୱନ୍ତଂ ଚତୁପରିସମଜ୍ଝେ ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତଂ ଉପଗନ୍ତ୍ୱା ଅଭୂତେନ ଅବ୍ଭାଚିକ୍ଖିତ୍ୱା ସକ୍କେନସ୍ସା ଅଭୂତଭାୱେ ପକାସିତେ ମହାଜନେନ ''ଧୀ କାଳକଣ୍ଣୀ''ତି ୱିହାରତୋ ନିକ୍କଡ୍ଢାପିତା ପଥୱିଯା ୱିୱରେ ଦିନ୍ନେ ଅୱୀଚିଜାଲାନଂ ଇନ୍ଧନଂ ହୁତ୍ୱାୱ ଅୱୀଚିନିରଯେ ନିବ୍ବତ୍ତି, ଭିଯ୍ୟୋସୋମତ୍ତାଯ ତିତ୍ଥିଯାନଂ ଲାଭସକ୍କାରୋ ପରିହାଯି। ଭିକ୍ଖୂ ଧମ୍ମସଭାଯଂ କଥଂ ସମୁଟ୍ଠାପେସୁଂ ''ଆୱୁସୋ, ଚିଞ୍ଚମାଣୱିକା ଏୱଂ ଉଳାରଗୁଣଂ ଅଗ୍ଗଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ ଅଭୂତେନ ଅକ୍କୋସିତ୍ୱା ମହାୱିନାସଂ ପତ୍ତା''ତି। ସତ୍ଥା ଆଗନ୍ତ୍ୱା ''କାଯ ନୁତ୍ଥ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଏତରହି କଥାଯ ସନ୍ନିସିନ୍ନା''ତି ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ''ଇମାଯ ନାମା''ତି ୱୁତ୍ତେ ''ନ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଇଦାନେୱ, ପୁବ୍ବେପି ସା ମଂ ଅଭୂତେନ ଅକ୍କୋସିତ୍ୱା ମହାୱିନାସଂ ପତ୍ତାଯେୱା''ତି ମହାପଦୁମଜାତକମ୍ପି ୱିତ୍ଥାରେତ୍ୱା ଉପରି ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋ ଇମିସ୍ସା ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିଯା ''ଏକଧମ୍ମଂ ଅତୀତସ୍ସା''ତି ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ଦେସେସି।

ତତ୍ଥ ଏକଧମ୍ମନ୍ତି ଏକଂ ୱଚୀସଚ୍ଚସଙ୍ଖାତଂ ଧମ୍ମଂ। ଅତୀତସ୍ସାତି ଯା ସା ଅଟ୍ଠ ଅନରିଯୱୋହାରେ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଅଟ୍ଠସୁ ଅରିଯୱୋହାରେସୁ ପତିଟ୍ଠାପନତ୍ଥଂ ''ସଚ୍ଚଂ , ଭଣେ, ନାଲିକ''ନ୍ତି ଅରିଯେହି ଠପିତା ମରିଯାଦା, ତଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଠିତସ୍ସ। ପୁରିସୋ ଏୱ ପୁଗ୍ଗଲୋତି ପୁରିସପୁଗ୍ଗଲୋ, ତସ୍ସ। ଅକରଣୀଯନ୍ତି କାତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟଂ। ସମ୍ପଜାନମୁସାୱାଦୀ ହି ପୁଗ୍ଗଲୋ କିଞ୍ଚି ପାପକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ''ଇଦଂ ନାମ ତଯା କତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତେ ''ନ ମଯା କତ''ନ୍ତି ମୁସାୱାଦେନେୱ ପରିହରିସ୍ସତି। ଏୱଞ୍ଚ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତୋ କିଞ୍ଚି ପାପକମ୍ମଂ କରୋତିଯେୱ, ନ ତତ୍ଥ ଲଜ୍ଜତି ସଚ୍ଚମରିଯାଦାଯ ସମତିକ୍କନ୍ତତ୍ତା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''କତମଂ ଏକଧମ୍ମଂ, ଯଦିଦଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମ୍ପଜାନମୁସାୱାଦୋ''ତି।

ଗାଥାଯଂ ମୁସାୱାଦିସ୍ସାତି ମୁସା ଅଭୂତଂ ଅତଚ୍ଛଂ ପରେସଂ ୱିଞ୍ଞାପନୱସେନ ୱଦନସୀଲସ୍ସ। ଯସ୍ସ ଦସସୁ ୱଚନେସୁ ଏକମ୍ପି ସଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥି, ଏୱରୂପେ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ଜନ୍ତୁନୋତି ସତ୍ତସ୍ସ। ସତ୍ତୋ ହି ଜାଯନଟ୍ଠେନ ''ଜନ୍ତୂ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱିତିଣ୍ଣପରଲୋକସ୍ସାତି ୱିସ୍ସଟ୍ଠପରଲୋକସ୍ସ। ଈଦିସୋ ହି ମନୁସ୍ସସମ୍ପତ୍ତି ଦେୱଲୋକସମ୍ପତ୍ତି ଅୱସାନେ ନିବ୍ବାନସମ୍ପତ୍ତୀତି ଇମା ତିସ୍ସୋପି ସମ୍ପତ୍ତିଯୋ ନ ପସ୍ସତି। ନତ୍ଥି ପାପନ୍ତି ତସ୍ସ ତାଦିସସ୍ସ ଇଦଂ ନାମ ପାପଂ ନ କତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ନତ୍ଥୀତି।

ପଞ୍ଚମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଦାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୬। ଛଟ୍ଠେ ଏୱଞ୍ଚେତି ଏତ୍ଥ ଏୱନ୍ତି ଉପମାକାରେ ନିପାତୋ, ଚେତି ପରିକପ୍ପନେ। ସତ୍ତାତି ରୂପାଦୀସୁ ସତ୍ତା ୱିସତ୍ତା। ଜାନେଯ୍ୟୁନ୍ତି ବୁଜ୍ଝେଯ୍ୟୁଂ। ଦାନସଂୱିଭାଗସ୍ସାତି ଯାଯ ହି ଚେତନାଯ ଅନ୍ନାଦିଦେଯ୍ୟଧମ୍ମଂ ସଂହରିତ୍ୱା ଅନୁକମ୍ପାପୂଜାସୁ ଅଞ୍ଞତରୱସେନ ପରେସଂ ଦୀଯତି, ତଂ ଦାନଂ। ଯାଯ ପନ ଅତ୍ତନା ପରିଭୁଞ୍ଜିତବ୍ବଭାୱେନ ଗହିତୱତ୍ଥୁସ୍ସ ଏକଦେସୋ ସଂୱିଭଜିତ୍ୱା ଦୀଯତି, ଅଯଂ ସଂୱିଭାଗୋ। ୱିପାକନ୍ତି ଫଲଂ। ଯଥାହଂ ଜାନାମୀତି ଯଥା ଅହଂ ଜାନାମି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ତିରଚ୍ଛାନଗତସ୍ସପି ଦାନଂ ଦତ୍ୱା ଅତ୍ତଭାୱସତେ ପଓତ୍ତସୁଖୱିପଚ୍ଚନୱସେନ ସତଗୁଣା ଦକ୍ଖିଣା ହୋତୀତି

ଏୱମାଦିନା, ଭିକ୍ଖୱେ, ଯେନ ପକାରେନ ଅହଂ ଦାନସ୍ସ ସଂୱିଭାଗସ୍ସ ଚ ୱିପାକଂ କମ୍ମୱିପାକଂ ଞାଣବଲେନ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଜାନାମି, ଏୱଂ ଇମେ ସତ୍ତା ଯଦି ଜାନେୟ୍ୟୁନ୍ତି। ନ ଅଦତ୍ୱା ଭୁଞ୍ଜେୟ୍ୟୁନ୍ତି ଯଂ ଭୁଞ୍ଜିତବ୍ବଯୁତ୍ତକଂ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ଥି, ତତୋ ପରେସଂ ନ ଅଦତ୍ୱା ମଚ୍ଛରିଯଚିତ୍ତେନ ଚ ତଣ୍ହାଲୋଭୱସେନ ଚ ଭୁଞ୍ଜେୟ୍ୟୁଂ, ଦତ୍ୱାୱ ଭୁଞ୍ଜେୟ୍ୟୁଂ। ନ ଚ ନେସଂ ମଚ୍ଛେରମଲଂ ଚିତ୍ତଂ ପରିଯାଦାଯ ତିଟ୍ଠେୟ୍ୟାତି ଅତ୍ତନୋ ସମ୍ପତ୍ତୀନଂ ପରେହି ସାଧାରଣଭାୱାସହନଲକ୍ଖଣଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ପଭସ୍ସରଭାୱଦୂସକାନଂ ଉପକ୍କିଲେସଭୂତାନଂ କଣ୍ହଧମ୍ମାନଂ ଅଞ୍ଞତରଂ ମଚ୍ଛେରମଲଂ। ଅଥ ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତମଚ୍ଛେରଞ୍ଚେୱ ଅଞ୍ଞମ୍ପି ଦାନନ୍ତରାଯକରଂ ଇସ୍ସାଲୋଭଦୋସାଦିମଲଞ୍ଚ ନେସଂ ସତ୍ତାନଂ ଚିତ୍ତଂ ଯଥା ଦାନଚେତନା ନ ପୱତ୍ତତି, ନ ୱା ସୁପରିସୁଦ୍ଧା ହୋତି, ଏୱଂ ପରିଯାଦାଯ ପରିତୋ ଗହେତ୍ୱା ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ନ ତିଟ୍ଠେୟ୍ୟ। କୋ ହି ସମ୍ପଦେୱ ଦାନଫଲଂ ଜାନନ୍ତୋ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତେ ମଚ୍ଛେରମଲସ୍ସ ଓକାସଂ ଦଦେୟ୍ୟ।

ଯୋପି ନେସଂ ଅସ୍ସ ଚରିମୋ ଆଲୋପୋତି ନେସଂ ସତ୍ତାନଂ ଯୋ ସବ୍ବପଚ୍ଛିମକୋ ଆଲୋପୋ ସିଯା। ଚରିମଂ କବଳନ୍ତି ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଇମେ ସତ୍ତା ପକତିଯା ଯତ୍ତକେହି ଆଲୋପେହି ସଯଂ ଯାପେୟ୍ୟୁଂ, ତେସୁ ଏକମେୱ ଆଲୋପଂ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ଥାଯ ଠପେତ୍ୱା ତଦଞ୍ଞେ ସବ୍ବେ ଆଲୋପେ ଆଗତାଗତାନଂ ଅତ୍ଥିକାନଂ ଦତ୍ୱା ଯୋ ଠପିତୋ ଆଲୋପୋ ଅସ୍ସ, ସୋ ଇଧ ଚରିମୋ ଆଲୋପୋ ନାମ। ତତୋପି ନ ଅସଂୱିଭଜିତ୍ୱା ଭୁଞ୍ଜେୟ୍ୟୁଂ, ସଚେ ନେସଂ ପଟିଗ୍ଗାହକା ଅସ୍ସୁତି ନେସଂ ସତ୍ତାନଂ ପଟିଗ୍ଗାହକା ଯଦି ସିଯୁଂ, ତତୋପି ଯଥାୱୁତ୍ତଚରିମାଲୋପତୋପି ସଂୱିଭଜିତ୍ୱାୱ ଏକଦେସଂ ଦତ୍ୱାୱ ଭୁଞ୍ଜେୟ୍ୟୁଂ, ଯଥାହଂ ଦାନସଂୱିଭାଗସ୍ସ ୱିପାକଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଜାନାମି, ଏୱଂ ଯଦି ଜାନେୟ୍ୟୁନ୍ତି। ଯସ୍ମା ଚ ଖୋତିଆଦିନା କମ୍ମଫଲସ୍ସ ଅପ୍ପଚ୍ଚକ୍ଖଭାୱତୋ ଏୱମେତେ ସତ୍ତା ଦାନସଂୱିଭାଗେସୁ ନ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଯଥାଧିପ୍ପେତମତ୍ଥଂ କାରଣେନ ସମ୍ପଟିପାଦେତି। ଏତେନେୱ ତେସଂ ତଦଞ୍ଞପୁଞ୍ଞେସୁ ଚ ଅପ୍ପଟିପତ୍ତିଯା ଅପୁଞ୍ଞେସୁ ଚ ପଟିପତ୍ତିଯା କାରଣଂ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଗାଥାସୁ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ମହେସିନାତି ମହେସିନା ଭଗୱତା ''ତିରଚ୍ଛାନଗତେ ଦାନଂ ଦତ୍ୱା ସତଗୁଣା ଦକ୍ଖିଣା ପାଟିକଙ୍ଖିତବ୍ବା' ତିଆଦିନା, ଇଧେୱ ୱା ''ଏୱଂ ଚେ ସତ୍ତା ଜାନେୟ୍ୟୁ''ନ୍ତିଆଦିନା ଯଥାୱୁତ୍ତଂ, ଞାଣଚାରେନ ତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଞାତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିପାକଂ ସଂୱିଭାଗସ୍ସାତି ସଂୱିଭାଗସ୍ସପି ୱିପାକଂ, କୋ ପନ ୱାଦୋ ଦାନସ୍ସ। ଯଥା ହୋତି ମହପ୍ଫଲନ୍ତି ଯଥା ସୋ ୱିପାକୋ ମହନ୍ତଂ ଫଲଂ ହୋତି, ଏୱଂ ଇମେ ସତ୍ତା ଯଦି ଜାନେୟ୍ୟୁନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱିନେୟ୍ୟ ମଚ୍ଛେରମଲନ୍ତି ମଚ୍ଛରିଯମଲଂ ଅପନେତ୍ୱା କମ୍ମଫଲସଦ୍ଧାଯ ରତନତ୍ତଯସଦ୍ଧାଯ ଚ ୱିସେସତୋ ପସନ୍ନେନ ଚିତ୍ତେନ ଯେସୁ କିଲେସେହି ଆରକତ୍ତା ଅରିଯେସୁ ସୀଲାଦିଗୁଣସମ୍ପନ୍ନେସୁ ଦିନ୍ନଂ ଅପ୍ପକମ୍ପି ଦାନଂ ମହପ୍ଫଲଂ ହୋତି, ତେସୁ ଯୁତ୍ତକାଲେନ ଦଜ୍ଜୁଂ ଦଦେୟ୍ୟୁଂ।

ମହପ୍ଫଲଭାୱକରଣତୋ ଦକ୍ଖିଣଂ ଅରହନ୍ତୀତି ଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟା, ସମ୍ମାପଟିପନ୍ନା, ତେସୁ ଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟେସୁ। ଦକ୍ଖିଣଂ ପରଲୋକଂ ସଦ୍ଦହିତ୍ୱା ଦାତବ୍ବଂ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମଂ ଯଥା ତଂ ଦାନଂ ହୋତି ମହାଦାନଂ, ଏୱଂ ଦତ୍ୱା। ଅଥ ୱା ବହୁନୋ ଅନ୍ନଂ ଦତ୍ୱା, କଥଂ ପନ ଅନ୍ନଂ ଦାତବ୍ବନ୍ତି ଆହ ''ଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟେସୁ ଦକ୍ଖିଣ''ନ୍ତି। ଇତୋ ମନୁସ୍ସତ୍ତା ମନୁସ୍ସତ୍ତଭାୱତୋ ଚୁତା ପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ସଗ୍ଗଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଦାଯକା। କାମକାମିନୋତି କାମେତବ୍ବାନଂ ଉଳାରାନଂ ଦେୱଭୋଗାନଂ ପଟିଲଦ୍ଧରୂପୱିଭୱେନ କମ୍ମୁନା ଉପଗମନେ ସାଧୁକାରିତାଯ କାମକାମିନୋ ସବ୍ବକାମସମଙ୍ଗିନୋ। ମୋଦନ୍ତି ଯଥାରୁଚି ପରିଚାରେନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଛଟ୍ଠସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ମେତ୍ତାଭାୱନାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୭। ସତ୍ତମେ ଯାନି କାନିଚୀତି ଅନୱସେସପରିଯାଦାନଂ। ଓପଧିକାନି ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂନୀତି

ତେସଂ ନିଯମନଂ। ତତ୍ଥ ଉପଧି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି ଖନ୍ଧା, ଉପଧିସ୍ସ କରଣଂ ସୀଲଂ ଏତେସଂ, ଉପଧିପ୍ପଯୋଜନାନି ୱା ଓପଧିକାନି। ସମ୍ପତ୍ତିଭୱେ ଅତ୍ତଭାୱଜନକାନି ପଟିସନ୍ଧିପୱତ୍ତିୱିପାକଦାଯକାନି। ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂନୀତି ପୁଞ୍ଞକିରିଯା ଚ ତା ତେସଂ ତେସଂ ଫଲାନିସଂସାନଂ ୱତ୍ଥୂନି ଚାତି ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂନି। ତାନି ପନ ସଙ୍ଖେପତୋ ଦାନମଯଂ, ସୀଲମଯଂ, ଭାୱନାମଯନ୍ତି ତିୱିଧାନି ହୋନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ପରତୋ ତିକନିପାତୱଣ୍ଣନାଯଂ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି। ମେତ୍ତାଯ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିଯାତି ମେତ୍ତାଭାୱନାୱସେନ ପଟିଲଦ୍ଧତିକଚତୁକ୍କଜ୍ଝାନସମାପତ୍ତିଯା। ''ମେତ୍ତା''ତି ହି ୱୁତ୍ତେ ଉପଚାରୋପି ଲବ୍ଭତି ଅପ୍ପନାପି, ''ଚେତୋୱିମୁତ୍ତୀ''ତି ପନ ୱୁତ୍ତେ ଅପ୍ପନାଯେୱ ଲବ୍ଭତି। ତଞ୍ହି ନୀୱରଣାଦିପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମତୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ସୁଟ୍ଠୁ ୱିମୁତ୍ତିଭାୱେନ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। କଲଂ ନାଗ୍ଘନ୍ତି ସୋଳସିନ୍ତି ମେତ୍ତାବ୍ରହ୍ମୱିହାରସ୍ସ ସୋଳସଭାଗଂ ଓପଧିକାନି ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂନି ନ ଅଗ୍ଘନ୍ତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ମେତ୍ତାଯ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିଯା ଯୋ ୱିପାକୋ, ତଂ ସୋଳସ କୋଟ୍ଠାସେ କତ୍ୱା ତତୋ ଏକଂ ପୁନ ସୋଳସ କୋଟ୍ଠାସେ କତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଯୋ ଏକକୋଟ୍ଠାସୋ, ନ ତଂ ଅଞ୍ଞାନି ଓପଧିକାନି ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂନି ଅଗ୍ଘନ୍ତୀତି। ଅଧିଗ୍ଗହେତ୍ୱାତି ଅଭିଭୱିତ୍ୱା। ଭାସତେତି ଉପକ୍କିଲେସୱିସୁଦ୍ଧିଯା ଦିପ୍ପତି। ତପତେତି ତତୋ ଏୱ ଅନୱସେସେ ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମେ ସନ୍ତପତି। ୱିରୋଚତୀତି ଉଭଯସମ୍ପତ୍ତିଯା ୱିରୋଚତି। ମେତ୍ତା ହି ଚେତୋୱିମୁତ୍ତି ଚନ୍ଦାଲୋକସଙ୍ଖାତା ୱିଗତୂପକ୍କିଲେସା ଜୁଣ୍ହା ୱିଯ ଦିପ୍ପତି, ଆତପୋ ୱିଯ ଅନ୍ଧକାରଂ ପଚ୍ଚନୀକଧମ୍ମେ ୱିଧମେନ୍ତୀ ତପତି, ଓସଧିତାରକା

ୱିଯ ୱିଜ୍ଜୋତମାନା ୱିରୋଚତି ଚ।

ସେଯ୍ୟଥାପୀତି ଓପମ୍ମଦସ୍ସନତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ତାରକରୂପାନନ୍ତି ଜୋତୀନଂ। ଚନ୍ଦିଯାତି ଚନ୍ଦସ୍ସ ଅଯନ୍ତି ଚନ୍ଦୀ, ତସ୍ସା ଚନ୍ଦିଯା, ପଭାଯ ଜୁଣ୍ହାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ୱସ୍ସାନନ୍ତି ୱସ୍ସାନଂ ବହୁୱସେନ ଲଦ୍ଧୱୋହାରସ୍ସ ଉତୁନୋ। ପଚ୍ଛିମେ ମାସେତି କତ୍ତିକମାସେ। ସରଦସମଯେତି ସରଦକାଲେ। ଅସ୍ସଯୁଜକତ୍ତିକମାସା ହି ଲୋକେ ''ସରଦୌତୂ''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ୱିଦ୍ଧେତି ଉବ୍ବିଦ୍ଧେ, ମେଘୱିଗମେନ ଦୂରୀଭୂତେତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନେୱାହ ''ୱିଗତୱଲାହକେ''ତି। ଦେୱେତି ଆକାସେ। ନଭଂ ଅବ୍ଭୁସ୍ସକ୍କମାନୋତି ଉଦଯଟ୍ଠାନତୋ ଆକାସଂ ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ୍ତୋ। ତମଗତନ୍ତି ତମଂ। ଅଭିୱିହଚ୍ଚାତି ଅଭିହନ୍ତ୍ୱା ୱିଧମିତ୍ୱା। ଓସଧିତାରକାତି ଉସ୍ସନ୍ନା ପଭା ଏତାଯ ଧୀଯତି, ଓସଧୀନଂ ୱା ଅନୁବଲପ୍ପଦାଯିକତ୍ତା ଓସଧୀତି ଲଦ୍ଧନାମା ତାରକା।

ଏତ୍ଥାହ – କସ୍ମା ପନ ଭଗୱତା ସମାନେପି ଓପଧିକଭାୱେ ମେତ୍ତା ଇତରେହି ଓପଧିକପୁଞ୍ଞେହି ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ସେଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ନିଦ୍ଦୋସଭାୱେନ ଚ ସତ୍ତେସୁ ସୁପ୍ପଟିପତ୍ତିଭାୱତୋ। ସେଟ୍ଠା ହି ଏତେ ୱିହାରା, ସବ୍ବସତ୍ତେସୁ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଭୂତାନି ଯଦିଦଂ ମେତ୍ତାଝାନାନି। ଯଥା ଚ ବ୍ରହ୍ମାନୋ ନିଦ୍ଦୋସଚିତ୍ତା ୱିହରନ୍ତି, ଏୱଂ ଏତେହି ସମନ୍ନାଗତା ଯୋଗିନୋ ବ୍ରହ୍ମସମାୱ ହୁତ୍ୱା ୱିହରନ୍ତି। ତଥା ହିମେ ''ବ୍ରହ୍ମୱିହାରା''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଇତି ସେଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ନିଦ୍ଦୋସଭାୱେନ ଚ ସତ୍ତେସୁ ସୁପ୍ପଟିପତ୍ତିଭାୱତୋ ମେତ୍ତାୱ ଇତରେହି ଓପଧିକପୁଞ୍ଞେହି ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା।

ଏୱମ୍ପି କସ୍ମା ମେତ୍ତାୱ ଏୱଂ ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା? ଇତରେସଂ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରାନଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ଦାନାଦୀନଂ ସବ୍ବେସଂ କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମାନଂ ପରିପୂରିକତ୍ତା ଚ। ଅଯଞ୍ହି ସତ୍ତେସୁ ହିତାକାରପ୍ପୱତ୍ତିଲକ୍ଖଣା ମେତ୍ତା, ହିତୂପସଂହାରରସା, ଆଘାତୱିନଯପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା। ଯଦି ଅନୋଧିସୋ ଭାୱିତା ବହୁଲୀକତା, ଅଥ ସୁଖେନେୱ କରୁଣାଦିଭାୱନା ସମ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ମେତ୍ତା ଇତରେସଂ ବ୍ରହ୍ମୱିହାରାନଂ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ। ତଥା ହି ସତ୍ତେସୁ ହିତଜ୍ଝାସଯତାଯ ସତି ନେସଂ ଦୁକ୍ଖାସହନତା, ସମ୍ପତ୍ତିୱିସେସାନଂ ଚିରଟ୍ଠିତିକାମତା, ପକ୍ଖପାତାଭାୱେନ ସବ୍ବତ୍ଥ ସମପ୍ପୱତ୍ତଚିତ୍ତତା ଚ ସୁଖେନେୱ ଇଜ୍ଝନ୍ତି। ଏୱଞ୍ଚ ସକଲଲୋକହିତସୁଖୱିଧାନାଧିମୁତ୍ତା ମହାବୋଧିସତ୍ତା ''ଇମସ୍ସ ଦାତବ୍ବଂ, ଇମସ୍ସ ନ ଦାତବ୍ବ''ନ୍ତି ଉତ୍ତମୱିଚଯୱସେନ ୱିଭାଗଂ ଅକତ୍ୱା ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ନିରୱସେସସୁଖନିଦାନଂ ଦାନଂ ଦେନ୍ତି, ହିତସୁଖତ୍ଥମେୱ ନେସଂ ସୀଲଂ ସମାଦିଯନ୍ତି, ସୀଲପରିପୂରଣତ୍ଥଂ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ଭଜନ୍ତି, ତେସଂ ହିତସୁଖେସୁ ଅସମ୍ମୋହତ୍ଥାଯ ପଞ୍ଞଂ ପରିଯୋଦପେନ୍ତି, ହିତସୁଖାଭିୱଡ୍ଢନତ୍ଥମେୱ ଦଳ୍ହଂ ୱୀରିଯମାରଭନ୍ତି, ଉତ୍ତମୱୀରିଯୱସେନ ୱୀରଭାୱଂ ପତ୍ତାପି ସତ୍ତାନଂ ନାନପ୍ପକାରଂ ହିତଜ୍ଝାସଯେନେୱ ଅପରାଧଂ ଖମନ୍ତି, ''ଇଦଂ ୱୋ ଦସ୍ସାମ, କରିସ୍ସାମା''ତିଆଦିନା କତଂ ପଟିଞ୍ଞାତଂ ନ ୱିସଂୱାଦେନ୍ତି, ତେସଂ ହିତସୁଖାଯେୱ ଅଚଲାଧିଟ୍ଠାନା ହୋନ୍ତି। ତେସୁ ଅଚଲାଯ ମେତ୍ତାଯ ପୁବ୍ବକାରିନୋ ହିତଜ୍ଝାସଯେନେୱ ନେସଂ ୱିପ୍ପକାରେ ଉଦାସୀନା ହୋନ୍ତି, ପୁବ୍ବକାରିତାଯପି ନ ପଚ୍ଚୁପକାରମାସିସନ୍ତୀତି। ଏୱଂ ତେ ପାରମିଯୋ ପୂରେତ୍ୱା ଯାୱ ଦସବଲଚତୁ-ୱେସାରଜ୍ଜ-ଛଅସାଧାରଣଞାଣ-ଅଟ୍ଠାରସାୱେଣିକବୁଦ୍ଧଧମ୍ମପ୍ପଭେଦେ ସବ୍ବେପି କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମେ ପରିପୂରେନ୍ତି। ଏୱଂ ଦାନାଦୀନଂ ସବ୍ବେସଂ କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମାନଂ ପାରିପୂରିକା ମେତ୍ତାତି ଚ ଇମସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ସା ଇତରେହି ୱିସେସେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା।

ଅପିଚ ମେତ୍ତାଯ ଇତରେହି ଓପଧିକପୁଞ୍ଞେହି ମହାନୁଭାୱତା ୱେଲାମସୁତ୍ତେନ ଦୀପେତବ୍ବା। ତତ୍ଥ ହି ଯଥା ନାମ ମହତା ୱେଲାମସ୍ସ ଦାନତୋ ଏକସ୍ସ ସୋତାପନ୍ନସ୍ସ ଦାନଂ ମହପ୍ଫଲତରଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ସୋତାପନ୍ନସତତୋ ଏକସ୍ସ ସକଦାଗାମିସ୍ସ ଦାନଂ…ପେ… ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧସତତୋ ଭଗୱତୋ, ତତୋପି ବୁଦ୍ଧପ୍ପମୁଖସ୍ସ ସଙ୍ଘସ୍ସ ଦାନଂ, ତତୋପି ଚାତୁଦ୍ଦିସସ୍ସ ସଙ୍ଘସ୍ସ ୱିହାରଦାନଂ, ତତୋପି ସରଣଗମନଂ, ତତୋପି ସୀଲସମାଦାନଂ, ତତୋପି ଗଦ୍ଦୂହନମତ୍ତଂ କାଲଂ ମେତ୍ତାଭାୱନା ମହପ୍ଫଲତରା ୱୁତ୍ତା। ଯଥାହ –

''ଯଂ ଗହପତି ୱେଲାମୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଦାନଂ ଅଦାସି ମହାଦାନଂ। ଯୋ ଚେକଂ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପନ୍ନଂ ଭୋଜେଯ୍ୟ, ଇଦଂ ତତୋ ମହପ୍ଫଲତରଂ। ଯୋ ଚ ସତଂ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପନ୍ନଂ ଭୋଜେଯ୍ୟ…ପେ… ସୁରାମେରଯମଜ୍ଜପ୍ପମାଦଟ୍ଠାନା ୱେରମଣିଂ। ଯୋ ଚ ଅନ୍ତମସୋ ଗଦ୍ଦୂହନମତ୍ତମ୍ପି ମେତ୍ତଚିତ୍ତଂ ଭାୱେଯ୍ୟ, ଇଦଂ ତତୋ ମହପ୍ଫଲତର''ନ୍ତି (ଅ॰ ନି॰ ୯।୨୦)।

ମହଗ୍ଗତପୁଞ୍ଞଭାୱେନ ପନସ୍ସା ପରିତ୍ତପୁଞ୍ଞତୋ ସାତିସଯତାଯ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ''ଯଂ ପମାଣକତଂ କମ୍ମଂ, ନ ତଂ ତତ୍ରାୱସିସ୍ସତି, ନ ତଂ ତତ୍ରାୱତିଟ୍ଠତୀ''ତି (ଦୀ॰ ନି॰ ୧।୫୫୬; ସଂ॰ ନି॰ ୪।୩୬୦)। କାମାୱଚରକମ୍ମଞ୍ହି ପମାଣକତଂ ନାମ, ମହଗ୍ଗତକମ୍ମଂ ପନ ପମାଣଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଓଧିସକାନୋଧିସକଫରଣୱସେନ ୱଡ୍ଢିତ୍ୱା କତତ୍ତା ଅପ୍ପମାଣକତଂ ନାମ। କାମାୱଚରକମ୍ମଂ ତସ୍ସ ମହଗ୍ଗତକମ୍ମସ୍ସ ଅନ୍ତରା ଲଗ୍ଗିତୁଂ ୱା ତଂ କମ୍ମଂ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ୱିପାକସ୍ସ ଓକାସଂ ଗହେତ୍ୱା ଠାତୁଂ ୱା ନ ସକ୍କୋତି, ଅଥ ଖୋ ମହଗ୍ଗତକମ୍ମମେୱ ତଂ ପରିତ୍ତକମ୍ମଂ ମହୋଘୋ ୱିଯ ପରିତ୍ତଂ ଉଦକଂ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ ଓକାସଂ ଗହେତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି, ତସ୍ସ ୱିପାକଂ ପଟିବାହିତ୍ୱା ସଯମେୱ ବ୍ରହ୍ମସହବ୍ୟତଂ ଉପନେତୀତି ଅଯଞ୍ହି ତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋତି।

ଗାଥାସୁ ଯୋତି ଯୋ କୋଚି ଗହଟ୍ଠୋ ୱା ପବ୍ବଜିତୋ ୱା। ମେତ୍ତନ୍ତି ମେତ୍ତାଝାନଂ। ଅପ୍ପମାଣନ୍ତି ଭାୱନାୱସେନ ଆରମ୍ମଣୱସେନ ଚ ଅପ୍ପମାଣଂ।

ଅସୁଭଭାୱନାଦୟୋ ୱିୟ ହି ଆରମ୍ମଣେ ଏକଦେସଗ୍ଗହଣଂ ଅକତ୍ୱା ଅନୱସେସଫରଣୱସେନ ଅନୋଧିସୋଫରଣୱସେନ ଚ ଅପ୍ପମାଣାରମ୍ମଣତାୟ ପଗୁଣଭାୱନାୱସେନ ଅପ୍ପମାଣଂ। ତନୁ ସଂୟୋଜନା ହୋନ୍ତୀତି ମେତ୍ତାଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ସମ୍ମସିତ୍ୱା ହେଟ୍ଠିମେ ଅରିୟମଗ୍ଗେ ଅଧିଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ସୁଖେନେୱ ପଟିଘସଂୟୋଜନାଦୟୋ ପହୀୟମାନା ତନୂ ହୋନ୍ତି। ତେନାହ ''ପସ୍ସତୋ ଉପଧିକ୍ଖୟ''ନ୍ତି। ''ଉପଧିକ୍ଖୟୋ''ତି ହି ନିବ୍ବାନଂ ୱୁଚ୍ଚତି। ତଞ୍ଚସ୍ସ ସଚ୍ଛିକିରିୟାଭିସମୟୱସେନ ମଗ୍ଗଞାଣେନ ପସ୍ସତି। ଅଥ ୱା ତନୂ ସଂୟୋଜନା ହୋନ୍ତୀତି ମେତ୍ତାଝାନପଦଟ୍ଠାନାୟ ୱିପସ୍ସନାୟ ଅନୁକ୍କମେନ ଉପଧିକ୍ଖୟସଙ୍ଖାତଂ ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ୱା ତଂ ପସ୍ସତୋ ପଗେୱ ଦସପି ସଂୟୋଜନା ତନୂ ହୋନ୍ତି, ପହୀୟନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ତନୂ ସଂୟୋଜନା ହୋନ୍ତୀତି ପଟିଘୋ ଚେୱ ପଟିଘସମ୍ପୟୁତ୍ତସଂୟୋଜନା ଚ ତନୁକା ହୋନ୍ତି। ପସ୍ସତୋ ଉପଧିକ୍ଖୟନ୍ତି ତେସଂୟେୱ କିଲେସୂପଧୀନଂ ଖୟସଙ୍ଖାତଂ ମେତ୍ତଂ ଅଧିଗମୱସେନ ପସ୍ସନ୍ତ ସ୍ସାତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଏୱଂ କିଲେସପ୍ପହାନଂ ନିବ୍ବାନାଧିଗମଞ୍ଚ ମେତ୍ତାଭାୱନାୟ ସିଖାପ୍ପତ୍ତମାନିସଂସଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଅଞ୍ଞେ ଆନିସଂସେ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଏକମ୍ପି ଚେ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅଦୁଟ୍ଠଚିତ୍ତୋତି ମେତ୍ତାବଲେନ ସୁଟ୍ଠୁ ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତବ୍ୟାପାଦତାୟ ବ୍ୟାପାଦେନ ଅଦୂସିତଚିତ୍ତୋ। ମେତ୍ତାୟତୀତି ହିତଫରଣୱସେନ ମେତ୍ତଂ କରୋତି। କୁସଲୋତି ଅତିସୟେନ କୁସଲୱା ମହାପୁଞ୍ଞୋ, ପଟିଘାଦିଅନତ୍ଥୱିଗମେନ ୱା। ଖେମୀ ତେନାତି ତେନ ମେତ୍ତାୟିତେନ। ସବ୍ବେ ଚ ପାଣେତି ଚସଦ୍ଦୋ ବ୍ୟତିରେକୋ। ମନସାନୁକମ୍ପନ୍ତି ଚିତ୍ତେନ ଅନୁକମ୍ପନ୍ତୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଏକସତ୍ତୱିସୟାପି ତାୱ ମେତ୍ତା ମହାକୁସଲରାସି, ସବ୍ବେ ପନ ପାଣେ ଅତ୍ତନୋ ପିୟପୁତ୍ତଂ ୱିୟ ହିତଫରଣେନ ମନସା ଅନୁକମ୍ପନ୍ତୋ ପହୂତଂ ବହୁଂ ଅନପ୍ପକଂ ଅପରିୟନ୍ତଂ ଚତୁସଟ୍ଠିମହାକପ୍ପେପି ଅତ୍ତନୋ ୱିପାକପ୍ପବନ୍ଧଂ ପୱତ୍ତେତୁଂ ସମତ୍ଥଂ ଉଳାରପୁଞ୍ଞଂ ଅରିୟୋ ପରିସୁଦ୍ଧଚିତ୍ତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ପକରୋତି ନିପ୍ଫାଦେତି।

ସତ୍ତସଣ୍ଡନ୍ତି ସତ୍ତସଙ୍ଖାତେନ ସଣ୍ଡେନ ସମନ୍ନାଗତଂ ଭରିତଂ, ସତ୍ତେହି ଅୱିରଳଂ ଆକିଣ୍ଣମନୁସ୍ସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିଜିତ୍ୱାତି ଅଦଣ୍ଡେନ ଅସତ୍ଥେନ ଧମ୍ମେନେୱ ୱିଜିନିତ୍ୱା। ରାଜିସୟୋତି ଇସିସଦିସା ଧମ୍ମିକରାଜାନୋ। ୟଜମାନାତି ଦାନାନି ଦଦମାନା। ଅନୁପରିୟଗାତି ୱିଚରିଂସୁ।

ଅସ୍ସମେଧନ୍ତିଆଦୀସୁ ପୋରାଣକରାଜକାଲେ କିର ସସ୍ସମେଧଂ, ପୁରିସମେଧଂ, ସମ୍ମାପାସଂ, ୱାଚାପେୟ୍ୟନ୍ତି ଚତ୍ତାରି ସଙ୍ଗହୱତ୍ଥୂନି ଅହେସୁଂ, ୟେହି ରାଜାନୋ ଲୋକଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହିଂସୁ। ତତ୍ଥ ନିପ୍ଫନ୍ନସସ୍ସତୋ ଦସମଭାଗଗ୍ଗହଣଂ ସସ୍ସମେଧଂ ନାମ, ସସ୍ସସମ୍ପାଦନେ, ମେଧାୱିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ମହାୟୋଧାନଂ ଛମାସିକଂ ଭତ୍ତୱେତନାନୁପ୍ପଦାନଂ ପୁରିସମେଧଂ ନାମ, ପୁରିସସଙ୍ଗଣ୍ହନେ ମେଧାୱିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଦଲିଦ୍ଦମନୁସ୍ସାନଂ ପୋତ୍ଥକେ ଲେଖଂ ଗହେତ୍ୱା ତୀଣି ୱସ୍ସାନି ୱିନା ୱଡ୍ଢିୟା ସହସ୍ସଦ୍ୱିସହସ୍ସମତ୍ତଧନାନୁପ୍ପଦାନଂ ସମ୍ମାପାସଂ ନାମ। ତଞ୍ହି ସମ୍ମା ମନୁସ୍ସେ ପାସେତି ହଦୟେ ବନ୍ଧିତ୍ୱା ୱିୟ ଠପେତି, ତସ୍ମା ''ସମ୍ମାପାସ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ''ତାତ ମାତୁଲା''ତିଆଦିନା ପନ ସଣ୍ହୱାଚାୟ ସଙ୍ଗହଣଂ ୱାଚାପେୟ୍ୟଂ ନାମ, ପେୟ୍ୟୱଜ୍ଜଂ ପିୟୱାଚତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ଚତୂହି ସଙ୍ଗହୱତ୍ଥୂହି ସଙ୍ଗହିତଂ ରଟ୍ଠଂ ଇଦ୍ଧଞ୍ଚେୱ ହୋତି ଫୀତଞ୍ଚ ପହୂତଅନ୍ନପାନଂ ଖେମଂ ନିରବ୍ବୁଦଂ। ମନୁସ୍ସା ମୁଦା ମୋଦମାନା ଉରେ ପୁତ୍ତେ ନଚ୍ଚେନ୍ତା ଅପାରୁତଘରା ୱିହରନ୍ତି । ଇଦଂ ଘରଦ୍ୱାରେସୁ ଅଗ୍ଗଳାନଂ ଅଭାୱତୋ ''ନିରଗ୍ଗଳ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅୟଂ ପୋରାଣିକା ପୱେଣି, ଅୟଂ ପୋରାଣିକା ପକତି।

ଅପରଭାଗେ ପନ ଓକ୍କାକରାଜକାଲେ ବ୍ରାହ୍ମଣା ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ସଙ୍ଗହୱତ୍ଥୂନି ଇମଞ୍ଚ ରଟ୍ଠସମ୍ପତ୍ତିଂ ପରିୱତ୍ତେନ୍ତା ଉଦ୍ଧମ୍ମୂଲଂ କତ୍ୱା ଅସ୍ସମେଧଂ ପୁରିସମେଧନ୍ତିଆଦିକେ ପଞ୍ଚ ୟଞ୍ଞେ ନାମ ଅକଂସୁ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା ବ୍ରାହ୍ମଣଧମ୍ମିୟସୁତ୍ତେ –

''ତେସଂ ଆସି ୱିପଲ୍ଲାସୋ, ଦିସ୍ୱାନ ଅଣୁତୋ ଅଣୁଂ...ପେ...।

''ତେ ତତ୍ଥ ମନ୍ତେ ଗନ୍ଥେତ୍ୱା, ଓକ୍କାକଂ ତଦୁପାଗମୁ''ନ୍ତି। (ସୁ॰ ନି॰ ୩୦୧-୩୦୪);

ତତ୍ଥ ଅସ୍ସମେତ୍ଥ ମେଧନ୍ତି ବାଧେନ୍ତୀତି ଅସ୍ସମେଧୋ। ଦ୍ୱୀହି ପରିୟଞ୍ଞେହି ୟଜିତବ୍ବସ୍ସ ଏକୱୀସତିୟୂପସ୍ସ ଏକସ୍ମିଂ ପଚ୍ଛିମଦିୱସେ ଏୱ ସତ୍ତନୱୁତିପଞ୍ଚପସୁସତଘାତଭୀସନସ୍ସ ଠପେତ୍ୱା ଭୂମିଞ୍ଚ ପୁରିସେ ଚ ଅୱସେସସବ୍ବୱିଭୱଦକ୍ଖିଣସ୍ସ ୟଞ୍ଞସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ପୁରିସମେତ୍ଥ ମେଧନ୍ତି ବାଧେନ୍ତୀତି ପୁରିସମେଧୋ। ଚତୂହି ପରିୟଞ୍ଞେହି ୟଜିତବ୍ବସ୍ସ ସଦ୍ଧିଂଭୂମିୟା ଅସ୍ସମେଧେ ୱୁତ୍ତୱିଭୱଦକ୍ଖିଣସ୍ସ ୟଞ୍ଞସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ସମ୍ମମେତ୍ଥ ପାସନ୍ତି ଖିପନ୍ତୀତି ସମ୍ମାପାସୋ। ୟୁଗଚ୍ଛିଗ୍ଗଳେ ପୱେସନଦଣ୍ଡକସଙ୍ଖାତଂ ସମ୍ମଂ ଖିପିତ୍ୱା ତସ୍ସ ପତିତୋକାସେ ୱେଦିଂ କତ୍ୱା ସଂହାରିମେହି ୟୂପାଦୀହି ସରସ୍ସତିନଦିୟା ନିମୁଗ୍ଗୋକାସତୋ ପଭୁତି ପଟିଲୋମଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତେନ ୟଜିତବ୍ବସ୍ସ ସତ୍ରୟାଗସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ ୱାଜମେତ୍ଥ ପିୱନ୍ତୀତି ୱାଜପେୟ୍ୟୋ। ଏକେନ ପରିୟଞ୍ଞେନ ସତ୍ତରସହି ପସୂହି ୟଜିତବ୍ବସ୍ସ ବେଳୁୱୟୂପସ୍ସ ସତ୍ତରସକଦକ୍ଖିଣସ୍ସ ୟଞ୍ଞସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ନତ୍ଥି ଏତ୍ଥ ଅଗ୍ଗଳନ୍ତି ନିରଗ୍ଗଳୋ। ନୱହି ପରିୟଞ୍ଞେହି ୟଜିତବ୍ବସ୍ସ ସଦ୍ଧିଂ ଭୂମିୟା ପୁରିସେହି ଚ ଅସ୍ସମେଧେ ୱୁତ୍ତୱିଭୱଦକ୍ଖିଣସ୍ସ ସବ୍ବମେଧପରିୟାୟନାମସ୍ସ ଅସ୍ସମେଧୱିକପ୍ପସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ।

ଚନ୍ଦପ୍ପଭାତି ଚନ୍ଦପ୍ପଭାଯ। ତାରଗଣାୱ ସବ୍ବେତି ଯଥା ସବ୍ବେପି ତାରାଗଣା ଚନ୍ଦିମସୋଭାଯ ସୋଳସିମ୍ପି କଲଂ ନାଗ୍ଘନ୍ତି, ଏୱଂ ତେ ଅସ୍ସମେଧାଦଯୋ ଯଞ୍ଞା ମେତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣେନ ସୁଭାୱିତସ୍ସ ସୋଳସିମ୍ପି କଲଂ ନାନୁଭୱନ୍ତି, ନ ପାପୁଣନ୍ତି, ନାଗ୍ଘନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇଦାନି ଅପରେପି ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକେ ମେତ୍ତାଭାୱନାଯ ଆନିସଂସେ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯୋ ନ ହନ୍ତୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଯୋତି ମେତ୍ତାବ୍ରହ୍ମୱିହାରଭାୱନାନୁଯୁତ୍ତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ। ନ ହନ୍ତୀତି ତେନେୱ ମେତ୍ତାଭାୱନାନୁଭାୱେନ ଦୂରୱିକ୍ଖମ୍ଭିତବ୍ଯାପାଦତାଯ ନ କଞ୍ଚି ସତ୍ତଂ ହିଂସତି, ଲେଡ୍ଡୁଦଣ୍ଡାଦୀହି ନ ୱିବାଧତି ୱା। ନ ଘାତେତୀତି ପରଂ ସମାଦପେତ୍ୱା ନ ସତ୍ତେ ହନାପେତି ନ ୱିବାଧାପେତି ଚ। ନ ଜିନାତୀତି ସାରମ୍ଭୱିଗ୍ଗାହିକକଥାଦିୱସେନ ନ କଞ୍ଚି ଜିନାତି ସାରମ୍ଭସ୍ସେୱ ଅଭାୱତୋ, ଜାନିକରଣୱସେନ ୱା ଅଡ୍ଡକରଣାଦିନା ନ କଞ୍ଚି ଜିନାତି। ନ ଜାପଯେତି ପରେପି ପଯୋଜେତ୍ୱା ପରେସଂ ଧନଜାନିଂ ନ କାରାପେଯ୍ଯ। ମେତ୍ତଂସୋତି ମେତ୍ତାମଯଚିତ୍ତକୋଟ୍ଠାସୋ, ମେତ୍ତାଯ ୱା ଅଂସୋ ଅୱିଜହନଟ୍ଠେନ ଅୱଯୱଭୂତୋତି ମେତ୍ତଂସୋ। ସବ୍ବଭୂତେସୂତି ସବ୍ବସତ୍ତେସୁ। ତତୋ ଏୱ ୱେରଂ ତସ୍ସ ନ କେନଚୀତି ଅକୁସଲୱେରଂ ତସ୍ସ କେନଚିପି କାରଣେନ ନତ୍ଥି, ପୁଗ୍ଗଲୱେରସଙ୍ଖାତୋ ୱିରୋଧୋ କେନଚି ପୁରିସେନ ସଦ୍ଧିଂ ତସ୍ସ ମେତ୍ତାୱିହାରିସ୍ସ ନତ୍ଥୀତି।

ଏୱମେତସ୍ମିଂ ଏକକନିପାତେ ପଟିପାଟିଯା ତେରସସୁ ସୁତ୍ତେସୁ ସିକ୍ଖାସୁତ୍ତଦ୍ୱଯେ ଚାତି ପନ୍ନରସସୁ ସୁତ୍ତେସୁ ୱିୱଟ୍ଟଂ କଥିତଂ, ନୀୱରଣସୁତ୍ତଂ ସଂଯୋଜନସୁତ୍ତଂ ଅପ୍ପମାଦସୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠିସଞ୍ଚଯସୁତ୍ତନ୍ତି ଏତେସୁ ଚତୂସୁ ସୁତ୍ତେସୁ ୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟଂ କଥିତଂ। ଇତରେସୁ ପନ ୱଟ୍ଟମେୱ କଥିତନ୍ତି।

ସତ୍ତମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପରମତ୍ଥଦୀପନିଯା

ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ

ଇତିୱୁତ୍ତକସ୍ସ ଏକକନିପାତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୨। ଦୁକନିପାତୋ

୧। ପଠମଵଗ୍ଗୋ

୧। ଦୁକ୍ଖଵିହାରସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୨୮। ଦୁକନିପାତସ୍ସ ପଠମେ ଦ୍ୱୀହୀତି ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦୋ। ଧମ୍ମେହୀତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଧମ୍ମନିଦସ୍ସନଂ। ଦ୍ୱୀହି ଧମ୍ମେହୀତି ଦ୍ୱୀହି ଅକୁସଲଧମ୍ମେହି। ସମନ୍ନାଗତୋତି ଯୁତ୍ତୋ। ଦିଟ୍ଠେଵ ଧମ୍ମେତି ଇମସ୍ମିଂଯେଵ ଅତ୍ତଭାଵେ। ଦୁକ୍ଖଂ ଵିହରତୀତି ଚତୂସୁପି ଇରିଯାପଥେସୁ କିଲେସଦୁକ୍ଖେନ ଚେଵ କାଯିକଚେତସିକଦୁକ୍ଖେନ ଚ ଦୁକ୍ଖଂ ଵିହରତି। ସଵିଘାତନ୍ତି ଚିତ୍ତୂପଘାତେନ ଚେଵ କାଯୂପଘାତେନ ଚ ସଵିଘାତଂ। ସୌପାଯାସନ୍ତି କିଲେସୂପାଯାସେନ ଚେଵ ସରୀରଖେଦେନ ଚ ବଲଵଆଯାସଵସେନ ସୌପାଯାସଂ। ସପରିଳାହନ୍ତି କିଲେସପରିଳାହେନ ଚେଵ କାଯପରିଳାହେନ ଚ ସପରିଳାହଂ। କାଯସ୍ସ ଭେଦାତି ଉପାଦିନ୍ନକ୍ଖନ୍ଧପରିଚ୍ଚାଗା। ପରଂ ମରଣାତି ତଦନନ୍ତରଂ ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତକ୍ଖନ୍ଧଗ୍ଗହଣେ। ଅଥ ଵା କାଯସ୍ସ ଭେଦାତି ଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯୁପଚ୍ଛେଦା। ପରଂ ମରଣାତି ଚୁତିତୋ ଉଦ୍ଧଂ। ଦୁଗ୍ଗତି ପାଟିକଙ୍ଖାତି ଦୁଗ୍ଗତିସଙ୍ଖାତାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଅପାଯାନଂ ଅଞ୍ଞତରା ଗତି ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା, ଅଵସ୍ସଂଭାଵିନୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରୋତି ଅପିହିତଦ୍ୱାରୋ। କେସୁ ପନ ଅଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରୋତି ଆହ ''ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୂ''ତି। ତେନ ମନଚ୍ଛଟ୍ଠାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଅସଂଵରମାହ। ପଟିଗ୍ଗହଣପରିଭୋଗଵସେନ ଭୋଜନେ ମତ୍ତଂ ନ ଜାନାତୀତି ଭୋଜନେ ଅମତ୍ତଞ୍ଞୂ। ''ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଅଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରତାଯ ଭୋଜନେ ଅମତ୍ତଞ୍ଞୁତାଯା''ତିପି ପଠନ୍ତି।

କଥଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଅଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରତା, କଥଂ ଵା ଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରତାତି? କିଞ୍ଚାପି ହି ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯେ ସଂଵରୋ ଵା ଅସଂଵରୋ ଵା ନତ୍ଥି। ନ ହି ଚକ୍ଖୁପସାଦଂ ନିସ୍ସାଯ ସତି ଵା ମୁଟ୍ଠସ୍ସଚ୍ଚଂ ଵା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଅପିଚ ଯଦା ରୂପାରମ୍ମଣଂ ଚକ୍ଖୁସ୍ସ ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛତି, ତଦା ଭଵଙ୍ଗେ ଦ୍ୱିକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧେ କିରିଯାମନୋଧାତୁ ଆଵଜ୍ଜନକିଚ୍ଚଂ ସାଧଯମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝତି, ତତୋ ଚକ୍ଖୁଵିଞ୍ଞାଣଂ ଦସ୍ସନକିଚ୍ଚଂ, ତତୋ ଵିପାକମନୋଧାତୁ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନକିଚ୍ଚଂ, ତତୋ ଵିପାକାହେତୁକମନୋଵିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ସନ୍ତୀରଣକିଚ୍ଚଂ, ତତୋ କିରିଯାହେତୁକମନୋଵିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ଵୋଟ୍ଠବ୍ବନକିଚ୍ଚଂ ସାଧଯମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝତି, ତଦନନ୍ତରଂ ଜଵନଂ ଜଵତି। ତତ୍ଥାପି ନେଵ ଭଵଙ୍ଗସମଯେ, ନ ଆଵଜ୍ଜନାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞତରସମଯେ ସଂଵରୋ ଵା ଅସଂଵରୋ ଵା ଅତ୍ଥି, ଜଵନକ୍ଖଣେ ପନ ସଚେ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟଂ ଵା ମୁଟ୍ଠସ୍ସଚ୍ଚଂ ଵା ଅଞ୍ଞାଣଂ ଵା ଅକ୍ଖନ୍ତି ଵା କୋସଜ୍ଜଂ ଵା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଅସଂଵରୋ ହୋତି। ଏଵଂ ହୋନ୍ତୋପି ସୋ ''ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରେ ଅସଂଵରୋ''ତି ଵୁଚ୍ଚତି। କସ୍ମା? ଯସ୍ମା ତସ୍ମିଂ ସତି ଦ୍ୱାରମ୍ପି ଅଗୁତ୍ତଂ ହୋତି ଭଵଙ୍ଗମ୍ପି ଆଵଜ୍ଜନାଦୀନି ଵୀଥିଚିତ୍ତାନିପି। ଯଥା କିଂ? ଯଥା ନଗରେ ଚତୂସୁ ଦ୍ୱାରେସୁ ଅସଂଵୁତେସୁ କିଞ୍ଚାପି ଅନ୍ତୋଘରଦ୍ୱାରକୋଟ୍ଠକଗବ୍ଭାଦଯୋ ସୁସଂଵୁତା ତଥାପି ଅନ୍ତୋନଗରେ ସବ୍ବଂ ଭଣ୍ଡଂ ଅରକ୍ଖିତଂ ଅଗୋପିତମେଵ ହୋତି। ନଗରଦ୍ୱାରେହି ପଵିସିତ୍ୱା ଚୋରା ଯଦିଚ୍ଛନ୍ତି, ତଂ ହରେଯ୍ୟୁଂ। ଏଵମେଵ ଜଵନେ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟାଦୀସୁ ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ତସ୍ମିଂ ଅସଂଵରେ ସତିଦ୍ୱାରମ୍ପି ଅଗୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଭଵଙ୍ଗମ୍ପି ଆଵଜ୍ଜନାଦୀନି ଵୀଥିଚିତ୍ତାନିପି। ତସ୍ମିଂ ପନ ଅସତି ଜଵନେ ସୀଲାଦୀସୁ ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ଦ୍ୱାରମ୍ପି ଗୁତ୍ତଂ ହୋତି ଭଵଙ୍ଗମ୍ପି ଆଵଜ୍ଜନାଦୀନି ଵୀଥିଚିତ୍ତାନିପି। ଯଥା କିଂ? ଯଥା ନଗରଦ୍ୱାରେସୁ ସଂଵୁତେସୁ କିଞ୍ଚାପି ଅନ୍ତୋଘରଦ୍ୱାରାଦଯୋ ଅସଂଵୁତା, ତଥାପି ଅନ୍ତୋନଗରେ ସବ୍ବଂ ଭଣ୍ଡଂ ସୁରକ୍ଖିତଂ ସୁଗୋପିତମେଵ ହୋତି। ନଗରଦ୍ୱାରେସୁ ହି ପିହିତେସୁ ଚୋରାନଂ ପଵେସୋ ନତ୍ଥି। ଏଵମେଵ ଜଵନେ ସୀଲାଦୀସୁ ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ ଦ୍ୱାରମ୍ପି ଗୁତ୍ତଂ ହୋତି, ଭଵଙ୍ଗମ୍ପି, ଆଵଜ୍ଜନାଦୀନି ଵୀଥିଚିତ୍ତାନିପି। ତସ୍ମା ଜଵନକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋପି ''ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରେ ସଂଵରୋ''ତି ଵୁଚ୍ଚତି। ସେସଦ୍ୱାରେସୁପି ଏସେଵ ନଯୋ। ଏଵଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଅଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରତା, ଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରତା ଚ ଵେଦିତବ୍ବା।

କଥଂ ପନ ଭୋଜନେ ଅମତ୍ତଞ୍ଞୂ, କଥଂ ଵା ମତ୍ତଞ୍ଞୂତି ? ଯୋ ହି ପୁଗ୍ଗଲୋ ମହିଚ୍ଛୋ ହୁତ୍ୱା ପଟିଗ୍ଗହଣେ ମତ୍ତଂ ନ ଜାନାତି। ମହିଚ୍ଛପୁଗ୍ଗଲୋ ହି ଯଥା ନାମ କଚ୍ଛପୁଟଵାଣିଜୋ ପିଳନ୍ଧନଭଣ୍ଡକଂ ହତ୍ଥେନ ଗହେତ୍ୱା ଉଚ୍ଛଙ୍ଗେପି ପକ୍ଖିପିତବ୍ବଯୁତ୍ତକଂ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ମହାଜନସ୍ସ ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସେଵ ''ଅସୁକଂ ଗଣ୍ହଥ, ଅସୁକଂ ଗଣ୍ହଥା''ତି ମୁଖେନ ଉଗ୍ଘୋସେତି, ଏଵମେଵ ଅପ୍ପମତ୍ତକମ୍ପି ଅତ୍ତନୋ ସୀଲଂ ଵା ଗନ୍ଥଂ ଵା ଧୁତଙ୍ଗଗୁଣଂ ଵା ଅନ୍ତମସୋ ଅରଞ୍ଞଵାସମତ୍ତକମ୍ପି ମହାଜନସ୍ସ ଜାନନ୍ତସ୍ସେଵ ସମ୍ଭାଵେତି, ସମ୍ଭାଵେତ୍ୱା ଚ ପନ ସକଟେହିପି ଉପନୀତେ ପଚ୍ଚଯେ ''ଅଲ''ନ୍ତି ଅଵତ୍ୱା ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହାତି। ତଯୋ ହି ପୂରେତୁଂ ନ ସକ୍କା ଅଗ୍ଗି ଉପାଦାନେନ, ସମୁଦ୍ଦୋ ଉଦକେନ, ମହିଚ୍ଛୋ ପଚ୍ଚଯେହୀତି –

''ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋ ସମୁଦ୍ଦୋ ଚ, ମହିଚ୍ଛୋ ଚାପି ପୁଗ୍ଗଲୋ;

ବହୁକେ ପଚ୍ଚଯେ ଦିନ୍ନେ, ତଯୋପେତେ ନ ପୂରଯେତି’’।

ମହିଚ୍ଛପୁଗ୍ଗଲୋ ହି ୱିଜାତମାତୁଯାପି ମନଂ ଗଣ୍ହିତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି। ଏୱରୂପୋ ହି ଅନୁପ୍ପନ୍ନଂ ଲାଭଂ ନ ଉପ୍ପାଦେତି, ଉପ୍ପନ୍ନଲାଭତୋ ଚ ପରିହାଯତି। ଏୱଂ ତାୱ ପଟିଗ୍ଗହଣେ ଅମତ୍ତଞ୍ଞୂ ହୋତି। ଯୋ ପନ ଧମ୍ମେନ ସମେନ ଲଦ୍ଧମ୍ପି ଆହାରଂ ଗଧିତୋ ମୁଚ୍ଛିତୋ ଅଜ୍ଝୋପନ୍ନୋ ଅନାଦୀନୱଦସ୍ସାୱୀ ଅନିସ୍ସରଣପଞ୍ଞୋ ଆହରହତ୍ଥକଅଲଂସାଟକତତ୍ଥୱଟ୍ଟକକାକମାସକଭୁତ୍ତୱମିତକବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ଅଞ୍ଞତରୋ ୱିଯ ଅଯୋନିସୋ ଅନୁପାଯେନ ଯାୱଦତ୍ଥଂ ଉଦରାୱଦେହକଂ ପରିଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ସେଯ୍ୟସୁଖଂ ପସ୍ସସୁଖଂ ମିଦ୍ଧସୁଖଂ ଅନୁଯୁତ୍ତୋ ୱିହରତି। ଅଯଂ ପରିଭୋଗେ ଅମତ୍ତଞ୍ଞୂ ନାମ।

ଯୋ ପନ ‘‘ଯଦିପି ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମୋ ବହୁ ହୋତି, ଦାଯକୋ ଅପ୍ପଂ ଦାତୁକାମୋ, ଦାଯକସ୍ସ ୱସେନ ଅପ୍ପଂ ଗଣ୍ହାତି। ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମୋ ଅପ୍ପୋ, ଦାଯକୋ ବହୁଂ ଦାତୁକାମୋ, ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମସ୍ସ ୱସେନ ଅପ୍ପଂ ଗଣ୍ହାତି। ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମୋ ବହୁ, ଦାଯକୋପି ବହୁଂ ଦାତୁକାମୋ, ଅତ୍ତନୋ ଥାମଂ ଞତ୍ୱା ପମାଣଯୁତ୍ତମେୱ ଗଣ୍ହାତୀ’’ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ପଟିଗ୍ଗହଣେ ପମାଣଜାନନସ୍ସ ଚେୱ, ‘‘ପଟିସଙ୍ଖା ଯୋନିସୋ ଆହାରଂ ଆହାରେତି, ନେୱ ଦୱାଯ, ନ ମଦାଯା’’ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୧୩୫୫) ‘‘ଲଦ୍ଧଞ୍ଚ ପିଣ୍ଡପାତଂ ଅଗଧିତୋ ଅମୁଚ୍ଛିତୋ ଅନଜ୍ଝୋପନ୍ନୋ ଆଦୀନୱଦସ୍ସାୱୀ ନିସ୍ସରଣପଞ୍ଞୋ ପରିଭୁଞ୍ଜତୀ’’ତି ଚ ଆଦିନା ନଯେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ପଟିସଙ୍ଖାନପଞ୍ଞାଯ ଜାନିତ୍ୱା ଆହାରପରିଭୁଞ୍ଜନସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପରିଭୋଗେ ପମାଣଜାନନସ୍ସ ଚ ୱସେନ ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୂ ହୋତି, ଅଯଂ ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୂ ନାମ। ଏୱଂ ଭୋଜନେ ଅମତ୍ତଞ୍ଞୁତା ମତ୍ତଞ୍ଞୁତା ଚ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଗାଥାସୁ ପନ ଚକ୍ଖୁନ୍ତିଆଦୀସୁ ଚକ୍ଖତୀତି ଚକ୍ଖୁ, ରୂପଂ ଅସ୍ସାଦେତି, ସମୱିସମଂ ଆଚିକ୍ଖନ୍ତଂ ୱିଯ ହୋତୀତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ସୁଣାତୀତି ସୋତଂ। ଘାଯତୀତି ଘାନଂ। ଜୀୱିତନିମିତ୍ତଂ ଆହାରରସୋ ଜୀୱିତଂ, ତଂ ଅୱ୍ହାଯତୀତି ଜିୱ୍ହା। କୁଚ୍ଛିତାନଂ ଆଯୋତି କାଯୋ। ମନତେ ୱିଜାନାତୀତି ମନୋ। ପୋରାଣା ପନାହୁ ମୁନାତୀତି ମନୋ, ନାଳିଯା ମିନମାନୋ ୱିଯ ମହାତୁଲାଯ ଧାରଯମାନୋ ୱିଯ ଚ ଆରମ୍ମଣଂ ୱିଜାନାତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ତାୱେତ୍ଥ ପଦତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଭାୱତ୍ଥତୋ ପନ ଦୁୱିଧଂ ଚକ୍ଖୁ – ମଂସଚକ୍ଖୁ ଚ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁ ଚ। ତେସୁ ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁ, ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁ, ଞାଣଚକ୍ଖୁ, ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ, ଧମ୍ମଚକ୍ଖୂତି ପଞ୍ଚୱିଧଂ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁ। ତତ୍ଥ ‘‘ଅଦ୍ଦସଂ ଖୋ ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁନା ଲୋକଂ ୱୋଲୋକେନ୍ତୋ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୨୮୩) ଇଦଂ ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁ ନାମ। ‘‘ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁ ୱୁଚ୍ଚତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣ’’ନ୍ତି (ଚୂଳନି। ଧୋତକମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୩୨) ଇଦଂ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁ ନାମ। ‘‘ଚକ୍ଖୁଂ ଉଦପାଦୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୮୧; ମହାୱ। ୧୫) ଇଦଂ ଞାଣଚକ୍ଖୁ ନାମ। ‘‘ଅଦ୍ଦସଂ ଖୋ ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ୱିସୁଦ୍ଧେନା’’ତି (ମ। ନି। ୧।୨୮୪) ଇଦଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ ନାମ। ‘‘ୱିରଜଂ ୱୀତମଲଂ ଧମ୍ମଚକ୍ଖୁଂ ଉଦପାଦୀ’’ତି (ମ। ନି। ୨।୩୯୫; ମହାୱ। ୧୬) ଇଦଂ ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗତ୍ତଯସଙ୍ଖାତଂ ଧମ୍ମଚକ୍ଖୁ ନାମ।

ମଂସଚକ୍ଖୁପି ଦୁୱିଧଂ – ସସମ୍ଭାରଚକ୍ଖୁ, ପସାଦଚକ୍ଖୂତି। ତତ୍ଥ ଯ୍ୱାଯଂ ଅକ୍ଖିକୂପକେ ପତିଟ୍ଠିତୋ ହେଟ୍ଠା ଅକ୍ଖିକୂପକଟ୍ଠିକେନ, ଉପରି ଭମୁକଟ୍ଠିକେନ , ଉଭତୋ ଅକ୍ଖିକୂଟେହି, ଅନ୍ତୋ ମତ୍ଥଲୁଙ୍ଗେନ, ବହିଦ୍ଧା ଅକ୍ଖିଲୋମେହି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନୋ ମଂସପିଣ୍ଡୋ, ସଙ୍ଖେପତୋ ଚତସ୍ସୋ ଧାତୁଯୋ – ୱଣ୍ଣୋ, ଗନ୍ଧୋ, ରସୋ, ଓଜାସମ୍ଭୱୋ ସଣ୍ଠାନଂ ଜୀୱିତଂ ଭାୱୋ କାଯପସାଦୋ ଚକ୍ଖୁପସାଦୋତି ଚୁଦ୍ଦସ ସମ୍ଭାରା। ୱିତ୍ଥାରତୋ ଚତସ୍ସୋ ଧାତୁଯୋ ତଂନିସ୍ସିତା ୱଣ୍ଣଗନ୍ଧରସଓଜାସଣ୍ଠାନସମ୍ଭୱାତି ଇମାନି ଦସ ଚତୁସମୁଟ୍ଠାନିକତ୍ତା ଚତ୍ତାଲୀସଂ ହୋନ୍ତି, ଜୀୱିତଂ ଭାୱୋ କାଯପସାଦୋ ଚକ୍ଖୁପସାଦୋତି ଚତ୍ତାରି ଏକନ୍ତକମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନେୱାତି ଇମେସଂ ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସାଯ ରୂପାନଂ ୱସେନ ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସ ସମ୍ଭାରା। ଯଂ ଲୋକେ ‘‘ସେତଂ ୱଟ୍ଟଂ ପୁଥୁଲଂ ୱିସଟଂ ୱିପୁଲଂ ଚକ୍ଖୁ’’ନ୍ତି ସଞ୍ଜାନନ୍ତୋ ନ ଚକ୍ଖୁଂ ସଞ୍ଜାନାତି, ୱତ୍ଥୁଂ ଚକ୍ଖୁତୋ ସଞ୍ଜାନାତି, ଯୋ ମଂସପିଣ୍ଡୋ ଅକ୍ଖିକୂପକେ ପତିଟ୍ଠିତୋ ନ୍ହାରୁସୁତ୍ତକେନ ମତ୍ଥଲୁଙ୍ଗେନ ଆବଦ୍ଧୋ, ଯତ୍ଥ ସେତମ୍ପି ଅତ୍ଥି କଣ୍ହମ୍ପି ଲୋହିତକମ୍ପି ପଥୱୀପି ଆପୋପି ତେଜୋପି ୱାଯୋପି। ଯଂ ସେମ୍ହୁସ୍ସଦତ୍ତା ସେତଂ, ପିତ୍ତୁସ୍ସଦତ୍ତା କଣ୍ହଂ, ରୁହିରୁସ୍ସଦତ୍ତା ଲୋହିତକଂ, ପଥୱୁସ୍ସଦତ୍ତା ପତ୍ଥଦ୍ଧଂ, ଆପୁସ୍ସଦତ୍ତା ପଗ୍ଘରତି, ତେଜୁସ୍ସଦତ୍ତା ପରିଡଯ୍ହତି, ୱାଯୁସ୍ସଦତ୍ତା ସମ୍ଭମତି, ଇଦଂ ସସମ୍ଭାରଚକ୍ଖୁ ନାମ। ଯୋ ପନ ଏତ୍ଥ ସିତୋ ଏତ୍ଥ ପଟିବଦ୍ଧୋ ଚତୁନ୍ନଂ ମହାଭୂତାନଂ ଉପାଦାଯ ପସାଦୋ, ଇଦଂ ପସାଦଚକ୍ଖୁ ନାମ। ଇଦଞ୍ହି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଯଥାରହଂ ୱତ୍ଥୁଦ୍ୱାରଭାୱେନ ପୱତ୍ତତି।

ସୋତାଦୀସୁପି ସୋତଂ ଦିବ୍ବସୋତଂ, ମଂସସୋତନ୍ତି ଦୁୱିଧଂ। ଏତ୍ଥ ‘‘ଦିବ୍ବାଯ ସୋତଧାତୁଯା ୱିସୁଦ୍ଧାଯ ଅତିକ୍କନ୍ତମାନୁସିକାଯ ଉଭୋ ସଦ୍ଦେ ସୁଣାତୀ’’ତି ଇଦଂ ଦିବ୍ବସୋତଂ ନାମ। ମଂସସୋତଂ ପନ ସସମ୍ଭାରସୋତଂ ପସାଦସୋତନ୍ତି ଦୁୱିଧନ୍ତିଆଦି ସବ୍ବଂ ଚକ୍ଖୁମ୍ହି ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ତଥା ଘାନଜିୱ୍ହା। କାଯୋ ପନ ଚୋପନକାଯୋ, କରଜକାଯୋ, ସମୂହକାଯୋ, ପସାଦକାଯୋତିଆଦିନା ବହୁୱିଧୋ। ତତ୍ଥ –

‘‘କାଯେନ ସଂୱୁତା ଧୀରା, ଅଥୋ ୱାଚାଯ ସଂୱୁତା’’ତି। (ଧ। ପ। ୨୩୪) –

ଅୟଂ ଚୋପନକାୟୋ ନାମ। ‘‘ଇମମ୍ହା କାୟା ଅଞ୍ଞଂ କାୟଂ ଅଭିନିମ୍ମିନାତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୩୬; ପଟି। ମ। ୩।୧୪) ଅୟଂ କରଜକାୟୋ ନାମ। ସମୂହକାୟୋ ପନ ୱିଞ୍ଞାଣାଦିସମୂହୱସେନ ଅନେକୱିଧୋ ଆଗତୋ। ତଥା ହି ‘‘ଛ ଇମେ, ଆୱୁସୋ, ୱିଞ୍ଞାଣକାୟା’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୧୦୧) ୱିଞ୍ଞାଣସମୂହୋ ୱୁତ୍ତୋ। ‘‘ଛ ଫସ୍ସକାୟା’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୩।୩୨୩; ମ। ନି। ୧।୯୮) ଫସ୍ସାଦିସମୂହୋ । ତଥା ‘‘କାୟପସ୍ସଦ୍ଧି କାୟଲହୁତା’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୧୧୪) ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୟୋ। ‘‘ଇଧେକଚ୍ଚୋ ପଥୱିକାୟଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଅନୁପସ୍ସତି, ଆପୋକାୟଂ ତେଜୋକାୟଂ ୱାୟୋକାୟଂ କେସକାୟଂ ଲୋମକାୟ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ପଟି। ମ। ୩।୩୫) ପଥୱାଦିସମୂହୋ। ‘‘କାୟେନ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବଂ ଫୁସିତ୍ୱା’’ତି (ଅ। ନି। ୩।୧୬) ଅୟଂ ପସାଦକାୟୋ। ଇଧାପି ପସାଦକାୟୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସୋ ହି କାୟୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ୟଥାରହଂ ୱତ୍ଥୁଦ୍ୱାରଭାୱେନ ପୱତ୍ତତି। ମନୋତି ପନ କିଞ୍ଚାପି ସବ୍ବଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ତଥାପି ଦ୍ୱାରଭାୱସ୍ସ ଇଧାଧିପ୍ପେତତ୍ତା ଦ୍ୱାରଭୂତଂ ସାୱଜ୍ଜନଂ ଭୱଙ୍ଗଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଏତାନି ୟସ୍ସ ଦ୍ୱାରାନି ଅଗୁତ୍ତାନି ଚ ଭିକ୍ଖୁନୋତି ୟସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଏତାନି ମନଚ୍ଛଟ୍ଠାନି ଦ୍ୱାରାନି ସତିୱୋସ୍ସଗ୍ଗେନ ପମାଦଂ ଆପନ୍ନତ୍ତା ସତିକୱାଟେନ ଅପିହିତାନି। ଭୋଜନମ୍ହି…ପେ… ଅଧିଗଚ୍ଛତୀତି ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ୱୁତ୍ତନୟେନ ଭୋଜନେ ଅମତ୍ତଞ୍ଞୂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେସୁ ଚ ସଂୱରରହିତୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକଞ୍ଚ ରୋଗାଦିୱସେନ, ସମ୍ପରାୟିକଞ୍ଚ ଦୁଗ୍ଗତିପରିୟାପନ୍ନଂ କାୟଦୁକ୍ଖଂ ରାଗାଦିକିଲେସସନ୍ତାପୱସେନ, ଇଚ୍ଛାୱିଘାତୱସେନ ଚ ଚେତୋଦୁକ୍ଖନ୍ତି ସବ୍ବଥାପି ଦୁକ୍ଖମେୱ ଅଧିଗଚ୍ଛତି ପାପୁଣାତି। ୟସ୍ମା ଚେତଦେୱଂ, ତସ୍ମା ଦୁୱିଧେନପି ଦୁକ୍ଖଗ୍ଗିନା ଇଧଲୋକେ ଚ ପରଲୋକେ ଚ ଡୟ୍ହମାନେନ କାୟେନ ଡୟ୍ହମାନେନ ଚେତସା ଦିୱା ୱା ୟଦି ୱା ରତ୍ତିଂ ନିଚ୍ଚକାଲମେୱ ତାଦିସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଦୁକ୍ଖମେୱ ୱିହରତି, ନ ତସ୍ସ ସୁଖୱିହାରସ୍ସ ସମ୍ଭୱୋ, ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖାନତିକ୍କମେ ପନ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥୀତି।

ପଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସୁଖୱିହାରସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୨୯। ଦୁତିୟେ ୱୁତ୍ତୱିପରିୟାୟେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଦୁତିୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ତପନୀୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୦। ତତିୟେ ତପନୀୟାତି ଇଧ ଚେୱ ସମ୍ପରାୟେ ଚ ତପନ୍ତି ୱିବାଧେନ୍ତି ୱିହେଠେନ୍ତୀତି ତପନୀୟା। ତପନଂ ୱା ଦୁକ୍ଖଂ ଦିଟ୍ଠେ ଚେୱ ଧମ୍ମେ ଅଭିସମ୍ପରାୟେ ଚ ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନେନ ଚେୱ ଅନୁବଲପ୍ପଦାନେନ ଚ ହିତାତି ତପନୀୟା। ଅଥ ୱା ତପନ୍ତି ତେନାତି ତପନଂ, ପଚ୍ଛାନୁତାପୋ, ୱିପ୍ପଟିସାରୋତି ଅତ୍ଥୋ, ତସ୍ସ ହେତୁଭାୱତୋ ହିତାତି ତପନୀୟା। ଅକତକଲ୍ୟାଣୋତି ଅକତଂ କଲ୍ୟାଣଂ ଭଦ୍ଦକଂ ପୁଞ୍ଞଂ ଏତେନାତି ଅକତକଲ୍ୟାଣୋ। ସେସପଦଦ୍ୱୟଂ ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ। ପୁଞ୍ଞଞ୍ହି ପୱତ୍ତିହିତତାୟ ଆୟତିଂସୁଖତାୟ ଚ ଭଦ୍ଦକଟ୍ଠେନ କଲ୍ୟାଣନ୍ତି ଚ କୁଚ୍ଛିତସଲନାଦିଅତ୍ଥେନ କୁସଲନ୍ତି ଚ ଦୁକ୍ଖଭୀରୂନଂ ସଂସାରଭୀରୂନଞ୍ଚ ରକ୍ଖନଟ୍ଠେନ ଭୀରୁତ୍ତାଣନ୍ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। କତପାପୋତି କତଂ ଉପଚିତଂ ପାପଂ ଏତେନାତି କତପାପୋ। ସେସପଦଦ୍ୱୟଂ ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ। ଅକୁସଲକମ୍ମଞ୍ହି ଲାମକଟ୍ଠେନ ପାପନ୍ତି ଚ ଅତ୍ତନୋ ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣେ ୱିପାକକ୍ଖଣେ ଚ ଘୋରସଭାୱତାୟ ଲୁଦ୍ଦନ୍ତି ଚ କିଲେସେହି ଦୂସିତଭାୱେନ କିବ୍ବିସନ୍ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। ଇତି ଭଗୱା ‘‘ଦ୍ୱେ ଧମ୍ମା ତପନୀୟା’’ତି ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନେନ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ଅକତଂ କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ କତଞ୍ଚ ଅକୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନେନ ନିଦ୍ଦିସି। ଇଦାନି ତେସଂ ତପନୀୟଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସୋ ଅକତଂ ମେ କଲ୍ୟାଣନ୍ତିପି ତପ୍ପତି, କତଂ ମେ ପାପନ୍ତିପି ତପ୍ପତୀ’’ତି ଆହ। ଚିତ୍ତସନ୍ତାପେନ ତପ୍ପତି ଅନୁତପ୍ପତି ଅନୁସୋଚତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଗାଥାସୁ ଦୁଟ୍ଠୁ ଚରିତଂ, କିଲେସପୂତିକତ୍ତା ୱା ଦୁଟ୍ଠଂ ଚରିତନ୍ତି ଦୁଚ୍ଚରିତଂ। କାୟେନ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ, କାୟତୋ ୱା ପୱତ୍ତଂ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ କାୟଦୁଚ୍ଚରିତଂ। ଏୱଂ ୱଚୀମନୋଦୁଚ୍ଚରିତାନିପି ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି। ଇମାନି ଚ କାୟଦୁଚ୍ଚରିତାଦୀନି କମ୍ମପଥପ୍ପତ୍ତାନି ଅଧିପ୍ପେତାନୀତି ୟଂ ନ କମ୍ମପଥପ୍ପତ୍ତଂ ଅକୁସଲଜାତଂ, ତଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ୟଞ୍ଚଞ୍ଞଂ ଦୋସସଞ୍ହିତ’’ନ୍ତି। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ୟମ୍ପି ଚ ଅଞ୍ଞଂ କମ୍ମପଥଭାୱଂ ଅପ୍ପତ୍ତତ୍ତା ନିପ୍ପରିୟାୟେନ କାୟକମ୍ମାଦିସଙ୍ଖଂ ନ ଲଭତି, ରାଗାଦିକିଲେସସଂସଟ୍ଠତ୍ତା ଦୋସସହିତଂ ଅକୁସଲଂ ତମ୍ପି କତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ନିରୟନ୍ତି ନିରତିଅତ୍ଥେନ ନିରସ୍ସାଦଟ୍ଠେନ ୱା ନିରୟନ୍ତି ଲଦ୍ଧନାମଂ ସବ୍ବମ୍ପି ଦୁଗ୍ଗତିଂ, ଅୟସଙ୍ଖାତସୁଖପ୍ପଟିକ୍ଖେପେନ ୱା ସବ୍ବତ୍ଥ ସୁଗତିଦୁଗ୍ଗତୀସୁ ନିରୟଦୁକ୍ଖଂ। ସୋ ତାଦିସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଗଚ୍ଛତୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଏତ୍ଥ ଚ କାୟଦୁଚ୍ଚରିତସ୍ସ ତପନୀୟଭାୱେ ନନ୍ଦୋ ୟକ୍ଖୋ ନନ୍ଦୋ ମାଣୱକୋ ନନ୍ଦୋ ଗୋଘାତକୋ ଦ୍ୱେ ଭାତିକାତି ଏତେସଂ ୱତ୍ଥୂନି କଥେତବ୍ବାନି। ତେ

କିର ଗାୱିଂ ୱଧିତ୍ୱା ମଂସଂ ଦ୍ୱେ କୋଟ୍ଠାସେ ଅକଂସୁ। ତତୋ କନିଟ୍ଠୋ ଜେଟ୍ଠଂ ଆହ – ''ମୟ୍ହଂ ଦାରକା ବହୂ, ଇମାନି ମେ ଅନ୍ତାନି ଦେହୀ''ତି। ଅଥ ନଂ ଜେଟ୍ଠୋ – ''ସଦ୍ଧଂ ମଂସଂ ଦ୍ୱେଧା ୱିଭତ୍ତଂ, ପୁନ କିମଗ୍ଗହେସୀ''ତି ପହରିତ୍ୱା ଜୀୱିତକ୍ଖଯଂ ପାପେସି। ନିୱତ୍ତିତ୍ୱା ଚ ନଂ ଓଲୋକେନ୍ତୋ ମତଂ ଦିସ୍ୱା ''ଭାରିଯଂ ୱତ ମଯା କତଂ, ସ୍ୱାହଂ ଅକାରଣେନେୱ ନଂ ମାରେସି''ନ୍ତି ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପାଦେସି। ଅଥସ୍ସ ବଲୱୱିପ୍ପଟିସାରୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜି। ସୋ ଠିତଟ୍ଠାନେପି ନିସିନ୍ନଟ୍ଠାନେପି ତଦେୱ କମ୍ମଂ ଆୱଜ୍ଜେତି, ଚିତ୍ତସ୍ସାଦଂ ନ ଲଭତି, ଅସିତପୀତଖାଯିତମ୍ପିସ୍ସ ସରୀରେ ଓଜଂ ନ ଫରତି, ଅଟ୍ଠିଚମ୍ମମତ୍ତମେୱ ଅହୋସି। ଅଥ ନଂ ଏକୋ ଥେରୋ ପୁଚ୍ଛି ''ଉପାସକ, ତ୍ୱଂ ଅତିୱିଯ କିସୋ ଅଟ୍ଠିଚମ୍ମମତ୍ତୋ ଜାତୋ, କୀଦିସୋ ତେ ରୋଗୋ, ଉଦାହୁ ଅତ୍ଥି କିଞ୍ଚି ତପନୀଯଂ କମ୍ମଂ କତ''ନ୍ତି? ସୋ ''ଆମ, ଭନ୍ତେ''ତି ସବ୍ବଂ ଆରୋଚେସି। ଅଥସ୍ସ ସୋ ''ଭାରିଯଂ ତେ, ଉପାସକ, କମ୍ମଂ କତଂ, ଅନପରାଧଟ୍ଠାନେ ଅପରଦ୍ଧ''ନ୍ତି ଆହ। ସୋ ତେନେୱ କମ୍ମୁନା କାଲଂ କତ୍ୱା ନିରଯେ ନିବ୍ବତ୍ତି। ୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତସ୍ସ ପନ ସୁପ୍ପବୁଦ୍ଧସକ୍କକୋକାଲିକଚିଞ୍ଚମାଣୱିକାଦୀନଂ ୱତ୍ଥୂନି କଥେତବ୍ବାନି, ମନୋଦୁଚ୍ଚରିତସ୍ସ ଉକ୍କଲଜଯଭଞ୍ଞାଦୀନଂ।

ତତିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅତପନୀଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୧। ଚତୁତ୍ଥେ ତତିଯେ ୱୁତ୍ତୱିପରିଯାଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଚତୁତ୍ଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପଠମସୀଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୨। ପଞ୍ଚମେ ପାପକେନ ଚ ସୀଲେନାତି ପାପକଂ ନାମ ସୀଲଂ ସୀଲଭେଦକରୋ ଅସଂୱରୋତି ୱଦନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଯଦି ଅସଂୱରୋ ଅସୀଲମେୱ ତଂଦୁସ୍ସୀଲ୍ଯଭାୱତୋ, କଥଂ ସୀଲନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି? ତତ୍ଥାଯଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ସିଯା – ଯଥା ନାମ ଲୋକେ ଅଦିଟ୍ଠଂ ''ଦିଟ୍ଠ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଅସୀଲୱା ''ସୀଲୱା''ତି, ଏୱମିଧାପି ଅସୀଲମ୍ପି ଅସଂୱରୋପି ''ସୀଲ''ନ୍ତି ୱୋହରୀଯତି। ଅଥ ୱା ''କତମେ ଚ, ଥପତି, ଅକୁସଲା ସୀଲା? ଅକୁସଲଂ କାଯକମ୍ମଂ, ଅକୁସଲଂ ୱଚୀକମ୍ମଂ, ପାପକୋ ଆଜୀୱୋ''ତି (ମ। ନି। ୨।୨୬୪) ୱଚନତୋ ଅକୁସଲଧମ୍ମେସୁପି ଅତ୍ଥେୱ ସୀଲସମଞ୍ଞା, ତସ୍ମା ପରିଚଯୱସେନ ସଭାୱସିଦ୍ଧି ୱିଯ ପକତିଭୂତୋ ସବ୍ବୋ ସମାଚାରୋ ''ସୀଲ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତତ୍ଥ ଯଂ ଅକୋସଲ୍ଲସମ୍ଭୂତଟ୍ଠେନ ଅକୁସଲଂ ଲାମକଂ, ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ପାପକେନ ଚ ସୀଲେନା''ତି। ପାପିକାଯ ଚ ଦିଟ୍ଠିଯାତି ସବ୍ବାପି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯୋ ପାପିକାୱ। ୱିସେସତୋ ପନ ଅହେତୁକଦିଟ୍ଠି, ଅକିରିଯଦିଟ୍ଠି, ନତ୍ଥିକଦିଟ୍ଠୀତି ଇମା ତିୱିଧା ଦିଟ୍ଠିଯୋ ପାପିକତରା। ତତ୍ଥ ପାପକେନ ସୀଲେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ପଯୋଗୱିପନ୍ନୋ ହୋତି, ପାପିକାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ସମନ୍ନାଗତୋ ଆସଯୱିପନ୍ନୋ ହୋତି, ଏୱଂ ପଯୋଗାସଯୱିପନ୍ନୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନିରଯୂପଗୋ ହୋତିଯେୱ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଇମେହି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦ୍ୱୀହି ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଯଥାଭତଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତୋ, ଏୱଂ ନିରଯେ''ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ''ଦ୍ୱୀହି ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତୋ''ତି ଇଦଂ ଲକ୍ଖଣୱଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ନ ତନ୍ତିନିଦ୍ଦେସୋ। ଯଥା ତଂ ଲୋକେ ''ଯଦିମେ ବ୍ୟାଧିତା ସିଯୁଂ, ଇମେସଂ ଇଦଂ ଭେସଜ୍ଜଂ ଦାତବ୍ବ''ନ୍ତି। ଅଞ୍ଞେସୁପି ଈଦିସେସୁ ଠାନେସୁ ଏସେୱ ନଯୋ। ଦୁପ୍ପଞ୍ଞୋତି ନିପ୍ପଞ୍ଞୋ।

ପଞ୍ଚମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଦୁତିଯସୀଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୩। ଛଟ୍ଠେ ଭଦ୍ଦକେନ ଚ ସୀଲେନାତି କାଯସୁଚରିତାଦିଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲେନ। ତଞ୍ହି ଅଖଣ୍ଡାଦିସୀଲଭାୱେନ ସଯଞ୍ଚ କଲ୍ୟାଣଂ, ସମଥୱିପସ୍ସନାଦିକଲ୍ୟାଣଗୁଣାୱହଂ ଚାତି ''ଭଦ୍ଦକ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଭଦ୍ଦିକାଯ ଚ ଦିଟ୍ଠିଯାତି କମ୍ମସ୍ସକତାଞାଣେନ ଚେୱ କମ୍ମପଥସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା ଚ। ତତ୍ଥ ଭଦ୍ଦକେନ ସୀଲେନ ପଯୋଗସମ୍ପନ୍ନୋ ହୋତି, ଭଦ୍ଦିକାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ଆସଯସମ୍ପନ୍ନୋ। ଇତି ପଯୋଗାସଯସମ୍ପନ୍ନୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ସଗ୍ଗୂପଗୋ ହୋତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ – ''ଇମେହି, ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦ୍ୱୀହି ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଯଥାଭତଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତୋ, ଏୱଂ ସଗ୍ଗେ''ତି। ସପ୍ପଞ୍ଞୋତି ପଞ୍ଞୱା। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

ଛଟ୍ଠସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଆତାପୀସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୪। ସତ୍ତମେ ଅନାତାପୀତି କିଲେସାନଂ ଆତାପନଟ୍ଠେନ ଆତାପୋ, ୱୀରିଯଂ, ସୋ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଆତାପୀ, ନ ଆତାପୀ ଅନାତାପୀ, ସମ୍ମପ୍ପଧାନୱିରହିତୋ କୁସୀତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଓତ୍ତାପୋ ୱୁଚ୍ଚତି ପାପୁତ୍ରାସୋ, ସୋ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଓତ୍ତାପୀ, ନ ଓତ୍ତାପୀ ଅନୋତ୍ତାପୀ, ଓତ୍ତାପରହିତୋ। ଅଥ ୱା ଆତାପପ୍ପଟିପକ୍ଖୋ ଅନାତାପୋ, କୋସଜ୍ଜଂ ସୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଅନାତାପୀ। ଯଂ ‘‘ନ ଓତ୍ତପତି ଓତ୍ତପ୍ପିତବ୍ବେନ, ନ ଓତ୍ତପତି ପାପକାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସମାପତ୍ତିଯା’’ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଅନୋତ୍ତପ୍ପଂ ଅନୋତ୍ତାପୋ। ସୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଅନୋତ୍ତାପୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅଭବ୍ବୋତି ଅନରହୋ। ସମ୍ବୋଧାଯାତି ଅରିଯମଗ୍ଗତ୍ଥାଯ। ନିବ୍ବାନାଯାତି କିଲେସାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱୂପସମାଯ ଅମତମହାନିବ୍ବାନାଯ। ଅନୁତ୍ତରସ୍ସ ଯୋଗକ୍ଖେମସ୍ସାତି ଅରହତ୍ତଫଲସ୍ସ। ତଞ୍ହି ଉତ୍ତରିତରସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଅନୁତ୍ତରଂ, ଚତୂହି ଯୋଗେହି ଅନୁପଦ୍ଦୁତତ୍ତା ଖେମଂ ନିବ୍ଭଯନ୍ତି ଯୋଗକ୍ଖେମନ୍ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଧିଗମାଯାତି ପତ୍ତିଯା। ଆତାପୀତି ୱୀରିଯୱା। ସୋ ହି ‘‘ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯୋ ୱିହରତି ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ପହାନାଯ, କୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଉପସମ୍ପଦାଯ, ଥାମୱା ଦଳ୍ହପରକ୍କମୋ ଅନିକ୍ଖିତ୍ତଧୁରୋ କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୂ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୪୫) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେନ ୱୀରିଯାରମ୍ଭେନ ସମନ୍ନାଗତୋ କିଲେସାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତମେୱ ଆତାପନସୀଲୋତି ଆତାପୀ। ଓତ୍ତାପୀତି ‘‘ଯଂ ଓତ୍ତପତି ଓତ୍ତପ୍ପିତବ୍ବେନ, ଓତ୍ତପତି ପାପକାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସମାପତ୍ତିଯା’’ତି (ଧ। ସ। ୩୧) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେନ ଓତ୍ତପ୍ପେନ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ଓତ୍ତପନସୀଲୋତି ଓତ୍ତପ୍ପୀ। ଅଯଞ୍ହି ଓତ୍ତାପୀତି ୱୁତ୍ତୋ। ତଦୱିନାଭାୱତୋ ହିରିଯା ଚ ସମନ୍ନାଗତୋ ଏୱ ହୋତୀତି ହିରୋତ୍ତପ୍ପସମ୍ପନ୍ନୋ ଅଣୁମତ୍ତେପି ୱଜ୍ଜେ ଭଯଦସ୍ସାୱୀ ସୀଲେସୁ ପରିପୂରକାରୀ ହୋତି। ଇଚ୍ଚସ୍ସ ସୀଲସମ୍ପଦା ଦସ୍ସିତା। ଆତାପୀତି ଇମିନା ନଯେନସ୍ସ କିଲେସପରିତାପିତାଦୀପନେନ ସମଥୱିପସ୍ସନାଭାୱନାନୁଯୁତ୍ତତା ଦସ୍ସିତା। ଯଥାୱୁତ୍ତଞ୍ଚ ୱୀରିଯଂ ସଦ୍ଧାସତିସମାଧିପଞ୍ଞାହି ୱିନା ନ ହୋତୀତି ୱିମୁତ୍ତିପରିପାଚକାନି ସଦ୍ଧାପଞ୍ଚମାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଅତ୍ଥତୋ ୱୁତ୍ତାନେୱ ହୋନ୍ତି। ତେସୁ ଚ ସିଦ୍ଧେସୁ ଅନିଚ୍ଚେ ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞା, ଅନିଚ୍ଚେ ଦୁକ୍ଖସଞ୍ଞା, ଦୁକ୍ଖେ ଅନତ୍ତସଞ୍ଞା, ପହାନସଞ୍ଞା, ୱିରାଗସଞ୍ଞା, ନିରୋଧସଞ୍ଞାତି ଛ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯା ସଞ୍ଞା ସିଦ୍ଧା ଏୱାତି। ଏୱଂ ଇମେହି ଦ୍ୱୀହି ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ଲୋକିଯାନଂ ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାନଂ ସିଜ୍ଝନତୋ ମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନାଧିଗମସ୍ସ ଭବ୍ବତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଆତାପୀ ଚ ଖୋ…ପେ… ଅଧିଗମାଯା’’ତି ଆହ।

ଗାଥାସୁ କୁସୀତୋତି ମିଚ୍ଛାୱିତକ୍କବହୁଲତାଯ କାମବ୍ଯାପାଦୱିହିଂସାୱିତକ୍କସଙ୍ଖାତେହି କୁଚ୍ଛିତେହି ପାପଧମ୍ମେହି ସିତୋ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଯୁତ୍ତୋତି କୁସୀତୋ। କୁଚ୍ଛିତଂ ୱା ସୀଦତି ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିତୋ ଅୱସୀଦତୀତି କୁସୀତୋ, ଦ-କାରସ୍ସ ତ-କାରଂ କତ୍ୱା। ହୀନୱୀରିଯୋତି ନିବ୍ବୀରିଯୋ, ଚତୂସୁପି ଇରିଯାପଥେସୁ ୱୀରିଯକରଣରହିତୋ। ଅନୁସ୍ସାହସଂହନନସଭାୱସ୍ସ ଚିତ୍ତାଲସିଯସ୍ସ ଥିନସ୍ସ, ଅସତ୍ତିୱିଘାତସଭାୱସ୍ସ କାଯାଲସିଯସ୍ସ ମିଦ୍ଧସ୍ସ ଚ ଅଭିଣ୍ହପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଥିନମିଦ୍ଧବହୁଲୋ। ପାପଜିଗୁଚ୍ଛନଲକ୍ଖଣାଯ ହିରିଯା ଅଭାୱେନ ତପ୍ପଟିପକ୍ଖେନ ଅହିରିକେନ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ଚ ଅହିରିକୋ। ହିରୋତ୍ତପ୍ପୱୀରିଯାନଂ ଅଭାୱେନେୱ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯଂ ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ଆଦରୋତି ଅନାଦରୋ। ଉଭଯଥାପି ତଥା ଧମ୍ମପୁଗ୍ଗଲେନ ଦୁୱିଧକିରିଯାକରଣେନ ଅନାଦରୋ। ଫୁଟ୍ଠୁନ୍ତି ଫୁସିତୁଂ। ସମ୍ବୋଧିମୁତ୍ତମନ୍ତି ସମ୍ବୋଧିସଙ୍ଖାତଂ ଉତ୍ତମଂ ଅରହତ୍ତଂ ଅଧିଗନ୍ତୁଂ ଅଭବ୍ବୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ସତିମାତି ଚିରକତଚିରଭାସିତାନଂ ଅନୁସ୍ସରଣେ ସମତ୍ଥସ୍ସ ସତିନେପକ୍କସ୍ସ ଭାୱେନ ଚତୁସତିପଟ୍ଠାନଯୋଗେନ ସତିମା। ନିପକୋତି ସତ୍ତଟ୍ଠାନିଯସମ୍ପଜଞ୍ଞସଙ୍ଖାତେନ ଚେୱ କମ୍ମଟ୍ଠାନପରିହରଣପଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତେନ ଚ ନେପକ୍କେନ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ନିପକୋ। ଝାଯୀତି ଆରମ୍ମଣୂପନିଜ୍ଝାନେନ ଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନେନ ଚାତି ଦ୍ୱୀହିପି ଝାନେହି ଝାଯୀ। ଅପ୍ପମତ୍ତୋତି ‘‘ଦିୱସଂ ଚଙ୍କମେନ ନିସଜ୍ଜାଯ ଆୱରଣିଯେହି ଧମ୍ମେହି ଚିତ୍ତଂ ପରିସୋଧେତୀ’’ତିଆଦିନା ନଯେନ କମ୍ମଟ୍ଠାନଭାୱନାଯ ଅପ୍ପମତ୍ତୋ। ସଂଯୋଜନଂ ଜାତିଜରାଯ ଛେତ୍ୱାତି ଜାତିଯା ଚେୱ ଜରାଯ ଚ ସତ୍ତେ ସଂଯୋଜେତୀତି ସଂଯୋଜନନ୍ତି ଲଦ୍ଧନାମଂ କାମରାଗାଦିକଂ ଦସୱିଧମ୍ପି କିଲେସଜାତଂ ଅନୁସଯସମୁଗ୍ଘାତୱସେନ ମୂଲତୋ ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା। ଅଥ ୱା ସଂଯୋଜନଂ ଜାତିଜରାଯ ଛେତ୍ୱାତି ଜାତିଜରାଯ ସଂଯୋଜନଂ ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା। ଯସ୍ସ ହି ସଂଯୋଜନାନି ଅଚ୍ଛିନ୍ନାନି, ତସ୍ସ ଜାତିଜରାଯ ଅଚ୍ଛେଦୋ ଅସମୁଗ୍ଘାତୋୱ। ଯସ୍ସ ପନ ତାନି ଛିନ୍ନାନି, ତସ୍ସ ଜାତିଜରାପି ଛିନ୍ନାୱ କାରଣସ୍ସ ସମୁଗ୍ଘାତିତତ୍ତା। ତସ୍ମା ସଂଯୋଜନଂ ଛିନ୍ଦନ୍ତୋ ଏୱ ଜାତିଜରାପି ଛିନ୍ଦତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସଂଯୋଜନଂ ଜାତିଜରାଯ ଛେତ୍ୱା’’ତି। ଇଧେୱ ସମ୍ବୋଧିମନୁତ୍ତରଂ ଫୁସେତି ଇମସ୍ମିଂଯେୱ ଅତ୍ତଭାୱେ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଂ ଅରହତ୍ତଂ ୱା ଫୁସେ ପାପୁଣେଯ୍ଯ।

ସତ୍ତମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ପଠମନକୁହନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୫। ଅଟ୍ଠମେ ନଯିଦନ୍ତି ଏଞ୍ଚ ନେଁତି ପଟିସେଧେ ନିପାତୋ, ତସ୍ସ ‘‘ୱୁସ୍ସତୀ’’ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଯକାରୋ ପଦସନ୍ଧିକରୋ। ଇଦଂ-ସଦ୍ଦୋ ‘‘ଏକମିଦାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମଯଂ ଉକ୍କଟ୍ଠାଯଂ ୱିହରାମି ସୁଭଗୱନେ ସାଲରାଜମୂଲେ’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୫୦୧) ନିପାତମତ୍ତଂ। ‘‘ଇଦଂ ଖୋ ତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅପ୍ପମତ୍ତକଂ ଓରମତ୍ତକଂ ସୀଲମତ୍ତକ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୨୭) ଯଥାୱୁତ୍ତେ ଆସନ୍ନପଚ୍ଚକ୍ଖେ ଆଗତୋ।

‘‘ଇଦଞ୍ହି ତଂ ଜେତୱନଂ, ଇସିସଙ୍ଘନିସେୱିତଂ;

ଆୱୁତ୍ଥଂ ଧମ୍ମରାଜେନ, ପୀତିସଞ୍ଜନନଂ ମମା’’ତି। –

ଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୪୮) ୱତ୍ତମାନେ ଆସନ୍ନପଚ୍ଚକ୍ଖେ। ଇଧାପି ୱତ୍ତମାନେଯେୱ ଆସନ୍ନପଚ୍ଚକ୍ଖେ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ବ୍ରହ୍ମଚରିଯ-ସଦ୍ଦୋ –

‘‘କିଂ ତେ ୱତଂ କିଂ ପନ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ,

କିସ୍ସ ସୁଚିଣ୍ଣସ୍ସ ଅଯଂ ୱିପାକୋ;

ଇଦ୍ଧୀ ଜୁତୀ ବଲୱୀରିଯୂପପତ୍ତି,

ଇଦଞ୍ଚ ତେ ନାଗ ମହାୱିମାନଂ।

‘‘ଅହଞ୍ଚ ଭରିଯା ଚ ମନୁସ୍ସଲୋକେ,

ସଦ୍ଧା ଉଭୋ ଦାନପତୀ ଅହୁମ୍ହା;

ଓପାନଭୂତଂ ମେ ଘରଂ ତଦାସି,

ସନ୍ତପ୍ପିତା ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ଚ।

‘‘ତଂ ମେ ୱତଂ ତଂ ପନ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ,

ତସ୍ସ ସୁଚିଣ୍ଣସ୍ସ ଅଯଂ ୱିପାକୋ;

ଇଦ୍ଧୀ ଜୁତୀ ବଲୱୀରିଯୂପପତ୍ତି,

ଇଦଞ୍ଚ ମେ ଧୀର ମହାୱିମାନ’’ନ୍ତି। (ଜା। ୨।୨୨।୧୫୯୨-୧୫୯୩, ୧୫୯୫) –

ଇମସ୍ମିଂ ପୁଣ୍ଣକଜାତକେ ଦାନେ ଆଗତୋ।

‘‘କେନ ପାଣି କାମଦଦୋ, କେନ ପାଣି ମଧୁସ୍ସୱୋ;

କେନ ତେ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେନ, ପୁଞ୍ଞଂ ପାଣିମ୍ହି ଇଜ୍ଝତି।

‘‘ତେନ ପାଣି କାମଦଦୋ, ତେନ ପାଣି ମଧୁସ୍ସୱୋ;

ତେନ ମେ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେନ, ପୁଞ୍ଞଂ ପାଣିମ୍ହି ଇଜ୍ଝତୀ’’ତି। (ପେ। ୱ। ୨୭୫, ୨୭୭) –

ଇମସ୍ମିଂ ଅଙ୍କୁରପେତୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ୱେଯ୍ୟାୱଚ୍ଚେ। ‘‘ଇଦଂ ଖୋ ତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତିତ୍ତିରିଯଂ ନାମ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ଅହୋସୀ’’ତି (ଚୂଳୱ। ୩୧୧) ଇମସ୍ମିଂ

ତିତ୍ତିରଜାତକେ ପଞ୍ଚସିକ୍ଖାପଦସୀଲେ। ‘‘ତଂ ଖୋ ପନ, ପଞ୍ଚସିଖ, ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ନେଵ ନିବ୍ବିଦାଯ ନ ଵିରାଗାଯ…ପେ… ଯାଵଦେଵ ବ୍ରହ୍ମଲୋକୂପପତ୍ତିଯା’’ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୩୨୯) ଇମସ୍ମିଂ ମହାଗୋଵିନ୍ଦସୁତ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମଵିହାରେ। ‘‘ପରେ ଅବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଭଵିସ୍ସନ୍ତି, ମଯମେତ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମଚାରିନୋ ଭଵିସ୍ସାମା’’ତି (ମ। ନି। ୧।୮୩) ସଲ୍ଲେଖସୁତ୍ତେ ମେଥୁନଵିରତିଯଂ।

‘‘ମଯଞ୍ଚ ଭରିଯା ନାତିକ୍କମାମ,

ଅମ୍ହେ ଚ ଭରିଯା ନାତିକ୍କମନ୍ତି;

ଅଞ୍ଞତ୍ର ତାହି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ଚରାମ,

ତସ୍ମା ହି ଅମ୍ହଂ ଦହରା ନ ମୀଯରେ’’ତି। (ଜା। ୧।୧୦।୯୭) –

ମହାଧମ୍ମପାଲଜାତକେ ସଦାରସନ୍ତୋସେ। ‘‘ଅଭିଜାନାମି ଖୋ ପନାହଂ, ସାରିପୁତ୍ତ, ଚତୁରଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ଚରିତା – ତପସ୍ସୀ ସୁଦଂ ହୋମୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୧୫୫) ଲୋମହଂସସୁତ୍ତେ ଵୀରିଯେ।

‘‘ହୀନେନ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେନ, ଖତ୍ତିଯେ ଉପପଜ୍ଜତି;

ମଜ୍ଝିମେନ ଚ ଦେଵତ୍ତଂ, ଉତ୍ତମେନ ଵିସୁଜ୍ଝତୀ’’ତି। (ଜା। ୧।୮।୭୫) –

ନିମିଜାତକେ ଅତ୍ତଦମନଵସେନ କତେ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୌପୋସଥେ। ‘‘ଇଦଂ ଖୋ ପନ, ପଞ୍ଚସିଖ, ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ଏକନ୍ତନିବ୍ବିଦାଯ ଵିରାଗାଯ…ପେ… ଅଯମେଵ ଅରିଯୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୩୨୯) ମହାଗୋଵିନ୍ଦସୁତ୍ତେଯେଵ ଅରିଯମଗ୍ଗେ। ‘‘ତଯିଦଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ଇଦ୍ଧଞ୍ଚେଵ ଫୀତଞ୍ଚ ଵିତ୍ଥାରିକଂ ବାହୁଜଞ୍ଞଂ ପୁଥୁଭୂତଂ ଯାଵ ଦେଵମନୁସ୍ସେହି ସୁପ୍ପକାସିତ’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୧୭୪) ପାସାଦିକସୁତ୍ତେ ସିକ୍ଖତ୍ତଯସଙ୍ଗହେ ସକଲସ୍ମିଂ ସାସନେ। ଇଧାପି ଅରିଯମଗ୍ଗେ ସାସନେ ଚ ଵତ୍ତତି।

ଵୁସ୍ସତୀତି ଵସୀଯତି, ଚରୀଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଜନକୁହନତ୍ଥନ୍ତି ‘‘ଅହୋ ଅଯ୍ୟୋ ସୀଲଵା ଵତ୍ତସମ୍ପନ୍ନୋ ଅପ୍ପିଚ୍ଛୋ ସନ୍ତୁଟ୍ଠୋ ମହିଦ୍ଧିକୋ ମହାନୁଭାଵୋ’’ତିଆଦିନା ଜନସ୍ସ ସତ୍ତଲୋକସ୍ସ ଵିମ୍ହାପନତ୍ଥଂ। ଜନଲପନତ୍ଥନ୍ତି ‘‘ଏଵରୂପସ୍ସ ନାମ ଅଯ୍ୟସ୍ସ ଦିନ୍ନଂ ମହପ୍ଫଲଂ ଭଵିସ୍ସତୀ’’ତି ପସନ୍ନଚିତ୍ତେହି ‘‘କେନତ୍ଥୋ, କିଂ ଆହରୀଯତୂ’’ତି ମନୁସ୍ସେହି ଵଦାପନତ୍ଥଂ। ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକାନିସଂସତ୍ଥନ୍ତି ଯ୍ଵାଯଂ ‘‘ଆକଙ୍ଖେଯ୍ୟ ଚେ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଭିକ୍ଖୁ ‘ଲାଭୀ ଅସ୍ସଂ ଚୀଵରପିଣ୍ଡପାତସେନାସନଗିଲାନପ୍ପଚ୍ଚଯଭେସଜ୍ଜପରିକ୍ଖାରାନ’ନ୍ତି, ସୀଲେ-ସ୍ଵେଵସ୍ସ ପରିପୂରକାରୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୬୫) ସୀଲାନିସଂସଭାଵେନ ଵୁତ୍ତୋ ଚତୁପଚ୍ଚଯଲାଭୋ, ଯୋ ଚ ଚତୁନ୍ନଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ ସକ୍କଚ୍ଚଦାନସଙ୍ଖାତୋ ଆଦରବହୁମାନଗରୁକରଣସଙ୍ଖାତୋ ଚ ସକ୍କାରୋ, ଯୋ ଚ ‘‘ସୀଲସମ୍ପନ୍ନୋ ବହୁସ୍ସୁତୋ ସୁତଧରୋ ଆରଦ୍ଧଵୀରିଯୋ’’ତିଆଦିନା ନଯେନ ଉଗ୍ଗତଥୁତିଘୋସସଙ୍ଖାତୋ ସିଲୋକୋ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ଚରନ୍ତାନଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକୋ ଆନିସଂସୋ, ତଦତ୍ଥଂ। ଇତି ମଂ ଜନୋ ଜାନାତୂତି ‘‘ଏଵଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଵାସେ ସତି ‘ଅଯଂ ସୀଲଵା କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମୋ’ତିଆଦିନା ମଂ ଜନୋ ଜାନାତୁ ସମ୍ଭାଵେତୂ’’ତି ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତଗୁଣଵସେନ ସମ୍ଭାଵନତ୍ଥମ୍ପି ନ ଇଦଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ଵୁସ୍ସତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

କେଚି ପନ ‘‘ଜନକୁହନତ୍ଥନ୍ତି ପାପିଚ୍ଛସ୍ସ ଇଚ୍ଛାପକତସ୍ସ ସତୋ ସାମନ୍ତଜପ୍ପନୈରିଯାପଥନିସ୍ସିତପଚ୍ଚଯପଟିସେଵନସଙ୍ଖାତେନ ତିଵିଧେନ କୁହନଵତ୍ଥୁନା କୁହନଭାଵେନ ଜନସ୍ସ ଵିମ୍ହାପନତ୍ଥଂ। ଜନଲପନତ୍ଥନ୍ତି ପାପିଚ୍ଛସ୍ସେଵ ସତୋ ପଚ୍ଚଯତ୍ଥଂ ପରିକଥୋଭାସାଦିଵସେନ ଲପନଭାଵେନ ଉପଲାପନଭାଵେନ ଵା ଜନସ୍ସ ଲପନତ୍ଥଂ। ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକାନିସଂସତ୍ଥନ୍ତି ପାପିଚ୍ଛସ୍ସେଵ ସତୋ ଲାଭାଦିଗରୁତାଯ ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଆନିସଂସୌଦଯସ୍ସ ନିପ୍ଫାଦନତ୍ଥଂ। ଇତି ମଂ ଜନୋ ଜାନାତୂତି ପାପିଚ୍ଛସ୍ସେଵ ସତୋ ଅସନ୍ତଗୁଣସମ୍ଭାଵନାଧିପ୍ପାଯେନ ‘ଇତି ଏଵଂ ମଂ ଜନୋ ଜାନାତୂ’ତି ନ ଇଦଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ଵୁସ୍ସତୀ’’ତି ଏଵମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥଂ ଵଦନ୍ତି। ପୁରିମୋଯେଵ ପନ ଅତ୍ଥୋ ସାରତରୋ।

ଅଥ ଖୋତି ଏତ୍ଥ ଅଥାତି ଅଞ୍ଞତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ଖୋତି ଅଵଧାରଣେ। ତେନ କୁହନାଦିତୋ ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥାଯେଵ ପନ ଇଦଂ, ଭିକ୍ଖଵେ, ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ଵୁସ୍ସତୀତି ଦସ୍ସେତି। ଇଦାନି ତଂ ପଯୋଜନଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସଂଵରତ୍ଥଞ୍ଚେଵ ପହାନତ୍ଥଞ୍ଚା’’ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଚଵିଧୋ ସଂଵରୋ – ପାତିମୋକ୍ଖସଂଵରୋ, ସତିସଂଵରୋ, ଞାଣସଂଵରୋ, ଖନ୍ତିସଂଵରୋ, ଵୀରିଯସଂଵରୋତି।

ତତ୍ଥ ‘‘ଇମିନା ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରେନ ଉପେତୋ ହୋତି ସମୁପେତୋ’’ତି (ୱିଭ। ୫୧୧) ହି ଆଦିନା ନଯେନ ଆଗତୋ ଅଯଂ ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୋ ନାମ, ଯୋ ସୀଲସଂୱରୋତି ଚ ପୱୁଚ୍ଚତି। ‘‘ରକ୍ଖତି ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯେ ସଂୱରଂ ଆପଜ୍ଜତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୧୩; ମ। ନି। ୧।୨୯୫; ସଂ। ନି। ୪।୨୩୯; ଅ। ନି। ୩।୧୬) ଆଗତୋ ଅଯଂ ସତିସଂୱରୋ।

‘‘ଯାନି ସୋତାନି ଲୋକସ୍ମିଂ (ଅଜିତାତି ଭଗୱା),

ସତି ତେସଂ ନିୱାରଣଂ;

ସୋତାନଂ ସଂୱରଂ ବ୍ରୂମି,

ପଞ୍ଞାଯେତେ ପିଧୀଯରେ’’ତି। (ସୁ। ନି। ୧୦୪୧) –

ଆଗତୋ ଅଯଂ ଞାଣସଂୱରୋ। ‘‘ଖମୋ ହୋତି ସୀତସ୍ସ ଉଣ୍ହସ୍ସା’’ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୨୪; ଅ। ନି। ୪।୧୧୪; ୬।୫୮) ନଯେନ ଆଗତୋ ଅଯଂ ଖନ୍ତିସଂୱରୋ। ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନଂ କାମୱିତକ୍କଂ ନାଧିୱାସେତୀ’’ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୨୬; ଅ। ନି। ୪।୧୧୪; ୬।୫୮) ନଯେନ ଆଗତୋ ଅଯଂ ୱୀରିଯସଂୱରୋ। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ପାଣାତିପାତାଦୀନଂ ପଜହନୱସେନ, ୱତ୍ତପଟିୱତ୍ତାନଂ କରଣୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତା ଚେତନା ୱିରତିଯୋ ଚ। ସଙ୍ଖେପତୋ ସବ୍ବୋ କାଯୱଚୀସଂଯମୋ, ୱିତ୍ଥାରତୋ ସଉନ୍ନଂ ଆପତ୍ତିକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଅୱୀତିକ୍କମୋ ସୀଲସଂୱରୋ। ସତି ଏୱ ସତିସଂୱରୋ, ସତିପ୍ପଧାନା ୱା କୁସଲା ଖନ୍ଧା। ଞାଣମେୱ ଞାଣସଂୱରୋ। ଅଧିୱାସନୱସେନ ଅଦୋସୋ, ଅଦୋସପ୍ପଧାନା ୱା ତଥା ପୱତ୍ତା କୁସଲା ଖନ୍ଧା ଖନ୍ତିସଂୱରୋ, ପଞ୍ଞାତି ଏକେ। କାମୱିତକ୍କାଦୀନଂ ଅନଧିୱାସନୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ୱୀରିଯମେୱ ୱୀରିଯସଂୱରୋ। ତେସୁ ପଠମୋ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦିଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟସ୍ସ ସଂୱରଣତୋ ସଂୱରୋ, ଦୁତିଯୋ ମୁଟ୍ଠସ୍ସଚ୍ଚସ୍ସ, ତତିଯୋ ଅଞ୍ଞାଣସ୍ସ, ଚତୁତ୍ଥୋ ଅକ୍ଖନ୍ତିଯା, ପଞ୍ଚମୋ କୋସଜ୍ଜସ୍ସ ସଂୱରଣତୋ ପିଦହନତୋ ସଂୱରୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏୱମେତସ୍ସ ସଂୱରସ୍ସ ଅତ୍ଥାଯ ସଂୱରତ୍ଥଂ, ସଂୱରନିପ୍ଫାଦନତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ପହାନମ୍ପି ପଞ୍ଚୱିଧଂ – ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନଂ, ୱିକ୍ଖମ୍ଭନପ୍ପହାନଂ, ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନଂ, ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପ୍ପହାନଂ, ନିସ୍ସରଣପ୍ପହାନନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ଏକକନିପାତେ ପଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନାଯଂ ୱୁତ୍ତମେୱ। ତସ୍ସ ପନ ପଞ୍ଚୱିଧସ୍ସପି ତଥା ତଥା ରାଗାଦିକିଲେସାନଂ ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜନଟ୍ଠେନ ସମତିକ୍କମନଟ୍ଠେନ ୱା ପହାନସ୍ସ ଅତ୍ଥାଯ ପହାନତ୍ଥଂ, ପହାନସାଧନତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ସଂୱରେନ କିଲେସାନଂ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନେ ପୱେସନନିୱାରଣଂ ପହାନେନ ପୱେସନନିୱାରଣଞ୍ଚେୱ ସମୁଗ୍ଘାତୋ ଚାତି ୱଦନ୍ତି। ଉଭଯେନାପି ପନ ଯଥାରହଂ ଉଭଯଂ ସମ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସୀଲାଦିଧମ୍ମା ଏୱ ହି ସଂୱରଣତୋ ସଂୱରୋ, ପଜହନତୋ ପହାନନ୍ତି।

ଗାଥାସୁ ଅନୀତିହନ୍ତି ଇତିଯୋ ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି ଉପଦ୍ଦୱା – ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକା ଚ ସମ୍ପରାଯିକା ଚ। ଇତିଯୋ ହନତି ୱିନାସେତି ପଜହତୀତି ଇତିହଂ, ଅନୁ ଇତିହନ୍ତି ଅନୀତିହଂ, ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିଯଞ୍ଚ। ଅଥ ୱା ଇତୀହି ଅନତ୍ଥେହି ସଦ୍ଧିଂ ହନନ୍ତି ଗଚ୍ଛନ୍ତି ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଇତିହା, ତଣ୍ହାଦିଉପକ୍କିଲେସା। ନତ୍ଥି ଏତ୍ଥ ଇତିହାତି ଅନୀତିହଂ। ଇତିହା ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତେନଟ୍ଠେନ ତିତ୍ଥିଯସମଯା, ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତୋ ଇଦଂ ଅନୀତିହଂ। ‘‘ଅନିତିହ’’ନ୍ତିପି ପାଠୋ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ‘‘ଇତିହାଯ’’ନ୍ତି ଧମ୍ମେସୁ ଅନେକଂସଗ୍ଗାହଭାୱତୋ ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଇତିହଂ ନାମ, ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧପ୍ପୱେଦିତତ୍ତା ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ ନିକ୍କଙ୍ଖଭାୱସାଧନତୋ ନତ୍ଥି ଏତ୍ଥ ଇତିହନ୍ତି ଅନିତିହଂ, ଅପରପ୍ପଚ୍ଚଯନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ‘‘ପଚ୍ଚତ୍ତଂ ୱେଦିତବ୍ବୋ ୱିଞ୍ଞୂହୀ’’ତି ‘‘ଅତକ୍କାୱଚରୋ’’ତି ଚ। ଗାଥାସୁଖତ୍ଥଂ ପନ ‘‘ଅନୀତିହ’’ନ୍ତି ଦୀଘଂ କତ୍ୱା ପଠନ୍ତି।

ନିବ୍ବାନସଙ୍ଖାତଂ ଓଗଧଂ ପତିଟ୍ଠଂ ପାରଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ନିବ୍ବାନୋଗଧଗାମୀ, ୱିମୁତ୍ତିରସତ୍ତା ଏକନ୍ତେନେୱ ନିବ୍ବାନସମ୍ପାପକୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂ ନିବ୍ବାନୋଗଧଗାମିନଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ। ସୋତି ଯୋ ସୋ ସମତିଂସ ପାରମିଯୋ ପୂରେତ୍ୱା ସବ୍ବକିଲେସେ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ସୋ ଭଗୱା ଅଦେସଯି ଦେସେସି। ନିବ୍ବାନୋଗଧୋତି ୱା ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ତେନ ୱିନା ନିବ୍ବାନୋଗାହନସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱତୋ ତସ୍ସ ଚ ନିବ୍ବାନଂ ଅନାଲମ୍ବିତ୍ୱା ଅପ୍ପୱତ୍ତନତୋ, ତଞ୍ଚ ତଂ ଏକନ୍ତଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ନିବ୍ବାନୋଗଧଗାମୀ। ଅଥ ୱା ନିବ୍ବାନୋଗଧଗାମିନନ୍ତି ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଅନ୍ତୋଗାମିନଂ ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ , ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କରିତ୍ୱା ତସ୍ସ ଅନ୍ତୋ ଏୱ ୱତ୍ତତି ପୱତ୍ତତୀତି। ମହତ୍ତେହୀତି ମହାଆତୁମେହି ଉଳାରଜ୍ଝାସଯେହି। ମହନ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଂ, ମହନ୍ତେ ୱା ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧାଦିକେ ଏସନ୍ତି ଗୱେସନ୍ତୀତି ମହେସିନୋ ବୁଦ୍ଧାଦଯୋ ଅରିଯା। ତେହି ଅନୁଯାତୋ ପଟିପନ୍ନୋ। ଯଥା ବୁଦ୍ଧେନ ଦେସିତନ୍ତି ଯଥା ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟାଦିଧମ୍ମେ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟାଦିଭାୱେନେୱ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ମଯା ଦେସିତଂ, ଏୱଂ ଯେ ଏତଂ ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ତଦତ୍ଥଂ ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିଯଞ୍ଚ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି। ତେ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକତ୍ଥେହି ଯଥାରହଂ ଅନୁସାସନ୍ତସ୍ସ ସତ୍ଥୁ ମଯ୍ହଂ ସାସନକାରିନୋ ଓୱାଦପ୍ପଟିକରା ସକଲସ୍ସ

ଓଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅନ୍ତଂ ପରିଯନ୍ତଂ ଅପ୍ପଓତ୍ତିଂ କରିସ୍ସନ୍ତି, ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ୱା ଅନ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଂ ସଚ୍ଛିକରିସ୍ସନ୍ତୀତି।

ଅଟ୍ଠମସୁତ୍ତଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଦୁତିଯନକୁହନସୁତ୍ତଓଣ୍ଣନା

୩୬। ନଓମେ ଅଭିଞ୍ଞତ୍ଥନ୍ତି କୁସଲାଦିୱିଭାଗେନ ଖନ୍ଧାଦିୱିଭାଗେନ ଚ ସବ୍ବଧମ୍ମେ ଅଭିୱିସିଟ୍ଠେନ ଞାଣେନ ଅୱିପରୀତତୋ ଜାନନତ୍ଥଂ। ପରିଞ୍ଞତ୍ଥନ୍ତି ତେଭୂମକଧମ୍ମେ ''ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖ''ନ୍ତିଆଦିନା ପରିଜାନନତ୍ଥଂ ସମତିକ୍କମନତ୍ଥଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟଅଭିଜାନନା ଚତୁସଚ୍ଚୱିସଯା। ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟପରିଜାନନା ପନ ଯଦିପି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚୱିସଯା, ପହାନସଚ୍ଛିକିରିଯାଭାଓନାଭିସମଯେହି ପନ ୱିନା ନ ପଓତ୍ତତୀତି ପହାନାଦଯୋପି ଇଧ ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସେସଂ ଅନନ୍ତରସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତନଯମେଓ।

ନଓମସୁତ୍ତଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ସୋମନସ୍ସସୁତ୍ତଓଣ୍ଣନା

୩୭। ଦସମେ ସୁଖସୋମନସ୍ସବହୁଲୋତି ଏତ୍ଥ ସୁଖନ୍ତି କାଯିକଂ ସୁଖଂ, ସୋମନସ୍ସନ୍ତି ଚେତସିକଂ। ତସ୍ମା ଯସ୍ସ କାଯିକଂ ଚେତସିକଞ୍ଚ ସୁଖଂ ଅଭିଣ୍ହଂ ପଓତ୍ତତି, ସୋ ସୁଖସୋମନସ୍ସବହୁଲୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ଯୋନୀତି ''ଚତସ୍ସୋ ଖୋ ଇମା, ସାରିପୁତ୍ତ, ଯୋନିଯୋ''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୧୫୨) ଖନ୍ଧକୋଟ୍ଠାସୋ ଯୋନୀତି ଆଗତୋ। ''ଯୋନି ହେସା, ଭୂମିଜ, ଫଲସ୍ସ ଅଧିଗମାଯା''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୨୨୬) କାରଣଂ।

''ନ ଚାହଂ ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ବ୍ରୂମି, ଯୋନିଜଂ ମତ୍ତିସମ୍ଭଓ''ନ୍ତି ଚ। (ମ। ନି। ୨।୪୫୭; ଧ। ପ। ୩୯୬; ସୁ। ନି। ୬୨୫);

''ତମେନଂ କମ୍ମଜା ୱାତା ନିବ୍ବତ୍ତିତ୍ୱା ଉଦ୍ଧଂପାଦଂ ଅଧୋସିରଂ ସମ୍ପରିଓତ୍ତେତ୍ୱା ମାତୁ ଯୋନିମୁଖେ ସମ୍ପଟିପାଦେନ୍ତୀ''ତି ଚ ଆଦୀସୁ ପସ୍ସାଓମଗ୍ଗୋ। ଇଧ ପନ କାରଣଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ଅସ୍ସାତି ଅନେନ। ଆରଦ୍ଧାତି ପଟ୍ଠପିତା ପଗ୍ଗହିତା ପରିପୁଣ୍ଣା ସମ୍ପାଦିତା ୱା।

ଆସଓାନଂଖଯାଯାତି ଏତ୍ଥ ଆସଓନ୍ତୀତି ଆସଓା, ଚକ୍ଖୁତୋପି...ପେ... ମନତୋପି ସଓନ୍ତି ପଓତ୍ତନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଧମ୍ମତୋ ଯାଓ ଗୋତ୍ରଭୂ, ଓକାସତୋ ଯାଓ ଭଓଗ୍ଗା ସଓନ୍ତୀତି ୱା ଆସଓା। ଏତେ ଧମ୍ମେ ଏତଞ୍ଚ ଓକାସଂ ଅନ୍ତୋ କରିତ୍ୱା ପଓତ୍ତନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନ୍ତୋକରଣତ୍ଥୋ ହି ଅଯଂ ଆକାରୋ। ଚିରପାରିୱାସିଯଟ୍ଠେନ ମଦିରାଦଯୋ ଆସଓା ୱିଯାତିପି ଆସଓା। ଲୋକେ ହି ଚିରପାରିୱାସିକା ମଦିରାଦଯୋ ଆସଓାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଯଦି ଚ ଚିରପାରିୱାସିଯଟ୍ଠେନ ଆସଓା, ଏତେ ଏଓ ଭୱିତୁଂ ଅରହନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଂ ହେତଂ – ''ପୁରିମା, ଭିକ୍ଖୱେ, କୋଟି ନ ପଞ୍ଞାଯତି ଅୱିଜ୍ଜାଯ, ଇତୋ ପୁବ୍ବେ ଅୱିଜ୍ଜା ନାହୋସୀ''ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୧୦।୬୧)। ଆଯତଂ ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ସଓନ୍ତି ପସଓନ୍ତୀତିପି ଆସଓା। ପୁରିମାନି ଚେତ୍ଥ ନିବ୍ବଚନାନି ଯତ୍ଥ କିଲେସା ଆସଓାତି ଆଗତା, ତତ୍ଥ ଯୁଜ୍ଜନ୍ତି; ପଚ୍ଛିମଂ କମ୍ମେପି। ନ କେଓଲଞ୍ଚ କମ୍ମକିଲେସା ଏଓ ଆସଓା, ଅପିଚ ଖୋ ନାନପ୍ପକାରା ଉପଦ୍ଦଓାପି। ଅଭିଧମ୍ମେ ହି ''ଚତ୍ତାରୋ ଆସଓା – କାମାସଓୋ, ଭଓାସଓୋ, ଦିଟ୍ଠାସଓୋ, ଅୱିଜ୍ଜାସଓୋ''ତି (ଧ। ସ। ୧୧୦୨) କାମରାଗାଦଯୋ କିଲେସା ଆସଓାତି ଆଗତା। ସୁତ୍ତେପି ''ନାହଂ, ଚୁନ୍ଦ, ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକାନଂଯେଓ ଆସଓାନଂ ସଂଓରାଯ ଧମ୍ମଂ ଦେସେମୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୧୮୨) ଏତ୍ଥ ୱିୱାଦମୂଲଭୂତା କିଲେସା ଆସଓାତି ଆଗତା।

''ଯେନ ଦେୱୂପପତ୍ୟସ୍ସ, ଗନ୍ଧବ୍ବୋ ୱା ୱିହଙ୍ଗମୋ;

ଯକ୍ଖତ୍ତଂ ଯେନ ଗଚ୍ଛେଯ୍ୟ, ମନୁସ୍ସତ୍ତଞ୍ଚ ଅବ୍ବଜେ;

ତେ ମଯ୍ହଂ, ଆସଓା ଖୀଣା, ୱିଦ୍ଧସ୍ତା ୱିନଳୀକତା''ତି। (ଅ। ନି। ୪।୩୬) –

ଏତ୍ଥ ତେଭୂମକଂ କମ୍ମଂ ଅଓସେସା ଚ ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା। ''ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକାନଂ ଆସଓାନଂ ସଂଓରାଯ ସମ୍ପରାଯିକାନଂ ଆସଓାନଂ ପଟିଘାତାଯା''ତି (ପାରା। ୩୯) ଏତ୍ଥ ପରୂପଘାତୱିପ୍ପଟିସାରଓଧବନ୍ଧାଦଯୋ ଚେଓ ଅପାଯଦୁକ୍ଖଭୂତା ନାନପ୍ପକାରା ଉପଦ୍ଦଓା ଚ।

ତେ ପନେତେ ଆସଓା ୱିନଯେ ''ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକାନଂ ଆସଓାନଂ ସଂଓରାଯ, ସମ୍ପରାଯିକାନଂ ଆସଓାନଂ ପଟିଘାତାଯା''ତି ଦ୍ୱେଧା ଆଗତା।

ସଳାଯତନେ ''ତଯୋମେ, ଆୱୁସୋ, ଆସୱା – କାମାସୱୋ, ଭୱାସୱୋ, ଅୱିଜ୍ଜାସୱୋ''ତି (ସଂ। ନି। ୪।୩୨୧) ତିଧା ଆଗତା। ତଥା ଅଞ୍ଞେସୁ ସୁତ୍ତନ୍ତେସୁ। ଅଭିଧମ୍ମେ ତେଯେୱ ଦିଟ୍ଠାସୱେନ ସଦ୍ଧିଂ ଚତୁଧା ଆଗତା। ନିବ୍ବେଧିକପରିଯାଯେ ପନ ''ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆସୱା ନିରଯଗମନୀଯା, ଅତ୍ଥି ଆସୱା ତିରଚ୍ଛାନଯୋନିଗମନୀଯା, ଅତ୍ଥି ଆସୱା ପେତ୍ତିୱିସଯଗମନୀଯା, ଅତ୍ଥି ଆସୱା ମନୁସ୍ସଲୋକଗମନୀଯା, ଅତ୍ଥି ଆସୱା ଦେୱଲୋକଗମନୀଯା''ତି (ଅ। ନି। ୬।୬୩) ପଞ୍ଚଧା ଆଗତା। କମ୍ମମେୱ ଚେତ୍ଥ ଆସୱାତି ଅଧିପ୍ପେତଂ। ଛକ୍କନିପାତେ ''ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆସୱା ସଂୱରା ପହାତବ୍ବା''ତିଆଦିନା (ଅ। ନି। ୬।୫୮) ନଯେନ ଛଧା ଆଗତା। ସବ୍ବାସୱପରିଯାଯେ ତେଯେୱ ଦସ୍ସନପହାତବ୍ବେହି ଧମ୍ମେହି ସଦ୍ଧିଂ ସତ୍ତଧା ଆଗତା। ଇଧ ପନ ଅଭିଧମ୍ମପରିଯାଯେନ ଚତ୍ତାରୋ ଆସୱା ଅଧିପ୍ପେତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଖଯାଯାତି ଏତ୍ଥ ପନ ''ଯୋ ଆସୱାନଂ ଖଯୋ ୱଯୋ ଭେଦୋ ପରିଭେଦୋ ଅନିଚ୍ଚତା ଅନ୍ତରଧାନ''ନ୍ତି ଆସୱାନଂ ସରସଭେଦୋ ଆସୱାନଂ ଖଯୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ''ଜାନତୋ ଅହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପସ୍ସତୋ ଆସୱାନଂ ଖଯଂ ୱଦାମୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୧୫) ଏତ୍ଥ ଆସୱାନଂ ଖୀଣାକାରୋ ନତ୍ଥିଭାୱୋ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ଅସମୁପ୍ପାଦୋ ଆସୱକ୍ଖଯୋତି ୱୁତ୍ତୋ।

''ସେଖସ୍ସ ସିକ୍ଖମାନସ୍ସ, ଉଜୁମଗ୍ଗାନୁସାରିନୋ;

ଖଯସ୍ମିଂ ପଠମଂ ଞାଣଂ, ତତୋ ଅଞ୍ଞା ଅନନ୍ତରା''ତି। (ଇତିୱୁ। ୬୨) –

ଏତ୍ଥ ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ଆସୱକ୍ଖଯୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ''ଆସୱାନଂ ଖଯା ସମଣୋ ହୋତୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୪୩୮) ଏତ୍ଥ ଫଲଂ।

''ପରୱଜ୍ଜାନୁପସ୍ସିସ୍ସ, ନିଚ୍ଚଂ ଉଜ୍ଝାନସଞ୍ଞିନୋ;

ଆସୱା ତସ୍ସ ୱଡ୍ଢନ୍ତି, ଆରା ସୋ ଆସୱକ୍ଖଯା''ତି। (ଧ। ପ। ୨୫୩) –

ଏତ୍ଥ ନିବ୍ବାନଂ। ଇଧ ପନ ଫଲଂ ସନ୍ଧାଯ ''ଆସୱାନଂ ଖଯାଯା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଅରହତ୍ତଫଲତ୍ଥାଯାତି ଅତ୍ଥୋ।

ସଂୱେଜନୀଯେସୁ ଠାନେସୂତି ସଂୱେଗଜନକେସୁ ଜାତିଆଦୀସୁ ସଂୱେଗୱତ୍ଥୂସୁ। ଜାତି, ଜରା, ବ୍ୟାଧି, ମରଣଂ, ଅପାଯଦୁକ୍ଖଂ, ଅତୀତେ ୱଟ୍ଟମୂଲକଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଅନାଗତେ ୱଟ୍ଟମୂଲକଂ ଦୁକ୍ଖଂ , ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ଆହାରପରିଯେଟ୍ଠିମୂଲକଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଇମାନି ହି ସଂୱେଗୱତ୍ଥୂନି ସଂୱେଜନୀଯଟ୍ଠାନାନି ନାମ। ଅପିଚ ''ଆଦିତ୍ତୋ ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋ ଉଯ୍ୟୁତ୍ତୋ ପଯାତୋ କୁମ୍ମଗ୍ଗପ୍ପଟିପନ୍ନୋ, ଉପନୀଯତି ଲୋକୋ ଅଦ୍ଧୁୱୋ, ଅତାଣୋ ଲୋକୋ ଅନଭିସ୍ସରୋ, ଅସ୍ସକୋ ଲୋକୋ, ସବ୍ବଂ ପହାଯ ଗମନୀଯଂ, ଊନୋ ଲୋକୋ ଅତିତ୍ତୋ ତଣ୍ହାଦାସୋ''ତିଏୱମାଦୀନି (ପଟି। ମ। ୧।୧୧୭) ଚେତ୍ଥ ସଂୱେଜନୀଯଟ୍ଠାନାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ସଂୱେଜନେନାତି ଜାତିଆଦିସଂୱେଗୱତ୍ଥୂନି ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପନ୍ନଭଯସଙ୍ଖାତେନ ସଂୱେଜନେନ। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ସହୋତ୍ତପ୍ପଞାଣଂ ସଂୱେଗୋ ନାମ।

ସଂୱିଗ୍ଗସ୍ସାତି ଗବ୍ଭୋକ୍କନ୍ତିକାଦିୱସେନ ଅନେକୱିଧେହି ଜାତିଆଦିଦୁକ୍ଖେହି ସଂୱେଗଜାତସ୍ସ। ''ସଂୱେଜିତ୍ୱା''ତି ଚ ପଠନ୍ତି। ଯୋନିସୋ ପଧାନେନାତି ଉପାଯପଧାନେନ, ସମ୍ମାୱାଯାମେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୋ ହି ଯଥା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ପହୀଯନ୍ତି, କୁସଲା ଧମ୍ମା ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଏୱଂ ପଦହନତୋ ଉତ୍ତମଭାୱସାଧନତୋ ଚ ''ପଧାନ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତତ୍ଥ ସଂୱେଗେନ ଭୱାଦୀସୁ କିଞ୍ଚି ତାଣଂ ଲେଣଂ ପଟିସରଣଂ ଅପସ୍ସନ୍ତୋ ତତ୍ଥ ଅନୋଲୀଯନ୍ତୋ ଅଲଗ୍ଗମାନସୋ ତପ୍ପଟିପକ୍ଖେନ ଚ ୱିନିୱତ୍ତିତୱିସଞ୍ଞିତୋ ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ନିବ୍ବାନନିନ୍ନୋ ହୋତି ନିବ୍ବାନପୋଣୋ ନିବ୍ବାନପବ୍ଭାରୋ। ସୋ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତସନ୍ନିସ୍ସଯେନ ଯୋନିସୋମନସିକାରବହୁଲୋ ୱିସୁଦ୍ଧାସଯପ୍ପଯୋଗୋ ସମଥୱିପସ୍ସନାସୁ ଯୁତ୍ତପ୍ପଯୁତ୍ତୋ ସବ୍ବସ୍ମିମ୍ପି ସଙ୍ଖାରଗତେ ନିବ୍ବିନ୍ଦତି ୱିରଜ୍ଜତି, ୱିପସ୍ସନଂ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତି। ତତ୍ଥ ଯଦିଦଂ ଯୋନିସୋମନସିକାରବହୁଲୋ ୱିସୁଦ୍ଧାସଯପ୍ପଯୋଗୋ ସମଥୱିପସ୍ସନାସୁ ଯୁତ୍ତପ୍ପଯୁତ୍ତୋ, ତେନସ୍ସ ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ସୁଖସୋମନସ୍ସବହୁଲତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଯଂ ପନାଯଂ ସମଥେ ପତିଟ୍ଠିତୋ ୱିପସ୍ସନାଯ ଯୁତ୍ତପ୍ପଯୁତ୍ତୋ ସବ୍ବସ୍ମିମ୍ପି ସଙ୍ଖାରଗତେ ନିବ୍ବିନ୍ଦତି ୱିରଜ୍ଜତି, ୱିପସ୍ସନଂ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତି, ତେନସ୍ସ ଯୋନି ଆରଦ୍ଧା ଆସୱାନଂ ଖଯାଯାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଗାଥାସୁ ସଂୱିଜ୍ଜେଥେୱାତି ସଂୱିଜ୍ଜେଯ୍ୟ ଏୱ ସଂୱେଗଂ କରେଯ୍ୟ ଏୱ। ''ସଂୱିଜ୍ଜିତ୍ୱାନା''ତି ଚ ପଠନ୍ତି। ୱୁତ୍ତନଯେନ ସଂୱିଗ୍ଗୋ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଣ୍ଡିତୋତି ସପ୍ପଞ୍ଞୋ, ତିହେତୁକପଟିସନ୍ଧୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପଞ୍ଞାଯ ସମୱେକ୍ଖିଯାତି ସଂୱେଗୱତ୍ଥୂନି ସଂୱିଜନୱସେନ ପଞ୍ଞାଯ ସମ୍ମା ଅୱେକ୍ଖିଯ। ଅଥ ୱା ପଞ୍ଞାଯ ସମ୍ମା ଅୱେକ୍ଖିତ୍ୱାତି। ସେସଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ଉତ୍ତାନତ୍ଥମେୱ।

ଦସମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇତି ପରମତ୍ଥଦୀପନିଯା ଇତିୱୁତ୍ତକ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ

ଦୁକନିପାତେ ପଠମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁତିଯୱଗ୍ଗୋ

୧। ୱିତକ୍କସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୮। ଦୁତିଯୱଗ୍ଗସ୍ସ ପଠମେ ତଥାଗତଂ, ଭିକ୍ଖୱେତି ଏତ୍ଥ ତଥାଗତ-ସଦ୍ଦୋ ତାୱ ସତ୍ତୱୋହାରସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାଦୀସୁ ଦିସ୍ସତି। ତଥା ହେସ ''ହୋତି ତଥାଗତୋ ପରଂ ମରଣା''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୬୫) ସତ୍ତୱୋହାରେ।

''ତଥାଗତଂ ଦେୱମନୁସ୍ସପୂଜିତଂ,

ବୁଦ୍ଧଂ ନମସ୍ସାମ ସୁୱତ୍ଥି ହୋତୂ''ତି। (ଖୁ। ପା। ୬।୧୬) –

ଆଦୀସୁ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେ।

''ତଥାଗତଂ ଦେୱମନୁସ୍ସପୂଜିତଂ,

ଧମ୍ମଂ ନମସ୍ସାମ ସୁୱତ୍ଥି ହୋତୂ''ତି। (ଖୁ। ପା। ୬।୧୭) –

ଆଦୀସୁ ଧମ୍ମେ।

''ତଥାଗତଂ ଦେୱମନୁସ୍ସପୂଜିତଂ,

ସଙ୍ଘଂ ନମସ୍ସାମ ସୁୱତ୍ଥି ହୋତୂ''ତି। (ଖୁ। ପା। ୬।୧୮) –

ଆଦୀସୁ ସଙ୍ଘେ। ଇଧ ପନ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେ। ତସ୍ମା ତଥାଗତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅଟ୍ଠହି କାରଣେହି ଭଗୱା ତଥାଗତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। କତମେହି ଅଟ୍ଠହି? ତଥା ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥା ଗତୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥଲକ୍ଖଣଂ ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥଧମ୍ମେ ଯାଥାୱତୋ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥଦସ୍ସିତାଯ ତଥାଗତୋ, ତଥୱାଦିତାଯ ତଥାଗତୋ, ତଥାକାରିତାଯ ତଥାଗତୋ, ଅଭିଭୱନଟ୍ଠେନ ତଥାଗତୋତି।

କଥଂ ଭଗୱା ତଥା ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ? ଯଥା ଯେନ ଅଭିନୀହାରେନ ଦାନପାରମିଂ ପୂରେତ୍ୱା ସୀଲନେକ୍ଖମ୍ମପଞ୍ଞାୱୀରିଯଖନ୍ତିସଚ୍ଚଅଧିଟ୍ଠାନମେତ୍ତାଉପେକ୍ଖାପାରମିଂ ପୂରେତ୍ୱା ଇମା ଦସ ପାରମିଯୋ, ଦସ ଉପପାରମିଯୋ, ଦସ ପରମତ୍ଥପାରମିଯୋତି ସମତିଂସ ପାରମିଯୋ ପୂରେତ୍ୱା ଅଙ୍ଗପରିଚ୍ଚାଗଂ, ଅତ୍ତପରିଚ୍ଚାଗଂ, ଧନପରିଚ୍ଚାଗଂ, ଦାରପରିଚ୍ଚାଗଂ, ରଜ୍ଜପରିଚ୍ଚାଗନ୍ତି ଇମାନି ପଞ୍ଚ ମହାପରିଚ୍ଚାଗାନି ପରିଚ୍ଚଜିତ୍ୱା ଯଥା ୱିପସ୍ସିଆଦଯୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧା ଆଗତା , ତଥା ଅମ୍ହାକଂ ଭଗୱାପି ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ। ଯଥାହ –

''ଯଥେୱ ଲୋକମ୍ହି ୱିପସ୍ସିଆଦଯୋ,

ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାୱଂ ମୁନଯୋ ଇଧାଗତା;

ତଥା ଅଯଂ ସକ୍ୟମୁନୀପି ଆଗତୋ,

ତଥାଗତୋ ୱୁଚ୍ଚତି ତେନ ଚକ୍ଖୁମା''ତି। –

ଏୱଂ ତଥା ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

କଥଂ ତଥା ଗତୋତି ତଥାଗତୋ? ଯଥା ସମ୍ପତିଜାତାୱ ୱିପସ୍ସିଆଦଯୋ ସମେହି ପାଦେହି ପଥୱିଯଂ ପତିଟ୍ଠାଯ ଉତ୍ତରାଭିମୁଖା ସତ୍ତପଦୱୀତିହାରେନ ଗତା, ତଥା ଅମ୍ହାକଂ ଭଗୱାପି ଗତୋତି ତଥାଗତୋ। ଯଥାହୁ –

‘‘ମୁହୁତ୍ତଜାତୋୱ ଗୱଂପତୀ ଯଥା,

ସମେହି ପାଦେହି ଫୁସୀ ୱସୁନ୍ଧରଂ;

ସୋ ୱିକ୍କମୀ ସତ୍ତ ପଦାନି ଗୋତମୋ,

ସେତଞ୍ଚ ଛତ୍ତଂ ଅନୁଧାରଯୁଂ ମରୂ।

‘‘ଗନ୍ତ୍ୱାନ ସୋ ସତ୍ତ ପଦାନି ଗୋତମୋ,

ଦିସା ୱିଲୋକେସି ସମା ସମନ୍ତତୋ;

ଅଟ୍ଠଙ୍ଗୁପେତଂ ଗିରମବ୍ଭୁଦୀରଯି,

ସୀହୋ ଯଥା ପବ୍ବତମୁଦ୍ଧନିଟ୍ଠିତୋ’’ତି। –

ଏୱଂ ତଥା ଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

କଥଂ ତଥଲକ୍ଖଣଂ ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ? ସବ୍ବେସଂ ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ସଲକ୍ଖଣଂ, ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣଂ, ତଥଂ, ଅୱିତଥଂ, ଞାଣଗତିଯା ଆଗତୋ, ଅୱିରଜ୍ଝିତ୍ୱା ପତ୍ତୋ, ଅନୁବୁଦ୍ଧୋତି ତଥାଗତୋ। ଯଥାହ –

‘‘ସବ୍ବେସଂ ପନ ଧମ୍ମାନଂ, ସକସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣଂ;

ତଥମେୱାଗତୋ ଯସ୍ମା, ତସ୍ମା ନାଥୋ ତଥାଗତୋ’’ତି। –

ଏୱଂ ତଥଲକ୍ଖଣଂ ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

କଥଂ ତଥଧମ୍ମେ ଯାଥାୱତୋ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ତଥାଗତୋ? ତଥଧମ୍ମା ନାମ ଚତ୍ତାରି ଅରିଯସଚ୍ଚାନି। ଯଥାହ ‘‘ଚତ୍ତାରିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାନି ଅୱିତଥାନି ଅନଞ୍ଞଥାନି। କତମାନି ଚତ୍ତାରି? ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିଯସଚ୍ଚନ୍ତି , ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥମେତଂ ଅୱିତଥମେତଂ ଅନଞ୍ଞଥମେତ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୫। ୧୦୯୦) ୱିତ୍ଥାରୋ। ତାନି ଚ ଭଗୱା ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ତସ୍ମାପି ତଥାନଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ତଥାଗତୋ। ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ଥୋ ହି ଏତ୍ଥ ଗତ-ସଦ୍ଦୋ। ଏୱଂ ତଥଧମ୍ମେ ଯାଥାୱତୋ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ତଥାଗତୋ।

କଥଂ ତଥଦସ୍ସିତାଯ ତଥାଗତୋ? ଯଂ ସଦେୱକେ ଲୋକେ…ପେ… ସଦେୱମନୁସ୍ସାଯ ପଜାଯ ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଅପରିମାଣାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରେ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ନାମ ଅତ୍ଥି, ତଂ ଭଗୱା ସବ୍ବାକାରତୋ ଜାନାତି ପସ୍ସତି। ଏୱଂ ଜାନତା ପସ୍ସତା ଚାନେନ ତଂ ଇଟ୍ଠାଦିୱସେନ ୱା ଦିଟ୍ଠସୁତମୁତୱିଞ୍ଞାତେସୁ ଲବ୍ଭମାନପଦୱସେନ ୱା ‘‘କତମଂ ତଂ ରୂପଂ ରୂପାଯତନଂ, ଯଂ ରୂପଂ ଚତୁନ୍ନଂ ମହାଭୂତାନଂ ଉପାଦାଯ ୱଣ୍ଣନିଭା ସନିଦସ୍ସନଂ ସପ୍ପଟିଘଂ ନୀଲଂ ପୀତକ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୬୧୬) ନଯେନ ଅନେକେହି ନାମେହି ତେରସହି ୱାରେହି ଦ୍ୱେପଞ୍ଞାସାଯ ନଯେହି ୱିଭଜମାନଂ ତଥମେୱ ହୋତି, ୱିତଥଂ ନତ୍ଥି। ଏସ ନଯୋ ସୋତଦ୍ୱାରାଦୀସୁ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛନ୍ତେସୁ ସଦ୍ଦାଦୀସୁ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା –

‘‘ଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ…ପେ… ସଦେୱମନୁସ୍ସାଯ ଦିଟ୍ଠଂ ସୁତଂ ମୁତଂ ୱିଞ୍ଞାତଂ ପତ୍ତଂ ପରିଯେସିତଂ ଅନୁୱିଚରିତଂ ମନସା, ତମହଂ ଜାନାମି…ପେ… ତମହଂ ଅବ୍ଭଞ୍ଞାସିଂ, ତଂ ତଥାଗତସ୍ସ ୱିଦିତଂ, ତଂ ତଥାଗତୋ ନ ଉପଟ୍ଠାସୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୨୪)।

ଏୱଂ ତଥଦସ୍ସିତାଯ ତଥାଗତୋ। ଏତ୍ଥ ତଥଦସ୍ସିଅତ୍ଥେ ତଥାଗତୋତି ପଦସ୍ସ ସମ୍ଭୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

କଥଂ ତଥୱାଦିତାଯ ତଥାଗତୋ? ଯଂ ରତ୍ତିଂ ଭଗୱା ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ଯଞ୍ଚ ରତ୍ତିଂ ଅନୁପାଦିସେସାଯ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ପରିନିବ୍ବାଯି, ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସୱସ୍ସପରିମାଣକାଲେ ଯଂ ଭଗୱତା ଭାସିତଂ ସୁତ୍ତଗେଯ୍ୟାଦି, ସବ୍ବଂ ତଂ ପରିସୁଦ୍ଧଂ ପରିପୁଣ୍ଣଂ ରାଗମଦାଦିନିମ୍ମଦନଂ ଏକସଦିସଂ ତଥଂ ଅୱିତଥଂ। ତେନାହ –

''ଯଞ୍ଚ, ଚୁନ୍ଦ, ରତ୍ତିଂ ତଥାଗତୋ ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝତି, ଯଞ୍ଚ ରତ୍ତିଂ ଅନୁପାଦିସେସାଯ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ପରିନିବ୍ବାଯତି, ଯଂ ଏତସ୍ମିଂ ଅନ୍ତରେ ଭାସତି ଲପତି ନିଦ୍ଦିସତି, ସବ୍ବଂ ତଂ ତଥେୱ ହୋତି, ନୋ ଅଞ୍ଞଥା। ତସ୍ମା 'ତଥାଗତୋ'ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୧୮୮; ଅ। ନି। ୪। ୨୩)।

ଗଦଅତ୍ଥୋ ହି ଏତ୍ଥ ଗତସଦ୍ଦୋ। ଏୱଂ ତଥୱାଦିତାଯ ତଥାଗତୋ। ଅପିଚ ଆଗଦନଂ ଆଗଦୋ, ୱଚନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥୋ ଅୱିପରୀତୋ ଆଗଦୋ ଅସ୍ସାତି ଦକାରସ୍ସ ତକାରଂ କତ୍ୱା ତଥାଗତୋତି, ଏୱମ୍ପେତ୍ଥ ପଦସିଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା।

କଥଂ ତଥାକାରିତାଯ ତଥାଗତୋ? ଭଗୱତୋ ହି ୱାଚାଯ କାଯୋ ଅନୁଲୋମେତି, କାଯସ୍ସପି ୱାଚା। ତସ୍ମା ଯଥାୱାଦୀ ତଥାକାରୀ, ଯଥାକାରୀ ତଥାୱାଦୀ ଚ ହୋତି। ଏୱଂଭୂତସ୍ସ ଚସ୍ସ ଯଥା ୱାଚା, କାଯୋପି ତଥା ଗତୋ ପୱତ୍ତୋ। ଯଥା ଚ କାଯୋ, ୱାଚାପି ତଥା ଗତାତି ତଥାଗତୋ। ତେନାହ ''ଯଥାୱାଦୀ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତୋ ତଥାକାରୀ, ଯଥାକାରୀ ତଥାୱାଦୀ। ଇତି ଯଥାୱାଦୀ ତଥାକାରୀ, ଯଥାକାରୀ ତଥାୱାଦୀ। ତସ୍ମା 'ତଥାଗତୋ'ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି। ଏୱଂ ତଥାକାରିତାଯ ତଥାଗତୋ।

କଥଂ ଅଭିଭୱନଟ୍ଠେନ ତଥାଗତୋ? ଯସ୍ମା ଭଗୱା ଉପରି ଭୱଗ୍ଗଂ ହେଟ୍ଠା ଅୱୀଚିଂ ପରିଯନ୍ତଂ କରିତ୍ୱା ତିରିଯଂ ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ସବ୍ବସତ୍ତେ ଅଭିଭୱତି ସୀଲେନପି ସମାଧିନାପି ପଞ୍ଞାଯପି ୱିମୁତ୍ତିଯାପି ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନେନପି, ନ ତସ୍ସ ତୁଲା ୱା ପମାଣଂ ୱା ଅତ୍ଥି, ଅଥ ଖୋ ଅତୁଲୋ ଅପ୍ପମେଯ୍ୟୋ ଅନୁତ୍ତରୋ ଦେୱାନଂ ଅତିଦେୱୋ ସକ୍କାନଂ ଅତିସକ୍କୋ ବ୍ରହ୍ମାନଂ ଅତିବ୍ରହ୍ମା ସବ୍ବସତ୍ତୁତ୍ତମୋ, ତସ୍ମା ତଥାଗତୋ। ତେନାହ –

''ସଦେୱକେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଲୋକେ…ପେ… ମନୁସ୍ସାଯ ତଥାଗତୋ ଅଭିଭୂ ଅନଭିଭୂତୋ ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୁ ଦସୋ ୱସୱତ୍ତୀ, ତସ୍ମା 'ତଥାଗତୋ'ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୧୮୮; ଅ। ନି। ୪।୨୩)।

ତତ୍ରାଯଂ ପଦସିଦ୍ଧି – ଅଗଦୋ ୱିଯ ଅଗଦୋ, ଦେସନାୱିଲାସୋ ଚେୱ ପୁଞ୍ଞୁସ୍ସଯୋ ଚ। ତେନ ହେସ ମହାନୁଭାୱୋ ଭିସକ୍କୋ ୱିଯ ଦିବ୍ବାଗଦେନ ସପ୍ପେ, ସବ୍ବପରପ୍ପୱାଦିନୋ ସଦେୱକଞ୍ଚ ଲୋକଂ ଅଭିଭୱତି। ଇତି ସବ୍ବଲୋକାଭିଭୱନେ ତଥୋ ଅୱିପରୀତୋ ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ଅଗଦୋ ଏତସ୍ସାତି ଦକାରସ୍ସ ତକାରଂ କତ୍ୱା ତଥାଗତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏୱଂ ଅଭିଭୱନଟ୍ଠେନ ତଥାଗତୋ।

ଅପିଚ ତଥାଯ ଗତୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥଂ ଗତୋତି ତଥାଗତୋ। ତତ୍ଥ ସକଲଲୋକଂ ତୀରଣପରିଞ୍ଞାଯ ତଥାଯ ଗତୋ ଅୱଗତୋତି ତଥାଗତୋ, ଲୋକସମୁଦଯଂ ପହାନପରିଞ୍ଞାଯ ତଥାଯ ଗତୋ ଅତୀତୋତି ତଥାଗତୋ, ଲୋକନିରୋଧଂ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ତଥାଯ ଗତୋ ଅଧିଗତୋତି ତଥାଗତୋ। ଲୋକନିରୋଧଗାମିନିଂ ପଟିପଦଂ ତଥଂ ଗତୋ ପଟିପନ୍ନୋତି ତଥାଗତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା –

''ଲୋକୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ। ଲୋକସ୍ମା ତଥାଗତୋ ୱିସଂଯୁତ୍ତୋ। ଲୋକସମୁଦଯୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ଲୋକସମୁଦଯୋ ତଥାଗତସ୍ସ ପହୀନୋ। ଲୋକନିରୋଧୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ, ଲୋକନିରୋଧୋ ତଥାଗତସ୍ସ ସଚ୍ଛିକତୋ। ଲୋକନିରୋଧଗାମିନୀ ପଟିପଦା, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧା, ଲୋକନିରୋଧଗାମିନୀ ପଟିପଦା ତଥାଗତସ୍ସ ଭାୱିତା। ଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସଦେୱକସ୍ସ…ପେ… ସବ୍ବଂ ତଂ ତଥାଗତେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ। ତସ୍ମା 'ତଥାଗତୋ'ତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୪।୨୩)।

ଅପରେହିପି ଅଟ୍ଠହି କାରଣେହି ଭଗୱା ତଥାଗତୋ। ତଥାଯ ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥାଯ ଗତୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥାନି ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥା ଗତୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥାୱିଧୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥାପୱତ୍ତିକୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥେହି ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥା ଗତଭାୱେନ ତଥାଗତୋତି।

କଥଂ ତଥାଯ ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ? ଯା ସା ଭଗୱତା ସୁମେଧଭୂତେନ ଦୀପଙ୍କରଦସବଲସ୍ସ ପାଦମୂଲେ –

‘‘ମନୁସ୍ସତ୍ତଂ ଲିଙ୍ଗସମ୍ପତ୍ତି, ହେତୁ ସତ୍ଥାରଦସ୍ସନଂ;

ପବ୍ବଜ୍ଜା ଗୁଣସମ୍ପତ୍ତି, ଅଧିକାରୋ ଚ ଛନ୍ଦତା;

ଅଟ୍ଠଧମ୍ମସମୋଧାନା, ଅଭିନୀହାରୋ ସମିଜ୍ଝତୀ’’ତି। (ବୁ। ୱଂ। ୨।୫୯) –

ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତଂ ଅଭିନୀହାରଂ ସମ୍ପାଦେନ୍ତେନ ‘‘ଅହଂ ସଦେୱକଂ ଲୋକଂ ତିଣ୍ଣୋ ତାରେସ୍ସାମି, ମୁତ୍ତୋ ମୋଚେସ୍ସାମି, ଦନ୍ତୋ ଦମେସ୍ସାମି, ଅସ୍ସତ୍ଥୋ ଅସ୍ସାସେସ୍ସାମି, ପରିନିବ୍ବୁତୋ ପରିନିବ୍ବାପେସ୍ସାମି , ସୁଦ୍ଧୋ ସୋଧେସ୍ସାମି , ବୁଦ୍ଧୋ ବୋଧେସ୍ସାମୀ’’ତି ମହାପଟିଞ୍ଞା ପୱତ୍ତିତା। ୱୁତ୍ତଂ ହେତଂ –

‘‘କିଂ ମେ ଏକେନ ତିଣ୍ଣେନ, ପୁରିସେନ ଥାମଦସ୍ସିନା;

ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ପାପୁଣିତ୍ୱା, ସନ୍ତାରେସ୍ସଂ ସଦେୱକଂ।

‘‘ଇମିନା ମେ ଅଧିକାରେନ, କତେନ ପୁରିସୁତ୍ତମେ;

ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ପାପୁଣିତ୍ୱା, ତାରେମି ଜନତଂ ବହୁଂ।

‘‘ସଂସାରସୋତଂ ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା, ୱିଦ୍ଧଂସେତ୍ୱା ତଯୋ ଭୱେ;

ଧମ୍ମନାୱଂ ସମାରୁଯ୍ହ, ସନ୍ତାରେସ୍ସଂ ସଦେୱକଂ।

‘‘କିଂ ମେ ଅଞ୍ଞାତୱେସେନ, ଧମ୍ମଂ ସଚ୍ଛିକତେନିଧ;

ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ପାପୁଣିତ୍ୱା, ବୁଦ୍ଧୋ ହେସ୍ସଂ ସଦେୱକେ’’ତି। (ବୁ। ୱଂ। ୫୫-୫୮);

ତଂ ପନେତଂ ମହାପଟିଞ୍ଞଂ ସକଲସ୍ସପି ବୁଦ୍ଧକରଧମ୍ମସମୁଦାଯସ୍ସ ପୱିଚଯପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣସମାଦାନାନଂ କାରଣଭୂତଂ ଅୱିସଂୱାଦେନ୍ତୋ ଲୋକନାଥୋ ଯସ୍ମା ମହାକପ୍ପାନଂ ସତସହସ୍ସାଧିକାନି ଚତ୍ତାରି ଅସଙ୍ଖ୍ୟେଯ୍ୟାନି ସକ୍କଚ୍ଚଂ ନିରନ୍ତରଂ ନିରୱସେସତୋ ଦାନପାରମିଆଦଯୋ ସମତିଂସପାରମିଯୋ ପୂରେତ୍ୱା, ଅଙ୍ଗପରିଚ୍ଚାଗାଦଯୋ ପଞ୍ଚ ମହାପରିଚ୍ଚାଗେ ପରିଚ୍ଚଜିତ୍ୱା, ସଚ୍ଚାଧିଟ୍ଠାନାଦୀନି ଚତ୍ତାରି ଅଧିଟ୍ଠାନାନି ପରିବ୍ରୂହେତ୍ୱା, ପୁଞ୍ଞଞାଣସମ୍ଭାରେ ସମ୍ଭରିତ୍ୱା ପୁବ୍ବଯୋଗପୁବ୍ବଚରିଯଧମ୍ମକ୍ଖାନଞାତତ୍ଥଚରିଯାଦଯୋ ଉକ୍କଂସାପେତ୍ୱା, ବୁଦ୍ଧିଚରିଯଂ ପରମକୋଟିଂ ପାପେତ୍ୱା ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝି; ତସ୍ମା ତସ୍ସେୱ ସା ମହାପଟିଞ୍ଞା ତଥା ଅୱିତଥା ଅନଞ୍ଞଥା, ନ ତସ୍ସ ୱାଲଗ୍ଗମତ୍ତମ୍ପି ୱିତଥଂ ଅତ୍ଥି। ତଥା ହି ଦୀପଙ୍କରୋ ଦସବଲୋ କୋଣ୍ଡଞ୍ଞୋ, ମଙ୍ଗଲୋ…ପେ… କସ୍ସପୋ ଭଗୱାତି ଇମେ ଚତୁୱୀସତି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧା ପଟିପାଟିଯା ଉପ୍ପନ୍ନା ‘‘ବୁଦ୍ଧୋ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି ନଂ ବ୍ୟାକରିଂସୁ। ଏୱଂ ଚତୁୱୀସତିଯା ବୁଦ୍ଧାନଂ ସନ୍ତିକେ ଲଦ୍ଧବ୍ୟାକରଣୋ ଯେ ତେ କତାଭିନୀହାରେହି ବୋଧିସତ୍ତେହି ଲଦ୍ଧବ୍ବା ଆନିସଂସା, ତେ ଲଭିତ୍ୱାୱ ଆଗତୋତି ତାଯ ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ମହାପଟିଞ୍ଞାଯ ତଥାଯ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧଭାୱଂ ଆଗତୋ ଅଧିଗତୋତି ତଥାଗତୋ। ଏୱଂ ତଥାଯ ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

କଥଂ ତଥାଯ ଗତୋତି ତଥାଗତୋ? ଯାଯଂ ମହାକରୁଣା ଲୋକନାଥସ୍ସ, ଯାଯ ମହାଦୁକ୍ଖସମ୍ବାଧପ୍ପଟିପନ୍ନଂ ସତ୍ତନିକାଯଂ ଦିସ୍ୱା ‘‘ତସ୍ସ ନତ୍ଥଞ୍ଞୋ କୋଚି ପଟିସରଣଂ, ଅହମେୱ ନଂ ଇତୋ ସଂସାରଦୁକ୍ଖତୋ ମୁତ୍ତୋ ମୋଚେସ୍ସାମୀ’’ତି ସମୁସ୍ସାହିତମାନସୋ ମହାଭିନୀହାରଂ ଅକାସି। କତ୍ୱା ଚ ଯଥାପଣିଧାନଂ ସକଲଲୋକହିତସମ୍ପାଦନାଯ ଉସ୍ସୁକ୍କମାପନ୍ନୋ ଅତ୍ତନୋ କାଯଜୀୱିତନିରପେକ୍ଖୋ ପରେସଂ ସୋତପଥଗମନମତ୍ତେନପି ଚିତ୍ତୁତ୍ରାସସମୁପ୍ପାଦିକା ଅତିଦୁକ୍କରା ଦୁକ୍କରଚରିଯା ସମାଚରନ୍ତୋ ଯଥା ମହାବୋଧିସତ୍ତାନଂ ପଟିପତ୍ତି ହାନଭାଗିଯା ସଂକିଲେସଭାଗିଯା ଠିତିଭାଗିଯା ୱା ନ ହୋତି, ଅଥ ଖୋ ଉତ୍ତରି ୱିସେସଭାଗିଯାୱ ହୋତି, ତଥା ପଟିପଜ୍ଜମାନୋ ଅନୁପୁବ୍ବେନ ନିରୱସେସେ ବୋଧିସମ୍ଭାରେ ସମାନେତ୍ୱା ଅଭିସମ୍ବୋଧିଂ ପାପୁଣି। ତତୋ ପରଞ୍ଚ ତାଯେୱ ମହାକରୁଣାଯ ସଞ୍ଚୋଦିତମାନସୋ ପୱିୱେକରତିଂ ପରମଞ୍ଚ ସନ୍ତଂ ୱିମୋକ୍ଖସୁଖଂ ପହାଯ ବାଲଜନବହୁଲେ ଲୋକେ ତେହି ସମୁପ୍ପାଦିତଂ ସମ୍ମାନାୱମାନୱିପ୍ପକାରଂ ଅଗଣେତ୍ୱା ୱେନେଯ୍ୟଜନୱିନଯନେନ ନିରୱସେସଂ ବୁଦ୍ଧକିଚ୍ଚଂ ନିଟ୍ଠପେସି। ତତ୍ର ଯୋ

ଭଗଵତୋ ସତ୍ତେସୁ ମହାକରୁଣାଯ ସମୋକ୍କମନାକାରୋ, ସୋ ପରତୋ ଆଵି ଭଵିସ୍ସତି। ଯଥା ବୁଦ୍ଧଭୂତସ୍ସ ଲୋକନାଥସ୍ସ ସତ୍ତେସୁ ମହାକରୁଣା, ଏଵଂ ବୋଧିସତ୍ତଭୂତସ୍ସପି ମହାଭିନୀହାରକାଲାଦୀସୁତି ସବ୍ବତ୍ଥ ସବ୍ବଦା ଚ ଏକସଦିସତାଯ ତଥାଵ ସା ଅଵିତଥା ଅନଞ୍ଞଥା। ତସ୍ମା ତୀସୁପି ଅଵତ୍ଥାସୁ ସବ୍ବସତ୍ତେସୁ ସମାନରସାଯ ତଥାଯ ମହାକରୁଣାଯ ସକଲଲୋକହିତାଯ ଗତୋ ପଟିପନ୍ନୋତି ତଥାଗତୋ। ଏଵଂ ତଥାଯ ଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

କଥଂ ତଥାନି ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ? ତଥାନି ନାମ ଚତ୍ତାରି ଅରିଯମଗ୍ଗଞାଣାନି। ତାନି ହି ''ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଅଯଂ ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯୋ, ଅଯଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧୋ, ଅଯଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନୀ ପଟିପଦା''ତି ଏଵଂ ସବ୍ବଞେଯ୍ୟସଙ୍ଗାହକାନଂ ପଵତ୍ତିନିଵତ୍ତିତଦୁଭଯହେତୁଭୂତାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିଯସଚ୍ଚାନଂ, ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପୀଳନଟ୍ଠୋ ସଙ୍ଖତଟ୍ଠୋ ସନ୍ତାପଟ୍ଠୋ ଵିପରିଣାମଟ୍ଠୋ, ସମୁଦଯସ୍ସ ଆଯୂହନଟ୍ଠୋ ନିଦାନଟ୍ଠୋ ସଂଯୋଗଟ୍ଠୋ ପଲିବୋଧଟ୍ଠୋ, ନିରୋଧସ୍ସ ନିସ୍ସରଣଟ୍ଠୋ ଵିଵେକଟ୍ଠୋ ଅସଙ୍ଖତଟ୍ଠୋ ଅମତଟ୍ଠୋ, ମଗ୍ଗସ୍ସ ନିଯ୍ୟାନଟ୍ଠୋ ହେତୁଟ୍ଠୋ ଦସ୍ସନଟ୍ଠୋ ଅଧିପତେଯ୍ୟଟ୍ଠୋତିଆଦୀନଂ ତବ୍ବିଭାଗାନଞ୍ଚ ଯଥାଭୂତସଭାଵାଵବୋଧଵିବନ୍ଧକସ୍ସ ସଂକିଲେସପକ୍ଖସ୍ସ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନେନ ପଟିଲଦ୍ଧାଯ ତତ୍ଥ ଅସମ୍ମୋହାଭିସମଯସଙ୍ଖାତାଯ ଅଵିପରୀତାକାରପ୍ପଵତ୍ତିଯା ଧମ୍ମାନଂ ସଭାଵସରସଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଅଵିସଂଵାଦନତୋ ତଥାନି ଅଵିତଥାନି ଅନଞ୍ଞଥାନି, ତାନି ଭଗଵା ଅନଞ୍ଞନେଯ୍ୟୋ ସଯମେଵ ଆଗତୋ ଅଧିଗତୋ, ତସ୍ମା ତଥାନି ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

ଯଥା ଚ ମଗ୍ଗଞାଣାନି, ଏଵଂ ଭଗଵତୋ ତୀସୁ କାଲେସୁ ଅପ୍ପଟିହତଞାଣାନି ଚତୁପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣାନି ଚତୁଵେସାରଜ୍ଜଞାଣାନି ପଞ୍ଚଗତିପରିଚ୍ଛେଦଞାଣାନି ଛଅସାଧାରଣଞାଣାନି ସତ୍ତବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଵିଭାଵନଞାଣାନି ଅଟ୍ଠମଗ୍ଗଙ୍ଗଵିଭାଵନଞାଣାନି ନଵାନୁପୁବ୍ବଵିହାରସମାପତ୍ତିଞାଣାନି ଦସବଲଞାଣାନି ଚ ଵିଭାଵେତବ୍ବାନି।

ତତ୍ରାଯଂ ଵିଭାଵନା – ଯଞ୍ହି କିଞ୍ଚି ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଅପରିମାଣାନଂ ସତ୍ତାନଂ ହୀନାଦିଭେଦଭିନ୍ନାନଂ ହୀନାଦିଭେଦଭିନ୍ନାସୁ ଅତୀତାସୁ ଖନ୍ଧାଯତନଧାତୂସୁ ସଭାଵକିଚ୍ଚାଦି ଅଵତ୍ଥାଵିସେସାଦି ଖନ୍ଧପଟିବଦ୍ଧନାମଗୋତ୍ତାଦି ଚ ଜାନିତବ୍ବଂ। ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧେସୁ ଚ ଅତିସୁଖୁମତିରୋହିତଵିଦୂରଦେସେସୁ ରୂପଧମ୍ମେସୁ ଯୋ ତଂତଂପଚ୍ଚଯଵିସେସେହି ସଦ୍ଧିଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଵଣ୍ଣସଣ୍ଠାନଗନ୍ଧରସଫସ୍ସାଦିଵିସେସୋ, ତତ୍ଥ ସବ୍ବତ୍ଥେଵ ହତ୍ଥତଲେ ଠପିତଆମଲକୋ ଵିଯ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଅସଙ୍ଗମପ୍ପଟିହତଂ ଭଗଵତୋ ଞାଣଂ ପଵତ୍ତତି, ତଥା ଅନାଗତାସୁ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାସୁ ଚାତି ଇମାନି ତୀସୁ କାଲେସୁ ଅପ୍ପଟିହତଞାଣାନି ନାମ। ଯଥାହ –

''ଅତୀତଂସେ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗଵତୋ ଅପ୍ପଟିହତଂ ଞାଣଂ, ଅନାଗତଂସେ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗଵତୋ ଅପ୍ପଟିହତଂ ଞାଣଂ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂସେ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗଵତୋ ଅପ୍ପଟିହତଂ ଞାଣ''ନ୍ତି (ପଟି। ମ। ୩।୫)।

ତାନି ପନେତାନି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଧମ୍ମାନଂ ସଭାଵସରସଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଅଵିସଂଵାଦନତୋ ତଥାନି ଅଵିତଥାନି ଅନଞ୍ଞଥାନି, ତାନି ଭଗଵା ସଯମ୍ଭୁଞାଣେନ ଅଧିଗଞ୍ଛି। ଏଵଂ ତଥାନି ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

ତଥା ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା, ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା, ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାତି ଚତସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦା। ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥପଭେଦସ୍ସ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣଵିଭାଵନଵଵତ୍ଥାନକରଣସମତ୍ଥଂ ଅତ୍ଥେ ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା। ଧମ୍ମପଭେଦସ୍ସ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣଵିଭାଵନଵଵତ୍ଥାନକରଣସମତ୍ଥଂ ଧମ୍ମେ ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା। ନିରୁତ୍ତିପଭେଦସ୍ସ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣଵିଭାଵନଵଵତ୍ଥାନକରଣସମତ୍ଥଂ ନିରୁତ୍ତାଭିଲାପେ ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା। ପଟିଭାନପଭେଦସ୍ସ ସଲ୍ଲକ୍ଖଣଵିଭାଵନଵଵତ୍ଥାନକରଣସମତ୍ଥଂ ପଟିଭାନେ ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦା। ଵୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଅତ୍ଥେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ଧମ୍ମେ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା, ତତ୍ର ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତାଭିଲାପେ ଞାଣଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା, ଞାଣେସୁ ଞାଣଂ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦା''ତି (ଵିଭ। ୭୧୮)।

ଏତ୍ଥ ଚ ହେତୁଅନୁସାରେନ ଅରଣୀଯତୋ ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବତୋ ଚ ସଙ୍ଖେପତୋ ହେତୁଫଲଂ ଅତ୍ଥୋ ନାମ। ପଭେଦତୋ ପନ ଯଂକିଞ୍ଚି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ, ନିବ୍ବାନଂ, ଭାସିତତ୍ଥୋ, ଵିପାକୋ, କିରିଯାତି ଇମେ ପଞ୍ଚ ଧମ୍ମା ଅତ୍ଥୋ। ତଂ ଅତ୍ଥଂ ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା। ଧମ୍ମୋତି ସଙ୍ଖେପତୋ ପଚ୍ଚଯୋ। ସୋ ହି ଯସ୍ମା ତଂ ତଂ ଅତ୍ଥଂ ଵିଦହତି ପଵତ୍ତେତି ଚେଵ ପାପେତି ଚ, ତସ୍ମା ଧମ୍ମୋତି ଵୁଚ୍ଚତି। ପଭେଦତୋ ପନ ଯୋ କୋଚି ଫଲନିବ୍ବତ୍ତକୋ ହେତୁ, ଅରିଯମଗ୍ଗୋ, ଭାସିତଂ, କୁସଲଂ, ଅକୁସଲନ୍ତି ଇମେ ପଞ୍ଚ ଧମ୍ମା ଧମ୍ମୋ, ତଂ ଧମ୍ମଂ ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ଧମ୍ମେ ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା। ଵୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ –

‘‘ଦୁକ୍ଖେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯେ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନିଯା ପଟିପଦାଯ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତି (ୱିଭ। ୭୧୯)।

ଅଥ ୱା ହେତୁମ୍ହି ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା, ହେତୁଫଲେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା। ଯେ ଧମ୍ମା ଜାତା ଭୂତା ସଞ୍ଜାତା ନିବ୍ବତ୍ତା ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତା ପାତୁଭୂତା, ଇମେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା। ଯମ୍ହା ଧମ୍ମା ତେ ଧମ୍ମା ଜାତା ଭୂତା ସଞ୍ଜାତା ନିବ୍ବତ୍ତା ଅଭିନିବ୍ବତ୍ତା ପାତୁଭୂତା, ତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା। ଜରାମରଣେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ଜରାମରଣସମୁଦଯେ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା। ଜରାମରଣନିରୋଧେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ଜରାମରଣନିରୋଧଗାମିନିଯା ପଟିପଦାଯ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା। ଜାତିଯା, ଭୱେ, ଉପାଦାନେ, ତଣ୍ହାଯ, ୱେଦନାଯ, ଫସ୍ସେ, ସଳାଯତନେ, ନାମରୂପେ, ୱିଞ୍ଞାଣେ, ସଙ୍ଖାରେସୁ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା, ସଙ୍ଖାରସମୁଦଯେ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା। ସଙ୍ଖାରନିରୋଧେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା , ସଙ୍ଖାରନିରୋଧଗାମିନିଯା ପଟିପଦାଯ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା।

‘‘ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ଧମ୍ମଂ ଜାନାତି – ସୁତ୍ତଂ, ଗେଯ୍ୟଂ…ପେ… ୱେଦଲ୍ଲଂ। ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା। ସୋ ତସ୍ସ ତସ୍ସେୱ ଭାସିତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଜାନାତି – ‘ଅଯଂ ଇମସ୍ସ ଭାସିତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ, ଅଯଂ ଇମସ୍ସ ଭାସିତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ’ତି, ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା (ୱିଭ। ୭୨୪)।

‘‘କତମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା? ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ କାମାୱଚରଂ କୁସଲଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତି ସୋମନସ୍ସସହଗତଂ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ୱା…ପେ… ଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ୱା ଯଂ ଯଂ ୱା ପନାରବ୍ଭ, ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଫସ୍ସୋ ହୋତି…ପେ… ଅୱିକ୍ଖେପୋ ହୋତି। ଇମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା। ଇମେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଞାଣଂ ଧମ୍ମପଟିସମ୍ଭିଦା, ତେସଂ ୱିପାକେ ଞାଣଂ ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦା’’ତିଆଦି ୱିତ୍ଥାରୋ (ୱିଭ। ୭୨୫)।

ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଚ ଧମ୍ମେ ଚ ସଭାୱନିରୁତ୍ତି ଅବ୍ୟଭିଚାରୱୋହାରୋ ଅଭିଲାପୋ, ତସ୍ମିଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତାଭିଲାପେ ମାଗଧିକାଯ ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ମୂଲଭାସାଯ ‘‘ଅଯଂ ସଭାୱନିରୁତ୍ତି, ଅଯଂ ନ ସଭାୱନିରୁତ୍ତୀ’’ତି ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦା। ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ତେସୁ ଞାଣେସୁ ଗୋଚରକିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ୱିତ୍ଥାରତୋ ପୱତ୍ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ଞାଣମାରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ଞାଣେ ପଭେଦଗତଂ ଞାଣଂ ପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦା। ଇତି ଇମାନି ଚତ୍ତାରି ପଟିସମ୍ଭିଦାଞାଣାନି ସଯମେୱ ଭଗୱତା ଅଧିଗତାନି ଅତ୍ଥଧମ୍ମାଦିକେ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ତନୋ ୱିସଯେ ଅୱିସଂୱାଦନୱସେନ ଅୱିପରୀତାକାରପ୍ପୱତ୍ତିଯା ତଥାନି ଅୱିତଥାନି ଅନଞ୍ଞଥାନି। ଏୱମ୍ପି ଭଗୱା ତଥାନି ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

ତଥା ଯଂ କିଞ୍ଚି ଞେଯ୍ୟଂ ନାମ, ସବ୍ବଂ ତଂ ଭଗୱତା ସବ୍ବାକାରେନ ଞାତଂ ଦିଟ୍ଠଂ ଅଧିଗତଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ। ତଥା ହିସ୍ସ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟା ଧମ୍ମା ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟତୋ ବୁଦ୍ଧା, ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟା ଧମ୍ମା ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟତୋ ବୁଦ୍ଧା, ପହାତବ୍ବା ଧମ୍ମା ପହାତବ୍ବତୋ ବୁଦ୍ଧା, ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବା ଧମ୍ମା ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବତୋ ବୁଦ୍ଧା, ଭାୱେତବ୍ବା ଧମ୍ମା ଭାୱେତବ୍ବତୋ ବୁଦ୍ଧା, ଯତୋ ନଂ କୋଚି ସମଣୋ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ୱା ଦେୱୋ ୱା ମାରୋ ୱା ବ୍ରହ୍ମା ୱା ‘‘ଇମେ ନାମ ତେ ଧମ୍ମା ଅନଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧା’’ତି ସହ ଧମ୍ମେନ ଅନୁଯୁଞ୍ଜିତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ନତ୍ଥି।

ଯଂ କିଞ୍ଚି ପହାତବ୍ବଂ ନାମ, ସବ୍ବଂ ତଂ ଭଗୱତା ଅନୱସେସତୋ ବୋଧିମୂଲେଯେୱ ପହୀନଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଧମ୍ମଂ, ନ ତସ୍ସ ପହାନାଯ ଉତ୍ତରି କରଣୀଯଂ ଅତ୍ଥି । ତଥା ହିସ୍ସ ଲୋଭଦୋସମୋହୱିପରୀତମନସିକାରଅହିରିକାନୋତ୍ତପ୍ପଥିନମିଦ୍ଧ- କୋଧୂପନାହମକ୍ଖପଳାସଇସ୍ସାମଚ୍ଛରିଯ-
ମାଯାସାଠେଯ୍ୟଥମ୍ଭସାରମ୍ଭମାନାତିମାନମଦପମାଦତିୱିଧାକୁସଲମୂଲଦୁଚ୍ଚରିତ-
ୱିସମସଞ୍ଞାମଲୱିତକ୍କପପଞ୍ଚଏସନାତଣ୍ହାଚତୁବ୍ବିଧୱିପରିଯେସଆସୱ- ଗନ୍ଥଓଘଯୋଗାଗତିତଣ୍ହୁପ୍ପାଦାନପଞ୍ଚାଭିନନ୍ଦନନୀୱରଣ-
ଚେତୋଖିଲଚେତସୋୱିନିବନ୍ଧଛୱିୱାଦମୂଲସତ୍ତାନୁସଯ- ଅଟ୍ଠମିଚ୍ଛତ୍ତନୱଆଘାତୱତ୍ଥୁତଣ୍ହାମୂଲକଦସଅକୁସଲ-
କମ୍ମପଥଏକସଟ୍ଠିଦିଟ୍ଠିଗତଅଟ୍ଠସତତଣ୍ହାୱିଚରିତାଦିପ୍ପଭେଦଂ ଦିଯଡ୍ଢକିଲେସସହସ୍ସଂ ସହ ୱାସନାଯ ପହୀନଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନଂ ସମୂହତଂ, ଯତୋ ନଂ କୋଚି ସମଣୋ ୱା…ପେ… ବ୍ରହ୍ମା ୱା ‘‘ଇମେ ନାମ ତେ କିଲେସା ଅପ୍ପହୀନା’’ତି ସହ ଧମ୍ମେନ ଅନୁଯୁଞ୍ଜିତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ନତ୍ଥି।

ଯେ ଚିମେ ଭଗୱତା କମ୍ମୱିପାକକିଲେସୂପୱାଦଆଣାୱୀତିକ୍କମପ୍ପଭେଦା ଅନ୍ତରାଯିକା ଧମ୍ମା ୱୁତ୍ତା, ଅଲମେୱ ତେ ଏକନ୍ତେନ ଅନ୍ତରାଯାଯ, ଯତୋ ନଂ କୋଚି ସମଣୋ ୱା…ପେ… ବ୍ରହ୍ମା ୱା ‘‘ନାଲଂ ତେ ପଟିସେୱତୋ ଅନ୍ତରାଯାଯା’’ତି ସହ ଧମ୍ମେନ ଅନୁଯୁଞ୍ଜିତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ନତ୍ଥି।

ଯୋ ଚ ଭଗୱତା ନିରୱସେସୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖନିସ୍ସରଣାଯ ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାସଙ୍ଗହୋ ସତ୍ତକୋଟ୍ଠାସିକୋ ସତ୍ତତିଂସପ୍ପଭେଦୋ ଅରିଯମଗ୍ଗପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ ଅନୁତ୍ତରୋ ନିଯ୍ୟାନଧମ୍ମୋ ଦେସିତୋ, ସୋ ଏକନ୍ତେନେୱ ନିଯ୍ୟାତି ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖତୋ, ଯତୋ ନଂ କୋଚି ସମଣୋ ୱା…ପେ… ବ୍ରହ୍ମା ୱା ‘‘ନିଯ୍ୟାନଧମ୍ମୋ ତଯା ଦେସିତୋ ନ ନିଯ୍ୟାତୀ’’ତି ସହ ଧମ୍ମେନ ଅନୁଯୁଞ୍ଜିତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ନତ୍ଥି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ – ‘‘ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ତେ ପଟିଜାନତୋ ଇମେ

ଧମ୍ମା ଅନଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧା’’ତି (ମ॰ ନି॰ ୧.୧୫୦) ୱିତ୍ଥାରୋ। ଏୱମେତାନି ଅତ୍ତନୋ ଞାଣପ୍ପହାନଦେସନାୱିସେସାନଂ ଅୱିତଥଭାୱାୱବୋଧନତୋ ଅୱିପରୀତାକାରପ୍ପୱତ୍ତାନି ଭଗୱତୋ ଚତୁୱେସାରଜ୍ଜଞାଣାନି ତଥାନି ଅୱିତଥାନି ଅନଞ୍ଞଥାନି। ଏୱମ୍ପି ଭଗୱା ତଥାନି ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

ତଥା ନିରଯଗତି, ତିରଚ୍ଛାନଗତି, ପେତଗତି, ମନୁସ୍ସଗତି, ଦେୱଗତୀତି ପଞ୍ଚ ଗତିଯୋ। ତାସୁ ସଞ୍ଜୀୱାଦଯୋ ଅଟ୍ଠ ମହାନିରଯା , କୁକ୍କୁଳାଦଯୋ ସୋଳସ ଉସ୍ସଦନିରଯା, ଲୋକନ୍ତରିକନିରଯୋ ଚାତି ସବ୍ବେପିମେ ଏକନ୍ତଦୁକ୍ଖତାଯ ନିରସ୍ସାଦଟ୍ଠେନ ନିରଯା ଚ, ସକକମ୍ମୁନା ଗନ୍ତବ୍ବତୋ ଗତି ଚାତି ନିରଯଗତି। ତିବ୍ବନ୍ଧକାରସୀତନରକାପି ଏତେସ୍ୱେୱ ଅନ୍ତୋଗଧା କିମିକୀଟପଟଙ୍ଗସରୀସପପକ୍ଖିସୋଣସିଙ୍ଗାଲାଦଯୋ ତିରିଯଂ ଅଞ୍ଛିତଭାୱେନ ତିରଚ୍ଛାନା ନାମ। ତେ ଏୱ ଗତୀତି ତିରଚ୍ଛାନଗତି। ଖୁପ୍ପିପାସିତପରଦତ୍ତୂପଜୀୱିନିଜ୍ଝାମତଣ୍ହିକାଦଯୋ ଦୁକ୍ଖବହୁଲତାଯ ପକଟ୍ଠସୁଖତୋ ଇତା ୱିଗତାତି ପେତା, ତେ ଏୱ ଗତୀତି ପେତଗତି। କାଲକଞ୍ଜିକାଦିଅସୁରାପି ଏତେସ୍ୱେୱ ଅନ୍ତୋଗଧା। ପରିତ୍ତଦୀପୱାସୀହି ସଦ୍ଧିଂ ଜମ୍ବୁଦୀପାଦିଚତୁମହାଦୀପୱାସିନୋ ମନସୋ ଉସ୍ସନ୍ନତାଯ ମନୁସ୍ସା, ତେ ଏୱ ଗତୀତି ମନୁସ୍ସଗତି। ଚାତୁମହାରାଜିକତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନୂପଗାତି ଇମେ ଛବ୍ବୀସତି ଦେୱନିକାଯା ଦିବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ଇଦ୍ଧାନୁଭାୱେନ କୀଳନ୍ତି ଜୋତେନ୍ତି ଚାତି ଦେୱା, ତେ ଏୱ ଗତୀତି ଦେୱଗତି।

ତା ପନେତା ଗତିଯୋ ଯସ୍ମା ତଂତଂକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତୋ ଉପପତ୍ତିଭୱୱିସେସୋ, ତସ୍ମା ଅତ୍ଥତୋ ୱିପାକକ୍ଖନ୍ଧା କଟତ୍ତା ଚ ରୂପଂ। ତତ୍ଥ ‘‘ଅଯଂ ନାମ ଗତି ନାମ ଇମିନା କମ୍ମୁନା ଜାଯତି, ତସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୱିସେସେହି ଏୱଂ ୱିଭାଗଭିନ୍ନତ୍ତା ୱିସୁଂ ଏତେ ସତ୍ତନିକାଯା ଏୱଂ ୱିଭାଗଭିନ୍ନା’’ତି ଯଥାସକଂହେତୁଫଲୱିଭାଗପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନୱସେନ ଠାନସୋ ହେତୁସୋ ଭଗୱତୋ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତି। ତେନାହ ଭଗୱା –

‘‘ପଞ୍ଚ ଖୋ ଇମା, ସାରିପୁତ୍ତ, ଗତିଯୋ। କତମା ପଞ୍ଚ? ନିରଯୋ, ତିରଚ୍ଛାନଯୋନି, ପେତ୍ତିୱିସଯୋ, ମନୁସ୍ସା, ଦେୱା। ନିରଯଞ୍ଚାହଂ, ସାରିପୁତ୍ତ, ପଜାନାମି, ନିରଯଗାମିଞ୍ଚ ମଗ୍ଗଂ, ନିରଯଗାମିନିଞ୍ଚ ପଟିପଦଂ; ଯଥା ପଟିପନ୍ନୋ ଚ କାଯସ୍ସ ଭେଦା ପରଂ ମରଣା ଅପାଯଂ ଦୁଗ୍ଗତିଂ ୱିନିପାତଂ ନିରଯଂ ଉପପଜ୍ଜତି, ତଞ୍ଚ ପଜାନାମୀ’’ତିଆଦି (ମ॰ ନି॰ ୧.୧୫୩)।

ତାନି ପନେତାନି ଭଗୱତୋ ଞାଣାନି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ୱିସଯେ ଅୱିପରୀତାକାରପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଅୱିସଂୱାଦନତୋ ତଥାନି ଅୱିତଥାନି ଅନଞ୍ଞଥାନି। ଏୱମ୍ପି ଭଗୱା ତଥାନି ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

ତଥା ଯଂ ସତ୍ତାନଂ ସଦ୍ଧାଦିଯୋଗୱିକଲଭାୱାୱବୋଧେନ ଅପ୍ପରଜକ୍ଖମହାରଜକ୍ଖତାଦିୱିସେସୱିଭାୱନଂ ପଞ୍ଞାସାଯ ଆକାରେହି ପୱତ୍ତଂ ଭଗୱତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତଞାଣଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ – ‘‘ସଦ୍ଧୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅପ୍ପରଜକ୍ଖୋ, ଅସ୍ସଦ୍ଧୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ମହାରଜକ୍ଖୋ’’ତି (ପଟି॰ ମ॰ ୧.୧୧୧) ୱିତ୍ଥାରୋ।

ଯଞ୍ଚ ‘‘ଅଯଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅପ୍ପରଜକ୍ଖୋ, ଅଯଂ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିକୋ, ଅଯଂ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିକୋ, ଅଯଂ ଅନୁଲୋମିକାଯଂ ଖନ୍ତିଯଂ ଠିତୋ, ଅଯଂ ଯଥାଭୂତଞାଣେ ଠିତୋ, ଅଯଂ କାମାସଯୋ, ନ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିଆସଯୋ, ଅଯଂ ନେକ୍ଖମ୍ମାସଯୋ, ନ କାମାଦିଆସଯୋ’’ତିଆଦିନା ‘‘ଇମସ୍ସ କାମରାଗୋ ଅତିୱିଯ ଥାମଗତୋ, ନ ପଟିଘାଦିକୋ, ଇମସ୍ସ ପଟିଘୋ ଅତିୱିଯ ଥାମଗତୋ, ନ କାମରାଗାଦିକୋ’’ତିଆଦିନା ‘‘ଇମସ୍ସ ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ଅଧିକୋ, ନ ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ନ ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରୋ, ଇମସ୍ସ ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ଅଧିକୋ, ନ ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ନ ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରୋ, ଇମସ୍ସ ଆନେଞ୍ଜାଭିସଙ୍ଖାରୋ ଅଧିକୋ, ନ ପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ ନ ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋ। ଇମସ୍ସ କାଯସୁଚରିତଂ ଅଧିକଂ, ଇମସ୍ସ ୱଚୀସୁଚରିତଂ, ଇମସ୍ସ ମନୋସୁଚରିତଂ। ଅଯଂ ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକୋ, ଅଯଂ ପଣୀତାଧିମୁତ୍ତିକୋ, ଅଯଂ କମ୍ମାୱରଣେନ ସମନ୍ନାଗତୋ, ଅଯଂ କିଲେସାୱରଣେନ ସମନ୍ନାଗତୋ, ଅଯଂ ୱିପାକାୱରଣେନ ସମନ୍ନାଗତୋ, ଅଯଂ ନ କମ୍ମାୱରଣେନ ସମନ୍ନାଗତୋ, ନ କିଲେସାୱରଣେନ, ନ ୱିପାକାୱରଣେନ ସମନ୍ନାଗତୋ’’ତିଆଦିନା ଚ ସତ୍ତାନଂ ଆସଯାଦୀନଂ ଯଥାଭୂତଂ ୱିଭାୱନାକାରପ୍ପୱତ୍ତଂ ଭଗୱତୋ ଆସଯାନୁସଯଞାଣଂ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଇଧ ତଥାଗତୋ ସତ୍ତାନଂ ଆସଯଂ ଜାନାତି, ଅନୁସଯଂ ଜାନାତି, ଚରିତଂ ଜାନାତି, ଅଧିମୁତ୍ତିଂ ଜାନାତି, ଭବ୍ବାଭବ୍ବେ ସତ୍ତେ ଜାନାତୀ’’ତିଆଦି (ପଟି॰ ମ॰ ୧.୧୧୩)।

ଯଞ୍ଚ ଉପରିମହେଟ୍ଠିମପୁରତ୍ଥିମପଚ୍ଛିମକାଯେହି ଦକ୍ଖିଣୱାମଅକ୍ଖିକଣ୍ଣସୋତନାସିକାସୋତଅଂସକୂଟପସ୍ସହତ୍ଥପାଦେହି ଅଙ୍ଗୁଲଙ୍ଗୁଲନ୍ତରେହି ଲୋମଲୋମକୂପେହି ଚ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୂଦକଧାରାପୱତ୍ତନଂ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣଂ ୱିୱିଧୱିକୁବ୍ବନିବ୍ବିନିମ୍ମାପନକଂ ଭଗୱତୋ ଯମକପାଟିହାରିଯଞାଣଂ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଇଧ ତଥାଗତୋ ଯମକପାଟିହାରିଯଂ କରୋତି ଅସାଧାରଣଂ ସାୱକେହି। ଉପରିମକାଯତୋ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋ ପୱତ୍ତତି, ହେଟ୍ଠିମକାଯତୋ ଉଦକଧାରା ପୱତ୍ତତି। ହେଟ୍ଠିମକାଯତୋ ଅଗ୍ଗିକ୍ଖନ୍ଧୋ ପୱତ୍ତତି, ଉପରିମକାଯତୋ ଉଦକଧାରା ପୱତ୍ତତୀ’’ତିଆଦି (ପଟି। ମ। ୧।୧୧୬)।

ଯଞ୍ଚ ରାଗାଦୀହି ଜାତିଆଦୀହି ଚ ଅନେକେହି ଦୁକ୍ଖଧମ୍ମେହି ଉପଦ୍ଦୁତଂ ସତ୍ତନିକାଯଂ ତତୋ ନୀହରିତୁକାମତାୱସେନ ନାନାନଯେହି ପୱତ୍ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ମହାକରୁଣୋକ୍କମନସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭୂତଂ ମହାକରୁଣାସମାପତ୍ତିଞାଣଂ। ଯଥାହ –

‘‘କତମଂ ତଥାଗତସ୍ସ ମହାକରୁଣାସମାପତ୍ତିଞାଣଂ? ବହୁକେହି ଆକାରେହି ପସ୍ସନ୍ତାନଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ସତ୍ତେସୁ ମହାକରୁଣା ଓକ୍କମତି, ଆଦିତ୍ତୋ ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋତି ପସ୍ସନ୍ତାନଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ସତ୍ତେସୁ ମହାକରୁଣା ଓକ୍କମତୀ’’ତି। –

ଆଦିନା (ପଟି। ମ। ୧।୧୧୭) ଏକୂନନୱୁତିଯା ଆକାରେହି ୱିଭଜନଂ କତଂ।

ଯଂ ପନ ଯାୱତା ଧମ୍ମଧାତୁ, ଯତ୍ତକଂ ଞାତବ୍ବଂ ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତାଦି, ତସ୍ସ ସବ୍ବସ୍ସ ପରୋପଦେସେନ ୱିନା ସବ୍ବାକାରତୋ ପଟିଜାନନସମତ୍ଥଂ ଆକଙ୍ଖାମତ୍ତପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତି ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣଂ ଭଗୱତୋ ଞାଣଂ ସବ୍ବଥା ଅନୱସେସସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚାୱବୋଧତୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ, ତତ୍ଥାୱରଣାଭାୱତୋୱ ନିସ୍ସଙ୍ଗପ୍ପୱତ୍ତିଂ ଉପାଦାଯ ଅନାୱରଣଞାଣନ୍ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। ଅଯମେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପୋ, ୱିତ୍ଥାରୋ ପନ ପରତୋ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି।

ଏୱମେତାନି ଭଗୱତୋ ଛ ଅସାଧାରଣଞାଣାନି ଅୱିପରୀତାକାରପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଯଥାସକଂୱିସଯସ୍ସ ଅୱିସଂୱାଦନତୋ ତଥାନି ଅୱିତଥାନି ଅନଞ୍ଞଥାନି। ଏୱମ୍ପି ଭଗୱା ତଥାନି ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

ତଥା ‘‘ସତ୍ତିମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା – ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ଧମ୍ମୱିଚଯସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ୱୀରିଯସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ପସ୍ସଦ୍ଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ସମାଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ’’ତି (ପଟି। ମ। ୨।୧୭; ସଂ। ନି। ୫।୧୮୫) ଏୱଂ ସରୂପତୋ ଯାଯଂ ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଲୀନୁଦ୍ଧଚ୍ଚପତିଟ୍ଠାନାଯୂହନକାମସୁଖତ୍ତକିଲମଥାନୁଯୋଗୌଚ୍ଛେଦସସ୍ସତାଭିନିୱେସାଦୀନଂ ଅନେକେସଂ ଉପଦ୍ଦୱାନଂ ପଟିପକ୍ଖଭୂତା ସତିଆଦିଭେଦା ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗୀ, ଯାଯ ଅରିଯସାୱକୋ ବୁଜ୍ଝତି, କିଲେସନିଦ୍ଦାଯ ଉଟ୍ଠହତି, ଚତ୍ତାରି ୱା ସଚ୍ଚାନି ପଟିୱିଜ୍ଝତି, ନିବ୍ବାନମେୱ ୱା ସଚ୍ଛିକରୋତି, ସା ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗୀ ‘‘ବୋଧୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ସା ବୋଧିଯା ଅଙ୍ଗାତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା। ଅରିଯସାୱକୋ ୱା ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ଧମ୍ମସାମଗ୍ଗିଯା ବୁଜ୍ଝତୀତି କତ୍ୱା ‘‘ବୋଧୀ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ସ ବୋଧିସ୍ସ ଅଙ୍ଗାତି ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାତି ଏୱଂ ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣତୋ, ଉପଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣୋ ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ପୱିଚଯଲକ୍ଖଣୋ ଧମ୍ମୱିଚଯସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ପଗ୍ଗହଲକ୍ଖଣୋ ୱୀରିଯସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ଫରଣଲକ୍ଖଣୋ ପୀତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ଉପସମଲକ୍ଖଣୋ ପସ୍ସଦ୍ଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ, ଅୱିକ୍ଖେପଲକ୍ଖଣୋ ସମାଧିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ପଟିସଙ୍ଖାନଲକ୍ଖଣୋ ଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋତି ଏୱଂ ୱିସେସଲକ୍ଖଣତୋ।

‘‘ତତ୍ଥ କତମୋ ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ? ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ସତିମା ହୋତି ପରମେନ ସତିନେପକ୍କେନ ସମନ୍ନାଗତୋ, ଚିରକତମ୍ପି ଚିରଭାସିତମ୍ପି ସରିତା ହୋତି ଅନୁସ୍ସରିତା’’ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୪୬୭) ସତ୍ତନ୍ନଂ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୂପକାରୱସେନ ଏକକ୍ଖଣେ ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନତୋ। ‘‘ତତ୍ଥ କତମୋ ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ? ଅତ୍ଥି ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଧମ୍ମେସୁ ସତି, ଅତ୍ଥି ବହିଦ୍ଧା ଧମ୍ମେସୁ ସତୀ’’ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୪୬୯) ତେସଂ ୱିସଯୱିଭାୱନାପୱତ୍ତିଦସ୍ସନତୋ। ‘‘ତତ୍ଥ କତମୋ ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଂ ଭାୱେତି ୱିୱେକନିସ୍ସିତଂ, ୱିରାଗନିସ୍ସିତଂ, ନିରୋଧନିସ୍ସିତଂ, ୱୋସଗ୍ଗପରିଣାମି’’ନ୍ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୪୭୧) ଭାୱନାୱିଧିଦସ୍ସନତୋ। ‘‘ତତ୍ଥ କତମେ ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା? ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଝାନଂ ଭାୱେତି…ପେ… ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା ହୋନ୍ତି, ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ…ପେ… ଉପେକ୍ଖାସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ। ତତ୍ଥ କତମୋ ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ? ଯା ସତି ଅନୁସ୍ସତୀ’’ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୪୭୮) ଛନୱୁତିଯା ନଯସହସ୍ସୱିଭାଗେହୀତି ଏୱଂ ନାନାକାରତୋ ପୱତ୍ତାନି ଭଗୱତୋ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୱିଭାୱନଞାଣାନି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅୱିସଂୱାଦନତୋ ତଥାନି ଅୱିତଥାନି ଅନଞ୍ଞଥାନି। ଏୱମ୍ପି ଭଗୱା ତଥାନି ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

ତଥା ‘‘ତତ୍ଥ କତମଂ ଦୁକ୍ଖନିରୋଧଗାମିନୀ ପଟିପଦା ଅରିଯସଚ୍ଚଂ? ଅଯମେୱ ଅରିଯୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ, ସେଯ୍ୟଥିଦଂ – ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି…ପେ… ସମ୍ମାସମାଧୀ’’ତି (ୱିଭ। ୨୦୫) ଏୱଂ ସରୂପତୋ। ସବ୍ବକିଲେସେହି ଆରକତ୍ତା ଅରିଯଭାୱକରତ୍ତା ଅରିଯଫଲପଟିଲାଭକରତ୍ତା ଚ ଅରିଯୋ। ଅରିଯାନଂ ଅଟ୍ଠୱିଧତ୍ତା ନିବ୍ବାନାଧିଗମାଯ ଏକନ୍ତକାରଣତ୍ତା ଚ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ। କିଲେସେ ମାରେନ୍ତୋ ଗଚ୍ଛତି, ଅତ୍ଥିକେହି ମଗ୍ଗୀଯତି, ସଯଂ ୱା ନିବ୍ବାନଂ ମଗ୍ଗଯତୀତି ମଗ୍ଗୋତି ଏୱଂ ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣତୋ। ‘‘ସମ୍ମାଦସ୍ସନଲକ୍ଖଣା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି, ସମ୍ମାଅଭିନିରୋପନଲକ୍ଖଣୋ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ , ସମ୍ମାପରିଗ୍ଗହଣଲକ୍ଖଣା ସମ୍ମାୱାଚା , ସମ୍ମାସମୁଟ୍ଠାପନଲକ୍ଖଣୋ ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ, ସମ୍ମାୱୋଦାନଲକ୍ଖଣୋ ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ, ସମ୍ମାପଗ୍ଗହଲକ୍ଖଣୋ

ସମ୍ମାୱାଯାମୋ, ସମ୍ମାଉପଟ୍ଠାନଲକ୍ଖଣା ସମ୍ମାସତି , ସମ୍ମାଅୱିକ୍ଖେପଲକ୍ଖଣୋ ସମ୍ମାସମାଧୀ''ତି ଏୱଂ ୱିସେସଲକ୍ଖଣତୋ। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ତାୱ ଅଞ୍ଞେହିପି ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚନୀକକିଲେସେହି ସଦ୍ଧିଂ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଂ ପଜହତି, ନିବ୍ବାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ କରୋତି, ତପ୍ପଟିଚ୍ଛାଦକମୋହୱିଧମନେନ ଅସମ୍ମୋହତୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ ଚ ପସ୍ସତି, ତଥା ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପାଦଯୋପି ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପାଦୀନି ପଜହନ୍ତି, ନିରୋଧଞ୍ଚ ଆରମ୍ମଣଂ କରୋନ୍ତି, ସହଜାତଧମ୍ମାନଂ ସମ୍ମାଅଭିନିରୋପନପରିଗ୍ଗହଣସମୁଟ୍ଠାପନୱୋଦାନପଗ୍ଗହୌପଟ୍ଠାନସମାଦହନାନି ଚ କରୋନ୍ତୀତି ଏୱଂ କିଚ୍ଚୱିଭାଗତୋ। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ପୁବ୍ବଭାଗେ ନାନକ୍ଖଣା ୱିସୁଂ ଦୁକ୍ଖାଦିଆରମ୍ମଣା ହୁତ୍ୱା ମଗ୍ଗକାଲେ ଏକକ୍ଖଣା ନିବ୍ବାନମେୱ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା କିଚ୍ଚତୋ ''ଦୁକ୍ଖେ ଞାଣ''ନ୍ତିଆଦୀନି ଚତ୍ତାରି ନାମାନି ଲଭତି। ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପାଦଯୋପି ପୁବ୍ବଭାଗେ ନାନକ୍ଖଣା ନାନାରମ୍ମଣା, ମଗ୍ଗକାଲେ ଏକକ୍ଖଣା ଏକାରମ୍ମଣା, ତେସୁ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ କିଚ୍ଚତୋ ''ନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍କପ୍ପୋ''ତିଆଦୀନି ତୀଣି ନାମାନି ଲଭତି। ସମ୍ମାୱାଚାଦଯୋ ତଯୋ ପୁବ୍ବଭାଗେ ''ମୁସାୱାଦା ୱେରମଣୀ''ତିଆଦିୱିଭାଗା ୱିରତିଯୋପି ଚେତନାଯୋପି ହୁତ୍ୱା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ୱିରତିଯୋୱ, ସମ୍ମାୱାଯାମସତିଯୋ କିଚ୍ଚତୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନସତିପଟ୍ଠାନୱସେନ ଚତ୍ତାରି ନାମାନି ଲଭନ୍ତି। ସମ୍ମାସମାଧି ପନ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେପି ପଠମଜ୍ଝାନାଦିୱସେନ ନାନା ଏୱାତି ଏୱଂ ପୁବ୍ବଭାଗାପରଭାଗେସୁ ପୱତ୍ତିୱିଭାଗତୋ। ''ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଂ ଭାୱେତି ୱିୱେକନିସ୍ସିତ''ନ୍ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୪୮୯) ଭାୱନାୱିଧିତୋ। ''ତତ୍ଥ କତମୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ? ଇଧ, ଭିକ୍ଖୁ, ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଝାନଂ ଭାୱେତି…ପେ… ଦୁକ୍ଖପଟିପଦଂ ଦନ୍ଧାଭିଞ୍ଞଂ, ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ହୋତି – ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ''ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୪୯୯) ଚତୁରାସୀତିଯା ନଯସହସ୍ସୱିଭାଗେହୀତି ଏୱଂ ଅନେକାକାରତୋ ପୱତ୍ତାନି ଭଗୱତୋ ଅରିଯମଗ୍ଗୱିଭାୱନଞ୍ଞାଣାନି ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅୱିସଂୱାଦନତୋ ସବ୍ବାନିପି ତଥାନି ଅୱିତଥାନି ଅନଞ୍ଞଥାନି ଏୱମ୍ପି ଭଗୱା ତଥାନି ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

ତଥା ପଠମଜ୍ଝାନସମାପତ୍ତିଯା ଚ ନିରୋଧସମାପତ୍ତୀତି ଏତାସୁ ଅନୁପଟିପାଟିଯା ୱିହରିତବ୍ବଟ୍ଠେନ ସମାପଜ୍ଜିତବ୍ବଟ୍ଠେନ ଚ ଅନୁପୁବ୍ବୱିହାରସମାପତ୍ତୀସୁ ସମ୍ପାଦନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଦିୱସେନ ଯଥାରହଂ ସମ୍ପଯୋଗୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତାନି ଭଗୱତୋ ଞାଣାନି ତଦତ୍ଥସିଦ୍ଧିଯା ତଥାନି ଅୱିତଥାନି ଅନଞ୍ଞଥାନି। ଏୱମ୍ପି ଭଗୱା ତଥାନି ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ। ତଥା ''ଇଦଂ ଇମସ୍ସ ଠାନଂ , ଇଦଂ ଅଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ଅୱିପରୀତଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଫଲସ୍ସ କାରଣାକାରଣଜାନନଂ, ତେସଂ ତେସଂ ସତ୍ତାନଂ ଅତୀତାଦିଭେଦଭିନ୍ନସ୍ସ କମ୍ମସମାଦାନସ୍ସ ଅନୱସେସତୋ ଯଥାଭୂତଂ ୱିପାକନ୍ତରଜାନନଂ, ଆଯୂହନକ୍ଖଣେଯେୱ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ସତ୍ତସ୍ସ ''ଅଯଂ ନିରଯଗାମିନୀ ପଟିପଦା…ପେ… ଅଯଂ ନିବ୍ବାନଗାମିନୀ ପଟିପଦା''ତି ଯାଥାୱତୋ ସାସୱାନାସୱକମ୍ମୱିଭାଗଜାନନଂ, ଖନ୍ଧାଯତନାନଂ ଉପାଦିନ୍ନାନୁପାଦିନ୍ନାଦିଅନେକସଭାୱଂ ନାନାସଭାୱଞ୍ଚ ତସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ''ଇମାଯ ନାମ ଧାତୁଯା ଉସ୍ସନ୍ନତ୍ତା ଇମସ୍ମିଂ ଧମ୍ମପ୍ପବନ୍ଧେ ଅଯଂ ୱିସେସୋ ଜାଯତୀ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ଯଥାଭୂତଂ ଧାତୁନାନତ୍ତଜାନନଂ, ସଦ୍ଧାଦିଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ତିକ୍ଖମୁଦୁତାଜାନନଂ ସଂକିଲେସାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ଝାନୱିମୋକ୍ଖାଦିଜାନନଂ, ସତ୍ତାନଂ ଅପରିମାଣାସୁ ଜାତୀସୁ ତପ୍ପଟିବନ୍ଧେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅନୱସେସତୋ ପୁବ୍ବେନିୱୁତ୍ଥକ୍ଖନ୍ଧସନ୍ତତିଜାନନଂ ହୀନାଦିୱିଭାଗେହି ସଦ୍ଧିଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିଜାନନଂ, ''ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖ''ନ୍ତିଆଦିନା ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଚତୁସଚ୍ଚଜାନନନ୍ତି ଇମାନି ଭଗୱତୋ ଦସବଲଞାଣାନି ଅୱିରଜ୍ଝିତ୍ୱା ଯଥାସକଂୱିସଯାୱଗାହନତୋ ଯଥାଧିପ୍ପେତତ୍ଥସାଧନତୋ ଚ ଯଥାଭୂତୱୁତ୍ତିଯା ତଥାନି ଅୱିତଥାନି ଅନଞ୍ଞଥାନି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଇଧ ତଥାଗତୋ ଠାନଞ୍ଚ ଠାନତୋ ଅଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ଅଟ୍ଠାନତୋ ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାତୀ''ତିଆଦି (ୱିଭ। ୮୦୯; ଅ। ନି। ୧୦।୨୧)।

ଏୱମ୍ପି ଭଗୱା ତଥାନି ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

ଯଥା ଚେତେସମ୍ପି ଞାଣାନଂ ୱସେନ, ଏୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ସତିପଟ୍ଠାନସମ୍ମପ୍ପଧାନାଦିୱିଭାୱନଞାଣାଦିଅନନ୍ତାପରିମେଯ୍ୟଭେଦାନଂ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣାନଂ ପଞ୍ଞାୱିସେସାନଂ ୱସେନ ଭଗୱା ତଥାନି ଞାଣାନି ଆଗତୋ ଅଧିଗତୋତି ତଥାଗତୋ, ଏୱମ୍ପି ତଥାନି ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

କଥଂ ତଥା ଗତୋତି ତଥାଗତୋ? ଯା ତା ଭଗୱତୋ ଅଭିଜାତିଅଭିସମ୍ବୋଧିଧମ୍ମୱିନଯପଞ୍ଞାପନଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନଧାତୁଯୋ, ତା ତଥା। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ଯଦତ୍ଥଂ ତା ଲୋକନାଥେନ ଅଭିପତ୍ଥିତା ପୱତ୍ତିତା ଚ, ତଦତ୍ଥସ୍ସ ଏକନ୍ତସିଦ୍ଧିଯା ଅୱିସଂୱାଦନତୋ ଅୱିପରୀତତ୍ଥୱୁତ୍ତିଯା ତଥା ଅୱିତଥା ଅନଞ୍ଞଥା। ତଥା ହି ଅଯଂ ଭଗୱା ବୋଧିସତ୍ତଭୂତୋ ସମତିଂସପାରମିପରିପୂରଣାଦିକଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ସବ୍ବବୁଦ୍ଧତ୍ତହେତୁଂ ସମ୍ପାଦେତ୍ୱା ତୁସିତପୁରେ ଠିତୋ ବୁଦ୍ଧକୋଲାହଲଂ ସୁତ୍ୱା ଦସସହସ୍ସଚକ୍କୱାଳଅଦେୱତାହି ଏକତୋ ସନ୍ନିପତିତାହି ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା –

''କାଲୋ ଖୋ ତେ ମହାୱୀର, ଉପ୍ପଜ୍ଜ ମାତୁକୁଚ୍ଛିଯଂ;

ସଦେୱକଂ ତାରଯନ୍ତୋ, ବୁଜ୍ଝସ୍ସୁ ଅମତଂ ପଦ''ନ୍ତି। (ବୁ। ୱଂ। ୧।୬୭) –

ଆୟାଚିତୋ ଉପ୍ପନ୍ନପୁଞ୍ଞନିମିତ୍ତୋ ପଞ୍ଚ ମହାୱିଲୋକନାନି ୱିଲୋକେତ୍ୱା ‘‘ଇଦାନି ଅହଂ ମନୁସ୍ସୟୋନିୟଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝିସ୍ସାମୀ’’ତି ଆସାଳ୍ହିପୁଣ୍ଣମାୟଂ ସକ୍ୟରାଜକୁଲେ ମହାମାୟାୟ ଦେୱିୟା କୁଚ୍ଛିୟଂ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଗହେତ୍ୱା ଦସ ମାସେ ଦେୱମନୁସ୍ସେହି ମହତା ପରିହାରେନ ପରିହରିୟମାନୋ ୱିସାଖପୁଣ୍ଣମାୟଂ ପଚ୍ଚୂସସମୟେ ଅଭିଜାତିଂ ପାପୁଣି।

ଅଭିଜାତିକ୍ଖଣେ ପନସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣକ୍ଖଣେ ୱିୟ ଦ୍ୱତ୍ତିଂସ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତାନି ପାତୁରହେସୁଂ, ଅୟଂ ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁ ସଂକମ୍ପି ସମ୍ପକମ୍ପି ସମ୍ପୱେଧି, ଦସସୁ ଚକ୍କୱାଳସହସ୍ସେସୁ ଅପରିମାଣୋ ଓଭାସୋ ଫରି, ତସ୍ସ, ତଂ ସିରିଂ ଦଟ୍ଠୁକାମା ୱିୟ ଅନ୍ଧା ଚକ୍ଖୂନି ପଟିଲଭିଂସୁ, ବଧିରା ସଦ୍ଦଂ ସୁଣିଂସୁ, ମୂଗା ସମାଲପିଂସୁ, ଖୁଜ୍ଜା ଉଜୁଗତ୍ତା ଅହେସୁଂ, ପଙ୍ଗୁଲା ପଦସା ଗମନଂ ପଟିଲଭିଂସୁ, ବନ୍ଧନଗତା ସବ୍ବସତ୍ତା ଅନ୍ଦୁବନ୍ଧନାଦୀହି ମୁଚ୍ଚିଂସୁ, ସବ୍ବନରକେସୁ ଅଗ୍ଗି ନିବ୍ବାୟି, ପେତ୍ତିୱିସୟେ ଖୁପ୍ପିପାସା ୱୂପସମି, ତିରଚ୍ଛାନାନଂ ଭୟଂ ନାହୋସି, ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ରୋଗୋ ୱୂପସମି, ସବ୍ବସତ୍ତା ପିୟଂୱଦା ଅହେସୁଂ, ମଧୁରେନାକାରେନ ଅସ୍ସା ହସିଂସୁ, ୱାରଣା ଗଜ୍ଜିଂସୁ, ସବ୍ବତୂରିୟାନି ସକସକନିନ୍ନାଦଂ ମୁଞ୍ଚିଂସୁ, ଅଘଟ୍ଟିତାନି ଏୱ ମନୁସ୍ସାନଂ ହତ୍ଥୂପଗାଦୀନି ଆଭରଣାନି ମଧୁରେନାକାରେନ ସଦ୍ଦଂ ମୁଞ୍ଚିଂସୁ, ସବ୍ବଦିସା ୱିପ୍ପସନ୍ନା ଅହେସୁଂ, ସତ୍ତାନଂ ସୁଖଂ ଉପ୍ପାଦୟମାନୋ ମୁଦୁସୀତଲୱାତୋ ୱାୟି, ଅକାଲମେଘୋ ୱସ୍ସି, ପଥୱିତୋପି ଉଦକଂ ଉବ୍ଭିଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱିସ୍ସନ୍ଦି, ପକ୍ଖିନୋ ଆକାସଗମନଂ ୱିଜହିଂସୁ, ନଦିୟୋ ଅସନ୍ଦମାନା ଅଟ୍ଠଂସୁ, ମହାସମୁଦ୍ଦେ ମଧୁରଂ ଉଦକଂ ଅହୋସି, ଉପକ୍କିଲେସୱିନିମୁତ୍ତେ ସୂରିୟେ ଦିପ୍ପମାନେ ଏୱ ଆକାସଗତା ସବ୍ବା ଜୋତିୟୋ ଜୋତିଂସୁ, ଠପେତ୍ୱା ଅରୂପାୱଚରେ ଦେୱେ ଅୱସେସା ସବ୍ବେ ଦେୱା ସବ୍ବେ ଚ ନେରୟିକା ଦିସ୍ସମାନରୂପା ଅହେସୁଂ, ତରୁକୁଟ୍ଟକୱାଟସେଲାଦୟୋ ଅନାୱରଣଭୂତା ଅହେସୁଂ, ସତ୍ତାନଂ ଚୁତୂପପାତା ନାହେସୁଂ, ସବ୍ବଂ ଅନିଟ୍ଠଗନ୍ଧଂ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ଦିବ୍ବଗନ୍ଧୋ ପୱାୟି, ସବ୍ବେ ଫଲୂପଗା ରୁକ୍ଖା ଫଲଧରା ସମ୍ପଜ୍ଜିଂସୁ, ମହାସମୁଦ୍ଦୋ ସବ୍ବତ୍ଥକମେୱ ପଞ୍ଚୱଣ୍ଣେହି ପଦୁମେହି ସଞ୍ଛନ୍ନତଲୋ ଅହୋସି, ଥଲଜଜଲଜାଦୀନି ସବ୍ବପୁପ୍ଫାନି ପୁପ୍ଫିଂସୁ, ରୁକ୍ଖାନଂ ଖନ୍ଧେସୁ ଖନ୍ଧପଦୁମାନି, ସାଖାସୁ ସାଖାପଦୁମାନି, ଲତାସୁ ଲତାପଦୁମାନି, ପୁପ୍ଫିଂସୁ, ମହୀତଲସିଲାତଲାନି ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଉପରୂପରି ସତ୍ତ ସତ୍ତ ହୁତ୍ୱା ଦଣ୍ଡପଦୁମାନି ନାମ ନିକ୍ଖମିଂସୁ, ଆକାସେ ଓଲମ୍ବକପଦୁମାନି ନିବ୍ବତ୍ତିଂସୁ, ସମନ୍ତତୋ ପୁପ୍ଫୱସ୍ସଂ ୱସ୍ସି ଆକାସେ ଦିବ୍ବତୂରିୟାନି ୱଜ୍ଜିଂସୁ, ସକଲଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁ ୱଟ୍ଟେତ୍ୱା ୱିସ୍ସଟ୍ଠମାଲାଗୁଳଂ ୱିୟ, ଉପ୍ପୀଳେତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାଲାକଲାପୋ ୱିୟ, ଅଲଙ୍କତପଟିୟତ୍ତଂ ମାଲାସନଂ ୱିୟ ଚ ଏକମାଲାମାଲିନୀ ୱିପ୍ଫୁରନ୍ତୱାଳବୀଜନୀ ପୁପ୍ଫଧୂପଗନ୍ଧପରିୱାସିତା ପରମସୋଭଗ୍ଗପ୍ପତ୍ତା ଅହୋସି, ତାନି ଚ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତାନି ଉପରି ଅଧିଗତାନଂ ଅନେକେସଂ ୱିସେସାଧିଗମାନଂ ନିମିତ୍ତଭୂତାନି ଏୱ ଅହେସୁଂ। ଏୱଂ ଅନେକଚ୍ଛରିୟପାତୁଭାୱା ଅୟଂ ଅଭିଜାତି ଯଦତ୍ଥଂ ତେନ ଅଭିପତ୍ଥିତା, ତସ୍ସା ଅଭିସମ୍ବୋଧିୟା ଏକନ୍ତସିଦ୍ଧିୟା ତଥାୱ ଅହୋସି ଅୱିତଥା ଅନଞ୍ଞଥା।

ତଥା ଯେ ବୁଦ୍ଧୱେନେୟ୍ୟା ବୋଧନେୟ୍ୟବନ୍ଧୱା, ତେ ସବ୍ବେପି ଅନୱସେସତୋ ସୟମେୱ ଭଗୱତା ୱିନୀତା। ଯେ ଚ ସାୱକୱେନେୟ୍ୟା ଧମ୍ମୱେନେୟ୍ୟା ଚ, ତେପି ସାୱକାଦୀହି ୱିନୀତା ୱିନୟଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଗମିସ୍ସନ୍ତି ଚାତି ଯଦତ୍ଥଂ ଭଗୱତା ଅଭିସମ୍ବୋଧି ଅଭିପତ୍ଥିତା, ତଦତ୍ଥସ୍ସ ଏକନ୍ତସିଦ୍ଧିୟା ଅଭିସମ୍ବୋଧି ତଥା ଅୱିତଥା ଅନଞ୍ଞଥା।

ଅପିଚ ଯସ୍ସ ଯସ୍ସ ଞେୟ୍ୟଧମ୍ମସ୍ସ ଯୋ ଯୋ ସଭାୱୋ ବୁଜ୍ଝିତବ୍ବୋ, ସୋ ସୋ ହତ୍ଥତଲେ ଠପିତଆମଲକଂ ୱିୟ ଆୱଜ୍ଜନମତ୍ତପଟିବଦ୍ଧେନ ଅତ୍ତନୋ ଞାଣେନ ଅୱିପରୀତଂ ଅନୱସେସତୋ ଭଗୱତା ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ଏୱମ୍ପି ଅଭିସମ୍ବୋଧି ତଥା ଅୱିତଥା ଅନଞ୍ଞଥା।

ତଥା ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ତଥା ତଥା ଦେସେତବ୍ବପ୍ପକାରଂ, ତେସଂ ତେସଞ୍ଚ ସତ୍ତାନଂ ଆସୟାନୁସୟଚରିୟାଧିମୁତ୍ତିଂ ସମ୍ମଦେୱ ଓଲୋକେତ୍ୱା ଧମ୍ମତଂ ଅୱିଜହନ୍ତେନେୱ ପଞ୍ଞତ୍ତିନୟଂ ୱୋହାରମତ୍ତଂ ଅନତିଧାୱନ୍ତେନେୱ ଚ ଧମ୍ମତଂ ୱିଭାୱେନ୍ତେନ ଯଥାପରାଧଂ ଯଥାଜ୍ଝାସୟଂ ଯଥାଧମ୍ମଞ୍ଚ ଅନୁସାସନ୍ତେନ ଭଗୱତା ୱେନେୟ୍ୟା ୱିନୀତା ଅରିୟଭୂମିଂ ସମ୍ପାପିତାତି ଧମ୍ମୱିନୟପଞ୍ଞାପନାପିସ୍ସ ତଦତ୍ଥସିଦ୍ଧିୟା ଯଥାଭୂତୱୁତ୍ତିୟା ଚ ତଥା ଅୱିତଥା ଅନଞ୍ଞଥା।

ତଥା ଯା ସା ଭଗୱତା ଅନୁପ୍ପତ୍ତା ପଥୱିୟାଦିଫସ୍ସୱେଦନାଦିରୂପାରୂପସଭାୱନିମୁତ୍ତା ଲୁଜ୍ଜନପଲୁଜ୍ଜନଭାୱାଭାୱତୋ ଲୋକସଭାୱାତୀତା ତମସା ୱିସଂସଟ୍ଠତ୍ତା କେନଚି ଅନୋଭାସନୀୟା ଲୋକସଭାୱାଭାୱତୋ ଏୱ ଗତିଆଦିଭାୱରହିତା ଅପ୍ପତିଟ୍ଠା ଅନାରମ୍ମଣା ଅମତମହାନିବ୍ବାନଧାତୁ ଖନ୍ଧସଙ୍ଖାତାନଂ ଉପାଦୀନଂ ଲେସମତ୍ତସ୍ସାପି ଅଭାୱତୋ ‘‘ଅନୁପାଦିସେସା’’ତିପି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଦାୟତନଂ, ଯତ୍ଥ ନେୱ ପଥୱୀ ନ ଆପୋ ନ ତେଜୋ ନ ୱାୟୋ ନ ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନଂ ନ ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାୟତନଂ ନ ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାୟତନଂ ନ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନଂ ନାୟଂ ଲୋକୋ ନ ପରୋ ଲୋକୋ ନ ଚ ଉଭୋ ଚନ୍ଦିମସୂରିୟା। ତମହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ନେୱ ଆଗତିଂ ୱଦାମି ନ ଗତିଂ ନ ଠିତିଂ ନ ଚୁତିଂ ନ ଉପପତ୍ତିଂ; ଅପ୍ପତିଟ୍ଠଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତଂ ଅନାରମ୍ମଣମେୱେତଂ ଏସେୱନ୍ତୋ ଦୁକ୍ଖସ୍ସା’’ତି (ଉଦା। ୭୧)।

ସା ସବ୍ବେସମ୍ପି ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମୋ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରାନଂ ସମଥୋ, ସବ୍ବୂପଧୀନଂ ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ, ସବ୍ବଦୁକ୍ଖାନଂ ୱୂପସମୋ, ସବ୍ବାଲଯାନଂ ସମୁଗ୍ଘାତୋ, ସବ୍ବୱଟ୍ଟାନଂ ଉପଚ୍ଛେଦୋ, ଅଚ୍ଚନ୍ତସନ୍ତିଲକ୍ଖଣାତି ଯଥାୱୁତ୍ତସଭାୱସ୍ସ କଦାଚିପି ଅୱିସଂୱାଦନତୋ ତଥା ଅୱିତଥା ଅନଞ୍ଞଥା । ଏୱମେତା ଅଭିଜାତିଆଦିକା ତଥା ଗତୋ ଉପଗତୋ ଅଧିଗତୋ ପଟିପନ୍ନୋ ପତ୍ତୋତି ତଥାଗତୋ। ଏୱଂ ଭଗୱା ତଥା ଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

କଥଂ ତଥାୱିଧୋତି ତଥାଗତୋ? ଯଥାୱିଧା ପୁରିମକା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧା, ଅଯମ୍ପି ଭଗୱା ତଥାୱିଧୋ। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ଯଥାୱିଧା ତେ ଭଗୱନ୍ତୋ ମଗ୍ଗସୀଲେନ, ଫଲସୀଲେନ, ସବ୍ବେନପି ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରସୀଲେନ, ମଗ୍ଗସମାଧିନା, ଫଲସମାଧିନା, ସବ୍ବେନପି ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରସମାଧିନା, ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ, ଫଲପଞ୍ଞାଯ, ସବ୍ବାଯପି ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରପଞ୍ଞାଯ, ଦେୱସିକଂ ୱଳଞ୍ଜିତବ୍ବେହି ଚତୁୱୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସସମାପତ୍ତିୱିହାରେହି, ତଦଙ୍ଗୱିମୁତ୍ତିଯା ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିମୁତ୍ତିଯା ସମୁଚ୍ଛେଦୱିମୁତ୍ତିଯା ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱିମୁତ୍ତିଯା ନିସ୍ସରଣୱିମୁତ୍ତିଯାତି ସଙ୍ଖେପତୋ, ୱିତ୍ଥାରତୋ ପନ ଅନନ୍ତାପରିମାଣଭେଦେହି ଅଚିନ୍ତେଯ୍ୟାନୁଭାୱେହି ସକଲସବ୍ବଞ୍ଞୁଗୁଣେହି, ଅଯମ୍ପି ଅମ୍ହାକଂ ଭଗୱା ତଥାୱିଧୋ। ସବ୍ବେସଞ୍ହି ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ ଆଯୁୱେମତ୍ତଂ, ସରୀରପ୍ପମାଣୱେମତ୍ତଂ, କୁଲୱେମତ୍ତଂ, ଦୁକ୍କରଚରିଯାୱେମତ୍ତଂ, ରସ୍ମିୱେମତ୍ତନ୍ତି ଇମେହି ପଞ୍ଚହି ୱେମତ୍ତେହି ସିଯା ୱେମତ୍ତଂ, ନ ପନ ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧିଆଦୀସୁ ୱିସୁଦ୍ଧୀସୁ ସମଥୱିପସ୍ସନାପଟିପତ୍ତିଯଂ ଅତ୍ତନା ପଟିୱିଦ୍ଧଗୁଣେସୁ ଚ କିଞ୍ଚି ନାନାକରଣଂ ଅତ୍ଥି, ଅଥ ଖୋ ମଜ୍ଝେ ଭିନ୍ନସୁୱଣ୍ଣଂ ୱିଯ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ନିବ୍ବିସେସା ତେ ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ। ତସ୍ମା ଯଥାୱିଧା ପୁରିମକା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧା, ଅଯମ୍ପି ଭଗୱା ତଥାୱିଧୋ। ଏୱଂ ତଥାୱିଧୋତି ତଥାଗତୋ। ୱିଧତ୍ଥୋ ଚେତ୍ଥ ଗତସଦ୍ଦୋ। ତଥା ହି ଲୋକିଯା ୱିଧଯୁତ୍ତଗତସଦ୍ଦେ ପକାରତ୍ଥେ ୱଦନ୍ତି।

କଥଂ ତଥାପୱତ୍ତିକୋତି ତଥାଗତୋ? ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣେନ ଇଦ୍ଧାନୁଭାୱେନ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦାଦୀନଂ ଉକ୍କଂସପାରମିପ୍ପତ୍ତିଯା ଅନାୱରଣଞାଣପଟିଲାଭେନ ଚ ଭଗୱତୋ କାଯପ୍ପୱତ୍ତିଯାଦୀନଂ କତ୍ଥଚି ପଟିଘାତାଭାୱତୋ ଯଥାରୁଚି ତଥା ଗତଂ ଗତି ଗମନଂ କାଯୱଚୀଚିତ୍ତପ୍ପୱତ୍ତି ଏତସ୍ସାତି ତଥାଗତୋ। ଏୱଂ ତଥାପୱତ୍ତିକୋତି ତଥାଗତୋ।

କଥଂ ତଥେହି ଅଗତୋତି ତଥାଗତୋ? ବୋଧିସମ୍ଭାରସମ୍ଭରଣେ ତପ୍ପଟିପକ୍ଖପ୍ପୱତ୍ତିସଙ୍ଖାତଂ ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ଗତନ୍ତି ଅଗତୋ। ସୋ ପନସ୍ସ ଅଗତଭାୱୋ ମଚ୍ଛେରଦାନପାରମିଆଦୀସୁ ଅୱିପରୀତଂ ଆଦୀନୱାନିସଂସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତେହି ଞାଣେହୀତି ତଥେହି ଞାଣେହି ଅଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

ଅଥ ୱା କିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରପ୍ପୱତ୍ତିସଙ୍ଖାତଂ ଖନ୍ଧପ୍ପୱତ୍ତିସଙ୍ଖାତମେୱ ୱା ପଞ୍ଚସୁପି ଗତୀସୁ ଗତଂ ଗମନଂ ଏତସ୍ସ ନତ୍ଥୀତି ଅଗତୋ। ସୌପାଦିସେସଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତିଯା ସ୍ୱାଯମସ୍ସ ଅଗତଭାୱୋ ତଥେହି ଅରିଯମଗ୍ଗଞାଣେହୀତି ଏୱମ୍ପି ଭଗୱା ତଥେହି ଆଗତୋତି ତଥାଗତୋ।

କଥଂ ତଥାଗତଭାୱେନ ତଥାଗତୋ? ତଥାଗତଭାୱେନାତି ଚ ତଥାଗତସ୍ସ ସବ୍ଭାୱେନ, ଅତ୍ଥିତାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। କୋ ପନେସ ତଥାଗତୋ, ଯସ୍ସ ଅତ୍ଥିତାଯ ଭଗୱା ତଥାଗତୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି? ସଦ୍ଧମ୍ମୋ। ସଦ୍ଧମ୍ମୋ ହି ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ତାୱ ଯଥା ଯୁଗନଦ୍ଧସମଥୱିପସ୍ସନାବଲେନ ଅନୱସେସକିଲେସପକ୍ଖଂ ସମୂହନନ୍ତେନ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନୱସେନ ଗନ୍ତବ୍ବଂ, ତଥା ଗତୋ। ଫଲଧମ୍ମୋ ଯଥା ଅତ୍ତନୋ ମଗ୍ଗାନୁରୂପଂ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିପ୍ପହାନୱସେନ ଗନ୍ତବ୍ବଂ, ତଥା ଗତୋ ପୱତ୍ତୋ। ନିବ୍ବାନଧମ୍ମୋ ପନ ଯଥା ଗତୋ ପଞ୍ଞାଯ ପଟିୱିଦ୍ଧୋ ସକଲୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖୱୂପସମାଯ ସମ୍ପଜ୍ଜତି, ବୁଦ୍ଧାଦୀହି ତଥା ଗତୋ ସଚ୍ଛିକତୋତି ତଥାଗତୋ। ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମୋପି ଯଥା ପୁରିମବୁଦ୍ଧେହି ସୁତ୍ତଗେଯ୍ୟାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତିଆଦିପ୍ପକାସନୱସେନ ଚ ୱେନେଯ୍ୟାନଂ ଆସଯାଦିଅନୁରୂପଂ ପୱତ୍ତିତୋ, ଅମ୍ହାକମ୍ପି ଭଗୱତା ତଥା ଗତୋ ଗଦିତୋ ପୱତ୍ତିତୋତି ୱା ତଥାଗତୋ। ଯଥା ଭଗୱତା ଦେସିତୋ, ତଥା ଭଗୱତୋ ସାୱକେହି ଗତୋ ଅୱଗତୋତି ତଥାଗତୋ। ଏୱଂ ସବ୍ବୋପି ସଦ୍ଧମ୍ମୋ ତଥାଗତୋ। ତେନାହ ସକ୍କୋ ଦେୱାନମିନ୍ଦୋ ''ତଥାଗତଂ ଦେୱମନୁସ୍ସପୂଜିତଂ, ଧମ୍ମଂ ନମସ୍ସାମ ସୁୱତ୍ଥି ହୋତୂ''ତି (ଖୁ॰ ପା॰ ୬।୧୭; ସୁ॰ ନି॰ ୨୪୦)। ସ୍ୱାସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଭଗୱା ତଥାଗତୋ।

ଯଥା ଚ ଧମ୍ମୋ, ଏୱଂ ଅରିଯସଙ୍ଘୋପି, ଯଥା ଅତ୍ତହିତାଯ ପରହିତାଯ ଚ ପଟିପନ୍ନେହି ସୁୱିସୁଦ୍ଧଂ ପୁବ୍ବଭାଗସମଥୱିପସ୍ସନାପଟିପଦଂ ପୁରକ୍ଖତ୍ୱା ତେନ ତେନ ମଗ୍ଗେନ ଗନ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ତଂ ତଥା ଗତୋତି ତଥାଗତୋ। ଯଥା ୱା ଭଗୱତା ସଚ୍ଚପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦାଦିନଯୋ ଦେସିତୋ, ତଥା ଚ ବୁଜ୍ଝିତ୍ୱା ତଥା ଗଦନତୋ ଚ ତଥାଗତୋ। ତେନାହ ସକ୍କୋ ଦେୱରାଜା – ''ତଥାଗତଂ ଦେୱମନୁସ୍ସପୂଜିତଂ, ସଙ୍ଘଂ ନମସ୍ସାମ ସୁୱତ୍ଥି ହୋତୂ''ତି (ଖୁ॰ ପା॰ ୬।୧୮; ସୁ॰ ନି॰ ୨୪୧), ସ୍ୱାସ୍ସ ସାୱକଭୂତୋ ଅତ୍ଥୀତି ଭଗୱା ତଥାଗତୋ। ଏୱଂ ତଥାଗତଭାୱେନ ତଥାଗତୋ।

ଇଦମ୍ପି ତଥାଗତସ୍ସ ତଥାଗତଭାୱଦୀପନେ ମୁଖମତ୍ତକମେୱ, ସବ୍ବାକାରେନ ପନ ତଥାଗତୋୱ ତଥାଗତସ୍ସ ତଥାଗତଭାୱଂ ୱଣ୍ଣେଯ୍ୟ। ଇଦଞ୍ହି

ତଥାଗତପଦଂ ମହନ୍ତଂ, ମହାଗତିକଂ, ମହାୱିସଯଂ, ତସ୍ସ ଅପ୍ପମାଦପଦସ୍ସ ୱିଯ ତେପିଟକମ୍ପି ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଯୁତ୍ତିତୋ ଅତ୍ଥଭାୱେନ ଆହରନ୍ତୋ "ଅତିତ୍ଥେନ ଧମ୍ମକଥିକୋ ପକ୍ଖନ୍ଦୋ"ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋତି।

ତତ୍ଥେତଂ ୱୁଚ୍ଚତି –

"ଯଥେୱ ଲୋକେ ପୁରିମା ମହେସିନୋ,

ସବ୍ବଞ୍ଞୁଭାୱଂ ମୁନଯୋ ଇଧାଗତା;

ତଥା ଅଯଂ ସକ୍ୟମୁନୀପି ଆଗତୋ,

ତଥାଗତୋ ୱୁଚ୍ଚତି ତେନ ଚକ୍ଖୁମା।

"ପହାଯ କାମାଦିମଲେ ଅସେସତୋ,

ସମାଧିଞାଣେହି ଯଥା ଗତା ଜିନା;

ପୁରାତନା ସକ୍ୟମୁନୀ ଜୁତିନ୍ଧରୋ,

ତଥା ଗତୋ ତେନ ତଥାଗତୋ ମତୋ।

"ତଥଞ୍ଚ ଧାତାଯତନାଦିଲକ୍ଖଣଂ,

ସଭାୱସାମଞ୍ଞୱିଭାଗଭେଦତୋ;

ସଯମ୍ଭୁଞାଣେନ ଜିନୋଯମାଗତୋ,

ତଥାଗତୋ ୱୁଚ୍ଚତି ସକ୍ୟପୁଙ୍ଗୱୋ।

"ତଥାନି ସଚ୍ଚାନି ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁନା,

ତଥା ଇଦପ୍ପଚ୍ଚଯତା ଚ ସବ୍ବସୋ;

ଅନଞ୍ଞନେଯ୍ୟା ନଯତୋ ୱିଭାୱିତା,

ତଥା ଗତୋ ତେନ ଜିନୋ ତଥାଗତୋ।

"ଅନେକଭେଦାସୁପି ଲୋକଧାତୁସୁ,

ଜିନସ୍ସ ରୂପାଯତନାଦିଗୋଚରେ;

ୱିଚିତ୍ତଭେଦେ ତଥମେୱ ଦସ୍ସନଂ,

ତଥାଗତୋ ତେନ ସମନ୍ତଲୋଚନୋ।

"ଯତୋ ଚ ଧମ୍ମଂ ତଥମେୱ ଭାସତି,

କରୋତି ୱାଚାଯନୁରୂପମତ୍ତନୋ;

ଗୁଣେହି ଲୋକଂ ଅଭିଭୁଯ୍ୟିରୀଯତି,

ତଥାଗତୋ ତେନପି ଲୋକନାଯକୋ।

‘‘ତଥା ପରିଞ୍ଞାଯ ତଥାଯ ସଵ୍ୱସୋ,

ଅୱେଦି ଲୋକଂ ପଭୱଂ ଅତିକ୍କମି;

ଗତୋ ଚ ପଚ୍ଚକ୍ଖକିରିଯାଯ ନିବ୍ବୁତିଂ,

ଅରିଯମଗ୍ଗଞ୍ଚ ଗତୋ ତଥାଗତୋ।

‘‘ତଥା ପଟିଞ୍ଞାଯ ତଥାଯ ସଵ୍ୱସୋ,

ହିତାଯ ଲୋକସ୍ସ ଯତୋଯମାଗତୋ;

ତଥାଯ ନାଥୋ କରୁଣାଯ ସଵ୍ୱଦା,

ଗତୋ ଚ ତେନାପି ଜିନୋ ତଥାଗତୋ।

‘‘ତଥାନି ଞାଣାନି ଯତୋଯମାଗତୋ,

ଯଥାସଭାୱଂ ୱିସଯାୱବୋଧତୋ;

ତଥାଭିଜାତିପ୍ପଭୁତୀ ତଥାଗତୋ,

ତଦତ୍ଥସମ୍ପାଦନତୋ ତଥାଗତୋ।

‘‘ଯଥାୱିଧା ତେ ପୁରିମା ମହେସିନୋ,

ତଥାୱିଧୋଯମ୍ପି ତଥା ଯଥାରୁଚି;

ପୱତ୍ତୱାଚା ତନୁଚିତ୍ତଭାୱତୋ,

ତଥାଗତୋ ୱୁଚ୍ଚତି ଅଗ୍ଗପୁଗ୍ଗଲୋ।

‘‘ସମ୍ବୋଧିସମ୍ଭାରୱିପକ୍ଖତୋ ପୁରେ,

ଗତଂ ନ ସଂସାରଗତମ୍ପି ତସ୍ସ ୱା;

ନ ଚତ୍ଥି ନାଥସ୍ସ ଭୱନ୍ତଦସ୍ସିନୋ,

ତଥେହି ତସ୍ମା ଅଗତୋ ତଥାଗତୋ।

‘‘ତଥାଗତୋ ଧମ୍ମୱରୋ ମହେସିନା,

ଯଥା ପହାତଵମଲଂ ପହୀଯତି;

ତଥାଗତୋ ଅରିଯଗଣୋ ୱିନାଯକୋ,

ତଥାଗତୋ ତେନ ସମଙ୍ଗିଭାୱତୋ’’ତି।

ଅରହନ୍ତଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅରହାତି ପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୋଯେୱ। ସମ୍ମା ସାମଞ୍ଚ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ। ଯଂକିଞ୍ଚି ଞେଯ୍ୟଂ ନାମ, ତସ୍ସ ସବ୍ବସ୍ସପି ସବ୍ବାକାରତୋ ଅୱିପରୀତତୋ ସଯମେୱ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଇମିନାସ୍ସ ପରୋପଦେସରହିତସ୍ସ ସବ୍ବାକାରେନ ସବ୍ବଧମ୍ମାୱବୋଧନସମତ୍ଥସ୍ସ ଆକଙ୍ଖାପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତିନୋ ଅନାୱରଣଞାଣସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଅଧିଗମୋ ଦସ୍ସିତୋ।

ନନୁ ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଅନାୱରଣଂ, ଅଞ୍ଞଥା ଛ ଅସାଧାରଣାନି ଞାଣାନି ବୁଦ୍ଧଞାଣାନୀତି ୱଚନଂ ୱିରୁଜ୍ଝେଯ୍ୟାତି? ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି, ୱିସଯପ୍ପୱତ୍ତିଭେଦୱସେନ ଅଞ୍ଞେହି ଅସାଧାରଣଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଏକସ୍ସେୱ ଞାଣସ୍ସ ଦ୍ୱିଧା ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଏକମେୱ ହି ତଂ ଞାଣଂ ଅନୱସେସସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତସମ୍ମୁତିଧମ୍ମୱିସଯତାଯ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ, ତତ୍ଥ ଚ ଆୱରଣାଭାୱତୋ ନିସ୍ସଙ୍ଗଚାରମୁପାଦାଯ ଅନାୱରଣଞାଣନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥାହ ପଟିସମ୍ଭିଦାଯଂ –

‘‘ସବ୍ବଂ ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତଂ ଅନୱସେସଂ ଜାନାତୀତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ। ତତ୍ଥ ଆୱରଣଂ ନତ୍ଥୀତି ଅନାୱରଣଞାଣ’’ନ୍ତିଆଦି (ପଟି। ମ। ୧।୧୧୯)।

ତସ୍ମା ନତ୍ଥି ନେସଂ ଅତ୍ଥତୋ ଭେଦୋ, ଏକନ୍ତେନେୱେତଂ ଏୱମିଚ୍ଛିତବ୍ବଂ। ଅଞ୍ଞଥା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାନାୱରଣଞାଣାନଂ ସାଧାରଣତା ଅସବ୍ବଧମ୍ମାରମ୍ମଣତା ଚ ଆପଜ୍ଜେଯ୍ୟ। ନ ହି ଭଗୱତୋ ଞାଣସ୍ସ ଅଣୁମତ୍ତମ୍ପି ଆୱରଣଂ ଅତ୍ଥି, ଅନାୱରଣଞାଣସ୍ସ ଚ ଅସବ୍ବଧମ୍ମାରମ୍ମଣଭାୱେ ଯତ୍ଥ ତଂ ନ ପୱତ୍ତତି ତତ୍ଥାୱରଣସବ୍ଭାୱତୋ ଅନାୱରଣଭାୱୋଯେୱ ନ ସିଯା। ଅଥ ୱା ପନ ହୋତୁ ଅଞ୍ଞମେୱ ଅନାୱରଣଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣତୋ, ଇଧ ପନ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅପ୍ପଟିହତୱୁତ୍ତିତାଯ ଅନାୱରଣଞାଣନ୍ତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣମେୱ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ତସ୍ସେୱାଧିଗମେନ ଭଗୱା ସବ୍ବଞ୍ଞୂ ସବ୍ବୱିଦୂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ସକିଂଯେୱ ସବ୍ବଧମ୍ମାୱବୋଧତୋ। ତଥା ଚ ୱୁତ୍ତଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାଯଂ –

‘‘ୱିମୋକ୍ଖନ୍ତିକମେତଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ବୋଧିଯା ମୂଲେ ସହ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଟିଲାଭା ସଚ୍ଛିକା ପଞ୍ଞତ୍ତି ଯଦିଦଂ ବୁଦ୍ଧୋ’’ତି।

ସବ୍ବଧମ୍ମାୱବୋଧନସମତ୍ଥଞାଣସମଧିଗମେନ ହି ଭଗୱତୋ ସନ୍ତାନେ ଅନୱସେସଧମ୍ମେ ପଟିୱିଜ୍ଝିତୁଂ ସମତ୍ଥତା ଅହୋସୀତି।

ଏତ୍ଥାହ – କିଂ ପନିଦଂ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତମାନଂ ସକିଂଯେୱ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ୱିସଯେ ପୱତ୍ତତି, ଉଦାହୁ କମେନାତି? କିଞ୍ଚେତ୍ଥ – ଯଦି ତାୱ ସକିଂଯେୱ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ୱିସଯେ ପୱତ୍ତତି, ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାଦିଭେଦଭିନ୍ନାନଂ ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାନଂ ଅସଙ୍ଖତସମ୍ମୁତିଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ଏକଜ୍ଝଂ ଉପଟ୍ଠାନେ ଦୂରତୋ ଚିତ୍ତପଟଂ ପେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ୱିଯ ୱିସଯୱିଭାଗେନାୱବୋଧୋ ନ ସିଯା, ତଥା ଚ ସତି ‘‘ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ଅନତ୍ତା’’ତି ୱିପସ୍ସନ୍ତାନଂ ଅନତ୍ତାକାରେନ ୱିଯ ସବ୍ବଧମ୍ମା ଅନିରୂପିତରୂପେନ ଭଗୱତୋ ଞାଣସ୍ସ ୱିସଯା ହୋନ୍ତୀତି ଆପଜ୍ଜତି। ଯେପି ‘‘ସବ୍ବଞେଯ୍ୟଧମ୍ମାନଂ ଠିତଲକ୍ଖଣୱିସଯଂ ୱିକପ୍ପରହିତଂ ସବ୍ବକାଲଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତି, ତେନ ତେ ସବ୍ବୱିଦୂତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା –

‘‘ଚରଂ ସମାହିତୋ ନାଗୋ, ତିଟ୍ଠନ୍ତୋପି ସମାହିତୋ’’ତି। –

‘‘ଇଦମ୍ପି ୱଚନଂ ସୁୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି, ତେସମ୍ପି ୱୁତ୍ତଦୋସାନାତିୱତ୍ତି, ଠିତଲକ୍ଖଣାରମ୍ମଣତାଯ ଚ ଅତୀତାନାଗତସମ୍ମୁତିଧମ୍ମାନଂ ତଦଭାୱତୋ, ଏକଦେସୱିସଯମେୱ ଭଗୱତୋ ଞାଣଂ ସିଯା। ତସ୍ମା ସକିଂଯେୱ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତୀତି ନ ଯୁଜ୍ଜତି।

ଅଥ କମେନ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ୱିସଯେ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତୀତି? ଏୱମ୍ପି ନ ଯୁଜ୍ଜତି। ନ ହି ଜାତିଭୂମିସଭାୱାଦିୱସେନ ଦିସାଦେସକାଲାଦିୱସେନ ଚ ଅନେକଭେଦଭିନ୍ନେ ଞେଯ୍ୟେ କମେନ ଗଯ୍ହମାନେ ତସ୍ସ ଅନୱସେସପଟିୱେଧୋ ସମ୍ଭୱତି ଅପରିଯନ୍ତଭାୱତୋ ଞେଯ୍ୟସ୍ସ। ଯେ ପନ ‘‘ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅୱିସଂୱାଦନତୋ ଞେଯ୍ୟସ୍ସ ଏକଦେସଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କତ୍ୱା ସେସେପି ଏୱନ୍ତି ଅଧିମୁଚ୍ଚିତ୍ୱା ୱୱତ୍ଥାପନେନ ସବ୍ବଞ୍ଞୂ ଭଗୱା, ତଞ୍ଚ ଞାଣଂ ନ ଅନୁମାନିକଂ ସଂସଯାଭାୱତୋ। ସଂସଯାନୁବଦ୍ଧଞ୍ହି ଲୋକେ ଅନୁମାନଞାଣ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ତେସମ୍ପି ନ ଯୁତ୍ତଂ। ସବ୍ବସ୍ସ ହି ଅପଚ୍ଚକ୍ଖଭାୱେ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅୱିସଂୱାଦନେନ ଞେଯ୍ୟସ୍ସ ଏକଦେସଂ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କତ୍ୱା ସେସେପି ଏୱନ୍ତି ଅଧିମୁଚ୍ଚିତ୍ୱା ୱୱତ୍ଥାପନସ୍ସ ଅସମ୍ଭୱତୋ। ଯଞ୍ହି ତଂ ସେସଂ, ତଂ ଅପଚ୍ଚକ୍ଖନ୍ତି। ଅଥ ତମ୍ପି ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ,

ତସ୍ସ ସେସଭାୱୋ ପନ ନ ସିୟାତି ସବ୍ବମେତଂ ଅକାରଣଂ। କସ୍ମା? ଅୱିସୟୱିଚାରଭାୱତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା –

''ବୁଦ୍ଧୱିସୟୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଚିନ୍ତେୟ୍ୟୋ, ନ ଚିନ୍ତେତବ୍ବୋ; ୟୋ ଚିନ୍ତେୟ୍ୟ, ଉମ୍ମାଦସ୍ସ ୱିଘାତସ୍ସ ଭାଗୀ ଅସ୍ସା''ତି (ଅ। ନି। ୪।୭୭)।

ଇଦଂ ପନେତ୍ଥ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ – ୟଂକିଞ୍ଚି ଭଗୱତା ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତଂ ସକଲମେକଦେସୋ ୱା, ତତ୍ଥ ଅପ୍ପଟିହତୱୁତ୍ତିତାୟ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତତି, ନିଚ୍ଚସମାଧାନଞ୍ଚ ୱିକ୍ଖେପାଭାୱତୋ, ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତସ୍ସ ସକଲସ୍ସ ଅୱିସୟଭାୱତୋ ତସ୍ସ ଆକଙ୍ଖାପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତିତା ନ ସିୟା, ଏକନ୍ତେନେୱ ସା ଇଚ୍ଛିତବ୍ବା ''ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଆୱଜ୍ଜନପଟିବଦ୍ଧା, ଆକଙ୍ଖାପଟିବଦ୍ଧା, ମନସିକାରପଟିବଦ୍ଧା, ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦପଟିବଦ୍ଧା''ତି (ମହାନି। ୬୯; ଚୂଳନି। ମୋଘରାଜମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୮୫) ୱଚନତୋ। ଅତୀତାନାଗତୱିସୟମ୍ପି ଭଗୱତୋ ଞାଣଂ ଅନୁମାନାଗମନତକ୍କଗ୍ଗହଣୱିରହିତତ୍ତା ପଚ୍ଚକ୍ଖମେୱ।

ନନୁ ଚ ଏତସ୍ମିମ୍ପି ପକ୍ଖେ ୟଦା ସକଲଂ ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତଂ, ତଦା ସକିମେୱ ସକଲୱିସୟତାୟ ଅନିରୂପିତରୂପେନ ଭଗୱତୋ ଞାଣଂ ପୱତ୍ତେୟ୍ୟାତି ୱୁତ୍ତଦୋସାନାତିୱତ୍ତିୟେୱାତି? ନ, ତସ୍ସ ୱିସୋଧିତତ୍ତା। ୱିସୋଧିତୋ ହି ସୋ ବୁଦ୍ଧୱିସୟୋ ଅଚିନ୍ତେୟ୍ୟୋତି। ଅଞ୍ଞଥା ପଚୁରଜନଞାଣସମୱୁତ୍ତିତାୟ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ଞାଣସ୍ସ ଅଚିନ୍ତେୟ୍ୟତା ନ ସିୟା, ତସ୍ମା ସକଲଧମ୍ମାରମ୍ମଣମ୍ପି ତଂ ଏକଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ୱିୟ ସୁୱୱତ୍ଥାପିତେୟେୱ ତେ ଧମ୍ମେ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତତୀତି ଇଦମେତ୍ଥ ଅଚିନ୍ତେୟ୍ୟଂ। ୟାୱତକଂ ଞେୟ୍ୟଂ, ତାୱତକଂ ଞାଣଂ, ୟାୱତକଂ ଞାଣଂ, ତାୱତକଂ ଞେୟ୍ୟଂ, ଞେୟ୍ୟପରିୟନ୍ତିକଂ ଞାଣଂ, ଞାଣପରିୟନ୍ତିକଂ ଞେୟ୍ୟନ୍ତି ଏୱମେକଜ୍ଝଂ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ସକିଂ କମେନ ଚ ଇଚ୍ଛାନୁରୂପଂ ସମ୍ମା ସାମଞ୍ଚ ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଭଗୱା। ତଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ।

ଦ୍ୱେ ୱିତକ୍କାତି ଦ୍ୱେ ସମ୍ମା ୱିତକ୍କା। ତତ୍ଥ ୱିତକ୍କେନ୍ତି ଏତେନ, ସୟଂ ୱା ୱିତକ୍କେତି, ୱିତକ୍କନମତ୍ତମେୱ ୱାତି ୱିତକ୍କୋ। ସ୍ୱାୟଂ ଆରମ୍ମଣାଭିନିରୋପନଲକ୍ଖଣୋ, ଆହନନପରିୟାହନନରସୋ, ଆରମ୍ମଣେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଆନୟନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନୋ। ୱିସୟଭେଦେନ ପନ ତଂ ଦ୍ୱିଧା କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ''ଦ୍ୱେ ୱିତକ୍କା''ତି। ସମୁଦାଚରନ୍ତୀତି ସମଂ ସମ୍ମା ଚ ଉଦ୍ଧମୁଦ୍ଧଂ ମରିୟାଦାୟ ଚରନ୍ତି। ମରିୟାଦତ୍ଥୋ ହି ଅୟମାକାରୋ, ତେନ ଚ ୟୋଗେନ ''ତଥାଗତଂ ଅରହନ୍ତଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧ''ନ୍ତି ଇଦଂ ସାମିଅତ୍ଥେ ଉପୟୋଗୱଚନଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ତଥାଗତସ୍ସ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ୱିସୟେ ସମଂ ସମ୍ମା ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ମରିୟାଦଂ ଅନତିକ୍କମନ୍ତା ଉଦ୍ଧମୁଦ୍ଧଂ ବହୁଲଂ ଅଭିଣ୍ହଂ ଚରନ୍ତି ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି।

କୋ ପନ ନେସଂ ୱିସୟୋ, କା ୱା ମରିୟାଦା, କଥଞ୍ଚ ତଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ତେ ଉଦ୍ଧମୁଦ୍ଧଂ ବହୁଲଂ ଅଭିଣ୍ହଂ ନିଚ୍ଚଂ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ଖେମୱିତକ୍କୋ, ପୱିୱେକୱିତକ୍କୋତି ଇମେ ଦ୍ୱେ ୱିତକ୍କାୟେୱ। ତେସୁ ଖେମୱିତକ୍କୋ ତାୱ ଭଗୱତୋ ୱିସେସେନ କରୁଣାସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ, ମେତ୍ତାମୁଦିତାସମ୍ପୟୁତ୍ତୋପି ଲବ୍ଭତେୱ, ତସ୍ମା ସୋ ମହାକରୁଣାସମାପତ୍ତିୟା ମେତ୍ତାଦିସମାପତ୍ତିୟା ଚ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ ସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ ଚ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପୱିୱେକୱିତକ୍କୋ ପନ ଫଲସମାପତ୍ତିୟା ପୁବ୍ବଙ୍ଗମୋ ସମ୍ପୟୁତ୍ତୋ ଚ, ଦିବ୍ବୱିହାରାଦିୱସେନାପି ଲବ୍ଭତେୱ। ଇତି ନେସଂ ୱିତକ୍କୋ ୱିସୟୋ, ତସ୍ମା ଏକସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତମାନାନମ୍ପି କାଲେନ କାଲଂ ସୱିସୟସ୍ମିଂୟେୱ ଚରଣତୋ ନତ୍ଥି ମରିୟାଦା, ନ ସଙ୍କରେନ ୱୁତ୍ତି।

ତତ୍ଥ ଖେମୱିତକ୍କୋ ଭଗୱତୋ କରୁଣୋକ୍କମନାଦିନା ୱିଭାୱେତବ୍ବୋ, ପୱିୱେକୱିତକ୍କୋ ସମାପତ୍ତୀହି। ତତ୍ରାୟଂ ୱିଭାୱନା – ''ଅୟଂ ଲୋକୋ ସନ୍ତାପଜାତୋ ଦୁକ୍ଖପରେତୋ''ତିଆଦିନା ରାଗଗ୍ଗିଆଦୀହି ଲୋକସନ୍ନିୱାସସ୍ସ ଆଦିତ୍ତତାଦିଆକାରଦସ୍ସନେହି ମହାକରୁଣାସମାପତ୍ତିୟା ପୁବ୍ବଭାଗେ , ସମାପତ୍ତିୟମ୍ପି ପଠମଜ୍ଝାନୱସେନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ (ପଟି। ମ। ୧।୧୧୭-୧୧୮) –

''ବହୂହି ଆକାରେହି ପସ୍ସନ୍ତାନଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ସତ୍ତେସୁ ମହାକରୁଣା ଓକ୍କମତି, ଆଦିତ୍ତୋ ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋତି ପସ୍ସନ୍ତାନଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ସତ୍ତେସୁ ମହାକରୁଣା ଓକ୍କମତି। ଉୟ୍ୟୁତ୍ତୋ, ପୟାତୋ, କୁମ୍ମଗ୍ଗପଟିପନ୍ନୋ, ଉପନୀୟତି ଲୋକୋ ଅଦ୍ଧୁୱୋ, ଅତାଣୋ ଲୋକୋ ଅନଭିସ୍ସରୋ, ଅସ୍ସକୋ ଲୋକୋ, ସବ୍ବଂ ପହାୟ ଗମନୀୟଂ, ଊନୋ ଲୋକୋ ଅତିତ୍ତୋ ତଣ୍ହାଦାସୋ।

''ଅତାୟନୋ ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋ, ଅଲେଣୋ, ଅସରଣୋ, ଅସରଣୀଭୂତୋ, ଉଦ୍ଧତୋ ଲୋକୋ ଅୱୂପସନ୍ତୋ, ସସଲ୍ଲୋ ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋ ୱିଦ୍ଧୋ ପୁଥୁସଲ୍ଲେହି, ଅୱିଜ୍ଜନ୍ଧକାରାୱରଣୋ କିଲେସପଞ୍ଜରପରିକ୍ଖିତ୍ତୋ, ଅୱିଜ୍ଜାଗତୋ ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋ ଅଣ୍ଡଭୂତୋ ପରିୟୋନଦ୍ଧୋ ତନ୍ତାକୁଲକଜାତୋ କୁଲାଗୁଣ୍ଠିକଜାତୋ ମୁଞ୍ଜପବ୍ବଜଭୂତୋ ଅପାୟଂ ଦୁଗ୍ଗତିଂ ୱିନିପାତଂ ସଂସାରଂ ନାତିୱତ୍ତତୀତି ପସ୍ସନ୍ତାନଂ, ଅୱିଜ୍ଜାୱିସଦୋସସଂଲିତ୍ତୋ କିଲେସକଲଲୀଭୂତୋ, ରାଗଦୋସମୋହଜଟାଜଟିତୋ।

''ତଣ୍ହାସଙ୍ଘାଟପଟିମୁକ୍କୋ, ତଣ୍ହାଜାଲେନ ଓତ୍ଥଟୋ, ତଣ୍ହାସୋତେନ ୱୁୟ୍ହତି, ତଣ୍ହାସଂୟୋଜନେନ ସଂୟୁତ୍ତୋ, ତଣ୍ହାନୁସୟେନ ଅନୁସଟୋ, ତଣ୍ହାସନ୍ତାପେନ ସନ୍ତପ୍ପତି, ତଣ୍ହାପରିଳାହେନ ପରିଡୟ୍ହତି।

‘‘ଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଘାଟପଟିମୁକ୍କୋ, ଦିଟ୍ଠିଜାଲେନ ଓତ୍ଥଟୋ, ଦିଟ୍ଠିସୋତେନ ୱୁୟ୍ହତି, ଦିଟ୍ଠିସଂଯୋଜନେନ ସଂଯୁତ୍ତୋ, ଦିଟ୍ଠାନୁସଯେନ ଅନୁସଟୋ, ଦିଟ୍ଠିସନ୍ତାପେନ ସନ୍ତପ୍ପତି, ଦିଟ୍ଠିପରିଳାହେନ ପରିଡୟ୍ହତି।

‘‘ଜାତିଯା ଅନୁଗତୋ, ଜରାଯ ଅନୁସଟୋ, ବ୍ୟାଧିନା ଅଭିଭୂତୋ, ମରଣେନ ଅବ୍ଭାହତୋ, ଦୁକ୍ଖେ ପତିଟ୍ଠିତୋ।

‘‘ତଣ୍ହାଯ ଓଡ୍ଡିତୋ, ଜରାପାକାରପରିକ୍ଖିତ୍ତୋ, ମଚ୍ଚୁପାସପରିକ୍ଖିତ୍ତୋ, ମହାବନ୍ଧନବଦ୍ଧୋ, ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋ, ରାଗବନ୍ଧନେନ, ଦୋସମୋହବନ୍ଧନେନ, ମାନଦିଟ୍ଠିକିଲେସଦୁଚ୍ଚରିତବନ୍ଧନେନ ବଦ୍ଧୋ, ମହାସମ୍ବାଧପଟିପନ୍ନୋ, ମହାପଲିବୋଧେନ ପଲିବୁଦ୍ଧୋ, ମହାପପାତେ ପତିତୋ, ମହାକନ୍ତାରପଟିପନ୍ନୋ, ମହାସଂସାରପଟିପନ୍ନୋ, ମହାୱିଦୁଗ୍ଗେ ସମ୍ପରିୱତ୍ତତି, ମହାପଲିପେ ପଲିପନ୍ନୋ।

‘‘ଅବ୍ଭାହତୋ ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋ, ଆଦିତ୍ତୋ ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋ ରାଗଗ୍ଗିନା, ଦୋସଗ୍ଗିନା, ମୋହଗ୍ଗିନା ଜାତିଯା…ପେ… ଉପାଯାସେହି, ଉନ୍ନୀତକୋ ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋ ହଞ୍ଞତି ନିଚ୍ଚମତାଣୋ ପତ୍ତଦଣ୍ଡୋ ତକ୍କରୋ, ୱଜ୍ଜବନ୍ଧନବଦ୍ଧୋ ଆଘାତନପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତୋ, ଅନାଥୋ ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋ ପରମକାରୁଞ୍ଞତଂ ପତ୍ତୋ, ଦୁକ୍ଖାଭିତୁନ୍ନୋ ଚିରରତ୍ତପୀଳିତୋ, ନିଚ୍ଚଗଧିତୋ ନିଚ୍ଚପିପାସିତୋ।

‘‘ଅନ୍ଧୋ, ଅଚକ୍ଖୁକୋ, ହତନେତ୍ତୋ, ଅପରିଣାଯକୋ, ୱିପଥପକ୍ଖନ୍ଦୋ, ଅଞ୍ଜସାପରଦ୍ଧୋ, ମହୋଘପକ୍ଖନ୍ଦୋ।

‘‘ଦ୍ୱୀହି ଦିଟ୍ଠିଗତେହି ପରିଯୁଟ୍ଠିତୋ, ତୀହି ଦୁଚ୍ଚରିତେହି ୱିପ୍ପଟିପନ୍ନୋ, ଚତୂହି ଯୋଗେହି ଯୋଜିତୋ, ଚତୂହି ଗନ୍ଥେହି ଗନ୍ଥିତୋ, ଚତୂହି ଉପାଦାନେହି ଉପାଦୀଯତି, ପଞ୍ଚଗତିସମାରୁଳ୍ହୋ, ପଞ୍ଚହି କାମଗୁଣେହି ରଜ୍ଜତି, ପଞ୍ଚହି ନୀୱରଣେହି ଓତ୍ଥଟୋ, ଛହି ୱିୱାଦମୂଲେହି ୱିୱଦତି, ଛହି ତଣ୍ହାକାଯେହି ରଜ୍ଜତି, ଛହି ଦିଟ୍ଠିଗତେହି ପରିଯୁଟ୍ଠିତୋ, ସତ୍ତହି ଅନୁସଯେହି ଅନୁସଟୋ, ସତ୍ତହି ସଂଯୋଜନେହି ସଂଯୁତ୍ତୋ, ସତ୍ତହି ମାନେହି ଉନ୍ନତୋ, ଅଟ୍ଠହି ଲୋକଧମ୍ମେହି ସମ୍ପରିୱତ୍ତତି, ଅଟ୍ଠହି ମିଚ୍ଛତ୍ତେହି ନିଯତୋ, ଅଟ୍ଠହି ପୁରିସଦୋସେହି ଦୁସ୍ସତି, ନୱହି ଆଘାତୱତ୍ଥୂହି ଆଘାତିତୋ, ନୱହି ମାନେହି ଉନ୍ନତୋ, ନୱହି ତଣ୍ହାମୂଲକେହି ଧମ୍ମେହି ରଜ୍ଜତି, ଦସହି କିଲେସୱତ୍ଥୂହି କିଲିସ୍ସତି, ଦସହି ଆଘାତୱତ୍ଥୂହି ଆଘାତିତୋ, ଦସହି ଅକୁସଲକମ୍ମପଥେହି ସମନ୍ନାଗତୋ, ଦସହି ସଂଯୋଜନେହି ସଂଯୁତ୍ତୋ, ଦସହି ମିଚ୍ଛତ୍ତେହି ନିଯତୋ, ଦସୱତ୍ଥୁକାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ସମନ୍ନାଗତୋ, ଦସୱତ୍ଥୁକାଯ ଅନ୍ତଗ୍ଗାହିକାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ସମନ୍ନାଗତୋ, ଅଟ୍ଠସତତଣ୍ହାପପଞ୍ଚେହି ପପଞ୍ଚିତୋ, ଦ୍ୱାସଟ୍ଠିଯା ଦିଟ୍ଠିଗତେହି ପରିଯୁଟ୍ଠିତୋ ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋତି ସମ୍ପସ୍ସନ୍ତାନଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ସତ୍ତେସୁ ମହାକରୁଣା ଓକ୍କମତି।

‘‘ଅହଞ୍ଚମ୍ହି ତିଣ୍ଣୋ, ଲୋକୋ ଚ ଅତିଣ୍ଣୋ। ଅହଞ୍ଚମ୍ହି ମୁତ୍ତୋ, ଲୋକୋ ଚ ଅମୁତ୍ତୋ। ଅହଞ୍ଚମ୍ହି ଦନ୍ତୋ, ଲୋକୋ ଚ ଅଦନ୍ତୋ। ଅହଞ୍ଚମ୍ହି ସନ୍ତୋ, ଲୋକୋ ଚ ଅସନ୍ତୋ। ଅହଞ୍ଚମ୍ହି ଅସ୍ସତ୍ଥୋ, ଲୋକୋ ଚ ଅନସ୍ସତ୍ଥୋ। ଅହଞ୍ଚମ୍ହି ପରିନିବ୍ବୁତୋ, ଲୋକୋ ଚ ଅପରିନିବ୍ବୁତୋ। ପହୋମି ଖ୍ୱାହଂ ତିଣ୍ଣୋ ତାରେତୁଂ, ମୁତ୍ତୋ ମୋଚେତୁଂ, ଦନ୍ତୋ ଦମେତୁଂ, ସନ୍ତୋ ସମେତୁଂ , ଅସ୍ସତ୍ଥୋ ଅସ୍ସାସେତୁଂ, ପରିନିବ୍ବୁତୋ ପରେ ଚ ପରିନିବ୍ବାପେତୁନ୍ତି ପସ୍ସନ୍ତାନଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ସତ୍ତେସୁ ମହାକରୁଣା ଓକ୍କମତୀ’’ତି (ପଟି। ମ। ୧।୧୧୭-୧୧୮)।

ଇମିନାୱ ନଯେନ ଭଗୱତୋ ସତ୍ତେସୁ ମେତ୍ତାଓକ୍କମନଞ୍ଚ ୱିଭାୱେତବ୍ବଂ। କରୁଣାୱିସଯସ୍ସ ହି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖଭୂତଂ ସୁଖଂ ସତ୍ତେସୁ ଉପସଂହରନ୍ତୀ ମେତ୍ତାପି ପୱତ୍ତତୀତି ଇଧ ଅବ୍ୟାପାଦଅୱିହିଂସାୱିତକ୍କା ଖେମୱିତକ୍କୋ। ପୱିୱେକୱିତକ୍କୋ ପନ ନେକ୍ଖମ୍ମୱିତକ୍କୋଯେୱ, ତସ୍ସ ଦିବ୍ବୱିହାରଅରିଯୱିହାରେସୁ ପୁବ୍ବଭାଗସ୍ସ ପଠମଜ୍ଝାନସ୍ସ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଯ ଚ ୱସେନ ପୱତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତତ୍ଥ ଯେ ତେ ଭଗୱତୋ ଦେୱସିକଂ ୱଳଞ୍ଜନକୱସେନ ଚତୁୱୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସସଙ୍ଖା ସମାପତ୍ତିୱିହାରା, ଯେସଂ ପୁରେଚରଣଭାୱେନ ପୱତ୍ତଂ ସମାଧିଚରିଯାନୁଗତଂ ଞାଣଚରିଯାନୁଗତଂ ଞାଣଂ ଚତୁୱୀସତିକୋଟିସତସହସ୍ସସମାପତ୍ତିସଞ୍ଚାରିମହାୱଜିରଞାଣନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତେସଂ ୱସେନ ଭଗୱତୋ ପୱିୱେକୱିତକ୍କସ୍ସ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଯଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୋ ମହାସଚ୍ଚକସୁତ୍ତେନପି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ତତ୍ଥ ଭଗୱତା –

‘‘ସୋ ଖୋ ଅହଂ, ଅଗ୍ଗିୱେସ୍ସନ, ତସ୍ମିଂଯେୱ ପୁରିମସ୍ମିଂ ସମାଧିନିମିତ୍ତେ ଅଜ୍ଝତ୍ତମେୱ ଚିତ୍ତଂ ସଣ୍ଠପେମି, ସନ୍ନିସାଦେମି, ଯେନ ସୁଦଂ ନିଚ୍ଚକପ୍ପଂ ୱିହରାମୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୩୮୭)।

ଇଦଞ୍ହି ଭଗୱା ‘‘ସମଣୋ ଗୋତମୋ ଅଭିରୂପୋ ପାସାଦିକୋ ସୁଫୁସିତଂ ଦନ୍ତାୱରଣଂ, ଜିୱ୍ହା ତନୁକା, ମଧୁରଂ ୱଚନଂ, ତେନ ପରିସଂ ରଞ୍ଜେନ୍ତୋ ମଞ୍ଞେ ୱିଚରତି, ଚିତ୍ତେ ପନସ୍ସ ଏକଗ୍ଗତା ନତ୍ଥି, ଯୋ ଏୱଂ ସଞ୍ଞତ୍ତିବହୁଲୋ ଚରତୀ’’ତି ସଚ୍ଚକେନ ନିଗଣ୍ଠପୁତ୍ତେନ ୱିତକ୍କିତେ ଅୱସ୍ସଂ ସହୋଢଂ ଚୋରଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ୱିଯ ‘‘ନ ଅଗ୍ଗିୱେସ୍ସନ ତଥାଗତୋ ପରିସଂ ରଞ୍ଜେନ୍ତୋ ସଞ୍ଞତ୍ତିବହୁଲୋ ୱିଚରତି, ଚକ୍କୱାଳପରିଯନ୍ତାଯପି ପରିସାଯ ଧମ୍ମଂ

ଦେସେତି, ଅସଲ୍ଲୀନୋ ଅନୁପଲିତ୍ତୋ ଏକତ୍ତଂ ଏକୱିହାରିସୁଞ୍ଞତାଫଲସମାପତ୍ତିଫଲଂ ଅନୁଯୁତ୍ତୋ’’ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ଆହରି।

ଭଗୱା ହି ଯସ୍ମିଂ ଖଣେ ପରିସା ସାଧୁକାରଂ ଦେତି, ଧମ୍ମଂ ୱା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତି, ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ପୁବ୍ବଭାଗେନ କାଲଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ଅସ୍ସାସୱାରେ ପସ୍ସାସୱାରେ ସମାପଜ୍ଜତି, ସାଧୁକାରସଦ୍ଦନିଗ୍ଘୋସେ ଅୱିଚ୍ଛିନ୍ନେଯେୱ ଧମ୍ମପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଯ ଚ ପରିଯୋସାନେ ସମାପତ୍ତିତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ଠିତଟ୍ଠାନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି। ବୁଦ୍ଧାନଞ୍ହି ଭୱଙ୍ଗପରିୱାସୋ ଲହୁକୋ, ଅସ୍ସାସୱାରେ ପସ୍ସାସୱାରେ ସମାପତ୍ତିଯୋ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତି। ଏୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତସମାପତ୍ତୀନଂ ସପୁବ୍ବଭାଗାନଂ ୱସେନ ଭଗୱତୋ ଖେମୱିତକ୍କସ୍ସ ପୱିୱେକୱିତକ୍କସ୍ସ ଚ ବହୁଲପ୍ପୱତ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ତତ୍ଥ ଯସ୍ସ ବ୍ୟାପାଦୱିହିଂସାୱିତକ୍କାଦିସଂକିଲେସପ୍ପହାନସ୍ସ ଅବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କସ୍ସ ଅୱିହିଂସାୱିତକ୍କସ୍ସ ଚ ଆନୁଭାୱେନ କୁତୋଚିପି ଭଯାଭାୱତୋ ତଂସମଙ୍ଗୀ ଖେମପ୍ପତ୍ତୋ ଚ ୱିହରତି, ତତୋ ଚ ସବ୍ବସ୍ସପି ସବ୍ବଦାପି ଖେମମେୱ ହୋତି ଅଭଯମେୱ। ତସ୍ମା ଦୁୱିଧୋପି ଉଭଯେସଂ ଖେମଙ୍କରୋତି ଖେମୱିତକ୍କୋ। ଯସ୍ସ ପନ କାମୱିତକ୍କାଦିସଂକିଲେସପହାନସ୍ସ ନେକ୍ଖମ୍ମୱିତକ୍କସ୍ସ ଆନୁଭାୱେନ କାଯୱିୱେକୋ, ଚିତ୍ତୱିୱେକୋ, ଉପଧିୱିୱେକୋତି ତିୱିଧୋ; ତଦଙ୍ଗୱିୱେକୋ, ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିୱେକୋ, ସମୁଚ୍ଛେଦୱିୱେକୋ, ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱିୱେକୋ, ନିସ୍ସରଣୱିୱେକୋତି ପଞ୍ଚୱିଧୋ ଚ ୱିୱେକୋ ପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛତି। ସୋ ଯଥାରହଂ ଆରମ୍ମଣତୋ ସମ୍ପଯୋଗତୋ ଚ ପୱିୱେକସହଗତୋ ୱିତକ୍କୋତି ପୱିୱେକୱିତକ୍କୋ। ଏତେ ଚ ଦ୍ୱେ ୱିତକ୍କା ଏୱଂ ୱିଭତ୍ତୱିସଯାପି ସମାନା ଆଦିକମ୍ମିକାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୂପକାରାଯ ସମ୍ଭୱନ୍ତି। ଯଥା ହି ଖେମୱିତକ୍କସ୍ସ ପୱିୱେକୱିତକ୍କୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଉପ୍ପାଦାଯ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଭିଯ୍ୟୋଭାୱାଯ ୱେପୁଲ୍ଲାଯ ହୋତି, ଏୱଂ ପୱିୱେକୱିତକ୍କସ୍ସପି ଖେମୱିତକ୍କୋ। ନ ହି ୱୂପକଟ୍ଠକାଯଚିତ୍ତାନମନ୍ତରେନ ମେତ୍ତାୱିହାରାଦଯୋ ସମ୍ଭୱନ୍ତି ବ୍ୟାପାଦାଦିପ୍ପହାନେନ ଚ ୱିନା ଚିତ୍ତୱିୱେକାଦୀନଂ ଅସମ୍ଭୱୋଯେୱାତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ ବହୂପକାରା ଏତେ ଧମ୍ମା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଭଗୱତୋ ପନ ସବ୍ବସୋ ପହୀନସଂକିଲେସସ୍ସ ଲୋକହିତତ୍ଥାଯ ଏୱଂ ଖେମୱିତକ୍କୋ ଚ ପୱିୱେକୱିତକ୍କୋ ଚ ଅସ୍ସାସୱାରମତ୍ତେପି ହିତସୁଖମାୱହନ୍ତିଯେୱାତି। ଖେମୋ ଚ ୱିତକ୍କୋ ପୱିୱେକୋ ଚ ୱିତକ୍କୋତି ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ।

ଏୱଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠେ ଦ୍ୱେ ୱିତକ୍କେ ନିଦ୍ଦିସିତୁଂ ‘‘ଅବ୍ୟାପଜ୍ଝାରାମୋ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅବ୍ୟାପଜ୍ଝନଂ କସ୍ସଚି ଅଦୁକ୍ଖନଂ ଅବ୍ୟାପଜ୍ଝୋ, ସୋ ଆରମିତବ୍ବତୋ ଆରାମୋ ଏତସ୍ସାତି ଅବ୍ୟାପଜ୍ଝାରାମୋ। ଅବ୍ୟାପଜ୍ଝେ ରତୋ ସେୱନୱସେନ ନିରତୋତି ଅବ୍ୟାପଜ୍ଝରତୋ। ଏସେୱାତି ଏସୋ ଏୱ। ଇରିଯାଯାତି କିରିଯାଯ, କାଯୱଚୀପଯୋଗେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ନ କଞ୍ଚି ବ୍ୟାବାଧେମୀତି ହୀନାଦୀସୁ କଞ୍ଚିପି ସତ୍ତଂ ତଣ୍ହାତସାଦିଯୋଗତୋ ତସଂ ୱା ତଦଭାୱତୋ ପହୀନସବ୍ବକିଲେସୱିପ୍ଫନ୍ଦିତତ୍ତା ଥାୱରଂ ୱା ନ ବାଧେମି ନ ଦୁକ୍ଖାପେମି। କରୁଣଜ୍ଝାସଯୋ ଭଗୱା ମହାକରୁଣାସମାପତ୍ତିବହୁଲୋ ଅତ୍ତନୋ ପରମରୁଚିତକରୁଣଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପମେୱମାହ। ତେନ ଅୱିହିଂସାୱିତକ୍କଂ ଅବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ‘ଅହଂ ଇମାଯ ଇରିଯାଯ ଇମାଯ ପଟିପତ୍ତିଯା ଏୱଂ ସମ୍ମା ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତୋ ଏୱଂ ସମାପତ୍ତିୱିହାରେହି ୱିହରନ୍ତୋ ଏୱଂ ପୁଞ୍ଞଞ୍ଞୁହିକେହି କତାନି ସକ୍କାରଗରୁକାରମାନନୱନ୍ଦନପୂଜନାନି ଅଧିୱାସେନ୍ତୋ ସତ୍ତେସୁ ନ କଞ୍ଚି ବ୍ୟାବାଧେମି, ଅପିଚ ଖୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକପରମତ୍ଥପ୍ପଭେଦଂ ହିତସୁଖମେୱ ନେସଂ ପରିବ୍ରୂହେମୀ’ତି।

ଯଂ ଅକୁସଲଂ, ତଂ ପହୀନନ୍ତି ଯଂ ଦିଯଡ୍ଢକିଲେସସହସ୍ସଭେଦଂ ଅଞ୍ଞଞ୍ଚ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅନନ୍ତପ୍ପଭେଦଂ ଅକୁସଲଂ, ତଂ ସବ୍ବଂ ବୋଧିମୂଲେଯେୱ ମଯ୍ହଂ ପହୀନଂ ସମୂହତନ୍ତି। ଇମିନା ପୱିୱେକେସୁ ମୁଦ୍ଧଭୂତେନ ସଦ୍ଧିଂ ନିସ୍ସରଣୱିୱେକେନ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱିୱେକେ ଦସ୍ସେତି। କେଚି ପନେତ୍ଥ ତଦଙ୍ଗୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିୱେକେପି ଉଦ୍ଧରନ୍ତି । ଆଗମନୀଯପଟିପଦାଯ ହି ସଦ୍ଧିଂ ଭଗୱତା ଅତ୍ତନୋ କିଲେସକ୍ଖଯୋ ଇଧ ୱୁତ୍ତୋତି।

ଇତି ଭଗୱା ଅପରିମିତକପ୍ପପରିଚିତ୍ତଂ ଅତ୍ତନୋ ପୱିୱେକଜ୍ଝାସଯଂ ସଦ୍ଧିଂ ନିସ୍ସରଣଜ୍ଝାସଯେନ ଇଦାନି ମତ୍ଥକଂ ପାପେତ୍ୱା ଠିତୋ ତମଜ୍ଝାସଯଂ ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ କିଲେସପ୍ପହାନପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣମୁଖେନ ୱିଭାୱେତି। ଯଦତ୍ଥଂ ପନେତ୍ଥ ସତ୍ଥା ଇମେ ଦ୍ୱେ ୱିତକ୍କେ ଉଦ୍ଧରି, ଇଦାନି ତମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତସ୍ମାତିହ, ଭିକ୍ଖୱେ’’ତିଆଦିମାହ। ଭଗୱା ହି ଇମସ୍ସ ୱିତକ୍କଦ୍ୱଯସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ବହୁଲସମୁଦାଚାରଦସ୍ସନମୁଖେନେୱ ତତ୍ଥ ଭିକ୍ଖୂ ନିୟୋଜେତୁଂ ଇମଂ ଦେସନଂ ଆରଭି।

ତତ୍ଥ ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଅବ୍ୟାପଜ୍ଝପୱିୱେକାଭିରତସ୍ସ ମେ ଖେମପୱିୱେକୱିତକ୍କାଯେୱ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ତସ୍ମା। ତିହାତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ଅବ୍ୟାପଜ୍ଝାରାମାୱିହରଥାତି ସବ୍ବସତ୍ତେସୁ ମେତ୍ତାୱିହାରେନ କରୁଣାୱିହାରେ ନ ଚ ଅଭିରମନ୍ତା ୱିହରଥ। ତେନ ବ୍ୟାପାଦସ୍ସ ତଦେକଟ୍ଠକିଲେସାନଞ୍ଚ ଦୂରୀକରଣମାହ। ତେସଂ ୱୋତି ଏତ୍ଥ ୱୋତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ପୱିୱେକାରାମା ୱିହରଥାତି କାଯାଦିୱିୱେକଞ୍ଚେୱ ତଦଙ୍ଗାଦିୱିୱେକଞ୍ଚାତି ସବ୍ବୱିୱେକେ ଆରମିତବ୍ବଟ୍ଠାନଂ କତ୍ୱା ୱିହରଥ। ଇମାଯ ମଯନ୍ତିଆଦି ଯଥା ନେସଂ ଖେମୱିତକ୍କସ୍ସ ପୱତ୍ତନାକାରଦସ୍ସନଂ, ଏୱଂ କିଂ ଅକୁସଲନ୍ତିଆଦି ପୱିୱେକୱିତକ୍କସ୍ସ ପୱତ୍ତନାକାରଦସ୍ସନଂ। ତତ୍ଥ ଯଥା ଅନୱଜ୍ଜଧମ୍ମେ ପରିପୂରେତୁକାମେନ କିଂକୁସଲଗୱେସିନା ହୁତ୍ୱା କୁସଲଧମ୍ମପରିଯେସନା କାତବ୍ବାୱ, ସାୱଜ୍ଜଧମ୍ମେ ପଜହିତୁକାମେନାପି ଅକୁସଲପରିଯେସନା କାତବ୍ବାତି ଆହ ‘‘କିଂ ଅକୁସଲ’’ନ୍ତିଆଦି। ଅଭିଞ୍ଞାପୁବ୍ବିକା ହି

ପରିଞ୍ଞାପହାନସଚ୍ଛିକିରିଯାଭାୱନା। ତତ୍ଥ କିଂ ଅକୁସଲନ୍ତି ଅକୁସଲଂ ନାମ କିଂ, ସଭାୱତୋ କିମସ୍ସ ଲକ୍ଖଣଂ, କାନି ୱା ରସପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନପଦଟ୍ଠାନାନୀତି ଅକୁସଲସ୍ସ ସଭାୱକିଚ୍ଚାଦିତୋ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱିଧିଂ ଦସ୍ସେତି। ଆଦିକମ୍ମିକୱସେନ ଚେସ ୱିତକ୍କୋ ଆଗତୋ, କିଂ ଅପ୍ପହୀନଂ କିଂ ପଜହାମାତି ଇଦଂ ପଦଦ୍ୱଯଂ ସେକ୍ଖୱସେନ। ତସ୍ମା କିଂ ଅପ୍ପହୀନନ୍ତି କାମରାଗସଂଯୋଜନାଦୀସୁ ଅକୁସଲେସୁ କିଂ ଅକୁସଲଂ ଅମ୍ହାକଂ ମଗ୍ଗେନ ଅସମୁଚ୍ଛିନ୍ନଂ? କିଂପଜହାମାତି କିଂ ଅକୁସଲଂ ସମୁଗ୍ଘାତେମ? ଅଥ ୱା କିଂ ପଜହାମାତି ୱୀତିକ୍କମପରିଯୁଟ୍ଠାନାନୁସଯେସୁ କିଂ ୱିଭାଗଂ ଅକୁସଲଂ ଇଦାନି ମଯଂ ପଜହାମାତି ଅତ୍ଥୋ। କେଚି ପନ ''କିଂ ଅପ୍ପହୀନ''ନ୍ତି ପଠନ୍ତି। ତେସଂ ଦିଟ୍ଠିସଂଯୋଜନାଦିୱସେନ ଅନେକଭେଦେସୁ ଅକୁସଲେସୁ କିଂ କତମଂ ଅକୁସଲଂ, କେନ କତମେନ ପକାରେନ, କତମେନ ୱା ମଗ୍ଗେନ ଅମ୍ହାକଂ ଅପ୍ପହୀନନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ଗାଥାସୁ ବୁଦ୍ଧନ୍ତି ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିଯସଚ୍ଚାନଂ ଅୱିପରୀତଂ ସଯମ୍ଭୁଞାଣେନ ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ପଟିୱିଦ୍ଧତ୍ତା ବୁଦ୍ଧଂ ସଚ୍ଚୱିନିମୁତ୍ତସ୍ସ ଞେଯ୍ୟସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ –

''ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟଂ ଅଭିଞ୍ଞାତଂ, ଭାୱେତବ୍ବଞ୍ଚ ଭାୱିତଂ;

ପହାତବ୍ବଂ ପହୀନଂ ମେ, ତସ୍ମା ବୁଦ୍ଧୋସ୍ମି ବ୍ରାହ୍ମଣା''ତି। (ସୁ। ନି। ୫୬୩; ମ। ନି। ୨।୩୯୯);

ଠପେତ୍ୱା ମହାବୋଧିସତ୍ତଂ ଅଞ୍ଞେହି ସହିତୁଂ ୱହିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା ଅସଯ୍ହସ୍ସ ସକଲସ୍ସ ବୋଧିସମ୍ଭାରସ୍ସ ମହାକରୁଣାଧିକାରସ୍ସ ଚ ସହନତୋ ୱହନତୋ, ତଥା ଅଞ୍ଞେହି ସହିତୁଂ ଅଭିଭୱିତୁଂ ଦୁକ୍କରତ୍ତା ଅସଯ୍ହାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ମାରାନଂ ସହନତୋ ଅଭିଭୱନତୋ, ଆସଯାନୁସଯଚରିଯାଧିମୁତ୍ତିଆଦିୱିଭାଗାୱବୋଧେନ ଯଥାରହଂ ୱେନେଯ୍ୟାନଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକପରମତ୍ଥେହି ଅନୁସାସନସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅଞ୍ଞେହି ଅସଯ୍ହସ୍ସ ବୁଦ୍ଧକିଚ୍ଚସ୍ସ ସହନତୋ ୱହନତୋ, ତତ୍ଥ ୱା ସାଧୁକାରିଭାୱତୋ ଅସଯ୍ହସାହିନଂ। ସମୁଦାଚରନ୍ତି ନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ନନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ, ନଂ ତଥାଗତନ୍ତି ୱା ଅତ୍ଥୋ।

ସକପରସନ୍ତାନେସୁ ତମସଙ୍ଖାତଂ ମୋହନ୍ଧକାରଂ ନୁଦି ଖିପୀତି ତମୋନୁଦୋ। ପାରଂ ନିବ୍ବାନଂ ଗତୋତି ପାରଗତୋ। ଅଥ ୱା ''ମୁତ୍ତୋ ମୋଚେଯ୍ୟ''ନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ପଣ୍ଡିତସ୍ସ ମହାଭିନୀହାରସ୍ସ ସକଲସ୍ସ ୱା ସଂସାରଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସବ୍ବଞ୍ଞୁଗୁଣାନଂ ପାରଂ ପରିଯନ୍ତଂ ଗତୋତି ପାରଗତୋ, ତଂ ତମୋନୁଦଂ ପାରଗତଂ। ତତୋ ଏୱ ପତ୍ତିପତ୍ତଂ ବୁଦ୍ଧଂ, ସୀଲାଦିଂ ଦସବଲଞାଣାଦିଞ୍ଚ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେହି ପତ୍ତବ୍ବଂ ସବ୍ବଂ ପତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱସିମନ୍ତି ଝାନାଦୀସୁ ଆକଙ୍ଖାପଟିବଦ୍ଧୋ ପରମୋ ଆୱଜ୍ଜନାଦିୱସିଭାୱୋ, ଅରିଯିଦ୍ଧିସଙ୍ଖାତୋ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣୋ ଚିତ୍ତୱସିଭାୱୋ ଚ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ୱସିମା, ତଂ ୱସିମଂ, ୱସିନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସବ୍ବେସଂ କାମାସୱାଦୀନଂ ଅଭାୱେନ ଅନାସୱଂ। କାଯୱିସମାଦିକସ୍ସ ୱିସମସ୍ସ ୱନ୍ତତ୍ତା ୱା ୱିସସଙ୍ଖାତଂ ସବ୍ବଂ କିଲେସମଲଂ ତରିତ୍ୱା ୱା ୱିସଂ ସକଲୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖଂ ସଯଂ ତରିତ୍ୱା ତାରଣତୋ ୱିସନ୍ତରୋ ତଂ ୱିସନ୍ତରଂ। ତଣ୍ହକ୍ଖଯେ ଅରହତ୍ତଫଲେ ନିବ୍ବାନେ ୱା ୱିମୁତ୍ତଂ, ଉଭଯସ୍ମିଂ ଗମନତୋ ମୋନସଙ୍ଖାତେନ ଞାଣେନ କାଯମୋନେଯ୍ୟାଦୀହି ୱା ସାତିସଯଂ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ମୁନିଂ। ମୁନୀତି ହି ଅଗାରିଯମୁନି, ଅନଗାରିଯମୁନି, ସେକ୍ଖମୁନି, ଅସେକ୍ଖମୁନି, ପଚ୍ଚେକମୁନି, ମୁନିମୁନୀତି ଅନେକୱିଧା ମୁନଯୋ। ତତ୍ଥ ଗିହୀ ଆଗତଫଲୋ ୱିଞ୍ଞାତସାସନୋ ଅଗାରିଯମୁନି, ତଥାରୂପୋ ପବ୍ବଜିତୋ ଅନଗାରିଯମୁନି, ସତ୍ତ ସେକ୍ଖା ସେକ୍ଖମୁନି, ଖୀଣାସୱୋ ଅସେକ୍ଖମୁନି, ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧୋ ପଚ୍ଚେକମୁନି, ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ମୁନିମୁନୀତି। ଅଯମେୱ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ। ଆଯତିଂ ପୁନବ୍ଭୱାଭାୱତୋ ଅନ୍ତିମଂ, ପଚ୍ଛିମଂ ଦେହଂ କାଯଂ ଧାରେତୀତି ଅନ୍ତିମଦେହଧାରୀ, ତଂ ଅନ୍ତିମଦେହଧାରିଂ। କିଲେସମାରାଦୀନଂ ସମ୍ପଦେୱ ପରିଚ୍ଚତ୍ତତ୍ତା ମାରଞ୍ଜହଂ। ତତୋ ଏୱ ଜରାହେତୁସମୁଚ୍ଛେଦତୋ ଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ପାକଟଜରାଦିସବ୍ବଜରାଯ ପାରଗୁଂ। ଜରାସୀସେନ ଚେତ୍ଥ ଜାତିମରଣସୋକାଦୀନଂ ପାରଗମନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଂ ଏୱଂଭୂତଂ ତଥାଗତଂ ଦ୍ୱେ ୱିତକ୍କା ସମୁଦାଚରନ୍ତୀତି ବ୍ରୂମୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଇତି ଭଗୱା ପଠମଗାଥାଯ ୱିତକ୍କଦ୍ୱଯଂ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ତତୋ ଦୁତିଯଗାଥାଯ ପୱିୱେକୱିତକ୍କଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଖେମୱିତକ୍କଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସେଲେ ଯଥା''ତି ତତିଯଗାଥମାହ। ତତ୍ଥ ସେଲେ ଯଥା ପବ୍ବତମୁଦ୍ଧନିଟ୍ଠିତୋତି ସେଲେ ସିଲାମଯେ ଏକଗ୍ଘନପବ୍ବତମୁଦ୍ଧନି ଯଥା ଠିତୋ। ନ ହି ତତ୍ଥ ଠିତସ୍ସ ଉଦ୍ଧଂ ଗୀୱୁକ୍ଖିପନପସାରଣାଦିକିଚ୍ଚଂ ଅତ୍ଥି। ତଥୂପମନ୍ତି ତପ୍ପଟିଭାଗଂ ସେଲପବ୍ବତୂପମଂ। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଯଥା ସେଲପବ୍ବତମୁଦ୍ଧନି ଠିତୋ ଚକ୍ଖୁମା ପୁରିସୋ ସମନ୍ତତୋ ଜନତଂ ପସ୍ସେଯ୍ୟ, ଏୱମେୱ ସୁମେଧୋ, ସୁନ୍ଦରପଞ୍ଞୋ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁ ଭଗୱା ଧମ୍ମମଯଂ ପଞ୍ଞାମଯଂ ପାସାଦମାରୁଯ୍ହ ସଯଂ ଅପେତସୋକୋ ସୋକାୱତିଣ୍ଣଂ ଜାତିଜରାଭିଭୂତଞ୍ଚ ଜନତଂ ସତ୍ତକାଯଂ ଅୱେକ୍ଖତି ଉପଧାରଯତି ଉପପରିକ୍ଖତି। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ – ଯଥା ହି ପବ୍ବତପାଦେ ସମନ୍ତା ମହନ୍ତଂ ଖେତ୍ତଂ କତ୍ୱା ତତ୍ଥ କେଦାରପାଠଈସୁ କୁଟିଯୋ କତ୍ୱା ରତ୍ତିଂ ଅଗ୍ଗିଂ ଜାଲେଯ୍ୟୁଂ, ଚତୁରଙ୍ଗସମନ୍ନାଗତଞ୍ଚ ଅନ୍ଧକାରଂ ଭୱେଯ୍ୟ, ଅଥସ୍ସ ପବ୍ବତସ୍ସ ମତ୍ଥକେ ଠତ୍ୱା ଚକ୍ଖୁମତୋ ପୁରିସସ୍ସ ଭୂମିପ୍ପଦେସଂ ଓଲୋକଯତୋ ନେୱ ଖେତ୍ତଂ, ନ କେଦାରପାଠଈଯୋ, ନ କୁଟିଯୋ, ନ ତତ୍ଥ ସଯିତମନୁସ୍ସା ପଞ୍ଞାଯେଯ୍ୟୁଂ, କୁଟୀସୁ ପନ ଅଗ୍ଗିଜାଲମତ୍ତମେୱ ପଞ୍ଞାଯେଯ୍ୟ, ଏୱଂ ଧମ୍ମମଯଂ

ପାସାଦମାରୁୟ୍ହ ସଉକାଯଂ ଓଲୋକୟତୋ ତଥାଗତସ୍ସ ଯେ ତେ ଅକତକଲ୍ଯାଣା ସତ୍ତା, ତେ ଏକୱିହାରେ ଦକ୍ଖିଣପସ୍ସେ ନିସିନ୍ନାପି ବୁଦ୍ଧଞାଣସ୍ସ ଆପାଥଂ ନାଗଚ୍ଛନ୍ତି, ରତ୍ତିଂ ଖିତ୍ତସରା ୱିଯ ହୋନ୍ତି। ଯେ ପନ କତକଲ୍ଯାଣା ୱେନେଯ୍ଯପୁଗ୍ଗଲା, ତେ ଏୱସ୍ସ ଦୂରେପି ଠିତା ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛନ୍ତି, ସୋ ଅଗ୍ଗି ୱିଯ ହିମୱନ୍ତପବ୍ବତୋ ୱିଯ ଚ ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ –

''ଦୂରେ ସନ୍ତୋ ପକାସେନ୍ତି, ହିମୱନ୍ତୋୱ ପବ୍ବତୋ;

ଅସନ୍ତେତ୍ଥ ନ ଦିସ୍ସନ୍ତି, ରତ୍ତିଂ ଖିତ୍ତା ଯଥା ସରା''ତି। (ଧ। ପ। ୩୦୪; ନେତ୍ତି। ୧୧);

ଏୱମେତସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ଗାଥାସୁ ଚ ଭଗୱା ଅତ୍ତାନଂ ପରଂ ୱିଯ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେସି।

ପଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦେସନାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୩୯। ଦୁତିଯେ ପରିଯାଯେନାତି ଏତ୍ଥ ପରିଯାଯ-ସଦ୍ଦୋ ''ମଧୁପିଣ୍ଡିକପରିଯାଯୋତ୍ୱେୱ ନଂ ଧାରେହୀ''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୨୦୫) ଦେସନାଯଂ ଆଗତୋ। ''ଅତ୍ଥି ଖ୍ୱେସ , ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପରିଯାଯୋ, ଯେନ ମଂ ପରିଯାଯେନ ସମ୍ମା ୱଦମାନୋ ୱଦେଯ୍ଯ – ଅକିରିଯୱାଦୋ ସମଣୋ ଗୋତମୋ''ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୫; ଅ। ନି। ୮।୧୧) କାରଣେ। ''କସ୍ସ ନୁ ଖୋ, ଆନନ୍ଦ, ଅଜ୍ଜ ପରିଯାଯୋ ଭିକ୍ଖୁନିଯୋ ଓୱଦିତୁ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୩୯୮) ୱାରେ। ଇଧ ପନ ୱାରେପି କାରଣେପି ୱଟ୍ଟତି, ତସ୍ମା, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତସ୍ସ ଦ୍ୱେ ଧମ୍ମଦେସନା ଯଥାରହଂ କାରଣେନ ଭୱନ୍ତି, ୱାରେନ ୱାତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। ଭଗୱା ହି ୱେନେଯ୍ଯଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପଂ କଦାଚି ''ଇମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା, ଇମେ, ଧମ୍ମା ଅକୁସଲା। ଇମେ ଧମ୍ମା ସାୱଜ୍ଜା, ଇମେ ଧମ୍ମା ଅନୱଜ୍ଜା। ଇମେ ସେୱିତବ୍ବା, ଇମେ ନ ସେୱିତବ୍ବା''ତିଆଦିନା କୁସଲାକୁସଲଧମ୍ମେ ୱିଭଜନ୍ତୋ କୁସଲଧମ୍ମେହି ଅକୁସଲଧମ୍ମେ ଅସଙ୍କରତୋ ପଞ୍ଞାପେନ୍ତୋ ''ପାପଂ ପାପକତୋ ପସ୍ସଥା''ତି ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି। କଦାଚି ''ପାଣାତିପାତୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆସେୱିତୋ ଭାୱିତୋ ବହୁଲୀକତୋ ନିରଯସଂୱତ୍ତନିକୋ ତିରଚ୍ଛାନଯୋନିସଂୱତ୍ତନିକୋ ପେତ୍ତିୱିସଯସଂୱତ୍ତନିକୋ, ଯୋ ସବ୍ବଲହୁକୋ ପାଣାତିପାତୋ, ସୋ ଅପ୍ପାଯୁକସଂୱତ୍ତନିକୋ''ତିଆଦିନା (ଅ। ନି। ୮।୪୦) ଆଦୀନୱଂ ପକାସେନ୍ତୋ ପାପତୋ ନିବ୍ବିଦାଦୀହି ନିଯୋଜେନ୍ତୋ ''ନିବ୍ବିନ୍ଦଥ ୱିରଜ୍ଜଥା''ତି ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି।

ଭୱନ୍ତୀତି ହୋନ୍ତି ପୱତ୍ତନ୍ତି। ପାପଂ ପାପକତୋ ପସ୍ସଥାତି ସବ୍ବଂ ପାପଧମ୍ମଂ ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ଆଯତିଞ୍ଚ ଅହିତଦୁକ୍ଖାୱହତୋ ଲାମକତୋ ପସ୍ସଥ। ତତ୍ଥ ନିବ୍ବିନ୍ଦଥାତି ତସ୍ମିଂ ପାପଧମ୍ମେ ''ଅଚ୍ଚନ୍ତହୀନଭାୱତୋ ଲାମକଟ୍ଠେନ ପାପଂ, ଅକୋସଲ୍ଲସମ୍ଭୂତଟ୍ଠେନ ଅକୁସଲଂ, ପକତିପଭସ୍ସରସ୍ସ ପସନ୍ନସ୍ସ ଚ ଚିତ୍ତସ୍ସ ପଭସ୍ସରାଦିଭାୱୱିନାସନତୋ ସଂକିଲେସିକଂ, ପୁନପ୍ପୁନଂ ଭୱଦୁକ୍ଖନିବ୍ବତ୍ତନତୋ ପୋନୋବ୍ଭୱିକଂ, ସହେୱ ଦରଥେହି ପରିଳାହେହି ୱତ୍ତନତୋ ସଦରଥଂ, ଦୁକ୍ଖସ୍ସେୱ ୱିପଚ୍ଚନତୋ ଦୁକ୍ଖୱିପାକଂ, ଅପରିମାଣମ୍ପି କାଲଂ ଅନାଗତେ ଜାତିଜରାମରଣନିବ୍ବତ୍ତନତୋ ଆଯତିଂ ଜାତିଜରାମରଣିଯଂ, ସବ୍ବହିତସୁଖୱିଦ୍ଧଂସନସମତ୍ଥ''ନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ନାନାୱିଧେ ଆଦୀନୱେ, ତସ୍ସ ଚ ପହାନେ ଆନିସଂସେ ସମ୍ମପଞ୍ଞାଯ ପସ୍ସନ୍ତା ନିବ୍ବିନ୍ଦଥ ନିବ୍ବେଦଂ ଆପଜ୍ଜଥ। ନିବ୍ବିନ୍ଦନ୍ତା ଚ ୱିପସ୍ସନଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ଅରିଯମଗ୍ଗାଧିଗମେନ ପାପତୋ ୱିରଜ୍ଜଥ ଚେୱ ୱିମୁଚ୍ଚଥ ଚ। ମଗ୍ଗେନ ୱା ସମୁଚ୍ଛେଦୱିରାଗୱସେନ ୱିରଜ୍ଜଥ, ତତୋ ଫଲେନ ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୱିମୁତ୍ତିୱସେନ ୱିମୁଚ୍ଚଥ। ଅଥ ୱା ପାପନ୍ତି ଲାମକତୋ ପାପଂ। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ଯଂ ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖାଦିଭାୱେନ କୁଚ୍ଛିତଂ ଅରିଯେହି ଜିଗୁଚ୍ଛନୀଯଂ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖଂ ପାପେତୀତି ପାପଂ। କିଂ ପନ ତଂ? ତେଭୂମକଧମ୍ମଜାତଂ । ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ଅତ୍ଥେନ ପାପକତୋ ଦିସ୍ୱା ତତ୍ଥ ଅନିଚ୍ଚତୋ, ଦୁକ୍ଖତୋ, ରୋଗତୋ, ଗଣ୍ଡତୋ, ସଲ୍ଲତୋ, ଅଘତୋ, ଆବାଧତୋତିଆଦିନା ୱିପସ୍ସନଂ ୱଡ୍ଢେନ୍ତା ନିବ୍ବିନ୍ଦଥ। ଅଯଂ ଦୁତିଯାତି ଯାଥାୱତୋ ଅହିତାନତ୍ଥୱିଭାୱନଂ ପଠମଂ ଉପାଦାଯ ତତୋ ୱିୱେଚନଂ ଅଯଂ ଦୁତିଯା ଧମ୍ମଦେସନା।

ଗାଥାସୁ ବୁଦ୍ଧସ୍ସାତି ସବ୍ବଞ୍ଞୁବୁଦ୍ଧସ୍ସ। ସବ୍ବଭୂତାନୁକମ୍ପିନୋତି ସବ୍ବେପି ସତ୍ତେ ମହାକରୁଣାଯ ଅନୁକମ୍ପନସଭାୱସ୍ସ। ପରିଯାଯୱଚନନ୍ତି ପରିଯାଯେନ କଥନଂ ଦେସନଂ। ପସ୍ସାତି ପରିସଂ ଆଲପତି, ପରିସଜେଟ୍ଠକଂ ୱା ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। କେଚି ପନାହୁ ''ଅତ୍ତାନମେୱ ସନ୍ଧାଯ ଭଗୱା 'ପସ୍ସା'ତି ଅୱୋଚା''ତି। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ପାପକେ ୱିରଜ୍ଜଥ ରାଗଂ ପଜହଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ଦୁତିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ୱିଜ୍ଜାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୦। ତତିଯେ ପୁବ୍ବଙ୍ଗମାତି ସହଜାତୱସେନ, ଉପନିସ୍ସଯୱସେନ ଚାତି ଦ୍ୱୀହି ଆକାରେହି ପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ପୁରସ୍ସରା ପଧାନକାରଣଂ। ନ ହି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ୱିନା ଅକୁସଲୁପ୍ପତ୍ତି ଅତ୍ଥି। ସମାପତ୍ତିଯାତି ସମାପଜ୍ଜନାଯ ସଭାୱପଟିଲାଭାଯ, ପୱତ୍ତିଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ଅକୁସଲପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଆଦୀନୱପ୍ପଟିଚ୍ଛାଦନେନ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ଅପ୍ପହୀନଭାୱେନ ଚ ଅକୁସଲଧମ୍ମାନଂ ଉପନିସ୍ସଯଭାୱୋ ଦିସ୍ସତି।

ଏୱଂ ବ୍ୟାଧିମରଣାଦିଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ସବ୍ବାପି ଗତିଯୋ ଇଧ ଦୁଗ୍ଗତିଯୋ। ଅଥ ୱା ରାଗାଦିକିଲେସେହି ଦୂସିତା ଗତିଯୋ କାଯୱଚୀଚିତ୍ତାନଂ ପୱତ୍ତିଯୋତି ଦୁଗ୍ଗତିଯୋ, କାଯୱଚୀମନୋଦୁଚ୍ଚରିତାନି। ଅସ୍ମିଂ ଲୋକେତି ଇଧ ଲୋକେ ମନୁସ୍ସଗତିଯଂ ୱା। ପରମ୍ହି ଚାତି ତତୋ ଅଞ୍ଞାସୁ ଗତୀସୁ। ଅୱିଜ୍ଜାମୂଲିକା ସବ୍ବାତି ତା ସବ୍ବାପି ଦୁଚ୍ଚରିତସ୍ସ ୱିପତ୍ତିଯୋ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଅୱିଜ୍ଜାପୁବ୍ବଙ୍ଗମତ୍ତା ଅୱିଜ୍ଜାମୂଲିକା ଏୱ। ଇଚ୍ଛାଲୋଭସମୁସ୍ସଯାତି ଅସମ୍ପତ୍ତୱିସଯପରିଯେସନଲକ୍ଖଣାଯ ଇଚ୍ଛାଯ, ସମ୍ପତ୍ତୱିସଯଲୁବ୍ଭନଲକ୍ଖଣେନ ଲୋଭେନ ଚ ସମୁସ୍ସିତା ଉପଚିତାତି ଇଚ୍ଛାଲୋଭସମୁସ୍ସଯା।

ଯତୋତି ଯସ୍ମା ଅୱିଜ୍ଜାହେତୁ ଅୱିଜ୍ଜାଯ ନିୱୁତୋ ହୁତ୍ୱା। ପାପିଚ୍ଛୋତି ଅୱିଜ୍ଜାଯ ପଟିଚ୍ଛାଦିତତ୍ତା ପାପିଚ୍ଛତାଯ ଆଦୀନୱେ ଅପସ୍ସନ୍ତୋ ଅସନ୍ତଗୁଣସମ୍ଭାୱନୱସେନ କୋହଞ୍ଞାଦୀନି କରୋନ୍ତୋ ପାପିଚ୍ଛୋ, ଲୋଭେନେୱ ଅତ୍ରିଚ୍ଛତାପି ଗହିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଅନାଦରୋତି ଲୋକାଧିପତିନୋ ଓତ୍ତପ୍ପସ୍ସ ଅଭାୱେନ ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀସୁ ଆଦରରହିତୋ। ତତୋତି ତସ୍ମା ଅୱିଜ୍ଜାପାପିଚ୍ଛତାଅହିରିକାନୋତ୍ତପ୍ପହେତୁ । ପସୱତୀତି କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦିଭେଦଂ ପାପଂ ଉପଚିନତି। ଅପାଯଂ ତେନ ଗଚ୍ଛତୀତି ତେନ ତଥା ପସୁତେନ ପାପେନ ନିରଯାଦିଭେଦଂ ଅପାଯଂ ଗଚ୍ଛତି ଉପପଜ୍ଜତି।

ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଏତେ ଏୱଂ ସବ୍ବଦୁଚ୍ଚରିତମୂଲଭୂତା ସବ୍ବଦୁଗ୍ଗତିପରିକ୍କିଲେସହେତୁଭୂତା ଚ ଅୱିଜ୍ଜାଦଯୋ, ତସ୍ମା ଇଚ୍ଛଞ୍ଚ, ଲୋଭଞ୍ଚ, ଅୱିଜ୍ଜଞ୍ଚ, ଚସଦ୍ଦେନ ଅହିରିକାନୋତ୍ତପ୍ପଞ୍ଚ ୱିରାଜଯଂ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ପଜହଂ। କଥଂ ୱିରାଜେତୀତି ଆହ? ୱିଜ୍ଜଂ ଉପ୍ପାଦଯନ୍ତି, ୱିପସ୍ସନାପଟିପାଟିଯା ଚ, ମଗ୍ଗପଟିପାଟିଯା ଚ, ଉସ୍ସକ୍କିତ୍ୱା ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୱିଜ୍ଜଂ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ଉପ୍ପାଦଯନ୍ତୋ। ସବ୍ବା ଦୁଗ୍ଗତିଯୋତି ସବ୍ବାପି ଦୁଚ୍ଚରିତସଙ୍ଖାତା ଦୁଗ୍ଗତିଯୋ, ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ୱା ଅଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ଦୁକ୍ଖା, ସବ୍ବା ପଞ୍ଚପି ଗତିଯୋ ଜହେ ପଜହେଯ୍ୟ ସମତିକ୍କମେଯ୍ୟ। କିଲେସୱଟ୍ଟପ୍ପହାନେନେୱ ହି କମ୍ମୱଟ୍ଟଂ ୱିପାକୱଟ୍ଟଞ୍ଚ ପହୀନଂ ହୋତୀତି।

ତତିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଠମଭାଣୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ପଞ୍ଞାପରିହୀନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୧। ଚତୁତ୍ଥେ ସୁପରିହୀନାତି ସୁଟ୍ଠୁ ପରିହୀନା। ଯେ ଅରିଯାଯ ପଞ୍ଞାଯ ପରିହୀନାତି ଯେ ସତ୍ତା ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଉଦଯବ୍ବଯପଟିୱିଜ୍ଝନେନ ଚତୁସଚ୍ଚପଟିୱିଜ୍ଝନେନ ଚ କିଲେସେହି ଆରକା ଠିତତ୍ତା ଅରିଯାଯ ପରିସୁଦ୍ଧାଯ ୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞାଯ ଚ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ ଚ ପରିହୀନା, ତେ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରାହି ସମ୍ପତ୍ତୀହି ଅତିୱିଯ ପରିହୀନା ମହାଜାନିକା। କେ ପନ ତେତି? ଯେ କମ୍ମାୱରଣେନ ସମନ୍ନାଗତା। ତେ ହି ମିଚ୍ଛତ୍ତନିଯତଭାୱତୋ ଏକନ୍ତେନ ପରିହୀନା ଅପରିପୁଣ୍ଣା ମହାଜାନିକା। ତେନାହ ‘‘ଦୁଗ୍ଗତି ପାଟିକଙ୍ଖା’’ତି। ୱିପାକାୱରଣସମଙ୍ଗିନୋପି ପରିହୀନା। ଅଥ ୱା ସୁକ୍କପକ୍ଖେ ଅପରିହୀନା ନାମ ତିୱିଧାୱରଣୱିରହିତା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିକା କମ୍ମସ୍ସକତଞ୍ଞାଣେନ ଚ ସମନ୍ନାଗତା। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯାନୁସାରେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଗାଥାସୁ ପଞ୍ଞାଯାତି ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ, ୱିପସ୍ସନାଞାଣତୋ ମଗ୍ଗଞାଣତୋ ଚ ପରିହାନେନାତି। ସାମିୱଚନଂ ୱା ଏତଂ, ଯଥାୱୁତ୍ତଞାଣସ୍ସ ପରିହାନେନାତି, ଉପ୍ପାଦେତବ୍ବସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦନମେୱ ଚେତ୍ଥ ପରିହାନଂ। ନିୱିଟ୍ଠଂ ନାମରୂପସ୍ମିନ୍ତି ନାମରୂପେ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକେ ‘‘ଏତଂ ମମା’’ତିଆଦିନା ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ଅଭିନିୱିଟ୍ଠଂ ଅଜ୍ଝୋସିତଂ, ତତୋ ଏୱ ଇଦଂ ସଚ୍ଚନ୍ତି ମଞ୍ଞତୀତି ‘‘ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ ମୋଘମଞ୍ଞ’’ନ୍ତି ମଞ୍ଞତି। ‘‘ସଦେୱକେ ଲୋକେ’’ତି ୱିଭତ୍ତି ପରିଣାମେତବ୍ବା।

ଏୱଂ ପଠମଗାଥାଯ ସଂକିଲେସପକ୍ଖଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଯସ୍ସା ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଯା ନାମରୂପସ୍ମିଂ ମଞ୍ଞନାଭିନିୱେସେହି କିଲେସୱଟ୍ଟଂ ୱତ୍ତତି, ତସ୍ସା ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ୱଟ୍ଟସ୍ସ ଉପଚ୍ଛେଦୋତି ପଞ୍ଞାଯ ଆନୁଭାୱଂ ପକାସେନ୍ତୋ ‘‘ପଞ୍ଞା ହି ସେଟ୍ଠା ଲୋକସ୍ମି’’ନ୍ତି ଗାଥମାହ।

ତତ୍ଥ ଲୋକସ୍ମିନ୍ତି ସଙ୍ଖାରଲୋକସ୍ମିଂ। ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ୱିଯ ସତ୍ତେସୁ, ସଙ୍ଖାରେସୁ ପଞ୍ଞାସଦିସୋ ଧମ୍ମୋ ନତ୍ଥି। ପଞ୍ଞୁତ୍ତରା ହି କୁସଲା ଧମ୍ମା, ପଞ୍ଞାଯ

ଚ ସିଦ୍ଧାଯ ସବ୍ବେ ଅନଵଜ୍ଜଧମ୍ମା ସିଦ୍ଧା ଏଵ ହୋନ୍ତି। ତଥା ହି ଵୁତ୍ତଂ ''ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସ୍ସ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ ପହୋତୀ''ତିଆଦି (ମ। ନି। ୩।୧୪୧; ସଂ। ନି। ୫। ୧)। ଯା ପନେତ୍ଥ ପଞ୍ଞା ଅଧିପ୍ପେତା, ସା ସେଟ୍ଠାତି ଥୋମିତା। ଯଥା ଚ ସା ପଵତ୍ତତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯାଯଂ ନିବ୍ବେଧଗାମିନୀ''ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଯା ଅଯଂ ପଞ୍ଞା ଅନିବ୍ବିଦ୍ଧପୁବ୍ବଂ ଅପଦାଲିତପୁବ୍ବଂ ଲୋଭକ୍ଖନ୍ଧାଦିଂ ନିବ୍ବିଜ୍ଝନ୍ତୀ ପଦାଲେନ୍ତୀ ଗଚ୍ଛତି ପଵତ୍ତତୀତି ନିବ୍ବେଧଗାମିନୀ, ଯାଯ ଚ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଭଵଯୋନିଗତିଵିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିସତ୍ତାଵାସେସୁ ସତ୍ତନିକାଯେସୁ ଖନ୍ଧାନଂ ପଠମାଭିନିବ୍ବତ୍ତିସଙ୍ଖାତାଯ ଜାତିଯା ତଂନିମିତ୍ତସ୍ସ ଚ କମ୍ମଭଵସ୍ସ ପରିକ୍ଖଯଂ ପରିଯୋସାନଂ ନିବ୍ବାନଂ ଅରହତ୍ତଞ୍ଚ ସମ୍ମା ଅଵିପରୀତଂ ଜାନାତି ସଚ୍ଛିକରୋତି, ଅଯଂ ସହଵିପସ୍ସନା ମଗ୍ଗପଞ୍ଞା ସେଟ୍ଠା ଲୋକସ୍ମିନ୍ତି।

ଇଦାନି ଯଥାଵୁତ୍ତପଞ୍ଞାନୁଭାଵସମ୍ପନ୍ନେ ଖୀଣାସଵେ ଅଭିତ୍ଥଵନ୍ତୋ ''ତେସଂ ଦେଵା ମନୁସ୍ସା ଚା''ତି ଓସାନଗାଥମାହ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ତେସଂ ଚତୂସୁ ଅରିଯସଚ୍ଚେସୁ ପରିଞ୍ଞାଦୀନଂ ସୋଳସନ୍ନଂ କିଚ୍ଚାନଂ ନିଟ୍ଠିତତ୍ତା ଚତୁସଚ୍ଚସମ୍ବୋଧେନ ସମ୍ବୁଦ୍ଧାନଂ, ସତିଵେପୁଲ୍ଲପ୍ପତ୍ତିଯା ସତିମତଂ, ଵୁତ୍ତନଯେନ ସମୁଗ୍ଘାତିତସମ୍ମୋହତ୍ତା ପଞ୍ଞାଵେପୁଲ୍ଲପ୍ପତ୍ତିଯା ହାସପଞ୍ଞାନଂ, ପୁବ୍ବଭାଗେ ଵା ସୀଲାଦିପାରିପୂରିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାଵ ନିବ୍ବାନସଚ୍ଛିକିରିଯାଯ ହାସଵେଦତୁଟ୍ଠିପାମୋଜ୍ଜବହୁଲତାଯ ହାସପଞ୍ଞାନଂ, ସବ୍ବସୋ ପରିକ୍ଖୀଣଭଵସଂଯୋଜନତ୍ତା ଅନ୍ତିମସରୀରଧାରୀନଂ ଖୀଣାସଵାନଂ ଦେଵା ମନୁସ୍ସା ଚ ପିହଯନ୍ତି ପିଯା ହୋନ୍ତି, ତବ୍ଭାଵଂ ଅଧିଗନ୍ତୁଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି ''ଅହୋ ପଞ୍ଞାନୁଭାଵୋ, ଅହୋ ଵତ ମଯମ୍ପି ଏଦିସା ଏଵଂ ନିତ୍ତିଣ୍ଣସବ୍ବଦୁକ୍ଖା ଭଵେଯ୍ୟାମା''ତି।

ଚତୁତ୍ଥସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସୁକ୍କଧମ୍ମସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୪୨। ପଞ୍ଚମେ ସୁକ୍କାତି ନ ଵଣ୍ଣସୁକ୍କତାଯ ସୁକ୍କା, ସୁକ୍କଭାଵାଯ ପନ ପରମଵୋଦାନାଯ ସଂଵତ୍ତନ୍ତୀତି ନିପ୍ଫତ୍ତିସୁକ୍କତାଯ ସୁକ୍କା। ସରସେନପି ସବ୍ବେ କୁସଲା ଧମ୍ମା ସୁକ୍କା ଏଵ କଣ୍ହଭାଵପଟିପକ୍ଖତୋ । ତେସଞ୍ହି ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଚିତ୍ତଂ ପଭସ୍ସରଂ ହୋତି ପରିସୁଦ୍ଧଂ। ଧମ୍ମାତି କୁସଲା ଧମ୍ମା। ଲୋକନ୍ତି ସତ୍ତଲୋକଂ। ପାଲେନ୍ତୀତି ଆଧାରସନ୍ଧାରଣେନ ମରିଯାଦଂ ଠପେନ୍ତା ରକ୍ଖନ୍ତି। ହିରୀ ଚ ଓତ୍ତପ୍ପଞ୍ଚାତି ଏତ୍ଥ ହିରିଯତି ହିରିଯିତବ୍ବେନ, ହିରିଯନ୍ତି ଏତେନାତି ଵା ହିରୀ। ଵୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ''ଯଂ ହିରିଯତି ହିରିଯିତବ୍ବେନ, ହିରିଯତି ପାପକାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସମାପତ୍ତିଯା, ଅଯଂ ଵୁଚ୍ଚତି ହିରୀ''ତି (ଧ। ସ। ୩୦)। ଓତ୍ତପ୍ପତି ଓତ୍ତପ୍ପିତବ୍ବେନ, ଓତ୍ତପ୍ପନ୍ତି ଏତେନାତି ଵା ଓତ୍ତପ୍ପଂ। ଵୁତ୍ତମ୍ପିଚେତଂ ''ଯଂ ଓତ୍ତପ୍ପତି ଓତ୍ତପ୍ପିତବ୍ବେନ, ଓତ୍ତପ୍ପତି ପାପକାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସମାପତ୍ତିଯା, ଇଦଂ ଵୁଚ୍ଚତି ଓତ୍ତପ୍ପ''ନ୍ତି (ଧ। ସ। ୩୧)।

ତତ୍ଥ ଅଜ୍ଝତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନା ହିରୀ, ବହିଦ୍ଧାସମୁଟ୍ଠାନଂ ଓତ୍ତପ୍ପଂ। ଅତ୍ତାଧିପତେଯ୍ୟା ହିରୀ, ଲୋକାଧିପତେଯ୍ୟଂ ଓତ୍ତପ୍ପଂ। ଲଜ୍ଜାସଭାଵସଣ୍ଠିତା ହିରୀ, ଭଯସଭାଵସଣ୍ଠିତଂ ଓତ୍ତପ୍ପଂ। ସପ୍ପତିସ୍ସଵଲକ୍ଖଣା ହିରୀ, ଵଜ୍ଜଭୀରୁକଭଯଦସ୍ସାଵିଲକ୍ଖଣଂ ଓତ୍ତପ୍ପଂ।

ତତ୍ଥ ଅଜ୍ଝତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ହିରିଂ ଚତୂହି କାରଣେହି ସମୁଟ୍ଠାପେତି – ଜାତିଂ ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖିତ୍ଵା, ଵଯଂ ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖିତ୍ଵା, ସୂରଭାଵଂ ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖିତ୍ଵା, ବାହୁସଚ୍ଚଂ ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖିତ୍ଵା। କଥଂ? ''ପାପକରଣଂ ନାମେତଂ ନ ଜାତିସମ୍ପନ୍ନାନଂ କମ୍ମଂ, ହୀନଜଚ୍ଚାନଂ କେଵଟ୍ଟାଦୀନଂ କମ୍ମଂ, ମାଦିସସ୍ସ ଜାତିସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଇଦଂ କମ୍ମଂ କାତୁଂ ନ ଯୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଏଵଂ ତାଵ ଜାତିଂ ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖିତ୍ଵା ପାଣାତିପାତାଦିପାପକମ୍ମଂ ଅକରୋନ୍ତୋ ହିରିଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି। ତଥା ''ପାପକରଣଂ ନାମେତଂ ଦହରେହି କତ୍ତବ୍ବକମ୍ମଂ, ମାଦିସସ୍ସ ଵଯେ ଠିତସ୍ସ ଇଦଂ କମ୍ମଂ କାତୁଂ ନ ଯୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଏଵଂ ଵଯଂ ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖିତ୍ଵା ପାଣାତିପାତାଦିପାପକମ୍ମଂ ଅକରୋନ୍ତୋ ହିରିଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି। ତଥା ''ପାପକରଣଂ ନାମେତଂ ଦୁବ୍ବଲଜାତିକାନଂ କମ୍ମଂ, ମାଦିସସ୍ସ ସୂରଭାଵସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଇଦଂ କମ୍ମଂ କାତୁଂ ନ ଯୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଏଵଂ ସୂରଭାଵଂ ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖିତ୍ଵା ପାଣାତିପାତାଦିପାପକମ୍ମଂ ଅକରୋନ୍ତୋ ହିରିଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି। ତଥା ''ପାପକରଣଂ ନାମେତଂ ଅନ୍ଧବାଲାନଂ କମ୍ମଂ, ନ ପଣ୍ଡିତାନଂ, ମାଦିସସ୍ସ ପଣ୍ଡିତସ୍ସ ବହୁସ୍ସୁତସ୍ସ ଇଦଂ କମ୍ମଂ କାତୁଂ ନ ଯୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଏଵଂ ବାହୁସଚ୍ଚଂ ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖିତ୍ଵା ପାଣାତିପାତାଦିପାପକମ୍ମଂ ଅକରୋନ୍ତୋ ହିରିଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତି। ଏଵଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ହିରିଂ ଚତୂହି କାରଣେହି ସମୁଟ୍ଠାପେତି। ସମୁଟ୍ଠାପେତ୍ଵା ଚ ପନ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତେ ହିରିଂ ପଵେସେତ୍ଵା ପାପକମ୍ମଂ ନ କରୋତି। ଏଵଂ ହିରୀ ଅଜ୍ଝତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନା ନାମ ହୋତି।

କଥଂ ଓତ୍ତପ୍ପଂ ବହିଦ୍ଧାସମୁଟ୍ଠାନଂ ନାମ? ''ସଚେ ତ୍ଵଂ ପାପକମ୍ମଂ କରିସ୍ସସି, ଚତୂସୁ ପରିସାସୁ ଗରହପ୍ପତ୍ତୋ ଭଵିସ୍ସସି।

''ଗରହିସ୍ସନ୍ତି ତଂ ଵିଞ୍ଞୂ, ଅସୁଚିଂ ନାଗରିକୋ ଯଥା;

ଵଜ୍ଜିତୋ ସୀଲଵନ୍ତେହି, କଥଂ ଭିକ୍ଖୁ କରିସ୍ସସୀ''ତି। –

ପଚ୍ଚଵେକ୍ଖନ୍ତୋ ହି ବହିଦ୍ଧାସମୁଟ୍ଠିତେନ ଓତ୍ତପ୍ପେନ ପାପକମ୍ମଂ ନ କରୋତି। ଏଵଂ ଓତ୍ତପ୍ପଂ ବହିଦ୍ଧାସମୁଟ୍ଠାନଂ ନାମ ହୋତି।

କଥଂ ହିରୀ ଅତ୍ତାଧିପତେଯ୍ୟା ନାମ? ଇଧେକଚ୍ଚୋ କୁଲପୁତ୍ତୋ ଅତ୍ତାନଂ ଅଧିପତିଂ ଜେଟ୍ଠକଂ କତ୍ୱା ‘‘ମାଦିସସ୍ସ ସଦ୍ଧାପବ୍ବଜିତସ୍ସ ବହୁସ୍ସୁତସ୍ସ ଧୁତୱାଦିସ୍ସ ନ ଯୁତ୍ତଂ ପାପକମ୍ମଂ କାତୁ’’ନ୍ତି ପାପକମ୍ମଂ ନ କରୋତି। ଏୱଂ ହିରୀ ଅତ୍ତାଧିପତେଯ୍ୟା ନାମ ହୋତି। ତେନାହ ଭଗୱା –

‘‘ସୋ ଅତ୍ତାନଂୟେୱ ଅଧିପତିଂ କରିତ୍ୱା ଅକୁସଲଂ ପଜହତି, କୁସଲଂ ଭାୱେତି, ସାୱଜ୍ଜଂ ପଜହତି, ଅନୱଜ୍ଜଂ ଭାୱେତି, ସୁଦ୍ଧମତ୍ତାନଂ ପରିହରତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୩।୪୦)।

କଥଂ ଓତ୍ତପ୍ପଂ ଲୋକାଧିପତେଯ୍ୟଂ ନାମ? ଇଧେକଚ୍ଚୋ କୁଲପୁତ୍ତୋ ଲୋକଂ ଅଧିପତିଂ ଜେଟ୍ଠକଂ କତ୍ୱା ପାପକମ୍ମଂ ନ କରୋତି। ଯଥାହ –

‘‘ମହା ଖୋ ପନାୟଂ ଲୋକସନ୍ନିୱାସୋ। ମହନ୍ତସ୍ମିଂ ଖୋ ପନ ଲୋକସନ୍ନିୱାସେ ସନ୍ତି ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ଇଦ୍ଧିମନ୍ତୋ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକା ପରଚିତ୍ତୱିଦୁନୋ , ତେ ଦୂରତୋପି ପସ୍ସନ୍ତି, ଆସନ୍ନାପି ନ ଦିସ୍ସନ୍ତି, ଚେତସାପି ଚିତ୍ତଂ ପଜାନନ୍ତି, ତେପି ମଂ ଏୱଂ ଜାନିସ୍ସନ୍ତି ‘ପସ୍ସଥ ଭୋ ଇମଂ କୁଲପୁତ୍ତଂ, ସଦ୍ଧା ଅଗାରସ୍ମା ଅନଗାରିୟଂ ପବ୍ବଜିତୋ ସମାନୋ ୱୋକିଣ୍ଣୋ ୱିହରତି ପାପକେହି ଅକୁସଲେହି ଧମ୍ମେହୀ’ତି। ସନ୍ତି ଦେୱତା ଇଦ୍ଧିମନ୍ତିନିୟୋ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକା ପରଚିତ୍ତୱିଦୁନିୟୋ, ତା ଦୂରତୋପି ପସ୍ସନ୍ତି, ଆସନ୍ନାପି ନ ଦିସ୍ସନ୍ତି, ଚେତସାପି ଚିତ୍ତଂ ପଜାନନ୍ତି, ତାପି ମଂ ଏୱଂ ଜାନିସ୍ସନ୍ତି ‘ପସ୍ସଥ ଭୋ ଇମଂ, କୁଲପୁତ୍ତଂ, ସଦ୍ଧା ଅଗାରସ୍ମା ଅନଗାରିୟଂ ପବ୍ବଜିତୋ ସମାନୋ ୱୋକିଣ୍ଣୋ ୱିହରତି ପାପକେହି ଅକୁସଲେହି ଧମ୍ମେହୀ’ତି। ସୋ ଲୋକଂୟେୱ ଅଧିପତିଂ କତ୍ୱା ଅକୁସଲଂ ପଜହତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୩।୪୦)।

ଏୱଂ ଲୋକାଧିପତେଯ୍ୟଂ ଓତ୍ତପ୍ପଂ।

ଲଜ୍ଜାସଭାୱସଣ୍ଠିତାତି ଏତ୍ଥ ଲଜ୍ଜାତି ଲଜ୍ଜନାକାରୋ, ତେନ ସଭାୱେନ ସଣ୍ଠିତା ହିରୀ। ଭୟନ୍ତି ଅପାୟଭୟଂ, ତେନ ସଭାୱେନ ସଣ୍ଠିତଂ ଓତ୍ତପ୍ପଂ। ତଦୁଭୟଂ ପାପପରିୱଜ୍ଜନେ ପାକଟଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ଯଥା ଦ୍ୱୀସୁ ଅୟୋଗୁଳେସୁ ଏକୋ ସୀତଲୋ ଭୱେଯ୍ୟ ଗୂଥମକ୍ଖିତୋ, ଏକୋ ଉଣ୍ହୋ ଆଦିତ୍ତୋ। ତେସୁ ଯଥା ସୀତଲଂ ଗୂଥମକ୍ଖିତତ୍ତା ଜିଗୁଚ୍ଛନ୍ତୋ ୱିଞ୍ଞୁଜାତିକୋ ନ ଗଣ୍ହାତି, ଇତରଂ ଦାହଭୟେନ, ଏୱଂ ପଣ୍ଡିତୋ ଲଜ୍ଜାୟ ଜିଗୁଚ୍ଛନ୍ତୋ ପାପଂ ନ କରୋତି, ଓତ୍ତପ୍ପେନ ଅପାୟଭୀତୋ ପାପଂ ନ କରୋତି। ଏୱଂ ଲଜ୍ଜାସଭାୱସଣ୍ଠିତା ହିରୀ, ଭୟସଭାୱସଣ୍ଠିତଂ ଓତ୍ତପ୍ପଂ।

କଥଂ ସପ୍ପତିସ୍ସୱଲକ୍ଖଣା ହିରୀ, ୱଜ୍ଜଭୀରୁକଭୟଦସ୍ସାୱିଲକ୍ଖଣଂ ଓତ୍ତପ୍ପଂ? ଏକଚ୍ଚୋ ହି ଜାତିମହତ୍ତପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ସତ୍ଥୁମହତ୍ତପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ଦାୟଜ୍ଜମହତ୍ତପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ସବ୍ରହ୍ମଚାରିମହତ୍ତପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାତି ଚତୂହି କାରଣେହି ଅତ୍ତ ଗାରୱେନ ସପ୍ପତିସ୍ସୱଲକ୍ଖଣଂ ହିରିଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ପାପଂ ନ କରୋତି, ଏକଚ୍ଚୋ ଅତ୍ତାନୁୱାଦଭୟଂ, ପରାନୁୱାଦଭୟଂ, ଦଣ୍ଡଭୟଂ, ଦୁଗ୍ଗତିଭୟନ୍ତି ଚତୂହି କାରଣେହି ୱଜ୍ଜତୋ ଭାୟନ୍ତୋ ୱଜ୍ଜଭୀରୁକଭୟଦସ୍ସାୱିଲକ୍ଖଣଂ ଓତ୍ତପ୍ପଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ପାପଂ ନ କରୋତି। ଏତ୍ଥ ଚ ଅଜ୍ଝତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାଦିତା ହିରୋତ୍ତପ୍ପାନଂ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପାକଟଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା, ନ ପନ ନେସଂ କଦାଚି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିପ୍ପୟୋଗୋ। ନ ହି ଲଜ୍ଜନଂ ନିବ୍ଭୟଂ, ପାପଭୟଂ ୱା ଅଲଜ୍ଜନଂ ଅତ୍ଥୀତି।

ଇମେଚେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦ୍ୱେ ସୁକ୍କା ଧମ୍ମା ଲୋକଂ ନ ପାଲେୟ୍ୟୁନ୍ତି ଭିକ୍ଖୱେ, ଇମେ ଦ୍ୱେ ଅନୱଜ୍ଜଧମ୍ମା ଯଦି ଲୋକଂ ନ ରକ୍ଖେୟ୍ୟୁଂ, ଲୋକପାଲକା ଯଦି ନ ଭୱେୟ୍ୟୁଂ। ନୟିଧ ପଞ୍ଞାୟେଥ ମାତାତି ଇଧ ଇମସ୍ମିଂ ଲୋକେ ଜନିକା ମାତା ‘‘ଅୟଂ ମେ ମାତା’’ତି ଗରୁଚିତ୍ତୀକାରୱସେନ ନ ପଞ୍ଞାୟେଥ, ‘‘ଅୟଂ ମାତା’’ତି ନ ଲଭେୟ୍ୟ। ସେସପଦେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ମାତୁଚ୍ଛାତି ମାତୁଭଗିନୀ। ମାତୁଲାନୀତି ମାତୁଲଭରିୟା। ଗରୂନନ୍ତି ମହାପିତୁଚୂଳପିତୁଜେଟ୍ଠଭାତୁଆଦୀନଂ ଗରୁଟ୍ଠାନିୟାନଂ। ସମ୍ଭେଦନ୍ତି ସଙ୍କରଂ, ମରିୟାଦଭେଦଂ ୱା। ଯଥା ଅଜେଳକାତିଆଦୀହି ଉପମଂ ଦସ୍ସେତି। ଏତେ ହି ସତ୍ତା ‘‘ଅୟଂ ମେ ମାତା’’ତି ୱା ‘‘ମାତୁଚ୍ଛା’’ତି ୱା ଗରୁଚିତ୍ତୀକାରୱସେନ ନ ଜାନନ୍ତି, ଯଂ ୱତ୍ଥୁଂ ନିସ୍ସାୟ ଉପ୍ପନ୍ନା, ତତ୍ଥପି ୱିପ୍ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି। ତସ୍ମା ଉପମଂ ଆହରନ୍ତୋ ଅଜେଳକାଦୟୋ ଆହରି। ଅୟଞ୍ହେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଯଥା ଅଜେଳକାଦୟୋ ତିରଚ୍ଛାନା ହିରୋତ୍ତପ୍ପରହିତା ମାତାଦିସଞ୍ଞଂ ଅକତ୍ୱା ଭିନ୍ନମରିୟାଦା ସବ୍ବତ୍ଥ ସମ୍ଭେଦେନ ୱତ୍ତନ୍ତି, ଏୱମୟଂ ମନୁସ୍ସଲୋକୋ ଯଦି ଲୋକପାଲକଧମ୍ମା ନ ଭୱେୟ୍ୟୁଂ, ସବ୍ବତ୍ଥ ସମ୍ଭେଦେନ ୱତ୍ତେୟ୍ୟ। ଯସ୍ମା ପନିମେ ଲୋକପାଲକଧମ୍ମା ଲୋକଂ ପାଲେନ୍ତି, ତସ୍ମା ନତ୍ଥି ସମ୍ଭେଦୋତି।

ଗାଥାସୁ ଯେସଂ ଚେ ହିରିଓତ୍ତପ୍ପନ୍ତି ଚେତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ଯେସଂ ସତ୍ତାନଂ ହିରୀ ଚ ଓତ୍ତପ୍ପଞ୍ଚ ସବ୍ବଦାୱ ସବ୍ବକାଲମେୱ ନ ୱିଜ୍ଜତି ନ ଉପଲବ୍ଭତି। ୱୋକ୍କନ୍ତା ସୁକ୍କମୂଲା ତେତି ତେ ସତ୍ତା କୁସଲମୂଲପଚ୍ଛେଦାୱହସ୍ସାପି କମ୍ମସ୍ସ କରଣତୋ କୁସଲକମ୍ମାନଂ ପତିଟ୍ଠାନଭୂତାନଂ ହିରୋତ୍ତପ୍ପାନମେୱ ୱା ଅଭାୱତୋ କୁସଲତୋ ୱୋକ୍କମିତ୍ୱା, ଅପସକ୍କିତ୍ୱା, ଠିତତ୍ତା ୱୋକ୍କନ୍ତା ସୁକ୍କମୂଲା, ପୁନପ୍ପୁନଂ ଜାୟନମୀୟନସଭାୱତ୍ତା ଜାତିମରଣଗାମିନୋ ସଂସାରଂ ନାତିୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଯେସଞ୍ଚ ହିରିଓତ୍ତପ୍ପନ୍ତି ଯେସଂ ପନ ପରିସୁଦ୍ଧମତୀନଂ ସନ୍ତାନଂ ହିରୀ ଚ ଓତ୍ତପ୍ପଞ୍ଚାତି ଇମେ ଧମ୍ମା ସଦା ସବ୍ବକାଲଂ ରତ୍ତିନ୍ଦିୱଂ ନୱମଞ୍ଚିମଥେରକାଲେସୁ ସମ୍ମା ଉପଗମ୍ମ ଠିତା ପାପା ଜିଗୁଚ୍ଛନ୍ତା ଭାଯନ୍ତା ତଦଙ୍ଗାଦିୱସେନ ପାପଂ ପଜହନ୍ତା। ୱିରୂଳ୍ହବ୍ରହ୍ମଚରିଯାତି ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିଯେ ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିଯେ ଚ ୱିରୂଳ୍ହିଂ ଆପନ୍ନା, ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗାଧିଗମେନ ସବ୍ବସୋ ସନ୍ତକିଲେସତାଯ ସନ୍ତଗୁଣତାଯ ୱା ସନ୍ତୋ, ପୁନବ୍ଭୱସ୍ସ ଖେପିତତ୍ତା ଖୀଣପୁନବ୍ଭୱା ହୋନ୍ତୀତି।

ପଞ୍ଚମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଅଜାତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୩। ଛଟ୍ଠେ ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେତି କା ଉପ୍ପତ୍ତି? ଏକଦିୱସଂ କିର ଭଗୱତା ଅନେକପରିଯାଯେନ ସଂସାରେ ଆଦୀନୱଂ ପକାସେତ୍ୱା ତଦୁପସମନାଦିୱସେନ ନିବ୍ବାନପଟିସଂଯୁତ୍ତାଯ ଧମ୍ମଦେସନାଯ କତାଯ ଭିକ୍ଖୂନଂ ଏତଦହୋସି ''ଅଯଂ ସଂସାରୋ ଭଗୱତା ଅୱିଜ୍ଜାଦୀହି କାରଣେହି ସହେତୁକୋ ୱୁତ୍ତୋ, ନିବ୍ବାନସ୍ସ ପନ ତଦୁପସମସ୍ସ ନ କିଞ୍ଚି କାରଣଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଯିଦଂ ଅହେତୁକଂ କଥଂ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମଟ୍ଠେନ ଉପଲବ୍ଭତୀ''ତି। ଅଥ ଭଗୱା ତେସଂ ଭିକ୍ଖୂନଂ ୱିମତିୱିଧମନତ୍ଥଞ୍ଚେୱ, ''ଇଧ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ 'ନିବ୍ବାନଂ ନିବ୍ବାନ'ନ୍ତି ୱାଚାୱତ୍ଥୁମତ୍ତମେୱ, ନତ୍ଥି ହି ପରମତ୍ଥତୋ ନିବ୍ବାନଂ ନାମ ଅନୁପଲବ୍ଭମାନସଭାୱତ୍ତା''ତି ଲୋକାଯତିକାଦଯୋ ୱିଯ ୱିପ୍ପଟିପନ୍ନାନଂ ବହିଦ୍ଧା ଚ ପୁଥୁଦିଟ୍ଠିଗତିକାନଂ ମିଚ୍ଛାୱାଦଭଞ୍ଜନତ୍ଥଞ୍ଚ, ଅମତମହାନିବ୍ବାନସ୍ସ ପରମତ୍ଥତୋ ଅତ୍ଥିଭାୱଦୀପନତ୍ଥଂ ତସ୍ସ ଚ ନିସ୍ସରଣଭାୱାଦିଆନୁଭାୱଓନ୍ତତାଦୀପନତ୍ଥଂ ପୀତିୱେଗେନ ଉଦାନୱସେନ ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ଅଭାସି। ତଥା ହି ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ଉଦାନେପି (ଉଦା। ୭୨-୭୪) ସଙ୍ଗୀତଂ।

ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥୀତି ୱିଜ୍ଜତି ପରମତ୍ଥତୋ ଉପଲବ୍ଭତି। ଅଜାତଂ ଅଭୂତଂ ଅକତଂ ଅସଙ୍ଖତନ୍ତି ସବ୍ବାନିପି ପଦାନି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱେୱଚନାନି। ଅଥ ୱା ୱେଦନାଦଯୋ ୱିଯ ହେତୁପଚ୍ଚଯସମୱାଯସଙ୍ଖାତାଯ କାରଣସାମଗ୍ଗିଯା ନ ଜାତଂ ନ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି ଅଜାତଂ। କାରଣେନ ୱିନା ସଯମେୱ ନ ଭୂତଂ ନ ପାତୁଭୂତଂ ନ ଉପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଅଭୂତଂ। ଏୱଂ ଅଜାତତ୍ତା ଅଭୂତତ୍ତା ଚ ଯେନ କେନଚି କାରଣେନ ନ କତନ୍ତି ଅକତଂ। ଜାତଭୂତକତସଭାୱୋ ଚ ନାମରୂପାଦୀନଂ ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାନଂ ହୋତି, ନ ଅସଙ୍ଖତସଭାୱସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅସଙ୍ଖତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପଟିଲୋମତୋ ୱା ସମେଚ୍ଚ ସମ୍ଭୁଯ୍ୟ ପଚ୍ଚଯେହି କତନ୍ତି ସଙ୍ଖତଂ, ତଥା ନ ସଙ୍ଖତଂ, ସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣରହିତନ୍ତି ଚ ଅସଙ୍ଖତନ୍ତି ଏୱଂ ଅନେକେହି କାରଣେହି ନିବ୍ବତ୍ତିତଭାୱେ ପଟିସିଦ୍ଧେ ''ସିଯା ନୁ ଖୋ ଏକେନେୱ କାରଣେନ କତ''ନ୍ତି ଆସଙ୍କାଯଂ ''ନ କେନଚି କତ''ନ୍ତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଅକତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ଅପ୍ପଚ୍ଚଯମ୍ପି ସମାନଂ ''ସଯମେୱ ନୁ ଖୋ ଇଦଂ ଭୂତଂ ପାତୁଭୂତ''ନ୍ତି ଆସଙ୍କାଯଂ ତନ୍ନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ''ଅଭୂତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯଞ୍ଚ ଏତସ୍ସ ଅସଙ୍ଖତାକତାଭୂତଭାୱୋ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଅଜାତିଧମ୍ମତ୍ତାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅଜାତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ଏୱମେତେସଂ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ପଦାନଂ ସାତ୍ଥକଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଇତି ଭଗୱା ''ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଜାତଂ ଅଭୂତଂ ଅକତଂ ଅସଙ୍ଖତ''ନ୍ତି ପରମତ୍ଥତୋ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱଂ ୱତ୍ୱା ତତ୍ଥ ହେତୁଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ନୋ ଚେତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ''ତିଆଦିମାହ। ତସ୍ସାଯଂ ସଙ୍ଖେପୋ – ଭିକ୍ଖୱେ, ଯଦି ଅଜାତାଦିସଭାୱା ଅସଙ୍ଖତା ଧାତୁ ନ ଅଭୱିସ୍ସ ନ ସିଯା, ଇଧ ଲୋକେ ଜାତାଦିସଭାୱସ୍ସ ରୂପାଦିକ୍ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସଙ୍ଖାରଗତସ୍ସ ନିସ୍ସରଣଂ ଅନୱସେସୱୂପସମୋ ନ ପଞ୍ଞାଯେଯ୍ୟ ନ ଉପଲବ୍ଭେଯ୍ୟ ନ ସମ୍ଭୱେଯ୍ୟ। ନିବ୍ବାନଞ୍ହି ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାନା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦଯୋ ଅରିଯମଗ୍ଗଧମ୍ମା ଅନୱସେସତୋ କିଲେସେ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନ୍ତି, ତେନେତ୍ଥ ସବ୍ବସ୍ସପି ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅପ୍ପୱତ୍ତି ଅପଗମୋ ନିସ୍ସରଣଂ ପଞ୍ଞାଯତି।

ଏୱଂ ବ୍ୟତିରେକୱସେନ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଅତ୍ଥିଭାୱଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଅନ୍ୱଯୱସେନପି ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯସ୍ମା ଚ ଖୋ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱ। ଏତ୍ଥ ଚ ଯସ୍ମା ''ଅପଚ୍ଚଯା ଧମ୍ମା, ଅସଙ୍ଖତା ଧମ୍ମା (ଧ। ସ। ଦୁକମାତିକା ୭, ୮)। ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଦାଯତନଂ, ଯତ୍ଥ ନେୱ ପଥୱୀ (ଉଦା। ୭୧)। ଇଦମ୍ପି ଖୋ ଠାନଂ ଦୁଦ୍ଦସଂ ଯଦିଦଂ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରସମଥୋ ସବ୍ବୂପଧିପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗୋ (ମହାୱ। ୭; ମ। ନି। ୧।୨୮୧)। ଅସଙ୍ଖତଞ୍ଚ ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମଂ ଦେସେସ୍ସାମି ଅସଙ୍ଖତଗାମିନିଞ୍ଚ ପଟିପଦ''ନ୍ତିଆଦୀହି (ସଂ। ନି। ୪।୩୬୬) ଅନେକେହି ସୁତ୍ତପଦେହି ''ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଜାତ''ନ୍ତି ଇମିନାପି ସୁତ୍ତେନ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ପରମତ୍ଥତୋ ସବ୍ଭାୱୋ ସବ୍ବଲୋକଂ ଅନୁକମ୍ପମାନେନ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ଦେସିତୋ, ତସ୍ମା ନ ପଟିକ୍ଖିପିତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଅପ୍ପଚ୍ଚକ୍ଖକାରୀନମ୍ପି ୱିଞ୍ଞୂନଂ କଙ୍ଖା ୱା ୱିମତି ୱା ନତ୍ଥି ଏୱ। ଯେ ପନ ଅବୁଦ୍ଧିପୁଗ୍ଗଲା, ତେସଂ ୱିମତିୱିନୋଦନତ୍ଥଂ ଅଯମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯନିଦ୍ଧାରଣମୁଖେନ ଯୁତ୍ତିୱିଚାରଣା – ଯଥା ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟତାଯ ସଉତ୍ତରାନଂ କାମାନଂ ରୂପାନଞ୍ଚ ପଟିପକ୍ଖଭୂତଂ ତବ୍ବିଧୁରସଭାୱଂ ନିସ୍ସରଣଂ ପଞ୍ଞାଯତି, ଏୱଂ ତଂସଭାୱାନଂ ସବ୍ବେସଂ ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାନଂ ପଟିପକ୍ଖଭୂତେନ ତବ୍ବିଧୁରସଭାୱେନ ନିସ୍ସରଣେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ଯଞ୍ଚେତଂ ନିସ୍ସରଣଂ, ସା ଅସଙ୍ଖତା ଧାତୁ। କିଞ୍ଚ ଭିଯ୍ୟୋ, ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ ଅପି ଅନୁଲୋମଞାଣଂ କିଲେସେ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ପଜହିତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ତଥା ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚାରମ୍ମଣଂ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀସୁ ଞାଣଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନେୱ କିଲେସେ ପଜହତି, ନ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ। ଇତି ସଙ୍ଖତଧମ୍ମାରମ୍ମଣସ୍ସ ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚାରମ୍ମଣସ୍ସ ଚ ଞାଣସ୍ସ କିଲେସାନଂ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନେ ଅସମତ୍ଥଭାୱତୋ ତେସଂ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନକରସ୍ସ ଅରିଯମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସ

ତଦୁଭୟୱିପରୀତସଭାୱେନ ଆରମ୍ମଣେନ ଭୱିତବ୍ବଂ , ସା ଅସଙ୍ଖତା ଧାତୁ। ତଥା ‘‘ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଜାତଂ ଅଭୂତଂ ଅକତଂ ଅସଙ୍ଖତ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ପରମତ୍ଥତୋ ଅତ୍ଥିଭାୱଜୋତକୱଚନଂ ଅୱିପରୀତତ୍ଥଂ ଭଗୱତା ଭାସିତତ୍ତା। ଯଞ୍ହି ଭଗୱତା ଭାସିତଂ, ତଂ ଅୱିପରୀତତ୍ଥଂ ପରମତ୍ଥନ୍ତି ଯଥା ତଂ ‘‘ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଅନିଚ୍ଚା, ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଦୁକ୍ଖା, ସବ୍ବେ ଧମ୍ମା ଅନତ୍ତା’’ତି (ଧ। ପ। ୨୭୭-୨୭୯; ଚୂଳନି। ହେମକମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୫୬)। ତଥା ନିବ୍ବାନସଦ୍ଦୋ କତ୍ଥଚି ୱିସଯେ ଯଥାଭୂତପରମତ୍ଥୱିସଯୋ ଉପଚାରୱୁତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ ସେଯ୍ୟଥାପି ସୀହସଦ୍ଦୋ। ଅଥ ୱା ଅତ୍ଥେୱ ପରମତ୍ଥତୋ ଅସଙ୍ଖତାଧାତୁ ଇତରତବ୍ବିପରୀତୱିନିମୁତ୍ତସଭାୱତ୍ତା ସେଯ୍ୟଥାପି ପଥୱୀଧାତୁ ୱେଦନାତି। ଏୱମାଦୀହି ନଯେହି ଯୁତ୍ତିତୋପି ଅସଙ୍ଖତାଯ ଧାତୁଯା ପରମତ୍ଥତୋ ଅତ୍ଥିଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଗାଥାସୁ ଜାତନ୍ତି ଜାଯନଟ୍ଠେନ ଜାତଂ, ଜାତିଲକ୍ଖଣପ୍ପତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଭୂତନ୍ତି ଭୱନଟ୍ଠେନ ଭୂତଂ, ଅହୁତ୍ୱା ସମ୍ଭୂତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସମୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ସହିତଭାୱେନ ଉପ୍ପନ୍ନଂ, ସହିତେହି ଧମ୍ମେହି ଚ ଉପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। କତନ୍ତି କାରଣଭୂତେହି ପଚ୍ଚଯେହି ନିବ୍ବତ୍ତିତଂ। ସଙ୍ଖତନ୍ତି ତେହିଯେୱ ସମେଚ୍ଚ ସମ୍ଭୁଯ୍ୟ କତନ୍ତି ସଙ୍ଖତଂ, ସବ୍ବମେତଂ ପଚ୍ଚଯନିବ୍ବତ୍ତସ୍ସ ଅଧିୱଚନଂ। ନିଚ୍ଚସାରାଦିୱିରହିତତୋ ଅଦ୍ଧୁୱଂ। ଜରାଯ ମରଣେନ ଚ ଏକନ୍ତେନେୱ ସଙ୍ଘଟିତଂ ସଂସଟ୍ଠନ୍ତି ଜରାମରଣସଙ୍ଘାତଂ। ‘‘ଜରାମରଣସଙ୍ଖତ’’ନ୍ତିପି ପଠନ୍ତି, ଜରାଯ ମରଣେନ ଚ ଉପଦ୍ଦୁତଂ ପୀଳିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅକ୍ଖିରୋଗାଦୀନଂ ଅନେକେସଂ ରୋଗାନଂ ନୀଳଂ କୁଲାୱକନ୍ତି ରୋଗନୀଳଂ। ସରସତୋ ଉପକ୍କମତୋ ଚ ପଭଙ୍ଗୁପରମସୀଲତାଯ ପଭଙ୍ଗୁରଂ।

ଚତୁବ୍ବିଧୋ ଆହାରୋ ଚ ତଣ୍ହାସଙ୍ଖାତା ନେତ୍ତି ଚ ପଭୱୋ ସମୁଟ୍ଠାନଂ ଏତସ୍ସାତି ଆହାରନେତ୍ତିପ୍ପଭୱଂ। ସବ୍ବୋପି ୱା ପଚ୍ଚଯୋ ଆହାରୋ। ଇଧ ପନ ତଣ୍ହାଯ ନେତ୍ତିଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତତ୍ତା ତଣ୍ହାୱଜ୍ଜା ୱେଦିତବ୍ବା। ତସ୍ମା ଆହାରୋ ଚ ନେତ୍ତି ଚ ପଭୱୋ ଏତସ୍ସାତି ଆହାରନେତ୍ତିପ୍ପଭୱଂ। ଆହାରୋ ଏୱ ୱା ନଯନଟ୍ଠେନ ପୱତ୍ତନଟ୍ଠେନ ନେତ୍ତୀତି ଏୱମ୍ପି ଆହାରନେତ୍ତିପ୍ପଭୱଂ। ନାଲଂ ତଦଭିନନ୍ଦିତୁନ୍ତି ତଂ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ ଏୱଂ ପଚ୍ଚଯାଧୀନୱୁତ୍ତିକଂ, ତତୋ ଏୱ ଅନିଚ୍ଚଂ, ଦୁକ୍ଖଞ୍ଚ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠୀହି ଅଭିନନ୍ଦିତୁଂ ଅସ୍ସାଦେତୁଂ ନ ଯୁତ୍ତଂ।

ତସ୍ସନିସ୍ସରଣନ୍ତି ‘‘ଜାତଂ ଭୂତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତସ୍ସ ତସ୍ସ ସକ୍କାଯସ୍ସ ନିସ୍ସରଣଂ ନିକ୍କମୋ ଅନୁପସନ୍ତସଭାୱସ୍ସ ରାଗାଦିକିଲେସସ୍ସ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଚ ଅଭାୱେନ ତଦୁପସମଭାୱେନ ପସତ୍ଥଭାୱେନ ଚ ସନ୍ତଂ, ତକ୍କଞାଣସ୍ସ ଅଗୋଚରଭାୱତୋ ଅତକ୍କାୱଚରଂ, ନିଚ୍ଚଟ୍ଠେନ ଧୁୱଂ, ତତୋ ଏୱ ଅଜାତଂ ଅସମୁପ୍ପନ୍ନଂ, ସୋକହେତୂନଂ ଅଭାୱତୋ ଅସୋକଂ, ୱିଗତରାଗାଦିରଜତ୍ତା ୱିରଜଂ, ସଂସାରଦୁକ୍ଖଟ୍ଟିତେହି ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବତ୍ତା ପଦଂ, ଜାତିଆଦିଦୁକ୍ଖଧମ୍ମାନଂ ନିରୋଧହେତୁତାଯ ନିରୋଧୋ ଦୁକ୍ଖଧମ୍ମାନଂ, ସବ୍ବସଙ୍ଖାରାନଂ ଉପସମହେତୁତାଯ ସଙ୍ଖାରୂପସମୋ, ତତୋ ଏୱ ଅଚ୍ଚନ୍ତସୁଖତାଯ ସୁଖୋତି ସବ୍ବପଦେହି ଅମତମହାନିବ୍ବାନମେୱ ଥୋମେତି। ଏୱଂ ଭଗୱା ପଠମଗାଥାଯ ବ୍ୟତିରେକୱସେନ, ଦୁତିଯଗାଥାଯ ଅନ୍ୱଯୱସେନ ଚ ନିବ୍ବାନଂ ୱିଭାୱେସି।

ଛଟ୍ଠସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ନିବ୍ବାନଧାତୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୪। ସତ୍ତମେ ଦ୍ୱେମାତି ଦ୍ୱେ ଇମା। ୱାନଂ ୱୁଚ୍ଚତି ତଣ୍ହା, ନିକ୍ଖନ୍ତଂ ୱାନତୋ, ନତ୍ଥି ୱା ଏତ୍ଥ ୱାନଂ, ଇମସ୍ମିଂ ୱା ଅଧିଗତେ ୱାନସ୍ସ ଅଭାୱୋତି ନିବ୍ବାନଂ, ତଦେୱ ନିସ୍ସତ୍ତନିଜ୍ଜୀୱଟ୍ଠେନ ସଭାୱଧାରଣଟ୍ଠେନ ଚ ଧାତୂତି ନିବ୍ବାନଧାତୁ। ଯଦିପି ତସ୍ସା ପରମତ୍ଥତୋ ଭେଦୋ ନତ୍ଥି , ପରିଯାଯେନ ପନ ପଞ୍ଞାଯତୀତି ତଂ ପରିଯାଯଭେଦଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଦ୍ୱେମା, ଭିକ୍ଖୱେ, ନିବ୍ବାନଧାତୁଯୋ’’ତି ୱତ୍ୱା ଯଥାଧିପ୍ପେତପ୍ପଭେଦଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସୌପାଦିସେସା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ତଣ୍ହାଦୀହି ଫଲଭାୱେନ ଉପାଦୀଯତୀତି ଉପାଦି, ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ। ଉପାଦିଯେୱ ସେସୋତି ଉପାଦିସେସୋ, ସହ ଉପାଦିସେସେନାତି ସୌପାଦିସେସା, ତଦଭାୱତୋ ଅନୁପାଦିସେସା।

ଅରହନ୍ତି ଆରକକିଲେସୋ, ଦୂରକିଲେସୋତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା –

‘‘କଥଞ୍ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ଅରହଂ ହୋତି, ଆରକାସ୍ସ ହୋନ୍ତି ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା, ସଂକିଲେସିକା ପୋନୋବ୍ଭୱିକା, ସଦରା ଦୁକ୍ଖୱିପାକା, ଆଯତିଂ ଜାତିଜରାମରଣିଯା। ଏୱଂ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ଅରହଂ ହୋତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୪୩୪)।

ଖୀଣାସୱୋତି କାମାସୱାଦଯୋ ଚତ୍ତାରୋପି ଆସୱା ଅରହତୋ ଖୀଣା ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନା ପହୀନା ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧା ଅଭବ୍ବୁପ୍ପତ୍ତିକା ଞାଣଗ୍ଗିନା ଦଡ୍ଢାତି ଖୀଣାସୱୋ। ୱୁସିତୱାତି ଗରୁସଂୱାସେପି ଅରିଯମଗ୍ଗେପି ଦସସୁ ଅରିଯୱାସେସୁପି ୱସି ପରିୱସି ପରିୱୁଟ୍ଠୋ ୱୁଟ୍ଠୱାସୋ ଚିଣ୍ଣଚରଣୋତି ୱୁସିତୱା। କତକରଣୀଯୋତି ପୁଥୁଜ୍ଜନକଲ୍ୟାଣକଂ ଉପାଦାଯ ସତ୍ତ ସେଖା ଚତୂହି ମଗ୍ଗେହି କରଣୀଯଂ କରୋନ୍ତି ନାମ, ଖୀଣାସୱସ୍ସ ସବ୍ବକରଣୀଯାନି କତାନି

ପରିଯୋସିତାନି, ନତ୍ଥି ଉତ୍ତରିଂ କରଣୀୟଂ ଦୁକ୍ଖକ୍ଖୟାଧିଗମାୟାତି କତକରଣୀୟୋ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ –

''ତସ୍ସ ସମ୍ମା ୱିମୁତ୍ତସ୍ସ, ସନ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ;

କତସ୍ସ ପଟିଚୟୋ ନତ୍ଥି, କରଣୀୟଂ ନ ୱିଜ୍ଜତୀ''ତି। (ଅ। ନି। ୬।୫୫; ମହାୱ। ୨୪୪);

ଓହିତଭାରୋତି ତୟୋ ଭାରା – ଖନ୍ଧଭାରୋ, କିଲେସଭାରୋ, ଅଭିସଙ୍ଖାରଭାରୋତି। ତସ୍ସିମେ ତୟୋପି ଭାରା ଓହିତା ଓରୋପିତା ନିକ୍ଖିତ୍ତା ପାତିତାତି ଓହିତଭାରୋ। ଅନୁପ୍ପତ୍ତସଦତ୍ଥୋତି ଅନୁପ୍ପତ୍ତୋ ସଦତ୍ଥଂ, ସକତ୍ଥନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, କକାରସ୍ସ ଦକାରୋ କତୋ। ଅନୁପ୍ପତ୍ତୋ ସଦତ୍ଥୋ ଏତେନାତି ଅନୁପ୍ପତ୍ତସଦତ୍ଥୋ, ସଦତ୍ଥୋତି ଚ ଅରହତ୍ତଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଞ୍ହି ଅତ୍ତୁପନିବନ୍ଧଟ୍ଠେନ ଅତ୍ତନୋ ଅୱିଜହନଟ୍ଠେନ ଅତ୍ତନୋ ପରମତ୍ଥେନ ଚ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ଥତ୍ତା ସକତ୍ଥୋ ହୋତି। ପରିକ୍ଖୀଣଭୱସଂୟୋଜନୋତି କାମରାଗସଂୟୋଜନଂ, ପଟିଘସଂୟୋଜନଂ, ମାନଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାସୀଲବ୍ବତପରାମାସଭୱରାଗଇସ୍ସାମଚ୍ଛରିୟଅୱିଜ୍ଜାସଂୟୋଜନନ୍ତି ଇମାନି ସତ୍ତେ ଭୱେସୁ। ଭୱଂ ୱା ଭୱେନ ସଂୟୋଜେନ୍ତି ଉପନିବନ୍ଧନ୍ତୀତି ଭୱସଂୟୋଜନାନି ନାମ। ତାନି ଅରହତୋ ପରିକ୍ଖୀଣାନି, ପହୀନାନି, ଞାଣଗ୍ଗିନା, ଦଡ୍ଢାନୀତି ପରିକ୍ଖୀଣଭୱସଂୟୋଜନୋ। ସମ୍ମଦଞ୍ଞା ୱିମୁତ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ ସମ୍ମଦଞ୍ଞାତି ସମ୍ମା ଅଞ୍ଞାୟ, ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଖନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧଟ୍ଠଂ, ଆୟତନାନଂ ଆୟତନଟ୍ଠଂ, ଧାତୂନଂ ସୁଞ୍ଞଟ୍ଠଂ, ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପୀଳନଟ୍ଠଂ, ସମୁଦୟସ୍ସ ପଭୱଟ୍ଠଂ, ନିରୋଧସ୍ସ ସନ୍ତଟ୍ଠଂ, ମଗ୍ଗସ୍ସ ଦସ୍ସନଟ୍ଠଂ ''ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ଅନିଚ୍ଚା''ତି ଏୱମାଦିଭେଦଂ ୱା ସମ୍ମା ୟଥାଭୂତଂ ଅଞ୍ଞାୟ ଜାନିତ୍ୱା ତୀରୟିତ୍ୱା ତୁଲୟିତ୍ୱା ୱିଭାୱେତ୍ୱା ୱିଭୂତଂ କତ୍ୱା। ୱିମୁତ୍ତୋତି ଦ୍ୱେ ୱିମୁତ୍ତିୟୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଚ ୱିମୁତ୍ତି ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ। ଅରହା ହି ସବ୍ବକିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ଚିତ୍ତୱିମୁତ୍ତିୟାପି ୱିମୁତ୍ତୋ, ନିବ୍ବାନେପି ୱିମୁତ୍ତୋତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ସମ୍ମଦଞ୍ଞା ୱିମୁତ୍ତୋ''ତି।

ତସ୍ସ ତିଟ୍ଠନ୍ତେୱ ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିୟାନୀତି ତସ୍ସ ଅରହତୋ ଚରିମଭୱହେତୁଭୂତଂ କମ୍ମଂ ୟାୱ ନ ଖୀୟତି, ତାୱ ତିଟ୍ଠନ୍ତିୟେୱ ଚକ୍ଖାଦୀନି ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିୟାନି। ଅୱିଘାତତ୍ତାତି ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧୱସେନ ଅନିରୁଦ୍ଧତ୍ତା। ମନାପାମନାପନ୍ତି ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠଂ ରୂପାଦିଗୋଚରଂ। ପଚ୍ଚନୁଭୋତୀତି ୱିନ୍ଦତି ପଟିଲଭତି। ସୁଖଦୁକ୍ଖଂ ପଟିସଂୱେଦେତୀତି ୱିପାକଭୂତଂ ସୁଖଞ୍ଚ ଦୁକ୍ଖଞ୍ଚ ପଟିସଂୱେଦେତି ତେହି ଦ୍ୱାରେହି ପଟିଲଭତି।

ଏତ୍ତାୱତା ଉପାଦିସେସଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ସୌପାଦିସେସଂ ନିବ୍ବାନଧାତୁଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତସ୍ସ ୟୋ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ତସ୍ସାତି ତସ୍ସ ସୌପାଦିସେସସ୍ସ ସତୋ ଅରହତୋ। ୟୋ ରାଗକ୍ଖୟୋତି ରାଗସ୍ସ ଖୟୋ ଖୀଣାକାରୋ ଅଭାୱୋ ଅଚ୍ଚନ୍ତମନୁପ୍ପାଦୋ। ଏସ ନୟୋ ସେସେସୁପି। ଏତ୍ତାୱତା ରାଗାଦିକ୍ଖୟୋ ସୌପାଦିସେସା ନିବ୍ବାନଧାତୂତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି।

ଇଧେୱାତି ଇମସ୍ମିଂୟେୱ ଅତ୍ତଭାୱେ। ସବ୍ବୱେଦୟିତାନୀତି ସୁଖାଦୟୋ ସବ୍ବା ଅବ୍ୟାକତୱେଦନା, କୁସଲାକୁସଲୱେଦନା ପନ ପୁବ୍ବେୟେୱ ପହୀନାତି। ଅନଭିନନ୍ଦିତାନୀତି ତଣ୍ହାଦୀହି ନ ଅଭିନନ୍ଦିତାନି। ସୀତିଭୱିସ୍ସନ୍ତୀତି ଅଚ୍ଚନ୍ତୱୂପସମେନ ସଙ୍ଖାରଦରଥପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିୟା ସୀତଲୀ ଭୱିସ୍ସନ୍ତି, ଅପ୍ପଟିସନ୍ଧିକନିରୋଧେନ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ନ କେୱଲଂ ୱେଦୟିତାନିୟେୱ, ସବ୍ବେପି ପନ ଖୀଣାସୱସନ୍ତାନେ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସନ୍ତି, ୱେଦୟିତସୀସେନ ଦେସନା କତା।

ଗାଥାସୁ ଚକ୍ଖୁମତାତି ବୁଦ୍ଧଚକ୍ଖୁ, ଧମ୍ମଚକ୍ଖୁ, ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ, ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁ, ସମନ୍ତଚକ୍ଖୂତି ପଞ୍ଚହି ଚକ୍ଖୂହି ଚକ୍ଖୁମତା। ଅନିସ୍ସିତେନାତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିନିସ୍ସୟୱସେନ କଞ୍ଚି ଧମ୍ମଂ ଅନିସ୍ସିତେନ, ରାଗବନ୍ଧନାଦୀହି ୱା ଅବଦ୍ଧେନ। ତାଦିନାତି ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖାୱସେନ ସବ୍ବତ୍ଥ ଇଟ୍ଠାଦୀସୁ ଏକସଭାୱତାସଙ୍ଖାତେନ ତାଦିଲକ୍ଖଣେନ ତାଦିନା। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକାତି ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେ ଭୱା ୱତ୍ତମାନା। ଭୱନେତ୍ତିସଙ୍ଖୟାତି ଭୱନେତ୍ତିୟା ତଣ୍ହାୟ ପରିକ୍ଖୟା। ସମ୍ପରାୟିକାତି ସମ୍ପରାୟେ ଖନ୍ଧଭେଦତୋ ପରଭାଗେ ଭୱା। ୟମ୍ହୀତି ୟସ୍ମିଂ ଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନେ। ଭୱାନୀତି ଲିଙ୍ଗୱିପଲ୍ଲାସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଉପପତ୍ତିଭୱା ସବ୍ବସୋ ଅନୱସେସା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି, ନ ପୱତ୍ତନ୍ତି।

ତେତି ତେ ଏୱଂ ୱିମୁତ୍ତଚିତ୍ତା। ଧମ୍ମସାରାଧିଗମାତି ୱିମୁତ୍ତିସାରତ୍ତା ଇମସ୍ସ ଧମ୍ମୱିନୟସ୍ସ, ଧମ୍ମେସୁ ସାରଭୂତସ୍ସ ଅରହତ୍ତସ୍ସ ଅଧିଗମନତୋ। ଖୟେତି ରାଗାଦିକ୍ଖୟଭୂତେ ନିବ୍ବାନେ ରତା ଅଭିରତା। ଅଥ ୱା ନିଚ୍ଚଭାୱତୋ ସେଟ୍ଠଭାୱତୋ ଚ ଧମ୍ମେସୁ ସାରନ୍ତି ଧମ୍ମସାରଂ, ନିବ୍ବାନଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ''ୱିରାଗୋ ସେଟ୍ଠୋ ଧମ୍ମାନଂ (ଧ। ପ। ୨୭୩), ୱିରାଗୋ ତେସଂ ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାୟତୀ''ତି (ଇତିୱୁ। ୯୦; ଅ। ନି। ୪।୩୪) ଚ। ତସ୍ସ ଧମ୍ମସାରସ୍ସ ଅଧିଗମହେତୁ ଖୟେ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରପରିକ୍ଖୟେ ଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନେ ରତା। ପହଂସୂତି ପଜହିଂସୁ। ତେତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନୟମେୱ।

ସତ୍ତମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ପଟିସଲ୍ଲାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୫। ଅଟ୍ଠମେ ପଟିସଲ୍ଲାନରାମାତି ତେହି ତେହି ସତ୍ତସଙ୍ଖାରେହି ପଟିନିୱତ୍ତିତ୍ୱା ସଲ୍ଲାନଂ ପଟିସଲ୍ଲାନଂ, ଏକୱିହାରୋ ଏକମନ୍ତସେୱିତା, କାଯୱିୱେକୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂ ପଟିସଲ୍ଲାନଂ ରମନ୍ତି ରୋଚନ୍ତୀତି ପଟିସଲ୍ଲାନରାମା। ‘‘ପଟିସଲ୍ଲାନାରାମା’’ତିପି ପାଠୋ। ଯଥା ୱୁତ୍ତଂ ପଟିସଲ୍ଲାନଂ ଆରମିତବ୍ବତୋ ଆରାମୋ ଏତେସନ୍ତି ପଟିସଲ୍ଲାନାରାମା। ୱିହରଥାତି ଏୱଂଭୂତା ହୁତ୍ୱା ୱିହରଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଟିସଲ୍ଲାନେ ରତା ନିରତା ସମ୍ମୁଦିତାତି ପଟିସଲ୍ଲାନରତା। ଏତ୍ତାୱତା ଜାଗରିଯାନୁଯୋଗୋ, ତସ୍ସ ନିମିତ୍ତଭୂତା ୱୂପକଟ୍ଠକାଯତା ଚ ଦସ୍ସିତା। ଜାଗରିଯାନୁଯୋଗୋ, ସୀଲସଂୱରୋ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରତା, ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୁତା, ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞନ୍ତି ଇମେହି ଧମ୍ମେହି ୱିନା ନ ୱତ୍ତତୀତି ତେପି ଇଧ ଅତ୍ଥତୋ ୱୁତ୍ତା ଏୱାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଚେତୋସମଥମନୁଯୁତ୍ତାତି ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତସମଥେ ଅନୁଯୁତ୍ତା। ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅତ୍ତନୋତି ଚ ଏତଂ ଏକତ୍ଥଂ, ବ୍ୟଞ୍ଜନମେୱ ନାନଂ। ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ଚେତଂ ସମଥନ୍ତି ଅନୁସଦ୍ଦଯୋଗେନ ଉପଯୋଗୱଚନଂ। ଅନିରାକତଜ୍ଝାନାତି ବହି ଅନୀହଟଜ୍ଝାନା ଅୱିନାସିତଜ୍ଝାନା ୱା। ନୀହରଣଂ ୱିନାସୋ ୱାତି ଇଦଂ ନିରାକତଂ ନାମ ‘‘ଥମ୍ଭଂ ନିରଂକତ୍ୱା ନିୱାତୱୁତ୍ତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ସୁ। ନି। ୩୨୮) ୱିଯ। ୱିପସ୍ସନାଯ ସମନ୍ନାଗତାତି ସତ୍ତୱିଧାଯ ଅନୁପସ୍ସନାଯ ଯୁତ୍ତା। ସତ୍ତୱିଧା ଅନୁପସ୍ସନା ନାମ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା, ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନା, ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନା, ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନା, ୱିରାଗାନୁପସ୍ସନା, ନିରୋଧାନୁପସ୍ସନା, ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗାନୁପସ୍ସନା ଚ, ତା ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ ୱିତ୍ଥାରିତାୱ।

ବ୍ରୂହେତାରୋ ସୁଞ୍ଞାଗାରାନନ୍ତି ୱଡ୍ଢେତାରୋ ସୁଞ୍ଞାଗାରାନଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ସୁଞ୍ଞାଗାରାନ’’ନ୍ତି ଯଂକିଞ୍ଚି ୱିୱିତ୍ତଂ ଭାୱନାନୁଯୋଗସ୍ସ ଅନୁଚ୍ଛୱିକଟ୍ଠାନଂ। ସମଥୱିପସ୍ସନାୱସେନ କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଗହେତ୍ୱା ରତ୍ତିନ୍ଦିୱଂ ସୁଞ୍ଞାଗାରଂ ପୱିସିତ୍ୱା ଭାୱନାନୁଯୋଗୱସେନ ନିସୀଦମାନା ଭିକ୍ଖୂ ‘‘ବ୍ରୂହେତାରୋ ସୁଞ୍ଞାଗାରାନ’’ନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଏକଭୂମିକାଦିପାସାଦେପି ପନ ୱାସଂ କୁରୁମାନା ଝାଯିନୋ ସୁଞ୍ଞାଗାରାନଂ ବ୍ରୂହେତାରୋତ୍ୱେୱ ୱେଦିତବ୍ବା।

ଏତ୍ଥ ଚ ଯା ‘‘ପଟିସଲ୍ଲାନରାମା, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱିହରଥ ପଟିସଲ୍ଲାନରତା’’ତି ୱୂପକଟ୍ଠକାଯତା ୱିହିତା, ସା ପରିସୁଦ୍ଧସୀଲସ୍ସ, ନ ଅସୀଲସ୍ସ ଅୱିସୁଦ୍ଧସୀଲସ୍ସ ୱା ତସ୍ସ ରୂପାରମ୍ମଣାଦିତୋ ଚିତ୍ତୱିନିୱତ୍ତନସ୍ସେୱ ଅଭାୱତୋତି ଅତ୍ଥତୋ ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧି ଦସ୍ସିତାତି ୱୁତ୍ତୋୱାଯମତ୍ଥୋ। ‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଚେତୋସମଥମନୁଯୁତ୍ତା ଅନିରାକତଜ୍ଝାନା’’ତି ପଦଦ୍ୱଯେନ ସମାଧିଭାୱନା, ‘‘ୱିପସ୍ସନାଯ ସମନ୍ନାଗତା’’ତି ଇମିନା ପଞ୍ଞାଭାୱନା ୱିହିତାତି ଲୋକିଯା ତିସ୍ସୋ ସିକ୍ଖା ଦସ୍ସିତା।

ଇଦାନି ତାସୁ ପତିଟ୍ଠିତସ୍ସ ଅୱସ୍ସଂଭାୱିଫଲଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପଟିସଲ୍ଲାନରାମାନ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ବ୍ରୂହେତାନନ୍ତି ୱଡ୍ଢେତାନଂ। ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଫଲାନନ୍ତି ତତିଯଚତୁତ୍ଥଫଲାନଂ। ପାଟିକଙ୍ଖନ୍ତି ଇଚ୍ଛିତବ୍ବଂ ଅୱସ୍ସଂଭାୱୀ। ଅଞ୍ଞାତି ଅରହତ୍ତଂ। ତଞ୍ହି ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣେହି ଞାତମରିଯାଦଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱା ଜାନନତୋ ପରିପୁଣ୍ଣଜାନନତ୍ତା ଉପରି ଜାନନକିଚ୍ଚାଭାୱତୋ ଚ ‘‘ଅଞ୍ଞା’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସତି ୱା ଉପାଦିସେସେତି ସତି ୱା କିଲେସୁପାଦିସେସେ, ପହାତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟେ ସତି। ଞାଣେ ହି ଅପରିପକ୍କେ ଯେ ତେନ ପରିପକ୍କେନ ପହାତବ୍ବକିଲେସା, ତେ ନ ପହୀଯନ୍ତି। ତଂ ସନ୍ଧାଯାହ ‘‘ସତି ୱା ଉପାଦିସେସେ’’ତି। ସତି ଚ କିଲେସେ ଖନ୍ଧାଭିସଙ୍ଖାରା ତିଟ୍ଠନ୍ତି ଏୱ। ଇତି ଇମସ୍ମିଂ ସୁତ୍ତେ ଅନାଗାମିଫଲଂ ଅରହତ୍ତନ୍ତି ଦ୍ୱେ ଧମ୍ମା ଦସ୍ସିତା। ଯଥା ଚେତ୍ଥ, ଏୱଂ ଇତୋ ପରେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ସୁତ୍ତେସୁ।

ଗାଥାସୁ ଯେ ସନ୍ତଚିତ୍ତାତି ଯେ ଯୋଗାୱଚରା ତଦଙ୍ଗୱସେନ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ଚ ସମିତକିଲେସତାଯ ସନ୍ତଚିତ୍ତା। ନେପକ୍କଂ ୱୁଚ୍ଚତି ପଞ୍ଞା, ତାଯ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ନିପକା। ଇମିନା ତେସଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନପରିହରଣଞ୍ଞାଣଂ ଦସ୍ସେତି। ସତିମନ୍ତୋଚ ଝାଯିନୋତି ଠାନନିସଜ୍ଜାଦୀସୁ କମ୍ମଟ୍ଠାନାୱିଜହନହେତୁଭୂତାଯ ସତିଯା ସତିମନ୍ତୋ, ଆରମ୍ମଣୂପନିଜ୍ଝାନଲକ୍ଖଣେନ ଝାନେନ ଝାଯିନୋ। ସମ୍ମା ଧମ୍ମଂ ୱିପସ୍ସନ୍ତି, କାମେସୁ ଅନପେକ୍ଖିନୋତି ପୁବ୍ବେଯେୱ ‘‘ଅଟ୍ଠିକଙ୍କଲୂପମା କାମା’’ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୨୩୪; ପାଚି। ୪୧୭) ୱତ୍ଥୁକାମେସୁ କିଲେସକାମେସୁ ଚ ଆଦୀନୱପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣେନ ଅନପେକ୍ଖିନୋ ଅନତ୍ଥିକା ତେ ପହାଯ ଅଧିଗତଂ ଉପଚାରସମାଧିଂ ଅପ୍ପନାସମାଧିଂ ୱା ପାଦକଂ କତ୍ୱା ନାମରୂପଂ ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯେ ଚ ପରିଗ୍ଗହେତ୍ୱା କଲାପସମ୍ମସନାଦିକ୍କମେନ ସମ୍ମା ଅୱିପରୀତଂ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ୱିପସ୍ସନ୍ତି।

ଅପ୍ପମାଦରତାତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରାଯ ସମଥୱିପସ୍ସନାଭାୱନାଯ ଅପ୍ପମଜ୍ଜନେ ରତା ଅଭିରତା ତତ୍ଥ ଅପ୍ପମାଦେନେୱ ରତ୍ତିନ୍ଦିୱଂ ୱୀତିନାମେନ୍ତା। ସନ୍ତାତି ସମାନା। ‘‘ସତ୍ତା’’ତିପି ପାଠୋ, ପୁଗ୍ଗଲାତି ଅତ୍ଥୋ। ପମାଦେ ଭଯଦସ୍ସିନୋତି ନିରଯୂପପତ୍ତିଆଦିକଂ ପମାଦେ ଭଯଂ ପସ୍ସନ୍ତା। ଅଭବ୍ବା ପରିହାନାଯାତି ତେ ଏୱରୂପା ସମଥୱିପସ୍ସନାଧମ୍ମେହି ମଗ୍ଗଫଲେହି ୱା ପରିହାନାଯ ଅଭବ୍ବା। ସମଥୱିପସ୍ସନାତୋ ହି ସମ୍ପତ୍ତତୋ ନ ପରିହାଯନ୍ତି, ଇତରାନି ଚ ଅପ୍ପତ୍ତାନି ପାପୁଣନ୍ତି। ନିବ୍ବାନସ୍ସେୱ ସନ୍ତିକେତି ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଚ ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନସ୍ସ ଚ ସନ୍ତିକେ ଏୱ, ନ ଚିରସ୍ସେୱ ନଂ ଅଧିଗମିସ୍ସନ୍ତୀତି।

ଅଟ୍ଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ସିକ୍ଖାନିସଂସସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୬। ନୱମେ ସିକ୍ଖାନିସଂସାତି ଏତ୍ଥ ସିକ୍ଖିତବ୍ବାତି ସିକ୍ଖା, ସା ତିୱିଧା ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖା, ଅଧିଚିତ୍ତସିକ୍ଖା, ଅଧିପଞ୍ଞାସିକ୍ଖାତି। ତିୱିଧାପି ଚେସା ସିକ୍ଖା ଆନିସଂସା ଏତେସଂ, ନ ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକାତି ସିକ୍ଖାନିସଂସା। ୱିହରଥାତି ସିକ୍ଖାନିସଂସା ହୁତ୍ୱା ୱିହରଥ, ତୀସୁ ସିକ୍ଖାସୁ ଆନିସଂସଦସ୍ସାୱିନୋ ହୁତ୍ୱା ତାହି ସିକ୍ଖାହି ଲଦ୍ଧବ୍ବଂ ଆନିସଂସମେୱ ସମ୍ପସ୍ସନ୍ତା ୱିହରଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଞ୍ଞୁତ୍ତରାତି ତାସୁ ସିକ୍ଖାସୁ ଯା ଅଧିପଞ୍ଞାସିକ୍ଖାସଙ୍ଖାତା ପଞ୍ଞା, ସା ଉତ୍ତରା ପଧାନା ୱିସିଟ୍ଠା ଏତେସନ୍ତି ପଞ୍ଞୁତ୍ତରା। ଯେ ହି ସିକ୍ଖାନିସଂସା ୱିହରନ୍ତି, ତେ ପଞ୍ଞୁତ୍ତରା ଭୱନ୍ତୀତି। ୱିମୁତ୍ତିସାରାତି ଅରହତ୍ତଫଲସଙ୍ଖାତା ୱିମୁତ୍ତି ସାରଂ ଏତେସନ୍ତି ୱିମୁତ୍ତିସାରା, ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ୱିମୁତ୍ତିଂଯେୱ ସାରତୋ ଗହେତ୍ୱା ଠିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯେ ହି ସିକ୍ଖାନିସଂସା ପଞ୍ଞୁତ୍ତରା ଚ, ନ ତେ ଭୱୱିସେସଂ ପତ୍ଥେନ୍ତି, ଅପିଚ ଖୋ ୱିଭୱଂ ଆକଙ୍ଖନ୍ତା ୱିମୁତ୍ତିଂଯେୱ ସାରତୋ ପଚ୍ଚେନ୍ତି। ସତାଧିପତେୟ୍ୟାତି ଜେଟ୍ଠକକରଣଟ୍ଠେନ ସତି ଅଧିପତେୟ୍ୟଂ ଏତେସନ୍ତି ସତାଧିପତେୟ୍ୟା ଅଧିପତି ଏୱ ଅଧିପତେୟ୍ୟନ୍ତି କତ୍ୱା, ଚତୂସୁ ସତିପଟ୍ଠାନେସୁ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତଚିତ୍ତା କାଯାନୁପସ୍ସନାଦିମୁଖେନ ସମଥୱିପସ୍ସନାଭାୱନାନୁଯୁତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅଥ ୱା ସିକ୍ଖାନିସଂସାତି ଭିକ୍ଖୱେ, ଏୱରୂପେ ଦୁଲ୍ଲଭକ୍ଖଣପଟିଲାଭେ ତିୱିଧସିକ୍ଖାସିକ୍ଖନମେୱ ଆନିସଂସଂ କତ୍ୱା ୱିହରଥ, ଏୱଂ ୱିହରନ୍ତା ଚ ପଞ୍ଞୁତ୍ତରା ପଞ୍ଞାଯ ଉତ୍ତରା ଲୋକୁତ୍ତରପଞ୍ଞାଯ ସମନ୍ନାଗତା ହୁତ୍ୱା ୱିହରଥ, ଏୱଂଭୂତା ଚ ୱିମୁତ୍ତିସାରା ନିବ୍ବାନସାରା ଅନଞ୍ଞସାରା ୱିହରଥ। ତଥାଭାୱସ୍ସ ଚାଯଂ ଉପାଯୋ, ଯଂ ସତାଧିପତେୟ୍ୟା ୱିହରଥ, ସତିପଟ୍ଠାନଭାୱନାଯ ଯୁତ୍ତପ୍ପଯୁତ୍ତା ହୋଥ, ସବ୍ବତ୍ଥ ୱା ସତାରକ୍ଖେନ ଚେତସା ୱିହରଥାତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଇତି ଭଗୱା ତୀସୁ ସିକ୍ଖାସୁ ଭିକ୍ଖୂ ନିଯୋଜେନ୍ତୋ ଯଥା ତା ସିକ୍ଖିତବ୍ବା, ଯେନ ଚ ପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତଂ ସଙ୍ଖେପେନେୱ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପଟିପଜ୍ଜମାନାନଂ ଫଲୱିସେସଦସ୍ସନେନ ତସ୍ସା ପଟିପତ୍ତିଯା ଅମୋଘଭାୱଂ ପକାସେନ୍ତୋ ''ସିକ୍ଖାନିସଂସାନ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତଂ ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱ।

ଗାଥାସୁ ପରିପୁଣ୍ଣସିକ୍ଖନ୍ତି ଅଗ୍ଗଫଲପ୍ପତ୍ତିଯା ପରିସୁଦ୍ଧସିକ୍ଖଂ, ଅସେକ୍ଖନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପହାନଧମ୍ମନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପହାନଧମ୍ମା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି କୁପ୍ପା ୱିମୁତ୍ତିଯୋ। ପହାନଧମ୍ମୋତି ହି ହାନଧମ୍ମୋ କୁପ୍ପଧମ୍ମୋ। ନ ପହାନଧମ୍ମୋତି ଅପହାନଧମ୍ମୋ, ଅକୁପ୍ପଧମ୍ମୋ। ''ଅପ୍ପହାନଧମ୍ମୋ''ତିପି ପାଠଇ, ସୋ ଏୱ ଅତ୍ଥୋ। ଖଯୋ ଏୱ ଅନ୍ତୋତି ଖଯନ୍ତୋ, ଜାତିଯା ଖଯନ୍ତୋ ଜାତିଖଯନ୍ତୋ, ନିବ୍ବାନଂ। ଖଯୋ ୱା ମରଣଂ, ଜାତିଖଯନ୍ତୋ ନିବ୍ବାନମେୱ, ତସ୍ସ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଜାତିଖଯନ୍ତଦସ୍ସୀ।

ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ସିକ୍ଖାପାରିପୂରିଯା ଅଯଂ ଜରାପାରଙ୍ଗମନପରିଯୋସାନୋ ଆନିସଂସୋ, ତସ୍ମା। ସଦାତି ସବ୍ବକାଲଂ। ଝାନରତାତି ଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନେ, ଆରମ୍ମଣୂପନିଜ୍ଝାନେତି ଦୁୱିଧେପି ଝାନେ ରତା, ତତୋ ଏୱ ସମାହିତା। ମାରଂ ସସେନଂ ଅଭିଭୁଯ୍ୟାତି କିଲେସସେନାଯ ଅନଟ୍ଠସେନାଯ ଚ ସସେନଂ ଅନୱସିଟ୍ଠଂ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ମାରଂ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା। ଦେୱପୁତ୍ତମାରସ୍ସପି ହି ଗୁଣମାରଣେ ସହାଯଭାୱୂପଗମନତୋ କିଲେସା ''ସେନା''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତଥା ରୋଗାଦଯୋ ଅନଟ୍ଠା ମଚ୍ଚୁମାରସ୍ସ। ଯଥାହ –

''କାମା ତେ ପଠମା ସେନା, ଦୁତିଯା ଅରତି ୱୁଚ୍ଚତି;

ତତିଯା ଖୁପ୍ପିପାସା ତେ, ଚତୁତ୍ଥୀ ତଣ୍ହା ପୱୁଚ୍ଚତି।

''ପଞ୍ଚମୀ ଥିନମିଦ୍ଧଂ ତେ, ଛଟ୍ଠା ଭୀରୂ ପୱୁଚ୍ଚତି;

ସତ୍ତମୀ ୱିଚିକିଚ୍ଛା ତେ, ମକ୍ଖୋ ଥମ୍ଭୋ ଚ ଅଟ୍ଠମୋ।

''ଲାଭୋ ସିଲୋକୋ ସକ୍କାରୋ, ମିଚ୍ଛାଲଦ୍ଧୋ ଚ ଯୋ ଯସୋ;

ଯୋ ଚତ୍ତାନଂ ସମୁକ୍କଂସେ, ପରେ ଚ ଅୱଜାନତି।

''ଏସା ନମୁଚି ତେ ସେନା, କଣ୍ହସ୍ସାଭିପ୍ପହାରିନୀ;

ନ ନଂ ଅସୂରୋ ଜିନାତି, ଜେତ୍ୱା ଚ ଲଭତେ ସୁଖ’’ନ୍ତି। (ସୁ॰ ନି॰ ୪୩୮-୪୪୧; ମହାନି॰ ୨୮);

ଯଥା ଚାହ –

‘‘ଅଜ୍ଜେୱ କିଚ୍ଚମାତପ୍ପଂ, କୋ ଜଞ୍ଞା ମରଣଂ ସୁୱେ;

ନ ହି ନୋ ସଙ୍ଗରଂ ତେନ, ମହାସେନେନ ମଚ୍ଚୁନା’’ତି। (ମ॰ ନି॰ ୩।୨୮୦; ଜା॰ ୨।୨୨।୧୨୧);

ଭୱଥ ଜାତିମରଣସ୍ସ ପାରଗାତି ଜାତିଯା ମରଣସ୍ସ ଚ ପାରଗାମିନୋ ନିବ୍ବାନଗାମିନୋ ଭୱଥାତି।

ନୱମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦. ଜାଗରିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୭. ଦସମେ ଜାଗରୋତି ଜାଗରକୋ ୱିଗତନିଦ୍ଦୋ ଜାଗରିଯଂ ଅନୁଯୁତ୍ତୋ, ରତ୍ତିନ୍ଦିୱଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନମନସିକାରେ ଯୁତ୍ତପ୍ପଯୁତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘କଥଞ୍ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ପୁବ୍ବରତ୍ତାପରରତ୍ତଂ ଜାଗରିଯାନୁଯୋଗମନୁଯୁତ୍ତୋ ହୋତି? ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ଦିୱସଂ ଚଙ୍କମେନ ନିସଜ୍ଜାଯ ଆୱରଣୀଯେହି ଧମ୍ମେହି ଚିତ୍ତଂ ପରିସୋଧେତି, ରତ୍ତିଯା ପଠମଂ ଯାମଂ ଚଙ୍କମେନ ନିସଜ୍ଜାଯ ଆୱରଣୀଯେହି ଧମ୍ମେହି ଚିତ୍ତଂ ପରିସୋଧେତି, ରତ୍ତିଯା ମଜ୍ଝିମଂ ଯାମଂ ଦକ୍ଖିଣେନ ପସ୍ସେନ ସୀହସେଯ୍ୟଂ କପ୍ପେତି ପାଦେ ପାଦଂ ଅଚ୍ଚାଧାଯ ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ ଉଟ୍ଠାନସଞ୍ଞଂ ମନସି କରିତ୍ୱା, ରତ୍ତିଯା ପଚ୍ଛିମଂ ଯାମଂ ପଚ୍ଚୁଟ୍ଠାଯ ଚଙ୍କମେନ ନିସଜ୍ଜାଯ ଆୱରଣୀଯେହି ଧମ୍ମେହି ଚିତ୍ତଂ ପରିସୋଧେତି। ଏୱଂ ଭିକ୍ଖୁ ପୁବ୍ବରତ୍ତାପରରତ୍ତଂ ଜାଗରିଯାନୁଯୋଗମନୁଯୁତ୍ତୋ ହୋତୀ’’ତି (ୱିଭ॰ ୫୧୯)।

ଚସଦ୍ଦୋ ସମ୍ପିଣ୍ଡନତ୍ଥୋ, ତେନ ୱକ୍ଖମାନେ ସତାଦିଭାୱେ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତି। ଅସ୍ସାତି ସିଯା, ଭୱେଯ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଜାଗରୋ ଚ ଭିକ୍ଖୁ ୱିହରେଯ୍ୟା’’ତି ଚ ପଠନ୍ତି। ସବ୍ବତ୍ଥ ସବ୍ବଦା ଚ କମ୍ମଟ୍ଠାନାୱିଜହନୱସେନ ସତିଅୱିପ୍ପୱାସେନ ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋତି ସତ୍ତଟ୍ଠାନିଯସ୍ସ ଚତୁବ୍ବିଧସ୍ସପି ସମ୍ପଜଞ୍ଞସ୍ସ ୱସେନ ସମ୍ପଜାନୋ। ସମାହିତୋତି ଉପଚାରସମାଧିନା ଅପ୍ପନାସମାଧିନା ଚ ସମାହିତୋ ଏକଗ୍ଗଚିତ୍ତୋ। ପମୁଦିତୋତି ପଟିପତ୍ତିଯା ଆନିସଂସଦସ୍ସନେନ ଉତ୍ତରୁତ୍ତରି ୱିସେସାଧିଗମେନ ୱୀରିଯାରମ୍ଭସ୍ସ ଚ ଅମୋଘଭାୱଦସ୍ସନେନ ପମୁଦିତୋ ପାମୋଜ୍ଜବହୁଲୋ। ୱିପ୍ପସନ୍ନୋତି ତତୋ ଏୱ ପଟିପତ୍ତିଭୂତାସୁ ତୀସୁ ସିକ୍ଖାସୁ ପଟିପତ୍ତିଦେସକେ ଚ ସତ୍ଥରି ସଦ୍ଧାବହୁଲତାଯ ସୁଟ୍ଠୁ ପସନ୍ନୋ। ସବ୍ବତ୍ଥ ଅସ୍ସାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ ୱିହରେଯ୍ୟାତି ୱା।

ତତ୍ଥ କାଲୱିପସ୍ସୀ ଚ କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୂତି ତସ୍ମିଂ କାଲେ ୱିପସ୍ସକୋ, ତତ୍ଥ ୱା କମ୍ମଟ୍ଠାନାନୁଯୋଗେ କାଲୱିପସ୍ସୀ କାଲାନୁରୂପଂ ୱିପସ୍ସକୋ। କିଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି? ୱିପସ୍ସନଂ ପଟ୍ଠପେତ୍ୱା କଲାପସମ୍ମସନାଦିୱସେନ ସମ୍ମସନ୍ତୋ ଆୱାସାଦିକେ ସତ୍ତ ଅସପ୍ପାଯେ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ସପ୍ପାଯେ ସେୱନ୍ତୋ ଅନ୍ତରା ୱୋସାନଂ ଅନାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ପହିତତ୍ତୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ସମାହିତାକାରଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତୋ ସଙ୍ଖାରେ ନିରନ୍ତରଂ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦିଂ ପୱତ୍ତେନ୍ତୋ ଯସ୍ମିଂ କାଲେ ୱିପସ୍ସନାଚିତ୍ତଂ ଲୀନଂ ହୋତି, ତସ୍ମିଂ ଧମ୍ମୱିଚଯୱୀରିଯପୀତିସଙ୍ଖାତେସୁ, ଯସ୍ମିଂ ପନ କାଲେ ଚିତ୍ତଂ ଉଦ୍ଧତଂ ହୋତି, ତସ୍ମିଂ ପସ୍ସଦ୍ଧିସମାଧିଉପେକ୍ଖାସଙ୍ଖାତେସୁ କୁସଲେସୁ ଅନୱଜ୍ଜେସୁ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗଧମ୍ମେସୂତି ଏୱଂ ତତ୍ଥ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ କାଲେ, ତସ୍ମିଂ ୱା କମ୍ମଟ୍ଠାନାନୁଯୋଗେ କାଲାନୁରୂପଂ ୱିପସ୍ସକୋ ଅସ୍ସାତି। ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗୋ ପନ ସବ୍ବତ୍ଥେୱ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବୋ । ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ‘‘ସତିଞ୍ଚ ଖ୍ୱାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସବ୍ବତ୍ଥିକଂ ୱଦାମୀ’’ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୫।୨୩୪; ମି॰ ପ॰ ୨।୧।୧୩)। ଏତ୍ତାୱତା ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନାଯ ଦେସନାଯ ଜାଗରିଯଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଯେହି ଧମ୍ମେହି ଜାଗରିଯାନୁଯୋଗୋ ସମ୍ପଜ୍ଜତି, ତେ ପକାସେତି।

ଏୱଂ ଭଗୱା ଆରଦ୍ଧୱିପସ୍ସକସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ସଙ୍ଖେପେନେୱ ସଦ୍ଧିଂ ଉପକାରକଧମ୍ମେହି ସମ୍ମସନଚାରଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତଥା ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ପଟିପତ୍ତିଯା ଅୱଞ୍ଝଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଜାଗରସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁନୋ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଜାଗରିଯାନୁଯୋଗେ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞସମାଦାନାନି ସବ୍ବତ୍ଥକାନି ସମ୍ମୋଦପସାଦାୱହାନି, ତତ୍ଥ କାଲୱିପସ୍ସନା ନାମ ୱିପସ୍ସନାଯ ଗବ୍ଭଗ୍ଗହଣଂ ପରିପାକଗତଂ। ଉପକ୍କିଲେସୱିମୁତ୍ତେ ହି ୱୀଥିପଟିପନ୍ନେ ୱିପସ୍ସନାଞାଣେ ତିକ୍ଖେ ସୂରେ ୱହନ୍ତେ ଯୋଗିନୋ ଉଳାରଂ ପାମୋଜ୍ଜଂ ପସାଦୋ ଚ ହୋତି, ତେହି ଚ ୱିସେସାଧିଗମସ୍ସ ସନ୍ତିକେଯେୱ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ଯତୋ ଯତୋ ସମ୍ମସତି, ଖନ୍ଧାନଂ ଉଦଯବ୍ବଯଂ;

ଲଭତୀ ପୀତିପାମୋଜ୍ଜଂ, ଅମତଂ ତଂ ୱିଜାନତଂ।

‘‘ପାମୋଜ୍ଜବହୁଲୋ ଭିକ୍ଖୁ, ପସନ୍ନୋ ବୁଦ୍ଧସାସନେ;

ଅଧିଗଚ୍ଛେ ପଦଂ ସନ୍ତଂ, ସଙ୍ଖାରୂପସମଂ ସୁଖ’’ନ୍ତି। (ଧ। ପ। ୩୭୪, ୩୮୧);

ଗାଥାସୁ ଜାଗରନ୍ତା ସୁଣାଥେତନ୍ତି ଏତଂ ମମ ୱଚନଂ ଏକନ୍ତେନେୱ ପମାଦନିଦ୍ଦାଯ ଅୱିଜ୍ଜାନିଦ୍ଦାଯ ପବୋଧନତ୍ଥଂ ଜାଗରନ୍ତା ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞାଦିଧମ୍ମସମାଯୋଗେନ ଜାଗରିଯଂ ଅନୁଯୁତ୍ତା ସୁଣାଥ। ଯେ ସୁତ୍ତା ତେ ପବୁଜ୍ଝଥାତି ଯେ ଯଥାୱୁତ୍ତନିଦ୍ଦାଯ ସୁତ୍ତା ସୁପନଂ ଉପଗତା, ତେ ତୁମ୍ହେ ଜାଗରିଯାନୁଯୋଗୱସେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଲବୋଜ୍ଝଙ୍ଗେ ସଙ୍କଡ୍ଢିତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନଂ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେନ୍ତା ଅପ୍ପମାଦପଟିପତ୍ତିଯା ତତୋ ପବୁଜ୍ଝଥ ଅଥ ୱା ଜାଗରନ୍ତାତି ଜାଗରନିମିତ୍ତା। ‘‘ସୁଣାଥେତ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଏତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, କିଂ ତଂ ୱଚନନ୍ତି ଆହ ‘‘ଯେ ସୁତ୍ତା ତେ ପବୁଜ୍ଝଥା’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଯେ ସୁତ୍ତାତି ଯେ କିଲେସନିଦ୍ଦାଯ ସୁତ୍ତା, ତେ ତୁମ୍ହେ ଅରିଯମଗ୍ଗପଟିବୋଧେନ ପବୁଜ୍ଝଥ। ସୁତ୍ତା ଜାଗରିତଂ ସେଯ୍ୟୋତି ଇଦଂ ପବୋଧସ୍ସ କାରଣୱଚନଂ। ଯସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତସୁପତୋ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରଂ ଜାଗରିତଂ ଜାଗରଣଂ ଅତ୍ଥକାମସ୍ସ କୁଲପୁତ୍ତସ୍ସ ସେଯ୍ୟୋ ପାସଂସତରୋ ହିତସୁଖାୱହୋ, ତସ୍ମା ପବୁଜ୍ଝଥ। ନତ୍ଥି ଜାଗରତୋ ଭଯନ୍ତି ଇଦଂ ତତ୍ଥ ଆନିସଂସଦସ୍ସନଂ। ଯୋ ହି ସଦ୍ଧାଦୀହି ଜାଗରଣଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗମେନ ଜାଗରୋ ଜଗ୍ଗତି, ପମାଦନିଦ୍ଦଂ ନ ଉପଗଚ୍ଛତି, ତସ୍ସ ଅତ୍ତାନୁୱାଦଭଯଂ ପରାନୁୱାଦଭଯଂ ଦଣ୍ଡଭଯଂ ଦୁଗ୍ଗତିଭଯଂ ଜାତିଆଦିନିମିତ୍ତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ୱଟ୍ଟଭଯଂ ନତ୍ଥି।

କାଲେନାତି ଆୱାସସପ୍ପାଯାଦୀନଂ ଲଦ୍ଧକାଲେନ। ସୋତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ସମ୍ମାଧମ୍ମଂ ପରିୱୀମଂସମାନୋତି ୱିପସ୍ସନାଯ ଆରମ୍ମଣଭୂତଂ ତେଭୂମକଧମ୍ମଂ ସମ୍ମା ଞାଯେନ ଯଥା ନିବ୍ବିଦାନୱିରଜ୍ଜନାଦଯୋ ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ଏୱଂ ପରିତୋ ୱୀମଂସନ୍ତୋ, ସବ୍ବାକାରେନ ୱିପସ୍ସନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଏକୋଦିଭୂତୋତି ଏକୋ ସେଟ୍ଠୋ ହୁତ୍ୱା ଉଦେତୀତି ଏକୋଦି, ସମାଧି। ସୋ ଏକୋଦି ଭୂତୋ ଜାତୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ଏତସ୍ସାତି ଏକୋଦିଭୂତୋ। ଅଗ୍ଗିଆହିତାଦିସଦ୍ଦାନଂ ୱିଯ ଏତ୍ଥ ଭୂତସଦ୍ଦସ୍ସ ପରୱଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏକୋଦିଂ ୱା ଭୂତୋ ପତ୍ତୋତି ଏକୋଦିଭୂତୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଏକୋଦୀତି ମଗ୍ଗସମାଧି ଅଧିପ୍ପେତୋ, ‘‘ସମାହିତୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ପନ ପାଦକଜ୍ଝାନସମାଧିନା ସଦ୍ଧିଂ ୱିପସ୍ସନାସମାଧି। ଅଥ ୱା କାଲେନାତି ମଗ୍ଗପଟିୱେଧକାଲେନ। ସମ୍ମା ଧମ୍ମଂ ପରିୱୀମଂସମାନୋତି ସମ୍ମଦେୱ ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମଂ ପରିଞ୍ଞାଭିସମଯାଦିୱସେନ ୱୀମଂସନ୍ତୋ, ଏକାଭିସମଯେନ ଅଭିସମେନ୍ତୋ। ଏକୋଦିଭୂତୋତି ଏକୋ ସେଟ୍ଠୋ ଅସହାଯୋ ୱା ହୁତ୍ୱା ଉଦେତୀତି ଏକୋଦି, ଚତୁକିଚ୍ଚସାଧକୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନୋ। ସୋ ଏକୋଦି ଭୂତୋ ଜାତୋତି ସବ୍ବଂ ପୁରିମସଦିସମେୱ। ୱିହନେ ତମଂ ସୋତି ସୋ ଏୱଂଭୂତୋ ଅରିଯସାୱକୋ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ଅୱିଜ୍ଜାତମଂ ଅନୱସେସତୋ ୱିହନେଯ୍ୟ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦେଯ୍ୟ।

ଇତି ଭଗୱା ପଟିପତ୍ତିଯା ଅମୋଘଭାୱଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତତ୍ଥ ଦଳ୍ହଂ ନିଯୋଜେନ୍ତୋ ‘‘ତସ୍ମା ହୱେ’’ତି ଓସାନଗାଥମାହ। ତତ୍ଥ ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଜାଗରତୋ ସତିଅୱିପ୍ପୱାସାଦିନା ସମଥୱିପସ୍ସନାଭାୱନା ପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛତି, ଅନୁକ୍କମେନ ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ପାତୁଭୱତି, ତତୋ ଚସ୍ସ ସବ୍ବଂ ୱଟ୍ଟଭଯଂ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା। ହୱେତି ଏକଂସେନ ଦଳ୍ହଂ ୱା। ଭଜେଥାତି ଭଜେଯ୍ୟ। ଏୱଂ ଜାଗରିଯଂ ଭଜନ୍ତୋ ଚ ଆତାପିଭାୱାଦିଗୁଣଯୁତ୍ତୋ ଭିକ୍ଖୁ ସଂଯୋଜନାନି ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଅଗ୍ଗଫଲଞାଣସଙ୍ଖାତଂ ଅନୁତ୍ତରଂ ଉତ୍ତରରହିତଂ ସମ୍ବୋଧିଂ ଫୁସେ ପାପୁଣେଯ୍ୟ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ଦସମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ଆପାଯିକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୮। ଏକାଦସମେ ଆପାଯିକାତି ଅପାଯେ ନିବ୍ବତ୍ତିସ୍ସନ୍ତୀତି ଆପାଯିକା। ତତ୍ଥାପି ନିରଯେ ନିବ୍ବତ୍ତିସ୍ସନ୍ତୀତି ନେରଯିକା। ଇଦମପ୍ପହାଯାତି ଇଦଂ ଇଦାନି ୱକ୍ଖମାନଂ ଦୁୱିଧଂ ପାପସମାଚାରଂ ଅପ୍ପଜହିତ୍ୱା, ତଥାପଟିପତ୍ତିତଥାପଗ୍ଗହଣୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ୱାଚଂ ଚିତ୍ତଂ ଦିଟ୍ଠିଞ୍ଚ ଅପ୍ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅବ୍ରହ୍ମଚାରୀତି ବ୍ରହ୍ମସେଟ୍ଠଂ ଚରତୀତି ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ, ବ୍ରହ୍ମା ୱା ସେଟ୍ଠୋ ଆଚାରୋ ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ, ନ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀତି ଅବ୍ରହ୍ମଚାରୀ, ବ୍ରହ୍ମଚାରିପଟିରୂପକୋ ଦୁସ୍ସୀଲୋତି ଅତ୍ଥୋ। ବ୍ରହ୍ମଚାରିପଟିଞ୍ଞୋତି ‘‘ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଅହ’’ନ୍ତି ଏୱଂପଟିଞ୍ଞୋ। ପରିପୁଣ୍ଣନ୍ତି ଅଖଣ୍ଡାଦିଭାୱେନ ଅୱିକଲଂ। ପରିସୁଦ୍ଧନ୍ତି ଉପକ୍କିଲେସାଭାୱେନ ପରିସୁଦ୍ଧଂ। ଅମୂଲକେନାତି ଦିଟ୍ଠାଦିମୂଲୱିରହିତେନ, ଦିଟ୍ଠଂ ସୁତଂ ପରିସଙ୍କିତନ୍ତି ଇମେହି ଚୋଦନାମୂଲେହି ୱଜ୍ଜିତେନ। ଅବ୍ରହ୍ମଚରିଯେନ ଅସେଟ୍ଠଚରିଯେନ। ଅନୁଦ୍ଧଂସେତୀତି ‘‘ପରିସୁଦ୍ଧୋ ଅଯ’’ନ୍ତି ଜାନନ୍ତୋୱ ପାରାଜିକୱତ୍ଥୁନା ଧଂସେତି ପଧଂସେତି, ଚୋଦେତି ଅକ୍କୋସତି ୱା।

ଗାଥାସୁ ଅଭୂତୱାଦୀତି ପରସ୍ସ ଦୋସଂ ଅଦିସ୍ୱାୱ ଅଭୂତେନ ତୁଚ୍ଛେନ ମୁସାୱାଦଂ କତ୍ୱା ପରଂ ଅବ୍ଭାଚିକ୍ଖନ୍ତୋ। କତ୍ୱାତି ଯୋ ୱା ପନ ପାପକମ୍ମଂ କତ୍ୱା ''ନାହଂ ଏତଂ କରୋମୀ''ତି ଆହ। ଉଭୋପି ତେ ପେଚ୍ଚ ସମା ଭୱନ୍ତୀତି ତେ ଉଭୋପି ଜନା ଇତୋ ପରଲୋକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ନିରଯଂ ଉପଗମନତୋ ଗତିଯା ସମାନା ଭୱନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଗତିଯେୱ ନେସଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନା, ନ ପନ ଆଯୁ। ବହୁଞ୍ହି ପାପଂ କତ୍ୱା ଚିରଂ ନିରଯେ ପଚ୍ଚତି, ପରିତ୍ତଂ କତ୍ୱା ଅପ୍ପମତ୍ତକମେୱ କାଲଂ। ଯସ୍ମା ପନ ତେସଂ ଉଭିନ୍ନମ୍ପି କମ୍ମଂ ଲାମକମେୱ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ନିହୀନକମ୍ମା ମନୁଜା ପରତ୍ଥା''ତି। ''ପରତ୍ଥା''ତି ପନ ପଦସ୍ସ ପୁରତୋ ''ପେଚ୍ଚା''ତି ପଦେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ – ପରତ୍ଥ ପେଚ୍ଚ ଇତୋ ଗନ୍ତ୍ୱା ତେ ନିହୀନକମ୍ମା ସମା ଭୱନ୍ତୀତି।

ଏୱଂ ଭଗୱା ଅଭୂତବ୍ଭକ୍ଖାନୱସେନ ଭୂତଦୋସପଟିଚ୍ଛାଦନୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତସ୍ସ ମୁସାୱାଦସ୍ସ ୱିପାକଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତସ୍ମିଂ ଠାନେ ନିସିନ୍ନାନଂ ବହୂନଂ ପାପଭିକ୍ଖୂନଂ ଦୁଚ୍ଚରିତକମ୍ମସ୍ସ ୱିପାକଦସ୍ସନେନ ସଂୱେଜନତ୍ଥଂ ଦ୍ୱେ ଗାଥା ଅଭାସି। ତତ୍ଥ କାସାୱକଣ୍ଠାତି କସାୱରସପୀତତ୍ତା କାସାୱେନ ୱତ୍ଥେନ ପଲିୱେଠିତକଣ୍ଠା। ପାପଧମ୍ମାତି ଲାମକଧମ୍ମା। ଅସଞ୍ଞତାତି କାଯାଦୀହି ସଞ୍ଞମରହିତା। ପାପାତି ତଥାରୂପା ପାପପୁଗ୍ଗଲା, ପାପେହି କମ୍ମେହି ଉପପଜ୍ଜିତ୍ୱା ''ତସ୍ସ କାଯୋପି ଆଦିତ୍ତୋ ସମ୍ପଜ୍ଜଲିତୋ ସଜୋତିଭୂତୋ, ସଙ୍ଘାଟିପି ଆଦିତ୍ତା''ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୨।୨୧୮-୨୧୯; ପାରା। ୨୩୦) ଲକ୍ଖଣସଂଯୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ମହାଦୁକ୍ଖଂ ଅନୁଭୱନ୍ତିଯେୱ।

ତତିଯଗାଥାଯ ଅଯଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଯଞ୍ଚେ ଭୁଞ୍ଜେଯ୍ୟ ଦୁସ୍ସୀଲୋ ନିସ୍ସୀଲପୁଗ୍ଗଲୋ କାଯାଦୀହି ଅସଞ୍ଞତୋ ରଟ୍ଠୱାସୀହି ସଦ୍ଧାଯ ଦିନ୍ନଂ ଯଂ ରଟ୍ଠପିଣ୍ଡଂ ''ସମଣୋମ୍ହୀ''ତି ପଟିଜାନନ୍ତୋ ଗହେତ୍ୱା ଭୁଞ୍ଜେଯ୍ୟ, ତତୋ ଆଦିତ୍ତୋ ଅଗ୍ଗିୱଣ୍ଣୋ ଅଯୋଗୁଳୋୱ ଭୁତ୍ତୋ ସେଯ୍ୟୋ ସୁନ୍ଦରତରୋ। କିଂକାରଣା? ତପ୍ପଚ୍ଚଯା ହିସ୍ସ ଏକୋୱ ଅତ୍ତଭାୱୋ ଝାଯେଯ୍ୟ, ଦୁସ୍ସୀଲୋ ପନ ହୁତ୍ୱା ସଦ୍ଧାଦେଯ୍ୟଂ ଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ଅନେକାନିପି ଜାତିସତାନି ନିରଯେ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି।

ଏକାଦସମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୨। ଦିଟ୍ଠିଗତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୪୯। ଦ୍ୱାଦସମେ ଦ୍ୱୀହି ଦିଟ୍ଠିଗତେହୀତି ଏତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠିଯୋୱ ଦିଟ୍ଠିଗତାନି ''ଗୂଥଗତଂ ମୁତ୍ତଗତ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୯।୧୧) ୱିଯ। ଗହିତାକାରସୁଞ୍ଞତାଯ ୱା ଦିଟ୍ଠୀନଂ ଗତମତ୍ତାନୀତି ଦିଟ୍ଠିଗତାନି, ତେହି ଦିଟ୍ଠିଗତେହି। ପରିଯୁଟ୍ଠିତାତି ଅଭିଭୂତା ପଲିବୁଦ୍ଧା ୱା। ପଲିବୋଧତ୍ଥୋ ୱାପି ହି ପରିଯୁଟ୍ଠାନସଦ୍ଦୋ ''ଚୋରା ମଗ୍ଗେ ପରିଯୁଟ୍ଠିଂସୂ''ତିଆଦୀସୁ (ଚୂଳୱ। ୪୩୦) ୱିଯ। ଦେୱାତି ଉପପତ୍ତିଦେୱା। ତେ ହି ଦିବ୍ବନ୍ତି ଉଳାରତମେହି କାମଗୁଣେହି ଝାନାଦୀହି ଚ କୀଳନ୍ତି, ଇଦ୍ଧାନୁଭାୱେନ ୱା ଯଥିଚ୍ଛିତମତ୍ଥଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଅଧିଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଚ ଦେୱାତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ମନସ୍ସ ଉସ୍ସନ୍ନତ୍ତା ମନୁସ୍ସା, ଉକ୍କଟ୍ଠନିଦ୍ଦେସୱସେନ ଚେତଂ ୱୁତ୍ତଂ ଯଥା ''ସତ୍ଥା ଦେୱମନୁସ୍ସାନ''ନ୍ତି। ଓଲୀଯନ୍ତି ଏକେତି ''ସସ୍ସତୋ ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚା''ତି ଭୱେସୁ ଓଲୀଯନାଭିନିୱେସଭୂତେନ ସସ୍ସତଭାୱେନ ଏକଚ୍ଚେ ଦେୱା ମନୁସ୍ସା ଚ ଅୱଲୀଯନ୍ତି ଅଲ୍ଲୀଯନ୍ତି ସଙ୍କୋଚଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ତତୋ ନିସ୍ସରନ୍ତି। ଅତିଧାୱନ୍ତୀତି ପରମତ୍ଥତୋ ଭିନ୍ନସଭାୱାନମ୍ପି ସଭାୱଧମ୍ମାନଂ ଯ୍ୱାଯଂ ହେତୁଫଲଭାୱେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ତଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ନାନତ୍ତନଯସ୍ସପି ଗହଣେନ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ଧାୱନ୍ତି, ତସ୍ମା ''ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତି ଅତ୍ତା ଚ ଲୋକୋ ଚ, ନ ହୋତି ପରଂ ମରଣା''ତି ଉଚ୍ଛେଦେ ୱା ଭୱନିରୋଧପଟିପତ୍ତିଯା ପଟିକ୍ଖେପଧମ୍ମତଂ ଅତିଧାୱନ୍ତି ଅତିକ୍କମନ୍ତି। ଚକ୍ଖୁମନ୍ତୋ ଚ ପସ୍ସନ୍ତୀତି ଚସଦ୍ଦୋ ବ୍ୟତିରେକେ। ପୁବ୍ବଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ଞାଣପରିପାକେନ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁମନ୍ତୋ ପନ ଦେୱମନୁସ୍ସା ତେନେୱ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁନା ସସ୍ସତଂ ଉଚ୍ଛେଦଞ୍ଚ ଅନ୍ତଦ୍ୱଯଂ ଅନୁପଗମ୍ମ ମଜ୍ଝିମପଟିପତ୍ତିଦସ୍ସନେନ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କରୋନ୍ତି। ତେ ହି ''ନାମରୂପମତ୍ତମିଦଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନଂ, ତସ୍ମା ନ ସସ୍ସତଂ, ନାପି ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀ''ତି ଅୱିପରୀତତୋ ପସ୍ସନ୍ତି।

ଏୱଂ ଓଲୀଯନାଦିକେ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନେନ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ''କଥଞ୍ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଭୱାତି କାମଭୱୋ, ରୂପଭୱୋ, ଅରୂପଭୱୋ। ଅପରେପି ତଯୋ ଭୱା ସଞ୍ଞୀଭୱୋ, ଅସଞ୍ଞୀଭୱୋ, ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀଭୱୋ। ଅପରେପି ତଯୋ ଭୱା ଏକୱୋକାରଭୱୋ, ଚତୁୱୋକାରଭୱୋ, ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱୋତି। ଏତେହି ଭୱେହି ଆରମନ୍ତି ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତୀତି ଭୱାରାମା। ଭୱେସୁ ରତା ଅଭିରତାତି ଭୱରତା। ଭୱେସୁ ସୁଟ୍ଠୁ ମୁଦିତାତି ଭୱସମ୍ମୁଦିତା। ଭୱନିରୋଧାଯାତି ତେସଂ ଭୱାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତନିରୋଧାଯ ଅନୁପ୍ପାଦନତ୍ଥାଯ। ଧମ୍ମେ ଦେସିଯମାନେତି ତଥାଗତପ୍ପୱେଦିତେ ନିୟ୍ୟାନିକଧମ୍ମେ ୱୁଚ୍ଚମାନେ। ନ ପକ୍ଖନ୍ଦତୀତି ସସ୍ସତାଭିନିୱିଟ୍ଠତ୍ତା ସଂଖିତ୍ତଧମ୍ମତ୍ତା ନ ପୱିସତି ନ ଓଗାହତି। ନ ପସୀଦତୀତି ପସାଦଂ ନାପଜ୍ଜତି ନ ତଂ ସଦ୍ଦହତି। ନ ସନ୍ତିଟ୍ଠତୀତି ତସ୍ସଂ ଦେସନାଯଂ ନ ତିଟ୍ଠତି ନାଧିମୁଚ୍ଚତି। ଏୱଂ ସସ୍ସତତୋ ଅଭିନିୱେସନେନ ଭୱେସୁ ଓଲୀଯନ୍ତି।

ଅଟ୍ଟୀଯମାନାତି ଭୱେ ଜରାରୋଗମରଣାଦୀନି ୱଧବନ୍ଧନଚ୍ଛେଦନାଦୀନି ଚ ଦିସ୍ୱା ସଂୱିଜ୍ଜନେନ ତେହି ସମଙ୍ଗିଭାୱେନ ଭୱେନ ପୀଳିଯମାନା ଦୁକ୍ଖାପିଯମାନା। ହରାଯମାନାତି ଲଜ୍ଜମାନା ଜିଗୁଚ୍ଛମାନାତି ପଟିକୂଲତୋ ଦହନ୍ତା। ୱିଭୱନ୍ତି ଉଚ୍ଛେଦଂ। ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତୀତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠାଭିନନ୍ଦନାହି ଅଜ୍ଝୋସାଯ ନନ୍ଦନ୍ତି। ଯତୋକିରଭୋତିଆଦି ତେସଂ ଅଭିନନ୍ଦନାକାରଦସ୍ସନଂ। ତତ୍ଥ ଯତୋତି ଯଦା। ଭୋତି ଆଲପନଂ। ଅଯଂ ଅତ୍ତାତି

କାରକାଦିଭାୱେନ ଅତ୍ତନା ପରିକପ୍ପିତଂ ସଙ୍ଖାଯ ୱଦତି। ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀତି ଉପଚ୍ଛିଜ୍ଜତି। ୱିନସ୍ସତୀତି ନ ଦିସ୍ସତି, ୱିନାସଂ ଅଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତି। ନ ହୋତି ପରଂ ମରଣାତି ମରଣେନ ଉଦ୍ଧଂ ନ ଭୱତି। ଏତଂ ସନ୍ତନ୍ତି ଯଦେତଂ ଅତ୍ତନୋ ଉଚ୍ଛେଦୋଦି, ଏତଂ ସବ୍ବଭୱୂପସମତୋ ସବ୍ବସନ୍ତାପୂପସମତୋ ଚ ସନ୍ତଂ, ସନ୍ତତ୍ତା ଏୱ ପଣୀତଂ, ତଚ୍ଛାୱିପରୀତଭାୱତୋ ଯାଥାୱଂ। ତତ୍ଥ ''ସନ୍ତଂ ପଣୀତ''ନ୍ତି ଇଦଂ ଦ୍ୱଯଂ ତଣ୍ହାଭିନନ୍ଦନାଯ ୱଦନ୍ତି, ''ଯାଥାୱ''ନ୍ତି ଦିଟ୍ଠାଭିନନ୍ଦନାଯ। ଏୱନ୍ତି ଏୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତୌଚ୍ଛେଦାଭିନିୱେସନେନ।

ଭୂତନ୍ତି ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ। ତଞ୍ହି ପଚ୍ଚଯସମ୍ଭୂତତ୍ତା ପରମତ୍ଥତୋ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ଚ ଭୂତନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତେନାହ ''ଭୂତମିଦଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମନୁପସ୍ସଥା''ତି (ମ। ନି। ୧।୪୦୧)। ଭୂତତୋ ଅୱିପରୀତସଭାୱତୋ ସଲକ୍ଖଣତୋ ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣତୋ ଚ ପସ୍ସତି। ଇଦଞ୍ହି ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ ନାମରୂପମତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ''ଇମେ ପଥୱୀଆଦଯୋ ଧମ୍ମା ରୂପଂ, ଇମେ ଫସ୍ସାଦଯୋ ଧମ୍ମା ନାମଂ, ଇମାନି ନେସଂ ଲକ୍ଖଣାଦୀନି, ଇମେ ନେସଂ ଅୱିଜ୍ଜାଦଯୋ ପଚ୍ଚଯା''ତି ଏୱଂ ସପଚ୍ଚଯନାମରୂପଦସ୍ସନୱସେନ ଚେୱ, ''ସବ୍ବେପିମେ ଧମ୍ମା ଅହୁତ୍ୱା ସମ୍ଭୋନ୍ତି, ହୁତ୍ୱା ପଟିୱେନ୍ତି, ତସ୍ମା ଅନିଚ୍ଚା, ଅନିଚ୍ଚତ୍ତା ଦୁକ୍ଖା, ଦୁକ୍ଖତ୍ତା ଅନତ୍ତା''ତି ଏୱଂ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଦିୱସେନ ଚ ପସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ତାୱତା ତରୁଣୱିପସ୍ସନାପରିଯୋସାନା ୱିପସ୍ସନାଭୂମି ଦସ୍ସିତା। ନିବ୍ବିଦାଯାତି ଭୂତସଙ୍ଖାତସ୍ସ ତେଭୂମକଧମ୍ମଜାତସ୍ସ ନିବ୍ବିନ୍ଦନତ୍ଥାଯ, ଏତେନ ବଲୱୱିପସ୍ସନଂ ଦସ୍ସେତି। ୱିରାଗାଯାତି ୱିରାଗତ୍ଥଂ ୱିରଜ୍ଜନତ୍ଥଂ, ଇମିନା ମଗ୍ଗଂ ଦସ୍ସେତି। ନିରୋଧାଯାତି ନିରୁଜ୍ଝନତ୍ଥଂ, ଇମିନାପି ମଗ୍ଗମେୱ ଦସ୍ସେତି। ନିରୋଧାଯାତି ୱା ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିନିରୋଧେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନଂ ଦସ୍ସେତି। ଏୱଂ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଚକ୍ଖୁମନ୍ତୋ ପସ୍ସନ୍ତୀତି ଏୱଂ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁମନ୍ତୋ ସପୁବ୍ବଭାଗେନ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁନା ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମଂ ପସ୍ସନ୍ତି।

ଗାଥାସୁ ଯେ ଭୂତଂ ଭୂତତୋ ଦିସ୍ୱାତି ଯେ ଅରିଯସାୱକା ଭୂତଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ ଭୂତତୋ ଅୱିପରୀତସଭାୱତୋ ୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞାସହିତାଯ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ ଦିସ୍ୱା। ଏତେନ ପରିଞ୍ଞାଭିସମଯଂ ଦସ୍ସେତି। ଭୂତସ୍ସ ଚ ଅତିକ୍କମନ୍ତି ଭାୱନାଭିସମଯଂ। ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ହି ଭୂତଂ ଅତିକ୍କମତି ଏତେନାତି ''ଭୂତସ୍ସ ଅତିକ୍କମୋ''ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଯଥାଭୂତେତି ଅୱିପରୀତସଚ୍ଚସଭାୱେ ନିବ୍ବାନେ। ୱିମୁଚ୍ଚନ୍ତି ଅଧିମୁଚ୍ଚନ୍ତି, ଏତେନ ସଚ୍ଛିକିରିଯାଭିସମଯଂ ଦସ୍ସେତି। ଭୱତଣ୍ହାପରିକ୍ଖଯାତି ଭୱତଣ୍ହାଯ ସବ୍ବସୋ ଖେପନା ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନତୋ, ଏତେନ ସମୁଦଯପ୍ପହାନଂ ଦସ୍ସେତି।

ସଚେ ଭୂତପରିଞ୍ଞୋ ସୋତି ଏତ୍ଥ ପନ ସଚେତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ସୋ ଭୂତପରିଞ୍ଞୋ ଭୂତସ୍ସ ଅତିକ୍କମନୂପାଯେନ ମଗ୍ଗେନ ଭୱତଣ୍ହାପରିକ୍ଖଯା ପରିଞ୍ଞାତକ୍ଖନ୍ଧୋ ତତୋ ଏୱ ଯଥାଭୂତେ ନିବ୍ବାନେ ଅଧିମୁତ୍ତୋ। ଭୱାଭୱେତି ଖୁଦ୍ଦକେ ଚେୱ ମହନ୍ତେ ଚ, ଉଚ୍ଛେଦାଦିଦସ୍ସନେ ୱା ୱୀତତଣ୍ହୋ ଭିନ୍ନକିଲେସୋ। ଭିକ୍ଖୁ ଭୂତସ୍ସ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ୱିଭୱା, ଆଯତିଂ ଅନୁପ୍ପାଦା ପୁନବ୍ଭୱଂ ନାଗଚ୍ଛତି, ଅପଞ୍ଞତ୍ତିକଭାୱମେୱ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅନୁପାଦିସେସାଯ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ଦେସନଂ ନିଟ୍ଠାପେସି।

ଇତି ଇମସ୍ମିଂ ୱଗ୍ଗେ ଏକାଦସମେ ୱଟ୍ଟଂ କଥିତଂ, ତତିଯଚତୁତ୍ଥପଞ୍ଚମେସୁ ପରିଯୋସାନସୁତ୍ତେ ଚ ୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟଂ କଥିତଂ, ସେସେସୁ ୱିୱଟ୍ଟମେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଦ୍ୱାଦସମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପରମତ୍ଥଦୀପନିଯା ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ

ଇତିୱୁତ୍ତକସ୍ସ ଦୁକନିପାତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୩। ତିକନିପାତୋ

୧। ପଠମୱଗ୍ଗୋ

୧। ମୂଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୦। ତିକନିପାତସ୍ସ ପଠମେ ତୀଣୀତି ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦୋ। ଇମାନୀତି ଅଭିମୁଖୀକରଣଂ। ଅକୁସଲମୂଲାନୀତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଧମ୍ମନିଦସ୍ସନଂ। ତତ୍ଥ ଅକୁସଲାନି ଚ ତାନି ମୂଲାନି ଚାତି ଅକୁସଲମୂଲାନି। ଅଥ ୱା ଅକୁସଲାନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯପଭୱଜନକସମୁଟ୍ଠାପକନିପ୍ଫାଦକଟ୍ଠେନ ମୂଲାନି ଚାତି ଅକୁସଲମୂଲାନି, ଅକୁସଲଧମ୍ମାନଂ କାରଣାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। କାରଣଞ୍ହି ଯଥା ହିନୋତି ଏତସ୍ମା ଫଲଂ ପୱତ୍ତତୀତି ହେତୁ, ପଟିଚ୍ଚ ଏତସ୍ମା ଏତୀତି ପଚ୍ଚଯୋ, ପଭୱତି ଏତସ୍ମାତି ପଭୱୋ, ଅତ୍ତନୋ ଫଲଂ ଜନେତୀତି ଜନକଂ, ସମୁଟ୍ଠାପେତୀତି ସମୁଟ୍ଠାପକଂ, ନିପ୍ଫାଦେତୀତି ନିପ୍ଫାଦକନ୍ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। ଏୱଂ ପତିଟ୍ଠଟ୍ଠେନ ମୂଲନ୍ତି, ତସ୍ମା ଅକୁସଲମୂଲାନୀତି ଅକୁସଲାନଂ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତଭାୱସାଧନାନି, କାରଣାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

କେଚି ପନ ''ସାଲିଆଦୀନଂ ସାଲିବୀଜାଦୀନି ୱିଯ ମଣିପ୍ପଭାଦୀନଂ ମଣିୱଣ୍ଣାଦଯୋ ୱିଯ ଚ ଅକୁସଲାନଂ ଅକୁସଲଭାୱସାଧକୋ ଲୋଭାଦୀନଂ ମୂଲଟ୍ଠୋ''ତି ୱଦନ୍ତି। ଏୱଂ ସନ୍ତେ ଅକୁସଲଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପେସୁ ତେସଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ନ ସିଯା। ନ ହି ତାନି ତେସଂ ଅକୁସଲଭାୱଂ ସାଧେନ୍ତି, ନ ଚ ପଚ୍ଚଯା ନ ହୋନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ହେତୂ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ତଂସମୁଟ୍ଠାନାନଞ୍ଚ ରୂପାନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।ପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସ।୧)।

ଅହେତୁକସ୍ସ ଚ ମୋହସ୍ସ ଅକୁସଲଭାୱୋ ନ ସିଯା ଅକୁସଲଭାୱସାଧକସ୍ସ ମୂଲନ୍ତରସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ଅଥାପି ସିଯା ଲୋଭାଦୀନଂ ସଭାୱସିଦ୍ଧୋ ଅକୁସଲାଦିଭାୱୋ, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ପନ ଲୋଭାଦିପଟିବଦ୍ଧୋତି। ଏୱମ୍ପି ଯଥା ଲୋଭାଦୀନଂ, ଏୱଂ ଅଲୋଭାଦୀନମ୍ପି ସଭାୱସିଦ୍ଧୋ କୁସଲାଦିଭାୱୋତି ଅଲୋଭାଦଯୋ କୁସଲା ଏୱ ସିଯୁଂ, ନ ଅବ୍ଯାକତା, ନ ଚ ହୋନ୍ତି। ତସ୍ମା ଯଥା ସମ୍ପଯୁତ୍ତେସୁ, ଏୱଂ ମୂଲେସୁପି କୁସଲାଦିଭାୱୋ ପରିଯେସିତବ୍ବୋ। ଯୋନିସୋମନସିକାରାଦିକୋ ୱିଯ ହି କୁସଲଭାୱସ୍ସ, ଅଯୋନିସୋମନସିକାରାଦିକୋ ଅକୁସଲଭାୱସ୍ସ କାରଣନ୍ତି ଗହେତବ୍ବଂ। ଏୱଂ ଅକୁସଲଭାୱସାଧନୱସେନ ଲୋଭାଦୀନଂ ମୂଲଟ୍ଠଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତଭାୱସାଧନୱସେନ ଗଯ୍ହମାନେ ନ କୋଚି ଦୋସୋ। ଲଦ୍ଧହେତୁପଚ୍ଚଯା ହି ଧମ୍ମା ୱିରୂଳ୍ହମୂଲା ୱିଯ ପାଦପା ଥିରା ହୋନ୍ତି ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତା, ହେତୁରହିତା ପନ ତିଲବୀଜକାଦିସେୱାଲା ୱିଯ ନ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତାତି ହେତୁଆଦିଅତ୍ଥେନ ଅକୁସଲାନଂ ଉପକାରକତ୍ତା ମୂଲାନୀତି ଅକୁସଲମୂଲାନି। ଯସ୍ମା ପନ ମୂଲେନ ମୁତ୍ତୋ ଅକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ତୀହି ମୂଲେହି ସବ୍ବୋ ଅକୁସଲରାସି ପରିଯାଦିଯିତ୍ୱା ଦସ୍ସିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ତାନି ଅକୁସଲମୂଲାନି ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଲୋଭୋ ଅକୁସଲମୂଲ''ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଲୋଭାଦୀସୁ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ। ତତ୍ଥ ପନ ତତିଯମଗ୍ଗୱଜ୍ଝା ଲୋଭାଦଯୋ ଆଗତା, ଇଧ ପନ ଅନୱସେସାତି ଅଯମେୱ ୱିସେସୋ।

ଗାଥାଯଂ ପାପଚେତସନ୍ତି ଅକୁସଲଧମ୍ମସମାଯୋଗତୋ ଲାମକଚିତ୍ତଂ। ହିଂସନ୍ତୀତି ଅତ୍ତନୋ ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଆଯତିଂ ୱିପାକକ୍ଖଣେ ଚ ୱିବାଧେନ୍ତି। ଅତ୍ତସମ୍ଭୂତାତି ଅତ୍ତନି ଜାତା। ତଚସାରନ୍ତି ଗଣ୍ଠିତଂ, ୱେଠଉନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ଫଲନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ଫଲଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଖଦିରସୀସପାଦଯୋ ୱିଯ ଅନ୍ତୋସାରୋ ଅହୁତ୍ୱା ବହିସାରତାଯ ତଚସାରନ୍ତି ଲଦ୍ଧନାମଂ ୱେଠଉଆଦିଂ ଯଥା ଅତ୍ତସମ୍ଭୂତମେୱ ଫଲଂ ହିଂସତି ୱିନାସେତି, ଏୱମେୱ ଅନ୍ତୋ ସୀଲାଦିସାରରହିତଂ ଲାମକଚିତ୍ତଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ଅତ୍ତସମ୍ଭୂତାଯେୱ ଲୋଭାଦଯୋ ୱିନାସେନ୍ତୀତି।

ପଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଧାତୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୧। ଦୁତିଯେ ଧାତୁଯୋତି ଅତ୍ତନୋ ଫଲସ୍ସ ସଭାୱସ୍ସ ଚ ଧାରଣଟ୍ଠେନ ଧାତୁଯୋ। ଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଫଲନିପ୍ଫାଦକଂ, ତଂ ଅତ୍ତନୋ ଫଲସ୍ସ ସଭାୱସ୍ସ ଚ, ଇତରଂ ସଭାୱସ୍ସେୱ ଧାରଣଟ୍ଠେନ ଧାତୁ। ରୂପଧାତୂତି ରୂପଭୱୋ। ଧାତୁଯା ଆଗତଟ୍ଠାନେ ଭୱେନ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତବ୍ବଂ, ଭୱସ୍ସ ଆଗତଟ୍ଠାନେ ଧାତୁଯା ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦିତବ୍ବନ୍ତି ଇଧ ଭୱେନ ପରିଚ୍ଛେଦୋ କଥିତୋ। ତସ୍ମା –

‘‘କତମେ ଧମ୍ମା ରୂପାଵଚରା? ହେଟ୍ଠତୋ ବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ପରିୟନ୍ତଂ କରିତ୍ଵା ଉପରିତୋ ଅକନିଟ୍ଠେ ଦେଵେ ଅନ୍ତୋ କରିତ୍ଵା ଏତ୍ଥାଵଚରା ଏତ୍ଥ ପରିୟାପନ୍ନା ଖନ୍ଧଧାତୁଆୟତନା, ଇମେ ଧମ୍ମା ରୂପାଵଚରା’’ତି (ଧ। ସ। ୧୨୮୯) –

ଏଵଂ ଵୁତ୍ତା ରୂପାଵଚରଧମ୍ମା ରୂପଧାତୁ। ଅରୂପଧାତୂତି ଅରୂପଭଵୋ। ଇଧାପି ଭଵେନ ପରିଚ୍ଛେଦୋ କଥିତୋତି –

‘‘କତମେ ଧମ୍ମା ଅରୂପାଵଚରା? ହେଟ୍ଠତୋ ଆକାସାନଞ୍ଚାୟତନୂପଗେ ଦେଵେ ଅନ୍ତୋ କରିତ୍ଵା, ଉପରିତୋ ନେଵସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନୂପଗେ ଦେଵେ ଅନ୍ତୋ କରିତ୍ଵା, ଏତ୍ଥାଵଚରା ଏତ୍ଥ ପରିୟାପନ୍ନା ଖନ୍ଧଧାତୁଆୟତନା, ଇମେ ଧମ୍ମା ଅରୂପାଵଚରା’’ତି (ଧ। ସ। ୧୨୯୧) –

ଏଵଂ ଵୁତ୍ତା ଅରୂପାଵଚରଧମ୍ମା ଅରୂପଧାତୁ। ନିରୋଧଧାତୂତି ନିବ୍ବାନଂ ଵେଦିତବ୍ବଂ।

ଅପରୋ ନୟୋ – ରୂପସହିତା, ରୂପପଟିବଦ୍ଧା, ଧମ୍ମପ୍ପଵତ୍ତି ରୂପଧାତୁ, ପଞ୍ଚଵୋକାରଭଵୋ, ଏକଵୋକାରଭଵୋ ଚ, ତେନ ସକଲୋ କାମଭଵୋ ରୂପଭଵୋ ଚ ସଙ୍ଗହିତୋ। ରୂପରହିତା ଧମ୍ମପ୍ପଵତ୍ତି ଅରୂପଧାତୁ, ଚତୁଵୋକାରଭଵୋ, ତେନ ଅରୂପଭଵୋ ସଙ୍ଗହିତୋ। ଇତି ଦ୍ଵୀହି ପଦେହି ତୟୋ ଭଵା ସବ୍ବା ସଂସାରପ୍ପଵତ୍ତି ଦସ୍ସିତା। ତତିୟପଦେନ ପନ ଅସଙ୍ଖତଧାତୁୟେଵ ସଙ୍ଗହିତାତି ମଗ୍ଗଫଲାନି ଇଧ ତିକଵିନିମୁତ୍ତଧମ୍ମା ନାମ ଜାତା। କେଚି ପନ ‘‘ରୂପଧାତୂତି ରୂପସଭାଵା ଧମ୍ମା, ଅରୂପଧାତୂତି ଅରୂପସଭାଵା ଧମ୍ମାତି ପଦଦ୍ଵୟେନ ଅନଵସେସତୋ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା ଗହିତା’’ତି। ‘‘ରୂପତଣ୍ହାୟ ଵିସୟଭୂତା ଧମ୍ମା ରୂପଧାତୁ, ଅରୂପତଣ୍ହାୟ ଵିସୟଭୂତା ଅରୂପଧାତୂ’’ତି ଚ ଵଦନ୍ତି, ତଂ ସବ୍ବଂ ଇଧ ନାଧିପ୍ପେତଂ। ତସ୍ମା ଵୁତ୍ତନୟେନେଵ ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ।

ଗାଥାସୁ ରୂପଧାତୁଂ ପରିଞ୍ଞାୟାତି ରୂପପଟିବଦ୍ଧଧମ୍ମପଵତ୍ତିଂ ଞାତପରିଞ୍ଞାଦୀହି ତୀହି ପରିଞ୍ଞାହି ପରିଜାନିତ୍ଵା। ଆରୁପ୍ପେସୁ ଅସଣ୍ଠିତାତି ଅରୂପାଵଚରଧମ୍ମେସୁ ଭଵରାଗଵସେନ ଭଵଦିଟ୍ଠିଵସେନ ଚ ନ ପତିଟ୍ଠିତା ଅନଲ୍ଲୀନା। ‘‘ଅରୂପେସୁ ଅସଣ୍ଠିତା’’ତି ଚ ପଠନ୍ତି, ସୋ ଏଵ ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ତାଵତା ତେଭୂମକଧମ୍ମାନଂ ପରିଞ୍ଞା ଵୁତ୍ତା। ନିରୋଧେ ଯେ ଵିମୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଯେ ନିବ୍ବାନେ ଆରମ୍ମଣଭୂତେ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଫଲଵସେନ ସମୁଚ୍ଛେଦପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧୀହି ଅନଵସେସକିଲେସତୋ ଵିମୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତେ ଜନା ମଚ୍ଚୁହାୟିନୋତି ତେ ଖୀଣାସଵଜନା ମରଣଂ ସମତୀତା।

ଏଵଂ ଧାତୁତ୍ତୟସମତିକ୍କମେନ ଅମତାଧିଗମଂ ଦସ୍ସେତ୍ଵା ‘‘ଅୟଞ୍ଚ ପଟିପଦା ମୟା ଗତମଗ୍ଗୋ ଚ ତୁମ୍ହାକଂ ଦସ୍ସିତୋ’’ତି ତତ୍ଥ ନେସଂ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେନ୍ତୋ ଦୁତିୟଂ ଗାଥମାହ। ତତ୍ଥ କାୟେନାତି ନାମକାୟେନ ମଗ୍ଗଫଲେହି। ଫୁସୟିତ୍ଵାତି ପତ୍ଵା। ନିରୂପଧିନ୍ତି ଖନ୍ଧାଦିସବ୍ବୂପଧିରହିତଂ। ଉପଧିପ୍ପଟିନିସ୍ସଗ୍ଗନ୍ତି ତେସଂୟେଵ ଚ ଉପଧୀନଂ ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜନକାରଣଂ। ନିବ୍ବାନସ୍ସ ହି ମଗ୍ଗଞାଣେନ ସଚ୍ଛିକିରିୟାୟ ସବ୍ବେ ଉପଧୟୋ ପଟିନିସ୍ସଟ୍ଠା ହୋନ୍ତୀତି ତଂ ତେସଂ ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜନକାରଣଂ। ସଚ୍ଛିକତ୍ଵାତି କାଲେନ କାଲଂ ଫଲସମାପତ୍ତିସମାପଜ୍ଜନେନ ଅତ୍ତପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କତ୍ଵା ଅନାସଵୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ତମେଵ ଅସୋକଂ ଵିରଜଂ ନିବ୍ବାନପଦଂ ଦେସେତି। ତସ୍ମା ତଦଧିଗମାୟ ଉସ୍ସୁକ୍କଂ କାତବ୍ବନ୍ତି।

ଦୁତିୟସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଠମଵେଦନାସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୫୨। ତତିୟେ ଵେଦନାତି ଆରମ୍ମଣରସଂ ଵେଦିୟନ୍ତି ଅନୁଭଵନ୍ତୀତି ଵେଦନା। ତା ଵିଭାଗତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସୁଖା ଵେଦନା’’ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସୁଖ-ସଦ୍ଦୋ ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରଵସେନ ହେଟ୍ଠା ଵୁତ୍ତୋୟେଵ। ଦୁକ୍ଖ-ସଦ୍ଦୋ ପନ ‘‘ଜାତିପି ଦୁକ୍ଖା’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୮୭; ଵିଭ। ୧୯୦) ଦୁକ୍ଖଵତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ଆଗତୋ। ‘‘ୟସ୍ମା ଚ ଖୋ, ମହାଲି, ରୂପଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖାନୁପତିତଂ ଦୁକ୍ଖାଵକ୍କନ୍ତ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୩।୬୦) ଦୁକ୍ଖାରମ୍ମଣେ। ‘‘ଦୁକ୍ଖୋ ପାପସ୍ସ ଉଚ୍ଚୟୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ପ। ୧୧୭) ଦୁକ୍ଖପଚ୍ଚୟେ। ‘‘ୟାଵଞ୍ଚିଦଂ, ଭିକ୍ଖଵେ, ନ ସୁକରା ଅକ୍ଖାନେନ ପାପୁଣିତୁଂ, ୟାଵ ଦୁକ୍ଖା ନିରୟା’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୨୫୦) ଦୁକ୍ଖପଚ୍ଚୟଟ୍ଠାନେ। ‘‘ସୁଖସ୍ସ ଚ ପହାନା ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ପହାନା’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୨୩୨; ଧ। ସ। ୧୬୫) ଦୁକ୍ଖଵେଦନାୟଂ। ଇଧାପି ଦୁକ୍ଖଵେଦନାୟମେଵ।

ଵଚନତ୍ଥତୋ ପନ ସୁଖୟତୀତି ସୁଖା। ଦୁକ୍ଖୟତୀତି ଦୁକ୍ଖା। ନ ଦୁକ୍ଖା ନ ସୁଖାତି ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା, ମକାରୋ ପଦସନ୍ଧିଵସେନ ଵୁତ୍ତୋ। ତାସୁ ଇଟ୍ଠାନୁଭଵନଲକ୍ଖଣା ସୁଖା, ଅନିଟ୍ଠାନୁଭଵନଲକ୍ଖଣା ଦୁକ୍ଖା, ଉଭୟଵିପରୀତାନୁଭଵନଲକ୍ଖଣା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା। ତସ୍ମା ସୁଖଦୁକ୍ଖଵେଦନାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ପାକଟା, ନ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାୟ। ୟଦା ହି ସୁଖଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ସକଲସରୀରଂ ଖୋଭେନ୍ତଂ ମଦ୍ଦନ୍ତଂ ଫରମାନଂ ସତଧୋତସପ୍ପିଂ ଖାଦାପେନ୍ତଂ ଵିୟ,

ସତପାକତେଲଂ ମକ୍ଖେନ୍ତଂ ୱିଯ, ଘଟସହସ୍ସେନ ପରିଳାହଂ ନିବ୍ବାପଯମାନଂ ୱିଯ ଚ ‘‘ଅହୋ ସୁଖଂ, ଅହୋ ସୁଖ’’ନ୍ତି ୱାଚଂ ନିଚ୍ଛାରଯମାନମେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଯଦା ଦୁକ୍ଖଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ସକଲସରୀରଂ ଖୋଭେନ୍ତଂ ମଦ୍ଦନ୍ତଂ ଫରମାନଂ ତତ୍ତଫାଲଂ ପୱେସେନ୍ତଂ ୱିଯ ୱିଲୀନତମ୍ବଲୋହଂ ଆସିଞ୍ଚନ୍ତଂ ୱିଯ ଚ ‘‘ଅହୋ ଦୁକ୍ଖଂ, ଅହୋ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତି ୱିପ୍ପଲାପେନ୍ତମେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଇତି ସୁଖଦୁକ୍ଖୱେଦନାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ପାକଟା।

ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ପନ ଦୁଦ୍ଦିଜାନା ଦୁଦ୍ଦୀପନା ଅନ୍ଧକାରା ଅୱିଭୂତା। ସା ସୁଖଦୁକ୍ଖାନଂ ଅପଗମେ ସାତାସାତପଟିପକ୍ଖୱସେନ ମଜ୍ଝତ୍ତାକାରଭୂତା ନଯତୋ ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସେୱ ପାକଟା ହୋତି। ଯଥା କିଂ? ଯଥା ପୁବ୍ବାପରଂ ସପଂସୁକେ ପଦେସେ ଉପଚରିତମଗ୍ଗୱସେନ ପିଟ୍ଠିପାସାଣେ ମିଗେନ ଗତମଗ୍ଗୋ, ଏୱଂ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣେସୁ ସୁଖଦୁକ୍ଖାନୁଭୱନେନପି ମଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣାନୁଭୱନଭାୱେନ ୱିଞ୍ଞାଯତି। ମଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣଗ୍ଗହଣଂ ପିଟ୍ଠିପାସାଣଗମନଂ ୱିଯ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣଗ୍ଗହଣାଭାୱତୋ । ଯଞ୍ଚ ତତ୍ରାନୁଭୱନଂ, ସା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାତି।

ଏୱମେତ୍ଥ ସୁଖଦୁକ୍ଖଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଭାୱେନ ତିଧା ୱୁତ୍ତାପି କତ୍ଥଚି ସୁଖଦୁକ୍ଖଭାୱେନ ଦ୍ୱିଧା ୱୁତ୍ତା। ଯଥାହ – ‘‘ଦ୍ୱେପି ମଯା, ଆନନ୍ଦ, ୱେଦନା ୱୁତ୍ତା, ପରିଯାଯେନ ସୁଖା ୱେଦନା, ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା’’ତି (ମ॰ ନି॰ ୨।୮୯)। କତ୍ଥଚି ତିସ୍ସୋପି ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ସୁଖଦୁକ୍ଖଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଭାୱେନ ‘‘ସୁଖା ୱେଦନା ଠିତିସୁଖା ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖା, ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା ଠିତିଦୁକ୍ଖା ୱିପରିଣାମସୁଖା, ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ୱେଦନା ଞାଣସୁଖା ଅଞ୍ଞାଣଦୁକ୍ଖା’’ତି (ମ॰ ନି॰ ୧।୪୬୫)। କତ୍ଥଚି ସବ୍ବାପି ଦୁକ୍ଖଭାୱେନ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ‘‘ଯଂ କିଞ୍ଚି ୱେଦଯିତଂ, ସବ୍ବଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ମିନ୍ତି ୱଦାମୀ’’ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୪।୨୫୯)।

ତତ୍ଥ ସିଯା – ଯଦି ତିସ୍ସୋ ୱେଦନା ଯଥା ଇଧ ୱୁତ୍ତା, ଅଞ୍ଞେସୁ ଚ ଏଦିସେସୁ ସୁତ୍ତେସୁ ଅଭିଧମ୍ମେ ଚ ଏୱଂ ଅୱତ୍ୱା କସ୍ମା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଯଂ କିଞ୍ଚି ୱେଦଯିତଂ, ସବ୍ବଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ମିନ୍ତି ୱଦାମୀ’’ତି, ‘‘ଦ୍ୱେପି ମଯା, ଆନନ୍ଦ, ୱେଦନା ୱୁତ୍ତା’’ତି ଚ? ସନ୍ଧାଯଭାସିତମେତଂ, ତସ୍ମା ସା ପରିଯାଯଦେସନା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା –

‘‘ସଙ୍ଖାରାନିଚ୍ଚତଂ, ଆନନ୍ଦ, ମଯା ସନ୍ଧାଯ ଭାସିତଂ ସଙ୍ଖାରୱିପରିଣାମତଂ, ‘ଯଂ କିଞ୍ଚି ୱେଦଯିତଂ, ସବ୍ବଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ମି’’’ନ୍ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୪।୨୫୯)।

‘‘ଦ୍ୱେପି ମଯା, ଆନନ୍ଦ, ୱେଦନା ୱୁତ୍ତା ପରିଯାଯେନା’’ତି ଚ (ସଂ॰ ନି॰ ୪।୨୫୯)।

ଏତ୍ଥ ହି ସୁଖା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାତି ଇମାସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱେଦନାନଂ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ଦୁକ୍ଖଭାୱୋ ନତ୍ଥି, ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯେନ ପନ ତତ୍ଥ ନିଚ୍ଛନ୍ଦଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପରିଯାଯେନ ଦୁକ୍ଖଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି ସା ତାଦିସୀ ପରିଯାଯଦେସନା। ଅଯଂ ପନ ୱେଦନତ୍ତଯଦେସନା ସଭାୱକଥାତି କତ୍ୱା ନିପ୍ପରିଯାଯଦେସନାତି ଅଯମେତ୍ଥ ଆଚରିଯାନଂ ସମାନକଥା।

ୱିତଣ୍ଡୱାଦୀ ପନାହ ‘‘ଦୁକ୍ଖତାଦ୍ୱଯୱଚନତୋ ପରିଯାଯଦେସନାୱ ୱେଦନତ୍ତଯଦେସନା’’ତି। ସୋ ‘‘ମା ହେୱ’’ନ୍ତିସ୍ସ ୱଚନୀଯୋ, ଯସ୍ମା ଭଗୱତା ସବ୍ବାସଂ ୱେଦନାନଂ ଦୁକ୍ଖଭାୱୋ ଅଧିପ୍ପାଯୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ ‘‘ସଙ୍ଖାରାନିଚ୍ଚତଂ, ଆନନ୍ଦ, ମଯା ସନ୍ଧାଯ ଭାସିତଂ ସଙ୍ଖାରୱିପରିଣାମତଂ ‘ଯଂ କିଞ୍ଚି ୱେଦଯିତଂ, ସବ୍ବଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ମି’’’ନ୍ତି। ଯଦି ପନେତ୍ଥ ୱେଦନତ୍ତଯଦେସନା ପରିଯାଯଦେସନା ସିଯା, ‘‘ଇଦଂ ମଯା ସନ୍ଧାଯ ଭାସିତଂ ତିସ୍ସୋ ୱେଦନା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ନ ପନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ଅପିଚାଯମେୱ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ‘‘କୋ, ପନାୱୁସୋ, ୱେଦନତ୍ତଯଦେସନାଯ ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି? ସଚେ ୱଦେଯ୍ୟ ‘‘ମୁଦୁକା ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା ସୁଖା, ଅଧିମତ୍ତା ଦୁକ୍ଖା, ମଜ୍ଝିମା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାତି ୱେନେଯ୍ୟଜ୍ଝାସଯେନ ୱୁତ୍ତା। ତାସୁ ହି ନ ସତ୍ତାନଂ ସୁଖାଦିୱୋହାରୋ’’ତି। ସୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ – କୋ ପନାୱୁସୋ ଦୁକ୍ଖୱେଦନାଯ ସଭାୱୋ, ଯେନ ‘‘ସବ୍ବା ୱେଦନା ଦୁକ୍ଖା’’ତି ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ୟୁଂ? ଯଦି ଯାଯ ଉପ୍ପନ୍ନାଯ ସତ୍ତା ୱିଯୋଗମେୱ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ସୋ ଦୁକ୍ଖୱେଦନାଯ ସଭାୱୋ। ଯାଯ ଚ ପନ ଉପ୍ପନ୍ନାଯ ସତ୍ତା ଅୱିଯୋଗମେୱ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ଯାଯ ନ ଉଭଯଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ସା କଥଂ ଦୁକ୍ଖୱେଦନା ସିଯା? ଅଥ ଯା ଅତ୍ତନୋ ନିସ୍ସଯସ୍ସ ଉପଘାତକାରୀ, ସା ଦୁକ୍ଖା। ଯା ଅନୁଗ୍ଗହକାରୀ, ସା କଥଂ ଦୁକ୍ଖା ସିଯା। ଅଥ ପନ ଯଦରିଯା ଦୁକ୍ଖତୋ ପସ୍ସନ୍ତି, ସୋ ଦୁକ୍ଖୱେଦନାଯ ସଭାୱୋ, ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତାଯ ୱେଦନଂ ଅରିଯା ଦୁକ୍ଖତୋ ପସ୍ସନ୍ତି, ସା ଚ ଅଭିଣ୍ହସଭାୱାତି କଥଂ ତାସଂ ୱେଦନାନଂ ମୁଦୁମଜ୍ଝିମାଧିମତ୍ତଦୁକ୍ଖଭାୱୋ ସିଯା? ଯଦି ଚ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତାଯ ଏୱ ୱେଦନାନଂ ଦୁକ୍ଖଭାୱୋ ସିଯା, ‘‘ତିସ୍ସୋ ଇମା, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦୁକ୍ଖତାଯୋ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତା, ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖତା, ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତା’’ତି (ଦୀ॰ ନି॰ ୩।୩୦୫) ଅଯଂ ଦୁକ୍ଖତାନଂ ୱିଭାଗଦେସନା ନିପ୍ପଯୋଜନା ସିଯା। ତଥା ଚ ସତି ସୁତ୍ତମେୱ ପଟିବାହିତଂ ସିଯା, ପୁରିମେସୁ ଚ ତୀସୁ ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନେସୁ ମୁଦୁକା ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନାତି ଆପଜ୍ଜତି ସୁଖୱେଦନାୱଚନତୋ। ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନେ ଅରୂପଜ୍ଝାନେସୁ ଚ ମଜ୍ଝିମା, ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖୱେଦନାୱଚନତୋ। ଏୱଂ ସନ୍ତେ ପୁରିମା ତିସ୍ସୋ ରୂପାୱଚରସମାପତ୍ତିଯୋ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାପତ୍ତିଯା ଅରୂପସମାପତ୍ତୀହି ଚ ସନ୍ତତରାତି ଆପଜ୍ଜତି। କଥଂ ୱା ସନ୍ତତରପ୍ପଣୀତତରାସୁ ସମାପତ୍ତୀସୁ ଦୁକ୍ଖୱେଦନାଯ ଅଧିକଭାୱୋ ଯୁଜ୍ଜତି? ତସ୍ମା ୱେଦନତ୍ତଯଦେସନାଯ ପରିଯାଯଦେସନାଭାୱୋ ନ ଯୁତ୍ତୋତି।

ଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦୁକ୍ଖେ ସୁଖନ୍ତି ସଞ୍ଞାୱିପଲ୍ଲାସୋ’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୪୯; ପଟି। ମ। ୧।୨୩୬), ତଂ କଥନ୍ତି? ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖତାଯ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତାଯ ଚ ଯଥାଭୂତାନୱବୋଧେନ ଯା ଏକନ୍ତତୋ ସୁଖସଞ୍ଞା, ଯା ଚ ଦୁକ୍ଖନିମିତ୍ତେ ସୁଖନିମିତ୍ତସଞ୍ଞା, ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଞ୍ଚ ‘‘ସୁଖା, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱେଦନା ଦୁକ୍ଖତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବା’’ତି (ଇତିୱୁ। ୫୩) ଇଦଂ ପନ କଥନ୍ତି? ଇଦଂ ପନ ୱିପରିଣାମଦସ୍ସନେ ସନିଯୋଜନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ୱିରାଗୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଉପାଯଭାୱତୋ ସୁଖୱେଦନାଯ ବହୁଦୁକ୍ଖାନୁଗତଭାୱତୋ ଚ। ତଥା ହି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ହେତୁଭାୱତୋ ଅନେକେହି ଦୁକ୍ଖଧମ୍ମେହି ଅନୁବଦ୍ଧତ୍ତା ଚ ପଣ୍ଡିତା ସୁଖମ୍ପି ଦୁକ୍ଖମିଚ୍ଚେୱ ପଟିପନ୍ନା।

ଏୱଞ୍ଚ ନତ୍ଥେୱ ସୁଖା ୱେଦନା, ସୁଖହେତୂନଂ ନିଯମାଭାୱତୋ। ଯେ ହି ସୁଖୱେଦନାଯ ହେତୁସମ୍ମତା ଘାସଚ୍ଛାଦନାଦଯୋ, ତେ ଏୱ ଅଧିମତ୍ତଂ ଅକାଲେ ଚ ପଟିସେୱିଯମାନା ଦୁକ୍ଖୱେଦନାଯ ହେତୁଭାୱମାପଜ୍ଜନ୍ତି। ନ ଚ ଯେନେୱ ହେତୁନା ସୁଖଂ, ତେନେୱ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଯୁତ୍ତଂ ୱତ୍ତୁଂ। ତସ୍ମା ନ ତେ ସୁଖହେତୂ, ଦୁକ୍ଖନ୍ତରାପଗମେ ପନ ଅୱିଞ୍ଞୂନଂ ସୁଖସଞ୍ଞା ଯଥା ଚିରତରଂ ଠାନାଦିଇରିଯାପଥସମଙ୍ଗୀ ହୁତ୍ୱା ତଦଞ୍ଞିରିଯାପଥସମାଯୋଗେ ମହନ୍ତଞ୍ଚ ଭାରଂ ୱହତୋ ଭାରନିକ୍ଖେପେ ଚେୱ ୱୂପସମେ ଚ, ତସ୍ମା ନତ୍ଥେୱ ସୁଖନ୍ତି? ତଯିଦଂ ସମ୍ପଦେୱ ସୁଖହେତୁଂ ଅପରିଞ୍ଞାଯ ତସ୍ସ ନିଯମାଭାୱପରିକପ୍ପନଂ। ଆରମ୍ମଣମତ୍ତମେୱ ହି କେୱଲଂ ସୁଖହେତୁଂ ମନସିକତ୍ୱା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଜ୍ଝତ୍ତିକସରୀରସ୍ସ ଅୱତ୍ଥାୱିସେସଂ ସମୁଦିତଂ ପନ ଏକଜ୍ଝଂ ତଦୁଭଯଂ ସୁଖାଦିହେତୂତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯାଦିସଞ୍ଚ ତଦୁଭଯଂ ସୁଖୱେଦନାଯ ହେତୁ, ତାଦିସଂ ନ କଦାଚିପି ଦୁକ୍ଖୱେଦନାଯ ହେତୁ ହୋତୀତି ୱୱତ୍ଥିତା ଏୱ ସୁଖାଦିହେତୁ। ଯଥା ନାମ ତେଜୋଧାତୁ ସାଲିଯୱତାକସସ୍ସାଦୀନଂ ଯାଦିସମୱତ୍ଥନ୍ତରଂ ପତ୍ୱା ସାତମଧୁରଭାୱହେତୁ ହୋତି, ନ ତାଦିସମେୱ ପତ୍ୱା କଦାଚିପି ଅସାତଅମଧୁରଭାୱହେତୁ ହୋତି, ଏୱଂସମ୍ପଦମିଦଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଦୁକ୍ଖାପଗମେୱ କଦାଚି ସୁଖୱେଦନନ୍ତରଂ ଉପଲବ୍ଭତି। ତତ୍ଥ ସୁଖେଯେୱ ସୁଖସଞ୍ଞା, ନ ଦୁକ୍ଖାପଗମମତ୍ତେ ଯଥା ଅଦ୍ଧାନଗମନପରିସ୍ସମକିଲନ୍ତସ୍ସ ସମ୍ବାହନେ ଇରିଯାପଥପରିୱତ୍ତନେ ଚ, ଅଞ୍ଞଥା କାଲନ୍ତରେପି ପରିସ୍ସମାପଗମେ ତାଦିସୀ ସୁଖସଞ୍ଞା ସିଯା। ଦୁକ୍ଖାପଗମମତ୍ତେ ପନ ସୁଖନ୍ତି ପରିକପ୍ପନା ୱେଦନାୱିସେସସ୍ସ ଅନୁପଲକ୍ଖଣମାନତ୍ତା। ଏକନ୍ତେନେୱ ଚେତଂ ଏୱଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତବ୍ବଂ, ଯତୋ ପଣୀତପଣୀତାନିଯେୱ ଆରମ୍ମଣାନି ମହତା ଆଯାସେନ ସତ୍ତା ଅଭିପତ୍ଥଯନ୍ତି, ନ ଚ ନେସଂ ଯେନ କେନଚି ଯଥାଲଦ୍ଧମତ୍ତେନ ପଚ୍ଚଯେନ ପଟିକାରଂ କାତୁଂ ସକ୍କା ତଣ୍ହୁପ୍ପାଦେନାତି । ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ହି ତଣ୍ହାଉପାଦି, ତଥାଭାୱେ ଚ ସୁଗନ୍ଧମଧୁରସୁଖସମ୍ଫସ୍ସାଦିୱତ୍ଥୂନଂ ଇତରୀତରଭାୱେନ ସୁଖୱିସେସସଞ୍ଞା ଜାଯମାନା କତମସ୍ସ ଦୁକ୍ଖୱିସେସସ୍ସ ଅପଗମନେ ଘାନଜିୱ୍ହାକାଯଦ୍ୱାରେସୁ, ସୋତଦ୍ୱାରେ ଚ ଦିବ୍ବସଙ୍ଗୀତସଦିସପଞ୍ଚଙ୍ଗିକତୂରିଯସଦ୍ଦାୱଧାରଣେ। ତସ୍ମା ନ ଦୁକ୍ଖୱେଦନାଯମେୱ ଦୁକ୍ଖନ୍ତରାପଗମେ ସୁଖସଞ୍ଞା, ନାପି କେୱଲେ ଦୁକ୍ଖାପଗମମତ୍ତେତି ଆଗମତୋ ଯୁତ୍ତିତୋପି ୱୱତ୍ଥିତା ତିସ୍ସୋ ୱେଦନାତି ଭଗୱତୋ ୱେଦନଉଯଦେସନା ନୀତତ୍ଥାଯେୱ, ନ ନେଯ୍ୟତ୍ଥାତି ସଞ୍ଞାପେତବ୍ବଂ। ଏୱଞ୍ଚେତଂ ଉପେତି, ଇଚ୍ଚେତଂ କୁସଲଂ, ନୋ ଚେ, କମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଉଯ୍ୟୋଜେତବ୍ବୋ ‘‘ଗଚ୍ଛ ଯଥାସୁଖ’’ନ୍ତି।

ଏୱମେତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଟିପକ୍ଖସଭାୱୱୱତ୍ଥିତଲକ୍ଖଣା ଏୱ ତିସ୍ସୋ ୱେଦନା ଭଗୱତା ଦେସିତା। ତଞ୍ଚ ଖୋ ୱିପସ୍ସନାକମ୍ମିକାନଂ ଯୋଗାୱଚରାନଂ ୱେଦନାମୁଖେନ ଅରୂପକମ୍ମଟ୍ଠାନଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଦୁୱିଧଞ୍ହି କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ରୂପକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ, ଅରୂପକମ୍ମଟ୍ଠାନନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଭଗୱା ରୂପକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ କଥେନ୍ତୋ ସଙ୍ଖେପମନସିକାରୱସେନ ୱା ୱିତ୍ଥାରମନସିକାରୱସେନ ୱା ଚତୁଧାତୁୱୱତ୍ଥାନାଦିୱସେନ ୱା କଥେତି। ଅରୂପକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ପନ କଥେନ୍ତୋ ଫସ୍ସୱସେନ ୱା ୱେଦନାୱସେନ ୱା ଚିତ୍ତୱସେନ ୱା କଥେତି। ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ହି ଆପାଥଗତେ ଆରମ୍ମଣେ ଆୱଜ୍ଜତୋ ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ପଠମାଭିନିପାତୋ ଫସ୍ସୋ ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଫୁସନ୍ତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ପାକଟୋ ହୋତି, ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଅନୁଭୱନ୍ତୀ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ୱେଦନା ପାକଟା ହୋତି, ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ୱିଜାନନ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ପାକଟଂ ହୋତି। ଇତି ତେସଂ ତେସଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯେନ ଯଥାପାକଟଂ ଫସ୍ସାଦିମୁଖେନ ତିଧା ଅରୂପକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ କଥେତି।

ତତ୍ଥ ଯସ୍ସ ଫସ୍ସୋ ପାକଟୋ ହୋତି, ସୋପି ‘‘ନ କେୱଲଂ ଫସ୍ସୋୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ତଦେୱ ଆରମ୍ମଣଂ ଅନୁଭୱମାନା ୱେଦନାପି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ସଞ୍ଜାନମାନା ସଞ୍ଞାପି, ଚେତଯମାନା ଚେତନାପି, ୱିଜାନମାନଂ ୱିଞ୍ଞାଣମ୍ପି ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଫସ୍ସପଞ୍ଚମକେଯେୱ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତି। ଯସ୍ସ ୱେଦନା ପାକଟା ହୋତି, ସୋପି ‘‘ନ କେୱଲଂ ୱେଦନାୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତାଯ ସଦ୍ଧିଂ ଫୁସମାନୋ ଫସ୍ସୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ସଞ୍ଜାନମାନା ସଞ୍ଞାପି, ଚେତଯମାନା ଚେତନାପି , ୱିଜାନମାନଂ ୱିଞ୍ଞାଣମ୍ପି ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଫସ୍ସପଞ୍ଚମକେଯେୱ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତି। ଯସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ପାକଟଂ ହୋତି, ସୋପି ‘‘ନ କେୱଲଂ ୱିଞ୍ଞାଣମେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ତଦେୱାରମ୍ମଣଂ ଫୁସମାନୋ ଫସ୍ସୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଅନୁଭୱମାନା ୱେଦନାପି, ସଞ୍ଜାନମାନା ସଞ୍ଞାପି, ଚେତଯମାନା ଚେତନାପି ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଫସ୍ସପଞ୍ଚମକେଯେୱ ପରିଗ୍ଗଣ୍ହାତି।

ସୋ ‘‘ଇମେ ଫସ୍ସପଞ୍ଚମକା ଧମ୍ମା କିଂନିସ୍ସିତା’’ତି ଉପଧାରେନ୍ତୋ ‘‘ୱତ୍ଥୁନିସ୍ସିତା’’ତି ପଜାନାତି। ୱତ୍ଥୁ ନାମ କରଜକାଯୋ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଇଦଞ୍ଚ

ପନ ମେ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଏତ୍ଥସିତଂ ଏତ୍ଥପଟିବଦ୍ଧ’’ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୩୫; ମ। ନି। ୨।୨୫୨)। ସୋ ଅତ୍ଥତୋ ଭୂତା ଚେୱ ଉପାଦାରୂପାନି ଚ, ଏୱମେତ୍ଥ ୱତ୍ଥୁ ରୂପଂ, ଫସ୍ସପଞ୍ଚମକା ନାମନ୍ତି ନାମରୂପମତ୍ତମେୱ ପସ୍ସତି। ରୂପଞ୍ଚେତ୍ଥ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ, ନାମଂ ଚତ୍ତାରୋ ଅରୂପିନୋ ଖନ୍ଧାତି ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧମତ୍ତଂ ହୋତି। ନାମରୂପୱିନିମୁତ୍ତା ହି ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା, ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧୱିନିମୁତ୍ତଂ ୱା ନାମରୂପଂ ନତ୍ଥି। ସୋ ‘‘ଇମେ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା କିଂହେତୁକା’’ତି ଉପପରିକ୍ଖନ୍ତୋ ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାଦିହେତୁକା’’ତି, ତତୋ ‘‘ପଚ୍ଚଯୋ ଚେୱ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଞ୍ଚ ଇଦଂ, ଅଞ୍ଞୋ ସତ୍ତୋ ୱା ପୁଗ୍ଗଲୋ ୱା ନତ୍ଥି, ସୁଦ୍ଧସଙ୍ଖାରପୁଞ୍ଜମତ୍ତମେୱା’’ତି ସପ୍ପଚ୍ଚଯନାମରୂପୱସେନ ତିଲକ୍ଖଣଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନାପଟିପାଟିଯା ‘‘ଅନିଚ୍ଚଂ ଦୁକ୍ଖମନତ୍ତା’’ତି ସମ୍ମସନ୍ତୋ ୱିଚରତି। ସୋ ‘‘ଅଜ୍ଜ ଅଜ୍ଜା’’ତି ପଟିୱେଧଂ ଆକଙ୍ଖମାନୋ ତଥାରୂପେ ସମଯେ ଉତୁସପ୍ପାଯଂ, ପୁଗ୍ଗଲସପ୍ପାଯଂ, ଭୋଜନସପ୍ପାଯଂ, ଧମ୍ମସ୍ସୱନସପ୍ପାଯଂ ୱା ଲଭିତ୍ୱା ଏକପଲ୍ଲଙ୍କେନ ନିସିନ୍ନୋୱ ୱିପସ୍ସନଂ ମତ୍ଥକଂ ପାପେତ୍ୱା ଅରହତ୍ତେ ପତିଟ୍ଠାତି। ଏୱଂ ଇମେସଂ ତିଣ୍ଣଂ ଜନାନଂ ଯାୱ ଅରହତ୍ତା କମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଇଧ ପନ ଭଗୱା ୱେଦନାୱସେନ ବୁଜ୍ଝନକାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯେନ ଅରୂପକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ କଥେନ୍ତୋ ୱେଦନାୱସେନ କଥେସି। ତତ୍ଥ –

‘‘ଲକ୍ଖଣଞ୍ଚ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ, ଉପ୍ପତ୍ତି ଅନୁସଯୋ ତଥା;

ଠାନଂ ପୱତ୍ତିକାଲୋ ଚ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ଦ୍ୱିଧାଦିତା’’ତି। –

ଇଦଂ ପକିଣ୍ଣକଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ – ତତ୍ଥ ଲକ୍ଖଣଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ। ଅଧିଟ୍ଠାନନ୍ତି ଫସ୍ସୋ। ‘‘ଫସ୍ସପଚ୍ଚଯା ୱେଦନା’’ତି ହି ୱଚନତୋ ଫସ୍ସୋ ୱେଦନାଯ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ। ତଥା ହି ସୋ ୱେଦନାଧିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ନିଚ୍ଚମ୍ମଗାୱୀଉପମାଯ ଉପମିତୋ। ତତ୍ଥ ସୁଖୱେଦନୀଯୋ ଫସ୍ସୋ ସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ, ଦୁକ୍ଖୱେଦନୀଯୋ ଫସ୍ସୋ ଦୁକ୍ଖାଯ ୱେଦନାଯ, ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖୱେଦନୀଯୋ ଫସ୍ସୋ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ, ଆସନ୍ନକାରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱେଦନା କସ୍ସ ପଦଟ୍ଠାନଂ? ‘‘ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ତଣ୍ହା’’ତି ୱଚନତୋ ତଣ୍ହାଯ ପଦଟ୍ଠାନଂ ଅଭିପତ୍ଥନୀଯଭାୱତୋ। ସୁଖା ୱେଦନା ତାୱ ତଣ୍ହାଯ ପଦଟ୍ଠାନଂ ହୋତୁ, ଇତରା ପନ କଥନ୍ତି? ୱୁଚ୍ଚତେ ସୁଖସମଙ୍ଗୀପି ତାୱ ତଂସଦିସଂ ତତୋ ୱା ଉତ୍ତରିତରଂ ସୁଖଂ ଅଭିପତ୍ଥେତି, କିମଙ୍ଗ ପନ ଦୁକ୍ଖସମଙ୍ଗୀଭୂତୋ। ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ଚ ସନ୍ତଭାୱେନ ସୁଖମିଚ୍ଚେୱ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ତିସ୍ସୋପି ୱେଦନା ତଣ୍ହାଯ ପଦଟ୍ଠାନଂ।

ଉପ୍ପତ୍ତୀତି ଉପ୍ପତ୍ତିକାରଣଂ। ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣଭୂତା ହି ସତ୍ତସଙ୍ଖାରା ସୁଖୱେଦନାଯ ଉପ୍ପତ୍ତିକାରଣଂ, ତେ ଏୱ ଅନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣଭୂତା ଦୁକ୍ଖୱେଦନାଯ, ମଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣଭୂତା ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାଯ। ୱିପାକତୋ ତଦାକାରଗ୍ଗହଣତୋ ଚେତ୍ଥ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅନୁସଯୋତି ଇମାସୁ ତୀସୁ ୱେଦନାସୁ ସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ରାଗାନୁସଯୋ ଅନୁସେତି, ଦୁକ୍ଖାଯ ୱେଦନାଯ ପଟିଘାନୁସଯୋ, ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ଅୱିଜ୍ଜାନୁସଯୋ ଅନୁସେତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ସୁଖାଯ ଖୋ, ଆୱୁସୋ ୱିସାଖ, ୱେଦନାଯ ରାଗାନୁସଯୋ ଅନୁସେତୀ’’ତିଆଦି (ମ। ନି। ୧।୪୬୫)।

ଦିଟ୍ଠିମାନାନୁସଯା ଚେତ୍ଥ ରାଗପକ୍ଖିଯା କାତବ୍ବା। ସୁଖାଭିନନ୍ଦନେନ ହି ଦିଟ୍ଠିଗତିକା ‘‘ସସ୍ସତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ସକ୍କାଯେ ଅଭିନିୱିସନ୍ତି, ମାନଜାତିକା ଚ ମାନଂ ଜପ୍ପେନ୍ତି ‘‘ସେଯ୍ୟୋହମସ୍ମୀ’’ତିଆଦିନା। ୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସଯୋ ପନ ଅୱିଜ୍ଜାପକ୍ଖିକୋ କାତବ୍ବୋ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱିଭଙ୍ଗେ (ୱିଭ। ୨୮୮-୨୮୯) ‘‘ୱେଦନାପଚ୍ଚଯା ୱିଚିକିଚ୍ଛା’’ତି। ଅନୁସଯାନଞ୍ଚ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସନ୍ତାନେ ଅପ୍ପହୀନଭାୱେନ ଥାମଗମନଂ। ତସ୍ମା ‘‘ସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ରାଗାନୁସଯୋ ଅନୁସେତୀ’’ତି ମଗ୍ଗେନ ଅପ୍ପହୀନତ୍ତା ଅନୁରୂପକାରଣଲାଭେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହୋ ରାଗୋ, ତତ୍ଥ ସଯିତୋ ୱିଯ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି।

ଠାନନ୍ତି କାଯୋ ଚିତ୍ତଞ୍ଚ ୱେଦନାଯ ଠାନଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ – ‘‘ଯଂ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ କାଯିକଂ ସୁଖଂ କାଯସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ସାତଂ ସୁଖଂ ୱେଦଯିତଂ (ଧ। ସ। ୪୪୯)। ଯଂ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଚେତସିକଂ ସୁଖଂ ଚେତୋସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ସାତଂ ସୁଖଂ ୱେଦଯିତ’’ନ୍ତି (ଧ। ସ। ୪୭୧) ଚ।

ପୱତ୍ତିକାଲୋତି ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣୋ, ପୱତ୍ତନାକାଲନଞ୍ଚ। ପୱତ୍ତିକ୍ଖଣେନ ହି ସୁଖଦୁକ୍ଖୱେଦନାନଂ ସୁଖଦୁକ୍ଖଭାୱୋ ୱୱତ୍ଥିତୋ। ଯଥାହ –

‘‘ସୁଖା ଖୋ, ଆୱୁସୋ ୱିସାଖ, ୱେଦନା ଠିତିସୁଖା ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖା, ଦୁକ୍ଖା ଖୋ, ଆୱୁସୋ ୱିସାଖ, ୱେଦନା ଠିତିଦୁକ୍ଖା ୱିପରିଣାମସୁଖା’’ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୫)।

ସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ଅତ୍ଥିଭାୱୋ ସୁଖଂ, ନତ୍ଥିଭାୱୋ ଦୁକ୍ଖଂ। ଦୁକ୍ଖାଯ ୱେଦନାଯ ଅତ୍ଥିଭାୱୋ ଦୁକ୍ଖଂ, ନତ୍ଥିଭାୱୋ ସୁଖନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାଯ

ୱେଦନାୟ ପୱତ୍ତନାକଲନଂ ପୱତ୍ତିୟା ଆକଲନଂ ଅନାକଲନଞ୍ଚ ଜାନନଂ ଅଜାନନଞ୍ଚ ସୁଖଦୁକ୍ଖଭାୱୱୱତ୍ଥାନଂ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ –

''ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ଖୋ, ଆୱୁସୋ ୱିସାଖ, ୱେଦନା ଞାଣସୁଖା ଅଞ୍ଞାଣଦୁକ୍ଖା''ତି।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟନ୍ତି ଏତା ହି ସୁଖାଦୟୋ ତିସ୍ସୋ ୱେଦନା ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିୟଂ, ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିୟଂ, ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିୟଂ, ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିୟଂ, ଉପେକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିୟନ୍ତି ଅଧିପତେୟ୍ୟଟ୍ଠେନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟତୋ ପଞ୍ଚଧା ୱିଭତ୍ତା। କାୟିକଞ୍ହି ସାତଂ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିୟନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଅସାତଂ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିୟନ୍ତି। ମାନସଂ ପନ ସାତଂ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିୟନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଅସାତଂ ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିୟନ୍ତି। ଦୁୱିଧମ୍ପି ନେୱ ସାତଂ ନାସାତଂ ଉପେକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିୟନ୍ତି। କିଂ ପନେତ୍ଥ କାରଣଂ – ୟଥା କାୟିକଚେତସିକା ସୁଖଦୁକ୍ଖୱେଦନା ''ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିୟଂ, ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିୟ''ନ୍ତି ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା, ନ ଏୱଂ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାତି? ଭେଦାଭାୱତୋ। ୟଥେୱ ହି ଅନୁଗ୍ଗହସଭାୱା ବାଧକସଭାୱା ଚ ସୁଖଦୁକ୍ଖୱେଦନା ଅଞ୍ଞଥା କାୟସ୍ସ ଅନୁଗ୍ଗହଂ ବାଧକଞ୍ଚ କରୋନ୍ତି, ଚିତ୍ତସ୍ସ ଚ ଅଞ୍ଞଥା, ନ ଏୱଂ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା, ତସ୍ମା ଭେଦାଭାୱତୋ ୱିଭଜିତ୍ୱା ନ ୱୁତ୍ତା।

ଦ୍ୱିଧାଦିତାତି ସବ୍ବାପି ହି ୱେଦନା ୱେଦୟିତଟ୍ଠେନ ଏକୱିଧାପି ନିସ୍ସୟଭେଦେନ ଦୁୱିଧା – କାୟିକା ଚେତସିକାତି, ସୁଖା, ଦୁକ୍ଖା, ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାତି ତିୱିଧା, ଚତୁୟୋନିୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧା, ଇନ୍ଦ୍ରିୟୱସେନ, ଗତିୱସେନ ଚ ପଞ୍ଚୱିଧା, ଦ୍ୱାରୱସେନ ଚ ଆରମ୍ମଣୱସେନ ଚ ଛବ୍ବିଧା, ସତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୟୋଗେନ ସତ୍ତୱିଧା, ଅଟ୍ଠଲୋକଧମ୍ମପଚ୍ଚୟତାୟ ଅଟ୍ଠୱିଧା, ସୁଖାଦୀନଂ ପଚ୍ଚେକଂ ଅତୀତାଦିୱିଭାଗେନ ନୱୱିଧା, ତା ଏୱ ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାଭେଦେନ ଅଟ୍ଠାରସୱିଧା, ତଥା ରୂପାଦୀସୁ ଛସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ଏକେକସ୍ମିଂ ସୁଖାଦିୱସେନ ତିସ୍ସୋ ତିସ୍ସୋ କତ୍ୱା। ରୂପାରମ୍ମଣସ୍ମିଞ୍ହି ସୁଖାପି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଦୁକ୍ଖାପି, ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାପି, ଏୱଂ ଇତରେସୁପି। ଅଥ ୱା ଅଟ୍ଠାରସମନୋପୱିଚାରୱସେନ ଅଟ୍ଠାରସ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି –

''ଚକ୍ଖୁନା ରୂପଂ ଦିସ୍ୱା ସୋମନସ୍ସଟ୍ଠାନିୟଂ ରୂପଂ ଉପୱିଚରତି, ଦୋମନସ୍ସଟ୍ଠାନିୟଂ, ଉପେକ୍ଖାଟ୍ଠାନିୟଂ ରୂପଂ ଉପୱିଚରତି, ସୋତେନ ସଦ୍ଦଂ…ପେ… ମନସା ଧମ୍ମଂ ୱିଞ୍ଞାୟ ସୋମନସ୍ସଟ୍ଠାନିୟଂ ଧମ୍ମଂ ଉପୱିଚରତି, ଦୋମନସ୍ସଟ୍ଠାନିୟଂ, ଉପେକ୍ଖାଟ୍ଠାନିୟଂ ଧମ୍ମଂ ଉପୱିଚରତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୩।୬୨)।

ଏୱଂ ଅଟ୍ଠାରସୱିଧା ହୋନ୍ତି। ତଥା ଛ ଗେହସ୍ସିତାନି ସୋମନସ୍ସାନି, ଛ ଗେହସ୍ସିତାନି ଦୋମନସ୍ସାନି, ଛ ଗେହସ୍ସିତା ଉପେକ୍ଖା, ତଥା ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସିତା ସୋମନସ୍ସାଦୟୋତି ଏୱଂ ଛତ୍ତିଂସୱିଧା । ଅତୀତେ ଛତ୍ତିଂସ, ଅନାଗତେ ଛତ୍ତିଂସ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ଛତ୍ତିଂସାତି ଅଟ୍ଠୁତ୍ତରସତମ୍ପି ଭୱନ୍ତି। ଏୱମେତ୍ଥ ଦ୍ୱିଧାଦିତା ୱେଦିତବ୍ବାତି।

ପକିଣ୍ଣକକଥା ନିଟ୍ଠିତା।

ଗାଥାସୁ ସମାହିତୋତି ଉପଚାରପ୍ପନାଭେଦେନ ସମାଧିନା ସମାହିତୋ। ତେନ ସମଥଭାୱନାନୁୟୋଗଂ ଦସ୍ସେତି। ସମ୍ପଜାନୋତି ସାତ୍ଥକସମ୍ପଜଞ୍ଞାଦିନା ଚତୁବ୍ବିଧେନ ସମ୍ପଜଞ୍ଞେନ ସମ୍ପଜାନୋ। ତେନ ୱିପସ୍ସନାନୁୟୋଗଂ ଦସ୍ସେତି। ସତୋତି ସତୋକାରୀ। ତେନ ସମଥୱିପସ୍ସନାନୟେନ ଧମ୍ମା ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ତେନ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି। ୱେଦନା ଚ ପଜାନାତୀତି ''ଇମା ୱେଦନା, ଏତ୍ତକା ୱେଦନା''ତି ସଭାୱତୋ ୱିଭାଗତୋ ''ଅନିଚ୍ଚା ଦୁକ୍ଖା ୱିପରିଣାମଧମ୍ମା''ତି ଅନିଚ୍ଚାଦିଲକ୍ଖଣତୋ ଚ ପୁବ୍ବଭାଗେ ତୀହି ପରିଞ୍ଞାହି ପରିଜାନନ୍ତୋ ୱିପସ୍ସନଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ଅରିୟମଗ୍ଗେନ ପରିଞ୍ଞାପଟିୱେଧେନ ପଜାନାତି। ୱେଦନାନଞ୍ଚ ସମ୍ଭୱନ୍ତି ସମୁଦୟସଚ୍ଚଂ। ୟତ୍ଥ ଚେତା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି ଏତାୱତା ୱେଦନା ୟତ୍ଥ ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି, ତଂ ନିରୋଧସଚ୍ଚଂ। ଖୟଗାମିନନ୍ତି ୱେଦନାନଂ ଖୟଗାମିନଂ ଅରିୟମଗ୍ଗଞ୍ଚ ପଜାନାତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱେଦନାନଂଖୟାତି ଏୱଂ ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତେନ ଅରିୟମଗ୍ଗେନ ୱେଦନାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧା। ନିଚ୍ଛାତୋ ପରିନିବ୍ବୁତୋତି ନିତ୍ତଣ୍ହୋ, ପହୀନତଣ୍ହୋ, କିଲେସପରିନିବ୍ବାନେନ, ଖନ୍ଧପରିନିବ୍ବାନେନ ଚ ପରିନିବ୍ବୁତୋ ହୋତି।

ତତିୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଦୁତିୟୱେଦନାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୩। ଚତୁତ୍ଥେ ଦୁକ୍ଖତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବାତି ସୁଖୱେଦନା ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖୱସେନ ଦୁକ୍ଖାତି ଞାଣଚକ୍ଖୁନା ପସ୍ସିତବ୍ବା। ସଲ୍ଲତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବାତି ଦୁନ୍ନୀହରଣଟ୍ଠେନ ଅନ୍ତୋତୁଦନଟ୍ଠେନ ପୀଳଅନଟ୍ଠେନ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖଭାୱେନ ଦୁକ୍ଖୱେଦନା ସଲ୍ଲନ୍ତି ପସ୍ସିତବ୍ବା। ଅନିଚ୍ଚତୋତି ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱତୋ ଉଦୟବ୍ବୟୱନ୍ତତୋ ତାୱକାଲିକତୋ ନିଚ୍ଚପଟିପକ୍ଖତୋ ଚ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ୱେଦନା ଅନିଚ୍ଚାତି ପସ୍ସିତବ୍ବା। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ସବ୍ବାପି ୱେଦନା ଅନିଚ୍ଚତୋ ପସ୍ସିତବ୍ବା, ଅନିଚ୍ଚଦସ୍ସନତୋ ପନ ସାତିସୟଂ ୱିରାଗନିମିତ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖଦସ୍ସନନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ସତ୍ଥା ''ସୁଖା, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱେଦନା ଦୁକ୍ଖତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବା, ଦୁକ୍ଖା

ୱେଦନା ସଲ୍ଲତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବା’’ତି ଆହ। ଅଥ ୱା ଯତ୍ଥ ପୁଥୁଜ୍ଜନା ସୁଖାଭିନିୱେସିନୋ, ତତ୍ଥ ନିବ୍ବେଦଜନନତ୍ଥଂ ତଥା ୱୁତ୍ତଂ। ତେନସ୍ସା ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତାଯ ଦୁକ୍ଖଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ। ଯଦନିଚ୍ଚଂ, ତଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖତାଯ ‘‘ସୁଖା, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱେଦନା ଦୁକ୍ଖତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବା’’ତି ୱତ୍ୱା ‘‘ସୁଖାପି ତାୱ ଏଦିସୀ, ଦୁକ୍ଖା ନୁ ଖୋ କୀଦିସୀ’’ତି ଚିନ୍ତେନ୍ତାନଂ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତାଯ ‘‘ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା ସଲ୍ଲତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବା’’ତି ଆହ, ଇତରା ପନ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖତାଯ ଏୱ ଦୁକ୍ଖାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ୱେଦନା ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବା’’ତି ଅୱୋଚ।

ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ସୁଖା ୱେଦନା ଦୁକ୍ଖତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବା’’ତି ଏତେନ ରାଗସ୍ସ ସମୁଗ୍ଘାତନୂପାଯୋ ଦସ୍ସିତୋ। ସୁଖୱେଦନାଯ ହି ରାଗାନୁସଯୋ ଅନୁସେତି। ‘‘ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା ସଲ୍ଲତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବା’’ତି ଏତେନ ଦୋସସ୍ସ ସମୁଗ୍ଘାତନୂପାଯୋ ଦସ୍ସିତୋ। ଦୁକ୍ଖୱେଦନାଯ ହି ପଟିଘାନୁସଯୋ ଅନୁସେତି। ‘‘ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ୱେଦନା ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବା’’ତି ଏତେନ ମୋହସ୍ସ ସମୁଗ୍ଘାତନୂପାଯୋ ଦସ୍ସିତୋ। ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖୱେଦନାଯ ହି ଅୱିଜ୍ଜାନୁସଯୋ ଅନୁସେତି।

ତଥା ପଠମେନ ତଣ୍ହାସଂକିଲେସସ୍ସ ପହାନଂ ଦସ୍ସିତଂ ତସ୍ସ ସୁଖସ୍ସାଦହେତୁକତ୍ତା, ଦୁତିଯେନ ଦୁଚ୍ଚରିତସଂକିଲେସସ୍ସ ପହାନଂ। ଯଥାଭୂତଞ୍ହି ଦୁକ୍ଖଂ ଅପରିଜାନନ୍ତା ତସ୍ସ ପରିହରଣତ୍ଥଂ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ ଚରନ୍ତି। ତତିଯେନ ଦିଟ୍ଠିସଂକିଲେସସ୍ସ ପହାନଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଦିଟ୍ଠିସଂକିଲେସାଭାୱତୋ ଅୱିଜ୍ଜାନିମିତ୍ତତ୍ତା ଦିଟ୍ଠିସଂକିଲେସସ୍ସ, ଅୱିଜ୍ଜାନିମିତ୍ତଞ୍ଚ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖା ୱେଦନା। ପଠମେନ ୱା ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖପରିଞ୍ଞା, ଦୁତିଯେନ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖପରିଞ୍ଞା, ତତିଯେନ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖପରିଞ୍ଞା। ପଠମେନ ୱା ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣପରିଞ୍ଞା, ଦୁତିଯେନ ଅନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣପରିଞ୍ଞା, ତତିଯେନ ମଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣପରିଞ୍ଞା। ୱିରତ୍ତେସୁ ହି ତଦାରମ୍ମଣଧମ୍ମେସୁ ଆରମ୍ମଣାନିପି ୱିରତ୍ତାନେୱ ହୋନ୍ତୀତି। ପଠମେନ ୱା ରାଗପ୍ପହାନପରିକିତ୍ତନେନ ଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାଯ ଅପ୍ପଣିହିତୱିମୋକ୍ଖୋ ଦୀପିତୋ ହୋତି, ଦୁତିଯେନ ଦୋସପ୍ପହାନପରିକିତ୍ତନେନ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନାଯ ଅନିମିତ୍ତୱିମୋକ୍ଖୋ, ତତିଯେନ ମୋହପ୍ପହାନପରିକିତ୍ତନେନ ଅନତ୍ତାନୁପସ୍ସନାଯ ସୁଞ୍ଞତୱିମୋକ୍ଖୋ ଦୀପିତୋ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଯତୋତି ଯଦା, ଯସ୍ମା ୱା। ଅରିଯୋତି କିଲେସେହି ଆରକା ଠିତୋ ପରିସୁଦ୍ଧୋ। ସମ୍ମଦ୍ଦସୋତି ସବ୍ବାସଂ ୱେଦନାନଂ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ୱା ସଚ୍ଚାନଂ ଅୱିପରୀତଦସ୍ସାୱୀ। ଅଚ୍ଛେଚ୍ଛି ତଣ୍ହନ୍ତି ୱେଦନାମୂଲକଂ ତଣ୍ହଂ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେନ ଛିନ୍ଦି, ଅନୱସେସତୋ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦି। ୱିୱତ୍ତଯି ସଂଯୋଜନନ୍ତି ଦସୱିଧଂ ସଂଯୋଜନଂ ପରିୱତ୍ତଯି, ନିମ୍ମୂଲମକାସି। ସମ୍ମାତି ହେତୁନା କାରଣେନ। ମାନାଭିସମଯାତି ମାନସ୍ସ ଦସ୍ସନାଭିସମଯା, ପହାନାଭିସମଯା ୱା। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୋ ହି କିଚ୍ଚୱସେନ ମାନଂ ପସ୍ସତି, ଅଯମସ୍ସ ଦସ୍ସନାଭିସମଯୋ। ତେନ ଦିଟ୍ଠୋ ପନ ସୋ ତାୱଦେୱ ପହୀଯତି ଦିଟ୍ଠୱିସେନ ଦିଟ୍ଠସତ୍ତାନଂ ଜୀୱିତଂ ୱିଯ, ଅଯମସ୍ସ ପହାନାଭିସମଯୋ। ଅନ୍ତମକାସି ଦୁକ୍ଖସ୍ସାତି ଏୱଂ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ମାନସ୍ସ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ପହୀନତ୍ତା ଚ ସବ୍ବସ୍ସେୱ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ କୋଟିସଙ୍ଖାତଂ ଅନ୍ତଂ ପରିଚ୍ଛେଦଂ ପରିୱଟୁମଂ ଅକାସି, ଅନ୍ତିମସମୁସ୍ସଯମତ୍ତାୱସେସଂ ଦୁକ୍ଖମକାସୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଗାଥାସୁ ଯୋତି ଯୋ ଅରିଯସାୱକୋ। ଅଦ୍ଦାତି ଅଦ୍ଦସ, ସୁଖୱେଦନଂ ଦୁକ୍ଖତୋ ପସ୍ସୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁଖୱେଦନା ହି ୱିସମିସ୍ସଂ ୱିଯ ଭୋଜନଂ ପରିଭୋଗକାଲେ ଅସ୍ସାଦଂ ଦଦମାନା ୱିପରିଣାମକାଲେ ଦୁକ୍ଖାଯେୱାତି। ଦୁକ୍ଖମଦ୍ଦକ୍ଖି ସଲ୍ଲତୋତି ଯଥା ସଲ୍ଲଂ ସରୀରଂ ଅନୁପୱିସନ୍ତମ୍ପି ପୱିଟ୍ଠମ୍ପି ଉଦ୍ଧରିଯମାନମ୍ପି ପୀଳଅମେୱ ଜନେତି, ଏୱଂ ଦୁକ୍ଖୱେଦନା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାପି ଠିତିପ୍ପତ୍ତାପି ଭିଜ୍ଜମାନାପି ୱିବାଧତିଯେୱାତି ତଂ ସଲ୍ଲତୋ ୱିପସ୍ସୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଦ୍ଦକ୍ଖିନଂ ଅନିଚ୍ଚତୋତି ସୁଖଦୁକ୍ଖତୋ ସନ୍ତସଭାୱତାଯ ସନ୍ତତରଜାତିକମ୍ପି ନଂ ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖଂ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତିକତାଯ ଅନିଚ୍ଚତୋ ପସ୍ସି।

ସ ୱେ ସମ୍ମଦ୍ଦସୋତି ସୋ ଏୱଂ ତିସ୍ସନ୍ନଂ ୱେଦନାନଂ ସମ୍ମଦେୱ ଦୁକ୍ଖାଦିତୋ ଦସ୍ସାୱୀ। ଯତୋତି ଯସ୍ମା। ତତ୍ଥାତି ୱେଦନାଯଂ। ୱିମୁଚ୍ଚତୀତି ସମୁଚ୍ଛେଦୱିମୁତ୍ତିୱସେନ ୱିମୁଚ୍ଚତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯସ୍ମା ସୁଖାଦୀନି ଦୁକ୍ଖାଦିତୋ ଅଦ୍ଦସ, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ୱେଦନାଯ ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନେନ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ୱିମୁଚ୍ଚତି। ଯଂସଦ୍ଦେ ହି ୱୁତ୍ତେ ତଂସଦ୍ଦୋ ଆହରିତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ଅଥ ୱା ଯତୋତି କାଯୱାଚାଚିତ୍ତେହି ସଂଯତୋ ଯତତ୍ତୋ, ଯତତି ପଦହତୀତି ୱା ଯତୋ, ଆଯତତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଭିଞ୍ଞାୱୋସିତୋତି ୱେଦନାମୁଖେନ ଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଛଟ୍ଠାଭିଞ୍ଞାଯ ପରିଯୋସିତୋ କତକିଚ୍ଚୋ। ସନ୍ତୋତି ରାଗାଦିକିଲେସୱୂପସମେନ ସନ୍ତୋ। ଯୋଗାତିଗୋତି କାମଯୋଗାଦିଂ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ଯୋଗଂ ଅତିକ୍କନ୍ତୋ। ଉଭଯହିତମୁନନତୋ ମୁନୀତି।

ଚତୁତ୍ଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପଠମଏସନାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୪। ପଞ୍ଚମେ ଏସନାତି ଗୱେସନା ପରିଯେସନା ମଗ୍ଗନା। ତା ୱିଭାଗତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କାମେସନା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ କାମେସନାତି କାମାନଂ ଏସନା, କାମସଙ୍ଖାତା ୱା ଏସନା କାମେସନା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ତତ୍ଥ କତମା କାମେସନା? ଯୋ କାମେସୁ କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ, କାମରାଗୋ, କାମନନ୍ଦୀ, କାମସ୍ନେହୋ , କାମପିପାସା, କାମମୁଚ୍ଛା, କାମଜ୍ଝୋସାନଂ, ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି କାମେସନା’’ତି (ୱିଭ। ୯୧୯)।

ତସ୍ମା କାମରାଗୋ କାମେସନାତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଭୱେସନାଯପି ଏସେୱ ନଯୋ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ –

‘‘ତତ୍ଥ କତମା ଭୱେସନା? ଯୋ ଭୱେସୁ ଭୱଚ୍ଛନ୍ଦୋ…ପେ… ଭୱଜ୍ଝୋସାନଂ, ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଭୱେସନା’’ତି (ୱିଭ। ୯୧୯)।

ତସ୍ମା ଭୱେସନରାଗୋ ରୂପାରୂପଭୱପତ୍ଥନା ଭୱେସନାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ବ୍ରହ୍ମଚରିଯସ୍ସ ଏସନା ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେସନା। ଯଥାହ –

‘‘ତତ୍ଥ କତମା ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେସନା? ସସ୍ସତୋ ଲୋକୋତି ୱା, ଅସସ୍ସତୋ ଲୋକୋତି ୱା, ଅନ୍ତୱା ଲୋକୋତି ୱା, ଅନନ୍ତୱା ଲୋକୋତି ୱା, ତଂ ଜୀୱଂ ତଂ ସରୀରନ୍ତି ୱା, ଅଞ୍ଞଂ ଜୀୱଂ ଅଞ୍ଞଂ ସରୀରନ୍ତି ୱା, ହୋତି ତଥାଗତୋ ପରଂ ମରଣାତି ୱା, ନ ହୋତି ତଥାଗତୋ ପରଂ ମରଣାତି ୱା, ହୋତି ଚ ନ ଚ ହୋତି ତଥାଗତୋ ପରଂ ମରଣାତି ୱା, ନେୱ ହୋତି ନ ନ ହୋତି ତଥାଗତୋ ପରଂ ମରଣାତି ୱା, ଯା ଏୱରୂପା ଦିଟ୍ଠି ଦିଟ୍ଠିଗତଂ ଦିଟ୍ଠିଗହନଂ ଦିଟ୍ଠିକନ୍ତାରୋ ଦିଟ୍ଠିୱିସୂକାଯିକଂ ଦିଟ୍ଠିୱିପ୍ଫନ୍ଦିତଂ ଦିଟ୍ଠିସଞ୍ଞୋଜନଂ ଗାହୋ ପତିଟ୍ଠାହୋ ଅଭିନିୱେସୋ ପରାମାସୋ କୁମ୍ମଗ୍ଗୋ ମିଚ୍ଛାପଥୋ ମିଚ୍ଛତ୍ତଂ ତିତ୍ଥାଯତନଂ ୱିପରିଯେସଗ୍ଗାହୋ, ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେସନା’’ତି (ୱିଭ। ୯୧୯)।

ତସ୍ମା ଦିଟ୍ଠିଗତସମ୍ମତସ୍ସ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯସ୍ସ ଏସନା ଦିଟ୍ଠିବ୍ରହ୍ମଚରିଯେସନାତି ୱେଦିତବ୍ବାତି। ଏତ୍ତାୱତା ରାଗଦିଟ୍ଠିଯୋ ଏସନାତି ଦସ୍ସିତା ହୋନ୍ତି। ନ କେୱଲଞ୍ଚ ରାଗଦିଟ୍ଠିଯୋୱ ଏସନା, ତଦେକଟ୍ଠଂ କମ୍ମମ୍ପି। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ –

‘‘ତତ୍ଥ କତମା କାମେସନା? କାମରାଗୋ ତଦେକଟ୍ଠଂ ଅକୁସଲଂ କାଯକମ୍ମଂ ୱଚୀକମ୍ମଂ ମନୋକମ୍ମଂ, ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି କାମେସନା। ତତ୍ଥ କତମା ଭୱେସନା? ଭୱରାଗୋ ତଦେକଟ୍ଠଂ ଅକୁସଲଂ କାଯକମ୍ମଂ ୱଚୀକମ୍ମଂ ମନୋକମ୍ମଂ, ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଭୱେସନା। ତତ୍ଥ କତମା ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେସନା? ଅନ୍ତଗ୍ଗାହିକା ଦିଟ୍ଠି ତଦେକଟ୍ଠଂ ଅକୁସଲଂ କାଯକମ୍ମଂ, ୱଚୀକମ୍ମଂ, ମନୋକମ୍ମଂ, ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେସନା’’ତି (ୱିଭ। ୯୧୯) –

ଏୱମେତା ତିସ୍ସୋ ଏସନା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଗାଥାସୁ ସମ୍ମଏନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଏସନାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭୂତା ଅୱିଜ୍ଜାଦଯୋ ତଣ୍ହା ଚାତି ସମ୍ଭୱୋ, ସମୁଦଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଯତ୍ଥଚେତା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେସନା ପଠମମଗ୍ଗେନ ନିରୁଜ୍ଝତି, କାମେସନା ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ, ଭୱେସନା ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ପଞ୍ଚମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଦୁତିଯଏସନାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୫। ଛଟ୍ଠେ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେସନା ସହାତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେସନାଯ ସଦ୍ଧିଂ। ୱିଭତ୍ତିଲୋପେନ ହି ଅଯଂ ନିଦ୍ଦେସୋ, କରଣତ୍ଥେ ୱା ଏତଂ ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ‘‘ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେସନାଯ ସଦ୍ଧିଂ କାମେସନା, ଭୱେସନାତି ତିସ୍ସୋ ଏସନା’’ତି। ତାସୁ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେସନଂ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଇତିସଚ୍ଚପରାମାସୋ, ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନା ସମୁସ୍ସଯା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଇତି ଏୱଂ ସଚ୍ଚନ୍ତି ପରାମାସୋ ଇତିସଚ୍ଚପରାମାସୋ। ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ, ମୋଘମଞ୍ଞନ୍ତି ଦିଟ୍ଠିଯା ପୱତ୍ତିଆକାରଂ ଦସ୍ସେତି। ଦିଟ୍ଠିଯୋ ଏୱ ସବ୍ବାନତ୍ଥହେତୁଭାୱତୋ ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ – ‘‘ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିପରମାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱଜ୍ଜଂ ୱଦାମୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୧।୩୧୦)। ତା ଏୱ ଚ ଉପରୂପରି ୱଡ୍ଢମାନା ଲୋଭାଦିକିଲେସସମୁସ୍ସଯେନ ଚ ସମୁସ୍ସଯା, ‘‘ଇଦମେୱ ସଚ୍ଚଂ, ମୋଘମଞ୍ଞ’’ନ୍ତି ମିଚ୍ଛାଭିନିୱିସମାନା ସବ୍ବାନତ୍ଥହେତୁଭୂତା କିଲେସଦୁକ୍ଖୂପଚଯହେତୁଭୂତା ଚ ଦିଟ୍ଠିଯୋ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେସନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତେନ ପୱତ୍ତିଆକାରତୋ ନିବ୍ବତ୍ତିତୋ ଚ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେସନା ଦସ୍ସିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା।

ସବ୍ବରାଗୱିରତ୍ତସ୍ସାତି ସବ୍ବେହି କାମରାଗଭୱରାଗେହି ୱିରତ୍ତସ୍ସ। ତତୋ ଏୱ ତଣ୍ହକ୍ଖଯସଙ୍ଖାତେ ନିବ୍ବାନେ ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ତଣ୍ହକ୍ଖଯୱିମୁତ୍ତିନୋ ଅରହତୋ। ଏସନା ପଟିନିସ୍ସଟ୍ଠାତି କାମେସନା, ଭୱେସନା ଚ ସବ୍ବସୋ ନିସ୍ସଟ୍ଠା ପହୀନା। ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନା ସମୂହତାତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେସନାସଙ୍ଖାତା ଦିଟ୍ଠିଟ୍ଠାନା ଚ ପଠମମଗ୍ଗେନେୱ ସମୁଗ୍ଘାତିତା। ଏସନାନଂ ଖଯାତି ଏୱମେତାସଂ ତିସ୍ସନ୍ନଂ ଏସନାନଂ ଖଯା ଅନୁପ୍ପାଦନିରୋଧା ଭିନ୍ନକିଲେସତ୍ତା। ଭିକ୍ଖୂତି ଚ ସବ୍ବସୋ

ଆସାଭା ୱା। ନିରାସୋତି ଚ ଦିଟ୍ଠେକଟ୍ଟସ୍ସ ୱିଚିକିଚ୍ଛାକଥଂକଥାସଲ୍ଲସ୍ସ ପହୀନତ୍ତା ଅକଥଂକଥୀତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତୀତି।

ଛଟ୍ଠସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭-୮। ଆସୱସୁତ୍ତଦ୍ୱଯୱଣ୍ଣନା

୫୬-୫୭। ସତ୍ତମେ କାମାସୱୋତି କାମେସୁ ଆସୱୋ, କାମସଙ୍ଖାତୋ ୱା ଆସୱୋ କାମାସୱୋ , ଅତ୍ଥତୋ ପନ କାମରାଗୋ ରୂପାଦିଅଭିରତି ଚ କାମାସୱୋ। ରୂପାରୂପଭୱେସୁ ଛନ୍ଦରାଗୋ ଝାନନିକନ୍ତି ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସହଗତୋ ରାଗୋ ଭୱପତ୍ଥନା ଚ ଭୱାସୱୋ। ଅୱିଜ୍ଜାୱ ଅୱିଜ୍ଜାସୱୋ।

ଆସୱାନଞ୍ଚ ସମ୍ଭୱନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରୋ ଅୱିଜ୍ଜାଦଯୋ ଚ କିଲେସା ଆସୱାନଂ ସମ୍ଭୱୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଅଯୋନିସୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମନସିକରୋତୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଚେୱ ଆସୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଉପ୍ପନ୍ନା ଚ ଆସୱା ପୱଡ୍ଢନ୍ତୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୧୫)।

''ଅୱିଜ୍ଜା, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁବ୍ବଙ୍ଗମା ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ସମାପତ୍ତିଯା ଅନ୍ୱଦେୱ ଅହିରିକଂ ଅନୋତ୍ତପ୍ପ''ନ୍ତି (ଇତିୱୁ। ୪୦) ଚ।

ମଗ୍ଗଞ୍ଚ ଖଯଗାମିନନ୍ତି ଆସୱାନଂ ଖଯଗାମିନଂ ଅରିଯମଗ୍ଗଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ କାମାସୱୋ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ପହୀଯତି, ଭୱାସୱୋ ଅୱିଜ୍ଜାସୱୋ ଚ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ। କାମୁପାଦାନଂ ୱିଯ କାମାସୱୋପି ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗୱଜ୍ଝୋତି ଚ ୱଦନ୍ତି। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ। ଅଟ୍ଠମେ ଅପୁବ୍ବଂ ନତ୍ଥି।

ସତ୍ତମଅଟ୍ଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ତଣ୍ହାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୮। ନୱମେ ତଣ୍ହାଯନଟ୍ଠେନ ତଣ୍ହା, ରୂପାଦିୱିସଯଂ ତସତୀତି ୱା ତଣ୍ହା। ଇଦାନି ତଂ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ''କାମତଣ୍ହା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଚକାମଗୁଣିକୋ ରାଗୋ କାମତଣ୍ହା। ରୂପାରୂପଭୱେସୁ ଛନ୍ଦରାଗୋ ଝାନନିକନ୍ତି ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସହଗତୋ ରାଗୋ ଭୱୱସେନ ପତ୍ଥନା ଚ ଭୱତଣ୍ହା। ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିସହଗତୋ ରାଗୋ ୱିଭୱତଣ୍ହା। ଅପିଚ ପଚ୍ଛିମତଣ୍ହାଦ୍ୱଯଂ ଠପେତ୍ୱା ସେସା ସବ୍ବାପି ତଣ୍ହା କାମତଣ୍ହା ଏୱ। ଯଥାହ –

''ତତ୍ଥ କତମା ଭୱତଣ୍ହା? ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସହଗତୋ ରାଗୋ ସାରାଗୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ସାରାଗୋ – ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଭୱତଣ୍ହା। ତତ୍ଥ କତମା ୱିଭୱତଣ୍ହା? ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିସହଗତୋ ରାଗୋ ସାରାଗୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ସାରାଗୋ, ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ୱିଭୱତଣ୍ହା । ଅୱସେସା ତଣ୍ହା କାମତଣ୍ହା''ତି (ୱିଭ। ୯୧୬)।

ଇମା ଚ ତିସ୍ସୋ ତଣ୍ହା ରୂପତଣ୍ହା…ପେ… ଧମ୍ମତଣ୍ହାତି ୱିସଯଭେଦତୋ ପଚ୍ଚେକଂ ଛବ୍ବିଧାତି କତ୍ୱା ଅଟ୍ଠାରସ ହୋନ୍ତି। ତା ଅଜ୍ଝତ୍ତରୂପାଦୀସୁ ଅଟ୍ଠାରସ, ବହିଦ୍ଧାରୂପାଦୀସୁ ଅଟ୍ଠାରସାତି ଛତ୍ତିଂସ, ଇତି ଅତୀତା ଛତ୍ତିଂସ, ଅନାଗତା ଛତ୍ତିଂସ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା ଛତ୍ତିଂସାତି ୱିଭାଗତୋ ଅଟ୍ଠସତଂ ହୋନ୍ତି। ପୁନ ସଙ୍ଗହେ କରିଯମାନେ କାଲଭେଦଂ ଅନାମସିତ୍ୱା ଗଯ୍ହମାନା ଛତ୍ତିଂସେୱ ହୋନ୍ତି, ରୂପାଦୀନଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରୱିଭାଗେ ଅକରିଯମାନେ ଅଟ୍ଠାରସେୱ, ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣୱିଭାଗମତ୍ତେ ଗଯ୍ହମାନେ ଛଠଏୱ, ଆରମ୍ମଣୱିଭାଗମ୍ପି ଅକତ୍ୱା ଗଯ୍ହମାନା ତିସ୍ସୋଯେୱ ହୋନ୍ତୀତି।

ଗାଥାସୁ ତଣ୍ହାଯୋଗେନାତି ତଣ୍ହାସଙ୍ଖାତେନ ଯୋଗେନ, କାମଯୋଗେନ, ଭୱଯୋଗେନ ଚ। ସଂଯୁତ୍ତାତି ସମ୍ବଦ୍ଧା, ଭୱାଦୀସୁ ସଂଯୋଜିତା ୱା। ତେନେୱାହ ''ରତ୍ତଚିତ୍ତା ଭୱାଭୱେ''ତି। ଖୁଦ୍ଦକେ ଚେୱ ମହନ୍ତେ ଚ ଭୱେ ଲଗ୍ଗଚିତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ଭୱୋତି ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠି, ଅଭୱୋତି ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠି। ତସ୍ମା ଭୱାଭୱେ ସସ୍ସତୁଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠୀସୁ ସତ୍ତୱିସତ୍ତଚିତ୍ତାତି। ଏତେନ ଭୱତଣ୍ହା, ୱିଭୱତଣ୍ହା ଚ ଦସ୍ସିତା। ଇମସ୍ମିଂ ପକ୍ଖେ ''ତଣ୍ହାଯୋଗେନା''ତି ଇମିନା କାମତଣ୍ହାୱ ଦସ୍ସିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ତେ ଯୋଗଯୁତ୍ତା ମାରସ୍ସାତି ତେ ଏୱଂଭୂତା ପୁଗ୍ଗଲା ମାରସ୍ସ ପାସସଙ୍ଖାତେନ ଯୋଗେନ ଯୁତ୍ତା ବଦ୍ଧା। ରାଗୋ ହି ମାରଯୋଗୋ ମାରପାସୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଥାହ –

''ଅନ୍ତଲିକ୍ଖଚରୋ ପାସୋ, ଯ୍ୱାଯଂ ଚରତି ମାନସୋ;

ତେନ ତଂ ବାଧଯିସ୍ସାମି, ନ ମେ ସମଣ ମୋକ୍ଖସୀ''ତି। (ସଂ। ନି। ୧।୧୫୧; ମହାୱ। ୩୩);

ଚତୂହି ଯୋଗେହି ଅନୁପଦ୍ଦୁତତ୍ତା ଯୋଗକ୍ଖେମଂ, ନିବ୍ବାନଂ ଅରହତ୍ତଞ୍ଚ, ତସ୍ସ ଅନଧିଗମେନ ଅଯୋଗକ୍ଖେମିନୋ। ଉପରୂପରି କିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରାନଂ

ଜନନତୋ ଜନା, ପାଣିନୋ। ରୂପାଦୀସୁ ସତ୍ତା ୱିସତ୍ତାତି ସତ୍ତା।

‘‘ଖନ୍ଧାନଞ୍ଚ ପଟିପାଟି, ଧାତୁଆୟତନାନ ଚ;

ଅବ୍ଭୋଚ୍ଛିନ୍ନଂ ୱତ୍ତମାନା, ସଂସାରୋତି ପୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। –

ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଅପରାପରୁପ୍ପତ୍ତିସଙ୍ଖାତଂ ସଂସାରଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତତୋ ନ ମୁଚ୍ଚନ୍ତି। କସ୍ମା? ତଣ୍ହାୟୋଗଯୁତ୍ତତ୍ତା । ଜାତିମରଣଗାମିନୋ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଜନନମରଣସ୍ସେୱ ଉପଗମନସୀଲାତି। ଏତ୍ତାୱତା ୱଙ୍କଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ୱିୱଙ୍କଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଯେ ଚ ତଣ୍ହଂ ପହନ୍ତ୍ୱାନା’’ତି ଗାଥମାହ। ସା ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯତ୍ତା ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟାୱ।

ନୱମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ମାରଧେୟ୍ୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୫୯। ଦସମସ୍ସ କା ଉପ୍ପତ୍ତି? ଏକଦିୱସଂ କିର ସତ୍ଥା ସେକ୍ଖବହୁଲାୟ ପରିସାୟ ପରିୱୁତୋ ନିସିନ୍ନୋ ତେସଂ ଅଜ୍ଝାସଯଂ ଓଲୋକେତ୍ୱା ଉପରି ୱିସେସାଧିଗମାୟ ଉସ୍ସାହଂ ଜନେତୁଂ ଅସେକ୍ଖଭୂମିଂ ଥୋମେନ୍ତୋ ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ଅଭାସି। ତତ୍ଥ ଅତିକ୍କମ୍ମାତିଆଦୀସୁ ଅଯଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଅତିକ୍କମ୍ମ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଅଭିଭୱିତ୍ୱା। ମାରଧେୟ୍ୟଂ ମାରସ୍ସ ୱିସଯଂ ଇସ୍ସରିୟଟ୍ଠାନଂ। ଆଦିଚ୍ଚୋୱ ଯଥା ଆଦିଚ୍ଚୋ ଅବ୍ଭାଦିଉପକ୍କିଲେସୱିମୁତ୍ତୋ ଅତ୍ତନୋ ଇଦ୍ଧିଯା ଆନୁଭାୱେନ ତେଜସାତି ତୀହି ଗୁଣେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ନଭଂ ଅବ୍ଭୁସ୍ସକ୍କମାନୋ ସବ୍ବଂ ଆକାସଗତଂ ତମଂ ଅତିକ୍କମ୍ମ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ୱିଧମିତ୍ୱା ୱିରୋଚତି, ଓଭାସତି, ତପତି; ଏୱମେୱ ଖୀଣାସୱୋ ଭିକ୍ଖୁ ତୀହି ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ସବ୍ବୁପକ୍କିଲେସୱିମୁତ୍ତୋ ମାରଧେୟ୍ୟସଙ୍ଖାତଂ ତେଭୂମକଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତଂ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ୱିରୋଚତୀତି।

ଅସେକ୍ଖେନାତି ଏତ୍ଥ ସିକ୍ଖାସୁ ଜାତାତି ସେକ୍ଖା, ସତ୍ତନ୍ନଂ ସେକ୍ଖାନଂ ଏତେତି ୱା ସେକ୍ଖା, ଅପରିୟୋସିତସିକ୍ଖତ୍ତା ସଯମେୱ ସିକ୍ଖନ୍ତୀତି ୱା ସେକ୍ଖା ମଗ୍ଗଧମ୍ମା ହେଟ୍ଠିମଫଲଉଭୟଧମ୍ମା ଚ। ଅଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମା ପନ ଉପରି ସିକ୍ଖିତବ୍ବାଭାୱେନ ନ ସେକ୍ଖାତି ଅସେକ୍ଖା। ଯତ୍ଥ ହି ସେକ୍ଖଭାୱାସଙ୍କା ଅତ୍ଥି, ତଦ୍ଧାୟଂ ପଟିସେଧୋତି ଲୋକିୟଧମ୍ମେସୁ ନିବ୍ବାନେ ଚ ଅସେକ୍ଖଭାୱାନାପତ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାସଙ୍ଖାତା ହି ସିକ୍ଖା ଅତ୍ତନୋ ପଟିପକ୍ଖକିଲେସେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା ପରିସୁଦ୍ଧା ଉପକ୍କିଲେସାନଂ ଆରମ୍ମଣଭାୱମ୍ପି ଅନୁପଗମନତୋ ସାତିସଯଂ ସିକ୍ଖାତି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତା, ଅଟ୍ଠସୁପି ମଗ୍ଗଫଲେସୁ ୱିଜ୍ଜନ୍ତି; ତସ୍ମା ଚତୁମଗ୍ଗହେଟ୍ଠିମଫଲଉଭୟଧମ୍ମା ୱିୟ ଅରହତ୍ତଫଲଧମ୍ମାପି ‘‘ତାସୁ ସିକ୍ଖାସୁ ଜାତା’’ତି ଚ, ତଂସିକ୍ଖାସମଙ୍ଗିନୋ ଅରହତୋ ଇତରେସଂ ୱିୟ ସେକ୍ଖତ୍ତେ ସତି ‘‘ସେକ୍ଖସ୍ସ ଏତେ’’ତି ଚ ‘‘ସିକ୍ଖା ସୀଲଂ ଏତେସ’’ନ୍ତି ଚ ସେକ୍ଖାତି ଆସଙ୍କା ସିୟୁନ୍ତି ତଦାସଙ୍କାନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ଅସେକ୍ଖାତି ଯଥାୱୁତ୍ତସେକ୍ଖଭାୱପ୍ପଟିସେଧଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅରହତ୍ତଫଲେ ପୱତ୍ତମାନା ହି ସିକ୍ଖା ପରିନିଟ୍ଠିତକିଚ୍ଚତ୍ତା ନ ସିକ୍ଖାକିଚ୍ଚଂ କରୋନ୍ତି, କେୱଲଂ ସିକ୍ଖାଫଲଭାୱେନ ପୱତ୍ତନ୍ତି। ତସ୍ମା ତା ନ ସିକ୍ଖାୱଚନଂ ଅରହନ୍ତି, ନାପି ତଂସମଙ୍ଗିନୋ ସେକ୍ଖୱଚନଂ, ନ ଚ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା ସିକ୍ଖନସୀଲା। ‘‘ସିକ୍ଖାସୁ ଜାତା’’ତି ଏୱମାଦିଅତ୍ଥେହି ଅଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମା ସେକ୍ଖା ନ ହୋନ୍ତି। ହେଟ୍ଠିମଫଲେସୁ ପନ ସିକ୍ଖା ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗୱିପସ୍ସନାଦୀନଂ ଉପନିସ୍ସୟଭାୱତୋ ସିକ୍ଖାକିଚ୍ଚଂ କରୋନ୍ତୀତି ସିକ୍ଖାୱଚନଂ ଅରହନ୍ତି, ତଂସମଙ୍ଗିନୋ ଚ ସେକ୍ଖୱଚନଂ, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଧମ୍ମା ଚ ସିକ୍ଖନସୀଲା। ସେକ୍ଖଧମ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ଅତ୍ଥେହି ସେକ୍ଖା ହୋନ୍ତିଯେୱ।

ଅଥ ୱା ସେକ୍ଖାତି ଅପରିୟୋସିତସିକ୍ଖାନଂ ୱଚନନ୍ତି, ଅସେକ୍ଖାତି ପଦଂ ପରିୟୋସିତସିକ୍ଖାନଂ ଦସ୍ସନନ୍ତି ନ ଲୋକିୟଧମ୍ମନିବ୍ବାନାନଂ ଅସେକ୍ଖଭାୱାପତ୍ତି। ୱୁଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତା ସେକ୍ଖା ଅସେକ୍ଖା ଚ ସେକ୍ଖଧମ୍ମେସୁ ଏୱ କେସଞ୍ଚି ୱୁଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତାନଂ ଅସେକ୍ଖତା ଆପଜ୍ଜତୀତି ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଧମ୍ମା ୱୁଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତା। ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ଚ ଅତ୍ଥେହି ସେକ୍ଖାତି କତ୍ୱା ଅସେକ୍ଖା ଆପନ୍ନାତି ଚେ? ତଂ ନ, ସଦିସେସୁ ତବ୍ବୋହାରତୋ। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗତୋ ହି ନିନ୍ନାନାକରଣଂ ଅରହତ୍ତଫଲଂ ଠପେତ୍ୱା ପରିଞ୍ଞାଦିକିଚ୍ଚକରଣଂ ୱିପାକଭାୱଞ୍ଚ, ତସ୍ମା ତେ ଏୱ ସେକ୍ଖା ଧମ୍ମା ଅରହତ୍ତଫଲଭାୱଂ ଆପନ୍ନାତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। କୁସଲସୁଖତୋ ଚ ୱିପାକସୁଖଂ ସନ୍ତତରତାୟ ପଣୀତତରନ୍ତି ୱୁଦ୍ଧିପ୍ପତ୍ତାୱ ତେ ଧମ୍ମା ହୋନ୍ତୀତି ‘‘ଅସେକ୍ଖା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି।

ତେ ପନ ଅସେକ୍ଖଧମ୍ମେ ଖନ୍ଧୱସେନ ଇଧ ତିଧା ୱିଭଜିତ୍ୱା ତେହି ସମନ୍ନାଗମେନ ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଆନୁଭାୱଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ଭଗୱା ‘‘ଅସେକ୍ଖେନ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧେନା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସୀଲସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୋ। ଖନ୍ଧସଦ୍ଦୋ ପନ ରାସିମ୍ହି ପଞ୍ଞତ୍ତିୟଂ ରୁଳ୍ହିୟଂ ଗୁଣେତି ବହୂସୁ ଅତ୍ଥେସୁ ଦିଟ୍ଠପ୍ପୟୋଗୋ। ତଥା ହି ‘‘ଅସଙ୍ଖେୟ୍ୟୋ ଅପ୍ପମେୟ୍ୟୋ ମହାଉଦକକ୍ଖନ୍ଧୋତ୍ୱେୱ ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗଚ୍ଛତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଅ। ନି। ୪।୫୧; ୬।୩୭) ରାସିମ୍ହି ଆଗତୋ। ‘‘ଅଦ୍ଦସା ଖୋ ଭଗୱା ମହନ୍ତଂ ଦାରୁକ୍ଖନ୍ଧଂ ଗଙ୍ଗାୟ ନଦିୟା ସୋତେନ ୱୁୟ୍ହମାନ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୪।୨୪୧) ପଞ୍ଞତ୍ତିୟଂ। ‘‘ଚିତ୍ତଂ

ମନୋ ମାନସଂ ହଦଯଂ ପଣ୍ଡରଂ ମନୋ ମନାଯତନଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଧ। ସ। ୬୩, ୬୫) ରୁଳ୍ହିଯଂ। ‘‘ନ ଖୋ, ଆୱୁସୋ ୱିସାଖ, ଅରିଯେନ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକେନ ମଗ୍ଗେନ ତଯୋ ଖନ୍ଧା ସଙ୍ଗହିତା, ତୀହି ଚ ଖୋ, ଆୱୁସୋ ୱିସାଖ, ଖନ୍ଧେହି ଅରିଯୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ସଙ୍ଗହିତୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୪୬୨) ଗୁଣେ। ଇଧାପି ଗୁଣେଯେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତସ୍ମା ଅସେକ୍ଖେନ ସୀଲସଙ୍ଖାତେନ ଗୁଣେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ସମନ୍ନାଗତୋତି ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ସମଙ୍ଗୀଭୂତୋ। ସମାଦହତି ଏତେନ, ସଯଂ ୱା ସମାଦହତି, ସମାଧାନମେୱ ୱାତି ସମାଧି। ପକାରେହି ଜାନାତି ଯଥାସଭାୱଂ ପଟିୱିଜ୍ଝତୀତି ପଞ୍ଞା। ସୀଲମେୱ ଖନ୍ଧୋ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୋ। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ।

ତତ୍ଥ ଅଗ୍ଗଫଲଭୂତା ସମ୍ମାୱାଚା, ସମ୍ମାକମ୍ମନ୍ତୋ, ସମ୍ମାଆଜୀୱୋ ଚ ସଭାୱେନେୱ ଅସେକ୍ଖୋ ସୀଲକ୍ଖନ୍ଧୋ ନାମ, ତଥା ସମ୍ମାସମାଧି ଅସେକ୍ଖୋ ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧୋ। ତଦୁପକାରକତୋ ପନ ସମ୍ମାୱାଯାମସମ୍ମାସତିଯୋ ସମାଧିକ୍ଖନ୍ଧେ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ତଥା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଅସେକ୍ଖୋ ପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧୋ। ତଦୁପକାରକତୋ ସମ୍ମାସଙ୍କପ୍ପୋ ପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧେ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅଟ୍ଠପି ଅରହତ୍ତଫଲଧମ୍ମା ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଯସ୍ସ ଏତେ ସୁଭାୱିତାତି ଯେନ ଅରହତା ଏତେ ସୀଲାଦଯୋ ଅସେକ୍ଖଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧା ସୁଭାୱିତା ସୁଟ୍ଠୁ ୱଡ୍ଢିତା, ସୋ ଆଦିଚ୍ଚୋୱ ୱିରୋଚତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ‘‘ଯସ୍ସ ଚେତେ’’ତିପି ପଠନ୍ତି। ତେସଞ୍ଚ ସଦ୍ଦୋ ନିପାତମତ୍ତଂ। ଏୱମେତସ୍ମିଂ ୱଗ୍ଗେ ପଠମସୁତ୍ତେ ୱଟ୍ଟଂ, ପରିଯୋସାନସୁତ୍ତେ ୱିୱଟ୍ଟଂ, ଇତରେସୁ ୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟଂ କଥିତଂ।

ଦସମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଠମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁତିଯୱଗ୍ଗୋ

୧। ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬୦। ଦୁତିଯୱଗ୍ଗସ୍ସ ପଠମେ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂନୀତି ପୁଜ୍ଜଭୱଫଲଂ ନିବ୍ବତ୍ତେନ୍ତି, ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନଂ ପୁନନ୍ତୀତି ୱା ପୁଞ୍ଞାନି, ପୁଞ୍ଞାନି ଚ ତାନି ହେତୁପଚ୍ଚଯେହି କତ୍ତବ୍ବତୋ କିରିଯା ଚାତି ପୁଞ୍ଞକିରିଯା। ତା ଏୱ ଚ ତେସଂ ତେସଂ ଆନିସଂସାନଂ ୱତ୍ଥୁଭାୱତୋ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂନି। ଦାନମଯନ୍ତି ଅନୁପଚ୍ଛିନ୍ନଭୱମୂଲସ୍ସ ଅନୁଗ୍ଗହୱସେନ ପୂଜାୱସେନ ୱା ଅତ୍ତନୋ ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମସ୍ସ ପରେସଂ ପରିଚ୍ଚାଗଚେତନା ଦୀଯତି ଏତାଯାତି ଦାନଂ, ଦାନମେୱ ଦାନମଯଂ। ଚୀୱରାଦୀସୁ ହି ଚତୂସୁ ପଚ୍ଚଯେସୁ ଅନ୍ନାଦୀସୁ ୱା ଦସସୁ ଦାନୱତ୍ଥୂସୁ ରୂପାଦୀସୁ ୱା ଛସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ତଂ ତଂ ଦେନ୍ତସ୍ସ ତେସଂ ଉପ୍ପାଦନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ପୁବ୍ବଭାଗେ ପରିଚ୍ଚାଗକାଲେ ପଚ୍ଛା ସୋମନସ୍ସଚିତ୍ତେନ ଅନୁସ୍ସରଣେ ଚାତି ତୀସୁ କାଲେସୁ ୱୁତ୍ତନଯେନ ପୱତ୍ତଚେତନା ଦାନମଯଂ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁ ନାମ।

ସୀଲମଯନ୍ତି ନିଚ୍ଚସୀଲୌପୋସଥନିଯମାଦିୱସେନ ପଞ୍ଚ, ଅଟ୍ଠ, ଦସ ୱା ସୀଲାନି ସମାଦିଯନ୍ତସ୍ସ ସୀଲପୂରଣତ୍ଥଂ ପବ୍ବଜିସ୍ସାମୀତି ୱିହାରଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ପବ୍ବଜନ୍ତସ୍ସ ମନୋରଥଂ ମତ୍ଥକଂ ପାପେତ୍ୱା ‘‘ପବ୍ବଜିତୋ ୱତମ୍ହି ସାଧୁ ସୁଟ୍ଠୂ’’ତି ଆୱଜ୍ଜେନ୍ତସ୍ସ ସଦ୍ଧାଯ ପାତିମୋକ୍ଖଂ ପରିପୂରେନ୍ତସ୍ସ ପଞ୍ଞାଯ ଚୀୱରାଦିକେ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ ସତିଯା ଆପାଥଗତେସୁ ରୂପାଦୀସୁ ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରାଦୀନି ସଂୱରନ୍ତସ୍ସ ୱୀରିଯେନ ଆଜୀୱଂ ସୋଧେନ୍ତସ୍ସ ଚ ପୱତ୍ତା ଚେତନା ସୀଲତୀତି ସୀଲମଯଂ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁ ନାମ।

ତଥା ପଟିସମ୍ଭିଦାଯଂ (ପଟି। ମ। ୧।୪୮) ୱୁତ୍ତେନ ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗେନ ଚକ୍ଖୁଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନତ୍ତତୋ ୱିପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ସୋତଂ, ଘାନଂ, ଜିୱ୍ହଂ, କାଯଂ, ମନଂ। ରୂପେ…ପେ… ଧମ୍ମେ, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଂ…ପେ… ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଂ। ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଂ…ପେ… ମନୋସମ୍ଫସ୍ସଂ, ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ୱେଦନଂ…ପେ… ମନୋସମ୍ଫସ୍ସଜଂ ୱେଦନଂ। ରୂପସଞ୍ଞଂ…ପେ… ଧମ୍ମସଞ୍ଞଂ। ଜରାମରଣଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅନତ୍ତତୋ ୱିପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଯା ଚେତନା, ଯା ଚ ପଥୱୀକସିଣାଦୀସୁ ଅଟ୍ଠତିଂସାଯ ଆରମ୍ମଣେସୁ ପୱତ୍ତା ଝାନଚେତନା, ଯା ଚ ଅନୱଜ୍ଜେସୁ କମ୍ମାଯତନସିପ୍ପାଯତନୱିଜ୍ଜାଟ୍ଠାନେସୁ ପରିଚଯମନସିକାରାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତା ଚେତନା, ସବ୍ବା ଭାୱେତି ଏତାଯାତି ଭାୱନାମଯଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁ ଚାତି।

ଏକମେକଞ୍ଚେତ୍ଥ ଯଥାରହଂ ପୁବ୍ବଭାଗତୋ ପଟ୍ଠାଯ କାଯେନ କରୋନ୍ତସ୍ସ କାଯକମ୍ମଂ ହୋତି, ତଦତ୍ଥଂ ୱାଚଂ ନିଚ୍ଛାରେନ୍ତସ୍ସ ୱଚୀକମ୍ମଂ, କାଯଙ୍ଗଂ ୱାଚଙ୍ଗଞ୍ଚ ଅଚୋପେତ୍ୱା ମନସା ଚିନ୍ତେନ୍ତସ୍ସ ମନୋକମ୍ମଂ। ଅନ୍ନାଦୀନି ଦେନ୍ତସ୍ସ ଚାପି ‘‘ଅନ୍ନଦାନାଦୀନି ଦେମୀ’’ତି ୱା ଦାନପାରମିଂ ଆୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ୱା

ଦାନକାଲେ ଦାନମଯଂ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁ ହୋତି। ୱତ୍ତସୀସେ ଠତ୍ୱା ଦଦତୋ ସୀଲମଯଂ, ଖଯତୋ ୱଯତୋ କମ୍ମତୋ ସମ୍ମସନଂ ପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ଦଦତୋ ଭାୱନାମଯଂ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁ ହୋତି।

ଅପରାନିପି ସତ୍ତ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂନି – ଅପଚିତିସହଗତଂ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁ ୱେଯ୍ୟାୱଚ୍ଚସହଗତଂ ପତ୍ତିଅନୁପ୍ପଦାନଂ ଅବ୍ଭନୁମୋଦନଂ ଦେସନାମଯଂ ସୱନମଯଂ ଦିଟ୍ଠିଜୁଗତଂ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂତି। ସରଣଗମନମ୍ପି ହି ଦିଟ୍ଠିଜୁଗତେନେୱ ସଙ୍ଗଯ୍ହତି। ଯଂ ପନେତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ପରତୋ ଆୱି ଭୱିସ୍ସତି।

ତତ୍ଥ ୱୁଡ୍ଢତରଂ ଦିସ୍ୱା ପଚ୍ଚୁଗ୍ଗମନପତ୍ତଚୀୱରପଟିଗ୍ଗହଣଅଭିୱାଦନମଗ୍ଗସମ୍ପଦାନାଦିୱସେନ ଅପଚାଯନସହଗତଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୱୁଡ୍ଢତରାନଂ ୱତ୍ତପଟିପତ୍ତିକରଣୱସେନ, ଗାମଂ ପିଣ୍ଡାଯ ପୱିଟ୍ଠଂ ଭିକ୍ଖୁଂ ଦିସ୍ୱା ପତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ଗାମେ ଭିକ୍ଖଂ ସମ୍ପାଦେତ୍ୱା ଉପସଂହରଣୱସେନ ‘‘ଗଚ୍ଛ ଭିକ୍ଖୂନଂ ପତ୍ତଂ ଆହରା’’ତି ସୁତ୍ୱା ୱେଗେନ ଗନ୍ତ୍ୱା ପତ୍ତାହରଣାଦିୱସେନ ଚ ୱେଯ୍ୟାୱଚ୍ଚସହଗତଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଚତ୍ତାରୋ ପଚ୍ଚଯେ ଦତ୍ୱା ପୁପ୍ଫଗନ୍ଧାଦୀହି ରତନତ୍ତଯସ୍ସ ପୂଜଂ କତ୍ୱା ଅଞ୍ଞଂ ୱା ତାଦିସଂ ପୁଞ୍ଞଂ କତ୍ୱା ‘‘ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ପତ୍ତି ହୋତୂ’’ତି ପରିଣାମୱସେନ ପତ୍ତିଅନୁପ୍ପଦାନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଥା ପରେହି ଦିନ୍ନାଯ ପତ୍ତିଯା କେୱଲଂ ୱା ପରେହି କତଂ ପୁଞ୍ଞଂ ‘‘ସାଧୁ, ସୁଟ୍ଠୂ’’ତି ଅନୁମୋଦନୱସେନ ଅବ୍ଭନୁମୋଦନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅତ୍ତନୋ ପଗୁଣଧମ୍ମଂ ଅପଚ୍ଚାସୀସନ୍ତୋ ହିତଜ୍ଝାସଯେନ ପରେସଂ ଦେସେତି – ଇଦଂ ଦେସନାମଯଂ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁ ନାମ। ଯଂ ପନ ଏକୋ ‘‘ଏୱଂ ମଂ ଧମ୍ମକଥିକୋତି ଜାନିସ୍ସନ୍ତୀ’’ତି ଇଚ୍ଛାଯ ଠତ୍ୱା ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକସନ୍ନିସ୍ସିତୋ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି, ତଂ ନ ମହପ୍ଫଲଂ ହୋତି। ‘‘ଅଦ୍ଧା ଅଯଂ ଅତ୍ତହିତପରହିତାନଂ ପଟିପଜ୍ଜନୂପାଯୋ’’ତି ଯୋନିସୋମନସିକାରପୁରେଚାରିକହିତଫରଣେନ ମୁଦୁଚିତ୍ତେନ ଧମ୍ମଂ ସୁଣାତି, ଇଦଂ ସୱନମଯଂ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁ ହୋତି। ଯଂ ପନେକୋ ‘‘ଇତି ମଂ ସଦ୍ଧୋତି ଜାନିସ୍ସନ୍ତୀ’’ତି ସୁଣାତି, ତଂ ନ ମହପ୍ଫଲଂ ହୋତି। ଦିଟ୍ଠିଯା ଉଜୁକରଣଂ ଦିଟ୍ଠିଜୁଗତଂ, ‘‘ଅତ୍ଥି ଦିନ୍ନ’’ନ୍ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତସ୍ସ ସମ୍ମାଦସ୍ସନସ୍ସ ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଇଦଞ୍ହି ପୁବ୍ବଭାଗେ ୱା ପଚ୍ଛାଭାଗେ ୱା ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତମ୍ପି ଉଜୁକରଣକାଲେ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତମେୱ ହୋତି। ଅପରେ ପନାହୁ ‘‘ୱିଜାନନପଜାନନୱସେନ ଦସ୍ସନଂ ଦିଟ୍ଠି କୁସଲଞ୍ଚ ୱିଞ୍ଞାଣଂ କମ୍ମସ୍ସକତାଞାଣାଦି ଚ ସମ୍ମାଦସ୍ସନ’’ନ୍ତି । ତତ୍ଥ କୁସଲେନ ୱିଞ୍ଞାଣେନ ଞାଣସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦେପି ଅତ୍ତନା କତପୁଞ୍ଞାନୁସ୍ସରଣୱଣ୍ଣାରହୱଣ୍ଣନାଦୀନଂ ସଙ୍ଗହୋ, କମ୍ମସ୍ସକତାଞାଣେନ କମ୍ମପଥସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଯା । ଇତରଂ ପନ ଦିଟ୍ଠିଜୁଗତଂ ସବ୍ବେସଂ ନିଯମଲକ୍ଖଣଂ। ଯଞ୍ହି କିଞ୍ଚି ପୁଞ୍ଞଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ଦିଟ୍ଠିଯା ଉଜୁଭାୱେନେୱ ତଂ ମହପ୍ଫଲଂ ହୋତି।

ଇମେସଂ ପନ ସତ୍ତନ୍ନଂ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂନଂ ପୁରିମେହି ତୀହି ଦାନମଯାଦୀହି ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂହି ସଙ୍ଗହୋ। ତତ୍ଥ ହି ଅପଚାଯନୱେଯ୍ୟାୱଚ୍ଚାନି ସୀଲମଯେ, ପତ୍ତିଅନୁପ୍ପଦାନଅବ୍ଭନୁମୋଦନାନି ଦାନମଯେ, ଧମ୍ମଦେସନାସୱନାନି ଭାୱନାମଯେ, ଦିଟ୍ଠିଜୁଗତଂ ତୀସୁପି। ତେନାହ ଭଗୱା –

‘‘ତୀଣିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂନି। କତମାନି ତୀଣି? ଦାନମଯଂ…ପେ… ଭାୱନାମଯଂ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂ’’ତି (ଅ। ନି। ୮।୩୬)।

ଏତ୍ଥ ଚ ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ କାମାୱଚରକୁସଲଚେତନାନଂ ୱସେନ ତିଣ୍ଣମ୍ପି ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂନଂ ପୱତ୍ତି ହୋତି। ଯଥା ହି ପଗୁଣଂ ଧମ୍ମଂ ପରିୱତ୍ତେନ୍ତସ୍ସ ଏକଚ୍ଚେ ଅନୁସନ୍ଧିଂ ଅସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତସ୍ସେୱ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଏୱଂ ପଗୁଣଂ ସମଥୱିପସ୍ସନାଭାୱନଂ ଅନୁଯୁଞ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଅନ୍ତରନ୍ତରା ଞାଣୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତେନାପି ମନସିକାରୋ ପୱତ୍ତତି। ସବ୍ବଂ ତଂ ପନ ମହଗ୍ଗତକୁସଲଚେତନାନଂ ୱସେନ ଭାୱନାମଯମେୱ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୁ ହୋତି, ନ ଇତରାନି। ଗାଥାଯ ଅତ୍ଥୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୋଯେୱ।

ପଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଚକ୍ଖୁସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬୧। ଦୁତିଯେ ଚକ୍ଖୂନୀତି ଚକ୍ଖନ୍ତୀତି ଚକ୍ଖୂନି, ସମୱିସମଂ ଆଚିକ୍ଖନ୍ତାନି ୱିଯ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ଚକ୍ଖନଟ୍ଠେନ ଚକ୍ଖୂନି। କିମିଦଂ ଚକ୍ଖନଂ ନାମ? ଅସ୍ସାଦନଂ, ତଥା ହି ୱଦନ୍ତି ‘‘ମଧୁଂ ଚକ୍ଖତି ବ୍ୟଞ୍ଜନଂ ଚକ୍ଖତୀ’’ତି ଇମାନି ଚ ଆରମ୍ମଣରସଂ ଅନୁଭୱନ୍ତାନି ଅସ୍ସାଦେନ୍ତାନି ୱିଯ ହୋନ୍ତୀତି ଚକ୍ଖନଟ୍ଠେନ ଚକ୍ଖୂନି। ତାନି ପନ ସଙ୍ଖେପତୋ ଦ୍ୱେ ଚକ୍ଖୂନି – ଞାଣଚକ୍ଖୁ, ମଂସଚକ୍ଖୁ ଚାତି। ତେସୁ ମଂସଚକ୍ଖୁ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ। ଞାଣଚକ୍ଖୁ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ, ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୂତି ଇଧ ଦ୍ୱିଧା କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ।

ତତ୍ଥ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୂତି ଦିବ୍ବସଦିସତ୍ତା ଦିବ୍ବଂ। ଦେୱତାନଞ୍ହି ସୁଚରିତକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତଂ ପିତ୍ତସେମ୍ହରୁହିରାଦୀହି ଅପଲିବୁଦ୍ଧଂ ଉପକ୍କିଲେସୱିମୁତ୍ତତାଯ ଦୂରେପି ଆରମ୍ମଣଗ୍ଗହଣସମତ୍ଥଂ ଦିବ୍ବଂ ପସାଦଚକ୍ଖୁ ହୋତି। ଇଦଞ୍ଚାପି ୱୀରିଯଭାୱନାବଲନିବ୍ବତ୍ତଂ ଞାଣଚକ୍ଖୁ ତାଦିସମେୱାତି ଦିବ୍ବସଦିସତ୍ତା ଦିବ୍ବଂ, ଦିବ୍ବୱିହାରୱସେନ ପଟିଲଦ୍ଧତ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ଚ ଦିବ୍ବୱିହାରସନ୍ନିସ୍ସିତତ୍ତା ଆଲୋକପରିଗ୍ଗହେନ ମହାଜୁତିକତ୍ତା। ତିରୋକୁଟ୍ଟାଦିଗତରୂପଦସ୍ସନେନ

ମହାଗତିକତ୍ତାପି ଦିବ୍ବଂ। ତଂ ସବ୍ବଂ ସଦ୍ଦସତ୍ଥାନୁସାରେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ ଚକ୍ଖୁକିଚ୍ଚକରଣେନ ଚକ୍ଖୁମିୱାତିପି ଚକ୍ଖୁ, ଦିବ୍ବଞ୍ଚ ତଂ ଚକ୍ଖୁ ଚାତି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ।

ପଜାନାତୀତି ପଞ୍ଞା। କିଂ ପଜାନାତି? ଚତ୍ତାରି ଅରିୟସଚ୍ଚାନି ‘‘ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତିଆଦିନା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ପଜାନାତୀତି ଖୋ, ଆୱୁସୋ, ତସ୍ମା ପଞ୍ଞାତି ୱୁଚ୍ଚତି। କିଞ୍ଚ ପଜାନାତି? ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତିଆଦି (ମ। ନି। ୧।୪୪୯)।

ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନ ‘‘ପଞ୍ଞାପନୱସେନ ପଞ୍ଞା। କିନ୍ତି ପଞ୍ଞାପେତି? ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ପଞ୍ଞାପେତି, ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ପଞ୍ଞାପେତି, ଅନତ୍ତାତି ପଞ୍ଞାପେତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସା ପନାୟଂ ଲକ୍ଖଣାଦିତୋ ୟଥାସଭାୱପଟିୱେଧଲକ୍ଖଣା, ଅକ୍ଖଲିତପଟିୱେଧଲକ୍ଖଣା ୱା କୁସଲିସ୍ସାସଖିତ୍ତଉସୁପଟିୱେଧୋ ୱିୟ, ୱିସୟୋଭାସନରସା ପଦୀପୋ ୱିୟ, ଅସମ୍ମୋହପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାନା ଅରଞ୍ଞଗତସୁଦେସକୋ ୱିୟ। ୱିସେସତୋ ପନେତ୍ଥ ଆସୱକ୍ଖୟଞାଣସଙ୍ଖାତା ପଞ୍ଞା ଚତୁସଚ୍ଚଦସ୍ସନଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୂତି ଅଧିପ୍ପେତା। ୟଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଚକ୍ଖୁଂ ଉଦପାଦି, ଞାଣଂ ଉଦପାଦି, ପଞ୍ଞା ଉଦପାଦି, ୱିଜ୍ଜା ଉଦପାଦି, ଆଲୋକୋ ଉଦପାଦୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୮୧; ମହାୱ। ୧୫)।

ଏତେସୁ ଚ ମଂସଚକ୍ଖୁ ପରିତ୍ତଂ, ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ ମହଗ୍ଗତଂ, ଇତରଂ ଅପ୍ପମାଣଂ। ମଂସଚକ୍ଖୁ ରୂପଂ, ଇତରାନି ଅରୂପାନି। ମଂସଚକ୍ଖୁ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ ଚ ଲୋକିୟାନି ସାସୱାନି ରୂପୱିସୟାନି, ଇତରଂ ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଅନାସୱଂ ଚତୁସଚ୍ଚୱିସୟଂ। ମଂସଚକ୍ଖୁ ଅବ୍ୟାକତଂ, ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ ସିୟା କୁସଲଂ ସିୟା ଅବ୍ୟାକତଂ, ତଥା ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁ। ମଂସଚକ୍ଖୁ କାମାୱଚରଂ, ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ ରୂପାୱଚରଂ, ଇତରଂ ଲୋକୁତ୍ତରନ୍ତି ଏୱମାଦି ୱିଭାଗା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଗାଥାସୁ ଅନୁତ୍ତରନ୍ତି ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ତଞ୍ହି ଆସୱକ୍ଖୟଞାଣଭାୱତୋ ଅନୁତ୍ତରଂ। ଅକ୍ଖାସି ପୁରିସୁତ୍ତମୋତି ପୁରିସାନଂ ଉତ୍ତମୋ ଅଗ୍ଗୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ଦେସେସି। ଉପ୍ପାଦୋତି ମଂସଚକ୍ଖୁସ୍ସ ପୱତ୍ତି। ମଗ୍ଗୋତି ଉପାୟୋ, ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁସ୍ସ କାରଣଂ। ପକତିଚକ୍ଖୁମତୋ ଏୱ ହି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ୟସ୍ମା କସିଣାଲୋକଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନଂ, ସୋ ଚ କସିଣମଣ୍ଡଲେ ଉଗ୍ଗହନିମିତ୍ତେନ ୱିନା ନତ୍ଥୀତି। ୟତୋତି ୟଦା। ଞାଣନ୍ତି ଆସୱକ୍ଖୟଞାଣଂ। ତେନେୱାହ ‘‘ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁ ଅନୁତ୍ତର’’ନ୍ତି। ୟସ୍ସ ଚକ୍ଖୁସ୍ସ ପଟିଲାଭାତି ୟସ୍ସ ଅରିୟସ୍ସ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିୟା ଭାୱନାୟ ସବ୍ବସ୍ମା ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖତୋ ପମୁଚ୍ଚତି ପରିମୁଚ୍ଚତୀତି।

ଦୁତିୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଇନ୍ଦ୍ରିୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬୨। ତତିୟେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନୀତି ଅଧିପତେୟ୍ୟଟ୍ଠେନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନି। ୟାନି ହି ସହଜାତଧମ୍ମେସୁ ଇସ୍ସରା ୱିୟ ହୁତ୍ୱା ତେହି ଅନୁୱତ୍ତିତବ୍ବାନି, ତାନି ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନି ନାମ। ଅପିଚ ଇନ୍ଦୋ ଭଗୱା ଧମ୍ମିସ୍ସରୋ ପରମେନ ଚିତ୍ତିସ୍ସରିୟେନ ସମନ୍ନାଗତୋ। ତେନ ଇନ୍ଦେନ ସବ୍ବପଠମଂ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଅଧିଗତତ୍ତା ପରେସଞ୍ଚ ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଦେସିତତ୍ତା ୱିହିତତ୍ତା ଗୋଚରଭାୱନାସେୱନାହି ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନି। ଇନ୍ଦଂ ୱା ମଗ୍ଗାଧିଗମସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟଭୂତଂ ପୁଞ୍ଞକମ୍ମଂ, ତସ୍ସ ଲିଙ୍ଗାନୀତିପି ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନି। ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିୟନ୍ତି ‘‘ଅନମତଗ୍ଗେ ସଂସାରେ ଅନଞ୍ଞାତଂ ଅନଧିଗତଂ ଅମତପଦଂ ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମମେୱ ୱା ଜାନିସ୍ସାମୀ’’ତି ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ଇମିନା ପୁବ୍ବଭାଗେନ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଂ, ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗପଞ୍ଞାୟେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିୟନ୍ତି ଆଜାନନିନ୍ଦ୍ରିୟଂ। ତତ୍ରାୟଂ ୱଚନତ୍ଥୋ – ଆଜାନାତି ପଠମମଗ୍ଗଞାଣେନ ଦିଟ୍ଠମରିୟାଦଂ ଅନତିକ୍କମିତ୍ୱାୱ ଜାନାତୀତି ଅଞ୍ଞା। ୟଥେୱ ହି ପଠମମଗ୍ଗପଞ୍ଞା ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ପରିଜାନନାଭିସମୟାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତତି, ତଥେୱ ଅୟମ୍ପି ପୱତ୍ତତୀତି ଅଞ୍ଞା ଚ ସା ୟଥାୱୁତ୍ତେନଟ୍ଠେନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଚାତି ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିୟଂ। ଆଜାନନଟ୍ଠେନେୱ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ୱା ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିୟନ୍ତି ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିୟଂ, ସୋତାପତ୍ତିଫଲତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଛସୁ ଠାନେସୁ ଞାଣସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିୟନ୍ତି ଅଞ୍ଞାତାୱିନୋ ଚତୂସୁ ସଚ୍ଚେସୁ ନିଟ୍ଠିତଞାଣକିଚ୍ଚସ୍ସ ଖୀଣାସୱସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଟ୍ଠସମ୍ଭୱତୋ ଚ ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିୟଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ପଠମପଚ୍ଛିମାନି ପଠମମଗ୍ଗଚତୁତ୍ଥଫଲୱସେନ ଏକଟ୍ଠାନିକାନି, ଇତରଂ ଇତରମଗ୍ଗଫଲୱସେନ ଛଟ୍ଠାନିକନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଗାଥାସୁ ସିକ୍ଖମାନସ୍ସାତି ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖାଦୟୋ ସିକ୍ଖମାନସ୍ସ ଭାୱେନ୍ତସ୍ସ। ଉଜୁମଗ୍ଗାନୁସାରିନୋତି ଉଜୁମଗ୍ଗୋ ୱୁଚ୍ଚତି ଅରିୟମଗ୍ଗୋ, ଅନ୍ତଦ୍ୱୟୱିୱଜ୍ଜିତତ୍ତା ତସ୍ସ ଅନୁସ୍ସରଣତୋ ଉଜୁମଗ୍ଗାନୁସାରିନୋ, ପଟିପାଟିୟା ମଗ୍ଗେ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ଖୟସ୍ମିନ୍ତି ଅନୱସେସକିଲେସାନଂ ଖେପନତୋ ଖୟସଙ୍ଖାତେ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେ ଞାଣଂ ପଠମଂ ପୁରେୟେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତତୋ ଅଞ୍ଞା ଅନନ୍ତରାତି ତତୋ ମଗ୍ଗଞାଣତୋ ଅନନ୍ତରା ଅରହତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଅଥ ୱା ଉଜୁମଗ୍ଗାନୁସାରିନୋତି ଲୀନୁଦ୍ଧଚ୍ଚପତିଟ୍ଠାନାୟୂହନାଦିକେ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ସମଥୱିପସ୍ସନଂ ୟୁଗନଦ୍ଧଂ କତ୍ୱା ଭାୱନାୱସେନ ପୱତ୍ତଂ ପୁବ୍ବଭାଗମଗ୍ଗଂ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତସ୍ସ ଅନୁଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଗୋତ୍ରଭୁଞାଣାନନ୍ତରଂ ଦିଟ୍ଠେକଟ୍ଠାନଂ କିଲେସାନଂ ଖେପନତୋ ଖୟସ୍ମିଂ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେ ପଠମଂ ଞାଣଂ

ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତତୋ ଅଞ୍ଞା ଅନନ୍ତରାତି ତତୋ ପଠମଞ୍ଞାଣତୋ ଅନନ୍ତରା ଅନନ୍ତରତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗା ଅଞ୍ଞା ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି।

ତତୋଅଞ୍ଞା ୱିମୁତ୍ତସ୍ସାତି ତତୋ ଅଞ୍ଞା ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯତୋ ପଚ୍ଛା ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞାଣାନନ୍ତରା ଅରହତ୍ତଫଲେନ ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତିଯା ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିଯେନ ୱିମୁତ୍ତସ୍ସ। ଞାଣଂ ୱେ ହୋତି ତାଦିନୋତି ଅରହତ୍ତଫଲୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ଉତ୍ତରକାଲେ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାଦୀସୁ ତାଦିଲକ୍ଖଣପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ଖୀଣାସୱସ୍ସ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। କଥଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଆହ ''ଅକୁପ୍ପା ମେ ୱିମୁତ୍ତୀ''ତି। ତସ୍ସ ଅକୁପ୍ପଭାୱସ୍ସ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତି ''ଭୱସଂଯୋଜନକ୍ଖଯା''ତି।

ଇଦାନି ତାଦିସଂ ଖୀଣାସୱଂ ଥୋମେନ୍ତୋ ''ସ ୱେ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସମ୍ପନ୍ନୋ''ତି ତତିଯଂ ଗାଥମାହ। ତତ୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସମ୍ପନ୍ନୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ତୀହି ଲୋକୁତ୍ତରିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ସମନ୍ନାଗତୋ, ସୁଦ୍ଧେହିପି ୱା ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିଲଦ୍ଧେହି ସଦ୍ଧାଦୀହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ପରିପୁଣ୍ଣୋ, ତତୋ ଏୱ ଚକ୍ଖାଦୀହି ସୁଟ୍ଠୁ ୱୂପସନ୍ତେହି ନିବ୍ବିସେୱନେହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯେହି ସମନ୍ନାଗତୋ। ତେନାହ ''ସନ୍ତୋ''ତି, ସବ୍ବକିଲେସପରିଳାହୱୂପସମେନ ଉପସନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସନ୍ତିପଦେ ରତୋତି ନିବ୍ବାନେ ଅଭିରତୋ ଅଧିମୁତ୍ତୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ''ଇନ୍ଦ୍ରିଯସମ୍ପନ୍ନୋ''ତି ଏତେନ ଭାୱିତମଗ୍ଗତା, ପରିଞ୍ଞାତକ୍ଖନ୍ଧତା ଚସ୍ସ ଦସ୍ସିତା। ''ସନ୍ତୋ''ତି ଏତେନ ପହୀନକିଲେସତା, ''ସନ୍ତିପଦେ ରତୋ''ତି ଏତେନ ସଚ୍ଛିକତନିରୋଧତାତି। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ତତିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅଦ୍ଧାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬୩। ଚତୁତ୍ଥେ ଅଦ୍ଧାତି କାଲା। ଅତୀତୋ ଅଦ୍ଧାତିଆଦୀସୁ ଦ୍ୱେ ପରିଯାଯା – ସୁତ୍ତନ୍ତପରିଯାଯୋ, ଅଭିଧମ୍ମପରିଯାଯୋ ଚ। ତତ୍ଥ ସୁତ୍ତନ୍ତପରିଯାଯେନ ପଟିସନ୍ଧିତୋ ପୁବ୍ବେ ଅତୀତୋ ଅଦ୍ଧା ନାମ, ଚୁତିତୋ ପଚ୍ଛା ଅନାଗତୋ ଅଦ୍ଧା ନାମ, ସହ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧୀହି ତଦନନ୍ତରଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅଦ୍ଧା ନାମ। ଅଭିଧମ୍ମପରିଯାଯେନ ଉପ୍ପାଦୋ, ଠିତି, ଭଙ୍ଗୋତି ଇମେ ତଯୋ ଖଣେ ପତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧଧମ୍ମା ଅତୀତୋ ଅଦ୍ଧା ନାମ, ତଯୋପି ଖଣେ ଅସମ୍ପତ୍ତା ଅନାଗତୋ ଅଦ୍ଧା ନାମ, ଖଣତ୍ତଯସମଙ୍ଗିନୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ଅଦ୍ଧା ନାମ।

ଅପରୋ ନଯୋ – ଅଯଞ୍ହି ଅତୀତାଦିୱିଭାଗୋ ଅଦ୍ଧାସନ୍ତତିସମଯଖଣୱସେନ ଚତୁଧା ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତେସୁ ଅଦ୍ଧାୱିଭାଗୋ ୱୁତ୍ତୋ। ସନ୍ତତିୱସେନ ସଭାଗା ଏକୋତୁସମୁଟ୍ଠାନା, ଏକାହାରସମୁଟ୍ଠାନା ଚ ପୁବ୍ବାପରିଯୱସେନ ୱତ୍ତମାନାପି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା। ତତୋ ପୁବ୍ବେ ୱିସଭାଗୋତୁଆହାରସମୁଟ୍ଠାନା ଅତୀତା ପଚ୍ଛା ଅନାଗତା। ଚିତ୍ତଜା ଏକୱୀଥିଏକଜୱନଏକସମାପତ୍ତିସମୁଟ୍ଠାନା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା ନାମ, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅତୀତା, ପଚ୍ଛା ଅନାଗତା। କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ପାଟିଯେକ୍କଂ ସନ୍ତତିୱସେନ ଅତୀତାଦିଭେଦୋ ନତ୍ଥି, ତେସଂଯେୱ ପନ ଉତୁଆହାରଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକୱସେନ ତସ୍ସ ଅତୀତାଦିଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସମଯୱସେନ ଏକମୁହୁତ୍ତପୁବ୍ବଣ୍ହସାଯନ୍ହରତ୍ତିଦିୱାଦୀସୁ ସମଯେସୁ ସନ୍ତାନୱସେନ ପୱତ୍ତମାନା ତଂତଂସମଯେ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା ନାମ, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅତୀତା, ପଚ୍ଛା ଅନାଗତା। ଅଯଂ ତାୱ ରୂପଧମ୍ମେସୁ ନଯୋ। ଅରୂପଧମ୍ମେସୁ ପନ ଖଣୱସେନ ଉପ୍ପାଦାଦିକ୍ଖଣତ୍ତଯପରିଯାପନ୍ନା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅତୀତା, ପଚ୍ଛା ଅନାଗତା। ଅପିଚ ଅତିକ୍କନ୍ତହେତୁପଚ୍ଚଯକିଚ୍ଚା ଅତୀତା, ନିଟ୍ଠିତହେତୁକିଚ୍ଚା ଅନିଟ୍ଠିତପଚ୍ଚଯକିଚ୍ଚା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା, ଉଭଯକିଚ୍ଚଂ ଅସମ୍ପତ୍ତା ଅନାଗତା। ଅତ୍ତନୋ ୱା କିଚ୍ଚକ୍ଖଣେ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା, ତତୋ ପୁବ୍ବେ ଅତୀତା, ପଚ୍ଛା ଅନାଗତା। ଏତ୍ଥ ଚ ଖଣାଦିକଥାୱ ନିପ୍ପରିଯାଯା, ସେସା ପରିଯାଯା। ଅଯଞ୍ହି ଅତୀତାଦିଭେଦୋ ନାମ ଧମ୍ମାନଂ ହୋତି, ନ କାଲସ୍ସ। ଅତୀତାଦିଭେଦେ ପନ ଧମ୍ମେ ଉପାଦାଯ ପରମତ୍ଥତୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନୋପି କାଲୋ ଇଧ ତେନେୱ ୱୋହାରେନ ଅତୀତୋତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଗାଥାସୁ ଅକ୍ଖେଯ୍ୟସଞ୍ଞିନୋତି ଏତ୍ଥ ଅକ୍ଖାଯତି, କଥୀଯତି, ପଞ୍ଞାପୀଯତୀତି ଅକ୍ଖେଯ୍ୟଂ, କଥାୱତ୍ଥୁ, ଅତ୍ଥତୋ ରୂପାଦଯୋ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଅତୀତଂ ୱା ଅଦ୍ଧାନଂ ଆରବ୍ଭ କଥଂ କଥେଯ୍ୟ, ଅନାଗତଂ ୱା…ପେ… ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ୱା ଅଦ୍ଧାନଂ ଆରବ୍ଭ କଥଂ କଥେଯ୍ୟା''ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୦୫)।

ତଥା –

''ଯଂ, ଭିକ୍ଖୱେ , ରୂପଂ ଅତୀତଂ ନିରୁଦ୍ଧଂ ୱିପରିଣତଂ, 'ଅହୋସୀ'ତି ତସ୍ସ ସଙ୍ଖା, 'ଅହୋସୀ'ତି ତସ୍ସ ସମଞ୍ଞା, 'ଅହୋସୀ'ତି ତସ୍ସ ପଞ୍ଞତ୍ତି; ନ ତସ୍ସ ସଙ୍ଖା ଅତ୍ଥୀତି, ନ ତସ୍ସ ସଙ୍ଖା ଭୱିସ୍ସତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୩।୬୨) –

ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେନ ନିରୁତ୍ତିପଥସୁତ୍ତେନପି ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦୀପେତବ୍ବୋ। ଏୱଂ କଥାୱତ୍ଥୁଭାୱେନ ଅକ୍ଖେଯ୍ୟସଙ୍ଖାତେ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକେ ଅହନ୍ତି ଚ ମମନ୍ତି ଚ

ଦେୱୋତି ଚ ମନୁସ୍ସୋତି ଚ ଇତ୍ଥୀତି ଚ ପୁରିସୋତି ଚ ଆଦିନା ପୱତ୍ତସଞ୍ଞାୱସେନ ଅକ୍ଖେଯ୍ୟସଞ୍ଞିନୋ, ପଞ୍ଚସୁ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ସତ୍ତପୁଗ୍ଗଲାଦିସଞ୍ଞିନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅକ୍ଖେଯ୍ୟସ୍ମିଂ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଗ୍ଗାହୱସେନ ପତିଟ୍ଠିତା, ରାଗାଦିୱସେନ ୱା ଅଟ୍ଠହାକାରେହି ପତିଟ୍ଠିତା। ରତ୍ତୋ ହି ରାଗୱସେନ ପତିଟ୍ଠିତୋ ହୋତି, ଦୁଟ୍ଠୋ ଦୋସୱସେନ, ମୂଳ୍ହୋ ମୋହୱସେନ, ପରାମଟ୍ଠୋ ଦିଟ୍ଠିୱସେନ, ଥାମଗତୋ ଅନୁସଯୱସେନ, ୱିନିବଦ୍ଧୋ ମାନୱସେନ, ଅନିଟ୍ଠଙ୍ଗତୋ ୱିଚିକିଚ୍ଛାୱସେନ, ୱିକ୍ଖେପଗତୋ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚୱସେନ ପତିଟ୍ଠିତୋ ହୋତୀତି।

ଅକ୍ଖେଯ୍ୟଂ ଅପରିଞ୍ଞାଯାତି ତଂ ଅକ୍ଖେଯ୍ୟଂ ତେଭୂମକଧମ୍ମେ ତୀହି ପରିଞ୍ଞାହି ଅପରିଜାନିତ୍ୱା ତସ୍ସ ଅପରିଜାନନହେତୁ। ଯୋଗମାଯନ୍ତି ମଚ୍ଚୁନୋତି ମରଣସ୍ସ ଯୋଗଂ ତେନ ସଂଯୋଗଂ ଉପଗଚ୍ଛନ୍ତି, ନ ୱିସଂଯୋଗନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅଥ ୱା ଯୋଗନ୍ତି ଉପାଯଂ, ତେନ ଯୋଜିତଂ ପସାରିତଂ ମାରସେନଟ୍ଠାନିଯଂ ଅନତ୍ଥଜାଲଂ କିଲେସଜାଲଞ୍ଚ ଉପଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ –

''ନ ହି ନୋ ସଙ୍ଗରଂ ତେନ, ମହାସେନେନ ମଚ୍ଚୁନା''ତି। (ମ। ନି। ୩।୨୭୨; ଜା। ୨।୨୨।୧୨୧; ନେତ୍ତି। ୧୦୩);

ଏତ୍ତାୱତା ୱଟ୍ଟଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ୱିୱଟ୍ଟଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅକ୍ଖେଯ୍ୟଞ୍ଚ ପରିଞ୍ଞାଯା''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଚ-ସଦ୍ଦୋ ବ୍ୟତିରେକେ, ତେନ ଅକ୍ଖେଯ୍ୟପରିଜାନନେନ ଲଦ୍ଧବ୍ବଂ ୱକ୍ଖମାନମେୱ ୱିସେସଂ ଜୋତେତି। ପରିଞ୍ଞାଯାତି ୱିପସ୍ସନାସହିତାଯ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜ ଜାନିତ୍ୱା, ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧକିଲେସପ୍ପହାନେନ ୱା ତଂ ସମତିକ୍କମିତ୍ୱା ତିସ୍ସନ୍ନମ୍ପି ପରିଞ୍ଞାନଂ କିଚ୍ଚଂ ମତ୍ଥକଂ ପାପେତ୍ୱା। ଅକ୍ଖାତାରଂ ନ ମଞ୍ଞତୀତି ସବ୍ବସୋ ମଞ୍ଞନାନଂ ପହୀନତ୍ତା ଖୀଣାସୱୋ ଅକ୍ଖାତାରଂ ନ ମଞ୍ଞତି, କାରକାଦିସଭାୱଂ କିଞ୍ଚି ଅତ୍ତାନଂ ନ ପଚ୍ଚେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଫୁଟ୍ଠୋୱିମୋକ୍ଖୋ ମନସା, ସନ୍ତିପଦମନୁତ୍ତରନ୍ତି ଯସ୍ମା ସବ୍ବସଙ୍ଖତୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ''ୱିମୋକ୍ଖୋ''ତି ସବ୍ବକିଲେସସନ୍ତାପୱୂପସମନଟ୍ଠାନତାଯ ''ସନ୍ତିପଦ''ନ୍ତି ଲଦ୍ଧନାମୋ ନିବ୍ବାନଧମ୍ମୋ ଫୁଟ୍ଠୋ ଫୁସିତୋ ପତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ଅକ୍ଖାତାରଂ ନ ମଞ୍ଞତୀତି। ଅଥ ୱା ''ପରିଞ୍ଞାଯା''ତି ପଦେନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସ୍ସ ପରିଞ୍ଞାଭିସମଯଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚସ୍ସ ପହାନାଭିସମଯଞ୍ଚ ୱତ୍ୱା ଇଦାନି ''ଫୁଟ୍ଠୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ ମନସା, ସନ୍ତିପଦମନୁତ୍ତର''ନ୍ତି ଇମିନା ମଗ୍ଗନିରୋଧାନଂ ଭାୱନାସଚ୍ଛିକିରିଯାଭିସମଯଂ ୱଦତି। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ସବ୍ବକିଲେସେହି ୱିମୁଚ୍ଚତୀତି ୱିମୋକ୍ଖୋ, ଅରିଯମଗ୍ଗୋ। ସୋ ପନସ୍ସ ମଗ୍ଗଚିତ୍ତେନ ଫୁଟ୍ଠୋ ଫୁସିତୋ ଭାୱିତୋ, ତେନେୱ ଅନୁତ୍ତରଂ ସନ୍ତିପଦଂ ନିବ୍ବାନଂ ଫୁଟ୍ଠଂ ଫୁସିତଂ ସଚ୍ଛିକତନ୍ତି।

ଅକ୍ଖେଯ୍ୟସମ୍ପନ୍ନୋତି ଅକ୍ଖେଯ୍ୟନିମିତ୍ତଂ ୱିୱିଧାହି ୱିପତ୍ତୀହି ଉପଦ୍ଦୁତେ ଲୋକେ ପହୀନୱିପଲ୍ଲାସତାଯ ତତୋ ସୁପରିମୁତ୍ତୋ ଅକ୍ଖେଯ୍ୟପରିଞ୍ଞାଭିନିବ୍ବତ୍ତାହି ସମ୍ପତ୍ତୀହି ସମ୍ପନ୍ନୋ ସମନ୍ନାଗତୋ। ସଙ୍ଖାଯ ସେୱୀତି ପଞ୍ଞାୱେପୁଲ୍ଲପ୍ପତ୍ତିଯା ଚୀୱରାଦିପଚ୍ଚଯେ ସଙ୍ଖାଯ ପରିତୁଲେତ୍ୱାୱ ସେୱନସୀଲୋ, ସଙ୍ଖାତଧମ୍ମତ୍ତା ଚ ଆପାଥଗତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ୱିସଯଂ ଛଳଙ୍ଗୁପେକ୍ଖାୱସେନ ସଙ୍ଖାଯ ସେୱନସୀଲୋ। ଧମ୍ମଟ୍ଠୋତି ଅସେକ୍ଖଧମ୍ମେସୁ ନିବ୍ବାନଧମ୍ମେ ଏୱ ୱା ଠିତୋ। ୱେଦଗୂତି ୱେଦିତବ୍ବସ୍ସ ଚତୁସଚ୍ଚସ୍ସ ପାରଙ୍ଗତତ୍ତା ୱେଦଗୂ। ଏୱଂଗୁଣୋ ଅରହା ଭୱାଦୀସୁ କତ୍ଥଚି ଆଯତିଂ ପୁନବ୍ଭୱାଭାୱତୋ ମନୁସ୍ସଦେୱୋତି ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ନ ଉପେତି, ଅପଞ୍ଞତ୍ତିକଭାୱମେୱ ଗଚ୍ଛତୀତି ଅନୁପାଦାପରିନିବ୍ବାନେନ ଦେସନଂ ନିଟ୍ଠାପେସି।

ଚତୁତ୍ଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଦୁଚ୍ଚରିତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬୪। ପଞ୍ଚମେ ଦୁଟ୍ଠୁ ଚରିତାନି, ଦୁଟ୍ଠାନି ୱା ଚରିତାନି ଦୁଚ୍ଚରିତାନି। କାଯେନ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ, କାଯତୋ ୱା ପୱତ୍ତଂ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତଂ। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ । ଇମାନି ଚ ଦୁଚ୍ଚରିତାନି ପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ୱା କଥେତବ୍ବାନି କମ୍ମପଥେହି ୱା। ତତ୍ଥ ପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ତାୱ କାଯଦ୍ୱାରେ ପଞ୍ଞତ୍ତସିକ୍ଖାପଦସ୍ସ ୱୀତିକ୍କମୋ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତଂ, ୱଚୀଦ୍ୱାରେ ପଞ୍ଞତ୍ତସିକ୍ଖାପଦସ୍ସ ୱୀତିକ୍କମୋ ୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତଂ, ଉଭଯତ୍ଥ ପଞ୍ଞତ୍ତସ୍ସ ୱୀତିକ୍କମୋ ମନୋଦୁଚ୍ଚରିତନ୍ତି ଅଯଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିକଥା। ପାଣାତିପାତାଦଯୋ ପନ ତିସ୍ସୋ ଚେତନା କାଯଦ୍ୱାରେପି, ୱଚୀଦ୍ୱାରେପି, ଉପ୍ପନ୍ନା କାଯଦୁଚ୍ଚରିତଂ, ତଥା ଚତସ୍ସୋ ମୁସାୱାଦାଦିଚେତନା ୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତଂ, ଅଭିଜ୍ଝା, ବ୍ୟାପାଦୋ, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠୀତି ତଯୋ ଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା ମନୋଦୁଚ୍ଚରିତନ୍ତି ଅଯଂ କମ୍ମପଥକଥା।

ଗାଥାଯଂ କମ୍ମପଥପ୍ପତ୍ତୋଯେୱ ପାପଧମ୍ମୋ କାଯଦୁଚ୍ଚରିତାଦିଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋତି ତଦଞ୍ଞଂ ପାପଧମ୍ମଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତୁଂ ''ଯଞ୍ଚଞ୍ଞଂ ଦୋସସଞ୍ହିତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଦୋସସଞ୍ହିତନ୍ତି ରାଗାଦିକିଲେସସଂହିତଂ। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

ପଞ୍ଚମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ସୁଚରିତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬୫। ଛଟ୍ଠେ ସୁଟ୍ଠୁ ଚରିତାନି, ସୁନ୍ଦରାନି ୱା ଚରିତାନି ସୁଚରିତାନି। କାଯେନ ସୁଚରିତଂ, କାଯତୋ ୱା ପୱତ୍ତଂ ସୁଚରିତଂ କାଯସୁଚରିତଂ। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଇଧାପି ପନ ପଞ୍ଞତ୍ତିୱସେନ, କମ୍ମପଥୱସେନ ଚାତି ଦୁୱିଧା କଥା। ତତ୍ଥ କାଯଦ୍ୱାରେ ପଞ୍ଞତ୍ତସିକ୍ଖାପଦସ୍ସ ଅୱୀତିକ୍କମୋ କାଯସୁଚରିତଂ, ୱଚୀଦ୍ୱାରେ ପଞ୍ଞତ୍ତସିକ୍ଖାପଦସ୍ସ ଅୱୀତିକ୍କମୋ ୱଚୀସୁଚରିତଂ, ଉଭଯତ୍ଥ ପଞ୍ଞତ୍ତସ୍ସ ଅୱୀତିକ୍କମୋ ମନୋସୁଚରିତନ୍ତି ଅଯଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିକଥା। ପାଣାତିପାତାଦୀହି ପନ ୱିରମନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପନ୍ନା ତିସ୍ସୋ ଚେତନାପି ୱିରତିଯୋପି କାଯସୁଚରିତଂ, ମୁସାୱାଦାଦୀହି ୱିରମନ୍ତସ୍ସ ଚତସ୍ସୋ ଚେତନାପି ୱିରତିଯୋପି ୱଚୀସୁଚରିତଂ, ଅନଭିଜ୍ଝା, ଅବ୍ୟାପାଦୋ, ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠୀତି ତଯୋ ଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା ମନୋସୁଚରିତନ୍ତି ଅଯଂ କମ୍ମପଥକଥା। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ଛଟ୍ଠସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ସୋଚେଯ୍ୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬୬। ସତ୍ତମେ ସୋଚେଯ୍ୟାନୀତି ସୁଚିଭାୱା। କାଯସୋଚେଯ୍ୟନ୍ତି କାଯସୁଚରିତଂ, ୱଚୀମନୋସୋଚେଯ୍ୟାନିପି ୱଚୀମନୋସୁଚରିତାନେୱ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ତତ୍ଥ କତମଂ କାଯସୋଚେଯ୍ୟଂ? ପାଣାତିପାତା ୱେରମଣୀ''ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୩।୧୨୧-୧୨୨)।

ଗାଥାଯଂ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ପହୀନସବ୍ବକାଯଦୁଚ୍ଚରିତତ୍ତା କାଯେନ ସୁଚୀତି କାଯସୁଚି। ସୋଚେଯ୍ୟସମ୍ପନ୍ନନ୍ତି ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧକିଲେସତ୍ତା ସୁପରିସୁଦ୍ଧାଯ ସୋଚେଯ୍ୟସମ୍ପତ୍ତିଯା ଉପେତଂ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ସତ୍ତମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ମୋନେଯ୍ୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬୭। ଅଟ୍ଠମେ ମୋନେଯ୍ୟାନୀତି ଏତ୍ଥ ଇଧଲୋକପରଲୋକଂ ଅତ୍ତହିତପରହିତଞ୍ଚ ମୁନାତୀତି ମୁନି, କଲ୍ୟାଣପୁଥୁଜ୍ଜନେନ ସଦ୍ଧିଂ ସତ୍ତ ସେକ୍ଖା ଅରହା ଚ। ଇଧ ପନ ଅରହାୱ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ମୁନିନୋ ଭାୱାତି ମୋନେଯ୍ୟାନି, ଅରହତୋ କାଯୱଚୀମନୋସମାଚାରା।

ଅଥ ୱା ମୁନିଭାୱକରା ମୋନେଯ୍ୟପଟିପଦାଧମ୍ମା ମୋନେଯ୍ୟାନି। ତେସମଯଂ ୱିତ୍ଥାରୋ –

''ତତ୍ଥ କତମଂ କାଯମୋନେଯ୍ୟଂ? ତିୱିଧକାଯଦୁଚ୍ଚରିତସ୍ସ ପହାନଂ କାଯମୋନେଯ୍ୟଂ, ତିୱିଧଂ କାଯସୁଚରିତଂ କାଯମୋନେଯ୍ୟଂ, କାଯାରମ୍ମଣେ ଞାଣଂ କାଯମୋନେଯ୍ୟଂ, କାଯପରିଞ୍ଞା କାଯମୋନେଯ୍ୟଂ, ପରିଞ୍ଞାସହଗତୋ ମଗ୍ଗୋ କାଯମୋନେଯ୍ୟଂ, କାଯସ୍ମିଂ ଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନଂ କାଯମୋନେଯ୍ୟଂ, କାଯସଙ୍ଖାରନିରୋଧା ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାପତ୍ତି କାଯମୋନେଯ୍ୟଂ।

''ତତ୍ଥ କତମଂ ୱଚୀମୋନେଯ୍ୟଂ? ଚତୁବ୍ବିଧୱଚୀଦୁଚ୍ଚରିତସ୍ସ ପହାନଂ ୱଚୀମୋନେଯ୍ୟଂ, ଚତୁବ୍ବିଧଂ ୱଚୀସୁଚରିତଂ, ୱାଚାରମ୍ମଣେ ଞାଣଂ, ୱାଚାପରିଞ୍ଞା, ପରିଞ୍ଞାସହଗତୋ ମଗ୍ଗୋ, ୱାଚାଯ ଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନଂ, ୱଚୀସଙ୍ଖାରନିରୋଧା ଦୁତିଯଜ୍ଝାନସମାପତ୍ତି ୱଚୀମୋନେଯ୍ୟଂ।

''ତତ୍ଥ କତମଂ ମନୋମୋନେଯ୍ୟଂ? ତିୱିଧମନୋଦୁଚ୍ଚରିତସ୍ସ ପହାନଂ ମନୋମୋନେଯ୍ୟଂ, ତିୱିଧଂ ମନୋସୁଚରିତଂ, ମନାରମ୍ମଣେ ଞାଣଂ, ମନୋପରିଞ୍ଞା, ପରିଞ୍ଞାସହଗତୋ ମଗ୍ଗୋ, ମନସ୍ମିଂ ଛନ୍ଦରାଗପ୍ପହାନଂ, ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରନିରୋଧା ସଞ୍ଞାୱେଦଯିତନିରୋଧସମାପତ୍ତି ମନୋମୋନେଯ୍ୟ''ନ୍ତି (ମହାନି। ୧୪; ଚୂଳନି। ମେତ୍ତଗୂମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୨୧)।

ନିନ୍ହାତପାପକନ୍ତି ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଜଲେନ ସୁଟ୍ଠୁ ୱିକ୍ଖାଲିତପାପମଲଂ।

ଅଟ୍ଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ପଠମରାଗସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୬୮। ନଵମେ ଯସ୍ସ କସ୍ସଚୀତି ଅନିଯମିତଵଚନଂ, ତସ୍ମା ଯସ୍ସ କସ୍ସଚି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଗହଟ୍ଠସ୍ସ ଵା ପବ୍ବଜିତସ୍ସ ଵା। ରାଗୋ ଅପ୍ପହୀନୋତି ରଞ୍ଜନଟ୍ଠେନ ରାଗୋ ସମୁଚ୍ଛେଦଵସେନ ନ ପହୀନୋ, ମଗ୍ଗେନ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଧମ୍ମତଂ ନ ଆପାଦିତୋ। ଦୋସମୋହେସୁପି ଏସେଵ ନଯୋ। ତତ୍ଥ ଅପାଯଗମନୀଯା ରାଗଦୋସମୋହା ପଠମମଗ୍ଗେନ, ଓଳାରିକା କାମରାଗଦୋସା ଦୁତିଯମଗ୍ଗେନ, ତେଯେଵ ଅନଵସେସା ତତିଯମଗ୍ଗେନ, ଭଵରାଗୋ ଅଵସିଟ୍ଠମୋହୋ ଚ ଚତୁତ୍ଥମଗ୍ଗେନ ପହୀଯନ୍ତି। ଏଵମେତେସୁ ପହୀଯନ୍ତେସୁ ତଦେକଟ୍ଠତୋ ସବ୍ବେପି କିଲେସା ପହୀଯନ୍ତେଵ। ଏଵମେତେ ରାଗାଦଯୋ ଯସ୍ସ କସ୍ସଚି ଭିକ୍ଖୁସ୍ସ ଵା ଭିକ୍ଖୁନିଯା ଵା ଉପାସକସ୍ସ ଵା ଉପାସିକାଯ ଵା ମଗ୍ଗେନ ଅପ୍ପହୀନା। ବଦ୍ଧୋ ମାରସ୍ସାତି କିଲେସମାରେନ ବଦ୍ଧୋତି ଵୁଚ୍ଚତି। ଯଦଗ୍ଗେନ ଚ କିଲେସମାରେନ ବଦ୍ଧୋ, ତଦଗ୍ଗେନ ଅଭିସଙ୍ଖାରମାରାଦୀହିପି ବଦ୍ଧୋଯେଵ ହୋତି। ପଟିମୁକ୍କସ୍ସ ମାରପାସୋତି ପଟିମୁକ୍କୋ ଅସ୍ସ ଅନେନ ଅପ୍ପହୀନକିଲେସେନ ପୁଗ୍ଗଲେନ ତାଯେଵ ଅପ୍ପହୀନକିଲେସତାଯ ମାରପାସସଙ୍ଖାତୋ କିଲେସୋ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନେ ପଟିମୁକ୍କୋ ପଵେସିତୋ, ତେନ ସଯଂ ବନ୍ଧାପିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ଵା ପଟିମୁକ୍କୋ ଅସ୍ସ ଭଵେଯ୍ଯ ମାରପାସୋ। ସୁକ୍କପକ୍ଖେ ଓମୁକ୍କସ୍ସାତି ଅଵମୁକ୍କୋ ମୋଚିତୋ ଅପନୀତୋ ଅସ୍ସ। ସେସଂ ଵୁତ୍ତଵିପରିଯାଯେନ ଵେଦିତବ୍ବଂ।

ଇଧ ଗାଥା ସୁକ୍କପକ୍ଖଵସେନେଵ ଆଗତା। ତତ୍ରାଯଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଯସ୍ସ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ରାଗଦୋସାଵିଜ୍ଜା ଵିରାଜିତା ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେନ ନିରୋଧିତା, ତଂ ଭାଵିତକାଯସୀଲଚିତ୍ତପଞ୍ଞତାଯ ଭାଵିତତ୍ତେସୁ ଅରହନ୍ତେସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରଂ ଏକଂ ବ୍ରହ୍ମଭୂତଂ ବ୍ରହ୍ମଂ ଵା ସେଟ୍ଠଂ ଅରହତ୍ତଫଲଂ ପତ୍ତଂ। ଯଥା ଅଞ୍ଞେ ଖୀଣାସଵା ପୁବ୍ବୂପନିସ୍ସଯସମ୍ପତ୍ତିସମନ୍ନାଗତା ହୁତ୍ୱା ଆଗତା, ଯଥା ଚ ତେ ଅନ୍ତଦ୍ୱଯରହିତାଯ ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧସହଗତାଯ ମଜ୍ଝିମାଯ ପଟିପଦାଯ ନିବ୍ବାନଂ ଗତା ଅଧିଗତା। ଯଥା ଵା ତେ ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ତଥଲକ୍ଖଣଂ ଯାଥାଵତୋ ପଟିଵିଜ୍ଝିଂସୁ, ଯଥା ଚ ତେ ତଥଧମ୍ମେ ଦୁକ୍ଖାଦଯୋ ଅଵିପରୀତତୋ ଅବ୍ଭଞ୍ଞିଂସୁ, ରୂପାଦିକେ ଚ ଵିସଯେ ଯଥା ତେ ଦିଟ୍ଠମତ୍ତାଦିଵସେନେଵ ପସ୍ସିଂସୁ, ଯଥା ଵା ପନ ତେ ଅଟ୍ଠ ଅନରିଯଵୋହାରେ ଵଜ୍ଜେତ୍ୱା ଅରିଯଵୋହାରଵସେନେଵ ପଵତ୍ତଵାଚା, ଵାଚାନୁରୂପଞ୍ଚ ପଵତ୍ତକାଯା, କାଯାନୁରୂପଞ୍ଚ ପଵତ୍ତଵାଚା, ତଥା ଅଯମ୍ପି ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲୋତି ତଥାଗତଂ, ଚତୁସଚ୍ଚବୁଦ୍ଧତାଯ ବୁଦ୍ଧଂ, ପୁଗ୍ଗଲଵେରଂ କିଲେସଵେରଂ ଅତ୍ତାନୁଵାଦାଦିଭଯଞ୍ଚ ଅତିକ୍କନ୍ତନ୍ତି ଵେରଭଯାତୀତଂ। ସବ୍ବେସଂ କିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରାଦୀନଂ ପହୀନତ୍ତା ସବ୍ବପ୍ପହାଯିନଂ ବୁଦ୍ଧାଦଯୋ ଅରିଯା ଆହୁ କଥେନ୍ତି କିତ୍ତେନ୍ତୀତି।

ନଵମସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଦୁତିଯରାଗସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୬୯। ଦସମେ ଅତରୀତି ତିଣ୍ଣୋ, ନ ତିଣ୍ଣୋ ଅତିଣ୍ଣୋ। ସମୁଦ୍ଦନ୍ତି ସଂସାରସମୁଦ୍ଦଂ, ଚକ୍ଖାଯତନାଦିସମୁଦ୍ଦଂ ଵା। ତଦୁଭଯମ୍ପି ଦୁପ୍ପୂରଣଟ୍ଠେନ ସମୁଦ୍ଦୋ ଵିଯାତି ସମୁଦ୍ଦଂ। ଅଥ ଵା ସମୁଦନଟ୍ଠେନ ସମୁଦ୍ଦଂ, କିଲେସଵସ୍ସନେନ ସତ୍ତସନ୍ତାନସ୍ସ କିଲେସସଦନତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସଵୀଚିନ୍ତି କୋଧୂପାଯାସଵୀଚୀହି ସଵୀଚିଂ। ଵୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ''ଵୀଚିଭଯନ୍ତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୁ, କୋଧୂପାଯାସସ୍ସେତଂ ଅଧିଵଚନ''ନ୍ତି (ଇତିଵୁ। ୧୦୯; ମ। ନି। ୨।୧୬୨)। ସାଵଟ୍ଟନ୍ତି ପଞ୍ଚକାମଗୁଣାଵଟ୍ଟେହି ସହ ଆଵଟ୍ଟଂ। ଵୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ''ଆଵଟ୍ଟଭଯନ୍ତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୁ, ପଞ୍ଚନ୍ନେତଂ କାମଗୁଣାନଂ ଅଧିଵଚନ''ନ୍ତି (ଇତିଵୁ। ୧୦୯; ମ। ନି। ୨।୧୬୪; ଅ। ନି। ୪।୧୨୨)। ସଗହଂ ସରକ୍ଖସନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ଗୋଚରଗତାନଂ ଅନତ୍ଥଜନନତୋ ଚଣ୍ଡମକରମଚ୍ଛକଚ୍ଛପରକ୍ଖସସଦିସେହି ଵିସଭାଗପୁଗ୍ଗଲେହି ସହିତଂ। ତଥା ଚାହ ''ସଗହଂ ସରକ୍ଖସନ୍ତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୁ, ମାତୁଗାମସ୍ସେତଂ ଅଧିଵଚନ''ନ୍ତି (ଇତିଵୁ। ୧୦୯)। ଅତରୀତି ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାନାଵାଯ ଯଥାଵୁତ୍ତଂ ସମୁଦ୍ଦଂ ଉତ୍ତରି। ତିଣ୍ଣୋତି ନିତ୍ତିଣ୍ଣୋ। ପାରଙ୍ଗତୋତି ତସ୍ସ ସମୁଦ୍ଦସ୍ସ ପାରଂ ପରତୀରଂ ନିରୋଧଂ ଉପଗତୋ। ଥଲେ ତିଟ୍ଠତୀତି ତତୋ ଏଵ ସଂସାରମହୋଘଂ କାମାଦିମହୋଘଞ୍ଚ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଥଲେ ପରତୀରେ ନିବ୍ବାନେ ବାହିତପାପବ୍ରାହ୍ମଣୋ ତିଟ୍ଠତୀତି ଵୁଚ୍ଚତି।

ଇଧାପି ଗାଥା ସୁକ୍କପକ୍ଖଵସେନେଵ ଆଗତା। ତତ୍ଥ ଉମିଭଯନ୍ତି ଯଥାଵୁତ୍ତଉମିଭଯଂ, ଭାଯିତବ୍ବଂ ଏତସ୍ମାତି ତଂ ଉମି ଭଯଂ। ଦୁତ୍ତରନ୍ତି ଦୁରତିକ୍କମଂ। ଅଚ୍ଚତାରୀତି ଅତିକ୍କମି।

ସଙ୍ଗାତିଗୋତି ରାଗାଦୀନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ସଙ୍ଗାନଂ ଅତିକ୍କନ୍ତତ୍ତା ପହୀନତ୍ତା ସଙ୍ଗାତିଗୋ। ଅତ୍ଥଙ୍ଗତୋ ସୋ ନ ପମାଣମେତୀତି ସୋ ଏଵଂଭୂତୋ ଅରହା ରାଗାଦୀନଂ ପମାଣକରଧମ୍ମାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତମେଵ ଅତ୍ଥଂ ଗତତ୍ତା ଅତ୍ଥଙ୍ଗତୋ, ତତୋ ଏଵ ସୀଲାଦିଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧପାରିପୂରିଯା ଚ ''ଏଦିସୋ ସୀଲେନ ସମାଧିନା ପଞ୍ଞାଯା''ତି କେନଚି ପମିଣିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ଯୋ ପମାଣଂ ନ ଏତି, ଅଥ ଵା ଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନସଙ୍ଖାତଂ ଅତ୍ଥଂ ଗତୋ ସୋ ଅରହା ''ଇମାଯ ନାମ ଗତିଯା ଠିତୋ, ଏଦିସୋ ଚ ନାମଗୋତ୍ତେନା''ତି ପମିଣିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ଯତାଯ ପମାଣଂ ନ ଏତି ନ ଉପଗଚ୍ଛତି। ତତୋ ଏଵ ଅମୋହଯି ମଚ୍ଚୁରାଜଂ, ତେନ ଅନୁବନ୍ଧିତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ଯୋତି ଵଦାମୀତି ଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନଧାତୁଯାଵ ଦେସନଂ ନିଟ୍ଠାପେସି। ଇତି ଇମସ୍ମିଂ ଵଗ୍ଗେ ପଠମପଞ୍ଚମଛଟ୍ଠେସୁ ଵଟ୍ଟଂ କଥିତଂ, ଦୁତିଯସତ୍ତମଅଟ୍ଠମେସୁ ଵିଵଟ୍ଟଂ, ସେସେସୁ ଵଟ୍ଟଵିଵଟ୍ଟଂ କଥିତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ।

ଦସମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦୁତିଯୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ତତିଯୱଗ୍ଗୋ

୧। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୭୦। ତତିଯୱଗ୍ଗସ୍ସ ପଠମେ ଦିଟ୍ଠା ମଯାତି ମଯା ଦିଟ୍ଠା, ମମ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁନା ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ଚାତି ଦ୍ୱୀହିପି ଚକ୍ଖୂହି ଦିଟ୍ଠା ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ୱିଦିତା। ତେନ ଅନୁସ୍ସୱାଦିଂ ପଟିକ୍ଖିପତି, ଅଯଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୋ ଇଦାନେୱ ପାଠଇଯଂ ଆଗମିସ୍ସତି। କାଯଦୁଚ୍ଚରିତେନ ସମନ୍ନାଗତାତି କାଯଦୁଚ୍ଚରିତେନ ସମଙ୍ଗୀଭୂତା। ଅରିଯାନଂ ଉପୱାଦକାତି ବୁଦ୍ଧାଦୀନଂ ଅରିଯାନଂ ଅନ୍ତମସୋ ଗିହିସୋତାପନ୍ନାନମ୍ପି ଗୁଣପରିଧଂସନେନ ଅଭୂତବ୍ଭକ୍ଖାନେନ ଉପୱାଦକା ଅକ୍କୋସକା ଗରହକା। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକାତି ୱିପରୀତଦସ୍ସନା। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିକମ୍ମସମାଦାନାତି ମିଚ୍ଛାଦସ୍ସନହେତୁ ସମାଦିନ୍ନନାନାୱିଧକମ୍ମା ଯେ ଚ, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିମୂଲକେସୁ କାଯକମ୍ମାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞେପି ସମାଦପେନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଚ ୱଚୀମନୋଦୁଚ୍ଚରିତଗ୍ଗହଣେନେୱ ଅରିଯୂପୱାଦମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠୀସୁ ଗହିତାସୁ ପୁନୱଚନଂ ମହାସାୱଜ୍ଜଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ନେସଂ। ମହାସାୱଜ୍ଜୋ ହି ଅରିଯୂପୱାଦୋ ଆନନ୍ତରିଯସଦିସୋ। ଯଥାହ –

''ସେଯ୍ୟଥାପି, ସାରିପୁତ୍ତ, ଭିକ୍ଖୁ ସୀଲସମ୍ପନ୍ନୋ, ସମାଧିସମ୍ପନ୍ନୋ, ପଞ୍ଞାସମ୍ପନ୍ନୋ, ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ ଅଞ୍ଞଂ ଆରାଧେଯ୍ୟ; ଏୱଂସମ୍ପଦମିଦଂ, ସାରିପୁତ୍ତ, ୱଦାମି ତଂ ୱାଚଂ ଅପ୍ପହାଯ, ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଅପ୍ପହାଯ, ତଂ ଦିଟ୍ଠିଂ ଅପ୍ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜିତ୍ୱା ଯଥାଭତଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତୋ ଏୱଂ ନିରଯେ''ତି (ମ। ନି। ୧।୧୪୯)।

ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିତୋ ଚ ମହାସାୱଜ୍ଜତରଂ ନାମ ଅଞ୍ଞଂ ନତ୍ଥି। ଯଥାହ –

''ନାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଞ୍ଞଂ ଏକଧମ୍ମମ୍ପି ସମନୁପସ୍ସାମି, ଯଂ ଏୱଂ ମହାସାୱଜ୍ଜତରଂ ଯଥଯିଦଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି। ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିପରମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱଜ୍ଜାନୀ''ତି (ଅ। ନି। ୧।୩୧୦)।

ତଂଖୋ ପନାତିଆଦି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଅତ୍ତପଚ୍ଚକ୍ଖଭାୱଂ ଦଳ୍ହତରଂ କତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ଆରଦ୍ଧଂ। ତମ୍ପି ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

ଗାଥାସୁ ମିଚ୍ଛା ମନଂ ପଣିଧାଯାତି ଅଭିଜ୍ଝାଦୀନଂ ୱସେନ ଚିତ୍ତଂ ଅଯୋନିସୋ ଠପେତ୍ୱା। ମିଚ୍ଛାୱାଚଞ୍ଚ ଭାସିଯାତି ମିଚ୍ଛା ମୁସାୱାଦାଦିୱସେନ ୱାଚଂ ଭାସିତ୍ୱା। ମିଚ୍ଛା କମ୍ମାନି କତ୍ୱାନାତି ପାଣାତିପାତାଦିୱସେନ କାଯକମ୍ମାନି କତ୍ୱା। ଅଥ ୱା ମିଚ୍ଛା ମନଂ ପଣିଧାଯାତି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିୱସେନ ଚିତ୍ତଂ ୱିପରୀତଂ ଠପେତ୍ୱା। ସେସପଦଦ୍ୱଯେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଇଦାନିସ୍ସ ତଥା ଦୁଚ୍ଚରିତଚରଣେ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତି ଅପ୍ପସ୍ସୁତୋତି, ଅତ୍ତନୋ ପରେସଞ୍ଚ ହିତାୱହେନ ସୁତେନ ୱିରହିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପୁଞ୍ଞକରୋତି ତତୋ ଏୱ ଅରିଯଧମ୍ମସ୍ସ ଅକୋୱିଦତାଯ କିବ୍ବିସକାରୀ ପାପଧମ୍ମୋ। ଅପ୍ପସ୍ମିଂ ଇଧ ଜୀୱିତେତି ଇଧ ମନୁସ୍ସଲୋକେ ଜୀୱିତେ ଅତିପରିତ୍ତେ। ତଥା ଚାହ ''ଯୋ ଚିରଂ ଜୀୱତି, ସୋ ୱସ୍ସସତଂ ଅପ୍ପଂ ୱା ଭିଯ୍ୟୋ''ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୯୩; ସଂ। ନି। ୧। ୧୪୫), ''ଅପ୍ପମାଯୁ ମନୁସ୍ସାନ''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୧।୧୪୫; ମହାନି। ୧୦) ଚ। ତସ୍ମା ବହୁସ୍ସୁତୋ ସପ୍ପଞ୍ଞୋ ସୀଘଂ ପୁଞ୍ଞାନି କତ୍ୱା ସଗ୍ଗୂପଗୋ ନିବ୍ବାନପତିଟ୍ଠୋ ୱା ହୋତି। ଯୋ ପନ ଅପ୍ପସ୍ସୁତୋ ଅପୁଞ୍ଞକରୋ, କାଯସ୍ସ ଭେଦା ଦୁପ୍ପଞ୍ଞୋ ନିରଯଂ ସୋ ଉପପଜ୍ଜତୀତି।

ପଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୭୧। ଦୁତିଯେ ପଠମସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତୱିପରିଯାଯେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଦୁତିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ନିସ୍ସରଣିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୭୨। ତତିଯେ ନିସ୍ସରଣିଯାତି ନିସ୍ସରଣପଟିସଂଯୁତ୍ତା। ଧାତୁଯୋତି ସତ୍ତସୁଞ୍ଞସଭାୱା। କାମାନନ୍ତି କିଲେସକାମାନଞ୍ଚେୱ ୱତ୍ଥୁକାମାନଞ୍ଚ। ଅଥ ୱା

କାମାନନ୍ତି କିଲେସକାମାନଂ। କିଲେସକାମତୋ ହି ନିସ୍ସରଣା ୱତ୍ଥୁକାମେହିପି ନିସ୍ସରଣଂଯେୱ ହୋତି, ନ ଅଞ୍ଞଥା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ନ ତେ କାମା ଯାନି ଚିତ୍ରାନି ଲୋକେ,

ସଙ୍କପ୍ପରାଗୋ ପୁରିସସ୍ସ କାମୋ;

ତିଟ୍ଠନ୍ତି ଚିତ୍ରାନି ତଥେୱ ଲୋକେ,

ଅଥେତ୍ଥ ଧୀରା ୱିନଯନ୍ତି ଛନ୍ଦ''ନ୍ତି। (ଅ॰ ନି॰ ୬।୬୩);

ନିସ୍ସରଣନ୍ତି ଅପଗମୋ। ନେକ୍ଖମ୍ମନ୍ତି ପଠମଜ୍ଝାନଂ, ୱିସେସତୋ ତଂ ଅସୁଭାରମ୍ମଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯୋ ପନ ତଂ ଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ତତିଯମଗ୍ଗଂ ପତ୍ୱା ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ନିବ୍ବାନଂ ସଚ୍ଛିକରୋତି, ତସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତମେୱ କାମେହି ନିସ୍ସଟନ୍ତି ଇଦଂ ଉକ୍କଟ୍ଠତୋ କାମାନଂ ନିସ୍ସରଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ରୂପାନନ୍ତି ରୂପଧମ୍ମାନଂ, ୱିସେସେନ ସଦ୍ଧିଂ ଆରମ୍ମଣେହି କୁସଲୱିପାକକିରିଯାଭେଦତୋ ସବ୍ବେସଂ ରୂପାୱଚରଧମ୍ମାନଂ। ଆରୁପ୍ପନ୍ତି ଅରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନଂ। କେଚି ପନ ''କାମାନ''ନ୍ତି ପଦସ୍ସ ''ସବ୍ବେସଂ କାମାୱଚରଧମ୍ମାନ''ନ୍ତି ଅତ୍ଥଂ ୱଦନ୍ତି। ''ନେକ୍ଖମ୍ମ''ନ୍ତି ଚ ''ପଞ୍ଚ ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାନୀ''ତି। ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାସୁ ନତ୍ଥି, ନ ଯୁଜ୍ଜତି ଚ। ଭୂତନ୍ତି ଜାତଂ। ସଙ୍ଖତନ୍ତି ସମେଚ୍ଚ ସମ୍ଭୁଯ୍ୟ ପଚ୍ଚଯେହି କତଂ। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି କାରଣତୋ ନିବ୍ବତ୍ତଂ। ତୀହିପି ପଦେହି ତେଭୂମକେ ଧମ୍ମେ ଅନୱସେସତୋ ପରିଯାଦିଯତି। ନିରୋଧୋତି ନିବ୍ବାନଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ପଠମାଯ ଧାତୁଯା କାମପରିଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା, ଦୁତିଯାଯ ରୂପପରିଞ୍ଞା, ତତିଯାଯ ସବ୍ବସଙ୍ଖତପରିଞ୍ଞା ସବ୍ବଭୱସମତିକ୍କମୋ ୱୁତ୍ତୋ।

ଗାଥାସୁ କାମନିସ୍ସରଣଂ ଞତ୍ୱାତି ''ଇଦଂ କାମନିସ୍ସରଣଂ – ଏୱଞ୍ଚ କାମତୋ ନିସ୍ସରଣ''ନ୍ତି ଜାନିତ୍ୱା। ଅତିକ୍କମତି ଏତେନାତି ଅତିକ୍କମୋ, ଅତିକ୍କମନୂପାଯୋ, ତଂ ଅତିକ୍କମଂ ଆରୁପ୍ପଂ ଞତ୍ୱା। ସବ୍ବେ ସଙ୍ଖାରା ସମନ୍ତି ୱୂପସମନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ସବ୍ବସଙ୍ଖାରସମଥୋ, ନିବ୍ବାନଂ, ତଂ ଫୁସଂ ଫୁସନ୍ତୋ। ସେସଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ତତିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ସନ୍ତତରସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୭୩। ଚତୁତ୍ଥେ ରୂପେହୀତି ରୂପାୱଚରଧମ୍ମେହି। ସନ୍ତତରାତି ଅତିସଯେନ ସନ୍ତା। ରୂପାୱଚରଧମ୍ମା ହି କିଲେସୱିକ୍ଖମ୍ଭନତୋ ୱିତକ୍କାଦିଓଳାରିକଙ୍ଗପ୍ପହାନତୋ ସମାଧିଭୂମିଭାୱତୋ ଚ ସନ୍ତା ନାମ, ଆରୁପ୍ପା ପନ ତେହିପି ଅଙ୍ଗସନ୍ତତାଯ ଚେୱ ଆରମ୍ମଣସନ୍ତତାଯ ଚ ଅତିସଯେନ ସନ୍ତୱୁତ୍ତିକା, ତେନ ସନ୍ତତରାତି ୱୁତ୍ତା। ନିରୋଧୋତି ନିବ୍ବାନଂ। ସଙ୍ଖାରାୱସେସସୁଖୁମଭାୱପ୍ପତ୍ତିତୋପି ହି ଚତୁତ୍ଥାରୁପ୍ପତୋ ଫଲସମାପତ୍ତିଯୋୱ ସନ୍ତତରା କିଲେସଦରଥପଟିପସ୍ସଦ୍ଧିତୋ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣତୋ ଚ, କିମଙ୍ଗଂ ପନ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରସମଥୋ ନିବ୍ବାନଂ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଆରୁପ୍ପେହି ନିରୋଧୋ ସନ୍ତତରୋ''ତି।

ଗାଥାସୁ ରୂପୂପଗାତି ରୂପଭୱୂପଗା। ରୂପଭୱୋ ହି ଇଧ ରୂପନ୍ତି ୱୁତ୍ତୋ, ''ରୂପୂପପତ୍ତିଯା ମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତୀ''ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ। ଅରୂପଟ୍ଠାଯିନୋତି ଅରୂପାୱଚରା। ନିରୋଧଂ ଅପ୍ପଜାନନ୍ତା, ଆଗନ୍ତାରୋ ପୁନବ୍ଭୱନ୍ତି ଏତେନ ରୂପାରୂପାୱଚରଧମ୍ମେହି ନିରୋଧସ୍ସ ସନ୍ତଭାୱମେୱ ଦସ୍ସେତି। ଅରୂପେସୁ ଅସଣ୍ଠିତାତି ଅରୂପରାଗେନ ଅରୂପଭୱେସୁ ଅପ୍ପତିଟ୍ଠହନ୍ତା, ତେପି ପରିଜାନନ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ନିରୋଧେ ଯେ ୱିମୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ଯେତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ସେସଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ଚତୁତ୍ଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପୁତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୭୪। ପଞ୍ଚମେ ପୁତ୍ତାତି ଅତ୍ରଜା ଓରସପୁତ୍ତା, ଦିନ୍ନକାଦଯୋପି ୱା। ସନ୍ତୋତି ଭୱନ୍ତା ସଂୱିଜ୍ଜମାନା ଲୋକସ୍ମିନ୍ତି ଇମସ୍ମିଂ ଲୋକେ ଉପଲବ୍ଭମାନା। ଅତ୍ଥିଭାୱେନ ସନ୍ତୋ, ପାକଟଭାୱେନ ୱିଜ୍ଜମାନା। ଅତିଜାତୋତି ଅତ୍ତନୋ ଗୁଣେହି ମାତାପିତରୋ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଜାତୋ, ତେହି ଅଧିକଗୁଣୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁଜାତୋତି ଗୁଣେହି ମାତାପିତୂନଂ ଅନୁରୂପୋ ହୁତ୍ୱା ଜାତୋ, ତେହି ସମାନଗୁଣୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅୱଜାତୋତି ଗୁଣେହି ମାତାପିତୂନଂ

ଅଧମୋ ହୁତ୍ୱା ଜାତୋ, ତେହି ହୀନଗୁଣୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଯେହି ପନ ଗୁଣେହି ଯୁତ୍ତୋ ମାତାପିତୂନଂ ଅଧିକୋ ସମୋ ହୀନୋତି ଚ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ତେ ୱିଭଜିତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ''କଥଞ୍ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁତ୍ତୋ ଅତିଜାତୋ ହୋତୀ''ତି କଥେତୁକମ୍ୟତାଯ ପୁଚ୍ଛଂ କତ୍ୱା ''ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁତ୍ତସ୍ସା''ତିଆଦିନା ନିଦ୍ଦେସୋ ଆରଦ୍ଧୋ।

ତତ୍ଥ ନ ବୁଦ୍ଧଂ ସରଣଂ ଗତାତିଆଦୀସୁ ବୁଦ୍ଧୋତି ସବ୍ବଧମ୍ମେସୁ ଅପ୍ପଟିହତଞ୍ଞାଣନିମିତ୍ତାନୁତ୍ତରୱିମୋକ୍ଖାଧିଗମପରିଭାୱିତଂ ଖନ୍ଧସନ୍ତାନଂ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପଦଟ୍ଠାନଂ ୱା ସଚ୍ଚାଭିସମ୍ବୋଧିଂ ଉପାଦାଯ ପଞ୍ଞତ୍ତିକୋ ସତ୍ତାତିସଯୋ ବୁଦ୍ଧୋ। ଯଥାହ –

''ବୁଦ୍ଧୋତି ଯୋ ସୋ ଭଗୱା ସଯମ୍ଭୂ ଅନାଚରିଯକୋ ପୁବ୍ବେ ଅନନୁସ୍ସୁତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ସାମଂ ସଚ୍ଚାନି ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝି, ତତ୍ଥ ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ପତ୍ତୋ, ବଲେସୁ ଚ ୱସୀଭାୱ''ନ୍ତି (ଚୂଳନି। ପାରାଯନତ୍ଥୁତିଗାଥାନିଦ୍ଦେସ ୯୭; ପଟି। ମ। ୧।୧୬୧) –

ଅଯଂ ତାୱ ଅତ୍ଥତୋ ବୁଦ୍ଧୱିଭାୱନା।

ବ୍ଯଞ୍ଜନତୋ ପନ ସୱାସନାଯ କିଲେସନିଦ୍ଦାଯ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିଗମେନ ବୁଦ୍ଧୱା ପଟିବୁଦ୍ଧୱାତି ବୁଦ୍ଧୋ, ବୁଦ୍ଧିଯା ୱା ୱିକସିତଭାୱେନ ବୁଦ୍ଧୱା ୱିବୁଦ୍ଧୱାତି ବୁଦ୍ଧୋ, ବୁଜ୍ଝିତାତି ବୁଦ୍ଧୋ, ବୋଧେତାତି ବୁଦ୍ଧୋତି ଏୱମାଦିନା ନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଯଥାହ –

''ବୁଜ୍ଝିତା ସଚ୍ଚାନୀତି ବୁଦ୍ଧୋ, ବୋଧେତା ପଜାଯାତି ବୁଦ୍ଧୋ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତାଯ ବୁଦ୍ଧୋ, ସବ୍ବଦସ୍ସାୱିତାଯ ବୁଦ୍ଧୋ, ଅନଞ୍ଞନେଯ୍ଯତାଯ ବୁଦ୍ଧୋ, ୱିସୱିତାଯ ବୁଦ୍ଧୋ, ଖୀଣାସୱସଙ୍ଖାତେନ ବୁଦ୍ଧୋ, ନିରୁପକ୍କିଲେସସଙ୍ଖାତେନ ବୁଦ୍ଧୋ, ଏକନ୍ତୱୀତରାଗୋତି ବୁଦ୍ଧୋ, ଏକନ୍ତୱୀତଦୋସୋତି ବୁଦ୍ଧୋ, ଏକନ୍ତୱୀତମୋହୋତି ବୁଦ୍ଧୋ, ଏକନ୍ତନିକ୍କିଲେସୋତି ବୁଦ୍ଧୋ, ଏକାଯନମଗ୍ଗଂ ଗତୋତି ବୁଦ୍ଧୋ, ଏକୋ ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ବୁଦ୍ଧୋ, ଅବୁଦ୍ଧିୱିହତତ୍ତା ବୁଦ୍ଧିପଟିଲାଭାତି ବୁଦ୍ଧୋ, ବୁଦ୍ଧୋତି ଚେତଂ ନାମଂ ନ ମାତରା କତଂ, ନ ପିତରା କତଂ, ନ ଭାତରା କତଂ, ନ ଭଗିନିଯା କତଂ, ନ ମିତ୍ତାମଚ୍ଚେହି କତଂ, ନ ଞାତିସାଲୋହିତେହି କତଂ, ନ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣେହି କତଂ, ନ ଦେୱତାହି କତଂ, ଅଥ ଖୋ ୱିମୋକ୍ଖନ୍ତିକମେତଂ ବୁଦ୍ଧାନଂ ଭଗୱନ୍ତାନଂ ବୋଧିଯା ମୂଲେ ସହ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ପଟିଲାଭା ସଚ୍ଛିକା ପଞ୍ଞତ୍ତି, ଯଦିଦଂ ବୁଦ୍ଧୋ''ତି (ଚୂଳନି। ପାରାଯନତ୍ଥୁତିଗାଥାନିଦ୍ଦେସ ୯୭; ପଟି। ମ। ୧।୧୬୨)।

ହିଂସତୀତି ସରଣଂ, ସବ୍ବଂ ଅନତ୍ଥଂ ଅପାଯଦୁକ୍ଖଂ ସବ୍ବଂ ସଂସାରଦୁକ୍ଖଂ ହିଂସତି ୱିନାସେତି ୱିଦ୍ଧଂସେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସରଣଂ ଗତାତି ''ବୁଦ୍ଧୋ ଭଗୱା ଅମ୍ହାକଂ ସରଣଂ ଗତି ପରାଯଣଂ ପଟିସରଣଂ ଅଘସ୍ସ ହନ୍ତା ହିତସ୍ସ ୱିଧାତା''ତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନ ବୁଦ୍ଧଂ ଭଗୱନ୍ତଂ ଗଚ୍ଛାମ ଭଜାମ ସେୱାମ ପଯିରୁପାସାମ। ଏୱଂ ୱା ଜାନାମ ବୁଜ୍ଝାମାତି ଏୱଂ ଗତା ଉପଗତା ବୁଦ୍ଧଂ ସରଣଂ ଗତା। ତପ୍ପଟିକ୍ଖେପେନ ନ ବୁଦ୍ଧଂ ସରଣଂ ଗତା।

ଧମ୍ମଂ ସରଣଂ ଗତାତି ଅଧିଗତମଗ୍ଗେ ସଚ୍ଛିକତନିରୋଧେ ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପଟିପଜ୍ଜମାନେ ଚତୂସୁ ଅପାଯେସୁ ଅପତମାନେ କତ୍ୱା ଧାରେତୀତି ଧମ୍ମୋ। ସୋ ଅତ୍ଥତୋ ଅରିଯମଗ୍ଗୋ ଚେୱ ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଯାୱତା, ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମା ସଙ୍ଖତା, ଅରିଯୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ତେସଂ ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାଯତୀ''ତି ୱିତ୍ଥାରୋ (ଅ। ନି। ୪।୩୪)।

ନ କେୱଲଞ୍ଚ ଅରିଯମଗ୍ଗନିବ୍ବାନାନି ଏୱ, ଅପିଚ ଖୋ ଅରିଯଫଲେହି ସଦ୍ଧିଂ ପରିଯତ୍ତିଧମ୍ମୋ ଚ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଛତ୍ତମାଣୱକୱିମାନେ –

''ରାଗୱିରାଗମନେଜମସୋକଂ,

ଧମ୍ମମସଙ୍ଖତମପ୍ପଟିକୂଲଂ;

ମଧୁରମିମଂ ପଗୁଣଂ ସୁୱିଭତ୍ତଂ,

ଧମ୍ମମିମଂ ସରଣତ୍ଥମୁପେହୀ''ତି। (ୱି। ୱ। ୮୮୭);

ତତ୍ଥ ହି ରାଗୱିରାଗୋତି ମଗ୍ଗୋ କଥିତୋ, ଅନେଜମସୋକନ୍ତି ଫଲଂ, ଧମ୍ମସଙ୍ଖତନ୍ତି ନିବ୍ବାନଂ, ଅପ୍ପଟିକୂଲଂ ମଧୁରମିମଂ ପଗୁଣଂ ସୁୱିଭତ୍ତନ୍ତି ପିଟକତ୍ତଯେନ ୱିଭତ୍ତା ସବ୍ବଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧା କଥିତା। ତଂ ଧମ୍ମଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ସରଣନ୍ତି ଗତା ଧମ୍ମଂ ସରଣଂ ଗତା। ତପ୍ପଟିକ୍ଖେପେନ ନ ଧମ୍ମଂ ସରଣଂ ଗତା।

ଦିଟ୍ଠିସୀଲସଙ୍ଘାତେନ ସଂହତୋତି ସଙ୍ଘୋ। ସୋ ଅତ୍ଥତୋ ଅଟ୍ଠଅରିୟପୁଗ୍ଗଲସମୂହୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ତସ୍ମିଂ ଏୱ ୱିମାନେ –

‘‘ଯତ୍ଥ ଚ ଦିନ୍ନ ମହପ୍ଫଲମାହୁ,

ଚତୂସୁ ସୁଚୀସୁ ପୁରିସଯୁଗେସୁ;

ଅଟ୍ଠ ଚ ପୁଗ୍ଗଲ ଧମ୍ମଦସା ତେ,

ସଙ୍ଘମିମଂ ସରଣତ୍ଥମୁପେହୀ’’ତି। (ୱି। ୱ। ୮୮୮);

ତଂ ସଙ୍ଘଂ ୱୁତ୍ତନଯେନ ସରଣନ୍ତି ଗତା ସଙ୍ଘଂ ସରଣଂ ଗତା। ତପ୍ପଟିକ୍ଖେପେନ ନ ସଙ୍ଘଂ ସରଣଂ ଗତାତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ସରଣଗମନକୋସଲ୍ଲତ୍ଥଂ ସରଣଂ ସରଣଗମନଂ, ଯୋ ଚ ସରଣଂ ଗଚ୍ଛତି ସରଣଗମନପ୍ପଭେଦୋ, ଫଲଂ, ସଂକିଲେସୋ, ଭେଦୋ, ୱୋଦାନନ୍ତି ଅଯଂ ୱିଧି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତତ୍ଥ ପଦତ୍ଥତୋ ତାୱ ହିଂସତୀତି ସରଣଂ, ସରଣଗତାନଂ ତେନେୱ ସରଣଗମନେନ ଭଯଂ ସନ୍ତାସଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଦୁଗ୍ଗତିଂ ପରିକିଲେସଂ ହନତି ୱିନାସେତୀତି ଅତ୍ଥୋ, ରତନତ୍ତଯସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଅଥ ୱା ହିତେ ପୱତ୍ତନେନ ଅହିତା ନିୱତ୍ତନେନ ଚ ସତ୍ତାନଂ ଭଯଂ ହିଂସତୀତି ବୁଦ୍ଧୋ ସରଣଂ, ଭୱକନ୍ତାରତୋ ଉତ୍ତାରଣେନ ଅସ୍ସାସଦାନେନ ଚ ଧମ୍ମୋ, ଅପ୍ପକାନମ୍ପି କାରାନଂ ୱିପୁଲଫଲପଟିଲାଭକରଣେନ ସଙ୍ଘୋ। ତସ୍ମା ଇମିନାପି ପରିଯାଯେନ ରତନତ୍ତଯଂ ସରଣଂ। ତପ୍ପସାଦତଗ୍ଗରୁତାହି ୱିହତକିଲେସୋ ତପ୍ପରାଯଣତାକାରପ୍ପୱତ୍ତୋ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ସରଣଗମନଂ। ତଂସମଙ୍ଗିସତ୍ତୋ ସରଣଂ ଗଚ୍ଛତି, ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେନ ‘‘ଏତାନି ମେ ତୀଣି ରତନାନି ସରଣଂ, ଏତାନି ପରାଯଣ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ଉପେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ତାୱ ସରଣଂ ସରଣଗମନଂ, ଯୋ ଚ ସରଣଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଇଦଂ ତଯଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ପଭେଦତୋ ପନ ଦୁୱିଧଂ ସରଣଗମନଂ – ଲୋକିଯଂ, ଲୋକୁତ୍ତରଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ଲୋକୁତ୍ତରଂ ଦିଟ୍ଠସଚ୍ଚାନଂ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସରଣଗମନୁପକ୍କିଲେସସମୁଚ୍ଛେଦେନ ଆରମ୍ମଣତୋ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣଂ ହୁତ୍ୱା କିଚ୍ଚତୋ ସକଲେପି ରତନତ୍ତଯେ ଇଜ୍ଝତି, ଲୋକିଯଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନାନଂ ସରଣଗମନୁପକ୍କିଲେସୱିକ୍ଖମ୍ଭନେନ ଆରମ୍ମଣତୋ ବୁଦ୍ଧାଦିଗୁଣାରମ୍ମଣଂ ହୁତ୍ୱା ଇଜ୍ଝତି। ତଂ ଅତ୍ଥତୋ ବୁଦ୍ଧାଦୀସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ସଦ୍ଧାପଟିଲାଭୋ , ସଦ୍ଧାମୂଲିକା ଚ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠି ଦସସୁ ପୁଞ୍ଞକିରିଯୱତ୍ଥୂସୁ ଦିଟ୍ଠିଜୁକମ୍ମନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ତଯିଦଂ ଚତୁଧା ପୱତ୍ତତି – ଅତ୍ତସନ୍ନିଯ୍ୟାତନେନ, ତପ୍ପରାଯଣତାଯ, ସିସ୍ସଭାୱୂପଗମନେନ, ପଣିପାତେନାତି। ତତ୍ଥ ଅତ୍ତସନ୍ନିଯ୍ୟାତନଂ ନାମ ‘‘ଅଜ୍ଜ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଅହଂ ଅତ୍ତାନଂ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ନିଯ୍ୟାତେମି, ଧମ୍ମସ୍ସ, ସଙ୍ଘସ୍ସା’’ତି ଏୱଂ ବୁଦ୍ଧାଦୀନଂ ଅତ୍ତପରିଚ୍ଚଜନଂ। ତପ୍ପରାଯଣଂ ନାମ ‘‘ଅଜ୍ଜ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଅହଂ ବୁଦ୍ଧପରାଯଣୋ, ଧମ୍ମପରାଯଣୋ, ସଙ୍ଘପରାଯଣୋ ଇତି ମଂ ଧାରେହୀ’’ତି ଏୱଂ ତପ୍ପଟିସରଣଭାୱୋ ତପ୍ପରାଯଣତା। ସିସ୍ସଭାୱୂପଗମନଂ ନାମ ‘‘ଅଜ୍ଜ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଅହଂ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଅନ୍ତେୱାସିକୋ, ଧମ୍ମସ୍ସ, ସଙ୍ଘସ୍ସ ଇତି ମଂ ଧାରେତୁ’’ତି ଏୱଂ ସିସ୍ସଭାୱସ୍ସ ଉପଗମନଂ। ପଣିପାତୋ ନାମ ‘‘ଅଜ୍ଜ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଅହଂ ଅଭିୱାଦନପଚ୍ଚୁଟ୍ଠାନଅଞ୍ଜଲିକମ୍ମସାମୀଚିକମ୍ମଂ ବୁଦ୍ଧାଦୀନଂ ଏୱ ତିଣ୍ଣଂ ୱତ୍ଥୂନଂ କରୋମି ଇତି ମଂ ଧାରେତୁ’’ତି ଏୱଂ ବୁଦ୍ଧାଦୀସୁ ପରମନିପଚ୍ଚକାରୋ। ଇମେସଞ୍ହି ଚତୁନ୍ନଂ ଆକାରାନଂ ଅଞ୍ଞତରଂ କରୋନ୍ତେନ ଗହିତଂ ଏୱ ହୋତି ସରଣଗମନଂ।

ଅପିଚ ‘‘ଭଗୱତୋ ଅତ୍ତାନଂ ପରିଚ୍ଚଜାମି, ଧମ୍ମସ୍ସ, ସଙ୍ଘସ୍ସ ଅତ୍ତାନଂ ପରିଚ୍ଚଜାମି, ଜୀୱିତଂ ପରିଚ୍ଚଜାମି, ପରିଚ୍ଚତ୍ତୋ ଏୱ ମେ ଅତ୍ତା ଜୀୱିତଞ୍ଚ, ଜୀୱିତପରିଯନ୍ତିକଂ ବୁଦ୍ଧଂ ସରଣଂ ଗଚ୍ଛାମି, ବୁଦ୍ଧୋ ମେ ସରଣଂ ତାଣଂ ଲେଣ’’ନ୍ତି ଏୱମ୍ପି ଅତ୍ତସନ୍ନିଯ୍ୟାତନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ‘‘ସତ୍ଥାରଞ୍ଚ ୱତାହଂ ପସ୍ସେଯ୍ୟଂ, ଭଗୱନ୍ତମେୱ ପସ୍ସେଯ୍ୟଂ; ସୁଗତଞ୍ଚ ୱତାହଂ ପସ୍ସେଯ୍ୟଂ, ଭଗୱନ୍ତମେୱ ପସ୍ସେଯ୍ୟଂ; ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଞ୍ଚ ୱତାହଂ ପସ୍ସେଯ୍ୟଂ; ଭଗୱନ୍ତମେୱ ପସ୍ସେଯ୍ୟ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୫୪) ଏୱଂ ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରସ୍ସ ସରଣଗମନଂ ୱିଯ ସିସ୍ସଭାୱୂପଗମନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

‘‘ସୋ ଅହଂ ୱିଚରିସ୍ସାମି, ଗାମା ଗାମଂ ପୁରା ପୁରଂ;

ନମସ୍ସମାନୋ ସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ, ଧମ୍ମସ୍ସ ଚ ସୁଧମ୍ମତ’’ନ୍ତି। (ସଂ। ନି। ୧।୨୪୬; ସୁ। ନି। ୧୯୪) –

ଏୱଂ ଆଳଅୱକାଦୀନଂ ସରଣଗମନଂ ୱିଯ ତପ୍ପରାଯଣତା ୱେଦିତବ୍ବା। ‘‘ଅଥ ଖୋ, ବ୍ରହ୍ମାଯୁ, ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ଉଟ୍ଠାଯାସନା ଏକଂସଂ ଉତ୍ତରାସଙ୍ଗଂ କରିତ୍ୱା ଭଗୱତୋ ପାଦେସୁ ସିରସା ନିପତିତ୍ୱା ଭଗୱତୋ ପାଦାନି ମୁଖେନ ଚ ପରିଚୁମ୍ବତି, ପାଣୀହି ଚ ପରିସମ୍ବାହତି, ନାମଞ୍ଚ ସାୱେତି ‘ବ୍ରହ୍ମାଯୁ ଅହଂ, ଭୋ ଗୋତମ, ବ୍ରାହ୍ମଣୋ, ବ୍ରହ୍ମାଯୁ ଅହଂ, ଭୋ ଗୋତମ, ବ୍ରାହ୍ମଣୋ’’’ତି (ମ। ନି। ୨।୩୯୪) ଏୱଂ ପଣିପାତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ସୋ ପନେସ ଞାତିଭଯାଚରିଯଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧୋ ହୋତି। ତତ୍ଥ ଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟପଣିପାତେନ ସରଣଗମନଂ ହୋତି, ନ ଇତରେହି। ସେଟ୍ଠୱସେନେୱ ହି ସରଣଂ ଗଯ୍ହତି, ସେଟ୍ଠୱସେନ ଭିଜ୍ଜତି। ତସ୍ମା ଯୋ ‘‘ଅଯମେୱ ଲୋକେ ସବ୍ବସତ୍ତୁତ୍ତମୋ ଅଗ୍ଗଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟୋ’’ତି ୱନ୍ଦତି, ତେନେୱ ସରଣଂ ଗହିତଂ ହୋତି, ନ ଞାତିଭଯାଚରିଯସଞ୍ଞାଯ ୱନ୍ଦନ୍ତେନ। ଏୱଂ ଗହିତସରଣସ୍ସ ଉପାସକସ୍ସ ୱା ଉପାସିକାଯ ୱା ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିଯେସୁ ପବ୍ବଜିତମ୍ପି ‘‘ଞାତକୋ ମେ ଅଯ’’ନ୍ତି ୱନ୍ଦତୋ ସରଣଂ ନ ଭିଜ୍ଜତି, ପଗେୱ ଅପବ୍ବଜିତଂ। ତଥା ରାଜାନଂ ଭଯେନ ୱନ୍ଦତୋ। ସୋ ହି ରଟ୍ଠପୂଜିତତ୍ତା ଅୱନ୍ଦିଯମାନୋ ଅନତ୍ଥମ୍ପି କରେଯ୍ୟାତି। ତଥା ଯଂକିଞ୍ଚି ସିପ୍ପଂ ସିକ୍ଖାପକଂ ତିତ୍ଥିଯମ୍ପି ‘‘ଆଚରିଯୋ ମେ ଅଯ’’ନ୍ତି ୱନ୍ଦତୋପି ନ ଭିଜ୍ଜତି। ଏୱଂ ସରଣଗମନସ୍ସ ପଭେଦୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଏତ୍ଥ ଚ ଲୋକୁତ୍ତରସ୍ସ ସରଣଗମନସ୍ସ ଚତ୍ତାରି ସାମଞ୍ଞଫଲାନି ୱିପାକଫଲଂ, ସବ୍ବଦୁକ୍ଖକ୍ଖଯୋ ଆନିସଂସଫଲଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ଯୋ ଚ ବୁଦ୍ଧଞ୍ଚ ଧମ୍ମଞ୍ଚ, ସଙ୍ଘଞ୍ଚ ସରଣଂ ଗତୋ;

ଚତ୍ତାରି ଅରିଯସଚ୍ଚାନି, ସମ୍ମପ୍ପଞ୍ଞାଯ ପସ୍ସତି।

‘‘ଦୁକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖସମୁପ୍ପାଦଂ, ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ଅତିକ୍କମଂ;

ଅରିଯଂ ଚଟ୍ଠଙ୍ଗିକଂ ମଗ୍ଗଂ, ଦୁକ୍ଖୂପସମଗାମିନଂ।

‘‘ଏତଂ ଖୋ ସରଣଂ ଖେମଂ, ଏତଂ ସରଣମୁତ୍ତମଂ;

ଏତଂ ସରଣମାଗମ୍ମ, ସବ୍ବଦୁକ୍ଖା ପମୁଚ୍ଚତୀ’’ତି। (ଧ। ପ। ୧୯୦-୧୯୨);

ଅପିଚ ନିଚ୍ଚତୋ ଅନୁପଗମନାଦୀନିପି ଏତସ୍ସ ଆନିସଂସଫଲଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ଅଟ୍ଠାନମେତଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନୱକାସୋ, ଯଂ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପନ୍ନୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ କଞ୍ଚି ସଙ୍ଖାରଂ ନିଚ୍ଚତୋ ଉପଗଚ୍ଛେଯ୍ୟ, ସୁଖତୋ ଉପଗଚ୍ଛେଯ୍ୟ, କଞ୍ଚି ଧମ୍ମଂ ଅତ୍ତତୋ ଉପଗଚ୍ଛେଯ୍ୟ, ମାତରଂ ଜୀୱିତା ୱୋରୋପେଯ୍ୟ, ପିତରଂ ଜୀୱିତା ୱୋରୋପେଯ୍ୟ, ଅରହନ୍ତଂ ଜୀୱିତା ୱୋରୋପେଯ୍ୟ, ଦୁଟ୍ଠଚିତ୍ତୋ ତଥାଗତସ୍ସ ଲୋହିତଂ ଉପ୍ପାଦେଯ୍ୟ, ସଙ୍ଘଂ ଭିନ୍ଦେଯ୍ୟ, ଅଞ୍ଞଂ ସତ୍ଥାରଂ ଉଦ୍ଦିସେଯ୍ୟ ନେତଂ ଠାନଂ ୱିଜ୍ଜତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୩।୧୨୭-୧୨୮; ଅ। ନି। ୧। ୨୬୮-୨୭୬; ୱିଭ। ୮୦୯)।

ଲୋକିଯସ୍ସ ପନ ସରଣଗମନସ୍ସ ଭୱସମ୍ପଦାପି ଭୋଗସମ୍ପଦାପି ଫଲମେୱ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ଯେ କେଚି ବୁଦ୍ଧଂ ସରଣଂ ଗତାସେ,

ନ ତେ ଗମିସ୍ସନ୍ତି ଅପାଯଭୂମିଂ;

ପହାଯ ମାନୁସଂ ଦେହଂ,

ଦେୱକାଯଂ ପରିପୂରେସ୍ସନ୍ତୀ’’ତି। (ସଂ। ନି। ୧।୩୭);

ଅପରମ୍ପି ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଅଥ ଖୋ ସକ୍କୋ ଦେୱାନମିନ୍ଦୋ ଅସୀତିଯା ଦେୱତାସହସ୍ସେହି ସଦ୍ଧିଂ ଯେନାଯସ୍ମା ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନୋ ତେନୁପସଙ୍କମି…ପେ… ଏକମନ୍ତଂ ଠିତଂ

ଖୋ ସକ୍କ ଦେୱାନମିନ୍ଦ ଆୟସ୍ମା ମହାମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନୋ ଏତଦୱୋଚ – 'ସାଧୁ ଖୋ, ଦେୱାନମିନ୍ଦ, ବୁଦ୍ଧଂ ସରଣଗମନଂ ହୋତି। ବୁଦ୍ଧଂ ସରଣଗମନହେତୁ ଖୋ, ଦେୱାନମିନ୍ଦ, ଏୱମିଧେକଚ୍ଚେ ସତ୍ତା କାୟସ୍ସ ଭେଦା ପରଂ ମରଣା ସୁଗତିଂ ସଗ୍ଗଂ ଲୋକଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତି। ତେ ଅଞ୍ଞେ ଦେୱେ ଦସହି ଠାନେହି ଅଧିଗଣ୍ହନ୍ତି – ଦିବ୍ବେନ ଆୟୁନା, ଦିବ୍ବେନ ୱଣ୍ଣେନ, ଦିବ୍ବେନ ସୁଖେନ, ଦିବ୍ବେନ ଯସେନ, ଦିବ୍ବେନ ଆଧିପତେୟ୍ୟେନ, ଦିବ୍ବେହି ରୂପେହି, ଦିବ୍ବେହି ସଦ୍ଦେହି, ଦିବ୍ବେହି ଗନ୍ଧେହି, ଦିବ୍ବେହି ରସେହି, ଦିବ୍ବେହି ଫୋଟ୍ଠବ୍ବେହି…ପେ… ଧମ୍ମଂ, ସଙ୍ଘଂ…ପେ… ଫୋଟ୍ଠବ୍ବେହୀ'''ତି (ସଂ। ନି। ୪।୩୪୧)।

ୱେଲାମସୁତ୍ତାଦିୱସେନପି (ଅ। ନି। ୯।୨୦) ସରଣଗମନସ୍ସ ଫଲୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏୱଂ ସରଣଗମନସ୍ସ ଫଲଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଲୋକିୟସରଣଗମନଞ୍ଚେତ୍ଥ ତୀସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ଅଞ୍ଞାଣସଂସୟମିଚ୍ଛାଞାଣାଦୀହି ସଂକିଲିସ୍ସତି, ନ ମହାଜୁତିକଂ ହୋତି ନ ମହାୱିପ୍ଫାରଂ। ଲୋକୁତ୍ତରସ୍ସ ପନ ସଂକିଲେସୋ ନତ୍ଥି। ଲୋକିୟସ୍ସ ଚ ସରଣଗମନସ୍ସ ଦୁୱିଧୋ ଭେଦୋ – ସାୱଜ୍ଜୋ, ଅନୱଜ୍ଜୋ ଚ। ତତ୍ଥ ସାୱଜ୍ଜୋ ଅଞ୍ଞସତ୍ଥାରାଦୀସୁ ଅତ୍ତସନ୍ନିୟ୍ୟାତନାଦୀହି ହୋତି, ସୋ ଅନିଟ୍ଠଫଲୋ। ଅନୱଜ୍ଜୋ କାଲକିରିୟାୟ, ସୋ ଅୱିପାକତ୍ତା ଅଫଲୋ। ଲୋକୁତ୍ତରସ୍ସ ପନ ନେୱତ୍ଥି ଭେଦୋ। ଭୱନ୍ତରେପି ହି ଅରିୟସାୱକୋ ଅଞ୍ଞଂ ସତ୍ଥାରଂ ନ ଉଦ୍ଦିସତୀତି ଏୱଂ ସରଣଗମନସ୍ସ ସଂକିଲେସୋ ଚ ଭେଦୋ ଚ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ୱୋଦାନମ୍ପି ଚ ଲୋକିୟସ୍ସେୱ ଯସ୍ସ ହି ସଂକିଲେସୋ, ତସ୍ସେୱ ତତୋ ୱୋଦାନେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ଲୋକୁତ୍ତରଂ ପନ ନିଚ୍ଚୱୋଦାନମେୱାତି।

ପାଣାତିପାତାତି ଏତ୍ଥ ପାଣସ୍ସ ସରସେନେୱ ପତନସଭାୱସ୍ସ ଅନ୍ତରା ଏୱ ଅତିପାତନଂ ଅତିପାତୋ, ସଣିକଂ ପତିତୁଂ ଅଦତ୍ୱା ସୀଘଂ ପାତନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତିକ୍କମ୍ମ ୱା ସତ୍ଥାଦୀହି ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ପାତନଂ ଅତିପାତୋ, ପାଣଘାତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପାଣୋତି ଚେତ୍ଥ ଖନ୍ଧସନ୍ତାନୋ, ଯୋ ସତ୍ତୋତି ୱୋହରୀୟତି, ପରମତ୍ଥତୋ ରୂପାରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟଂ। ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟେ ହି ୱିକୋପିତେ ଇତରମ୍ପି ତଂସମ୍ବନ୍ଧତାୟ ୱିନସ୍ସତୀତି। ତସ୍ମିଂ ପନ ପାଣେ ପାଣସଞ୍ଞିନୋ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟୁପଚ୍ଛେଦକୌପକ୍କମସମୁଟ୍ଠାପିକା କାୟୱଚୀଦ୍ୱାରାନଂ ଅଞ୍ଞତରଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତା ୱଧକଚେତନା ପାଣାତିପାତୋ। ଯାୟ ହି ଚେତନାୟ ପୱତ୍ତମାନସ୍ସ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ନିସ୍ସୟଭୂତେସୁ ଉପକ୍କମକରଣହେତୁକମହାଭୂତପଚ୍ଚୟା ଉପ୍ପଜ୍ଜନକମହାଭୂତା ପୁରିମସଦିସା ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ୱିସଦିସା ଏୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ସା ତାଦିସପ୍ପୟୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା ପାଣାତିପାତୋ। ଲଦ୍ଧୂପକ୍କମାନି ହି ଭୂତାନି ପୁରିମଭୂତାନି ୱିୟ ନ ୱିସଦାନୀତି ସମାନଜାତିୟାନଂ କାରଣାନି ନ ହୋନ୍ତୀତି। ''କାୟୱଚୀଦ୍ୱାରାନଂ ଅଞ୍ଞତରଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତା''ତି ଇଦଂ ମନୋଦ୍ୱାରେ ପୱତ୍ତାୟ ୱଧକଚେତନାୟ ପାଣାତିପାତଭାସମ୍ଭୱଦସ୍ସନଂ। କୁଲୁମ୍ବସୁତ୍ତେପି ହି ''ଇଧେକଚ୍ଚୋ ସମଣୋ ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ୱା ଇଦ୍ଧିମା ଚେତୋ ୱସିପ୍ପତ୍ତୋ ଅଞ୍ଞିସ୍ସା କୁଚ୍ଛିଗତଂ ଗବ୍ଭଂ ପାପକେନ ମନସା ଅନୁପେକ୍ଖିତା ହୋତୀ''ତି ୱିଜ୍ଜାମୟିଦ୍ଧି ଅଧିପ୍ପେତା। ସା ଚ ୱଚୀଦ୍ୱାରଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ନ ସକ୍କା ନିବ୍ବତ୍ତେତୁନ୍ତି ୱଚୀଦ୍ୱାରୱସେନେୱ ନିପ୍ପଜ୍ଜତି। ଯେ ପନ ''ଭାୱନାମୟିଦ୍ଧି ତତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପେତା''ତି ୱଦନ୍ତି, ତେସଂ ୱାଦୋ କୁସଲତ୍ତିକୱେଦନତ୍ତିକୱିତକ୍କତ୍ତିକଭୂମନ୍ତରେହି ୱିରୁଜ୍ଝତି।

ସ୍ୱାୟଂ ପାଣାତିପାତୋ ଗୁଣରହିତେସୁ ତିରଚ୍ଛାନଗତାଦୀସୁ ଖୁଦ୍ଦକେ ପାଣେ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ମହାସରୀରେ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। କସ୍ମା? ପୟୋଗମହନ୍ତତାୟ। ପୟୋଗସମତ୍ତେପି ୱତ୍ଥୁମହନ୍ତତାଦୀହି ମହାସାୱଜ୍ଜୋ, ଗୁଣୱନ୍ତେସୁ ମନୁସ୍ସାଦୀସୁ ଅପ୍ପଗୁଣେ ପାଣେ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ମହାଗୁଣେ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ । ସରୀରଗୁଣାନଂ ପନ ସମଭାୱେ ସତି କିଲେସାନଂ ଉପକ୍କମାନଞ୍ଚ ମୁଦୁତାୟ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ତିବ୍ବତାୟ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ।

ଏତ୍ଥ ଚ ପୟୋଗୱତ୍ଥୁମହନ୍ତତାଦୀହି ମହାସାୱଜ୍ଜତା ତେହି ପଚ୍ଚୟେହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାୟ ଚେତନାୟ ବଲୱଭାୱତୋ ୱେଦିତବ୍ବା। ଯଥାଧିପ୍ପେତସ୍ସ ପୟୋଗସ୍ସ ସହସା ନିପ୍ଫାଦନୱସେନ ସକିଚ୍ଚସାଧିକାୟ ବହୁକ୍ଖତ୍ତୁଂ ପୱତ୍ତଜୱନେହି ଲଦ୍ଧାସେୱନାୟ ଚ ସନ୍ନିଟ୍ଠାପକଚେତନାୟ ପୟୋଗସ୍ସ ମହନ୍ତଭାୱୋ। ସତିପି କଦାଚି ଖୁଦ୍ଦକେ ଚେୱ ମହନ୍ତେ ଚ ପାଣେ ପୟୋଗସ୍ସ ସମଭାୱେ ମହନ୍ତଂ ହନନ୍ତସ୍ସ ଚେତନା ତିବ୍ବତରା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱତ୍ଥୁମହନ୍ତତାପି ଚେତନାୟ ବଲୱଭାୱସ୍ସ କାରଣଂ। ଇତି ଉଭୟମ୍ପେତଂ ଚେତନାବଲୱଭାୱେନେୱ ମହାସାୱଜ୍ଜତାୟ ହେତୁ ହୋତି। ତଥା ହନ୍ତବ୍ବସ୍ସ ମହାଗୁଣଭାୱେ ତତ୍ଥ ପୱତ୍ତୌପକାରଚେତନା ୱିୟ ଖେତ୍ତୱିସେସନିପ୍ଫତ୍ତିୟା ଅପକାରଚେତନାପି ବଲୱତୀ ତିବ୍ବତରା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ତସ୍ସ ମହାସାୱଜ୍ଜତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତସ୍ମା ପୟୋଗୱତ୍ଥୁଆଦିପଚ୍ଚୟାନଂ ଅମହତ୍ତେପି ଗୁଣମହନ୍ତତାଦିପଚ୍ଚୟେହି ଚେତନାୟ ବଲୱଭାୱୱସେନେୱ ମହାସାୱଜ୍ଜତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ତସ୍ସ ପାଣୋ, ପାଣସଞ୍ଞିତା, ୱଧକଚିତ୍ତଂ, ଉପକ୍କମୋ, ତେନ ମରଣନ୍ତି ପଞ୍ଚ ସମ୍ଭାରା। ପଞ୍ଚସମ୍ଭାରଯୁତ୍ତୋ ପାଣାତିପାତୋତି ପଞ୍ଚସମ୍ଭାରାୱିନିମୁତ୍ତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତେସୁ ପାଣସଞ୍ଞିତାୱଧକଚିତ୍ତାନି ପୁବ୍ବଭାଗିୟାନିପି ହୋନ୍ତି, ଉପକ୍କମୋ ୱଧକଚେତନାସମୁଟ୍ଠାପିତୋ। ତସ୍ସ ଛ ପୟୋଗା – ସାହତ୍ଥିକୋ, ଆଣତ୍ତିକୋ, ନିସ୍ସଗ୍ଗିୟୋ, ଥାୱରୋ, ୱିଜ୍ଜାମୟୋ, ଇଦ୍ଧିମୟୋତି। ତେସୁ ସହତ୍ଥେନ ନିବ୍ବତ୍ତୋ ସାହତ୍ଥିକୋ। ପରେସଂ ଆଣାପନୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ଆଣତ୍ତିକୋ। ଉସୁସତ୍ତିଆଦୀନଂ ନିସ୍ସଜ୍ଜନୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ନିସ୍ସଗ୍ଗିୟୋ। ଓପାତଖଣନାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତୋ ଥାୱରୋ। ଆଥବ୍ବଣିକାଦୀନଂ ୱିୟ ମନ୍ତପରିଜପ୍ପନପୟୋଗୋ ୱିଜ୍ଜାମୟୋ। ଦାଠାକୋଟ୍ଟନାଦୀନଂ ୱିୟ କମ୍ମୱିପାକଜିଦ୍ଧିମୟୋ।

ଏତ୍ଥାହ – ଖଣେ ଖଣେ ନିରୁଜ୍ଝନସଭାଵେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ, କୋ ହନ୍ତା, କୋ ଵା ହଞ୍ଞତି? ଯଦି ଚିତ୍ତଚେତସିକସନ୍ତାନୋ, ସୋ ଅରୂପିତାଯ ନ ଛେଦନଭେଦନାଦିଵସେନ ଵିକୋପନସମତ୍ଥୋ, ନାପି ଵିକୋପନୀଯୋ, ଅଥ ରୂପସନ୍ତାନୋ, ସୋ ଅଚେତନତାଯ କଟ୍ଠକଲିଙ୍ଗରୂପମୋତି ନ ତତ୍ଥ ଛେଦନାଦିନା ପାଣାତିପାତୋ ଲବ୍ଭତି, ଯଥା ମତସରୀରେ। ପଯୋଗୋପି ପାଣାତିପାତସ୍ସ ଯଥାଵୁତ୍ତୋ ପହରଣପ୍ପହାରାଦିକୋ ଅତୀତେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ ଭଵେଯ୍ୟ ଅନାଗତେସୁ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଵା। ତତ୍ଥ ନ ତାଵ ଅତୀତେସୁ ଅନାଗତେସୁ ଚ ସମ୍ଭଵତି ତେସଂ ଅଵିଜ୍ଜମାନସଭାଵତ୍ତା, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଚ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଖଣିକତ୍ତା ସରସେନେଵ ନିରୁଜ୍ଝନସଭାଵତାଯ ଵିନାସାଭିମୁଖେସୁ ନିପ୍ପଯୋଜନୋ ପଯୋଗୋ ସିଯା, ଵିନାସସ୍ସ ଚ କାରଣରହିତତ୍ତା ନ ପହରଣପ୍ପହାରାଦିପ୍ପଯୋଗହେତୁକଂ ମରଣଂ, ନିରୀହତ୍ତା ଚ ସଙ୍ଖାରାନଂ କସ୍ସ ସୋ ପଯୋଗୋ, ଖଣିକଭାଵେନ ଵଧାଧିପ୍ପାଯସମକାଲମେଵ ଭିଜ୍ଜନକସ୍ସ ଯାଵ କିରିଯାପରିଯୋସାନକାଲମନଵଟ୍ଠାନତୋ କସ୍ସ ଵା ପାଣାତିପାତୋ କମ୍ମବନ୍ଧୋତି?

ଵୁଚ୍ଚତେ – ଯଥାଵୁତ୍ତଵଧକଚେତନାସମଙ୍ଗୀ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପୁଞ୍ଜୋ ସତ୍ତସଙ୍ଖାତୋ ହନ୍ତା। ତେନ ପଵତ୍ତିତଵଧପ୍ପଯୋଗନିମିତ୍ତଂ ଅପଗତୁସ୍ମାଵିଞ୍ଞାଣଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯୋ ମତୋତି ଵୋହାରସ୍ସ ଵତ୍ଥୁଭୂତୋ ଯଥାଵୁତ୍ତଵଧପ୍ପଯୋଗାକରଣେ ପୁଚ୍ଛେ ଵିଯ ଉଦ୍ଧଂ ପଵତ୍ତନାରହୋ ରୂପାରୂପଧମ୍ମପୁଞ୍ଜୋ ହଞ୍ଞତି, ଚିତ୍ତଚେତସିକସନ୍ତାନୋ ଏଵ ଵା। ଵଧପ୍ପଯୋଗାଵିସଯଭାଵେପି ତସ୍ସ ପଞ୍ଚଵୋକାରଭଵେ ରୂପସନ୍ତାନାଧୀନଵୁତ୍ତିତାଯ ଭୂତରୂପେସୁ କତପ୍ପଯୋଗଵସେନ ଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯଵିଚ୍ଛେଦେନ ସୋପି ଵିଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀତି ନ ପାଣାତିପାତସ୍ସ ଅସମ୍ଭଵୋ, ନାପି ଅହେତୁକୋ, ନ ଚ ପଯୋଗୋ ନିପ୍ପଯୋଜନୋ। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ସଙ୍ଖାରେସୁ କତପ୍ପଯୋଗଵସେନ ତଦନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହସ୍ସ ସଙ୍ଖାରକଲାପସ୍ସ ତଥା ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ଖଣିକାନଞ୍ଚ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଖଣିକମରଣସ୍ସ ଇଧ ମରଣଭାଵେନ ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ତା ସନ୍ତତିମରଣସ୍ସ ଚ ଯଥାଵୁତ୍ତନଯେନ ସହେତୁକଭାଵତୋ ନ ଅହେତୁକଂ ମରଣଂ, ନିରୀହକେସୁପି ସଙ୍ଖାରେସୁ ଯଥାପଚ୍ଚଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଵା ଅତ୍ଥିଭାଵମତ୍ତେନେଵ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଅନୁରୂପଫଲୁପ୍ପାଦନନିଯତାନି କାରଣାନିଯେଵ କରୋନ୍ତୀତି ଵୁଚ୍ଚତି, ଯଥା ପଦୀପୋ ପକାସେତୀତି, ତଥେଵ ଘାତକଵୋହାରୋ। ନ ଚ କେଵଲସ୍ସ ଵଧାଧିପ୍ପାଯସହଭୁନୋ ଚିତ୍ତଚେତସିକକଲାପସ୍ସ ପାଣାତିପାତୋ ଇଚ୍ଛିତୋ, ସନ୍ତାନଵସେନ ଵତ୍ତମାନସ୍ସେଵ ପନ ଇଚ୍ଛିତୋତି ଅତ୍ଥେଵ ପାଣାତିପାତେନ କମ୍ମବନ୍ଧୋ। ସନ୍ତାନଵସେନ ଵତ୍ତମାନାନଞ୍ଚ ପଦୀପାଦୀନଂ ଅତ୍ଥକିରିଯାସିଦ୍ଧି ଦିସ୍ସତୀତି। ଅଯଞ୍ଚ ଵିଚାରଣା ଅଦିନ୍ନାଦାନାଦୀସୁପି ଯଥାସମ୍ଭଵଂ ଵିଭାଵେତବ୍ବା। ତସ୍ମା ପାଣାତିପାତା। ନ ପଟିଵିରତାତି ଅପ୍ପଟିଵିରତା।

ଅଦିନ୍ନସ୍ସ ଆଦାନଂ ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ, ପରସ୍ସ ହରଣଂ ଥେଯ୍ୟଂ ଚୋରିକାତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ଅଦିନ୍ନନ୍ତି ପରପରିଗ୍ଗହିତଂ, ଯତ୍ଥ ପରୋ ଯଥାକାମକାରିତଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତୋ ଅଦଣ୍ଡାରହୋ ଅନୁପଵଜ୍ଜୋ ଚ ହୋତି। ତସ୍ମିଂ ପରପରିଗ୍ଗହିତେ ପରପରିଗ୍ଗହିତସଞ୍ଞିନୋ ତଦାଦାଯକୌପକ୍କମସମୁଟ୍ଠାପିକା ଥେଯ୍ୟଚେତନା ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ। ତଂ ହୀନେ ପରସନ୍ତକେ ଅପ୍ପସାଵଜ୍ଜଂ, ପଣୀତେ ମହାସାଵଜ୍ଜଂ। କସ୍ମା? ଵତ୍ଥୁପଣୀତତାଯ। ତଥା ଖୁଦ୍ଦକେ ପରସନ୍ତକେ ଅପ୍ପସାଵଜ୍ଜଂ, ମହନ୍ତେ ମହାସାଵଜ୍ଜଂ। କସ୍ମା? ଵତ୍ଥୁମହନ୍ତତାଯ ପଯୋଗମହନ୍ତତାଯ ଚ। ଵତ୍ଥୁସମତ୍ତେ ପନ ସତି ଗୁଣାଧିକାନଂ ସନ୍ତକେ ଵତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ମହାସାଵଜ୍ଜଂ, ତଂତଂଗୁଣାଧିକଂ ଉପାଦାଯ ତତୋ ତତୋ ହୀନଗୁଣସ୍ସ ସନ୍ତକେ ଵତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ଅପ୍ପସାଵଜ୍ଜଂ। ଵତ୍ଥୁଗୁଣାନଂ ପନ ସମଭାଵେ ସତି କିଲେସାନଂ ପଯୋଗସ୍ସ ଚ ମୁଦୁଭାଵେ ଅପ୍ପସାଵଜ୍ଜଂ, ତିବ୍ବଭାଵେ ମହାସାଵଜ୍ଜଂ।

ତସ୍ସ ପଞ୍ଚ ସମ୍ଭାରା – ପରପରିଗ୍ଗହିତଂ, ପରପରିଗ୍ଗହିତସଞ୍ଞିତା, ଥେଯ୍ୟଚିତ୍ତଂ, ଉପକ୍କମୋ, ତେନ ହରଣନ୍ତି। ଛ ପଯୋଗା ସାହତ୍ଥିକାଦଯୋଵ। ତେ ଚ ଖୋ ଯଥାନୁରୂପଂ ଥେଯ୍ୟାଵହାରୋ, ପସଯ୍ହାଵହାରୋ, ପରିକପ୍ପାଵହାରୋ, ପଟିଚ୍ଛନ୍ନାଵହାରୋ, କୁସାଵହାରୋତି ଇମେସଂ ଅଵହାରାନଂ ଵସେନ ପଵତ୍ତା। ଏତ୍ଥ ଚ ମନ୍ତପରିଜପ୍ପନେନ ପରସନ୍ତକହରଣଂ ଵିଜ୍ଜାମଯୋ ପଯୋଗୋ। ଵିନା ମନ୍ତେନ ତାଦିସେନ ଇଦ୍ଧାନୁଭାଵସିଦ୍ଧେନ କାଯଵଚୀପଯୋଗେନ ପରସନ୍ତକସ୍ସ ଆକଡ୍ଢନଂ ଇଦ୍ଧିମଯୋ ପଯୋଗୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ।

କାମେସୂତି ମେଥୁନସମାଚାରେସୁ। ମିଚ୍ଛାଚାରୋତି ଏକନ୍ତନିନ୍ଦିତୋ ଲାମକାଚାରୋ। ଲକ୍ଖଣତୋ ପନ ଅସଦ୍ଧମ୍ମାଧିପ୍ପାଯେନ କାଯଦ୍ଵାରପ୍ପଵତ୍ତା ଅଗମନୀଯଟ୍ଠାନଵୀତିକ୍କମଚେତନା କାମେସୁ ମିଚ୍ଛାଚାରୋ। ତତ୍ଥ ଅଗମନୀଯଟ୍ଠାନଂ ନାମ ପୁରିସାନଂ ତାଵ ମାତୁରକ୍ଖିତାଦଯୋ ଦସ, ଧନକ୍କୀତାଦଯୋ ଦସାତି ଵୀସତି ଇତ୍ଥିଯୋ, ଇତ୍ଥୀସୁ ପନ ଦ୍ଵିନ୍ନଂ ସାରକ୍ଖସପରିଦଣ୍ଡାନଂ, ଦସନ୍ନଞ୍ଚ ଧନକ୍କୀତାଦୀନନ୍ତି ଦ୍ଵାଦସନ୍ନଂ ଇତ୍ଥୀନଂ ଅଞ୍ଞପୁରିସା। ସ୍ଵାଯଂ ମିଚ୍ଛାଚାରୋ ସୀଲାଦିଗୁଣରହିତେ ଅଗମନୀଯଟ୍ଠାନେ ଅପ୍ପସାଵଜ୍ଜୋ, ସୀଲାଦିଗୁଣସମ୍ପନ୍ନେ ମହାସାଵଜ୍ଜୋ। ଗୁଣରହିତେପି ଚ ଅଭିଭଵିତ୍ଵା ମିଚ୍ଛା ଚରନ୍ତସ୍ସ ମହାସାଵଜ୍ଜୋ, ଉଭିନ୍ନଂ ସମାନଚ୍ଛନ୍ଦତାଯ ଅପ୍ପସାଵଜ୍ଜୋ। ସମାନଚ୍ଛନ୍ଦଭାଵେପି କିଲେସାନଂ ଉପକ୍କମାନଞ୍ଚ ମୁଦୁତାଯ ଅପ୍ପସାଵଜ୍ଜୋ, ତିବ୍ବତାଯ ମହାସାଵଜ୍ଜୋ। ତସ୍ସ ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ଭାରା – ଅଗମନୀଯଵତ୍ଥୁ, ତସ୍ମିଂ ସେଵନଚିତ୍ତଂ, ସେଵନପଯୋଗୋ, ମଗ୍ଗେନମଗ୍ଗପ୍ପଟିପତ୍ତିଅଧିଵାସନନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଅତ୍ତନୋ ରୁଚିଯା ପଵତ୍ତିତସ୍ସ ତଯୋ, ବଲକ୍କାରେନ ପଵତ୍ତିତସ୍ସ ତଯୋତି ଅନଵସେସଗ୍ଗହଣେନ ଚତ୍ତାରୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବା, ଅତ୍ଥସିଦ୍ଧି ପନ ତୀହେଵ। ଏକୋ ପଯୋଗୋ ସାହତ୍ଥିକୋଵ।

ମୁସାତି ୱିସଂୱାଦନପୁରେକ୍ଖାରସ୍ସ ଅତ୍ଥଭଞ୍ଜକୋ କାଯୱଚୀପଯୋଗୋ, ୱିସଂୱାଦନାଧିପ୍ପାଯେନ ପନସ୍ସ ପରୱିସଂୱାଦକକାଯୱଚୀପଯୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା ମୁସାୱାଦୋ। ଅପରୋ ନଯୋ ମୁସାତି ଅଭୂତଂ ୱତ୍ଥୁ, ୱାଦୋତି ତସ୍ସ ଭୂତତୋ ତଚ୍ଛତୋ ୱିଞ୍ଞାପନଂ। ତସ୍ମା ଅତଥଂ ୱତ୍ଥୁଂ ତଥତୋ ପରଂ ୱିଞ୍ଞାପେତୁକାମସ୍ସ ତଥାୱିଞ୍ଞାପନପଯୋଗସମୁଟ୍ଠାପିକା ଚେତନା ମୁସାୱାଦୋ।

ସୋ ଯମତ୍ଥଂ ଭଞ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଅପ୍ପତାଯ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ମହନ୍ତତାଯ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। ଅପିଚ ଗହଟ୍ଠାନଂ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତକଂ ଅଦାତୁକାମତାଯ ନତ୍ଥୀତି ଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତୋ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ସକ୍ଖିନା ହୁତ୍ୱା ଅତ୍ଥଭଞ୍ଜନୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। ପବ୍ବଜିତାନଂ ଅପ୍ପକମ୍ପି ତେଲଂ ୱା ସପ୍ପିଂ ୱା ଲଭିତ୍ୱା ହସାଧିପ୍ପାଯେନ ‘‘ଅଜ୍ଜ ଗାମେ ତେଲଂ ନଦୀ ମଞ୍ଞେ ସନ୍ଦତୀ’’ତି ପୂରଣକଥାନଯେନ ପୱତ୍ତୋ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ଅଦିଟ୍ଠଂଯେୱ ପନ ‘‘ଦିଟ୍ଠ’’ନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ୱଦନ୍ତାନଂ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। ତଥା ଯସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଭଞ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଅପ୍ପଗୁଣତାଯ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜୋ, ମହାଗୁଣତାଯ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। କିଲେସାନଂ ମୁଦୁତିବ୍ବତାୱସେନ ଚ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜମହାସାୱଜ୍ଜତା ଲବ୍ଭତେୱ।

ତସ୍ସ ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ଭାରା – ଅତଥଂ ୱତ୍ଥୁ, ୱିସଂୱାଦନଚିତ୍ତଂ, ତଜ୍ଜୋ ୱାଯାମୋ, ପରସ୍ସ ତଦତ୍ଥୱିଜାନନନ୍ତି। ୱିସଂୱାଦନାଧିପ୍ପାଯେନ ହି ପଯୋଗେ କତେପି ପରେନ ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଅୱିଞ୍ଞାତେ ୱିସଂୱାଦନସ୍ସ ଅସିଜ୍ଝନତୋ ପରସ୍ସ ତଦତ୍ଥୱିଜାନନମ୍ପି ଏକୋ ସମ୍ଭାରୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। କେଚି ପନ ‘‘ଅଭୂତୱଚନଂ, ୱିସଂୱାଦନଚିତ୍ତଂ, ପରସ୍ସ ତଦତ୍ଥୱିଜାନନନ୍ତି ତଯୋ ସମ୍ଭାରା’’ତି ୱଦନ୍ତି। ସଚେ ପନ ପରୋ ଦନ୍ଧତାଯ ୱିଚାରେତ୍ୱା ତମତ୍ଥଂ ଜାନାତି, ସନ୍ନିଟ୍ଠାପକଚେତନାଯ ପୱତ୍ତତ୍ତା କିରିଯାସମୁଟ୍ଠାପକଚେତନାକ୍ଖଣେଯେୱ ମୁସାୱାଦକମ୍ମୁନା ବଜ୍ଝତି।

ସୁରାତି ପିଟ୍ଠସୁରା, ପୂୱସୁରା, ଓଦନସୁରା, କିଣ୍ଣପକ୍ଖିତ୍ତା, ସମ୍ଭାରସଂଯୁତ୍ତାତି ପଞ୍ଚ ସୁରା। ମେରଯନ୍ତି ପୁପ୍ଫାସୱୋ, ଫଲାସୱୋ, ମଧ୍ୱାସୱୋ, ଗୁଳଆସୱୋ ସମ୍ଭାରସଂଯୁତ୍ତୋତି ପଞ୍ଚ ଆସୱା। ତଦୁଭଯମ୍ପି ମଦନୀଯଟ୍ଠେନ ମଜ୍ଜଂ। ଯାଯ ଚେତନାଯ ତଂ ପିୱତି, ସା ପମାଦକାରଣତ୍ତା ପମାଦଟ୍ଠାନଂ। ଲକ୍ଖଣତୋ ପନ ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ସୁରାମେରଯସଙ୍ଖାତସ୍ସ ମଜ୍ଜସ୍ସ ବୀଜତୋ ପଟ୍ଠାଯ ମଦୱସେନ କାଯଦ୍ୱାରପ୍ପୱତ୍ତା ପମାଦଚେତନା ସୁରାମେରଯମଜ୍ଜପମାଦଟ୍ଠାନଂ। ତସ୍ସ ମଜ୍ଜଭାୱୋ, ପାତୁକମ୍ୟତାଚିତ୍ତଂ, ତଜ୍ଜୋ ୱାଯାମୋ, ଅଜ୍ଝୋହରଣନ୍ତି ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ଭାରା। ଅକୁସଲଚିତ୍ତେନେୱ ଚସ୍ସ ପାତବ୍ବତୋ ଏକନ୍ତେନ ସାୱଜ୍ଜଭାୱୋ । ଅରିଯସାୱକାନଂ ପନ ୱତ୍ଥୁଂ ଅଜାନନ୍ତାନମ୍ପି ମୁଖଂ ନ ପୱିସତି, ପଗେୱ ଜାନନ୍ତାନଂ। ଅଦ୍ଧପସତମତ୍ତସ୍ସ ପାନଂ ଅପ୍ପସାୱଜ୍ଜଂ, ଅଦ୍ଧାଳ୍ହକମତ୍ତସ୍ସ ପାନଂ ତତୋ ମହନ୍ତଂ ମହାସାୱଜ୍ଜଂ, କାଯସଞ୍ଚାଲନସମତ୍ଥଂ ବହୁଂ ପିୱିତ୍ୱା ଗାମଘାତକାଦିକମ୍ମଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ମହାସାୱଜ୍ଜମେୱ। ପାପକମ୍ମଞ୍ହି ପାଣାତିପାତଂ ପତ୍ୱା ଖୀଣାସୱେ ମହାସାୱଜ୍ଜଂ, ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ ପତ୍ୱା ଖୀଣାସୱସ୍ସ ସନ୍ତକେ ମହାସାୱଜ୍ଜଂ, ମିଚ୍ଛାଚାରଂ ପତ୍ୱା ଖୀଣାସୱାଯ ଭିକ୍ଖୁନିଯା ୱୀତିକ୍କମେ, ମୁସାୱାଦଂ ପତ୍ୱା ମୁସାୱାଦେନ ସଙ୍ଘଭେଦେ, ସୁରାପାନଂ ପତ୍ୱା କାଯସଞ୍ଚାଲନସମତ୍ଥଂ ବହୁଂ ପିୱିତ୍ୱା ଗାମଘାତକାଦିକମ୍ମଂ ମହାସାୱଜ୍ଜଂ। ସବ୍ବେହିପି ଚେତେହି ମୁସାୱାଦେନ ସଙ୍ଘଭେଦୋୱ ମହାସାୱଜ୍ଜୋ। ତଞ୍ହି କତ୍ୱା କପ୍ପଂ ନିରଯେ ପଚ୍ଚତି।

ଇଦାନି ଏତେସୁ ସଭାୱତୋ, ଆରମ୍ମଣତୋ, ୱେଦନତୋ, ମୂଲତୋ, କମ୍ମତୋ, ଫଲତୋତି ଛହି ଆକାରେହି ୱିନିଚ୍ଛଯୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ସଭାୱତୋ ପାଣାତିପାତାଦଯୋ ସବ୍ବେପି ଚେତନାସଭାୱାୱ। ଆରମ୍ମଣତୋ ପାଣାତିପାତୋ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାରମ୍ମଣତୋ ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣୋ, ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ ସତ୍ତାରମ୍ମଣଂ ୱା ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣଂ ୱା, ମିଚ୍ଛାଚାରୋ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବୱସେନ ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣୋ, ସତ୍ତାରମ୍ମଣୋତି ଏକେ। ମୁସାୱାଦୋ ସତ୍ତାରମ୍ମଣୋ ୱା ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣୋ ୱା, ସୁରାପାନଂ ସଙ୍ଖାରାରମ୍ମଣଂ। ୱେଦନତୋ ପାଣାତିପାତୋ ଦୁକ୍ଖୱେଦନୋ, ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ ତିୱେଦନଂ, ମିଚ୍ଛାଚାରୋ ସୁଖମଜ୍ଝତ୍ତୱସେନ ଦ୍ୱିୱେଦନୋ, ତଥା ସୁରାପାନଂ। ସନ୍ନିଟ୍ଠାପକଚିତ୍ତେନ ପନ ଉଭଯମ୍ପି ମଜ୍ଝତ୍ତୱେଦନଂ ନ ହୋତି। ମୁସାୱାଦୋ ତିୱେଦନୋ। ମୂଲତୋ ପାଣାତିପାତୋ ଦୋସମୋହୱସେନ ଦ୍ୱିମୂଲକୋ, ଅଦିନ୍ନାଦାନଂ ମୁସାୱାଦୋ ଚ ଦୋସମୋହୱସେନ ୱା ଲୋଭମୋହୱସେନ ୱା, ମିଚ୍ଛାଚାରୋ ସୁରାପାନଞ୍ଚ ଲୋଭମୋହୱସେନ ଦ୍ୱିମୂଲଂ। କମ୍ମତୋ ମୁସାୱାଦୋଯେୱେତ୍ଥ ୱଚୀକମ୍ମଂ, ସେସଂ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି କାଯକମ୍ମମେୱ। ଫଲତୋ ସବ୍ବେପି ଅପାଯୂପପତ୍ତିଫଲା ଚେୱ ସୁଗତିଯମ୍ପି ଅପ୍ପାଯୁକତାଦିନାନାୱିଧଅନିଟ୍ଠଫଲା ଚାତି ଏୱମେତ୍ଥ ସଭାୱାଦିତୋ ୱିନିଚ୍ଛଯୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଅପ୍ପଟିୱିରତାତି ସମାଦାନୱିରତିଯା ସମ୍ପତ୍ତୱିରତିଯା ଚ ଅଭାୱେନ ନ ପଟିୱିରତା। ଦୁସ୍ସୀଲାତି ତତୋ ଏୱ ପଞ୍ଚସୀଲମତ୍ତସ୍ସାପି ଅଭାୱେନ ନିସ୍ସୀଲା। ପାପଧମ୍ମାତି ଲାମକଧମ୍ମା, ହୀନାଚାରା। ପାଣାତିପାତା ପଟିୱିରତୋତି ସିକ୍ଖାପଦସମାଦାନେନ ପାଣାତିପାତତୋ ୱିରତୋ, ଆରକା ଠିତୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି।

ଇଧାପି ପାଣାତିପାତାୱେରମଣିଆଦୀନଂ ସଭାୱତୋ ଆରମ୍ମଣତୋ , ୱେଦନତୋ, ମୂଲତୋ, କମ୍ମତୋ, ସମାଦାନତୋ, ଭେଦତୋ, ଫଲତୋ ଚ ୱିଞ୍ଞାତବ୍ବୋ ୱିନିଚ୍ଛଯୋ। ତତ୍ଥ ସଭାୱତୋ ପଞ୍ଚପି ଚେତନାଯୋପି ହୋନ୍ତି ୱିରତିଯୋପି, ୱିରତିୱସେନ ପନ ଦେସନା ଆଗତା। ଯା ପାଣାତିପାତା ୱିରମନ୍ତସ୍ସ ‘‘ଯା ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ପାଣାତିପାତା ଆରତି ୱିରତୀ’’ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତା କୁସଲଚିତ୍ତସମ୍ପଯୁତ୍ତା ୱିରତି। ସା ପଭେଦତୋ ତିୱିଧା – ସମ୍ପତ୍ତୱିରତି, ସମାଦାନୱିରତି, ସମୁଚ୍ଛେଦୱିରତୀତି। ତତ୍ଥ ଅସମାଦିନ୍ନସିକ୍ଖାପଦାନଂ ଅତ୍ତନୋ ଜାତିୱଯବାହୁସଚ୍ଚାଦୀନି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ‘‘ଅଯୁତ୍ତମେତଂ ଅମ୍ହାକଂ

କାତୁ’’ନ୍ତି ସମ୍ପତ୍ତଓତ୍ଥୁଂ ଅଓୀତିକ୍କମନ୍ତାନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ୱିରତି ସମ୍ପତ୍ତୱିରତି ନାମ। ସମାଦିନ୍ନସିକ୍ଖାପଦାନଂ ସିକ୍ଖାପଦସମାଦାନେ ତଦୁତ୍ତରି ଚ ଅତ୍ତନୋ ଜୀୱିତମ୍ପି ପରିଚ୍ଚଜିତ୍ୱା ୱତ୍ଥୁଂ ଅଓୀତିକ୍କମନ୍ତାନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ୱିରତି ସମାଦାନୱିରତି ନାମ। ଅରିୟମଗ୍ଗସମ୍ପୟୁତ୍ତା ପନ ୱିରତି ସମୁଚ୍ଛେଦୱିରତି ନାମ, ୟସ୍ସା ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲାନଂ ‘‘ପାଣଂ ଘାତେସ୍ସାମା’’ତି ଚିତ୍ତମ୍ପି ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତାସୁ ସମାଦାନୱିରତି ଇଧାଧିପ୍ପେତା।

ଆରମ୍ମଣତୋ ପାଣାତିପାତାଦୀନଂ ଆରମ୍ମଣାନେୱ ଏତେସଂ ଆରମ୍ମଣାନି। ୱୀତିକ୍କମିତବ୍ବତୋୟେୱ ହି ୱିରତି ନାମ ହୋତି। ୟଥା ପନ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣୋ ଅରିୟମଗ୍ଗୋ କିଲେସେ ପଜହତି, ଏୱଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟାଦିଆରମ୍ମଣାୟେୱ ଏତେ କୁସଲଧମ୍ମା ପାଣାତିପାତାଦୀନି ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟାନି ପଜହନ୍ତି। ୱେଦନତୋ ସବ୍ବାପି ସୁଖୱେଦନାୱ।

ମୂଲତୋ ଞାଣସମ୍ପୟୁତ୍ତଚିତ୍ତେନ ୱିରମନ୍ତସ୍ସ ଅଲୋଭଅଦୋସଅମୋହୱସେନ ତିମୂଲା ହୋନ୍ତି, ଞାଣୱିପ୍ପୟୁତ୍ତଚିତ୍ତେନ ୱିରମନ୍ତସ୍ସ ଅଲୋଭଅଦୋସୱସେନ ଦ୍ୱିମୂଲା। କମ୍ମତୋ ମୁସାୱାଦା ୱେରମଣି ୱଚୀକମ୍ମଂ , ସେସା କାୟକମ୍ମଂ। ସମାଦାନତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଗରୁଟ୍ଠାନିୟସ୍ସ ସନ୍ତିକେ ତଂ ଅଲଭନ୍ତେନ ସୟମେୱ ୱା ପଞ୍ଚ ସୀଲାନି ଏକଜ୍ଝଂ ପାଟିୟେକ୍କଂ ୱା ସମାଦିୟନ୍ତେନ ସମାଦିନ୍ନାନି ହୋନ୍ତି। ଭେଦତୋ ଗହଟ୍ଠାନଂ ୟଂ ୟଂ ୱୀତିକ୍କନ୍ତଂ, ତଂ ତଦେୱ ଭିଜ୍ଜତି, ଇତରଂ ନ ଭିଜ୍ଜତି। କସ୍ମା? ଗହଟ୍ଠା ହି ଅନିବଦ୍ଧସୀଲା ହୋନ୍ତି, ୟଂ ୟଂ ସକ୍କୋନ୍ତି, ତଂ ତଦେୱ ରକ୍ଖନ୍ତି। ପବ୍ବଜିତାନଂ ପନ ଏକସ୍ମିଂ ୱୀତିକ୍କନ୍ତେ ସବ୍ବାନି ଭିଜ୍ଜନ୍ତୀତି।

ଫଲତୋତି ପାଣାତିପାତା ୱେରମଣିୟା ଚେତ୍ଥ ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗସମ୍ପନ୍ନତା, ଆରୋହପରିଣାହସମ୍ପତ୍ତି, ଜୱନସମ୍ପତ୍ତି, ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତପାଦତା, ଚାରୁତା, ମୁଦୁତା, ସୁଚିତା, ସୂରତା, ମହବ୍ବଲତା, ୱିସ୍ସଟ୍ଠୱଚନତା, ସତ୍ତାନଂ ପିୟମନାପତା, ଅଭିଜ୍ଜପରିସତା, ଅଚ୍ଛମ୍ଭିତା, ଦୁପ୍ପଧଂସିୟତା, ପରୂପକ୍କମେନ ଅମରଣତା, ମହାପରିୱାରତା, ସୁୱଣ୍ଣତା, ସୁସଣ୍ଠାନତା, ଅପ୍ପାବାଧତା, ଅସୋକତା, ପିୟମନାପେହି ଅୱିପ୍ପୟୋଗୋ, ଦୀଘାୟୁକତାତି ଏୱମାଦୀନି ଫଲାନି।

ଅଦିନ୍ନାଦାନା ୱେରମଣିୟା ମହାଧନଧଞ୍ଞତା, ଅନନ୍ତଭୋଗତା, ଥିରଭୋଗତା, ଇଚ୍ଛିତାନଂ ଭୋଗାନଂ ଖିପ୍ପଂ ପଟିଲାଭୋ, ରାଜାଦୀହି ଅସାଧାରଣଭୋଗତା, ଉଳାରଭୋଗତା, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଜେଟ୍ଠକଭାୱୋ, ନତ୍ଥିଭାୱସ୍ସ ଅଜାନନତା, ସୁଖୱିହାରିତାତି ଏୱମାଦୀନି।

ଅବ୍ରହ୍ମଚରିୟା ୱେରମଣିୟା ୱିଗତପଚ୍ଚତ୍ଥିକତା, ସବ୍ବସତ୍ତାନଂ ପିୟମନାପତା, ଅନ୍ନପାନୱତ୍ଥଚ୍ଛାଦନାଦୀନଂ ଲାଭିତା, ସୁଖସୁପନତା, ସୁଖପଟିବୁଜ୍ଝନତା, ଅପାୟଭୟୱିମୋକ୍ଖୋ, ଇତ୍ଥିଭାୱନପୁଂସକଭାୱାନଂ ଅଭବ୍ବତା, ଅକ୍କୋଧନତା, ସଚ୍ଚକାରିତା, ଅମଙ୍କୁତା, ଆରାଧନସୁଖିତା, ପରିପୁଣ୍ଣିନ୍ଦ୍ରିୟତା, ପରିପୁଣ୍ଣଲକ୍ଖଣତା, ନିରାସଙ୍କତା, ଅପ୍ପୋସ୍ସୁକ୍କତା, ସୁଖୱିହାରିତା, ଅକୁତୋଭୟତା, ପିୟୱିପ୍ପୟୋଗାଭାୱୋତି ଏୱମାଦୀନି। ୟସ୍ମା ପନ ମିଚ୍ଛାଚାରାୱେରମଣିୟା ଫଲାନିପି ଏତ୍ଥେୱ ଅନ୍ତୋଗଧାନି, ତସ୍ମା (ଅବ୍ରହ୍ମଚରିୟା ୱେରମଣିୟା)।

ମୁସାୱାଦା ୱେରମଣିୟା ୱିପ୍ପସନ୍ନିନ୍ଦ୍ରିୟତା, ୱିସ୍ସଟ୍ଠମଧୁରଭାଣିତା, ସମସିତସୁଦ୍ଧଦନ୍ତତା, ନାତିଥୂଲତା, ନାତିକିସତା, ନାତିରସ୍ସତା, ନାତିଦୀଘତା, ସୁଖସମ୍ଫସ୍ସତା, ଉପ୍ପଲଗନ୍ଧମୁଖତା, ସୁସ୍ସୂସକପରିସତା, ଆଦେୟ୍ୟୱଚନତା, କମଲଦଲସଦିସମୁଦୁଲୋହିତତନୁଜିୱ୍ହତା, ଅଲୀନତା, ଅନୁଦ୍ଧତତାତି ଏୱମାଦୀନି।

ସୁରାମେରୟମଜ୍ଜପମାଦଟ୍ଠାନା ୱେରମଣିୟା ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ କିଚ୍ଚକରଣୀୟେସୁ ଅପ୍ପମାଦତା, ଞାଣୱନ୍ତତା, ସଦା ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସତିତା, ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ କିଚ୍ଚକରଣୀୟେସୁ ଠାନୁପ୍ପତ୍ତିକପଟିଭାନୱନ୍ତତା , ଅନଲସତା, ଅଜଳତା, ଅନୁମ୍ମତ୍ତତା, ଅଚ୍ଛମ୍ଭିତା, ଅସାରମ୍ଭିତା, ଅନିସ୍ସୁକିତା, ଅମଚ୍ଛରିତା, ସଚ୍ଚୱାଦିତା, ଅପିସୁଣଅଫରୁସଅସମ୍ଫପ୍ପଲାପୱାଦିତା, କତଞ୍ଞୁତା , କତୱେଦିତା, ଚାଗୱନ୍ତତା, ସୀଲୱନ୍ତତା, ଉଜୁକତା, ଅକ୍କୋଧନତା, ହିରୋତ୍ତପ୍ପସମ୍ପନ୍ନତା , ଉଜୁଦିଟ୍ଠିତା, ମହନ୍ତତା, ପଣ୍ଡିତତା, ଅତ୍ଥାନତ୍ଥକୁସଲତାତି ଏୱମାଦୀନି ଫଲାନି। ଏୱମେତ୍ଥ ପାଣାତିପାତାୱେରମଣିଆଦୀନମ୍ପି ସଭାୱାଦିତୋ ୱିନିଚ୍ଛୟୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ସୀଲୱାତି ୟଥାୱୁତ୍ତପଞ୍ଚସୀଲୱସେନ ସୀଲୱା। କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମୋତି ସୁନ୍ଦରଧମ୍ମୋ, ସରଣଗମନପରିଦୀପିତାୟ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପତ୍ତିୟା ସମ୍ପନ୍ନପଞ୍ଞୋତି ଅତ୍ଥୋ। ୟୋ ପନ ପୁତ୍ତୋ ମାତାପିତୂସୁ ଅସ୍ସଦ୍ଧେସୁ ଦୁସ୍ସୀଲେସୁ ଚ ସୟମ୍ପି ତାଦିସୋ, ସୋପି ଅୱଜାତୋୟେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅସ୍ସଦ୍ଧିୟାଦୟୋ ହି ଇଧ ଅୱଜାତଭାୱସ୍ସ ଲକ୍ଖଣଂ ୱୁତ୍ତା, ତେ ଚ ତସ୍ମିଂ ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତି। ମାତାପିତରୋ ପନ ଉପାଦାୟ ପୁତ୍ତସ୍ସ ଅତିଜାତାଦିଭାୱୋ ୱୁଚ୍ଚତୀତି।

ୟୋ ହୋତି କୁଲଗନ୍ଧନୋତି କୁଲଚ୍ଛେଦକୋ କୁଲୱିନାସକୋ। ଛେଦନତ୍ଥୋ ହି ଇଧ ଗନ୍ଧସଦ୍ଦୋ, ‘‘ଉପ୍ପଲଗନ୍ଧପଚ୍ଚତ୍ଥିକା’’ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୬୫) ୱିୟ। କେଚି ପନ ‘‘କୁଲଧଂସନୋ’’ତି ପଠନ୍ତି, ସୋ ଏୱତ୍ଥୋ।

ଏତେ ଖୋ ପୁତ୍ତା ଲୋକସ୍ମିନ୍ତି ଏତେ ଅତିଜାତାଦୟୋ ତୟୋ ପୁତ୍ତା ଏୱ ଇମସ୍ମିଂ ସତ୍ତଲୋକେ ପୁତ୍ତା ନାମ, ନ ଇତୋ ୱିନିମୁତ୍ତା ଅତ୍ଥି। ଇମେସୁ ପନ ଯେ ଭୱନ୍ତି ଉପାସକା ଯେ ସରଣଗମନସମ୍ପତ୍ତିୟା ଉପାସକା ଭୱନ୍ତି କମ୍ମସ୍ସକତାଞ୍ଞାଣେନ କମ୍ମସ୍ସ କୋୱିଦା, ତେ ଚ ପଣ୍ଡିତା ପଞ୍ଞତ୍ତୱନ୍ତୋ, ପଞ୍ଚସୀଲଦସସୀଲେନ ସମ୍ପନ୍ନା ପରିପୁଣ୍ଣା। ଯାଚକାନଂ ୱଚନଂ ଜାନନ୍ତି, ତେସଂ ମୁଖାକାରଦସ୍ସନେନେୱ ଅଧିପ୍ପାୟପୂରଣତୋତି ୱଦଞ୍ଞୂ, ତେସଂ ୱା "ଦେହୀ"ତି ୱଚନଂ ସୁତ୍ୱା "ଇମେ ପୁବ୍ବେ ଦାନଂ ଅଦତ୍ୱା ଏୱଂଭୂତା, ମୟା ପନ ଏୱଂ ନ ଭୱିତବ୍ବ"ନ୍ତି ତେସଂ ପରିଚ୍ଚାଗେନ ତଦତ୍ଥଂ ଜାନନ୍ତୀତି ୱଦଞ୍ଞୂ, ପଣ୍ଡିତାନଂ ୱା କମ୍ମସ୍ସକତାଦିଦୀପକଂ ୱଚନଂ ଜାନନ୍ତୀତି ୱଦଞ୍ଞୂ। "ପଦଞ୍ଞୂ"ତି ଚ ପଠନ୍ତି, ପଦାନିୟା ପରିଚ୍ଚାଗସୀଲାତି ଅତ୍ଥୋ। ତତୋ ଏୱ ୱିଗତମଚ୍ଛେରମଲତ୍ତା ୱୀତମଚ୍ଛରା। ଅବ୍ଭୁଘନାତି ଅବ୍ଭସଙ୍ଖାତା ଘନା, ଘନମେଘପଟଲା ୱା ମୁତ୍ତୋ ଚନ୍ଦୋୱିୟ, ଉପାସକାଦିପରିସାସୁ ଖତ୍ତିୟାଦିପରିସାସୁ ଚ ୱିରୋଚରେ ୱିରୋଚନ୍ତି, ସୋଭନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଞ୍ଚମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଅୱୁଟ୍ଠିକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୭୫। ଛଟ୍ଠେ ଅୱୁଟ୍ଠିକସମୋତି ଅୱୁଟ୍ଠିକମେଘସମୋ। ଏକଚ୍ଚୋ ହି ମେଘୋ ସତପଟଲସହସ୍ସପଟଲୋ ହୁତ୍ୱା ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ଥନନ୍ତୋ ଗଜ୍ଜନ୍ତୋ ୱିଜ୍ଜୋତନ୍ତୋ ଏକଂ ଉଦକବିନ୍ଦୁମ୍ପି ଅପାତେତ୍ୱା ୱିଗଚ୍ଛତି, ତଥୂପମୋ ଏକଚ୍ଚୋ ପୁଗ୍ଗଲୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ "ଅୱୁଟ୍ଠିକସମୋ"ତି। ପଦେସୱସ୍ସୀତି ଏକଦେସୱସ୍ସିମେଘସମୋ। ପଦେସୱସ୍ସୀ ୱିୟାତି ହି ପଦେସୱସ୍ସୀ। ଏକଚ୍ଚୋ ଏକସ୍ମିଂୟେୱ ଠାନେ ଠିତେସୁ ମନୁସ୍ସେସୁ ଯଥା ଏକଚ୍ଚେ ତେମେନ୍ତି, ଏକଚ୍ଚେ ନ ତେମେନ୍ତି, ଏୱଂ ମନ୍ଦଂ ୱସ୍ସତି, ତଥୂପମଂ ଏକଚ୍ଚଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ଦସ୍ସେତି "ପଦେସୱସ୍ସୀ"ତି। ସବ୍ବତ୍ଥାଭିୱସ୍ସୀତି ସବ୍ବସ୍ମିଂ ପଥୱୀପବ୍ବତସମୁଦ୍ଦାଦିକେ ଜଗତିପ୍ପଦେସେ ଅଭିୱସ୍ସିମେଘସମୋ। ଏକଚ୍ଚୋ ହି ସକଲଚକ୍କୱାଳଅଗବ୍ଭଂ ପତ୍ଥରିତ୍ୱା ସବ୍ବତ୍ଥକମେୱ ଅଭିୱସ୍ସତି, ତଂ ଚାତୁଦ୍ଦୀପିକମହାମେଘଂ ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଉପମଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ "ସବ୍ବତ୍ଥାଭିୱସ୍ସୀ"ତି।

ସବ୍ବେସାନନ୍ତି ସବ୍ବେସଂ, ଅୟମେୱ ୱା ପାଠୋ। ନ ଦାତା ହୋତୀତି ଅଦାନସୀଲୋ ହୋତି, ଥଦ୍ଧମଚ୍ଛରିତାୟ ନ କସ୍ସଚି କିଞ୍ଚି ଦେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦାନି ଦାନସ୍ସ ଖେତ୍ତଂ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମଞ୍ଚ ୱିଭାଗେନ ଦସ୍ସେତୁଂ "ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା"ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସମିତପାପସମଣା ଚେୱ ପବ୍ବଜ୍ଜମତ୍ତସମଣା ଚ ବାହିତପାପବ୍ରାହ୍ମଣା ଚେୱ ଜାତିମତ୍ତବ୍ରାହ୍ମଣା ଚ ଇଧ "ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା"ତି ଅଧିପ୍ପେତା। କପଣା ନାମ ଦୁଗ୍ଗତା ଦଲିଦ୍ଦମନୁସ୍ସା। ଅଦ୍ଧିକା ନାମ ପଥାୱିନୋ ପରିକ୍ଖୟୱିହୀନା। ୱନିବ୍ବକା ନାମ ଯେ "ଇଟ୍ଠଂ ଦେଥ କନ୍ତଂ ମନାପଂ କାଲେନ ଅନୱଜ୍ଜଂ ଉଦଗ୍ଗଚିତ୍ତା ପସନ୍ନଚିତ୍ତା, ଏୱଂ ଦେନ୍ତା ଗଚ୍ଛଥ ସୁଗତିଂ, ଗଚ୍ଛଥ ବ୍ରହ୍ମଲୋକ"ନ୍ତିଆଦିନା ନୟେନ ଦାନେ ନିୟୋଜେନ୍ତା ଦାନସ୍ସ ୱଣ୍ଣଂ ଥୋମେନ୍ତା ୱିଚରନ୍ତି। ଯାଚକା ନାମ ଯେ କେୱଲଂ "ମୁଟ୍ଠିମତ୍ତଂ ଦେଥ, ପସତମତ୍ତଂ ଦେଥ, ସରାୱମତ୍ତଂ ଦେଥା"ତି ଅପ୍ପକମ୍ପି ଯାଚମାନା ୱିଚରନ୍ତି। ତତ୍ଥ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣଗ୍ଗହଣେନ ଗୁଣଖେତ୍ତଂ ଉପକାରିଖେତ୍ତଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି, କପଣାଦିଗ୍ଗହଣେନ କରୁଣାଖେତ୍ତଂ। ଅନ୍ନନ୍ତି ଯଂକିଞ୍ଚି ଖାଦନୀୟଂ ଭୋଜନୀୟଂ। ପାନନ୍ତି ଅମ୍ବପାନାଦିପାନକଂ। ୱତ୍ଥନ୍ତି ନିୱାସନପାରୁପନାଦିଅଚ୍ଛାଦନଂ। ଯାନନ୍ତି ରଥୱୟ୍ହାଦି ଅନ୍ତମସୋ ଉପାହନଂ ଉପାଦାୟ ଗମନସାଧନଂ। ମାଲାତି ଗନ୍ଥିତାଗନ୍ଥିତଭେଦଂ ସବ୍ବଂ ପୁପ୍ଫଂ। ଗନ୍ଧନ୍ତି ଯଂକିଞ୍ଚି ଗନ୍ଧଜାତଂ ପିସିତଂ ଅପିସିତଂ ଗନ୍ଧୂପକରଣଞ୍ଚ। ୱିଲେପନନ୍ତି ଛୱିରାଗକରଣଂ। ସେୟ୍ୟାତି ମଞ୍ଚପୀଠାଦି ଚେୱ ପାୱାରକୋଜୱାଦି ଚ ସୟିତବ୍ବୱତ୍ଥୁ। ସେୟ୍ୟଗ୍ଗହଣେନ ଚେତ୍ଥ ଆସନମ୍ପି ଗହିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଆୱସଥନ୍ତି ୱାତାତପାଦିପରିସ୍ସୟୱିନୋଦନଂ ପତିସ୍ସୟଂ। ପଦୀପେୟ୍ୟନ୍ତି ଦୀପକପଲ୍ଲିକାଦିପଦୀପୂପକରଣଂ।

ଏୱଂଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେତି ୱିଜ୍ଜମାନେପି ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମେ ପଟିଗ୍ଗାହକାନଂ ଏୱଂ ଦାତବ୍ବୱତ୍ଥୁଂ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଅଦେନ୍ତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅୱସ୍ସିକମେଘସଦିସୋ ହୋତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଭିକ୍ଖୱେ, ଯଥା ସୋ ମେଘୋ ସତପଟଲସହସ୍ସପଟଲୋ ହୁତ୍ୱା ଉଟ୍ଠହିତ୍ୱା ନ କିଞ୍ଚି ୱସ୍ସି ୱିଗଚ୍ଛତି, ଏୱମେୱ ଯୋ ଉଳାରଂ ୱିପୁଲଞ୍ଚ ଭୋଗଂ ସଂହରିତ୍ୱା ଗେହଂ ଆୱସନ୍ତୋ କସ୍ସଚି କଟଚ୍ଛୁମତ୍ତଂ ଭିକ୍ଖଂ ୱା ଉଳୁଙ୍କମତ୍ତଂ ଯାଗୁଂ ୱା ଅଦତ୍ୱା ୱିଗଚ୍ଛତି, ୱିୱସୋ ମଚ୍ଚୁୱସଂ ଗଚ୍ଛତି, ସୋ ଅୱୁଟ୍ଠିକସମୋ ନାମ ହୋତୀତି। ଇମିନା ନୟେନ ସେସେସୁପି ନିଗମନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଇମେସୁ ଚ ତୀସୁ ପୁଗ୍ଗଲେସୁ ପଠମୋ ଏକଂସେନେୱ ଗରହିତବ୍ବୋ, ଦୁତିୟୋ ପସଂସନୀୟୋ, ତତିୟୋ, ପସଂସନୀୟତରୋ। ପଠମୋ ୱା ଏକନ୍ତେନେୱ ସବ୍ବନିହୀନୋ, ଦୁତିୟୋ ମଜ୍ଝିମୋ, ତତିୟୋ ଉତ୍ତମୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଗାଥାସୁ ସମଣେତି ଉପୟୋଗୱସେନ ବହୁୱଚନଂ ତଥା ସେସେସୁପି। ଲଦ୍ଧାନାତି ଲଭିତ୍ୱା, ସମଣେ ଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟେ ପୱାରେତ୍ୱା ପୁଟ୍ଠୋ ନ ସଂୱିଭଜତି। ଅନ୍ନଂ ପାନଞ୍ଚ ଭୋଜନନ୍ତି ଅନ୍ନଂ ୱା ପାନଂ ୱା ଅଞ୍ଞଂ ୱା ଭୁଞ୍ଜିତବ୍ବୟୁତ୍ତକଂ ଭୋଜନଂ, ତଂ ନ ସଂୱିଭଜତି। ଅୟଞ୍ହେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଯୋ ଅତ୍ଥିକଭାୱେନ ଉପଗତେ ସମ୍ପଟିଗ୍ଗାହକେ ଲଭିତ୍ୱା ଅନ୍ନାଦିନା ସଂୱିଭାଗମତ୍ତମ୍ପି ନ କରୋତି, କିଂ ସୋ ଅଞ୍ଞଂ ଦାନଂ ଦସ୍ସତି, ତଂ ଏୱରୂପଂ ଥଦ୍ଧମଚ୍ଛରିୟଂ ପୁରିସାଧମଂ ନିହୀନପୁଗ୍ଗଲଂ ପଣ୍ଡିତା ଅୱୁଟ୍ଠିକସମୋତି ଆହୁ କଥୟନ୍ତୀତି।

ଏକଚ୍ଛାନଂନ ଦଦାତୀତି ୱିଜମାନେପି ମହତି ଦାତବ୍ବଧମ୍ମେ ଏକେସଂ ସତ୍ତାନଂ ତେସୁ କୋଧୱସେନ ୱା, ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମେ ଲୋଭୱସେନ ୱା ନ ଦଦାତି। ଏକଚ୍ଛାନଂ ପୱେଚ୍ଛତୀତି ଏକେସଂଯେୱ ପନ ଦଦାତି। ମେଧାୱିନୋତି ପଞ୍ଞୱନ୍ତୋ ପଣ୍ଡିତା ଜନା।

ସୁଭିକ୍ଖୱାଚୋତି ଯୋ ଉପଗତାନଂ ଯାଚକାନଂ ''ଅନ୍ନଂ ଦେଥ, ପାନଂ ଦେଥା''ତିଆଦିନା ତଂ ତଂ ଦାପେତି, ସୋ ସୁଲଭଭିକ୍ଖତାଯ ସୁଭିକ୍ଖା ୱାଚା ଏତସ୍ସାତି ସୁଭିକ୍ଖୱାଚୋ। ''ସୁଭିକ୍ଖୱସ୍ସୀ''ତିପି ପଠନ୍ତି। ଯଥା ଲୋକୋ ସୁଭିକ୍ଖୋ ହୋତି, ଏୱଂ ସବ୍ବଷ୍ଠାଭିୱସ୍ସିତମହାମେଘୋ ସୁଭିକ୍ଖୱସ୍ସୀ ନାମ ହୋତି। ଏୱମଯମ୍ପି ମହାଦାନେହି ସବ୍ବଷ୍ଠାଭିୱସ୍ସୀ ସୁଭିକ୍ଖୱସ୍ସୀତି। ଆମୋଦମାନୋ ପକିରେତୀତି ତୁଟ୍ଠହଟ୍ଠମାନସୋ ସହତ୍ଥେନ ଦାନଂ ଦେନ୍ତୋ ପଟିଗ୍ଗାହକଖେତ୍ତେ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମଂ ପକିରେନ୍ତୋ ୱିଯ ହୋତି, ୱାଚାଯପି ''ଦେଥ ଦେଥା''ତି ଭାସତି।

ଇଦାନି ନଂ ସୁଭିକ୍ଖୱସ୍ସିତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯଥାପି ମେଘୋ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ରାଯଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଯଥା ମହାମେଘୋ ପଠମଂ ମନ୍ଦନିଗ୍ଘୋସେନ ଥନଯିତ୍ୱା ପୁନ ସକଲନଦୀକନ୍ଦରାନି ଏକନିନ୍ନାଦଂ କରୋନ୍ତୋ ଗଜ୍ଜଯିତ୍ୱା ପୱସ୍ସତି, ସବ୍ବଦକମେୱ ୱାରିନା ଉଦକେନ ଥଲଂ ନିନ୍ନଞ୍ଚ ଅଭିସନ୍ଦନ୍ତୋ ପୂରେତି ଏକୋଘଂ କରୋତି, ଏୱମେୱ ଇଧ ଇମସ୍ମିଂ ସତ୍ତଲୋକେ ଏକଚ୍ଚୋ ଉଠଆରପୁଗ୍ଗଲୋ ସବ୍ବସମତାଯ ସୋ ମହାମେଘୋ ୱିଯ ୱସ୍ସିତବ୍ବତ୍ତା ତାଦିସୋ ଯଥା ଧନଂ ଉଟ୍ଠାନାଧିଗତଂ ଅତ୍ତନୋ ଉଟ୍ଠାନୱୀରିଯାଭିନିବ୍ବତ୍ତଂ ହୋତି, ଏୱଂ ଅନଲସୋ ହୁତ୍ୱା ତଞ୍ଚ ଧମ୍ମେନ ଞାଯେନ ସଂହରିତ୍ୱା ତନିବ୍ବତ୍ତେନ ଅନ୍ନେନ ପାନେନ ଅଞ୍ଞେନ ଚ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମେନ ପତ୍ତେ ସମ୍ପତ୍ତେ ୱନିବ୍ବକେ ସମ୍ମା ସମ୍ମଦେୱ ଦେସକାଲାନୁରୂପଞ୍ଚେୱ ଇଚ୍ଛାନୁରୂପଞ୍ଚ ତପ୍ପେତି ସମ୍ପୱାରେତୀତି।

ଛଟ୍ଠସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ସୁଖପତ୍ଥନାସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୭୬। ସତ୍ତମେ ସୁଖାନୀତି ସୁଖନିମିତ୍ତାନି। ପତ୍ଥଯମାନୋତି ଇଚ୍ଛମାନୋ ଆକଙ୍ଖମାନୋ। ସୀଲନ୍ତି ଗହଟ୍ଠସୀଲଂ ପବ୍ବଜିତସୀଲଞ୍ଚ। ଗହଟ୍ଠୋ ଚେ ଗହଟ୍ଠସୀଲଂ, ପବ୍ବଜିତୋ ଚେ ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ରକ୍ଖେଯ୍ୟାତି ସମାଦିଯିତ୍ୱା ଅୱୀତିକ୍କମନ୍ତୋ ସମ୍ମଦେୱ ଗୋପେଯ୍ୟ। ପସଂସା ମେ ଆଗଚ୍ଛତୂତି ''ମମ କଲ୍ୟାଣୋ କିତ୍ତିସଦ୍ଦୋ ଆଗଚ୍ଛତୂ''ତି ଇଚ୍ଛନ୍ତୋ ପଣ୍ଡିତୋ ସପ୍ପଞ୍ଞୋ ସୀଲଂ ରକ୍ଖେଯ୍ୟ। ସୀଲୱତୋ ହି ଗହଟ୍ଠସ୍ସ ତାୱ ''ଅସୁକୋ ଅସୁକକୁଲସ୍ସ ପୁତ୍ତୋ ସୀଲୱା କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମୋ ସଦ୍ଧୋ ପସନ୍ନୋ ଦାଯକୋ କାରକୋ''ତିଆଦିନା ପରିସମଜ୍ଝେ କଲ୍ୟାଣୋ କିତ୍ତିସଦ୍ଦୋ ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗଚ୍ଛତି, ପବ୍ବଜିତସ୍ସ ''ଅସୁକୋ ନାମ ଭିକ୍ଖୁ ସୀଲୱା ୱତ୍ତସମ୍ପନ୍ନୋ ସୋରତୋ ସୁଖସଂୱାସୋ ସଗାରୱୋ ସପ୍ପତିସ୍ସୋ''ତିଆଦିନା...ପେ... ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗଚ୍ଛତୀତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ପୁନ ଚପରଂ, ଗହପତଯୋ, ସୀଲୱତୋ ସୀଲସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ କଲ୍ୟାଣୋ କିତ୍ତିସଦ୍ଦୋ ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗଚ୍ଛତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୫।୨୧୩; ଉଦା। ୭୬; ମହାୱ। ୨୮୫)।

ତଥା –

''ଆକଙ୍ଖେୟ୍ୟ ଚେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ – 'ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀନଂ ପିଯୋ ଚସ୍ସଂ ମନାପୋ, ଗରୁ ଚ ଭାୱନୀଯୋ ଚା'ତି, ସୀଲେସ୍ୱେୱସ୍ସ ପରିପୂରକାରୀ''ତିଆଦି (ମ। ନି। ୧।୬୫)।

ଭୋଗା ମେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୂତି ଏତ୍ଥ ଗହଟ୍ଠସ୍ସ ତାୱ ସୀଲୱତୋ କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମସ୍ସ ଯେନ ଯେନ ସିପ୍ପଟ୍ଠାନେନ ଜୀୱିକଂ କପ୍ପେତି – ଯଦି କସିଯା, ଯଦି ୱଣିଜ୍ଜାଯ, ଯଦି ରାଜପୋରିସେନ, ତଂ ତଂ ଯଥାକାଲଂ ଯଥାୱିଧିଞ୍ଚ ଅତିୱିଯ ଅପ୍ପମତ୍ତଭାୱତୋ ଅଥସ୍ସ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଚେୱ ଭୋଗା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଉପ୍ପନ୍ନା ଚ ଭୋଗା ଫାତିଂ ଗମିସ୍ସନ୍ତି। ପବ୍ବଜିତସ୍ସ ପନ ସୀଲାଚାରସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଅପ୍ପମାଦୱିହାରିସ୍ସ ସତୋ ସୀଲସମ୍ପନ୍ନସ୍ସ ସୀଲସମ୍ପଦାଯ ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାଦିଗୁଣେସୁ ଚ ପସନ୍ନା ମନୁସ୍ସା ଉଠଆରୁଠଆରେ ପଚ୍ଚଯେ ଅଭିହରନ୍ତି, ଏୱମସ୍ସ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଚେୱ ଭୋଗା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଉପ୍ପନ୍ନା ଚ ଥିରା ହୋନ୍ତି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ –

''ପୁନ ଚପରଂ, ଗହପତଯୋ, ସୀଲୱା ସୀଲସମ୍ପନ୍ନୋ ଅପ୍ପମାଦାଧିକରଣଂ ମହନ୍ତଂ ଭୋଗକ୍ଖନ୍ଧଂ ଅଧିଗଚ୍ଛତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୫।୨୧୩; ଉଦା। ୭୬; ମହାୱ। ୨୮୫)।

ତଥା –

‘‘ଆକଙ୍ଖେୟ୍ୟ ଚେ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଭିକ୍ଖୁ – ‘ଲାଭୀ ଅସ୍ସ ଚୀଵରପିଣ୍ଡପାତସେନାସନଗିଲାନପଚ୍ଚଯଭେସଜ୍ଜପରିକ୍ଖାରାନ’ନ୍ତି, ସୀଲେସ୍ଵେଵସ୍ସ ପରିପୂରକାରୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୬୫) ଚ –

ସେସଂ ଵୁତ୍ତନଯମେଵ।

ଗାଥାସୁ ପତ୍ଥଯାନୋତି ପତ୍ଥଯନ୍ତୋ। ତଯୋ ସୁଖେତି ତୀଣି ସୁଖାନି। ଵିତ୍ତଲାଭନ୍ତି ଧନଲାଭଂ, ଭୋଗୁପ୍ପତ୍ତିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଵିସେସତୋ ଚେତ୍ଥ ପସଂସାଯ ଚେତସିକସୁଖଂ, ଭୋଗେହି କାଯିକସୁଖଂ, ଇତରେନ ଉପପତ୍ତିସୁଖଂ; ତଥା ପଠମେନ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖଂ, ତତିଯେନ ସମ୍ପରାଯସୁଖଂ, ଦୁତିଯେନ ଉଭଯସୁଖଂ ଗହିତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ।

ଇଦାନି ପସଂସାଦିକାରଣସ୍ସ ସୀଲସ୍ସ ଵିଯ ପସଂସାଦୀନମ୍ପି ଵିସେସକାରଣଂ ପାପମିତ୍ତପରିଵଜ୍ଜନଂ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତସେଵନଞ୍ଚ ଆଦୀନଵାନିସଂସେହି ସଦ୍ଧିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅକରୋନ୍ତୋ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସଙ୍କିଯୋତି ପାପସ୍ମିଂ ପରିସଙ୍କିତବ୍ବୋ ‘‘ଅଦ୍ଧା ଇମିନା ପାପଂ କତଂ ଵା କରିସ୍ସତି ଵା, ତଥା ହେସ ପାପପୁରିସେହି ସଦ୍ଧିଂ ସଞ୍ଚରତୀ’’ତି। ଅସ୍ସାତି ଇମସ୍ସ ପାପଜନସେଵିନୋ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଉପରି, ଅସ୍ସ ଵା ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅଵଣ୍ଣୋ ଅଭୂତୋପି ପାପଜନସେଵିତାଯ ରୁହତି ଵିରୂଳ୍ହିଂ ଵେପୁଲ୍ଲଂ ଆପଜ୍ଜତି ପତ୍ଥରତି। ଅସ୍ସାତି ଵା ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ସାମିଵଚନଂ, ତସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲେତି ଅତ୍ଥୋ। ସ ଵେ ତାଦିସକୋ ହୋତୀତି ଯୋ ଯାଦିସଂ ପାପମିତ୍ତଂ ଵା କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତଂ ଵା ଭଜତି ଉପସେଵତି ଚ, ସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଭୂମିଭାଗଵସେନ ଉଦକଂ ଵିଯ ତାଦିସୋଵ ହୋତି, ପାପଧମ୍ମୋ କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମୋ ଵା ହୋତି। କସ୍ମା? ସହଵାସୋ ହି ତାଦିସୋ; ଯସ୍ମା ସହଵାସୋ ସଂସଗ୍ଗୋ ଉପରାଗୋ ଵିଯ ଫଲିକମଣୀସୁ ପୁରିସୌପନିସ୍ସଯଭୂତଂ ପୁଗ୍ଗଲାକାରଂ ଗାହାପେତି, ତସ୍ମା ପାପପୁଗ୍ଗଲେନ ସହ ଵାସୋ ନ କାତବ୍ବୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ସେଵମାନୋ ସେଵମାନନ୍ତି ପରଂ ପକତିସୁଦ୍ଧଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ କାଲେନ କାଲଂ ଅତ୍ତାନଂ ସେଵମାନଂ ସେଵମାନୋ ଭଜମାନୋ ପାପପୁଗ୍ଗଲୋ, ତେନ ଵା ସେଵିଯମାନୋ। ସମ୍ଫୁଟ୍ଠୋ ସମ୍ଫୁସନ୍ତି ତେନ ପକତିସୁଦ୍ଧେନ ପୁଗ୍ଗଲେନ ସହଵାସେନ ସଂସଗ୍ଗେନ ସମ୍ଫୁଟ୍ଠୋ ପାପପୁଗ୍ଗଲୋ ସଯମ୍ପି, ତଥା ତଂ ଫୁସନ୍ତୋ। ସରୋ ଦିଦ୍ଧୋ କଲାପଂ ଵାତି ଯଥା ନାମ ସରୋ ଵିସେନ ଦିଦ୍ଧୋ ଲିତ୍ତୋ ସରକଲାପଗତୋ ସରସମୂହସଙ୍ଖାତଂ ସରକଲାପଂ ଅତ୍ତନା ଫୁଟ୍ଠଂ ଅଲିତ୍ତମ୍ପି ଉପଲିମ୍ପତି, ଏଵଂ ପାପେନ ଉପଲେପଭଯା ଧୀରୋତି ଧିତିସମ୍ପନ୍ନତ୍ତା ଧୀରୋ ପଣ୍ଡିତପୁରିସୋ ପାପସହାଯୋ ନ ଭଵେୟ୍ୟ।

ପୂତିମଚ୍ଛଂ କୁସଗ୍ଗେନାତି ଯଥା କୁଚ୍ଛିତଭାଵେନ ପୂତିଭୂତଂ ମଚ୍ଛଂ କୁସତିଣଗ୍ଗେନ ଯୋ ପୁରିସୋ ଉପନଯ୍ହତି ପୁଟବନ୍ଧଵସେନ ବନ୍ଧତି, ତସ୍ସ ତେ କୁସା ଅପୂତିକାପି ପୂତିମଚ୍ଛସମ୍ବନ୍ଧେନ ପୂତି ଦୁଗ୍ଗନ୍ଧମେଵ ଵାଯନ୍ତି। ଏଵଂ ବାଲୂପସେଵନାତି ଏଵଂସମ୍ପଦା ବାଲଜନୂପସେଵନା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଏଵଂ ଧୀରୂପସେଵନାତି ଯଥା ଅସୁରଭିନୋପି ପତ୍ତା ତଗରସମ୍ବନ୍ଧେନ ସୁରଭିଂ ଵାଯନ୍ତି, ଏଵଂ ପଣ୍ଡିତୂପସେଵନା ପକତିଯା ଅସୀଲଵତୋ ସୀଲସମାଦାନାଦିଵସେନ ସୀଲଗନ୍ଧଵାଯନସ୍ସ କାରଣଂ ହୋତି।

ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଅକଲ୍ୟାଣମିତ୍ତସେଵନାଯ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତସେଵନାଯ ଚ ଅଯଂ ଏଦିସୋ ଆଦୀନଵୋ ଆନିସଂସୋ ଚ, ତସ୍ମା ପତ୍ତପୁଟସ୍ସେଵ ପଲାସପୁଟସ୍ସ ଵିଯ ଦୁଗ୍ଗନ୍ଧସୁଗନ୍ଧଵତ୍ଥୁସଂସଗ୍ଗେନ ଅସାଧୁସାଧୁଜନସନ୍ନିସ୍ସଯେନ ଚ। ଞତ୍ଵା ସମ୍ପାକମତ୍ତନୋତି ଅତ୍ତନୋ ଦୁକ୍ଖୁଦ୍ରଯଂ ସୁଖୁଦ୍ରଯଞ୍ଚ ଫଲନିପ୍ଫତ୍ତିଂ ଞତ୍ଵା ଜାନିତ୍ଵା ଅସନ୍ତେ ପାପମିତ୍ତେ ନ ଉପସେଵେୟ୍ୟ, ସନ୍ତେ ଉପସନ୍ତେ ଵନ୍ତଦୋସେ ପସତ୍ଥେ ଵା ପଣ୍ଡିତେ ସେଵେୟ୍ୟ। ତଥା ହି ଅସନ୍ତୋ ନିରଯଂ ନେନ୍ତି, ସନ୍ତୋ ପାପେନ୍ତି ସୁଗ୍ଗତିନ୍ତି। ଇତି ଭଗଵା ପଠମଗାଥାଯ ଯଥାଵୁତ୍ତାନି ତୀଣି ସୁଖନିମିତ୍ତାନି ଦସ୍ସେତ୍ଵା ତତୋ ପରାହି ପଞ୍ଚହି ଗାଥାହି ପଟିପକ୍ଖପରିଵଜ୍ଜନେନ ସଦ୍ଧିଂ ପସଂସାସୁଖସ୍ସ ଆଗମନଂ ଦସ୍ସେତ୍ଵା ଓସାନଗାଥାଯ ତିଣ୍ଣମ୍ପି ସୁଖାନଂ ଆଗମନକାରଣେନ ସଦ୍ଧିଂ ଓସାନସୁଖଂ ଦସ୍ସେତି।

ସତ୍ତମସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଭିଦୁରସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୭୭। ଅଟ୍ଠମେ ଭିଦୁରାଯନ୍ତି ଭିଦୁରୋ ଅଯଂ। କାଯୋତି ରୂପକାଯୋ। ସୋ ହି ଅଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗାନଂ କେସାଦୀନଞ୍ଚ ସମୂହଟ୍ଠେନ, ଏଵଂ କୁଚ୍ଛିତାନଂ ଜେଗୁଚ୍ଛାନଂ ଆଯୋ ଉପ୍ପତ୍ତିଦେସୋତିପି କାଯୋ। ତତ୍ରାଯଂ ଵଚନତ୍ଥୋ – ଆଯନ୍ତି ଏତ୍ଥାତି ଆଯୋ। କେ ଆଯନ୍ତି? କୁଚ୍ଛିତା କେସାଦଯୋ। ଇତି କୁଚ୍ଛିତାନଂ ଆଯୋତିପି କାଯୋ । ଅତ୍ଥତୋ ପନ ଚତୁସନ୍ତତିଵସେନ ପଵତ୍ତମାନାନଂ ଭୂତୁପାଦାଯଧମ୍ମାନଂ ପୁଞ୍ଜୋ। ଇଦଂ ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଭିକ୍ଖଵେ, ଅଯଂ ଚତୁମହାଭୂତମଯୋ ରୂପକାଯୋ ଭିଦୁରୋ ଭେଦନସୀଲୋ ଭେଦନସଭାଵୋ ଖଣେ ଖଣେ ଵିଦ୍ଧଂସନସଭାଵୋତି। ‘‘ଭିନ୍ଦରାଯ’’ନ୍ତିପି ପାଠୋ,

ସୋ ଏୱଣ୍ଡୋ। ୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ତେଭୂମକଂ କୁସଲାଦିଚିତ୍ତଂ। ୱଚନତ୍ଥୋ ପନ – ତଂ ତଂ ଆରମ୍ମଣଂ ୱିଜାନାତୀତି ୱିଞ୍ଞାଣଂ। ଯଞ୍ହି ସଞ୍ଜାନନପଜାନନୱିଧୁରଂ ଆରମ୍ମଣୱିଜାନନଂ ଉପଲଦ୍ଧି, ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣଂ। ୱିରାଗଧମ୍ମନ୍ତି ୱିରଜ୍ଜନଧମ୍ମଂ, ପଲୁଜ୍ଜନସଭାୱନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସବ୍ବେ ଉପଧୀତି ଖନ୍ଧୂପଧି, କିଲେସୂପଧି, ଅଭିସଙ୍ଖାରୂପଧି, ପଞ୍ଚକାମଗୁଣୂପଧୀତି ଏତେ ''ଉପଧୀଯତି ଏତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖ''ନ୍ତି ଉପଧିସଞ୍ଞିତା ସବ୍ବେପି ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧକିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରପଞ୍ଚକାମଗୁଣଧମ୍ମା ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱଟ୍ଠେନ ଅନିଚ୍ଚା, ଉଦଯବ୍ବଯପ୍ପଟିପୀଳନଟ୍ଠେନ ଦୁକ୍ଖା, ଜରାଯ ମରଣେନ ଚାତି ଦ୍ୱିଧା ୱିପରିଣାମେତବ୍ବସଭାୱତାଯ ପକତିୱିଜହନଟ୍ଠେନ ୱିପରିଣାମଧମ୍ମା। ଏୱମେତ୍ଥ ଅନିଚ୍ଚଦୁକ୍ଖାନୁପସ୍ସନାମୁଖେନ ତଥାବୁଜ୍ଝନକାନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଅଜ୍ଝାସଯେନ ସମ୍ମସନଚାରୋ।ାକଥିତୋ। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ ଲକ୍ଖଣତ୍ତଯମେୱ ପାଳିଇଯଂ ଆଗତଂ, ''ଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ତଦନତ୍ତା''ତି (ସଂ। ନି। ୩।୧୫) ପନ ୱଚନତୋ ଦୁକ୍ଖଲକ୍ଖଣେନେୱ ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣମ୍ପି ଦସ୍ସିତମେୱାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଗାଥାଯଂ ଉପଧୀସୁ ଭଯଂ ଦିସ୍ୱାତି ଉପଧୀସୁ ଭଯତୁପଟ୍ଠାନଞ୍ଞାଣୱସେନ ଭଯଂ ଦିସ୍ୱା, ତେସଂ ଭାଯିତବ୍ବତଂ ପସ୍ସିତ୍ୱା। ଇମିନା ବଲୱୱିପସ୍ସନଂ ଦସ୍ସେତି। ଭଯତୁପଟ୍ଠାନଞ୍ଞାଣମେୱ ହି ୱିଭଜିତ୍ୱା ୱିସେସୱସେନ ଆଦୀନୱାନୁପସ୍ସନା ନିବ୍ବିଦାନୁପସ୍ସନାତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି। ଜାତିମରଣମଚ୍ଚଗାତି ଏୱଂ ସମ୍ମସନ୍ତୋ ୱିପସ୍ସନାଞ୍ଞାଣଂ ମଗ୍ଗେନ ଘଟେତ୍ୱା ମଗ୍ଗପରମ୍ପରାଯ ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ତୋ ଜାତିମରଣଂ ଅତୀତୋ ନାମ ହୋତି। କଥଂ? ସମ୍ପତ୍ୱାପରମଂ ସନ୍ତିନ୍ତି ପରମଂ ଉତ୍ତମଂ ଅନୁତ୍ତରଂ ସନ୍ତିଂ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରୂପସମଂ ନିବ୍ବାନଂ ଅଧିଗନ୍ତ୍ୱା। ଏୱଂଭୂତୋ ଚ କାଲଂ କଙ୍ଖତି ଭାୱିତତ୍ତୋତି ଚତୁନ୍ନଂ ଅରିଯମଗ୍ଗାନଂ ୱସେନ ଭାୱନାଭିସମଯନିପ୍ଫତ୍ତିଯା ଭାୱିତକାଯସୀଲଚିତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତା ଭାୱିତତ୍ତୋ ମରଣଂ ଜୀୱିତଞ୍ଚ ଅନଭିନନ୍ଦନ୍ତୋ କେୱଲଂ ଅତ୍ତନୋ ଖନ୍ଧପରିନିବ୍ବାନକାଲଂ କଙ୍ଖତି ଉଦିକ୍ଖତି, ନ ତସ୍ସ କତ୍ଥଚି ପତ୍ଥନା ହୋତୀତି। ତେନାହ –

''ନାଭିନନ୍ଦାମି ମରଣଂ, ନାଭିନନ୍ଦାମି ଜୀୱିତଂ;

କାଲଞ୍ଚ ପଟିକଙ୍ଖାମି, ନିବ୍ବିସଂ ଭତକୋ ଯଥା''ତି। (ଥେରଗା। ୬୦୬);

ଅଟ୍ଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଧାତୁସୋସଂସନ୍ଦନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୭୮। ନୱମେ ଧାତୁସୋତି ଧାତୁତୋ। ଧାତୂତି ଚ ଅଜ୍ଝାସଯଧାତୁ ଅଜ୍ଝାସଯସଭାୱୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ଯୋ ଅଧିମୁତ୍ତୀତିପି ୱୁଚ୍ଚତି। ସଂସନ୍ଦନ୍ତୀତି ତାଯ ଧାତୁସଭାଗତାଯ ଯଥାଧାତୁ ଯଥାଅଜ୍ଝାସଯଂ ଅଲ୍ଲୀଯନ୍ତି ଏକତୋ ହୋନ୍ତି। ସମେନ୍ତୀତି ତାଯ ଏୱ ସମାନଜ୍ଝାସଯତାଯ ଏକଚିତ୍ତା ହୁତ୍ୱା ସମାଗଚ୍ଛନ୍ତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଭଜନ୍ତି ଉପସଙ୍କମନ୍ତି, ଅତ୍ତନୋ ରୁଚିଭାୱଖନ୍ତିଦିଟ୍ଠିଯୋ ୱା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସମେ କରୋନ୍ତା ପୱତ୍ତନ୍ତି। ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକାତି ହୀନେ କାମଗୁଣାଦିକେ ଅଧିମୁତ୍ତି ଏତେସନ୍ତି ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକା, ହୀନଜ୍ଝାସଯା। କଲ୍ୟାଣାଧିମୁତ୍ତିକାତି କଲ୍ୟାଣେ ନେକ୍ଖମ୍ମାଦିକେ ଅଧିମୁତ୍ତି ଏତେସନ୍ତି କଲ୍ୟାଣାଧିମୁତ୍ତିକା, ପଣୀତଜ୍ଝାସଯା। ସଚେ ହି ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯା ନ ସୀଲୱନ୍ତୋ , ଅନ୍ତେୱାସିକସଦ୍ଧିୱିହାରିକା ଚ ସୀଲୱନ୍ତୋ, ତେ ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯେପି ନ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି, ଅତ୍ତନୋ ସଦିସେ ସାରୁପ୍ପଭିକ୍ଖୂଯେୱ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି। ସଚେ ପନ ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯା ସୀଲୱନ୍ତୋ, ଇତରେ ନ ସୀଲୱନ୍ତୋ, ତେପି ନ ଆଚରିଯୁପଜ୍ଝାଯେ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି, ଅତ୍ତନୋ ସଦିସେ ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକେଯେୱ ଉପସଙ୍କମନ୍ତି। ଏୱଂ ଉପସଙ୍କମନଂ ପନ ନ କେୱଲଂ ଏତରହି ଏୱ, ଅଥ ଖୋ ଅତୀତାନାଗତେପୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଅତୀତମ୍ପି, ଭିକ୍ଖୱେ''ତିଆଦିମାହ। ସଙ୍ଖେପତୋ ସଂକିଲେସଧମ୍ମେସୁ ଅଭିନିୱିଟ୍ଠା ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକା , ୱୋଦାନଧମ୍ମେସୁ ଅଭିନିୱିଟ୍ଠା କଲ୍ୟାଣାଧିମୁତ୍ତିକା।

ଇଦଂ ପନ ଦୁସ୍ସୀଲାନଂ ଦୁସ୍ସୀଲସେୱନମେୱ, ସୀଲୱନ୍ତାନଂ ସୀଲୱନ୍ତସେୱନମେୱ, ଦୁପ୍ପଞ୍ଞାନଂ ଦୁପ୍ପଞ୍ଞସେୱନମେୱ, ପଞ୍ଞୱନ୍ତାନଂ ପଞ୍ଞୱନ୍ତସେୱନମେୱ କୋ ନିଯାମେତୀତି? ଅଜ୍ଝାସଯଧାତୁ ନିଯାମେତି। ସମ୍ବହୁଲା କିର ଭିକ୍ଖୂ ଏକସ୍ମିଂ ଗାମେ ଭିକ୍ଖାଚାରଂ ଚରନ୍ତି। ତେ ମନୁସ୍ସା ବହୁଂ ଭତ୍ତଂ ଆହରିତ୍ୱା ପତ୍ତାନି ପୂରେତ୍ୱା ''ଯଥାସଭାଗଂ ପରିଭୁଞ୍ଜଥା''ତି ୱତ୍ୱା ଉଯ୍ୟୋଜେସୁଂ। ଭିକ୍ଖୂ ଆହଂସୁ ''ଆୱୁସୋ, ମନୁସ୍ସା ଧାତୁସଂଯୁତ୍ତକମ୍ମେ ପଯୋଜେନ୍ତୀ''ତି। ଏୱଂ ଅଜ୍ଝାସଯଧାତୁ ନିଯାମେତୀତି। ଧାତୁସଂଯୁତ୍ତେନ ଅଯମତ୍ଥୋ ଦୀପେତବ୍ବୋ – ଗିଜ୍ଝକୂଟପବ୍ବତସ୍ମିଞ୍ହି ଗିଲାନସେଯ୍ୟାଯ ନିପନ୍ନୋ ଭଗୱା ଆରକ୍ଖତ୍ଥାଯ ପରିୱାରେତ୍ୱା ୱସନ୍ତେସୁ ସାରିପୁତ୍ତମୋଗ୍ଗଲ୍ଲାନାଦୀସୁ ଏକମେକଂ ଅତ୍ତନୋ ପରିସାଯ ସଦ୍ଧିଂ ଚଙ୍କମନ୍ତଂ ଓଲୋକେତ୍ୱା ଭିକ୍ଖୂ ଆମନ୍ତେସି ''ପସ୍ସଥ ନୋ ତୁମ୍ହେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସାରିପୁତ୍ତଂ ସମ୍ବହୁଲେହି ଭିକ୍ଖୂହି ସଦ୍ଧିଂ ଚଙ୍କମନ୍ତନ୍ତି। ଏୱଂ, ଭନ୍ତେ। ସବ୍ବେ ଖୋ ଏତେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୂ ମହାପଞ୍ଞା''ତି (ସଂ। ନି। ୨।୯୯) ସବ୍ବଂ ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବଂ।

ଗାଥାସୁ ସଂସଗ୍ଗାତି ସଂକିଲେସତୋ ସହୱାସାଦିୱସେନ ସମାଯୋଗତୋ, ଅଥ ୱା ଦସ୍ସନସଂସଗ୍ଗୋ, ସୱନସଂସଗ୍ଗୋ, ସମୁଲ୍ଲାପସଂସଗ୍ଗୋ, ସମ୍ଭୋଗସଂସଗ୍ଗୋ, କାଯସଂସଗ୍ଗୋତି ଏୱଂ ପଞ୍ଚୱିଧେ ସଂସଗ୍ଗେ ଯତୋ କୁତୋଚି ସଂସଗ୍ଗତୋ। ୱନଥୋ ଜାତୋତି କିଲେସୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ମଗ୍ଗେନ ଅସମୂହତୋ। ଅସଂସଗ୍ଗେନ ଛିଜ୍ଜତୀତି ସଂସଗ୍ଗପଟିକ୍ଖେପେନ କାଯୱିୱେକାଦିନା ପୁବ୍ବଭାଗେ ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ପୁନ ଅଚ୍ଚନ୍ତାସଂସଗ୍ଗେନ ସମୁଚ୍ଛେଦୱିୱେକେନ ଛିଜ୍ଜତି ପହୀଯତି। ଏତ୍ତାୱତା ସଙ୍ଖେପତୋ ହୀନାଧିମୁତ୍ତିଯା ସମୁଦଯୋ ଅତ୍ଥଙ୍ଗମୋ ଚ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି।

ଯସ୍ମା ପନ ତେ ସଂସଗ୍ଗା ତେ ଚ କିଲେସା କୋସଜ୍ଜୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ଚେୱ ୱଡ୍ଢନ୍ତି ଚ, ନ ୱୀରିଯାରମ୍ଭୱସେନ, ତସ୍ମା ହୀନାଧିମୁତ୍ତିକେ କୁସୀତପୁଗ୍ଗଲେ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା କଲ୍ଯାଣାଧିମୁତ୍ତିକେ ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯେ ସେୱନ୍ତେନ ଅସଂସଗ୍ଗେନ ସଂସଗ୍ଗଜୋ ୱନଥୋ ଛିନ୍ଦିତବ୍ବୋତି ଯଥାୱୁତ୍ତମତ୍ଥଂ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ କୁସୀତସେୱନାଯ ତାୱ ଆଦୀନୱଂ ପକାସେତୁଂ ''ପରିତ୍ତଂ ଦାରୁ''ନ୍ତିଆଦିମାହ।

ତତ୍ଥ ପରିତ୍ତଂ ଦାରୁନ୍ତି ଖୁଦ୍ଦକଂ କଟ୍ଠମଯଂ କୁଲ୍ଲଂ। ଯଥା ସୀଦେ ମହଣ୍ଣୱେତି ଯଥା ଖୁଦ୍ଦକଂ କୁଲ୍ଲଂ ଆରୁହିତ୍ୱା ମହାସମୁଦ୍ଦଂ ତରିତୁକାମୋ ତୀରଂ ଅପ୍ପତ୍ୱା ସମୁଦ୍ଦମଜ୍ଝେଯେୱ ସୀଦେଯ୍ଯ, ପତିତ୍ୱା ମଚ୍ଛକଚ୍ଛପଭକ୍ଖୋ ଭୱେଯ୍ଯ। ଏୱଂ କୁସୀତଂ ଆଗମ୍ମ, ସାଧୁଜୀୱୀପି ସୀଦତୀତି ଏୱମେୱ କୁସୀତଂ ୱୀରିଯାରମ୍ଭରହିତଂ କିଲେସୱସିକଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ନିସ୍ସାଯ ତେନ କତସଂସଗ୍ଗୋ ସାଧୁଜୀୱୀପି ପରିସୁଦ୍ଧାଜୀୱୋ ପରିସୁଦ୍ଧସୀଲୋପି ସମାନୋ ହୀନସଂସଗ୍ଗତୋ ଉପ୍ପନ୍ନେହି କାମୱିତକ୍କାଦୀହି ଖଜ୍ଜମାନୋ ପାରଂ ଗନ୍ତୁଂ ଅସମତ୍ଥୋ ସଂସାରଣ୍ଣୱେଯେୱ ସୀଦତି। ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଏୱଂ ଅନତ୍ଥାୱହୋ କୁସୀତସଂସଗ୍ଗୋ, ତସ୍ମା ତଂ ଆଗମ୍ମ ଆଲସିଯାନୁଯୋଗେନ କୁଚ୍ଛିତଂ ସୀଦତୀତି କୁସୀତଂ। ତତୋ ଏୱ ହୀନୱୀରିଯଂ ନିବ୍ବୀରିଯଂ ଅକଲ୍ଯାଣମିତ୍ତଂ ପରିୱଜ୍ଜେଯ୍ଯ। ଏକନ୍ତେନେୱ ପନ କାଯୱିୱେକାଦୀନଞ୍ଚେୱ ତଦଙ୍ଗୱିୱେକାଦୀନଞ୍ଚ ୱସେନ ପୱିୱିତ୍ତେହି, ତତୋ ଏୱ କିଲେସେହି ଆରକତ୍ତା ଅରିଯେହି ପରିସୁଦ୍ଧେହି ନିବ୍ବାନଂ ପଟିପେସିତତ୍ତଭାୱତୋ ପହିତତ୍ତେହି ଆରମ୍ମଣଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନାନଂ ୱସେନ ଝାଯନତୋ ଝାଯୀହି ସବ୍ବକାଲଂ ପଗ୍ଗହିତୱୀରିଯତାଯ ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯେହି ପଣ୍ଡିତେହି ସପ୍ପଞ୍ଞେହିଯେୱ ସହ ଆୱସେଯ୍ଯ ସଂୱସେଯ୍ଯାତି।

ନୱମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ପରିହାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୭୯। ଦସମେ ପରିହାନାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀତି ଅୱୁଦ୍ଧିଯା ଭୱନ୍ତି, ମଗ୍ଗାଧିଗମସ୍ସ ପରିପନ୍ଥାଯ ହୋନ୍ତି। ଅଧିଗତସ୍ସ ପନ ମଗ୍ଗସ୍ସ ପରିହାନି ନାମ ନତ୍ଥି। ''ତଯୋ ଧମ୍ମା''ତି ଧମ୍ମାଧିଟ୍ଠାନୱସେନ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମେ ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନାଯ ଦେସନାଯ ୱିଭଜନ୍ତୋ ''ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସେଖୋ ଭିକ୍ଖୂ''ତିଆଦିମାହ।

ତତ୍ଥ କମ୍ମଂ ଆରମିତବ୍ବତୋ ଆରାମୋ ଏତସ୍ସାତି କମ୍ମାରାମୋ। କମ୍ମେ ରତୋତି କମ୍ମରତୋ। କମ୍ମାରାମତଂ କମ୍ମାଭିରତିଂ ଅନୁଯୁତ୍ତୋ ପଯୁତ୍ତୋତି କମ୍ମାରାମତମନୁଯୁତ୍ତୋ। ତତ୍ଥ କମ୍ମଂ ନାମ ଇତିକତ୍ତବ୍ବଂ କମ୍ମଂ, ସେଯ୍ଯଥିଦଂ – ଚୀୱରୱିଚାରଣଂ, ଚୀୱରକରଣଂ, ଉପତ୍ଥମ୍ଭନଂ, ପତ୍ତତ୍ଥୱିକଂ, ଅଂସବନ୍ଧନଂ, କାଯବନ୍ଧନଂ, ଧମକରଣଂ, ଆଧାରକଂ, ପାଦକଥଲିକଂ, ସମ୍ମଜ୍ଜନୀତି ଏୱମାଦୀନଂ ଉପକରଣାନଂ କରଣଂ, ଯଞ୍ଚ ୱିହାରେ ଖଣ୍ଡଫୁଲ୍ଲାଦିପଟିସଙ୍ଖରଣଂ । ଏକଚ୍ଚୋ ହି ଏତାନି କରୋନ୍ତୋ ସକଲଦିୱସଂ ଏତାନେୱ କରୋତି। ତଂ ସନ୍ଧାଯେତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଯୋ ପନ ଏତେସଂ କରଣୱେଲାଯମେୱ ଏତାନି କରୋତି, ଉଦ୍ଦେସୱେଲାଯଂ ଉଦ୍ଦେସଂ ଗଣ୍ହାତି, ସଜ୍ଝାଯୱେଲାଯଂ ସଜ୍ଝାଯତି, ଚେତିଯଙ୍ଗଣୱତ୍ତାଦିକରଣୱେଲାଯଂ ଚେତିଯଙ୍ଗଣୱତ୍ତାଦୀନି କରୋତି, ମନସିକାରୱେଲାଯଂ ମନସିକାରଂ କରୋତି ସବ୍ବତ୍ଥକକମ୍ମଟ୍ଠାନେ ୱା ପାରିହାରିଯକମ୍ମଟ୍ଠାନେ ୱା, ନ ସୋ କମ୍ମାରାମୋ ନାମ। ତସ୍ସ ତଂ –

''ଯାନି ଖୋ ପନ ତାନି ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀନଂ ଉଚ୍ଚାୱଚାନି କିଂକରଣୀଯାନି, ତତ୍ଥ ଦକ୍ଖୋ ହୋତି ଅନଲସୋ, ତତ୍ରୁପାଯାଯ ୱୀମଂସାଯ ସମନ୍ନାଗତୋ, ଅଲଂ କାତୁଂ ଅଲଂ ସଂୱିଧାତୁ''ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୪୫; ଅ। ନି। ୧୦।୧୮) –

ଆଦିନା ସତ୍ଥାରା ଅନୁଞ୍ଞାତକରଣମେୱ ହୋତି।

ଭସ୍ସାରାମୋତି ଯୋ ଭଗୱତା ପଟିକ୍ଖିତ୍ତରାଜକଥାଦିୱସେନ ରତ୍ତିନ୍ଦିୱଂ ୱୀତିନାମେତି, ଅଯଂ ଭସ୍ସେ ପରିଯନ୍ତକାରୀ ନ ହୋତୀତି ଭସ୍ସାରାମୋ ନାମ। ଯୋ ପନ ରତ୍ତିମ୍ପି ଦିୱାପି ଧମ୍ମଂ କଥେତି, ପଞ୍ହଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତି, ଅଯଂ ଅପ୍ପଭସ୍ସୋ ଭସ୍ସେ ପରିଯନ୍ତକାରୀଯେୱ। କସ୍ମା? ''ସନ୍ନିପତିତାନଂ ୱୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଦ୍ୱଯଂ କରଣୀଯଂ – ଧମ୍ମୀ ୱା କଥା, ଅରିଯୋ ୱା ତୁଣ୍ହୀଭାୱୋ''ତି (ମ। ନି। ୧।୨୭୩) ୱୁତ୍ତୱିଧିଂଯେୱ ପଟିପନ୍ନୋତି।

ନିଦ୍ଦାରାମୋତି ଯୋ ଯାୱଦତ୍ଥଂ ଉଦରାୱଦେହକଂ ଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ସେଯ୍ଯସୁଖଂ, ପସ୍ସସୁଖଂ, ମିଦ୍ଧସୁଖଂ ଅନୁଯୁଞ୍ଜତି, ଯୋ ଚ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋପି ନିସିନ୍ନୋପି ଠିତୋପି

ଥିନମିଦ୍ଧାଭିଭୂତୋ ନିଦ୍ଦାଯତି, ଅଯଂ ନିଦ୍ଦାରାମୋ ନାମ। ଯସ୍ସ ପନ କରଜକାଯଗେଲଞ୍ଞେନ ଚିତ୍ତଂ ଭଵଙ୍ଗଂ ଓତରତି, ନାଯଂ ନିଦ୍ଦାରାମୋ, ତେନେଵାହ –

''ଅଭିଜାନାମି ଖୋ ପନାହଂ, ଅଗ୍ଗିଵେସ୍ସନ, ଗିମ୍ହାନଂ ପଚ୍ଛିମେ ମାସେ ପଚ୍ଛାଭତ୍ତଂ ପିଣ୍ଡପାତପଟିକ୍କନ୍ତୋ ଚତୁଗ୍ଗୁଣଂ ସଙ୍ଘାଟିଂ ପଞ୍ଞାପେତ୍ଵା ଦକ୍ଖିଣେନ ପସ୍ସେନ ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ ନିଦ୍ଦଂ ଓକ୍କମିତା''ତି (ମ। ନି। ୧।୩୮୭)।

ଏଵଞ୍ଚ ପୁଥୁଜ୍ଜନକଲ୍ୟାଣକୋପି ସେଖୋତ୍ଵେଵ ଵେଦିତବ୍ବୋ। ତସ୍ମା ତସ୍ସ ସଵସ୍ସପି ଵିସେସାଧିଗମସ୍ସ ଇତରେସଂ ଉପରି ଵିସେସାଧିଗମସ୍ସ ଚ ପରିହାନାଯ ଵତ୍ତନ୍ତୀତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ସୁକ୍କପକ୍ଖସ୍ସ ଵୁତ୍ତଵିପରିଯାଯେନ ଅତ୍ଥଵିଭାଵନା ଵେଦିତବ୍ବା।

ଗାଥାସୁ ଉଦ୍ଧତୋତି ଚିତ୍ତଵିକ୍ଖେପକରେନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚେନ ଉଦ୍ଧତୋ ଅଵୂପସନ୍ତୋ। ଅପ୍ପକିଚ୍ଚସ୍ସାତି ଅନୁଞ୍ଞାତସ୍ସପି ଵୁତ୍ତପ୍ପକାରସ୍ସ କିଚ୍ଚସ୍ସ ଯୁତ୍ତପ୍ପଯୁତ୍ତକାଲେଯେଵ କରଣତୋ ଅପ୍ପକିଚ୍ଚୋ ଅସ୍ସ ଭଵେଯ୍ୟ। ଅପ୍ପମିଦ୍ଧୋତି ''ଦିଵସଂ ଚଙ୍କମେନ ନିସଜ୍ଜାଯା''ତିଆଦିନା ଵୁତ୍ତଜାଗରିଯାନୁଯୋଗେନ ନିଦ୍ଦାରହିତୋ ଅସ୍ସ। ଅନୁଦ୍ଧତୋତି ଭସ୍ସାରାମତାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକଚିତ୍ତଵିକ୍ଖେପସ୍ସ ଅଭସ୍ସାରାମୋ ହୁତ୍ଵା ପରିଵଜ୍ଜନେନ ନ ଉଦ୍ଧତୋ ଵୂପସନ୍ତଚିତ୍ତୋ, ସମାହିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସଂ ପୁବ୍ବେ ଵୁତ୍ତନଯତ୍ତା ସୁଵିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେଵ। ଇତି ଇମସ୍ମିଂ ଵଗ୍ଗେ ପଠମଦୁତିଯପଞ୍ଚମଛଟ୍ଠସତ୍ତମଅଟ୍ଠମନଵମେସୁ ସୁତ୍ତେସୁ ଵଟ୍ଟଂ କଥିତଂ, ଇତରେସୁ ଵଟ୍ଟଵିଵଟ୍ଟଂ।

ଦସମସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତତିଯଵଗ୍ଗଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଚତୁତ୍ଥଵଗ୍ଗୋ

୧। ଵିତକ୍କସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୮୦। ଚତୁତ୍ଥଵଗ୍ଗସ୍ସ ପଠମେ ଅକୁସଲଵିତକ୍କାତି ଅକୋସଲ୍ଲସମ୍ଭୂତା ଵିତକ୍କା, ମିଚ୍ଛାଵିତକ୍କାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନଵଞ୍ଞତ୍ତିପଟିସଂଯୁତ୍ତୋତି ଏଵଞ୍ଚ ଅନଵଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଅନଵଞ୍ଞା ପରେହି ଅତ୍ତନୋ ଅହୀଳଇତତା ଅପରିଭୂତତା, ''ଅହୋ ଵତ ମଂ ପରେ ନ ଅଵଜାନେଯ୍ୟୁ''ନ୍ତି ଏଵଂ ପଵତ୍ତୋ ଇଚ୍ଛାଚାରୋ, ତାଯ ଅନଵଞ୍ଞତ୍ତିଯା ପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ସଂସଟ୍ଠୋ, ତଂ ଵା ଆରବ୍ଭ ପଵତ୍ତୋ ଅନଵଞ୍ଞତ୍ତିପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ଵିତକ୍କୋ। ତସ୍ମା ''କଥଂ ନୁ ଖୋ ମଂ ପରେ ଗହଟ୍ଠା ଚେଵ ପବ୍ବଜିତା ଚ ନ ଓରକତୋ ଦହେଯ୍ୟୁ''ନ୍ତି ସମ୍ଭାଵନକମ୍ୟତାଯ ଇଚ୍ଛାଚାରେ, ଠତ୍ଵା ପଵତ୍ତିତଵିତକ୍କସ୍ସେତଂ ଅଧିଵଚନଂ। ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକପଟିସଂଯୁତ୍ତୋତି ଚୀଵରାଦିଲାଭେନ ଚେଵ ସକ୍କାରେନ ଚ କିତ୍ତିସଦ୍ଦେନ ଚ ଆରମ୍ମଣକରଣଵସେନ ପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ। ପରାନୁଦ୍ଦଯତାପଟିସଂଯୁତ୍ତୋତି ପରେସୁ ଅନୁଦ୍ଦଯତାପତିରୂପକେନ ଗେହସିତପେମେନ ପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତଂ –

''ସଂସଟ୍ଠୋ ଵିହରତି ରାଜୂହି ରାଜମହାମତ୍ତେହି ବ୍ରାହ୍ମଣେହି ଗହପତିକେହି ତିତ୍ଥିଯେହି ତିତ୍ଥିଯସାଵକେହି ସହନନ୍ଦୀ ସହସୋକୀ, ସୁଖିତେସୁ ସୁଖିତୋ, ଦୁକ୍ଖିତେସୁ ଦୁକ୍ଖିତୋ, ଉପ୍ପନ୍ନେସୁ କିଚ୍ଚକରଣୀଯେସୁ ଅତ୍ତନାଵ ଯୋଗଂ ଆପଜ୍ଜତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୩।୩; ୪।୨୪୧; ଵିଭ। ୮୮୮)।

ଗାଥାସୁ ଅନଵଞ୍ଞତ୍ତିଯା ପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅନଵଞ୍ଞତ୍ତିସଂଯୁତ୍ତୋ। ଲାଭସକ୍କାରେ ଗାରଵୋ ଏତସ୍ସ, ନ ଧମ୍ମେତି ଲାଭସକ୍କାରଗାରଵୋ। ସୁଖଦୁକ୍ଖେସୁ ଅମା ସହ ଭଵାତି ଅମଚ୍ଚା, ସହାଯସଦିସା ଉପଟ୍ଠାକା। ତେହି ଗେହସିତପେମଵସେନ ସହ ନନ୍ଦନସୀଲୋ ସହନନ୍ଦୀ ଅମଚ୍ଚେହି, ଇମିନା ପରାନୁଦ୍ଦଯତାପଟିସଂଯୁତ୍ତଂ ଵିତକ୍କଂ ଦସ୍ସେତି। ଆରା ସଂଯୋଜନକ୍ଖଯାତି ଇମେହି ତୀହି ଵିତକ୍କେହି ଅଭିଭୂତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ସଂଯୋଜନକ୍ଖଯତୋ ଅରହତ୍ତତୋ ଦୂରେ, ତସ୍ସ ତଂ ଦୁଲ୍ଲଭନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ପୁତ୍ତପସୁନ୍ତି ପୁତ୍ତେ ଚ ପସଵୋ ଚ। ପୁତ୍ତସଦ୍ଦେନ ଚେତ୍ଥ ଦାରାଦଯୋ; ପସୁସଦ୍ଦେନ ଅସ୍ସମହିଂସଖେତ୍ତଵତ୍ଥାଦଯୋ ଚ ସଙ୍ଗହିତା। ଵିଵାହେତି ଵିଵାହକାରାପନେ। ଇମିନା ଆଵାହୋପି ସଙ୍ଗହିତୋ। ସଂହରାନୀତି ପରିଗ୍ଗହାନି, ପରିକ୍ଖାରସଙ୍ଗହାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ''ସନ୍ଥଵାନୀ''ତି ଚ ପଠନ୍ତି, ମିତ୍ତସନ୍ଥଵାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସବ୍ବତ୍ଥ ହିତ୍ଵାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଭବ୍ବୋ ସୋ ତାଦିସୋ ଭିକ୍ଖୂତି ସୋ ଯଥାଵୁତ୍ତଂ ସବ୍ବଂ ପପଞ୍ଚଂ ପରିଚ୍ଚଜିତ୍ଵା ଯଥା ସତ୍ଥାରା ଵୁତ୍ତାଯ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଯା, ତଥା ପସ୍ସିତବ୍ବତୋ ତାଦିସୋ ସଂସାରେ ଭଯଂ ଇକ୍ଖତୀତି ଭିକ୍ଖୁ ଉତ୍ତମଂ ସମ୍ବୋଧିଂ ଅରହତ୍ତଂ ପତ୍ତୁଂ ଅରହତି।

ପଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସକ୍କାରସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୧। ଦୁତିଯେ ସକ୍କାରେନାତି ସକ୍କାରେନ ହେତୁଭୂତେନ, ଅଥ ୱା ସକ୍କାରେନାତି ସକ୍କାରହେତୁନା, ସକ୍କାରହେତୁକେନ ୱା। ସକ୍କାରଞ୍ହି ନିସ୍ସାଯ ଇଧେକଚ୍ଚେ ପୁଗ୍ଗଲା ପାପିଚ୍ଛା ଇଚ୍ଛାପକତା ଇଚ୍ଛାଚାରେ ଠତ୍ୱା ''ସକ୍କାରଂ ନିବ୍ବତ୍ତେସ୍ସାମା''ତି ଅନେକୱିହିତଂ ଅନେସନଂ ଅପ୍ପତିରୂପଂ ଆପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଇତୋ ଚୁତା ଅପାଯେସୁ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି, ଅପରେ ଯଥାସକ୍କାରଂ ଲଭିତ୍ୱା ତନ୍ନିମିତ୍ତଂ ମାନମଦମଚ୍ଛରିଯାଦିୱସେନ ପମାଦଂ ଆପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଇତୋ ଚୁତା ଅପାଯେସୁ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି। ଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ – ''ସକ୍କାରେନ ଅଭିଭୂତା ପରିଯାଦିନ୍ନଚିତ୍ତା''ତି। ତତ୍ଥ ଅଭିଭୂତାତି ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥଟା। ପରିଯାଦିନ୍ନଚିତ୍ତାତି ଖେପିତଚିତ୍ତା, ଇଚ୍ଛାଚାରେନ ମାନମଦାଦିନା ଚ ଖଯଂ ପାପିତକୁସଲଚିତ୍ତା। ଅଥ ୱା ପରିଯାଦିନ୍ନଚିତ୍ତାତି ପରିତୋ ଆଦିନ୍ନଚିତ୍ତା, ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ ଅକୁସଲକୋଟ୍ଠାସେନ ଯଥା କୁସଲଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିୱାରୋ ନ ହୋତି, ଏୱଂ ସମନ୍ତତୋ ଗହିତଚିତ୍ତସନ୍ତାନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସକ୍କାରେନାତି ହୀଠେତ୍ୱା ପରିଭୱିତ୍ୱା ପରେହି ଅତ୍ତନି ପୱତ୍ତିତେନ ଅସକ୍କାରେନ ହେତୁନା, ଅସକ୍କାରହେତୁକେନ ୱା ମାନାଦିନା। ସକ୍କାରେନ ଚ ଅସକ୍କାରେନ ଚାତି କେହିଚି ପୱତ୍ତିତେନ ସକ୍କାରେନ କେହିଚି ପୱତ୍ତିତେନ ଅସକ୍କାରେନ ଚ। ଯେ ହି କେହିଚି ପଠମଂ ସକ୍କତା ହୁତ୍ୱା ତେହିଯେୱ ଅସାରଭାୱଂ ଞତ୍ୱା ପଚ୍ଛା ଅସକ୍କତା ହୋନ୍ତି, ତାଦିସେ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ''ସକ୍କାରେନ ଚ ଅସକ୍କାରେନ ଚା''ତି।

ଏତ୍ଥ ସକ୍କାରେନ ଅଭିଭୂତା ଦେୱଦତ୍ତାଦଯୋ ନିଦସ୍ସେତବ୍ବା। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ –

''ଫଲଂ ୱେ କଦଲିଂ ହନ୍ତି, ଫଲଂ ୱେଠୁଂ ଫଲଂ ନଠଂ;

ସକ୍କାରୋ କାପୁରିସଂ ହନ୍ତି, ଗବ୍ଭୋ ଅସ୍ସତରିଂ ଯଥା''ତି। (ସଂ। ନି। ୧।୧୮୩; ଅ। ନି। ୪।୬୮; ଚୂଠୱ। ୩୩୫);

ସାଧୂନଂ ଉପରି କତେନ ଅସକ୍କାରେନ ଅଭିଭୂତା ଦଣ୍ଡକୀରାଜକାଲିଙ୍ଗରାଜମଜ୍ଝରାଜାଦଯୋ ନିଦସ୍ସେତବ୍ବା। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ –

''କିସଞ୍ହି ୱଚ୍ଛଂ ଅୱକିରିଯ ଦଣ୍ଡକୀ,

ଉଚ୍ଛିନ୍ନମୂଲୋ ସଜନୋ ସରଟ୍ଠୋ;

କୁକ୍କୁଠନାମେ ନିରଯମ୍ହି ପଚ୍ଚତି,

ତସ୍ସ ଫୁଲିଙ୍ଗାନି ପତନ୍ତି କାଯେ।

''ଯୋ ସଞ୍ଞତେ ପବ୍ବଜିତେ ଅୱଞ୍ଚଯି,

ଧମ୍ମଂ ଭଣନ୍ତେ ସମଣେ ଅଦୂସକେ;

ତଂ ନାଠିକେରଂ ସୁନଖା ପରତ୍ଥ,

ସଙ୍ଗମ୍ମ ଖାଦନ୍ତି ୱିଫନ୍ଦମାନଂ''। (ଜା। ୨।୧୭।୭୦-୭୧);

''ଉପହଚ୍ଚ ମନଂ ମଜ୍ଝୋ, ମାତଙ୍ଗସ୍ମିଂ ଯସସ୍ସିନେ;

ସପାରିସଜ୍ଜୋ ଉଚ୍ଛିନ୍ନୋ, ମଜ୍ଝାରଞ୍ଞଂ ତଦା ଅହୂ''ତି। (ଜା। ୨।୧୯।୯୬);

ସକ୍କାରେନ ଚ ଅସକ୍କାରେନ ଚ ଅଭିଭୂତା ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିଯା ନାଟପୁତ୍ତାଦଯୋ ନିଦସ୍ସେତବ୍ବା।

ଗାଥାସୁ ଉଭଯନ୍ତି ଉଭଯେନ ସକ୍କାରେନ ଚ ଅସକ୍କାରେନ ଚ। ସମାଧି ନ ୱିକମ୍ପତୀତି ନ ଚଲତି, ଏକଗ୍ଗଭାୱେନ ତିଟ୍ଠତି। କସ୍ସ ପନ ନ ଚଲତୀତି ଆହ

‘‘ଅପ୍ପମାଦୱିହାରିନୋ’’ତି। ଯୋ ପମାଦକରଧମ୍ମାନଂ ରାଗାଦୀନଂ ସୁଟ୍ଠୁ ପହୀନତ୍ତା ଅପ୍ପମାଦୱିହାରୀ ଅରହା, ତସ୍ସ। ସୋ ହି ଲୋକଧମ୍ମେହି ନ ୱିକମ୍ପତି। ସୁଖୁମଦିଟ୍ଠିୱିପସ୍ସକନ୍ତି ଫଲସମାପତ୍ତିଅତ୍ଥଂ ସୁଖୁମାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ପଞ୍ଞାଯ ଅଭିଣ୍ହଂ ପୱତ୍ତୱିପସ୍ସନତ୍ତା ସୁଖୁମଦିଟ୍ଠିୱିପସ୍ସକଂ। ଉପାଦାନକ୍ଖଯାରାମନ୍ତି ଚତୁନ୍ନଂ ଉପାଦାନାନଂ ଖଯଂ ପରିଯୋସାନଭୂତଂ ଅରହତ୍ତଫଲଂ ଆରମିତବ୍ବଂ ଏତସ୍ସାତି ଉପାଦାନକ୍ଖଯାରାମଂ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ଦୁତିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଦେୱସଦ୍ଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୨। ତତିଯେ ଦେୱେସୂତି ଠପେତ୍ୱା ଅରୂପାୱଚରଦେୱେ ଚେୱ ଅସଞ୍ଞଦେୱେ ଚ ତଦଞ୍ଞେସୁ ଉପପତ୍ତିଦେୱେସୁ। ଦେୱସଦ୍ଦାତି ଦେୱାନଂ ପୀତିସମୁଦାହାରସଦ୍ଦା। ନିଚ୍ଛରନ୍ତୀତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଆଲାପସଲ୍ଲାପୱସେନ ପୱତ୍ତନ୍ତି। ସମଯା ସମଯଂ ଉପାଦାଯାତି ସମଯତୋ ସମଯଂ ପଟିଚ୍ଚ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯସ୍ମିଂ କାଲେ ଠିତା ତେ ଦେୱା ତଂ କାଲଂ ଆଗମ୍ମ ନଂ ପସ୍ସିସ୍ସନ୍ତି, ତତୋ ତଂ ସମଯଂ ସମ୍ପତ୍ତଂ ଆଗମ୍ମାତି। ‘‘ସମଯଂ ସମଯଂ ଉପାଦାଯା’’ତି ଚ କେଚି ପଠନ୍ତି, ତେସଂ ତଂ ତଂ ସମଯଂ ପଟିଚ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯସ୍ମିଂ ସମଯେତି ଯଦା ‘‘ଅଟ୍ଠିକଙ୍କଲୂପମା କାମା’’ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୧।୨୩୪; ପାଚି। ୪୧୭), ‘‘ସମ୍ବାଧୋ ଘରାୱାସୋ’’ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୧।୧୯୧; ସଂ। ନି। ୨।୧୫୪) ଚ କାମେସୁ ଘରାୱାସେ ଚ ଆଦୀନୱା, ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତୋ ନେକ୍ଖମ୍ମେ ଆନିସଂସା ଚ ସୁଦିଟ୍ଠା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମିଂ ସମଯେ। ତଦା ହିସ୍ସ ଏକନ୍ତେନ ପବ୍ବଜ୍ଜାଯ ଚିତ୍ତଂ ନମତି। ଅରିଯସାୱକୋତି ଅରିଯସ୍ସ ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଭଗୱତୋ ସାୱକୋ, ସାୱକଭାୱଂ ଉପଗନ୍ତୁକାମୋ, ଅରିଯସାୱକୋ ୱା ଅୱସ୍ସଂଭାୱୀ । ଅନ୍ତିମଭୱିକଂ ସାୱକବୋଧିସତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ଅଯମାରମ୍ଭୋ। କେସମସ୍ସୁଂ ଓହାରେତ୍ୱାତି କେସେ ଚ ମସ୍ସୁଞ୍ଚ ଓହାରେତ୍ୱା ଅପନେତ୍ୱା। କାସାଯାନି ୱତ୍ଥାନି ଅଚ୍ଛାଦେତ୍ୱାତି କସାଯେନ ରତ୍ତତାଯ କାସାଯାନି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ଚରନ୍ତାନଂ ଅନୁଚ୍ଛୱିକାନି ୱତ୍ଥାନି ନିୱାସେତ୍ୱା ଚେୱ ପାରୁପିତ୍ୱା ଚ। ଅଗାରସ୍ମା ଅନଗାରିଯଂ ପବ୍ବଜ୍ଜାଯ ଚେତେତୀତି ଅଗାରସ୍ମା ଘରା ନିକ୍ଖମିତ୍ୱା ଅନଗାରିଯଂ ପବ୍ବଜ୍ଜଂ ପବ୍ବଜେସ୍ସନ୍ତି ପବ୍ବଜ୍ଜାଯ ଚେତେତି ପକପ୍ପେତି, ପବ୍ବଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଯସ୍ମା ଅଗାରସ୍ସ ହିତଂ କସିୱଣିଜ୍ଜାଦିକମ୍ମଂ ଅଗାରିଯନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ତଞ୍ଚ ପବ୍ବଜ୍ଜାଯ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ପବ୍ବଜ୍ଜା ଅନଗାରିଯନ୍ତି ଞାତବ୍ବା।

ମାରେନାତି କିଲେସମାରେନ। ସଙ୍ଗାମାଯ ଚେତେତୀତି ଯୁଜ୍ଝନତ୍ଥାଯ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପାଦେତି, ମାରଂ ଅଭିୱିଜେତୁଂ ସନ୍ନଯ୍ହତି। ଯସ୍ମା ପନ ଏୱରୂପସ୍ସ ପଟିପଜ୍ଜନକପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଦେୱପୁତ୍ତମାରୋପି ଅନ୍ତରାଯାଯ ଉପକ୍କମତି, ତସ୍ମା ତସ୍ସପି ୱସେନ ମାରେନାତି ଏତ୍ଥ ଦେୱପୁତ୍ତମାରେନାତିପି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତସ୍ସାପି ଅଯଂ ଇଚ୍ଛାୱିଘାତଂ କରିସ୍ସତେୱାତି। ଯସ୍ମା ପନ ପବ୍ବଜିତଦିୱସତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଖୁରଗ୍ଗତୋ ୱା ପଟ୍ଠାଯ ସୀଲାନି ସମାଦିଯନ୍ତୋ ପରିସୋଧେନ୍ତୋ ସମଥୱିପସ୍ସନାସୁ କମ୍ମଂ କରୋନ୍ତୋ ଯଥାରହଂ ତଦଙ୍ଗପ୍ପହାନୱିକ୍ଖମ୍ଭନପ୍ପହାନାନଂ ୱସେନ କିଲେସମାରଂ ପରିପାତେତି ନାମ, ନ ଯୁଜ୍ଝତି ନାମ ସମ୍ପହାରସ୍ସ ଅଭାୱତୋ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ମାରେନ ସଦ୍ଧିଂ ସଙ୍ଗାମାଯ ଚେତେତୀ’’ତି।

ସତ୍ତନ୍ନନ୍ତି କୋଟ୍ଠାସତୋ ସତ୍ତନ୍ନଂ, ପଭେଦତୋ ପନ ତେ ସତ୍ତତିଂସ ହୋନ୍ତି। କଥଂ? ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା, ଚତ୍ତାରୋ ସମ୍ମପ୍ପଧାନା, ଚତ୍ତାରୋ ଇଦ୍ଧିପାଦା, ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନି, ପଞ୍ଚ ବଲାନି, ସତ୍ତ ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗା , ଅରିଯୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋତି। ଏୱଂ ପଭେଦତୋ ସତ୍ତତିଂସୱିଧାପି ସତିପଟ୍ଠାନାଦିକୋଟ୍ଠାସତୋ ସତ୍ତେୱ ହୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସତ୍ତନ୍ନ’’ନ୍ତି। ବୋଧିପକ୍ଖିଯାନନ୍ତି ବୁଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ ବୋଧୀତି ଲଦ୍ଧନାମସ୍ସ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସେୱ ୱା ପକ୍ଖେ ଭୱାନଂ ବୋଧିପକ୍ଖିଯାନଂ , ବୋଧିକୋଟ୍ଠାସିଯାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ବୋଧିପକ୍ଖିକାନ’’ନ୍ତିପି ପାଠୋ, ବୋଧିପକ୍ଖୱନ୍ତାନଂ, ବୋଧିପକ୍ଖେ ୱା ନିଯୁତ୍ତାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଭାୱନାନୁଯୋଗମନୁଯୁତ୍ତୋତି ୱିପସ୍ସନଂ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତ୍ୱା ଅରିଯମଗ୍ଗଭାୱନାନୁଯୋଗମନୁଯୁତ୍ତୋ। ୱିପସ୍ସନାକ୍ଖଣେ ହି ସତିପଟ୍ଠାନାଦଯୋ ପରିଯାଯେନ ବୋଧିପକ୍ଖିଯା ନାମ, ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେଯେୱ ପନ ତେ ନିପ୍ପରିଯାଯେନ ବୋଧିପକ୍ଖିଯା ନାମ ହୋନ୍ତି।

ଆସୱାନଂ ଖଯାତି କାମାସୱାଦୀନଂ ସବ୍ବେସଂ ଆସୱାନଂ ଖଯା। ଆସୱେସୁ ହି ଖୀଣେସୁ ସବ୍ବେ କିଲେସା ଖୀଣାଯେୱ ହୋନ୍ତି। ତେନ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ଅନାସୱନ୍ତି ଆସୱୱିରହିତଂ। ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିଂ ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତିନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଚେତୋୱଚନେନ ଅରହତ୍ତଫଲସମାଧି, ପଞ୍ଞାୱଚନେନ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଚ ପଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା। ତତ୍ଥ ସମାଧି ରାଗତୋ ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ଚେତୋୱିମୁତ୍ତି, ପଞ୍ଞା ଅୱିଜ୍ଜାଯ ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା –

‘‘ଯୋ ହିସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସମାଧି, ତଦସ୍ସ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ଯା ହିସ୍ସ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଞ୍ଞା, ତଦସ୍ସ ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯଂ। ଇତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ରାଗୱିରାଗା ଚେତୋୱିମୁତ୍ତି, ଅୱିଜ୍ଜାୱିରାଗା ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୫୧୬)।

ଅପିଚେତ୍ଥ ସମଥଫଲଂ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତି, ୱିପସ୍ସନାଫଲଂ ପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେତି ଇମସ୍ମିଂୟେୱ ଅତ୍ତଭାୱେ। ସଯଂ ଅଭିଞ୍ଞା ସଚ୍ଛିକତ୍ୱାତି ଅତ୍ତନାୟେୱ ଅଭିୱିସିଟ୍ଠାଯ ପଞ୍ଞାଯ ପଚ୍ଚକ୍ଖଂ କତ୍ୱା ଅପରପ୍ପଚ୍ଚଯେନ ଞତ୍ୱା। ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତୀତି ପାପୁଣିତ୍ୱା ସମ୍ପାଦେତ୍ୱା ୱିହରତି। ତମେୱ ସଙ୍ଗାମସୀସଂ ଅଭିୱିଜିଯ ଅଜ୍ଝାୱସତୀତି ମାରଂ ଅଭିୱିଜିନିତ୍ୱା ୱିଜିତୱିଜଯତ୍ତା ତେନ କତସଙ୍ଗାମସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ସୀସଭୂତଂ ଅରହତ୍ତଫଲସମାପତ୍ତିଇସ୍ସରିଯଟ୍ଠାନଂ, ଅଭିଭୱନ୍ତୋ ଆୱସତି, ସମାପଜ୍ଜତି ଇଚ୍ଚେୱ ଅତ୍ଥୋ। ଇମେ ଚ ଦେୱସଦ୍ଦା ଦିଟ୍ଠସଚ୍ଚେସୁ ଦେୱେସୁ ପୱତ୍ତନ୍ତି, ୱିସେସତୋ ସୁଦ୍ଧାୱାସଦେୱେସୂତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଗାଥାସୁ ମହନ୍ତନ୍ତି ସୀଲାଦିଗୁଣମହତ୍ତେନ ମହନ୍ତଂ। ୱୀତସାରଦନ୍ତି ସାରଜ୍ଜକରାନଂ କିଲେସାନଂ ଅଭାୱେନ ୱିଗତସାରଜ୍ଜଂ ଅପଗତମଙ୍କୁଭାୱଂ। ପୁରିସାଜଞ୍ଞାତି ଅସ୍ସାଦୀସୁ ଅସ୍ସାଜାନୀଯାଦଯୋ ୱିଯ ପୁରିସେସୁ ଆଜାନୀଯଭୂତା ଉତ୍ତମପୁରିସା। ଦୁଜ୍ଜଯମଜ୍ଝଭୂତି ପଚୁରଜନେହି ଜେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟଂ କିଲେସୱାହିନିଂ ଅଭିଭୱି ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥରି। ''ଅଜ୍ଜଯୀ''ତିପି ପଠନ୍ତି, ଅଜିନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଜେତ୍ୱାନ ମଚ୍ଚୁନୋସେନଂ, ୱିମୋକ୍ଖେନ ଅନାୱରନ୍ତି ଲୋକଉଯାଭିଚ୍ଛାପନତୋ ଦିଯଡ୍ଢସହସ୍ସାଦିୱିଭାଗତୋ ଚ ୱିପୁଲତ୍ତା ଅଞ୍ଞେହି ଆୱରିତୁଂ ପଟିସେଧେତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତା ଚ ଅନାୱରଂ, ମଚ୍ଚୁନୋ ମାରସ୍ସ ସେନଂ ୱିମୋକ୍ଖେନ ଅରିଯମଗ୍ଗେନ ଜେତ୍ୱା ଯୋ ତ୍ୱଂ ଦୁଜ୍ଜଯଂ ଅଜଯି, ତସ୍ସ ନମୋ, ତେ ପୁରିସାଜଞ୍ଞାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଇତୀତି ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ। ହି-ଇତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ଏତଂ ପତ୍ତମାନସଂ ଅଧିଗତାରହତ୍ତଂ ଖୀଣାସୱଂ ଦେୱତାନମସ୍ସନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତମେୱତ୍ଥଂ ନିଗମନୱସେନ ଦସ୍ସେତି। ଅଥ ୱା ଇତୀତି ଇମିନା କାରଣେନ। କିଂ ପନ ଏତଂ କାରଣଂ? ନମୁଚିସେନାୱିଜଯେନ ପତ୍ତମାନସତ୍ତଂ। ଇମିନା କାରଣେନ ତଂ ଦେୱତା ନମସ୍ସନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦାନି ତଂ କାରଣଂ ଫଲତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତଞ୍ହି ତସ୍ସ ନ ପସ୍ସନ୍ତି, ଯେନ ମଚ୍ଚୁୱସଂ ୱଜେ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଯସ୍ମା ତସ୍ସ ପୁରିସାଜଞ୍ଞସ୍ସ ପଣିଧାଯ ଗୱେସନ୍ତାପି ଦେୱା ଅଣୁମତ୍ତମ୍ପି ତଂ କାରଣଂ ନ ପସ୍ସନ୍ତି, ଯେନ ସୋ ମଚ୍ଚୁନୋ ମରଣସ୍ସ ୱସଂ ୱଜେ ଉପଗଚ୍ଛେଯ୍ୟ। ତସ୍ମା ତଂ ୱିସୁଦ୍ଧିଦେୱା ନମସ୍ସନ୍ତୀତି।

ତତିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ପଞ୍ଚପୁବ୍ବନିମିତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୩। ଚତୁତ୍ଥେ ଯଦାତି ଯସ୍ମିଂ କାଲେ। ଦେୱୋତି ଉପପତ୍ତିଦେୱୋ। ତଯୋ ହି ଦେୱା – ସମ୍ମୁତିଦେୱା, ଉପପତ୍ତିଦେୱା, ୱିସୁଦ୍ଧିଦେୱାତି। ତେସୁ ସମ୍ମୁତିଦେୱା ନାମ ରାଜାନୋ ଖତ୍ତିଯା। ଉପପତ୍ତିଦେୱା ନାମ ଚାତୁମହାରାଜିକତୋ ପଟ୍ଠାଯ ତଦୁପରିଦେୱା। ୱିସୁଦ୍ଧିଦେୱା ନାମ ଖୀଣାସୱା। ଇଧ ପନ କାମାୱଚରଦେୱୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଦେୱୋତି ଉପପତ୍ତିଦେୱୋ''ତି। ଦେୱକାଯାତି ଦେୱସମୂହତୋ, ଦେୱଟ୍ଠାନତୋ ୱା, ଦେୱଲୋକତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସମୂହନିୱାସୱାଚକୋ ହି ଅଯଂ କାଯସଦ୍ଦୋ। ଚୱନଧମ୍ମୋତି ମରଣଧମ୍ମୋ, ଆଯୁକ୍ଖଯେନ ୱା ପୁଞ୍ଞକ୍ଖଯେନ ୱା ଉପଟ୍ଠିତମରଣୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଞ୍ଚସ୍ସପୁବ୍ବନିମିତ୍ତାନି ପାତୁଭୱନ୍ତୀତି ଅସ୍ସ ଉପଟ୍ଠିତମରଣସ୍ସ ଦେୱପୁତ୍ତସ୍ସ ପଞ୍ଚ ମରଣସ୍ସ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ପକାସାନି ୱା ହୋନ୍ତି। ମାଲା ମିଲାଯନ୍ତୀତି ତେନ ପିଳନ୍ଧିତମାଲା ମଜ୍ଝନ୍ହିକସମଯେ ଆତପେ ଖିତ୍ତା ୱିଯ ମିଲାତା ୱିହତସୋଭା ହୋନ୍ତି।

ୱତ୍ଥାନି କିଲିସ୍ସନ୍ତୀତି ସରଦସମଯେ ୱିଗତୱଲାହକେ ଆକାସେ ଅବ୍ଭୁସ୍ସକ୍କମାନବାଲସୂରିଯସଦିସପ୍ପଭାନି ନାନାୱିରାଗୱଣ୍ଣାନି ତେନ ନିୱତ୍ଥପାରୁତୱତ୍ଥାନି ତଂ ଖଣଂୟେୱ କଦ୍ଦମେ ଖିପିତ୍ୱା ମଦ୍ଦିତାନି ୱିଯ ୱିହତପ୍ପଭାନି ମଲିନାନି ହୋନ୍ତି।

କଚ୍ଛେହି ସେଦା ମୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ସୁପରିସୁଦ୍ଧଜାତିମଣି ୱିଯ ସୁସିକ୍ଖିତସିପ୍ପାଚରିଯରଚିତସୁୱଣ୍ଣପଟିମା ୱିଯ ଚ ପୁବ୍ବେ ସେଦମଲଜଲ୍ଲିକାରହିତସରୀରସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ଖଣେ ଉଭୋହି କଚ୍ଛେହି ସେଦଧାରା ସନ୍ଦନ୍ତି ପଗ୍ଘରନ୍ତି। ନ କେୱଲଞ୍ଚ କଚ୍ଛେହିୟେୱ, ସକଲସରୀରତୋପି ପନସ୍ସ ସେଦଜଲକଣ୍ଡିକା ମୁଚ୍ଚତିୟେୱ, ଯେନ ଆମୁତ୍ତମୁତ୍ତାଜାଲଗୱଚ୍ଛିତୋ ୱିଯ ତସ୍ସ କାଯୋ ହୋତି।

କାଯେ ଦୁବ୍ବଣ୍ଣିଯଂ ଓକ୍କମତୀତି ପୁବ୍ବେ ପଟିସନ୍ଧିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯଥାନୁଭାୱଂ ଏକଯୋଜନଂ ଦ୍ୱିଯୋଜନଂ ଯାୱ ଦ୍ୱାଦସଯୋଜନମତ୍ତମ୍ପି ପଦେସଂ ଆଭାଯ ଫରିତ୍ୱା ୱିଜ୍ଜୋତମାନୋ କାଯୋ ହୋତି ଖଣ୍ଡିଚ୍ଚପାଲିଚ୍ଚାଦିୱିରହିତୋ, ନ ସୀତଂ ନ ଉଣ୍ହଂ ଉପଘାତକଂ, ଦେୱଧୀତା ସୋଳସୱସ୍ସୁଦ୍ଦେସିକା ୱିଯ ହୋତି, ଦେୱପୁତ୍ତୋ ୱୀସତିୱସ୍ସୁଦ୍ଦେସିକୋ ୱିଯ, ତଂ ଖଣଂୟେୱ ନିପ୍ପଭେ ନିତ୍ତେଜେ କାଯେ ୱିରୂପଭାୱୋ ଅନୁପୱିସତି ସଣ୍ଠାତି।

ସକେ ଦେୱୋ ଦେୱାସନେ ନାଭିରମତୀତି ଅତ୍ତନୋ ଅଚ୍ଛରାଗଣେହି ସଦ୍ଧିଂ କୀଳଅନପରିଚରଣକଦିବ୍ବାସନେ ନ ରମତି, ନ ଚିତ୍ତସ୍ସାଦଂ ଲଭତି। ତସ୍ସ

କିର ମନୁସ୍ସଗଣନାଯ ସତ୍ତହି ଦିୱସେହି ମରଣଂ ଭୱିସ୍ସତୀତି ଇମାନି ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି। ସୋ ତେସଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ‘‘ଏୱରୂପାଯ ନାମ ସମ୍ପତ୍ତିଯା ୱିନା ଭୱିସ୍ସାମୀ’’ତି ବଲୱସୋକାଭିଭୂତୋ ହୋତି। ତେନସ୍ସ କାଯେ ମହାପରିଳାହୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତେନ ସବ୍ବତୋ ଗତ୍ତେହି ସେଦା ମୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଚିରତରଂ କାଲଂ ଅପରିଚିତଦୁକ୍ଖୋ ତଂ ଅଧିୱାସେତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ ଏକଚ୍ଚୋ ‘‘ଦଯ୍ହାମି ଦଯ୍ହାମୀ’’ତି କନ୍ଦନ୍ତୋ ପରିଦେୱନ୍ତୋ କନ୍ଥତି ଅସ୍ସାଦଂ ଅଲଭନ୍ତୋ ୱିଜମ୍ଭନ୍ତୋ ୱିଲପନ୍ତୋ ତହିଂ ତହିଂ ଆହିଣ୍ଡତି। ଏକଚ୍ଚୋ ସତିଂ ଉପଟ୍ଠପେତ୍ୱା କାଯୱାଚାହି ୱିକାରଂ ଅକରୋନ୍ତୋପି ପିଯୱିପ୍ପଯୋଗଦୁକ୍ଖଂ ଅସହନ୍ତୋ ୱିହଞ୍ଞମାନୋ ୱିଚରତି।

ଇମାନି ପନ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତାନି ଯଥା ଲୋକେ ମହାପୁଞ୍ଞାନଂ ରାଜରାଜମହାମତ୍ତାଦୀନଂଯେୱ ଉକ୍କାପାତଭୂମିଚାଲଚନ୍ଦଗ୍ଗାହାଦୀନି ନିମିତ୍ତାନି ପଞ୍ଞାଯନ୍ତି, ନ ସବ୍ବେସଂ; ଏୱମେୱ ମହେସକ୍ଖଦେୱାନଂଯେୱ ପଞ୍ଞାଯତି। ଉପ୍ପନ୍ନାନି ଚ ତାନି ‘‘ଇମାନି ମରଣସ୍ସ ପୁବ୍ବନିମିତ୍ତାନି ନାମା’’ତି କେଚି ଦେୱା ଜାନନ୍ତି, ନ ସବ୍ବେ। ତତ୍ଥ ଯୋ ମନ୍ଦେନ କୁସଲକମ୍ମେନ ନିବ୍ବତ୍ତୋ, ସୋ ‘‘ଇଦାନି କୋ ଜାନାତି, ‘କୁହିଂ ନିବ୍ବତ୍ତିସ୍ସାମୀ’’’ତି ଭାଯତି। ଯୋ ପନ ମହାପୁଞ୍ଞୋ, ସୋ ‘‘ବହୁଂ ମଯା ଦାନଂ ଦିନ୍ନଂ, ସୀଲଂ ରକ୍ଖିତଂ, ପୁଞ୍ଞଂ ଉପଚିତଂ, ଇତୋ ଚୁତସ୍ସ ମେ ସୁଗତିଯେୱ ପାଟିକଙ୍ଖା’’ତି ନ ଭାଯତି ନ ୱିକମ୍ପତି। ଏୱଂ ଉପଟ୍ଠିତପୁବ୍ବନିମିତ୍ତଂ ପନ ତଂ ଗହେତ୍ୱା ଦେୱତା ନନ୍ଦନୱନଂ ପୱେସେନ୍ତି ସବ୍ବଦେୱଲୋକେସୁ ନନ୍ଦନୱନଂ ଅତ୍ଥିଯେୱ।

ତୀହି ୱାଚାହି ଅନୁମୋଦେନ୍ତୀତି ଇଦାନି ୱୁଚ୍ଚମାନେହି ତୀହି ୱଚନେହି ଅନୁମୋଦେନ୍ତି, ମୋଦଂ ପମୋଦଂ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତି, ଅସ୍ସାସେନ୍ତି, ଅଭିୱଦନୱସେନ ୱା ତଂଖଣାନୁରୂପଂ ପମୋଦଂ କରୋନ୍ତି। କେଚି ପନ ‘‘ଅନୁମୋଦେନ୍ତୀ’’ତି ପଦସ୍ସ ‘‘ୱଦନ୍ତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ଇତୋତି ଦେୱଲୋକତୋ। ଭୋତି ଆଲପନଂ। ସୁଗତିନ୍ତି ସୁନ୍ଦରଗତିଂ, ମନୁସ୍ସଲୋକଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦନ୍ତି। ଗଚ୍ଛାତି ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣୱସେନ ଉପେହି।

ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେତି ଏୱଂ ତଦା ତେହି ଦେୱେହି ତସ୍ସ ‘‘ଇତୋ ଭୋ ସୁଗତିଂ ଗଚ୍ଛା’’ତିଆଦିନା ୱତ୍ତବ୍ବୱଚନେ ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତେ ଅଞ୍ଞତରୋ ନାମଗୋତ୍ତେନ ଅପାକଟୋ ତସ୍ସଂ ପରିସାଯଂ ନିସିନ୍ନୋ ଅନୁସନ୍ଧିକୁସଲୋ ଏକୋ ଭିକ୍ଖୁ ‘‘ଏତେ ସୁଗତିଆଦଯୋ ଭଗୱତା ଅୱିସେସତୋ ୱୁତ୍ତା ଅୱିଭୂତା, ହନ୍ଦ ତେ ୱିଭୂତତରେ କାରାପେସ୍ସାମୀ’’ତି ଏତଂ ‘‘କିଂ ନୁ ଖୋ, ଭନ୍ତେ’’ତିଆଦିୱଚନଂ ଅୱୋଚ। ସଦ୍ଧାଦିଗୁଣୱିସେସପଟିଲାଭକାରଣତୋ ଦେୱୂପପତ୍ତିହେତୁତୋ ଚ ମନୁସ୍ସତ୍ତଂ ଦେୱାନଂ ଅଭିସମ୍ମତନ୍ତି ଆହ ‘‘ମନୁସ୍ସତ୍ତଂ ଖୋ ଭିକ୍ଖୁ ଦେୱାନଂ ସୁଗତିଗମନସଙ୍ଖାତ’’ନ୍ତି।

ସୁଗତିଗମନସଙ୍ଖାତନ୍ତି ‘‘ସୁଗତିଗମନ’’ନ୍ତି ସଙ୍ଖ୍ୟା କଥିତଂ, ୱଣ୍ଣିତଂ ଥୋମିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଂ ମନୁସ୍ସଭୂତୋତି ଏତ୍ଥ ଯନ୍ତି କିରିଯାପରାମସନଂ, ତେନ ପଟିଲଭତୀତି ଏତ୍ଥ ପଟିଲଭନକିରିଯା ଆମସୀଯତି, ଯୋ ସଦ୍ଧାପଟିଲାଭୋତି ଅତ୍ଥୋ। ମନୁସ୍ସଭୂତୋତି ମନୁସ୍ସେସୁ ଉପ୍ପନ୍ନୋ, ମନୁସ୍ସଭାୱଂ ୱା ପତ୍ତୋ। ଯସ୍ମା ଦେୱଲୋକେ ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ ତଥାଗତସ୍ସ ଧମ୍ମଦେସନା ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଦୁଲ୍ଲଭା ସୱନାଯ, ନ ତଥା ମନୁସ୍ସାନଂ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ମନୁସ୍ସଭୂତୋ’’ତି। ତଥାଗତପ୍ପୱେଦିତେ ଧମ୍ମୱିନଯେତି ତଥାଗତେନ ଭଗୱତା ଦେସିତେ ସିକ୍ଖତ୍ତଯସଙ୍ଗହେ ସାସନେ। ତତ୍ଥ ଧମ୍ମତୋ ଅନପେତତ୍ତା ଧମ୍ମୋ ଚ, ଆସଯାନୁରୂପଂ ୱିନେଯ୍ୟାନଂ ୱିନଯନତୋ ୱିନଯୋ ଚାତି ଧମ୍ମୱିନଯୋ, ଉପନିସ୍ସଯସମ୍ପତ୍ତିଯା ୱା ଧମ୍ମତୋ ଅନପେତତ୍ତା ଧମ୍ମଂ ଅପ୍ପରଜକ୍ଖଜାତିକଂ ୱିନେତୀତି ଧମ୍ମୱିନଯୋ। ଧମ୍ମେନେୱ ୱା ୱିନଯୋ, ନ ଦଣ୍ଡସତ୍ଥେହୀତି ଧମ୍ମୱିନଯୋ, ଧମ୍ମଯୁତ୍ତୋ ୱା ୱିନଯୋତି ଧମ୍ମୱିନଯୋ, ଧମ୍ମାଯ ୱା ସହ ମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନାଯ ୱିନଯୋତି ଧମ୍ମୱିନଯୋ, ମହାକରୁଣାସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣାଦିଧମ୍ମତୋ ୱା ପୱତ୍ତୋ ୱିନଯୋତି ଧମ୍ମୱିନଯୋ। ଧମ୍ମୋ ୱା ଭଗୱା ଧମ୍ମଭୂତୋ ଧମ୍ମକାଯୋ ଧମ୍ମସ୍ସାମୀ, ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ୱିନଯୋ, ନ ତକ୍କିଯାନନ୍ତି ଧମ୍ମୱିନଯୋ, ଧମ୍ମେ ୱା ମଗ୍ଗଫଲେ ନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବୱିସଯଭୂତେ ୱା ପୱତ୍ତୋ ୱିନଯୋତି ଧମ୍ମୱିନଯୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତସ୍ମିଂ ଧମ୍ମୱିନଯେ।

ସଦ୍ଧଂପଟିଲଭତୀତି ‘‘ସ୍ୱାକ୍ଖାତୋ ଭଗୱତା ଧମ୍ମୋ’’ତିଆଦିନା ସଦ୍ଧଂ ଉପ୍ପାଦେତି। ସଦ୍ଧୋ ହି ଇମସ୍ମିଂ ଧମ୍ମୱିନଯେ ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପଟିପଜ୍ଜମାନୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକପରମତ୍ଥେ ଆରାଧେସ୍ସତି। ସୁଲଦ୍ଧଲାଭସଙ୍ଖାତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଯଥା ହିରଞ୍ଞସୁୱଣ୍ଣଖେତ୍ତୱତ୍ଥାଦିଲାଭୋ ସତ୍ତାନଂ ଉପଭୋଗସୁଖଂ ଆୱହତି, ଖୁପ୍ପିପାସାଦିଦୁକ୍ଖଂ ପଟିବାହତି, ଧନଦାଲିଦ୍ଦିଯଂ ୱୂପସମେତି, ମୁତ୍ତାଦିରତନପଟିଲାଭହେତୁ ହୋତି, ଲୋକସନ୍ତତିଞ୍ଚ ଆୱହତି; ଏୱଂ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରା ସଦ୍ଧାପି ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରଂ ୱିପାକସୁଖମାୱହତି, ସଦ୍ଧାଧୁରେନ ପଟିପନ୍ନାନଂ ଜାତିଜରାଦିଦୁକ୍ଖଂ ପଟିବାହତି, ଗୁଣଦାଲିଦ୍ଦିଯଂ ୱୂପସମେତି, ସତିସମ୍ବୋଜ୍ଝଙ୍ଗାଦିରତନପଟିଲାଭହେତୁ ହୋତି, ଲୋକସନ୍ତତିଞ୍ଚ ଆୱହତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ସଦ୍ଧୋ ସୀଲେନ ସମ୍ପନ୍ନୋ, ଯସୋ ଭୋଗସମପ୍ପିତୋ;

ଯଂ ଯଂ ପଦେସଂ ଭଜତି, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ପୂଜିତୋ’’ତି। (ଧ। ପ। ୩୦୩);

ଏୱଂ ସଦ୍ଧାପଟିଲାଭସ୍ସ ସୁଲଦ୍ଧଲାଭତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଯସ୍ମା ପନାଯଂ ସଦ୍ଧାପଟିଲାଭୋ ଅନୁଗାମିକୋ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣୋ ସବ୍ବସମ୍ପତ୍ତିହେତୁ,

ଲୋକିୟସ୍ସ ଚ ହିରଞ୍ଞସୁୱଣ୍ଣାଦିଧନଲାଭସ୍ସ କାରଣଂ। ସଦ୍ଧୋ୍ୟେୱ ହି ଦାନାଦୀନି ପୁଞ୍ଞାନି କତ୍ୱା ଉଳାରୁଳାରାନି ଭୋଗୂପକରଣାନି ଅଧିଗଚ୍ଛତି, ତେହି ଚ ଅତ୍ତନୋ ପରେସଞ୍ଚ ଅତ୍ଥମେୱ ସମ୍ପାଦେତି। ଅସ୍ସଦ୍ଧସ୍ସ ପନ ତାନି ଅନତ୍ଥାୱହାନି ହୋନ୍ତି, ଇଧ ଚେୱ ସମ୍ପରାୟେ ଚାତି, ଏୱମ୍ପି ସଦ୍ଧାୟ ସୁଲଦ୍ଧଲାଭତା ୱେଦିତବ୍ବା। ତଥା ହି –

‘‘ସଦ୍ଧା ବନ୍ଧତି ପାଥେୟ୍ୟଂ’’। (ସଂ। ନି। ୧।୭୯)।

‘‘ସଦ୍ଧା ଦୁତିୟା ପୁରିସସ୍ସ ହୋତୀ’’ତି ଚ। (ସଂ। ନି। ୧।୩୬, ୫୯)।

‘‘ସଦ୍ଧୀଧ ୱିତ୍ତଂ ପୁରିସସ୍ସ ସେଟ୍ଠ’’ନ୍ତି ଚ। (ସଂ। ନି। ୧।୭୩; ସୁ। ନି। ୧୮୪)।

‘‘ସଦ୍ଧାହତ୍ଥୋ ମହାନାଗୋ’’ତି ଚ। (ଅ। ନି। ୬।୪୩; ଥେରଗା। ୬୯୪)।

‘‘ସଦ୍ଧା ବୀଜଂ ତପୋ ୱୁଟ୍ଠୀ’’ତି ଚ। (ସଂ। ନି। ୧।୧୯୭; ସୁ। ନି। ୭୭)।

‘‘ସଦ୍ଧେସିକୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅରିୟସାୱକୋ’’ତି (ଅ। ନି। ୭।୬୭) ଚ।

‘‘ସଦ୍ଧାୟ ତରତି ଓଘ’’ନ୍ତି ଚ। (ସଂ। ନି। ୧।୨୪୬) –

ଅନେକେସୁ ଠାନେସୁ ଅନେକେହି କାରଣେହି ସଦ୍ଧା ସଂୱଣ୍ଣିତା।

ଇଦାନି ୟାୟ ସଦ୍ଧାୟ ସାସନେ କୁସଲଧମ୍ମେସୁ ସୁପ୍ପତିଟ୍ଠିତୋ ନାମ ହୋତି ନିୟାମୋକ୍କନ୍ତିୟା, ତଂ ସଦ୍ଧଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ସା ଖୋ ପନସ୍ସା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅସ୍ସାତି ଇମସ୍ସ ଭୱେୟ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ନିୱିଟ୍ଠାତି ଅଭିନିୱିଟ୍ଠା ଚିତ୍ତସନ୍ତାନଂ ଅନୁପୱିଟ୍ଠା। ମୂଲଜାତାତି ଜାତମୂଲା। କିଂ ପନ ସଦ୍ଧାୟ ମୂଲଂ ନାମ? ସଦ୍ଧେୟ୍ୟୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ଓକପ୍ପନହେତୁଭୂତୋ ଉପାୟମନସିକାରୋ। ଅପିଚ ସପ୍ପୁରିସସେୱନା ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନଂ ୟୋନିସୋମନସିକାରୋ ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମପ୍ପଟିପତ୍ତୀତି ଚତ୍ତାରି ସୋତାପତ୍ତିୟଙ୍ଗାନି ମୂଲାନି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ପତିଟ୍ଠିତାତି ଅରିୟମଗ୍ଗାଧିଗମେନ କେନଚି ଅକମ୍ପନୀୟଭାୱେନ ଅୱଟ୍ଠିତା। ତେନେୱାହ ‘‘ଦଳ୍ହା ଅସଂହାରିୟା’’ତି। ଦଳ୍ହାତି ଥିରା। ଅସଂହାରିୟାତି କେନଚି ସଂହରିତୁଂ ୱା ହାପେତୁଂ ୱା ଅପନେତୁଂ ୱା ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟା। ଇତି ତେ ଦେୱା ତସ୍ସ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗସମଧିଗମଂ ଆସୀସନ୍ତା ଏୱଂ ୱଦନ୍ତି। ଅତ୍ତନୋ ଦେୱଲୋକେ କାମସୁଖୂପଭୋଗାରହମେୱ ହି ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲଂ ତେ ଇଚ୍ଛନ୍ତି। ତେନାହ ‘‘ଏହି, ଦେୱ, ପୁନପ୍ପୁନ’’ନ୍ତି।

ଗାଥାସୁ ପୁଞ୍ଞକ୍ଖୟମରଣମ୍ପି ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟୁପଚ୍ଛେଦେନେୱ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଚୱତି ଆୟୁସଙ୍ଖୟା’’ତି। ଅନୁମୋଦତନ୍ତି ଅନୁମୋଦନ୍ତାନଂ। ମନୁସ୍ସାନଂ ସହବ୍ୟତନ୍ତି ମନୁସ୍ସେହି ସହଭାୱଂ। ସହ ବ୍ୟେତୀତି ସହବ୍ୟୋ, ସହପୱତ୍ତନକୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ସହବ୍ୟତା। ନିୱିଟ୍ଠସ୍ସାତି ନିୱିଟ୍ଠା ଭୱେୟ୍ୟ। ୟାୱଜୀୱନ୍ତି ୟାୱ ଜୀୱିତପ୍ପୱତ୍ତିୟା, ୟାୱ ପରିନିବ୍ବାନାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅପ୍ପମାଣନ୍ତି ସବ୍ବଙ୍ଗଂ ବହୁଂ ଉଳାରଂ ବହୁକ୍ଖତ୍ତୁଞ୍ଚ କରଣୱସେନ ପମାଣରହିତଂ। ନିରୂପଧିନ୍ତି କିଲେସୂପଧିରହିତଂ, ସୁୱିସୁଦ୍ଧଂ ନିମ୍ମଲନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୟସ୍ମା ପନ ତେ ଦେୱା ମହଗ୍ଗତକୁସଲଂ ନ ଇଚ୍ଛନ୍ତି କାମଲୋକସମତିକ୍କମନତୋ, କାମାୱଚରପୁଞ୍ଞମେୱ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ତସ୍ମା ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ – ‘‘ଇତୋ ଦେୱଲୋକତୋ ଚୁତୋ ମନୁସ୍ସେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱିଞ୍ଞୁତଂ ପତ୍ତୋ କାୟଦୁଚ୍ଚରିତାଦିଂ ସବ୍ବଂ ଦୁଚ୍ଚରିତଂ ପହାୟ କାୟସୁଚରିତାଦିଂ ସବ୍ବଂ ସୁଚରିତଂ ଉଳାରଂ ୱିପୁଲଂ ଉପଚିନିତ୍ୱା ଅରିୟମଗ୍ଗେନ ଆଗତସଦ୍ଧୋ ଭୱାହୀ’’ତି। ୟସ୍ମା ପନ ଲୋକୁତ୍ତରେସୁ ପଠମମଗ୍ଗଂ ଦୁତିୟମଗ୍ଗମ୍ପି ୱା ଇଚ୍ଛନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ଦେୱଲୋକୂପପତ୍ତିୟା ଅନତିୱତ୍ତନତୋ, ତସ୍ମା ତେସମ୍ପି ୱସେନ ‘‘ଅପ୍ପମାଣଂ ନିରୂପଧି’’ନ୍ତିପଦାନଂ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ – ପମାଣକରାନଂ ଦିଟ୍ଠେକଟ୍ଠଓଳାରିକକାମରାଗାଦିକିଲେସାନଂ ଉପଚ୍ଛେଦେନ ଅପ୍ପମାଣଂ, ସତ୍ତମଭୱତୋ ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହସ୍ସ ଖନ୍ଧୂପଧିସ୍ସ ତଂନିବ୍ବତ୍ତକଅଭିସଙ୍ଖାରୂପଧିସ୍ସ ତଂତଂମଗ୍ଗୱଜ୍ଝକିଲେସୂପଧିସ୍ସ ଚ ପହାନେନ ତେସଂ ଅନିବ୍ବତ୍ତନତୋ ନିରୁପଧିସଙ୍ଖାତନିବ୍ବାନସନ୍ନିସ୍ସିତତ୍ତା ଚ ନିରୁପଧୀତି।

ଏୱଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତମେୱ ଅପାୟଦ୍ୱାରପିଧାୟକଂ କମ୍ମଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ସଗ୍ଗସମ୍ପତ୍ତିନିବ୍ବତ୍ତକକମ୍ମଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତତୋ ଓପଧିକ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଓପଧିକନ୍ତି ଉପଧିୱେପକ୍କଂ ଅତ୍ତଭାୱସମ୍ପତ୍ତିୟା ଚେୱ ଭୋଗସମ୍ପତ୍ତିୟା ଚ ନିବ୍ବତ୍ତକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପଧୀତି ହି ଅତ୍ତଭାୱୋ ୱୁଚ୍ଚତି। ୟଥାହ

‘‘ସନ୍ତେକଚ୍ଚାନି ପାପକାନି କମ୍ମସମାଦାନାନି ଉପଧିସମ୍ପତ୍ତିପଟିବାହିତାନି ନ ୱିପଚ୍ଚନ୍ତୀ’’ତି (ୱିଭ। ୮୧୦)। କାମଗୁଣାପି। ଯଥାହ ‘‘ଉପଧୀହି ନରସ୍ସ ସୋଚନା’’ତି (ସଂ। ନି। ୧।୧୨; ସୁ। ନି। ୩୪)। ତତ୍ରାଯଂ ୱଚନତ୍ଥୋ – ଉପଧୀଯତି ଏତ୍ଥ ସୁଖଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଉପଧି, ଅତ୍ତଭାୱୋ କାମଗୁଣା ଚ। ଉପଧିକରଣଂ ସୀଲଂ ଏତସ୍ସ, ଉପଧିଂ ୱା ଅରହତୀତି ଓପଧିକଂ, ପୁଞ୍ଞଂ, ତଂ ବହୁଂ ଉଠଆରଂ କତ୍ୱା। କଥଂ? ଦାନେନ। ଦାନଞ୍ହି ଇତରେହି ସୁକରନ୍ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଦାନେନାତି ୱା ପଦେନ ଅଭଯଦାନମ୍ପି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଆମିସଦାନମେୱାତି ସୀଲମ୍ପି ସଙ୍ଗହୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଯସ୍ମା ପନ ତେ ଦେୱା ଅସୁରକାଯହାନିଂ ଏକନ୍ତେନେୱ ଦେୱକାଯପାରିପୂରିଞ୍ଚ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ତସ୍ମା ତସ୍ସ ଉପାଯଂ ଦସ୍ସେନ୍ତା ‘‘ଅଞ୍ଞେପି ମଚ୍ଚେ ସଦ୍ଧମ୍ମେ, ବ୍ରହ୍ମଚରିଯେ ନିୱେସଯା’’ତି ଧମ୍ମଦାନେ ନିଯୋଜେନ୍ତି। ଯଦା ୱିଦୂତି ଯସ୍ମିଂ କାଲେ ଦେୱା ଦେୱଂ ଚୱନ୍ତଂ ୱିଦୂ ୱିଜାନେୟ୍ୟୁଂ, ତଦା ଇମାଯ ଯଥାୱୁତ୍ତାଯ ଅନୁକମ୍ପାଯ ଦୁକ୍ଖାପନଯନକମ୍ୟତାଯ ‘‘ଦେୱ, ଇମେ ଦେୱକାଯେ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନୱସେନ ଏହି ଆଗଚ୍ଛାହୀ’’ତି ଚ ଅନୁମୋଦେନ୍ତୀତି।

ଚତୁତ୍ଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ବହୁଜନହିତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୪। ପଞ୍ଚମେ ଲୋକେତି ଏତ୍ଥ ତଯୋ ଲୋକା – ସତ୍ତଲୋକୋ, ସଙ୍ଖାରଲୋକୋ, ଓକାସଲୋକୋତି। ତେସୁ ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧାନଂ ରୂପଧମ୍ମାନଂ ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ସନ୍ତାନୱସେନ ୱତ୍ତମାନାନଂ ସମୂହୋ ସତ୍ତଲୋକୋ, ପଥୱୀପବ୍ବତାଦିଭେଦୋ ଓକାସଲୋକୋ, ଉଭଯେପି ଖନ୍ଧା ସଙ୍ଖାରଲୋକୋ। ତେସୁ ସତ୍ତଲୋକୋ ଇଧ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ତସ୍ମା ଲୋକେତି ସତ୍ତଲୋକେ। ତତ୍ଥାପି ନ ଦେୱଲୋକେ, ନ ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ, ମନୁସ୍ସଲୋକେ। ମନୁସ୍ସଲୋକେପି ନ ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ଚକ୍କୱାଳେ, ଇମସ୍ମିଂଯେୱ ଚକ୍କୱାଳେ। ତତ୍ରାପି ନ ସବ୍ବଟ୍ଠାନେସୁ, ‘‘ପୁରତ୍ଥିମାଯ ଦିସାଯ ଗଜଙ୍ଗଲଂ ନାମ ନିଗମୋ, ତସ୍ସ ଅପରେନ ମହାସାଲା, ତତୋ ପରଂ ପଚ୍ଚନ୍ତିମା ଜନପଦା, ଓରତୋ ମଜ୍ଝେ; ପୁରତ୍ଥିମଦକ୍ଖିଣାଯ ଦିସାଯ ସଲ୍ଲୱତୀ ନାମ ନଦୀ, ତତୋ ପରଂ ପଚ୍ଚନ୍ତିମା ଜନପଦା, ଓରତୋ ମଜ୍ଝେ; ଦକ୍ଖିଣାଯ ଦିସାଯ ସେତକଣ୍ଣିକଂ ନାମ ନିଗମୋ, ତତୋ ପରଂ ପଚ୍ଚନ୍ତିମା ଜନପଦା , ଓରତୋ ମଜ୍ଝେ; ପଚ୍ଛିମାଯ ଦିସାଯ ଥୂଣଂ ନାମ ବ୍ରାହ୍ମଣଗାମୋ, ତତୋ ପରଂ ପଚ୍ଚନ୍ତିମା ଜନପଦା, ଓରତୋ ମଜ୍ଝେ; ଉତ୍ତରାଯ ଦିସାଯ ଉସିରଦ୍ଧଜୋ ନାମ ପବ୍ବତୋ, ତତୋ ପରଂ ପଚ୍ଚନ୍ତିମା ଜନପଦା, ଓରତୋ ମଜ୍ଝେ’’ତି (ମହାୱ। ୨୫୯) ଏୱଂ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନେ ଆଯାମତୋ ତିଯୋଜନସତେ ୱିତ୍ଥାରତୋ ଅଡ୍ଢତେୟ୍ୟଯୋଜନସତେ ପରିକ୍ଖେପତୋ ନୱଯୋଜନସତେ ମଜ୍ଝିମଦେସେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ତଥାଗତୋ। ନ କେୱଲଞ୍ଚ ତଥାଗତୋୱ ପଚ୍ଚେକବୁଦ୍ଧା ଅଗ୍ଗସାୱକା ଅସୀତିମହାଥେରା ବୁଦ୍ଧମାତା ବୁଦ୍ଧପିତା ଚକ୍କୱତ୍ତିରାଜା ଅଞ୍ଞେ ଚ ସାରପ୍ପତ୍ତା ବ୍ରାହ୍ମଣଗହପତିକା ଏତ୍ଥେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଇଧ ପନ ତଥାଗତୱାରେଯେୱ ସବ୍ବତ୍ଥକୱସେନ ଅଯଂ ନଯୋ ଲବ୍ଭତି, ଇତରେସୁ ଏକଦେସୱସେନ।

ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଇଦଂ ପନ ଉଭଯମ୍ପି ୱିପ୍ପକତୱଚନମେୱ, ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତା ବହୁଜନହିତତ୍ଥାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ଅଞ୍ଞେନ କାରଣେନାତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏୱରୂପଞ୍ହେତ୍ଥ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣଂ ନ ସକ୍କା ଅଞ୍ଞେନ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣେନ ପଟିବାହିତୁଂ।

ଅପିଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନାମ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ନାମାତି ଅଯଂ ପଭେଦୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତଥାଗତୋ ହି ମହାଭିନୀହାରଂ କରୋନ୍ତୋ, ବୁଦ୍ଧକରେ ଧମ୍ମେ ପରିଯେସନ୍ତୋ, ପାରମିଯୋ ପୂରେନ୍ତୋ, ପଞ୍ଚ ମହାପରିଚ୍ଚାଗେ ପରିଚ୍ଚଜନ୍ତୋ, ଞାତତ୍ଥଚରିଯଂ ଚରନ୍ତୋ, ଲୋକତ୍ଥଚରିଯଂ, ବୁଦ୍ଧତ୍ଥଚରିଯଂ କୋଟିଂ ପାପେନ୍ତୋ, ପାରମିଯୋ ପୂରେତ୍ୱା ତୁସିତଭୱନେ ତିଟ୍ଠନ୍ତୋ, ତତୋ ଓତରିତ୍ୱା ଚରିମଭୱେ ପଟିସନ୍ଧିଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ, ଅଗାରମଜ୍ଝେ ୱସନ୍ତୋ, ଅଭିନିକ୍ଖମନ୍ତୋ, ମହାପଧାନଂ ପଦହନ୍ତୋ, ପରିପକ୍କଞାଣୋ ବୋଧିମଣ୍ଡଂ ଆରୁୟ୍ହ ମାରବଲଂ ୱିଧମେନ୍ତୋ ପଠମଯାମେ ପୁବ୍ବେନିୱାସଂ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତୋ, ମଜ୍ଝିମଯାମେ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଂ ୱିସୋଧେନ୍ତୋ, ପଚ୍ଛିମଯାମେ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦେ ଞାଣଂ ଓତାରେତ୍ୱା ଅନେକାକାରଂ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସିତ୍ୱା ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଂ ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତୋ ଯାୱ ଅନାଗାମିଫଲଂ ସଚ୍ଛିକରୋନ୍ତୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଏୱ ନାମ, ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନାମ, ଅରହତ୍ତଫଲକ୍ଖଣେ ପନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ନାମ। ବୁଦ୍ଧାନଞ୍ହି ସାୱକାନଂ ୱିଯ ନ ପଟିପାଟିଯା ଇଦ୍ଧିୱିଧଞାଣାଦୀନଂ ଉପ୍ପାଦନକିଚ୍ଚଂ ଅତ୍ଥି, ସହେୱ ପନ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ସକଲୋପି ବୁଦ୍ଧଗୁଣରାସି ଆଗତୋୱ ନାମ ହୋତି। ତସ୍ମା ତେ ନିବ୍ବତ୍ତସବ୍ବକିଚ୍ଚତ୍ତା ଅରହତ୍ତଫଲକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପନ୍ନା ନାମ ହୋନ୍ତି। ଇଧ ଅରହତ୍ତଫଲକ୍ଖଣଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଉପ୍ପନ୍ନୋ ହୋତୀତି ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ।

ସାୱକୋପି ଖୀଣାସୱୋ ସାୱକବୋଧିଯା ହେତୁଭୂତେ ପୁଞ୍ଞସମ୍ଭାରେ ସମ୍ଭରନ୍ତୋ ପୁବ୍ବଯୋଗଂ ପୁବ୍ବଚରିଯଂ ଗତପଚ୍ଚାଗତୱତ୍ତଂ ପୂରେନ୍ତୋ ଚରିମଭୱେ ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତୋ ଅନୁକ୍କମେନ ୱିଞ୍ଞୁତଂ ପତ୍ୱା ସଂସାରେ ଆଦୀନୱଂ ଦିସ୍ୱା ପବ୍ବଜ୍ଜାଯ ଚେତଯମାନୋ ପବ୍ବଜ୍ଜଂ ମତ୍ଥକଂ ପାପେତ୍ୱା ସୀଲାଦୀନି ପରିପୂରେନ୍ତୋ ଧୁତଧମ୍ମେ ସମାଦାଯ ୱତ୍ତମାନୋ ଜାଗରିଯଂ ଅନୁଯୁଞ୍ଜନ୍ତୋ ଞାଣାନି ନିବ୍ବତ୍ତେନ୍ତୋ ୱିପସ୍ସନଂ ପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ହେଟ୍ଠିମମଗ୍ଗେ ଅଧିଗଚ୍ଛନ୍ତୋପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଏୱ ନାମ, ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନାମ, ଅରହତ୍ତଫଲକ୍ଖଣେ ପନ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ନାମ। ସେକ୍ଖୋ ପନ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ଯତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ଗୋତ୍ରଭୁଞାଣା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନାମ, ପଠମମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନାମ, ପଠମଫଲକ୍ଖଣତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ନାମ।

ଏତ୍ତାୱତା “ତଯୋମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁଗ୍ଗଲା ଲୋକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ”ତି ପଦାନଂ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି।

ଇଦାନି ବହୁଜନହିତାଯାତିଆଦୀସୁ ବହୁଜନହିତାଯାତି ମହାଜନସ୍ସ ହିତତ୍ଥାଯ। ବହୁଜନସୁଖାଯାତି ମହାଜନସ୍ସ ସୁଖତ୍ଥାଯ। ଲୋକାନୁକମ୍ପାଯାତି ସତ୍ତଲୋକସ୍ସ ଅନୁକମ୍ପଂ ପଟିଚ୍ଚ। କତରସତ୍ତଲୋକସ୍ସାତି ? ଯୋ ତଥାଗତସ୍ସ ଧମ୍ମଦେସନଂ ସୁତ୍ୱା ଧମ୍ମଂ ପଟିୱିଜ୍ଝତି, ଅମତପାନଂ ପିୱତି, ତସ୍ସ। ଭଗୱତୋ ହି ଧମ୍ମଚକ୍କପ୍ପୱତ୍ତନସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାଯ ଅଞ୍ଞାତକୋଣ୍ଡଞ୍ଞପ୍ପମୁଖା ଅଟ୍ଠାରସ ବ୍ରହ୍ମକୋଟିଯୋ ଧମ୍ମଂ ପଟିୱିଜ୍ଝିଂସୁ। ଏୱଂ ଯାୱ ସୁଭଦ୍ଦପରିବ୍ବାଜକୱିନଯନା ଧମ୍ମଂ ପଟିୱିଦ୍ଧସତ୍ତାନଂ ଗଣନା ନତ୍ଥି, ମହାସମଯସୁତ୍ତନ୍ତଦେସନାଯଂ ମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତଂ, ଚୂଳରାହୁଲୋୱାଦଂ, ସମଚିତ୍ତଦେସନାଯନ୍ତି ଇମେସୁ ଚତୂସୁ ଠାନେସୁ ଅଭିସମଯଂ ପତ୍ତସତ୍ତାନଂ ପରିଚ୍ଛେଦୋ ନତ୍ଥି। ଏୱମେତସ୍ସ ଅପରିମାଣସ୍ସ ସତ୍ତଲୋକସ୍ସ ଅନୁକମ୍ପାଯ। ସାୱକସ୍ସ ପନ ଅରହତୋ ସେକ୍ଖସ୍ସ ଚ ଲୋକାନୁକମ୍ପାଯ ଉପ୍ପତ୍ତି ଧମ୍ମସେନାପତିଆଦୀହି ଧମ୍ମଭଣ୍ଡାଗାରିକାଦୀହି ଚ ଦେସିତଦେସନାଯ ପଟିୱେଧପ୍ପତ୍ତସତ୍ତାନଂ ୱସେନ, ଅପରଭାଗେ ଚ ମହାମହିନ୍ଦତ୍ଥେରାଦୀହି ଦେସିତଦେସନାଯ ପଟିୱିଦ୍ଧସଚ୍ଚାନଂ ୱସେନ, ଯାୱଜ୍ଜତନା ଇତୋ ପରଂ ଅନାଗତେ ଚ ସାସନଂ ନିସ୍ସାଯ ସଗ୍ଗମୋକ୍ଖମଗ୍ଗେସୁ ପତିଟ୍ଠହନ୍ତାନଂ ୱସେନପି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱିଭାୱେତବ୍ବୋ।

ଅପିଚ ବହୁଜନହିତାଯାତି ବହୁଜନସ୍ସ ହିତତ୍ଥାଯ, ନେସଂ ପଞ୍ଞାସମ୍ପତ୍ତିଯା ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକହିତୂପଦେସକୋତି। ବହୁଜନସୁଖାଯାତି ବହୁଜନସ୍ସ ସୁଖତ୍ଥାଯ, ଚାଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ଉପକରଣସୁଖସମ୍ପଦାଯକୋତି। ଲୋକାନୁକମ୍ପାଯାତି ଲୋକସ୍ସ ଅନୁକମ୍ପନତ୍ଥାଯ, ମେତ୍ତାକରୁଣାସମ୍ପତ୍ତିଯା ମାତାପିତରୋ ୱିଯ ଲୋକସ୍ସ ରକ୍ଖିତା ଗୋପିତାତି। ଅତ୍ଥାଯ ହିତାଯ ସୁଖାଯ ଦେୱମନୁସ୍ସାନନ୍ତି ଇଧ ଦେୱମନୁସ୍ସଗ୍ଗହଣେନ ଭବ୍ବପୁଗ୍ଗଲେ ୱେନେଯ୍ୟସତ୍ତେ ଏୱ ଗହେତ୍ୱା ତେସଂ ନିବ୍ବାନମଗ୍ଗଫଲାଧିଗମାଯ ତଥାଗତସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି ଦସ୍ସିତା ପଠମୱାରେ, ଦୁତିଯତତିଯୱାରେସୁ ପନ ଅରହତୋ ସେକ୍ଖସ୍ସ ଚ ୱସେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥାଯାତି ଇମିନା ପରମତ୍ଥାଯ, ନିବ୍ବାନାଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ହିତାଯାତି ତଂସମ୍ପାପକମଗ୍ଗତ୍ଥାଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନିବ୍ବାନସମ୍ପାପକମଗ୍ଗତୋ ହି ଉତ୍ତରିଂ ହିତଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ସୁଖାଯାତି ଫଲସମାପତ୍ତିସୁଖତ୍ଥାଯାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ତତୋ ଉତ୍ତରି ସୁଖାଭାୱତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ “ଅଯଂ ସମାଧି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସୁଖୋ ଚେୱ ଆଯତିଞ୍ଚ ସୁଖୱିପାକୋ”ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୩୫୫; ଅ। ନି। ୫।୨୭; ୱିଭ। ୮୦୪)।

ତଥାଗତୋତିଆଦୀନଂ ପଦାନଂ ଅତ୍ଥୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୋ। ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନୋତିଆଦୀସୁ ତିସ୍ସୋପି ୱିଜ୍ଜା ଭଯଭେରୱେ (ମ। ନି। ୧।୩୪ ଆଦଯୋ) ଆଗତନଯେନ, ଛପି ୱିଜ୍ଜା ଛଳଭିଞ୍ଞାୱସେନ, ଅଟ୍ଠପି ୱିଜ୍ଜା ଅମ୍ବଟ୍ଠସୁତ୍ତେ ଆଗତାତି ୱିଜ୍ଜାହି, ସୀଲସଂୱରାଦୀହି, ପନ୍ନରସହି ଚରଣଧମ୍ମେହି ଚ, ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣେହି ସମ୍ପନ୍ନୋ ସମନ୍ନାଗତୋତି ୱିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନୋ। ସୋଭନଗମନତ୍ତା, ସୁନ୍ଦରଂ ଠାନଂ ଗତତ୍ତା, ସମ୍ମା ଗତତ୍ତା, ସମ୍ମା ଗଦତ୍ତା ଚ ସୁଗତୋ। ସବ୍ବଥା ୱିଦିତଲୋକତ୍ତା ଲୋକୱିଦୂ। ନତ୍ଥି ଏତସ୍ସ ଉତ୍ତରୋତି ଅନୁତ୍ତରୋ। ପୁରିସଦମ୍ମେ ପୁରିସୱେନେଯ୍ୟେ ସାରେତି ୱିନେତୀତି ପୁରିସଦମ୍ମସାରଥି। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକପରମତ୍ଥେହି ଯଥାରହଂ ଅନୁସାସତୀତି ସତ୍ଥା। ସବ୍ବସ୍ସାପି ନେଯ୍ୟସ୍ସ ସବ୍ବପ୍ପକାରେନ ସଯମ୍ଭୁଞାଣେନ ବୁଦ୍ଧତ୍ତା ବୁଦ୍ଧୋତି ଅଯମେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପୋ, ୱିତ୍ଥାରୋ ପନ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗତୋ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୧୩୨-୧୩୩) ଗହେତବ୍ବୋ।

ସୋ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି ଆଦି…ପେ… ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣନ୍ତି ସୋ ଭଗୱା ସତ୍ତେସୁ କାରୁଞ୍ଞଂ ପଟିଚ୍ଚ ହିତ୍ୱାପି ଅନୁତ୍ତରଂ ୱିୱେକସୁଖଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି। ତଞ୍ଚ ଖୋ ଅପ୍ପଂ ୱା ବହୁଂ ୱା ଦେସେନ୍ତୋ ଆଦିକଲ୍ୟାଣାଦିପ୍ପକାରମେୱ ଦେସେତି। କଥଂ? ଏକଗାଥାପି ହି ସମନ୍ତଭଦ୍ଦକତ୍ତା ଧମ୍ମସ୍ସ ପଠମପାଦେନ ଆଦିକଲ୍ୟାଣା, ଦୁତିଯତତିଯେହି ମଜ୍ଝେକଲ୍ୟାଣା, ପଚ୍ଛିମେନ ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣା। ଏକାନୁସନ୍ଧିକଂ ସୁତ୍ତଂ ନିଦାନେନ ଆଦିକଲ୍ୟାଣଂ, ନିଗମନେନ ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣଂ, ସେସେନ ମଜ୍ଝେକଲ୍ୟାଣଂ। ନାନାନୁସନ୍ଧିକଂ ସୁତ୍ତଂ ପଠମେନ ଅନୁସନ୍ଧିନା ଆଦିକଲ୍ୟାଣଂ, ପଚ୍ଛିମେନ ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣଂ, ସେସେହି ମଜ୍ଝେକଲ୍ୟାଣଂ। ସକଲୋପି ୱା ସାସନଧମ୍ମୋ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ଥଭୂତେନ ସୀଲେନ ଆଦିକଲ୍ୟାଣୋ, ସମଥୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲେହି ମଜ୍ଝେକଲ୍ୟାଣୋ, ନିବ୍ବାନେନ ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣୋ। ସୀଲସମାଧୀହି ୱା ଆଦିକଲ୍ୟାଣୋ, ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗେହି ମଜ୍ଝେକଲ୍ୟାଣୋ, ଫଲନିବ୍ବାନେହି ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣୋ। ବୁଦ୍ଧସୁବୁଦ୍ଧତାଯ ୱା ଆଦିକଲ୍ୟାଣୋ, ଧମ୍ମସୁଧମ୍ମତାଯ ମଜ୍ଝେକଲ୍ୟାଣୋ, ସଙ୍ଘସୁପ୍ପଟିପତ୍ତିଯା ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣୋ। ତଂ ସୁତ୍ୱା ତଥତ୍ତାଯ ପଟିପନ୍ନେନ ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବାଯ ଅଭିସମ୍ବୋଧିଯା ୱା ଆଦିକଲ୍ୟାଣୋ, ପଚ୍ଚେକବୋଧିଯା ମଜ୍ଝେକଲ୍ୟାଣୋ, ସାୱକବୋଧିଯା ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣୋ। ସୁଯ୍ୟମାନୋ ଚେସ ନୀୱରଣୱିକ୍ଖମ୍ଭନତୋ ସୱନେନପି କଲ୍ୟାଣମେୱ ଆୱହତୀତି ଆଦିକଲ୍ୟାଣୋ, ପଟିପଜ୍ଜିଯମାନୋ ସମଥୱିପସ୍ସନାସୁଖାୱହନତୋ ପଟିପତ୍ତିଯାପି ସୁଖମେୱ ଆୱହତୀତି ମଜ୍ଝେକଲ୍ୟାଣୋ, ତଥାପଟିପନ୍ନୋ ଚ ପଟିପତ୍ତିଫଲେ ନିଟ୍ଠିତେ ତାଦିଭାୱାୱହନତୋ ପଟିପତ୍ତିଫଲେନପି କଲ୍ୟାଣମେୱ ଆୱହତୀତି ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣୋ। ନାଥପ୍ପଭୱତ୍ତା ଚ ପଭୱସୁଦ୍ଧିଯା ଆଦିକଲ୍ୟାଣୋ, ଅତ୍ଥସୁଦ୍ଧିଯା ମଜ୍ଝେକଲ୍ୟାଣୋ, କିଚ୍ଚସୁଦ୍ଧିଯା ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ “ସୋ ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି ଆଦି…ପେ… ପରିଯୋସାନକଲ୍ୟାଣ”ନ୍ତି।

ଯଂ ପନ ଭଗୱା ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋ ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିଯଞ୍ଚ ପକାସେତି, ନାନାନଯେହି ଦୀପେତି, ତଂ ଯଥାନୁରୂପଂ ଅତ୍ଥସମ୍ପତ୍ତିଯା

ସାତ୍ଥଂ, ବ୍ୟଞ୍ଜନସମ୍ପତ୍ତିୟା ସବ୍ୟଞ୍ଜନଂ। ସଙ୍କାସନ, ପକାସନ, ୱିୱରଣ, ୱିଭଜନ, ଉତ୍ତାନୀକରଣ ପଞ୍ଞତ୍ତିଅତ୍ଥପଦସମାୟୋଗତୋ ସାତ୍ଥଂ, ଅକ୍ଖରପଦବ୍ୟଞ୍ଜନାକାରନିରୁତ୍ତିନିଦ୍ଦେସସମ୍ପତ୍ତିୟା ସବ୍ୟଞ୍ଜନଂ, ଅତ୍ଥଗମ୍ଭୀରତାପଟିୱେଧଗମ୍ଭୀରତାହି ୱା ସାତ୍ଥଂ, ଧମ୍ମଗମ୍ଭୀରତାଦେସନାଗମ୍ଭୀରତାହି ସବ୍ୟଞ୍ଜନଂ। ଅତ୍ଥପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାୱିସୟତୋ ୱା ସାତ୍ଥଂ, ଧମ୍ମନିରୁତ୍ତିପଟିସମ୍ଭିଦାୱିସୟତୋ ସବ୍ୟଞ୍ଜନଂ। ପଣ୍ଡିତୱେଦନୀୟତୋ ପରିକ୍ଖକଜନପ୍ପସାଦକନ୍ତି ସାତ୍ଥଂ, ସଦ୍ଧେୟ୍ୟତୋ ଲୋକିୟଜନପ୍ପସାଦକନ୍ତି ସବ୍ୟଞ୍ଜନଂ। ଗମ୍ଭୀରାଧିପ୍ପାୟତୋ ସାତ୍ଥଂ, ଉତ୍ତାନପଦତୋ ସବ୍ୟଞ୍ଜନଂ। ଉପନେତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ସକଲପରିପୁଣ୍ଣଭାୱେନ କେୱଲପରିପୁଣ୍ଣଂ, ଅପନେତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ନିଦ୍ଦୋସଭାୱେନ ପରିସୁଦ୍ଧଂ, ଅପିଚ ପଟିପତ୍ତିୟା ଅଧିଗମବ୍ୟତ୍ତିତୋ ସାତ୍ଥଂ, ପରିୟତ୍ତିୟା ଆଗମବ୍ୟତ୍ତିତୋ ସବ୍ୟଞ୍ଜନଂ, ସୀଲାଦିପଞ୍ଚଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧପାରିପୂରିୟା ପରିପୁଣ୍ଣଂ, ନିରୁପକ୍କିଲେସତୋ ନିତ୍ଥରଣତ୍ଥାୟ ପୱତ୍ତିତୋ ଲୋକାମିସନିରପେକ୍ଖତୋ ଚ ପରିସୁଦ୍ଧଂ, ସିକ୍ଖତ୍ତୟପରିଗ୍ଗହିତତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମଭୂତେହି ସେଟ୍ଠେହି ଚରିତବ୍ବତୋ ତେସଂ ଚରିୟଭାୱତୋ ଚ ବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ। ତସ୍ମା ''ସାତ୍ଥଂ ସବ୍ୟଞ୍ଜନଂ…ପେ… ପକାସେତୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପଠମୋତି ଗଣନାନୁପୁବ୍ବତୋ ସବ୍ବଲୋକୁତ୍ତମଭାୱତୋ ଚ ପଠମୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ।

ତସ୍ସେୱ ସତ୍ଥୁ ସାୱକୋତି ତସ୍ସେୱ ୟଥାୱୁତ୍ତଗୁଣସ୍ସ ସତ୍ଥୁ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଧମ୍ମଦେସନାୟ ସୱନନ୍ତେ ଜାତୋ ଧମ୍ମସେନାପତିସଦିସୋ ସାୱକୋ, ନ ପୂରଣାଦି ୱିୟ ପଟିଞ୍ଞାମତ୍ତେନ ସତ୍ଥୁ ସାୱକୋ। ପାଟିପଦୋତି ପଟିପଦାସଙ୍ଖାତେନ ଅରିୟମଗ୍ଗେନ ଅରିୟାୟ ଜାତିୟା ଜାତୋ ଭୱୋତି ପାଟିପଦୋ, ଅନିଟ୍ଠିତପଟିପତ୍ତିକିଚ୍ଚୋ ପଟିପଜ୍ଜମାନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁତ୍ତଗେୟ୍ୟାଦି ପରିୟତ୍ତିଧମ୍ମୋ ବହୁଂ ସୁତୋ ଏତେନାତି ବହୁସ୍ସୁତୋ। ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରାଦିସୀଲେନ ଚେୱ ଆରଞ୍ଞିକଙ୍ଗାଦିଧୁତଙ୍ଗୱତେହି ଚ ଉପପନ୍ନୋ ସମ୍ପନ୍ନୋ ସମନ୍ନାଗତୋତି ସୀଲୱତୂପପନ୍ନୋ। ଇତି ଭଗୱା ''ଲୋକାନୁକମ୍ପା ନାମ ହିତଜ୍ଝାସୟେନ ଧମ୍ମଦେସନା, ସା ଚ ଇମେସୁ ଏୱ ତୀସୁ ପୁଗ୍ଗଲେସୁ ପଟିବଦ୍ଧା''ତି ଦସ୍ସେତି। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟମେୱ।

ଗାଥାସୁ ତସ୍ସନ୍ୱୟୋତି ତସ୍ସେୱ ସତ୍ଥୁ ପଟିପତ୍ତିୟା ଧମ୍ମଦେସନାୟ ଚ ଅନୁଗମନେନ ତସ୍ସନ୍ୱୟୋ ଅନୁଜାତୋ। ଅୱିଜ୍ଜନ୍ଧକାରଂ ୱିଧମିତ୍ୱା ସପରସନ୍ତାନେସୁ ଧମ୍ମାଲୋକସଙ୍ଖାତାୟ ପଭାୟ କରଣତୋ ପଭଙ୍କରା। ଧମ୍ମମୁଦୀରୟନ୍ତାତି ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମଂ କଥେନ୍ତା। ଅପାପୁରନ୍ତୀତି ଉଗ୍ଘାଟେନ୍ତି। ଅମତସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସ। ଦ୍ୱାରଂ ଅରିୟମଗ୍ଗଂ। ୟୋଗାତି କାମୟୋଗାଦିତୋ। ସତ୍ଥୱାହେନାତି ୱେନେୟ୍ୟସତ୍ଥୱାହନତୋ ଭୱକନ୍ତାରନିତ୍ଥରଣତୋ ସତ୍ଥୱାହୋ, ଭଗୱା, ତେନ ସତ୍ଥୱାହେନ। ସୁଦେସିତଂ ମଗ୍ଗମନୁକ୍କମନ୍ତୀତି ତେନ ସମ୍ମା ଦେସିତଂ ଅରିୟମଗ୍ଗଂ ତସ୍ସ ଦେସନାନୁସାରେନ ଅନୁଗଚ୍ଛନ୍ତି ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି। ଇଧେୱାତି ଇମସ୍ମିଂୟେୱ ଅତ୍ତଭାୱେ। ସେସଂ ଉତ୍ତାନମେୱ।

ପଞ୍ଚମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଅସୁଭାନୁପସ୍ସୀସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୫। ଛଟ୍ଠେ ଅସୁଭାନୁପସ୍ସୀତି ଅସୁଭଂ ଅନୁପସ୍ସନ୍ତା ଦ୍ୱତ୍ତିଂସାକାରୱସେନ ଚେୱ ଉଦ୍ଧୁମାତକାଦୀସୁ ଗହିତନିମିତ୍ତସ୍ସ ଉପସଂହରଣୱସେନ ଚ କାୟସ୍ମିଂ ଅସୁଭଂ ଅସୁଭାକାରଂ ଅନୁପସ୍ସକା ହୁତ୍ୱା ୱିହରଥ। ଆନାପାନସ୍ସତୀତି ଆନାପାନେ ସତି, ତଂ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତା ସତି, ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସପରିଗ୍ଗାହିକା ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ''ଆନନ୍ତି ଅସ୍ସାସୋ, ନୋ ପସ୍ସାସୋ। ପାନନ୍ତି ପସ୍ସାସୋ, ନୋ ଅସ୍ସାସୋ''ତିଆଦି (ପଟି। ମ। ୧।୧୬୦)।

ୱୋତି ତୁମ୍ହାକଂ। ଅଜ୍ଝତ୍ତନ୍ତି ଇଧ ଗୋଚରଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ପରିମୁଖନ୍ତି ଅଭିମୁଖଂ। ସୂପଟ୍ଠିତାତି ସୁଟ୍ଠୁ ଉପଟ୍ଠିତା। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଆନାପାନସ୍ସତି ଚ ତୁମ୍ହାକଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନାଭିମୁଖଂ ସୁଟ୍ଠୁ ଉପଟ୍ଠିତା ହୋତୂତି। ଅଥ ୱା ପରିମୁଖନ୍ତି ପରିଗ୍ଗହିତନିୟ୍ୟାନଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାୟଂ – ''ପରୀତି ପରିଗ୍ଗହଟ୍ଠୋ, ମୁଖନ୍ତି ନିୟ୍ୟାନଟ୍ଠୋ , ସତୀତି ଉପଟ୍ଠାନଟ୍ଠୋ, ତେନ ୱୁଚ୍ଚତି ପରିମୁଖଂ ସତି''ନ୍ତି (ପଟି। ମ। ୧।୧୬୪)। ଇମିନା ଚତୁସତିପଟ୍ଠାନସୋଳସପ୍ପଭେଦା ଆନାପାନସ୍ସତିକମ୍ମଟ୍ଠାନଭାୱନା ଦସ୍ସିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ଏୱଂ ସଙ୍ଖେପେନେୱ ରାଗଚରିତୱିତକ୍କଚରିତାନଂ ସପ୍ପାୟଂ ପଟିକୂଲମନସିକାରକାୟାନୁପସ୍ସନାୱସେନ ସମଥକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ୱିପସ୍ସନାକମ୍ମଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ଉପଦିସିତ୍ୱା ଇଦାନି ସୁଦ୍ଧୱିପସ୍ସନାକମ୍ମଟ୍ଠାନମେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେସୁ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସିନୋ ୱିହରଥା''ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ଅନିଚ୍ଚଂ, ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣଂ, ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା, ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀତି ଇଦଂ ଚତୁକ୍କଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ହୁତ୍ୱା, ଅଭାୱତୋ, ଉଦୟବ୍ବୟୟୋଗତୋ, ତାୱକାଲିକତୋ, ନିଚ୍ଚପଟିକ୍ଖେପତୋ ଚ ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ ଅନିଚ୍ଚଂ ନାମ। ତସ୍ସ ୟୋ ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱାକାରୋ, ତଂ ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣଂ ନାମ। ତଂ ଆରବ୍ଭ ପୱତ୍ତା ୱିପସ୍ସନା ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସନା। ତଂ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ୱିପସ୍ସକୋ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀ। ଏତ୍ଥ ଚ ଏକାଦସୱିଧା ଅସୁଭକଥା ପଠମଜ୍ଝାନଂ ପାପେତ୍ୱା, ସୋଳସୱତ୍ଥୁକା ଚ ଆନାପାନକଥା ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନଂ ପାପେତ୍ୱା, ୱିପସ୍ସନାକଥା ଚ ୱିତ୍ଥାରତୋ ୱତ୍ତବ୍ବା, ସା ପନ ସବ୍ବାକାରତୋ ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୨।୭୩୭-୭୪୦) କଥିତାତି ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବା।

ଇଦାନି ଅସୁଭାନୁପସ୍ସନାଦୀହି ନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବଂ ଫଲୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅସୁଭାନୁପସ୍ସୀନ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ସୁଭାଯ ଧାତୁଯାତି ସୁଭଭାୱେ, ସୁଭନିମିତ୍ତେତି ଅତ୍ଥୋ। ରାଗାନୁସଯୋତି ସୁଭାରମ୍ମଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନାରହୋ କାମରାଗାନୁସଯୋ। ସୋ କେସାଦୀସୁ ଉଦ୍ଧୁମାତକାଦୀସୁ ୱା ଅସୁଭାନୁପସ୍ସୀନଂ ଅସୁଭନିମିତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତ୍ୱା ତଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନଂ ପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ଅଧିଗତେନ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ପହୀଯତି, ସବ୍ବସୋ ସମୁଚ୍ଛିଜ୍ଜୀଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ''ଅସୁଭା ଭାୱେତବ୍ବା କାମରାଗସ୍ସ ପହାନାଯା''ତି (ଅ। ନି। ୯।୩; ଉଦା। ୩୧)। ବାହିରାତି ବହିଦ୍ଧାୱତ୍ଥୁକତ୍ତା ଅନଜ୍ଝତ୍ତୱତ୍ତା ଚ ବାହିରା ବହିଭୂତା। ୱିତକ୍କାସଯାତି କାମସଙ୍କପ୍ପାଦିମିଚ୍ଛାୱିତକ୍କା। ତେ ହି ଅପ୍ପହୀନା ଆସଯାନୁଗତା ସତି ପଚ୍ଚଯସମୱାଯେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ୱିତକ୍କାସଯାତି ୱୁତ୍ତା। କାମୱିତକ୍କୋ ଚେତ୍ଥ କାମରାଗଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତୋ ଏୱାତି ତଦୱସେସା ୱିତକ୍କା ଏୱ ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ୱିଘାତପକ୍ଖିକାତି ଦୁକ୍ଖଭାଗିଯା, ଇଚ୍ଛାୱିଘାତନିବ୍ବତ୍ତନକା ୱା। ତେ ନ ହୋନ୍ତୀତି ତେ ପହୀଯନ୍ତି। ବ୍ଯାପାଦୱିତକ୍କୋ, ୱିହିଂସାୱିତକ୍କୋ, ଞାତିୱିତକ୍କୋ, ଜନପଦୱିତକ୍କୋ, ଅମରାୱିତକ୍କୋ, ଅନୱଞ୍ଞତ୍ତିପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ, ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ, ପରାନୁଦ୍ଦଯତାପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋତି ଅଟ୍ଠ, କାମୱିତକ୍କେନ ସଦ୍ଧିଂ ନୱୱିଧା ମହାୱିତକ୍କା ଆନାପାନସ୍ସତିସମାଧିନା ତନ୍ନିସ୍ସିତାଯ ଚ ୱିପସ୍ସନାଯ ପୁବ୍ବଭାଗେ ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତା। ତଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ଅଧିଗତେନ ଅରିଯମଗ୍ଗେନ ଯଥାରହଂ ଅନୱସେସତୋ ପହୀଯନ୍ତି। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ''ଆନାପାନସ୍ସତି ଭାୱେତବ୍ବା ୱିତକ୍କୁପଚ୍ଛେଦାଯା''ତି (ଅ। ନି। ୯।୩; ଉଦା। ୩୧)।

ଯା ଅୱିଜ୍ଜା, ସା ପହୀଯତୀତି ଯା ସଚ୍ଚସଭାୱପଟିଚ୍ଛାଦିନୀ ସବ୍ବାନତ୍ଥକାରୀ ସକଲସ୍ସ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ମୂଲଭୂତା ଅୱିଜ୍ଜା, ସା ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀନଂ ୱିହରତଂ ସମୁଚ୍ଛିଜ୍ଜତି। ଇଦଂ କିର ଭଗୱତା ଅନିଚ୍ଚାକାରତୋ ୱୁଟ୍ଠିତସ୍ସ ସୁକ୍ଖୱିପସ୍ସକଖୀଣାସୱସ୍ସ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସାଯଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ତେଭୂମକେସୁ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରେସୁ ଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ସମ୍ମସନଂ ପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନ୍ତାନଂ ଯଦା ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ପୱତ୍ତମାନା ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନୀୱିପସ୍ସନା ମଗ୍ଗେନ ଘଟୀଯତି, ଅନୁକ୍କମେନ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତେସଂ ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀନଂ ୱିହରତଂ ଅୱିଜ୍ଜା ଅନୱସେସତୋ ପହୀଯତି, ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗୱିଜ୍ଜା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି। ଅନିଚ୍ଚାନୁପସ୍ସୀନଂ ୱିହରତନ୍ତି ଇଦଂ ଅନିଚ୍ଚଲକ୍ଖଣସ୍ସ ତେସଂ ପାକଟଭାୱତୋ ଇତରସ୍ସ ଲକ୍ଖଣଦ୍ୱଯସ୍ସ ଗହଣେ ଉପାଯଭାୱତୋ ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ଏକସ୍ସେୱ ଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଅନୁପସ୍ସିତବ୍ବତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ''ଯଦନିଚ୍ଚଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ ତଦନତ୍ତା''ତି (ସଂ। ନି। ୩।୧୫)। ଅପରମ୍ପି ୱୁତ୍ତଂ ''ଅନିଚ୍ଚସଞ୍ଞିନୋ ହି, ମେଘିଯ, ଅନତ୍ତସଞ୍ଞା ସଣ୍ଠାତି, ଅନତ୍ତସଞ୍ଞୀ ଅସ୍ମିମାନସମୁଗ୍ଘାତଂ ପାପୁଣାତୀ''ତି।

ଗାଥାସୁ ଆନାପାନେ ପଟିସ୍ସତୋତି ଆନାପାନନିମିତ୍ତସ୍ମିଂ ପଟି ପଟି ସତୋ, ଉପଟ୍ଠିତସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପସ୍ସନ୍ତି ଆସୱକ୍ଖଯଞାଣଚକ୍ଖୁନା ସଙ୍ଖାରୂପସମଂ ନିବ୍ବାନଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ। ଆତାପୀ ସବ୍ବଦାତି ଅନ୍ତରାୱୋସାନଂ ଅନାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅସୁଭାନୁପସ୍ସନାଦୀସୁ ସତତଂ ଆତାପୀ ଯୁତ୍ତପ୍ପଯୁତ୍ତୋ, ତତୋ ଏୱ ଯତୋ ୱାଯମମାନୋ, ନିଯତୋ ୱା ସମ୍ମତ୍ତନିଯାମେନ ତତ୍ଥ ସବ୍ବସଙ୍ଖାରସମଥେ ନିବ୍ବାନେ ଅରହତ୍ତଫଲୱିମୁତ୍ତିଯା ୱିମୁଚ୍ଚତି। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ଛଟ୍ଠସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମପଟିପନ୍ନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୬। ସତ୍ତମେ ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମପଟିପନ୍ନସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ଧମ୍ମୋ ନାମ ନୱୱିଧୋ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମୋ, ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅନୁଧମ୍ମୋ ସୀଲୱିସୁଦ୍ଧିଆଦି ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପଦାଧମ୍ମୋ, ତଂ ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମଂ ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ଅଧିଗନ୍ତୁଂ ପଟିପଜ୍ଜମାନସ୍ସ। ଅଯମନୁଧମ୍ମୋ ହୋତୀତି ଅଯଂ ଅନୁଚ୍ଛୱିକସଭାୱୋ ପତିରୂପସଭାୱୋ ହୋତି। ୱେଯ୍ଯାକରଣାଯାତି କଥନାଯ। ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମପଟିପନ୍ନୋଯନ୍ତି ଯନ୍ତି କରଣତ୍ଥେ ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନଂ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯେନ ଅନୁଧମ୍ମେନ ତଂ ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମଂ ପଟିପନ୍ନୋତି ବ୍ଯାକରମାନୋ ସମ୍ମଦେୱ ବ୍ଯାକରୋନ୍ତୋ ନାମ ସିଯା, ନ ତତୋନିଦାନଂ ୱିଞ୍ଞୂହି ଗରହିତବ୍ବୋ ସିଯାତି। ଯନ୍ତି ୱା କିରିଯାପରାମସନଂ, ତେନେତଂ ଦସ୍ସେତି ''ଯଦିଦଂ ଧମ୍ମସ୍ସେୱ ଭାସନଂ, ଧମ୍ମୱିତକ୍କସ୍ସେୱ ଚ ୱିତକ୍କନଂ ତଦୁଭଯାଭାୱେ ଞାଣୁପେକ୍ଖାଯ, ଅଯଂ ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମପଟିପନ୍ନସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ତଥାରୂପୋ ଅଯନ୍ତି କଥନାଯାନୁରୂପହେତୁ ଅନୁଚ୍ଛୱିକକାରଣଂ। ଭାସମାନୋ ଧମ୍ମଂଯେୱ ଭାସେଯ୍ଯାତି କଥେନ୍ତୋ ଚେ ଦସକଥାୱତ୍ଥୁଧମ୍ମଂଯେୱ କଥେଯ୍ଯ, ନ ତପ୍ପଟିପକ୍ଖମହିଚ୍ଛତାଦିଅଧମ୍ମଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଯାଯଂ କଥା ଅଭିସଲ୍ଲେଖିକା ଚେତୋୱିୱରଣସପ୍ପାଯା ଏକନ୍ତନିବ୍ବିଦାଯ ୱିରାଗାଯ ନିରୋଧାଯ ଉପସମାଯ ଅଭିଞ୍ଞାଯ ସମ୍ବୋଧାଯ ନିବ୍ବାନାଯ ସଂୱତ୍ତତି। ସେଯ୍ଯଥିଦଂ – ଅପ୍ପିଚ୍ଛକଥା, ସନ୍ତୁଟ୍ଠିକଥା, ପୱିୱେକକଥା, ଅସଂସଗ୍ଗକଥା, ୱୀରିଯାରମ୍ଭକଥା, ସୀଲକଥା, ସମାଧିକଥା, ପଞ୍ଞାକଥା, ୱିମୁତ୍ତିକଥା, ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନକଥା , ଏୱରୂପାଯ କଥାଯ ନିକାମଲାଭୀ ହୋତି ଅକିଚ୍ଛଲାଭୀ ଅକସିରଲାଭୀ''ତି (ଅ। ନି। ୯।୩; ଉଦା। ୩୧)।

ଅଭିସଲ୍ଲେଖିକାଯ କଥାଯ ଲାଭୀ ଏୱ ହି ତଂ ଭାସେଯ୍ଯ। ଏତେନ କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତସମ୍ପଦା ଦସ୍ସିତା।

ଧମ୍ମୱିତକ୍କନ୍ତି ନେକ୍ଖମ୍ମୱିତକ୍କାଦିଂ ଧମ୍ମତୋ ଅନପେତଂ ୱିତକ୍କଯତୋ ''ସୀଲାଦିପଟିପଦଂ ପରିପୂରେସ୍ସାମୀ''ତି ଉପରୂପରି ଉସ୍ସାହୋ ଅଭିୱଡ୍ଢିସ୍ସତି। ସୋ ପନ ୱିତକ୍କୋ ସୀଲାଦୀନଂ ଅନୁପକାରଧମ୍ମେ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଉପକାରଧମ୍ମେ ଅନୁବ୍ରୂହନୱସେନ ହାନଭାଗିଯଭାୱଂ ଅପନେତ୍ୱା ଠିତିଭାଗିଯଭାୱେପି ଅଟ୍ଠତ୍ୱା ୱିସେସଭାଗିଯତଂ ନିବ୍ବେଧଭାଗିଯତଞ୍ଚ ପାପନୱସେନ ପୱତ୍ତିଯା ଅନେକପ୍ପଭେଦୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ନୋ ଅଧମ୍ମୱିତକ୍କନ୍ତି କାମୱିତକ୍କଂ ନୋ ୱିତକ୍କେଯ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଦୁଭଯଂ ୱା ପନାତି ଯଦେତଂ ପରେସଂ ଅନୁଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ଧମ୍ମଭାସନଂ ଅତ୍ତନୋ ଅନୁଗ୍ଗହଣତ୍ଥଂ ଧମ୍ମୱିତକ୍କନଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ପନ ତଂ ଉଭଯଂ ଅଭିନିୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଅପ୍ପଟିପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅକତ୍ୱା। ଉପେକ୍ଖକୋତି ତଥାପଟିପତ୍ତିଯଂ ଉଦାସୀନୋ ସମଥୱିପସ୍ସନାଭାୱନମେୱ ଅନୁବ୍ରୂହନ୍ତୋ ୱିହରେଯ୍ୟ, ସମଥପଟିପତ୍ତିଯଂ ଉପେକ୍ଖକୋ ହୁତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନାଯମେୱ କମ୍ମଂ କରୋନ୍ତୋ ୱିହରେଯ୍ୟ। ୱିପସ୍ସନମ୍ପି ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତ୍ୱା ତତ୍ରାପି ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣୱସେନ ଉପେକ୍ଖକୋ ଯାୱ ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ ମଗ୍ଗେନ ଘଟୀଯତି, ତାୱ ଯଥା ତଂ ତିକ୍ଖଂ ସୂରଂ ପସନ୍ନଂ ହୁତ୍ୱା ୱହତି, ତଥା ୱିହରେଯ୍ୟ ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋତି।

ଗାଥାସୁ ସମଥୱିପସ୍ସନାଧମ୍ମୋ ଆରମିତବ୍ବଟ୍ଠେନ ଆରାମୋ ଏତସ୍ସାତି ଧମ୍ମାରାମୋ। ତସ୍ମିଂଯେୱ ଧମ୍ମେ ରତୋତି ଧମ୍ମରତୋ। ତସ୍ସେୱ ଧମ୍ମସ୍ସ ପୁନପ୍ପୁନଂ ୱିଚିନ୍ତନତୋ ଧମ୍ମଂ ଅନୁୱିଚିନ୍ତଯଂ ତଂ ଧମ୍ମଂ ଆୱଜ୍ଜେନ୍ତୋ, ମନସି କରୋନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁସ୍ସରନ୍ତି ତମେୱ ଧମ୍ମଂ ଉପରୂପରିଭାୱନାୱସେନ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତୋ। ଅଥ ୱା ୱିମୁତ୍ତାଯତନସୀସେ ଠତ୍ୱା ପରେସଂ ଦେସନାୱସେନ ସୀଲାଦିଧମ୍ମୋ ଆରମିତବ୍ବଟ୍ଠେନ ଆରାମୋ ଏତସ୍ସାତି ଧମ୍ମାରାମୋ। ତଥେୱ ତସ୍ମିଂ ଧମ୍ମେ ରତୋ ଅଭିରତୋତି ଧମ୍ମରତୋ। ତେସଂଯେୱ ସୀଲାଦିଧମ୍ମାନଂ ଗତିଯୋ ସମନ୍ନେସନ୍ତୋ କାମୱିତକ୍କାଦୀନଂ ଓକାସଂ ଅଦତ୍ୱା ନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍କପ୍ପାଦିଧମ୍ମଂଯେୱ ଅନୁୱିଚିନ୍ତନତୋ ଧମ୍ମଂ ଅନୁୱିଚିନ୍ତଯଂ। ତଦୁଭଯଂ ୱା ପନ ଓଠଆରିକତୋ ଦହନ୍ତୋ ଅଜ୍ଝୁପେକ୍ଖିତ୍ୱା ସମଥୱିପସ୍ସନାଧମ୍ମମେୱ ଉପରୂପରି ଭାୱନାୱସେନ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତୋ ଅନୁବ୍ରୂହନୱସେନ ପୱତ୍ତେନ୍ତୋ। ସଦ୍ଧମ୍ମାତି ସତ୍ତତିଂସପ୍ପଭେଦା ବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମା ନୱୱିଧଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମା ଚ ନ ପରିହାଯତି, ନ ଚିରସ୍ସେୱ ତଂ ଅଧିଗଚ୍ଛତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇଦାନି ତସ୍ସ ଅନୁସ୍ସରଣୱିଧିଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଚରଂ ୱା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଚରଂ ୱାତି ଭିକ୍ଖାଚାରୱସେନ ଚଙ୍କମନୱସେନ ଚ ଚରନ୍ତୋ ୱା। ଯଦି ୱା ତିଟ୍ଠନ୍ତି ତିଟ୍ଠନ୍ତୋ ୱା ନିସିନ୍ନୋ ୱା, ଉଦ ୱା ସଯନ୍ତି ସଯନ୍ତୋ ୱା। ଏୱଂ ଚତୂସୁପି ଇରିଯାପଥେସୁ। ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ସମଯଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ଯଥାୱୁତ୍ତେ କମ୍ମଟ୍ଠାନସଙ୍ଖାତେ ଗୋଚରଜ୍ଝତ୍ତେ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତଂ ରାଗାଦିକିଲେସାନଂ ୱୂପସମନୱସେନ ପଜହନୱସେନ ସମଯଂ ସମେନ୍ତୋ। ସନ୍ତିମେୱାଧିଗଚ୍ଛତୀତି ଅଚ୍ଚନ୍ତସନ୍ତିଂ ନିବ୍ବାନମେୱ ପାପୁଣାତୀତି।

ସତ୍ତମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଅନ୍ଧକରଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୭। ଅଟ୍ଠମେ ଅକୁସଲୱିତକ୍କାତି ଅକୋସଲ୍ଲସମ୍ଭୂତା ୱିତକ୍କା। ଅନ୍ଧକରଣାତିଆଦୀସୁ ଯସ୍ସ ସଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତଂ ଯଥାଭୂତଦସ୍ସନନିୱାରଣେନ ଅନ୍ଧଂ କରୋନ୍ତୀତି ଅନ୍ଧକରଣା। ନ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁଂ କରୋନ୍ତୀତି ଅଚକ୍ଖୁକରଣା। ଅଞ୍ଞାଣଂ କରୋନ୍ତୀତି ଅଞ୍ଞାଣକରଣା। ପଞ୍ଞାନିରୋଧିକାତି କମ୍ମସ୍ସକତାପଞ୍ଞା, ଝାନପଞ୍ଞା, ୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞାତି ଇମା ତିସ୍ସୋ ପଞ୍ଞା ଅପ୍ପୱତ୍ତିକରଣେନ ନିରୋଧେନ୍ତୀତି ପଞ୍ଞାନିରୋଧିକା। ଅନିଟ୍ଠଫଲଦାଯକତ୍ତା ଦୁକ୍ଖସଙ୍ଖାତସ୍ସ ୱିଘାତସ୍ସ ପକ୍ଖେ ୱତ୍ତନ୍ତୀତି ୱିଘାତପକ୍ଖିକା। କିଲେସନିବ୍ବାନଂ ନ ସଂୱତ୍ତଯନ୍ତୀତି ଅନିବ୍ବାନସଂୱତ୍ତନିକା।

କାମୱିତକ୍କୋତି କାମପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ। ସୋ ହି କିଲେସକାମସହିତୋ ହୁତ୍ୱା ୱତ୍ଥୁକାମେସୁ ପୱତ୍ତତି। ବ୍ୟାପାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ ବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କୋ। ୱିହିଂସାପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ ୱିହିଂସାୱିତକ୍କୋ। ଇମେ ଦ୍ୱେ ଚ ସତ୍ତେସୁପି ସଙ୍ଖାରେସୁପି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। କାମୱିତକ୍କୋ ହି ପିଯମନାପେ ସତ୍ତେ ୱା ସଙ୍ଖାରେ ୱା ୱିତକ୍କେନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କୋ ଅପ୍ପିଯେ ଅମନାପେ ସତ୍ତେ ୱା ସଙ୍ଖାରେ ୱା କୁଜ୍ଝିତ୍ୱା ଓଲୋକନକାଲତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଯାୱ ନାସନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ୱିହିଂସାୱିତକ୍କୋ ସଙ୍ଖାରେସୁ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ସଙ୍ଖାରା ଦୁକ୍ଖାପେତବ୍ବା ନାମ ନତ୍ଥି, ''ଇମେ ସତ୍ତା ହଞ୍ଞନ୍ତୁ ୱା ବଜ୍ଝନ୍ତୁ ୱା ଉଚ୍ଛିଜ୍ଜନ୍ତୁ ୱା ୱିନସ୍ସନ୍ତୁ ୱା ମା ୱା ଅହେସୁ''ନ୍ତି ଚିନ୍ତନକାଲେ ପନ ସତ୍ତେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି।

ଇମେଯେୱ ପନ କାମସଙ୍କପ୍ପାଦଯୋ। ଅତ୍ଥତୋ ହି କାମୱିତକ୍କାଦୀନଂ କାମସଙ୍କପ୍ପାଦୀନଞ୍ଚ ନାନାକରଣଂ ନତ୍ଥି, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତା ପନ ସଞ୍ଞାଦଯୋ କାମସଞ୍ଞାଦଯୋ। କାମଧାତୁଆଦୀନଂ ପନ ଯସ୍ମା ପାଠଇଯଂ –

''କାମପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ତକ୍କୋ ୱିତକ୍କୋ…ପେ… ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପୋ, ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି କାମଧାତୁ, ସବ୍ବେପି ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା କାମଧାତୁ। ବ୍ୟାପାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ତକ୍କୋ ୱିତକ୍କୋ…ପେ… ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପୋ, ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି ବ୍ୟାପାଦଧାତୁ। ଦସସୁ ଆଘାତୱତ୍ଥୂସୁ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଆଘାତୋ ପଟିଘାତୋ…

ପେ… ଅନଭମନତା ଚିତ୍ତସ୍ସ, ଅୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି ବ୍ୟାପାଦଧାତୁ। ୱିହିଂସାପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ତକ୍କୋ ୱିତକ୍କୋ ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପୋ , ଅୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି ୱିହିଂସାଧାତୁ। ଇଧେକଚ୍ଚୋ ପାଣିନା ୱା ଲେଡ୍ଡୁନା ୱା ଦଣ୍ଡେନ ୱା ସତ୍ଥେନ ୱା ରଜ୍ଜୁୟା ୱା ଅଞ୍ଞତରଞ୍ଞତରେନ ସତ୍ତେ ୱିହେଠେତି, ଅୟଂ ୱିହିଂସାଧାତୂ''ତି (ୱିଭ। ୧୮୨, ୯୧୦) –

ଆଗତତ୍ତା ୱିସେସୋ ଲବ୍ଭତି।

ତତ୍ଥ ଦ୍ୱେ କଥା ସବ୍ବସଙ୍ଗାହିକା ଚ ଅସମ୍ଭିନ୍ନା ଚ। ତତ୍ଥ କାମଧାତୁୟା ଗହିତାୟ ଇତରା ଦ୍ୱେପି ଗହିତା ନାମ ହୋନ୍ତି। ତତୋ ପନ ନୀହରିତ୍ୱା ଅୟଂ ବ୍ୟାପାଦଧାତୁ, ଅୟଂ ୱିହିଂସାଧାତୂତି ଦସ୍ସେତୀତି ଅୟଂ ସବ୍ବସଙ୍ଗାହିକା ନାମ। କାମଧାତୁଂ କଥେନ୍ତୋ ପନ ଭଗୱା ବ୍ୟାପାଦଧାତୁଂ ବ୍ୟାପାଦଧାତୁଟ୍ଠାନେ , ୱିହିଂସାଧାତୁଂ ୱିହିଂସାଧାତୁଟ୍ଠାନେ ଠପେତ୍ୱାୱ ଅୱସେସଂ କାମଧାତୁ ନାମାତି କଥେସୀତି ଅୟଂ ଅସମ୍ଭିନ୍ନକଥା ନାମ।

ସୁକ୍କପକ୍ଖେ ୱୁତ୍ତୱିପରିୟାୟେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ନେକ୍ଖମ୍ମପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ ନେକ୍ଖମ୍ମୱିତକ୍କୋ। ସୋ ଅସୁଭପୁବ୍ବଭାଗେ କାମାୱଚରୋ ହୋତି, ଅସୁଭଜ୍ଝାନେ ରୂପାୱଚରୋ, ତଂ ଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନମଗ୍ଗଫଲକାଲେ ଲୋକୁତ୍ତରୋ। ଅବ୍ୟାପାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ ଅବ୍ୟାପାଦୱିତକ୍କୋ। ସୋ ମେତ୍ତାପୁବ୍ବଭାଗେ କାମାୱଚରୋ ହୋତି, ମେତ୍ତାଝାନେ ରୂପାୱଚରୋ, ତଂ ଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନମଗ୍ଗଫଲକାଲେ ଲୋକୁତ୍ତରୋ। ଅୱିହିଂସାପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିତକ୍କୋ ଅୱିହିଂସାୱିତକ୍କୋ। ସୋ କରୁଣାପୁବ୍ବଭାଗେ କାମାୱଚରୋ, କରୁଣାଜ୍ଝାନେ ରୂପାୱଚରୋ, ତଂ ଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନମଗ୍ଗଫଲକାଲେ ଲୋକୁତ୍ତରୋ। ୟଦା ପନ ଅଲୋଭୋ ସୀସଂ ହୋତି, ତଦା ଇତରେ ଦ୍ୱେ ତଦନ୍ୱାୟିକା ହୋନ୍ତି। ୟଦା ମେତ୍ତା ସୀସଂ ହୋତି, ତଦା ଇତରେ ଦ୍ୱେ ତଦନ୍ୱାୟିକା ହୋନ୍ତି। ୟଦା କରୁଣା ସୀସଂ ହୋତି, ତଦା ଇତରେ ଦ୍ୱେ ତଦନ୍ୱାୟିକା ହୋନ୍ତି।

ଇମେୟେୱ ପନ ନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍କପ୍ପାଦୟୋ। ଅତ୍ଥତୋ ହି ନେକ୍ଖମ୍ମୱିତକ୍କାଦୀନଂ ନେକ୍ଖମ୍ମସଙ୍କପ୍ପାଦୀନଞ୍ଚ ନାନାକରଣଂ ନତ୍ଥି, ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତା ପନ ସଞ୍ଞାଦୟୋ ନେକ୍ଖମ୍ମସଞ୍ଞାଦୟୋ। ନେକ୍ଖମ୍ମଧାତୁଆଦୀନଂ ପନ ୟସ୍ମା ପାଠଇଯଂ –

''ନେକ୍ଖମ୍ମପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ତକ୍କୋ ୱିତକ୍କୋ ସଙ୍କପ୍ପୋ, ଅୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି ନେକ୍ଖମ୍ମଧାତୁ, ସବ୍ବେପି କୁସଲା ଧମ୍ମା ନେକ୍ଖମ୍ମଧାତୁ। ଅବ୍ୟାପାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ତକ୍କୋ ୱିତକ୍କୋ ସଙ୍କପ୍ପୋ, ଅୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଅବ୍ୟାପାଦଧାତୁ। ୟା ସତ୍ତେସୁ ମେତ୍ତି ମେତ୍ତାୟନା ମେତ୍ତାଚେତୋୱିମୁତ୍ତି , ଅୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଅବ୍ୟାପାଦଧାତୁ। ଅୱିହିଂସାପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ତକ୍କୋ ୱିତକ୍କୋ ସଙ୍କପ୍ପୋ – ଅୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଅୱିହିଂସାଧାତୁ। ୟା ସତ୍ତେସୁ କରୁଣା କରୁଣାୟନା କରୁଣାଚେତୋୱିମୁତ୍ତି – ଅୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଅୱିହିଂସାଧାତୂ''ତି। (ୱିଭ। ୧୮୨) –

ଆଗତତ୍ତା ୱିସେସୋ ଲବ୍ଭତି। ଇଧାପି ସବ୍ବସଙ୍ଗାହିକା, ଅସମ୍ଭିନ୍ନାତି ଦ୍ୱେ କଥା ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବା। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟମେୱ।

ଗାଥାସୁ ୱିତକ୍କୟେତି ୱିତକ୍କେୟ୍ୟ। ନିରାକରେତି ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନତୋ ନୀହରେୟ୍ୟ ୱିନୋଦେୟ୍ୟ, ପଜହେୟ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୱେ ୱିତକ୍କାନି ୱିଚାରିତାନି, ସମେତି ୱୁଟ୍ଠୀୱ ରଜଂ ସମୂହତନ୍ତି ୟଥା ନାମ ଗିମ୍ହାନଂ ପଚ୍ଛିମେ ମାସେ ପଥୱିୟଂ ସମୂହତଂ ସମନ୍ତତୋ ଉଟ୍ଠିତଂ ରଜଂ ମହତୋ ଅକାଲମେଘସ୍ସ ୱସ୍ସତୋ ୱୁଟ୍ଠି ଠାନସୋ ୱୂପସମେତି, ଏୱମେୱ ସୋ ୟୋଗାୱଚରୋ ୱିତକ୍କାନି ମିଚ୍ଛାୱିତକ୍କେ ଚ ୱିଚାରିତାନି ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତୱିଚାରେ ଚ ସମେତି ୱୂପସମେତି ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦତି। ତଥାଭୂତୋ ଚ ୱିତକ୍କୂପସମେନ ଚେତସା ସବ୍ବେସଂ ମିଚ୍ଛାୱିତକ୍କାନଂ ଉପସମନତୋ ୱିତକ୍କୂପସମେନ ଅରିୟମଗ୍ଗଚିତ୍ତେନ। ଇଧେୱ ଦିଟ୍ଠେୱ ଧମ୍ମେ, ସନ୍ତିପଦଂ ନିବ୍ବାନଂ, ସମଜ୍ଝଗା ସମଧିଗତୋ ହୋତୀତି।

ଅଟ୍ଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଅନ୍ତରାମଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୮। ନୱମେ ଅନ୍ତରାମଲାତି ଏତ୍ଥ ଅନ୍ତରାସଦ୍ଦୋ –

''ନଦୀତୀରେସୁ ସଣ୍ଠାନେ, ସଭାସୁ ରଥିୟାସୁ ଚ;

ଜନା ସଙ୍ଗମ୍ମ ମନ୍ତେନ୍ତି, ମଞ୍ଚ ତଞ୍ଚ କିମନ୍ତର''ନ୍ତି। –

ଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୨୨୮) କାରଣେ ଆଗତୋ। ''ଅଦ୍ଦସା ମଂ, ଭନ୍ତେ, ଅଞ୍ଞତରା ଇତ୍ଥୀ ୱିଜ୍ଜନ୍ତରିକାୟ ଭାଜନଂ ଧୋୱନ୍ତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି।

୨।୧୪୯) ଖଣେ। ‘‘ଅପିଚାୟଂ ତପୋଦା ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ମହାନିରୟାନଂ ଅନ୍ତରିକାୟ ଆଗଚ୍ଛତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ପାରା। ୨୩୧) ୱିୱରେ।

‘‘ପୀତୱତ୍ଥେ ପୀତଧଜେ, ପୀତାଲଙ୍କାରଭୂସିତେ;

ପୀତନ୍ତରାହି ୱଗ୍ଗୂହି, ଅପିଠଅନ୍ଧାୱ ସୋଭସୀ’’ତି। –

ଆଦୀସୁ (ୱି। ୱ। ୬୫୮) ଉତ୍ତରିସାଟକେ। ‘‘ଯସ୍ସନ୍ତରତୋ ନ ସନ୍ତି କୋପା’’ତିଆଦୀସୁ (ଉଦା। ୨୦) ଚିତ୍ତେ। ଇଧାପି ଚିତ୍ତେ ଏୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତସ୍ମା ଅନ୍ତରେ ଚିତ୍ତେ ଭୱା ଅନ୍ତରା। ଯସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ ଉପ୍ପନ୍ନା, ତସ୍ସ ମଲିନଭାୱକରଣତୋ ମଲା। ତତ୍ଥ ମଲଂ ନାମ ଦୁୱିଧଂ – ସରୀରମଲଂ, ଚିତ୍ତମଲନ୍ତି। ତେସୁ ସରୀରମଲଂ ସେଦଜଲ୍ଲିକାଦି ସରୀରେ ନିବ୍ବତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ ଲଗ୍ଗଂ ଆଗନ୍ତୁକରଜଞ୍ଚ, ତଂ ଉଦକେନପି ନୀହରଣୀୟଂ, ନ ତଥା ସଂକିଲେସିକଂ। ଚିତ୍ତମଲଂ ପନ ରାଗାଦିସଂକିଲେସିକଂ, ତଂ ଅରିୟମଗ୍ଗେନେୱ ନୀହରଣୀୟଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ପୋରାଣେହି –

‘‘ରୂପେନ ସଂକିଲିଟ୍ଠେନ, ସଂକିଲିସ୍ସନ୍ତି ମାଣୱା;

ରୂପେ ସୁଦ୍ଧେ ୱିସୁଜ୍ଝନ୍ତି, ଅନକ୍ଖାତଂ ମହେସିନା।

‘‘ଚିତ୍ତେନ ସଂକିଲିଟ୍ଠେନ, ସଂକିଲିସ୍ସନ୍ତି ମାଣୱା;

ଚିତ୍ତେ ସୁଦ୍ଧେ ୱିସୁଜ୍ଝନ୍ତି, ଇତି ୱୁତ୍ତଂ ମହେସିନା’’ତି। (ଦୀ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୨।୩୭୩; ମ। ନି। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧୦୬);

ତେନାହ ଭଗୱା ‘‘ଚିତ୍ତସଂକିଲେସା, ଭିକ୍ଖୱେ, ସତ୍ତା ସଂକିଲିସ୍ସନ୍ତି, ଚିତ୍ତୱୋଦାନା ୱିସୁଜ୍ଝନ୍ତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୩।୧୦୦)। ତସ୍ମା ଭଗୱା ଇଧାପି ଚିତ୍ତମଲୱିସୋଧନାୟ ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତୟୋମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅନ୍ତରାମଲା’’ତି ଆହ।

ଯଥା ଚେତେ ଲୋଭାଦୟୋ ସତ୍ତାନଂ ଚିତ୍ତେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ମଲିନଭାୱକରା ନାନପ୍ପକାରସଂକିଲେସୱିଧାୟକାତି ଅନ୍ତରାମଲା, ଏୱଂ ଏକତୋ ଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା, ଏକତୋ ସୟିତ୍ୱା, ଓତାରଗୱେସୀ ଅମିତ୍ତସତ୍ତୁ ୱିୟ ଚିତ୍ତେ ଏୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ସତ୍ତାନଂ ନାନାୱିଧଅନତ୍ଥାୱହା, ନାନପ୍ପକାରଦୁକ୍ଖନିବ୍ବତ୍ତକାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅନ୍ତରାଅମିତ୍ତା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ମିତ୍ତପଟିପକ୍ଖତୋ ଅମିତ୍ତା, ସପତ୍ତକିଚ୍ଚକରଣତୋ ସପତ୍ତା, ହିଂସନତୋ ୱଧକା, ଉଜୁୱିପଚ୍ଚନୀକତୋ ପଚ୍ଚତ୍ଥିକା।

ତତ୍ଥ ଦ୍ୱୀହି ଆକାରେହି ଲୋଭାଦୀନଂ ଅମିତ୍ତାଦିଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ୱେରୀପୁଗ୍ଗଲୋ ହି ଅନ୍ତରଂ ଲଭମାନୋ ଅତ୍ତନୋ ୱେରିସ୍ସ ସତ୍ଥେନ ୱା ସୀସଂ ପାତେତି, ଉପାୟେନ ୱା ମହନ୍ତଂ ଅନତ୍ଥଂ ଉପ୍ପାଦେତି। ଇମେ ଚ ଲୋଭାଦୟୋ ପଞ୍ଞାସିରପାତନେନ ଯୋନିସମ୍ପଟିପାଦନେନ ଚ ତାଦିସଂ ତତୋ ବଲୱତରଂ ଅନତ୍ଥଂ ନିବ୍ବତ୍ତେନ୍ତି। କଥଂ? ଚକ୍ଖୁଦ୍ୱାରସ୍ମିଞ୍ହି ଇଟ୍ଠାଦୀସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ଆପାଥଗତେସୁ ଯଥାରହଂ ତାନି ଆରବ୍ଭ ଲୋଭାଦୟୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଏତ୍ତାୱତାସ୍ସ ପଞ୍ଞାସିରଂ ପାତିତଂ ନାମ ହୋତି। ସୋତଦ୍ୱାରାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଏୱଂ ତାୱ ପଞ୍ଞାସିରପାତନତୋ ଅମିତ୍ତାଦିସଦିସତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଲୋଭାଦୟୋ ପନ କମ୍ମନିଦାନା ହୁତ୍ୱା ଅଣ୍ଡଜାଦିଭେଦା ଚତସ୍ସୋ ଯୋନିୟୋ ଉପନେନ୍ତି। ତସ୍ସ ଯୋନିଉପଗମନମୂଲକାନି ପଞ୍ଚୱୀସତି ମହାଭୟାନି ଦ୍ୱତ୍ତିଂସ କମ୍ମକରଣାନି ଚ ଆଗତାନେୱ ହୋନ୍ତି। ଏୱଂ ଯୋନିସମ୍ପଟିପାଦନତୋପି ନେସଂ ଅମିତ୍ତାଦିସଦିସତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଇତି ଲୋଭାଦୟୋ ଅମିତ୍ତାଦିସଦିସତାୟ ଚିତ୍ତସମ୍ଭୂତତାୟ ଚ ‘‘ଅନ୍ତରାଅମିତ୍ତା’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତା। ଅପିଚ ଅମିତ୍ତେହି କାତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟମ୍ପି ଲୋଭାଦୟୋ କରୋନ୍ତି, ଅମିତ୍ତାଦିଭାୱୋ ଚ ଲୋଭାଦୀହି ଜାୟତୀତି ତେସଂ ଅମିତ୍ତାଦିଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ଦିସୋ ଦିସଂ ଯନ୍ତଂ କୟିରା, ୱେରୀ ୱା ପନ ୱେରିନଂ;

ମିଚ୍ଛାପଣିହିତଂ ଚିତ୍ତଂ, ପାପିୟୋ ନଂ ତତୋ କରେ’’ତି। (ଧ। ପ। ୪୨; ଉଦା। ୩୩);

ଗାଥାସୁ ଅତ୍ତନୋ ପରେସଞ୍ଚ ଅନତ୍ଥଂ ଜନେତୀତି ଅନତ୍ଥଜନନୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ଯଦପି ଲୁଦ୍ଧୋ ଅଭିସଙ୍ଖରୋତି କାୟେନ ୱାଚାୟ ମନସା ତଦପି ଅକୁସଲଂ; ଯଦପି ଲୁଦ୍ଧୋ ଲୋଭେନ ଅଭିଭୂତୋ ପରିୟାଦିନ୍ନଚିତ୍ତୋ ପରସ୍ସ ଅସତା ଦୁକ୍ଖଂ ଉପ୍ପାଦେତି ୱଧେନ ୱା ବନ୍ଧେନ ୱା ଜାନିୟା ୱା ଗରହାୟ ୱା ପବ୍ବାଜନାୟ ୱା ବଲୱମ୍ହି ବଲତ୍ଥୋ ଇତି, ତଦପି ଅକୁସଲଂ, ଇତିସ୍ସମେ ଲୋଭଜା ଲୋଭନିଦାନା ଲୋଭସମୁଦୟା ଲୋଭପଚ୍ଚୟା ଅନେକେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ସମ୍ଭୱନ୍ତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୩।୭୦)।

ଅପରମ୍ପି ୱୁତ୍ତଂ –

''ରତ୍ତୋ ଖୋ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ରାଗେନ ଅଭିଭୂତୋ ପରିୟାଦିନ୍ନଚିତ୍ତୋ ଅତ୍ତବ୍ୟାବାଧାୟପି ଚେତେତି, ପରବ୍ୟାବାଧାୟପି ଚେତେତି, ଉଭୟବ୍ୟାବାଧାୟପି ଚେତେତି, ଚେତସିକମ୍ପି ଦୁକ୍ଖଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ପଟିସଂୱେଦେତୀ''ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୩।୫୪)।

ଚିତ୍ତପ୍ପକୋପନୋତି ଚିତ୍ତସଙ୍ଖୋଭନୋ। ଲୋଭୋ ହି ଲୋଭନୀୟେ ୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଚିତ୍ତଂ ଖୋଭେନ୍ତୋ ପକୋପେନ୍ତୋ ୱିପରିଣାମେନ୍ତୋ ୱିକାରଂ ଆପାଦେନ୍ତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ପସାଦାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତିତୁଂ ନ ଦେତି। ଭୟମନ୍ତରତୋ ଜାତଂ, ତଂ ଜନୋ ନାୱବୁଜ୍ଝତୀତି ତଂ ଲୋଭସଙ୍ଖାତଂ ଅନ୍ତରତୋ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତେୟେୱ ଜାତଂ ଅନତ୍ଥଜନନଚିତ୍ତପ୍ପକୋପନାଦିଂ ଭୟଂ ଭୟହେତୁଂ ଅୟଂ ବାଲମହାଜନୋ ନାୱବୁଜ୍ଝତି ନ ଜାନାତୀତି।

ଲୁଦ୍ଧୋ ଅତ୍ଥଂ ନ ଜାନାତୀତି ଅତ୍ତତ୍ଥପରତ୍ଥାଦିଭେଦଂ ଅତ୍ଥଂ ହିତଂ ଲୁଦ୍ଧପୁଗ୍ଗଲୋ ୟଥାଭୂତଂ ନ ଜାନାତି। ଧମ୍ମଂ ନ ପସ୍ସତୀତି ଦସକୁସଲକମ୍ମପଥଧମ୍ମମ୍ପି ଲୁଦ୍ଧୋ ଲୋଭେନ ଅଭିଭୂତୋ ପରିୟାଦିନ୍ନଚିତ୍ତୋ ନ ପସ୍ସତି ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ନ ଜାନାତି, ପଗେୱ ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମଂ। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ –

''ରତ୍ତୋ ଖୋ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ରାଗେନ ଅଭିଭୂତୋ ପରିୟାଦିନ୍ନଚିତ୍ତୋ ଅତ୍ତତ୍ଥମ୍ପି ୟଥାଭୂତଂ ନ ପଜାନାତି, ପରତ୍ଥମ୍ପି ୟଥାଭୂତଂ ନ ପଜାନାତି, ଉଭୟତ୍ଥମ୍ପି ୟଥାଭୂତଂ ନ ପଜାନାତୀ''ତିଆଦି (ଅ। ନି। ୩।୫୫)।

ଅନ୍ଧତମନ୍ତି ଅନ୍ଧଭାୱକରଂ ତମଂ। ୟନ୍ତି ୟତ୍ଥ। ଭୁମ୍ମତ୍ଥେ ହି ଏତଂ ପଚ୍ଚତ୍ତୱଚନଂ। ୟସ୍ମିଂ କାଲେ ଲୋଭୋ ସହତେ ଅଭିଭୱତି ନରଂ, ଅନ୍ଧତମଂ ତଦା ହୋତୀତି। ୟନ୍ତି ୱା କାରଣୱଚନଂ। ୟସ୍ମା ଲୋଭୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ନରଂ ସହତେ ଅଭିଭୱତି, ତସ୍ମା ଅନ୍ଧତମଂ ତଦା ହୋତୀତି ୟୋଜନା, ୟ-ତ-ସଦ୍ଦାନଂ ଏକନ୍ତସମ୍ବନ୍ଧଭାୱତୋ। ଅଥ ୱା ୟନ୍ତି କିରିୟାପରାମସନଂ, ''ଲୋଭୋ ସହତେ''ତି ଏତ୍ଥ ୟଦେତଂ ଲୋଭସ୍ସ ସହନଂ ଅଭିଭୱନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଏତଂ ଅନ୍ଧଭାୱକରସ୍ସ ତମସ୍ସ ଗମନଂ ଉପ୍ପାଦୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ୟଂ ନରଂ ଲୋଭୋ ସହତେ ଅଭିଭୱତି, ତସ୍ସ ଅନ୍ଧତମଂ ତଦା ହୋତି, ତତୋ ଚ ଲୁଦ୍ଧୋ ଅତ୍ଥଂ ନ ଜାନାତି, ଲୁଦ୍ଧୋ ଧମ୍ମଂ ନ ପସ୍ସତୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ୟୋ ଚ ଲୋଭଂ ପହନ୍ତ୍ୱାନାତି ୟୋ ପୁବ୍ବଭାଗେ ତଦଙ୍ଗୱସେନ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ଚ ୟଥାରହଂ ସମଥୱିପସ୍ସନାହି ଲୋଭଂ ପଜହିତ୍ୱା ତଥା ପଜହନହେତୁ ଲୋଭନେୟ୍ୟେ ଦିବ୍ବେପି ରୂପାଦିକେ ଉପଟ୍ଠିତେ ନ ଲୁବ୍ଭତି, ବଲୱୱିପସ୍ସନାନୁଭାୱେନ ଲୋଭୋ ପହୀୟତେ ତମ୍ହାତି ତସ୍ମା ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲା ଅରିୟମଗ୍ଗେନ ଲୋଭୋ ପହୀୟତି ପଜହୀୟତି, ଅଚ୍ଚନ୍ତମେୱ ପରିଚ୍ଚଜୀୟତି। ୟଥା କିଂ? ଉଦବିନ୍ଦୂୱ ପୋକ୍ଖରାତି ପଦୁମିନିପଣ୍ଣତୋ ଉଦକବିନ୍ଦୁ ୱିୟ। ସେସଗାଥାନମ୍ପି ଇମିନା ନୟେନ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତଥା ଦୋସସ୍ସ –

''ୟଦପି ଦୁଟ୍ଠୋ ଅଭିସଙ୍ଖରୋତି କାୟେନ ୱାଚାୟ ମନସା ତଦପି ଅକୁସଲଂ; ୟଦପି ଦୁଟ୍ଠୋ ଦୋସେନ ଅଭିଭୂତୋ ପରିୟାଦିନ୍ନଚିତ୍ତୋ ପରସ୍ସ ଅସତା ଦୁକ୍ଖଂ ଉପ୍ପାଦେତି ୱଧେନ ୱା ବନ୍ଧେନ ୱା ଜାନିୟା ୱା ଗରହାୟ ୱା ପବ୍ବାଜନାୟ ୱା ବଲୱମ୍ହି ବଲତ୍ଥୋ ଇତି, ତଦପି ଅକୁସଲଂ। ଇତିସ୍ସମେ ଦୋସଜା ଦୋସନିଦାନା ଦୋସସମୁଦୟା ଦୋସପଚ୍ଚୟା ଅନେକେ ପାପକା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ସମ୍ଭୱନ୍ତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୩।୭୦)।

ତଥା –

''ଦୁଟ୍ଠୋ ଖୋ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଦୋସେନ ଅଭିଭୂତୋ ପରିୟାଦିନ୍ନଚିତ୍ତୋ ଅତ୍ତବ୍ୟାବାଧାୟପି ଚେତେତି, ପରବ୍ୟାବାଧାୟପି ଚେତେତି, ଉଭୟବ୍ୟାବାଧାୟପି ଚେତେତି ଚେତସିକମ୍ପି ଦୁକ୍ଖଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ପଟିସଂୱେଦେତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୩।୫୫)।

ତଥା –

''ଦୁଟ୍ଠୋ ଖୋ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଦୋସେନ ଅଭିଭୂତୋ ପରିୟାଦିନ୍ନଚିତ୍ତୋ ଅତ୍ତତ୍ଥମ୍ପି ୟଥାଭୂତଂ ନ ପଜାନାତି , ପରତ୍ଥମ୍ପି ୟଥାଭୂତଂ ନ ପଜାନାତି, ଉଭୟତ୍ଥମ୍ପି ୟଥା ଭୂତଂ ନ ପଜାନାତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୩।୫୫) –

ଆଦିସୁତ୍ତପଦାନୁସାରେନ ଅନତ୍ଥଜନନତା ଅତ୍ଥହାନିହେତୁତା ଚ ୱେଦିତବ୍ବା।

ତଥା ମୋହସ୍ସ ‘‘ଯଦପି ମୂଳ୍ହୋ ଅଭିସଙ୍ଖରୋତି କାଯେନ ୱାଚାଯ ମନସା’’ତିଆଦିନା (ଅ. ନି. ୩.୭୦), ‘‘ମୂଳ୍ହୋ ଖୋ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ମୋହେନ ଅଭିଭୂତୋ ପରିଯାଦିନ୍ନଚିତ୍ତୋ ଅତ୍ତବ୍ୟାବାଧାଯପି ଚେତେତୀ’’ତିଆଦିନା(ଅ. ନି. ୩.୫୫), ‘‘ଅତ୍ତତ୍ଥମ୍ପି ଯଥାଭୂତଂ ନ ପଜାନାତୀ’’ତିଆଦିନା (ଅ. ନି. ୩.୫୫) ଚ ଆଗତସୁତ୍ତପଦାନୁସାରେନ ୱେଦିତବ୍ବା।

ତାଲପକ୍କଂୱବନ୍ଧନାତି ତାଲଫଲଂ ୱିଯ ଉସୁମୁପ୍ପାଦେନ ୱଣ୍ଟତୋ, ତତିଯମଗ୍ଗଞାଣୁପ୍ପାଦେନ ତସ୍ସ ଚିତ୍ତତୋ ଦୋସୋ ପହୀଯତି, ପରିଚ୍ଚଜୀଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ମୋହଂ ୱିହନ୍ତି ସୋ ସବ୍ବନ୍ତି ସୋ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲୋ ସବ୍ବଂ ଅନୱସେସଂ ମୋହଂ ଚତୁତ୍ଥମଗ୍ଗେନ ୱିହନ୍ତି ୱିଧମତି ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦତି। ଆଦିଚ୍ଚୋୱୁଦଯଂ ତମନ୍ତି ଆଦିଚ୍ଚୋ ୱିଯ ଉଦଯଂ ଉଗ୍ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ତମଂ ଅନ୍ଧକାରଂ।

ନୱମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦. ଦେୱଦତ୍ତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୮୯. ଦସମେ ତୀହି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅସଦ୍ଧମ୍ମେହି ଅଭିଭୂତୋତି କା ଉପ୍ପତ୍ତି? ଦେୱଦତ୍ତେ ହି ଅୱୀଚିମହାନିରଯଂ ପୱିଟ୍ଠେ ଦେୱଦତ୍ତପକ୍ଖିଯା ଅଞ୍ଞତିତ୍ଥିଯା ଚ ‘‘ସମଣେନ ଗୋତମେନ ଅଭିସପିତୋ ଦେୱଦତ୍ତୋ ପଥୱିଂ ପୱିଟ୍ଠୋ’’ତି ଅବ୍ଭାଚିକ୍ଖିଂସୁ। ତଂ ସୁତ୍ୱା ସାସନେ ଅନଭିପ୍ପସନ୍ନା ମନୁସ୍ସା ‘‘ସିଯା ନୁ ଖୋ ଏତଦେୱଂ, ଯଥା ଇମେ ଭଣନ୍ତୀ’’ତି ଆସଙ୍କଂ ଉପ୍ପାଦେସୁଂ। ତଂ ପୱତ୍ତିଂ ଭିକ୍ଖୂ ଭଗୱତୋ ଆରୋଚେସୁଂ। ଅଥ ଭଗୱା ‘‘ନ, ଭିକ୍ଖୱେ, ତଥାଗତା କସ୍ସଚି ଅଭିସପଂ ଦେନ୍ତି, ତସ୍ମା ନ ଦେୱଦତ୍ତୋ ମଯା ଅଭିସପିତୋ, ଅତ୍ତନୋ କମ୍ମେନେୱ ନିରଯଂ ପୱିଟ୍ଠୋ’’ତି ୱତ୍ୱା ତେସଂ ମିଚ୍ଛାଗାହଂ ପଟିସେଧେନ୍ତୋ ଇମାଯ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ଅଭାସି।

ତତ୍ଥ ଅସଦ୍ଧମ୍ମେହୀତି ଅସତଂ ଧମ୍ମେହି, ଅସନ୍ତେହି ୱା ଧମ୍ମେହି। ଅତେକିଚ୍ଛୋତି ବୁଦ୍ଧେହିପି ଅନିୱତ୍ତନୀଯତ୍ତା ଅୱୀଚିନିବ୍ବତ୍ତିଯା ତିକିଚ୍ଛାଭାୱତୋ ଅତେକିଚ୍ଛୋ, ଅତିକିଚ୍ଛନୀଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅସନ୍ତଗୁଣସମ୍ଭାୱନାଧିପ୍ପାଯେନ ପୱତ୍ତା ପାପା ଇଚ୍ଛା ଏତସ୍ସାତି ପାପିଚ୍ଛୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ପାପିଚ୍ଛତା, ତାଯ। ‘‘ଅହଂ ବୁଦ୍ଧୋ ଭୱିସ୍ସାମି, ସଙ୍ଘଂ ପରିହରିସ୍ସାମୀ’’ତି ତସ୍ସ ଇଚ୍ଛା ଉପ୍ପନ୍ନା। କୋକାଲିକାଦଯୋ ପାପା ଲାମକା ମିତ୍ତା ଏତସ୍ସାତି ପାପମିତ୍ତୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ପାପମିତ୍ତତା, ତାଯ। ଉତ୍ତରିକରଣୀଯେତି ଝାନାଭିଞ୍ଞାହି ଉତ୍ତରିକରଣୀଯେ ଅଧିଗନ୍ତବ୍ବେ ମଗ୍ଗଫଲେ ଅନଧିଗତେ ସତି ଏୱ, ତଂ ଅନଧିଗନ୍ତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଓରମତ୍ତକେନାତି ଅପ୍ପମତ୍ତକେନ ଝାନାଭିଞ୍ଞାମତ୍ତେନ। ୱିସେସାଧିଗମେନାତି ଉତ୍ତରିମନୁସ୍ସଧମ୍ମାଧିଗମେନ। ଅନ୍ତରାତି ୱେମଜ୍ଝେ। ୱୋସାନଂ ଆପାଦୀତି ଅକତକିଚ୍ଚୋୱ ସମାନୋ ‘‘କତକିଚ୍ଚୋମ୍ହୀ’’ତି ମଞ୍ଞମାନୋ ସମଣଧମ୍ମତୋ ୱିଗମଂ ଆପଜ୍ଜି। ଇତି ଭଗୱା ଇମିନା ସୁତ୍ତେନ ୱିସେସତୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନଭାୱେ ଆଦୀନୱଂ ପକାସେସି ଭାରିଯୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନଭାୱୋ, ଯତ୍ର ହି ନାମ ଝାନାଭିଞ୍ଞାପରିଯୋସାନା ସମ୍ପତ୍ତିଯୋ ନିବ୍ବତ୍ତେତ୍ୱାପି ଅନେକାନତ୍ଥାୱହଂ ନାନାୱିଧଂ ଦୁକ୍ଖହେତୁଂ ଅସନ୍ତଗୁଣସମ୍ଭାୱନଂ ଅସପ୍ପୁରିସସଂସଗ୍ଗଂ ଆଲସିଯାନୁଯୋଗଞ୍ଚ ଅୱିଜହନ୍ତୋ ଅୱୀଚିମ୍ହି କପ୍ପଟ୍ଠିଯଂ ଅତେକିଚ୍ଛଂ କିବ୍ବିସଂ ପସୱିସ୍ସତୀତି।

ଗାଥାସୁ ମାତି ପଟିସେଧେ ନିପାତୋ। ଜାତୁତି ଏକଂସେନ। କୋଚୀତି ସବ୍ବସଙ୍ଗାହକୱଚନଂ। ଲୋକସ୍ମିନ୍ତି ସତ୍ତଲୋକେ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି ‘‘ଇମସ୍ମିଂ ସତ୍ତଲୋକେ କୋଚି ପୁଗ୍ଗଲୋ ଏକଂସେନ ପାପିଚ୍ଛୋ ମା ହୋତୂ’’ତି। ତଦମିନାପି ଜାନାଥ, ପାପିଚ୍ଛାନଂ ଯଥା ଗତୀତି ପାପିଚ୍ଛାନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଯଥା ଗତି ଯାଦିସୀ ନିପ୍ଫତ୍ତି, ଯାଦିସୋ ଅଭିସମ୍ପରାଯୋ, ତଂ ଇମିନାପି କାରଣେନ ଜାନାଥାତି ଦେୱଦତ୍ତଂ ନିଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଏୱମାହ। ପଣ୍ଡିତୋତି ସମଞ୍ଞାତୋତି ପରିଯତ୍ତିବାହୁସଚ୍ଚେନ ପଣ୍ଡିତୋତି ଞାତୋ। ଭାୱିତତ୍ତୋତି ସମ୍ମତୋତି ଝାନାଭିଞ୍ଞାହି ଭାୱିତଚିତ୍ତୋତି ସମ୍ଭାୱିତୋ। ତଥା ହି ସୋ ପୁବ୍ବେ ‘‘ମହିଦ୍ଧିକୋ ଗୋଧିପୁତ୍ତୋ, ମହାନୁଭାୱୋ ଗୋଧିପୁତ୍ତୋ’’ତି ଧମ୍ମସେନାପତିନାପି ପସଂସିତୋ ଅହୋସି। ଜଲଂୱ ଯସସା ଅଟ୍ଠା, ଦେୱଦତ୍ତୋତି ୱିସ୍ସୁତୋତି ଅତ୍ତନୋ କିତ୍ତିଯା ପରିୱାରେନ ଜଲନ୍ତୋ ୱିଯ ଓଭାସେନ୍ତୋ ୱିଯ ଠିତୋ ଦେୱଦତ୍ତୋତି ଏୱଂ ୱିସ୍ସୁତୋ ପାକଟୋ ଅହୋସି। ‘‘ମେ ସୁତ’’ନ୍ତିପି ପାଠୋ, ମଯା ସୁତଂ ସୁତମତ୍ତଂ, କତିପାହେନେୱ ଅତଥାଭୂତତ୍ତା ତସ୍ସ ତଂ ପଣ୍ଡିଚ୍ଚାଦି ସୱନମତ୍ତମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

ସୋ ସମାନମନୁଚିଣ୍ଣୋ, ଆସଜ୍ଜ ନଂ ତଥାଗତନ୍ତି ସୋ ଏୱଂଭୂତୋ ଦେୱଦତ୍ତୋ ‘‘ବୁଦ୍ଧୋପି ସକ୍ଯପୁତ୍ତୋ, ଅହମ୍ପି ସକ୍ଯପୁତ୍ତୋ, ବୁଦ୍ଧୋପି ସମଣୋ, ଅହମ୍ପି ସମଣୋ, ବୁଦ୍ଧୋପି ଇଦ୍ଧିମା, ଅହମ୍ପି ଇଦ୍ଧିମା, ବୁଦ୍ଧୋପି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକୋ, ଅହମ୍ପି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକୋ, ବୁଦ୍ଧୋପି ଦିବ୍ବସୋତକୋ, ଅହମ୍ପି ଦିବ୍ବସୋତକୋ, ବୁଦ୍ଧୋପି ଚେତୋପରିଯଞାଣଲାଭୀ, ଅହମ୍ପି ଚେତୋପରିଯଞାଣଲାଭୀ, ବୁଦ୍ଧୋପି ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ଧମ୍ମେ ଜାନାତି, ଅହମ୍ପି ତେ ଜାନାମୀ’’ତି ଅତ୍ତନୋ ପମାଣଂ ଅଜାନିତ୍ୱା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ ଅତ୍ତନା ସମସମଟ୍ଠପନେନ ସମାନଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତୋ ‘‘ଇଦାନାହଂ ବୁଦ୍ଧୋ ଭୱିସ୍ସାମି, ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘଂ

ପରିହରିସ୍ସାମୀ''ତି ଅଭିମାରପଯୋଜନା ତଥାଗତଂ ଆସଜ୍ଜ ଆସାଦେତ୍ୱା ୱିହେଠେତ୍ୱା। ''ପମାଦମନୁଜୀନୋ''ତିପି ପଠନ୍ତି। ତସ୍ସତ୍ଥୋ ''ୱୁତ୍ତନଯେନ ପମାଦଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତୋ ପମାଦଂ ନିସ୍ସାଯ ଭଗୱତା ସଦ୍ଧିଂ ଯୁଗଗ୍ଗାହଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେନ ସହେୱ ଝାନାଭିଞ୍ଞାହି ଅନୁଜୀନୋ ପରିହୀନୋ''ତି। ଅୱୀଚିନିରଯଂ ପତ୍ତୋ, ଚତୁଦ୍ୱାରଂ ଭଯାନକନ୍ତି ଜାଲାନଂ ତତ୍ଥ ଉପ୍ପନ୍ନସତ୍ତାନଂ ୱା ନିରନ୍ତରତାଯ ''ଅୱୀଚୀ''ତି ଲଦ୍ଧନାମଂ ଚତୂସୁ ପସ୍ସେସୁ ଚତୁମହାଦ୍ୱାରଯୋଗେନ ଚତୁଦ୍ୱାରଂ ଅତିଭଯାନକଂ ମହାନିରଯଂ ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣୱସେନ ପତ୍ତୋ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ –

''ଚତୁକ୍କଣ୍ଣୋ ଚତୁଦ୍ୱାରୋ, ୱିଭତ୍ତୋ ଭାଗସୋ ମିତୋ;

ଅଯୋପାକାରପରିଯନ୍ତୋ, ଅଯସା ପଟିକୁଜ୍ଜିତୋ।

''ତସ୍ସ ଅଯୋମଯା ଭୂମି, ଜଲିତା ତେଜସା ଯୁତା;

ସମନ୍ତା ଯୋଜନସତଂ, ଫରିତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତି ସବ୍ବଦା''ତି। (ମ। ନି। ୩।୨୫୦; ଅ। ନି। ୩।୩୬; ପେ। ୱ। ୬୯୩-୬୯୪; ଜା। ୨।୧୯।୮୬-୮୭);

ଅଦୁଟ୍ଠସ୍ସାତି ଅଦୁଟ୍ଠଚିତ୍ତସ୍ସ। ଦୁବ୍ଭେତି ଦୂସେଯ୍ଯ। ତମେୱ ପାପଂ ଫୁସତୀତି ତମେୱ ଅଦୁଟ୍ଠଦୁବ୍ଭିଂ ପାପପୁଗ୍ଗଲଂ ପାପଂ ନିହୀନଂ ପାପଫଲଂ ଫୁସତି ପାପୁଣାତି ଅଭିଭୱତି। ଭେସ୍ମାତି ୱିପୁଲଭାୱେନ ଗମ୍ଭୀରଭାୱେନ ଚ ଭିଂସାପେନ୍ତୋ ୱିଯ, ୱିପୁଲଗମ୍ଭୀରୋତି ଅତ୍ଥୋ। ୱାଦେନାତି ଦୋସେନ। ୱିହିଂସତୀତି ବାଧତି ଆସାଦେତି। ୱାଦୋ ତମ୍ହି ନ ରୂହତୀତି ତସ୍ମିଂ ତଥାଗତେ ପରେନ ଆରୋପିଯମାନୋ ଦୋସୋ ନ ରୁହତି, ନ ତିଟ୍ଠତି, ୱିସକୁମ୍ଭୋ ୱିଯ ସମୁଦ୍ଦସ୍ସ, ନ ତସ୍ସ ୱିକାରଂ ଜନେତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଏୱଂ ଛହି ଗାଥାହି ପାପିଚ୍ଛତାଦିସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ନିରଯୂପଗଭାୱଦସ୍ସନେନ ଦୁକ୍ଖତୋ ଅପରିମୁତ୍ତତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତପ୍ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖକ୍ଖଯଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ତାଦିସଂ ମିତ୍ତ''ନ୍ତି ଓସାନଗାଥମାହ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଯସ୍ସ ସମ୍ମା ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ମଗ୍ଗାନୁଗୋ ପଟିପତ୍ତିମଗ୍ଗଂ ଅନୁଗତୋ ସମ୍ମା ପଟିପନ୍ନୋ ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାଦିଗୁଣସମନ୍ନାଗମେନ ସକଲୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଖଯଂ ପରିଯୋସାନଂ ପାପୁଣେଯ୍ଯ। ତାଦିସଂ ବୁଦ୍ଧଂ ୱା ବୁଦ୍ଧସାୱକଂ ୱା ପଣ୍ଡିତୋ ସପ୍ପଞ୍ଞୋ, ଅତ୍ତନୋ ମିତ୍ତଂ କୁବ୍ବେଥ ତେନ ମେତ୍ତିଂ କରେଯ୍ଯ, ତଞ୍ଚ ସେୱେଯ୍ଯ ତମେୱ ପଯିରୁପାସେଯ୍ଯାତି।

ଇତି ଇମସ୍ମିଂ ୱଗ୍ଗେ ଛଟ୍ଠସତ୍ତମସୁତ୍ତେସୁ ୱିୱଟ୍ଟଂ କଥିତଂ, ଇତରେସୁ ୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟଂ କଥିତଂ।

ଦସମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଚତୁତ୍ଥୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପଞ୍ଚମୱଗ୍ଗୋ

୧। ଅଗ୍ଗପ୍ପସାଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୦। ପଞ୍ଚମୱଗ୍ଗସ୍ସ ପଠମେ ଅଗ୍ଗପ୍ପସାଦାତି ଏତ୍ଥ ଅଯଂ ଅଗ୍ଗସଦ୍ଦୋ ଆଦିକୋଟିକୋଟ୍ଠାସସେଟ୍ଠେସୁ ଦିସ୍ସତି। ତଥା ହେସ ''ଅଜ୍ଜତଗ୍ଗେ, ସମ୍ମ ଦୋୱାରିକ, ଆୱରାମି ଦ୍ୱାରଂ ନିଗଣ୍ଠାନଂ ନିଗଣ୍ଠୀନଂ (ମ। ନି। ୨।୭୦)। ଅଜ୍ଜତଗ୍ଗେ ପାଣୁପେତଂ ସରଣଂ ଗତ''ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୫୦; ପାରା। ୧୫) ଚ ଆଦୀସୁ ଆଦିମ୍ହି ଦିସ୍ସତି। ''ତେନେୱ ଅଙ୍ଗୁଲଗ୍ଗେନ ତଂ ଅଙ୍ଗୁଲଗ୍ଗଂ ପରାମସେଯ୍ଯ (କଥା। ୪୪୧)। ଉଚ୍ଛଗ୍ଗଂ ୱେଳଗ୍ଗ''ନ୍ତି ଚ ଆଦୀସୁ କୋଟିଯଂ। ''ଅମ୍ବିଲଗ୍ଗଂ ୱା ମଧୁରଗ୍ଗଂ ୱା ତିତ୍ତକଗ୍ଗଂ ୱା (ସଂ। ନି। ୫।୩୭୪)। ଅନୁଜାନାମି, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱିହାରଗ୍ଗେନ ୱା ପରିୱେଣଗ୍ଗେନ ୱା ଭାଜେତୁ''ନ୍ତି (ଚୂଳୱ। ୩୧୮) ଚ ଆଦୀସୁ କୋଟ୍ଠାସେ। ''ଅଯଂ ଇମେସଂ ଚତୁନ୍ନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଅଗ୍ଗୋ ଚ ସେଟ୍ଠୋ ଚ ଉତ୍ତମୋ ଚ ପୱରୋ ଚ (ଅ। ନି। ୪।୯୫)। ଅଗ୍ଗୋହମସ୍ମି ଲୋକସ୍ସା''ତି ଚ ଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୧; ମ। ନି। ୩।୨୦୭) ସେଟ୍ଠେ। ସ୍ୱାଯମିଧାପି ସେଟ୍ଠେଯେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତସ୍ମା ଅଗ୍ଗେସୁ ସେଟ୍ଠେସୁ ପସାଦା, ଅଗ୍ଗଭୂତା ସେଟ୍ଠଭୂତା ୱା ପସାଦା ଅଗ୍ଗପ୍ପସାଦାତି ଅତ୍ଥୋ।

ପୁରିମସ୍ମିଞ୍ଚ ଅତ୍ଥେ ଅଗ୍ଗସଦ୍ଦେନ ବୁଦ୍ଧାଦିରତନତ୍ତଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି। ତେସୁ ଭଗୱା ତାୱ ଅସଦିସଟ୍ଠେନ, ଗୁଣୱିସିଟ୍ଠଟ୍ଠେନ, ଅସମସମଟ୍ଠେନ ଚ ଅଗ୍ଗୋ। ସୋ ହି ମହାଭିନୀହାରଂ ଦସନ୍ନଂ ପାରମୀନଂ ପୱିଚଯଞ୍ଚ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ତେହି ବୋଧିସମ୍ଭାରଗୁଣେହି ଚେୱ ବୁଦ୍ଧଗୁଣେହି ଚ ସେସଜନେହି ଅସଦିସୋତି ଅସଦିସଟ୍ଠେନ ଅଗ୍ଗୋ। ଯେ ଚସ୍ସ ଗୁଣା ମହାକରୁଣାଦଯୋ, ତେ ସେସସତ୍ତାନଂ ଗୁଣେହି ୱିସିଟ୍ଠାତି ଗୁଣୱିସିଟ୍ଠଟ୍ଠେନପି ସବ୍ବସତ୍ତୁତ୍ତମତାଯ ଅଗ୍ଗୋ।

ଯେ ପନ ପୁରିମକା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧା ସବ୍ବସତ୍ତେହି ଅସମା, ତେହି ସଦ୍ଧିଂ ଅଯମେୱ ରୂପକାଯଗୁଣେହି ଚେୱ ଧମ୍ମକାଯଗୁଣେହି ଚ ସମୋତି ଅସମସମତ୍ତେନପି ଅଗ୍ଗୋ। ତଥା ଦୁଲ୍ଲଭପାତୁଭାୱତୋ ଅଚ୍ଛରିଯମନୁସ୍ସଭାୱତୋ ବହୁଜନହିତସୁଖାୱହତୋ ଅଦୁତିଯଅସହାଯାଦିଭାୱତୋ ଚ ଭଗୱା ଲୋକେ ଅଗ୍ଗୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଥାହ –

''ଏକପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ , ଭିକ୍ଖୱେ, ପାତୁଭାୱୋ ଦୁଲ୍ଲଭୋ ଲୋକସ୍ମିଂ, କତମସ୍ସ ଏକପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ? ତଥାଗତସ୍ସ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ।

''ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ , ଭିକ୍ଖୱେ, ଲୋକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଅଚ୍ଛରିଯମନୁସ୍ସୋ।

''ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଲୋକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ବହୁଜନ…ପେ… ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ।

''ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଲୋକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଅଦୁତିଯୋ ଅସହାଯୋ ଅପ୍ପଟିମୋ ଅପ୍ପଟିସମୋ ଅପ୍ପଟିଭାଗୋ ଅପ୍ପଟିପୁଗ୍ଗଲୋ ଅସମୋ ଅସମସମୋ ଦ୍ୱିପଦାନଂ ଅଗ୍ଗୋ। କତମୋ ଏକପୁଗ୍ଗଲୋ? ତଥାଗତୋ ଅରହଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ''ତି (ଅ॰ ନି॰ ୧।୧୭୦-୧୭୨, ୧୭୪)।

ଧମ୍ମସଙ୍ଘାପି ଅଞ୍ଞଧମ୍ମସଙ୍ଘେହି ଅସଦିସତ୍ତେନ ୱିସିଟ୍ଠଗୁଣତାଯ ଦୁଲ୍ଲଭପାତୁଭାୱାଦିନା ଚ ଅଗ୍ଗା। ତଥା ହି ତେସଂ ସ୍ୱାକ୍ଖାତତାଦିସୁପ୍ପଟିପନ୍ନତାଦିଗୁଣୱିସେସେହି ଅଞ୍ଞଧମ୍ମସଙ୍ଘା ସଦିସା ଅପ୍ପତରନିହୀନା ୱା ନତ୍ଥି, କୁତୋ ସେଟ୍ଠା। ସଯମେୱ ଚ ପନ ତେହି ୱିସିଟ୍ଠଗୁଣତାଯ ସେଟ୍ଠା। ତଥା ଦୁଲ୍ଲଭୁପ୍ପାଦଅଚ୍ଛରିଯଭାୱବହୁଜନହିତସୁଖାୱହା ଅଦୁତିଯଅସହାଯାଦିସଭାୱା ଚ ତେ। ଯଦଗ୍ଗେନ ହି ଭଗୱା ଦୁଲ୍ଲଭପାତୁଭାୱୋ, ତଦଗ୍ଗେନ ଧମ୍ମସଙ୍ଘାପୀତି। ଅଚ୍ଛରିଯାଦିଭାୱେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଏୱଂ ଅଗ୍ଗେସୁ ସେଟ୍ଠେସୁ ଉତ୍ତମେସୁ ପୱରେସୁ ଗୁଣୱିସିଟ୍ଠେସୁ ପସାଦାତି ଅଗ୍ଗପ୍ପସାଦା।

ଦୁତିଯସ୍ମିଂ ପନ ଅତ୍ଥେ ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ଅଗ୍ଗେସୁ ବୁଦ୍ଧାଦୀସୁ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଅଗ୍ଗଭୂତା ପସାଦା ଅଗ୍ଗପ୍ପସାଦା। ଯେ ପନ ଅରିଯମଗ୍ଗେନ ଆଗତା ଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସାଦା, ତେ ଏକନ୍ତେନେୱ ଅଗ୍ଗଭୂତା ପସାଦାତି ଅଗ୍ଗପ୍ପସାଦା। ଯଥାହ ''ଇଧ , ଭିକ୍ଖୱେ, ଅରିଯସାୱକୋ ବୁଦ୍ଧେ ଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସାଦେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ହୋତୀ''ତିଆଦି (ସଂ॰ ନି॰ ୫।୧୦୨୭)। ଅଗ୍ଗୱିପାକତ୍ତାପି ଚେତେ ଅଗ୍ଗପ୍ପସାଦା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ''ଅଗ୍ଗେ ଖୋ ପନ ପସନ୍ନାନଂ ଅଗ୍ଗୋ ୱିପାକୋ''ତି।

ଯାୱତାତି ଯତ୍ତକା। ସତ୍ତାତି ପାଣିନୋ। ଅପଦାତି ଅପାଦକା। ଦ୍ୱିପଦାତି ଦ୍ୱିପାଦକା। ସେସପଦଦ୍ୱଯେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ୱା-ସଦ୍ଦୋ ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ, ନ ୱିକପ୍ପତ୍ଥୋ। ଯଥା ''ଅନୁପ୍ପନ୍ନୋ ୱା କାମାସୱୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଉପ୍ପନ୍ନୋ ୱା କାମାସୱୋ ପୱଡ୍ଢତୀ''ତି (ମ॰ ନି॰ ୧।୧୭) ଏତ୍ଥ ଅନୁପ୍ପନ୍ନୋ ଚ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥା ଚ ''ଭୂତାନଂ ୱା ସତ୍ତାନଂ ଠିତିଯା ସମ୍ଭୱେସୀନଂ ୱା ଅନୁଗ୍ଗହାଯା''ତି (ମ॰ ନି॰ ୧।୪୦୨; ସଂ॰ ନି॰ ୨।୧୨) ଏତ୍ଥ ଭୂତାନଞ୍ଚ ସମ୍ଭୱେସୀନଞ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥା ଚ ''ଅଗ୍ଗିତୋ ୱା ଉଦକତୋ ୱା ମିଥୁଭେଦତୋ ୱା''ତି (ଦୀ॰ ନି॰ ୨।୧୫୨; ଉଦା॰ ୭୬; ମହାୱ॰ ୨୮୬) ଏତ୍ଥ ଅଗ୍ଗିତୋ ଚ ଉଦକତୋ ଚ ମିଥୁଭେଦତୋ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ, ଏୱଂ ''ଅପଦା ୱା…ପେ… ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାଯତୀ''ତି ଏତ୍ଥାପି ଅପଦା ଚ ଦ୍ୱିପଦା ଚାତି ସମ୍ପିଣ୍ଡନୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ୱା-ସଦ୍ଦୋ ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥୋ, ନ ୱିକପ୍ପତ୍ଥୋ''ତି।

ରୂପିନୋତି ରୂପୱନ୍ତୋ। ନ ରୂପିନୋତି ଅରୂପିନୋ। ସଞ୍ଞିନୋତି ସଞ୍ଞାୱନ୍ତୋ। ନ ସଞ୍ଞିନୋତି ଅସଞ୍ଞିନୋ। ନେୱସଞ୍ଞିନାସଞ୍ଞିନୋ ନାମ ଭୱଗ୍ଗପରିଯାପନ୍ନା। ଏତ୍ତାୱତା ଚ କାମଭୱୋ, ରୂପଭୱୋ, ଅରୂପଭୱୋ, ଏକୱୋକାରଭୱୋ, ଚତୁୱୋକାରଭୱୋ, ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱୋ, ସଞ୍ଞୀଭୱୋ, ଅସଞ୍ଞୀଭୱୋ, ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞୀଭୱୋତି ନୱୱିଧେପି ଭୱେ ସତ୍ତେ ଅନୱସେସତୋ ପରିଯାଦିଯିତ୍ୱା ଦସ୍ସେସି ଧମ୍ମରାଜା। ଏତ୍ଥ ହି ରୂପିଗ୍ଗହଣେନ କାମଭୱୋ ରୂପଭୱୋ ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱୋ ଏକୱୋକାରଭୱୋ ଚ ଦସ୍ସିତୋ, ଅରୂପିଗ୍ଗହଣେନ ଅରୂପଭୱୋ ଚତୁୱୋକାରଭୱୋ ଚ ଦସ୍ସିତୋ। ସଞ୍ଞୀଭୱାଦଯୋ ପନ ସରୂପେନେୱ ଦସ୍ସିତା। ଅପଦାଦିଗ୍ଗହଣେନ କାମଭୱପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱସଞ୍ଞୀଭୱାନଂ ଏକଦେସୋ ଦସ୍ସିତୋତି।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଯଥା ଅଦୁତିଯସୁତ୍ତେ ''ଦ୍ୱିପଦାନଂ ଅଗ୍ଗୋ''ତି ଦ୍ୱିପଦାନଂ ଗହଣମେୱ ଅକତ୍ୱା ଅପଦାଦିଗ୍ଗହଣଂ କତନ୍ତି? ୱୁଚ୍ଚତେ – ଅଦୁତିଯସୁତ୍ତେ ତାୱ ସେଟ୍ଠତରୱସେନ ଦ୍ୱିପଦଗ୍ଗହଣମେୱ କତଂ। ଇମସ୍ମିଞ୍ହି ଲୋକେ ସେଟ୍ଠୋ ନାମ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଅପଦଚତୁପ୍ପଦବହୁପ୍ପଦେସୁ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଦ୍ୱିପଦେସ୍ୱେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। କତରେସୁ ଦ୍ୱିପଦେସୁ? ମନୁସ୍ସେସୁ ଚେୱ ଦେୱେସୁ ଚ। ମନୁସ୍ସେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ସକଲଲୋକଂ ୱସେ ୱତ୍ତେତୁଂ ସମତ୍ଥୋ ବୁଦ୍ଧୋ ହୁତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ''ତିସହସ୍ସିମହାସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁଂ ୱସେ ୱତ୍ତେତୁଂ ସମତ୍ଥୋ''ତି (ଅ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୧।୧।୧୭୪) ୱୁତ୍ତଂ। ଦେୱେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଦସସହସ୍ସିଲୋକଧାତୁଂ ୱସେ ୱତ୍ତନକୋ ମହାବ୍ରହ୍ମା ହୁତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ସୋ ତସ୍ସ କପ୍ପିଯକାରକୋ ୱା ଆରାମିକୋ ୱା

ସମ୍ପଜ୍ଜତି। ଇତି ତତୋପି ସେଟ୍ଠତରୱସେନେସ ‘‘ଦ୍ୱିପଦାନଂ ଅଗ୍ଗୋ’’ତି ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତୋ, ଇଧ ପନ ଅନୱସେସପରିଯାଦାନୱସେନ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଯାୱତକା ହି ସତ୍ତା ଅତ୍ତଭାୱପରିୟାପନ୍ନା ଅପଦା ୱା…ପେ… ନେୱସଞ୍ଞୀନାସଞ୍ଞିନୋ ୱା, ତଥାଗତୋ ତେସଂ ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାୟତୀତି। ନିଦ୍ଧାରଣେ ଚେତଂ ସାମିୱଚନଂ, ମକାରୋ ପଦସନ୍ଧିକରୋ। ଅଗ୍ଗୋ ଅକ୍ଖାୟତୀତି ପଦୱିଭାଗୋ।

ଅଗ୍ଗୋ ୱିପାକୋ ହୋତୀତି ଅଗ୍ଗେ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେ ପସନ୍ନାନଂ ଯୋ ପସାଦୋ, ସୋ ଅଗ୍ଗୋ ସେଟ୍ଠୋ ଉତ୍ତମୋ କୋଟିଭୂତୋ ୱା, ତସ୍ମା ତସ୍ସ ୱିପାକୋପି ଅଗ୍ଗୋ ସେଟ୍ଠୋ ଉତ୍ତମୋ କୋଟିଭୂତୋ ଉଳାରତମୋ ପଣୀତତମୋ ହୋତି। ସୋ ପନ ପସାଦୋ ଦୁୱିଧୋ ଲୋକିୟଲୋକୁତ୍ତରଭେଦତୋ। ତେସୁ ଲୋକିୟସ୍ସ ତାୱ –

‘‘ଯେ କେଚି ବୁଦ୍ଧଂ ସରଣଂ ଗତାସେ, ନ ତେ ଗମିସ୍ସନ୍ତି ଅପାୟଭୂମିଂ;

ପହାୟ ମାନୁସଂ ଦେହଂ, ଦେୱକାୟଂ ପରିପୂରେସ୍ସନ୍ତି। (ଦୀ। ନି। ୨।୩୩୨; ସଂ। ନି। ୧।୩୭);

‘‘ବୁଦ୍ଧୋତି କିତ୍ତୟନ୍ତସ୍ସ, କାୟେ ଭୱତି ଯା ପୀତି;

ୱରମେୱ ହି ସା ପୀତି, କସିଣେନପି ଜମ୍ବୁଦୀପସ୍ସ।

‘‘ସତଂ ହତ୍ଥୀ ସତଂ ଅସ୍ସା, ସତଂ ଅସ୍ସତରୀ ରଥା;

ସତଂ କଞ୍ଞାସହସ୍ସାନି, ଆମୁକ୍କମଣିକୁଣ୍ଡଲା;

ଏକସ୍ସ ପଦୱୀତିହାରସ୍ସ, କଲଂ ନାଗ୍ଘନ୍ତି ସୋଳସିଂ’’। (ସଂ। ନି। ୧।୨୪୨; ଚୂଳୱ। ୩୦୫);

‘‘ସାଧୁ ଖୋ, ଦେୱାନମିନ୍ଦ, ବୁଦ୍ଧଂ ସରଣଗମନଂ ହୋତି, ବୁଦ୍ଧଂ ସରଣଗମନହେତୁ ଖୋ, ଦେୱାନମିନ୍ଦ, ଏୱମିଧେକଚ୍ଚେ ସତ୍ତା କାୟସ୍ସ ଭେଦା ପରଂ ମରଣା ସୁଗତିଂ ସଗ୍ଗଂ ଲୋକଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତି। ତେ ଅଞ୍ଞେ ଦେୱେ ଦସହି ଠାନେହି ଅଧିଗଣ୍ହନ୍ତି – ଦିବ୍ବେନ ଆୟୁନା, ଦିବ୍ବେନ ୱଣ୍ଣେନ, ଦିବ୍ବେନ ସୁଖେନ, ଦିବ୍ବେନ ଯସେନ, ଦିବ୍ବେନ ଆଧିପତେୟ୍ୟେନ, ଦିବ୍ବେହି ରୂପେହି, ଦିବ୍ବେହି ସଦ୍ଦେହି, ଦିବ୍ବେହି ଗନ୍ଧେହି, ଦିବ୍ବେହି ରସେହି, ଦିବ୍ବେହି ଫୋଟ୍ଠବ୍ବେହୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୪।୩୪୧) –

ଏୱମାଦୀନଂ ସୁତ୍ତପଦାନଂ ୱସେନ ପସାଦସ୍ସ ଫଲୱିସେସଯୋଗୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତସ୍ମା ସୋ ଅପାୟଦୁକ୍ଖୱିନିୱତ୍ତନେନ ସବ୍ବିଂ ସମ୍ପତ୍ତିଭୱେସୁ ସୁଖୱିପାକଦାୟକୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଲୋକୁତ୍ତରୋ ପନ ସାମଞ୍ଞଫଲୱିପାକଦାୟକୋ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖୱିନିୱତ୍ତକୋ ଚ। ସବ୍ବୋପି ଚାୟଂ ପସାଦୋ ପରମ୍ପରାୟ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖଂ ୱିନିୱତ୍ତେତିଯେୱ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ଯସ୍ମିଂ , ଭିକ୍ଖୱେ, ସମୟେ ଅରିୟସାୱକୋ ଅତ୍ତନୋ ସଦ୍ଧଂ ଅନୁସ୍ସରତି, ନେୱସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ରାଗପରିୟୁଟ୍ଠିତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ନ ଦୋସପରିୟୁଟ୍ଠିତଂ, ନ ମୋହପରିୟୁଟ୍ଠିତଂ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ଉଜୁଗତମେୱସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସମୟେ ଚିତ୍ତଂ ହୋତି। ଉଜୁଗତଚିତ୍ତସ୍ସ ପାମୋଜ୍ଜଂ ଜାୟତି, ପମୁଦିତସ୍ସ ପୀତି ଜାୟତି…ପେ… ନାପରଂ ଇତ୍ଥତ୍ତାୟାତି ପଜାନାତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୬।୧୦; ୨୬)।

ଧମ୍ମାତି ସଭାୱଧମ୍ମା। ସଙ୍ଖତାତି ସମେଚ୍ଚ ସମ୍ଭୁୟ୍ୟ ପଚ୍ଚୟେହି କତାତି ସଙ୍ଖତା, ସପ୍ପଚ୍ଚୟଧମ୍ମା। ହେତୁହି ପଚ୍ଚୟେହି ଚ ନ କେହିଚି କତାତି ଅସଙ୍ଖତା, ଅପ୍ପଚ୍ଚୟନିବ୍ବାନଂ। ସଙ୍ଖତାନଂ ପଟିଯୋଗିଭାୱେନ ‘‘ଅସଙ୍ଖତା’’ତି ପୁଥୁୱଚନଂ। ୱିରାଗୋ ତେସଂ ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାୟତୀତି ତେସଂ ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତଧମ୍ମାନଂ ଯୋ ୱିରାଗସଙ୍ଖାତୋ ଅସଙ୍ଖତଧମ୍ମୋ, ସୋ ସଭାୱେନେୱ ସଣ୍ହସୁଖୁମଭାୱତୋ ସନ୍ତତରପଣୀତତରଭାୱତୋ ଗମ୍ଭୀରାଦିଭାୱତୋ ମଦନିମ୍ମଦନାଦିଭାୱତୋ ଚ ଅଗ୍ଗଂ ସେଟ୍ଠଂ ଉତ୍ତମଂ ପୱରନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଦିଦନ୍ତି ନିପାତୋ, ଯୋ ଅୟନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ମଦନିମ୍ମଦନୋତିଆଦୀନି ସବ୍ବାନି ନିବ୍ବାନୱେୱଚନାନିଯେୱ। ତଥା ହି ତଂ ଆଗମ୍ମ ମାନମଦପୁରିସମଦାଦିକୋ ସବ୍ବୋ ମଦୋ ନିମ୍ମଦୀୟତି ପମଦ୍ଦୀୟତି, କାମପିପାସାଦିକା ସବ୍ବା ପିପାସା ୱିନୀୟତି, କାମାଲୟାଦିକା ସବ୍ବେପି ଆଲୟା ସମୁଗ୍ଘାତୀୟନ୍ତି, ସବ୍ବେପି କମ୍ମୱଟ୍ଟକିଲେସୱଟ୍ଟୱିପାକୱଟ୍ଟା ଉପଚ୍ଛିଜ୍ଜନ୍ତି, ଅଟ୍ଠସତଭେଦା ସବ୍ବାପି ତଣ୍ହା ଖୀୟତି, ସବ୍ବେପି କିଲେସା ୱିରଜ୍ଜନ୍ତି, ସବ୍ବଂ ଦୁକ୍ଖଂ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ମା ମଦନିମ୍ମଦନୋ…ପେ… ନିରୋଧୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯା ପନେସା ତଣ୍ହା ଭୱେନ ଭୱଂ, ଫଲେନ କମ୍ମଂ ୱିନତି ସଂସିବ୍ବତୀତି କତ୍ୱା ୱାନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତଂ ୱାନଂ ଏତ୍ଥ ନତ୍ଥି, ଏତସ୍ମିଂ ୱା ଅଧିଗତେ ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ନ ହୋତୀତି ନିବ୍ବାନଂ।

ଅଗ୍ଗୋ ୱିପାକୋ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥାପି –

‘‘ଯେ କେଚି ଧମ୍ମଂ ସରଣଂ ଗତାସେ…ପେ…। (ଦୀ। ନି। ୨।୩୩୨; ସଂ। ନି। ୧।୩୭);

‘‘ଧମ୍ମୋତି କିତ୍ତଯନ୍ତସ୍ସ, କାଯେ ଭୱତି ଯା ପୀତି…ପେ…।

‘‘ସାଧୁ ଖୋ, ଦେୱାନମିନ୍ଦ, ଧମ୍ମଂ ସରଣଗମନଂ ହୋତି। ଧମ୍ମଂ ସରଣଗମନହେତୁ ଖୋ, ଦେୱାନମିନ୍ଦ, ଏୱମିଧେକଚ୍ଚେ…ପେ… ଦିବ୍ବେହି ଫୋଟ୍ଠବ୍ବେହୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୪।୩୪୧) –

ଏୱମାଦୀନଂ ସୁତ୍ତପଦାନଂ ୱସେନ ଧମ୍ମେ ପସାଦସ୍ସ ଫଲୱିସେସଯୋଗୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏୱମେତ୍ଥ ଅସଙ୍ଖତଧମ୍ମୱସେନେୱ ଅଗ୍ଗଭାୱୋ ଆଗତୋ, ସବ୍ବସଙ୍ଖତନିସ୍ସରଣଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅରିଯମଗ୍ଗୱସେନପି ଅଯମତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତେୱ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ଯାୱତା , ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମା ସଙ୍ଖତା, ଅରିଯୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ ତେସଂ ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାଯତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୩୪)।

‘‘ମଗ୍ଗାନଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ସେଟ୍ଠୋ’’ତି ଚ। (ଧ। ପ। ୨୭୩)।

ସଙ୍ଘା ୱା ଗଣା ୱାତି ଜନସମୂହସଙ୍ଖାତା ଯାୱତା ଲୋକେ ସଙ୍ଘା ୱା ଗଣା ୱା। ତଥାଗତସାୱକସଙ୍ଘୋତି ଅଟ୍ଠଅରିଯପୁଗ୍ଗଲସମୂହସଙ୍ଖାତୋ ଦିଟ୍ଠିସୀଲସାମଞ୍ଞେନ ସଂହତୋ ତଥାଗତସ୍ସ ସାୱକସଙ୍ଘୋ। ତେସଂ ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାଯତୀତି ଅତ୍ତନୋ ସୀଲସମାଧିପଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତିଆଦିଗୁଣୱିସେସେନ ତେସଂ ସଙ୍ଘାନଂ ଅଗ୍ଗୋ ସେଟ୍ଠୋ ଉତ୍ତମୋ ପୱରୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଦିଦନ୍ତି ଯାନି ଇମାନି। ଚତ୍ତାରି ପୁରିସଯୁଗାନୀତି ଯୁଗଳୱସେନ ପଠମମଗ୍ଗଟ୍ଠୋ ପଠମଫଲଟ୍ଠୋତି ଇଦମେକଂ ଯୁଗଳଂ, ଯାୱ ଚତୁତ୍ଥମଗ୍ଗଟ୍ଠୋ ଚତୁତ୍ଥଫଲଟ୍ଠୋତି ଇଦମେକଂ ଯୁଗଳନ୍ତି ଏୱଂ ଚତ୍ତାରି ପୁରିସଯୁଗାନି। ଅଟ୍ଠ ପୁରିସପୁଗ୍ଗଲାତି ପୁରିସପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ଏକୋ ପଠମମଗ୍ଗଟ୍ଠୋ ଏକୋ ପଠମଫଲଟ୍ଠୋତି ଇମିନା ନଯେନ ଅଟ୍ଠ ପୁରିସପୁଗ୍ଗଲା। ଏତ୍ଥ ଚ ପୁରିସୋତି ୱା ପୁଗ୍ଗଲୋତି ୱା ଏକତ୍ଥାନି ଏତାନି ପଦାନି, ୱେନେଯ୍ୟୱସେନ ପନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଏସ ଭଗୱତୋ ସାୱକସଙ୍ଘୋତି ଯାନିମାନି ଯୁଗୱସେନ ଚତ୍ତାରି ପୁରିସଯୁଗାନି, ପାଟେକ୍କତୋ ଅଟ୍ଠ ପୁରିସପୁଗ୍ଗଲା, ଏସ ଭଗୱତୋ ସାୱକସଙ୍ଘୋ।

ଆହୁନେଯ୍ୟୋତିଆଦୀସୁ ଆନେତ୍ୱା ହୁନିତବ୍ବନ୍ତି ଆହୁନଂ, ଦୂରତୋପି ଆଗନ୍ତ୍ୱା ସୀଲୱନ୍ତେସୁ ଦାତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଚତୁନ୍ନଂ ପଚ୍ଚଯାନମେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ମହପ୍ଫଲଭାୱକରଣତୋ ତଂ ଆହୁନଂ ପଟିଗ୍ଗହେତୁଂ ଯୁତ୍ତୋତି ଆହୁନେଯ୍ୟୋ। ଅଥ ୱା ଦୂରତୋପି ଆଗନ୍ତ୍ୱା ସବ୍ବଂ ସାପତେଯ୍ୟମ୍ପି ଏତ୍ଥ ହୁନିତବ୍ବଂ, ସକ୍କାଦୀନମ୍ପି ଆହୱନଂ ଅରହତୀତି ୱା ଆହୱନୀଯୋ। ଯୋ ଚାଯଂ ବ୍ରାହ୍ମଣାନଂ ଆହୱନୀଯୋ ନାମ ଅଗ୍ଗି, ଯତ୍ଥ ହୁତଂ ମହପ୍ଫଲନ୍ତି ତେସଂ ଲଦ୍ଧି, ସୋ ଚେ ହୁତସ୍ସ ମହପ୍ଫଲତାଯ ଆହୱନୀଯୋ, ସଙ୍ଘୋୱ ଆହୱନୀଯୋ। ସଙ୍ଘେ ହୁତଞ୍ହି ମହପ୍ଫଲଂ ହୋତି। ଯଥାହ –

‘‘ଯୋ ଚ ୱସ୍ସସତଂ ଜନ୍ତୁ, ଅଗ୍ଗିଂ ପରିଚରେ ୱନେ;

ଏକଞ୍ଚ ଭାୱିତତ୍ତାନଂ, ମୁହୁତ୍ତମପି ପୂଜଯେ;

ସା ଏୱ ପୂଜନା ସେଯ୍ୟୋ, ଯଞ୍ଚେ ୱସ୍ସସତଂ ହୁତ’’ନ୍ତି। (ଧ। ପ। ୧୦୭);

ତଯିଦଂ ନିକାଯନ୍ତରେ ‘‘ଆହୱନୀଯୋ’’ତି ପଦଂ ଇଧ ‘‘ଆହୁନେଯ୍ୟୋ’’ତି ଇମିନା ପଦେନ ଅତ୍ଥତୋ ଏକଂ, ବ୍ୟଞ୍ଜନତୋ ପନ କିଞ୍ଚିମତ୍ତମେୱ ନାନଂ, ତସ୍ମା ଏୱମତ୍ଥୱଣ୍ଣନା କତା।

ପାହୁନେଯ୍ୟୋତି ଏତ୍ଥ ପନ ପାହୁନଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଦିସାୱିଦିସତୋ ଆଗତାନଂ ପିଯମନାପାନଂ ଞାତିମିତ୍ତାନଂ ଅତ୍ଥାଯ ସକ୍କାରେନ ପଟିଯତ୍ତଂ ଆଗନ୍ତୁକଦାନଂ, ତମ୍ପି ଠପେତ୍ୱା ତେ ତଥାରୂପେ ପାହୁନକେ ସଙ୍ଘସ୍ସେୱ ଦାତୁଂ ଯୁତ୍ତଂ। ତଥା ହେସ ଏକବୁଦ୍ଧନ୍ତରେପି ଦିସ୍ସତି ଅବ୍ୟୋକିଣ୍ଣଞ୍ଚ। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ପଦତ୍ଥୋ – ‘‘ପିଯମନାପତ୍ତକରେହି ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତୋ’’ତି ଏୱଂ ପାହୁନମସ୍ସ ଦାତୁଂ ଯୁତ୍ତଂ, ପାହୁନଞ୍ଚ ପଟିଗ୍ଗହେତୁଂ ଯୁତ୍ତୋତି ପାହୁନେଯ୍ୟୋ। ଯେସଂ ପନ ପାହୱନୀଯୋତି ପାଠୋ, ତେସଂ ଯସ୍ମା ସଙ୍ଘୋ ପୁବ୍ବକାରଂ ଅରହତି, ତସ୍ମା ସଙ୍ଘୋ ସବ୍ବପଠମଂ ଆନେତ୍ୱା ଏତ୍ଥ ହୁନିତବ୍ବନ୍ତି ପାହୱନୀଯୋ, ସବ୍ବପ୍ପକାରେନ ୱା ଆହୱନଂ ଅରହତୀତି ପାହୱନୀଯୋ। ସ୍ୱାଯମିଧ ତେନେୱ ଅତ୍ଥେନ ପାହୁନେଯ୍ୟୋତି ୱୁଚ୍ଚତି।

‘‘ଦକ୍ଖିଣା’’ତି ପରଲୋକଂ ସଦ୍ଦହିତ୍ୱା ଦାତବ୍ବଦାନଂ, ତଂ ଦକ୍ଖିଣଂ ଅରହତି ଦକ୍ଖିଣାଯ ୱା ହିତୋ ମହପ୍ଫଲଭାୱକରଣେନ ୱିସୋଧନତୋତି ଦକ୍ଖିଣେଯ୍ୟୋ। ଉଭୋ ହତ୍ଥେ ସିରସି ପତିଟ୍ଠପେତ୍ୱା ସବ୍ବଲୋକେନ କରିଯମାନଂ ଅଞ୍ଜଲିକମ୍ମଂ ଅରହତୀତି ଅଞ୍ଜଲିକରଣୀଯୋ। ଅନୁତ୍ତରଂ ପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତଂ ଲୋକସ୍ସାତି ସବ୍ବଲୋକସ୍ସ ଅସଦିସଂ ପୁଞ୍ଞୱିରୂହନଟ୍ଠାନଂ। ଯଥା ହି ରଞ୍ଞୋ ସାଲୀନଂ ୱା ଯୱାନଂ ୱା ୱିରୂହନଟ୍ଠାନଂ ‘‘ରଞ୍ଞୋ ସାଲିକ୍ଖେତ୍ତଂ ଯୱକ୍ଖେତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ ସଙ୍ଘୋ ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ପୁଞ୍ଞୱିରୂହନଟ୍ଠାନଂ। ସଙ୍ଘଂ ନିସ୍ସାଯ ହି ଲୋକସ୍ସ ନାନପ୍ପକାରହିତସୁଖନିବ୍ବତ୍ତକାନି ପୁଞ୍ଞାନି ୱିରୂହନ୍ତି, ତସ୍ମା ସଙ୍ଘୋ ଅନୁତ୍ତରଂ ପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତଂ ଲୋକସ୍ସ। ଇଧାପି –

‘‘ଯେ କେଚି ସଙ୍ଘଂ ସରଣଂ ଗତାସେ…ପେ…। (ଦୀ। ନି। ୨।୩୩୨; ସଂ। ନି। ୧।୩୭);

‘‘ସଙ୍ଘୋତି କିତ୍ତଯନ୍ତସ୍ସ, କାଯେ ଭୱତି ଯା ପୀତି…ପେ…’’।

‘‘ସାଧୁ ଖୋ, ଦେୱାନମିନ୍ଦ, ସଙ୍ଘଂ ସରଣଗମନଂ ହୋତି, ସଙ୍ଘଂ ସରଣଗମନହେତୁ ଖୋ ଦେୱାନମିନ୍ଦ…ପେ… ଦିବ୍ବେହି ଫୋଟ୍ଠବ୍ବେହୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୪।୩୪୧) –

ଆଦୀନଂ ସୁତ୍ତପଦାନଂ ୱସେନ ସଙ୍ଘେ ପସାଦସ୍ସ ଫଲୱିସେସଯୋଗୋ, ତେନସ୍ସ ଅଗ୍ଗତା ଅଗ୍ଗୱିପାକତା ଚ ୱେଦିତବ୍ବା। ତଥା ଅନୁତ୍ତରିଯପଟିଲାଭୋ ସତ୍ତମଭୱାଦିତୋ ପଟ୍ଠାଯ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସମୁଚ୍ଛେଦୋ ଅନୁତ୍ତରସୁଖାଧିଗମୋତି ଏୱମାଦିଉଳାରଫଲନିପ୍ଫାଦନୱସେନ ଅଗ୍ଗୱିପାକତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଗାଥାସୁ ଅଗ୍ଗତୋତି ଅଗ୍ଗେ ରତନତ୍ତଯେ, ଅଗ୍ଗଭାୱତୋ ୱା ପସନ୍ନାନଂ। ଅଗ୍ଗଂ ଧମ୍ମନ୍ତି ଅଗ୍ଗସଭାୱଂ ବୁଦ୍ଧସୁବୁଦ୍ଧତଂ ଧମ୍ମସୁଧମ୍ମତଂ ସଙ୍ଘସୁପ୍ପଟିପତ୍ତିଂ ରତନତ୍ତଯସ୍ସ ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣଂ ଉତ୍ତମସଭାୱଂ , ଦସବଲାଦିସ୍ୱାକ୍ଖାତତାଦିସୁପ୍ପଟିପନ୍ନତାଦିଗୁଣସଭାୱଂ ୱା ୱିଜାନତଂ ୱିଜାନନ୍ତାନଂ। ଏୱଂ ସାଧାରଣତୋ ଅଗ୍ଗପ୍ପସାଦୱତ୍ଥୁଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଅସାଧାରଣତୋ ତଂ ୱିଭାଗେନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଗ୍ଗେ ବୁଦ୍ଧେ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ପସନ୍ନାନନ୍ତି ଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସାଦେନ ଇତରପ୍ପସାଦେନ ଚ ପସନ୍ନାନଂ ଅଧିମୁତ୍ତାନଂ। ୱିରାଗୂପସମେତି ୱିରାଗେ ଉପସମେ ଚ, ସବ୍ବସ୍ସ ରାଗସ୍ସ ସବ୍ବେସଂ କିଲେସାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱିରାଗହେତୁଭୂତେ ଅଚ୍ଚନ୍ତୂପସମହେତୁଭୂତେ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁଖେତି ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖକ୍ଖଯଭାୱେନ ସଙ୍ଖାରୂପସମସୁଖଭାୱେନ ଚ ସୁଖେ।

ଅଗ୍ଗସ୍ମିଂ ଦାନଂ ଦଦତନ୍ତି ଅଗ୍ଗେ ରତନତ୍ତଯେ ଦାନଂ ଦେନ୍ତାନଂ ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମଂ ପରିଚ୍ଚଜନ୍ତାନଂ। ତତ୍ଥ ଧରମାନଂ ଭଗୱନ୍ତଂ ଚତୂହି ପଚ୍ଚଯେହି ଉପଟ୍ଠହନ୍ତା ପୂଜେନ୍ତା ସକ୍କରୋନ୍ତା ପରିନିବ୍ବୁତଞ୍ଚ ଭଗୱନ୍ତଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ଧାତୁଚେତିଯାଦିକେ ଉପଟ୍ଠହନ୍ତା ପୂଜେନ୍ତା ସକ୍କରୋନ୍ତା ବୁଦ୍ଧେ ଦାନଂ ଦଦନ୍ତି ନାମ। ‘‘ଧମ୍ମଂ ପୂଜେସ୍ସାମା’’ତି ଧମ୍ମଧରେ ପୁଗ୍ଗଲେ ଚତୂହି ପଚ୍ଚଯେହି ଉପଟ୍ଠହନ୍ତା ପୂଜେନ୍ତା ସକ୍କରୋନ୍ତା ଧମ୍ମଞ୍ଚ ଚିରଟ୍ଠିତିକଂ କରୋନ୍ତା ଧମ୍ମେ ଦାନଂ ଦଦନ୍ତି ନାମ। ତଥା ଅରିଯସଙ୍ଘଂ ଚତୂହି ପଚ୍ଚଯେହି ଉପଟ୍ଠହନ୍ତା ପୂଜେନ୍ତା ସକ୍କରୋନ୍ତା ତଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ଇତରସ୍ମିମ୍ପି ତଥା ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତା ସଙ୍ଘେ ଦାନଂ ଦଦନ୍ତି ନାମ। ଅଗ୍ଗଂ ପୁଞ୍ଞଂ ପୱଡ୍ଢତୀତି ଏୱଂ ରତନତ୍ତଯେ ପସନ୍ନେନ ଚେତସା ଉଳାରଂ ପରିଚ୍ଚାଗଂ ଉଳାରଞ୍ଚ ପୂଜାସକ୍କାରଂ ପୱତ୍ତେନ୍ତାନଂ ଦିୱସେ ଦିୱସେ ଅଗ୍ଗଂ ଉଳାରଂ କୁସଲଂ ଉପଚୀଯତି। ଇଦାନି ତସ୍ସ ପୁଞ୍ଞସ୍ସ ଅଗ୍ଗୱିପାକତାଯ ଅଗ୍ଗଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅଗ୍ଗଂ ଆଯୂ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅଗ୍ଗଂ ଆଯୂତି ଦିବ୍ବଂ ୱା ମାନୁସଂ ୱା ଅଗ୍ଗଂ ଉଳାରତମଂ ଆଯୁ। ପୱଡ୍ଢତୀତି ଉପରୂପରି ବ୍ରୂହତି। ୱଣ୍ଣୋତି ରୂପସମ୍ପଦା। ଯସୋତି ପରିୱାରସମ୍ପଦା। କିତ୍ତୀତି ଥୁତିଘୋସୋ। ସୁଖନ୍ତି କାଯିକଂ ଚେତସିକଞ୍ଚ ସୁଖଂ। ବଲନ୍ତି କାଯବଲଂ ଞାଣବଲଞ୍ଚ।

ଅଗ୍ଗସ୍ସ ଦାତାତି ଅଗ୍ଗସ୍ସ ରତନତ୍ତଯସ୍ସ ଦାତା, ଅଥ ୱା ଅଗ୍ଗସ୍ସ ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମସ୍ସ ଦାନଂ ଉଳାରଂ କତ୍ୱା ତତ୍ଥ ପୁଞ୍ଞଂ ପୱତ୍ତେତା। ଅଗ୍ଗଧମ୍ମସମାହିତୋତି ଅଗ୍ଗେନ ପସାଦଧମ୍ମେନ ଦାନାଦିଧମ୍ମେନ ଚ ସମାହିତୋ ସମନ୍ନାଗତୋ ଅଚଲପ୍ପସାଦଯୁତ୍ତୋ, ତସ୍ସ ୱା ୱିପାକଭୂତେହି ବହୁଜନସ୍ସ ପିଯମନାପତାଦିଧମ୍ମେହି ଯୁତ୍ତୋ। ଅଗ୍ଗପ୍ପତ୍ତୋ ପମୋଦତୀତି ଯତ୍ଥ ଯତ୍ଥ ସତ୍ତନିକାଯେ ଉପ୍ପନ୍ନୋ, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଅଗ୍ଗଭାୱଂ ସେଟ୍ଠଭାୱଂ ଅଧିଗତୋ, ଅଗ୍ଗଭାୱଂ ୱା ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗଫଲଂ ଅଧିଗତୋ ପମୋଦତି ଅଭିରମତି ପରିତୁସ୍ସତୀତି।

ପଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଜୀୱିକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୧। ଦୁତିଯଂ ଅଟ୍ଠୁପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ଦେସିତଂ। ଏକସ୍ମିଞ୍ହି ସମଯେ ଭଗୱତି କପିଲୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ନିଗ୍ରୋଧାରାମେ ୱିହରନ୍ତେ ଭିକ୍ଖୂ ଆଗନ୍ତୁକଭିକ୍ଖୂନଂ ସେନାସନାନି ପଞ୍ଞାପେନ୍ତା ପତ୍ତଚୀୱରାନି ପଟିସାମେନ୍ତା ସାମଣେରା ଚ ଲାଭଭାଜନୀଯଟ୍ଠାନେ ସମ୍ପତ୍ତସମ୍ପତ୍ତାନଂ ଲାଭଂ ଗଣ୍ହନ୍ତା ଉଚ୍ଚାସଦ୍ଦା ମହାସଦ୍ଦା ଅହେସୁଂ। ତଂ ସୁତ୍ୱା ଭଗୱା ଭିକ୍ଖୂ ପଣାମେସି। ତେ କିର ସବ୍ବେୱ ନୱା ଅଧୁନାଗତା ଇମଂ ଧମ୍ମୱିନଯଂ। ତଂ ଞତ୍ୱା ମହାବ୍ରହ୍ମା ଆଗନ୍ତ୍ୱା

‘‘ଅଭିନନ୍ଦତୁ, ଭନ୍ତେ, ଭଗଵା ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘ’’ନ୍ତି (ମ। ନି। ୨।୧୫୮) ତେସଂ ପଣାମିତଭିକ୍ଖୂନଂ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନଂ ଯାଚି। ଭଗଵା ତସ୍ସ ଓକାସଂ ଅକାସି। ଅଥ ମହାବ୍ରହ୍ମା ‘‘କତାଵକାସୋ ଖୋମ୍ହି ଭଗଵତା’’ତି ଭଗଵନ୍ତଂ ଅଭିଵାଦେତ୍ଵା ପଦକ୍ଖିଣଂ କତ୍ଵା ପକ୍କାମି। ଅଥ ଭଗଵା ‘‘ଭିକ୍ଖୁସଙ୍ଘୋ ଆଗଚ୍ଛତୂ’’ତି ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରସ୍ସ ଆକାରଂ ଦସ୍ସେସି। ଅଥ ତେ ଭିକ୍ଖୂ ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ପକ୍କୋସିତା ଭଗଵନ୍ତଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ଵା ସାରଜ୍ଜମାନରୂପା ଏକମନ୍ତଂ ନିସୀଦିଂସୁ। ଭଗଵା ତେସଂ ସପ୍ପାଯଦେସନଂ ଵୀମଂସନ୍ତୋ ‘‘ଇମେ ଆମିସହେତୁ ପଣାମିତା, ପିଣ୍ଡିଯାଲୋପଧମ୍ମଦେସନା ନେସଂ ସପ୍ପାଯା’’ତି ଚିନ୍ତେତ୍ଵା ‘‘ଅନ୍ତମିଦଂ, ଭିକ୍ଖଵେ’’ତି ଇମଂ ଦେସନଂ ଦେସେସି।

ତତ୍ରାଯଂ ଅନ୍ତସଦ୍ଦୋ ‘‘ସନ୍ତି, ଭିକ୍ଖଵେ, ଏକେ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ପୁବ୍ବନ୍ତକପ୍ପିକା ପୁବ୍ବନ୍ତାନୁଦିଟ୍ଠିନୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୨୯) କୋଟ୍ଠାସେ ଆଗତୋ। ‘‘ଅନ୍ତମକାସି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ, ଅନ୍ତଵା ଅଯଂ ଲୋକୋ ପରିଵଟୁମୋ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୫୫) ପରିଚ୍ଛେଦେ। ‘‘ହରିତନ୍ତଂ ଵା ପଥନ୍ତଂ ଵା ସେଲନ୍ତଂ ଵା’’ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୧।୩୦୪) ମରିଯାଦାଯଂ। ‘‘ଅନ୍ତଂ ଅନ୍ତଗୁଣ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨।୩୭୭; ଖୁ। ପା। ୩।ଦ୍ଵତ୍ତିଂସାକାର) ସରୀରାଵଯଵେ ‘‘ଚରନ୍ତି ଲୋକେ ପରିଵାରଛନ୍ନା, ଅନ୍ତୋ ଅସୁଦ୍ଧା ବହି ସୋଭମାନା’’ତିଆଦୀସୁ (ସଂ। ନି। ୧।୧୨୨; ମହାନି। ୧୯୧) ଚିତ୍ତେ। ‘‘ଅପ୍ପେକଚ୍ଚାନି ଉପ୍ପଲାନି ଵା ପଦୁମାନି ଵା ପୁଣ୍ଡରୀକାନି ଵା ଉଦକେ ଜାତାନି ଉଦକେ ସଂଵଡ୍ଢାନି ଉଦକାନୁଗ୍ଗତାନି ଅନ୍ତୋ ନିମୁଗ୍ଗପୋସୀନୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୨। ୬୯; ସଂ। ନି। ୧।୧୭୨; ମହାଵ। ୯) ଅବ୍ଭନ୍ତରେ।

‘‘ମିଗାନଂ କୋଟ୍ଠୁକୋ ଅନ୍ତୋ, ପକ୍ଖୀନଂ ପନ ଵାଯସୋ;

ଏରଣ୍ଡୋ ଅନ୍ତୋ ରୁକ୍ଖାନଂ, ତଯୋ ଅନ୍ତା ସମାଗତା’’ତି। (ଜା। ୧।୩।୧୩୫) –

ଆଦୀସୁ ଲାମକେ। ଇଧାପି ଲାମକେ ଏଵ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତସ୍ମା ଅନ୍ତମିଦଂ ଭିକ୍ଖଵେ ଜୀଵିକାନନ୍ତି ଭିକ୍ଖଵେ ଇଦଂ ଜୀଵିକାନଂ ଅନ୍ତଂ ପଚ୍ଛିମଂ ଲାମକଂ, ସବ୍ବନିହୀନଂ ଜୀଵିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଦିଦଂ ପିଣ୍ଡୋଲ୍ୟନ୍ତି ଯଂ ଇଦଂ ପିଣ୍ଡପରିଯେସନେନ ଭିକ୍ଖାଚରିଯାଯ ଜୀଵିକଂ କପ୍ପେନ୍ତସ୍ସ ଜୀଵିତଂ। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ପଦତ୍ଥୋ – ପିଣ୍ଡାଯ ଉଲତୀତି ପିଣ୍ଡୋଲୋ, ତସ୍ସ କମ୍ମଂ ପିଣ୍ଡୋଲ୍ୟଂ, ପିଣ୍ଡପରିଯେସନେନ ଜୀଵିକାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅଭିସାପୋତି ଅକ୍କୋସୋ। କୁପିତା ହି ମନୁସ୍ସା ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚତ୍ଥିକଂ ‘‘ପିଲୋତିକଖଣ୍ଡଂ ନିଵାସେତ୍ଵା କପାଲହତ୍ଥୋ ପିଣ୍ଡଂ ପରିଯେସମାନୋ ଚରେଯ୍ୟାସୀ’’ତି ଅକ୍କୋସନ୍ତି। ଅଥ ଵା ‘‘କିଂ ତୁଯ୍ହଂ ଅକାତବ୍ବଂ ଅତ୍ଥି, ଯୋ ତ୍ଵଂ ଏଵଂ ବଲଵୀରିଯୂପପନ୍ନୋପି ହିରୋତ୍ତପ୍ପଂ ପହାଯ କପଣୋ ପିଣ୍ଡୋଲୋ ଵିଚରସି ପତ୍ତପାଣୀ’’ତି ଏଵମ୍ପି ଅକ୍କୋସନ୍ତିଯେଵ। ତଞ୍ଚଖୋ ଏତନ୍ତି ତଂ ଏତଂ ଅଭିସପମ୍ପି ସମାନଂ ପିଣ୍ଡୋଲ୍ୟଂ। କୁଲପୁତ୍ତା ଉପେନ୍ତି ଅତ୍ଥଵସିକାତି ମମ ସାସନେ ଜାତିକୁଲପୁତ୍ତା ଚ ଆଚାରକୁଲପୁତ୍ତା ଚ ଅତ୍ଥଵସିକା କାରଣଵସିକା ହୁତ୍ଵା କାରଣଵସଂ ପଟିଚ୍ଚ ଉପେନ୍ତି ଉପଗଚ୍ଛନ୍ତି।

ରାଜାଭିନୀତାତିଆଦୀସୁ ଯେ ରଞ୍ଞୋ ସନ୍ତକଂ ଖାଦିତ୍ଵା ରଞ୍ଞା ବନ୍ଧନାଗାରେ ବନ୍ଧାପିତା ପଲାଯିତ୍ଵା ପବ୍ବଜନ୍ତି, ତେ ରଞ୍ଞା ବନ୍ଧନଂ ଅଭିନୀତତ୍ତା ରାଜାଭିନୀତା ନାମ। ଯେ ପନ ଚୋରେହି ଅଟଵିଯଂ ଗହେତ୍ଵା ଏକଚ୍ଚେସୁ ମାରିଯମାନେସୁ ଏକଚ୍ଚେ ‘‘ମଯଂ ସାମି ତୁମ୍ହେହି ଵିସ୍ସଟ୍ଠା ଗେହଂ ଅନଜ୍ଝାଵସିତ୍ଵା ପବ୍ବଜିସ୍ସାମ, ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଯଂ ଯଂ ବୁଦ୍ଧପୂଜାଦିପୁଞ୍ଞଂ କରିସ୍ସାମ, ତତୋ ତତୋ ତୁମ୍ହାକଂ ପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସାମା’’ତି ତେହି ଵିସ୍ସଟ୍ଠା ପବ୍ବଜନ୍ତି, ତେ ଚୋରାଭିନୀତା ନାମ ଚୋରେହି ମାରେତବ୍ବତଂ ଅଭିନୀତତ୍ତା। ଯେ ପନ ଇଣଂ ଗହେତ୍ଵା ପଟିଦାତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତା ପଲାଯିତ୍ଵା ପବ୍ବଜନ୍ତି, ତେ ଇଣଟ୍ଟା ନାମ। ତଞ୍ଚ ଖୋ ଏତଂ ପିଣ୍ଡୋଲ୍ୟଂ କୁଲପୁତ୍ତା ମମ ସାସନେ ନେଵ ରାଜାଭିନୀତା…ପେ… ନ ଆଜୀଵିକାପକତା ଉପେନ୍ତି, ଅପିଚ ଖୋ ‘‘ଓତିଣ୍ଣମ୍ହା ଜାତିଯା…ପେ… ପଞ୍ଞାଯେଥା’’ତି ଉପେନ୍ତୀତି ପଦସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ତତ୍ଥ ଓତିଣ୍ଣମ୍ହାତି ଓତିଣ୍ଣା ଅମ୍ହା। ଜାତିଯାତିଆଦୀସୁ ତମ୍ହି ତମ୍ହି ସତ୍ତନିକାଯେ ଖନ୍ଧାନଂ ପଠମାଭିନିବ୍ବତ୍ତି ଜାତି, ପରିପାକୋ ଜରା, ଭେଦୋ ମରଣଂ। ଞାତିରୋଗଭୋଗସୀଲଦିଟ୍ଠିବ୍ୟସନେହି ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ସନ୍ତାପୋ ଅନ୍ତୋ ନିଜ୍ଝାନଂ ସୋକୋ, ତେହି ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ଵଚୀଵିପ୍ପଲାପୋ ପରିଦେଵୋ। ଅନିଟ୍ଠଫୋଟ୍ଠବ୍ବପଟିହତକାଯସ୍ସ କାଯପୀଳନଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଆଘାତଵତ୍ଥୂସୁ ଉପହତଚିତ୍ତସ୍ସ ଚେତୋପୀଳନଂ ଦୋମନସ୍ସଂ। ଞାତିବ୍ୟସନାଦୀହି ଏଵ ଫୁଟ୍ଠସ୍ସ ପରିଦେଵେନାପି ଅଧିଵାସେତୁଂ ଅସମତ୍ଥସ୍ସ ଚିତ୍ତସନ୍ତାପସମୁଟ୍ଠିତୋ ଭୁସୋ ଆଯାସୋ ଉପାଯାସୋ। ଏତେହି ଜାତିଆଦୀହି ଓତିଣ୍ଣା ଦୁକ୍ଖୋତିଣ୍ଣା, ତେହି ଜାତିଆଦିଦୁକ୍ଖେହି ଅନ୍ତୋ ଅନୁପଵିଟ୍ଠା। ଦୁକ୍ଖପରେତାତି ତେହି ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖଵତ୍ଥୂହି ଅଭିଭୂତା। ଜାତିଆଦଯୋ ହି ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଵତ୍ଥୁଭାଵତୋ ଦୁକ୍ଖା, ଦୁକ୍ଖଭାଵତୋ ଚ ସୋକପରିଦେଵଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସୁପାଯାସା ଦୁକ୍ଖାତି। ଅପ୍ପେଵ ନାମ…ପେ… ପଞ୍ଞାଯେଥାତି ଇମସ୍ସ ସକଲସ୍ସ ଵଟ୍ଟଦୁକ୍ଖରାସିସ୍ସ ପରିଚ୍ଛେଦକରଣଂ ଓସାନକିରିଯା ଅପି ନାମ ପଞ୍ଞାଯେଯ୍ୟ।

ସୋ ଚ ହୋତି ଅଭିଜ୍ଝାଲୂତି ଇଦଂ ଯୋ କୁଲପୁତ୍ତୋ ‘‘ଦୁକ୍ଖସ୍ସନ୍ତଂ କରିସ୍ସାମୀ’’ତି ପୁବ୍ବେ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ଵା ପବ୍ବଜିତୋ ଅପରଭାଗେ ତଂ ପବ୍ବଜ୍ଜଂ

ତଥାରୂପଂ କାତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅଭିଜ୍ଝାଲୂତି ପରଭଣ୍ଡାନଂ ଅଭିଜ୍ଝାୟିତା। ତିବ୍ବସାରାଗୋତି ବଲୱରାଗୋ। ବ୍ୟାପନ୍ନଚିତ୍ତୋତି ବ୍ୟାପାଦେନ ପୂତିଭୂତତ୍ତା ୱିପନ୍ନଚିତ୍ତୋ। ପଦୁଟ୍ଠମନସଙ୍କପ୍ପୋତି ତିଖିଣସିଙ୍ଗୋ ୱିୟ ଚଣ୍ଡଗୋଣୋ ପରେସଂ ଉପଘାତୱସେନ ଦୁଟ୍ଠଚିତ୍ତୋ। ମୁଟ୍ଠସ୍ସତୀତି ଭତ୍ତନିକ୍ଖିତ୍ତକାକୋ ୱିୟ, ମଂସନିକ୍ଖିତ୍ତସୁନଖୋ ୱିୟ ଚ ନଟ୍ଠସ୍ସତି, ଇଧ କତଂ ଏତ୍ଥ ନ ସରତି। ଅସମ୍ପଜାନୋତି ନିପ୍ପଞ୍ଞୋ ଖନ୍ଧାଦିପରିଚ୍ଛେଦରହିତୋ। ଅସମାହିତୋତି ଚଣ୍ଡସୋତେ ବନ୍ଧନାୱା ୱିୟ ଅସଣ୍ଠିତୋ। ୱିବ୍ଭନ୍ତଚିତ୍ତୋତି ପନ୍ଥାରୁଳ୍ହମିଗୋ ୱିୟ ଭନ୍ତମନୋ। ପାକତିନ୍ଦ୍ରିୟୋତି ଯଥା ଗିହୀ ସଂୱରାଭାୱେନ ପରିଗ୍ଗହପରିଜନେ ଓଲୋକେନ୍ତି ଅସଂୱୁତିନ୍ଦ୍ରିୟା, ଏୱଂ ଅସଂୱୁତିନ୍ଦ୍ରିୟୋ ହୋତି।

ଛୱାଲାତନ୍ତି ଛୱାନଂ ଦଡ୍ଢଟ୍ଠାନେ ଅଲାତଂ। ଉଭତୋପଦିତ୍ତଂ ମଜ୍ଝେ ଗୂଥଗତନ୍ତି ପମାଣେନ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗୁଲମତ୍ତଂ ଉଭତୋ ଦ୍ୱୀସୁ କୋଟୀସୁ ଆଦିତ୍ତଂ ମଜ୍ଝେ ଗୂଥମକ୍ଖିତଂ। ନେୱ ଗାମେତି ସଚେ ହି ତଂ ଯୁଗନଙ୍ଗଲଗୋପାନସିପକ୍ଖପାସକାଦୀନଂ ଅତ୍ଥାୟ ଉପନେତୁଂ ସକ୍କା ଅସ୍ସ ଗାମେ କଟ୍ଠତ୍ଥଂ ଫରେୟ୍ୟ। ସଚେ ଖେତ୍ତକୁଟିୟା କଟ୍ଠତ୍ଥରମଞ୍ଚକାଦୀନଂ ଅତ୍ଥାୟ ଉପନେତୁଂ ସକ୍କା ଅସ୍ସ, ଅରଞ୍ଞେ କଟ୍ଠତ୍ଥଂ ଫରେୟ୍ୟ। ଯସ୍ମା ପନ ଉଭୟତ୍ଥାପି ନ ସକ୍କା, ତସ୍ମା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ତଥୂପମାହନ୍ତି ତଥୂପମଂ ଛୱାଲାତସଦିସଂ ଅହଂ ଇମଂ ଯଥାୱୁତ୍ତପୁଗ୍ଗଲଂ ୱଦାମି। ଗିହିଭୋଗା ଚ ପରିହୀନୋତି ଯୋ ଅଗାରେ ୱସନ୍ତେହି ଗିହୀହି ଦାୟଜ୍ଜେ ଭାଜିୟମାନେ ଅଞ୍ଞଥା ଚ ଭୋଗୋ ଲଦ୍ଧବ୍ବୋ ଅସ୍ସ, ତତୋ ଚ ପରିହୀନୋ। ସାମଞ୍ଞତ୍ଥଞ୍ଚାତି ଆଚରିୟୁପଜ୍ଝାୟାନଂ ଓୱାଦେ ଠତ୍ୱା ପରିୟତ୍ତିପଟିୱେଧୱସେନ ପତ୍ତବ୍ବଂ ସାମଞ୍ଞତ୍ଥଞ୍ଚ ନ ପରିପୂରେତି। ଇମଂ ପନ ଉପମଂ ସତ୍ଥା ନ ଦୁସ୍ସୀଲସ୍ସ ୱସେନ ଆହରି , ପରିସୁଦ୍ଧସୀଲସ୍ସ ପନ ଅଲସସ୍ସ ଅଭିଜ୍ଝାଦୀହି ଦୋସେହି ଦୂସିତଚିତ୍ତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ୱସେନ ଆହରୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଗାଥାସୁ ଗିହିଭୋଗାତି କାମସୁଖସମ୍ଭୋଗତୋ। ପରିହୀନୋତି ଜୀନୋ। ସାମଞ୍ଞତ୍ଥନ୍ତି ପଟିୱେଧବାହୁସଚ୍ଚଞ୍ଚେୱ ପରିୟତ୍ତିବାହୁସଚ୍ଚଞ୍ଚ। ତାଦିସୋ ହି ଅସୁତଂ ସୋତୁଂ ସୁତଂ ପରିୟୋଦାପେତୁଂ ନ ସକ୍କୋତି ଅଲସଭାୱତୋ। ଦୁଟ୍ଠୁ ଭଗୋତି ଦୁବ୍ଭଗୋ, ଅଲକ୍ଖିକୋ କାଳକଣ୍ଣିପୁରିସୋ। ପରିଧଂସମାନୋତି ୱିନସ୍ସମାନୋ। ପକିରେତୀତି ୱିକିରେତି ୱିଦ୍ଧଂସେତି। ସବ୍ବମେତଂ ଭାୱିନୋ ସାମଞ୍ଞତ୍ଥସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦନମେୱ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ଛୱାଲାତଂୱ ନସ୍ସତୀତି ସୋ ତାଦିସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଛୱାଲାତଂ ୱିୟ କସ୍ସଚି ଅନୁପଯୁଜ୍ଜମାନୋ ଏୱ ନସ୍ସତି ଉଭତୋ ପରିଭଟ୍ଠଭାୱତୋ। ଏୱଂ ''କାୟୱାଚାହି ଅକତୱୀତିକ୍କମୋପି ଚିତ୍ତଂ ଅୱିସୋଧେନ୍ତୋ ନସ୍ସତି, ପଗେୱ କତୱୀତିକ୍କମୋ ଦୁସ୍ସୀଲୋ''ତି ତସ୍ସ ଅପାୟଦୁକ୍ଖଭାଗିଭାୱଦସ୍ସନେନ ଦୁସ୍ସୀଲେ ଆଦୀନୱଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତତୋ ସତ୍ତେ ୱିୱେଚେତୁକାମୋ ''କାସାୱକଣ୍ଠା''ତିଆଦିନା ଗାଥାଦ୍ୱୟମାହ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତୋ ଏୱ।

ଦୁତିୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ସଙ୍ଘାଟିକଣ୍ଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୨। ତତିୟେ ସଙ୍ଘାଟିକଣ୍ଣେତି ଚୀୱରକୋଟିୟଂ। ଗହେତ୍ୱାତି ପରାମସିତ୍ୱା। ଅନୁବନ୍ଧୋ ଅସ୍ସାତି ଅନୁଗତୋ ଭୱେୟ୍ୟ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ''ଭିକ୍ଖୱେ, ଇଧେକଚ୍ଚୋ ଭିକ୍ଖୁ ଅତ୍ତନୋ ହତ୍ଥେନ ମୟା ପାରୁତସ୍ସ ସୁଗତମହାଚୀୱରସ୍ସ କଣ୍ଣେ ପରାମସନ୍ତୋ ୱିୟ ମଂ ଅନୁଗଚ୍ଛେୟ୍ୟ, ଏୱଂ ମୟ୍ହଂ ଆସନ୍ନତରୋ ହୁତ୍ୱା ୱିହରେୟ୍ୟା''ତି। ପାଦେ ପାଦଂ ନିକ୍ଖିପନ୍ତୋତି ଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ମମ ପାଦେ ପାଦଂ ନିକ୍ଖିତ୍ତଟ୍ଠାନେ ପାଦୁଦ୍ଧାରଣାନନ୍ତରଂ ଅତ୍ତନୋ ପାଦଂ ନିକ୍ଖିପନ୍ତୋ। ଉଭୟେନାପି ''ଠାନଗମନାଦୀସୁ ଅୱିଜହନ୍ତୋ ସବ୍ବକାଲଂ ମୟ୍ହଂ ସମୀପେ ଏୱ ୱିହରେୟ୍ୟ ଚେପୀ''ତି ଦସ୍ସେତି। ସୋ ଆରକାୱ ମୟ୍ହଂ, ଅହଞ୍ଚ ତସ୍ସାତି ସୋ ଭିକ୍ଖୁ ମୟା ୱୁତ୍ତଂ ପଟିପଦଂ ଅପୂରେନ୍ତୋ ମମ ଦୂରେୟେୱ, ଅହଞ୍ଚ ତସ୍ସ ଦୂରେୟେୱ। ଏତେନ ମଂସଚକ୍ଖୁନା ତଥାଗତଦସ୍ସନଂ ରୂପକାୟସମୋଧାନଞ୍ଚ ଅକାରଣଂ, ଞାଣଚକ୍ଖୁନାୱ ଦସ୍ସନଂ ଧମ୍ମକାୟସମୋଧାନମେୱ ଚ ପମାଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ତେନେୱାହ ''ଧମ୍ମଞ୍ହି ସୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ନ ପସ୍ସତି, ଧମ୍ମଂ ଅପସ୍ସନ୍ତୋ ନ ମଂ ପସ୍ସତୀ''ତି। ତତ୍ଥ ଧମ୍ମୋ ନାମ ନୱୱିଧୋ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମୋ। ସୋ ଚ ଅଭିଜ୍ଝାଦୀହି ଦୂସିତଚିତ୍ତେନ ନ ସକ୍କା ପସ୍ସିତୁଂ, ତସ୍ମା ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଦସ୍ସନତୋ ଧମ୍ମକାୟଞ୍ଚ ନ ପସ୍ସତୀତି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ –

''କିଂ ତେ, ୱକ୍କଲି, ଇମିନା ପୂତିକାୟେନ ଦିଟ୍ଠେନ? ଯୋ ଖୋ, ୱକ୍କଲି, ଧମ୍ମଂ ପସ୍ସତି ସୋ ମଂ ପସ୍ସତି; ଯୋ ମଂ ପସ୍ସତି, ସୋ ଧମ୍ମଂ ପସ୍ସତୀ''ତି (ସଂ। ନି। ୩।୮୭)।

''ଧମ୍ମଭୂତୋ ବ୍ରହ୍ମଭୂତୋ''ତି (ମ। ନି। ୧।୨୦୩; ପଟି। ମ। ୩।୫) ଚ।

''ଧମ୍ମକାୟୋ ଇତିପି, ବ୍ରହ୍ମକାୟୋ ଇତିପୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୧୧୮) ଚ ଆଦି।

ଯୋଜନସତେତି ଯୋଜନସତେ ପଦେସେ, ଯୋଜନସତମତ୍ଥକେତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତୱିପରିୟାୟେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅରିୟମଗ୍ଗାଧିଗମୱସେନ ଚସ୍ସ

ଅନଭିଜ୍ଝାଲୁଆଦିଭାୱୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଗାଥାସୁ ମହିଚ୍ଛୋତି କାମେସୁ ତିବ୍ବସାରାଗତାଯ ମହାଇଚ୍ଛୋ। ୱିଘାତୱାତି ପଦୁଟ୍ଠମନସଙ୍କପ୍ପତାଯ ସତ୍ତେସୁ ଆଘାତୱସେନ ମହିଚ୍ଛତାଯ ଇଚ୍ଛିତାଲାଭେନ ଚ ୱିଘାତୱା। ଏଜାନୁଗୋତି ଏଜାସଙ୍ଖାତାଯ ତଣ୍ହାଯ ଦାସୋ ୱିଯ ହୁତ୍ୱା ତଂ ଅନୁଗଚ୍ଛନ୍ତୋ। ରାଗାଦିକିଲେସପରିଳାହାଭିଭୱେନ ଅନିବ୍ବୁତୋ। ରୂପାଦିୱିସଯାନଂ ଅଭିକଙ୍ଖନେନ ଗିଦ୍ଧୋ। ପସ୍ସ ଯାୱଞ୍ଚ ଆରକାତି ଅନେଜସ୍ସ ନିବ୍ବୁତସ୍ସ ୱୀତଗେଧସ୍ସ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଓକାସୱସେନ ସମୀପେପି ସମାନୋ ମହିଚ୍ଛୋ ୱିଘାତୱା ଏଜାନୁଗୋ ଅନିବ୍ବୁତୋ ଗିଦ୍ଧୋ ବାଲପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ଧମ୍ମସଭାୱତୋ ଯତ୍ତକଂ ଦୂରେ, ତସ୍ସ ସୋ ଦୂରଭାୱୋ ପସ୍ସ, ୱତ୍ତୁମ୍ପି ନ ସୁକରନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ନଭଞ୍ଚ ଦୂରେ ପଥୱୀ ଚ ଦୂରେ,

ପାରଂ ସମୁଦ୍ଦସ୍ସ ତଦାହୁ ଦୂରେ;

ତତୋ ହୱେ ଦୂରତରଂ ୱଦନ୍ତି,

ସତଞ୍ଚ ଧମ୍ମୋ ଅସତଞ୍ଚ ରାଜା''ତି। (ଅ। ନି। ୪।୪୭; ଜା। ୨।୨୧।୪୧୪);

ଧମ୍ମମଭିଞ୍ଞାଯାତି ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମଂ ଅଭିଞ୍ଞାଯ ଅଞ୍ଞାଯ ଞାତତୀରଣପରିଞ୍ଞାହି ଯଥାରହଂ ପୁବ୍ବଭାଗେ ଜାନିତ୍ୱା। ଧମ୍ମମଞ୍ଞାଯାତି ତମେୱ ଧମ୍ମଂ ଅପରଭାଗେ ମଗ୍ଗଞାଣେନ ପରିଞ୍ଞାଦିୱସେନ ଯଥାମରିଯାଦଂ ଜାନିତ୍ୱା। ପଣ୍ଡିତୋତି ପଟିୱେଧବାହୁସଚ୍ଚେନ ପଣ୍ଡିତୋ। ରହଦୋୱ ନିୱାତେ ଚାତି ନିୱାତଟ୍ଠାନେ ରହଦୋ ୱିଯ ଅନେଜୋ କିଲେସଚଲନରହିତୋ ଉପସମ୍ମତି, ଯଥା ସୋ ରହଦୋ ନିୱାତଟ୍ଠାନେ ୱାତେନ ଅନବ୍ଭାହତୋ ସନ୍ନିସିନ୍ନୋୱ ହୋତି, ଏୱଂ ଅଯମ୍ପି ସବ୍ବଥାପି ପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧକିଲେସୋ କିଲେସଚଲନରହିତୋ ଅରହତ୍ତଫଲସମାଧିନା ୱୂପସମ୍ମତି, ସବ୍ବକାଲଂ ଉପସନ୍ତସଭାୱୋୱ ହୋତି। ଅନେଜୋତି ସୋ ଏୱଂ ଅନେଜାଦିସଭାୱୋ ଅରହା ଅନେଜାଦିସଭାୱସ୍ସ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଓକାସତୋ ଦୂରେପି ସମାନୋ ଧମ୍ମସଭାୱତୋ ଅଦୂରେ ସନ୍ତିକେ ଏୱାତି।

ତତିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅଗ୍ଗିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୩। ଚତୁତ୍ଥେ ଅନୁଦହନଟ୍ଠେନ ଅଗ୍ଗି, ରାଗୋ ଏୱ ଅଗ୍ଗି ରାଗଗ୍ଗି। ରାଗୋ ହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ସତ୍ତେ ଅନୁଦହତି ଝାପେତି, ତସ୍ମା ''ଅଗ୍ଗୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଇତରେସୁପି ଦ୍ୱୀସୁ ଏସେୱ ନଯୋ। ତତ୍ଥ ଯଥା ଅଗ୍ଗି ଯଦେୱ ଇନ୍ଧନଂ ନିସ୍ସାଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଂ ନିଦହତି, ମହାପରିଳାହୋ ଚ ହୋତି, ଏୱମେୱେପି ରାଗାଦଯୋ ଯସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ ସଯଂ ଉପ୍ପନ୍ନା, ତଂ ନିଦହନ୍ତି, ମହାପରିଳାହା ଚ ହୋନ୍ତି ଦୁନ୍ନିବ୍ବାପଯା। ତେସୁ ରାଗପରିଳାହେନ ସନ୍ତତ୍ତହଦଯାନଂ ଇଚ୍ଛିତାଲାଭଦୁକ୍ଖେନ ମରଣପ୍ପତ୍ତାନଂ ସତ୍ତାନଂ ପମାଣଂ ନତ୍ଥି। ଅଯଂ ତାୱ ରାଗସ୍ସ ଅନୁଦହନତା। ଦୋସସ୍ସ ପନ ଅନୁଦହନତାଯ ୱିସେସତୋ ମନୋପଦୋସିକା ଦେୱା, ମୋହସ୍ସ ଅନୁଦହନତାଯ ଖିଡ୍ଡାପଦୋସିକା ଦେୱା ଚ ନିଦସ୍ସନଂ। ମୋହୱସେନ ହି ତେସଂ ସତିସମ୍ମୋସୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ଖିଡ୍ଡାୱସେନ ଆହାରୱେଲଂ ଅତିୱତ୍ତେନ୍ତା କାଲଂ କରୋନ୍ତି। ଅଯଂ ତାୱ ରାଗାଦୀନଂ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକୋ ଅନୁଦହନଭାୱୋ। ସମ୍ପରାଯିକୋ ପନ ନିରଯାଦୀସୁ ନିବ୍ବତ୍ତାପନୱସେନ ଘୋରତରୋ ଦୁରଧିୱାସୋ ଚ। ଅଯଞ୍ଚ ଅତ୍ଥୋ ଆଦିତ୍ତପରିଯାଯେନ ୱିଭାୱେତବ୍ବୋ।

ଗାଥାସୁ କାମେସୁ ମୁଚ୍ଛିତେତି ୱତ୍ଥୁକାମେସୁ ପାତବ୍ୟତାୱସେନ ମୁଚ୍ଛଂ ବାଲ୍ୟଂ ପମାଦଂ ମିଚ୍ଛାଚାରଂ ଆପନ୍ନେ। ବ୍ୟାପନ୍ନେତି ବ୍ୟାପନ୍ନଚିତ୍ତେ ଦହତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ନରେ ପାଣାତିପାତିନୋତି ଇଦଂ ଦୋସଗ୍ଗିସ୍ସ। ଅରିଯଧମ୍ମେ ଅକୋୱିଦେତି ଯେ ଖନ୍ଧାଯତନାଦୀସୁ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଉଗ୍ଗହପରିପୁଚ୍ଛାଯ ମନସିକାରରହିତା ଅରିଯଧମ୍ମସ୍ସ ଅକୁସଲା, ତେ ସମ୍ମୋହେନ ଅଭିଭୂତା ୱିସେସେନ ସମ୍ମୂଳ୍ହା ନାମାତି ୱୁତ୍ତା। ଏତେ ଅଗ୍ଗୀ ଅଜାନନ୍ତାତି ''ଏତେ ରାଗଗ୍ଗିଆଦଯୋ ଇଧ ଚେୱ ସମ୍ପରାଯେ ଚ ଅନୁଦହନ୍ତୀ''ତି ଅଜାନନ୍ତା ପରିଞ୍ଞାଭିସମଯୱସେନ ପହାନାଭିସମଯୱସେନ ଚ ଅପ୍ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତା। ସକ୍କାଯାଭିରତାତି ସକ୍କାଯେ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକେ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିମାନନନ୍ଦନାଭିରତା। ୱଡ୍ଢଯନ୍ତୀତି ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନେନ ୱଡ୍ଢଯନ୍ତି ଆଚିନନ୍ତି। ନିରଯନ୍ତି ଅଟ୍ଠୱିଧଂ ମହାନିରଯଂ, ସୋଳସୱିଧଂ ଉସ୍ସଦନିରଯନ୍ତି ସବ୍ବମ୍ପି ନିରଯଂ। ତିରଚ୍ଛାନଞ୍ଚ ଯୋନିଯୋତି ତିରଚ୍ଛାନଯୋନିଯୋ ଚ। ଅସୁରନ୍ତି ଅସୁରକାଯଂ ପେତ୍ତିୱିସଯଞ୍ଚ ୱଡ୍ଢଯନ୍ତୀତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଏତ୍ତାଓତା ରାଗଗ୍ଗିଆଦୀନଂ ଇଧ ଚେଓ ସମ୍ପରାଯେ ଚ ଅନୁଦହନଭାଓଦସ୍ସନମୁଖେନ ଓଟ୍ଟଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ନେସଂ ନିବ୍ବାପନେନ ଓିଓଟ୍ଟଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯେ ଚ ରତ୍ତିନ୍ଦିଓା''ତିଆଦି ଓୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଯୁତ୍ତାତି ଭାଓନାନୁଯୋଗଓସେନ ଯୁତ୍ତା। କତ୍ଥ? ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସାସନେ। ତେନ ଅଞ୍ଞସାସନେ ରାଗଗ୍ଗିଆଦୀନଂ ନିବ୍ବାପନାଭାଓଂ ଦସ୍ସେତି। ତଥା ହି ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣଂ ତେସଂ ନିବ୍ବାପନଓିଧିଂ ଅସୁଭକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ସଙ୍ଖେପେନେଓ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ –

''ତେ ନିବ୍ବାପେନ୍ତି ରାଗଗ୍ଗିଂ, ନିଚ୍ଚଂ ଅସୁଭସଞ୍ଞିନୋ;

ଦୋସଗ୍ଗିଂ ପନ ମେତ୍ତାଯ, ନିବ୍ବାପେନ୍ତି ନରୁତ୍ତମା;

ମୋହଗ୍ଗିଂ ପନ ପଞ୍ଞାଯ, ଯାଯଂ ନିବ୍ବେଧଗାମିନୀ''ତି। –

ଆହ । ତତ୍ଥ ଅସୁଭସଞ୍ଞିନୋତି ଦ୍ୱତ୍ତିଂସାକାରଓସେନ ଚେଓ ଉଦ୍ଧୁମାତକାଦିଓସେନ ଚ ଅସୁଭଭାଓନାନୁଯୋଗେନ ଅସୁଭସଞ୍ଞିନୋ। ମେତ୍ତାଯାତି ''ସୋ ମେତ୍ତାସହଗତେନ ଚେତସା ଏକଂ ଦିସଂ ଫରିତ୍ୱା ଓିହରତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୩।୬୪, ୬୬) ଓୁତ୍ତାଯ ମେତ୍ତାଭାଓନାଯ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅସୁଭଜ୍ଝାନଞ୍ଚ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ନିବ୍ବତ୍ତିତଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ରାଗଗ୍ଗିଦୋସଗ୍ଗୀନଂ ନିବ୍ବାପନଂ ଓେଦିତବ୍ବଂ। ପଞ୍ଞାଯାତି ଓିପସ୍ସନାପଞ୍ଞାସହିତାଯ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ। ତେନେଓାହ ''ଯାଯଂ ନିବ୍ବେଧଗାମିନୀ''ତି। ସା ହି କିଲେସକ୍ଖନ୍ଧଂ ଓିନିଓିଜ୍ଝନ୍ତୀ ଗଚ୍ଛତି ପଓତ୍ତତୀତି ନିବ୍ବେଧଗାମିନୀତି ଓୁଚ୍ଚତି। ଅସେସଂ ପରିନିବ୍ବନ୍ତୀତି ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ଅସେସଂ ରାଗଗ୍ଗିଆଦିଂ ନିବ୍ବାପେତ୍ୱା ସୌପାଦିସେସାଯ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ଠିତା ପଞ୍ଞାଓେପୁଲ୍ଲପ୍ପତ୍ତିଯା ନିପକା ପୁବ୍ବେଓ ସମ୍ମପ୍ପଧାନେନ ସବ୍ବସୋ କୋସଜ୍ଜସ୍ସ ସୁପ୍ପହୀନତ୍ତା ଫଲସମାପତ୍ତିସମାପଜ୍ଜନେନ ଅକିଲାସୁଭାଓେନ ଚ ରତ୍ତିନ୍ଦିଓମତନ୍ଦିତା ଚରିମକଚିତ୍ତନିରୋଧେନ ଅନୁପାଦିସେସାଯ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ଅସେସଂ ପରିନିବ୍ବନ୍ତି। ତତୋ ଚ ଅସେସଂ ନିସ୍ସେସଂ ଓଟ୍ଟଦୁକ୍ଖଂ ଅଚ୍ଚଗୁଂ ଅତିକ୍କମିଂସୁ।

ଏଓଂ ଯେ ରାଗଗ୍ଗିଆଦିକେ ନିବ୍ବାପେନ୍ତି, ତେସଂ ଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନେନ ନିବ୍ବୁତିଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ପଟିଓେଦ୍ଧଗୁଣେହି ଥୋମେନ୍ତୋ ଓସାନଗାଥମାହ। ତତ୍ଥ ଅରିଯଦସାତି ଅରିଯେହି ବୁଦ୍ଧାଦୀହି ପସ୍ସିତବ୍ବଂ କିଲେସେହି ଓା ଆରକତ୍ତା ଅରିଯଂ ନିବ୍ବାନଂ, ଅରିଯଂ ଚତୁସଚ୍ଚମେଓ ଓା ଦିଟ୍ଠଓନ୍ତୋତି ଅରିଯଦସା। ଓେଦସ୍ସ ମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସ, ତେନ ଓା ଓେଦେନ ସଂସାରସ୍ସ ପରିଯୋସାନଂ ଗତାତି ଓେଦଗୁନୋ। ସମ୍ମଦଞ୍ଞାଯାତି ସମ୍ମଦେଓ ସବ୍ବଂ ଆଜାନିତବ୍ବଂ କୁସଲାଦିଂ ଖନ୍ଧାଦିଞ୍ଚ ଜାନିତ୍ୱା। ସେସଂ ଓୁତ୍ତନଯମେଓ।

ଚତୁତ୍ଥସୁତ୍ତଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଉପପରିକ୍ଖସୁତ୍ତଓଣ୍ଣନା

୯୪। ପଞ୍ଚମେ ତଥା ତଥାତି ତେନ ତେନ ପକାରେନ। ଉପପରିକ୍ଖେଯ୍ଯାତି ଓୀମଂସେଯ୍ଯ ପରିତୁଲେଯ୍ଯ ସମ୍ମସେଯ୍ଯ ଓା। ଯଥା ଯଥାସ୍ସ ଉପପରିକ୍ଖତୋତି ଯଥା ଯଥା ଅସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଉପପରିକ୍ଖନ୍ତସ୍ସ। ବହିଦ୍ଧାଚସ୍ସ ଓିଞ୍ଞାଣଂ ଅଓିକ୍ଖିତ୍ତଂ ଅଓିସଟନ୍ତି ବହିଦ୍ଧା ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକଓିକ୍ଖେପାଭାଓତୋ ଅଓିକ୍ଖିତ୍ତଂ ସମାହିତଂ, ତତୋ ଏଓ ଅଓିସଟଂ ସିଯା । ଇଦଂ ଓୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଭିକ୍ଖଓେ, ଯେନ ଯେନ ପକାରେନ ଇମସ୍ସ ଆରଦ୍ଧଓିପସ୍ସକସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଉପପରିକ୍ଖତୋ ସଙ୍ଖାରେ ସମ୍ମସନ୍ତସ୍ସ ପୁବ୍ବେ ସମାହିତାକାରସଲ୍ଲକ୍ଖଣଓସେନ ସମଥନିମିତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ସକ୍କଚ୍ଚଂ ନିରନ୍ତରଂ ସମ୍ମସନଞାଣଂ ପଓତ୍ତେନ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଓିପସ୍ସନାଚିତ୍ତଂ କମ୍ମଟ୍ଠାନତୋ ବହିଦ୍ଧା ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକଂ ନ ସିଯା, ଅଚ୍ଚାରଦ୍ଧଓୀରିଯତାଯ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚପକ୍ଖିଯଂ ନ ସିଯା, ତେନ ତେନ ପକାରେନ ଭିକ୍ଖୁ ଉପପରିକ୍ଖେଯ୍ଯ ପରିତୁଲେଯ୍ଯାତି। ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅସଣ୍ଠିତନ୍ତି ଯସ୍ମା ଓୀରିଯେ ମନ୍ଦଂ ଓହନ୍ତେ ସମାଧିସ୍ସ ବଲଓଭାଓତୋ କୋସଜ୍ଜାଭିଭଓେନ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଗୋଚରଜ୍ଝତ୍ତସଙ୍ଖାତେ କମ୍ମଟ୍ଠାନାରମ୍ମଣେ ସଙ୍କୋଚଓସେନ ଠିତତ୍ତା ସଣ୍ଠିତଂ ନାମ ହୋତି, ଓୀରିଯସମତାଯ ପନ ଯୋଜିତାଯ ଅସଣ୍ଠିତଂ ହୋତି ଓୀଥିଂ ପଟିପନ୍ନଂ। ତସ୍ମା ଯଥା ଯଥାସ୍ସ ଉପପରିକ୍ଖତୋ ଓିଞ୍ଞାଣଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅସଣ୍ଠିତଂ ଅସ୍ସ, ଓୀଥିପଟିପନ୍ନଂ ସିଯା, ତଥା ତଥା ଉପପରିକ୍ଖେଯ୍ଯ। ଅନୁପାଦାଯ ନ ପରିତସ୍ସେଯ୍ଯାତି ଯଥା ଯଥାସ୍ସ ଉପପରିକ୍ଖତୋ ''ଏତଂ ମମ, ଏସୋ ମେ ଅତ୍ତା''ତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଗ୍ଗାହଓସେନ ରୂପାଦୀସୁ କଞ୍ଚି ସଙ୍ଖାରଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ତତୋ ଏଓ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଗ୍ଗାହଓସେନ ନ ପରିତସ୍ସେଯ୍ଯ, ତଥା ତଥା ଉପପରିକ୍ଖେଯ୍ଯାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। କଥଂ ପନ ଉପପରିକ୍ଖତୋ ତିଓିଧମ୍ପେତଂ ସିଯାତି? ଉଦ୍ଧଚ୍ଚପକ୍ଖିଯେ କୋସଜ୍ଜପକ୍ଖିଯେ ଚ ଧମ୍ମେ ଓଜ୍ଜେନ୍ତୋ ଓୀରିଯସମତଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ପୁବ୍ବେଓ ଓିପସ୍ସନୁପକ୍କିଲେସେହି ଚିତ୍ତଂ ଓିସୋଧେତ୍ୱା ଯଥା ସମ୍ମଦେଓ ଓିପସ୍ସନାଞାଣଂ ଓିପସ୍ସନାଓୀଥିଂ ପଟିପଜ୍ଜତି, ତଥା ସମ୍ମସତୋ।

ଇତି ଭଗଓା ଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନିକସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଅନୁକ୍କମେନ ପଟିପଦାଞାଣଦସ୍ସନଓିସୁଦ୍ଧିଯା ଆରଦ୍ଧାଯ ଅଚ୍ଚାରଦ୍ଧଓୀରିଯଅତିସିଥିଲଓୀରିଯଓିପସ୍ସନୁପକ୍କିଲେସେହି ଚିତ୍ତସ୍ସ ଓିସୋଧନୁପାଯଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ତଥା ଓିସୋଧିତେ ଓିପସ୍ସନାଞାଣେ ନ ଚିରସ୍ସେଓ ଓିପସ୍ସନଂ ମଗ୍ଗେନ ଘଟେତ୍ୱା ସକଲଓଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସମତିକ୍କମାଯ ସଂଓତ୍ତନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ବହିଦ୍ଧା, ଭିକ୍ଖଓେ, ଓିଞ୍ଞାଣେ''ତିଆଦିମାହ, ତଂ ଓୁତ୍ତନଯମେଓ।

ଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତଂ – ‘‘ଆୟତିଂ ଜାତିଜରାମରଣଦୁକ୍ଖସମୁଦୟସମ୍ଭୱୋ ନ ହୋତୀ’’ତି, ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ଏୱଂ ୱିପସ୍ସନ୍ତଂ ମଗ୍ଗେନ ଘଟେତ୍ୱା ମଗ୍ଗପଟିପାଟିୟା ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେନ ଅନୱସେସତୋ କିଲେସେସୁ ଖୀଣେସୁ ଆୟତିଂ ଅନାଗତେ ଜାତିଜରାମରଣସକଲୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସମୁଦୟସଙ୍ଖାତୋ ସମ୍ଭୱୋ ଉପ୍ପାଦୋ ଚ ନ ହୋତି, ଜାତିସଙ୍ଖାତୋ ୱା ଦୁକ୍ଖସମୁଦୟୋ ଜରାମରଣସଙ୍ଖାତୋ ଦୁକ୍ଖସମ୍ଭୱୋ ଚ ନ ହୋତି।

ଗାଥାୟଂ ସତ୍ତସଙ୍ଗପ୍ପହୀନସ୍ସାତି ତଣ୍ହାସଙ୍ଗୋ, ଦିଟ୍ଠିସଙ୍ଗୋ, ମାନସଙ୍ଗୋ, କୋଧସଙ୍ଗୋ, ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଗୋ, କିଲେସସଙ୍ଗୋ, ଦୁଚ୍ଚରିତସଙ୍ଗୋତି ଇମେସଂ ସତ୍ତନ୍ନଂ ସଙ୍ଗାନଂ ପହୀନତ୍ତା ସତ୍ତସଙ୍ଗପ୍ପହୀନସ୍ସ। କେଚି ପନ ‘‘ସତ୍ତାନୁସୟା ଏୱ ସତ୍ତ ସଙ୍ଗା’’ତି ୱଦନ୍ତି। ନେତ୍ତିଚ୍ଛିନ୍ନସ୍ସାତି ଛିନ୍ନଭୱନେତ୍ତିକସ୍ସ । ୱିକ୍ଖୀଣୋ ଜାତିସଂସାରୋତି ପୁନପ୍ପୁନଂ ଜାୟନୱସେନ ପୱତ୍ତିୟା ଜାତିହେତୁକତ୍ତା ଚ ଜାତିଭୂତୋ ସଂସାରୋତି ଜାତିସଂସାରୋ, ସୋ ଭୱନେତ୍ତିୟା ଛିନ୍ନତ୍ତା ୱିକ୍ଖୀଣୋ ପରିକ୍ଖୀଣୋ, ତତୋ ଏୱ ନତ୍ଥି ତସ୍ସ ପୁନବ୍ଭୱୋତି।

ପଞ୍ଚମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। କାମୂପପତ୍ତିସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୫। ଛଟ୍ଠେ କାମୂପପତ୍ତିୟୋତି କାମପଟିଲାଭା କାମପଟିସେୱନା ୱା। ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତକାମାତି ନିବଦ୍ଧକାମା ନିବଦ୍ଧାରମ୍ମଣା ଯଥା ତଂ ମନୁସ୍ସା। ମନୁସ୍ସା ହି ନିବଦ୍ଧୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ୱସଂ ୱତ୍ତେନ୍ତି। ଯତ୍ଥ ପଟିବଦ୍ଧଚିତ୍ତା ହୋନ୍ତି, ସତମ୍ପି ସହସ୍ସମ୍ପି ଦତ୍ୱା ତମେୱ ମାତୁଗାମଂ ଆନେତ୍ୱା ନିବଦ୍ଧଭୋଗଂ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି। ଏକଚ୍ଚେ ଚ ଦେୱା। ଚାତୁମହାରାଜିକତୋ ପଟ୍ଠାୟ ହି ଚତୁଦେୱଲୋକୱାସିନୋ ନିବଦ୍ଧୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂଯେୱ ୱସଂ ୱତ୍ତେନ୍ତି। ପଞ୍ଚସିଖୱତ୍ଥୁ ଚେତ୍ଥ ନିଦସ୍ସନଂ। ତଥା ଏକଚ୍ଚେ ଆପାୟିକେ ନେରୟିକେ ଠପେତ୍ୱା ସେସଅପାୟସତ୍ତାପି ନିବଦ୍ଧୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂଯେୱ ୱସଂ ୱତ୍ତେନ୍ତି। ମଚ୍ଛା ହି ଅତ୍ତନୋ ମଚ୍ଛିୟା, କଚ୍ଛପୋ କଚ୍ଛପିୟାତି ଏୱଂ ସବ୍ବେପି ତିରଚ୍ଛାନା ପେତା ୱିନିପାତିକା ଚ। ତସ୍ମା ନେରୟିକେ ଠପେତ୍ୱା ସେସଅପାୟସତ୍ତେ ଉପାଦାୟ ଯାୱ ତୁସିତକାୟା ଇମେ ସତ୍ତା ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତକାମା ନାମ, ନିମ୍ମାନରତିନୋତି ସୟଂ ନିମ୍ମିତେ ନିମ୍ମାନେ ରତି ଏତେସନ୍ତି ନିମ୍ମାନରତିନୋ। ତେ ହି ନୀଲପୀତାଦିୱସେନ ଯାଦିସଂ ଯାଦିସଂ ରୂପଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ତାଦିସଂ ତାଦିସଂ ନିମ୍ମିନିତ୍ୱା ରମନ୍ତି ଆୟସ୍ମତୋ ଅନୁରୁଦ୍ଧସ୍ସ ପୁରତୋ ମନାପକାୟିକା ଦେୱତା ୱିୟ। ପରନିମ୍ମିତୱସୱତ୍ତିନୋତି ପରେହି ନିମ୍ମିତେ କାମେ ୱସଂ ୱତ୍ତେନ୍ତୀତି ପରନିମ୍ମିତୱସୱତ୍ତିନୋ। ତେସଞ୍ହି ମନଂ ଞତ୍ୱା ପରେ ଯଥାରୁଚିତଂ କାମଭୋଗଂ ନିମ୍ମିନନ୍ତି, ତେ ତତ୍ଥ ୱସଂ ୱତ୍ତେନ୍ତି। କଥଂ ତେ ପରସ୍ସ ମନଂ ଜାନନ୍ତୀତି? ପକତିସେୱନାୱସେନ। ଯଥା ହି କୁସଲୋ ସୂଦୋ ରଞ୍ଞୋ ଭୁଞ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଯଂ ଯଂ ରୁଚ୍ଚତି, ତଂ ତଂ ଜାନାତି, ଏୱଂ ପକତିୟା ଅଭିରୁଚିତାରମ୍ମଣଂ ଞତ୍ୱା ତାଦିସେଯେୱ ନିମ୍ମିନନ୍ତି, ତେ ତତ୍ଥ ୱସଂ ୱତ୍ତେନ୍ତି, ମେଥୁନସେୱନାଦିୱସେନ କାମେ ପରିଭୁଞ୍ଜନ୍ତି। କେଚି ପନ ‘‘ହସିତମତ୍ତେନ ଓଲୋକିତମତ୍ତେନ ଆଲିଙ୍ଗିତମତ୍ତେନ ହତ୍ଥଗ୍ଗହଣମତ୍ତେନ ଚ ତେସଂ କାମକିଚ୍ଚଂ ଇଜ୍ଝତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି, ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ‘‘ଏତଂ ପନ ନତ୍ଥୀ’’ତି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତଂ। ନ ହି କାୟେନ ଅଫୁସନ୍ତସ୍ସ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବଂ କାମକିଚ୍ଚଂ ସାଧେତି। ଛନ୍ନମ୍ପି କାମାୱଚରଦେୱାନଂ କାମା ପାକତିକା ଏୱ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ଛ ଏତେ କାମାୱଚରା, ସବ୍ବକାମସମିଦ୍ଧିନୋ;

ସବ୍ବେସଂ ଏକସଙ୍ଖାତଂ, ଆୟୁ ଭୱତି କିତ୍ତକ’’ନ୍ତି। (ୱିଭ। ୧୦୨୩);

ଗାଥାସୁ ଯେ ଚଞ୍ଞେତି ଯେ ଯଥାୱୁତ୍ତଦେୱେହି ଅଞ୍ଞେ ଚ କାମଭୋଗିନୋ ମନୁସ୍ସା ଚେୱ ଏକଚ୍ଚେ ଅପାୟୂପଗା ଚ ସବ୍ବେ ତେ। ଇତ୍ଥଭାୱଞ୍ଞଥାଭାୱନ୍ତି ଇମଂ ଯଥାପଟିଲଦ୍ଧତ୍ତଭାୱଞ୍ଚେୱ, ଉପପତ୍ତିଭୱନ୍ତରସଙ୍ଖାତଂ ଇତୋ ଅଞ୍ଞଥାଭାୱଞ୍ଚାତି ଦ୍ୱିପ୍ପଭେଦଂ ସଂସାରଂ ନାତିୱତ୍ତରେ ନ ଅତିକ୍କମନ୍ତି। ସବ୍ବେ ପରିଚ୍ଚଜେ କାମେତି ଦିବ୍ବାଦିଭେଦେ ସବ୍ବେପି କାମେ ୱତ୍ଥୁକାମେ ଚ କିଲେସକାମେ ଚ ପରିଚ୍ଚଜେୟ୍ୟ। କିଲେସକାମେ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ପଜହନ୍ତୋଯେୱ ହି ୱତ୍ଥୁକାମେ ପରିଚ୍ଚଜତି ନାମ। ପିୟରୂପସାତଗଧିତନ୍ତି ପିୟରୂପେସୁ ରୂପାଦୀସୁ ସୁଖୱେଦନସ୍ସାଦେନ ଗଧିତଂ ଗିଦ୍ଧଂ। ଛେତ୍ୱା ସୋତଂ ଦୁରଚ୍ଚୟନ୍ତି ଅଞ୍ଞେହି ଦୁରଚ୍ଚୟଂ ଦୁରତିକ୍କମଂ ତଣ୍ହାସୋତଂ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା। ସେସଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନୟମେୱାତି।

ଛଟ୍ଠସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। କାମୟୋଗସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୬। ସତ୍ତମେ କାମୟୋଗଯୁତ୍ତୋତି ପଞ୍ଚକାମଗୁଣିକୋ ରାଗୋ କାମୟୋଗୋ, ତେନ ଯୁତ୍ତୋ କାମୟୋଗଯୁତ୍ତୋ, ଅସମୁଚ୍ଛିନ୍ନକାମରାଗସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ରୂପାରୂପଭୱେସୁ ଛନ୍ଦରାଗୋ ଭୱୟୋଗୋ, ତଥା ଝାନନିକନ୍ତି ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିସହଗତୋ ଚ ରାଗୋ, ତେନ ଯୁତ୍ତୋ ଭୱୟୋଗଯୁତ୍ତୋ, ଅପ୍ପହୀନଭୱରାଗୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଆଗାମୀତି ବ୍ରହ୍ମଲୋକେ ଠିତୋପି ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣୱସେନ ଇମଂ ମନୁସ୍ସଲୋକଂ ଆଗମନସୀଲୋ। ତେନେୱାହ

‘‘ଆଗନ୍ତା ଇତ୍ଥତ୍ତ’’ନ୍ତି। ମନୁସ୍ସତ୍ତଭାୱସଙ୍ଖାତଂ ଇତ୍ଥଭାୱଂ ଆଗମନଧମ୍ମୋ , ମନୁସ୍ସେସୁ ଉପପଜ୍ଜନସୀଲୋତି ଅତ୍ଥୋ। କାମଞ୍ଚେତ୍ଥ କାମଯୋଗୋ ଇତ୍ଥତ୍ତଂ ଆଗମନସ୍ସ କାରଣଂ। ଯୋ ପନ କାମଯୋଗଯୁତ୍ତୋ, ସୋ ଏକନ୍ତେନ ଭୱଯୋଗଯୁତ୍ତୋପି ହୋତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘କାମଯୋଗଯୁତ୍ତୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭୱଯୋଗଯୁତ୍ତୋ’’ତି ଉଭଯମ୍ପି ଏକଜ୍ଝଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ।

କାମଯୋଗୱିସଂଯୁତ୍ତୋତି ଏତ୍ଥ ଅସୁଭଜ୍ଝାନମ୍ପି କାମଯୋଗୱିସଂଯୋଗୋ, ତଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ଅଧିଗତୋ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗୋ ଏକନ୍ତେନେୱ କାମଯୋଗୱିସଂଯୋଗୋ ନାମ, ତସ୍ମା ତତିଯମଗ୍ଗଫଲେ ଠିତୋ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲୋ ‘‘କାମଯୋଗୱିସଂଯୁତ୍ତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଯସ୍ମା ପନ ରୂପାରୂପଭୱେସୁ ଛନ୍ଦରାଗୋ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ନ ପହୀଯତି, ତସ୍ମା ସୋ ଅପ୍ପହୀନଭୱଯୋଗତ୍ତା ‘‘ଭୱଯୋଗଯୁତ୍ତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଅନାଗାମୀତି କାମଲୋକଂ ପଟିସନ୍ଧିଗ୍ଗହଣୱସେନ ଅନାଗମନତୋ ଅନାଗାମୀ। କାମଯୋଗୱିସଂଯୋଗୱସେନେୱ ହି ସଦ୍ଧିଂ ଅନୱସେସଓରମ୍ଭାଗିଯସଂଯୋଜନସମୁଗ୍ଘାତେନ ଅଚ୍ଛନ୍ଦସଂଯୋଜନାଭାୱସିଦ୍ଧିତୋ ଇତ୍ଥତ୍ତଂ ଅନାଗନ୍ତ୍ୱା ହୋତି, ତତ୍ଥ ପରିନିବ୍ବାଯୀ ଅନାୱତ୍ତିଧମ୍ମୋ। ଯସ୍ସ ପନ ଅନୱସେସଂ ଭୱଯୋଗୋ ପହୀନୋ, ତସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜାଯୋଗାଦିଅୱସିଟ୍ଠକିଲେସାପି ତଦେକଟ୍ଠଭାୱତୋ ପହୀନା ଏୱ ହୋନ୍ତୀତି , ସୋ ପରିକ୍ଖୀଣଭୱସଂଯୋଜନୋ ‘‘ଅରହଂ ଖୀଣାସୱୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କାମଯୋଗୱିସଂଯୁତ୍ତୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭୱଯୋଗୱିସଂଯୁତ୍ତୋ ଅରହଂ ହୋତି ଖୀଣାସୱୋ’’ତି। ଏତ୍ଥ ଚ କାମଯୋଗୱିସଂଯୋଗୋ ଅନାଗାମୀ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସ୍ସ ସୁଖଦୁକ୍ଖସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସପ୍ପହାନଂ ୱିଯ, ତତିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାସୀଲବ୍ବତପରାମାସସଂଯୋଜନପରିକ୍ଖଯୋ ୱିଯ ଚ ଚତୁତ୍ଥମଗ୍ଗସ୍ସ ୱଣ୍ଣଭଣନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପଠମପଦେନ ସୋତାପନ୍ନସକଦାଗାମୀହି ସଦ୍ଧିଂ ସବ୍ବୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ଗହିତୋ, ଦୁତିଯପଦେନ ପନ ସବ୍ବୋ ଅନାଗାମୀ, ତତିଯପଦେନ ଅରହାତି ଅରହତ୍ତନିକୂଟେନ ଦେସନଂ ନିଟ୍ଠାପେସି।

ଗାଥାସୁ ଉଭଯନ୍ତି ଉଭଯେନ, କାମଯୋଗେନ, ଭୱଯୋଗେନ ଚ ସଂଯୁତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ସତ୍ତା ଗଚ୍ଛନ୍ତି ସଂସାରନ୍ତି ପୁଥୁଜ୍ଜନା ସୋତାପନ୍ନା ସକଦାଗାମିନୋତି ଇମେ ତିୱିଧା ସତ୍ତା କାମଯୋଗଭୱଯୋଗାନଂ ଅପ୍ପହୀନତ୍ତା ଗଚ୍ଛନ୍ତି ସଂସାରନ୍ତି। ତତୋ ଏୱ ଜାତିମରଣଗାମିନୋ ହୋନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ଏକବୀଜୀ, କୋଲଂକୋଲୋ, ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମୋତି ତୀସୁ ସୋତାପନ୍ନେସୁ ସବ୍ବମୁଦୁ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମୋ, ସୋ ଅଟ୍ଠମଂ ଭୱଂ ନ ନିବ୍ବତ୍ତେତି, ଅତ୍ତନୋ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଜାତିୱସେନ ପନ ସଂସରତି, ତଥା ଇତରେପି। ସକଦାଗାମୀସୁପି ଯୋ ଇଧ ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗଂ ପତ୍ୱା ଦେୱଲୋକେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ପୁନ ଇଧ ନିବ୍ବତ୍ତତି, ସୋ ଅତ୍ତନୋ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଜାତିୱସେନେୱ ସଂସରତି। ଯେ ପନ ସକଦାଗାମିନୋ ୱୋମିସ୍ସକନଯେନ ୱିନା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଦେୱେସ୍ୱେୱ ମନୁସ୍ସେସ୍ୱେୱ ୱା ନିବ୍ବତ୍ତନ୍ତି, ତେ ଉପରିମଗ୍ଗାଧିଗମାଯ ଯାୱ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରିପାକା ପୁନପ୍ପୁନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋ ସଂସରନ୍ତିଯେୱ। ପୁଥୁଜ୍ଜନେ ପନ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି ସବ୍ବଭୱସଂଯୋଜନାନଂ ଅପରିକ୍ଖୀଣତ୍ତା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘କାମଯୋଗେନ ସଂଯୁତ୍ତା, ଭୱଯୋଗେନ ଚୂଭଯଂ;

ସତ୍ତା ଗଚ୍ଛନ୍ତି ସଂସାରଂ, ଜାତିମରଣଗାମିନୋ’’ତି।

କାମେ ପହନ୍ତ୍ୱାନାତି କାମରାଗସଙ୍ଖାତେ କିଲେସକାମେ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ପଜହିତ୍ୱା। ଛିନ୍ନସଂସଯାତି ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନକଙ୍ଖା, ତଞ୍ଚ ଖୋ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେନେୱ। ୱଣ୍ଣଭଣନତ୍ଥଂ ପନ ଚତୁତ୍ଥମଗ୍ଗସ୍ସ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅରହନ୍ତୋ ହି ଇଧ ‘‘ଛିନ୍ନସଂସଯା’’ତି ଅଧିପ୍ପେତା। ତେନେୱାହ ‘‘ଖୀଣମାନପୁନବ୍ଭୱା’’ତି। ସବ୍ବସୋ ଖୀଣୋ ନୱୱିଧୋପି ମାନୋ ଆଯତିଂ ପୁନବ୍ଭୱୋ ଚ ଏତେସନ୍ତି ଖୀଣମାନପୁନବ୍ଭୱା। ମାନଗ୍ଗହଣେନ ଚେତ୍ଥ ତଦେକଟ୍ଠତାଯ ଲକ୍ଖଣୱସେନ ୱା ସବ୍ବୋ ଚତୁତ୍ଥମଗ୍ଗୱଜ୍ଝୋ କିଲେସୋ ଗହିତୋତି। ଖୀଣମାନତାଯ ଚ ସଉପାଦିସେସା ନିବ୍ବାନଧାତୁ ୱୁତ୍ତା ହୋତି, ଖୀଣପୁନବ୍ଭୱତାଯ ଅନୁପାଦିସେସା। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେୱ।

ସତ୍ତମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। କଲ୍ୟାଣସୀଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୭। ଅଟ୍ଠମେ କଲ୍ୟାଣସୀଲୋତି ସୁନ୍ଦରସୀଲୋ, ପସତ୍ଥସୀଲୋ, ପରିପୁଣ୍ଣସୀଲୋ। ତତ୍ଥ ସୀଲପାରିପୂରୀ ଦ୍ୱୀହି କାରଣେହି ହୋତି ସମ୍ମଦେୱ ସୀଲୱିପତ୍ତିଯା ଆଦୀନୱଦସ୍ସନେନ, ସୀଲସମ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ଆନିସଂସଦସ୍ସନେନ। ଇଧ ପନ ସବ୍ବପରିବନ୍ଧୱିପ୍ପମୁତ୍ତସ୍ସ ସବ୍ବାକାରପରିପୁଣ୍ଣସ୍ସ ମଗ୍ଗସୀଲସ୍ସ ଫଲସୀଲସ୍ସ ଚ ୱସେନ କଲ୍ୟାଣତା ୱେଦିତବ୍ବା। କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମୋତି ସବ୍ବେ ବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମା ଅଧିପ୍ପେତା, ତସ୍ମା କଲ୍ୟାଣା ସତିପଟ୍ଠାନାଦିବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମା ଏତସ୍ସାତି କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମୋ। କଲ୍ୟାଣପଞ୍ଞୋତି ଚ ମଗ୍ଗଫଲପଞ୍ଞାୱସେନେୱ କଲ୍ୟାଣପଞ୍ଞୋ। ଲୋକୁତ୍ତରା ଏୱ ହି ସୀଲାଦିଧମ୍ମା ଏକନ୍ତକଲ୍ୟାଣା ନାମ ଅକୁପ୍ପସଭାୱତ୍ତା। କେଚି ପନ ‘‘ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲୱସେନ କଲ୍ୟାଣସୀଲୋ, ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଧମ୍ମୱସେନ

କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମୋ, ମଗ୍ଗଫଲପଞ୍ଞାୱସେନ କଲ୍ୟାଣପଞ୍ଞୋ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ଅସେକ୍ଖା ଏୱ ତେ ସୀଲଧମ୍ମପଞ୍ଞାତି ଏକେ। ଅପରେ ପନ ଭଣନ୍ତି – ସୋତାପନ୍ନସକଦାଗାମୀନଂ ମଗ୍ଗଫଲସୀଲଂ କଲ୍ୟାଣସୀଲଂ ନାମ, ତସ୍ମା ‘‘କଲ୍ୟାଣସୀଲୋ’’ତି ଇମିନା ସୋତାପନ୍ନୋ ସକଦାଗାମୀ ଚ ଗହିତା ହୋନ୍ତି। ତେ ହି ସୀଲେସୁ ପରିପୂରକାରିନୋ ନାମ। ଅନାଗାମିମଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମା ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଧମ୍ମା ଚ କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମା ନାମ। ତତ୍ଥ ହି ବୋଧିପକ୍ଖିୟଧମ୍ମା ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ତସ୍ମା ‘‘କଲ୍ୟାଣଧମ୍ମୋ’’ତି ଇମିନା ତତିୟମଗ୍ଗଟ୍ଠତୋ ପଟ୍ଠାୟ ତୟୋ ଅରିୟା ଗହିତା ହୋନ୍ତି। ପଞ୍ଞାକିଚ୍ଚସ୍ସ ମତ୍ଥକପ୍ପତ୍ତିୟା ଅଗ୍ଗଫଲେ ପଞ୍ଞା କଲ୍ୟାଣପଞ୍ଞା ନାମ, ତସ୍ମା ପଞ୍ଞାୱେପୁଲ୍ଲପ୍ପତ୍ତୋ ଅରହା ‘‘କଲ୍ୟାଣପଞ୍ଞୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଏୱମେୱ ପୁଗ୍ଗଲା ଗହିତା ହୋନ୍ତୀତି। କିଂ ଇମିନା ପପଞ୍ଚେନ? ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମା ଇଧ କଲ୍ୟାଣସୀଲାଦୟୋ ୱୁତ୍ତାତି ଅୟମମ୍ହାକଂ ଖନ୍ତି। ଧମ୍ମୱିଭାଗେନ ହି ଅୟଂ ପୁଗ୍ଗଲୱିଭାଗୋ, ନ ଧମ୍ମୱିଭାଗୋତି।

କେୱଲୀତି ଏତ୍ଥ କେୱଲଂ ୱୁଚ୍ଚତି କେନଚି ଅୱୋମିସ୍ସକତାୟ ସବ୍ବସଙ୍ଖତୱିୱିତ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଂ, ତସ୍ସ ଅଧିଗତତ୍ତା ଅରହା କେୱଲୀ। ଅଥ ୱା ପହାନଭାୱନାପାରିପୂରିୟା ପରିୟୋସାନଅନୱଜ୍ଜଧମ୍ମପାରିପୂରିୟା ଚ କଲ୍ୟାଣକଟ୍ଠେନ ଅବ୍ୟାସେକସୁଖତାୟ ଚ କେୱଲଂ ଅରହତ୍ତଂ, ତଦଧିଗମେନ କେୱଲୀ ଖୀଣାସୱୋ। ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିୟୱାସଂ ୱସିତ୍ୱା ପରିୟୋସାପେତ୍ୱା ଠିତୋତି ୱୁସିତୱା। ଉତ୍ତମେହି ଅଗ୍ଗଭୂତେହି ୱା ଅସେକ୍ଖଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ‘‘ଉତ୍ତମପୁରିସୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ସୀଲୱାତି ଏତ୍ଥ କେନଟ୍ଠେନ ସୀଲଂ? ସୀଲନଟ୍ଠେନ ସୀଲଂ। କିମିଦଂ ସୀଲନଂ ନାମ? ସମାଧାନଂ, ସୁସୀଲ୍ୟୱସେନ କାୟକମ୍ମାଦୀନଂ ଅୱିପ୍ପକିଣ୍ଣତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ଉପଧାରଣଂ, ଝାନାଦିକୁସଲଧମ୍ମାନଂ ପତିଟ୍ଠାନୱସେନ ଆଧାରଭାୱୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମା ସୀଲତି, ସୀଲେତୀତି ୱା ସୀଲଂ। ଅୟଂ ତାୱ ସଦ୍ଦଲକ୍ଖଣନୟେନ ସୀଲଟ୍ଠୋ। ଅପରେ ପନ ‘‘ସିରଟ୍ଠୋ ସୀଲଟ୍ଠୋ, ସୀତଲଟ୍ଠୋ ସୀଲଟ୍ଠୋ, ସିୱଟ୍ଠୋ ସୀଲଟ୍ଠୋ’’ତି ନିରୁତ୍ତିନୟେନ ଅତ୍ଥଂ ୱଣ୍ଣୟନ୍ତି। ତୟିଦଂ ପାରିପୂରିତୋ ଅତିସୟତୋ ୱା ସୀଲଂ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ସୀଲୱା, ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲୱସେନ ସୀଲସମ୍ପନ୍ନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ଯଂ ଜେଟ୍ଠକସୀଲଂ , ତଂ ୱିତ୍ଥାରେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରସଂୱୁତୋ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଏକଚ୍ଚାନଂ ଆଚରିୟାନଂ ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ଅପରେନ ପନ ଭଣନ୍ତି – ଉଭୟତ୍ଥାପି ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୋ ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତୋ। ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୋ ଏୱ ହି ସୀଲଂ, ଇତରେସୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସଂୱରୋ ଛଦ୍ୱାରରକ୍ଖଣମତ୍ତମେୱ, ଆଜୀୱପାରିସୁଦ୍ଧି ଧମ୍ମେନ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପାଦନମତ୍ତମେୱ, ପଚ୍ଚୟସନ୍ନିସ୍ସିତଂ ପଟିଲଦ୍ଧପଚ୍ଚୟେ ‘‘ଇଦମତ୍ଥ’’ନ୍ତି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ପରିଭୁଞ୍ଜନମତ୍ତମେୱ। ନିପ୍ପରିୟାୟେନ ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୋୱ ସୀଲଂ। ଯସ୍ସ ସୋ ଭିନ୍ନୋ, ସୋ ସୀସଚ୍ଛିନ୍ନୋ ପୁରିସୋ ୱିୟ ହତ୍ଥପାଦେ ‘‘ସେସାନି ରକ୍ଖିସ୍ସତୀ’’ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ଯସ୍ସ ପନ ସୋ ଅରୋଗୋ, ଅଚ୍ଛିନ୍ନସୀସୋ ୱିୟ ପୁରିସୋ, ତାନି ପୁନ ପାକତିକାନି କତ୍ୱା ରକ୍ଖିତୁଂ ସକ୍କୋତି। ତସ୍ମା ସୀଲୱାତି ଇମିନା ପାତିମୋକ୍ଖସୀଲମେୱ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ତଂ ୱିତ୍ଥାରେତୁଂ ‘‘ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରସଂୱୁତୋ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ପାତିମୋକ୍ଖନ୍ତି ସିକ୍ଖାପଦସୀଲଂ। ତଞ୍ହି ଯୋ ନଂ ପାତି ରକ୍ଖତି, ତଂ ମୋକ୍ଖେତି ମୋଚେତି ଆପାୟିକାଦୀହି ଦୁକ୍ଖେହୀତି ପାତିମୋକ୍ଖଂ। ସଂୱରଣଂ ସଂୱରୋ, କାୟୱାଚାହି ଅୱୀତିକ୍କମୋ। ପାତିମୋକ୍ଖମେୱ ସଂୱରୋ ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୋ, ତେନ ସଂୱୁତୋ ପିହିତକାୟୱାଚୋତି ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରସଂୱୁତୋ। ଇଦମସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ସୀଲେ ପତିଟ୍ଠିତଭାୱପରିଦୀପନଂ। ୱିହରତୀତି ତଦନୁରୂପୱିହାରସମଙ୍ଗିଭାୱପରିଦୀପନଂ। ଆଚାରଗୋଚରସମ୍ପନ୍ନୋତି ହେଟ୍ଠା ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରସ୍ସ, ଉପରି ୱିସେସାନୁୟୋଗସ୍ସ ଚ ଉପକାରକଧମ୍ମପରିଦୀପନଂ। ଅଣୁମତ୍ତେସୁ ୱଜ୍ଜେସୁ ଭୟଦସ୍ସାୱୀତି ପାତିମୋକ୍ଖସୀଲତୋ ଅଚୱନଧମ୍ମତାପରିଦୀପନଂ। ସମାଦାୟାତି ସିକ୍ଖାପଦାନଂ ଅନୱସେସତୋ ଆଦାନପରିଦୀପନଂ। ସିକ୍ଖତୀତି ସିକ୍ଖାୟ ସମଙ୍ଗିଭାୱପରିଦୀପନଂ। ସିକ୍ଖାପଦେସୂତି ସିକ୍ଖିତବ୍ବଧମ୍ମପରିଦୀପନଂ।

ଅପରୋ ନୟୋ – କିଲେସାନଂ ବଲୱଭାୱତୋ ପାପକିରିୟାୟ ସୁକରଭାୱତୋ ପୁଞ୍ଞକିରିୟାୟ ଚ ଦୁକ୍କରଭାୱତୋ ବହୁକ୍ଖତ୍ତୁଂ ଅପାୟେସୁ ପତନସୀଲୋତି ପାତୀ, ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ। ଅନିଚ୍ଚତାୟ ୱା ଭୱାଦୀସୁ କମ୍ମୱେଗକ୍ଖିତ୍ତୋ ଘଟିୟନ୍ତଂ ୱିୟ ଅନୱଟ୍ଠାନେନ ପରିବ୍ଭମନତୋ ଗମନସୀଲୋତି ପାତୀ, ମରଣୱସେନ ୱା ତମ୍ହି ତମ୍ହି ସତ୍ତନିକାୟେ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ପାତନସୀଲୋତି ପାତୀ, ସତ୍ତସନ୍ତାନୋ, ଚିତ୍ତମେୱ ୱା। ତଂ ପାତିନଂ ସଂସାରଦୁକ୍ଖତୋ ମୋକ୍ଖେତୀତି ପାତିମୋକ୍ଖୋ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ହି ୱିମୋକ୍ଖେନ ସତ୍ତୋ ୱିମୁତ୍ତୋ । ‘‘ଚିତ୍ତୱୋଦାନା ୱିସୁଜ୍ଝନ୍ତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୩।୧୦୦) ‘‘ଅନୁପାଦାୟ ଆସୱେହି ଚିତ୍ତଂ ୱିମୁତ୍ତ’’ନ୍ତି (ମ। ନି। ୨।୨୦୬) ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ଅୱିଜ୍ଜାଦିନା ହେତୁନା ସଂସାରେ ପତତି ଗଚ୍ଛତି ପୱତ୍ତତୀତି ପାତୀ। ‘‘ଅୱିଜ୍ଜାନୀୱରଣାନଂ ସତ୍ତାନଂ ତଣ୍ହାସଂୟୋଜନାନଂ ସନ୍ଧାୱତଂ ସଂସରତ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୨।୧୨୪; ୫।୫୨୦) ହି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସ ପାତିନୋ ସତ୍ତସ୍ସ ତଣ୍ହାଦିସଂକିଲେସତ୍ତୟତୋ ମୋକ୍ଖୋ ଏତେନାତି ପାତିମୋକ୍ଖୋ। ‘‘କଣ୍ଠେକାଲୋ’’ତିଆଦୀନଂ ୱିୟସ୍ସ ସମାସସିଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅଥ ୱା ପାତେତି ୱିନିପାତେତି ଦୁକ୍ଖେତି ପାତି, ଚିତ୍ତଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ‘‘ଚିତ୍ତେନ ନୀୟତି ଲୋକୋ, ଚିତ୍ତେନ ପରିକସ୍ସତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୧।୬୨)। ତସ୍ସ ପାତିନୋ ମୋକ୍ଖୋ ଏତେନାତି ପାତିମୋକ୍ଖୋ। ପତତି ୱା ଏତେନ ଅପାୟଦୁକ୍ଖେ ସଂସାରଦୁକ୍ଖେ ଚାତି ପାତି, ତଣ୍ହାଦିସଂକିଲେସୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ‘‘ତଣ୍ହା

ଜନେତି ପୁରିସଂ (ସଂ। ନି। ୧।୫୬-୫୭), ତଣ୍ହାଦୁତିୟୋ ପୁରିସୋ’’ତି (ଇତିୱୁ। ୧୫, ୧୦୫; ଚୂଳନି। ପାରାୟନାନୁଗୀତିଗାଥାନିଦ୍ଦେସ ୧୦୭) ଚ ଆଦି। ତତୋ ପାତିତୋ ମୋକ୍ଖେତି ପାତିମୋକ୍ଖୋ। ଅଥ ୱା ପତତି ଏତ୍ଥାତି ପାତି, ଛ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନି ବାହିରାନି ଚ ଆୟତନାନି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ‘‘ଛସୁ ଲୋକୋ ସମୁପ୍ପନ୍ନୋ, ଛସୁ କୁବ୍ବତି ସନ୍ଥୱ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୧।୭୦)। ତତୋ ଛଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରାୟତନସଙ୍ଖାତତୋ ପାତିତୋ ମୋକ୍ଖେତି ପାତିମୋକ୍ଖୋ। ଅଥ ୱା ପାତୋ ୱିନିପାତୋ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ପାତୀ, ସଂସାରୋ। ତତୋ ମୋକ୍ଖେତି ପାତିମୋକ୍ଖୋ। ଅଥ ୱା ସବ୍ବଲୋକାଧିପତିଭାୱତୋ ଧମ୍ମିସ୍ସରୋ ଭଗୱା ପତୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ମୁଚ୍ଚତି ଏତେନାତି ମୋକ୍ଖୋ, ପତିନୋ ମୋକ୍ଖୋ ତେନ ପଞ୍ଞତ୍ତତ୍ତାତି ପତିମୋକ୍ଖୋ, ପତିମୋକ୍ଖୋ ଏୱ ପାତିମୋକ୍ଖୋ। ସବ୍ବଗୁଣାନଂ ୱା ମୂଲଭାୱତୋ ଉତ୍ତମଟ୍ଠେନ ପତି ଚ ସୋ ଯଥାୱୁତ୍ତେନତ୍ଥେନ ମୋକ୍ଖୋ ଚାତି ପତିମୋକ୍ଖୋ, ପତିମୋକ୍ଖୋ ଏୱ ପାତିମୋକ୍ଖୋ। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପାତିମୋକ୍ଖନ୍ତି ମୁଖମେତଂ ପମୁଖମେତ’’ନ୍ତି (ମହାୱ। ୧୩୫) ୱିତ୍ଥାରୋ।

ଅଥ ୱା ପୈତି ପକାରେ, ଅତୀତି ଅଚ୍ଚନ୍ତତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ତସ୍ମା ପକାରେହି ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ମୋକ୍ଖେତୀତି ପାତିମୋକ୍ଖୋ। ଇଦଞ୍ହି ସୀଲଂ ସୟଂ ତଦଙ୍ଗୱସେନ, ସମାଧିସହିତଂ ପଞ୍ଞାସହିତଞ୍ଚ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱସେନ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ଚ ଅଚ୍ଚନ୍ତଂ ମୋକ୍ଖେତି ମୋଚେତୀତି ପାତିମୋକ୍ଖଂ। ପତି ପତି ମୋକ୍ଖୋତି ୱା ପତିମୋକ୍ଖୋ, ତମ୍ହା ତମ୍ହା ୱୀତିକ୍କମିତବ୍ବଦୋସତୋ ପତି ପଚ୍ଚେକଂ ମୋକ୍ଖୋତି ଅତ୍ଥୋ। ପତିମୋକ୍ଖୋ ଏୱ ପାତିମୋକ୍ଖୋ। ମୋକ୍ଖୋତି ୱା ନିବ୍ବାନଂ, ତସ୍ସ ମୋକ୍ଖସ୍ସ ପଟିବିମ୍ବଭୂତନ୍ତି ପତିମୋକ୍ଖଂ। ପାତିମୋକ୍ଖସୀଲସଂୱରୋ ହି ସୂରିୟସ୍ସ ଅରୁଣୁଗ୍ଗମନଂ ୱିୟ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଉଦୟଭୂତୋ ତପ୍ପଟିଭାଗୋ ୱିୟ ହୋତି ଯଥାରହଂ କିଲେସନିବ୍ବାପନତୋତି ପତିମୋକ୍ଖଂ, ପତିମୋକ୍ଖଂ ଏୱ ପାତିମୋକ୍ଖଂ। ଅଥ ୱା ମୋକ୍ଖଂ ପତି ୱତ୍ତତି ମୋକ୍ଖାଭିମୁଖନ୍ତି ପତିମୋକ୍ଖଂ, ପତିମୋକ୍ଖମେୱ ପାତିମୋକ୍ଖନ୍ତି ଏୱଂ ତାୱେତ୍ଥ ପାତିମୋକ୍ଖସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ସଂୱରତି ପିଦହତି ଏତେନାତି ସଂୱରୋ, ପାତିମୋକ୍ଖମେୱ ସଂୱରୋତି ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରୋ। ଅତ୍ଥତୋ ପନ ତତୋ ତତୋ ୱୀତିକ୍କମିତବ୍ବତୋ ୱିରତିୟୋ ଚେତନା ୱା, ତେନ ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରେନ ଉପେତୋ ସମନ୍ନାଗତୋ ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରସଂୱୁତୋତି ୱୁତ୍ତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ୱିଭଙ୍ଗେ –

‘‘ଇମିନା ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରେନ ଉପେତୋ ହୋତି ସମୁପେତୋ ଉପଗତୋ ସମୁପଗତୋ ସମ୍ପନ୍ନୋ ସମନ୍ନାଗତୋ। ତେନ ୱୁଚ୍ଚତି ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରସଂୱୁତୋ’’ତି (ୱିଭ। ୫୧୧)।

ୱିହରତୀତି ଇରିୟାପଥୱିହାରେନ ୱିହରତି, ଇରିୟତି, ୱତ୍ତତି। ଆଚାରଗୋଚରସମ୍ପନ୍ନୋତି ୱେଳୁଦାନାଦିମିଚ୍ଛାଜୀୱସ୍ସ କାୟପାଗବ୍ଭିୟାଦୀନଞ୍ଚ ଅକରଣେନ, ସବ୍ବସୋ ଅନାଚାରଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ‘‘କାୟିକୋ ଅୱୀତିକ୍କମୋ, ୱାଚସିକୋ ଅୱୀତିକ୍କମୋ’’ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଭିକ୍ଖୁସାରୁପ୍ପଆଚାରସମ୍ପତ୍ତିୟା ୱେସିୟାଦିଅଗୋଚରଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ପିଣ୍ଡପାତାଦିଅତ୍ଥଂ ଉପସଙ୍କମିତୁଂ ଯୁତ୍ତଟ୍ଠାନସଙ୍ଖାତଗୋଚରେନ ଚ ସମ୍ପନ୍ନତ୍ତା ଆଚାରଗୋଚରସମ୍ପନ୍ନୋ। ଅପିଚ ଯୋ ଭିକ୍ଖୁ ସତ୍ଥରି ସଗାରୱୋ ସପ୍ପତିସ୍ସୋ ସବ୍ରହ୍ମଚାରୀସୁ ସଗାରୱୋ ସପ୍ପତିସ୍ସୋ ହିରୋତ୍ତପ୍ପସମ୍ପନ୍ନୋ ସୁନିୱତ୍ଥୋ ସୁପାରୁତୋ ପାସାଦିକେନ ଅଭିକ୍କନ୍ତେନ ପଟିକ୍କନ୍ତେନ ଆଲୋକିତେନ ୱିଲୋକିତେନ ସମିଞ୍ଜିତେନ ପସାରିତେନ ଓକ୍ଖିତ୍ତଚକ୍ଖୁ ଇରିୟାପଥସମ୍ପନ୍ନୋ ଇନ୍ଦ୍ରିୟେସୁ ଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରୋ ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୂ ଜାଗରିୟାନୁୟୁତ୍ତୋ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ଅପ୍ପିଚ୍ଛୋ ସନ୍ତୁଟ୍ଠୋ ପୱିୱିତ୍ତୋ ଅସଂସଟ୍ଠୋ ଆଭିସମାଚାରିକେସୁ ସକ୍କଚ୍ଚକାରୀ ଗରୁଚିତ୍ତୀକାରବହୁଲୋ ୱିହରତି, ଅୟଂ ୱୁଚ୍ଚତି ଆଚାରସମ୍ପନ୍ନୋ।

ଗୋଚରୋ ପନ – ଉପନିସ୍ସୟଗୋଚରୋ, ଆରକ୍ଖଗୋଚରୋ, ଉପନିବନ୍ଧଗୋଚରୋତି ତିୱିଧୋ। ତତ୍ଥ ଦସକଥାୱତ୍ଥୁଗୁଣସମନ୍ନାଗତୋ ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣୋ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତୋ ଯଂ ନିସ୍ସାୟ ଅସୁତଂ ସୁଣାତି, ସୁତଂ ପରିୟୋଦପେତି, କଙ୍ଖଂ ୱିତରତି, ଦିଟ୍ଠିଂ ଉଜୁକଂ କରୋତି, ଚିତ୍ତଂ ପସାଦେତି, ଯସ୍ସ ଚ ଅନୁସିକ୍ଖନ୍ତୋ ସଦ୍ଧାୟ ୱଡ୍ଢତି, ସୀଲେନ, ସୁତେନ, ଚାଗେନ, ପଞ୍ଞାୟ ୱଡ୍ଢତି, ଅୟଂ ଉପନିସ୍ସୟଗୋଚରୋ। ଯୋ ଭିକ୍ଖୁ ଅନ୍ତରଘରଂ ପୱିଟ୍ଠୋ ୱୀଥିଂ ପଟିପନ୍ନୋ ଓକ୍ଖିତ୍ତଚକ୍ଖୁ ଯୁଗମତ୍ତଦସ୍ସାୱୀ ସଂୱୁତୋ ଗଚ୍ଛତି, ନ ହତ୍ଥିଂ ଓଲୋକେନ୍ତୋ, ନ ଅସ୍ସଂ, ନ ରଥଂ, ନ ପତ୍ତିଂ, ନ ଇତ୍ଥିଂ, ନ ପୁରିସଂ ଓଲୋକେନ୍ତୋ, ନ ଉଦ୍ଧଂ ଓଲୋକେନ୍ତୋ, ନ ଅଧୋ ଓଲୋକେନ୍ତୋ, ନ ଦିସାୱିଦିସା ପେକ୍ଖମାନୋ ଗଚ୍ଛତି, ଅୟଂ ଆରକ୍ଖଗୋଚରୋ। ଉପନିବନ୍ଧଗୋଚରୋ ପନ ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା, ଯତ୍ଥ ଭିକ୍ଖୁ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତଂ ଉପନିବନ୍ଧତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା –

‘‘କୋ ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁନୋ ଗୋଚରୋ ସକୋ ପେତ୍ତିକୋ ୱିସୟୋ? ଯଦିଦଂ – ଚତ୍ତାରୋ ସତିପଟ୍ଠାନା’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୩୭୨)।

ଇତି ଯଥାୱୁତ୍ତାୟ ଆଚାରସମ୍ପତ୍ତିୟା ଇମାୟ ଚ ଗୋଚରସମ୍ପତ୍ତିୟା ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ଆଚାରଗୋଚରସମ୍ପନ୍ନୋ।

ଅଣୁମତ୍ତେସୁ ୱଜ୍ଜେସୁ ଭୟଦସ୍ସାୱୀତି ଅପ୍ପମତ୍ତକେସୁ ଅଣୁପ୍ପମାଣେସୁ ଅସଞ୍ଚିଚ୍ଚ ଆପନ୍ନସେଖିୟଅକୁସଲଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାଦିଭେଦେସୁ ୱଜ୍ଜେସୁ ଭୟଦସ୍ସନସୀଲୋ। ଯୋ ହି ଭିକ୍ଖୁ ପରମାଣୁମତ୍ତଂ ୱଜ୍ଜଂ ଅଟ୍ଠସଟ୍ଠିୟୋଜନସତସହସ୍ସୁବ୍ବେଧସିନେରୁପବ୍ବତରାଜସଦିସଂ କତ୍ୱା ପସ୍ସତି, ଯୋପି ଭିକ୍ଖୁ

ସଚ୍ଚଲହୁକଂ ଦୁଦ୍ଧୁସିତମଭଂ ପାରାଜିକସଦିସଂ କଦ୍ୱା ପସ୍ସତି, ଅଯଂ ଅଣୁମତ୍ତେସୁ ୱଜ୍ଜେସୁ ଭଯଦସ୍ସାୱୀ ନାମ। ସମାଦାଯ ସିକ୍ଖତି ସିକ୍ଖାପଦେସୂତି ଯଂ କିଞ୍ଚି ସିକ୍ଖାପଦେସୁ ସିକ୍ଖିତବ୍ବଂ, ତଂ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ସବ୍ବଥା ସବ୍ବଂ ଅନୱସେସଂ ସମାଦିଯିତ୍ୱା ସିକ୍ଖତି ୱତ୍ତତି, ପୂରେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଇତି କଲ୍ଯାଣସୀଲୋତି ଇମିନା ପକାରେନ କଲ୍ଯାଣସୀଲୋ ସମାନୋ। ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନୱସେନ ହି ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ସୀଲଂ ''ଏୱଂ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ କଲ୍ଯାଣସୀଲୋ ହୋତୀ''ତି ୱୁତ୍ତପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନୱସେନେୱ ନିଗମେତ୍ୱା ''କଲ୍ଯାଣଧମ୍ମୋ''ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମେ ନିଦ୍ଦିସିତୁକାମେନ ''ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ଇଦଂ ସୀଲଂ ଅଧିଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ପୁନ ''ଇତି କଲ୍ଯାଣସୀଲୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସତ୍ତନ୍ନଂ ବୋଧିପକ୍ଖିଯାନନ୍ତିଆଦି ସବ୍ବଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥମେୱ। ପୁନ କଲ୍ଯାଣସୀଲୋତିଆଦି ନିଗମନଂ।

ଗାଥାସୁ ଦୁକ୍କଟନ୍ତି ଦୁଟ୍ଠୁ କତଂ, ଦୁଚ୍ଚରିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ହିରିମନନ୍ତି ହିରିମନ୍ତଂ ହିରିସମ୍ପନ୍ନଂ, ସବ୍ବସୋ ପାପପୱତ୍ତିଯା ଜିଗୁଚ୍ଛନସଭାୱନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ହିରିମନନ୍ତି ୱା ହିରିସହିତଚିତ୍ତଂ। ହିରିଗ୍ଗହଣେନେୱ ଚେତ୍ଥ ଓତ୍ତପ୍ପମ୍ପି ଗହିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ହିରୋତ୍ତପ୍ପଗ୍ଗହଣେନ ଚ ସବ୍ବସୋ ଦୁଚ୍ଚରିତାଭାୱସ୍ସ ହେତୁଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ କଲ୍ଯାଣସୀଲତଂ ହେତୁତୋ ୱିଭାୱେତି। ସମ୍ବୋଧୀତି ଅରିଯଞ୍ଞାଣଂ, ତଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି ଭଜନ୍ତୀତି ସମ୍ବୋଧିଗାମିନୋ, ବୋଧିପକ୍ଖିକାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁସ୍ସଦନ୍ତି ରାଗୁସ୍ସଦାଦିରହିତଂ। ''ତଥାୱିଧ''ନ୍ତିପି ପଠନ୍ତି। ''ବୋଧିପକ୍ଖିକାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଭାୱନାନୁଯୋଗମନୁଯୁତ୍ତୋ''ତି ଯଥା ଯଥା ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତଂ, ତଥାୱିଧଂ ତାଦିସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଦୁକ୍ଖସ୍ସାତି ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ, ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖହେତୁନୋ ୱା। ଇଧେୱ ଖଯମତ୍ତନୋତି ଆସୱକ୍ଖଯାଧିଗମେନ ଅତ୍ତନୋ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖହେତୁନୋ ସମୁଦଯପକ୍ଖିଯସ୍ସ କିଲେସଗଣସ୍ସ ଇଧେୱ ଇମସ୍ମିଂଯେୱ ଅତ୍ତଭାୱେ ଖଯଂ ଅନୁପ୍ପାଦଂ ପଜାନାତି, ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସେୱ ୱା ଇଧେୱ ଚରିମକଚିତ୍ତନିରୋଧେନ ଖଯଂ ଖୀଣଭାୱଂ ପଜାନାତି। ତେହି ଧମ୍ମେହି ସମ୍ପନ୍ନନ୍ତି ତେହି ଯଥାୱୁତ୍ତସୀଲାଦିଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତଂ। ଅସିତନ୍ତି ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିନିସ୍ସଯାନଂ ପହୀନତ୍ତା ଅସିତଂ, କତ୍ଥଚି ଅନିସ୍ସିତଂ। ସବ୍ବଲୋକସ୍ସାତି ସବ୍ବସ୍ମିଂ ସତ୍ତଲୋକେ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ଅଟ୍ଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଦାନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୯୮। ନୱମେ ଦାନନ୍ତି ଦାତବ୍ବଂ, ସଦ୍ଧମ୍ମକା ୱା ଚେତନା ଦାନଂ, ସମ୍ପତ୍ତିପରିଚ୍ଚାଗସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଆମିସଦାନନ୍ତି ଚତ୍ତାରୋ ପଚ୍ଚଯା ଦେଯ୍ଯଭାୱୱସେନ ଆମିସଦାନଂ ନାମ। ତେ ହି ତଣ୍ହାଦୀହି ଆମସିତବ୍ବତୋ ଆମିସନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତେସଂ ୱା ପରିଚ୍ଚାଗଚେତନା ଆମିସଦାନଂ। ଧମ୍ମଦାନନ୍ତି ଇଧେକଚ୍ଚୋ ''ଇମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା, ଇମେ ଧମ୍ମା ଅକୁସଲା, ଇମେ ଧମ୍ମା ସାୱଜ୍ଜା, ଇମେ ଧମ୍ମା ଅନୱଜ୍ଜା, ଇମେ ୱିଞ୍ଞୁଗରହିତା, ଇମେ ୱିଞ୍ଞୁପ୍ପସତ୍ଥା; ଇମେ ସମତ୍ତା ସମାଦିନ୍ନା ଅହିତାଯ ଦୁକ୍ଖାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି, ଇମେ ହିତାଯ ସୁଖାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ''ତି କୁସଲାକୁସଲକମ୍ମପଥେ ୱିଭଜନ୍ତୋ କମ୍ମକମ୍ମୱିପାକେ ଇଧଲୋକପରଲୋକେ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ୱିଯ ପାକଟଂ କରୋନ୍ତୋ ଅକୁସଲେହି ଧମ୍ମେହି ନିୱତ୍ତାପେନ୍ତୋ, କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ପତିଟ୍ଠାପେନ୍ତୋ, ଧମ୍ମଂ ଦେସେତି, ଇଦଂ ଧମ୍ମଦାନଂ। ଯୋ ପନ ''ଇମେ ଧମ୍ମା ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ଯା , ଇମେ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ଯା, ଇମେ ପହାତବ୍ବା, ଇମେ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବା, ଇମେ ଭାୱେତବ୍ବା''ତି ସଚ୍ଚାନି ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ଅମତାଧିଗମାଯ ପଟିପତ୍ତିଧମ୍ମଂ ଦେସେତି, ଇଦଂ ସିଖାପ୍ପତ୍ତଂ ଧମ୍ମଦାନଂ ନାମ। ଏତଦଗ୍ଗନ୍ତି ଏତଂ ଅଗ୍ଗଂ। ଯଦିଦନ୍ତି ଯଂ ଇଦଂ ଧମ୍ମଦାନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଏତଂ ଇମେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଦାନେସୁ ଅଗ୍ଗଂ ସେଟ୍ଠଂ ଉତ୍ତମଂ। ୱିୱଟ୍ଟଗାମିଧମ୍ମଦାନଞ୍ହି ନିସ୍ସାଯ ସବ୍ବାନତ୍ଥତୋ ପରିମୁଚ୍ଚତି, ସକଲଂ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖଂ ଅତିକ୍କମତି। ଲୋକିଯଂ ପନ ଧମ୍ମଦାନଂ ସବ୍ବେସଂ ଦାନାନଂ ନିଦାନଂ ସବ୍ବସମ୍ପତ୍ତୀନଂ ମୂଲଂ। ତେନାହ –

''ସବ୍ବଦାନଂ ଧମ୍ମଦାନଂ ଜିନାତି, ସବ୍ବରସଂ ଧମ୍ମରସୋ ଜିନାତି;

ସବ୍ବରତିଂ ଧମ୍ମରତୀ ଜିନାତି, ତଣ୍ହକ୍ଖଯୋ ସବ୍ବଦୁକ୍ଖଂ ଜିନାତୀ''ତି। (ଧ। ପ। ୩୫୪) –

ଅଭଯଦାନମେତ୍ଥ ଧମ୍ମଦାନେନେୱ ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ସାଧାରଣଭୋଗିତାଧିପ୍ପାଯେନ ଅତ୍ତନା ପରିଭୁଞ୍ଜିତବ୍ବତୋ ଚତୁପଚ୍ଚଯତୋ ସଯମେୱ ଅଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ପରେସଂ ସଂୱିଭଜନଂ ଆମିସସଂୱିଭାଗୋ। ସାଧାରଣଭୋଗିତାଧିପ୍ପାଯେନେୱ ଅତ୍ତନା ୱିଦିତସ୍ସ ଅଧିଗତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅପ୍ପୋସ୍ସୁକ୍କୋ ଅହୁତ୍ୱା ପରେସଂ ଉପଦେସୋ ଧମ୍ମସଂୱିଭାଗୋ। ଚତୂହି ପଚ୍ଚଯେହି ଚତୂହି ଚ ସଙ୍ଗହୱତ୍ଥୂହି ପରେସଂ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନଂ ଅନୁକମ୍ପନଂ ଆମିସାନୁଗ୍ଗହୋ। ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଧମ୍ମେନ ପରେସଂ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନଂ ଅନୁକମ୍ପନଂ ଧମ୍ମାନୁଗ୍ଗହୋ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ଗାଥାସୁ ଯମାହୁ ଦାନଂ ପରମନ୍ତି ଯଂ ଦାନଂ ଚିତ୍ତଖେତ୍ତଦେଯ୍ଯଧମ୍ମାନଂ ଉଳାରଭାୱେନ ପରମଂ ଉତ୍ତମଂ, ଭୋଗସମ୍ପତ୍ତିଆଦୀନଂ ୱା ପୂରଣତୋ ଫଲନତୋ, ପରସ୍ସ ୱା ଲୋଭମଚ୍ଛରିଯାଦିକସ୍ସ ପଟିପକ୍ଖସ୍ସ ମଦ୍ଦନତୋ ହିଂସନତୋ ''ପରମ''ନ୍ତି ବୁଦ୍ଧା ଭଗୱନ୍ତୋ ଆହୁ। ଅନୁତ୍ତରନ୍ତି ଯଂ ଦାନଂ

ଚେତନାଦିସମ୍ପତ୍ତିୟା ସାତିସୟପଓତ୍ତିୟା ଅଗ୍ଗଭାଓ୍ୱେନ ଅଗ୍ଗଓ୍ୱିପାକତ୍ତା ଚ ଉତ୍ତରରହିତଂ ଅନୁତ୍ତରଭାଓ୍ୱସାଧନଂ ଚାତି ଆହୁ। ଯଂ ସଂଓ୍ୱିଭାଗନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି ''ପରମଂ ଅନୁତ୍ତର''ନ୍ତି ପଦଦ୍ୱୟଂ ଆନେତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଅଓ୍ୱଣ୍ଣୟୀତି କିଞ୍ଚାପି, ''ଭୋଜନଂ, ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ଦଦମାନୋ ଦାୟକୋ ପଟିଗ୍ଗାହକାନଂ ପଞ୍ଚ ଠାନାନି ଦେତୀ''ତିଆଦିନା (ଅ। ନି। ୫।୩୭), ''ଏଓ୍ୱଂ ଚେ, ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ସତ୍ତା ଜାନେୟ୍ୟୁଂ ଦାନସଂଓ୍ୱିଭାଗସ୍ସ ଓ୍ୱିପାକ''ନ୍ତିଆଦିନା (ଇତିଓ୍ୱୁ। ୨୬) ଚ ପସଂସଯି। ଯଥା ପନ ଦାନଂ ସଂଓ୍ୱିଭାଗୋ ଚ ପରମଂ ଅନୁତ୍ତରଞ୍ଚ ହୋତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଅଗ୍ଗମ୍ହୀ''ତିଆଦି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅଗ୍ଗମ୍ହୀତି ସୀଲାଦିଗୁଣଓ୍ୱିସେସଯୋଗେନ ସେଟ୍ଠେ ଅନୁତ୍ତରେ ପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତେ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେ ଅରିୟସଙ୍ଘେ ଚ। ପସନ୍ନଚିତ୍ତୋତି କମ୍ମଫଲସଦ୍ଧାୟ ରତନତ୍ତୟସଦ୍ଧାୟ ଚ ଚିତ୍ତଂ ପସାଦେନ୍ତୋ ଓକପ୍ପେନ୍ତୋ। ଚିତ୍ତସମ୍ପତ୍ତିୟା ହି ଖେତ୍ତସମ୍ପତ୍ତିୟା ଚ ପରିତ୍ତମ୍ପି ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମେ ଦାନଂ ମହାନୁଭାଓ୍ୱଂ ହୋତି ମହାଜୁତିକଂ ମହାଓ୍ୱିପ୍ଫାରଂ। ଓ୍ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ନତ୍ଥି ଚିତ୍ତେ ପସନ୍ନମ୍ହି, ଅପ୍ପକା ନାମ ଦକ୍ଖିଣା;

ତଥାଗତେ ଓ୍ୱା ସମ୍ବୁଦ୍ଧେ, ଅଥ ଓ୍ୱା ତସ୍ସ ସାଓ୍ୱକେ''ତି। (ଓ୍ୱି। ଓ୍ୱ। ୮୦୪; ନେତ୍ତି। ୯୫);

ଓ୍ୱିଞ୍ଞୂତି ସପ୍ପଞ୍ଞୋ। ପଜାନନ୍ତି ସମ୍ମଦେଓ୍ୱ ଦାନଫଲଂ ଦାନାନିସଂସଂ ପଜାନନ୍ତୋ। କୋ ନ ଯଜେଥ କାଲେତି ୟୁତ୍ତପ୍ପତ୍ତକାଲେ କୋ ନାମ ଦାନଂ ନ ଦଦେୟ୍ୟ? ସଦ୍ଧୋ, ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମୋ, ପଟିଗ୍ଗାହକାତି ଇମେସଂ ତିଣ୍ଣଂ ସମ୍ମୁଖୀଭୂତକାଲେୟେଓ୍ୱ ହି ଦାନଂ ସମ୍ଭଓ୍ୱତି, ନ ଅଞ୍ଞଥା, ପଟିଗ୍ଗାହକାନଂ ଓ୍ୱା ଦାତୁଂ ୟୁତ୍ତକାଲେ।

ଏଓ୍ୱଂ ପଠମଗାଥାୟ ଆମିସଦାନସଂଓ୍ୱିଭାଗାନୁଗ୍ଗହେ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଧମ୍ମଦାନସଂଓ୍ୱିଭାଗାନୁଗ୍ଗହେ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯେ ଚେଓ୍ୱ ଭାସନ୍ତୀ''ତି ଦୁତିୟଗାଥମାହ। ତତ୍ଥ ଉଭୟନ୍ତି ''ଭାସନ୍ତି ସୁଣନ୍ତୀ''ତି ଓ୍ୱୁତ୍ତା ଦେସକା ପଟିଗ୍ଗାହକାତି ଉଭୟଂ। ଅୟଂ ପନେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଯେ ସୁଗତସ୍ସ ଭଗଓ୍ୱତୋ ସାସନେ ସଦ୍ଧମ୍ମେ ପସନ୍ନଚିତ୍ତା ଓ୍ୱିମୁତ୍ତାୟତନସୀସେ ଠତ୍ୱା ଦେସେନ୍ତି ପଟିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି ଚ, ତେସଂ ଦେସକପଟିଗ୍ଗାହକାନଂ ସୋ ଧମ୍ମଦାନଧମ୍ମସଂଓ୍ୱିଭାଗଧମ୍ମାନୁଗ୍ଗହସଙ୍ଖାତୋ ଅତ୍ଥୋ। ପରମତ୍ଥସାଧନତୋ ପରମୋ। ତଣ୍ହାସଂକିଲେସାଦିସବ୍ବସଂକିଲେସମଲଓ୍ୱିସୋଧନେନ ଓ୍ୱିସୁଜ୍ଝତି। କୀଦିସାନଂ? ଯେ ଅପ୍ପମତ୍ତା ସୁଗତସ୍ସ ସାସନେ। ଯେ ଚ –

''ସବ୍ବପାପସ୍ସ ଅକରଣଂ, କୁସଲସ୍ସ ଉପସମ୍ପଦା;

ସଚିତ୍ତପରିୟୋଦପନଂ, ଏତଂ ବୁଦ୍ଧାନ ସାସନ''ନ୍ତି। (ଦୀ। ନି। ୨।୯୦; ଧ। ପ। ୧୮୩) –

ସଙ୍ଖେପତୋ ଏଓ୍ୱଂ ପକାସିତେ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ସାସନେ ଓ୍ୱାଦେ ଅନୁସିଟ୍ଠିୟଂ ଅପ୍ପମତ୍ତା ଅଧିସୀଲସିକ୍ଖାଦୟୋ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ସମ୍ପାଦେନ୍ତି। ତେସଂ ଓ୍ୱିସୁଜ୍ଝତି, ଅରହତ୍ତଫଲଓ୍ୱିସୁଦ୍ଧିୟା ଅତିଓ୍ୱିୟ ଓ୍ୱୋଦାୟତୀତି।

ନଓ୍ୱମସୁତ୍ତଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ତେଓ୍ୱିଜ୍ଜସୁତ୍ତଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୯୯। ଦସମେ ଧମ୍ମେନାତି ଞାୟେନ, ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିସଙ୍ଖାତେନ ହେତୁନା କାରଣେନ। ଯାୟ ହି ପଟିପଦାୟ ତେଓ୍ୱିଜ୍ଜୋ ହୋତି, ସା ପଟିପଦା ଇଧ ଧମ୍ମୋତି ଓ୍ୱେଦିତବ୍ବା। କା ପନ ସା ପଟିପଦାତି? ଚରଣସମ୍ପଦା ଚ ଓ୍ୱିଜ୍ଜାସମ୍ପଦା ଚ। ତେଓ୍ୱିଜ୍ଜନ୍ତି ପୁବ୍ବେନିଓ୍ୱାସାନୁସ୍ସତିଞାଣାଦୀହି ତୀହି ଓ୍ୱିଜ୍ଜାହି ସମନ୍ନାଗତଂ। ବ୍ରାହ୍ମଣନ୍ତି ବାହିତପାପବ୍ରାହ୍ମଣଂ। ପଞ୍ଞାପେମୀତି ''ବ୍ରାହ୍ମଣୋ''ତି ଜାନାପେମି ପତିଟ୍ଠପେମି। ନାଞ୍ଞଂ ଲପିତଲାପନମତ୍ତେନାତି ଅଞ୍ଞଂ ଜାତିମତ୍ତବ୍ରାହ୍ମଣଂ ଅଟ୍ଠକାଦୀହି ଲପିତମତ୍ତଓ୍ୱିପ୍ପଲପନମତ୍ତେନ ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ନ ପଞ୍ଞାପେମୀତି। ଅଥ ଓ୍ୱା ଲପିତଲାପନମତ୍ତେନାତି ମନ୍ତାନଂ ଅଜ୍ଝେନଅଜ୍ଝାପନମତ୍ତେନ। ଉଭୟଥାପି ଯଂ ପନ ବ୍ରାହ୍ମଣା ସାମଓ୍ୱେଦାଦିଓ୍ୱେଦତ୍ତୟଅଜ୍ଝେନେନ ତେଓ୍ୱିଜ୍ଜଂ ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ଓ୍ୱଦନ୍ତି, ତଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ଭଗଓ୍ୱତା ହି ''ପରମତ୍ଥତୋ ଅତେଓ୍ୱିଜ୍ଜଂ ବ୍ରାହ୍ମଣଂୟେଓ୍ୱ ଚେତେ ଭୋଓ୍ୱାଦିନୋ ଅଓ୍ୱିଜ୍ଜାନିଓ୍ୱୁତା 'ତେଓ୍ୱିଜ୍ଜୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ'ତି ଓ୍ୱଦନ୍ତି, ଏଓ୍ୱଂ ପନ ତେଓ୍ୱିଜ୍ଜୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ହୋତୀ''ତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ତଥା ବୁଜ୍ଝନକାନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଅଜ୍ଝାସୟେନ ଅୟଂ ଦେସନା ଆରଦ୍ଧା।

ତତ୍ଥ ଯସ୍ମା ଓ୍ୱିଜ୍ଜାସମ୍ପନ୍ନୋ ଚରଣସମ୍ପନ୍ନୋୟେଓ୍ୱ ହୋତି ଚରଣସମ୍ପଦାୟ ଓ୍ୱିନା ଓ୍ୱିଜ୍ଜାସମ୍ପତ୍ତିୟା ଅଭାଓ୍ୱତୋ, ତସ୍ମା ଚରଣସମ୍ପଦଂ ଅନ୍ତୋଗଧଂ କତ୍ୱା ଓ୍ୱିଜ୍ଜାସୀସେନେଓ୍ୱ ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ପଞ୍ଞାପେତୁକାମୋ ''ଧମ୍ମେନାହଂ, ଭିକ୍ଖଓ୍ୱେ, ତେଓ୍ୱିଜ୍ଜଂ ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ପଞ୍ଞାପେମୀ''ତି ଦେସନଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ''କଥଞ୍ଚାହଂ,

ଭିକ୍ଖଵେ, ଧମ୍ମେନ ତେଓିଙ୍ଙ ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ପଞ୍ଞାପେମୀ’’ତି କଥେତୁକମ୍ୟତାୟ ପୁଚ୍ଛଂ କତ୍ୱା ପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନାୟ ଦେସନାୟ ଓିଜ୍ଜତ୍ତୟଂ ଓିଭଜନ୍ତୋ ‘‘ଇଧ, ଭିକ୍ଖଵେ, ଭିକ୍ଖୂ’’ତିଆଦିମାହ।

ତତ୍ଥ ଅନେକଓିହିତନ୍ତି ଅନେକଓିଧଂ, ଅନେକେହି ଓା ପକାରେହି ପଓତ୍ତିତଂ, ସଂଓଣ୍ଣିତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁବ୍ବେନିଓାସନ୍ତି ସମନନ୍ତରାତୀତଭଓଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ନିଓୁତ୍ଥକ୍ଖନ୍ଧସନ୍ତାନଂ। ନିଓୁତ୍ଥନ୍ତି ଅଜ୍ଝାଓୁତ୍ଥଂ ଅନୁଭୂତଂ, ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧଂ, ନିଓୁତ୍ଥଧମ୍ମଂ ଓା ନିଓୁତ୍ଥଂ, ଗୋଚରନିଓାସେନ ନିଓୁତ୍ଥଂ, ଅତ୍ତନୋ ଓିଞ୍ଞାଣେନ ଓିଞ୍ଞାତଂ ପରଓିଞ୍ଞାଣଓିଞ୍ଞାତମ୍ପି ଓା ଛିନ୍ନଓଟୁମକାନୁସ୍ସରଣାଦୀସୁ। ଅନୁସ୍ସରତୀତି ‘‘ଏକମ୍ପି ଜାତିଂ ଦ୍ୱେପି ଜାତିୟୋ’’ତି ଏଓଂ ଜାତିପଟିପାଟିଓସେନ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ସରତି, ଅନୁଦେଓ ଓା ସରତି, ଚିତ୍ତେ ଅଭିନିନ୍ନାମିତେ ପରିକମ୍ମସମନନ୍ତରଂ ସରତି।

ସେୟ୍ୟଥିଦନ୍ତି ଆରଦ୍ଧପ୍ପକାରଦସ୍ସନତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ତେନେଓ ୟ୍ୱାୟଂ ପୁବ୍ବେନିଓାସୋ ଆରଦ୍ଧୋ ହୋତି, ତସ୍ସ ପକାରଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଏକମ୍ପି ଜାତି’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଏକମ୍ପି ଜାତିନ୍ତି ଏକମ୍ପି ପଟିସନ୍ଧିମୂଲକଂ ଚୁତିପରିୟୋସାନଂ ଏକଭଓପରିୟାପନ୍ନଂ ଖନ୍ଧସନ୍ତାନଂ। ଏସ ନୟୋ ଦ୍ୱେପି ଜାତିୟୋତିଆଦୀସୁ। ଅନେକେପି ସଂଓଟ୍ଟକପ୍ପେତିଆଦୀସୁ ପନ ପରିହାୟମାନୋ କପ୍ପୋ ସଂଓଟ୍ଟକପ୍ପୋ , ଓଡ୍ଢମାନୋ ଓିଓଟ୍ଟକପ୍ପୋ। ତତ୍ଥ ସଂଓଟ୍ଟେନ ସଂଓଟ୍ଟଟ୍ଠାୟୀ ଗହିତୋ ହୋତି ତମ୍ମୂଲକତ୍ତା, ଓିଓଟ୍ଟେନ ଚ ଓିଓଟ୍ଟଟ୍ଠାୟୀ। ଏଓଞ୍ହି ସତି ଯାନି ତାନି ‘‘ଚତ୍ତାରିମାନି, ଭିକ୍ଖଵେ, କପ୍ପସ୍ସ ଅସଙ୍ଖେୟ୍ୟାନି। କତମାନି ଚତ୍ତାରି? ସଂଓଟ୍ଟୋ, ସଂଓଟ୍ଟଟ୍ଠାୟୀ, ଓିଓଟ୍ଟୋ, ଓିଓଟ୍ଟଟ୍ଠାୟୀ’’ତି (ଅ॰ ନି॰ ୪।୧୫୬) ଓୁତ୍ତାନି ଚତ୍ତାରି ଅସଙ୍ଖେୟ୍ୟାନି, ତାନି ପରିଗ୍ଗହିତାନି ହୋନ୍ତି।

ତତ୍ଥ ତୟୋ ସଂଓଟ୍ଟା – ତେଜୋସଂଓଟ୍ଟୋ, ଆପୋସଂଓଟ୍ଟୋ, ଓାୟୋସଂଓଟ୍ଟୋତି। ତିସ୍ସୋ ସଂଓଟ୍ଟସୀମା – ଆଭସ୍ସରା, ସୁଭକିଣ୍ହା, ଓେହପ୍ଫଲାତି। ଯଦା କପ୍ପୋ ତେଜେନ ସଂଓଟ୍ଟତି, ଆଭସ୍ସରତୋ ହେଟ୍ଠା ଅଗ୍ଗିନା ଡୟ୍ହତି। ଯଦା ଉଦକେନ ସଂଓଟ୍ଟତି, ସୁଭକିଣ୍ହତୋ ହେଟ୍ଠା ଉଦକେନ ଓିଲୀୟତି। ଯଦା ଓାତେନ ସଂଓଟ୍ଟତି, ଓେହପ୍ଫଲତୋ ହେଟ୍ଠା ଓାତେନ ଓିଦ୍ଧଂସିୟତି। ଓିତ୍ଥାରତୋ ପନ କୋଟିସତସହସ୍ସଚକ୍କଓାଳଂ ଏକତୋ ଓିନସ୍ସତି। ଇତି ଏଓରୂପୋ ଅୟଂ ପୁବ୍ବେନିଓାସଂ ଅନୁସ୍ସରନ୍ତୋ ଭିକ୍ଖୁ ଅନେକେପି ସଂଓଟ୍ଟକପ୍ପେ ଅନେକେପି ଓିଓଟ୍ଟକପ୍ପେ ଅନେକେପି ସଂଓଟ୍ଟଓିଓଟ୍ଟକପ୍ପେ ଅନୁସ୍ସରତି। କଥଂ? ଅମୁତ୍ରାସିନ୍ତିଆଦିନା ନୟେନ।

ତତ୍ଥ ଅମୁତ୍ରାସିନ୍ତି ଅମୁମ୍ହି ସଂଓଟ୍ଟକପ୍ପେ ଅମୁମ୍ହି ଭଓେ ଓା ୟୋନିୟା ଓା ଗତିୟା ଓା ଓିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିୟା ଓା ସତ୍ତାଓାସେ ଓା ସତ୍ତନିକାୟେ ଓା ଅହମହୋସିଂ। ଏଓଂନାମୋତି ତିସ୍ସୋ ଓା ଫୁସ୍ସୋ ଓା। ଏଓଂଗୋତ୍ତୋତି ଗୋତମୋ ଓା କସ୍ସପୋ ଓା। ଏଓଂଓଣ୍ଣୋତି ଓଦାତୋ ଓା ସାମୋ ଓା। ଏଓମାହାରୋତି ସାଲିମଂସୋଦନାହାରୋ ଓା ପଓତ୍ତଫଲଭୋଜନୋ ଓା। ଏଓଂସୁଖଦୁକ୍ଖପ୍ପଟିସଂଓେଦୀତି ଅନେକପ୍ପକାରାନଂ କାୟିକଚେତସିକାନଂ ସାମିସନିରାମିସାଦିପ୍ପଭେଦାନଂ ଓା ସୁଖଦୁକ୍ଖାନଂ ପଟିସଂଓେଦୀ। ଏଓମାୟୁପରିୟନ୍ତୋତି ଏଓଂ ଓସ୍ସସତପରିମାଣାୟୁପରିୟନ୍ତୋ ଓା ଚତୁରାସୀତିକପ୍ପସତସହସ୍ସପରିମାଣାୟୁପରିୟନ୍ତୋ ଓା। ସୋ ତତୋ ଚୁତୋ ଅମୁତ୍ର ଉଦପାଦିନ୍ତି ସୋହଂ ତତୋ ଭଓତୋ ୟୋନିତୋ ଗତିତୋ ଓିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିତୋ ସତ୍ତାଓାସତୋ ସତ୍ତନିକାୟତୋ ଓା ଚୁତୋ ପୁନ ଅମୁକସ୍ମିଂ ନାମ ଭଓେ ୟୋନିୟା ଗତିୟା ଓିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିୟା ସତ୍ତାଓାସେ ସତ୍ତନିକାୟେ ଓା ଉଦପାଦିଂ। ତତ୍ରାପାସିନ୍ତି ଅଥ ତତ୍ରପି ଭଓେ ୟୋନିୟା ଗତିୟା ଓିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିୟା ସତ୍ତାଓାସେ ସତ୍ତନିକାୟେ ଓା ପୁନ ଅହୋସିଂ। ଏଓଂନାମୋତିଆଦି ଓୁତ୍ତନୟମେଓ।

ଅଥ ଓା ୟସ୍ମା ‘‘ଅମୁତ୍ରାସି’’ନ୍ତି ଇଦଂ ଅନୁପୁବ୍ବେନ ଆରୋହନ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଅଭିନୀହାରାନୁରୂପଂ ଯଥାବଲଂ ସରଣଂ, ‘‘ସୋ ତତୋ ଚୁତୋ’’ତି ପଟିନିଓତ୍ତନ୍ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଓେକ୍ଖଣଂ, ତସ୍ମା ‘‘ଇଧୂପପନ୍ନୋ’’ତି ଇମିସ୍ସା ଇଧୂପପତ୍ତିୟା ଅନନ୍ତରଂ ‘‘ଅମୁତ୍ର ଉଦପାଦି’’ନ୍ତି ଓୁତ୍ତଂ। ତତ୍ରାପାସିନ୍ତି ତତ୍ରପି ଭଓେ…ପେ… ସତ୍ତନିକାୟେ ଓା ଆସିଂ। ଏଓଂନାମୋତି ଦତ୍ତୋ ଓା ମିତ୍ତୋ ଓା, ଏଓଂଗୋତ୍ତୋତି ଓାସେଟ୍ଠୋ ଓା କସ୍ସପୋ ଓା। ଏଓଂଓଣ୍ଣୋତି କାଳଓ ଓା ଓଦାତୋ ଓା। ଏଓମାହାରୋତି ସୁଧାହାରୋ ଓା ସାଲିଓଦନାଦିଆହାରୋ ଓା। ଏଓଂସୁଖଦୁକ୍ଖପ୍ପଟିସଂଓେଦୀତି ଦିବ୍ବସୁଖପ୍ପଟିସଂଓେଦୀ ଓା ମାନୁସସୁଖଦୁକ୍ଖପ୍ପଟିସଂଓେଦୀ ଓା। ଏଓମାୟୁପରିୟନ୍ତୋତି ଏଓଂ ତଂତଂପରମାୟୁପରିୟନ୍ତୋ। ସୋ ତତୋ ଚୁତୋତି ସୋହଂ ତତୋ ଭଓାଦିତୋ ଚୁତୋ। ଇଧୂପପନ୍ନୋତି ଇଧ ଇମସ୍ମିଂ ଚରିମଭଓେ ମନୁସ୍ସୋ ହୁତ୍ୱା ଉପପନ୍ନୋ ନିବ୍ବତ୍ତୋ।

ଇତୀତି ଏଓଂ। ସାକାରଂ ସଉଦ୍ଦେସନ୍ତି ନାମଗୋତ୍ତାଦିଓସେନ ସଉଦ୍ଦେସଂ, ଓଣ୍ଣାଦିଓସେନ ସାକାରଂ। ନାମଗୋତ୍ତେନ ହି ସତ୍ତା ‘‘ତିସ୍ସୋ ଗୋତମୋ’’ତି ଉଦ୍ଦିସୀୟନ୍ତି, ଓଣ୍ଣାଦୀହି ‘‘ସାମୋ ଓଦାତୋ’’ତି ନାନତ୍ତତୋ ପଞ୍ଞାୟନ୍ତି। ତସ୍ମା ନାମଗୋତ୍ତଂ ଉଦ୍ଦେସୋ, ଇତରେ ଆକାରା। ଅୟମସ୍ସ ପଠମା ଓିଜ୍ଜା ଅଧିଗତାତି ଅୟଂ ଇମିନା ଭିକ୍ଖୁନା ପଠମଂ ଅଧିଗମଓସେନ ପଠମା, ଓିଦିତକରଣଟ୍ଠେନ ଓିଜ୍ଜା ଅଧିଗତା ସଚ୍ଛିକତା ହୋତି। କିଂ ପନାୟଂ ଓିଦିତଂ କରୋତି? ପୁବ୍ବେନିଓାସଂ। ଅଓିଜ୍ଜାତି ତସ୍ସେଓ ପୁବ୍ବେନିଓାସସ୍ସ ଅଓିଦିତକରଣଟ୍ଠେନ ତସ୍ସ ପଟିଚ୍ଛାଦକମୋହୋ ଓୁଚ୍ଚତି। ତମୋତି ସ୍ୱେଓ ମୋହୋ ପଟିଚ୍ଛାଦକଟ୍ଠେନ ତମୋତି ଓୁଚ୍ଚତି। ଆଲୋକୋତି ସା ଏଓ ଓିଜ୍ଜା ଓଭାସକରଣଟ୍ଠେନ ଆଲୋକୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଓିଜ୍ଜା ଅଧିଗତାତି ଅୟଂ

ଅତ୍ଥୋ, ସେସଂ ପସଂସାଓଚନଂ। ଯୋଜନା ପନେତ୍ଥ – ଅଯଂ ଖୋ ତେନ ଭିକ୍ଖୁନା ଓିଜ୍ଜା ଅଧିଗତା, ତସ୍ସ ଅଧିଗତଓିଜ୍ଜସ୍ସ ଅଓିଜ୍ଜା ଓିହତା, ଓିନଟ୍ଠାତି ଅତ୍ଥୋ। କସ୍ମା? ଯସ୍ମା ଓିଜ୍ଜା ଉପ୍ପନ୍ନାତି। ସେସପଦଦ୍ୱଯେପି ଏସେଓ ନଯୋ।

ଯଥା ତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଯଥାତି ଓପମ୍ମତ୍ଥେ, ତନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ। ସତିଯା ଅଓିପ୍ପଓାସେନ ଅପ୍ପମତ୍ତସ୍ସ। ଓୀରିଯାତାପେନ ଆତାପିନୋ। କାଯେ ଚ ଜୀଓିତେ ଚ ଅନପେକ୍ଖତାଯ ପହିତତ୍ତସ୍ସ ପେସିତଚିତ୍ତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଂ ଓୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଥା ଅପ୍ପମତ୍ତସ୍ସ ଆତାପିନୋ ପହିତତ୍ତସ୍ସ ଓିହରତୋ ଅଓିଜ୍ଜା ଓିହଞ୍ଞେଯ୍ୟ, ଓିଜ୍ଜା ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟ, ତମୋ ଓିହଞ୍ଞେଯ୍ୟ, ଆଲୋକୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟ; ଏଓମେଓ ତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଅଓିଜ୍ଜା ଓିହତା, ଓିଜ୍ଜା ଉପ୍ପନ୍ନା , ତମୋ ଓିହତୋ, ଆଲୋକୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ, ତସ୍ସ ପଧାନାନୁଯୋଗସ୍ସ ଅନୁରୂପମେଓ ଫଲଂ ଲଭିତ୍ୱା ଓିହରତୀତି।

ଦିବ୍ବେନଚକ୍ଖୁନାତି ଏତ୍ଥ ଯଂ ଓତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ଓୁତ୍ତମେଓ। ଓିସୁଦ୍ଧେନାତି ଚୁତୂପପାତଦସ୍ସନେନ ଦିଟ୍ଠିଓିସୁଦ୍ଧିହେତୁଭାଓତୋ ଓିସୁଦ୍ଧଂ। ଯୋ ହି ଚୁତିମତ୍ତମେଓ ପସ୍ସତି ନ ଉପପାତଂ, ସୋ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହାତି। ଯୋ ଉପପାତମତ୍ତମେଓ ପସ୍ସତି ନ ଚୁତିଂ, ସୋ ନଓସତ୍ତପାତୁଭାଓଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହାତି। ଯୋ ପନ ତଦୁଭଯଂ ପସ୍ସତି, ସୋ ଯସ୍ମା ଦୁଓିଧମ୍ପି ତଂ ଦିଟ୍ଠିଗତଂ ଅତିଓତ୍ତତି, ତସ୍ମାସ୍ସ ତଂ ଦସ୍ସନଂ ଦିଟ୍ଠିଓିସୁଦ୍ଧିହେତୁ ହୋତି, ତଦୁଭଯମ୍ପାଯଂ ବୁଦ୍ଧପୁତ୍ତୋ ପସ୍ସତି। ତେନ ଓୁତ୍ତଂ ‘‘ଚୁତୂପପାତଦସ୍ସନେନ ଦିଟ୍ଠିଓିସୁଦ୍ଧିହେତୁଭାଓତୋ ଓିସୁଦ୍ଧ’’ନ୍ତି। ଏକାଦସୌପକ୍କିଲେସଓିରହତୋ ଓା ଓିସୁଦ୍ଧଂ। ଯଥାହ ‘‘ଓିଚିକିଚ୍ଛା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପକ୍କିଲେସୋତି – ଇତି ଓିଦିତ୍ୱା ଓିଚିକିଚ୍ଛଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପକ୍କିଲେସଂ ପଜହିଂ, ଅମନସିକାରୋ...ପେ... ଥିନମିଦ୍ଧଂ, ଛମ୍ଭିତତ୍ତଂ, ଉପ୍ପିଲଂ, ଦୁଟ୍ଠୁଲ୍ଲଂ, ଅଚ୍ଚାରଦ୍ଧଓୀରିଯଂ, ଅତିଲୀନଓୀରିଯଂ, ଅଭିଜପ୍ପା, ନାନତ୍ତସଞ୍ଞା, ଅତିନିଜ୍ଝାଯିତତ୍ତଂ ରୂପାନଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପକ୍କିଲେସୋ’’ତି (ମ। ନି। ୩।୨୪୨) ଏଓଂ ଓୁତ୍ତେହି ଏକାଦସହି ଉପକ୍କିଲେସେହି ଅନୁପକ୍କିଲିଟ୍ଠତ୍ତା ଓିସୁଦ୍ଧଂ। ମନୁସ୍ସୂପଚାରଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ରୂପଦସ୍ସନେନ ଅତିକ୍କନ୍ତମାନୁସକଂ, ମଂସଚକ୍ଖୁଂ ଓା ଅତିକ୍କନ୍ତତ୍ତା ଅତିକ୍କନ୍ତମାନୁସକଂ। ତେନ ଦିବ୍ବେନ ଚକ୍ଖୁନା ଓିସୁଦ୍ଧେନ ଅତିକ୍କନ୍ତମାନୁସକେନ। ସତ୍ତେ ପସ୍ସତୀତି ମନୁସ୍ସମଂସଚକ୍ଖୁନା ଓିଯ ସତ୍ତେ ପସ୍ସତି ଦକ୍ଖତି ଆଲୋକେତି।

ଚଓମାନେ ଉପପଜ୍ଜମାନେତି ଏତ୍ଥ ଚୁତିକ୍ଖଣେ ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଓା ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନାପି ଦଟ୍ଠୁଂ ନ ସକ୍କା। ଯେ ପନ ଆସନ୍ନଚୁତିକା ଇଦାନି ଚଓିସ୍ସନ୍ତି, ତେ ଚଓମାନା। ଯେ ଚ ଗହିତପଟିସନ୍ଧିକା ସମ୍ପତିନିବ୍ବତ୍ତା ଓା, ତେ ଉପପଜ୍ଜମାନାତି ଅଧିପ୍ପେତା। ତେ ଏଓରୂପେ ଚଓମାନେ ଉପପଜ୍ଜମାନେ ଚ ପସ୍ସତୀତି ଦସ୍ସେତି। ହୀନେତି ମୋହନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା ହୀନାନଂ ଜାତିକୁଲଭୋଗାଦୀନଂ ଓସେନ ହୀଳିତେ ପରିଭୂତେ। ପଣୀତେତି ଅମୋହନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା ତବ୍ବିପରୀତେ। ସୁଓଣ୍ଣେତି ଅଦୋସନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା ଇଟ୍ଠକନ୍ତମନାପଓଣ୍ଣଯୁତ୍ତେ। ଦୁବ୍ବଣ୍ଣେତି ଦୋସନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା ଅନିଟ୍ଠଅକନ୍ତାମନାପଓଣ୍ଣଯୁତ୍ତେ। ଅଭିରୂପେ ଓିରୂପେତିପି ଅତ୍ଥୋ। ସୁଗତେତି ସୁଗତିଗତେ, ଅଲୋଭନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା ଓା ଅଡ୍ଢେ ମହଦ୍ଧନେ। ଦୁଗ୍ଗତେତି ଦୁଗ୍ଗତିଗତେ, ଲୋଭନିସ୍ସନ୍ଦଯୁତ୍ତତ୍ତା ଓା ଦଲିଦ୍ଦେ ଅପ୍ପନ୍ନପାନଭୋଜନେ। ଯଥାକମ୍ମୂପଗେତି ଯଂ ଯଂ କମ୍ମଂ ଉପଚିତଂ, ତେନ ତେନ ଉପଗତେ । ତତ୍ଥ ପୁରିମେହି ‘‘ଚଓମାନେ’’ତିଆଦୀହି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକିଚ୍ଚଂ ଓୁତ୍ତଂ, ଇମିନା ପନ ପଦେନ ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞ୍ଞାଣକିଚ୍ଚଂ।

ତସ୍ସ ଚ ଞାଣସ୍ସ ଅଯଂ ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍କମୋ – ଇଧ ଭିକ୍ଖୁ ହେଟ୍ଠା ନିରଯାଭିମୁଖଂ ଆଲୋକଂ ଓଡ୍ଢେତ୍ୱା ନେରଯିକେ ସତ୍ତେ ପସ୍ସତି ମହନ୍ତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅନୁଭଓମାନେ, ଇଦଂ ଦସ୍ସନଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣକିଚ୍ଚମେଓ। ସୋ ଚ ଏଓଂ ମନସି କରୋତି ‘‘କିଂ ନୁ ଖୋ କମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଇମେ ସତ୍ତା ଏତଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଅନୁଭଓନ୍ତୀ’’ତି, ଅଥସ୍ସ ‘‘ଇଦଂ ନାମ କତ୍ୱା’’ତି ତଂକମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତଥା ଉପରି ଦେଓଲୋକାଭିମୁଖଂ ଆଲୋକଂ ଓଡ୍ଢେତ୍ୱା ନନ୍ଦନଓନମିସ୍ସକଓନଫାରୁସକଓନାଦୀସୁ ସତ୍ତେ ପସ୍ସତି ଦିବ୍ବସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁଭଓମାନେ, ଇଦମ୍ପି ଦସ୍ସନଂ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣକିଚ୍ଚମେଓ। ସୋ ଏଓଂ ମନସି କରୋତି ‘‘କିଂ ନୁ ଖୋ କମ୍ମଂ କତ୍ୱା ଇମେ ସତ୍ତା ଏତଂ ସମ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁଭଓନ୍ତୀ’’ତି? ଅଥସ୍ସ ‘‘ଇଦଂ ନାମ କତ୍ୱା’’ତି ତଂକମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ଞାଣଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ଇଦଂ ଯଥାକମ୍ମୂପଗଞ୍ଞାଣଂ ନାମ। ଇମସ୍ସ ଓିସୁଂ ପରିକମ୍ମଂ ନାମ ନତ୍ଥି। ଯଥା ଚିମସ୍ସ, ଏଓଂ ଅନାଗତଂସଞାଣସ୍ସପି। ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁପାଦକାନେଓ ହି ଇମାନି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ସହେଓ ଇଜ୍ଝନ୍ତି। କାଯଦୁଚ୍ଚରିତେନାତିଆଦୀସୁ ଯଂ ଓତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ଓୁତ୍ତନଯମେଓ। ଇଧ ଓିଜ୍ଜାତି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁଞାଣଓିଜ୍ଜା। ଅଓିଜ୍ଜାତି ସତ୍ତାନଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିଚ୍ଛାଦିକା ଅଓିଜ୍ଜା। ସେସଂ ଓୁତ୍ତନଯମେଓ।

ତତିଯଓାରେ ଓିଜ୍ଜାତି ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞାଣଓିଜ୍ଜା। ଅଓିଜ୍ଜାତି ଚତୁସଚ୍ଚପଟିଚ୍ଛାଦିକା ଅଓିଜ୍ଜା। ସେସଂ ହେଟ୍ଠା ଓୁତ୍ତନଯତ୍ତା ସୁଓିଞ୍ଞେଯ୍ୟମେଓ। ଏଓଂ ଖୋତିଆଦି ନିଗମନଂ।

ଗାଥାସୁ ଅଯଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଯୋ ଯଥାଓୁତ୍ତଂ ପୁବ୍ବେନିଓାସଂ ଅଓେତି ଅଓଗଚ୍ଛତି, ଓୁତ୍ତନଯେନ ପାକଟଂ କତ୍ୱା ଜାନାତି। ‘‘ଯୋଓେଦୀ’’ତିପି ପାଠୋ, ଯୋ ଅଓେଦି ଓିଦିତଂ କତ୍ୱା ଠିତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଛବ୍ବୀସତିଦେଓଲୋକସଙ୍ଖାତଂ ସଗ୍ଗଂ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ଅପାଯଞ୍ଚ ଓୁତ୍ତନଯେନେଓ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନା ପସ୍ସତି। ଅଥୋତି ତତୋ ପରଂ ଜାତିକ୍ଖଯସଙ୍ଖାତଂ ଅରହତ୍ତଂ ନିବ୍ବାନମେଓ ଓା ପତ୍ତୋ ଅଧିଗତୋ। ତତୋ ଏଓ ଅଭିଞ୍ଞା ଅଭିଓିସିଟ୍ଠାଯ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ ଜାନିତବ୍ବଂ ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମଂ ଜାନିତ୍ୱା କିଚ୍ଚଓୋସାନେନ ଓୋସିତୋ ନିଟ୍ଠାନପ୍ପତ୍ତୋ। ମୋନେଯ୍ୟଧମ୍ମସମନ୍ନାଗମେନ ମୁନି, ଖୀଣାସଓୋ ଯସ୍ମା ଏତାହି ଯଥାଓୁତ୍ତାହି

ତୀହି ୱିଜ୍ଜାହି ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ତତୋ ତତିଯୱିଜ୍ଜାଯ ସଙ୍ଖଥା ବାହିତପାପତ୍ତା ଚ ତେୱିଜ୍ଜୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ ନାମ ହୋତି। ତସ୍ମା ତମେୱ ଅହଂ ତେୱିଜ୍ଜଂ ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ୱଦାମି, ଅଞ୍ଞଂ ପନ ଲପିତଲାପନଂ ଯଜୁଆଦିମନ୍ତପଦାନଂ ଅଜ୍ଝାପନପରଂ ତେୱିଜ୍ଜଂ ବ୍ରାହ୍ମଣଂ ନ ୱଦାମି, ତେୱିଜ୍ଜୋତି ତଂ ନ କଥେମୀତି।

ଇତି ଇମସ୍ମିଂ ୱଗ୍ଗେ ଦୁତିଯସୁତ୍ତେ ୱଟ୍ଟଂ କଥିତଂ, ପଞ୍ଚମଅଟ୍ଠମଦସମସୁତ୍ତେସୁ ୱିୱଟ୍ଟଂ କଥିତଂ, ଇତରେସୁ ୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟଂ କଥିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଦସମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଞ୍ଚମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପରମତ୍ଥଦୀପନିଯା ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ

ଇତିୱୁତ୍ତକସ୍ସ ତିକନିପାତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

୪। ଚତୁକ୍କନିପାତୋ

୧। ବ୍ରାହ୍ମଣଧମ୍ମଯାଗସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୦। ଚତୁକ୍କନିପାତସ୍ସ ପଠମେ ଅହନ୍ତି ଅତ୍ତନିଦ୍ଦେସୋ। ଯୋ ହି ପରୋ ନ ହୋତି, ସୋ ନିଯକଜ୍ଝତ୍ତସଙ୍ଖାତୋ ଅତ୍ତା ''ଅହ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଅସ୍ମୀତି ପଟିଜାନନା। ଯୋ ପରମତ୍ଥବ୍ରାହ୍ମଣଭାୱୋ ''ଅହ''ନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚମାନୋ, ତସ୍ସ ଅତ୍ତନି ଅତ୍ଥିଭାୱଂ ପଟିଜାନନ୍ତୋ ହି ସତ୍ଥା ''ଅସ୍ମୀ''ତି ଅୱୋଚ। ''ଅହମସ୍ମୀ''ତି ଚ ଯଥା ''ଅହମସ୍ମି ବ୍ରହ୍ମା ମହାବ୍ରହ୍ମା, ସେୟ୍ୟୋହମସ୍ମୀ''ତି ଚ ଅପ୍ପହୀନଦିଟ୍ଠିମାନାନୁସଯା ପୁଥୁଜ୍ଜନା ଅତ୍ତନୋ ଦିଟ୍ଠିମାନମଞ୍ଞନାଭିନିୱେସୱସେନ ଅଭିୱଦନ୍ତି, ନ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସବ୍ବସୋ ପନ ପହୀନଦିଟ୍ଠିମାନାନୁସଯୋ ଭଗୱା ସମଞ୍ଞଂ ଅନତିଧାୱନ୍ତୋ ଲୋକସମଞ୍ଞାନୁରୋଧେନ ୱେନେୟ୍ୟସନ୍ତାନେସୁ ଧମ୍ମଂ ପତିଟ୍ଠପେନ୍ତୋ କେୱଲଂ ତାଦିସସ୍ସ ଗୁଣସ୍ସ ଅତ୍ତନି ୱିଜ୍ଜମାନତଂ ପଟିଜାନନ୍ତୋ ''ଅହମସ୍ମୀ''ତି ଆହ। ବ୍ରାହ୍ମଣୋତି ବାହିତପାପତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମସ୍ସ ଚ ଅଣନତୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୋ। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ – ଭିକ୍ଖୱେ, ଅହଂ ପରମତ୍ଥତୋ ବ୍ରାହ୍ମଣୋସ୍ମୀତି। ଭଗୱା ସବ୍ବାକାରପରିପୁଣ୍ଣସ୍ସ ଦାନସଂଯମାଦିୱତସମାଦାନସ୍ସ ନିରୱସେସାଯ ତପଚରିଯାଯ ପାରଂ ଗତୋ ସମ୍ମଦେୱ ୱୁସିତବ୍ରହ୍ମଚରିଯୱାସୋ ସକଲୱେଦନ୍ତଗୂ ସୁୱିସୁଦ୍ଧୱିଜ୍ଜାଚରଣୋ ସବ୍ବଥା ନିନ୍ହାତପାପମଲୋ ଅନୁତ୍ତରସ୍ସ ଅରିଯମଗ୍ଗସଙ୍ଖାତସ୍ସ ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ୱତ୍ତା ପୱତ୍ତା, ସୁପରିସୁଦ୍ଧସ୍ସ ଚ ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିଯସ୍ସ ପୱେଦେତା, ତସ୍ମା ସବ୍ବସୋ ବାହିତପାପତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମସ୍ସ ଚ ଅଣନତୋ କଥନତୋ ପରମତ୍ଥେନ ବ୍ରାହ୍ମଣୋତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଇତି ଭଗୱା ସଦେୱକେ ଲୋକେ ଅତ୍ତନୋ ଅନୁତ୍ତରଂ ବ୍ରାହ୍ମଣଭାୱଂ ପୱେଦେତ୍ୱା ଯାନି ତାନି ବ୍ରାହ୍ମଣଦାନାଦୀନି ଛ କମ୍ମାନି ବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ପଞ୍ଞାପେନ୍ତି, ତେସମ୍ପି ସୁପରିସୁଦ୍ଧାନଂ ଉକ୍କଂସତୋ ଅତ୍ତନି ସଂୱିଜ୍ଜମାନତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯାଚଯୋଗୋ''ତିଆଦିମାହ।

ତତ୍ଥ ଯାଚଯୋଗୋତି ଯାଚେହି ଯୁତ୍ତୋ। ଯାଚନ୍ତୀତି ଯାଚା, ଯାଚକା , ତେ ପନେତ୍ଥ ୱେନେୟ୍ୟା ୱେଦିତବ୍ବା। ତେ ହି ''ଦେସେତୁ, ଭନ୍ତେ ଭଗୱା , ଧମ୍ମଂ; ଦେସେତୁ, ସୁଗତୋ, ଧମ୍ମ''ନ୍ତି ଭଗୱନ୍ତଂ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ଧମ୍ମଦେସନଂ ଯାଚନ୍ତି। ଭଗୱା ଚ ତେସଂ ଇଚ୍ଛାୱିଘାତଂ ଅକରୋନ୍ତୋ ଯଥାରୁଚି ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋ ଧମ୍ମଦାନଂ ଦେତୀତି ଯାଚଯୋଗୋ, ସଦା ସବ୍ବକାଲଂ ତେହି ଅୱିରହିତୋ। ଅଥ ୱା ଯାଚଯୋଗୋତି ଯାଚନଯୋଗ୍ଗୋ, ଅଧିପ୍ପାଯପୂରଣତୋ ଯାଚିତୁଂ ଯୁତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ ''ଯାଜଯୋଗୋ''ତିପି ପାଠୋ। ତତ୍ଥ ଯାଜୋ ୱୁଚ୍ଚତି ମହାଦାନଂ, ଯିଟ୍ଠନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଧ ପନ ଧମ୍ମଦାନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ଯାଜେ ନିଯୁତ୍ତୋତି ଯାଜଯୋଗୋ। ସଦାତି ସବ୍ବଦା, ଅନୱରତପ୍ପୱତ୍ତସଦ୍ଧମ୍ମମହାଦାନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ଯାଜେନ ଯୋଜେତୀତିପି ଯାଜଯୋଗୋ। ତିୱିଧଦାନସଙ୍ଖାତେନ ଯାଜେନ ସତ୍ତେ ଯଥାରହଂ ଯୋଜେତି, ତତ୍ଥ ଦାନେ ନିଯୋଜେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଯାଜଯୋଗୋ ସତତ''ନ୍ତିପି ପଠନ୍ତି। ପଯତପାଣୀତି ପରିସୁଦ୍ଧହତ୍ଥୋ। ଯୋ ହି ଦାନାଧିମୁତ୍ତୋ ଆମିସଦାନଂ ଦେନ୍ତୋ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ସହତ୍ଥେନ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମଂ ଦାତୁଂ ସଦା ଧୋତହତ୍ଥୋଯେୱ ହୋତି, ସୋ ''ପଯତପାଣୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଭଗୱାପି ଧମ୍ମଦାନାଧିମୁତ୍ତୋ ସକ୍କଚ୍ଚଂ ସବ୍ବକାଲଂ ଧମ୍ମଦାନେ ଯୁତ୍ତପ୍ପଯୁତ୍ତୋତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ ''ପଯତପାଣୀ''ତି। ''ସଦା''ତି ଚ ପଦଂ ଇମିନାପି ସଦ୍ଧିଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ ''ସଦା ପଯତପାଣୀ''ତି। ଅୱିଭାଗେନ ହି ସତ୍ଥା ୱେନେୟ୍ୟଲୋକସ୍ସ ସଦ୍ଧମ୍ମଦାନଂ ସଦା ସବ୍ବକାଲଂ ପୱତ୍ତେନ୍ତୋ ତତ୍ଥ ଯୁତ୍ତପ୍ପଯୁତ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା ୱିହରତି।

ଅପରୋ ନଯୋ – ଯୋଗୋ ୱୁଚ୍ଚତି ଭାୱନା। ଯଥାହ ''ଯୋଗା ୱେ ଜାଯତେ ଭୂରୀ''ତି (ଧ। ପ। ୨୮୨)। ତସ୍ମା ଯାଜଯୋଗୋତି ଯାଜଭାୱନଂ, ପରିଚ୍ଚାଗଭାୱନଂ ଅନୁଯୁତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଭଗୱା ହି ଅଭିସମ୍ବୋଧିତୋ ପୁବ୍ବେ ବୋଧିସତ୍ତଭୂତୋପି କରୁଣାସମୁସ୍ସାହିତୋ ଅନୱସେସତୋ ଦାନଂ ପରିବ୍ରୂହେନ୍ତୋ ତତ୍ଥ ଉକ୍କଂସପାରମିପ୍ପତ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା ଅଭିସମ୍ବୋଧିଂ ପାପୁଣି, ବୁଦ୍ଧୋ ହୁତ୍ୱାପି ତିୱିଧଂ ଦାନଂ ପରିବ୍ରୂହେସି ୱିସେସତୋ ଧମ୍ମଦାନଂ, ପରେପି ତତ୍ଥ ନିଯୋଜେସି। ତଥା ହି ସୋ ୱେନେୟ୍ୟଯାଚକାନଂ କସ୍ସଚି ସରଣାନି ଅଦାସି, କସ୍ସଚି ପଞ୍ଚ ସୀଲାନି, କସ୍ସଚି ଦସ ସୀଲାନି, କସ୍ସଚି ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲଂ, କସ୍ସଚି ଧୁତଧମ୍ମେ, କସ୍ସଚି ଚତ୍ତାରି ଝାନାନି, କସ୍ସଚି ଅଟ୍ଠ ସମାପତ୍ତିଯୋ, କସ୍ସଚି ପଞ୍ଚାଭିଞ୍ଞାଯୋ, ଚତ୍ତାରୋ ମଗ୍ଗେ, ଚତ୍ତାରି ସାମଞ୍ଞଫଲାନି, ତିସ୍ସୋ ୱିଜ୍ଜା, ଚତସ୍ସୋ ପଟିସମ୍ଭିଦାତି ଏୱମାଦିଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରଭେଦଂ ଗୁଣଧନଂ ଧମ୍ମଦାନୱସେନ ଯଥାଧିପ୍ପାଯଂ ଦେନ୍ତୋ ପରେ ଚ ''ଦେଥା''ତି ନିଯୋଜେନ୍ତୋ ପରିଚ୍ଚାଗଭାୱନଂ ପରିବ୍ରୂହେସି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ପରିଚ୍ଚାଗଭାୱନଂ ଅନୁଯୁତ୍ତୋ''ତି।

ପଯତପାଣୀତି ୱା ଆଯତପାଣୀ, ହତ୍ଥଗତଂ କିଞ୍ଚି ଦାତୁଂ ''ଏହି ଗଣ୍ହା''ତି ପସାରିତହତ୍ଥୋ ୱିଯ ଆଚରିଯମୁଟ୍ଠିଂ ଅକତ୍ୱା ସଦ୍ଧମ୍ମଦାନେ ଯୁତ୍ତପ୍ପଯୁତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ପଯତପାଣୀତି ୱା ଉସ୍ସାହିତହତ୍ଥୋ, ଆମିସଦାନଂ ଦାତୁଂ ଉସ୍ସାହିତହତ୍ଥୋ ୱିଯ ଧମ୍ମଦାନେ କତୁସ୍ସାହୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନ୍ତିମଦେହଧରୋତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯୱସେନ ବ୍ରାହ୍ମଣକରଣାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ପାରିପୂରିଯା ପଚ୍ଛିମତ୍ତଭାୱଧାରୀ। ଅୱୁସିତୱତୋ ହି ୱସଲକରଣାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅପ୍ପହାନେନ ୱସଲାଦିସମଞ୍ଞା ଗତି ଆଯତିଂ ଗବ୍ଭସେୟ୍ୟା ସିଯା। ତେନ ଭଗୱା ଅତ୍ତନୋ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱୁସିତବ୍ରାହ୍ମଣଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ଅନୁତ୍ତରୋ ଭିସକ୍କୋସଲ୍ଲକତ୍ତୋତି

ଦୁତିକିଚ୍ଛସ୍ସ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖରୋଗସ୍ସ ତିକିଚ୍ଛନତୋ ଉତ୍ତମୋ ଭିସକ୍କୋ, ଅଞ୍ଞେହି ଅନୁଦ୍ଧରଣୀୟାନଂ ରାଗାଦିସଲ୍ଲାନଂ କନ୍ତନତୋ ସମୁଚ୍ଛେଦୱସେନ ସମୁଦ୍ଧରଣତୋ ଉତ୍ତମୋ ସଲ୍ଲକନ୍ତନୱେଜ୍ଜୋ। ଇମିନା ନିପ୍ପରିୟାୟତୋ ବ୍ରାହ୍ମଣକରଣାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅତ୍ତନି ପତିଟ୍ଠିତାନଂ ପରସନ୍ତତିୟଂ ପତିଟ୍ଠାପନେନ ପରେସମ୍ପି ବ୍ରାହ୍ମଣକରଣମାହ।

ତସ୍ସ ମେ ତୁମ୍ହେ ପୁତ୍ତାତି ତସ୍ସ ଏୱରୂପସ୍ସ ମମ ତୁମ୍ହେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁତ୍ତା ଅତ୍ରଜା ହୋଥ। ଓରସାତି ଉରସି ସମ୍ଭୂତା। ଯଥା ହି ସତ୍ତାନଂ ଓରସପୁତ୍ତା ଅତ୍ରଜା ୱିସେସେନ ପିତୁସନ୍ତକସ୍ସ ଦାୟଜ୍ଜସ୍ସ ଭାଗିନୋ ହୋନ୍ତି, ଏୱମେତେପି ଅରିୟପୁଗ୍ଗଲା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସୱନନ୍ତେ ଅରିୟାୟ ଜାତିୟା ଜାତା। ତସ୍ସ ସନ୍ତକସ୍ସ ୱିମୁତ୍ତିସୁଖସ୍ସ ଅରିୟଧମ୍ମରତନସ୍ସ ଚ ଏକଂସଭାଗିୟତାୟ ଓରସା। ଅଥ ୱା ଭଗୱତୋ ଧମ୍ମଦେସନାନୁଭାୱେନ ଅରିୟଭୂମିଂ ଓକ୍କମମାନା ଓକ୍କନ୍ତା ଚ ଅରିୟସାୱକା ସତ୍ଥୁ ଉରେ ୱାୟାମଜନିତାଭିଜାତିତାୟ ନିପ୍ପରିୟାୟେନ ''ଓରସପୁତ୍ତା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହନ୍ତି। ତଥା ହି ତେ ଭଗୱତା ଆସୟାନୁସୟଚରିୟାଧିମୁତ୍ତିଆଦିୱୋଲୋକନେନ ୱେନେୟ୍ୟାନୁଚିନ୍ତନେନ ଚ ହଦୟେ କତ୍ୱା ୱଜ୍ଜତୋ ନିୱାରେତ୍ୱା ଅନୱଜ୍ଜେ ପତିଟ୍ଠପେନ୍ତେନ ସୀଲାଦିଧମ୍ମସରୀରପୋସନେନ ସଂୱଡ୍ଢିତା। ମୁଖତୋ ଜାତାତି ମୁଖତୋ ଜାତାୟ ଧମ୍ମଦେସନାୟ ଅରିୟାୟ ଜାତିୟା ଜାତତ୍ତା ମୁଖତୋ ଜାତା। ଅଥ ୱା ଅନଞ୍ଞସାଧାରଣତୋ ସବ୍ବସ୍ସ କୁସଲଧମ୍ମସ୍ସ ମୁଖତୋ ପାତିମୋକ୍ଖତୋ ୱୁଟ୍ଠାନଗାମିନିୱିପସ୍ସନାସଙ୍ଖାତତୋ ୱିମୋକ୍ଖମୁଖତୋ ୱା ଅରିୟମଗ୍ଗଜାତିୟା ଜାତାତିପି ମୁଖତୋ ଜାତା। ସିକ୍ଖତ୍ତୟସଙ୍ଗହେ ସାସନଧମ୍ମେ ଅରିୟମଗ୍ଗଧମ୍ମେ ୱା ଜାତାତି ଧମ୍ମଜା। ତେନେୱ ଧମ୍ମେନ ନିମ୍ମିତା ମାପିତାତି ଧମ୍ମନିମ୍ମିତା। ସତିଧମ୍ମୱିଚୟାଦି ଧମ୍ମଦାୟାଦା, ନ ଲାଭସକ୍କାରାଦି ଆମିସଦାୟାଦା, ଧମ୍ମଦାୟାଦା ନୋ ଆମିସଦାୟାଦା ହୋଥାତି ଅତ୍ଥୋ।

ତତ୍ଥ ଧମ୍ମୋ ଦୁୱିଧୋ – ନିପ୍ପରିୟାୟଧମ୍ମୋ, ପରିୟାୟଧମ୍ମୋତି। ଆମିସମ୍ପି ଦୁୱିଧଂ – ନିପ୍ପରିୟାୟାମିସଂ, ପରିୟାୟାମିସନ୍ତି। କଥଂ? ମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନପ୍ପଭେଦୋ ହି ନୱୱିଧୋ ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମୋ ନିପ୍ପରିୟାୟଧମ୍ମୋ, ନିବ୍ବତ୍ତିତଧମ୍ମୋୟେୱ, ନ କେନଚି ପରିୟାୟେନ କାରଣେନ ୱା ଲେସେନ ୱା ଧମ୍ମୋ। ଯଂ ପନିଦଂ ୱିୱଟ୍ଟୂପନିସ୍ସିତଂ କୁସଲଂ, ସେୟ୍ୟଥିଦଂ – ଇଧେକଚ୍ଚୋ ୱିୱଟ୍ଟଂ ପତ୍ଥେନ୍ତୋ ଦାନଂ ଦେତି, ସୀଲଂ ସମାଦିୟତି, ଉପୋସଥକମ୍ମଂ କରୋତି, ଗନ୍ଧମାଲାଦୀହି ୱତ୍ଥୁପୂଜଂ କରୋତି, ଧମ୍ମଂ ସୁଣାତି, ଦେସେତି, ଝାନସମାପତ୍ତିୟୋ ନିବ୍ବତ୍ତେତି, ଏୱଂ କରୋନ୍ତୋ ଅନୁପୁବ୍ବେନ ନିପ୍ପରିୟାୟଂ ଅମତଂ ନିବ୍ବାନଂ ପଟିଲଭତି, ଅୟଂ ପରିୟାୟଧମ୍ମୋ। ତଥା ଚୀୱରାଦୟୋ ଚତ୍ତାରୋ ପଚ୍ଚୟା ନିପ୍ପରିୟାୟାମିସମେୱ, ନ ଅଞ୍ଞେନ ପରିୟାୟେନ ୱା କାରଣେନ ୱା ଲେସେନ ୱା ଆମିସଂ। ଯଂ ପନିଦଂ ୱଟ୍ଟଗାମିକୁସଲଂ, ସେୟ୍ୟଥିଦଂ – ଇଧେକଚ୍ଚୋ ୱଟ୍ଟଂ ପତ୍ଥେନ୍ତୋ ସମ୍ପତ୍ତିଭୱଂ ଇଚ୍ଛମାନୋ ଦାନଂ ଦେତି…ପେ… ସମାପତ୍ତିୟୋ ନିବ୍ବତ୍ତେତି, ଏୱଂ କରୋନ୍ତୋ ଅନୁପୁବ୍ବେନ ଦେୱମନୁସ୍ସସମ୍ପତ୍ତିୟୋ ପଟିଲଭତି, ଇଦଂ ପରିୟାୟାମିସଂ ନାମ।

ତତ୍ଥ ନିପ୍ପରିୟାୟଧମ୍ମୋପି ଭଗୱତୋୟେୱ ସନ୍ତକୋ। ଭଗୱତା ହି କଥିତତ୍ତା ଭିକ୍ଖୂ ମଗ୍ଗଫଲନିବ୍ବାନାନି ଅଧିଗଚ୍ଛନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ସୋ, ହି, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଭଗୱା ଅନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଉପ୍ପାଦେତା, ଅସଞ୍ଜାତସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ସଞ୍ଜନେତା…ପେ… ମଗ୍ଗାନୁଗା ଚ ପନେତରହି ସାୱକା ୱିହରନ୍ତି ପଚ୍ଛା ସମନ୍ନାଗତା''ତି (ମ। ନି। ୩।୭୯; ଚୂଳନି। ମୋଘରାଜମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୮୫)।

''ସୋ, ହାୱୁସୋ, ଭଗୱା ଜାନଂ ଜାନାତି, ପସ୍ସଂ ପସ୍ସତି, ଚକ୍ଖୁଭୂତୋ ଞାଣଭୂତୋ ଧମ୍ମଭୂତୋ ବ୍ରହ୍ମଭୂତୋ, ୱତ୍ତା ପୱତ୍ତା, ଅତ୍ଥସ୍ସ ନିନ୍ନେତା , ଅମତସ୍ସ ଦାତା, ଧମ୍ମସ୍ସାମୀ ତଥାଗତୋ''ତି (ମ। ନି। ୧।୨୦୩; ୩।୨୮୧) ଚ।

ପରିୟାୟଧମ୍ମୋପି ଭଗୱତୋୟେୱ ସନ୍ତକୋ। ଭଗୱତା ହି କଥିତତ୍ତା ଏୱ ଜାନନ୍ତି ''ୱିୱଟ୍ଟଂ ପତ୍ଥେତ୍ୱା ଦାନଂ ଦେନ୍ତୋ…ପେ… ସମାପତ୍ତିୟୋ ନିବ୍ବତ୍ତେନ୍ତୋ ଅନୁକ୍କମେନ ଅମତଂ ନିବ୍ବାନଂ ପଟିଲଭତୀ''ତି। ନିପ୍ପରିୟାୟାମିସମ୍ପି ଭଗୱତୋୟେୱ ସନ୍ତକଂ। ଭଗୱତା ହି ଅନୁଞ୍ଞାତତ୍ତାୟେୱ ଭିକ୍ଖୂହି ଜୀୱକୱତ୍ଥୁଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ପଣୀତଚୀୱରଂ ଲଦ୍ଧଂ। ଯଥାହ –

''ଅନୁଜାନାମି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଗହପତିଚୀୱରଂ। ଯୋ ଇଚ୍ଛତି, ପଂସୁକୂଲିକୋ ହୋତୁ। ଯୋ ଇଚ୍ଛତି, ଗହପତିଚୀୱରଂ ସାଦିୟତୁ। ଇତରୀତରେନପାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ସନ୍ତୁଟ୍ଠିଂୟେୱ ୱଣ୍ଣେମୀ''ତି (ମହାୱ। ୩୩୭)।

ଏୱଂ ଇତରେପି ପଚ୍ଚୟା ଭଗୱତା ଅନୁଞ୍ଞାତତ୍ତା ଏୱ ଭିକ୍ଖୂହି ପରିଭୁଞ୍ଜିତୁଂ ଲଦ୍ଧା। ପରିୟାୟାମିସମ୍ପି ଭଗୱତୋୟେୱ ସନ୍ତକଂ। ଭଗୱତା ହି କଥିତତ୍ତା ଏୱ ଜାନନ୍ତି ''ସମ୍ପତ୍ତିଭୱଂ ପତ୍ଥେନ୍ତୋ ଦାନଂ ଦତ୍ୱା ସୀଲଂ…ପେ… ସମାପତ୍ତିୟୋ ନିବ୍ବତ୍ତେତ୍ୱା ଅନୁକ୍କମେନ ପରିୟାୟାମିସଂ ଦିବ୍ବସମ୍ପତ୍ତିଂ ମନୁସ୍ସସମ୍ପତ୍ତିଞ୍ଚ ପଟିଲଭତୀ''ତି। ଯଦେୱ ଯସ୍ମା ନିପ୍ପରିୟାୟଧମ୍ମୋପି ପରିୟାୟଧମ୍ମୋପି ନିପ୍ପରିୟାୟାମିସମ୍ପି ପରିୟାୟାମିସମ୍ପି ଭଗୱତୋୟେୱ ସନ୍ତକଂ, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ଅତ୍ତନୋ ସାମିଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ତତ୍ଥ ଚ ଯଂ ସେଟ୍ଠତରଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତହିତସୁଖାୱହଂ ତତ୍ଥେୱ ନେ ନିୟୋଜେନ୍ତୋ ଏୱମାହ ''ତସ୍ସ ମେ

ତୁମ୍ହେ ପୁତ୍ତା ଓରସା…ପେ… ନୋ ଆମିସଦାଯାଦା’’ତି।

ଇତି ଭଗଵା ପରିପୁଣ୍ଣଵତସମାଦାନଂ ତପଚରିଯଂ ସମ୍ମଦେଵ ଵୁସିତବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ସୁଵିସୁଦ୍ଧଵିଜ୍ଜାଚରଣସମ୍ପନ୍ନଂ ଅନଵସେସଵେଦନ୍ତପାରଗୁଂ ବାହିତସବ୍ବପାପଂ ସତତଂ ଯାଚଯୋଗଂ ସଦେଵକେ ଲୋକେ ଅନୁତ୍ତରଦକ୍ଖିଣେଯ୍ଯଭାଵପ୍ପତ୍ତଂ ଅତ୍ତନୋ ପରମତ୍ଥବ୍ରାହ୍ମଣଭାଵଂ ଅରିଯସାଵକାନଞ୍ଚ ଅତ୍ତନୋ ଓରସପୁତ୍ତାଦିଭାଵଂ ପଵେଦେସି। ଭଗଵା ହି ‘‘ସୀହୋତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖଵେ, ତଥାଗତସ୍ସେତଂ ଅଧିଵଚନଂ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସା’’ତି (ଅ॰ ନି॰ ୫।୯୯) ଏଵଂ ସୀହସଦିସଂ, ‘‘ପୁରିସୋ ମଗ୍ଗକୁସଲୋତି ଖୋ, ତିସ୍ସ, ତଥାଗତସ୍ସେତଂ ଅଧିଵଚନ’’ନ୍ତି (ସଂ॰ ନି॰ ୩।୮୪) ଏଵଂ ମଗ୍ଗଦେସକପୁରିସସଦିସଂ, ‘‘ରାଜାହମସ୍ମି ସେଲା’’ତି (ମ॰ ନି॰ ୨।୩୯୯; ସୁ॰ ନି॰ ୫୫୯) ଏଵଂ ରାଜସଦିସଂ, ‘‘ଭିସକ୍କୋ ସଲ୍ଲକତ୍ତୋତି ଖୋ, ସୁନକ୍ଖତ୍ତ, ତଥାଗତସ୍ସେତଂ ଅଧିଵଚନ’’ନ୍ତି (ମ॰ ନି॰ ୩।୬୫) ଏଵଂ ଵେଜ୍ଜସଦିସଂ, ‘‘ବ୍ରାହ୍ମଣୋତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖଵେ, ତଥାଗତସ୍ସେତଂ ଅଧିଵଚନ’’ନ୍ତି (ଅ॰ ନି॰ ୮।୮୫) ଏଵଂ ବ୍ରାହ୍ମଣସଦିସଂ ଅତ୍ତାନଂ କଥେସି। ଇଧାପି ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଦିସଂ କତ୍ଵା କଥେସି।

ଇଦାନି ଯେହି ଦାନାଦୀହି ଯୁତ୍ତସ୍ସ ଇତୋ ବାହିରକବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ବ୍ରାହ୍ମଣକିଚ୍ଚଂ ପରିପୁଣ୍ଣଂ ମଞ୍ଞନ୍ତି, ତେହି ଅତ୍ତନୋ ଦାନାଦୀନଂ ଅଗ୍ଗସେଟ୍ଠଭାଵଂ ପକାସେତୁଂ ‘‘ଦ୍ଵେମାନି, ଭିକ୍ଖଵେ, ଦାନାନୀ’’ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ତତ୍ଥ ଯାଗାତି ମହାଯଞ୍ଞା , ମହାଦାନାନୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଯାନି ‘‘ଯିଟ୍ଠାନୀ’’ତିପି ଵୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତତ୍ଥ ଵେଲାମଦାନଵେସ୍ସନ୍ତରଦାନମହାଵିଜିତଯଞ୍ଞସଦିସା ଆମିସଯାଗା ଵେଦିତବ୍ବା, ମହାସମଯସୁତ୍ତମଙ୍ଗଲସୁତ୍ତଚୂଳରାହୁଲୋଵାଦସୁତ୍ତସମଚିତ୍ତସୁତ୍ତଦେସନାଦଯୋ ଧମ୍ମଯାଗା। ସେସଂ ହେଟ୍ଠା ଵୁତ୍ତନଯମେଵ।

ଗାଥାଯଂ ଅଯଜୀତି ଅଦାସି। ଅମଚ୍ଛରୀତି ସବ୍ବମଚ୍ଛରିଯାନଂ ବୋଧିମୂଲେଯେଵ ସୁପ୍ପହୀନତ୍ତା ମଚ୍ଛେରରହିତୋ। ସବ୍ବଭୂତାନୁକମ୍ପୀତି ମହାକରୁଣାଯ ସବ୍ବସତ୍ତେ ପିଯପୁତ୍ତଂ ଵିଯ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହନସୀଲୋ। ଵୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

‘‘ଵଧକେ ଦେଵଦତ୍ତେ ଚ, ଚୋରେ ଅଙ୍ଗୁଲିମାଲକେ;

ଧନପାଲେ ରାହୁଲେ ଚେଵ, ସମଚିତ୍ତୋ ମହାମୁନୀ’’ତି। (ମି॰ ପ॰ ୬।୬।୫) –

ସେସଂ ସୁଵିଞ୍ଞେଯ୍ଯମେଵ।

ପଠମସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସୁଲଭସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୧୦୧। ଦୁତିଯେ ଅପ୍ପାନୀତି ପରିତ୍ତାନି। ସୁଲଭାନୀତି ସୁଖେନ ଲଦ୍ଧବ୍ବାନି, ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ଵା ସକ୍କା ହୋତି ଲଦ୍ଧୁଂ। ଅନଵଜ୍ଜାନୀତି ଵଜ୍ଜରହିତାନି ନିଦ୍ଦୋସାନି ଆଗମନସୁଦ୍ଧିତୋ କାଯମଣ୍ଡନାଦିକିଲେସଵତ୍ଥୁଭାଵାଭାଵତୋ ଚ। ତତ୍ଥ ସୁଲଭତାଯ ପରିଯେସନଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଅଭାଵୋ ଦସ୍ସିତୋ, ଅପ୍ପତାଯ ପରିହରଣଦୁକ୍ଖସ୍ସପି ଅଭାଵୋ ଦସ୍ସିତୋ, ଅନଵଜ୍ଜତାଯ ଅଗରହିତବ୍ବତାଯ ଭିକ୍ଖୁସାରୁପ୍ପଭାଵୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି। ଅପ୍ପତାଯ ଵା ପରିତ୍ତାସସ୍ସ ଅଵତ୍ଥୁତା, ସୁଲଭତାଯ ଗେଧାଯ ଅଵତ୍ଥୁତା, ଅନଵଜ୍ଜତାଯ ଆଦୀନଵଵସେନ ନିସ୍ସରଣପଞ୍ଞାଯ ଵତ୍ଥୁତା ଦସ୍ସିତା ହୋତି। ଅପ୍ପତାଯ ଵା ଲାଭେନ ନ ସୋମନସ୍ସଂ ଜନଯନ୍ତି, ସୁଲଭତାଯ ଅଲାଭେନ ନ ଦୋମନସ୍ସଂ ଜନଯନ୍ତି, ଅନଵଜ୍ଜତାଯ ଵିପ୍ପଟିସାରନିମିତ୍ତଂ ଅଞ୍ଞାଣୁପେକ୍ଖଂ ନ ଜନଯନ୍ତି ଅଵିପ୍ପଟିସାରଵତ୍ଥୁଭାଵତୋ।

ପଂସୁକୂଲନ୍ତି ରଥିକାସୁସାନସଙ୍କାରକୂଟାଦୀସୁ ଯତ୍ଥ କତ୍ଥଚି ପଂସୂନଂ ଉପରି ଠିତତ୍ତା ଅବ୍ଭୁଗ୍ଗତଟ୍ଠେନ ପଂସୁକୂଲଂ ଵିଯାତି ପଂସୁକୂଲଂ, ପଂସୁ ଵିଯ କୁଚ୍ଛିତଭାଵଂ ଉଲତି ଗଚ୍ଛତୀତି ପଂସୁକୂଲନ୍ତି ଏଵଂ ଲଦ୍ଧନାମଂ ରଥିକାଦୀସୁ ପତିତନନ୍ତକାନି ଉଚ୍ଚିନିତ୍ଵା କତଚୀଵରଂ। ପିଣ୍ଡିଯାଲୋପୋତି ଜଙ୍ଘପିଣ୍ଡିଯା ବଲେନ ଚରିତ୍ଵା ଘରେ ଘରେ ଆଲୋପମତ୍ତଂ କତ୍ଵା ଲଦ୍ଧଭୋଜନଂ। ରୁକ୍ଖମୂଲନ୍ତି ଵିଵେକାନୁରୂପଂ ଯଂକିଞ୍ଚି ରୁକ୍ଖସମୀପଂ। ପୂତିମୁତ୍ତନ୍ତି ଯଂକିଞ୍ଚି ଗୋମୁତ୍ତଂ। ଯଥା ହି ସୁଵଣ୍ଣଵଣ୍ଣୋପି କାଯୋ ପୂତିକାଯୋଵ ଏଵଂ ଅଭିନଵମ୍ପି ମୁତ୍ତଂ ପୂତିମୁତ୍ତମେଵ। ତତ୍ଥ କେଚି ଗୋମୁତ୍ତଭାଵିତଂ ହରିତକୀଖଣ୍ଡଂ ‘‘ପୂତିମୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଵଦନ୍ତି, ପୂତିଭାଵେନ ଆପଣାଦିତୋ ଵିସ୍ସଟ୍ଠଂ ଛଡ୍ଡିତଂ ଅପରିଗ୍ଗହିତଂ ଯଂକିଞ୍ଚି ଭେସଜ୍ଜଂ ପୂତିମୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଅପରେ।

ଯତୋ ଖୋତି ପଚ୍ଚତ୍ତେ ନିସ୍ସକ୍କଵଚନଂ, ଯଂ ଖୋତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତେନ ‘‘ତୁଟ୍ଠୋ ହୋତୀ’’ତି ଵୁତ୍ତକିରିଯଂ ପରାମସତି। ତୁଟ୍ଠୋତି ସନ୍ତୁଟ୍ଠୋ। ଇଦମସ୍ସାହନ୍ତି ଯ୍ଵାଯଂ ଚତୁବ୍ବିଧେନ ଯଥାଵୁତ୍ତେନ ପଚ୍ଚଯେନ ଅପ୍ପେନ ସୁଲଭେନ ସନ୍ତୋସୋ, ଇଦଂ ଇମସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ସୀଲସଂଵରାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ

ଏକଂ ସାମଞ୍ଜଞ୍ଜଙ୍ଗଂ ସମଣଭାୱକାରଣନ୍ତି ଅହଂ ୱଦାମି। ସନ୍ତୁଟ୍ଠସ୍ସ ହି ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲଂ ସୁପରିପୁଣ୍ଣଂ ହୋତି, ସମଥୱିପସ୍ସନା ଚ ଭାୱନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି। ଅଥ ୱା ସାମଞ୍ଜଞ୍ଜଂ ନାମ ଅରିୟମଗ୍ଗୋ। ତସ୍ସ ସଙ୍ଖେପତୋ ଦ୍ୱେ ଅଙ୍ଗାନି – ବାହିରଂ, ଅଜ୍ଝତ୍ତିକନ୍ତି। ତତ୍ଥ ବାହିରଂ ସପ୍ପୁରିସୂପନିସ୍ସୟୋ ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସୱନଞ୍ଚ, ଅଜ୍ଝତ୍ତିକଂ ପନ ୟୋନିସୋ ମନସିକାରୋ ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମପଟିପତ୍ତି ଚ। ତେସୁ ୟସ୍ମା ୟଥାରହଂ ଧମ୍ମାନୁଧମ୍ମପଟିପତ୍ତିଭୂତା ତସ୍ସା ମୂଲଭୂତା ଚେତେ ଧମ୍ମା, ୟଦିଦଂ ଅପ୍ପିଚ୍ଛତା ସନ୍ତୁଟ୍ଠିତା ପୱିୱିତ୍ତତା ଅସଂସଟ୍ଠତା ଆରଦ୍ଧୱୀରିୟତାତି ଏୱମାଦୟୋ, ତସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ ''ଇଦମସ୍ସାହଂ ଅଞ୍ଞତରଂ ସାମଞ୍ଜଞ୍ଜଙ୍ଗନ୍ତି ୱଦାମୀ''ତି।

ଗାଥାସୁ ସେନାସନମାରବ୍ଭାତି ୱିହାରାଦିଂ ମଞ୍ଚପୀଠାଦିଞ୍ଚ ସେନାସନଂ ନିସ୍ସାୟ। ଚୀୱରଂ ପାନଭୋଜନନ୍ତି ନିୱାସନାଦିଚୀୱରଂ, ଅମ୍ବପାନକାଦିପାନଂ, ଖାଦନୀୟଭୋଜନୀୟାଦିଭୁଞ୍ଜିତବ୍ବୱତ୍ଥୁଞ୍ଚ ଆରବ୍ଭାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ୱିଘାତୋ ୱିହତଭାୱୋ ଚେତୋଦୁକ୍ଖଂ ନ ହୋତୀତି ୟୋଜନା। ଅୟଞ୍ହେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ''ଅସୁକସ୍ମିଂ ନାମ ଆୱାସେ ପଚ୍ଚୟା ସୁଲଭା''ତି ଲଭିତବ୍ବଟ୍ଠାନଗମନେନ ୱା ''ମୟ୍ହଂ ପାପୁଣାତି ନ ତୁୟ୍ହ''ନ୍ତି ୱିୱାଦାପଜ୍ଜନେନ ୱା ନୱକମ୍ମକରଣାଦିୱସେନ ୱା ସେନାସନାଦୀନି ପରିୟେସନ୍ତାନଂ ଅସନ୍ତୁଟ୍ଠାନଂ ଇଚ୍ଛିତଲାଭାଦିନା ୟୋ ୱିଘାତୋ ଚିତ୍ତସ୍ସ ହୋତି, ସୋ ତତ୍ଥ ସନ୍ତୁଟ୍ଠସ୍ସ ନ ହୋତୀତି। ଦିସା ନପ୍ପଟିହଞ୍ଞତୀତି ସନ୍ତୁଟ୍ଠିୟା ଚାତୁଦ୍ଦିସାଭାୱେନ ଦିସା ନପ୍ପଟିହନ୍ତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ଚାତୁଦ୍ଦିସୋ ଅପ୍ପଟିଘୋ ଚ ହୋତି,

ସନ୍ତୁସ୍ସମାନୋ ଇତରୀତରେନା''ତି। (ସୁ॰ ନି॰ ୪୨; ଚୂଳନି॰ ଖଗ୍ଗୱିସାଣସୁତ୍ତନିଦ୍ଦେସ ୧୨୮);

ୟସ୍ସ ହି ''ଅସୁକଟ୍ଠାନଂ ନାମ ଗତୋ ଚୀୱରାଦୀନି ଲଭିସ୍ସାମୀ''ତି ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଦିସା ପଟିହଞ୍ଞତି ନାମ। ୟସ୍ସ ପନ ଏୱଂ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଦିସା ନ ପଟିହଞ୍ଞତି ନାମ। ଧମ୍ମାତି ପଟିପତ୍ତିଧମ୍ମା। ସାମଞ୍ଜଞ୍ଜସ୍ସାନୁଲୋମିକାତି ସମଣଧମ୍ମସ୍ସ ସମଥୱିପସ୍ସନାଭାୱନାୟ ଅରିୟମଗ୍ଗସ୍ସେୱ ୱା ଅନୁଚ୍ଛୱିକା ଅପ୍ପିଚ୍ଛତାଦୟୋ। ଅଧିଗ୍ଗହିତାତି ସବ୍ବେ ତେ ତୁଟ୍ଠଚିତ୍ତସ୍ସ ସନ୍ତୁଟ୍ଠଚିତ୍ତେନ ଭିକ୍ଖୁନା ଅଧିଗ୍ଗହିତା ପଟିପକ୍ଖଧମ୍ମେ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ଗହିତା ହୋନ୍ତି ଅବ୍ଭନ୍ତରଗତା, ନ ବାହିରଗତାତି।

ଦୁତିୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଆସୱକ୍ଖୟସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୨। ତତିୟେ ଜାନତୋତି ଜାନନ୍ତସ୍ସ। ପସ୍ସତୋତି ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ। ୟଦିପି ଇମାନି ଦ୍ୱେପି ପଦାନି ଏକତ୍ଥାନି, ବ୍ୟଞ୍ଜନମେୱ ନାନଂ, ଏୱଂ ସନ୍ତେପି ''ଜାନତୋ''ତି ଞାଣଲକ୍ଖଣଂ ଉପାଦାୟ ପୁଗ୍ଗଲଂ ନିଦ୍ଦିସତି। ଜାନନଲକ୍ଖଣଞ୍ହି ଞାଣଂ। ''ପସ୍ସତୋ''ତି ଞାଣପ୍ପଭାୱଂ ଉପାଦାୟ। ଦସ୍ସନପ୍ପଭାୱଞ୍ହି ଉପାଦାୟ ଞାଣସମଙ୍ଗୀ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଚକ୍ଖୁମା ୱିୟ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଚକ୍ଖୁନା ରୂପାନି, ଞାଣେନ ୱିୱଟେ ଧମ୍ମେ ପସ୍ସତି। ଅଥ ୱା ଜାନତୋତି ଅନୁବୋଧଞାଣେନ ଜାନତୋ। ପସ୍ସତୋତି ପଟିୱେଧଞାଣେନ ପସ୍ସତୋ। ପଟିଲୋମତୋ ୱା ଦସ୍ସନମଗ୍ଗେନ ପସ୍ସତୋ, ଭାୱନାମଗ୍ଗେନ ଜାନତୋ। କେଚି ପନ ''ଞାତତୀରଣପହାନପରିଞ୍ଞାହି ଜାନତୋ, ସିଖାପ୍ପତ୍ତୱିପସ୍ସନାୟ ପସ୍ସତୋ''ତି ୱଦନ୍ତି। ଅଥ ୱା ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଞ୍ଞାଭିସମୟେନ ଜାନତୋ, ନିରୋଧଂ ସଚ୍ଛିକିରିୟାଭିସମୟେନ ପସ୍ସତୋ। ତଦୁଭୟେ ଚ ସତି ପହାନଭାୱନାଭିସମୟା ସିଦ୍ଧା ଏୱ ହୋନ୍ତୀତି ଚତୁସଚ୍ଚାଭିସମୟୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ୟଦା ଚେତ୍ଥ ୱିପସ୍ସନାଞାଣଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ତଦା ''ଜାନତୋ ପସ୍ସତୋ''ତି ପଦାନଂ ହେତୁଅତ୍ଥଦୀପନତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ୟଦା ପନ ମଗ୍ଗଞାଣଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ତଦା ମଗ୍ଗକିଚ୍ଚତ୍ଥଦୀପନତା।

ଆସୱାନଂଖୟନ୍ତି ''ଜାନତୋ, ଅହଂ ଭିକ୍ଖୱେ, ପସ୍ସତୋ ଆସୱାନଂ ଖୟଂ ୱଦାମୀ''ତି (ମ॰ ନି॰ ୧।୧୫; ସଂ॰ ନି॰ ୩।୧୦୧; ୫।୧୦୯୫) ଏୱମାଗତେ ସବ୍ବାସୱସଂୱରପରିୟାୟେ ''ଆସୱାନଂ ଖୟା ଅନାସୱଂ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତି''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ମ॰ ନି॰ ୧।୪୩୮) ଚ ସୁତ୍ତପଦେସୁ ଆସୱାନଂ ପହାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତକ୍ଖୟୋ ଅସମୁପ୍ପାଦୋ ଖୀଣାକାରୋ ନତ୍ଥିଭାୱୋ ''ଆସୱକ୍ଖୟୋ''ତି ୱୁତ୍ତୋ। ''ଆସୱାନଂ ଖୟା ସମଣୋ ହୋତୀ''ତିଆଦୀସୁ (ମ॰ ନି॰ ୧।୪୩୮) ଫଲଂ।

''ପରୱଜ୍ଜାନୁପସ୍ସିସ୍ସ, ନିଚ୍ଚଂ ଉଜ୍ଝାନସଞ୍ଞିନୋ;

ଆସୱା ତସ୍ସ ୱଡ୍ଢନ୍ତି, ଆରା ସୋ ଆସୱକ୍ଖୟା''ତି। (ଧ॰ ପ॰ ୨୫୩); –

ଆଦୀସୁ ନିବ୍ବାନଂ।

‘‘ସେଖସ୍ସ ସିକ୍ଖମାନସ୍ସ, ଉଜୁମଗ୍ଗାନୁସାରିନୋ;

ଖଯସ୍ମିଂ ପଠମଂ ଞାଣଂ, ତତୋ ଅଞ୍ଞା ଅନନ୍ତରା;

ତତୋ ଅଞ୍ଞାୱିମୁତ୍ତସ୍ସ, ଞାଣଂ ୱେ ହୋତି ତାଦିନୋ’’ତି। (ଅ। ନି। ୩।୮୬; ଇତିୱୁ। ୬୨) –

ଏୱମାଗତେ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସୁତ୍ତେ ଇଧ ଚ ମଗ୍ଗୋ ‘‘ଆସୱକ୍ଖଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ତସ୍ମା ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନ ଜାନନ୍ତସ୍ସ ପସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଅହଂ ଅରିଯମଗ୍ଗାଧିଗମଂ ୱଦାମୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନୋଅଜାନତୋ ନୋ ଅପସ୍ସତୋତି ଯୋ ପନ ନ ଜାନାତି ନ ପସ୍ସତି, ତସ୍ସ ନୋ ୱଦାମୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେନ ଯେ ଅଜାନତୋ ଅପସ୍ସତୋପି ସଂସାରସୁଦ୍ଧିଂ ୱଦନ୍ତି, ତେ ପଟିକ୍ଖିପତି। ପୁରିମେନ ୱା ପଦଦ୍ୱଯେନ ଉପାଯୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଇମିନା ଅନୁପାଯପଟିସେଧୋ। ସଙ୍ଖେପେନ ଚେତ୍ଥ ଞାଣଂ ଆସୱକ୍ଖଯକରଂ, ସେସଂ ତସ୍ସ ପରିକ୍ଖାରୋତି ଦସ୍ସେତି।

ଇଦାନି ଯଂ ଜାନତୋ ଯଂ ପସ୍ସତୋ ଆସୱକ୍ଖଯୋ ହୋତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘କିଞ୍ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଜାନତୋ’’ତି ପୁଚ୍ଛଂ ଆରଭି। ତତ୍ଥ ଜାନନା ବହୁୱିଧା। ଦବ୍ବଜାତିକୋ ଏୱ ହି କୋଚି ଭିକ୍ଖୁ ଛତ୍ତଂ କାତୁଂ ଜାନାତି, କୋଚି ଚୀୱରାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞତରଂ, ତସ୍ସ ଈଦିସାନି କମ୍ମାନି ୱତ୍ତସୀସେ ଠତ୍ୱା କରୋନ୍ତସ୍ସ ସା ଜାନନା ‘‘ମଗ୍ଗଫଲାନଂ ପଦଟ୍ଠାନଂ ନ ହୋତୀ’’ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବା। ଯୋ ପନ ସାସନେ ପବ୍ବଜିତ୍ୱା ୱେଜ୍ଜକମ୍ମାଦୀନି କାତୁଂ ଜାନାତି, ତସ୍ସେୱଂ ଜାନତୋ ଆସୱା ୱଡ୍ଢନ୍ତିଯେୱ। ତସ୍ମା ଯଂ ଜାନତୋ ଯଂ ପସ୍ସତୋ ଆସୱାନଂ ଖଯୋ ହୋତି, ତଦେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ଯୋନିସୋମନସିକାରସୁତ୍ତେ ସଙ୍ଖେପତୋ ୱୁତ୍ତମେୱ।

ତତ୍ଥ ପନ ‘‘ଯୋନିସୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ମନସି କରୋନ୍ତୋ ଅକୁସଲଂ ପଜହତି, କୁସଲଂ ଭାୱେତୀ’’ତି (ଇତିୱୁ। ୧୬) ଆଗତତ୍ତା ‘‘ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଯୋନିସୋ ମନସି କରୋତୀ’’ତିଆଦିନା ଅତ୍ଥୱିଭାୱନା କତା। ଇଧ ‘‘ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଜାନତୋ ପସ୍ସତୋ ଆସୱାନଂ ଖଯୋ ହୋତୀ’’ତି (ମ। ନି। ୧।୧୫; ସଂ। ନି। ୩।୧୦୧; ୫।୧୦୯୫) ଆଗତତ୍ତା ‘‘ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ପରିଞ୍ଞାପଟିୱେଧୱସେନ ପରିଞ୍ଞାଭିସମଯୱସେନ ମଗ୍ଗଞାଣେନ ଜାନତୋ ପସ୍ସତୋ ଆସୱାନଂ ଖଯୋ ହୋତୀ’’ତିଆଦିନା ନଯେନ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଆସୱେସୁ ଚ ପଠମମଗ୍ଗେନ ଦିଟ୍ଠାସୱୋ ଖୀଯତି, ତତିଯମଗ୍ଗେନ କାମାସୱୋ, ଚତୁତ୍ଥମଗ୍ଗେନ ଭୱାସୱୋ ଅୱିଜ୍ଜାସୱୋ ଚ ଖୀଯତୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଗାଥାସୁ ୱିମୁତ୍ତିଞାଣନ୍ତି ୱିମୁତ୍ତିଯଂ ନିବ୍ବାନେ ଫଲେ ଚ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣଂ। ଉତ୍ତମନ୍ତି ଉତ୍ତମଧମ୍ମାରମ୍ମଣତ୍ତା ଉତ୍ତମଂ। ଖଯେ ଞାଣନ୍ତି ଆସୱାନଂ ସଂଯୋଜନାନଞ୍ଚ ଖଯେ ଖଯକରେ ଅରିଯମଗ୍ଗେ ଞାଣଂ। ‘‘ଖୀଣା ସଂଯୋଜନା ଇତି ଞାଣ’’ନ୍ତି ଇଧାପି ଆନେତ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧିତବ୍ବଂ। ତେନ ପହୀନକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଂ ଦସ୍ସେତି। ଏୱମେତ୍ଥ ଚତ୍ତାରିପି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣାନି ୱୁତ୍ତାନି ହୋନ୍ତି । ଅୱସିଟ୍ଠକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା ହି ଇଧ ନତ୍ଥି ଅରହତ୍ତଫଲାଧିଗମସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତା। ଯଥା ଚେତ୍ଥ ଜାନତୋ ପସ୍ସତୋତି ନିବ୍ବାନାଧିଗମେନ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିକିଚ୍ଚଂ ଅଧିକଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ସମ୍ମପ୍ପଧାନକିଚ୍ଚମ୍ପି ଅଧିକମେୱ ଇଚ୍ଛିତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନ ତ୍ୱେୱିଦଂ କୁସୀତେନା’’ତି ଓସାନଗାଥମାହ।

ତତ୍ଥ ନ ତ୍ୱେୱିଦନ୍ତି ନ ତୁ ଏୱ ଇଦଂ। ତୁସଦ୍ଦୋ ନିପାତମତ୍ତଂ। ବାଲେନମୱିଜାନତାତି ମକାରୋ ପଦସନ୍ଧିକରୋ। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଇଦଂ ସେକ୍ଖମଗ୍ଗେନ ଅସେକ୍ଖମଗ୍ଗେନ ଚ ପତ୍ତବ୍ବଂ ଅଭିଜ୍ଝାକାଯଗନ୍ଥାଦିସବ୍ବଗନ୍ଥାନଂ ପମୋଚନଂ ପମୋଚନସ୍ସ ନିମିତ୍ତଭୂତଂ ନିବ୍ବାନଂ ‘‘ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଚତ୍ତାରି ସଚ୍ଚାନି ଯଥାଭୂତଂ ଅୱିଜାନତା ତତୋ ଏୱ ବାଲେନ ଅୱିଦସୁନା ଯଥା ଅଧିଗନ୍ତୁଂ ନ ସକ୍କା, ଏୱଂ କୁସୀତେନ ନିବ୍ବୀରିଯେନାପି, ତସ୍ମା ତଦଧିଗମାଯ ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି। ତେନାହ ଭଗୱା ‘‘ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯସ୍ସାଯଂ ଧମ୍ମୋ, ନୋ କୁସୀତସ୍ସ’’ (ଦୀ। ନି। ୩।୩୫୮)।

‘‘ଆରମ୍ଭଥ ନିକ୍କମଥ, ଯୁଞ୍ଜଥ ବୁଦ୍ଧସାସନେ;

ଧୁନାଥ ମଚ୍ଚୁନୋ ସେନଂ, ନଳାଗାରଂୱ କୁଞ୍ଜରୋ’’ତି। (ସଂ। ନି। ୧।୧୮୫; ନେତ୍ତି। ୨୯; ମି। ପ। ୫।୧।୪);

ତତିଯସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୩। ଚତୁତ୍ଥେ ଯେ ହି କେଚୀତି ଯେ କେଚି। ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଯଥାଭୂତଂ ନପ୍ପଜାନନ୍ତୀତି ‘‘ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ଏତ୍ତକଂ ଦୁକ୍ଖଂ, ନ ଇତୋ ଭିୟ୍ୟୋ’’ତି ଅୱିପରୀତଂ ସଭାୱସରସଲକ୍ଖଣତୋ ୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞାସହିତାଯ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ନ ଜାନନ୍ତି ନ ପଟିୱିଜ୍ଝନ୍ତି। ସେସେସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ନ ମେ ତେ, ଭିକ୍ଖୱେତିଆଦୀସୁ ଅଯଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଭିକ୍ଖୱେ, ଚତୁସଚ୍ଚକମ୍ମଟ୍ଠାନଂ ଅନନୁଯୁତ୍ତା ପବ୍ବଜ୍ଜାମତ୍ତସମଣା ଚେୱ ଜାତିମତ୍ତବ୍ରାହ୍ମଣା ଚ ନ ମଯ୍ହଂ ତେ ସମିତପାପସମଣେସୁ ସମଣୋତି, ବାହିତପାପବ୍ରାହ୍ମଣେସୁ ବ୍ରାହ୍ମଣୋତି ଚ ସମ୍ମତା ଅନୁଞ୍ଞାତା। କସ୍ମା? ସମଣକରଣାନଂ ବ୍ରାହ୍ମଣକରଣାନଞ୍ଚ ଧମ୍ମାନଂ ଅଭାୱତୋତି। ତେନେୱାହ ‘‘ନ ଚ ପନ ତେ ଆଯସ୍ମନ୍ତୋ’’ତିଆଦି। ତତ୍ଥ ସାମଞ୍ଞତ୍ଥନ୍ତି ସାମଞ୍ଞସଙ୍ଖାତଂ ଅତ୍ଥଂ, ଚତ୍ତାରି ସାମଞ୍ଞଫଲାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ବ୍ରହ୍ମଞ୍ଞତ୍ଥନ୍ତି ତସ୍ସେୱ ୱେୱଚନଂ। ଅପରେ ପନ ‘‘ସାମଞ୍ଞତ୍ଥନ୍ତି ଚତ୍ତାରୋ ଅରିଯମଗ୍ଗା, ବ୍ରହ୍ମଞ୍ଞତ୍ଥନ୍ତି ଚତ୍ତାରି ଅରିଯଫଲାନୀ’’ତି ୱଦନ୍ତି। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ। ସୁକ୍ଖପକ୍ଖୋ ୱୁତ୍ତୱିପରିଯାଯେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଗାଥାସୁ ଅପୁବ୍ବଂ ନତ୍ଥି।

ଚତୁତ୍ଥସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସୀଲସମ୍ପନ୍ନସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୪। ପଞ୍ଚମେ ସୀଲସମ୍ପନ୍ନାତି ଏତ୍ଥ ସୀଲଂ ନାମ ଖୀଣାସୱାନଂ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରସୀଲଂ, ତେନ ସମ୍ପନ୍ନା ସମନ୍ନାଗତାତି ସୀଲସମ୍ପନ୍ନା। ସମାଧିପଞ୍ଞାସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ୱିମୁତ୍ତି ପନ ଫଲୱିମୁତ୍ତିଯେୱ, ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣଂ। ଏୱମେତ୍ଥ ସୀଲାଦଯୋ ତଯୋ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରା, ୱିମୁତ୍ତି ଲୋକୁତ୍ତରାୱ, ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନଂ ଲୋକିଯମେୱ। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକସମ୍ପରାଯିକପରମତ୍ଥେହି ଯଥାରହଂ ପରେ ଓୱଦନ୍ତି ଅନୁସାସନ୍ତୀତି ଓୱାଦକା। ୱିଞ୍ଞାପକାତି କମ୍ମାନି କମ୍ମଫଲାନି ଚ, ୱିଞ୍ଞାପକା, ତତ୍ଥ ଚ ‘‘ଇମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା, ଇମେ ଧମ୍ମା ଅକୁସଲା। ଇମେ ଧମ୍ମା ସାୱଜ୍ଜା, ଇମେ ଧମ୍ମା ଅନୱଜ୍ଜା’’ତିଆଦିନା କୁସଲାଦିୱିଭାଗତୋ ଖନ୍ଧାଦିୱିଭାଗତୋ ସଲକ୍ଖଣତୋ ସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣତୋତି ୱିୱିଧେହି ନଯେହି ଧମ୍ମାନଂ ଞାପକା ଅୱବୋଧକା । ସନ୍ଦସ୍ସକାତି ତେଯେୱ ଧମ୍ମେ ହତ୍ଥେନ ଗହେତ୍ୱା ୱିଯ ପରସ୍ସ ପଚ୍ଚକ୍ଖତୋ ଦସ୍ସେତାରୋ। ସମାଦପକାତି ଯଂ ସୀଲାଦି ଯେହି ଅସମାଦିନ୍ନଂ, ତସ୍ସ ସମାଦାପେତାରୋ, ତତ୍ଥ ତେ ପତିଟ୍ଠାପେତାରୋ। ସମୁତ୍ତେଜକାତି ଏୱଂ କୁସଲଧମ୍ମେସୁ ପତିଟ୍ଠିତାନଂ ଉପରି ଅଧିଚିତ୍ତାନୁଯୋଗେ ନିଯୋଜନୱସେନ ଚିତ୍ତସ୍ସ ସମ୍ମା ଉତ୍ତେଜକା, ଯଥା ୱିସେସାଧିଗମୋ ହୋତି, ଏୱଂ ନିସାମନୱସେନ ତେଜକା। ସମ୍ପହଂସକାତି ତେସଂ ଯଥାଲଦ୍ଧେହି ଉପରିଲଦ୍ଧବ୍ବେହି ଚ ଗୁଣୱିସେସେହି ଚିତ୍ତସ୍ସ ସମ୍ମା ପହଂସକା, ଲଦ୍ଧସ୍ସାଦୱସେନ ସୁଟ୍ଠୁ ତୋସକା। ଅଲଂସମକ୍ଖାତାରୋତି ଅଲଂ ପରିଯତ୍ତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଅପରିହାପେତ୍ୱା ସମ୍ମଦେୱ ଅନୁଗ୍ଗହାଧିପ୍ପାଯେନ ଅକ୍ଖାତାରୋ।

ଅଥ ୱା ସନ୍ଦସ୍ସକାତି ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତା ପୱତ୍ତିନିୱତ୍ତିଯୋ ସଭାୱସରସଲକ୍ଖଣତୋ ସମ୍ମଦେୱ ଦସ୍ସେତାରୋ। ସମାଦପକାତି ଚିତ୍ତେ ପତିଟ୍ଠାପନୱସେନ ତସ୍ସେୱ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଗାହାପକା। ସମୁତ୍ତେଜକାତି ତଦତ୍ଥଗ୍ଗହଣେ ଉସ୍ସାହଜନନେନ ସମ୍ମଦେୱ ୱୋଦପକା ଜୋତକା ୱା। ସମ୍ପହଂସକାତି ତଦତ୍ଥପଟିପତ୍ତିଯଂ ଆନିସଂସଦସ୍ସନେନ ସମ୍ମଦେୱ ପହଂସକା ତୋସକା। ଅଲଂସମକ୍ଖାତାରୋତି ସମତ୍ଥା ହୁତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନଯେନ ସମକ୍ଖାତାରୋ। ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସାତି ପଟିୱେଧସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ, ତିୱିଧସ୍ସାପି ୱା ସଦ୍ଧମ୍ମସ୍ସ ଦେସେତାରୋ।

ଦସ୍ସନମ୍ପହନ୍ତି ଦସ୍ସନମ୍ପି ଅହଂ। ତଂ ପନେତଂ ଚକ୍ଖୁଦସ୍ସନଂ ଞାଣଦସ୍ସନନ୍ତି ଦୁୱିଧଂ। ତତ୍ଥ ପସନ୍ନେହି ଚକ୍ଖୂହି ଅରିଯାନଂ ଓଲୋକନଂ ଚକ୍ଖୁଦସ୍ସନଂ ନାମ। ଅରିଯଭାୱକରାନଂ ପନ ଧମ୍ମାନଂ ଅରିଯଭାୱସ୍ସ ଚ ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲେହି ଅଧିଗମୋ ଞାଣଦସ୍ସନଂ ନାମ। ଇମସ୍ମିଂ ପନତ୍ଥେ ଚକ୍ଖୁଦସ୍ସନଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ। ଅରିଯାନଞ୍ହି ପସନ୍ନେହି ଚକ୍ଖୂହି ଓଲୋକନମ୍ପି ସତ୍ତାନଂ ବହୂପକାରମେୱ। ସୱନନ୍ତି ‘‘ଅସୁକୋ ନାମ ଖୀଣାସୱୋ ଅସୁକସ୍ମିଂ ନାମ ରଟ୍ଠେ ୱା ଜନପଦେ ୱା ଗାମେ ୱା ନିଗମେ ୱା ୱିହାରେ ୱା ଲେଣେ ୱା ୱସତୀ’’ତି କଥେନ୍ତାନଂ ସୋତେନ ସୱନଂ, ଏତମ୍ପି ବହୂପକାରମେୱ। ଉପସଙ୍କମନନ୍ତି ‘‘ଦାନଂ ୱା ଦସ୍ସାମି, ପଞ୍ହଂ ୱା ପୁଚ୍ଛିସ୍ସାମି, ଧମ୍ମଂ ୱା ସୋସ୍ସାମି, ସକ୍କାରଂ ୱା କରିସ୍ସାମୀ’’ତି ଏୱରୂପେନ ଚିତ୍ତେନ ଅରିଯାନଂ ଉପସଙ୍କମନଂ। ପଯିରୁପାସନନ୍ତି ପଞ୍ହପଯିରୁପାସନଂ, ଅରିଯାନଂ ଗୁଣେ ସୁତ୍ୱା ତେ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ନିମନ୍ତେତ୍ୱା ଦାନଂ ୱା ଦତ୍ୱା ୱତ୍ତଂ ୱା କତ୍ୱା ‘‘କିଂ, ଭନ୍ତେ, କୁସଲ’’ନ୍ତିଆଦିନା ନଯେନ ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱେଯ୍ୟାୱଚ୍ଚାଦିକରଣଂ ପଯିରୁପାସନଂଯେୱ। ଅନୁସ୍ସରଣନ୍ତି ରତ୍ତିଟ୍ଠାନଦିୱାଟ୍ଠାନେସୁ ନିସିନ୍ନସ୍ସ ‘‘ଇଦାନି ଅରିଯା ଗୁମ୍ବଲେଣମଣ୍ଡପାଦୀସୁ ଝାନୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗଫଲସୁଖେହି ୱୀତିନାମେନ୍ତୀ’’ତି ତେସଂ ଦିବ୍ବୱିହାରାଦିଗୁଣୱିସେସାରମ୍ମଣଂ ଅନୁସ୍ସରଣଂ। ଯୋ ୱା ତେସଂ ସନ୍ତିକା ଓୱାଦୋ ଲଦ୍ଧୋ ହୋତି, ତଂ ଆୱଜ୍ଜିତ୍ୱା ‘‘ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ ସୀଲଂ କଥିତଂ, ଇମସ୍ମିଂ ସମାଧି, ଇମସ୍ମିଂ ୱିପସ୍ସନା, ଇମସ୍ମିଂ ମଗ୍ଗୋ, ଇମସ୍ମିଂ ଫଲ’’ନ୍ତି ଏୱଂ ଅନୁସ୍ସରଣଂ।

ଅନୁପବ୍ବଜ୍ଜନ୍ତି ଅରିଯେସୁ ଚିତ୍ତଂ ପସାଦେତ୍ୱା ଘରା ନିକ୍ଖମ୍ମ ତେସଂ ସନ୍ତିକେ ପବ୍ବଜ୍ଜଂ। ଅରିଯେସୁ ହି ଚିତ୍ତଂ ପସାଦେତ୍ୱା ତେସଂଯେୱ ସନ୍ତିକେ ପବ୍ବଜିତ୍ୱା ତେସଂଯେୱ ଓୱାଦାନୁସାସନିଂ ପଚ୍ଚାସୀସମାନସ୍ସ ଚରତୋପି ପବ୍ବଜ୍ଜା ଅନୁପବ୍ବଜ୍ଜା ନାମ, ଅଞ୍ଞେସଂ ସନ୍ତିକେ ଓୱାଦାନୁସାସନିଂ ପଚ୍ଚାସୀସମାନସ୍ସ ଚରତୋପି ପବ୍ବଜ୍ଜା ଅନୁପବ୍ବଜ୍ଜା ନାମ, ଅରିଯେସୁ ପସାଦେନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପବ୍ବଜିତ୍ୱା ଅରିଯାନଂ ସନ୍ତିକେ ଓୱାଦାନୁସାସନିଂ ପଚ୍ଚାସୀସମାନସ୍ସ ଚରତୋପି

ପଚ୍ଚଜ୍ଜା ଅନୁପଚ୍ଚଜ୍ଜାୱ। ଅଞ୍ଞେସୁ ପନ ପସାଦେନ ଅଞ୍ଞେସଂଯେୱ ସନ୍ତିକେ ପଚ୍ଚଜିତ୍ୱା ଅଞ୍ଞେସଂଯେୱ ୱାଦାନୁସାସନିଂ ପଚ୍ଚାସୀସମାନସ୍ସ ଚରତୋ ପଚ୍ଚଜ୍ଜା ଅନୁପଚ୍ଚଜ୍ଜା ନାମ ନ ହୋତି। ୱୁତ୍ତନଯେନ ପଚ୍ଚଜିତେସୁ ପନ ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରସ୍ସ ତାୱ ଅନୁପଚ୍ଚଜ୍ଜଂ ପଚ୍ଚଜିତା ସତସହସ୍ସମତ୍ତା ଅହେସୁଂ, ତଥା ଥେରସ୍ସେୱ ସଦ୍ଧିୱିହାରିକସ୍ସ ଚନ୍ଦଗୁତ୍ତତ୍ଥେରସ୍ସ, ତସ୍ସାପି ସଦ୍ଧିୱିହାରିକସ୍ସ ସୁରିଯଗୁତ୍ତତ୍ଥେରସ୍ସ, ତସ୍ସାପି ସଦ୍ଧିୱିହାରିକସ୍ସ ଅସ୍ସଗୁତ୍ତତ୍ଥେରସ୍ସ, ତସ୍ସାପି ସଦ୍ଧିୱିହାରିକସ୍ସ ଯୋନକଧମ୍ମରକ୍ଖିତତ୍ଥେରସ୍ସ। ତସ୍ସ ପନ ସଦ୍ଧିୱିହାରିକୋ ଅସୋକରଞ୍ଞୋ କନିଟ୍ଠଭାତା ତିସ୍ସତ୍ଥେରୋ ନାମ ଅହୋସି। ତସ୍ସ ଅନୁପଚ୍ଚଜ୍ଜଂ ପଚ୍ଚଜିତା ଅଡ୍ଢତେଯ୍ୟକୋଟିସଙ୍ଖା ଅହେସୁଂ। ଦୀପପ୍ପସାଦକମହାମହିନ୍ଦତ୍ଥେରସ୍ସ ପନ ଅନୁପଚ୍ଚଜିତାନଂ ଗଣନପରିଚ୍ଛେଦୋ ନତ୍ଥି। ଯାୱଜ୍ଜଦିୱସା ଲଙ୍କାଦୀପେ ସତ୍ଥରି ପସାଦେନ ପଚ୍ଚଜନ୍ତା ମହାମହିନ୍ଦତ୍ଥେରସ୍ସେୱ ଅନୁପଚ୍ଚଜ୍ଜନ୍ତି ନାମ।

ଇଦାନି ଯେନ କାରଣେନ ତେସଂ ଅରିଯାନଂ ଦସ୍ସନାଦି ବହୂପକାରନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତଥାରୂପେ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ତଥାରୂପେତି ତାଦିସେ ସୀଲାଦିଗୁଣସମ୍ପନ୍ନେ ଅରିଯେ। ଯସ୍ମା ଦସ୍ସନସୱନାନୁସ୍ସରଣାନି ଉପସଙ୍କମନପଯିରୁପାସନଟ୍ଠାନାନି, ତସ୍ମା ତାନି ଅନାମସିତ୍ୱା ଉପସଙ୍କମନପଯିରୁପାସନାନିଯେୱ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସେୱତୋ ଭଜତୋ ପଯିରୁପାସତୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ । ଦସ୍ସନସୱନାନୁସ୍ସରଣତୋ ହି ଅରିଯେସୁ ଉପ୍ପନ୍ନସଦ୍ଧୋ ତେ ଉପସଙ୍କମିତ୍ୱା ପଯିରୁପାସିତ୍ୱା ପଞ୍ହଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ଲଦ୍ଧସୱନାନୁତ୍ତରିଯୋ ଅପରିପୂରେ ସୀଲାଦିଗୁଣେ ପରିପୂରେସ୍ସତୀତି। ତଥା ହି ୱୁତ୍ତଂ ''ସଦ୍ଧାଜାତୋ ଉପସଙ୍କମତି, ଉପସଙ୍କମନ୍ତୋ ପଯିରୁପାସତୀ''ତିଆଦି (ମ। ନି। ୨।୧୮୩)।

ତତ୍ଥ ସେୱତୋତି ୱତ୍ତପଟିୱତ୍ତକରଣୱସେନ କାଲେନ କାଲଂ ଉପସଙ୍କମତୋ। ଭଜତୋତି ସମ୍ମିଯାଯନଭତ୍ତିୱସେନ ଭଜତୋ। ପଯିରୁପାସତୋତି ପଞ୍ହପୁଚ୍ଛନେନ ପଟିପତ୍ତିଅନୁକରଣେନ ଚ ପଯିରୁପାସତୋତି ତିଣ୍ଣଂ ପଦାନଂ ଅତ୍ଥୱିଭାଗୋ ଦୀପେତବ୍ବୋ। ୱିମୁତ୍ତିଞ୍ଞାଣଦସ୍ସନସ୍ସ ପାରିପୂରି ଏକୂନୱୀସତିମସ୍ସ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଏୱରୂପାଚ ତେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୂତିଆଦୀସୁ ଯେ ଯଥାୱୁତ୍ତଗୁଣସମନ୍ନାଗମେନ ଏୱରୂପା ଏଦିସା ଭିନ୍ନସବ୍ବକିଲେସା ଭିକ୍ଖୂ, ତେ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମିକାଦିହିତେସୁ ସତ୍ତାନଂ ନିଯୋଜନୱସେନ ଅନୁସାସନତୋ ସତ୍ଥାରୋତିପି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଜାତିକନ୍ତାରାଦିନିତ୍ଥରଣତୋ ସତ୍ଥୱାହାତିପି, ରାଗାଦିରଣାନଂ ଜହନତୋ ଜହାପନତୋ ଚ ରଣଞ୍ଜହାତିପି, ଅୱିଜ୍ଜାତମସ୍ସ ୱିନୋଦନତୋ ୱିନୋଦାପନତୋ ଚ ତମୋନୁଦାତିପି, ସପରସନ୍ତାନେସୁ ପଞ୍ଞାଆଲୋକପଞ୍ଞାଓଭାସପଞ୍ଞାପଜ୍ଜୋତାନଂ କରଣେନ ନିଚ୍ଚଉନେନ ଆଲୋକାଦିକରାତିପି, ତଥା ଞାଣୁକ୍କାଞାଣପ୍ପଭାଧମ୍ମୁକ୍କାଧମ୍ମପ୍ପଭାନଂ ଧାରଣେନ କରଣେନ ଚ ଉକ୍କାଧାରାତିପି, ପଭଙ୍କରାତିପି, ଆରକତ୍ତା କିଲେସେହି, ଅନଯେ ନ ଇରିଯନତୋ, ଅଯେ ଚ ଇରିଯନତୋ ପରେସଂ ତଥାଭାୱହେତୁଭାୱତୋ, ସଦେୱକେନ ଲୋକେନ ଅରଣୀଯତୋ ଅରିଯାତିପି, ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁଧମ୍ମଚକ୍ଖୂନଂ ସାତିସଯପଟିଲାଭେନ ଚକ୍ଖୁମନ୍ତୋତିପି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି।

ଗାଥାସୁ ପାମୋଜ୍ଜକରଣଂ ଠାନନ୍ତି ନିରାମିସସ୍ସ ପମୋଦସ୍ସ ନିଚ୍ଚଉକଂ ଠାନଂ କାରଣଂ। ଏତନ୍ତି ଇଦାନି ୱତ୍ତବ୍ବନିଦସ୍ସନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ୱିଜାନତନ୍ତି ସଂକିଲେସୱୋଦାନେ ଯାଥାୱତୋ ଜାନନ୍ତାନଂ। ଭାୱିତତ୍ତାନନ୍ତି ଭାୱିତସଭାୱାନଂ, କାଯଭାୱନାଦୀହି ଭାୱିତସନ୍ତାନାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଧମ୍ମଜୀୱିନନ୍ତି ମିଚ୍ଛାଜୀୱଂ ପହାଯ ଧମ୍ମେନ ଞାଯେନ ଜୀୱିକକପ୍ପନତୋ, ଧମ୍ମେନ ୱା ଞାଯେନ ଅତ୍ତଭାୱସ୍ସ ପୱତ୍ତନତୋ, ସମାପତ୍ତିବହୁଲତାଯ ୱା ଅଗ୍ଗଫଲଧମ୍ମେନ ଜୀୱନତୋ ଧମ୍ମଜୀୱିନଂ। ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଯଦିଦଂ ଭାୱିତତ୍ତାନଂ ପରିନିଟ୍ଠିତସମାଧିପଞ୍ଞାଭାୱନାନଂ ତତୋ ଏୱ ଧମ୍ମଜୀୱିନଂ ଅରିଯାନଂ ଦସ୍ସନଂ । ଏତଂ ଅୱିପ୍ପଟିସାରନିମିତ୍ତାନଂ ସୀଲାଦୀନଂ ପାରିପୂରିହେତୁଭାୱତୋ ୱିଜାନତଂ ସପ୍ପଞ୍ଞଜାତିକାନଂ ଏକନ୍ତେନେୱ ପୀତିପାମୋଜ୍ଜକାରଣନ୍ତି।

ଇଦାନି ତଂ ତସ୍ସ କାରଣଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତେ ଜୋତଯନ୍ତୀ''ତି ଓସାନଗାଥାଦ୍ୱଯମାହ। ତତ୍ଥ ତେତି ତେ ଭାୱିତତ୍ତା ଧମ୍ମଜୀୱିନୋ ଅରିଯା। ଜୋତଯନ୍ତୀତି ପକାସଯନ୍ତି। ଭାସଯନ୍ତୀତି ସଦ୍ଧମ୍ମୋଭାସେନ ଲୋକଂ ପଭାସଯନ୍ତି, ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯେସନ୍ତି ଯେସଂ ଅରିଯାନଂ। ସାସନନ୍ତି ୱାଦଂ। ସମ୍ମଦଞ୍ଞାଯାତି ପୁବ୍ବଭାଗଞ୍ଞାଣେହି ସମ୍ମଦେୱ ଜାନିତ୍ୱା। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ପଞ୍ଚମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ତଣ୍ହୁପ୍ପାଦସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୫। ଛଟ୍ଠେ ତଣ୍ହୁପ୍ପାଦାତି ଏତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଏତେସୂତି ଉପ୍ପାଦା। କା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି? ତଣ୍ହା। ତଣ୍ହାଯ ଉପ୍ପାଦା ତଣ୍ହୁପ୍ପାଦା, ତଣ୍ହାୱତ୍ଥୂନି ତଣ୍ହାକାରଣାନୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯତ୍ଥାତି ଯେସୁ ନିମିତ୍ତଭୂତେସୁ । ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନସୀଲା। ଚୀୱରହେତୂତି ''କତ୍ଥ ମନାପଂ ଚୀୱରଂ ଲଭିସ୍ସାମୀ''ତି ଚୀୱରକାରଣା

ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ସେସପଦେସୁପି ଏସେୱ ନୟୋ। ଇତିଭୱାଭୱହେତୂତି ଏତ୍ଥ ପନ ଇତୀତି ନିଦସ୍ସନତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ଯଥା ଚୀୱରାଦିହେତୁ, ଏୱଂ ଭୱାଭୱହେତୁପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଭୱାଭୱୋତି ଚେତ୍ଥ ପଣୀତପ୍ପଣୀତାନି ସପ୍ପିନୱନୀତାଦୀନି ଅଧିପ୍ପେତାନି ଭୱତି ଆରୋଗ୍ୟଂ ଏତେନାତି କତ୍ୱା। ‘‘ସମ୍ପତ୍ତିଭୱେସୁ ପଣୀତପ୍ପଣୀତତରୋ ଭୱାଭୱୋ’’ତିପି ୱଦନ୍ତି। ଭୱୋତି ୱା ସମ୍ପତ୍ତି, ଅଭୱୋତି ୱିପତ୍ତି। ଭୱୋତି ୱୁଡ୍ଢି, ଅଭୱୋତି ହାନି। ତଂ ନିମିତ୍ତଞ୍ଚ ତଣ୍ହା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଭୱାଭୱହେତୁ ୱା’’ତି।

ଗାଥା ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତତ୍ଥା ଏୱ। ଅପିଚ ତଣ୍ହାଦୁତିୟୋତି ତଣ୍ହାସହାୟୋ। ଅୟଞ୍ହି ସତ୍ତୋ ଅନମତଗ୍ଗେ ସଂସାରୱଟ୍ଟେ ସଂସରନ୍ତୋ ନ ଏକକୋୱ ସଂସରତି, ତଣ୍ହଂ ପନ ଦୁତିୟିକଂ ସହାୟିକଂ ଲଭିତ୍ୱାୱ ସଂସରତି। ତଥା ହି ତଂ ପପାତପାତଂ ଅଚିନ୍ତେତ୍ୱା ମଧୁଗଣ୍ହନକଲୁଦ୍ଦକଂ ୱିୟ ଅନେକାଦୀନୱାକୁଲେସୁପି ଭୱେସୁ ଆନିସଂସମେୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୀ ଅନତ୍ଥଜାଲେ ସା ପରିବ୍ଭମାପେତି। ଏତମାଦୀନୱଂ ଞତ୍ୱାତି ଏତଂ ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ଇତ୍ଥଭାୱଞ୍ଞଥାଭାୱସଞ୍ଞିତଂ ଆଦୀନୱଂ ଜାନିତ୍ୱା। ତଣ୍ହଂ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସମ୍ଭୱନ୍ତି ‘‘ତଣ୍ହା ଚାୟଂ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସମ୍ଭୱୋ ପଭୱୋ କାରଣ’’ନ୍ତି ଜାନିତ୍ୱା। ଏୱାୟଂ ଚ ଏକସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ୱିପସ୍ସନଂ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ଅରହତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତି ଦସ୍ସିତା। ଇଦାନି ତଂ ଖୀଣାସୱଂ ଥୋମେନ୍ତୋ ‘‘ୱୀତତଣ୍ହୋ’’ତିଆଦିମାହ। ଯଂ ପନେତ୍ଥ ଅୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନୟମେୱ।

ଛଟ୍ଠସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ସବ୍ରହ୍ମକସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୬। ସତ୍ତମେ ସବ୍ରହ୍ମକାନୀତି ସସେଟ୍ଠକାନି। ଯେସନ୍ତି ଯେସଂ କୁଲାନଂ। ପୁତ୍ତାନନ୍ତି ପୁତ୍ତେହି ପୂଜିତସଦ୍ଦୟୋଗେନ ହି ଇଦଂ କରଣତ୍ଥେ ସାମିୱଚନଂ। ଅଜ୍ଝାଗାରେତି ସକେ ଘରେ। ପୂଜିତା ହୋନ୍ତୀତି ଯଂ ଘରେ ଅତ୍ଥି, ତେନ ପଟିଜଗ୍ଗିତା ମନାପେନ ଚେୱ କାୟିକୱାଚସିକେନ ଚ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତା ହୋନ୍ତି। ଇତି ମାତାପିତୁପୂଜକାନି କୁଲାନି ‘‘ସବ୍ରହ୍ମକାନୀ’’ତି ପସଂସିତ୍ୱା ଉପରିପି ନେସଂ ପସଂସନୀୟତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ସପୁବ୍ବଦେୱତାନୀ’’ତିଆଦିମାହ।

ତତ୍ଥ ବ୍ରହ୍ମାତିଆଦୀନି ତେସଂ ବ୍ରହ୍ମାଦିଭାୱସାଧନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତାନି। ତତ୍ରାୟମତ୍ଥୱିଭାୱନା – ବ୍ରହ୍ମାତି ସେଟ୍ଠାଧିୱଚନଂ। ଯଥା ହି ବ୍ରହ୍ମୁନୋ ଚତସ୍ସୋ ଭାୱନା ଅୱିଜହିତା ହୋନ୍ତି ମେତ୍ତା, କରୁଣା, ମୁଦିତା, ଉପେକ୍ଖାତି, ଏୱଂ ମାତାପିତୂନଂ ପୁତ୍ତେସୁ ଚତସ୍ସୋ ଭାୱନା ଅୱିଜହିତା ହୋନ୍ତି। ତା ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ କାଲେ ୱେଦିତବ୍ବା – କୁଚ୍ଛିଗତସ୍ମିଞ୍ହି ଦାରକେ ‘‘କଦା ନ ଖୋ ପୁତ୍ତକଂ ଅରୋଗଂ ପରିପୁଣ୍ଣଙ୍ଗପଚ୍ଚଙ୍ଗଂ ପସ୍ସିସ୍ସାମା’’ତି ମାତାପିତୂନଂ ମେତ୍ତଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଯଦା ପନେସ ମନ୍ଦୋ ଉତ୍ତାନସେୟ୍ୟକୋ ଊକାହି ୱା ମଙ୍କୁଲେହି ୱା ଦଟ୍ଠୋ ଦୁକ୍ଖସେୟ୍ୟାୟ ୱା ପୀଳିତୋ ପରୋଦତି ୱିରୱତି, ତଦାସ୍ସ ସଦ୍ଦଂ ସୁତ୍ୱା ମାତାପିତୂନଂ କାରୁଞ୍ଞଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଆଧାୱିତ୍ୱା ୱିଧାୱିତ୍ୱା କୀଳନକାଲେ ପନ ଲୋଭନୀୟୱୟସ୍ମିଂ ୱା ଠିତକାଲେ ଦାରକଂ ଓଲୋକେତ୍ୱା ମାତାପିତୂନଂ ଚିତ୍ତଂ ସପ୍ପିମଣ୍ଡେ ପକ୍ଖିତ୍ତସତୱିହତକପ୍ପାସପିଚୁପଟଲଂ ୱିୟ ମୁଦୁକଂ ଆମୋଦିତଂ ପମୋଦିତଂ, ତଦା ନେସଂ ମୁଦିତା ଲବ୍ଭତି। ଯଦା ପନ ତେସଂ ପୁତ୍ତୋ ଦାରଭରଣଂ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠପେତ୍ୱା ପାଟିୟେକ୍କଂ ଅଗାରଂ ଅଜ୍ଝାୱସତି, ତଦା ମାତାପିତୂନଂ ‘‘ସକ୍କୋତି ଦାନି ନୋ ପୁତ୍ତକୋ ଅତ୍ତନୋ ଧମ୍ମତାୟ ଜୀୱିତୁ’’ନ୍ତି ମଜ୍ଝତ୍ତଭାୱୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଏୱଂ ତସ୍ମିଂ କାଲେ ଉପେକ୍ଖା ଲବ୍ଭତି। ଏୱଂ ମାତାପିତୂନଂ ପୁତ୍ତେସୁ ଯଥାକାଲଂ ଚତୁବ୍ବିଧସ୍ସପି ବ୍ରହ୍ମୱିହାରସ୍ସ ଲବ୍ଭନତୋ ବ୍ରହ୍ମସଦିସଭୁତ୍ତିତାୟ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ବ୍ରହ୍ମାତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ମାତାପିତୂନଂ ଏତଂ ଅଧିୱଚନ’’ନ୍ତି।

ପୁବ୍ବଦେୱତାତି ଏତ୍ଥ ଦେୱା ନାମ ତିୱିଧା – ସମ୍ମୁତିଦେୱା, ଉପପତ୍ତିଦେୱା, ୱିସୁଦ୍ଧିଦେୱାତି। ତେସୁ ସମ୍ମୁତିଦେୱା ନାମ ରାଜାନୋ ଖତ୍ତିୟା। ତେ ହି ‘‘ଦେୱୋ, ଦେୱୀ’’ତି ଲୋକେ ୱୋହରୀୟନ୍ତି, ଦେୱା ୱିୟ ଲୋକସ୍ସ ନିଗ୍ଗହାନୁଗ୍ଗହସମତ୍ଥା ଚ ହୋନ୍ତି। ଉପପତ୍ତିଦେୱା ନାମ ଚାତୁମହାରାଜିକତୋ ପଟ୍ଠାୟ ଯାୱ ଭୱଗ୍ଗା ଉପ୍ପନ୍ନା ସତ୍ତା। ୱିସୁଦ୍ଧିଦେୱା ନାମ ଖୀଣାସୱା ସବ୍ବକିଲେସୱିସୁଦ୍ଧିତୋ। ତତ୍ରାୟଂ ୱଚନତ୍ଥୋ – ଦିବ୍ବନ୍ତି, କୀଳନ୍ତି, ଲଳନ୍ତି, ଜୋତନ୍ତି ପଟିପକ୍ଖଂ ଜୟନ୍ତି ୱାତି ଦେୱା। ତେସୁ ସବ୍ବସେଟ୍ଠା ୱିସୁଦ୍ଧିଦେୱା। ଯଥା ତେ ବାଲଜନେହି କତଂ ଅପରାଧଂ ଅଗଣେତ୍ୱା ଏକନ୍ତେନେୱ ତେସଂ ଅନତ୍ଥହାନିଂ ଅତ୍ଥୁପ୍ପତ୍ତିଞ୍ଚ ଆକଙ୍ଖନ୍ତାୱ ଯଥାଭୁତ୍ତବ୍ରହ୍ମୱିହାରୟୋଗେନ ଅତ୍ଥାୟ ହିତାୟ ସୁଖାୟ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତି, ଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟତାୟ ଚ ତେସଂ କାରାନଂ ମହପ୍ଫଲତଂ ମହାନିସଂସତଞ୍ଚ ଆୱହନ୍ତି; ଏୱମେୱ ମାତାପିତରୋପି ପୁତ୍ତାନଂ ଅପରାଧଂ ଅଗଣେତ୍ୱା ଏକନ୍ତେନେୱ ତେସଂ ଅନତ୍ଥହାନିଂ ଅତ୍ଥୁପ୍ପତ୍ତିଞ୍ଚ ଆକଙ୍ଖନ୍ତା ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ଚତୁବ୍ବିଧସ୍ସପି ବ୍ରହ୍ମୱିହାରସ୍ସ ଲବ୍ଭନତୋ ଅତ୍ଥାୟ ହିତାୟ ସୁଖାୟ ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତା ପରମଦକ୍ଖିଣେୟ୍ୟା ହୁତ୍ୱା ଅତ୍ତନି କତାନଂ କାରାନଂ ମହପ୍ଫଲତଂ ମହାନିସଂସତଞ୍ଚ ଆୱହନ୍ତି। ସବ୍ବଦେୱେହି ଚ ପଠମଂ ତେସଂ ଉପକାରୱନ୍ତତାୟ ତେ ଆଦିତୋୟେୱ ଦେୱା। ତେସଞ୍ହି ୱସେନ ତେ ପଠମଂ ଅଞ୍ଞେ ଦେୱେ ‘‘ଦେୱା’’ତି ଜାନନ୍ତି ଆରାଧେନ୍ତି ପୟିରୁପାସନ୍ତି, ଆରାଧନୱିଧିଂ ଞତ୍ୱା ତଥା ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତା ତସ୍ସା ପଟିପତ୍ତିୟା ଫଲଂ ଅଧିଗଚ୍ଛନ୍ତି, ତସ୍ମା ତେ ପଚ୍ଛାଦେୱା ନାମ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ପୁବ୍ବଦେୱତାତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ମାତାପିତୂନଂ ଏତଂ ଅଧିୱଚନ’’ନ୍ତି।

ପୁବ୍ବାଚରିଯାତି ପଠମଆଚରିଯା। ମାତାପିତରୋ ହି ପୁତ୍ତେ ସିକ୍ଖାପେନ୍ତା ଅତିତରୁଣକାଲତୋ ପଟ୍ଠାଯ ‘‘ଏୱଂ ନିସୀଦ, ଏୱଂ ଗଚ୍ଛ, ଏୱଂ ତିଟ୍ଠ, ଏୱଂ ସଯ, ଏୱଂ ଖାଦ, ଏୱଂ ଭୁଞ୍ଜ, ଅଯଂ ତେ ‘ତାତା’ତି ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ଅଯଂ ‘ଭାତିକା’ତି, ଅଯଂ ‘ଭଗିନୀ’ତି, ଇଦଂ ନାମ କାତୁଂ ୱଟ୍ଟତି, ଇଦଂ ନ ୱଟ୍ଟତି, ଅସୁକଂ ନାମ ଉପସଙ୍କମିତୁଂ ୱଟ୍ଟତି, ଅସୁକଂ ନାମ ନ ୱଟ୍ଟତୀ’’ତି ଗାହେନ୍ତି ସିକ୍ଖାପେନ୍ତି। ଅପରଭାଗେ ଅଞ୍ଞେ ଆଚରିଯାପି ସିପ୍ପଂ ମୁଦ୍ଦଂ ଗଣନନ୍ତି ଏୱମାଦିଂ ସିକ୍ଖାପେନ୍ତି, ଅଞ୍ଞେ ସରଣାନି ଦେନ୍ତି, ସୀଲେସୁ ପତିଟ୍ଠାପେନ୍ତି, ପବ୍ବାଜେନ୍ତି , ଧମ୍ମଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହାପେନ୍ତି, ଉପସମ୍ପାଦେନ୍ତି, ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗାଦୀନି ପାପେନ୍ତି। ଇତି ସବ୍ବେପି ତେ ପଚ୍ଛାଆଚରିଯା ନାମ। ମାତାପିତରୋ ପନ ସବ୍ବପଠମଂ। ତେନାହ ‘‘ପୁବ୍ବାଚରିଯାତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ମାତାପିତୂନଂ ଏତଂ ଅଧିୱଚନ’’ନ୍ତି।

ଆହୁନେଯ୍ୟାତି ଆନେତ୍ୱା ହୁନିତବ୍ବନ୍ତି ଆହୁନଂ, ଦୂରତୋପି ଆନେତ୍ୱା ଫଲୱିସେସଂ ଆକଙ୍ଖନ୍ତେହି ଗୁଣୱନ୍ତେସୁ ଦାତବ୍ବାନଂ ଅନ୍ନପାନୱତ୍ଥଚ୍ଛାଦନାଦୀନଂ ଏତଂ ନାମଂ, ଉପକାରଖେତ୍ତତାଯ ତଂ ଆହୁନଂ ଅରହନ୍ତୀତି ଆହୁନେଯ୍ୟା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଆହୁନେଯ୍ୟାତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ମାତାପିତୂନଂ ଏତଂ ଅଧିୱଚନ’’ନ୍ତି।

ଇଦାନି ତେସଂ ବ୍ରହ୍ମାଦିଭାୱେ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁ? ବହୁକାରା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୂତି ତଂ ମାତାପିତୂନଂ ବ୍ରହ୍ମାଦିଅଧିୱଚନଂ କେନ କାରଣେନାତି ଚେତି ଅତ୍ଥୋ। ବହୁକାରାତି ବହୂପକାରା। ଆପାଦକାତି ଜୀୱିତସ୍ସ ଆପାଦକା, ପାଲକା। ପୁତ୍ତାନଞ୍ହି ମାତାପିତୂହି ଜୀୱିତଂ ଆପାଦିତଂ ପାଲିତଂ ଘଟିତଂ ଅନୁପ୍ପବନ୍ଧେନ ପୱତ୍ତିତଂ ସମ୍ପାଦିତଂ। ପୋସକାତି ହତ୍ଥପାଦେ ୱଡ୍ଢେତ୍ୱା ହଦଯଲୋହିତଂ ପାଯେତ୍ୱା ପୋସେତାରୋ। ଇମସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ଦସ୍ସେତାରୋତି ପୁତ୍ତାନଂ ଇମସ୍ମିଂ ଲୋକେ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାରମ୍ମଣଦସ୍ସନଂ ନାମ ମାତାପିତରୋ ନିସ୍ସାଯ ଜାତନ୍ତି ତେ ନେସଂ ଇମସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ଦସ୍ସେତାରୋ ନାମ। ଇତି ତେସଂ ବହୁକାରତ୍ତଂ ବ୍ରହ୍ମାଦିଭାୱସ୍ସ କାରଣଂ ଦସ୍ସିତଂ, ଯେନ ପୁତ୍ତୋ ମାତାପିତୂନଂ ଲୋକିଯେନ ଉପକାରେନ କେନଚି ପରିଯାଯେନ ପରିଯନ୍ତଂ ପଟିକାରଂ କାତୁଂ ନ ସମତ୍ଥୋଯେୱ। ସଚେ ହି ପୁତ୍ତୋ ‘‘ମାତାପିତୂନଂ ଉପକାରସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପକାରଂ କରିସ୍ସାମୀ’’ତି ଉଟ୍ଠାଯ ସମୁଟ୍ଠାଯ ୱାଯମନ୍ତୋ ଦକ୍ଖିଣେ ଅଂସକୂଟେ ମାତରଂ, ଇତରସ୍ମିଂ ପିତରଂ ଠପେତ୍ୱା ୱସ୍ସସତାଯୁକୋ ସକଲଂ ୱସ୍ସସତମ୍ପି ପରିହରେଯ୍ୟ ଚତୂହି ପଚ୍ଚଯେହି ଉଚ୍ଛାଦନପରିମଦ୍ଦନନ୍ହାପନସମ୍ବାହନାଦୀହି ଚ ଯଥାରୁଚି ଉପଟ୍ଠହନ୍ତୋ ତେସଂ ମୁତ୍ତକରୀସମ୍ପି ଅଜିଗୁଚ୍ଛନ୍ତୋ, ନ ଏତ୍ତାୱତା ପୁତ୍ତେନ ମାତାପିତୂନଂ ପଟିକାରୋ କତୋ ହୋତି ଅଞ୍ଞତ୍ର ସଦ୍ଧାଦିଗୁଣୱିସେସେ ପତିଟ୍ଠାପନା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଭଗୱତା –

‘‘ଦ୍ୱିନ୍ନାହଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ନ ସୁପ୍ପଟିକାରଂ ୱଦାମି। କତମେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ? ମାତୁ ଚ ପିତୁ ଚ। ଏକେନ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅଂସେନ ମାତରଂ ପରିହରେଯ୍ୟ, ଏକେନ ଅଂସେନ ପିତରଂ ପରିହରେଯ୍ୟ ୱସ୍ସସତାଯୁକୋ ୱସ୍ସସତଜୀୱୀ, ସୋ ଚ ନେସଂ ଉଚ୍ଛାଦନପରିମଦ୍ଦନନ୍ହାପନସମ୍ବାହନେନ, ତେ ଚ ତତ୍ଥେୱ ମୁତ୍ତକରୀସଂ ଚଜେଯ୍ୟୁଂ, ନ ତ୍ୱେୱ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମାତାପିତୂନଂ କତଂ ୱା ହୋତି ପଟିକତଂ ୱା । ଇମିସ୍ସା ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମହାପଥୱିଯା ପହୂତରତ୍ତରତନାଯ ମାତାପିତରୋ ଇସ୍ସରିଯାଧିପଚ୍ଚେ ରଜ୍ଜେ ପତିଟ୍ଠାପେଯ୍ୟ, ନ ତ୍ୱେୱ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମାତାପିତୂନଂ କତଂ ୱା ହୋତି ପଟିକତଂ ୱା। ତଂ କିସ୍ସ ହେତୁ? ବହୁକାରା, ଭିକ୍ଖୱେ, ମାତାପିତରୋ ପୁତ୍ତାନଂ ଆପାଦକା ପୋସକା ଇମସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ଦସ୍ସେତାରୋ।

‘‘ଯୋ ଚ ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମାତାପିତରୋ ଅସ୍ସଦ୍ଧେ ସଦ୍ଧାସମ୍ପଦାଯ ସମାଦପେତି ନିୱେସେତି ପତିଟ୍ଠାପେତି। ଦୁସ୍ସୀଲେ ସୀଲସମ୍ପଦାଯ, ମଚ୍ଛରିନୋ ଚାଗସମ୍ପଦାଯ, ଦୁପ୍ପଞ୍ଞେ ପଞ୍ଞାସମ୍ପଦାଯ ସମାଦପେତି ନିୱେସେତି ପତିଟ୍ଠାପେତି। ଏତ୍ତାୱତା ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମାତାପିତୂନଂ କତଞ୍ଚ ହୋତି ପଟିକତଞ୍ଚା’’ତି (ଅ। ନି। ୨।୩୪)।

ତଥା –

‘‘ମାତାପିତୁଉପଟ୍ଠାନଂ, ପୁତ୍ତଦାରସ୍ସ ସଙ୍ଗହୋ’’ତି; (ଖୁ। ପା। ୫।୬);

‘‘ମାତାପିତୁଉପଟ୍ଠାନଂ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଣ୍ଡିତପଞ୍ଞତ୍ତ’’ନ୍ତି ଚ –

ଏୱମାଦୀନି ମାତାପିତୂନଂ ପୁତ୍ତସ୍ସ ବହୂପକାରଭାୱସାଧକାନି ସୁତ୍ତାନି ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି।

ଗାଥାସୁ ୱୁଚ୍ଚରେତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି କଥୀଯନ୍ତି। ପଜାଯ ଅନୁକମ୍ପକାତି ପରେସଂ ପାଣଂ ଛିନ୍ଦିତ୍ୱାପି ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତକଂ ଯଂକିଞ୍ଚି ଚଜିତ୍ୱାପି ଅତ୍ତନୋ ପଜଂ ପଟିଜଗ୍ଗନ୍ତି ଗୋପଯନ୍ତି, ତସ୍ମା ପଜାଯ ଅତ୍ତନୋ ପୁତ୍ତାନଂ ଅନୁକମ୍ପକା ଅନୁଗ୍ଗାହକା।

ନମସ୍ସେଯ୍ୟାତି ସାଯଂ ପାତଂ ଉପଟ୍ଠାନଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ‘‘ଇଦଂ ମୟ୍ହଂ ଉତ୍ତମଂ ପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତ’’ନ୍ତି ନମକ୍କାରଂ କରେଯ୍ୟ। ସକ୍କରେଯ୍ୟାତି ସକ୍କାରେନ ପଟିମାନେଯ୍ୟ। ଇଦାନି ତଂ ସକ୍କାରଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଅନ୍ନେନା’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଅନ୍ନେନାତି ଯାଗୁଭତ୍ତଖାଦନୀଯେନ। ପାନେନାତି ଅଟ୍ଠୱିଧପାନେନ। ୱତ୍ଥେନାତି

ନିୱାସନପାରୁପନେନ। ସୟନେନାତି ମଞ୍ଚପୀଠଭିସିବିମ୍ବୋହନାଦିନା ସୟନେନ। ଉଚ୍ଛାଦନେନାତି ଦୁଗ୍ଗନ୍ଧଂ ପଟିୱିନୋଦେତ୍ୱା ସୁଗନ୍ଧକରଣୁଚ୍ଛାଦନେନ। ନ୍ହାନେନାତି ସୀତକାଲେ ଉଣ୍ହୋଦକେନ, ଉଣ୍ହକାଲେ ସୀତୋଦକେନ ଗତ୍ତାନି ପରିସିଞ୍ଚିତ୍ୱା ନ୍ହାପନେନ। ପାଦାନଂ ଧୋୱନେନ ଚାତି ଉଣ୍ହୋଦକସୀତୋଦକେହି ପାଦଧୋୱନେନ ଚେୱ ତେଲମକ୍ଖନେନ ଚ।

ତାୟନଂ ପାରିଚରିୟାୟାତି ଏତ୍ଥ ନନ୍ତି ନିପାତମତ୍ତଂ, ୟଥାୱୁତ୍ତପରିଚରଣେନ। ଅଥ ୱା ପାରିଚରିୟାୟାତି ଭରଣକିଚ୍ଚକରଣକୁଲୱଂସପତିଟ୍ଠାପନାଦିନା ପଞ୍ଚୱିଧୋପଟ୍ଠାନେନ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ପଞ୍ଚହି ଖୋ, ଗହପତିପୁତ୍ତ, ଠାନେହି ପୁତ୍ତେନ ପୁରତ୍ଥିମା ଦିସା ମାତାପିତରୋ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠାତବ୍ବା 'ଭତୋ ନେ ଭରିସ୍ସାମି, କିଚ୍ଚଂ ନେସଂ କରିସ୍ସାମି, କୁଲୱଂସଂ ଠପେସ୍ସାମି, ଦାୟଜ୍ଜଂ ପଟିପଜ୍ଜିସ୍ସାମି। ଅଥ ୱା ପନ ନେସଂ ପେତାନଂ କାଲକତାନଂ ଦକ୍ଖିଣମନୁପ୍ପଦସ୍ସାମୀ'ତି। ଇମେହି ଖୋ, ଗହପତିପୁତ୍ତ, ପଞ୍ଚହି ଠାନେହି ପୁତ୍ତେନ ପୁରତ୍ଥିମା ଦିସା ମାତାପିତରୋ ପଚ୍ଚୁପଟ୍ଠିତା ପଞ୍ଚହି ଠାନେହି ପୁତ୍ତଂ ଅନୁକମ୍ପନ୍ତି – ପାପା ନିୱାରେନ୍ତି, କଲ୍ୟାଣେ ନିୱେସେନ୍ତି, ସିପ୍ପଂ ସିକ୍ଖାପେନ୍ତି, ପତିରୂପେନ ଦାରେନ ସଂୟୋଜେନ୍ତି, ସମୟେ ଦାୟଜ୍ଜଂ ନିୟ୍ୟାଦେନ୍ତୀ''ତି (ଦୀ। ନି। ୩।୨୬୭)।

ଅପିଚ ୟୋ ମାତାପିତରୋ ତୀସୁ ୱତ୍ଥୂସୁ ଅଭିପ୍ପସନ୍ନେ କତ୍ୱା ସୀଲେସୁ ୱା ପତିଟ୍ଠାପେତ୍ୱା ପବ୍ବଜ୍ଜାୟ ୱା ନିୟୋଜେତ୍ୱା ଉପଟ୍ଠହତି, ଅୟଂ ମାତାପିତୁଉପଟ୍ଠାକାନଂ ଅଗ୍ଗୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସା ପନାୟଂ ପାରିଚରିୟା ପୁତ୍ତସ୍ସ ଉଭୟଲୋକହିତସୁଖାୱହାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଇଧେୱ ନଂ ପସଂସନ୍ତି, ପେଚ୍ଚ ସଗ୍ଗେ ପମୋଦତୀ''ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ଇଧାତି ଇମସ୍ମିଂ ଲୋକେ। ମାତାପିତୁଉପଟ୍ଠାକଞ୍ହି ପୁଗ୍ଗଲଂ ପଣ୍ଡିତମନୁସ୍ସା ତତ୍ଥ ପାରିଚରିୟାୟ ପସଂସନ୍ତି ୱଣ୍ଣେନ୍ତି ଥୋମେନ୍ତି, ତସ୍ସ ଚ ଦିଟ୍ଠାନୁଗତିଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତା ସୟମ୍ପି ଅତ୍ତନୋ ମାତାପିତୂସୁ ତଥା ପଟିପଜ୍ଜିତ୍ୱା ମହନ୍ତଂ ପୁଞ୍ଞଂ ପସୱନ୍ତି। ପେଚ୍ଚାତି ପରଲୋକଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ସଗ୍ଗେ ଠିତୋ ମାତାପିତୁପଟ୍ଠାକୋ ଦିବ୍ବସମ୍ପତ୍ତୀହି ମୋଦତି ପମୋଦତି ଅଭିନନ୍ଦତୀତି।

ସତ୍ତମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ବହୁକାରସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୭। ଅଟ୍ଠମେ ବ୍ରାହ୍ମଣଗହପତିକାତି ବ୍ରାହ୍ମଣା ଚେୱ ଗହପତିକା ଚ। ଠପେତ୍ୱା ବ୍ରାହ୍ମଣେ ୟେ କେଚି ଅଗାରଂ ଅଜ୍ଝାୱସନ୍ତା ଇଧ ଗହପତିକାତି ୱେଦିତବ୍ବା । ୟେତି ଅନିୟମତୋ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠପରାମସନଂ। ୱୋତି ଉପୟୋଗବହୁୱଚନଂ। ଅୟଞ୍ହେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଭିକ୍ଖୱେ, ତୁମ୍ହାକଂ ବହୂପକାରା ବ୍ରାହ୍ମଣଗହପତିକା, ୟେ ବ୍ରାହ୍ମଣା ଚେୱ ସେସଅଗାରିକା ଚ ''ତୁମ୍ହେ ଏୱ ଅମ୍ହାକଂ ପୁଞ୍ଞକ୍ଖେତ୍ତଂ, ୟତ୍ଥ ମୟଂ ଉଦ୍ଧଗ୍ଗିକଂ ଦକ୍ଖିଣଂ ପତିଟ୍ଠାପେମ ସୋୱଗ୍ଗିକଂ ସୁଖୱିପାକଂ ସଗ୍ଗସଂୱତ୍ତନିକ''ନ୍ତି ଚୀୱରାଦୀହି ପଚ୍ଚୟେହି ପତିଉପଟ୍ଠିତାତି।

ଏୱଂ ''ଆମିସଦାନେନ ଆମିସସଂୱିଭାଗେନ ଆମିସାନୁଗ୍ଗହେନ ଗହଟ୍ଠା ଭିକ୍ଖୂନଂ ଉପକାରୱନ୍ତୋ''ତି ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଇଦାନି ଧମ୍ମଦାନେନ ଧମ୍ମସଂୱିଭାଗେନ ଧମ୍ମାନୁଗ୍ଗହେନ ଭିକ୍ଖୂନମ୍ପି ତେସଂ ଉପକାରୱନ୍ତତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ତୁମ୍ହେପି, ଭିକ୍ଖୱେ,''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ୱୁତ୍ତନୟମେୱ।

ଇମିନା କିଂ କଥିତଂ? ପିଣ୍ଡାପଚାୟନଂ ନାମ କଥିତଂ। ଅୟଞ୍ହେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାୟୋ – ଭିକ୍ଖୱେ, ୟସ୍ମା ଇମେ ବ୍ରାହ୍ମଣଗହପତିକା ନେୱ ତୁମ୍ହାକଂ ଞାତକା, ନ ମିତ୍ତା, ନ ଇଣଂ ୱା ଧାରେନ୍ତି, ଅଥ ଖୋ ''ଇମେ ସମଣା ସମ୍ମଗ୍ଗତା ସମ୍ମା ପଟିପନ୍ନା, ଏତ୍ଥ ନୋ କାରା ମହପ୍ଫଲା ଭୱିସ୍ସନ୍ତି ମହାନିସଂସା''ତି ଫଲୱିସେସଂ ଆକଙ୍ଖନ୍ତା ତୁମ୍ହେ ଚୀୱରାଦୀହି ଉପଟ୍ଠହନ୍ତି। ତସ୍ମା ତଂ ତେସଂ ଅଧିପ୍ପାୟଂ ପରିପୂରେନ୍ତା ଅପ୍ପମାଦେନ ସମ୍ପାଦେଥ, ଧମ୍ମଦେସନାପି ୱୋ କାରକାନଂୟେୱ ସୋଭତି, ଆଦେୟ୍ୟା ଚ ହୋତି, ନ ଇତରେସନ୍ତି ଏୱଂ ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିୟଂ ଅପ୍ପମାଦୋ କରଣୀୟୋତି।

ଏୱମିଦଂ, ଭିକ୍ଖୱେତିଆଦୀସୁ ଅୟଂ ସଙ୍ଖେପତ୍ଥୋ – ଭିକ୍ଖୱେ, ଏୱଂ ଇମିନା ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ ଗହଟ୍ଠପବ୍ବଜିତେହି ଆମିସଦାନଧମ୍ମଦାନୱସେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସନ୍ନିସ୍ସାୟ କାମାଦିୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧସ୍ସପି ଓଘସ୍ସ ନିତ୍ଥରଣତ୍ଥାୟ ସକଲସ୍ସପି ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖସ୍ସ ସମ୍ମଦେୱ ପରିୟୋସାନକରଣାୟ ଉପୋସଥସୀଲନିୟମାଦିୱସେନ ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲାଦିୱସେନ ୱା ଇଦଂ ସାସନବ୍ରହ୍ମଚରିୟଂ ମଗ୍ଗବ୍ରହ୍ମଚରିୟଞ୍ଚ ୱୁସ୍ସତି ଚରୀୟତୀତି।

ଗାଥାସୁ ସାଗାରାତି ଗହଟ୍ଠା। ଅନଗାରାତି ପରିଚ୍ଚତ୍ତଅଗାରା ପବ୍ବଜିତା। ଉଭୋ ଅଞ୍ଞୋଞ୍ଞନିସ୍ସିତାତି ତେ ଉଭୋପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସନ୍ନିସ୍ସିତା। ସାଗାରା ହି ଅନଗାରାନଂ ଧମ୍ମଦାନସନ୍ନିସ୍ସିତା, ଅନଗାରା ଚ ସାଗାରାନଂ ପଚ୍ଚୟଦାନସନ୍ନିସ୍ସିତା। ଆରାଧୟନ୍ତୀତି ସାଧେନ୍ତି ସମ୍ପାଦେନ୍ତି। ସଦ୍ଧମ୍ମନ୍ତି ପଟିପତ୍ତିସଦ୍ଧମ୍ମଂ ପଟିୱେଧସଦ୍ଧମ୍ମଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ୟଂ ଉତ୍ତମଂ, ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ୟୋଗକ୍ଖେମଂଅନୁତ୍ତର''ନ୍ତି ଅରହତ୍ତଂ ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ। ସାଗାରେସୂତି ସାଗାରେହି, ନିସ୍ସକ୍କେ ଇଦଂ ଭୁମ୍ମୱଚନଂ, ସାଗାରାନଂ ୱା ସନ୍ତିକେ। ପଚ୍ଚୟନ୍ତି ୱୁତ୍ତାୱସେସଂ ଦୁୱିଧଂ ପଚ୍ଚୟଂ ପିଣ୍ଡପାତଂ ଭେସଜ୍ଜଞ୍ଚ।

ପରିସ୍ସଯୱିନୋଦନନ୍ତି ଉତୁପରିସ୍ସଯାଦିପରିସ୍ସଯହରଣଂ ୱିହାରାଦିଆୱସଥଂ। ସୁଗତନ୍ତି ସମ୍ମା ପଟିପନ୍ନଂ କଲ୍ୟାଣପୁଥୁଜ୍ଜନେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅଟ୍ଠୱିଧଂ ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲଂ। ସାୱକୋ ହି ଇଧ ସୁଗତୋତି ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଘରମେସିନୋତି ଘରଂ ଏସିନୋ, ଗେହେ ଠତ୍ୱା ଘରାୱାସଂ ୱସନ୍ତା ଭୋଗୂପକରଣାନି ଚେୱ ଗହଟ୍ଠସୀଲାଦୀନି ଚ ଏସନସୀଲାତି ଅତ୍ଥୋ। ସଦ୍ଦହାନୋ ଅରହତନ୍ତି ଅରହନ୍ତାନଂ ଅରିଯାନଂ ୱଚନଂ, ତେସଂ ୱା ସମ୍ମାପଟିପତ୍ତିଂ ସଦ୍ଦହନ୍ତା। ''ଅଦ୍ଧା ଇମେ ସମ୍ମା ପଟିପନ୍ନା, ଯଥା ଇମେ କଥେନ୍ତି, ତଥା ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ ସା ପଟିପତ୍ତି ସଗ୍ଗମୋକ୍ଖସମ୍ପତ୍ତିଯା ସଂୱତ୍ତତୀ''ତି ଅଭିସଦ୍ଦହନ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ସଦ୍ଦହନ୍ତା''ତିପି ପାଠୋ। ଅରିଯପଞ୍ଞାଯାତି ସୁୱିସୁଦ୍ଧପଞ୍ଞାଯ। ଝାଯିନୋତି ଆରମ୍ମଣଲକ୍ଖଣୂପନିଜ୍ଝାନୱସେନ ଦୁୱିଧେନପି ଝାନେନ ଝାଯିନୋ।

ଇଧ ଧମ୍ମଂ ଚରିତ୍ୱାନାତି ଇମସ୍ମିଂ ଅତ୍ତଭାୱେ, ଇମସ୍ମିଂ ୱା ସାସନେ ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରସୁଖସ୍ସ ମଗ୍ଗଭୂତଂ ସୀଲାଦିଧମ୍ମଂ ପଟିପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଯାୱ ପରିନିବ୍ବାନଂ ନ ପାପୁଣନ୍ତି, ତାୱଦେୱ ସୁଗତିଗାମିନୋ। ନନ୍ଦିନୋତି ପୀତିସୋମନସ୍ସଯୋଗେନ ନନ୍ଦନସୀଲା। କେଚି ପନ ''ଧମ୍ମଂ ଚରିତ୍ୱାନ ମଗ୍ଗନ୍ତି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଂ ପାପୁଣିତ୍ୱା''ତି ୱଦନ୍ତି। ଦେୱଲୋକସ୍ମିନ୍ତି ଛବ୍ବିଧେପି କାମାୱଚରଦେୱଲୋକେ। ମୋଦନ୍ତି କାମକାମିନୋତି ଯଥିଚ୍ଛିତୱତ୍ଥୁନିପ୍ଫତ୍ତିତୋ କାମକାମିନୋ କାମୱନ୍ତୋ ହୁତ୍ୱା ପମୋଦନ୍ତୀତି।

ଅଟ୍ଠମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। କୁହସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୮। ନୱମେ କୁହାତି ସାମନ୍ତଜପ୍ପନାଦିନା କୁହନୱତ୍ଥୁନା କୁହକା, ଅସନ୍ତଗୁଣସମ୍ଭାୱନିଚ୍ଛାଯ କୋହଞ୍ଞଂ କତ୍ୱା ପରେସଂ ୱିମ୍ହାପକାତି ଅତ୍ଥୋ। ଥଦ୍ଧାତି କୋଧେନ ଚ ମାନେନ ଚ ଥଦ୍ଧମାନସା। ''କୋଧନୋ ହୋତି ଉପାଯାସବହୁଲୋ, ଅପ୍ପମ୍ପି ୱୁତ୍ତୋ ସମାନୋ ଅଭିସଜ୍ଜତି କୁପ୍ପତି ବ୍ୟାପଜ୍ଜତି ପତିଟ୍ଠୀଯତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୩।୨୫; ପୁ। ପ। ୧୦୧) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେନ କୋଧେନ ଚ, ''ଦୁବ୍ବଚୋ ହୋତି ଦୋୱଚସ୍ସକରଣେହି ଧମ୍ମେହି ସମନ୍ନାଗତୋ ଅକ୍ଖମୋ ଅପ୍ପଦକ୍ଖିଣଗ୍ଗାହୀ ଅନୁସାସନି''ନ୍ତି (ମ। ନି। ୧।୧୮୧) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେନ ଦୋୱଚସ୍ସେନ ଚ, ''ଜାତିମଦୋ, ଗୋତ୍ତମଦୋ, ସିପ୍ପମଦୋ, ଆରୋଗ୍ୟମଦୋ, ଯୋବ୍ବନମଦୋ, ଜୀୱିତମଦୋ''ତି (ୱିଭ। ୮୩୨) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେନ ଜାତିମଦାଦିଭେଦେନ ମଦେନ ଚ ଗରୁକାତବ୍ବେସୁ ଗରୂସୁ ପରମନିପଚ୍ଚକାରଂ ଅକତ୍ୱା ଅଯୋସଲାକଂ ଗିଲିତ୍ୱା ଠିତା ୱିଯ ଅନୋନତା ହୁତ୍ୱା ୱିଚରଣକା। ଲପାତି ଉପଲାପକା ମିଚ୍ଛାଜୀୱୱସେନ କୁଲସଙ୍ଗାହକା ପଚ୍ଚଯତ୍ଥଂ ପଯୁତ୍ତୱାଚାୱସେନ ନିପ୍ପେସିକତାୱସେନ ଚ ଲପକାତି ୱା ଅତ୍ଥୋ।

ସିଙ୍ଗୀତି ''ତତ୍ଥ କତମଂ ସିଙ୍ଗଂ? ଯଂ ସିଙ୍ଗଂ ସିଙ୍ଗାରତା ଚାତୁରତା ଚାତୁରିଯଂ ପରିକ୍ଖତ୍ତତା ପାରିକ୍ଖତ୍ତିଯ''ନ୍ତି (ୱିଭ। ୮୫୨) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତେହି ସିଙ୍ଗସଦିସେହି ପାକଟକିଲେସେହି ସମନ୍ନାଗତା। ଉନ୍ନଳାତି ଉଗ୍ଗତନଳା, ନଳସଦିସଂ ତୁଚ୍ଛମାନଂ ଉକ୍ଖିପିତ୍ୱା ୱିଚରଣକା। ଅସମାହିତାତି ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାମତ୍ତସ୍ସାପି ଅଲାଭିନୋ। ନ ମେ ତେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୂ ମାମକାତି ତେ ମଯ୍ହଂ ଭିକ୍ଖୂ ମମ ସନ୍ତକା ନ ହୋନ୍ତି। ମେତି ଇଦଂ ପଦଂ ଅତ୍ତାନଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ପବ୍ବଜିତତ୍ତା ଭଗୱତା ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ପନ ତେ କୁହନାଦିଯୋଗତୋ ନ ସମ୍ମା ପଟିପନ୍ନା, ତସ୍ମା ''ନ ମାମକା''ତି ୱୁତ୍ତା। ଅପଗତାତି ଯଦିପି ତେ ମମ ସାସନେ ପବ୍ବଜିତା, ଯଥାନୁସିଟ୍ଠଂ ପନ ଅପ୍ପଟିପଜ୍ଜନତୋ ଅପଗତା ଏୱ ଇମସ୍ମା ଧମ୍ମୱିନଯା, ଇତୋ ତେ ସୁୱିଦୂରୱିଦୂରେ ଠିତାତି ଦସ୍ସେତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ନଭଞ୍ଚ ଦୂରେ ପଥୱୀ ଚ ଦୂରେ,

ପାରଂ ସମୁଦ୍ଦସ୍ସ ତଦାହୁ ଦୂରେ;

ତତୋ ହୱେ ଦୂରତରଂ ୱଦନ୍ତି,

ସତଞ୍ଚ ଧମ୍ମଂ ଅସତଞ୍ଚ ରାଜା''ତି। (ଅ। ନି। ୪।୪୭; ଜା। ୨।୨୧।୪୧୪);

ୱୁଦ୍ଧିଂ ୱିରୂଳ୍ହିଂ ୱେପୁଲ୍ଲଂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ସୀଲାଦିଗୁଣେହି ୱଡ୍ଢନୱସେନ ୱୁଦ୍ଧିଂ, ତତ୍ଥ ନିଚ୍ଚଲଭାୱେନ ୱିରୂଳ୍ହିଂ, ସବ୍ବତ୍ଥ ପତ୍ଥଟଭାୱେନ ସୀଲାଦିଧମ୍ମକ୍ଖନ୍ଧପାରିପୂରିଯା ୱେପୁଲ୍ଲଂ। ନ ଚ ତେ କୁହାଦିସଭାୱା ଭିକ୍ଖୂ ଆପଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ଚ ପାପୁଣନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତେ ଖୋ ମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୂ ମାମକାତି ଇଧାପି ମେତି ଅତ୍ତାନଂ ଉଦ୍ଦିସ୍ସ ପବ୍ବଜିତତ୍ତା ୱଦତି, ସମ୍ମା ପଟିପନ୍ନତ୍ତା ପନ ''ମାମକା''ତି ଆହ। ୱୁତ୍ତୱିପରିଯାଯେନ ସୁକ୍କପକ୍ଖୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ଯାୱ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗା ୱିରୂହନ୍ତି ନାମ, ଅରହତ୍ତଫଲେ ପନ ସମ୍ପତ୍ତେ ୱିରୂଳ୍ହିଂ ୱେପୁଲ୍ଲଂ ଆପନ୍ନା ନାମ। ଗାଥା ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟା ଏୱ।

ନୱମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ନଦୀସୋତସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୦୯। ଦସମେ ସେୟ୍ୟଥାପୀତି ଓପମ୍ମଦସ୍ସନତ୍ଥେ ନିପାତୋ, ଯଥା ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ନଦିଯା ସୋତେନ ଓୱୁୟ୍ହେୟ୍ୟାତି ସୀଘସୋତାଯ ହାରହାରିନିଯା ନଦିଯା ଉଦକୱେଗେନ ହେଟ୍ଠତୋ ୱୁୟ୍ହେୟ୍ୟ ଅଧୋ ହରିଯେଥ। ପିଯରୂପସାତରୂପେନାତି ପିଯସଭାୱେନ ସାତସଭାୱେନ ଚ କାରଣଭୂତେନ, ତସ୍ସଂ ନଦିଯଂ ତସ୍ସା ୱା ପରତୀରେ ମଣିସୁୱଣ୍ଣାଦି ଅଞ୍ଞଂ ୱା ପିଯୱତ୍ଥୁ ୱିଭୂପକରଣଂ ଅତ୍ଥି, ତଂ ଗହେସ୍ସାମୀତି ନଦିଯଂ ପତିତ୍ୱା ସୋତେନ ଅୱକଡ୍ଢେୟ୍ୟ। କିଞ୍ଚାପୀତି ଅନୁଜାନନଅସମ୍ଭାୱନତ୍ଥେ ନିପାତୋ। କିଂ ଅନୁଜାନାତି, କିଂ ନ ସମ୍ଭାୱେତି? ତେନ ପୁରିସେନ ଅଧିପ୍ପେତସ୍ସ ପିଯୱତ୍ଥୁସ୍ସ ତତ୍ଥ ଅତ୍ଥିଭାୱଂ ଅନୁଜାନାତି, ତଥାଗମନଂ ପନ ଆଦୀନୱଓନ୍ତତାଯ ନ ସମ୍ଭାୱେତି। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଅମ୍ଭୋ, ପୁରିସ , ଯଦିପି ତଯା ଅଧିପ୍ପେତଂ ପିଯୱତ୍ଥୁ ତତ୍ଥ ଉପଲବ୍ଭତି, ଏୱଂ ଗମନେ ପନ ଅଯମାଦୀନୱୋ, ଯଂ ତ୍ୱଂ ହେଟ୍ଠା ରହଦଂ ପତ୍ୱା ମରଣଂ ମରଣମତ୍ତଂ ୱା ଦୁକ୍ଖଂ ପାପୁଣେୟ୍ୟାସୀତି।

ଅତ୍ଥି ଚେତ୍ଥ ହେଟ୍ଠା ରହଦୋତି ଏତିସ୍ସା ନଦିଯା ହେଟ୍ଠା ଅନୁସୋତଭାଗେ ଅତିୱିଯ ଗମ୍ଭୀରୱିତ୍ଥତୋ ଏକୋ ମହାସରୋ ଅତ୍ଥି। ସୋ ଚ ସମନ୍ତତୋ ୱାତାଭିଘାତସମୁଟ୍ଠିତାହି ମଣିମଯପବ୍ବତକୂଟସନ୍ନିଭାହି ମହତୀହି ଉମୀହି ୱୀଚୀହି ସଉମି, ୱିସମେସୁ ଭୂମିପ୍ପଦେସେସୁ ସୱେଗଂ ଅନୁପକ୍ଖନ୍ଦନ୍ତେନ ଇମିସ୍ସା ତାୱ ନଦିଯା ମହୋଘେନ ତହିଂ ତହିଂ ଆୱଟ୍ଟମାନୱିପୁଲଜଲତାଯ ବଲୱାମୁଖସଦିସେହି ସହ ଆୱଟ୍ଟେହୀତି ସାୱଟ୍ଟୋ। ତଂ ରହଦଂ ଓତିଣ୍ଣସତ୍ତେଯେୱ ଅତ୍ତନୋ ନିବଦ୍ଧାମିସଗୋଚରେ କତ୍ୱା ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥରନ୍ତେନ ଅତିୱିଯ ଭଯାନକଦସ୍ସନେନ ଘୋରଚେତସା ଦକରକ୍ଖସେନ ସଗହୋ ସରକ୍ଖସୋ, ଚଣ୍ଡମଚ୍ଛମକରାଦିନା ୱା ସଗହୋ, ଯଥାୱୁତ୍ତରକ୍ଖସେନ ସରକ୍ଖସୋ।

ଯନ୍ତି ଏୱଂ ସପ୍ପଟିଭଯଂ ଯଂ ରହଦଂ। ଅମ୍ଭୋ ପୁରିସାତି ଆଲପନଂ। ମରଣଂ ୱା ନିଗଚ୍ଛସୀତି ତାହି ୱା ଉମୀହି ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥଟୋ, ତେସୁ ୱା ଆୱଟ୍ଟେସୁ ନିପତିତୋ ସୀସଂ ଉକ୍ଖିପିତୁଂ ଅସକ୍କୋନ୍ତୋ ତେସଂ ୱା ଚଣ୍ଡମଚ୍ଛମକରାଦୀନଂ ମୁଖେ ନିପତିତୋ। ତସ୍ସ ୱା ଦକରକ୍ଖସସ୍ସ ହତ୍ଥଂ ଗତୋ ମରଣଂ ୱା ଗମିସ୍ସସି, ଅଥ ୱା ପନ ଆୟୁସେସେ ସତି ତତୋ ମୁଚ୍ଚିତ୍ୱା ଅପଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ତେହି ଉମିଆଦୀହି ଜନିତଘଟ୍ଟିତୱସେନ ମରଣମତ୍ତଂ ମରଣପ୍ପମାଣଂ ଦୁକ୍ଖଂ ନିଗଚ୍ଛସି। ପଟିସୋତଂ ୱାଯମେୟ୍ୟାତି ସୋ ପୁବ୍ବେ ଅନୁସୋତଂ ୱୁୟ୍ହମାନୋ ତସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ୱଚନଂ ସୁତ୍ୱା ''ଅନତ୍ଥୋ କିର ମେ ଉପଟ୍ଠିତୋ, ମଚ୍ଚୁମୁଖେ କିରାହଂ ପରିୱତ୍ତାମୀ''ତି ଉପ୍ପନ୍ନବଲୱଭଯୋ ସମ୍ଭମନ୍ତୋ ଦିଗୁଣଂ କତ୍ୱା ଉସ୍ସାହଂ ହତ୍ଥେହି ଚ ପାଦେହି ଚ ୱାଯମେୟ୍ୟ ତରେୟ୍ୟ, ନ ଚିରେନେୱ ତୀରଂ ସମ୍ପାପୁଣେୟ୍ୟ।

ଅତ୍ଥସ୍ସୱିଞ୍ଞାପନାଯାତି ଚତୁସଚ୍ଚପଟିୱେଧାନୁକୂଲସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ସମ୍ବୋଧନାଯ ଉପମା କତା। ଅଯଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋତି ଅଯମେୱ ଇଦାନି ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ଇଧ ମଯା ଅଧିପ୍ପେତୋ ଉପମେୟ୍ୟତ୍ଥୋ, ଯସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାପନାଯ ଉପମା ଆହଟା।

ତଣ୍ହାଯେତଂ ଅଧିୱଚନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଚତୂହି ଆକାରେହି ତଣ୍ହାଯ ସୋତସଦିସତା ୱେଦିତବ୍ବା ଅନୁକ୍କମପରିୱୁଦ୍ଧିତୋ ଅନୁପ୍ପବନ୍ଧତୋ ଓସୀଦାପନତୋ ଦୁରୁତ୍ତରଣତୋ ଚ। ଯଥା ହି ଉପରି ମହାମେଘେ ଅଭିପ୍ପୱୁଟ୍ଠେ ଉଦକଂ ପବ୍ବତକନ୍ଦରପଦରସାଖାଯୋ ପୂରେତ୍ୱା ତତୋ ଭସ୍ସିତ୍ୱା କୁସୁବ୍ଭେ ପୂରେତ୍ୱା ତତୋ ଭସ୍ସିତ୍ୱା କୁନ୍ନଦିଯୋ ପୂରେତ୍ୱା ତତୋ ମହାନଦିଯୋ ପକ୍ଖନ୍ଦିତ୍ୱା ଏକୋଘଂ ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତମାନଂ ''ନଦୀସୋତୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱମେୱ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରାଦିୱସେନ ଅନେକଭେଦେସୁ ରୂପାଦୀସୁ ଆରମ୍ମଣେସୁ ଲୋଭୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅନୁକ୍କମେନ ପରିୱୁଦ୍ଧିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୋ ''ତଣ୍ହାସୋତୋ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଯଥା ଚ ନଦୀସୋତୋ ଆଗମନତୋ ଯାୱ ସମୁଦ୍ଦପ୍ପତ୍ତି, ତାୱ ସତି ୱିଚ୍ଛେଦପଚ୍ଚଯାଭାୱେ ଅୱିଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନୋ ଅନୁପ୍ପବନ୍ଧେନ ପୱତ୍ତତି, ଏୱଂ ତଣ୍ହାସୋତୋପି ଆଗମନତୋ ପଟ୍ଠାଯ ଅସତି ୱିଚ୍ଛେଦପଚ୍ଚଯେ ଅୱିଚ୍ଛିଜ୍ଜମାନୋ ଅପାଯସମୁଦ୍ଦାଭିମୁଖୋ ଅନୁପ୍ପବନ୍ଧେନ ପୱତ୍ତତି। ଯଥା ପନ ନଦୀସୋତୋ ତଦନ୍ତୋଗଧେ ସତ୍ତେ ଓସୀଦାପେତି, ସୀସଂ ଉକ୍ଖିପିତୁଂ ନ ଦେତି, ମରଣଂ ୱା ମରଣମତ୍ତଂ ୱା ଦୁକ୍ଖଂ ପାପେତି, ଏୱଂ ତଣ୍ହାସୋତୋପି ଅତ୍ତନୋ ସୋତନ୍ତୋଗତେ ସତ୍ତେ ଓସୀଦାପେତି, ପଞ୍ଞାସୀସଂ ଉକ୍ଖିପିତୁଂ ନ ଦେତି, କୁସଲମୂଲଚ୍ଛେଦନେନ ସଂକିଲେସଧମ୍ମସମାପଜ୍ଜନେନ ଚ ମରଣଂ ୱା ମରଣମତ୍ତଂ ୱା ଦୁକ୍ଖଂ ପାପେତି।

ଯଥା ଚ ନଦିଯା ସୋତୋ ମହୋଘଭାୱେନ ପୱତ୍ତମାନୋ ଉଡ୍ଡଉମ୍ପଂ ୱା ନାୱଂ ୱା ବନ୍ଧିତୁଂ ନେତୁଞ୍ଚ ଛେକଂ ପୁରିସଂ ନିସ୍ସାଯ ପରତୀରଂ ଗନ୍ତୁଂ ଅଜ୍ଝାସଯଂ କତ୍ୱା ତଜ୍ଜଂ ୱାଯାମଂ କରୋନ୍ତେନ ତରିତବ୍ବୋ, ନ ଯେନ ୱା ତେନ ୱାତି ଦୁରୁତ୍ତରୋ, ଏୱଂ ତଣ୍ହାସୋତୋପି କାମୋଘଭୱୋଘଭୂତୋ ସୀଲସଂୱରଂ ପୂରେତ୍ୱା ସମଥୱିପସ୍ସନାସୁ କମ୍ମଂ କାତୁଂ ''ନିପକେନ ଅରହତ୍ତଂ ପାପୁଣିସ୍ସାମୀ''ତି ଅଜ୍ଝାସଯଂ ସମୁଟ୍ଠାପେତ୍ୱା କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତେ ନିସ୍ସାଯ ସମଥୱିପସ୍ସନାନାୱଂ ଅଭିରୁହିତ୍ୱା ସମ୍ମାୱାଯାମଂ କରୋନ୍ତେନ ତରିତବ୍ବୋ, ନ ଯେନ ୱା ତେନ ୱାତି ଦୁରୁତ୍ତରୋ। ଏୱଂ ଅନୁକ୍କମପରିୱୁଦ୍ଧିତୋ

ଅନୁପ୍ପବନ୍ଧତୋ ଓସୀଦାପନତୋ ଦୁରୁତ୍ତରଣତୋତି ଚତୂହି ଆକାରେହି ତଣ୍ହାୟ ନଦୀସୋତସଦିସତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ପିୟରୂପଂସାତରୂପନ୍ତି ପିୟଜାତିକଂ ପିୟସଭାୱଂ ପିୟରୂପଂ, ମଧୁରଜାତିକଂ ମଧୁରସଭାୱଂ ସାତରୂପଂ, ଇଟ୍ଠସଭାୱନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଛନ୍ନେତନ୍ତି ଛନ୍ନଂ ଏତଂ। ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ "ଏୱଂ ମୟଂ ଅତ୍ତାତି ଗହଣଂ ଗମିସ୍ସାମା"ତି ଇମିନା ୱିୟ ଅଧିପ୍ପାୟେନ ଅତ୍ତାନଂ ଅଧିକାରଂ କତ୍ୱା ପୱତ୍ତାନୀତି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନି। ତତ୍ଥ ଗୋଚରଜ୍ଝତ୍ତଂ, ନିୟକଜ୍ଝତ୍ତଂ, ୱିସୟଜ୍ଝତ୍ତଂ, ଅଜ୍ଝତ୍ତଜ୍ଝତ୍ତନ୍ତି ଚତୁବ୍ବିଧଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ। ତେସୁ "ଅଜ୍ଝତ୍ତରତୋ ସମାହିତୋ"ତି ଏୱମାଦୀସୁ (ଧ। ପ। ୩୬୨) ୱୁତ୍ତଂ ଇଦଂ ଗୋଚରଜ୍ଝତ୍ତଂ ନାମ। "ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ସମ୍ପସାଦନ"ନ୍ତି (ଦୀ। ନି। ୧।୨୨୮; ଧ। ସ। ୧୬୧) ଆଗତଂ ଇଦଂ ନିୟକଜ୍ଝତ୍ତଂ ନାମ। "ସବ୍ବନିମିତ୍ତାନଂ ଅମନସିକାରା ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ସୁଞ୍ଞତଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତୀ"ତି (ମ। ନି। ୩।୧୮୭) ଏୱମାଗତଂ ଇଦଂ ୱିସୟଜ୍ଝତ୍ତଂ ନାମ। "ଅଜ୍ଝତ୍ତିକା ଧମ୍ମା, ବାହିରା ଧମ୍ମା"ତି (ଧ। ସ। ତିକମାତିକା ୨୦) ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତଜ୍ଝତ୍ତଂ ନାମ। ଇଧାପି ଏତଦେୱ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ତସ୍ମା ଅଜ୍ଝତ୍ତାନିୟେୱ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନି। ଅଥ ୱା ୟଥାୱୁତ୍ତେନେୱ ଅତ୍ଥେନ "ଅଜ୍ଝତ୍ତା ଧମ୍ମା, ବହିଦ୍ଧା ଧମ୍ମା"ତିଆଦୀସୁ ୱିୟ ତେସୁ ଅଜ୍ଝତ୍ତେସୁ ଭୱାନି ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନି, ଚକ୍ଖାଦୀନି। ତେସଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନଂ।

ଆୟତନାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଆୟତନତୋ, ଆୟାନଂ ତନନତୋ, ଆୟତସ୍ସ ଚ ନୟନତୋ ଆୟତନାନୀତି । ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ହି ତଂତଂଦ୍ୱାରୱତ୍ଥୁକା ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ସକେନ ସକେନ ଅନୁଭୱନାଦିନା କିଚ୍ଚେନ ଆୟତନ୍ତି ଉଟ୍ଠହନ୍ତି ଘଟନ୍ତି ୱାୟମନ୍ତି, ତେ ଚ ଆୟଭୂତେ ଧମ୍ମେ ଏତାନି ତନୋନ୍ତି ୱିତ୍ଥାରେନ୍ତି , ୟଞ୍ଚ ଅନମତଗ୍ଗେ ସଂସାରେ ପୱତ୍ତଂ ଅତିୱିୟ ଆୟତଂ ୱଟ୍ଟଦୁକ୍ଖଂ, ତଂ ନୟନ୍ତି ପୱତ୍ତେନ୍ତି। ଇତି ସବ୍ବଥାପିମେ ଧମ୍ମା ଆୟତନତୋ, ଆୟାନଂ ତନନତୋ, ଆୟତସ୍ସ ଚ ନୟନତୋ ଆୟତନାନୀତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଅପିଚ ନିୱାସଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ, ଆକରଟ୍ଠେନ, ସମୋସରଣଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ, ସଞ୍ଜାତିଦେସଟ୍ଠେନ, କାରଣଟ୍ଠେନ ଚ ଆୟତନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଥା ହି ଲୋକେ "ଇସ୍ସରାୟତନଂ ଦେୱାୟତନ"ନ୍ତିଆଦୀସୁ ନିୱାସଟ୍ଠାନଂ ଆୟତନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। "ସୁୱଣ୍ଣାୟତନଂ ରଜତାୟତନ"ନ୍ତିଆଦୀସୁ ଆକରୋ। ସାସନେ ପନ "ମନୋରମେ ଆୟତନେ, ସେୱନ୍ତି ନଂ ୱିହଙ୍ଗମା"ତିଆଦୀସୁ ସମୋସରଣଟ୍ଠାନଂ। "ଦକ୍ଖିଣାପଥୋ ଗୁନ୍ନଂ ଆୟତନ"ନ୍ତିଆଦୀସୁ ସଞ୍ଜାତିଦେସୋ। "ତତ୍ର ତତ୍ରେୱ ସକ୍ଖିଭବ୍ବତଂ ପାପୁଣାତି ସତି ସତିଆୟତନେ"ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୧୫୮; ଅ। ନି। ୩।୧୦୨) କାରଣଂ ଆୟତନନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି। ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ଚ ତେ ତେ ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ନିୱସନ୍ତି ତଦାୟତ୍ତୱୁତ୍ତିତାୟାତି ଚକ୍ଖାଦୟୋ ତେସଂ ନିୱାସଟ୍ଠାନଂ। ତତ୍ଥ ଚ ତେ ଆକିଣ୍ଣା ତନ୍ନିସ୍ସିତତ୍ତାତି ତେ ନେସଂ ଆକରୋ, ସମୋସରଣଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ତତ୍ଥ ୱତ୍ଥୁଦ୍ୱାରଭାୱେନ ସମୋସରଣତୋ, ସଞ୍ଜାତିଦେସୋ ଚ ତନ୍ନିସ୍ସୟଭାୱେନ ତେସଂ ତତ୍ଥେୱ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ, କାରଣଞ୍ଚ ତଦଭାୱେ ତେସଂ ଅଭାୱତୋତି। ଇତି ନିୱାସଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ, ଆକରଟ୍ଠେନ, ସମୋସରଣଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ, ସଞ୍ଜାତିଦେସଟ୍ଠେନ, କାରଣଟ୍ଠେନାତି ଇମେହି କାରଣେହି ଚକ୍ଖାଦୀନି ଆୟତନାନୀତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ "ଛନ୍ନେତଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନଂ ଆୟତନାନ"ନ୍ତି।

ୟଦିପି ରୂପାଦୟୋପି ଧମ୍ମା "ରୂପଂ ଲୋକେ ପିୟରୂପଂ ସାତରୂପଂ, ଏତ୍ଥେସା ତଣ୍ହା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ"ତି ତଣ୍ହାୱତ୍ଥୁଭାୱତୋ ପିୟରୂପସାତରୂପଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା। ଚକ୍ଖାଦିକେ ପନ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ଅତ୍ତଭାୱପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ଅଭାୱତୋ "ମମ ଚକ୍ଖୁ ମମ ସୋତ"ନ୍ତିଆଦିନା ଅଧିକସିନେହୱତ୍ଥୁଭାୱେନ ଚକ୍ଖାଦୟୋ ସାତିସୟଂ ପିୟରୂପଂ ସାତରୂପନ୍ତି ନିଦ୍ଦେସଂ ଅରହନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ "ପିୟରୂପଂ ସାତରୂପନ୍ତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଛନ୍ନେତଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନଂ ଆୟତନାନଂ ଅଧିୱଚନ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଓରମ୍ଭାଗିୟାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଓରଂ ୱୁଚ୍ଚତି କାମଧାତୁ, ତପ୍ପରିୟାପନ୍ନା ଓରମ୍ଭାଗା, ପଚ୍ଚୟଭାୱେନ ତେସଂ ହିତାତି ଓରମ୍ଭାଗିୟା। ୟସ୍ସ ସଂୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ତଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ୱଟ୍ଟସ୍ମିଂ ସଂୟୋଜେନ୍ତି ବନ୍ଧନ୍ତୀତି ସଂୟୋଜନାନି। ସକ୍କାୟଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାସୀଲବ୍ବତପରାମାସକାମରାଗବ୍ୟାପାଦାନଂ ଏତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ତେ ହି କାମଭୱୂପଗାନଂ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚୟା ହୁତ୍ୱା ରୂପାରୂପଧାତୁତୋ ହେଟ୍ଠାଭାୱେନ ନିହୀନଭାୱେନ ଓରମ୍ଭାଗଭୂତେନ କାମଭୱେନ ସତ୍ତେ ସଂୟୋଜେନ୍ତି। ଏତେନେୱ ତେସଂ ହେଟ୍ଠାରହଦସଦିସତା ଦୀପିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଊମିଭୟନ୍ତିଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, କୋଧୁପାୟାସସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନନ୍ତି ଭାୟତି ଏତସ୍ମାତି ଭୟଂ, ଊମି ଏୱ ଭୟନ୍ତି ଊମିଭୟଂ। କୁଜ୍ଝନଟ୍ଠେନ କୋଧୋ, ସ୍ୱେୱ ଚିତ୍ତସ୍ସ ସରୀରସ୍ସ ଚ ଅଭିପ୍ପମଦ୍ଦନପୱେଧନୁପ୍ପାଦନେନ ଦଳ୍ହଂ ଆୟାସନଟ୍ଠେନ ଉପାୟାସୋ।

ଏତ୍ଥ ଚ ଅନେକୱାରଂ ପୱତ୍ତିତ୍ୱା ଅତ୍ତନା ସମୱେତଂ ସତ୍ତଂ ଅଜ୍ଝୋତ୍ଥରିତ୍ୱା ସୀସଂ ଉକ୍ଖିପିତୁଂ ଅଦତ୍ୱା ଅନୟବ୍ୟସନାପାଦନେନ କୋଧୁପାୟାସସ୍ସ ଊମିସଦିସତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତଥା କାମଗୁଣାନଂ କିଲେସାଭିଭୂତେ ସତ୍ତେ ଇତୋ ଚ ଏତ୍ତୋ, ଏତ୍ତୋ ଚ ଇତୋତି ଏୱଂ ମନାପିୟରୂପାଦିୱିସୟସଙ୍ଖାତେ ଅତ୍ତନି ସଂସାରେତ୍ୱା ୟଥା ତତୋ ବହିଭୂତେ ନେକ୍ଖମ୍ମେ ଚିତ୍ତମ୍ପି ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଏୱଂ ଆୱଟ୍ଟେତ୍ୱା ବ୍ୟସନାପାଦନେନ ଆୱଟ୍ଟସଦିସତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ୟଥା ପନ ଗହରକ୍ଖସୋପି ଆରକ୍ଖରହିତଂ ଅତ୍ତନୋ ଗୋଚରଭୂମିଗତଂ ପୁରିସଂ ଅଭିଭୁୟ୍ୟ ଗହେତ୍ୱା ଅଗୋଚରେ ଠିତମ୍ପି ରକ୍ଖସମାୟାୟ ଗୋଚରଂ ନେତ୍ୱା ଭେରୱରୂପଦସ୍ସନାଦିନା ଅୱସଂ ଅତ୍ତନୋ ଉପକାରଂ କାତୁଂ ଅସମତ୍ଥଂ କତ୍ୱା ଅନ୍ୱାୱିସିତ୍ୱା ୱଣ୍ଣବଲଭୋଗୟସସୁଖେହିପି ୱିୟୋଜେନ୍ତୋ ମହନ୍ତଂ

ଅନୟବ୍ୟସନଂ ଆପାଦେତି, ଏଵଂ ମାତୁଗାମୋପି ଯୋନିସୋମନସିକାରରହିତଂ ଅୱୀରପୁରିସଂ ଇତ୍ଥିକୁତ୍ତଭୂତେହି ଅତ୍ତନୋ ହାୱଭାୱୱିଲାସେହି ଅଭିଭୁୟ୍ୟ ଗହେତ୍ୱା ୱୀରଜାତିୟମ୍ପି ଅତ୍ତନୋ ରୂପାଦୀହି ପଲୋଭନୱସେନ ଇତ୍ଥିମାୟାୟ ଅନ୍ୱାୱିସିତ୍ୱା ଅୱସଂ ଅତ୍ତନୋ ଉପକାରଧମ୍ମେ ସୀଲାଦୟୋ ସମ୍ପାଦେତୁଂ ଅସମତ୍ଥଂ କରୋନ୍ତୋ ଗୁଣୱଣ୍ଣାଦୀହି ୱିୟୋଜେତ୍ୱା ମହନ୍ତଂ ଅନୟବ୍ୟସନଂ ଆପାଦେତି, ଏଵଂ ମାତୁଗାମସ୍ସ ଗହରକ୍ଖସସଦିସତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଆୱଟ୍ଟନ୍ତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଞ୍ଚନ୍ନେତଂ କାମଗୁଣାନଂ ଅଧିୱଚନଂ, ଗହରକ୍ଖସୋତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମାତୁଗାମସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନ''ନ୍ତି।

ପଟିସୋତୋତି ଖୋ ଭିକ୍ଖୱେ ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପବ୍ବଜ୍ଜା ସହ ଉପଚାରେନ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ୱିପସ୍ସନାପଞ୍ଞା ଚ ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ନାମ। ସବ୍ବେପି କୁସଲା ଧମ୍ମା ନେକ୍ଖମ୍ମଂ ନାମ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ପବ୍ବଜ୍ଜା ପଠମଂ ଝାନଂ, ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ୱିପସ୍ସନା;

ସବ୍ବେପି କୁସଲା ଧମ୍ମା, ନେକ୍ଖମ୍ମନ୍ତି ପୱୁଚ୍ଚରେ''ତି।

ଇମେସଂ ପନ ପବ୍ବଜ୍ଜାଦୀନଂ ତଣ୍ହାସୋତସ୍ସ ପଟିଲୋମତୋ ପଟିସୋତସଦିସତା ୱେଦିତବ୍ବା। ଅୱିସେସେନ ହି ଧମ୍ମୱିନୟୋ ନେକ୍ଖମ୍ମଂ, ତସ୍ସ ଅଧିଟ୍ଠାନଂ ପବ୍ବଜ୍ଜା ଚ, ଧମ୍ମୱିନୟୋ ଚ ତଣ୍ହାସୋତସ୍ସ ପଟିସୋତଂ ୱୁଚ୍ଚତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ –

''ପଟିସୋତଗାମିଂ ନିପୁଣଂ, ଗମ୍ଭୀରଂ ଦୁଦ୍ଦସଂ ଅଣୁଂ;

ରାଗରତ୍ତା ନ ଦକ୍ଖନ୍ତି, ତମୋଖନ୍ଧେନ ଆୱୁତା''ତି। (ଦୀ। ନି। ୨।୬୫; ମ। ନି। ୧।୨୮୧; ସଂ। ନି। ୧।୧୭୨);

ୱୀରିୟାରମ୍ଭସ୍ସାତି ଚତୁବ୍ବିଧସମ୍ମପ୍ପଧାନୱୀରିୟସ୍ସ। ତସ୍ସ କାମୋଘାଦିଭେଦତଣ୍ହାସୋତସନ୍ତରଣସ୍ସ ହତ୍ଥେହି ପାଦେହି ଚତୁରଙ୍ଗନଦୀସୋତସନ୍ତରଣୱାୟାମସ୍ସ ସଦିସତା ପାକଟାୟେୱ। ତଥା ନଦୀସୋତସ୍ସ ତୀରେ ଠିତସ୍ସ ଚକ୍ଖୁମତୋ ପୁରିସସ୍ସ କାମାଦିଂ ଚତୁବ୍ବିଧମ୍ପି ଓଘଂ ତରିତ୍ୱା ତସ୍ସ ପରତୀରଭୂତେ ନିବ୍ବାନଥଲେ ଠିତସ୍ସ ପଞ୍ଚହି ଚକ୍ଖୂହି ଚକ୍ଖୁମତୋ ଭଗୱତୋ ସଦିସଭାୱୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଚକ୍ଖୁମା ପୁରିସୋ…ପେ… ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସା''ତି।

ତତ୍ରିଦଂ ଓପମ୍ମସଂସନ୍ଦନଂ – ନଦୀସୋତୋ ୱିୟ ଅନୁପ୍ପବନ୍ଧୱସେନ ପୱତ୍ତମାନୋ ତଣ୍ହାସୋତୋ, ତେନ ୱୁୟ୍ହମାନୋ ପୁରିସୋ ୱିୟ ଅନମତଗ୍ଗେ ସଂସାରୱଟ୍ଟେ ପରିବ୍ଭମନତୋ ତଣ୍ହାସୋତେନ ୱୁୟ୍ହମାନୋ ସତ୍ତୋ, ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ପିୟରୂପସାତରୂପୱତ୍ଥୁସ୍ମିଂ ଅଭିନିୱେସୋ ୱିୟ ଇମସ୍ସ ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ଅଭିନିୱେସୋ, ସଉମିସାୱଟ୍ଟସଗହରକ୍ଖସୋ ହେଟ୍ଠାରହଦୋ ୱିୟ କୋଧୁପାୟାସପଞ୍ଚକାମଗୁଣମାତୁଗାମସମାକୁଲୋ ପଞ୍ଚୋରମ୍ଭାଗିୟସଂୟୋଜନସମୂହୋ, ତମତ୍ଥଂ ଯଥାଭୂତଂ ୱିଦିତ୍ୱା ତସ୍ସ ନଦୀସୋତସ୍ସ ପରତୀରେ ଠିତୋ ଚକ୍ଖୁମା ପୁରିସୋ ୱିୟ ସକଲଂ ସଂସାରାଦୀନୱଂ ସବ୍ବଞ୍ଚ ଞେୟ୍ୟଧମ୍ମଂ ଯଥାଭୂତଂ ୱିଦିତ୍ୱା ତଣ୍ହାସୋତସ୍ସ ପରତୀରଭୂତେ ନିବ୍ବାନଥଲେ ଠିତୋ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୁ ଭଗୱା, ତସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ନଦିୟା ସୋତେନ ୱୁୟ୍ହମାନେ ପୁରିସେ ଅନୁକମ୍ପାୟ ରହଦସ୍ସ ରହଦାଦୀନୱସ୍ସ ଚ ଆଚିକ୍ଖନଂ ୱିୟ ତଣ୍ହାସୋତେନ ୱୁୟ୍ହମାନସ୍ସ ସତ୍ତସ୍ସ ମହାକରୁଣାୟ ଭଗୱତୋ ତଣ୍ହାଦୀନଂ ତଦାଦୀନୱସ୍ସ ଚ ୱିଭାୱନା, ତସ୍ସ ୱଚନଂ ଅସଦ୍ଦହିତ୍ୱା ଅନୁସୋତଗାମିନୋ ତସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ରହଦେ ମରଣପ୍ପତ୍ତିମରଣମତ୍ତଦୁକ୍ଖପ୍ପତ୍ତିୟୋ ୱିୟ ଭଗୱତୋ ୱଚନଂ ଅସମ୍ପଟିଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ଅପାୟୁପ୍ପତ୍ତି, ସୁଗତିୟଂ ଦୁକ୍ଖୁପ୍ପତ୍ତି ଚ, ତସ୍ସ ପନ ୱଚନଂ ସଦ୍ଦହିତ୍ୱା ହତ୍ଥେହି ଚ ପାଦେହି ଚ ୱାୟାମକରଣଂ ୱିୟ ତେନ ଚ ୱାୟାମେନ ପରତୀରଂ ପତ୍ୱା ସୁଖେନ ଯଥିଚ୍ଛିତଟ୍ଠାନଗମନଂ ୱିୟ ଭଗୱତୋ ୱଚନଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତ୍ୱା ତଣ୍ହାଦୀସୁ ଆଦୀନୱଂ ପସ୍ସିତ୍ୱା ତଣ୍ହାସୋତସ୍ସ ପଟିସୋତପବ୍ବଜ୍ଜାଦିନେକ୍ଖମ୍ମୱସେନ ୱୀରିୟାରମ୍ଭୋ, ଆରଦ୍ଧୱୀରିୟସ୍ସ ଚ ତେନେୱ ୱୀରିୟାରମ୍ଭେନ ତଣ୍ହାସୋତାତିକ୍କମନଂ ନିବ୍ବାନତୀରଂ ପତ୍ୱା ଅରହତ୍ତଫଲସମାପତ୍ତିୱସେନ ଯଥାରୁଚି ସୁଖୱିହାରୋତି।

ଗାଥାସୁ ସହାପି ଦୁକ୍ଖେନ ଜହେୟ୍ୟ କାମେତି ଝାନମଗ୍ଗାଧିଗମତ୍ଥଂ ସମଥୱିପସ୍ସନାନୁୟୋଗଂ କରୋନ୍ତୋ ଭିକ୍ଖୁ ଯଦିପି ତେସଂ ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପଦା କିଚ୍ଛେନ କସିରେନ ସମ୍ପଜ୍ଜତି, ନ ସୁଖେନ ୱୀଥିଂ ଓତରତି ପୁବ୍ବଭାଗଭାୱନାୟ କିଲେସାନଂ ବଲୱଭାୱତୋ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନଂ ୱା ଅତିକ୍ଖଭାୱତୋ। ତଥା ସତି ସହାପି ଦୁକ୍ଖେନ ଜହେୟ୍ୟ କାମେ, ପଠମଜ୍ଝାନେନ ୱିକ୍ଖମ୍ଭେନ୍ତୋ ତତିୟମଗ୍ଗେନ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନ୍ତୋ କିଲେସକାମେ ପଜହେୟ୍ୟ। ଏତେନ ଦୁକ୍ଖପଟିପଦେ ଝାନମଗ୍ଗେ ଦସ୍ସେତି।

ଯୋଗକ୍ଖେମଂ ଆୟତିଂ ପତ୍ଥୟାନୋତି ଅନାଗାମିତଂ ଅରହତ୍ତଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୋ ଆକଙ୍ଖମାନୋ। ଅୟଞ୍ହେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାୟୋ – ଯଦିପି ଏତରହି କିଚ୍ଛେନ କସିରେନ ଝାନପୁରିମମଗ୍ଗେ ଅଧିଗଚ୍ଛାମି, ଇମେ ପନ ନିସ୍ସାୟ ଉପରି ଅରହତ୍ତଂ ଅଧିଗନ୍ତ୍ୱା କତକିଚ୍ଚୋ ପହୀନସବ୍ବଦୁକ୍ଖୋ ଭୱିସ୍ସାମୀତି ସହାପି

ଦୁକ୍ଖେନ ଝାନାଦୀହି କାମେ ପଜହେୟ୍ୟାତି। ଅଥ ୱା ଯୋ କାମୱିତକ୍କବହୁଲୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତସ୍ସ ୱସେନ ପଙ୍କଜଂ ସୀଲୱିସୋଧନଂ ଝାନାଦୀନଂ ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପତ୍ତିଂ ୱା ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତୋ କିଚ୍ଛେନ କସିରେନ ଅସ୍ସୁମୁଖୋ ରୋଦମାନୋ ତଂ ୱିତକ୍କଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭେତି, ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ ''ସହାପି ଦୁକ୍ଖେନ ଜହେୟ୍ଯ କାମେ''ତି। ସୋ ହି କିଚ୍ଛେନପି କାମେ ପଜହନ୍ତୋ ଝାନଂ ନିବ୍ବତ୍ତେତ୍ୱା ତଂ ଝାନଂ ପାଦକଂ କତ୍ୱା ୱିପସ୍ସନ୍ତୋ ଅନୁକ୍କମେନ ଅରହତ୍ତେ ପତିଟ୍ଠହେୟ୍ଯ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଯୋଗକ୍ଖେମଂ ଆଯତିଂ ପତ୍ଥଯାନୋ''ତି।

ସମ୍ମପ୍ପଜାନୋତି ୱିପସ୍ସନାସହିତାଯ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ ସମ୍ମଦେୱ ପଜାନନ୍ତୋ। ସୁୱିମୁତ୍ତଚିତ୍ତୋତି ତସ୍ସ ଅରିଯମଗ୍ଗାଧିଗମସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ଫଲୱିମୁତ୍ତିଯା ସୁଟ୍ଠୁ ୱିମୁତ୍ତଚିତ୍ତୋ। ୱିମୁତ୍ତିଯା ଫସ୍ସଯେ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ମଗ୍ଗଫଲାଧିଗମନକାଲେ ୱିମୁତ୍ତିଂ ନିବ୍ବାନଂ ଫସ୍ସଯେ ଫୁସେୟ୍ଯ ପାପୁଣେୟ୍ଯ ଅଧିଗଚ୍ଛେୟ୍ଯ ସଚ୍ଛିକରେୟ୍ଯ। ଉପଯୋଗତ୍ଥେ ହି ''ୱିମୁତ୍ତିଯା''ତି ଇଦଂ ସାମିୱଚନଂ। ୱିମୁତ୍ତିଯା ୱା ଆରମ୍ମଣଭୂତାଯ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ତଂତଂଫଲସମାପତ୍ତିକାଲେ ଅତ୍ତନୋ ଫଲଚିତ୍ତଂ ଫସ୍ସଯେ ଫୁସେୟ୍ଯ ପାପୁଣେୟ୍ଯ, ନିବ୍ବାନୋଗଧାଯ ଫଲସମାପତ୍ତିଯା ୱିହରେୟ୍ଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ସ ୱେଦଗୂତି ସୋ ୱେଦସଙ୍ଖାତେନ ମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣେନ ଚତୁନ୍ନଂ ସଚ୍ଚାନଂ ଗତତ୍ତା ପଟିୱିଦ୍ଧତ୍ତା ୱେଦଗୂ। ଲୋକନ୍ତଗୂତି ଖନ୍ଧଲୋକସ୍ସ ପରିଯନ୍ତଂ ଗତୋ। ସେସଂ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ଯମେୱ।

ଦସମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ଚରସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୦। ଏକାଦସମେ ଚରତୋତି ଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ, ଚଙ୍କମନ୍ତସ୍ସ ୱା। ଉପ୍ପଜ୍ଜତି କାମୱିତକ୍କୋ ୱାତି ୱତ୍ଥୁକାମେସୁ ଅୱୀତରାଗତାଯ ତାଦିସେ ପଚ୍ଚଯେ କାମପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱା ୱିତକ୍କୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚେ, ଯଦି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ବ୍ଯାପାଦୱିତକ୍କୋ ୱା ୱିହିଂସାୱିତକ୍କୋ ୱାତି ଆଘାତନିମିତ୍ତବ୍ଯାପାଦପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱା ୱିତକ୍କୋ, ଲେଡ୍ଡୁଦଣ୍ଡାଦୀହି ପରୱିହେଠନୱସେନ ୱିହିଂସାପଟିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱା ୱିତକ୍କୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚେତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଅଧିୱାସେତୀତି ତଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ କାମୱିତକ୍କାଦିଂ ଯଥାପଚ୍ଚଯଂ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତେ ଉପ୍ପନ୍ନଂ ''ଇତିପାଯଂ ୱିତକ୍କୋ ପାପକୋ, ଇତିପି ଅକୁସଲୋ, ଇତିପି ସାୱଜ୍ଜୋ, ସୋ ଚ ଖୋ ଅତ୍ତବ୍ଯାବାଧାଯପି ସଂୱତ୍ତତୀ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଯ ଅଭାୱତୋ ଅଧିୱାସେତି ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ୱାସେତି ଚେ। ଅଧିୱାସେନ୍ତୋଯେୱ ଚ ନପ୍ପଜହତି ତଦଙ୍ଗାଦିପ୍ପହାନୱସେନ ନ ପଟିନିସ୍ସଜ୍ଜତି, ତତୋ ଏୱ ନ ୱିନୋଦେତି ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନତୋ ନ ନୁଦତି ନ ନୀହରତି, ତଥା ଅୱିନୋଦନତୋ ନ ବ୍ଯନ୍ତୀକରୋତି ନ ୱିଗତନ୍ତଂ କରୋତି। ଆତାପୀ ପହିତତ୍ତୋ ଯଥା ତେସଂ ଅନ୍ତୋପି ନାୱସିସ୍ସତି ଅନ୍ତମସୋ ଭଙ୍ଗମତ୍ତମ୍ପି ଏୱଂ କରୋତି, ଅଯଂ ପନ ତଥା ନ କରୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥାଭୂତୋୱ ନ ଅନଭାୱଂ ଗମେତି ଅନୁ ଅନୁ ଅଭାୱଂ ନ ଗମେତି। ନ ପଜହତି ଚେ, ନ ୱିନୋଦେତି ଚେତିଆଦିନା ଚେ-ସଦ୍ଦଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଚରନ୍ତି ଚରନ୍ତୋ। ଏୱଂଭୂତୋତି ଏୱଂ କାମୱିତକ୍କାଦିପାପୱିତକ୍କେହି ସମଙ୍ଗୀଭୂତୋ। ଅନାତାପୀଅନୋତ୍ତାପୀତି କିଲେସାନଂ ଆତାପନସ୍ସ ୱୀରିଯସ୍ସ ଅଭାୱେନ ଅନାତାପୀ, ପାପୁତ୍ରାସଆତାପନପରିତାପନଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଓତ୍ତପ୍ପସ୍ସ ଅଭାୱେନ ଅନୋତ୍ତାପୀ। ସତତଂ ସମିତନ୍ତି ସବ୍ବକାଲଂ ନିରନ୍ତରଂ। କୁସୀତୋ ହୀନୱୀରିଯୋତି କୁସଲେହି ଧମ୍ମେହି ପରିହାଯିତ୍ୱା ଅକୁସଲପକ୍ଖେ କୁଚ୍ଛିତଂ ସୀଦନତୋ କୋସଜ୍ଜସମନ୍ନାଗମେନ ଚ କୁସୀତୋ, ସମ୍ମପ୍ପଧାନୱୀରିଯାଭାୱେନ ହୀନୱୀରିଯୋ ୱୀରିଯୱିରହିତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି କଥୀଯତି। ଠିତସ୍ସାତି ଗମନଂ ଉପଚ୍ଛିନ୍ଦିତ୍ୱା ତିଟ୍ଠତୋ। ସଯନୈରିଯାପଥସ୍ସ ୱିସେସତୋ କୋସଜ୍ଜପକ୍ଖିକତ୍ତା ଯଥା ତଂସମଙ୍ଗିନୋ ୱିତକ୍କା ସମ୍ଭୱନ୍ତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଜାଗରସ୍ସା''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ସୁକ୍କପକ୍ଖେ ତଞ୍ଚେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁ ନାଧିୱାସେତୀତି ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯସ୍ସାପି ୱିହରତୋ ଅନାଦିମତି ସଂସାରେ ଚିରକାଲଭାୱିତେନ ତଥାରୂପପ୍ପଚ୍ଚଯସମାଯୋଗେନ ସତିସମ୍ମୋସେନ ୱା କାମୱିତକ୍କାଦି ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚେ, ତଂ ଭିକ୍ଖୁ ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ନ ୱାସେତି ଚେ, ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ନ ୱାସେତି ଚେତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନଧିୱାସେନ୍ତୋ କିଂ କରୋତୀତି? ପଜହତି ଛଡ୍ଡେତି। କିଂ କଚୱରଂ ୱିଯ ପିଟକେନ? ନ ହି, ଅପିଚ ଖୋ ତଂ ୱିନୋଦେତି ନୁଦତି ନୀହରତି। କିଂ ବଲୀବଦ୍ଦଂ ୱିଯ ପତୋଦେନ? ନ ହି, ଅଥ ଖୋ ନଂ ବ୍ଯନ୍ତୀକରୋତି ୱିଗତନ୍ତଂ କରୋତି। ଯଥା ତେସଂ ଅନ୍ତୋପି ନାୱସିସ୍ସତି ଅନ୍ତମସୋ ଭଙ୍ଗମତ୍ତମ୍ପି, ତଥା ତେ କରୋତି। କଥଂ ପନ ତେ ତଥା କରୋତି? ଅନଭାୱଂ ଗମେତି ଅନୁ ଅନୁ ଅଭାୱଂ ଗମେତି, ୱିକ୍ଖମ୍ଭନପ୍ପହାନେନ ଯଥା ସୁୱିକ୍ଖମ୍ଭିତା ହୋନ୍ତି ତଥା ନେ କରୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଏୱଂଭୂତୋତିଆଦୀସୁ ଏୱଂ କାମୱିତକ୍କାଦୀନଂ ଅନଧିୱାସନେନ ସୁୱିସୁଦ୍ଧାସଯୋ ସମାନୋ ତାଯ ଚ ଆସଯସମ୍ପତ୍ତିଯା ତନ୍ନିମିତ୍ତାଯ ଚ ପଯୋଗସମ୍ପତ୍ତିଯା ପରିସୁଦ୍ଧସୀଲୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରୋ ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୂ ସତିସମ୍ପଜଞ୍ଞେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ଜାଗରିଯଂ ଅନୁଯୁତ୍ତୋ ତଦଙ୍ଗାଦିୱସେନ କିଲେସାନଂ ଆତାପନଲକ୍ଖଣେନ ୱୀରିଯେନ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ଆତାପୀ, ସବ୍ବସୋ ପାପୁତ୍ରାସେନ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା। ଓତ୍ତାପୀ ସତତଂ ରତ୍ତିନ୍ଦିୱଂ, ସମିତଂ ନିରନ୍ତରଂ ସମଥୱିପସ୍ସନାଭାୱନାନୁଯୋଗୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧସମ୍ମପ୍ପଧାନସିଦ୍ଧିଯା, ଆରଦ୍ଧୱୀରିଯୋ ପହିତତ୍ତୋ ନିବ୍ବାନଂ

ପଟିପେସିତଚିତ୍ତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି କଥୀଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସେସଂ ୱୁତ୍ତନଯମେୱ।

ଗାଥାସୁ ଗେହନିସ୍ସିତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଗେହୱାସୀହି ଅପରିଚ୍ଚତ୍ତତ୍ତା ଗେହୱାସୀନଂ ସଭାୱତ୍ତା ଗେହଧମ୍ମତ୍ତା ୱା ଗେହଂ ୱୁଚ୍ଚତି ୱତ୍ଥୁକାମୋ। ଅଥ ୱା ଗେହପଟିବଦ୍ଧଭାୱତୋ କିଲେସକାମାନଂ ନିୱାସଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ତଂୱତ୍ଥୁକତ୍ତା ୱା କାମୱିତକ୍କାଦି ଗେହନିସ୍ସିତଂ ନାମ। କୁମ୍ମଗ୍ଗଂ ପଟିପନ୍ନୋତି ଯସ୍ମା ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ଉପ୍ପଥଭାୱତୋ ଅଭିଜ୍ଝାଦଯୋ ତଦେକଟ୍ଠଧମ୍ମା ଚ କୁମ୍ମଗ୍ଗୋ, ତସ୍ମା କାମୱିତକ୍କାଦିବହୁଲୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ କୁମ୍ମଗ୍ଗଂ ପଟିପନ୍ନୋ ନାମ। ମୋହନେୟ୍ୟେସୁ ମୁଚ୍ଛିତୋତି ମୋହସଂୱତ୍ତନିଯେସୁ ରୂପାଦୀସୁ ମୁଚ୍ଛିତୋ ସମ୍ମତ୍ତୋ ଅଜ୍ଝୋପନ୍ନୋ। ସମ୍ବୋଧିନ୍ତି ଅରିଯମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣଂ। ଫୁଟ୍ଠୁନ୍ତି ଫୁସିତୁଂ ପତ୍ତୁଂ, ସୋ ତାଦିସୋ ମିଚ୍ଛାସଙ୍କପ୍ପଗୋଚରୋ ଅଭବ୍ବୋ, ନ କଦାଚି ତଂ ପାପୁଣାତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ୱିତକ୍କଂ ସମଯିତ୍ୱାନାତି ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ମିଚ୍ଛାୱିତକ୍କଂ ପଟିସଙ୍ଖାନଭାୱନାବଲେହି ୱୂପସମେତ୍ୱା। ୱିତକ୍କୂପସମେ ରତୋତି ନୱନ୍ନମ୍ପି ମହାୱିତକ୍କାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତୱୂପସମଭୂତେ ଅରହତ୍ତେ ନିବ୍ବାନେ ଏୱ ୱା ଅଜ୍ଝାସଯେନ ରତୋ ଅଭିରତୋ। ଭବ୍ବୋ ସୋ ତାଦିସୋତି ସୋ ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ସମ୍ମା ପଟିପଜ୍ଜମାନୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ପୁବ୍ବଭାଗେ ସମଥୱିପସ୍ସନାବଲେନ ସବ୍ବୱିତକ୍କେ ଯଥାରହଂ ତଦଙ୍ଗାଦିୱସେନ ୱୂପସମେତ୍ୱା ଠିତୋ, ୱିପସ୍ସନଂ ଉସ୍ସୁକ୍କାପେତ୍ୱା ମଗ୍ଗପଟିପାଟିଯା ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣସଙ୍ଖାତଂ ନିବ୍ବାନସଙ୍ଖାତଞ୍ଚ ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ବୋଧିଂ ଫୁଟ୍ଠୁଂ ଅଧିଗନ୍ତୁଂ ଭବ୍ବୋ ସମତ୍ଥୋତି।

ଏକାଦସମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୨। ସମ୍ପନ୍ନସୀଲସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା

୧୧୧। ଦ୍ୱାଦସମେ ସମ୍ପନ୍ନସୀଲାତି ଏତ୍ଥ ତିୱିଧଂ ସମ୍ପନ୍ନଂ ପରିପୁଣ୍ଣସମଙ୍ଗୀମଧୁରୱସେନ। ତେସୁ –

''ସମ୍ପନ୍ନଂ ସାଲିକେଦାରଂ, ସୁୱା ଭୁଞ୍ଜନ୍ତି କୋସିଯ;

ପଟିୱେଦେମି ତେ ବ୍ରହ୍ମେ, ନ ନେ ୱାରେତୁମୁସ୍ସହେ''ତି। (ଜା। ୧।୧୪।୧) –

ଏତ୍ଥ ପରିପୁଣ୍ଣତ୍ଥୋ ସମ୍ପନ୍ନସଦ୍ଦୋ। ''ଇମିନା ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରେନ ଉପେତୋ ହୋତି ସମୁପେତୋ ଉପଗତୋ ସମୁପଗତୋ ସମ୍ପନ୍ନୋ ସମନ୍ନାଗତୋ''ତି (ୱିଭ। ୫୧୧) ଏତ୍ଥ ସମଙ୍ଗିଭାୱତ୍ଥୋ ସମ୍ପନ୍ନସଦ୍ଦୋ । ''ଇମିସ୍ସା, ଭନ୍ତେ, ମହାପଥୱିଯା ହେଟ୍ଠିମତଲଂ ସମ୍ପନ୍ନଂ – ସେୟ୍ୟଥାପି ଖୁଦ୍ଦମଧୁଂ ଅନୀଲକଂ, ଏୱମସ୍ସାଦ''ନ୍ତି (ପାରା। ୧୭) ଏତ୍ଥ ମଧୁରତ୍ଥୋ ସମ୍ପନ୍ନସଦ୍ଦୋ। ଇଧ ପନ ପରିପୁଣ୍ଣତ୍ଥେପି ସମଙ୍ଗିଭାୱେପି ୱଟ୍ଟତି, ତସ୍ମା ସମ୍ପନ୍ନସୀଲାତି ପରିପୁଣ୍ଣସୀଲା ହୁତ୍ୱାତିପି, ସୀଲସମଙ୍ଗିନୋ ହୁତ୍ୱାତିପି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତତ୍ଥ ''ପରିପୁଣ୍ଣସୀଲା''ତି ଇମିନା ଅତ୍ଥେନ ଖେତ୍ତଦୋସୱିଗମେନ ଖେତ୍ତପାରିପୂରି ୱିଯ ପରିପୁଣ୍ଣଂ ନାମ ହୋତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଖେତ୍ତଦୋସୱିଗମେନ ଖେତ୍ତପାରିପୂରି ୱିଯ ସୀଲଦୋସୱିଗମେନ ସୀଲପାରିପୂରି ୱୁତ୍ତା''ତି। ''ସୀଲସମଙ୍ଗିନୋ''ତି ଇମିନା ପନ ଅତ୍ଥେନ ସୀଲେନ ସମଙ୍ଗୀଭୂତା ସମୋଧାନଗତା ସମନ୍ନାଗତା ହୁତ୍ୱା ୱିହରଥାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ଦ୍ୱୀହି କାରଣେହି ସମ୍ପନ୍ନସୀଲତା ହୋତି ସୀଲୱିପତ୍ତିଯା ଆଦୀନୱଦସ୍ସନେନ, ସୀଲସମ୍ପତ୍ତିଯା ଆନିସଂସଦସ୍ସନେନ ଚ। ତଦୁଭଯମ୍ପି ୱିସୁଦ୍ଧିମଗ୍ଗେ (ୱିସୁଦ୍ଧି। ୧।୨୦-୨୧) ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ''ସମ୍ପନ୍ନସୀଲା''ତି ଏତ୍ତାୱତା କିର ଭଗୱା ଚତୁପାରିସୁଦ୍ଧିସୀଲଂ ଉଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ''ପାତିମୋକ୍ଖସଂୱରସଂୱୁତା''ତି ଇମିନା ଜେଟ୍ଠକସୀଲଂ ଦସ୍ସେତୀତିଆଦିନା ଏତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତମେୱ। କିମସ୍ସ ଉତ୍ତରି କରଣୀଯନ୍ତି ଏୱଂ ସମ୍ପନ୍ନସୀଲାନଂ ୱିହରତଂ ତୁମ୍ହାକଂ କିନ୍ତି ସିଯା ଉତ୍ତରି କାତବ୍ବଂ, ପଟିପଜ୍ଜିତବ୍ବନ୍ତି ଚେତି ଅତ୍ଥୋ।

ଏୱଂ ''ସମ୍ପନ୍ନସୀଲା, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱିହରଥା''ତିଆଦିନା ସମ୍ପାଦନୂପାଯେନ ସଦ୍ଧିଂ ସୀଲସମ୍ପଦାଯ ଭିକ୍ଖୂ ନିଯୋଜେନ୍ତୋ ଅନେକପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନଂ କତ୍ୱା ଦେସନଂ ଆରଭିତ୍ୱା ଇଦାନି ଯସ୍ମା ଏକପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନୱସେନ ପୱତ୍ତିତାପି ଭଗୱତୋ ଦେସନା ଅନେକପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନାୱ ହୋତି ସବ୍ବସାଧାରଣତ୍ତା, ତସ୍ମା ତଂ ଏକପୁଗ୍ଗଲାଧିଟ୍ଠାନୱସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଚରତୋ ଚେପି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଭିକ୍ଖୁନୋ''ତିଆଦିମାହ।

ତତ୍ଥ ଅଭିଜ୍ଝାଯତି ଏତାଯାତି ଅଭିଜ୍ଝା, ପରଭଣ୍ଡାଭିଜ୍ଝାଯନଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଲୋଭସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ବ୍ୟାପଜ୍ଜତି ପୂତିଭୱତି ଚିତ୍ତଂ ଏତେନାତି ବ୍ୟାପାଦୋ, ''ଅନତ୍ଥଂ ମେ ଅଚରୀ''ତିଆଦିନଯପ୍ପୱତ୍ତସ୍ସ ଏକୂନୱୀସତିଆଘାତୱତ୍ଥୁୱିସଯସ୍ସ ଦୋସସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ''ତତ୍ଥ କତମୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ? ଯୋ କାମେସୁ କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ କାମସ୍ନେହୋ କାମପିପାସା କାମପରିଳାହୋ କାମମୁଚ୍ଛା କାମଜ୍ଝୋସାନ''ନ୍ତି (ଧ। ସ। ୧୧୫୯), ତଥା ''ଲୋଭୋ

ଲୁବ୍ଭନା ଲୁବ୍ଭିତତ୍ତଂ ସାରାଗୋ ସାରଜ୍ଜନା ସାରଜ୍ଜିତତ୍ତଂ ଅଭିଜ୍ଝା ଲୋଭୋ ଅକୁସଲମୂଲ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୩୯୧), ‘‘ଦୋସୋ ଦୁସ୍ସନା ଦୁସ୍ସିତତ୍ତଂ ବ୍ୟାପତ୍ତି ବ୍ୟାପଜ୍ଜନା ବ୍ୟାପଜ୍ଜିତତ୍ତଂ ୱିରୋଧୋ ପଟିୱିରୋଧୋ ଚଣ୍ଡିକ୍କଂ ଅସୁରୋପୋ ଅନତ୍ତମନତା ଚିତ୍ତସ୍ସା’’ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୪୧୮, ୧୨୩୭) ଚ ୱିତ୍ଥାରୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ୱିଗତୋ ହୋତୀତି ଅୟଞ୍ଚ ଅଭିଜ୍ଝା, ଅୟଞ୍ଚ ବ୍ୟାପାଦୋ ୱିଗତୋ ହୋତି ଅପଗତୋ, ପହୀନୋ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ତାୱତା କାମଚ୍ଛନ୍ଦନୀୱରଣସ୍ସ ଚ ବ୍ୟାପାଦନୀୱରଣସ୍ସ ଚ ପହାନଂ ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି।

ଥିନମିଦ୍ଧନ୍ତି ଥିନଞ୍ଚେୱ ମିଦ୍ଧଞ୍ଚ। ତେସୁ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅକମ୍ମଞ୍ଞତା ଥିନଂ, ଆଲସିୟସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ, ୱେଦନାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଅକମ୍ମଞ୍ଞତା ମିଦ୍ଧଂ, ପଚଲାୟିକଭାୱସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନଂ। ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ‘‘ତତ୍ଥ କତମଂ ଥିନଂ? ଯା ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅକଲ୍ଲତା ଅକମ୍ମଞ୍ଞତା ଓଲୀୟନା ସଲ୍ଲୀୟନା। ତତ୍ଥ କତମଂ ମିଦ୍ଧଂ? ଯା କାୟସ୍ସ ଅକଲ୍ଲତା ଅକମ୍ମଞ୍ଞତା ଓନାହୋ ପରିୟୋନାହୋ’’ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୧୧୬୨-୧୧୬୩) ନୟେନ ୱିତ୍ଥାରୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚନ୍ତି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଞ୍ଚେୱ କୁକ୍କୁଚ୍ଚଞ୍ଚ। ତତ୍ଥ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ନାମ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉଦ୍ଧତାକାରୋ, କୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ନାମ ଅକତକଲ୍ଯାଣସ୍ସ କତପାପସ୍ସ ତପ୍ପଚ୍ଚୟା ୱିପ୍ପଟିସାରୋ। ଉଭିନ୍ନମ୍ପି ‘‘ତତ୍ଥ କତମଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ? ଯଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ଅୱୂପସମୋ ଚେତସୋ ୱିକ୍ଖେପୋ ଭନ୍ତତ୍ତଂ ଚିତ୍ତସ୍ସା’’ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୧୧୬୫) ୱିତ୍ଥାରୋ। ‘‘ଅକତଂ ୱତ ମେ କଲ୍ଯାଣଂ, ଅକତଂ କୁସଲଂ, ଅକତଂ ଭୀରୁତ୍ତାନଂ; କତଂ ପାପଂ, କତଂ ଲୁଦ୍ଦଂ, କତଂ କିବ୍ବିସ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ମ। ନି। ୩।୨୪୮; ନେତ୍ତି। ୧୨୦) ପୱତ୍ତିଆକାରୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ୱିଚିକିଚ୍ଛାତି ବୁଦ୍ଧାଦୀସୁ ସଂସୟୋ। ତସ୍ସା ‘‘ସତ୍ଥରି କଙ୍ଖତି ୱିଚିକିଚ୍ଛତି, ନାଧିମୁଚ୍ଚତି ନ ସମ୍ପସୀଦତୀ’’ତିଆଦିନା (ୱିଭ। ୯୧୫), ‘‘ତତ୍ଥ କତମା ୱିଚିକିଚ୍ଛା? ଯା କଙ୍ଖା କଙ୍ଖାୟନା କଙ୍ଖାୟିତତ୍ତଂ ୱିମତି ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଦ୍ୱେଳ୍ହକଂ ଦ୍ୱେଧାପଥୋ ସଂସୟୋ ଅନେକଂସଗ୍ଗାହୋ ଆସପ୍ପନା ପରିସପ୍ପନା ଅପରିୟୋଗାହନା ଛମ୍ଭିତତ୍ତଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ମନୋୱିଲେଖୋ’’ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୧୦୦୮) ଚ ନୟେନ ୱିତ୍ଥାରୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଏତ୍ଥ ଚ ଅଭିଜ୍ଝାବ୍ୟାପାଦାଦୀନଂ ୱିଗମୱସେନ ଚ ପହାନୱସେନ ଚ ତେସଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନମେୱ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ସୋ ଅଭିଜ୍ଝଂ ଲୋକେ ପହାୟ ୱିଗତାଭିଜ୍ଝେନ ଚେତସା ୱିହରତି, ଅଭିଜ୍ଝାୟ ଚିତ୍ତଂ ପରିସୋଧେତି। ବ୍ୟାପାଦପଦୋସଂ ପହାୟ ଅବ୍ୟାପନ୍ନଚିତ୍ତୋ ୱିହରତି, ବ୍ୟାପାଦପଦୋସା ଚିତ୍ତଂ ପରିସୋଧେତି। ଥିନମିଦ୍ଧଂ ପହାୟ ୱିଗତଥିନମିଦ୍ଧୋ ୱିହରତି ଆଲୋକସଞ୍ଞୀ ସତୋ ସମ୍ପଜାନୋ, ଥିନମିଦ୍ଧା ଚିତ୍ତଂ ପରିସୋଧେତି। ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ପହାୟ ଅନୁଦ୍ଧତୋ ୱିହରତି ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ଉପସନ୍ତଚିତ୍ତୋ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚା ଚିତ୍ତଂ ପରିସୋଧେତି। ୱିଚିକିଚ୍ଛଂ ପହାୟ ତିଣ୍ଣୱିଚିକିଚ୍ଛୋ ୱିହରତି ଅକଥଂକଥୀ କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୁ, ୱିଚିକିଚ୍ଛାୟ ଚିତ୍ତଂ ପରିସୋଧେତୀ’’ତି (ୱିଭ। ୫୦୮)।

ତତ୍ଥ ଯଥା ନୀୱରଣାନଂ ପହାନଂ ହୋତି, ତଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। କଥଞ୍ଚ ନେସଂ ପହାନଂ ହୋତି? କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ତାୱ ଅସୁଭନିମିତ୍ତେ ୟୋନିସୋମନସିକାରେନ ପହାନଂ ହୋତି, ସୁଭନିମିତ୍ତେ ଅୟୋନିସୋମନସିକାରେନସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତି। ତେନାହ ଭଗୱା –

‘‘ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ସୁଭନିମିତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅୟୋନିସୋମନସିକାରବହୁଲୀକାରୋ ଅୟମାହାରୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ଉପ୍ପାଦାୟ, ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ଭିୟ୍ୟୋଭାୱାୟ ୱେପୁଲ୍ଲାୟା’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୨୩୨)।

ଏୱଂ ସୁଭନିମିତ୍ତେ ଅୟୋନିସୋମନସିକାରେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ତପ୍ପଟିପକ୍ଖତୋ ଅସୁଭନିମିତ୍ତେ ୟୋନିସୋମନସିକାରେନ ପହାନଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ଅସୁଭନିମିତ୍ତଂ ନାମ ଅସୁଭମ୍ପି ଅସୁଭାରମ୍ମଣମ୍ପି, ୟୋନିସୋମନସିକାରୋ ନାମ ଉପାୟମନସିକାରୋ, ପଥମନସିକାରୋ, ଅନିଚ୍ଚେ ଅନିଚ୍ଚନ୍ତି ୱା, ଦୁକ୍ଖେ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ୱା, ଅନତ୍ତନି ଅନତ୍ତାତି ୱା, ଅସୁଭେ ଅସୁଭନ୍ତି ୱା ମନସିକାରୋ। ତଂ ତତ୍ଥ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତୟତୋ କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ପହୀୟତି। ତେନାହ ଭଗୱା –

‘‘ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅସୁଭନିମିତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ୟୋନିସୋମନସିକାରବହୁଲୀକାରୋ – ଅୟମାହାରୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦାୟ, ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ପହାନାୟା’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୨୩୨)।

ଅପିଚ ଛ ଧମ୍ମା କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ପହାନାୟ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି – ଅସୁଭନିମିତ୍ତସ୍ସ ଉଗ୍ଗହୋ, ଅସୁଭଭାୱନାନୁୟୋଗୋ, ଇନ୍ଦ୍ରିୟେସୁ ଗୁତ୍ତଦ୍ୱାରତା, ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୁତା, କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତତା, ସପ୍ପାୟକଥାତି। ଦସୱିଧଞ୍ହି ଅସୁଭନିମିତ୍ତଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସାପି କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ପହୀୟତି, ଭାୱେନ୍ତସ୍ସାପି , ଇନ୍ଦ୍ରିୟେସୁ ପିହିତଦ୍ୱାରସ୍ସାପି ଚତୁନ୍ନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଆଲୋପାନଂ ଓକାସେ ସତି ଉଦକଂ ପିୱିତ୍ୱା ୟାପନସୀଲତାୟ ଭୋଜନେ ମତ୍ତଞ୍ଞୁନୋପି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ –

‘‘ଚତ୍ତାରୋ ପଞ୍ଚ ଆଲୋପେ, ଅଭୁତ୍ୱା ଉଦକଂ ପିୱେ;

ଅଲଂ ଫାସୁୱିହାରାଯ, ପହିତତ୍ତସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ’’ତି। (ଥେରଗା। ୯୮୩);

ଅସୁଭକମ୍ମିକତିସ୍ସତ୍ଥେରସଦିସେ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତେ ସେୱନ୍ତସ୍ସପି କାମଚ୍ଛନ୍ଦୋ ପହୀଯତି, ଠାନନିସଜ୍ଜାଦୀସୁ ଦସଅସୁଭନିସ୍ସିତସପ୍ପାଯକଥାଯପି ପହୀଯତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଛ ଧମ୍ମା କାମଚ୍ଛନ୍ଦସ୍ସ ପହାନାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ’’ତି।

ପଟିଘନିମିତ୍ତେ ଆଯୋନିସୋମନସିକାରେନ ବ୍ୟାପାଦସ୍ସ ଉପ୍ପାଦୋ ହୋତି। ତତ୍ଥ ପଟିଘମ୍ପି ପଟିଘନିମିତ୍ତଂ, ପଟିଘାରମ୍ମଣମ୍ପି ପଟିଘନିମିତ୍ତଂ। ଅଯୋନିସୋମନସିକାରୋ ସବ୍ବତ୍ଥ ଏକଲକ୍ଖଣୋ ଏୱ। ତଂ ତସ୍ମିଂ ନିମିତ୍ତେ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତଯତୋ ବ୍ୟାପାଦୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତେନାହ ଭଗୱା –

‘‘ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ପଟିଘନିମିତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରବହୁଲୀକାରୋ – ଅଯମାହାରୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା ବ୍ୟାପାଦସ୍ସ ଉପ୍ପାଦାଯ, ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା ବ୍ୟାପାଦସ୍ସ ଭିଯ୍ୟୋଭାୱାଯ ୱେପୁଲ୍ଲାଯା’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୨୩୨)।

ମେତ୍ତାଯ ପନ ଚେତୋୱିମୁତ୍ତିଯା ଯୋନିସୋମନସିକାରେନସ୍ସ ପହାନଂ ହୋତି। ତତ୍ଥ ‘‘ମେତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତେ ଅପ୍ପନାପି ଉପଚାରୋପି ୱଟ୍ଟତି, ‘‘ଚେତୋୱିମୁତ୍ତୀ’’ତି ପନ ଅପ୍ପନାୱ। ଯୋନିସୋମନସିକାରୋ ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣୋୱ। ତଂ ତତ୍ଥ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତଯତୋ ବ୍ୟାପାଦୋ ପହୀଯତି। ତେନାହ ଭଗୱା –

‘‘ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ମେତ୍ତାଚେତୋୱିମୁତ୍ତି। ତତ୍ଥ ଯୋନିସୋମନସିକାରବହୁଲୀକାରୋ ଅଯମାହାରୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା ବ୍ୟାପାଦସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦାଯ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା ବ୍ୟାପାଦସ୍ସ ପହାନାଯା’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୨୩୨)।

ଅପିଚ ଛ ଧମ୍ମା ବ୍ୟାପାଦସ୍ସ ପହାନାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି – ମେତ୍ତାନିମିତ୍ତସ୍ସ ଉଗ୍ଗହୋ, ମେତ୍ତାଭାୱନା, କମ୍ମସ୍ସକତାପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣା, ପଟିସଙ୍ଖାନବହୁଲତା, କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତତା, ସପ୍ପାଯକଥାତି। ଓଧିସକାନୋଧିସକଦିସାଫରଣାନଞ୍ହି ଅଞ୍ଞତରୱସେନ ମେତ୍ତଂ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସପି ବ୍ୟାପାଦୋ ପହୀଯତି, ଓଧିସୋ ଅନୋଧିସୋ ଦିସାଫରଣୱସେନ ମେତ୍ତଂ ଭାୱେନ୍ତସ୍ସପି ବ୍ୟାପାଦୋ ପହୀଯତି, ‘‘ତ୍ୱଂ ଏତସ୍ସ କୁଦ୍ଧୋ କିଂ କରିସ୍ସସି, କିମସ୍ସ ସୀଲାଦୀନି ୱିନାସେତୁଂ ସକ୍ଖିସ୍ସସି ନନୁ ତ୍ୱଂ ଅତ୍ତନୋ କମ୍ମେନ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ କମ୍ମେନେୱ ଗମିସ୍ସସି, ପରସ୍ସ କୁଜ୍ଝନଂ ନାମ ୱୀତଚ୍ଚିକଙ୍ଗାରତତ୍ତଅଯସଲାକଗୂଥାଦୀନି ଗହେତ୍ୱା ପରଂ ପହରିତୁକାମତା ୱିଯ ହୋତି। ଏସୋପି ତୱ କୁଦ୍ଧୋ କିଂ କରିସ୍ସତି, କିଂ ତେ ସୀଲାଦୀନି ୱିନାସେତୁଂ ସକ୍ଖିସ୍ସତି ଏସ ଅତ୍ତନୋ କମ୍ମେନ ଆଗନ୍ତ୍ୱା ଅତ୍ତନୋ କମ୍ମେନେୱ ଗମିସ୍ସତି, ଅପ୍ପଟିଚ୍ଛିତପହେଣକଂ ୱିଯ, ପଟିୱାତଂ ଖିତ୍ତରଜୋମୁଟ୍ଠି ୱିଯ ଚ ଏତସ୍ସେୱ ଏସ କୋଧୋ ମତ୍ଥକେ ପତିସ୍ସତୀ’’ତି ଏୱଂ ଅତ୍ତନୋ ଚ ପରସ୍ସ ଚାତି ଉଭଯେସଂ କମ୍ମସ୍ସକତଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖତୋପି, ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖିତ୍ୱା ପଟିସଙ୍ଖାନେ ଠିତସ୍ସପି, ଅସ୍ସଗୁତ୍ତତ୍ଥେରସଦିସେ ମେତ୍ତାଭାୱନାରତେ କଲ୍ୟାଣମିତ୍ତେ ସେୱନ୍ତସ୍ସାପି ବ୍ୟାପାଦୋ ପହୀଯତି, ଠାନନିସଜ୍ଜାଦୀସୁ ମେତ୍ତାନିସ୍ସିତସପ୍ପାଯକଥାଯପି ପହୀଯତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଛ ଧମ୍ମା ବ୍ୟାପାଦସ୍ସ ପହାନାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ’’ତି।

ଅରତିଆଦୀସୁ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରେନ ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ ଉପ୍ପାଦୋ ହୋତି। ଅରତି ନାମ ଉକ୍କଣ୍ଠିତତା, ତନ୍ଦୀ ନାମ କାଯାଲସିଯଂ, ୱିଜମ୍ଭିତା ନାମ କାଯୱିନମନା, ଭତ୍ତସମ୍ମଦୋ ନାମ ଭତ୍ତମୁଚ୍ଛା ଭତ୍ତପରିଳାହୋ, ଚେତସୋ ଲୀନତ୍ତଂ ନାମ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଲୀନାକାରୋ। ଇମେସୁ ଅରତିଆଦୀସୁ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରଂ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତଯତୋ ଥିନମିଦ୍ଧଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତେନାହ ଭଗୱା –

‘‘ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଅରତି ତନ୍ଦୀ ୱିଜମ୍ଭିତା ଭତ୍ତସମ୍ମଦୋ ଚେତସୋ ଲୀନତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରବହୁଲୀକାରୋ – ଅଯମାହାରୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ ଉପ୍ପାଦାଯ, ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ ଭିଯ୍ୟୋଭାୱାଯ ୱେପୁଲ୍ଲାଯା’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୨୩୨)।

ଆରମ୍ଭଧାତୁଆଦୀସୁ ପନ ଯୋନିସୋମନସିକାରେନ ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ ପହାନଂ ହୋତି। ଆରମ୍ଭଧାତୁ ନାମ ପଠମାରମ୍ଭୱୀରିଯଂ, ନିକ୍କମଧାତୁ ନାମ କୋସଜ୍ଜତୋ ନିକ୍ଖନ୍ତତାଯ ତତୋ ବଲୱତରଂ, ପରକ୍କମଧାତୁ ନାମ ପରଂ ପରଂ ଠାନଂ ଅକ୍କମନତୋ ତତୋପି ବଲୱତରଂ। ଇମସ୍ମିଂ ତିପ୍ପଭେଦେ ୱୀରିଯେ ଯୋନିସୋମନସିକାରଂ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତଯତୋ ଥିନମିଦ୍ଧଂ ପହୀଯତି। ତେନାହ –

‘‘ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଆରମ୍ଭଧାତୁ, ନିକ୍କମଧାତୁ, ପରକ୍କମଧାତୁ। ତତ୍ଥ ଯୋନିସୋମନସିକାରବହୁଲୀକାରୋ – ଅଯମାହାରୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦାଯ, ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ ପହାନାଯା’’ତି (ସଂ। ନି। ୫।୨୩୨)।

ଅପିଚ ଛ ଧମ୍ମା ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ ପହାନାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି, ଅତିଭୋଜନେ ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୋ – ଇରିଯାପଥସମ୍ପରିୱତ୍ତନତା, ଆଲୋକସଞ୍ଞାମନସିକାରୋ , ଅବ୍ଭୋକାସୱାସୋ, କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତତା, ସପ୍ପାଯକଥାତି । ଆହରହତ୍ଥକଭୁତ୍ୱମିତକତତ୍ଥୱଚ୍ଛକଅଲଂସାଟକକାକମାସକଭୋଜନଂ ଭୁଞ୍ଜିତ୍ୱା ରତ୍ତିଟ୍ଠାନଦିୱାଟ୍ଠାନେ ନିସିନ୍ନସ୍ସ ହି ସମଣଧମ୍ମଂ କରୋତୋ ଥିନମିଦ୍ଧଂ ମହାହତ୍ଥୀ ୱିଯ ଓତ୍ଥରନ୍ତଂ ଆଗଚ୍ଛତି, ଚତୁପଞ୍ଚଆଲୋପଓକାସଂ ପନ ଠପେତ୍ୱା ପାନୀଯଂ ପିୱିତ୍ୱା ଯାପନସୀଲସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ତଂ ନ ହୋତି। ଏୱଂ ଅତିଭୋଜନେ ନିମିତ୍ତଂ ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସପି ଥିନମିଦ୍ଧଂ ପହୀଯତି। ଯସ୍ମିଂ ଇରିଯାପଥେ ଥିନମିଦ୍ଧଂ ଓକ୍କମତି, ତତୋ ଅଞ୍ଞଂ ପରିୱତ୍ତେନ୍ତସ୍ସପି, ରତ୍ତିଂ ଚନ୍ଦାଲୋକଂ ଦୀପାଲୋକଂ ଉକ୍କାଲୋକଂ ଦିୱା ସୂରିଯାଲୋକଂ ମନସିକରୋନ୍ତସ୍ସପି, ଅବ୍ଭୋକାସେ ୱସନ୍ତସ୍ସପି ମହାକସ୍ସପତ୍ଥେରସଦିସେ ୱିଗତଥିନମିଦ୍ଧେ କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତେ ସେୱନ୍ତସ୍ସପି ଥିନମିଦ୍ଧଂ ପହୀଯତି, ଠାନନିସଜ୍ଜାଦୀସୁ ଧୁତଙ୍ଗନିସ୍ସିତସପ୍ପାଯକଥାଯପି ପହୀଯତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଛ ଧମ୍ମା ଥିନମିଦ୍ଧସ୍ସ ପହାନାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ''ତି।

ଚେତସୋ ଅୱୂପସମେ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରେନ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚସ୍ସ ଉପ୍ପାଦୋ ହୋତି। ଅୱୂପସମୋ ନାମ ଅୱୂପସନ୍ତାକାରୋ, ଅତ୍ଥତୋ ତଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚମେୱ। ତତ୍ଥ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରଂ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତଯତୋ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତେନାହ –

''ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଚେତସୋ ଅୱୂପସମୋ। ତତ୍ଥ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରବହୁଲୀକାରୋ – ଅଯମାହାରୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚସ୍ସ ଉପ୍ପାଦାଯ, ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚସ୍ସ ଭିଯ୍ୟୋଭାୱାଯ ୱେପୁଲ୍ଲାଯା''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୨୩୨)।

ସମାଧିସଙ୍ଖାତେ ପନ ଚେତସୋ ୱୂପସମେ ଯୋନିସୋମନସିକାରେନସ୍ସ ପହାନଂ ହୋତି। ତେନାହ –

''ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଚେତସୋ ୱୂପସମୋ। ତତ୍ଥ ଯୋନିସୋମନସିକାରବହୁଲୀକାରୋ – ଅଯମାହାରୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚସ୍ସ ଅନୁପ୍ପାଦାଯ, ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ୱା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚସ୍ସ ପହାନାଯା''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୨୩୨)।

ଅପିଚ ଛ ଧମ୍ମା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚସ୍ସ ପହାନାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି – ବହୁସ୍ସୁତତା, ପରିପୁଚ୍ଛକତା, ୱିନଯେ ପକତଞ୍ଞୁତା, ୱୁଡ୍ଢସେୱିତା, କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତତା, ସପ୍ପାଯକଥାତି। ବାହୁସଚ୍ଚେନପି ହି ଏକଂ ୱା ଦ୍ୱେ ୱା ତଯୋ ୱା ଚତ୍ତାରୋ ୱା ପଞ୍ଚ ୱା ନିକାଯେ ପାଳିୱସେନ ଚ ଅତ୍ଥୱସେନ ଚ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସପି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ପହୀଯତି, କପ୍ପିଯାକପ୍ପିଯପରିପୁଚ୍ଛାବହୁଲସ୍ସପି, ୱିନଯପଞ୍ଞତ୍ତିଯଂ ଚିଣ୍ଣୱସୀଭାୱତାଯ ପକତଞ୍ଞୁନୋପି , ୱୁଡ୍ଢେ ମହଲ୍ଲକତ୍ଥେରେ ଉପସଙ୍କମନ୍ତସ୍ସପି, ଉପାଲିତ୍ଥେରସଦିସେ ୱିନଯଧରେ କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତେ ସେୱନ୍ତସ୍ସପି ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚଂ ପହୀଯତି, ଠାନନିସଜ୍ଜାଦୀସୁ କପ୍ପିଯାକପ୍ପିଯନିସ୍ସିତସପ୍ପାଯକଥାଯପି ପହୀଯତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଛ ଧମ୍ମା ଉଦ୍ଧଚ୍ଚକୁକ୍କୁଚ୍ଚସ୍ସ ପହାନାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ''ତି।

ୱିଚିକିଚ୍ଛାଟ୍ଠାନିଯେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରେନ ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ ଉପ୍ପାଦୋ ହୋତି। ୱିଚିକିଚ୍ଛାଟ୍ଠାନିଯା ଧମ୍ମା ନାମ ପୁନପ୍ପୁନଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ କାରଣତ୍ତା ୱିଚିକିଚ୍ଛାୱ। ତତ୍ଥ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରଂ ବହୁଲଂ ପୱତ୍ତଯତୋ ୱିଚିକିଚ୍ଛା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ତେନାହ –

''ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱିଚିକିଚ୍ଛାଟ୍ଠାନିଯା ଧମ୍ମା। ତତ୍ଥ ଅଯୋନିସୋମନସିକାରବହୁଲୀକାରୋ – ଅଯମାହାରୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାଯ ୱା ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ ଉପ୍ପାଦାଯ, ଉପ୍ପନ୍ନାଯ ୱା ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ ଭିଯ୍ୟୋଭାୱାଯ ୱେପୁଲ୍ଲାଯା''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୨୩୨)।

କୁସଲାଦିଧମ୍ମେସୁ ପନ ଯୋନିସୋମନସିକାରେନ ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ ପହାନଂ ହୋତି। ତେନାହ –

''ଅତ୍ଥି, ଭିକ୍ଖୱେ, କୁସଲାକୁସଲା ଧମ୍ମା, ସାୱଜ୍ଜାନୱଜ୍ଜା ଧମ୍ମା, ସେୱିତବ୍ବାସେୱିତବ୍ବା ଧମ୍ମା, ହୀନପଣୀତା ଧମ୍ମା, କଣ୍ହସୁକ୍କସପ୍ପଟିଭାଗା ଧମ୍ମା। ତତ୍ଥ ଯୋନିସୋମନସିକାରବହୁଲୀକାରୋ ଅଯମାହାରୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାଯ ୱା ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ ଅନୁପ୍ପାଦାଯ, ଉପ୍ପନ୍ନାଯ ୱା ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ ପହାନାଯା''ତି (ସଂ। ନି। ୫।୨୩୨)।

ଅପିଚ ଛ ଧମ୍ମା ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ ପହାନାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି ବହୁସ୍ସୁତତା, ପରିପୁଚ୍ଛକତା, ୱିନଯେ ପକତଞ୍ଞୁତା, ଅଧିମୋକ୍ଖବହୁଲତା, କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତତା, ସପ୍ପାଯକଥାତି । ବାହୁସଚ୍ଚୱସେନପି ହି ଏକଂ ୱା...ପେ... ପଞ୍ଚ ୱା ନିକାଯେ ପାଳିୱସେନ ଚ ଅତ୍ଥୱସେନ ଚ ଉଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତସ୍ସପି ୱିଚିକିଚ୍ଛା ପହୀଯତି, ତୀଣି ରତନାନି ଆରବ୍ଭ କୁସଲାଦିଭେଦେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ପରିପୁଚ୍ଛାବହୁଲସ୍ସପି, ୱିନଯେ ଚିଣ୍ଣୱସୀଭାୱସ୍ସପି, ତୀସୁ ରତନେସୁ ଓକପ୍ପନୀଯ, ସଦ୍ଧାସଙ୍ଖାତ, ଅଧିମୋକ୍ଖବହୁଲସ୍ସପି, ସଦ୍ଧାଧିମୁତ୍ତେ ୱକ୍କଲିତ୍ଥେରସଦିସେ କଲ୍ଯାଣମିତ୍ତେ ସେୱନ୍ତସ୍ସପି ୱିଚିକିଚ୍ଛା ପହୀଯତି, ଠାନନିସଜ୍ଜାଦୀସୁ ତିଣ୍ଣଂ ରତନାନଂ ଗୁଣନିସ୍ସିତସପ୍ପାଯକଥାଯପି ପହୀଯତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଛ ଧମ୍ମା ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯ ପହାନାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ''ତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ଯଥାଵୁତ୍ତେହି ତେହି ଧମ୍ମେହି ଵିକ୍ଖମ୍ଭନଵସେନ ପହୀନାନଂ ଇମେସଂ ନୀଵରଣାନଂ କାମଚ୍ଛନ୍ଦନୀଵରଣସ୍ସ ତାଵ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ଅଚ୍ଚନ୍ତପ୍ପହାନଂ ହୋତି, ତଥା ଥିନମିଦ୍ଧନୀଵରଣସ୍ସ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚନୀଵରଣସ୍ସ ଚ । ବ୍ୟାପାଦନୀଵରଣସ୍ସ ପନ କୁକ୍କୁଚ୍ଚନୀଵରଣସ୍ସ ଚ ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ, ଵିଚିକିଚ୍ଛାନୀଵରଣସ୍ସ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗେନ ଅଚ୍ଚନ୍ତପ୍ପହାନଂ ହୋତି। ତସ୍ମା ତେସଂ ତଥା ପହାନାଯ ଉପକାରଧମ୍ମେ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଆରଦ୍ଧଂ ହୋତି ଵୀରିଯ’’ନ୍ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ଇଦମେଵ ଵା ଯଥାଵୁତ୍ତଂ ଅଭିଜ୍ଝାଦୀନଂ ନୀଵରଣାନଂ ପହାନଂ, ଯସ୍ମା ହୀନଵୀରିଯତାଯ କୁସୀତେନ, ଅନୁପଟ୍ଠିତସ୍ସତିତାଯ ମୁଟ୍ଠସ୍ସତିନା, ଅପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧଦରଥତାଯ ସାରଦ୍ଧକାଯେନ, ଅସମାହିତତାଯ ଵିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତେନ ନ କଦାଚିପି ତେ ସକ୍କା ନିବ୍ବତ୍ତେତୁଂ, ପଗେଵ ଇତରଂ, ତସ୍ମା ଯଥା ପଟିପନ୍ନସ୍ସ ସୋ ଅଭିଜ୍ଝାଦୀନଂ ଵିଗମୋ ପହାନଂ ସମ୍ପଜ୍ଜତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଆରଦ୍ଧଂ ହୋତି ଵୀରିଯ’’ନ୍ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ତସ୍ସତ୍ଥୋ – ତେସଂ ନୀଵରଣାନଂ ପହାନାଯ ସବ୍ବେସମ୍ପି ଵା ସଂକିଲେସଧମ୍ମାନଂ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ଦନତ୍ଥାଯ ଵୀରିଯଂ ଆରଦ୍ଧଂ ହୋତି, ପଗ୍ଗହିତଂ ଅସିଥିଲପ୍ପଵତ୍ତନ୍ତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଆରଦ୍ଧତ୍ତା ଏଵ ଚ ଅନ୍ତରା ସଙ୍କୋଚସ୍ସ ଅନାପଜ୍ଜନତୋ ଅସଲ୍ଲୀନଂ।

ଉପଟ୍ଠିତା ସତି ଅସମ୍ମୁଟ୍ଠାତି ନ କେଵଲଞ୍ଚ ଵୀରିଯମେଵ, ସତିପି ଆରମ୍ମଣାଭିମୁଖଭାଵେନ ଉପଟ୍ଠିତା ହୋତି, ତଥା ଉପଟ୍ଠିତତ୍ତା ଏଵ ଚ ଚିରକତଚିରଭାସିତାନଂ ସରଣସମତ୍ଥତାଯ ଅସମ୍ମୁଟ୍ଠା। ପସ୍ସଦ୍ଧୋତି କାଯଚିତ୍ତଦରଥପ୍ପସ୍ସମ୍ଭନେନ କାଯୋପିସ୍ସ ପସ୍ସଦ୍ଧୋ ହୋତି। ତତ୍ଥ ଯସ୍ମା ନାମକାଯେ ପସ୍ସଦ୍ଧେ ରୂପକାଯୋପିସ୍ସ ପସ୍ସଦ୍ଧୋ ଏଵ ହୋତି, ତସ୍ମା ‘‘ନାମକାଯୋ ରୂପକାଯୋ’’ତି ଅଵିସେସେତ୍ଵା ‘‘ପସ୍ସଦ୍ଧୋ କାଯୋ’’ତି ଵୁତ୍ତଂ। ଅସାରଦ୍ଧୋତି ସୋ ଚ ପସ୍ସଦ୍ଧତ୍ତା ଏଵ ଅସାରଦ୍ଧୋ, ଵିଗତଦରଥୋତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସମାହିତଂ ଚିତ୍ତଂ ଏକଗ୍ଗନ୍ତି ଚିତ୍ତମ୍ପିସ୍ସ ସମ୍ମା ଆହିତଂ ସୁଟ୍ଠୁ ଠପିତଂ ଅପ୍ପିତଂ ଵିଯ ହୋତି, ସମାହିତତ୍ତା ଏଵ ଚ ଏକଗ୍ଗଂ ଅଚଲଂ ନିପ୍ଫନ୍ଦନଂ ନିରିଞ୍ଜନନ୍ତି।

ଏତ୍ତାଵତା ଝାନମଗ୍ଗାନଂ ପୁବ୍ବଭାଗପଟିପଦା କଥିତା। ତେନେଵାହ –

‘‘ଚରମ୍ପି, ଭିକ୍ଖଵେ, ଭିକ୍ଖୁ ଏଵଂଭୂତୋ ଆତାପୀ ଓତ୍ତାପୀ ସତତଂ ସମିତଂ ଆରଦ୍ଧଵୀରିଯୋ ପହିତତ୍ତୋତି ଵୁଚ୍ଚତୀ’’ତି (ଇତିଵୁ। ୧୧୦)।

ତସ୍ସତ୍ଥୋ ହେଟ୍ଠା ଵୁତ୍ତୋ ଏଵ।

ଗାଥାସୁ ଯତଂ ଚରେତି ଯତମାନୋ ଚରେଯ୍ୟ, ଚଙ୍କମନାଦିଵସେନ ଗମନଂ କପ୍ପେନ୍ତୋପି ‘‘ଅନୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ପାପକାନଂ ଅକୁସଲାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦାଯ ଛନ୍ଦଂ ଜନେତି ଵାଯମତୀ’’ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୫।୬୫୧-୬୬୨; ଵିଭ। ୩୯୦) ନଯେନ ଵୁତ୍ତସମ୍ମପ୍ପଧାନଵୀରିଯଵସେନ ଯତନ୍ତୋ ଘଟେନ୍ତୋ ଵାଯମନ୍ତୋ ଯଥା ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ପହୀଯନ୍ତି, କୁସଲା ଧମ୍ମା ଭାଵନାପାରିପୂରିଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଏଵଂ ଗମନଂ କପ୍ପେଯ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସ ନଯୋ ସେସେସୁପି। କେଚି ପନ ‘‘ଯତ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ସଂଯତୋତି ଅତ୍ଥଂ ଵଦନ୍ତି। ତିଟ୍ଠେତି ତିଟ୍ଠେଯ୍ୟ ଠାନଂ କପ୍ପେଯ୍ୟ। ଅଚ୍ଛେତି ନିସୀଦେଯ୍ୟ। ସଯେତି ନିପଜ୍ଜେଯ୍ୟ। ଯତମେନଂ ପସାରଯେତି ଏତଂ ପସାରେତବ୍ବଂ ହତ୍ଥପାଦାଦିଂ ଯତଂ ଯତମାନୋ ଯଥାଵୁତ୍ତଵୀରିଯସମଙ୍ଗୀଯେଵ ହୁତ୍ଵା ପସାରେଯ୍ୟ, ସବ୍ବତ୍ଥ ପମାଦଂ ଵିଜହେଯ୍ୟାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଇଦାନି ଯଥା ପଟିପଜ୍ଜନ୍ତୋ ଯତଂ ଯତମାନୋ ନାମ ହୋତି, ତଂ ପଟିପଦଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଉଦ୍ଧ’’ନ୍ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଉଦ୍ଧନ୍ତି ଉପରି। ତିରିଯନ୍ତି ତିରିଯତୋ, ପୁରତ୍ଥିମଦିସାଦିଵସେନ ସମନ୍ତତୋ ଦିସାଭାଗେସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଅପାଚୀନନ୍ତି ହେଟ୍ଠା। ଯାଵତା ଜଗତୋ ଗତୀତି ଯତ୍ତକା ସତ୍ତସଙ୍ଖାରଭେଦସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ପଵତ୍ତି, ତତ୍ଥ ସବ୍ବତ୍ଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ତାଵତା ଅନଵସେସତୋ ସମ୍ମସନଞାଣସ୍ସ ଵିସଯଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ଵା ଦସ୍ସେତି। ସମଵେକ୍ଖିତାତି ସମ୍ମା ହେତୁନା ଞାଯେନ ଅଵେକ୍ଖିତା, ଅନିଚ୍ଚାଦିଵସେନ ଵିପସ୍ସକୋତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଧମ୍ମାନନ୍ତି ସତ୍ତସୁଞ୍ଞାନଂ। ଖନ୍ଧାନନ୍ତି ରୂପାଦୀନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ। ଉଦଯବ୍ବଯନ୍ତି ଉଦଯଞ୍ଚ ଵଯଞ୍ଚ। ଇଦଂ ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଉପରି ତିରିଯଂ ଅଧୋତି ତିସଙ୍ଗହେ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ଲୋକେ ଅତୀତାଦିଭେଦଭିନ୍ନାନଂ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଖାତାନଂ ସବ୍ବେସଂ ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ଅନିଚ୍ଚତାଦିସମ୍ମସନାଧିଗତେନ ଉଦଯବ୍ବଯଞାଣେନ ପଞ୍ଚଵୀସତିଯା ଆକାରେହି ଉଦଯଂ, ପଞ୍ଚଵୀସତିଯା ଆକାରେହି ଵଯଞ୍ଚ ସମଵେକ୍ଖିତା ସମନୁପସ୍ସିତା ଭଵେଯ୍ୟାତି।

ଚେତୋସମଥସାମୀଚିନ୍ତି ଚିତ୍ତସଂକିଲେସାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତଵୂପସମନତୋ ଚେତୋସମଥସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଅରିଯମଗ୍ଗସ୍ସ ଅନୁଚ୍ଛଵିକପଟିପଦଂ ଞାଣଦସ୍ସନଵିସୁଦ୍ଧିଂ। ସିକ୍ଖମାନନ୍ତି ପଟିପଜ୍ଜମାନଂ ଭାଵେନ୍ତଂ ଞାଣପରମ୍ପରଂ ନିବ୍ବତ୍ତେନ୍ତଂ। ସଦାତି ସବ୍ବକାଲଂ, ରତ୍ତିଞ୍ଚେଵ ଦିଵା ଚ। ସତନ୍ତି ଚତୁସମ୍ପଜଞ୍ଞେନ ସମନ୍ନାଗତାଯ ସତିଯା ସତୋକାରିଂ। ସତତଂ ପହିତତ୍ତୋତି ସବ୍ବକାଲଂ ପହିତତ୍ତୋ ନିବ୍ବାନଂ ପଟିପେସିତତ୍ତୋତି ତଥାଵିଧଂ ଭିକ୍ଖୁଂ ବୁଦ୍ଧାଦଯୋ ଅରିଯା ଆହୁ ଆଚିକ୍ଖନ୍ତି କଥେନ୍ତି। ସେସଂ ଵୁତ୍ତନଯମେଵ।

ଦ୍ଵାଦସମସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୩। ଲୋକସୁତ୍ତଵଣ୍ଣନା

୧୧୨। ତେରସମେ ଲୋକୋତି ଲୁଜ୍ଜନପଲୁଜ୍ଜନଟ୍ଠେନ ଲୋକୋ, ଅତ୍ଥତୋ ପୁରିମଂ ଅରିୟସଚ୍ଚଦ୍ଵୟଂ ଇଧ ପନ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିୟସଚ୍ଚଂ ଵେଦିତବ୍ବଂ। ସ୍ଵାୟଂ ସତ୍ତଲୋକୋ, ସଙ୍ଖାରଲୋକୋ, ଓକାସଲୋକୋତି ଵିଭାଗତୋ ସରୂପତୋ ଚ ହେଟ୍ଠା ଵୁତ୍ତୋୟେଵ। ଅପିଚ ଖନ୍ଧଲୋକାଦିଵସେନ ଚ ଅନେକଵିଧୋ ଲୋକୋ। ୟଥାହ –

''ଲୋକୋତି ଖନ୍ଧଲୋକୋ, ଧାତୁଲୋକୋ, ଆୟତନଲୋକୋ, ଵିପତ୍ତିଭଵଲୋକୋ, ଵିପତ୍ତିସମ୍ଭଵଲୋକୋ, ସମ୍ପତ୍ତିଭଵଲୋକୋ, ସମ୍ପତ୍ତିସମ୍ଭଵଲୋକୋ, ଏକୋ ଲୋକୋ ସବ୍ବେ ସତ୍ତା ଆହାରଟ୍ଠିତିକା, ଦ୍ଵେ ଲୋକା ନାମଞ୍ଚ ରୂପଞ୍ଚ, ତୟୋ ଲୋକା ତିସ୍ସୋ ଵେଦନା, ଚତ୍ତାରୋ ଲୋକା ଚତ୍ତାରୋ ଆହାରା, ପଞ୍ଚ ଲୋକା ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା, ଛ ଲୋକା ଛ ଅଜ୍ଝତ୍ତିକାନି ଆୟତନାନି, ସତ୍ତ ଲୋକା ସତ୍ତ ଵିଞ୍ଞାଣଟ୍ଠିତିୟୋ, ଅଟ୍ଠ ଲୋକା ଅଟ୍ଠ ଲୋକଧମ୍ମା, ନଵ ଲୋକା ନଵ ସତ୍ତାଵାସା, ଦସ ଲୋକା ଦସାୟତନାନି, ଦ୍ଵାଦସ ଲୋକା ଦ୍ଵାଦସାୟତନାନି, ଅଟ୍ଠାରସ ଲୋକା ଅଟ୍ଠାରସ ଧାତୁୟୋ''ତି (ମହାନି। ୩; ଚୂଳନି। ଅଜିତମାଣଵପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୨)।

ଏଵମନେକଧା ଵିଭତ୍ତୋପି ଲୋକୋ ପଞ୍ଚସୁ ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ଏଵ ସଙ୍ଗହଂ ସମୋସରଣଂ ଗଚ୍ଛତି, ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଚ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିୟସଚ୍ଚଂ ଜାତିପି ଦୁକ୍ଖା ...ପେ... ସଂଖିତ୍ତେନ ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧାପି ଦୁକ୍ଖାତି। ତେନ ଵୁତ୍ତଂ ''ଅତ୍ଥତୋ ପୁରିମଂ ଅରିୟସଚ୍ଚଦ୍ଵୟଂ, ଇଧ ପନ ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିୟସଚ୍ଚଂ ଵେଦିତବ୍ବ''ନ୍ତି। ନନୁ ଚ ଲୁଜ୍ଜନପଲୁଜ୍ଜନଟ୍ଠୋ ଅଵିସେସେନ ପଞ୍ଚସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ସମ୍ଭଵତୀତି? ସଚ୍ଚଂ ସମ୍ଭଵତି। ୟଂ ପନ ନ ଲୁଜ୍ଜତୀତି ଗହିତଂ, ତଂ ତଥା ନ ହୋତି, ଏକଂସେନେଵ ଲୁଜ୍ଜତି ପଲୁଜ୍ଜତୀତି ସୋ ଲୋକୋତି ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧେସ୍ଵେଵ ଲୋକସଦ୍ଦୋ ନିରୂଳ୍ହୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ। ତସ୍ମା ଲୋକୋତି ଦୁକ୍ଖଂ ଅରିୟସଚ୍ଚଂ ଏଵ।

ୟଦିପି ତଥାଗତ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ହେଟ୍ଠା ତଥାଗତସୁତ୍ତେ ନାନାନୟେହି ଵିତ୍ଥାରତୋ ଅତ୍ଥୋ ଵିଭତ୍ତୋ, ତଥାପି ପାଳିୟା ଅତ୍ଥସଂଵଣ୍ଣନାମୁଖେନ ଅୟମତ୍ଥଵିଭାଵନା – ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ''ଅଭିଞ୍ଞେୟ୍ୟତୋ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟତୋ''ତି ପୁବ୍ବେ ଵୁତ୍ତଵିଭାଗେନ ଵା ଅଵିସେସତୋ ତାଵ ଆସୟାନୁସୟଚରିୟାଧିମୁତ୍ତିଆଦିଭେଦତୋ କୁସଲାକୁସଲାଦିଵିଭାଗତୋ ଵଣ୍ଣପ୍ପମାଣସଣ୍ଠାନାଦିଭେଦତୋ, ଵିସେସତୋ ଵା ପନ ''ଅୟଂ ସସ୍ସତାସୟୋ, ଅୟଂ ଉଚ୍ଛେଦାସୟୋ''ତିଆଦିନା ''କକ୍ଖଳଲକ୍ଖଣା ପଥଵୀଧାତୁ, ପଗ୍ଘରଣଲକ୍ଖଣା ଆପୋଧାତୂ''ତିଆଦିନା ଚ ଅଭିଵିସିଟ୍ଠେନ ସୟମ୍ଭୁଞାଣେନ ସମ୍ମା ଅଵିପରୀତଂ ୟୋ ୟୋ ଅତ୍ଥୋ ୟଥା ୟଥା ବୁଜ୍ଝିତବ୍ବୋ, ତଥା ତଥା ବୁଦ୍ଧୋ ଞାତୋ ଅଵଗଚ୍ଛତୋ କତୋତି ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ।

ଲୋକସ୍ମାତି ୟଥାଵୁତ୍ତଲୋକତୋ। ଵିସଂୟୁତ୍ତୋତି ଵିସଂସଟ୍ଠୋ, ତପ୍ପଟିବଦ୍ଧାନଂ ସବ୍ବେସଂ ସଂୟୋଜନାନଂ ସମ୍ମଦେଵ ସମୁଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା ତତୋ ଵିପ୍ପମୁତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଲୋକସମୁଦୟୋତି ସୁତ୍ତନ୍ତନୟେନ ତଣ୍ହା, ଅଭିଧମ୍ମନୟେନ ପନ ଅଭିସଙ୍ଖାରେହି ସଦ୍ଧିଂ ଦିୟଡ୍ଢକିଲେସସହସ୍ସଂ। ପହୀନୋତି ବୋଧିମଣ୍ଡେ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଞାଣେନ ସମୁଚ୍ଛେଦପ୍ପହାନଵସେନ ସଵାସନଂ ପହୀନୋ। ଲୋକନିରୋଧୋତି ନିବ୍ବାନଂ। ସଚ୍ଛିକତୋତି ଅଵଗଚ୍ଛତୋ କତୋ। ଲୋକନିରୋଧଗାମିନୀ ପଟିପଦାତି ସୀଲାଦିକ୍ଖନ୍ଧତ୍ତୟସଙ୍ଗହୋ ଅରିୟୋ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମଗ୍ଗୋ। ସୋ ହି ଲୋକନିରୋଧଂ ନିବ୍ବାନଂ ଗଚ୍ଛତି ଅଧିଗଚ୍ଛତି, ତଦତ୍ଥଂ ଅରିୟେହି ପଟିପଜ୍ଜୀୟତି ଚାତି ଲୋକନିରୋଧଗାମିନୀ ପଟିପଦାତି ଵୁଚ୍ଚତି।

ଏତ୍ତାଵତା ତଥାନି ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ୟାଥାଵତୋ ଗତୋତି ତଥାଗତୋତି ଅୟମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି। ଚତ୍ତାରି ହି ଅରିୟସଚ୍ଚାନି ତଥାନି ନାମ। ୟଥାହ –

''ଚତ୍ତାରିମାନି , ଭିକ୍ଖଵେ, ତଥାନି ଅଵିତଥାନି ଅନଞ୍ଞଥାନି। କତମାନି ଚତ୍ତାରି? ଇଦଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି, ଭିକ୍ଖଵେ, ତଥମେତଂ ଅଵିତଥମେତଂ, ଅନଞ୍ଞଥମେତ''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୫।୧୦୯୦) ଵିତ୍ଥାରୋ।

ଅପିଚ ତଥାୟ ଗତୋତି ତଥାଗତୋ, ତଥଂ ଗତୋତି ତଥାଗତୋ , ଗତୋତି ଚ ଅଵଗତୋ ଅତୀତୋ ପତ୍ତୋ ପଟିପନ୍ନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଂ ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି – ୟସ୍ମା ଭଗଵା ସକଲଲୋକଂ ତୀରଣପରିଞ୍ଞାୟ ତଥାୟ ଅଵିପରୀତାୟ ଗତୋ ଅଵଗତୋ, ତସ୍ମା ଲୋକୋ ତଥାଗତେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋତି ତଥାଗତୋ। ଲୋକସମୁଦୟଂ ପହାନପରିଞ୍ଞାୟ ତଥାୟ ଗତୋ ଅତୀତୋତି ତଥାଗତୋ। ଲୋକନିରୋଧଂ ସଚ୍ଛିକିରିୟାୟ ତଥାୟ ଗତୋ ପତ୍ତୋତି ତଥାଗତୋ। ଲୋକନିରୋଧଗାମିନିଂ ପଟିପଦଂ ତଥଂ ଅଵିପରୀତଂ ଗତୋ ପଟିପନ୍ନୋତି ତଥାଗତୋତି। ଏଵଂ ଇମିସ୍ସା ପାଳିୟା ଭଗଵତୋ ତଥାଗତଭାଵଦୀପନଵସେନ ଅତ୍ଥୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ।

ଇତି ଭଗଵା ଚତୁସଚ୍ଚାଭିସମ୍ବୋଧନଵସେନ ଅତ୍ତନୋ ତଥାଗତଭାଵଂ ପକାସେତ୍ଵା ଇଦାନି ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠାଦିଅଭିସମ୍ବୋଧିଵସେନପି ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ୟଂ,

ଭିକ୍ଖଵେ’’ତିଆଦିମାହ। ଅଙ୍ଗୁତ୍ତରଟ୍ଠକଥାଯଂ (ଅ॰ ନି॰ ଅଟ୍ଠ॰ ୨।୪।୨୩) ପନ ‘‘ଚତୂହି ସଙ୍ଖେହି ଅତ୍ତନୋ ବୁଦ୍ଧଭାଵଂ କଥେତ୍ଵା’’ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ତଂ ତଥାଗତସଦ୍ଦ-ବୁଦ୍ଧସଦ୍ଦାନଂ ଅତ୍ଥତୋ ନିନ୍ନାନାକରଣତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଵୁତ୍ତଂ। ତଥା ଚେଵ ହି ପାଠଇ ପଵତ୍ତାତି। ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠନ୍ତି ରୂପାଯତନଂ। ସୁତନ୍ତି ସଦ୍ଦାଯତନଂ। ମୁତନ୍ତି ପତ୍ଵା ଗହେତବ୍ବତୋ ଗନ୍ଧାଯତନଂ, ରସାଯତନଂ, ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନଞ୍ଚ। ଵିଞ୍ଞାତନ୍ତି ସୁଖଦୁକ୍ଖାଦିଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ। ପତ୍ତନ୍ତି ପରିଯେସିତ୍ଵା ଵା ଅପରିଯେସିତ୍ଵା ଵା ପତ୍ତଂ। ପରିଯେସିତନ୍ତି ପତ୍ତଂ ଵା ଅପ୍ପତ୍ତଂ ଵା ପରିଯେସିତଂ। ଅନୁଵିଚରିତଂ ମନସାତି ଚିତ୍ତେନ ଅନୁସଞ୍ଚରିତଂ। କସ୍ସ ପନ ଅନୁଵିଚରିତଂ ମନସାତି? ସଦେଵକସ୍ସ…ପେ… ସଦେଵମନୁସ୍ସାଯାତି ସମ୍ବନ୍ଧନୀଯଂ। ତତ୍ଥ ସହ ଦେଵେହୀତି ସଦେଵକୋ, ତସ୍ସ ସଦେଵକସ୍ସ। ସେସପଦେସୁପି ଏସେଵ ନଯୋ।

ସଦେଵକଵଚନେନ ଚେତ୍ଥ ପଞ୍ଚକାମାଵଚରଦେଵଗ୍ଗହଣଂ ଵେଦିତବ୍ବଂ, ସମାରକଵଚନେନ ଛଟ୍ଠକାମାଵଚରଦେଵଗ୍ଗହଣଂ, ସବ୍ରହ୍ମକଵଚନେନ ବ୍ରହ୍ମକାଯିକାଦିବ୍ରହ୍ମଗ୍ଗହଣଂ, ସସ୍ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣିଵଚନେନ ସାସନସ୍ସ ପଚ୍ଚତ୍ଥିକସମଣବ୍ରାହ୍ମଣଗ୍ଗହଣଞ୍ଚେଵ ସମିତପାପବାହିତପାପସମଣବ୍ରାହ୍ମଣଗ୍ଗହଣଞ୍ଚ, ପଜାଵଚନେନ ସତ୍ତଲୋକଗ୍ଗହଣଂ , ସଦେଵମନୁସ୍ସଵଚନେନ ସମ୍ମୁତିଦେଵଅଵସେସମନୁସ୍ସଗ୍ଗହଣଂ। ଏଵମେତ୍ଥ ତୀହି ପଦେହି ଦେଵମାରବ୍ରହ୍ମେହି ସଦ୍ଧିଂ ସତ୍ତଲୋକୋ, ଦ୍ଵୀହି ପଜାଵସେନ ସତ୍ତଲୋକୋ ଗହିତୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ।

ଅପରୋ ନଯୋ – ସଦେଵକଗ୍ଗହଣେନ ଅରୂପାଵଚରଦେଵଲୋକୋ ଗହିତୋ, ସମାରକଵଚନେନ ଛକାମାଵଚରଦେଵଲୋକୋ, ସବ୍ରହ୍ମକଵଚନେନ ରୂପୀବ୍ରହ୍ମଲୋକୋ, ସସ୍ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣାଦିଵଚନେନ ସମ୍ମୁତିଦେଵେହି ସହ ଅଵସେସସତ୍ତଲୋକୋ ଗହିତୋ। ଅପିଚେତ୍ଥ ସଦେଵକଵଚନେନ ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦତୋ ସବ୍ବଲୋକଵିସଯସ୍ସ ଭଗଵତୋ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧଭାଵେ ପକାସିତେ ଯେସମେଵଂ ସିଯା ‘‘ମାରୋ ନାମ ମହାନୁଭାଵୋ ଛକାମାଵଚରିସ୍ସରୋ ଵସଵତ୍ତୀ, ବ୍ରହ୍ମା ପନ ତତୋପି ମହାନୁଭାଵତରୋ ଦସହି ଅଙ୍ଗୁଲୀହି ଦସସୁ ଚକ୍କଵାଳସହସ୍ସେସୁ ଆଲୋକଂ ଫରତି, ଉତ୍ତମଜ୍ଝାନସମାପତ୍ତିସୁଖଂ ପଟିସଂଵେଦେତି। ପୁଥୂ ଚ ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣା ଇଦ୍ଧିମନ୍ତୋ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକା ପରଚିତ୍ତଵିଦୁନୋ ମହାନୁଭାଵା ସଂଵିଜ୍ଜନ୍ତି। ଅଯଞ୍ଚ ସତ୍ତକାଯୋ ଅନନ୍ତୋ ଅପରିମାଣୋ, କିମେତେସଂ ସବ୍ବେସଂଯେଵ ଵିସଯୋ ଅନଵସେସତୋ ଭଗଵତା ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ’’ତି? ତେସଂ ଵିମତିଂ ଵିଧମେନ୍ତୋ ଭଗଵା ‘‘ସଦେଵକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସା’’ତିଆଦିମାହ।

ପୋରାଣା ପନାହୁ – ‘‘ସଦେଵକସ୍ସା’’ତି ଦେଵତାହି ସଦ୍ଧିଂ ଅଵସେସଲୋକଂ ପରିଯାଦିଯତି, ‘‘ସମାରକସ୍ସା’’ତି ମାରେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅଵସେସଲୋକଂ, ‘‘ସବ୍ରହ୍ମକସ୍ସା’’ତି ବ୍ରହ୍ମେହି ସଦ୍ଧିଂ ଅଵସେସଲୋକଂ। ଏଵଂ ସବ୍ବେପି ତିଭଵୂପଗେ ସତ୍ତେ ତୀସୁ ପଦେସୁ ପକ୍ଖିପିତ୍ଵା ପୁନ ଦ୍ଵୀହି ପଦେହି ପରିଯାଦିଯନ୍ତୋ ‘‘ସସ୍ସମଣବ୍ରାହ୍ମଣିଯା ପଜାଯ ସଦେଵମନୁସ୍ସାଯା’’ତି ଆହ। ଏଵଂ ପଞ୍ଚହିପି ପଦେହି ଖନ୍ଧଉଯପରିଚ୍ଛିନ୍ନେ ସବ୍ବସତ୍ତେ ପରିଯାଦିଯତି।

ଯସ୍ମା ତଂ ତଥାଗତେନ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧନ୍ତି ଇମିନା ଇଦଂ ଦସ୍ସେତି – ଯଂ ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଇମସ୍ସ ସଦେଵକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ‘‘ନୀଲଂ ପୀତକ’’ନ୍ତିଆଦି ରୂପାରମ୍ମଣଂ ଚକ୍ଖୁଦ୍ଵାରେ ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛତି, ତଂ ସବ୍ବଂ ‘‘ଅଯଂ ସତ୍ତୋ ଇମସ୍ମିଂ ଖଣେ ଇମଂ ନାମ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ଦିସ୍ଵା ସୁମନୋ ଵା ଦୁମ୍ମନୋ ଵା ମଜ୍ଝତ୍ତୋ ଵା ଜାତୋ’’ତି ତଥାଗତସ୍ସ ଏଵଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ। ତଥା ଯଂ ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଇମସ୍ସ ସଦେଵକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ‘‘ଭେରିସଦ୍ଦୋ ମୁଦିଙ୍ଗସଦ୍ଦୋ’’ତିଆଦି ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣଂ ସୋତଦ୍ଵାରେ ଆପାଥଂ ଆଗଚ୍ଛତି, ‘‘ମୂଲଗନ୍ଧୋ ତଚଗନ୍ଧୋ’’ତିଆଦି ଗନ୍ଧାରମ୍ମଣଂ ଘାନଦ୍ଵାରେ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛତି, ‘‘ମୂଲରସୋ ଖନ୍ଧରସୋ’’ତିଆଦି ରସାରମ୍ମଣଂ ଜିଵ୍ହାଦ୍ଵାରେ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛତି , ‘‘କକ୍ଖଳଂ ମୁଦୁକ’’ନ୍ତିଆଦି ପଥଵୀଧାତୁତେଜୋଧାତୁଵାଯୋଧାତୁଭେଦଂ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାରମ୍ମଣଂ କାଯଦ୍ଵାରେ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛତି , ‘‘ଅଯଂ ସତ୍ତୋ ଇମସ୍ମିଂ ଖଣେ ଇମଂ ନାମ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବଂ ଫୁସିତ୍ଵା ସୁମନୋ ଵା ଦୁମ୍ମନୋ ଵା ମଜ୍ଝତ୍ତୋ ଵା ଜାତୋ’’ତି ସବ୍ବଂ ତଂ ତଥାଗତସ୍ସ ଏଵଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ।

ତଥା ଯଂ ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଇମସ୍ସ ସଦେଵକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ସୁଖାଦିଭେଦଂ ଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ମନୋଦ୍ଵାରେ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛତି, ‘‘ଅଯଂ ସତ୍ତୋ ଇମସ୍ମିଂ ଖଣେ ଇମଂ ନାମ ଧମ୍ମାରମ୍ମଣଂ ଜାନିତ୍ଵା ସୁମନୋ ଵା ଦୁମ୍ମନୋ ଵା ମଜ୍ଝତ୍ତୋ ଵା ଜାତୋ’’ତି ସବ୍ବଂ ତଂ ତଥାଗତସ୍ସ ଏଵଂ ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧଂ। ଏଵଂ ଯଂ ଇମସ୍ସ ସଦେଵକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ ଦିଟ୍ଠଂ ସୁତଂ ମୁତଂ ଵିଞ୍ଞାତଂ, ତଂ ତଥାଗତେନ ଅଦିଟ୍ଠଂ ଵା ଅସୁତଂ ଵା ଅମୁତଂ ଵା ଅଵିଞ୍ଞାତଂ ଵା ନତ୍ଥି। ଇମସ୍ସ ପନ ମହାଜନସ୍ସ ପରିଯେସିତ୍ଵା ଅପ୍ପତ୍ତମ୍ପି ଅତ୍ଥି, ଅପରିଯେସିତ୍ଵା ଅପ୍ପତ୍ତମ୍ପି ଅତ୍ଥି, ପରିଯେସିତ୍ଵା ପତ୍ତମ୍ପି ଅତ୍ଥି, ଅପରିଯେସିତ୍ଵା ପତ୍ତମ୍ପି ଅତ୍ଥି। ସବ୍ବମ୍ପି ତଥାଗତସ୍ସ ଅପ୍ପତ୍ତଂ ନାମ ନତ୍ଥି ଞାଣେନ ଅସଚ୍ଛିକତଂ। ତତୋ ଏଵ ଯଂ ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଅପରିମାଣାନଂ ସତ୍ତାନଂ ଚକ୍ଖୁଦ୍ଵାରେ ଆପାଥମାଗଚ୍ଛନ୍ତଂ ରୂପାରମ୍ମଣଂ ନାମ ଅତ୍ଥି, ତଂ ଭଗଵା ସବ୍ବଂ ସବ୍ବାକାରେନ ଜାନାତି ପସ୍ସତି। ଏଵଂ ଜାନତା ପସ୍ସତା ଚାନେନ ତଂ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାଦିଵସେନ ଵା ଦିଟ୍ଠସୁତମୁତଵିଞ୍ଞାତେସୁ ଲବ୍ଭମାନପଦଵସେନ ଵା ‘‘କତମଂ ତଂ ରୂପଂ ରୂପାଯତନଂ? ଯଂ ରୂପଂ ଚତୁନ୍ନଂ ମହାଭୂତାନଂ ଉପାଦାଯ ଵଣ୍ଣନିଭା ସନିଦସ୍ସନଂ ସପ୍ପଟିଘଂ ନୀଲଂ ପୀତକ’’ନ୍ତିଆଦିନା (ଧ॰ ସ॰ ୬୧୭) ନଯେନ ଅନେକେହି ନାମେହି ତେରସହି ଵାରେହି ଦ୍ଵେପଞ୍ଞାସାଯ ନଯେହି ଵିଭଜ୍ଜମାନଂ ତଥେଵ ହୋତି, ଵିତଥଂ ନତ୍ଥି। ଏସ ନଯୋ ସୋତଦ୍ଵାରାଦୀସୁପି ଆପାଥମାଗଚ୍ଛନ୍ତେସୁ ସଦ୍ଦାଦୀସୁ।

ତସ୍ମା ତଥାଗତୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଯଂ ଯଥା ଲୋକେନ ଗତଂ, ତସ୍ସ ତଥେୱ ଗତତ୍ତା ତଥାଗତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ପାଠଇଯଂ ପନ ‘‘ଅଭିସମ୍ବୁଦ୍ଧ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ତଥାଗତସଦ୍ଦେନ ସମାନତ୍ଥଂ। ଇମିନା ତଥାଦସ୍ସିଭାୱତୋ ତଥାଗତୋତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହେତଂ ଧମ୍ମସେନାପତିନା –

‘‘ନ ତସ୍ସ ଅଦ୍ଦିଟ୍ଠମିଧତ୍ଥି କିଞ୍ଚି,

ଅଥୋ ଅୱିଞ୍ଞାତମଜାନିତବ୍ବଂ;

ସବ୍ବଂ ଅଭିଞ୍ଞାସି ଯଦତ୍ଥି ନେଯ୍ୟଂ,

ତଥାଗତୋ ତେନ ସମନ୍ତଚକ୍ଖୂ’’ତି। (ମହାନି। ୧୫୬; ଚୂଳନି। ମୋଘରାଜମାଣୱପୁଚ୍ଛାନିଦ୍ଦେସ ୮୫; ପଟି। ମ। ୧।୧୨୧);

ସୁତ୍ତନ୍ତେପି ୱୁତ୍ତଂ ଭଗୱତା –

‘‘ଯଂ , ଭିକ୍ଖୱେ, ସଦେୱକସ୍ସ ଲୋକସ୍ସ…ପେ… ସଦେୱମନୁସ୍ସାଯ ପଜାଯ ଦିଟ୍ଠଂ ସୁତଂ ମୁତଂ ୱିଞ୍ଞାତଂ ପତ୍ତଂ ପରିଯେସିତଂ ଅନୁୱିଚରିତଂ ମନସା, ତମହଂ ଜାନାମି, ତମହଂ ଅବ୍ଭଞ୍ଞାସିଂ, ତଂ ତଥାଗତସ୍ସ ୱିଦିତଂ, ତଂ ତଥାଗତୋ ନ ଉପଟ୍ଠାସୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୪।୨୪)।

ଯଞ୍ଚ, ଭିକ୍ଖୱେ, ରତ୍ତିଂ ତଥାଗତୋ ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝତୀତି ଯସ୍ସଞ୍ଚ ୱିସାଖପୁଣ୍ଣମରତ୍ତିଯଂ ତଥା ଆଗତାଦିଅତ୍ଥେନ ତଥାଗତୋ ଭଗୱା ବୋଧିମଣ୍ଡେ ଅପରାଜିତପଲ୍ଲଙ୍କେ ନିସିନ୍ନୋ ତିଣ୍ଣଂ ମାରାନଂ ମତ୍ଥକଂ ମଦ୍ଦିତ୍ୱା ଉତ୍ତରିତରାଭାୱତୋ ଅନୁତ୍ତରଂ ସମ୍ମାସମ୍ବୋଧିଂ ଆସୱକ୍ଖଯଞାଣେନ ସଦ୍ଧିଂ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ ଅଧିଗଚ୍ଛତି। ଯଞ୍ଚ ରତ୍ତିଂ ଅନୁପାଦିସେସାଯ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ପରିନିବ୍ବାଯତୀତି ଯସ୍ସଞ୍ଚ ୱିସାଖପୁଣ୍ଣମରତ୍ତିଯଂଯେୱ କୁସିନାରାଯଂ ଉପୱତ୍ତନେ ମଲ୍ଲାନଂ ସାଲୱନେ ଯମକସାଲାନମନ୍ତରେ ଅନୁପାଦିସେସାଯ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ପରିନିବ୍ବାଯତି। ଯଂ ଏତସ୍ମିଂ ଅନ୍ତରେତି ଇମାସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସଉପାଦିସେସଅନୁପାଦିସେସନିବ୍ବାନଧାତୂନଂ ୱେମଜ୍ଝେ ପଞ୍ଚଚତ୍ତାଲୀସୱସ୍ସପରିମାଣେ କାଲେ ପଠମବୋଧିଯମ୍ପି, ମଜ୍ଝିମବୋଧିଯମ୍ପି, ପଚ୍ଛିମବୋଧିଯମ୍ପି ଯଂ ସୁତ୍ତଗେଯ୍ୟାଦିପ୍ପଭେଦଂ ଧମ୍ମଂ ଭାସତି ନିଦ୍ଦିସନୱସେନ, ଲପତି ଉଦ୍ଦିସନୱସେନ, ନିଦ୍ଦିସତି ପଟିନିଦ୍ଦିସନୱସେନ। ସବ୍ବଂ ତଂ ତଥେୱ ହୋତୀତି ତଂ ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ଦେସିତଂ ସବ୍ବଂ ସୁତ୍ତଗେଯ୍ୟାଦିନୱଙ୍ଗଂ ବୁଦ୍ଧୱଚନଂ ଅତ୍ଥତୋ ବ୍ୟଞ୍ଜନତୋ ଚ ଅନୁପୱଜ୍ଜଂ ଅନୂନଂ ଅନଧିକଂ ସବ୍ବାକାରପରିପୁଣ୍ଣଂ ରାଗମଦନିମ୍ମଦନଂ…ପେ… ମୋହମଦନିମ୍ମଦନଂ, ନତ୍ଥି ତତ୍ଥ ୱାଲଗ୍ଗମତ୍ତମ୍ପି ଅୱକ୍ଖଲିତଂ, ଏକମୁଦ୍ଦିକାଯ ଲଞ୍ଛିତଂ ୱିଯ ଏକନାଳିଯା ମିତଂ ୱିଯ ଏକତୁଲାଯ ତୁଲିତଂ ୱିଯ ଚ ତଂ ତଥେୱ ହୋତି ଯଥାସଭାୱ ଭାସିତଂ, ଏକନ୍ତେନେୱ ତସ୍ସ ସାଧନତୋ, ନୋ ଅଞ୍ଞଥା। ତସ୍ମା ତଥଂ, ଅୱିତଥଂ, ଅନଞ୍ଞଥଂ। ଏତେନ ତଥାୱାଦିତାଯ ତଥାଗତୋତି ଦସ୍ସେତି। ଗଦଅତ୍ଥୋ ଅଯଂ ଗତସଦ୍ଦୋ ଦକାରସ୍ସ ତକାରଂ କତ୍ୱା, ତସ୍ମା ତଥଂ ଗଦତୀତି ତଥାଗତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ଆଗଦନଂ ଆଗଦୋ, ୱଚନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଥୋ ଅୱିପରୀତୋ ଆଗଦୋ ଯସ୍ସାତି ଦକାରସ୍ସ ତକାରଂ କତ୍ୱା ତଥାଗତୋତି ଏୱମେତ୍ଥ ପଦସିଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା।

ଯଥାୱାଦୀ ତଥାକାରୀତି ଯେ ଧମ୍ମେ ଭଗୱା ‘‘ଇମେ ଧମ୍ମା ଅକୁସଲା ସାୱଜ୍ଜା ୱିଞ୍ଞୁଗରହିତା ସମତ୍ତା ସମାଦିନ୍ନା ଅହିତାଯ ଦୁକ୍ଖାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ’’ତି ପରେସଂ ଧମ୍ମଂ ଦେସେନ୍ତୋ ୱଦତି, ତେ ଧମ୍ମେ ଏକନ୍ତେନେୱ ସଯଂ ପହାସି। ଯେ ପନ ଧମ୍ମେ ଭଗୱା ‘‘ଇମେ ଧମ୍ମା କୁସଲା ଅନୱଜ୍ଜା ୱିଞ୍ଞୁପ୍ପସତ୍ଥା ସମତ୍ତା ସମାଦିନ୍ନା ହିତାଯ ସୁଖାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ’’ତି ୱଦତି, ତେ ଧମ୍ମେ ଏକନ୍ତେନେୱ ସଯଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହାସି। ତସ୍ମା ଯଥାୱାଦୀ ଭଗୱା, ତଥାକାରୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଯଥାକାରୀ ତଥାୱାଦୀତି ସମ୍ମଦେୱ ସୀଲାଦିପରିପୂରଣୱସେନ ସମ୍ମା ପଟିପନ୍ନୋ ସଯଂ ଯଥାକାରୀ ଭଗୱା, ତଥେୱ ଧମ୍ମଦେସନାଯ ପରେସଂ ତତ୍ଥ ପତିଟ୍ଠାପନୱସେନ ତଥାୱାଦୀ। ଭଗୱତୋ ହି ୱାଚାଯ କାଯୋ ଅନୁଲୋମେତି, କାଯସ୍ସପି ୱାଚା। ତସ୍ମା ଯଥାୱାଦୀ ତଥାକାରୀ, ଯଥାକାରୀ ତଥାୱାଦୀ ଚ ହୋତି। ଏୱଂଭୂତସ୍ସ ଚସ୍ସ ଯଥା ୱାଚା, କାଯୋପି ତଥା ଗତୋ ପୱତ୍ତୋ। ଯଥା ଚ କାଯୋ, ୱାଚାପି ତଥା ଗତା ପୱତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅଭିଭୂ ଅନଭିଭୂତୋତି ଉପରି ଭୱଗ୍ଗଂ ହେଟ୍ଠା ଅୱୀଚିନିରଯଂ ପରିଯନ୍ତଂ କତ୍ୱା ତିରିଯଂ ଅପରିମାଣାସୁ ଲୋକଧାତୂସୁ ଭଗୱା ସବ୍ବସତ୍ତେ ଅଭିଭୱତି ସୀଲେନପି ସମାଧିନାପି ପଞ୍ଞାଯପି ୱିମୁତ୍ତିଯାପି ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନେନପି, ନ ତସ୍ସ ତୁଲା ୱା ପମାଣଂ ୱା ଅତ୍ଥି, ଅସମୋ ଅସମସମୋ ଅପ୍ପଟିମୋ ଅପ୍ପଟିଭାଗୋ ଅପ୍ପଟିପୁଗ୍ଗଲୋ ଅତୁଲୋ ଅପ୍ପମେଯ୍ୟୋ ଅନୁତ୍ତରୋ ଧମ୍ମରାଜା ଦେୱାନଂ ଅତିଦେୱୋ ସକ୍କାନଂ ଅତିସକ୍କୋ ବ୍ରହ୍ମାନଂ ଅତିବ୍ରହ୍ମା। ତତୋ ଏୱ ସଯଂ ନ କେନଚି ଅଭିଭୂତୋତି ଅନଭିଭୂତୋ। ଅଞ୍ଞଦତ୍ଥୂତି ଏକଂସତ୍ଥେ ନିପାତୋ। ଯଙ୍କିଞ୍ଚି ନେଯ୍ୟଂ ନାମ, ସବ୍ବଂ ତଂ ହତ୍ଥତଲେ ଆମଲକଂ ୱିଯ ପସ୍ସତୀତି ଦସୋ। ଅୱିପରୀତଂ ଆସଯାଦିଅୱବୋଧେନ ହିତୂପସଂହାରାଦିନା ଚ ସତ୍ତେ, ଭାୱଞ୍ଞଥତ୍ତୂପନଯୱସେନ ସଙ୍ଖାରେ ସବ୍ବାକାରେନ ସୁଚିଣ୍ଣୱସିତାଯ ସମାପତ୍ତିଯୋ ଚିତ୍ତଞ୍ଚ ୱସେ ୱତ୍ତେତୀତି ୱସୱତ୍ତୀ। ଏତ୍ତାୱତା ଅଭିଭୱନଟ୍ଠେନ ଭଗୱା ଅତ୍ତନୋ ତଥାଗତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି।

ତତ୍ରେୱଂ ପଦସିଦ୍ଧି ୱେଦିତବ୍ବା – ଅଗଦୋ ୱିଯ ଅଗଦୋ। କୋ ପନେସ? ଦେସନାୱିଲାସୋ ଚେୱ ପୁଞ୍ଞୁସ୍ସଯୋ ଚ। ତେନେୱ ହେସ ମହାନୁଭାୱୋ ଭିସକ୍କୋ ୱିଯ ଦିବ୍ବାଗଦେନ ସପ୍ପେ, ସବ୍ବେ ପରପ୍ପୱାଦିନୋ ସଦେୱକଞ୍ଚ ଲୋକଂ ଅଭିଭୱତି। ଇତି ସବ୍ବଲୋକାଭିଭୱନେ ତଥୋ ଅୱିପରୀତୋ ଦେସନାୱିଲାସୋ ଚେୱ ପୁଞ୍ଞୁସ୍ସଯୋ ଚ ଅଗଦୋ ଅସ୍ସାତି ଦକାରସ୍ସ ତକାରଂ କତ୍ୱା ତଥାଗତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ସଦେୱକେ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଲୋକେ…ପେ… ୱସୱତ୍ତୀ, ତସ୍ମା ତଥାଗତୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀ''ତି।

ଗାଥାସୁ ସବ୍ବଲୋକଂ ଅଭିଞ୍ଞାଯାତି ତେଧାତୁକଲୋକସନ୍ନିୱାସଂ ଜାନିତ୍ୱା। ସବ୍ବଲୋକେ ଯଥାତଥନ୍ତି ତସ୍ମିଂ ତେଧାତୁକଲୋକସନ୍ନିୱାସେ ଯଂକିଞ୍ଚି ନେଯ୍ୟଂ, ତଂ ସବ୍ବଂ ଯଥାତଥଂ ଅୱିପରୀତଂ ଜାନିତ୍ୱା। ସବ୍ବଲୋକୱିସଂଯୁତ୍ତୋତି ଚତୁନ୍ନଂ ଯୋଗାନଂ ଅନୱସେସପ୍ପହାନେନ ସବ୍ବେନପି ଲୋକେନ ୱିସଂଯୁତ୍ତୋ ୱିପ୍ପମୁତ୍ତୋ। ଅନୂପଯୋତି ସବ୍ବସ୍ମିମ୍ପି ଲୋକେ ତଣ୍ହାଦିଟ୍ଠିଉପଯେହି ଅନୂପଯୋ ତେହି ଉପଯେହି ୱିରହିତୋ।

ସବ୍ବାଭିଭୂତି ରୂପାଦୀନି ସବ୍ବାରମ୍ମଣାନି, ସବ୍ବଂ ସଙ୍ଖାରଗତଂ, ସବ୍ବେପି ମାରେ ଅଭିଭୱିତ୍ୱା ଠିତୋ। ଧୀରୋତି ଧିତିସମ୍ପନ୍ନୋ। ସବ୍ବଗନ୍ଥପ୍ପମୋଚନୋତି ସବ୍ବେ ଅଭିଜ୍ଝାକାଯଗନ୍ଥାଦିକେ ମୋଚେତ୍ୱା ଠିତୋ ୱେନେଯ୍ୟସନ୍ତାନେପି ଅତ୍ତନୋ ଦେସନାୱିଲାସେନ ତେସଂ ପମୋଚନତୋ ସବ୍ବଗନ୍ଥପ୍ପମୋଚନୋ। ଫୁଟ୍ଠାସ୍ସାତି ଫୁଟ୍ଠା ଅସ୍ସ। କରଣତ୍ଥେ ଇଦଂ ସାମିୱଚନଂ, ଫୁଟ୍ଠା ଅନେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ପରମା ସନ୍ତୀତି ନିବ୍ବାନଂ। ତଞ୍ହି ତେନ ଞାଣଫୁସନେନ ଫୁଟ୍ଠଂ। ତେନେୱାହ ''ନିବ୍ବାନଂ ଅକୁତୋଭଯ''ନ୍ତି। ଅଥ ୱା ପରମା ସନ୍ତୀତି ଉତ୍ତମା ସନ୍ତି। କତରା ସାତି? ନିବ୍ବାନଂ। ଯସ୍ମା ପନ ନିବ୍ବାନେ କୁତୋଚି ଭଯଂ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ତଂ ଅକୁତୋଭଯନ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି।

ଅନୀଘୋତି ନିଦ୍ଦୁକ୍ଖୋ। ସବ୍ବକମ୍ମକ୍ଖଯଂ ପତ୍ତୋତି ସବ୍ବେସଂ କମ୍ମାନଂ ଖଯଂ ପରିଯୋସାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତାଭାୱଂ ପତ୍ତୋ। ୱିମୁତ୍ତୋ ଉପଧିସଙ୍ଖଯେତି ଉପଧିସଙ୍ଖଯସଙ୍ଖାତେ ନିବ୍ବାନେ ତଦାରମ୍ମଣାଯ ଫଲୱିମୁତ୍ତିଯା ୱିମୁତ୍ତୋ। ଏସ ସୋତି ଏସୋ ସୋ। ସୀହୋ ଅନୁତ୍ତରୋତି ପରିସ୍ସଯାନଂ ସହନଟ୍ଠେନ, କିଲେସାନଂ ହନନଟ୍ଠେନ ଚ, ତଥାଗତୋ ଅନୁତ୍ତରୋ ସୀହୋ ନାମ। ବ୍ରହ୍ମନ୍ତି ସେଟ୍ଠଂ। ଚକ୍କନ୍ତି ଧମ୍ମଚକ୍କଂ। ପୱତ୍ତଯୀତି ତିପରିୱଟ୍ଟଂ ଦ୍ୱାଦସାକାରଂ ପୱତ୍ତେସି।

ଇତୀତି ଏୱଂ ତଥାଗତସ୍ସ ଗୁଣେ ଜାନିତ୍ୱା। ସଙ୍ଗମ୍ମାତି ସମାଗନ୍ତ୍ୱା। ତଂନମସ୍ସନ୍ତୀତି ତଂ ତଥାଗତଂ ତେ ସରଣଂ ଗତା ଦେୱମନୁସ୍ସା ନମସ୍ସନ୍ତି। ମହନ୍ତେହି ସୀଲାଦିଗୁଣେହି ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ମହନ୍ତଂ, ଚତୁୱେସାରଜ୍ଜଯୋଗେନ ୱୀତସାରଦଂ। ଇଦାନି ଯଂ ୱଦନ୍ତା ତେ ନମସ୍ସନ୍ତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଦନ୍ତୋତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତଂ ଉତ୍ତାନତ୍ଥମେୱ।

ଇତି ଇମସ୍ମିଂ ଚତୁକ୍କନିପାତେ ଛଟ୍ଠେ ସତ୍ତମେ ଚ ସୁତ୍ତେ ୱଟ୍ଟଂ କଥିତଂ, ପଠମଦୁତିଯତତିଯଦ୍ୱାଦସମତେରସମେସୁ ୱିୱଟ୍ଟଂ କଥିତଂ, ସେସେସୁ ୱଟ୍ଟୱିୱଟ୍ଟଂ କଥିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ତେରସମସୁତ୍ତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇତି ପରମତ୍ଥଦୀପନିଯା

ଖୁଦ୍ଦକନିକାଯ-ଅଟ୍ଠକଥାଯ

ଇତିୱୁତ୍ତକସ୍ସ ଚତୁକ୍କନିପାତୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଗମନକଥା

ଏତ୍ତାୱତା ଚ –

ଧମ୍ମିସ୍ସରେନ ଜଗତୋ, ଧମ୍ମାଲୋକୱିଧାଯିନା;

ଧମ୍ମାନଂ ବୋଧନେଯ୍ୟାନଂ, ଜାନତା ଦେସନାୱିଧିଂ।

ତଂ ତଂ ନିଦାନମାଗମ୍ମ, ସବ୍ବଲୋକହିତେସିନା;

ଏକକାଦିପ୍ପଭେଦେନ, ଦେସିତାନି ମହେସିନା।

ଦସୁତ୍ତରସତଂ ଦ୍ୱେ ଚ, ସୁତ୍ତାନି ଇତିୱୁତ୍ତକଂ;

ଇତିୱୁତ୍ତପ୍ପଭେଦେନ, ସଙ୍ଗାୟିଂସୁ ମହେସୟୋ।

ଛଳଭିଞ୍ଞା ୱସିପ୍ପତ୍ତା, ପଭିନ୍ନପଟିସମ୍ଭିଦା;

ଯଂ ତଂ ସାସନଧୋରୟ୍ହା, ଧମ୍ମସଙ୍ଗାହକା ପୁରେ।

ତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ପକାସେତୁଂ, ପୋରାଣଟ୍ଠକଥାନୟଂ;

ନିସ୍ସାୟ ୟା ସମାରଦ୍ଧା, ଅତ୍ଥସଂୱଣ୍ଣନା ମୟା।

ସା ତତ୍ଥ ପରମତ୍ଥାନଂ, ସୁତ୍ତନ୍ତେସୁ ୟଥାରହଂ;

ପକାସନା ପରମତ୍ଥ-ଦୀପନୀ ନାମ ନାମତୋ।

ସମ୍ପତ୍ତା ପରିନିଟ୍ଠାନଂ, ଅନାକୁଲୱିନିଚ୍ଛୟା;

ଅଟ୍ଠତ୍ତିଂସପ୍ପମାଣାୟ, ପାଳିୟା ଭାଣୱାରତୋ।

ଇତି ତଂ ସଙ୍ଖରୋନ୍ତେନ, ୟଂ ତଂ ଅଧିଗତଂ ମୟା;

ପୁଞ୍ଞଂ ତସ୍ସାନୁଭାୱେନ, ଲୋକନାଥସ୍ସ ସାସନଂ।

ଓଗାହେତ୍ୱା ୱିସୁଦ୍ଧାୟ, ସୀଲାଦିପଟିପତ୍ତିୟା;

ସବ୍ବେପି ପାଣିନୋ ହୋନ୍ତୁ, ୱିମୁତ୍ତିରସଭାଗିନୋ।

ଚିରଂ ତିଟ୍ଠତୁ ଲୋକସ୍ମିଂ, ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସାସନଂ;

ତସ୍ମିଂ ସଗାରୱା ନିଚ୍ଚଂ, ହୋନ୍ତୁ ସବ୍ବେପି ପାଣିନୋ।

ସମ୍ମା ୱସ୍ସତୁ କାଲେନ, ଦେୱୋପି ଜଗତିପ୍ପତି;

ସଦ୍ଧମ୍ମନିରତୋ ଲୋକଂ, ଧମ୍ମେନେୱ ପସାସତୂତି।

ଇତି ବଦରତିତ୍ଥୱିହାରୱାସିନା ଆଚରିୟଧମ୍ମପାଲେନ କତା

ଇତିୱୁତ୍ତକସ୍ସ ଅଟ୍ଠକଥା ନିଟ୍ଠିତା।